

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
Διευθύντης ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄
ΤΟΜΟΣ 33^{ος}

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΤΤΑ 1948

ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΥΔΩΝ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ARTS, SCIENCES, LETTRES»

SOCIÉTÉ D'ÉDUCATION ET D'ENCOURAGEMENT ΤΟΥ 1964

ΧΡΥΣΟΥΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄ 1966

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ
1967

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Πρέπει για τὴν ἔκδοσιν τοῦ 33 τόμου νὰ ποῦμε κάτι. Εἶναι θαρ-
ρῶ νὰ εὐχηθῶμε ὑγεία καὶ καλὴ διάθεσιν. Κι ὁ Θεὸς ἅς εὐλογῇ τὸ
ἔργον μας γιὰ τὴν Πατρίδα Θράκη.

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΪΓΚΛΗ

στρατηγοῦ έ. ά.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Α΄ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ (ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ)

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (803-811 Μ. Χ.) ΚΑΙ Ο ΚΡΟΥΜΟΣ

Α΄.

Εύρισκόμεθα εις τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΧου αἰῶνος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, συζύγου τοῦ βασιλέως — αυτοκράτορος Λέοντος Δ΄, καὶ μετὰ τὴν, ἐντολῇ αὐτῆς(1), γενομένην τύφλωσιν τοῦ 27ετοῦς υἱοῦ αὐτῆς καὶ βασιλέως — αυτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ΄. Ἡ βασίλισσα Εἰρήνη, ὡς γνωστόν, ἀπεκατέστησε τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Δ΄ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ καὶ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ΄. Περὶ τῆς Εἰρήνης ταύτης, ἡ ὁποία ἀπεπέμφθη τῆς βασιλείας τὴν νύκτα τῆς 30ῆς πρὸς τὴν 31ην Ὀκτωβρίου τοῦ 803 μ.Χ., ὑπὸ μερίδους ὑπαλλήλων τοῦ κράτους καὶ στρατιωτικῶν, καὶ ἡ ὁποία μερὶς ἀνεκήρυξεν βασιλέα αυτοκράτορα τὸν Γενικὸν Λογοθέτην ΝΙΚΗΦΟΡΟΝ, γνωστόν ὡς Νικηφόρον τὸν Α΄, ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρηγόπουλος (Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. Ἔθνους, Τόμ. Γ΄. Βιβλ. 10ον, Κεφ. Δ΄. σελ. 149 - 150, ἔκδ. 5η), γράφει τὰς κάτωθι τελευταίας κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς: «Καὶ τοῦτο μὲν τὸ κατὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀνοσιούργημα, αὐτοὶ οἱ φίλτατοι αὐτῆς χρονογράφοι, ὅτε πρὸ μικροῦ μνημονευθεὶς Γλυκᾶς καὶ ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ Κεδρηνός, μάλιστα δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, κατεδίκασαν πικρότατα(2). Ἄλλὰ καὶ ἡ ἄλλη αὐτῆς πολιτεία εἶναι πρέπον νὰ

1) Θεοφάνης I, σελ. 731 ἔκδ. Βόνης. «Τῆ δὲ ιζ΄ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς Ἰνδικτιῶνι ε΄, ἐξ ἱππικοῦ ἀγῶνος περᾶσαντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ἀγίῳ Μάμαντι ἐπέρασαν κατ' αὐτοῦ οἱ τῶν ταγμάτων προλαλημένοι, ὥστε πιάσαι αὐτόν. ...οἱ δὲ φοβηθέντες, ἐκράτησαν αὐτόν εἰς παράκλησιν, καὶ εἰσενέγκαντες εἰς χελάνδιον κατέλαβον ἐν τῇ πόλει τῷ Σαββάτῳ πρωτὶ τῆς ιε΄ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Καὶ ἀπέκλεισαν αὐτόν ἐν τῇ πορφύρᾳ ἐνθα ἐγεννήθη. Καὶ περὶ ὧραν ἐννάτην ἐκτυφλοῦσιν αὐτὸν δεινωῶς καὶ ἀνάτως πρὸς τὸ ἀποθανεῖν αὐτόν, γνώμη τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων αὐτοῦ...»

2) Μανασσῆς Κων. Οὗτος χαρακτηρίζει τὴν Εἰρήνην ὡς φίλαρχον καὶ τοῦ κρατεῖν διψῶσαν, δέχεται ὅτι «οἱ ρυπαρόψυχοι» (στ. 4455) ἀδελκοὶ ἐτύφλωσαν τὸν Κωνσταντῖνον, ἐν γνώσει τῆς Εἰρήνης, τὴν ὁποίαν παραβάλλει πρὸς τὴν Μήδειαν, γράφει δὲ τὰ ἑξῆς:

στ. 4473. «Οὐ πάρδαλις ἐκμαίνεται κατὰ τῶν σκύμων οὕτως

κατακριθῆ οὐδὲν ἤττον αὐστηρῶς. Τῷ ὄντι, ἂν εἶχομεν ἔτι χρειαν ἀποδείξεως τοῦ πόσον ἀναγκαία ἦτο ἡ μεταρρυθμίσις, ἀρκεῖ νὰ ριψωμεν ἐν τελευταίον βλέμμα εἰς τὴν ὄλεθρίαν κατάστασιν, εἰς ἣν ἔφερε τὸ κράτος ἡ ἐπιχειρήσασα νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος τοῦ Γ' καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' βασίλισσα Εἰρήνη. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀνορθώσεως τῶν εἰκόνων. Ἡ ἀνορθώσις τῶν εἰκόνων ὅπως ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ζ' Οὐζουμενικῆς Συνόδου οὐδὲν ὁμοίως προσέβαλλε τὰς οὐσιώδεις ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως, τοιλάχιστον τῶν μετριοτέρων αὐτῆς ὁπαδῶν. Ἄλλ' ὁ Λέων ὁ Γ' καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε', παρεκτός τῆς τῶν εἰκόνων καταργήσεως, ἐπεχείρησαν καὶ ἄλλας πολλὰς καινοτομίας, ἐπιτηδείας νὰ τονώσωσι τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ἀνορθώσωσιν αὐτὸ ἀπὸ τῆς ποικίλης ἐκλύσεως, εἰς ἣν εἶχε περιπέσει. Ἐπεχείρησαν τὴν ἐλάττωσιν τῶν Μοναστηρίων, τὴν ἐκ μέσου ἀφαίρεσιν πολλῶν περὶ τὰ ἐξωτερικὰ τῆς πίστεως σύμβολα καταχρήσεων, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κλήρου, τὴν κατάλυσιν τῆς δουλοπαροικίας, τὴν ἐπὶ τὸ εὐαγγελικώτερον ρύθμισιν τῆς οἰκογενείας, τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀνεξίθρησκείας, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀπομάκρυνσιν τῶν εὐνούχων, τὴν ἀπὸ τῆς ξενικῆς τοῦ Πάπα ἀφαίρεσιν πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν(1), τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ

Μήδειαν μόνον λέγουσιν τέκνοις ἐπιβουλεῦσαι
καὶ ταύτην ἀπὸ Σκυθικῆς ἀγριογνωμοσύνης...»

—Χρονικὸν Βυζαντινὸν (CUMONT. ANECDOTA BRUXELLENSIA. I. (1894) σελ. 32) ὀνομάζει τὴν Εἰρήνην «Παρδοῦ» ἦτοι Πάρδαλιν, διὰ τὴν ἀστοργίαν πρὸς τὸν υἱόν.

Παρὰ Γενεσίῳ (σελ. 13) ἡ Εἰρήνη ὀνομάζεται «Παρδὸ καὶ Θυάς».

—Ὁ Γάλλος Βυζαντινολόγος DIEHL παραδέχεται ὅτι «γυνὴ πόσον ἀκαρδὸς καὶ φιλόδοξος, ἠδύνατο πολὺ καλὰ νὰ ἀνεχθῆ τὴν τύφλωσιν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς».

—Τὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ Εἰρήνη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς «Ἁγία». Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Ἀπλῶς ἀνεγνωρίσθη ὡς «Ἐθσεβής», λόγῳ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων.

—Βλέπε καὶ Κ. Ἄμαντος. Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Τόμ. Α', σελ. 380, καὶ Σπ. Λάμπρος. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Δ', Λια' σελ. 47.

1) Ἐνταῦθα ὁ ἱστορικὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Γ'. ἀξιοσημείωτον πρᾶξιν, καθ' ἣν ἀφήρεσεν ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πάπα τὰς μέχρι τότε ὑπαγομένους ὑπ' αὐτὸν περιοχάς, ἦτοι τὴν Κρήτην, τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ πᾶσαν τὴν λεγομένην Ἀλβανίαν, καὶ ἐπήγαγεν ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αἱ ὁποῖαι ἕκαστε οὐδέποτε ἐχωρίσθησαν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Λέοντος Γ', γενομένη τὸ 732 μ.Χ. πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἐξουβρίζοντος αὐτὸν Πάπα Γρηγορίου τοῦ Γ', διὰ τὸ ζήτημα τῆς εἰκονομαχίας, ὑπῆρξεν ἐθνικοσωτήριος διὰ τὸν Ἑλληνομαχόν. Ἀφῆνομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ σκεφθῆ τί θὰ ἐγένετο ἂν ἡ ἐκκλησία ὑπῆγετο ἀκόμη ὑπὸ τὸν Πάπαν καὶ ὁ κλῆρος ἐξεπαιδεύετο εἰς τὴν Ρώμην.

και την εισαγωγὴν ἀρχῶν ὑγιεινέτερων εἰς τὴν ἔγγειον φορολογίαν. Ἄν ἡ Εἰρήνη ἤρκειτο εἰς τὸ νὰ ἀνορθώσῃ τὰς εἰκόνας κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς Ζ' Οἰκουμηνικῆς συνόδου, ὅχι μόνον δὲν ἤθελεν ἐλαττώσει τὰ πλεονεκτήματα τῶν ἄλλων ἐκείνων καινοτομιῶν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἤθελεν ἴσως ἐξασφαλίσαι τοὺς καρποὺς αὐτῶν, κατευναζούσα τὸν ὑπὸ τῆς καθαιρέσεως τῶν εἰκόνων παραχθέντα μέγαν σάλον. Δυστυχῶς δὲν ἐπεριορίσθη εἰς μόνον τὸ τῶν εἰκόνων ζήτημα, ἀλλὰ παρέλυσε τὸν στρατόν, ἐθυσίασε τὸ σπουδαιότερα ἐξωτερικὰ τοῦ Κράτους συμφέροντα, κατήργησε παραλόγως πολλοὺς ἀπαραίτητους φόρους, ἐπολλαπλασίασε τὰ Μοναστήρια, κατέστησε τὴν Κυβέρνησιν ὑποχείριον τῶν μοναχῶν, καὶ παρέδωκε τὰ πράγματα εἰς χεῖρας ἀνδρῶν ἀνικάνων καὶ πρὸ πάντων εἰς πολλοὺς εὐνοῦχους, τῶν ὁποίων αἱ καταχρήσεις καὶ αἱ ραδιουργίαι οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν πτώσιν αὐτῆς, καθ' ἃ ὀρθῶς παρατηροῦσιν ὅλοι οἱ χρονογράφοι, ἰδίως ὁ Κεδρηνός, ὅστις ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτοῦ κατὰ τῶν ὀλετήρων ἐκείνων τῆς πολιτείας ἐπιφέρει τοὺς ἀξιομνημονεύτους τούτους λόγους. «Οὕτως αἱ τῶν κακίστων εὐνοῦχων βουλαι τοὺς οἰκίους δεσπότας καὶ εὐεργέτας διαλυμαίνονται, ὥστε Χρυσάοριον τὸν πάλαι θανασιώτατον εἰπεῖν πρὸς τινὰ τῶν μεγάλων ὅτι, εἰ μὲν ἔχεις εὐνοῦχον φόνευσον, εἰ δ' οὐκ ἔχεις ἀγάρασον καὶ φόνευσον». Ὁ ἀναγνώστης ἠξεύρει ἤδη τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τοιοῦτου τῆς Εἰρήνης πολιτεύματος. Ἡ Μικρὰ Ἀσία περιῆλθεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἀράβων, ἡ Θράκη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Βουλγάρων, ἐν τῇ Δύσει ἰδρύθη νέα ἰσχυρὰ αυτοκρατορία, ὁ Πάπας ἐκυριάρχησε τῆς μέσης Ἰταλίας, τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενὸν καὶ τὸ κράτος περιέστη εἰς τοσαύτην ἀπονίαν καὶ τοσοῦτον ἐξουτελισμὸν ὥστε αὐτὸς ὁ Ταράσιος⁽¹⁾ ἐνόμισε καθήκον αὐτοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καθαιρέσιν τῆς ἀνικάνου καὶ φηρησκομανοῦς ἐκείνης κυβερνήσεως».

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω εἰσαγωγὴν ταύτην, θὰ παρακολουθήσωμεν τὸ ἔργον τοῦ Νικηφόρου Α' ὡς καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη τὴν 31ην Ὀκτωβρίου τοῦ 803 μ.Χ. ἀπεπέμφθη ἡ Εἰρήνη τοῦ θρόνου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ὁ Γενικὸς Λογοθέτης⁽²⁾ Νικηφόρος (Νικηφόρος ὁ Α') βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 803 - 811 μ.Χ.⁽³⁾. Ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν

1) Ταράσιος. Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνεβθὼν εἰς τὸν θρόνον τὸν Πατριαρχικόν, ἀπὸ γραμματέως τοῦ Παλατίου, ἐπομένος ἐξ ἰδιωτῶν, μετὰ τὴν παραίτησιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Παύλου. Ἀνεβιβάσθη ὑπὸ τῆς Εἰρήνης τὸ 785 μ.Χ. ἰδίως λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο ἀνεγνωρισμένος διαδὸς τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων.

2) Γενικὸς Λογοθέτης. Τυτλοῦχος τῆς αυτοκρατορίας, μὲ καθήκοντα τὰ πλεῖστα τῶν νῦν Ἐπιτροπῶν τῶν Οἰκονομικῶν.

3) Θεοφάνης I, σελ. 738. Τούτῳ τῷ ἔτει μηνί Ὀκτωβρίου λα', ἰδικτιῶν ια', ὥρα νυκτερινῇ δ'. ἐπιφανοῦσης ἡμέρας δευτέρας Νικηφόρος πατριάρχης καὶ γε-

θρόνον, ἔχων πλήρη συνείδησιν καὶ ἐπίγνωσιν τῶν πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν ὑποχρεώσεών του, ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὸν στρατὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐστηρίζετο διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματός του, καὶ τὰ οικονομικὰ τὰ ὁποῖα εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, χάρις εἰς τὴν ἀλόγιστον σπατάλην τῆς Εἰρήνης. Εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματός του, τούτου εὐρέθη ἀντιμέτωπος τῶν ὁπαδῶν τῆς Εἰρήνης, τῶν ὁποίων τὴν θάσιν, τὸν ὄγκον καὶ τὸ προτύργιον ἀπετέλει τὸ Ἔγγραμμά των μοναχῶν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Νικηφόρος δὲν ἐδέχθη νὰ καταστῇ ὄργανον αὐτῶν, διότι εἶχε τάξει ἐν ἑαυτῷ ὡς μοναδικὸν σκοπὸν νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, διότι οἱ καλόγηροι, κατὰ τὴν θλιβερὰν αὐτὴν περιόδον, δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ ἔλαβε σκληρὰ μέτρα πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἔθιγον καὶ τὰ ἐπίγεια συμφέροντα τῶν καλογήρων, ἐκήρυξαν ἀπροκαλύπτως κατ' αὐτοῦ σκληρὸν καὶ ἀδυσώπητον πόλεμον, ἀσχέτως ἂν ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐστρέφετο κατ' αὐτοῦ τοῦ Ἔθνους. Δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐξεγείρουν εἰς στάσιν τὸν στρατὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ νὰ ἀνακηρύξουν βασιλέα τὸν στρατηγὸν Βαρδάνην, τὸν ὁποῖον ὅμως ἐγκατέλειπεν ὁ στρατός, ὅταν ἀντελήφθη τὰ ἀντιμεταρρυθμιστικὰ αὐτοῦ σχέδια καὶ ὅτι ἦτο ὄργανον τῶν καλογήρων, ὁπότε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν Νικηφόρον, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ καταφύγῃ εἰς Μοναστήριον, ὅπερ καὶ ἐγένετο⁽¹⁾. Ὡς ἐπίσης δὲν ἐδίστασαν καὶ δολοφονίαν νὰ ὀργανώσουν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ φανατικοῦ καλογήρου, ἀποτυχοῦσαν⁽²⁾, καὶ νὰ ὀργανώσουν ἄλλας ἀντεθνικὰς πράξεις περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Πᾶν ὅ,τι ἐγράφη ὑπὸ τῶν φανατικῶν καλογήρων

νικὸς Λογοθέτης ἐτυράνησε κατὰ τῆς εὐσεβεστάτης Εἰρήνης...

Σημειώσεις. Ἐνταῦθα ὁ Θεοφάνης, καὶ γενικῶς ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἔργα τῶν εἰκονομάχων βασιλέων καὶ νῦν τοῦ Νικηφόρου, μὴ δεχθῆντος νὰ γίνῃ ὄργανον τῶν καλογήρων, καίτοι μὴ ὄντος εἰκονομάχου, παρουσιάζει ἑαυτὸν ὡς τὸν πλέον φανατικὸν καλόγηρον, ὁ ὁποῖος δὲν διστάζει νὰ ἀποκαλῆ τὴν παιδοκτόνον Εἰρήνην εὐσεβεστάτην, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἦτο κατὰ τῶν εἰκονομάχων, καὶ τὸν Νικηφόρον τύραννον, διότι ἐξέβαλεν αὐτὴν τοῦ θρόνου, ἢ ὁποῖα διέλυσε τὴν αὐτοκρατορίαν.

1) Θεοφάνης I, σελ. 743 ἔκδ. Βόννης. «Τῇ δὲ ιδ'. Ἰουλίου μηνός, ἡμέρα δ'. Ὥρα α'. Βαρδάνης ὁ πατριῆος καὶ στρατηγός τῶν Ἀνατολικῶν, τὸ ἐπίκλην Τοῦρκος, ἀνηγορεύθη εἰς βασιλέα ὑπὸ τῶν περσικῶν θεμάτων, ὅστις πολλὰ παραιτησάμενος, διαδραῖσαι αὐτὸν οὐκ ἴσχυσεν... ἐπὶ τούτῳ ἀπεκάρθη, καὶ ἐνεδύσατο στολὴν μοναδικὴν (μοναχοῦ), καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῷ ἀπῆλθεν ἐπὶ νήσῳ, τῇ λεγομένῃ Πρώτῃ ἐν ἣ ὀλοδομήσας ἦν μοναστήριον...»

1) Θεοφάνης I, σελ. 758. Τῇ δὲ πρώτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός ἡμέρα τρίτη, σπασάμενος τις ἀφανὴς ἐν σχήματι μοναχοῦ ξίφος τινὸς τῶν στρατευομένων, εἰσέδραμεν ἐν τῷ παλατίῳ Νικηφόρον ἀνελεῖν ζητῶν. Τῶν δὲ περιεστώτων δύο διατρεχόντων καὶ ἐπιδραμόντων αὐτῷ, δεινῶς ἐπλήγησαν ὑπ' αὐτοῦ, Συλληφθεὶς δὲ καὶ πολλὰ τιμωρησάμενος, δαιμονᾶν προσφασίσαστο, μηδένα σκεφαντήσας...»

χρονογράφων, και διὰ τὰ ὁποῖα γράφουν ἐν ἐκτάσει οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοὶ Κ. Παπαρηγόπουλος και Σπ. Λάμπρος, πρέπει νὰ τεθοῦν ὑπὸ λίαν αὐστηρὰν κριτικὴν, διότι εἶναι ὀφθαλμοφανῆς ἢ κακοποιήσις τῆς ἀληθείας, ὡς πρὸς τὰ ἔργα και τὴν δρᾶσιν τῶν εἰκονομάχων βασιλέων και τοῦ Νικηφόρου, ὡς και ὅτι ὁδηγὸς αὐτῶν ὑπῆρξεν τὸ φοβερὸν τῶντι καλογηρικὸν μῖσος και πάθος.

Ἄξιον μνείας τυγχάνει τὸ μέτρον τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος, πρὸς περιορισμὸν τῶν ληστρικῶν μικροεπιδρομῶν τὰς ὁποίας ἐνήργουν μικροαποικίαι Σλαυϊκαὶ ἐγκατεστημέναι εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν, κατὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν, και πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν. Μετέφερε Παυλικιανούς και ἄλλους Μικρασιάτας τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησε παρὰ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, ἤτοι ἀμέσως νοτίως τοῦ Αἴμου, ὡς εἰς τὰς καλομένης Σκλαβηνίας παρὰ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος, ἀπὸ τὰς ὁποίας μετέφερε τοὺς τυχὸν ὑπάρχοντας συμπαγεῖς πληθυσμούς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, και ἐγκατέστησε ἐκεῖ Μικρασιάτας Ἑλληνας ἢ ἐξελληνισμένους τοιοῦτους. Διὰ τῶν μέτρων τούτων ἀφ' ἐνὸς ἀπεμάκρυνε συμπαγεῖς σλαυϊκοὺς πληθυσμούς, ὅπου ὑπῆρχον⁽¹⁾, ἐτοίμους νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν Βουλγάρων, ἀφ' ἑτέρου δι' ἑτέρου μέτρου, τῆς ἐγκαταστάσεως στρατιωτικῶν ἀποικιῶν πέριξ μικρῶν κοινοτήτων σλαυϊκῶν, και αἱ ὁποῖαι ἀποικίαι ἦσαν κληρονομικαί, ἀντὶ δὲ μισθοῦ ἐλάμβανον οἱ ἀποικοὶ παρὰ τοῦ κράτους γαίας (στρατιωτικὰ κτήματα, στρατιωτόπια), κατόρθωσε νὰ ἐξουδετερώσῃ αὐτάς, ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου αἱ σλαυϊκαὶ αὐταὶ ἀποικίαι συνεχωνεύθησαν μετὰ τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ και αἱ ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐξηφανίσθησαν. Αἱ μετακινήσεις και ἐγκαταστάσεις τῶν πληθυσμῶν τούτων συνετελέσθησαν, κατὰ Θεοφάνην (I, σελ. 755, ἔκδ. Βόννης), ἐντὸς ἐξαμήνου «ταῦτα ἤρχθη μὲν ἀπὸ Σεπτεμβρίου μηνός, πρὸς δὲ τὸ ἅγιον Πάσχα πεπεράσται», γράφει οὗτος, ἤτοι ἐντὸς τοῦ χειμῶνος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει μετὰ πόσης ταχύτητος ἐνήργει ὁ Νικηφόρος, και ποῖα μέτρα διὰ πρέπει νὰ ἔλαβεν, ὥστε νὰ μὴ ἀπαγοιεύσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοὺς νέους ἀποίκους.

Ὁ Νικηφόρος, ὁ μηδέποτε προῦπάρξας στρατιωτικὸς, δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν οργανωτικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων τῆς πρωτεύουσας, ἀλλὰ ἐκστρατεύει συνεχῶς κατὰ τε τῶν Ἀράβων και τῶν Βουλγάρων, πρωταγωνιστῶν εἰς τὴν μάχην αὐτὸς ὁ μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος πολεμιστῆς, ἀλλ' ὁ γενναῖος τὴν ψυχὴν και τὰ αἰσθήματα αὐτοκράτωρ. Ἐκστρατεύει κατ' ἐπανάληψιν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῆς Ἀνατολῆς, Ἀράβων, και καιτοὶ αἱ ἐκστρατεῖαι αὐταὶ δὲν στέφονται πάντοτε ὑπὸ συντριπτικῶν ἡττῶν τοῦ ἐχθροῦ, πάντως ἔφερον τοῦτον εἰς μεγάλην δυσκολίαν και εἶχον τὸ μέγα ἀποτέλεσμα, τὴν διακοπὴν καταβολῆς φόρου εἰς τοὺς Ἀραβας, ὡς εἶχε δεχθῆ ἢ Εἰρήνην.

1) Βλέπε και Κ. Ἀμαντος. Ἱστορ. Βυζαντ. Κράτους Τόμ. I σελ. 402.

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ 796 μ.Χ. τελευταίας ἐκστρατείας τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ', κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ τοὶ ἐφησυχάζουν, τακτοποιοῦν τὰ ἐσωτερικὰ των, καὶ ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἡγεμόνα Κροῦμμον, ὁ ὁποῖος ὑπέταξεν ὑπ' αὐτὸν τὰς ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου (Δουνάβεως) Σλαυϊκὰς φυλάς τὰς κατοικούσας εἰς Δακίαν, Τρασυλβανίαν, ὑποκαταστήσας τοὺς Ἀβάρους. Ἀπὸ τοῦ 807 μ.Χ. ὁμως οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ ἐνεργοῦν ἐπιδρομὰς καὶ εἰς Θράκην. Ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ἐξεστράτευσεν ἀμέσως κατ' αὐτῶν. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐπληροφορήθη ὅτι συνωμοσία ἐξυφαίνεται κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Κατόπιν τούτου, ἀφήσας ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, τὸν στρατηγὸν Βαρδάνιον τὸν Ἀνεμῖαν, ἐπέστρεψεν αὐτὸς εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ στρατηγὸς Βαρδάνιος περιορίσθη εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων, μὴ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βουλγαρίαν¹⁾. Ἡ ἐξυφανθεῖσα κατὰ τοῦ Νικηφόρου συνωμοσία, λόγῳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἀνεστάλη, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐγένετο φανερά, ὅποτε καὶ συνελήφθησαν οἱ ἔνοχοι, ὁ ψηφισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς στάσεως Ἀρσαβῆρ ὁ κοιαιστῶρ (ἀνώτατος δικαστικὸς ἀρχων) καὶ πατρίκιος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Νικηφόρος ἐπεριορίσθη εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὸν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους διαφόρους ποινὰς καὶ ἐξορίαν καὶ δήμευσιν τῶν περιουσιῶν αὐτῶν²⁾. Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους καὶ τῶν τιμωρηθέντων προσώπων, τὰ ὁποῖα καὶ μὲν δὲν κατονομάζει, πλὴν ἀναφέρει τοὺς τίτλους αὐτῶν, καταφαίνεται σαφῶς ὅτι ἦτο ἔργον τῶν καλογήρων, καὶ ἡ στάσις αὕτη.

Κατὰ τὸ ἔτος 807 μ.Χ. ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν ἐν Πελοπον-

1) Θεοφάνης I, σελ. 749. «Τούτῳ τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν Νικηφόρος κατὰ Βουλγάρων, καὶ καταλαβὼν τὴν Ἀδριανούπολιν, στάσεως μελετωμένης κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν Ταγμάτων, αἰσθηόμενος ὑπέστρεψεν ἄπρακτος μηδὲν ἀνύσας, ἢ μόνον τοὺς ὁμοφύλους ἀμυνόμενος δαρμοῖς τε καὶ ἐξορίας καὶ δήμευσει πολλοὺς ὑποβάλλον. Ἀποστείλας δὲ Βαρδάνιον τὸν σπαθάριον, τὸ ἐπίκλην Ἀνεμῖαν, πάντα προσήλυτον καὶ πάροικον ἐπαιχμαλωτεύσας, ἐπέρασεν ἐν Θράκῃ, οἰόμενος οὐκ ὀλίγην ὀλίγην χρυσοῦ πορίσασθαι ἐξ αὐτῶν ἐξ ἐτησίων τελεσιμάτων ὁ πάντα διὰ τὸν φιλοῦμενον αὐτῷ χρυσόν, καὶ οὐ διὰ τὸν Χριστὸν πράττων».

Σημείωσις. Χρηθεὶ μελέτης καὶ κρίσεως τὸ ἄνω χωρίον.

2) Θεοφάνης I, σελ. 750. «Τῷ δὲ Φεβρουαρίῳ μηνὶ στάσιν ἐνοήσαντες κατ' αὐτοῦ τῶν ἐν τέλει, Ἀρσαβῆρ τὸν κοιαιστορα καὶ πατρίκιον ἄνδρα εὐσεβῆ καὶ λογιώτατον ἐψηφίζοντο. Γνωθὺς δὲ τοῦτο ὁ πολυμήχανος Νικηφόρος, αὐτὸν μὲν τύπας καὶ ἀποκείρας, μοναχὸν πεποίηκεν, ἐν Βιθυνίᾳ ποῦτον ἐξορίσας, τοὺς δὲ λοιποὺς δαρμοῖς καὶ ἐξορίας, πρὸς δὲ καὶ δήμευσει καθυπέβαλεν, οὐ μόνον τοὺς ἐν τῷ κοσμικῷ βίῳ ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους ἁγίους καὶ μοναχοὺς, καὶ τοὺς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, τὸν τε σύγγελον καὶ τὸν σακελλάριον καὶ τὸν χαρτοφύλακα, ἄνδρας ἔλλογίμους ὑπάρχοντας καὶ αἰδοῦς ἀξίας».

νήσῳ Σλαύων, ὡς και ἡ πολιορκία ὑπ' αὐτῶν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν. Δὲν δὲ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῶν γεγονότων τούτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἠσχολήθησαν πολλοὶ τῶν ἡμετέρων και ξένων ἱστορικῶν, και διὰ τὰ ὁποῖα τόσον πολὺ ἐνδιαφέρονται οἱ Σλαῦοι συγγραφεῖς, ἐξογκώνοντες αὐτά ('), ἀλλ' εἰμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἐξῆς ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὰ γραφέντα, οἱ ἐξεγεθέντες Σλαῦοι δὲν ἦσαν μόνον οἱ διαμένοντες εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Πατρῶν, ἀλλὰ οἱ διαμένοντες εἰς ὄλην σχεδὸν τὴν νότιον Πελοπόννησον. Κατόπιν τούτων τίθεται τὸ ἐρώτημα: Εἰς ποῖον ἀριθμὸν ἀνήρχοντο οἱ Σλαῦοι οὗτοι, ἀπ' οὗ ὅλοι ὁμοῦ συγκεντραμένοι και ὑποστηρίζομενοι ὑπὸ μοίρας στόλου τῶν Σαρακηνῶν, πολιορκήσαντες τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποῖαν ὑπερήσπιζον μόνον οἱ γενναῖοι κάτοικοι τῆς πόλεως μετὰ τῶν γυναικοπαίδων, μὴ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ πολεμικά, ἀλλ' ἐν ἡρεμίᾳ ζῶντες, πιθανῶς δὲ νὰ ὑπῆρχεν και μικρὰ φρουρά, και ὄχι μόνον οἱ Σλαῦοι οὗτοι δὲν κατάρθρωσαν νὰ καταλάβουν τὴν ἀκρόπολιν, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν ἐξηγνλημένων ἐκ τῆς πείνης Πατρώων, οἱ ὁποῖοι ἀπετόλμησαν ἐξοδον, ἀλλὰ και συνελήφθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν; Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ὁ ἀριθμὸς τούτων ἦτο πολὺ μικρὸς και τὰ γραφόμενα ὑπὸ τῶν Σλαύων συγγραφῶν και τῶν τούτους ἀκολουθούτων ἀποτελοῦν ὑπερβολὰς ἀπαράδεκτους. Δοῦλοι αὐτοὶ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν κυρίων των, ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἀπουσίας στρατοῦ, καθ' ὅσον ἔδρα τοῦ θέματος ἦτο ἡ Κόρινθος, και ἐν συνεννοήσει εὐρισκόμενοι μετὰ τῶν παραπλεόντων τὰς ἀκτὰς Σαρακηνῶν ἐπεχείρησαν νὰ ληλητάησουν τὴν περιοχὴν. Ἡ παρουσία ὁμως τῶν Σαρακηνῶν μᾶς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ διερωτηθῶμεν, μήπως ἡ στάσις αὕτη τῶν Σλαύων ἐγένετο κατόπιν συνεννοήσεως και ὑποδείξεως τούτων πρὸς ἀντιπερισπασμὸν, δεδομένου ὅτι, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς ἡμῶν αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Σλαβικῶν φυλῶν μέχρι τῆς ἀλώσεως, συναντῶμεν τοιαύτας συνεννοήσεις και ἐπιδρομὰς γενομένας ἐν συνδυασμῷ μὲ τοιαύτας τῶν Περσῶν και Ἀράβων ἀπ' ἀνατολῶν. Νομίζομεν ὅτι τοιοῦτον τι συνέβη, διότι δὲν τολμῶμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ στάσις αὕτη εἶχεν ἄλλον σκοπὸν ἀπὸ τὸν ἀντιπερισπασμὸν και τὴν ληλησσίαν, δηλαδή τὴν δημιουργίαν σλαυϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὡς ὑποστη-

1) Βλέπε Κ. Παπαρηγόπουλον. Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους Τόμ. Γ' Βιβλ. 10 Κεφ. Ε. σελ. 170—172 ἐκδ. 5η.

—Σπ. Λάμπρος. Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Α' Αἰδ. σελ. 57—59 ἐκδ. 1898.

—Κ. Ἀμαντος, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλην. Κράτους Τόμ. Α' σελ. 395—396 ἐκδ. 1939.

—Ὁ ἴδιος. Σλαῦοι και Σλαυόφωνοι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

—Α. Κεραμόπουλος. Οἱ Ἕλληνες και οἱ Βόρειοι γείτονες ἐκδ. 1945.

—Στίλιαν Κυριακίδης. Βυζαντιναὶ μελέται. VI. Οἱ Σλαῦοι ἐν Πελοποννήσῳ.

—V. VASILIEV. Ἱστορ. τῆς Βυζαντ. αὐτοκρατορίας. Μετάφρασις Α. Σαβαράμη Τόμος Β' σελ. 298—299 και 346 ἐκδ. 1954.

ρίζουν τινές τῶν Σλαύων, διότι οἱ ὑποστηρίζοντες τὸν πλήρη ἐκσλαυισμόν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, τὸ ὀλιγώτερον μυθολογοῦν.

Κατὰ τὸ 809 μ.Χ. ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος εἶχεν ἀποστείλει σοβαρὰν ποσότητα χρημάτων πρὸς πληρωμὴν τῆς μισθοδοσίας τῶν τῶν περὶ τὴν ἄνω κοιλιάδα τοῦ Στριμόνος (Πέρνικ - Δούνιπσα) σταθμευόντων στρατιωτικῶν τμημάτων. Φαίνεται ὅτι εἶχον κατὰ πολὺ χαλαρωθῆ τὰ μέτρα ἀσφαλείας, διότι οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Κροῦμμον καιροφυλακτοῦντες, ἐπιτίπτουν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν ἐκεῖ Ταγμάτων, φρονεῖουν πολλοὺς ἐκ τῶν φυλασσόντων τὸ ταμεῖον, τὸ ὅποιον καὶ ἀρπάζουν, καὶ τὸ ὅποιον περιεῖχε 1100 λίτρας χρυσοῦ, κατὰ Θεοφάνην, ὡς καὶ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν⁽¹⁾. Μεταξὺ τῶν φρονεηθέντων ἦσαν ὁ στρατηγὸς τῶν Ταγμάτων καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἀρχηγῶν.

Κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ ἰδίου ἔτους, ὁ Βούλγαρος ἡγεμὼν Κροῦμμος, διὰ δόλου καὶ ὑποσχέσεων κατέλαβε τὴν Σαρδικὴν (Σόφριαν), καὶ κατὰ τὸν Θεοφάνην⁽²⁾ κατέσφαξεν 6.000 στρατιώτας, χωρὶς νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ σφα-

2) Θεοφάνης I, σελ. 750. «Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ρόγας διδομένης τῷ λαῷ ἐν τῷ Στριμόνι ἐπιπεσόντες οἱ Βούλγαροι ταύτην ἀφείλοντο χρυσίον λίτρας χιλίας καὶ ἑκατόν, καὶ πολὺν λαὸν κατέσφαξαν σὺν τῷ στρατηγῷ καὶ τοῖς ἀρχουσιν. Ἦσαν γὰρ καὶ τῶν λοιπῶν θεμάτων ταξᾶτοι ἀρχόντες σὺν δλίγοι, καὶ πάντες ἐκεῖ ἀπόλοντο. Ἔλαβον δὲ καὶ τὸ τοῦλδον ὄλον καὶ ὑπέστρεψαν».

Σημείωσις. Ταξᾶτοι ἑκαλοῦντο οἱ εἰς προχείρους ἐγκαταστάσεις στρατιωτῶν, καλουμένους ταξιατῶνας, ἐγκατεστημένοι στρατιωτικῶν προερχόμενοι ἐξ ἄλλων θεμάτων, πρὸς φρούρησιν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν.

2) Θεοφάνης I, σελ. 752. ἔκδ. Βόννης. «Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει πρὸ τῆς εορτῆς τοῦ Πάσχα Κροῦμμος ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγὸς παραταξάμενος κατὰ Σαρδικῆς ταύτην παρέλαβε δόλω καὶ λόγῳ, στρατεύματα Ρωμαϊκὰ κατασφάξας χιλιάδας ἑξ, χωρὶς ἰδιωτικῶν πλήθους. Νικηφόρος δὲ δῆθεν κατ' αὐτοῦ ἐξελθὼν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος τοῦ σωτηρίου πάθους, ἀξιόλογον μὲν οὐδὲν πέπραχεν, τοῖς δὲ περιωθεισὶν ἐκ τῆς φυγῆς ἀρχουσιν αἰτοῦσι λόγον σωτηρίας ἀπαξιώσας δοῦναι, τοῖς ἐχθροῖς προσφυγεῖν ἐβιάσατο, ἐν οἷς ἦν καὶ Εὐθύμιος ὁ σπαθάριος μηχανικῆς ἔμπειρος. Ὁ δὲ Νικηφόρος πρὸς τῇ πολλῇ ἀδοξίᾳ σάκραις ἐνόηκε τὴν βασιλίδα πόλιν πείθειν ἐσπύδαξεν, ὅτι τὴν τοῦ Πάσχα ἡμέραν ἐν τῇ ἀδελῇ τοῦ Κροῦμμον εορτάσας, τὴν παραληφθεῖσαν Σαρδικὴν οἰκοδομεῖν βουλόμενος, ἀνθιστάμενα τὰ πλήθη φοβηθεῖς ὑποβάλλει διὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἀρχόντων πείσαι τοὺς ὄχλους αἰτήσασθαι τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς οἰκοδομῆς. Οἱ δὲ τὸ δρᾶμα κατανοήσαντες, ὡς ἐκ τῆς ἐκείνου κακοπραγίας ὑποβεβλημένον στασιάζουσι κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ἀρχόντων ὄργα ἔκρη, καὶ ἐπελθόντες διαορήσουσι τὰς σκηνάς αὐτῶν. Ἐλθόντες δὲ ἕως τῆς βασιλικῆς, ἔβρουν πολλὰς καὶ ἀραίς αὐτὸν ἔβαλλον, μηκέτι φέρειν τὴν ἄμετρον αὐτοῦ φιλαργυρίαν καὶ κακομήχανον αὐτοῦ γνώμην ἐξομνύμενοι· ὁ δὲ τῷ ἀθρόῳ τῆς στάσεως σφόδρα καταπτοηθεῖς, καὶ ἀναστάς τῆς τραπέζης, πρῶτον μὲν διὰ Νικηφόρου καὶ Πέτρου τῶν πατρικίων ἄρχοις καὶ πιθανολογίαις κατενάρξειν ἐπειρᾶτο τὸ σπράτευμα. Οἱ δὲ μικρὸν παυσάμενοι, βουδὼν τινὰ κατέλαβον οἱ τρισάθλιοι τῆς ἐν χειρὶν ἐπιλαθόμενοι πράξεως τό, Κύριε ἐλέησον, ἀναβοῶντες, ὡς ἐπὶ τινι σεισμῷ ἢ ἀνομβρίᾳ. Ὁ δὲ πρὸς πᾶσαν κακουργίαν ἔτοιμος,

γέντες ἐκ τῶν κατοίκων, καὶ κατέστρεψε τὴν πόλιν. Μαθὼν τοῦτο ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος, ἐξεστράτευσεν ἄμέσως κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐκινήσας τὴν Τρίτην πρὸ τοῦ Πάσχα, καὶ ἀφ' οὗ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐώρτασε τὸ Πάσχα εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρούμμου. Πράγματι ἡ ταχύτης τῆς ἐκδικήσεως ὑπῆρξε πρω-

λαθραῖαι δωρεαὶς διὰ τῆς νυκτὸς τοὺς πολλοὺς τῶν ἀρχόντων ἐξαπατήσας, τῇ ἐπαύριον αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ μέσος ἐλθὼν τοῖς ὄχλοις, διελέχθη περὶ πάσης εὐημερίας ὄρκους φρικτοῖς αὐτοὺς διαβεβαιωσάμενος καὶ τὰ τῆς ἰσῆς πρὸς τὰ τέκνα στοργῆς. Καὶ παραυτίκα τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει, Θεοδοσίον πατρίκιον καὶ προμοσχρίνιον, τὸ ἐπίκλην Σαλιβαράν, ἐάσας εἰς τὸ καταμαθεῖν δι' ἀλλήλων τοὺς στασιάζοντας. Ἐν δὲ τῷ ἐπανερχεσθαι τὰ πλήθει ρογεῦειν αὐτοὺς προσποιησάμενος, κατὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα δαρμοῖς τε καὶ κουραῖς καὶ ἐξορίας τοὺς πλείστους τιμωρησάμενος, εἰς Χρυσούπολιν τοὺς πολλοὺς διεβίβαζεν, καταπατήσας τοὺς τηλικούτους φοβεροὺς ὄρκους. Οἱ δὲ διὰ τὴν συμφορὰν πύρινον ποταμὸν τὸ πέραμα προσηγύρευσαν...»

Σημεῖωσις. Παρεθέσαμεν ὀλόκληρον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Θεοφάνους ἵνα καταδείξωμεν τὸ μῖσος καὶ τὸ ἀπροσμέτρητον καλογηρικὸν πείσμα, τὴν διαστροφὴν πάσης πράξεως τοῦ βασιλέως Νικηφόρου ἢ καὶ λόγου ἀκόμη, καὶ τὴν μὴ ἀντικειμενικὴν ἀναγραφὴν τῶν γεγονότων. Δὲν συγχωροῦν οἱ καλόγηροι εἰς τὸν Νικηφόρον τίποτε καὶ δὲν τῷ ἀναγνωρίζουν οὔτε κἀν καλὴν πρόθεσιν. Δὲν εἶναι δυνατόν, κατὰ τοὺς καλογήρους, ὁ Νικηφόρος ὁ μὴ ἐπιτρέψας εἰς ἑαυτὸν νὰ γίνῃ δοῦλος τῶν καλογήρων, νὰ ἔχη ἔστω καλὰς προθέσεις ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους. Δὲν εἶναι δυνατόν ὁ Νικηφόρος ὁ τολμήσας νὰ φορολογῆσῃ τὰς τεραστίαις περιουσίας τῶν Μοναστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν πλουτησάντων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Βιζήνης, διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ κῆρος τοῦ Κράτους καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἐκ τῆς ἀλογίστου σπατάλης τῆς Βιζήνης ἐπελθούσας οικονομικὰς καταστροφὰς εἰς αὐτό, νὰ ἔχη ἔστω καλὰς προθέσεις ὑπὲρ αὐτοῦ. Χαίρει σχεδόν, ὁ Θεοφάνης, διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Στρομόνα, καὶ διὰ τὴν κατὰληψιν τῆς Σαρδικῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ Κρούμμου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν σφαγὴν. «Δῆθεν κατ' αὐτοῦ ἐξελεθῶν», χαρακτηρίζει τὴν κεραινοβόλον ἐσστρατείαν τοῦ Νικηφόρου. γενομένην εὐθὺς ὡς ἐπληροφορηθῆ τὰ γεγονότα τῆς Σαρδικῆς, καὶ ὁ ὁποῖος ἐκκινήσας τὴν Μεγάλην Τρίτην εἰσβάλλει εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐορτάζει τὸ Πάσχα εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρούμμου, ὁ ὁποῖος συμφώνως πρὸς τὴν συνήθειάν του ἔχει θῆραφανισθεῖ, καὶ τὴν ὁποῖαν κατὰληψιν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κρούμμου ἀμφισβητεῖ ὁ Θεοφάνης κατὰ τὸν πλέον ἐλεεινὸν τρόπον. «Ὁ δὲ Νικηφόρος πρὸς τῇ πολλῇ ἀδοξίᾳ, γράφει, σάκραις ἐνόρκους τὴν βασιλίδα πόλιν πείθειν ἐσπούδαζεν ὅτι τὴν τοῦ Πάσχα ἡμέραν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Κρούμμου ἐορτάσας». Μυκτηρίζει κατὰ ἀνάρμοστον τρόπον τὴν ἀναγγελίαν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὴν Σύγκλητον καὶ τὴν πρωτεύουσαν ὅτι ἐώρτασε τὸ Πάσχα εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρούμμου, ὡς ἂν αὐτὸ τὸ γεγονός δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πιστοποιηθῆ ὑπὸ τῶν χιλιάδων στρατοῦ τοῦ ὁποῖου ἠγεῖτο, καὶ ἦτο ἀπάτη τοῦ βασιλέως δυναμένη νὰ μὴ γνωσθῆ. Ἐπειδὴ ἐξήτησεν εὐθύναις ἀπὸ τοὺς διασωθέντας ἠγήτορας τῆς φρουρᾶς τῆς Σαρδικῆς, διὰ τὴν ἄνευ ἀγῶνος παράδοσιν αὐτῆς εἰς τὸν Κρούμμον, «Γαύτην παρέλαβεν (ὁ Κρούμμος) δόλω καὶ λόγῳ», γράφει ὁ ἴδιος, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους, ὅτι τοὺς προδότας αὐτοὺς τοὺς ἐξεβίασε νὰ αὐτομολήσουν πρὸς τοὺς Βουλγάρους, καὶ παρουσιάζεται ὑπερασπιστὴς αὐτῶν. Ἐπερπεπεν ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος νὰ τοὺς ἀμείψῃ διὰ τὴν προδοσίαν τους. Σαρκαρίζει τὸν Νικηφόρον διότι ἐσκέφθη νὰ διαχειμάσῃ πιθανῶς εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἢ τὴν

τοφανής, ἂν ἐξετάσει τις τὰς ἀποστάσεις αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ διανυθοῦν, τὰς διαβάσεις τοῦ Αἴμου καὶ τὴν ἀντίστασιν τῶν Βουλγάρων, ἡ ὁποία εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἦτο ἀνύπαρκτος, διότι ὁ Κροῦμμος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντιπαραταχθῆ. Ὁ Νικηφόρος ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἔχων σκοπὸν, νὰ ἀνοικοδομήσῃ καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Σαρδικίην, γνωρίσας

περιοχὴν τῆς Σαρδικῆς διὰ ν' ἀνοικοδομήσῃ καὶ ὀχυρώσῃ αὐτήν, καταστραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κροῦμμου. Χαίρει διὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ στρατοῦ, ἡ ὁποία ἦτο κυρίως ἔργον τῶν καλογήρων, καὶ καθυβρίζει, ὄχι μόνον τὸν βασιλέα Νικηφόρον διὰ τὴν συμπεριφορὰν του, ἀλλὰ καὶ τοὺς στασιαστὰς ἀποκαλῶν αὐτοὺς τρισαθλοὺς διότι ἐλησημόνησαν τὸν ἀντικειμενικὸν αὐτῶν σκοπὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως Νικηφόρου, καὶ εἰρωνεύεται αὐτούς, διότι ἀποχωρήσαντες τῆς σκηνῆς τοῦ Νικηφόρου μετέβησαν εἰς πλησίον κείμενον λόφον καὶ ἀνέκραζον τὸ «Κύριε ἐλέησον», ὡς ἂν ἐπρόκειτο περὶ σεισμοῦ ἢ ἀνομβρίας. «Οἱ δὲ μικρὸν παυσάμενοι βουνὸν τινὰ κατέλαβον οἱ τρισαθλοὶ, τῆς ἐν χειρὶν ἐπιλαθόμενοι πράξεως τὸ «Κύριε ἐλέησον, ἀναβοῶντες ὡς ἐπὶ τινι σεισμῷ ἢ ἀνομβρίᾳ», γράφει ἐπὶ λέξει ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Ἄγρου, Θεοφάνης. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα, κατὰ τὸν Θεοφάνην, νὰ τιμωρήσῃ τὰ στασιασάντα στρατευμάτα, διότι ἀπεφάσισε καὶ ἐξετέλεσε, μάλιστα κατὰ τὸν πλέον ἐπιεικῆ τρόπον «δαμοῖς τε καὶ κουραῖς καὶ ἐξορίας τοὺς πλείστους τιμωρησάμενος», καθυβρίζεται καὶ ἐπίορκος προσαγορεύεται. Διὰ παρομοίαν πράξιν τῆς Εἰρήνης, ἡ ὁποία διέλυσε τὰ παλαίμαχα ἐκεῖνα τάγματα, ὄχι διότι ἐστασίασαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ διότι διέλυσαν τὴν συνελθοῦσαν σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τότε καθυβρίζει τοὺς στρατιώτας. Ἴτι δὲν πράττει τὸ μῖσος καὶ τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον οὐδὲν δύναται νὰ ἀμβλύνη οὔτε ἡ μόρφωσις οὔτε τίποτε.

Τὸ μῖσος καὶ τὸ πάθος τὸ δημιουργηθὲν ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως μεταξὺ τῶν εἰκονοφίλων καὶ εἰκονομάχων, φαίνεται ἐκ τῶν ὅσων γράφει ὁ Κ. Μανασῆς, ὅτι δὲν ἠμβλύνη, οὔτε μετὰ πάροδον 300 ὄλων ἐτῶν, διότι τότε ἐξῆσεν οὗτος, ὁ ὁποῖος καθυβρίζει τὸν βασιλέα Νικηφόρον. Παραδέτομεν μέρος τοῦ ὕψερολογίου του, τοὺς στίχους 4550—4557:

«Φθάνει ποτὲ μετέωρον ἄρας καὶ Νικηφόρον
 ἄνθρωπον φονικώτατον, δόστροπον, κακοήθη,
 δοῦλον χρυσοῦ χρυσομανῆ, κίμβικα σμικρολόγον,
 ἀντικρυς Μίδαον τὸν ποτὲ κατάρξαντα Φρυγίας,
 δς τὰς ἀρχὰς τῶν πόλεων ὠνίους ἐποιεῖτο,
 οὐκ ἀριστίνδην τὰς τιμὰς ἀλλὰ πλουτίνδην νέμων.
 Εἶχε χρυσὸν ἐν χεῖρεσι, βοῦν ἐπὶ γλώττης εἶχε,
 χρυσὸν ἐπιτραπέζιον, χρυσὸν ὠνειροπόλει...»

Τύραννος ἀποκαλεῖται ὁ Νικηφόρος καὶ εὐσεβεστάτη, ἁγία καὶ μακαρία ἡ Εἰρήνη, ἡ τὸν μονογενῆ υἱὸν τυφλώσασα, διὰ νὰ ἀρξῆ μόνη. Ὡς δὲ θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, χαίρουν διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ τὴν τύχην τὴν ὁποίαν ἔσχε, ὥστε ἡ κεφαλὴ του νὰ μεταβληθῆ εἰς ποτήριον τοῦ δυσεβοῦς Κροῦμμου. Οὐδὲ ἓνα λόγον ὑπὲρ αὐτοῦ θὰ συναντήσωμεν, ὁ ὁποῖος καίτοι μέχρι τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν θρόνον οὐδέποτε ἠσχολήθη μὲ τὰ στρατιωτικά, ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς ἀνόδου του πολλάκις ἐστράτευσεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος, διεκινδύνευσεν πολλάκις καὶ ἐτραυματίσθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ τέλος ἔπεσεν ἥρωϊκῶς μαχόμενος. Αὐτὰ διὰ τοὺς καλογήρους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οὐδένα τίτλον τῷ προσεκόμισαν.

τοῦτο και εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἄλλὰ ἐν ᾧ ὁ Νικηφόρος ἐσκέπτετο αὐτά, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ και τοῦ ἔθνους, καλόγηροι, ἐσκέπτοντο ἄλλως. Κατώρθωσαν διὰ ραδιουργιῶν νὰ διαβάλουν αὐτὸν εἰς τὸν στρατὸν, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ συμβησόμενα, και νὰ προκαλέσουν στάσιν τοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὲ τὴν δικαιολογίαν τὰς κακουχίας τοῦ πολέμου και τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ὡς και τὴν δυσφορίαν διὰ τὴν σκληρότητα τοῦ βασιλέως ἔναντι τῶν διασωθέντων ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς τῆς Σαρδικῆς, ὡς μὴ ἐκτελεσάντων τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξηνάγκασε τὸν σπαθάριον τοῦ Μηχανικοῦ τῆς φρουρᾶς τῆς Σαρδικῆς Ἐυθύμιον και ἄλλους νὰ αὐτομολήσουν εἰς τοὺς Βουλγάρους, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς δικαίας τιμωρίας τῆς ὁποίας ἦσαν ἄξιοι. Ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ἀφ' οὗ κατώρθωσε νὰ καθησυχάσῃ κατ' ἀρχὴν τοὺς στασιαστάς, και ἐπαφελήθει τῆς νυκτός, νὰ ἀμβλύνη δι' ὑποσχέσεων και δωρεῶν τὸ μένος τῶν στασιαστῶν, ἐμφανίζεται τὴν ἐπομένῃ ἐν μέσῳ αὐτῶν και τοὺς καθησυχάζει. Ἀφήσας δὲ ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν στρατηγὸν και πατρικίον Θεοδόσιον τὸν Σαλιβαράν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κων)πολιν, ἔνθα ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὴν καταστροφικὴν αὐτὴν πράξιν τοῦ στρατοῦ, τὴν ἀντίθετον πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν στρατιωτικῆς πειθαρχίας. Προσκαλέσας πιστὰ στρατεύματα ἐκ τῶν σταθμευόντων εἰς τὴν ἀπέναντι Ἀσιατικὴν ἀκτὴν, και οὕτω ἐξασφαλισθεὶς ἀπὸ νέαν στάσιν, μετεκάλεσε τὰ στασιάσαντα τάγματα εἰς τὴν Κων)πολιν, μὲ τὴν δικαιολογίαν τῆς καταβολῆς ἐκεῖ τοῦ μισθοῦ των. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, κατὰ Θεοφάνην, ἀφ' οὗ ἐστάθμευσαν παρὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα, ἀφωπλίσθησαν ὑπὸ τῶν πιστῶν στρατευμάτων, και ἀφ' οὗ οἱ πρωταίτιοι ἐτιμωρήθησαν διὰ δαρμῶν και κουρᾶς και ἐξοριῶν, οἱ λοιποὶ πάντες μετεβιάσθησαν εἰς Χρυσούπολιν, ὅπου ἀνεγνώσθη εἰς αὐτοὺς τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου διελύοντο τὰ Τάγματα αὐτῶν, και προσεκαλοῦντο νὰ προνοήσῃ ἕκαστος δι' ἑαυτὸν.

Τὸ 811 μ.Χ. ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος, ἀφ' οὗ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπασχολήθη μὲ τὴν βελτίωσιν τῆς στρατιωτικῆς και οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τοῦ κράτους, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Βουλγάρων, παραλαβὼν μετ' αὐτοῦ και τὸν υἱὸν και διάδοχον Σταυράκιον. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀπαλλαγεῖ τοῦ πρὸς τοὺς Ἄραβας πολέμου μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ Ἄαρούν, ἐν ᾧ οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Κροῦμμον ἐξηκολούθουν τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν. Ἴδου πῶς ὁ Θεοφάνης ὑποδέχεται τὴν νέαν ταύτην ἐστρατείαν τοῦ Νικηφόρου κατὰ τῶν Βουλγάρων. «Ἐπὶ τοιούτης οὖν σημείοις ὁ νέος Ἀχαὰβ μὴ παιδευθεὶς, ὁ Φαλάριδος και Μίδου ἀπληστότερος, κατὰ Βουλγάρων παρατάττεται ἅμα Σταυρακίῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, και τῇ τοῦ Μαίου μηνὸς τῆς βασιλίδος ἐξιών...». Πρὸ τῆς ἐστρατείας, φαίνεται, ὅτι ὁ Νικηφόρος διέταξεν εὐρεῖαν ἐπιστράτευσιν, ἐπιστρατεύσας και ἐκ τῶν πτωχοτέρων τάξεων. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 811 μ.Χ. ἄγων τὸν στρατὸν τοῦτον ἔφθασεν και ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ φρού-

ριον τῶν Μαρκελλῶν (βορείως τῆς Ἀδριανουπόλεως). Ὁ Κροῦμμος, κατὰ Θεοφάνην, ἰδὼν τὸ πολυάριθμον τοῦ στρατοῦ τοῦ Νικηφόρου καὶ φοβηθεὶς ἐξήτησε διὰ πάσης θυσίας εἰρήνην. Ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν δολιότητα τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν συνεχῆ παράβασιν ὑπ' αὐτῶν τῶν συνθηκῶν, ἀπεφάσισε νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ καταστρέφῃ τὸν ἀπιστον τοῦτον ἐχθρὸν τοῦ Γένους. Διελθὼν τὸν Αἴμον διὰ τῆς στενωποῦ τῆς Βαρμπίστας καὶ μετὰ τριήμερον κοπιώδη πορείαν ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας, συνήντησε τὸν Κροῦμμον, ἐκυρίευσεν τὸ στρατόπεδον εἰς Πλίσκαν, ἔνθα εὔρεν μεγάλους θησαυρούς· «καὶ τὴν αὐτὴν τοῦ Κροῦμμου ἐνέπρησε ἐκείνου σφόδρα ταπεινουμένου καὶ δηλοῦντος, ὅτι, ἰδοὺ νενίκηκας, λάβε σὺν, εἴ τι σοὶ ἀρεστὸν ἐστί, καὶ ἔξελθε ἐν εἰρήνῃ», γράφει ὁ Θεοφάνης μὴ δυνάμενος νὰ ἀποκρύψῃ τὸ μέγα τοῦτο γεγονός(1). Παρὰ ταῦ-

1) Ὅτι παραθέσωμεν δολόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Θεοφάνους πρὸς ἐξαγωγήν συμπερασμάτων ἐπὶ τῶν θλιβερῶν ἐκείνων γεγονότων, καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν χρονογράφων καλογήρων καὶ λοιπῶν τοιοῦτων.

Θεοφάνης I, σελ. 762, ἐκδ. Βόννης. «Ἐπισυνάθας δὲ τὰ στρατεύματα, οὐ μόνον ἐκ Θράκης, ἀλλὰ καὶ τῶν περατικῶν θεμάτων, πένητάς τε πολλοὺς ἰδίους ὄψωνίους, σφενδόνας καὶ ράβδους ἀπλισμένους, βλασφημοῦντας ἅμα τοῖς στρατεύμασιν, ἤλασε κατὰ Βουλγάρων. Κροῦμμος δὲ τὰ πλήθη φοβηθεὶς, ὄντων αὐτῶν ἐν Μαρκέλλαις, ἤτειτο εἰρήνην. Ὁ δὲ ταῖς οἰκείαις κακοβουλαίαις καὶ ταῖς τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ συμβούλων εἰσηγήσει διεκωλύθη, καὶ μετὰ πολλὰς περιαγωγὰς δι' ἄβᾶτων τόπων ριψοκινδύως ὁ θροσύδειλος εἰσέρχεται εἰς Βουλγαρίαν τῇ εἰκοστῇ (20ῇ) τοῦ Ἰουλίου μηνὸς (κυνὸς ἦν ἐπιτολὴ πανολέθριος), συχνῶς ἐπιφθηγόμενος τὸ, τίς πορεύσεται καὶ ἀπατήσῃ τὸν Ἀγαάβ; λέγων, ὅτι κἂν ὁ Θεὸς κἂν ὁ ἀντικείμενος ἔλῃ ἅπαντα. Πρὸ δὲ τοῦ εἰσελθεῖν αὐτόν, Βυζάντιος ὁ τοῦτο ἐπιστήθιος οὐκέτις πρὸς Κροῦμμον ἀπὸ Μαρκέλλων προσέφυγεν, συναρπάσας ἐσθῆτα βασιλικὴν καὶ χρυσὸν λίτρας ἑκατὸν, πολλοὶ δὲ τὴν τοῦτου φυγὴν ἐπὶ κακῷ Νικηφόρου οἰωνίσαντο. Ἐπὶ δὲ τρισὶν ἡμέραις μετὰ τὰς πρώτας συμβολὰς δόξας κατευδοῦσθαι, οὐ τῷ κατευδοῦντι Θεῷ τὰ τῆς νίκης ἐπέγραψεν, ἀλλὰ Σταυρακίῳ μόνον τὴν εὐτυχίαν καὶ εὐβουλίαν ἐκήρυττεν, καὶ τοῖς κωλύουσι τὴν εἴσοδον ἄρχουσιν ἠπεῖλει. Ἄλογα δὲ ζῶα καὶ βρέφη καὶ πᾶσαν ἡλικίαν ἀνηλεῶς φονεύσθαι προσέταξεν, καὶ τὰ τῶν ὁμοφύλων νεκρὰ σώματα ἄταφα εἶασεν μόνης ἐπιμελούμενος τῆς τῶν σκύλλων συλλογῆς κλειθρα δὲ καὶ σφραγίδας τοῖς τοῦ Κροῦμμου τιμίους ἐπιθείς, ὡς ἴδια λοιπὸν ἠσφαλίσατο. Ὡτα γοῦν καὶ ἕτερα μέλη Χριστιανῶν ἀφαιμένων τῶν σκύλλων ἀπέτεμεν, καὶ τὴν λεγομένην αὐτὴν τοῦ Κροῦμμου ἐνέπρησεν, ἐκείνου σφόδρα ταπεινουμένου καὶ δηλοῦντος, ὅτι ἰδοὺ, νενίκηκας. Λάβε σὺν, εἴ τι σοὶ ἀρεστὸν ἐστί, καὶ ἔξελθε ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ τῆς εἰρήνης ἐχθρὸς ταύτην οὐ προσήματο, ἐφ' οἷς καὶ χαλεπήνας ἐκεῖνος τὰς τῆς χώρας εἰσόδους καὶ ἐξόδους περιπεφραγμένους ξυλίνοις ὀχυρώμασι, πέμψας κατησφαλίσατο. Νικηφόρος δὲ τοῦτο γνοὺς εὐθέως, ὡς ἐμβρόντητος, ὅτι πρᾶξι, ἠγνόει περιάγων. Καὶ τοῖς συνοῦσι τὰ τῆς ἀπολείας ἔλεγεν, ὅτι κἂν περωτοὶ γενόμεθα, μηδεὶς ἐλπίζῃ διαφυγεῖν τὸν θάνατον. Ταῦτα δὲ ἦν ἐφ' ἡμέρας δύο, Πέμπτην καὶ Παρασκευὴν, τὰ μηχανήματα. Καὶ τῇ νυκτὶ τοῦ Σαββάτου τάραχοι καὶ ὄχλοι περὶ Νικηφόρον καὶ τοὺς σὺν αὐτῶν ἀκουόμενοι παρατάξεις πάντας ἐξενεύρωσαν, πρὸ δὲ τῆς ἡμέρας ἐπελθόντες οἱ βάρβαροι κατὰ τῆς Νικηφόρου σκηπῆς, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μεγιστά-

τα μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα ἀλλάσσουν κατὰ περίεργον τρόπον μορφήν και ὁ Νικηφόρος ἀπὸ νικητῆς εὐρίσκεται περικυκλωμένος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ Κρούμμου, και μὲ τὰς διαβάσεις τὰς ἐγγύς και ἐπὶ τοῦ Αἴμου, ὡς ὁ Θεοφάνης ὑποστηρίζει, πεφραγμένας διὰ ξυλίνων ὀχυρώσεων, πρᾶγμα καθ' ἡμᾶς ἀμφίβολον, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν. Ὁ Θεοφάνης δὲν μᾶς διαφωτίζει ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ καθυβρίζη πᾶσαν πρᾶξιν ἢ σκέψιν τοῦ Νικηφόρου, και δὲν μᾶς ἐξηγεῖ, πῶς ὁ ἠττηθεὶς και ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ τρόμου ζητῶν εἰρήνην Κρούμμος, κατώρθωσεν ἐντὸς μόνον δύο ἡμερῶν νὰ ἀλλάξη τελείως τὴν κατάστασιν, ἦτοι:

— Πρῶτον. Νὰ ἐξεύρη στρατὸν τόσον ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ προσβάλη

νων, ἀναιροῦσιν αὐτὸν οἰκτρῶς, ἐν οἷς και Ἀέτιος πατρίκιος, και Πέτρος πατρίκιος, και Σισίνιος πατρίκιος ὁ Τριφύλλης, και Θεοδόσιος πατρίκιος ὁ Σαλιβαρᾶς, ὁ πολλὰ λυπήσας και κακὰ ἐνδειξάμενος τῇ μακαρίᾳ Εἰρήνῃ, και ὁ ἔπαρχος πατρίκιος, και Ρωμανὸς πατρίκιος και στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν, και ἕτεροι πολλοὶ πρωτοσπαθᾶριοι και σπαθᾶριοι, και τῶν ταγματῶν ἄρχοντες, ὅ τε τῶ ἐξκουβίτου δομέστικος, και ὁ δρουγγάριος τῆς βασιλικῆς βίγλης, και ὁ τῆς Θράκης στρατηγός, και πολλοὶ ἄρχοντες τῶν θεμάτων σὺν ἀπείροις λαοῖς, πᾶσα τε ἡ τῶν χριστιανῶν καλλονὴ διεφθάρη τὰ δὲ τῆς τοιαύτης ἡμέρας ἀκαλλῆ ρήματα μὴ γένοιτο χριστιανοῖς ἰδεῖν ἔτι, πάντα θρήνου ἐπέκεινα. Ταῦτα δὲ γέγονε τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ (25η) τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἰνδικτικῶν τετάρτῃ. Τὴν δὲ Νικηφόρον κεφαλὴν ἐκκόψας ὁ Κρούμμος ἐκρέμασεν ἐπὶ ξύλου ἡμέρας ἰκανάς, εἰς ἐπίδειξιν τῶν ἐρχομένων εἰς αὐτὸν ἐθνῶν και αἰσχύνῃν. Μετὰ δὲ ταῦτα λαβὼν αὐτὴν, και γυμνώσας τὸ ὄστον, ἄργυρόν τε ἐνδύσας ἔξωθεν, πίνειν εἰς αὐτὸ τοὺς τῶν Σκλαβίνων ἄρχοντας ἐποίησεν ἐγκουχώμενος. Πολλῶν δὲ χερῶν και ὀφθαλμῶν ἐπὶ μιᾷ ἡμέρᾳ γενομένων και θρήνου ἀκατασχέτου ὄντος, ἡ τούτου σφαγὴ παραμυθία γέγονεν. Τὸν δὲ τρόπον τῆς τούτου σφαγῆς οὐδεὶς τῶν περιωθέντων ἀκριβῶς ἐξηγήσατο. Φασὶ γάρ τινες, ὅτι και χριστιανοὶ πεσόντα τούτων ἐπέτρωσαν. Οἱ δὲ γυναικῶδεις τῶν ἀνδρῶν οἰκέται αὐτοῦ, οἷς και συνευνάζετο, οἱ μὲν τῷ τῆς σούδας πυρὶ, οἱ δὲ τοῖς ξίφεσι ὄλοντο σὺν αὐτῷ. Τούτου τῆς ἀρχῆς βαρυτέραν οὐδενὶ χρόνῳ ἠτύχησαν. Πάντας γὰρ ἐν πλεονεξίαις και ἀκολασίαις και βαρβαρικαῖς ἀμότησιν ὑπερηκόνησεν τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεύσαντας, περὶ ὧν κατὰ μέρος διεξιέναι και τοῖς μετέπειτα δύσπιστον και ἡμῖν ἐργῶδες, πλὴν ἐκ τοῦ κροσπέδου τὸ ὕφασμα πρόδηλον κατὰ τὴν παρομίαν. Τυτρώσεται δὲ και Σταυράκιος παῖς αὐτοῦ καιρίως κατὰ τοῦ σπονδύλου τὸ δεξιὸν μέρος, και μόλις τῆς μάχης ἐξῆλθε ζῶν, και κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν δεινῶς ὑπὸ τῆς πληγῆς κολαφιζόμενος, Στέφανος δὲ πατρίκιος και δομέστικος, τῶν σχολῶν συμπάροντος και Θεοκτίστου μαγίστρου ἀνηγόρευσαν Σταυράκιον αὐτοκράτορα και διελέχθη τῷ περιωθέντι λαῷ κατὰ τοῦ ἰδίου πατρός, και σφόδρα ἠδύνθησαν, Μιχαὴλ δὲ κουροπαλάτης ἀβλαβῆς περιωθθεὶς πολλὰ παρεκλήθη ὑπὸ τῶν φίλων ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς, και οὐ κατεδέξατο διὰ τοὺς πρὸς τὸν Νικηφόρον ὄρκους και Σταυράκιον. Τούτῳ Στέφανος δομέστικος ἀντεῖπεν ἐλπίδι τῆς ζωῆς Σταυρακίου. Θεοκτίστος δὲ ὁ μάγιστρος συνέτρεχεν περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ (ἀρκεῖται περὶ τοῦ διασωθέντος γαμβροῦ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Μιχαὴλ κουροπαλάτου τοῦ Ραγκαβῆ), Σταυράκιος δὲ δι' οὕρων αἰμορραγίας ἀμέτρως κατεξηράνηθη μηροῦς και σκέλη, φορεῖς ἐλθὼν ἐν Βυζαντίῳ.

τὸ περιχαρακωθέν, ὡς λέγει, στρατόπεδον τοῦ Νικηφόρου καὶ νὰ κατανικήσῃ αὐτόν.

— Δεύτερον. Νὰ ἐξεύρη ἄλλον στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐντὸς δύο ἡμερῶν, ὄχι μόνον ἠδυνήθη νὰ μεταβῆ, νὰ καταλάβῃ ἀπάσας τὰς διαβάσεις τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ καὶ νὰ ὀχυρώσῃ ταύτας, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ πείσῃ τὸν Νικηφόρον ὅτι μόνον ὁ ἔντιμος θάνατος ὑπελείπετο, καὶ κατὰ Θεοφάνην πάντοτε, ὅτι εἶπεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν «ὅτι κἂν πτερωτοὶ γενόμεθα, μηδεὶς ἐλπίζει διαφυγεῖν τὸν ὄλεθρον».

— Τρίτον. Δὲν μᾶς ἐξηγεῖ ὁ Θεοφάνης, πῶς ὁ νικητὴς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης Νικηφόρος, ὅταν ἐπληροφορήθη τὰς ἄνω ἐνεργείας τοῦ Κρούμμου (κατάληψις καὶ ὀχύρωσις τῶν διαβάσεων τοῦ Αἴμου) παρέμεινεν ἐπὶ δύο ἡμέρας τελείως ἀδρανῆς καὶ οὐδὲν ἐπεχείρησεν πρὸς ἔξοδον ἐκ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως, δεδομένου ὅτι ὁ ὑπ' αὐτὸν στρατὸς ἦτο τόσον ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὸν τρόπον τοῦ Κρούμμου καὶ νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ἀλλ' ἐπερίμενε μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καὶ αὐτὸς καὶ τόσοι ἄλλοι ἀρχηγοί, τὸν θάνατον. Ὅσα γράφει ὁ Θεοφάνης εἶναι ἀπαράδεκτα καὶ δὲν ἀντέχουν εἰς τὴν παραμυθρὰν κριτικὴν. Καὶ

— Τέταρτον. Ἐπὶ πλέον ὁ Θεοφάνης δὲν μᾶς διαφωτίζει, πῶς, ἐν ᾧ κατεῖχοντο ἅπασαι αἱ διαβάσεις, «ἐφ' οἷς καὶ χαλεπήνας ἐκείνος (ὁ Κρούμμος), τὰς τῆς χώρας εἰσόδους καὶ ἐξόδους περιφραγμένος ξυλίνοις ὀχυρώμασι, πέμψας κατησφαλισατο», ὡς γράφει οὗτος, κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ ὁ Σταυράκιος καὶ μάλιστα τραυματίας μετὰ πολλῶν ταγμάτων, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβὲ μετ' ἄλλου στρατοῦ, καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ Θεοφάνης τοῦ ὁποῖου μόνον τὰ γραπτὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διεσώθησαν, καὶ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, εἰς ἕν σημεῖον γράφει: «Πρὸ δὲ τοῦ εἰσελθεῖν αὐτὸν (τὸν Νικηφόρον εἰς Βοιλαγαρίαν), Βυζάντιος ὁ τούτου ἐπιστήθιος οἰκέτης πρὸς Κρούμμον ἀπὸ Μαροζέλλων προσέφυγεν, συναρπάσας ἐσθῆτα βασιλικὴν καὶ χρυσοῦ λίτρας ἑκατόν, πολλοὶ δὲ τὴν τούτου φυγὴν ἐπὶ κακῷ Νικηφόρου οἰωνίσαντο», καὶ κατωτέρω «καὶ τῇ νικτὶ τοῦ Σαββάτου τάραχοι καὶ ὄχλοι ἐνόπλων περὶ Νικηφόρον καὶ τοὺς σὺν αὐτῶν ἀκούμεναι παρατάξεις πάντας ἐξενεύρωσαν, πρὸ δὲ τῆς ἡμέρας ἐπελθόντες οἱ βάρβαροι κατὰ τῆς Νικηφόρου σκηνῆς, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μεγιστάνων ἀναιρουσῖν αὐτὸν οἰκτρῶς, ἐν οἷς ἦν καὶ Ἀέτιος πατρίκιος, καὶ Πέτρος πατρίκιος, καὶ Σισίνιος πατρίκιος ὁ Τριφυλλῆς καὶ Θεοδόσιος πατρίκιος ὁ Σαλιβαράς...», καὶ ἔτι περαιτέρω «... ἢ τούτου σφαγὴ παραμυθία γέγονεν. Τὸν δὲ τρόπον τῆς τούτου σφαγῆς οὐδεὶς τῶν περιωθέντων ἀκριβῶς ἐξηγήσατο. Φασὶ γὰρ τινές, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ πεσόντα τοῦτον ἐπέτρωσαν.. Οἱ δὲ γυναικώδεις τῶν ἀνδρῶν οἰκέται αὐτοῦ, οἷς καὶ συννευάζετο, οἱ μὲν τῆς σούδας πυρὶ, οἱ δὲ τοῖς ξίφεσι ἄλοντο σὺν αὐτῷ. . .». Νομίζομεν ὅτι τὰ τρία ἀνωτέρω χωρία τοῦ Θεοφάνους, καίτοι μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας γεγραμμένα, δίδουν

τὴν λύσιν τοῦ φοβεροῦ αἰνίγματος. Ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος κατεπροδόθη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ στρατεύματι εὐρισκομένων συνωμοτῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀσφαλῶς ὄργανα τῶν καλογήρων, καὶ οἱ ὅποιοι πρὸ τῆς θεραπείας τοῦ μίσους, τοῦ πείσματος καὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν, δὲν ἐδίστασαν νὰ καταπροδώσουν ὄχι μόνον τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, πρᾶξις πρωτοφανῆς εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἔθνος, διότι οὐδόλως ἔλαβον ὑπ' ἑσφιν τὰς συνεπείας τῆς πράξεως αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τεράστιαι εἰς βάρος τοῦ Ἔθνους. Ἐπεύθυνοι τῆς καταστροφῆς ταύτης ἦσαν οἱ θρησκομανεῖς καλόγηροι, οἱ ἀκατάβλητοι εἰς μῖσος καὶ πάθος ἀλλὰ καὶ συμφέρον, οἱ ὅποιοι τὰ πάντα ἐθυσίαζον εἰς ταῦτα, «... ἡ τούτου σφαγὴ παραμυθία γέγονεν...», εἰς τοὺς καλογήρους, ὡς γράφει ὁ ἠγούμενος καὶ ἱστορικὸς Θεοφάνης. Ἀξιοματοῦχοι ἔμπιστοι τοῦ κράτους καὶ τοῦ δυστυχοῦς Νικηφόρου ἦσαν ὄργανα τῶν φανατικῶν καλογήρων, τῶν λυσσαλέων τούτων ἐχθρῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ αὐτομολήσαντες πρὸς τὸν ἐχθρὸν, τὸν θηριώδη Κροῦμμον, ἐπέτυχον ἐντὸς μᾶς νυκτὸς τὴν διάλυσιν τοῦ νικητοῦ στρατοῦ, τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὠδήγησαν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους μέχρις αὐτῆς τῆς σκηνῆς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ παρέδωσαν τοῦτον πρὸς σφαγὴν. Ἀναγράφει ὁ Θεοφάνης ὅτι καθ' ὅλην τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου «τάραχοι καὶ ὄχλοι ἐνόπλων περὶ Νικηφόρον καὶ τοὺς σὺν αὐτῶν ἀκούμεναι παρατάξεις παντας ἐξελεύρωσαν...», καὶ δὲν εὐρέθη κανεὶς ἐκ τῶν μετὰ τοῦ βασιλέως νὰ ἐξέλθῃ τῶν σκηνῶν διὰ νὰ ἴδῃ περὶ τίνας πρόκειται; Δὲν ὑπῆρχεν ἀσφάλεια καὶ φρουρῆσις τοῦ στρατοπέδου; Τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἀποτελοῦν εὐτελεῖ μυθολογήματα πρὸς ἀπόκρυψιν τῆς ἀληθείας. Δηλαδὴ τοῦ αἰσχροῦ καὶ προδοτικοῦ ἔργου τῶν καλογήρων καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῶν. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ στρατοῦ, χάρις εἰς τὴν προδοσίαν τῶν ἀρχηγῶν των, φαίνεται ὅτι ἐπεριώρισεν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰ πιστὰ ἢ μᾶλλον τὰ ὑπὸ πιστοὺς ἀρχηγοὺς τμήματα, τὰ ὅποια παρέμεινον παρὰ τὸν αὐτοκράτορα μετὰ τῶν μεγιστάνων, οἱ ὅποιοι καὶ μόνοι ἀντέστησαν εἰς τὴν προσβολὴν τοῦ Κροῦμμου καὶ ἀπέθανον μαχόμενοι. Ὁ ἔμπαθέστατος καλόγηρος, ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης, ἀναφέρει τοὺς τιτλοῦχος τοῦ κράτους τοὺς πεσόντας μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, χωρὶς οὔτε μίαν λέξιν νὰ διαθήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀντιθέτως προσθέτει: «... ἡ τούτου σφαγὴ παραμυθία γέγονεν...» καὶ «φασὶ γὰρ τινὲς ὅτι καὶ Χριστιανοὶ πεσόντα τοῦτον ἐπέτρωσαν», ἦτοι κατὰ τὴν ὥραν τῆς εἰσόδου τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως, διότι ὁ Θεοφάνης γράφει «... πρὸ δὲ τῆς ἡμέρας ἐπελθόντες οἱ βάρβαροι κατὰ τῆς Νικηφόρου σκηνῆς καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μεγιστάνων ἀναιροῦσιν αὐτόν...» εὐρίσκοντο καὶ συμπλοημισταὶ του οἱ ὅποιοι πεσόντα τὸν ἐλιθοβόλησαν. Δὲν μᾶς λέγει ὅμως πῶς οὗτοι εὐρέθησαν μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ πῶς διεσώθησαν. Τέλος χαίρων ἢ θρηγῶν διὰ τὴν γενομένην καταστροφὴν γράφει ὅτι «πᾶσα τε ἡ τῶν Χριστιανῶν καλλονὴ διεφθάρη· τὰ

τε ὄπλα πάντα ἀπώλουντο, καὶ τὰ τῆς βασιλείας σκεύη...». Ὁ Θεοφάνης ἐπίσης οὐδὲ λέξιν γράφει κατὰ τῶν λιποτακτῶν τιτλούχων, τῶν ἐγκαταλειψάντων τὸν αὐτοκράτορα, καὶ δὴ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ κουροπαλάτου Μιχαὴλ τοῦ Ραγκαβέ, ὁ ὁποῖος οὐδόλως ἀποκλείεται νὰ συμμετεῖχεν εἰς τὴν συνωμοσίαν, δεδομένου ὅτι ὁ Θεοφάνης ἀποκαλεῖ τοῦτον εὐσεβέστατον, καὶ ὁ ὁποῖος εὐθύς ὡς ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον μετὰ δὶμηνον, βασιλεύσαντος κατὰ τοῦτο τοῦ σοβαρῶς καὶ ἀνιάτως τραυματισθέντος Σαυρακίου, διένειμεν ἅπασαν τὴν περιουσίαν τοῦ κράτους εἰς τοὺς διαφόρους τιτλοῦχους, τοὺς ἱερωμένους καὶ τοὺς καλογήρους, εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Θεοφάνης γράφει ἐπ' αὐτοῦ μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «... πάντας δὲ τοὺς πατρικίους καὶ συγκλητικούς, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, τοὺς τε κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν καὶ ἐν τοῖς θέμασι κατεπλούτισεν, ὥστε τὴν ἄμετρον φιλαργυρίαν Νικηφόρου δι' ἣν καὶ κακῶς ὤλετο, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀφανισθῆναι...» Ἐπίσης οὐδὲν γράφει περὶ τῶν Σπεφάνου τοῦ πατρικίου καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν (ἀρχιστρατήγου) καὶ τοῦ μαγίστρου Θεοκτίστου οἱ ὁποῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς, καὶ οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν Θεοφάνην πάντοτε «... ἀνηγόρευσαν Σταυράκιον αὐτοκράτορα, καὶ διελέχθη τῷ περισωθέντι λαῷ κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς, καὶ σφόδρα ἠδύνθησαν...»

Ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς DUICEV ἀνεῦρε καὶ ἐδημοσίευσε σπουδαιότητα πηγὴν, ἀνωνύμου, τὴν ὁποίαν ἀνεδημοσίευσεν ἀκριβέστερον ὁ GREGOIRE (1) καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Κ. Ἄμαντος (2) γράφει τὰ ἑξῆς: «Κατὰ ταύτην (τὴν νέαν πηγὴν) ὁ Νικηφόρος πεισθεὶς πλέον ὅτι ἔχει ἀντίπαλον πολὺ ἱκανὸν καὶ ἐπικίνδυνον (τὸν Κροῦμμον) παρέλαβε μαζὺ του καὶ τὸν γαμβρόν του Μιχαὴλ τὸν Ραγκαβὲν καὶ τὸν υἱόν του Σταυράκιον καὶ «πάντας τοὺς πατρικίους καὶ ἄρχοντας», προφανῶς διὰ νὰ δώσῃ μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἀλλὰ καὶ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τὸν στρατόν, ὅπου κατέταξε καὶ τῶν ἀρχόντων τὰ τέκνα ἀπὸ δεκαπέντε ἐτῶν καὶ ἐπάνω τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ υἱοῦ του, μὲ τὸ νέον ὄνομα Ἰκανάτοι. Πράγματι ἡ πανστρατιά αὕτη ἐφόβισε τὸν Κροῦμμον, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὰς κλεισούρας, τὰ στενὰ τοῦ Αἴμου, καὶ ἀπεμακρύνθη εἰς δυσπρόσιτα μέρη, κατὰ δὲ τὸν Θεοφάνην καὶ ἐζήτησεν ἀμέσως εἰρήνην. Ὁ Νικηφόρος ἐπρόχρησεν εἰς τὴν «αὐτὴν» τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κροῦμμου (PLISKA), «τοῦ πρώτου τῆς Βουλγαρίας», κατὰ τὴν νέαν ἀνώνυμον πηγὴν. Ὁ Κροῦμμος ἀπέστειλε τμήματα στρατοῦ νὰ προσβάλουν τὸν Νικηφόρον, ἤρ-

1) Τὴν πηγὴν ταύτην ἀνεδημοσίευσεν ὁ GREGOIRE εἰς τὸ «BYZANTION». Γόμ. Π (1936) σελ. 421 καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν SCRIPTOR INCERTUS, τὸν Ἀνώνυμον τὸν γράψαντα περὶ Λέοντος Ἀρμενίου.

2) Κ. Ἄμαντος. Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους Τόμ. Α' σελ. 406—407.

χισε δηλαδή πιθανώτατα αἰφνιδιασμούς, ὅπως ἔπραξε τὸ 809 εἰς τὸν Στρουμόνα. Ὁ Νικηφόρος τώρα εἶναι προσεκτικώτερος. Εἰς μίαν σύγκρουσιν πρὸς 12.000 Βουλγάρους ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ «ἀπέκτεινε πάντας», ὅπως λέγει ὑπερβολικὰ ὁ νέος ἀνώνυμος. Ἐπίσης εἰς ἄλλην συμπλοκὴν πρὸς 50.000 Βουλγάρους (;) ἐνίκησεν ὁ Νικηφόρος καὶ «πάντας ἀπόλεσεν». Τὰς ἀριθμητικὰς ὑπερβολὰς τῆς νέας πηγῆς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰς παραδεχθῶμεν κατὰ γράμμα, πάντως ὅμως ὁ Νικηφόρος ἐνίκησε μεγάλην νίκην, τὴν ὅποιαν ὁ Θεοφάνης δὲν ἠθέλησε νὰ ὁμολογήσῃ. Ὁ Νικηφόρος μετὰ τὴν νίκην συνέλεξε τὰ λάφυρα, κατέλαβε τὸ ταμεῖον καὶ διένειμεν ἐκ τῶν λαφύρων πολλὰ καὶ τὸν ἀποθηκευμένον οἶνον! Ὁ Νικηφόρος νομίζει ὅτι εἶναι πλέον νικητῆς ἀσφαλῆς καὶ δὲν προσέχει πάλιν, ὅσον ἔπρεπε. Ὁ στρατὸς ἐτραπῆ εἰς λεηλασίας («ἐπραΐδενε»), κατέκαιεν ἀθέριστα χωράφια (ἦτο Ἰούλιος μῆν), ἔχασε τὴν συνοχὴν του. Τοῦτο παρετήρησεν ὁ Κροῦμος διὰ τῶν προφυλακῶν του καὶ τῇ βοήθειᾳ Ἀθάρων καὶ Σλαίων (καὶ τῶν γυναικῶν ἀκόμη), τοὺς ὁποίους εἶχε συγκεντρώσει, ἐπετέθη πάλιν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Νικηφόρου. Οὗτος ἀντέστη ὀλίγον, ἀλλ' ἔπαθε πανικὸν καὶ ἤρχισε νὰ φεύγῃ πρὸς τινὰ ποταμόν, ὅπου ἐπνίγη μέρος αὐτοῦ· ἄλλο τμήμα ἐστράφη πρὸς τι στενόν, τὸ ὅποιον εὐρέθη ὠχυρωμένον καὶ ἐπομένως ἀδιάβατον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠττήθη ὁ Νικηφόρος καὶ ἐφρονεύθη αὐτός, ὅπως καὶ πατριῶται καὶ πολλοὶ στρατηγοί, ἐπληγῶθη δὲ καὶ ὁ υἱὸς του Σταυράκιος. Πολλοὶ ἐκ τῶν αἰχμάλωτισθέντων ἐπιέσθησαν ὑπὸ τῶν «ἀθέων Βουλγάρων» καὶ ἐδέχθησαν νὰ ἐγκαταλείρουν τὸν Χριστιανισμόν («ἀρνήσασθαι τὸν Χριστόν») καὶ νὰ προσκυνήσουν τοὺς Βουλγαρικὸς Θεοὺς· ἄλλοι ὅμως ἐμαρτύρησαν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὅποιον δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀρνηθοῦν⁽¹⁾. Πῶς ἀκριβῶς ἐφρονεύθη ὁ Νικηφόρος δὲν λέγει ὁ ἀνώνυμος ἱστορικός, ἐν τούτοις ἔχει πληροφορίας παρ' αὐτόπτου μάρτυρος⁽²⁾.

1) Κατὰ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου (MIGNE. P.G. Τόμ. 117 στ. 556) ἡ μνήμη τῶν μαρτυρησάντων ἐτελεῖτο τὴν 23ην Ἰουλίου. Κατὰ τὸ αὐτὸ Μηνολόγιον ἐκ τῶν μαχητῶν τοῦ Νικηφόρου «ἐσώθησαν ὅσοι δασέων ὀρέων ἐδράξαντο, οἱ δὲ Βούλγαροι ἐπέπεσαν αἰφνιδίως κατὰ τὴν νύκτα κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Νικηφόρου, ὅστις ἐν τρυφαῖς καὶ πότοις ἐσχόλαζε χαίρων διὰ τὸ νικῆσαι». Τὸ STNAXARIUM ECCLESIE CONSTANTINOPOLITANE σελ. 837, ἀναφέρει τὴν 23ην Ἰουλίου «τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ τελειωθέντων ἀδελφῶν ἡμῶν». Εἰς τὸ αὐτὸ σελ. 846 ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως τὴν 26ην Ἰουλίου ὁ θάνατος τοῦ Νικηφόρου μετὰ τῆς «περὶ αὐτὸν ἐταιρείας».

2) Αὐτόπτης μάρτυς ἦτο καὶ ὁ «Νικόλαος μοναχὸς ὁ ἀπὸ στρατιωτικῶν», ὅστις γράφει (STNAXARIUM) ἐνθ' ἄνωτέρω σελ. 343): «... καὶ εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς (Νικηφόρος) εἰς τοὺς κλεισούρας, ἀνῆλθον οἱ Βούλγαροι εἰς τὸ ὄρος ὀλίγους ἐάσαντες εἰς προφυλακὴν, πεντεκαίδεκα χιλιάδας, μικρόν τι ἢ ἔλασσον· οὗς καὶ κατασφάξαντες οἱ Ρωμαῖοι ἐματαιώθησαν· ἀσυστρόφως γὰρ τῇ χώρᾳ προορνεύντες μικροῦ πάσα ἢ τῶν Ρωμαίων παρὰταξις φόνου ἂν ἐγεγόνει παρανάλωμα, σὺν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ».

Ὁ ἀνώνυμος, περὶ οὗ ἀνωτέρω, μᾶς δίδει μίαν φυσιολογικὴν καὶ ἀνεκτὴν λύσιν τοῦ δράματος τοῦ Νικηφόρου. Διερωτώμεθα ὁμῶς, ἂν οὕτω συνέβησαν τὰ δραματικά ἐκεῖνα γεγονότα, διατί ὁ Θεοφάνης, ἠγούμενος τότε τῆς μονῆς τοῦ Ἁγροῦ, ὅτε συνέβησαν ταῦτα, ἀνέγραψεν ταῦτα κατὰ τελείως διάφορον τρόπον; Δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Θεοφάνης νὰ μὴ εἶχε τὰς πληροφορίας του ἀπὸ ἐπισήμους καὶ ἀπὸ πρῶτο χέρι πηγᾶς. Ἐν παραδεχθῶμεν τὴν λύσιν τοῦ ἀνωνύμου ἱστορικοῦ, τότε τί θὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν διὰ τὸν Θεοφάνην ὁ ὁποῖος διάστρέφει τελείως τὰ γεγονότα διὰ νὰ κατηγορήσῃ τὸν μισητὸν Νικηφόρον, ἐν ᾧ καὶ εἰς τὴν λύσιν ταύτην εἶχε τόσας διὰ νὰ προσάψῃ κατηγορίας εἰς αὐτόν; Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποστῶμεν τῆς γνώμης ἡμῶν περὶ προδοσίας τῶν καλογήρων, καίτοι ἡ λύσις τοῦ ἀνωνύμου, ὡς πλέον φυσιολογική, καλύπτει τὸ δράμα τοῦ βασιλέως Νικηφόρου.

Ὁ θηριώδης ἠγεμὸν τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος, ἀπ' οὗ ἐπὶ ἡμέρας περιήγαγεν ἐπὶ πασσάλου τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου, ἀπεγύμνωσεν αὐτὴν τῶν σαρκῶν, καὶ ἀπ' οὗ περιέβαλεν αὐτὴν ἐξωτερικῶς δι' ἀργύρου τὴν μετέτρεψεν εἰς ποτήριον ἐκ τοῦ ὁποῖου ἔπινεν οἶνον κατὰ τὰς εὐωχίας αὐτοῦ. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ Βούλγαροι τοῦ Κροῦμμου, οἱ ἴδιοι εἶναι καὶ μετὰ 1150 ἔτη οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν σήμερον, καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν παραλείπουν εὐκαιρίαν ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ ἐπιβεβαιώσουν τοῦτο.

Οὕτω ἢ ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Γ' ἐφαρμοσθεῖσα μεταρρυθμίσις ἐδημιούργησε τόσα μίση καὶ πάθη, ἴδια μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ δὴ τῶν καλογήρων, ὥστε ἡ θεραπεία τοῦ μίσους καὶ τοῦ πάθους νὰ τίθεται ὑπεράνω τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον, ὥστε ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀντίθετον μερίδα, νὰ ἔρχονται εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ αὐτομολοῦν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ καταπροδίδοντες τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια, νὰ συντελοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ, πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ ἔθνους ἀρκεῖ ὁ μισητὸς αὐτοκράτωρ ὁ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἀγωνιζόμενος νὰ ἀποθάῃ. Δυστυχῶς αὐτοὶ ἦσαν οἱ καλόγηροι τῆς περιόδου αὐτῆς, οἱ πάντα τὰ κακουργήματα διαπράξαντες ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀγίας αὐτοῦ Θρησκείας.

Ὡς ἀνωτέρω ἀνεγράφη, διέφυγον τῆς σφαγῆς ὁ διάδοχος Σταυράκιος, βαρέως τραυματισμένος εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ βασιλέως Νικηφόρου, ὁ κουροπαλάτης Μιχαὴλ ὁ Ραγκαβῆς καὶ ἄλλοι πολλοί, καὶ οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐκεῖ ὑπὸ τῶν διασωθέντων, τοῦ πατρικίου καὶ δομεστικίου τῶν σχολῶν Στεφάνου καὶ τοῦ μαγίστρου Θεοκτίστου ἀνηγορεύθη βασιλεὺς - αὐτοκράτωρ ὁ διάδο-

Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Νικολάου περιορίζεται ἡ πρώτη ἐπιτυχία τοῦ Νικηφόρου, τὴν ὁποῖαν ἀγνοεῖ ὁ Θεοφάνης, καὶ κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Νικηφόρος συνεκρούσθη ὄχι πρὸς 50.000 Βουλγάρους, ἀλλὰ πρὸς ὀλιγωτέρους.

χος Σταυράκιος⁽¹⁾, καίτοι, κατὰ Θεοφάνην, ὁ Μιχαὴλ Ραγκαβὲς «πολλὰ παρεκλήθη ὑπὸ τῶν φίλων ἀναγορευθῆναι βασιλεύς, καὶ οὐ κατεδέξατο διὰ τοὺς πρὸς Νικηφόρον ὄρκους καὶ Σταυράκιον. Τοῦτῳ Στέφανος δομέστικος ἀντίειπεν ἐλπίδι τῆς ζωῆς τοῦ Σταυρακίου. Θεόκτιστος δὲ ὁ μάλιστα συνέτρεχεν περὶ τῆς βασιλείας Μιχαήλ. Ὡς δὲ γράφει καὶ ὁ ἱστορικός Σπ. Λάμπρος: «Καὶ ἀπεποιήθη μὲν τὸ πρῶτον τὴν ἀρχὴν ὁ Μιχαήλ, ἀλλ' ἡ ἄρνησις ἐκείνη ἦτο ἀπλῆ μόνον ἀναβολὴ προδιαγεγραμμένου σχεδίου...». Ὁ Σταυράκιος μετεφέρθη διὰ φορείου εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁ ὁποῖος φαίνεται, ἐκ τῶν ὄσων γράφει ὁ Θεοφάνης «Σταυράκιος δὲ δι' οὕρων αἰμορραγίης ἀμέτρως κατεξηράνθη μηρῶν καὶ σκέλη...» ἔπαθε παράλυσιν τῶν κάτω ἄκρων. Λόγω τῆς παρατεινομένης ἀσθενείας τοῦ Σταυρακίου καὶ τῶν σκέψεων αὐτοῦ, κατὰ Θεοφάνην⁽²⁾, ὅπως παραδῶση τὴν βασιλείαν εἰς τὴν σύζυγον Θεοφανῶ ἢ ἀνακηρύξη Δημοκρατίαν, μὴ στέργων ἄγνωστον διατὶ νὰ παραδῶση τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ γαμβρὸν Μιχαήλ, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐσοκέφθη νὰ τυφλώσῃ, ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος μετὰ τῶν κυριωτάτων αὐλικῶν, μὴ συμφωνοῦντες πρὸς τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἀπεφάσισαν τὴν ἐκπτώσιν ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Σταυρακίου καὶ τὴν ἀναγόρευσιν ὡς βασιλέως αὐτοκράτορος τοῦ Μιχαήλ Ραγκαβέ, ὅπερ καὶ ἔπραξαν τὴν νύκτα τῆς 1ης πρὸς τὴν 2αν Ὀκτωβρίου τοῦ 811 μ.Χ., ἦτοι δύο μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Σταυράκιος ἐγένετο μοναχὸς ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοφανῶ, ἀπέθανε δὲ μετὰ δύο μῆνας, τὴν 11ην Ἰανουαρίου τοῦ 812 μ.Χ. καὶ

1) Θεοφάνης. I, σελ. 765. «Στέφανος δὲ πατριάρχης καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν συμπάρωντος καὶ Θεοκτίστου μαγίστρου ἀνηγόρευσε Σταυράκιον αὐτοκράτορα...»

2) Θεοφάνης. I. σελ. 766. «Ὁ δὲ Σταυράκιος ἀνάτως ἑαυτὸν ὄρων διακείμενον τῇ γαμετῇ τὴν βασιλείαν ἐσπούδαζε περιτοίχασθαι, ἢ δημοκρατίαν ἐγεῖραι Χριστιανοῖς ἐπὶ τοῖς παραλαβοῦσι κακοῖς. Ἐφ' ᾧ προηθέντες Νικηφόρος ὁ πατριάρχης καὶ ὁ Θεόκτιστος μάλιστα καὶ Στέφανος δομέστικος ἐκ πολλῆς ἐχθρας εἰς φιλίαν ἀλλήλοις καὶ Μιχαήλ κουροπαλάτης ἦλθον κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς πέμπτης Ἰνδικτιῶνος. Τῇ δὲ ἑσπέρα τῆς πρώτης (1ης) τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς προσκαλεσάμενος Σταυράκιος Στέφανον δομέστικον ἐπρώτα, πῶς ἂν δυνηθεῖ ἀγαγεῖν Μιχαήλ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐκτυφλώσαι αὐτόν; τοῦ δὲ φήσαντος ἀδύνατον εἶναι τοῦτο ταύτῃ τῇ ᾠρᾷ διὰ τὴν περὶ αὐτὸν δύναμιν καὶ τὸ τοῦ τόπου ἀσφαλὲς τῆς οἰκίας αὐτοῦ παρεκάλει μὴ γνωσθῆναι τινὶ τὰ λεχθέντα. Ὁ δὲ λόγος πῦθαι πείσας αὐτὸν ἀμερομνεῖν, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰ περιλειφθέντα τῶν ταγμάτων στρατεύματα συνήγαγεν ἐν τῷ σκεπτασῶ ἱποδορῶμῳ μετὰ τῶν οἰκειῶν ἀρχόντων πρὸς τὸ ἀναγορεῦσαι τὸν αὐτὸν Μιχαήλ εἰς βασιλείαν. Καὶ ἐλθοῦσης πάσης τῆς Συγκλήτου τοῦ ὄρθρου ἐν τῷ παλατίῳ, τοῦτον ἀνηγόρευσαν βασιλεῖα, ὡς ἔξῃς δηλωθήσεται. Νικηφόρος δὲ ὁ Πατριάρχης ἔγγραφον ἐξ ἰδιοχείρου παρὰ Μιχαήλ ἀπήτησεν περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως, καὶ τοῦ ἀναμαμάτους φυλάξαι τὰς χεῖρας ἀπὸ χριστιανῶν, καὶ περὶ ἱερατικῶν ἀνθρώπων ἢ μοναχῶν, καὶ ὅλων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καταλόγου, τοῦ μὴ τύπτεσθαι παρ' αὐτοῦ...» Ἄλλὰ διατὶ ἅπαντα τὰ μέτρα καὶ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Μιχαήλ Ραγκαβέ;

ἐτάφη εἰς τὴν γυναικείαν μονὴ τοῦ Σταυρακᾶ ἔνθα καὶ ἐμόνασαν ἀμφοτέρω.

Ο ΤΣΑΡΟΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ Η ΣΤΗΛΗ ΤΟΥ ΝΑΡΕΣ(')

B'.

Οἱ Βούλγαροι πρὸς ἀπόκτησιν τίτλων ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῆς Μακεδονίας, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σλαύων, ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Τσάρος αὐτῶν Συμεῶν (893 - 927) ἐνήργησεν εἰσβολὰς ὄχι μόνον εἰς τὰ θέματα Μακεδονίας⁽²⁾ καὶ Θράκης, ὡς εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ καὶ τὴν κυρίως Μακεδονίαν τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Θὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος τούτου βάσει τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν, δηλαδὴ τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων τοῦ Βυζαντίου τῆς περιόδου ταύτης, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ὑπαρχόντων στοιχείων, ἵνα εἰδῶμεν κατὰ πόσον τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑποστηριζόμενα ἔχουν ἀληθείας, ἔστω καὶ ἂν μία εἰσβολὴ δὲν δίδει δικαίωμα ἰδιοκτησίας.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι καὶ δὴ οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους (THEOPHANES CONTINUATI), οἱ γράφαντες κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Λέοντος τοῦ ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ, ὡς καὶ οἱ μετέπειτα τοιοῦτοι (Συμεῶν Μάγιστρος, Γεώργιος Μοναχός, Λέων ὁ Διάκονος, Γεώργιος Κεδρηνός, Ζωναρᾶς κλπ.) οὐδὲν ἀναφέρουν περὶ εἰσβολῶν τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν Συμεῶν, εἰς οἰονδήποτε μέρος τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ ΣΤ' ἐπισυμβάντος τὸ ἔτος 912 μ.Χ., ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης μετὰ τὴν παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον⁽³⁾ τῆς Θράκης νίκην τοῦ Συμεῶν τὸ 896. Ἐπίσης οἱ νεώτεροι Ἑλληνες ἱστορικοὶ συγγραφεῖς Κ. Παπαρηγόπουλος, Σπ. Λάμπρος, οὐδὲν ἀναφέρουν περὶ εἰσβολῶν τοῦ Συμεῶν εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἐν ᾧ αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ οὐδὲν ἀναφέρουν, τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος κείμενα τινὰ ὑποστηρίζοντα τὴν ἄποψιν ταύ-

1) Τὸ Νάρες εὐρίσκεται παρὰ τὴν βορείαν ἔξοδον τοῦ στενωποῦ καὶ παρὰ τὸ 21ον χιλιόμετρον ἀπὸ Θεσσαλονίκης τῆς δόου Θεσσαλονίκη—Κιλκίς, νῦν δὲ φέρει τὸ ὄνομα Νέα Φιλαδέλφεια.

2) Βλέπε 22ον Τόμον Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, καὶ ἀνάτυπον αὐτοῦ ὑπ' ἀριθ. 63 «αἱ Λοὶ Μακεδονίαι».

3) Βουλγαρόφυγον. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους Βουλγαρόφυγον ἐκαλεῖτο ἡ ἀρχαία Θρακικὴ πόλις Βουρδοβιζός, κειμένη 26 χιλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Σήμερον ἐπὶ τῶν εἰρειπῶν αὐτῆς κεῖται ἡ τουρκικὴ πόλις Μπαμπά—Ἐσκῆ.

την, ἦτοι τὴν ἐπέκτασιν τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Συμεών εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, Ἀλβανίαν, τὴν Ἑλλάδα κλπ. στηριζόμενα κυρίως εἰς τὰ κάτωθι κείμενα.

1) Τὰς ἐπιστολάς τοῦ Πατριάρχου Νικολάου Α' τοῦ Μυστικοῦ, γραφείσας κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ Πατριαρχίαν (912 - 925), πρὸς τὸν Συμεών.

2) Τὰς ἐπιστολάς τοῦ μαγίστρου Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν ΣΤ'.

3) Δύο σχόλια τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα (850 - 932).

4) Εἰς τοὺς βίους τῶν Ἁγίων Λουκά τοῦ Στειριώτου καὶ Πέτρου Ἀργείων καὶ

5) Τὸ εὐρεθὲν ἀνώνυμον χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου.

Εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἀπόψεως ταύτης, κυρίως Βούλγαροι καὶ Σλαῦοι ἱστορικοί, στηρίζονται εἰς στοιχεῖα ἀθέβαια, συγκεχυμένα, βιογραφίας Ἁγίων καὶ ὁσίων κλπ., πολλάκις ἐξ αὐτῶν ἐξάγοντες συμπεράσματα αὐθαίρετα, στοιχεῖα τὰ ὅποια θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάζωνται ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ διασωθέντα ἱστορικὰ κείμενα τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων καὶ ὄχι μεμονωμένως, διότι ἄγουν εἰς τὴν ἐξαγωγήν ἐσφαλμένων συμπερασμάτων.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν ὁ Ν. Α. Βέης εἰς μελέτην του δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΛΛΗΝΙΚΑ»(1) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιδρομαὶ Βουλγάρων ἐπὶ Τσάρου Συμεών - Σχόλιον Ἀρέθα Καισαρείας», προσπαθεῖ διὰ διαφόρων ἐπιχειρημάτων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι, παρὰ τὰ ὅσα οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουν, ὄχι μόνον ἡ κυρίως Μακεδονία, ἀλλὰ ἅπαντα σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος, κατ' ἐστὶν Βουλγαρικὴ. Γράφει δὲ τὰ ἑξῆς: «(σελ. 338) Ὡς γνωστὸν, ἀφ' οὗ ὁ ἐν Κων)πόλει ἀνατεθραμμένος ἡγεμὼν αὐτός (ὁ Συμεών) κατέστη ἐν ἔτει 893 μονοκράτωρ τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ, ἐπεχείρησε κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πλέον ἢ ἅπαξ ἐπιδρομὰς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, κατέλαβεν ἐπισήμους πόλεις καὶ καίρια κάστρα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἠπείλησε καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν τούτου. Ἠδυνήθη ὁ Συμεών νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ(2) καὶ πέραν τοῦ Δανουβίου, εἰς τὴν σημερινὴν Βλαχίαν, Μολδαβίαν,

1) ΕΛΛΗΝΙΚΑ. περιοδικόν, ἔτος Α', τευχ. 2ον, σ. 337-370. Ἀθήναι 1928.

2) Σημείωσις. Ὁ καθ. Ν.Α. Βέης ὑποστηρίζει ἐνταῦθα, βλως παραδόξως, ὅτι αἱ γενόμεναι ἐπιδρομαὶ ὑπὸ τοῦ Συμεών, δίδουσιν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ θεωρησῇ τὰς καταλησσευθεῖσας περιοχάς, οἰαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὗται, ὡς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους του, ἀφ' οὗ πλὴν τῆς διαρπαγῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν κατοίκων, ὡς ὁ ἴδιος μετ' ὀλίγας σειρὰς γράφει: «Οἱ Βυζαντινοὶ κυρίως τὰ παράλια ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσουν ἀπὸ τῆς ληστρικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων», οὐδὲν ἄλλο ἔπραττεν ἀφ' ὅσα μία ἐπέκτασις προβλέπει, ἦτοι ἐγκατάστασιν διοικητικῶν ἀρχῶν, ἐγκατάστασιν

Τρανσυλβανίαν καὶ ἐπὶ μέρους εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, καὶ πρὸς Νότον ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ἀπὸ Ροδόπης μέχρι Ὀλύμπου τὰ Ἀλβανικὰ παράλια ἐξαιρουμένων κάστρων τινῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ τμήματα τῆς σημερινῆς Σερβίας, ἐν οἷς τὸ Βελιγράδιον, ἡ Πριστινα, ἡ Λιουμπλιάνα, ἡ Νίσσα καὶ τὸ Βρανίτσεβον μετὰ τῆς παροικίδος αὐτῶν, ὑπὴ γ ο ν τ ο εἰς τὸν Συμεών⁽¹⁾. Ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἱ Βυζαντινοὶ κυρίως τὰ παράλια ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν ἀπὸ τῆς ληστρικῆς ἐπιδρομῆς τῶν βουλγάρων καὶ τοῦ Συμεών⁽²⁾, ἡ ὁποία ἐπεξετάθη καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ὀλύμπου καὶ πέραν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἴσθμου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ ἔκκριτοι Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι⁽³⁾

φρουρῶν εἰς τὰ καταλαμβανόμενα φρούρια καὶ πόλεις, εἰσπραξὶν φόρων κλπ. Ἔχομεν παράδειγμα τὴν Ἀδριανούπολιν τὴν ὁποίαν δις κατέλαβε καὶ δις ἐξεκένωσεν, ὡς καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Θράκης πᾶς ὁποίας κατέσκαψεν. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι καὶ παρὰ τὴν ἄλλην νίκην του παρὰ τὸν Ἀχελῷ (Ἀγχιάλον), νίκην μεγάλην ἐπιτευχθεῖσαν τὸ 917 οὐδεμίαν περιοχὴν ἔλαβεν ἀλλὰ τὰ ὅρια μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Βυζαντίου εὐρίσκοντο παρὰ τὴν Δεβελτόν (ιδεὶ χάρτην).

1) Σχόλιον 3ον τοῦ κειμένου τοῦ Ν.Α. Βέη. «Μετ' ἐπιφυλάξεως ἰδὲ τὸν ὑπ' ἀριθ. IV γεωγραφικὸν πίνακα ZARTUM BULGARIEN NACH DEM TODE DES ZAR SIMEON 927, JAHR» ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ D. RIZOFF, DIE BULGAREN IN IHREN HISTORISCHEN—ETHNOGRAPHISCHEN, UND POLITISCHEN GRENZEN (ATLAS MIT 40 KARTEN) ἐν Βερολίῳ 1917. Παρὰ τὴν τιθεμένην ἐπιφύλαξιν βλέπομεν ὅτι τὰ γραπτά του ὁ καθηγητῆς Ν.Α. Βέης στηρίζει εἰς τοὺς κιθόηλους χάρτας τοῦ Βουλγάρου RIZOFF.

2) Πρβλ. O. JIRECEK GESCHICHTE DER BULGAREN. Πράγα 1876. σελ. 166 κ. ἑξ.

3) Παρατίθεται ὁλόκληρον τὸ 5ον σχόλιον τοῦ κειμένου τοῦ Ν.Α. Βέη. «Περὶ τῶν παρὰ Συμεὼν Λογοθέτη καὶ Ἰωάννη Σκυλίττη κειμένων εἰδήσεων ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τοῦ Τζάρου Συμεὼν κατὰ τῆς Κων)πόλεως ἰδὲ τὸ ἄρθρον τοῦ V. N. ZLATARSKI ἐν «RECUEIL, D' ETUDES DEDIEES A LA MEMOIRE DE N.P. CONDAKOV» (ἐν Πράγα 1926) σελ. 19-27 (Ρωσιστί). Περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν Τζάρου Συμεὼν εἰς τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας ποικίλας εἰδήσεις περιέχουσι καὶ τὰ κατάλοιπα συγχρόνων ἀνδρῶν καὶ διὰ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου Α' τοῦ Μυστικῶ, Λέοντος μαγίστρου τοῦ Χοιροσφάκτου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Λακατηνοῦ. Ἴδε (Α. ΜΑΙ), SPICILEGIUM ROMANUM, Τόμ. Ι' ἐν Ρώμῃ 1844, σελ. 161 κ. ἑξ. MIGNE PATROLOGIA GRAECA, Τόμ. ΡΙΑ' σελ. 27 κ. ἑξ. I. Σακελιωνος «ἐκ τῶν ἀνεκδότων τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης». Ἐν τῷ δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Τόμ. Α' (1883—1884) σελ. 377—410 (ιδεὶ καὶ σελ. 657—666) καὶ (Τόμ. Β' σελ. 38—48, 385—409, καὶ Τόμ. Γ' σελ. 108—116). Πρβλ. καὶ τὰς ἐξαιρετοὺς πρὸς τὰ προμνημονευθέντα κατάλοιπα μελέτας τοῦ V. N. ZLATARSKI, «PISMATA NA SARIGADCKIR PA'TRIARXA NICOLAR MISTIKA DO BILGARSKIJIA CAR SIMEONA» ἐν SVORNIK ZA NARODNI UMTVORENIJA, NAUCA I. KNI-ZNINA», Τόμ. Ι' (1894) σελ. 372-428, Τόμ. ΙΑ' (1894) σελ. 3-54, Τόμ. ΙΒ' (1895) σελ. 121-211, καὶ «PISMATA NA VIZANTIJSKIJA IMPERATOR ROMANA

μόνον ἐν Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ (Θέμα τῆς Μακεδονίας) μνημονεύουσιν ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Συμεών, ἀλλὰ τὴν ἔκτασιν τῶν ἐπιδρομῶν τούτων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Στερεάν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον μανθάνο-

LECAPENA DO BILGARSKIJA CAR SIMEONA». αὐτόθι, Τόμ. ΙΓ' (1896) σελ. 282 - 322. Πρὸς τούτοις πρὸλ. GTULA MORAVCSIK, «NICOLAOS MISTIKOS UBER DIE WESTTURKEN, ἐν «COROSI CSOMA—ARCHIVUM» Τόμ. Α' (1921—1924) σελ. 156-157, καὶ GTULA CZEBE, «TURKO — BYZANTINISCHE MISZELLEEN II. DER 23. BRIEF DES PATRIARCHEN NICOLAOS MISTIKOS AN DEN BULGAREN—ZAREN SIMEON» αὐτ., Τόμ. Α' (1921-1924) σελ. 306-310.

Ἡ ὑπὸ τοῦ TH. USPENSKIJ δημοσιευθεῖσα (ἐν τῇ ἐπετηρίδι τῆς ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἑταιρείας τοῦ Νεορωσικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀδησοῦ. Τόμ. Δ' Βυζαντινὸν τμήμα (ἐν Ὀδυσῶ 1894), σελ. 48-123) ἐκκλησιαστικὴ ὁμιλία ἐπὶ τῇ μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Βουλγάρων ἐν ἔτει 927 συνομολογηθεῖσῃ εἰρήνῃ δὲν περιέχει ρητὰς ἐνδείξεις ἢ ὑπαινιγμούς περὶ τῶν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐπιδρομῶν τοῦ Συμεών. Ἴδὲ περὶ τῆς προμνησθείσης ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας E. KURTZ ἐν B. Z. Τόμ. Α' (1895) σελ. 615 καὶ δὴ J. KUZNECOV, «PISMATA NA LEO MAGISTRA I ROMANA IACAPINA CLOBOTO» «ἐπὶ τῇ Βουλγάρων συμβάσει» ΚΑΤΟ ΙΖΟΒΟΡΑ ΖΑ ΙΣΤΟΡΙΑΤΑ ΝΑ ΣΙΜΕΟΝΟΒΚΑ ΒΛΚΑΡΙΑ ἐν «SBORNİK ZA NARODNI UMOTVORENİJA, NAUCA I KNIZNINA» Τόμ. ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' (1900) σελ. 179-245. Κατὰ τι χωρίον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ ("Αραβος) ABU DJA. FAR MOHAMMED IBN DIARIR—AT—TABARI (838-923)3) οἱ SAKALIB (=οἱ Σλάβοι= Βούλγαροι) ἐν ἔτει 896 ἐπέχειρσαν ἐστρατείαν κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἐφόνευσαν τινὰς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐδήωσαν πολλὰς τούτων πόλεις, προέθησαν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ρωμαίους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ κλεισθῶσιν ἐν αὐτῇ». Πρὸλ. τὸ ἄρθρον τοῦ ABICHT, «DER ANGRIF DER BULGAREN AUF KONSTANTINOPEL IM JAHRE 896. N. CHR. ἐν ARCHIV FÜR SLAVISCHÉ PHILOLOGIE» Τόμ. ΙΖ' (1895) σελ. 477-482.

Σ η μ ε ι ω σ ι ς: Παρετέθη δλόκληρον τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 (σελ. 338-339) σχόλιον τοῦ καθηγητοῦ Ν. Βέη, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι οὗτος ἐστηρίχθη κυρίως, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν ἐξ ὀλοκλήρου, εἰς πραγματείας καὶ μελέτας τῶν Βουλγάρων ἱστορικῶν καὶ δὴ τοῦ ZLATARSKI, τοῦ ὁποίου τὰς μελέτας χαρακτηρίζει ἐξαιρέτους, τῶν Βουλγάρων οἱ ὅποιοι, καὶ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ποθ' ἐγράφησαν καὶ πάντοτε, προσπαθοῦν νὰ ἐξεύρουν στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων νὰ στηρίξουν τὰς πολιτικὰς τῶν βλέψεις. Ὅπου εὔρουν τοιαῦτα, εἰς τὰ συναξάρια τῶν ἁγίων ἢ ἐπιστολάς διαφόρους γραφεύσας πρὸς ὠρισμένον σκοπόν, διαστρέφουν τὰ κείμενα καὶ προσαρμόζουν ταῦτα πρὸς τὰς βλέψεις αὐτῶν, τὰς ὁποίας τοῖς ἀρνεῖται ἢ πραγματικὴ ἱστορία, ἐκπροσωποῦμένη ἐνταῦθα διὰ τῶν πηγῶν, αἱ ὁποιαὶ εἶναι τὰ διασωθέντα ἔργα τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Καθηγητὴς Ν. Α. Βέης παραδέχεται τοῦτο ὅταν γράφει: (σελ. 338) καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ ἔγκριτοι βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι μόνον ἐν Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ μνημονεύουσιν ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Συμεών, καὶ ὡς ἐπίσης ὁ ἴδιος γράφει εἰς τὸ προαναφερθὲν σχόλιόν του, οὐδ' αὐτὸς ὁ Πανσλαβιστὴς TH. USPENSKIJ «... δὲν περιέχει ρητὰς ἐνδείξεις, εἴτε ὑπαινιγμούς πρὸς τῶν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐπιδρομῶν τοῦ Συμεών, τὸ δὲ χωρίον τοῦ Ἄραβος ABU DJA, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει, ὁμιλεῖ περὶ ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων τὸ 896 πρὸς Κωνσταντινοῦπόλιν.

μεν ἐκ παλαιῶν κειμένων, ἅτινα γραφέντα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἀναμνησεῖς αὐτῆς διασώζοντα διαλευκαίνουσιν ἱκανῶς τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω παρατεθειμένων σχολίων τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας».

Ὁ καθηγητῆς Ν. Α. Βέης ἐν τῷ γράφει τὰ ἀνωτέρω, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ἔτος καταλήψεως ἢ μᾶλλον καταληστεύσεως ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Χερσονήσου, περιορίζεται μόνον εἰς τὴν Στερὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Ἄλλὰ ποῦ στηρίζει τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματά του ὁ Καθηγητῆς Ν. Α. Βέης; Μᾶς τὸ λέγει ὁ ἴδιος, εἰς σχόλια τινὰ τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα καὶ γράφει: «Ἐκ τῶν δύο τούτων σχολίων τὸ πρῶτον, ἐν τῷ ὁ πρωτόθρονος Καισαρείας ἐκφράζει τὸν φόβον, μὴ οἱ Βούλγαροι κατέστρεψαν καὶ τὴν Καδμείαν (τῶν Θηβῶν), εἶναι παρ' ὅλην τὴν βραχύτητα αὐτοῦ σπουδαίωτατον μαρτύριον διὰ τὴν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Τζάρου Συμεῶν». Ἄλλὰ ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ σχόλια τοῦ Μητροπολίτου Καισαρείας Ἀρέθα; Ὁ ἴδιος ὁ Ν. Α. Βέης γράφει τὰ ἐξῆς: (σελ. 337) «ἐκ τῶν σχολίων τούτων τὸ μὲν ἀναφέρεται εἰς Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, 7.121: «ταύτην τὴν νίκην οὕτω σφόδρα ἠγάπησαν (οἱ Θηβαῖοι) ὥστε ἀναστάτου τῆς πόλεως αὐτῶν γενομένης καὶ ἔτι νῦν σχεδὸν οὔσης πλὴν μικροῦ μέρους τῆς Καδμείας οἰκουμένης» καὶ ἐκδίδεται παρεφθαρμένον τὴν ἀρχὴν: «Ὅτι Θηβαῖα Βοιωτῖδι καὶ Νέρωνος καὶ Οὐεσπεσιανοῦ φαύλως ὠκοῦντο μόνης τῆς Καδμείας συνισταμένης ὥσπερ καὶ νῦν εἰ μὴ καὶ ταύτην Βούλγαροι κατεστρέψαντο»⁽¹⁾. Τὸ δὲ ἀναφέρεται εἰς Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος, Περὶ τοῦ Παραφθέγματος XXVIII.

Παρ. 149. «ἠνίττετο δ' ἀνὴρ εἰς αὐτόν, ἔφη γὰρ φοβερώτερον εἶναι ἐλάφων στρατεύματα λέοντος ἠγουμένου ἢ λεόντων ἐλάφων» καὶ λέγει: «Τοῦτο πραγματικῶς νῦν ὁρᾶται ἐπὶ Συμεῶνι τῷ Βουλγάρῳ καὶ τῷ κακοδαιμόνως Ρωμαίων προεστῶτι. Εἰς τὰ ἀνωτέρω βραχύλογα ἀναφερθέντα σχόλια τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα, βλέπομεν μόνον εἰς τὸ πρῶτον τὴν φρασίαν «εἰ μὴ καὶ ταύτην Βούλγαροι κατεστρέψαντο». Πότε ὅμως ἐγένετο, ἐὰν ἐγένετο, ἢ ἐπιδρομὴ αὕτη τῶν Βουλγάρων, οὐδὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα. Ὁ Ἀρέθας ἀπέθανε μετὰ τὸ 932 μ.Χ., ἐπομένως ἂν πράγματι τὰ σχόλια ἀνήκουν εἰς αὐτόν, θὰ πρέπει οἱ φόβοι του διὰ τυχὸν καταστροφὴν καὶ τῶν Θηβῶν, νὰ ἐγράφησαν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἄγνωστον ὅμως ποῖον ἔτος. Ὁ καθηγητῆς Ν. Α. Βέης πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ἔτους προστρέχει εἰς τοὺς διαφόρους βιογράφους, διότι εἶναι πολλοί, οἱ ὁποῖοι

1) Τῆς σελίδος 4 Πρὸβλ. καὶ Σ.Β. Κουγιάν, «ἔρευναὶ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Α' αἰ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις». Ἐν τῇ Λαογραφίᾳ Τόμ. Α' 1913-1914 σελ. 265-267, ὅπου προτείνεται, οὐχὶ ἄνευ ἐπιφυλάξεως ἢ ἐξῆς ἀποκατάστασις τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολίου: «Ὅτι Θηβαῖα Βοιωτικαὶ ἐπὶ Νέρωνος κλπ.».

ἔγραψαν τὸν βίον τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτου, διὰ τὰ εὖρη πάτε διέφυγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ὅσιος Λουκᾶς φεύγων ἐχθρικᾶς ἐπιδρομᾶς, ἵνα συνδυάσῃ ταύτην μὲ ἐπιδρομὴν, δῆθεν, τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἀρνούμενος τὴν ἔνστασιν ὅτι πιθανῶς ἡ ἐπιδρομὴ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς Τούρκους (Οὐγγρους) τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ παλαιὰ βιογραφία τοῦ Ὁσίου, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν γράφεται: «Τοῦ ἔθνους τῶν Τούρκων τὴν Ἑλλάδα κατατρεχόντων». Βάσει δὲ τῶν συμπερασμάτων του καὶ τῶν εἰκασιῶν του προσδιορίζει τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων τοῦ Συμεών εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς τὸ ἔτος 917 μ.Χ. Σχετικῶς μὲ τὴν Πελοπόννησον γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Συμεών ἐν ἔτει 917, καθ' ὃ ἀπαντῶμεν (!) αὐτοὺς δηοῦντας τὴν Στερεάν, ἐπέδραμον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον οὔτε μαρτυρεῖται οὔτε εἶναι πιθανόν.

Πάντως ἔχομεν Βουλγαρικὴν ἐπιδρομὴν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἰσχυροῦ Τζάρου, τοῦ Συμεών, κατὰ τὰ ἔτη 924 - 927». Καὶ πάλιν στηρίζει τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν βιογραφίαν ἐνὸς ἄλλου ὁσίου τοῦ Πέτρου τῶν Ἀργείων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὅτι «εἶδε κατ' ὄναρ»: «... ὡς ἐπὶ τῷ τέλει Θεοφυλάκτου ὀλεῖται ἡ Πελοπόννησος καὶ ἅμα τῷ λόγῳ οἴχεσθαι. Καὶ τότε μὲν ἡμῖν ἠγνόητο τὸ ρηθὲν πρὸς ἕτερον ἀναφέρουσι τοῦνομα· ἐκείνῳ δὲ δεξιόντι τὸ ὄνειρον, δάκρυα τῶν ὀμμάτων προῦπιπτεν ἀστακί, τὸν ὄλεθρον τῆς τοῦ Πέλοπος ἐγνωκῶτι, καὶ τὸ πέρας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, καθ' ὃ ἀποβιῶναι τὸ ἄπορον λύεσθαι. Τῶν βαρβάρων μετὰ μικρὸν κατασχόντων τὴν νῆσον ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τρισί, καὶ τοὺς πλείους διεργασαμένων καὶ πάντα ληϊσαμένων τὰ αὐτῆς καὶ πεδίων ἀποφηνάντων ἀφανισμοῦ, ὡς μηδ' ἔτι τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας ἵχνη ἐκείσε ὄραν ἢ τῆς τῶν ἀνθρώπων εὐταξίας καὶ καταστάσεως (σελ. 350)».

Ἄλλὰ συνεχίζων ὁ καθηγητῆς Ν. Α. Βέης, διὰ τὰ προσδιοριση τοὺς βαρβάρους τοὺς κατὰ τὸ ὄνειρον τοῦ ὁσίου Πέτρου Ἀργείων εἰσβαλόντας εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατὰ τὴν ἀνωτέρω βιογραφίαν αὐτοῦ, γράφει τὰ ἑξῆς: «Ὅτι δὲ οἱ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ αὐτῆς χωρίῳ ἀναφερόμενοι βάρβαροι, οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπὶ τρεῖς ὄλους ἐνιαυτοὺς αὐτὴν δηώσαντες, εἶναι οἱ Βούλγαροι, μανθάνομεν ἐκ τοῦ καλουμένου Χρονικοῦ Γαλαξειδίου⁽¹⁾. Καὶ εἶναι μὲν τὸ κείμενον τοῦτο κατὰ πολὺ μεταγενέστερον τῆς παλαιᾶς βιογραφίας τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτου καὶ τῆς βιογραφίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῶν Ἀργείων, ἀλλὰ στηρίζεται ἐν πολλοῖς ἐπὶ ἀρχαιότερον ἐγγράφων πηγῶν

1) Ἀνευρέθη καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ Κ.Ν. Σάθα, ἐν Ἀθήναις τὸ 1865, ἀνετυπώθη δὲ τὸ 1914 μερίμνη τοῦ Συνδέσμου Γαλαξειδιωτῶν.

καὶ ἄλλας διασώζει παλαιὰς ἀναμνήσεις». Τὸ Χρονικὸν τοῦτο τοῦ Γαλαξειδίου, τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἄγνωστος, καὶ ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἦτο εἰς ἀπλοῦς χωρικὸς ἢ καλόγηρος, γνωρίζων μόλις γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἄρχεται ὡς ἑξῆς: «Τὸν καιρὸν τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Ρωμάνου, ἀγριοποὶ καὶ χριστιανομάχοι ἄνθρωποι, Μπολγάρου λεγόμενοι, ἐμπήκασιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ σπαθίου καὶ κονταρίου ἐχάλασασιν τοὺς Χριστιανούς καὶ ἐτραβήξασιν ἴσα εἰς τὸ Μωρέα... ἐμβαίοντες οἱ πειράτες ἀνεμπόδιστα εἰς τὸ Γαλαξειδί ἐπεράσασιν ἀπὸ σπαθίου ὅτι εὐρήκασιν ζωντανό...». Ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης περὶ τοῦ ἀνωνόμου συντάκτου τοῦ Χρονικοῦ γράφει τὰ ἑξῆς: «Γέννον τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας ὁ συντάκτης τοῦ χρονικοῦ Γαλαξειδίου πιστεύει εἰς θηρούλους καὶ παραδεδωμένα κατὰ τὴν δῆωσιν τοῦ Γαλαξειδίου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων», ἐφάνησε ἕνας καθάλαρος (ὁ Ἅγιος Γεώργιος; ὁ Ἅγιος Δημήτριος; ὁ Ἅγιος Θεόδωρος;) μὲ σπαθὶ ξεγυμνωμένο καὶ ἄρματα λαμπερά, καὶ ἄρχισε νὰ σφάζῃ τοὺς πειράταις. Καὶ τοὺς ἐπῆρε κυνηγώντας ὄξω ἀπὸ τὸ Γαλαξειδί μέσα εἰς τὰ βουνά, καὶ ἐκεῖ ἐγένεν ἄφαντος ἀπὸ τὴν γῆν».

Ὁ ΗΟΡΦ θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου. Ἐπίσης ὁ ἱστορικὸς Κ. Ἄμαντος γράφει ὅτι αἱ εἰδήσεις τοῦ χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου ὅτι «οἱ Μπολγάρου» ἔφθασαν «ἴσα εἰς τὸν Μωρέα» δὲν εἶναι ἀξιοπίστοι⁽¹⁾. Σχετικῶς μὲ τὴν ἄνω γνώμην τοῦ ΗΟΡΦ, ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης γράφει τὰ ἑξῆς: (σελ. 352) «Ἐν τούτοις ἡ ἀξιοπιστία τοῦ χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου, καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰ τμήματα αὐτοῦ, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας περίοδον (ὡς εἶναι ἀνωτέρω), ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ ΗΟΡΦ, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων. Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ ἀποβάλωμεν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ ὡς ἀνιστόρητον ὅτι παρέχει τὸ χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου περὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον...».

Ὁ Κ. Ν. Σάθας ὁ εὐρὼν καὶ δημοσιεύσας τὸ πρῶτον τὸ Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου⁽²⁾ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀρχικὴ φράσις τοῦ Χρονικοῦ «Τὸν καιρὸν τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Ρωμάνου» πρέπει νὰ διορθωθῇ ὡς ἑξῆς: «Τὸν καιρὸν τοῦ Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου (υἱῶν) Ρωμανοῦ» καὶ παραδέχεται ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα εἶναι ἐκεῖνι τοῦ ἔτους 981 ἢ 996, ὅτε ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ ἐπέδραμεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα πρὸς καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ⁽³⁾. Ὁ ἱστορικὸς Σπ. Λάμπρος (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Ε' ΑΓ'. κεφ. ιε', σελ. 190, ἔκδ.

1) Κ. Ἄμαντος. Ἱστορία τοῦ Βυζαντ. Κράτους. Τόμ. Β' σελ. 71 σχόλιον 4, ἔκδοσις 1947.

2) Εἰς τὴν ἔκδοσιν τούτου τὸ 1865 ἀναφέρεται ἡ γνώμη τοῦ Σάθας εἰς τὰς σελ. 128, 129, εἰς δὲ τὴν ἀνατύπωσιν τοῦ 1914, εἰς σελ. 134, 135.

3) Ὡς ἀναφέρουν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ Κεδρηγός, Ζωναρῆς κλπ.

1902) γράφει τὰ ἐξῆς: «Παρίστατο δὲ ἀνάγκη στρατηγοῦ ἀξίου λόγου ἐν Θεσσαλονίκῃ, διότι ὁ τσάρος Σαμουήλ ἐπαρθεὶς ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐπιτυχίας, ὤρμησε τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος 996 πρὸς νότον. Διαβάς δὲ τὰ Τέμπη καὶ περαιωθεὶς διὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐπέδραμε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, διέβη δὲ ἔπειτα τὸν Ἴσθμὸν καὶ εἰσήλασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, δηῶν καὶ ληϊζόμενος ἀπάσας ταύτας τὰς χώρας. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν κατέλαβον οἱ Βούλγαροι τὴν 13ην Αὐγούστου καὶ τὴν Ἀμφισσαν, ἣτις ἔκτοτε ἤδη ἔφερε, καθ' ἃ φαίνεται, τὸ νεώτερον ὄνομα τῶν Σαλώνων, διὰ προδοσίας ἑνὸς τῶν πολιτῶν αὐτῆς, καλομένου Κουτσοθεοδώρου· ἐπετέθησαν δὲ καὶ κατὰ τοῦ Γαλαξειδίου, ὅπερ, τῶν κατοίκων φυγόντων εἰς τὰ πλοῖα, μάτην ἐπειράθη νὰ ὑπερασπίση, ἀντιτάσσων ἡρωϊκῶν ἀλλ' ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοῦ ἀμύντωρ Χαραλάμπης, ὅστις καὶ κατεκερατίσθη ζῶν». Ἴδου ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ Γαλαξειδίου τὴν ὁποίαν ἀναφέρει τὸ Χρονικὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁποίαν ὀρθῶς προσδιορίζει ὁ Κ. Ν. Σάθας, ὡς γενομένην ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου (υἱῶν) Ρωμανοῦ, δηλαδὴ τὸ 996 ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ καὶ ὄχι ὑπὸ τοῦ Συμεών, ὁ ὁποῖος ἐπεριορίσθη εἰς ἐπιδρομὰς μόνον εἰς τὴν Θράκην (Θέματα Μακεδονίας καὶ Θράκης) μὲ ἀντικειμενικὸν καὶ μόνον σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Κων)πόλεως, ὡς λεπτομερῶς ἀναφέρουν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι, Συνεχισταὶ Θεοφάνους, Συμεών Μάγιστρος, Γεώργιος Μοναχός, Λέων ὁ Διάκονος, σύγχρονοι τῶν γεγονότων, πλὴν τῶν μετέπειτα γραφάντων. Περὶ τῆς ὅλης πολιτείας τοῦ Συμεών, πιθανῶς νὰ μᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ γράψωμεν ἄλλοτε.

Ὁ καθηγητὴς ὅμως Ν. Α. Βέης, ἐν τῇ προσπάθειά του τῆς ὑποστηρίξεως τῆς γνώμης αὐτοῦ, γράφει ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω προτεινομένης διορθώσεως τοῦ Κ. Ν. Σάθας: «Ἄλλ' εἶναι προφανές, ὅτι ἡ μὲν φραῖσις, δι' ἣς ἀρχεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Χρονικόν, πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «Τὸν καιρὸν τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου (καὶ) Ρωμανοῦ» ἢτοι Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (913 - 959) καὶ τοῦ πενθεροῦ καὶ συμβασιλέως αὐτοῦ Ρωμανοῦ Α' τοῦ Λακαπηνοῦ (912 - 944)...». Οὐδὲν δὲ γράφει περὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Χερσονήσου, περὶ τῶν ὁποίων εἰς τὴν ἀρχὴν γράφει, ὅτι κατεκερατίσθησαν ὑπὸ τοῦ Συμεών.

Ὡς βλέπομεν, ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης, τὰ πάντα στρέφει πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀποδείξεως ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπὶ Συμεών εἰσέβαλον εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, οὐδαμοῦ ἀναφερομένου τοῦ γεγονότος τούτου ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων, ὡς καὶ ὁ ἴδιος παραδέχεται. Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ καθηγητοῦ; Διὰ νὰ συμφωνήσῃ ἴσως πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἱστορικοὺς ZLATARSKI καὶ RIZOFF, τῶν ὁποίων, τόσον ἐκθειάζει, τὰς μελέτας.

Περὶ τοῦ δευτέρου σχολίου τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν Ἀριστείδην, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέχθη, ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης γράφει: (σελ. 362), «Δέχεται τῆς, ὅτι τὸ σχόλιον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀχελῷ (Ἀγχίαλον) μάχην (20 Αὐγούστου 917), καθ' ἣν οἱ Βυζαντινοὶ ὑπὸ τὸν Λέοντα τὸν Φωκᾶν ἠττήθησαν ἦταν δεινὴν, καὶ ὅτι (τὸ σχόλιον) ἐγράφη περὶ τὸ ἔτος 918».

Ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης (σελ. 365) γράφει ὅτι ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἄνω σχολίων τοῦ Ἀρέθα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων του δύναται τις νὰ ἀντιλήσῃ εἰδήσεις περὶ τῶν πολεμικῶν καὶ εἰρηρικῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου καὶ Βουλγάρων, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ τσάρου Συμεών. Ὡς παράδειγμα προτείνει τὸν ὀνειδιστικὸν λόγον αὐτοῦ τὸν ἐπιγραφόμενον «Χοιροσφάκτης ἢ Μισογόης», γραφέντα τὸ 909 ἢ 910, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ὁ Ἀρέθας ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἐξορίστου Χοιροσφάκτου, ἀποδίδει δὲ εἰς αὐτὸν «π ρ ε σ β ε ὕ ο ν τ α πα ρ ἄ Β ο υ λ γ ἄ ρ ο ι ς καὶ Σ α ρ α κ η ν ο ῖ ς πα ρ α π ρ ε σ β ε ῖ α ν»¹⁾, ἀπηχῶν ἴσως καὶ τὴν σχετικὴν γνώμην τῆς Βυζαντινῆς αὐτῆς. Ἐπίσης παραπέμπει εἰς τὰς ἐπιστολάς Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου τὰς ὁποίας οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν ΣΤ' ἐκ τῆς ἐξορίας του εἰς τὸ φρούριον Πέτρα, ἔνθα εἶχεν ἐξορισθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μαγίστρου, ἀνθυπάτου καὶ πατρικίου Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου²⁾, πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα τὸν ΣΤ' εἰς τὴν ἸΗην' ἀναγινώσκωμεν τὰ ἑξῆς: «Ἐἰ μὴ τῶν προτέρων ἐπιστολῶν τὸ παρακλητικὸν εἰς συμπάθειαν τὸ σὸν ἐκίνησε κράτος, δέσποτα, φέρε τὰς τρεῖς πρεσβείας ἀνθ' ἱκετηρίας, τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ φημί, μέσον σοι, καὶ ἦν ἅπαξ ἐν Συρίᾳ πεποῖημαι, δέκα πράξεις ἔχουσιν· ἐν αἷς τοῦτο μὲν, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν χιλιάδας αἰχμαλώτων ἐκεῖθεν λαθῶν³⁾, καὶ σ π ο ν δ ἄ ς ἐ γ γ ρ ἄ φ ο υ ς εἰρηνικὰς ποιήσας ἐπανελήλυθα· τοῦτο δέ, τὰ τοῦ Δυρραχίου τριάκοντα φρούρια σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτοσι τῇ βασιλείᾳ σου δῶρον προσήνεγκον, ἀποσπάσας, προφητικῶς εἰπεῖν, ὡς λαθὸν ἐκ λέοντος στόματος, ταῦτα· καὶ τρίτη πρεσβεία τὴν ἀλωθεῖσαν ὑπ' Ἀγαρηνῶν Θεσσαλονίκην (904)

1) Παραπρεσβεία. Εἶναι ἢ καθ' ὑπέρβασιν τῶν ἐντολῶν τῆς πολιτείας γενομένη πρεσβεία, ἢ παράνομος πρεσβεία. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα, Παρασβείας γραφὴ ἐκαλεῖτο, εἰς τὴν Ἀττικὴν δικονομίαν ἢ καταγγελία, ἢ ὅποια ὑπεβάλλετο παρ' οἰουδήποτε πολίτου ἐναντίον πρεσβευτοῦ μὴ συμμορφωθέντος ἐπακριβῶς πρὸς τὰς ὁδηγίας τῆς πολιτείας κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων του, εἴτε ἐξ ἀμελείας, ἢ ἀπερισκεψίας, εἴτε λόγῳ δωροδοκίας ἢ προδοσίας.

2) Ἴδε Λέοντος μαγίστρου ἀνθυπάτου πατρικίου, Συμεὼν ἄρχοντας Βουλγαρίας καὶ τινων ἄλλων ἐπιστολαί, ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ Ἰ. Σακκελίωνος ἐπιμελητοῦ χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Α' σελ. 377-410, ἔκδ. 1883, ἐπιστολαὶ ΙΣΤ'—Κ'.

3) Φαίνεται περὶ πῆς συναφθείσης εἰρήνης μετὰ τὴν παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον ἦταν τῶν Βυζαντινῶν ὑπὸ τοῦ Συμεών.

κατοικῆσαι βουλευθέντων Βουλγάρων πείσας καὶ διώξας ἀπέλαβον».

Τὴν πληροφορίαν ταύτην, περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν περὶ τὸ Δυρράχιον χώραν (Θέμα Δυρραχίου) μνημονεύει καὶ ὁ Πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικός, εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Συμεὼν: «Ἐφησαν γάρ, ὅτι τῶν Βουλγάρων πολέμου νόμῳ ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Δυρραχίῳ Ρωμαϊκῶν τόπων καὶ κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν»⁽¹⁾. Ὁ Τσέχος ἱστορικός JIRECEK⁽²⁾ ἀναφέρει ὅτι ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Συμεὼν εἶχεν ἀποσπάσει ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν τριάκοντα παρὰ τὸ Δυρράχιον φρούρια περὶ τὸ 896, καὶ ὄχι μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 896.

Ἐπὶ πλέον ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεών του ἐπικαλεῖται καὶ τὰς σωζόμενας ἐπιστολὰς τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ τοῦ Α' τοῦ Λακαπηνοῦ (θλέπε σχόλιον 5 τῆς σελ. 338 ἀναγραφέν εἰς τὴν σελ. 3 τῆς παρούσης). Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ι. Σακκελίω-νος⁽³⁾ οὐδὲν ἀναφέρουν ἰδιαιτέρως περὶ τῶν εἰσβολῶν εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν ἢ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Συμεὼν. Εἰς αὐτὰς ἀναγινώσκομεν τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν τῶν ἰθυόντων τοῦ Βυζαντίου, ὅπως οὐδὲ σπιθαμὴν ἐδάφους παραχωρήσουν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀφ' οὔ εἰς ταύτας καταδικάζουν τὰς σφαγὰς, τοὺς ἐξανδραποδισμοὺς καὶ παντοίας καταστροφὰς τῶν Βουλγάρων εἰς βάρος τῆς αὐτοκρατορίας⁽⁴⁾. Εἰς τὴν πρώτην του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Συμεὼν ὁ Ρωμανός, ἀφ' οὔ καταδικάζει τὰ ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ Συμεὼν) διαπραχθέντα ἐγκλήματα εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τῆς αὐθαιρέτου λήψεως τοῦ τίτλου τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων καὶ Ρωμαίων, γράφει τὰ ἑξῆς: (σελ. 659) «Ἄλλὰ ποῖον τὸ ἐκ τούτων ἀνα-

1) MIGNE. PATROLOGIA GRAECA. Τόμ. PIA' σελ. 75.

2) C. JIRECEK. GESCHICHTE DER BULGAREN. σελ. 166 κ. ἑξ. καὶ ALBANIEN IN DER VERGANGENHEIT (S.A. AUS «OSTERR. MONATSSCHRIFT FÜR DEN ORIENT» N. 1-2 (1914) σελ. 4 (C. JIRECEK. STUDIEN ZUR GESCHICHTE UND GEOGRAPHIE ALBANIENS IM MITTELALTER, BUDAPEST' 1916, σελ. 10.

3) Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Α' σελ. 657-666, ἔκδ. 1883.

4) Ὁ Ι. Σακκελίω δημοσιεύει δύο ἐπιστολὰς τοῦ Βασιλέως Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ πρὸς τὸν Συμεὼν, γραφείσας μετὰ τὸ 924, ἤτοι μετὰ τὴν ἀνοδὸν του εἰς τὸν θρόνον ὡς συμβασιλέως τοῦ γαμβροῦ του Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ μετὰ τὴν συνάντησίν του μετὰ τοῦ Συμεὼν εἰς τὸ παρὰ τὴν Κων.πολιν Κοσμίδιον, καὶ ἐπομένως αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀναφέρονται εἰς πρόσφατα γεγονότα καὶ ὄχι παρωχημένης ἐποχῆς, π.χ. πρὸ 25 ἐτῶν, ἤτοι εἰς τὴν περίοδον τοῦ 900 μ.Χ. (Βλ. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος Τόμ. σελ. 656-664 ἔκδ. 1883).

φαινόμενον ὄφελος; Τίς ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς προσθήκη τε καὶ ὠφέλεια, εἰ ἀλλοτριῶσι ὀνόμασιν ἑαυτοὺς καλλωπίζομεν; Μὴ τοῦτο συλλογιζέσθω, πνευματικῆ ἀδελφέ, πᾶσαν τὴν δύσιν καταληΐσαντι, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας αἰχμαλώτους λαμβανομένῳ, ἵνα διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου βασιλεὺς Ρωμαίων κατονομάζῃ· οὐ γὰρ αὐθαιρέτως σοὶ προσέφυγον, ἀλλὰ βία καὶ πολέμῳ παρ' ὑμῶν δουλωθέντες, τῶν ὑμετέρων ἀποδιδράσκουσι, καὶ πρὸς ἡμᾶς ὡς ὁμογενεῖς καταφεύγουσι. Κάκεινο τοίνυν ἐννοήσουσιν· παρῆστιν(¹) ὡς μέχρι πού τῶν εἴκοσι χιλιάδων Βούλγαροι, πρὸς τὸ γαληνὸν καὶ εἰρηνικὸν τῆς βασιλείας ἡμῶν καταφεύγουσι κράτος, τὴν ὑμετέραν ὄσπερ μισήσαντες φιλοπόλεμον ἔνστασιν καὶ ἀδιάλλακτον πρόθεσιν... Ποίων δὲ Ρωμαίων ἀποκαλεῖς ἑαυτὸν βασιλέα, τῶν παρὰ σοῦ κρατηθέντων, ἢ τῶν ἀπίστοις ἔθνεσι ἐκδοθέντων καὶ πρὸς δουλείαν κατακριθέντων; περὶ γὰρ τῶν λοιπῶν οὐκ ἀγνοεῖς, οἷα περὶ σοῦ καὶ φρονοῦσι καὶ λέγουσιν...». Εἰς δὲ τὴν σελίδα 663 γράφει: «... ἀπόρητον τὴν πρὸς τὰ εἰρηνικὰ σύμφωνα σκληρότητα, καὶ περὶ ὧν σοὶ πολλάκις δεδηλώκαμεν, εἰ βούλει, περὶ τούτων καὶ συμφωνήσωμεν, τὴν εἶδησίν σοι τῶν ἡμῖν ἀμετατρέπτως βεβουλευμένων παρῆχοντες, ὡς οὔτε γῆν ἕως μιᾶς σπιθαμῆς, οὔτε κάστρου, οὔτε τινά σοι ἕτερον ὄγκον παρήξωμεν πώποτε, εἰ μὴ μόνον τὰ προδηλωθέντα σοι ἑκατὸν σκαραμάγια(²) προστιθέαμεν τοῖς παρὰ τοῦ κυροῦ Λέοντος τοῦ βασιλέως συμφωνηθεῖσι στοιχίμασιν· ἐπεὶ μὴδ' ἐκεῖνος, ὅτε τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης φορικτοὺς ὄρκους ἀμφοτέροι καταβάλλεσθε, τοιοῦτον τι παρεδέξατο, τὸ ἐπὶ φθορᾷ καὶ λύμῃ τῆς τῶν Ρωμαίων ἀρχῆς τελοῦν». Βεβαίως ὁμιλοῦν αἱ ἐπιστολαὶ περὶ σφαγῶν, δηλώσεων, συναφῶν πάντως πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ ἐκ τῶν χρονογράφων εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἐγένοντο αὗται εἰς τὴν κατὰ Θράκην Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, ἤτοι εἰς τὰ θέματα Μακεδονίας καὶ Θράκης, πιθανῶς δὲ καὶ τὴν Σερβίαν καὶ Βοσνίαν, καὶ ὄχι εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς αὐτοκρατορίας. Οὐδαμοῦ δὲ ἀναφέρεται ὅτι ἔγιναν αὗται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 896 καὶ 912 μ.Χ. Πάντως φαίνεται ὅτι εἰς τὰς ἀντιλήψεις του ταύτας ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης ἐστηρίχθη περισσότερο εἰς τὰ στοιχεῖα ἢ μᾶλλον εἰς ὅσα οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς καὶ δὴ ὁ ΖЛАТАРСКИ καὶ οἱ Σλαῶσι τοιοῦτοι ἀναγράφουν, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἶναι γνωστὸν, προσπαθοῦν πάσῃ θυσίᾳ, διὰ τῆς διαστροφῆς καὶ τῆς παραλλαγῆς τῶν διαφόρων στοιχείων, ὅπως ἀποκτήσουν τίτλους ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ αὐτῆς τῆς κυρίας Ἑλλάδος, τοὺς

1) Γράφε ἴσως: Ἐννόηρον· πέρουσιν (σχόλ. I, Σακκελίωνος).

2) Σκαραμάγια. Εἶδος στρατιωτικοῦ ἐπενδύτου μετ' ἐπικαλύμματος τῆς κεφαλῆς.

ὁποῖους τίτλους τοῖς ἀρνεῖται ἡ πραγματικὴ ἱστορία.

Ἀσχέτως ὅμως τοῦ ἂν οἱ Βούλγαροι τοῦ Συμεών κατὰ τὰ ἔτη 917 καὶ 924 - 927 ἐνήργησαν ληστρικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, μίαν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔχει σημασίαν εἰς τὴν ὅλην πραγματείαν, εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον γράφει ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης καὶ παραδέχεται, ὅτι μία εἰσβολὴ ἢ ληστρικὴ ἐπιδρομὴ ἀποτελεῖ κατοχὴν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ κράτους τοῦ Συμεών, ὅταν γράφει: (σελ. 338) «Ἡδυνήθη ὁ Συμεών νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ πέραν τοῦ Δανουβίου, εἰς τὴν σημερινὴν Βλαχίαν, Μολδαβίαν, Τρανσυλβανίαν καὶ ἐπὶ μέρους τῆς Οὐγγαρίας⁽¹⁾ καὶ πρὸς νότον ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ἀπὸ Ροδόπης μέχρι Ὀλύμπου...», δηλαδὴ ὅτι ὑποστηρίζει ὁ Βούλγαρος RIZOFF εἰς τὸ βιβλίον του «DIE BULGAREN IN IHREN HISTORISCHEN, ETHNOGRAPHISCHEN, UND POLITISCHEN, GRENZEN (ATLAS MIT 40 LANDKARTEN) ἐκδοθὲν τὸ 1917 ἐν Βερολίῳ» καὶ τὸν σχετικὸν χάρτην του (βλέπε σχετικὸν χάρτην) καὶ εἰς τὸν ὅποιον ὁ RIZOFF γράφει: «Ὁ Συμεών (893 - 927) μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ 896, ἐκμεταλλεῖται τὸν κίνδυνον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰσέβαλεν αἰφνιδίως καὶ προσήρτησεν ἄνευ πολέμου τὴν νότιον Ἀλβανίαν καὶ μέρος τῆς Β. Ἠπειροῦ, μετὰ δὲ τὸ 904 ἔλαβε διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μὴ θέλων νὰ συνάψῃ εἰρήνην, ἀλλὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἠδύνατο νὰ προσαρτήσῃ τὰ ἐδάφη. Ἐξεμεταλλεύθη ὅμως τὴν περίστασιν καὶ ἐλογαριάσθη μὲ τοὺς Σέρβους. Μετὰ τὸν θάνατόν του (927) καθωρίσθησαν τὰ ὅρια, τὰ ὅποια ἀποδίδει ὁ χάρτης κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς συνθήκης αὐτῆς»⁽²⁾.

Τίθεται τὸ ἐρώτημα: Διατί ἄραγε δὲν ἠδύνατο ὁ Συμεών, κατὰ τὸν RIZOFF πάντοτε, νὰ προσαρτήσῃ τὰ ἐδάφη, τὰ ὅποια ἐλήστευσεν, ὡς ἔπραξε κατὰ τὸν ἴδιον RIZOFF διὰ τὴν νότιον Ἀλβανίαν καὶ Β. Ἠπειρον; Ἡ ἀπάντησις εἶναι μία καὶ μόνη: Διότι δὲν τὰ κατεῖχε καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ. (βλέπε καὶ ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ, ὡς ἄνω).

Ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης, εἰς τὴν μελέτην του ταύτην, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Λέων ὁ Χοιροσφάκτης καὶ εἰς τὴν δευτέραν πρεσβείαν πρὸς τὸν Συμεών, ὡς καὶ εἰς τὴν τρίτην, ὑπέγραψε μετ' αὐτοῦ συνθήκας

1) Ὁ Βούλγαρος RIZOFF δὲν περιλαμβάνει τὰς βορείως τοῦ Δουνάβεως χώρας εἰς τοὺς σχετικὸς χάρτας τῆς περιόδου τοῦ Συμεών (893-927). Βλέπετε ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς ἐκείθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας, πὸν ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ Μακεδονία.

2) Παράβαλε τοὺς χάρτας τοὺς ληφθέντας ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Γυμνασιάρχου Διαγένους Ξαναλάτου «Τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Βαλκανικὴν» σελ. 26 (RIZOFF, GRENZEN 12, χάρτης 9) ἢ Βουλγαρία ἐπὶ Συμεών (893-927) κατὰ τοὺς Βουλγάρους.

εἰρήνης. Προσδιορίζει δὲ τὴν μὲν δευτέραν ὡς ὑπογραφείσαν τὸ 899 - 900, τὴν δὲ τρίτην τὸ 904 μετὰ τὴν κατάληψιν καὶ λεηλασίαν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τοῦ Τριπολίτου Λέοντος.

Ὁ Ρῶσος ἱστορικός V. VASILIEV⁽¹⁾ γράφει τὰ ἐξῆς διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, δηλαδή ἀπὸ τοῦ 896 μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αυτοκράτορος Λέοντος τοῦ ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ (912): «Μετὰ τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ Λέοντος ΣΤ' (886) διεσπάσθη ἡ εἰρήνη μὲ τοὺς Βουλγάρους... Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν νίκην (κατὰ τῶν Οὐγγρων) ὁ Συμεὼν ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Βυζαντινὴν αυτοκρατορίαν καὶ μία ἀποτελεσματικὴ νίκη του (παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον) τὸν ἔφερε πλησίον τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ νικημένος αυτοκράτωρ ἐπέτυχε νὰ συνάψῃ συνθήκην βάσει τῆς ὁποίας ὑπεχρεώοντο νὰ ἀποφύγῃ οἰανδήποτε ἐχθρικήν ἐνέργειαν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καθὼς καὶ νὰ στέλνῃ εἰς τὸν Συμεὼν, κάθε χρόνον, πλοῦσια δῶρα. Μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων πολιορκίαν καὶ λεηλασίαν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ 904, ὁ Συμεὼν ἤρχισε νὰ ἐπιθυμῇ πολὺ τὴν προσάρτησιν αὐτῆς τῆς μεγάλης πόλεως εἰς τὸ βασίλειόν του· ὁ Λέων ὁ ΣΤ' ἐπέτυχε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου παραχωρῶντας εἰς τοὺς Βουλγάρους ἄλλα ἐδάφη τῆς αυτοκρατορίας (Δὲν μᾶς λέγει ποῖα). Ὁ συνοριακὸς λίθος ποὺ ἐτοποθετήθη μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, τὸ 904, ὑπάρχει ἀκόμη⁽²⁾. Φέρει μίαν ἐνδιαφέρουσαν ἐπιγραφὴν, σχετικὴν μὲ τὴν μετὰ τῶν δύο δυνάμεων συμφωνίαν⁽³⁾, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βούλγαρος ἱστορικός ZLATARSKI παρατηρεῖ ὅτι «συμφώνως μὲ τὴν συμφωνίαν αὐτὴν αἱ Σλαυικαὶ χῶραι τῆς νοτίου Μακεδονίας καὶ Ν. Ἀλβανίας, ποὺ μέχρι τότε ἀνῆκον εἰς τὴν Βυζαντινὴν αυτοκρατορίαν, ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν (904) ἔγιναν μέρος τοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου· δηλαδή, βάσει αὐτῆς τῆς συμφωνίας, ὁ Συμεὼν ἤνωσε κάτω ἀπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ κράτους του ὅλας τὰς Σλαυικὰς φυλὰς τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ποὺ ἔδωσαν εἰς τὸ Βουλγα-

1) V. A. VASILIEV. Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας. Μετάφρασις Δ. Σαβράμη. Τόμ. Β' σελ. 392-304, ἔκδ. 1954.

2) Ὁ VASILIEV, ὡς γράφει ἀνωτέρω, ἡ στήλη (συνοριακὸς λίθος) ὑπάρχει ἀκόμη, ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγει ποῦ ὑπάρχει. Ὁ Βούλγαρος ἱστορικός IVANOFF εἰς τὸ βιβλίον του τὸ γραφὲν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ συνοριακοῦ τούτου λίθου (στήλης) «ANTIQUITES BULGARES EN MACEDOINE» γράφει ὅτι, ἡ στήλη αὕτη ἀπωλέσθη ἐκ τοῦ Διοικητηρίου Θεσσαλονίκης, διότι τὴν κατέστρεψαν οἱ Ἕλληνες. Ποῖος ἐκ τῶν δύο λέγει τὴν ἀλήθειαν; Θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

3) Ἐπ' ἀριθ. 44 σχόλιον τοῦ κειμένου. «TH. I. USPENSKY. Ὁ Συνοριακὸς λίθος, μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Βυζαντίου τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεὼν. (ἐνθ. ἀνωτ. III. 1898, σελ. 184-194. Ρωσικὰ).

ρικὸν ἔθνος τὴν τελικὴν του ὄψιν»(1). Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς συνθήκης αὐτῆς μέχρι τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος δὲν παρουσιάσθησαν προστριβαὶ μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ ἱστορικὸς Κ. Ἄμαντος εἰς τὰ Μακεδονικά του(2) γράφει τὰ ἑξῆς: «Μέχρι τοῦ 911 (ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ 896) ἔμεινεν ἤσυχον τὸ Βυζάντιον ἀπὸ Βορρᾶ. Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ νεαροῦ καὶ ἀπολέμου Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἤρχισε πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς του εἰς τὴν Θράκην ὁ Συμεὼν. Τὸ 917 ἐνίκηθη ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς τοῦ στρατηγοῦ Λέοντος Φωκᾶ παρὰ τὴν Ἀγχίαλον. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Συμεὼν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ «Τσάρου τῶν Βουλγάρων καὶ Γραικῶν», ἐνῶ πρὶν ἐλέγετο ἀπλῶς Κινᾶξ ἢ Ἄρχων. Ὁ Συμεὼν ἐξηκολούθησε σχεδὸν ἀνεόχλητος τὰς ἐπιδρομὰς του καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Θράκην μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ματαίως προσεπάθησεν ὁ Πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς νὰ ἐπιτύχῃ εἰρήνην καὶ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου. Αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Συμεὼν πιθανῶς ἐξετάθησαν καὶ πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἔχομεν τὴν εἶδησιν ὅτι προσωρινῶς κατελήφθησαν πολλὰ φρούρια εἰς τὸ Θέμα τοῦ Δυρραχίου(3). Ἄλλ' ὅτι κατέλαβε τὴν χώραν ἐπὶ πολὺ ὁ Συμεὼν, ὅτι ἐκυβέρνησεν αὐτὴν δὲν εἶναι ἀληθές. Ὁ RIZOFF παριστᾷ τὴν Βουλγαρίαν τοῦ Συμεὼν ἐκτεινομένην μέχρι Ὀλύμπου καὶ Ἰωαννίνων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν πιστοῦται ὑπὸ τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας. Αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν κατέλαβε δις ὁ Συμεὼν καὶ ἐν τούτοις μόνον τὴν ἐλεηλάτησε καὶ κατόπιν τὴν ἐξεκένωσε, δὲν τὴν ἐκράτησε, ἐνῶ ἠδύνατο νὰ τὴν χρησιμοποίησῃ διὰ τὰ σχέδιά του κατὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

1) Τπ' ἀριθ. 45 σχόλιον τοῦ κειμένου. «ACCOUNTS OF THE BULGARIANS IN THE CHRONIQUE OF SIMEON METAPHRASTES AND LOGOTHETE» (SVORNIK ZA NORODNI UMOTVORENITA, NAUKA I KNIZHNINA, XXIV 1908 160). Βλέπε ἐπίσης ZLATARSKI «Ἱστορία τοῦ Μεσαιωνικοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους» 1 (2) 339-342, Βουλγαρικά. Ἐνταῦθα ὁ ἱστορικὸς VASILIEV μᾶς δίδει μίαν ἀκόμη ἀπόδειξιν, τὴν μετὰ μεροληψίαν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων τῶν ἀφορώντων τοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους. Δὲν δόναται νὰ λησμονήσῃ ἢ νὰ διαχωρίσῃ τὴν Σλαβικὴν του καταγωγὴν ὅταν πρόκειται νὰ ὑποστηρίξῃ Σλαβικὰς ἢ Βουλγαρικὰς ἀπαιτήσεις ἔστω καὶ ἂν αὐταὶ δὲν στηρίζονται εἰς ἀληθῆ καὶ ἀνεγνωρισμένα γεγονότα.

2) Κ. Ἄμαντος Μακεδονικά, σελ. 43-46, ἔκδ. 1920.

3) Ἄλλὰ εἰς τὸ Θέμα τοῦ Δυρραχίου δὲν ὑπῆγετο ἡ Μακεδονία. Ἡ Μακεδονία κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν περιελαμβάνετο εἰς τὰ Θέματα Θεσσαλονίκης καὶ Στρουμῶνος. Τὸ Θέμα τοῦ Δυρραχίου περιελάμβανε τὴν Β. Ἠπειρον, τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὀλίγον βορειότερον καὶ ἐπομένως δὲν ὑτάρχει εἰδήσις περὶ Μακεδονίας. Ἡ εἶδησις περὶ Μακεδονίας εἶναι δημιουργημὰ φανταστικόν, μυθολόγημα κίβδηλον, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, δημιουργηθὲν καὶ ἐμφανισθὲν ὑπὸ τῶν Ρώσων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Βουλγάρων τὸ 1898.

Διὰ τὰ στηρίξουν οἱ Βουλγαρόφιλοι ἱστορικοὶ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ κατακτῆσεως τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Συμεῶν προέβησαν εἰς δεινὴν πλαστογραφίαν ἐλλείπει εἰδήσεων ἱστορικῶν. Ὁ Ρῶσος ἱστορικὸς Οὐσπένσκις (USPENSKIT) ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν IZVESTIJA⁽¹⁾ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, τῆς ὁποίας πανομοιότυπον ἀνεδημοσίευσεν τελευταῖον καὶ ὁ ZLATARSKI⁽²⁾. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὐρέθη δῆθεν πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης (εἰς τὸ Νάρες), ἐδόθη εἰς τοὺς Ρῶσους καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσίν της ὑπὸ τοῦ Οὐσπένσκι ἀπαλέσθη! Ἄλλὰ ποῖος ἠδύνατο νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς Ρωσσίας τότε; (1898). Ἡμεῖς γνωρίζομεν, συνεχίζει ὁ Ἄμαντος, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ κατεσκευάσθη εἰς τὴν Σόφίαν, ἐτάφη καὶ ἀνεκαλύφθη πάλιν πλησίον τῆς Θεσλονίκης καὶ παρεδόθη εἰς τὸ Ρωσικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἐξέτασις τῆς ἐπιγραφῆς ἐπικυρώνει τελείως τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας μας. Ἐν πρώτοις κάμνει ἐντύπωσιν ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀτελεῖ ἀναπαράστασιν τῆς ἐπιγραφῆς τὰ γράμματα φαίνονται ἀκέραια καὶ καινουργῆ, ὡς ἐὰν δὲν εἶχον μεσολαβήσει δέκα αἰῶνες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Συμεῶν. Οἱ πλαστογράφοι ἐφρόντισαν μόνον νὰ θρασύσωσι τὴν χρονολογίαν μὴ τυχὸν γεγονός τι ἀναμφισβήτητον ἀποδείξῃ τὴν πλαστογραφίαν. Ἐκαστος βλέπει ὅτι τὰ ὑπολείμματα τῆς χρονολογίας δὲν δύνανται ἀσφαλῶς νὰ ἀναγνωσθῶσι διὰ τὸ 904 μ.Χ. οὔτε 924, διότι ὁ Οὐσπένσκις κωμιάεται μεταξὺ τῶν χρονολογιῶν τούτων. Κατὰ τῆς χρονολογίας τοῦ 904 πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τότε ὑπῆρχεν εἰρηρῆν μετὰ ξὺ Βυζαντίου καὶ Βουλγαρίας καὶ δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ κατάθασις τοῦ Συμεῶν μέχρι Θεσσαλονίκης. Κατὰ τῆς χρονολογίας τοῦ 924 μαρτυρεῖ ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τίτλος τοῦ Συμεῶν «ἐκ Θεοῦ ἄρχων», τὸν ὁποῖον δὲν ἔφερε μετὰ τὸ 917 ὀνομασθεῖς ἔκτοτε «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ Γραικῶν». Ἐπισημαίνεται εἶναι καὶ τὸ ὄνομα «Ρωμαίων» ἀντὶ «Γραικῶν», ὅπως οἱ Βούλγαροι ὀνόμαζον πάντοτε τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Ἐπειτα ἀπορεῖται διατί ὁ Συμεῶν μετεχειρίσθη τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν, ἐνῶ ἀκριβῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκαλλιεργήθη ἡ Βουλγαρικὴ, ἔχομεν δὲ ἤδη Βουλγαρικὴν ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Συμεῶν⁽³⁾. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων φαίνεται περιεργον πῶς ἐτέθη ὁ Ὄρος (ὀρόσημον) οὐ-

1) IZVESTIJA. Τόμ. 3ος. (1898. SOFIA) σελ. 184.

2) ZLATARSKI. GESCHICHTE DER BULGAREN 1918 ἐν ἀρχῇ).

3) C. ZLATARSKI GESCHICHTE DER BULGAREN, σελ. 65.

τος παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην χωρὶς συνθήκην καὶ ἀμοιβαίαν συμφωνίαν⁽¹⁾. Ἐτοποθετεῖ ὄρους (ὁρόσημα) μόνος του ὁ Συμεὼν καὶ διὰ τοῦτο ἀνέφερεν ἐπ' αὐτῶν μόνον Βουλγάρων ἀρχόντων ὀνόματα; Καὶ δὲν ἤρκει ἡ μνεῖα τοῦ ἰδικοῦ του ὀνόματος καὶ ἔπρεπε νὰ τεθοῦν καὶ ἀνωτάτων ὑπαλλήλων ἀξιώματα; Μήπως θὰ εὐρεθοῦν λοιπὸν καὶ ἄλλοι Ὅροι; Τοῦναντίον φαίνεται ὅτι ὁ Οὐσπένσκης δὲν ἐνόησε τὸ πνεῦμα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Συμεῶν, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε νὰ ὑποχρεώνεται μὲ ὄρους καὶ μὲ συνθήκας διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ προβαίη εἰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας ὅταν θέλῃ. Πράγματι οὔτε ἐπὶ Συμεῶν δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ κατακτήσεως πολλοῦ ἢ ὀλίγου μέρους τῆς Μακεδονίας. Ὁ Συμεὼν ἔκαμε μόνον λεηλασίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπλούτισεν ὀλίγον τὴν πτωχὴν τότε Βουλγαρίαν⁽²⁾, τὸ δὲ κράτος του ἐπεξέτεινεν ὀλίγον μόνον πρὸς τὴν Σερβίαν. Τὰ πρὸς τὸ Βυζάντιον σύνορα τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐπὶ Συμεῶν δὲν μετεβλήθησαν, καθὼς ὁρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ JORGA⁽³⁾.

1) Ὡς βλέπομεν ὑπάρχει πλήρης διαφωνία μεταξὺ τοῦ VASILIEV καὶ τῶν Βουλγάρων ἱστορικῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Κ. Ἀμάντου ἀφ' ἑτέρου. Οἱ μὲν ὅλος ἀθαιρέτως ὑποστηρίζουν τὴν ἕνωσιν συμφωνίας μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Συμεῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρουν καὶ τοὺς ὄρους τῆς συμφωνίας, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς, ὁ δὲ στηριζόμενος εἰς τὰς πηγὰς ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει συμφωνία, καὶ δὲν ὑπάρχει διότι οὐδόλως ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἐπομένως τὸ ἀναφερόμενον προῖόν τῆς ἀνυπάρκτου ταύτης συμφωνίας, ἡ στήλη τοῦ Νάρεξ, εἶναι προῖόν κίβδηλον καὶ οἱ ἐπὶ τούτου στηριζόμενοι χάρται τοῦ Βουλγάρου RIZOFF εἶναι ἐπίσης κίβδηλοι καὶ ψευδεῖς.

2) Τὴν ἀναφερομένην ταύτην ἀλήθειαν τὴν ὑποστηρίζουν καὶ οἱ Βούλγαροι συγγραφεῖς ZLATARSKI καὶ IVAN SAKAZOW εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκδοθέντα βιβλία εἰς τὴν Γερμανικὴν (ZLATARSKI. GESCHICHTE DER BULGAREN. σελ. 25, 26 καὶ 30. IVAN SAKAZOW. BULGARISCHE WIRTSCHAFTSGESCHICHTE (BERLIN—LEIPRIG 1929) σελ. 24, 25, 40—41, 57, εἰς τὰ ὁποῖα γράφουν τὰ ἑξῆς «Οἱ Βούλγαροι ἐπεχείρησαν εἰσβολὰς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χώραν κάτω τοῦ Αἴμου, διὰ νὰ ἀπαγάγουν αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα διὰ τῶν ὁποίων, ὄχι μόνον ἠῤῥξῆσαν τὸ ποσὸν τῶν ἀγαθῶν των, ἀλλὰ διὰ τῶν μέσων τούτων προσεπάθουν νὰ ἀδυνατίσουν καὶ ἐξοντώσουν τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ νὰ καταλάβουν ἐν δεδομένη εὐκαιρίᾳ καὶ τὴν χώραν των... Ἡ νοτίως τοῦ Αἴμου Ἑλληνικὴ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες εἶχον συσσωρεύσει διὰ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἄφθονα πλοῦτη, ἦτο ὁ στόχος τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν. Οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ δοῦλοι καὶ τὰ λάφυρα ἐκ τῆς χώρας τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν τῶν Βουλγάρων καλυτέρα καὶ ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Βουλγαρικοῦ πολιτισμοῦ(!)... Ὁ Κροῦμμος δὲν ἠνείχετο τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὅπου τὸ εὕρισκε, ἀλλὰ ἡ τὸ διήρταξεν ἢ τὸ ἠχμαλώτιζε ἢ τὸ ἔσφαξεν...» Αὐτῆς τῆς πολιτικῆς καὶ νοστορίας τῶν Βουλγάρων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσπῇ ὁ Συμεῶν. Οὔτε ἡ νέα θρησκεία οὔτε ἡ παραμονὴ του εἰς μοναστήριον ὑπῆρξαν ἱκανὰ νὰ μεταβάλουν τὰ θηριώδη ἀγελαῖα αἰσθήματα τοῦ Συμεῶν.

3) JORGA. DIE BULGAREN. (HELMOLT, WELTGESCHICHTE) Τόμ. 5, σελ. 370.

Ὁ ἱστορικὸς Κ. ᾿Αμαντος, ἐνῶ εἰς τὰ «Μακεδονικά» του γράφει τὰ ἀνωτέρω, εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους (Τόμ. Β' σελ. 64 κ. ἐξ. ἔκδ. 1947), ἐπηρεασμένος φαίνεται ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς τοῦ μαγίστρου Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου, τοῦ Πατριάρχου Νικολάου Α' Μυστικοῦ καὶ τοῦ βασιλέως Ρομανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ὡς παρουσιάσθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Α. Βέη εἰς τὴν πραγματείαν του, διότι αὐταὶ ἦσαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν γνωσταί, ὡς καὶ τῶν Βουλγάρων ἱστορικῶν καὶ τοῦ VASILIEV, τροποποιεῖ ὀλίγον τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀπόψεις του, καὶ γράφει τὰ ἑξῆς: «Μετὰ τὴν νίκην του ὁ Συμεὼν (παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον) δὲν ἐστράφη κατὰ τῆς Κων)πόλεως⁽¹⁾, ἀλλὰ δυτικώτερα πρὸς τὴν Μακεδονίαν⁽²⁾, πού ἦτο βέβαιος ὅτι δὲν θὰ συναντήσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ θὰ δυνηθῇ νὰ λεηλατήσῃ ἀνέτως τὴν χώραν. Διότι ὁ Συμεὼν ἀποβλέπει, ὡς εἶπομεν, μόνον εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν. Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Συμεῶν ἠνάγκασε τὸ Βυζάντιον νὰ ἀναλάβῃ εἰσβολὴν εἰς τὴν Βουλγαρίαν⁽³⁾,

1) Ὁ ἱστορικὸς Κ. ᾿Αμαντος παραπέμπει εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Γ. Κόλια δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ Ἄρχειον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ Τόμ. Ζ' (1940—1941) σελ. 341—362). Ὁ κ. Κόλιας γράφει εἰς τὴν σελίδα 358: «Ὁ Χοιροσφάκτης δὲ εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις συνεχίζει τὰς περαιτέρω ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν διαπραγματεύσεις. Ὁττω τέλος χάρις εἰς τὴν δεξιότητα αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων λαμβάνει τὸν σεβαστὸν ἀριθμὸν τῶν 120 χιλιάδων αἰχμαλώτων ἄνευ καταβολῆς λύτρων καὶ κλείει εἰρήνην (ὡς γράφει ὁ Χοιροσφάκτης—καὶ σπονδὰς ἐγγράφους εἰρηνικὰς ποιήσας ἐπανελήλυθα—) ἥτις εἰς τὸ ἑξῆς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του δὲν διαταράχθη σοβαρῶς. Οἱ ἄνθρωποι τῆς εἰρήνης δὲν μᾶς παρεδόθησαν. Τόσον οἱ χρονογράφοι, οἱ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἐκθέτοντες, ὅσον καὶ ὁ Χοιροσφάκτης σιωποῦν σχετικῶς. Ὁ Γεώργιος Μοναχὸς (6 σελ. 873) καὶ ὁ Συνεχιστὴς Θεοφάνους (VI. 6. σελ. 380, ἔκδ. Βόννης) ἀναφέρουν ὅτι ὁ Συμεὼν ἀποθανόντος τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (912) ἐστελεῖται εἰς Κων)πολιν πρέσβεις «μηνύων Ἄλεξάνδρῳ τὰ πρὸς εἰρήνην, καὶ τοῦ φιλοφρονεῖσθαι αὐτὸν καὶ τιμᾶσθαι καθὼςπερ ἐπὶ τοῦ Λέοντος». Τοῦτο δηλοῖ βεβαίως ἀποστολὴν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος δῶρων εἰς τὸν Βούλγαρον ἡγεμόνα, οὐδαμῶς ἕως καταφαίνεται ἂν πρόκειται περὶ ὕρου τῆς κλεισθείσης τὸ 896 (ὡς ἄνω) ὑπὸ τοῦ Χοιροσφάκτου εἰρήνης, ὡς ὁ ΖΙΑΤΑΡΣΚΙ (ISTORIJA. Τόμ. Α' Μέρος Β' σελ. 321 κ. ἐξ.) ὑποστηρίζει, ἢ ἄλλως πως δημιουργηθείσης ὑποχρεώσεως».

Ὁ κ. Γ. Κόλιας, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, οὐδόλας ἀναφέρει περὶ εἰσβολῶν τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν κυρίως Μακεδονίαν, μετὰ τὴν παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον νίκην τοῦ Συμεῶν καὶ ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης τοῦ 896. Ἐπίσης οὐτε εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς πραγματείας του ἀναφέρει τοιοῦτον τι. Τοῦναντίον ἀναφέρει ὅτι ἡ εἰρήνη τοῦ 896 δὲν διαταράχθη εἰς τὸ ἑξῆς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του, μέχρι τοῦ θανάτου του ἥτοι τὸ 912 (τοῦ Λέοντος).

2) Εἶναι ἄγνωστον ἐπὶ ποίων πηγῶν στηρίζεται τοῦτο ὁ ἱστορικὸς Κ. ᾿Αμαντος, ἀφ' οὗ οὐδεὶς τῶν χρονογράφων ἠμιλεῖ σχετικῶς.

3) σελ. 15. Ὁ ἱστορικὸς Κ. ᾿Αμαντος παραπέμπει εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Νικολάου τοῦ Α' τοῦ Μυστικοῦ (MIGNE. Τόμ. ΡΙΑ' σελ. 75) τὴν ὁποίαν ἀνεφέρωμεν καὶ εἰς τὴν ὁποίαν γράφει: «Ἐφησαν γὰρ ὅτι τῶν Βουλγάρων πολέμου νόμον

αὐτὴ δὲ φαίνεται ἠνάγκασε τὸν Συμεὼν νὰ δεχθῆ εἰρήνην τὴν ὁποίαν πάλιν ὁ Λέων ὁ Χοιροσφάκτης συνῆψε (899 - 900) (1). Ἡ εἰσβολὴ εἶχε καταστῆ φαινεται ἀπειλητικὴ, διότι ὁ Χοιροσφάκτης καυχᾶται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα ὅτι κάτέσπασεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Συμεὼν «τὰ τοῦ Δυρραχίου τριάκοντα φρούρια σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτορσι» (2). Εἰ-

ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Δυρραχίῳ Ρωμαϊκῶν τόπων καὶ κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν. Πότε ὅμως συνέβη τοῦτο, τὸ ὅποιον οἱ χρονογράφοι οὐδὲλως ἀναφέρουν; καὶ τὸ ὅποιον ἠνάγκασε τὸν Συμεὼν νὰ δεχθῆ εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ὁ Ν. Βέης (ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη) τὴν τοποθετεῖ εἰς τὸ ἔτος 899/900; Ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι τὰ ὑποστηριζόμενα εἶναι ἀπολύτως ἀθθαίρετα καὶ δὲν ἀναφέρονται εἰς πραγματικὰ γεγονότα, διότι δὲν ὑποστηρίζονται ὑπὸ τῶν πηγῶν. Ἄλλωστε ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Βέης τὴν τρίτην πρερσβείαν, ἀλλὰ καὶ συνθήκην εἰρήνης, τὴν θέλει τὸ 904, συμφωνῶν μὲ τὸν Χοιροσφάκτην καὶ τοὺς ἄλλους διὰ τὴν πρερσβείαν, ἀλλὰ μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σλαβούς συγγραφεῖς διὰ τὴν συνθήκην εἰρήνης, οἱ ὅποιοι Βούλγαροι καὶ Σλαῦοι, εἰς τὴν συνθήκην ταύτην εἰρήνης, τὴν ἄγνωστον καὶ ἀνύπαρκτον, τοποθετοῦν τὰς ἐξωφρενικὰς κατακτήσεις τοῦ Συμεὼν, τὰς ὁποίας ἀναφέρουν καὶ εἰς τοὺς χάρτας μεταφέρουν οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ ΖΙΑΤΑΡΣΚΙ καὶ RIZOFF, ὡς καὶ τὴν περίφημον πλαστήν καὶ κίβδηλον στήλην τοῦ Νάρες.

1) Σχόλιον 4ον τοῦ κειμένου. Παραπέμπει εἰς τὰ «Ἑλληνικά». Τόμ. 1ος (1928) σελ. 367, εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Βέη γραφέντα, περὶ τῶν ὁποίων ἐγράψαμεν ἀνωτέρω καὶ περαιτέρω θὰ ὁμιλήσωμεν.

2) Σχόλιον 5ον τοῦ κειμένου. Παραπέμπει εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου, τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Τόμ. 1ος (1883) σελ. 396 καὶ τῆς ὁποίας τὸ σχετικὸν χωρίον ἀνεγράφη ἀνωτέρω.

Σημείωσις. Ὁ Λέων ὁ Χοιροσφάκτης εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ταύτην ἀναφέρει ὅτι κατώρθωσε νὰ ἀσπασῆ ἀπὸ τὸν Συμεὼν καὶ νὰ παραδόσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν ΣΤ' τὰ 30 φρούρια τοῦ θέματος τοῦ Δυρραχίου ἄδικτα «...σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτορσι...». Διὰ νὰ μὴ ἀφαιρεθῆ ὁ πλοῦτος καὶ οἱ οἰκήτορες αὐτῶν, εἶναι φανερόν ὅτι τὰ φρούρια ταῦτα οὐδέποτε κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἄν τὰ εἶχον καταλάβει οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ εἶχον φεισθῆ οὔτε τοῦ πλοῦτου οὔτε τῶν οἰκητόρων, οὔτε θὰ ἐπερίμενον τὸν Χοιροσφάκτην πρὸς σύναψιν συμφωνίας (ἀσφαλῶς δὲν μετέβη οὗτος ἀεροπορικῶς!) διὰ νὰ μὴ προβοῦν εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν φρουρίων καὶ τὴν σφαγὴν ἢ ἐξανδραποδισμόν τῶν οἰκητόρων αὐτῶν. Αὐτὰ εἶναι ὄχι μόνον ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ ὅσα ἀναφέρουν ἅπαντες οἱ χρονογράφοι, ὁ Πατριάρχης Νικόλαος εἰς τὰς ἐπιστολάς του καὶ ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς Λακαπηνὸς εἰς τὰς πρὸς τὸν Συμεὼν ἐπιστολάς του, περὶ σφαγῶν, δηλώσεων καὶ ἐξανδραποδισμῶν τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου ἀπὸ ὅπου διήρχοντο οἱ Βούλγαροι τοῦ Συμεὼν, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν λογικὴν, διότι κατάληψις φρουρίου σημαίνει πολιορκίαν, πόλεμον, σφαγὴν, καταστροφὰς καὶ λεηλασίαν, πλὴν ἂν ταῦτα παρεδόθησαν ἀμαχητί, ἀλλὰ καὶ τότε ἡ λεηλασία τοῦ πλοῦτου καὶ ὁ ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων ἦσαν πράγματα ἀναπόφευκτα. Δὲν νομίζω ὅτι φαντάζεται κανεὶς ὅτι καὶ ὁ πλοῦτος τῶν κατοίκων καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι θὰ παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν Χοιροσφάκτην διὰ πρωτοκόλλου! Ἐπάρχει καὶ ἕτερον σημεῖον. Ὅταν ὁ Χοιροσφάκτης ὁμιλῆ περὶ 30 φρουρίων τί θέλει νὰ εἴπῃ; Ὁλόκληρον τὸ θέμα Δυρραχίου εἶναι ζήτημα ἂν εἶχε 30 φρούρια, ἐκτὸς ἂν ὁμιλῆ περὶ οἰκο-

χε λοιπὸν τόσον φοβηθῆ ὁ Συμεὼν τὴν εἰς Βουλγαρίαν εἰσβολήν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ ὄχι μόνον τὰ καταληφθέντα φρούρια ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαχθεῖσαν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας κατοίκους. Δυστυχῶς δὲν γνωρίζομεν τὰς λεπτομερείας τῆς εἰσβολῆς. Ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου μαθητόμεν ὅτι οὗτος ὑπέγραψε τρίτην συνθήκην, ὅταν οἱ Βοίλγαροι ἤθελαν νὰ καταλάβουν τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (904). Πῶς κατώρθωσε πάλιν νὰ ἐπιτύχῃ εἰρήνην κατὰ τὴν τρίτην του πρεσβείαν ὁ Χοιροσφάκτης δὲν μᾶς τὸ λέγει⁽¹⁾. Πάντως ἡ ἐπιδρομὴ πρὸς Θεσσαλονίκην ἦτο δευτερευούσης σημασίας, πιθανῶς δὲ ἡ ἀνακατάληψις ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ ἐσπευσμένη δυχόρωσις ἐβοήθησε τὸν Χοιροσφάκτην εἰς τὰς διαπραγματεύσεις του. Ἄπὸ τοῦ 904 μέχρι τοῦ 913 δὲν γίνεται λόγος περὶ ἐπιδρομῶν τοῦ Συμεῶν, διότι οὗτος ἦτο ἀπησχολημένος μὲ ἄλλα ζητήματα.

Μὲ τὴν εἰρήνην τοῦ 904 ἐσχέτισθῃ ἐπιγραφὴ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ Ρωσ-

γενειακῶν κἀστρων, ὡς τὰ ὑπάρχοντα ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς τὴν Μάνην. Δὲν νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ τοιοῦτου πράγματος. Μήπως ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἢ ὁποῖα ἐφθανε μέχρι τοῦ Δουδάβεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ τὸ θέμα τοῦ Δυρραχίου; Οἱ Βυζαντινοὶ μᾶς ἔχουν συνηθίσει μὲ τοιαῦτα γεωγραφικὰ σφάλματα (Κων)νος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος εἰς τὸ περὶ Θεμάτων βιβλίον του, ὅπου συγχέει τὰ Θέματα πρὸς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Συνεκδήμου τοῦ Ἰεροκλέους τοῦ βου αἰῶνος). Ἡ μήπως, ὡς ἀναφέρει ὀλίγον βραδύτερον ὁ Κεδρηνός, (11.543.15), εἰς τὸ θέμα τοῦ Δυρραχίου ὑπήγοντο ἀπὸ τότε περισσότερα Θέματα καὶ στρατηγοί, ὡς συνέβαιναν ὀλίγον βραδύτερον, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Χοιροσφάκτης, καὶ ἐπομένως πρόκειται περὶ Παραδουναβίων χωρῶν;

1) σελ. 15. Σημειώσεις. Ὁ Χοιροσφάκτης μᾶς τὸ λέγει καθαρά, ὅτι ἐστάλη πρέσβυς εἰς τὸν Συμεὼν διὰ τὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλονίκης: «καὶ τρίτη πρεσβεία τὴν ἄλωθεῖσαν ὑπ' Ἀγαρηνῶν Θεσσαλονίκην κατοικῆσαι βουληθέντων Βουλγάρων, πείσας καὶ διώξας ἀπέλαβον». Οὐδόλως ὁμιλεῖ περὶ συνθήκης εἰρήνης, ὡς ὁμιλεῖ διὰ τὴν πρώτην. Μία πρεσβεία οὐδόλως δύναται ἀπαραιτήτως νὰ συνδυασθῇ καὶ μὲ σύναψιν συνθήκης εἰρήνης, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν χρονογράφων. Οἱ χρονογράφοι ἀναφέρουν πάντοτε τὰς πρεσβείας διὰ σύναψιν συνθηκῶν, εἴτε εἰρήνης εἴτε συμμαχίας, καὶ ὄχι πρὸς ἐπίλυσιν διαφορῶν ἐκκερμῶν ζητημάτων. Ἐπίσης δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἐπιδρομῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ περὶ ἐπιθυμίας, ἣτοι περὶ προθέσεως αὐτῶν, ἔστω καὶ περὶ προθέσεως συνδυευομένης ὑπὸ προπαρασκευῶν πρὸς τοῦτο. Πάντως ἀποκλείεται ὅτι ἐγένετο τοιαύτη ἐπιδρομὴ τοῦ Συμεῶν πρὸς Θεσσαλονίκην. Ὁ Συμεὼν οὐδεμίαν ἐπιδρομὴν ἐνήργησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ θέμα Μακεδονίας ἢ ἐπὶ Θράκην Μακεδονίαν. Ἀπλῆ ἀνάγνωσις τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, οἱ ὅσοι σημειώνουν λεπτομερῶς τὰς εἰσβολὰς τοῦ Συμεῶν, ἐν συνδυασμῷ μὲ γεωγραφικὸν χάρτην τῆς Θράκης, πείθει πάντα ἀξιοπίστον ὅτι ἅπασαι αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Συμεῶν περιορίσθησαν εἰς τὴν Θράκην μὲ κατεύθυνσιν πάντοτε τὴν Κων)πολιν, τὸ ὄνειρον τοῦ Συμεῶν, καὶ οὐδεμία εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν.

σικὸν περιοδικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως IJVESTIJA (1) ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Οὐσπένσκη: «Ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου IB' Ἰνδικτιῶνος ζ' ὄρος Ρωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐπὶ Συμεὼν ἄρχοντος, ἐπὶ Θεοδώρου Ὑολγου Τρακανοῦ, ἐπὶ Δρίστρου κομίτου» (2).

Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, εὐρεθεῖσαν τάχα πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, καθωρίσθησαν Ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἄλλὰ τοιαῦτα σύνορα οὔτε ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Χοιροσφάκτου, οὔτε ἀπὸ ἄλλας πηγὰς ἔγιναν γνωστά. Ἀντιθέτως εἶδαμεν ἄνωτέρω (σελ. 46) ὅτι ὁ Νικόλαος Μυστικὸς ὁ Πατριάρχης θεβαιώνει ὅτι ἡ Δύσις πᾶσα, ἐπομένως καὶ ἡ Μακεδονία, διετέλεσε πάντοτε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου. Καὶ καθόλου εἰπεῖν αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Συμεὼν ἀπέβλεπαν εἰς καταστροφὰς καὶ λεηλασίας, ὄχι εἰς προσαρτήσεις, καὶ διὰ τοῦτο τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἐξετάθησαν πρὸς νότον (3). Τὴν ἄνωτέρω ἐπιγραφὴν ἐχαρακτήρισαν ἄλλοτε ὡς πλαστὴν (4), διότι εἶναι περιεργον ὅτι, ἀφοῦ ἐδημοσιεύθη, ἀπωλέσθη, διότι δὲν ἀναφέρονται ἄλλαι συμφωνίαι περὶ ὄρων (ὄρων), διότι ὁ Συμεὼν μετεχειρίσθη ἐνταῦθα περιέργως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διότι ἡ δῆθεν ὀροθέτησις τοῦ 904 δὲν ἀναφέρεται περαιτέρω. Καὶ παλαιογραφικαὶ ἐπιφυλάξεις ἐπιβάλλονται ἀπέναντι τῆς ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία κατεσκευάσθη διὰ νὰ βοηθήσῃ διεκδικήσεις τῶν Βουλγάρων.

Πρὶν συνεχίσωμεν διὰ τὴν περιφημον στήλην (ὄροσημον) τοῦ Νάρες, θὰ ἐξετάσωμεν καὶ θὰ ἐρευνήσωμεν τὰς μνημονευθείσας ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι κυρίως ἠνάγκασαν τὸν καθηγητὴν Ν. Βέην νὰ ὑποστηρίξῃ μετὰ τόσου φανατισμοῦ τὰς ἀπόψεις του, καὶ νὰ ψάχνῃ νὰ εὑρῇ βάθρα εἰς θεωρίας, ὑποθέσεις, ὄνειρα καὶ ἀναμνήσεις, αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἰς ἄλ-

1) IZVESTIJA Τόμ. 3 (1898) σελ. 184 Πρὸς VASILIEV. HISTOIRE DE L'EMPIRE BYZANTIN 1419.—GREGOIRE, BULLETIN DE LA CLASSE DES LETTRES DE L'ACADEMIE BELGIQUE. 1937. σελ. 82.—P. MUTAFICIEV. BULGARES ET ROUMAINS DANS L'HISTOIRE DES PAYS DANUBIENS. SOFIA 1932. σελ. 175. 195.

— DIEHL—MARÇAIS. I.453.—Ὁ Κ. Ἄμαντος προσθέτει: «Ὅλοι οὗτοι οἱ οσοφοὶ παρεστέθησαν ἀπὸ τὸν Οὐσπένσκη καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν. Ὁ OSTROGORSKY ὀρθῶς ποιῶν τὴν ἠγνόησε.

2) Σχόλιον κεκείμενον. Δρίστρου κόμης ἀναφέρεται ἀργότερα ὑπὸ Θεοφυλάκτου. MIGNE 126, σ. 213.

3) Σχόλιον 4ον τοῦ κεκείμενου. Εἶναι κατὰ ταῦτα περιεργον πῶς παρὰ J. HUSSET. CHURCH AND LEARNING IN THE BYZANTINE EMPIRE σελ. 4 ἐδημοσιεύθη χάρτης τῶν χρόνων περὶ τὸ 900, ὅπου τὸ Βουλγαρικὸν EMPIRE ἐκτείνεται μέχρι Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου. Καὶ παρὰ OSTROGORSKY (σελ. 184-185) ὑπάρχει τοιοῦτος χάρτης.

4) Ἐπ' ἀριθ. 1 σχόλιον κεκείμενον σελ. 66 Κ. Ἄμαντου. Μακεδονικά. 1920 σελ. 44. Πρὸς B. COLOCOTRONIS. «LA MACEDOINE ET L'HELLENISME. PARIS 1919 σελ. 196.

λην πραγματείαν του(1) περὶ τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀπορρίπτει τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τῶν Μονῶν, παραδεχόμενος μόνον τὰς γραπτὰς ἀποδείξεις. Ὁμολογοῦμεν ὅτι παραμένει ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς ἡ διαφορὰ εἰς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ καθηγητοῦ, καὶ διερωτώμεθα, μήπως τοῦτο ἔχει σχέσιν μετὰ τὰς τελευταίας σκέψεις καὶ ἴσως καὶ πεποιεθήσεις τούτου καὶ δὴ τὰς κατὰ τὴν κατοχὴν καὶ μετέπειτα, ὁπότε ἐγένετο ὄργανον τῶν Κομμουνιστῶν;

Παρατηρεῖται γενικῶς ὅτι δίδεται μεγάλη σημασία εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐπιστολάς, μεγαλυτέρα τῶν ὑπαρχουσῶν ἱστορικῶν πηγῶν, ὡς εἶναι αἱ ἱστορῖαι καὶ χρονογραφίαι τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων τοῦ Βυζαντίου, αἱ ὁποῖαι γενικῶς ἔχουν γίνεαι παραδεκταὶ ὡς λίαν ἀξιόπιστα στοιχεῖα. Εἶναι φανερόν ὅτι, τὸ νὰ στηριχθῆ τις εἰς μόνον τὰς ἐπιστολάς ταύτας, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γράψῃ ἀληθῆ ἱστορίαν, ἀλλὰ παραλεπομένην. Ἄς ἐξετάσωμεν ταύτας κεχωρισμένως:

1) ΤΟΥ ΜΑΥΪΣΤΡΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΧΟΙΡΟΣΦΑΚΤΟΥ

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτου, ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν τὸ ἐξεταζόμενον θέμα, εἶναι αἱ ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν ΣΤ' τὸν Σοφόν, καὶ δὴ ἡ ὑπ' ἀριθ. ΙΗ', τῆς ὁποίας τὸ σχετικὸν χωρίον ἐμνημονεύσαμεν. Αἱ πρὸς τὸν Συμεὼν γραφεῖσαι ἐπιστολαὶ εἶναι σχεδὸν ἄνευ ἱστορικῆς σημασίας, «κοῦφον» δὲ ἀποκαλεῖ τοῦτον ὁ Ι. Σακκελίον. Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Πότε ἐγράφησαν καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἐγράφησαν αἱ πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα ἐπιστολαὶ ὑπὸ τοῦ Χοιροσφάκτου; Ὡς καὶ ἀλλοῦ ἐγράφη, αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἐγράφησαν πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα, ὅταν ὁ Χοιροσφάκτης εὗρίσκετο εἰς ἔξορίαν καὶ δὴ περιορισμένος εἰς τὸ φρούριον τῆς Πέτρας(2) κατηγορούμενος κατὰ τὸν Ἀρθέταν (Βλέπε ὄνειδιστικὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ Ν. Α. Βέης. «Ἑλληνικά». Τόμ. 1ος (1928) σελ. 366) ἐπὶ παραπροσεβίᾳ, δηλαδὴ ὑπὸ κατηγορίαν δεινὴν ἢ καὶ ἄλλην ἄγνωστον αἰτίαν (τὸν συναντῶμεν βραδύτερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος, συμμετέχοντα εἰς τὴν ἀνταρσίαν τοῦ δυνάως Κωνσταντίνου, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου συλλαμβανόμενον καὶ κειρόμενον μοναχὸν (Συνεχισταὶ Θεοφάνους.

1) Βλέπε. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, εἰς τὴν λέξιν Ἄθως.

2) Φρούρια Πέτρας ὑπῆρχον δύο. Ἐν Δυτικῶς τῆς νῦν πόλεως Κατερίνης εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁδὸς Κατερίνης—στενῶν Πέτρας—Ἁγίος Δημήτριος—Ἐλασσών, ὑπάρχει καὶ μονὴ τῆς Πέτρας ἐκεῖ. Καὶ ἕτερον εἰς τὴν νῦν κομμόπολιν τῆς Βουλγαρικῆς Μακεδονίας Πετρίτσι. Εἶναι ἄγνωστον εἰς ποῖον ἐκ τῶν δύο ἦτο ἔγκλειστος ὁ Χοιροσφάκτης.

VI. Κων)νος Πορφυρογέννητος. 4, σελ. 384, ἔκδ. Βόννης), καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπιστολῶν προσπαθεῖ νὰ συγκινήσῃ τὸν βασιλέα, μὲ σκοπὸν νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Εἶναι φυσικὸν εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας νὰ μεγαλοποιῇ τὰς πρὸς αὐτὸν παρασχεθείσας ὑπηρεσίας του, καὶ αἱ ὁποῖαι ὑπηρεσίαι του, πλὴν τῆς πρὸς τὸν Συμεὼν πρεσβείας τὴν ὁποῖαν ἀναφέρουν καὶ οἱ χρονογράφοι, πρὸ τῆς μάχης τοῦ Βουλγαροφύγου καὶ μετ' αὐτὴν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν 120.000 αἰχμαλώτων ἄνευ λύτρων, καὶ ὡς ὁ ἴδιος γράφει «... φέρε τὰς τρεῖς πρεσβείας ἀνθ' ἱκετηρίας τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ φημί, μέσον σοι... ἐν αἷς τοῦτο μὲν, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν χιλιάδας αἰχμαλώτων ἐκεῖθεν λαβὼν καὶ σπονοδᾶς ἐγγράφους ποιήσας ἐπανελήλυθα...», αἱ ἄλλαι, μὴ ἀναφερόμεναι ὑπὸ τῶν χρονογράφων, ἦσαν ἀπλῶς πρεσβεῖαι συνήθεις, πρὸς διακανονισμὸν διαφόρων ζητημάτων, πιθανῶς πρεσβεῖαι διαμαρτυρίας πρὸς τὸν Συμεὼν διὰ παραβίασιν τῆς εἰρήνης, λόγῳ ἐπιδρομῶν τινῶν ἄνευ γενικωτέρας σημασίας. Οὐδ' αὐτὸς ὁ Χοιροσφάκτης ὁμιλεῖ περὶ εἰρήνης, ὡς ρητῶς ἀναφέρει διὰ τὴν πρώτην, ἀλλὰ μόνον περὶ πρεσβεῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τρίτην πρεσβεῖαν του, περὶ τῆς Θεσσαλονίκης κλπ., ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχε πληροφορία τις περὶ τοιούτων προθέσεων τοῦ Συμεὼν, κατόπιν τῆς καταλήψεως καὶ λεηλασίας τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τὸ 904, καὶ ἀπεστάλη ὁ γνωστὸς εἰς τὸν Συμεὼν Χοιροσφάκτης ἐκ προηγουμένων πρεσβεῶν, ὅπως τῷ ὑπομνήσῃ τὰς ὑπαρχούσας συνθήκας καὶ καταστήσῃ τοῦτον προσεκτικόν, καὶ οὕτω προλάβῃ πᾶσαν τούτου ἐνέργειαν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ ἴδιος γράφει: «... καὶ τρίτη πρεσβεῖα τὴν ἀλωθεῖσαν ὑπ' Ἀγαρηνῶν Θεσσαλονίκην κατοικῆσαι βουλῆθέντων Βουλγάρων, πείσας καὶ διώξας ἀπέλαβον». Ὅπως βλέπομεν ὁμιλεῖ περὶ πρεσβεῖας καὶ ὄχι πρεσβείας καὶ εἰρήνης ὅπως εἰς τὴν πρώτην. Ἴδου διατί δὲν ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τῶν χρονογράφων. Ἐπομένως τὸ 904 οὐδεμία εἰρήνη συνήφθη μεταξὺ Λέοντος καὶ Συμεὼν, διότι ἦτο ἐν ἰσχύϊ εἰσέτι ἡ ὑπογραφεῖσα εἰρήνη τοῦ 896, ἀλλ' ἀποστολὴ πρεσβείας, καὶ ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, καὶ ὁ Συμεὼν ἀπέστειλε τοιαύτας πρεσβείας εἰς τὴν Κων)πολιν. Ὡς δὲ εἶναι γνωστὸν ὁ Συμεὼν δὲν ἐνδιαφέρετο διὰ καταλήψεις καὶ κατοχὴν πόλεων, ἀλλ' ἐνδιαφέρετο διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοῦ εἰς αὐτοκράτορα Βουλγάρων καὶ Γραικῶν, πρὸς αὐτὴν δὲ συνεκεντροῦντο ὅλοι τοῦ αἵ σκέψεις καὶ πράξεις. Εἰς ἀπάσας τὰς εἰσοβολάς του, τὰς ἀναφερομένας ὑπὸ τῶν χρονογράφων (Συνεχιστῶν Θεοφάνους, Συμεὼν Μαγίστου, Γεωργίου Μοναχοῦ κλπ.) ὡς γενομένας εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Συμεὼν ἠκολούθησε τὸ δρομολόγιον Σιδηραῖ πύλαι (βορείως τῆς Σηλύμνου ἢ Σλίβεν) — Ἀδριανούπολις — Κοιλὰς Ἐβρου — Κοιλὰς Ἐργίνη — Κωνσταντινούπολις. Ὅταν διὰ μίαν καὶ μόνην φορὰν ἠκολούθησεν ἄλλο δρομολόγιον διὰ Στράντζας μέχρι Μαγγλαβᾶ ἐπὶ τοῦ Βοσπό-

ρου ἐσημειώθη ὑπὸ τῶν χρονογράφων. Ἐπομένως αἱ εἰσβολαὶ ἐγένοντο εἰς τὰ θέματα Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ ὄχι τὴν πραγματικὴν Μακεδονίαν.

Εἰς τὰς σκέψεις ἡμῶν ταύτας ἔρχεται βοηθὸς αὐτὸς οὗτος ὁ Συμεὼν διὰ τῶν πράξεών του, διότι ἂν εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ κατέχῃ πόλεις, θὰ ἐκράτει καὶ θὰ ἐχρησιμοποίει τὴν δις καταληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ δις λεηλατηθεῖσαν καὶ ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ τῷ ἦτο λίαν ἀφέλιμος, διότι χρησιμοποιοιμένη ὡς ὀρμητήριον θὰ τὸν ἐξυπηρέτει εἰς τοὺς σκοποὺς του πρὸς κατάληψιν τῆς Κων)πόλεως, καλύτερον πάσης ἄλλης, διότι καὶ πόλις πολυάριθμος ἦτο, ἀπετέλει δὲ καὶ ἰσχυρότατον φρούριον, καὶ ἐπὶ τῆς κατευθύνσεώς του εὐρίσκετο πρὸς τὴν Κων)πολιν.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν δευτέραν πρεσβείαν τοῦ Χοιροσφάκτου. Ὁ καθηγητῆς Ν. Βέης, εἰς τὴν ἄνω μνημονευομένην πραγματείαν του, ἀφ' οὗ, ὡς καὶ διὰ τὴν τρίτην πρεσβείαν τοῦ Χοιροσφάκτου τὴν γενομένην τὸ 904 ὡς ἄνω διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, ὑποστηρίζει ὡς γενομένην καὶ συνθήκην εἰρήνης ὡς εἰς τὴν πρώτην οὐδαμοῦ ὅμως ἀναφερομένην, οὕτω καὶ ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ προσδιορίσῃ τὴν δευτέραν πρεσβείαν τοῦ Χοιροσφάκτου, συνδυάζει λόγους ἐκφωνηθέντας ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα, διακόνου τότε ὄντος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τῇ μεταφορᾷ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Λαζάρου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τῇ πρώτῃ ἐπετείῳ ταύτης, γράφει δὲ τὰ ἑξῆς: «Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ ἐπιβατήριος οὗτος ἐξεφωνήθη κατὰ τὸ ἔτος 899, τὰς δὲ ἐν αὐτῇ ἐκφρασόμενας ἐλπίδας ὅτι τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Λαζάρου, τοῦ Χριστοῦ φίλου, ἤθελον δωρήσῃ εἰς τὸ Κράτος νίκας κατ' ἐχθρῶν καὶ ἀλλοφύλων, ἔβλεπεν ὁ Ἀρέθας ἐκπληροῦμενος ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ ἔτους, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ Ἐπιβατηρίου μέχρι τῆς ἐκφωνήσεως τῆς Ἐκφράσεως πομπῆς ἱερᾶς, παρῆλθε. Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ ἐν τῷ ἀμέσως προμνησθέντι ρητορικῷ δοκιμίῳ τοῦ Ἀρέθα συνομολογηθεῖσα εἰρήνη; Πάντως ἡ δευτέρα τῶν ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου διαπραγματευθεισῶν». Ταύτην τὴν πρεσβείαν, καὶ κατ' αὐτὸν καὶ τὴν εἰρήνην, ὅπως αὐθαιρέτως καὶ βάσει «τῶν ἐκφραζομένων ἐλπίδων» τοῦ Ἀρέθα, ἀλλὰ ἐδῶ μὴ ἀναφέροντος οὔτε πρεσβείαν οὔτε εἰρήνην, ὁ καθηγητῆς Ν. Βέης τοποθετεῖ εἰς τὸ ἔτος 899)900. Στηρίζει τὴν γνώμην του ταύτην εἰς περικοπὴν τοῦ ρητορικοῦ δοκιμίου τοῦ Ἀρέθα τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 524 Ἑλληνικὸν Μαρκιανὸν κώδικα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκφρασις πομπῆς ἱερᾶς, ἣν Λέων ὁ εὐσεβῆς βασιλεὺς, ἐπὶ τοῖς τιμίαις λειψάνοις πεποίηται Λαζάρου τοῦ Χριστοῦ φίλου, ὅτι πρῶτως αὐτὰ ἐκ Κύπρου μετήνεγκεν», καὶ ἡ ὁποία περικοπὴ οὕσα ἐγκώμιον τοῦ τε Λαζάρου καὶ τοῦ Λέοντος, λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἦκοιέν σοι καὶ τῶν ἄλλων ἀνηκόων πρέσβεις ἐθνῶν τὴν σὴν ὡς καὶ νῦν Βούλγαροι ἄμαχοι ρώμην ἐπεγνώκοτες καὶ χοῦν ταῖς Λα-

ζάρου πρεσβείαις τῶν ποδῶν ὑμῶν λείχοντες». Ἄλλα ἐδῶ γίνεται λόγος «περὶ πρεσβείας Βουλγάρων, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, καὶ εἰρήνης», καὶ ὄχι πρεσβείας τοῦ Χοιροσφάκτου ἐντολῇ τοῦ βασιλέως Λέοντος πρὸς τὸν Συμεῶν. Ἄλλα ποίας εἰρήνης; Οὔτε τὸ παρατεθὲν χωρίον τοῦ Ρητορικοῦ δοκιμίου⁽¹⁾ τοῦ Ἀρέθα ὁμιλεῖ περὶ εἰρήνης, οὔτε οἱ χρονογράφοι ἀναφέρουν τοιοῦτον τι. Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ πρεσβειῶν καὶ ὄχι συναμολογήσεως εἰρήνης, διότι ἡ εἰρήνη ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ 896 καὶ δὲν διαταράχθη μέχρι τοῦ 912 ἀλλὰ ἀποστολαὶ πρεσβειῶν ἐγένοντο πρὸς διακανονισμόν διαφόρων ζητημάτων. Ὁ Καθηγητὴς Ν. Βέης πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἀπόψεως αὐτοῦ ὅτι συνήφθη εἰρήνη τὸ ἔτος 899 - 900 μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Συμεῶν ἀποδίδει ὡς περιεχόμενον εἰς αὐτὴν τὸ ὑπὸ τοῦ Χοιροσφάκτου ἀναφερόμενον εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ πρεσβείαν «... τοῦτο δὲ τὰ τοῦ Δυρραχίου τριάκοντα φρουρία⁽²⁾ σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτορσι τῇ βασιλείᾳ σου δῶρον προσήνεγκον, ἀποσπᾶσας, προφητικῶς εἰπεῖν, ὡς λοβὸν ἐκ στόματος λέοντος, ταῦτα» καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου Α' τοῦ Μυστικοῦ ἐπαναλαμβανόμενον, «ἔφησαν γὰρ ὅτι τῶν Βουλγάρων πολέμου νόμων ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Δυρραχίῳ Ρωμαϊκῶν τόπων καὶ κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλονικίᾳ, γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν» (MIGNE PIA', σελ. 75). Ἐὰν τὰ γεγονότα ἦσαν σύγχρονα, ὁ Πατριάρχης Νικόλαος μυστικῶς δὲν θὰ ὁμιλεῖ περὶ γεγονότων παρωχημένης ἐποχῆς «ἔφησαν γὰρ». Τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα, ὡς προελέχθη, ὁ C. JIRECEK τοποθετεῖ περὶ τὸ ἔτος 896, ἀσφαλῶς πρὸς τῆς ὑπογραφείσης συνθήκης εἰρήνης καὶ πρὸ τῆς μάχης τοῦ Βουλγαροφύγου, διότι εἰσβολὴ Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἀπὸ τοῦ 896 δὲν ἀναφέρεται ἄλλη πρὸ τῆς τοῦ 917, ὅτε ἐγένετο ἡ παρὰ τὸν Ἀχελῷ (Ἀγχίαλον) καταστροφὴ τοῦ ὑπὸ τὸν Λέοντα τὸν Φωκᾶν Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

2) ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Α' ΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΟΥ

Τίθεται καὶ διὰ ταύτας τὸ ἐρώτημα: Πότε ἐγράφησαν καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν; Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ Πατριαρχίαν (912 - 924) καὶ δὴ κατὰ τὸ διάστημα καθ' ὃ οὗτος ἦτο μέλος τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἀνηλίκου βασι-

1) Ὡς βλέπομεν, ὁ καθηγητὴς Ν. Βέης πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεών του, προσφεύγει εἰς τὰ «ρητορικά δοκίμια» τοῦ τότε διακόνου Ἀρέθα καὶ εἰς τὰ ὅποια κατ' ἀσθαίρετον τρόπον προσθέτει φράσεις καὶ ἐννοίας μὴ ἀναφερομένας.

2) Ὁ Προκόπιος ὁμιλεῖ καὶ αὐτὸς περὶ τριάκοντα καὶ δύο φρουρίων τοῦ Ἰλλυρικοῦ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Οὐννων τὸ 540. Αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν 30 δὲν λέγει τίποτε; Εἶναι κάπως περιέργως ἢ σύμπτως.

λέως Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου. Δυνάμεθα δὲ μετὰ βεβαιότητος τινὸς νὰ περιορίσωμεν τὸν χρόνον, τὸ πολὺ μέχρι τῆς προσλήψεως τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ ὡς συμβούλου τοῦ βασιλέως (919 μ.Χ.). Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔγραψεν ὁ Νικόλαος ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Συμεὼν καὶ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Ρωμανοῦ εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὡς φίλος τοῦ Συμεὼν καὶ ὡς Πατριάρχης καὶ ὄχι πλέον ὡς ὑπεύθυνος ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως, μέχρι τοῦ 925, ὅποτε καὶ ἀπέθανε. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Ἕλληνες εὐρίσκοντο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τῶν Βουλγάρων τοῦ Συμεὼν, κατόπιν τῆς ἀποπομπῆς τῶν Βουλγάρων πρέσβεων, τὸ 912, ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Λέοντα ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅποτε καὶ διελύθη καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 896 ὑπάρχουσα συνθήκη εἰρήνης. Ὁ Πατριάρχης Νικόλαος ἔγραψεν εἰς τὸν Συμεὼν καὶ ἀπάντηα εἰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ὡς φίλος προσωπικῶς αὐτοῦ, συνεδέοντο διὰ φιλίας ἀπὸ τῆς παραμονῆς τοῦ Συμεὼν εἰς Κων)πολιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τινὸς ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἀηλίκου βασιλέως. Ἦσαν ἐπομένως ἐπιστολαὶ διπλωματικῆς ἢ καὶ φιλικῆς φύσεως, ἀναφερόμεναι εἰς παλαιὰ ἢ νέα γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ἀπαντητικαὶ εἰς παραλόγους ἀπαιτήσεις τοῦ Συμεὼν, διαρκούντος τοῦ πολέμου, καὶ διὰ τῶν ὁποίων προσεπάθει νὰ πείσῃ τὸν Συμεὼν νὰ παύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ σφαγὰς καὶ ἐξανδραποδισμοὺς καὶ νὰ συνάψῃ εἰρήνην. Πάντως αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν περίοδον 912 - 925 καὶ οὐχὶ παλαιότεραν.

3) ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΡΩΜΑΝΟΥ Α' ΤΟΥ ΛΕΚΑΠΗΝΟΥ

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ, αἱ ὁποῖαι ἔχουν γραφῆ κατὰ τὴν περίοδον 912 - 927, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ρωμανοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Συμεὼν, καὶ μετὰ τὸ 924, οὐδὲν ἔχομεν νὰ ἀποκομίσωμεν διὰ τὰ ἐξεταζόμενα ζητήματα, διότι εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν του ἀναφέρεται ἡ γενομένη τὸ 924 εἰς τὸ παρὰ τὴν Κων)πολιν Κοσμίδιον συνάντησις Ρωμανοῦ καὶ Συμεὼν, καὶ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συμεὼν ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς βασιλεία «Βουλγάρων καὶ Γραικῶν», καὶ διότι εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν δίδεται ἀπάντησις εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Συμεὼν διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἀναγγέλλει τὴν αὐτοανακήρυξίν του.

Ἐν συμπεράσματι, πλὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Χοιροσφάκτου πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα ΣΤ', ἔνθα ὁμιλεῖ οὗτος περὶ πρεσβείας αὐτοῦ πρὸς τὸν Συμεὼν διὰ τὴν Θεσσαλονίκην τὸ 904, οἱ ἄλλοι, ὡς ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Α' ὁ Μυστικός, ἀπλῶς καὶ ὅλως παρεμπιπτόντως ὁμιλεῖ περὶ τόπων τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης (MIGNE τόμ. ΡΙΑ', σελ. 75) ἐν συνδυασμῷ μάλιστα μετὰ εἰσβολὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς Βουλγαρίαν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἀναφέρει ὡς λεγόμενον, δηλαδὴ εἰς παρῳχημένην ἐποχὴν, ὅταν γράφει: «Ἐφῆσαν γὰρ ὅτι...». Κατὰ τὰ ἄλλα ὁμιλοῦν διὰ τὴν περίο-

δον 912 - 927. Καὶ ναὶ μὲν ὁ Ρωμανὸς γράφει εἰς τὴν ἄνω ἐπιστολὴν του, «Μὴ τοῦτο σοι λογιζέσθω, πνευματικὲ ἀδελφέ, πᾶσαν τὴν δύσιν καταλήσαντι, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας αἰχμαλώτους λαβομένω ἵνα διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου βασιλεὺς Ρωμαίων κατονομάζῃ...», ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ γεγονός ἀλλὰ σχῆμα λόγου διὰ νὰ τονίσῃ εἰς αὐτόν, ὅτι τοῦτο πράττων ματαιοπονεῖ, ἂν καὶ ὁμιλεῖ διὰ τὴν μετὰ τὸ 924 περίοδον, ἣ ὁποία δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἀπολύτως, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατριάρχης Νικόλαος εἰς τὴν πρὸς τὸν Συμεὼν ἐπιστολὴν του (MIGNE, Τόμ. ΡΙΑ', σελ. 176) γράφει: «Τῆς πάσης Δύσεως ἡ κυριότης τῇ Ρωμαϊκῇ βασιλείᾳ τυγχάνει... μήτε οἱ πρὸ σοῦ τὴν Ρωμαϊκὴν βασιλείαν ἔσχον ὑποτελοῦσαν, μήτε ὑμεῖς (Συμεὼν) μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ τοιαῦτα κέρδη ἐγνωρίσατε...». Ἐπομένως μόνον ὡς ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶν αἱ γενόμεναι εἰσβολαὶ τοῦ Συμεὼν, ὅπουδήποτε καὶ ἂν ἐγένοντο, καίτοι ἡμεῖς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας ἀποτελοῦν αἱ ἱστορικαὶ καὶ χρονολογικαὶ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονολογῶν, ὑποστηρίζομεν καὶ πιστεύομεν ὅτι αἱ εἰσβολαὶ αὗται περιορίσθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν ἐπὶ Θράκης Μακεδονίαν (Θέματα Θράκης καὶ Μακεδονίας). Πιθανῶς διὰ μέσου τῆς Σερβίας νὰ ἔφθασεν ὁ Συμεὼν εἰς τὸ Θέμα τοῦ Δυρραχίου (βλέπε σημείωσιν γραφεῖσαν ἐπ' αὐτοῦ), ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν παρέμεινε, οὔτε ὑπήγαγε τμήμα τῆς Σερβίας ὑπ' αὐτόν. Ἐπὶ τούτου ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ι' ὁ Πορφυρογέννητος εἶναι ρητός, ὅταν γράφῃ εἰς τὸ βιβλίον του DE ADMINISTRANDO IMPERIO (κεφ. 32, σελ. 159, ἐκδ. Βόννης): «ὅτι ὁ ἄρχων Σερβίας ἐξ ἀρχῆς, ἤγουν ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως, δουλικῶς ἐστὶν ὑποτεταγμένος τῷ Ρωμαίων βασιλεῖ, καὶ οὐδέποτε τῷ ἄρχοντι Βουλγαρίας καθυπετάγη». Ὡς δὲ εἶναι γνωστὸν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἶναι σύγχρονος τοῦ Συμεὼν, (912 - 959), ἀλλὰ καὶ ἱστορικός, γράφας διάφορα ἱστορικὰ βιβλία (').

Θὰ παραθέσωμεν τὰς γνώμας ἐπὶ τοῦ ἐξεταζομένου θέματος δύο ἐτέρων ἱστορικῶν συγγραφέων, ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τοῦ Γυμνασιάρχου Ξαναλάτου Διογένους, καὶ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονί-

1) Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος ἔγραψε βιβλία ἱστορικὰ ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων Βασιλείου τοῦ αὐδῆμου τοῦ βασιλέως. Αὕτη ἀποτελεῖ σήμερον τὸ 5ον βιβλίον τῶν Συνεχιστῶν Θεοφάνους (THEOPHANES CONTINUATUS).

— Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως (DE CERIMONIIS AULAE BYZANTINAE).

Συμβουλαὶ πρὸς τὸν υἱὸν Ρωμανὸν ὑπὸ τὸν τίτλον: Κωνσταντῖνου τοῦ ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίῳ βασιλέως Ρωμαίων πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν τὸν θεοσεφεῆ καὶ πορφυρογέννητον βασιλέα (DE ADMINISTRANDO IMPERIO).

— Περὶ τῶν Θεμάτων τῆς αυτοκρατορίας, γνωστὸν ὡς «DE THEMATIBUS».

— Λόγους Πανηγυρικούς, Γεωπονικά, Ἱππιατρικά, ἐπιτομὴν ἱστορίας τῶν ξῶων κλπ.

κης (ἀποθανόντος πρὸ διετίας) Στίλπωνος Κυριακίδου, περὶ τῶν ὁποίων φοβου-
μαι μήπως ἔπесαν θύματα ἀφ' ἑνὸς τῶν Βουλγάρων καὶ φιλοβουλγάρων ἱστο-
ρικῶν, ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἡμετέρου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
N. A. Βέη. Καὶ τέλος τὸ σχετικὸν χωρίον ἐκ τοῦ πολυτίμου βιβλίου τοῦ Ἑλ-
ληνος διπλωμάτου V. KOLOCOTRONI «LA MACEDOINE ET L' HEL-
LENISME» γραφέν εἰς τὴν Γαλλικὴν καὶ ἐκδοθὲν τὸ 1919 εἰς Παρισίους.

Ὁ Γυμνασιάρχης Διογένης Ξανάλατος⁽¹⁾ γράφει τὰ ἐξῆς διὰ τὴν πε-
τὸν Συμεῶν (893 - 927), ὁ ὁποῖος, ἐκμεταλλεύόμενος τὰς δυσκολίας τῶν Ἑλ-
λήνων εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐπετέθη αἰφνιδίως καὶ ἐλεηλάτησε τὴν ἑλληνικὴν χώ-
ραν καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐπετέθη ἀργότερον καὶ κατὰ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν
καὶ κατὰ τῆς Μακεδονίας⁽²⁾. Οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Μαγνάρων ἠ-
νάγκασαν τὸν Συμεῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν των. Καὶ πάλιν ὁμως ἐνε-
φανίσθη. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν τὸν πόλεμον, παρὰ ὅταν ἔκλεισαν εἰρή-
νην μὲ τὸν ὄρον νὰ μὴ ἐπιτεθοῦν καὶ νὰ τοῦ δώσουν δῶρα (893). Χώραν
ὁμως δὲν παρεχώρησαν. Ἡ Δεβελτὸς παρέμεινε Ἑλληνική⁽³⁾. Μέχρι τοῦ
912 ὁ Συμεῶν ἔμεινε ἥσυχος.

Διὰ νὰ δικαιολογήσουν οἱ Βούλγαροι τὰς βλέψεις των, ἐδημιούργη-
σαν πρὸ τινων δεκαετιῶν μίαν ψευδῆ ἐπιγραφὴν καὶ μεταφέρουν τὰ ὄρια
των παρὰ τὴν Θεσσαλονικίην⁽⁴⁾. Τὸ γεγονός ὁμως εἶναι ὅτι τὸ 904, ὅτε
ἀνάγουν τὴν ἐπιγραφὴν των οἱ Βούλγαροι, ὁ Συμεῶν οὔτε ἐπετέθη κἄν κα-
τὰ τοῦ Κράτους⁽⁵⁾. Μόλις τὸ 912, μὲ τὰς ἐσωτερικὰς δυσκολίας τῶν Ἑλ-
λήνων, ἤρχισεν ὁ Συμεῶν ἐκ νέου τὰς ἐπιδρομὰς του, ὅτε ἐστράφη καὶ πρὸς δυ-
σμὰς καὶ πρὸς τὴν νότιον Ἑλλάδα, λεηλατῶν, καταστρέφων καὶ αἰχμαλωτί-
ζων τοὺς Ἕλληνας, ἐν ᾧ εἰς τὴν νοτιῶς τοῦ Αἴμου χώραν μετέφερε Βουλγά-
ρους ἐποίκους⁽⁶⁾.

1) Δ. Ξανάλατου. Τὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Μετὰ χαρτῶν
καὶ σημειώσεων σελ. 27, ἔκδ. 1945.

ρίοδον αὐτήν: «Ὁ πόλεμος Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἤρχισεν ἐκ νέου μὲ

2) ZLATARSKI GESCHICHTE BULGAREN. σελ. 50 — Καὶ RUNCIMAN.
LECAPINOS. 39 - 44. Σημειώσεις. Διὰ τὴν ἐσφαλμένην αὐτὴν πληροφορίαν ὁ Ξανά-
λατος στηρίζεται εἰς τὸν Βούλγαρον ZLATARSKI καὶ τὸν RUNCIMAN καὶ ὄχι εἰς
τὰς πηγὰς, ὅποια εἶναι οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι.

3) Κεδρηνός. II. 255—258.—Συνεχισταὶ Θεοφάνους. 358—360.

PATROLOGIA GRAECA. Τόμ. PIA' σελ. 57.—DOLGER. REG. 1, 1, No
521 καὶ 522 (893).—Κόλλας.—OSTROGORSKY. GESCHICHTE BYZANTI-
NEN STAATES. 180.—RUNCIMAN. LECAPINOS σελ. 39.

4) Κ. Ἀμαντος. Μακεδονικά. σελ. 44.—V. COLOCOTRONIS. MACEDOINE
ET L' HELLENISME. σελ. 193 κ. ἐξ. ἔκδ. PARIS 1917.

5) DOLGER. REG. I. 1. No 542 (904).

6) RUNCIMAN. LECAPINOS. σελ. 46. 82-83.—OSTROGORSKY. GESCH.
BYZAN. ST. 184.

Σημείωσις. Ὡς βλέπομεν ὁ Γυμνασιάρχης Ξανάλατος Διογένης, τοῦ ὁποίου αἱ

Ἐπίσης καὶ ὁ ἐσχάτως ἀποθανὼν κριτικώτατος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Στίλπων Κυριακίδης εἰς τὸ βιβλίον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (σελ. 35 - 36, ἔκδ. Μακεδονικῶν σπουδῶν 1946) γράφει ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὰ ἑξῆς: «Περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος τούτου (9ου αἰῶνος) ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων ἀνεδείχθη ὁ διαβόητος Συμεὼν, τὸν ὁποῖον οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ ὀνομάζουσι μέγαν, διότι, ὡς λέγουσι, ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἔνωσιν τῶν Βουλγαροσλάβων, ἔθεσε δὲ τὰ θεμέλια τοῦ ἑδαφικοῦ συμπλέγματος, τὸ ὁποῖον οἱ Βούλγαροι ὀνομάζουσι σήμερον «Βουλγαρικὴν πατρίδα»⁽¹⁾. Οὗτος ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένας ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἠρῆμωσε οὐ μόνον τὰ θέματα τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔφθασε δητῶν, καταστρέφων καὶ αἰχμαλωτίζων ἀφ' ἑνὸς μὲν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κων)πόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέχρι σχεδὸν τῆς παραλίης τοῦ Κορινθιακοῦ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιτύχη τὴν ὀριστικὴν τῶν λεηλατηθεισῶν χωρῶν κατάληψιν. Ὅνειρον τοῦ Συμεὼν ἦτο ἡ κατάληψις τῆς Κων)πόλεως καὶ ἡ ἀναρρίχησις εἰς τὸν θρόνον τῶν Ρωμαίων, ὅθεν καὶ ἐπιλοφόρησεν ἑαυτὸν βασιλεῖα Ρωμαίων καὶ Βουλγάρων. Ἐν τούτοις ἀπέθανεν χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν ὄνειρόν του ἐκπληρούμενον...».

¹ Ὁ Β. Κολοκοτρῶνης⁽²⁾ εἰς βιβλίον του ἐκδοθὲν τὸ 1919 εἰς τὴν Γαλ-

ἔθνηκαὶ ἐργασίαι ἔχουν δεόντως ἐκτιμηθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔπεσε θῦμα καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειρὰν του, ἐν μέρει, τῆς ὀργανωμένης συμμορίας τῶν Σλανοβουλγάρων πλαστογράφων τῆς ἱστορίας, οἱ ὁποῖοι μετὰ σατανικῆς ἐπιτηδεύτητος διαστρέφουν πᾶν τὸ ὅποιον θὰ δυνῆθῃ νὰ τοὺς προσκομίση κτητορικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τὰ ὁποῖα ἡ ἀληθὴς ἱστορία τοῖς ἀρνεῖται. Ὁ Βούλγαρος ZLATARSKT, ὁ RIZOFF, ὁ IVANOFF, οἱ Ρῶσοι TH. OUSPENSKT καὶ Α. VASILIEV καὶ ὁ φιλοβούλγαρος RUNCIMAN, εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι παρέσυραν τὸν Ξανάλατον νὰ γράψῃ περὶ εἰσβολῶν τοῦ Συμεὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδαμοῦ ἀναφέρουν οἱ τὴν περίοδον ταύτην ἐξιστορήσαντες Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονολογῶφοι.

1) Βλέπε Στίλπ. Π. Κυριακίδου. Ὁ Ἑλληνικὸς ζωπικὸς χῶρος ἀπὸ τῆς ἀρχαϊότητος μέχρι σήμερον. Θεσσαλονίκη 1945, σελ. 49 κ. ἑξῆς.

2) Ὁ V. COLOCOTRONIS, ἀνώτερος διπλωματικὸς ὑπάλληλος τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῆς Πρεσβείας κατὰ τὸ 1919, ἔγραψε περισπούδαστον βιβλίον εἰς τὴν Γαλλικὴν, ὑπὸ τὸν τίτλον «LA MACEDOINE ET L' HELLENISME» ἐκ σελίδων 658 μετὰ χαρτῶν, ἔκδοσις BERGER—LEVRAUT, PARIS 1919, εἰς τὸ ὁποῖον διεξέρχεται τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ προβλήματα τῆς Μακεδονίας, καὶ δι' ἀδιαλείπτων ἐπιχειρημάτων στηριζομένων ἐπὶ ἱστορικῶν πηγῶν, ἀνατρέπει τὴν μυθοπλαστικὴν προπαγάνδαν τῶν Σλανοβουλγάρων καὶ τῶν τούτους συνήθως ἀκολουθοῦντων μισθάρων ὀργάνων αὐτῶν καὶ καταρρίπτει τοὺς χαρτίκους πύργους αὐτῆς.

Οἱ ἱστορικοὶ, προσπαθοῦντες διὰ τῆς ἐρεῦνης νὰ ἀνεύρουν τὰ στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν πραγματικῆς ἱστορίας καὶ ὄχι μυθολογίας, πολλάκις πίπτουν εἰς σφάλματα δίδοντες ἀθελήτως σημασίαν εἰς στοιχεῖα ἀμφιβόλου ἀξίας. Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι, ὡς εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Πανσλαβιστικῶν καὶ Βουλγαρικῶν τίτλων ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, οἱ ὁποῖοι ἐσκεμμένας διαστρέφουν

λικήν (ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον, ὅπότε οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι εἶχον πράγματι πλημμυρίσει τὰς διαφόρους ἀντιπροσωπείας μὲ πλείστα διαστρεπτικά τῆς ἱστορίας βιβλία ἀφορῶντα τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην), γράφει τὰ ἐξῆς διὰ τὴν περίοδον 896 - 913: «Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς τοῦ Λέοντος, ὥστε τὸ Βυζάντιον ἔπαυσε νὰ παρενοχλῆται ὑπὸ τοῦ Συμεῶν μέχρι τοῦ 913, δηλαδὴ κατὰ μίαν περίοδον 18 ἐτῶν. Ὁ Συμεῶν ἐπωφελήθη ἐκ τοῦ χρόνου τούτου τῆς εἰρήνης. Ἦθελε νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς συμπολίτας του (ὑπηκόους του) ὅτι πλὴν τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπιδρομῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἀπασχολήσεις διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ κυρίως τὰ γράμματα. Διηκόλυνε τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν διαφόρων ἔργων καὶ κυρίως θρησκευτικῶν...». Ἀλλὰ πάντα ταῦτα κατ' οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταβάλουν τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν φύσιν τοῦ Βουλγάρου. Σχετικῶς μὲ τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης περαιτέρω (σελ. 186) γράφει: «Οὕτω λοιπὸν αἱ προσπάθειαι τοῦ Συμεῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους ὑπῆρξαν στείραι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ JIRECEK δεόντως ἐπιβεβαιῶσθαι, ὅτι ἡ πνευματικὴ μόρφωσις καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ χαρακτῆρος παρέμειναν πράγματα ξένα πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ διεισδύσουν ἵνα θερμάνουν οὔτε τὴν καρδίαν οὔτε τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ...»⁽³⁾).

Ὁ Κολοκοτρώνης περαιτέρω (σελ. 193), ἀνασκευάζων τὰ μυθολογήματα τῶν Σλαυοβουλγάρων κλπ., σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι ἡ Μακεδονία ὑπῆρξε μέρος τοῦ κράτους τοῦ Συμεῶν(!), γράφει περίπου τὰ ἐξῆς: «ὅτι εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Μακεδονία οὐδέποτε ὑπῆρξε τμήμα τοῦ κράτους τοῦ Συμεῶν, ἀποδεικνύεται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς εἰσβολὰς τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν⁽¹⁾, κατὰ ὁμόφωνον μαρτυρίαν τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, ὁ διάδοχος τοῦ Συμεῶν Πέτρος, τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του καὶ πρὸ τῆς συνάψεως τῆς εἰρήνης μετὰ τῶν Βυζαντινῶν».

τὴν ἀλήθειαν. Τί νὰ εἰπωμεν διὰ τὸν περίφημον Αὐστριακὸν F. KANTZ, ὅστις ἀρχεται τοῦ βιβλίου του μὲ τὴν φράσιν, LA BULGARIE CE PAYS QUI VIT NAITRE ALEXANDRE LE GRAND...», ἢ τὸν PERE SONGEON εἰς τὸν ὁποῖον ἀπαντᾷ δεόντως ὁ Κολοκοτρώνης; Ὅδοι δὲν γράφουν ἱστορίαν, ἀλλὰ ὅ,τι ἐπιτάσσουν εἰς αὐτοὺς οἱ Σλαυοβούλγαροι, παρὰ τοῖς ὁποίοις τυγχάνουν ἔμμισθοι ὑπάλληλοι.

3) C. JIRECEK. GESCHICHTE DER BULGAREN σελ. 164.

1) Σημειώσις. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐπὶ Θράκης. Αἱ εἰσβολαὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Συμεῶν Πέτρου ἐγένοντο εἰς τὴν γειτονεύουσαν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἐπὶ Θράκης Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐννοοῦν οἱ Βυζαντινοὶ χρονολογῶντες, διότι, ὡς ἐλέχθη πολλάκις, ἀγνοοῦν τὴν κυρίως Μακεδονίαν, ἥτοι τὴν ἀμέσως νοτίως τοῦ Αἴμου. Ἐπομένως, ἀφοῦ ἡ ἐπὶ Θράκης Μακεδονία ὡς συνορεύουσα μὲ τὴν Βουλγαρίαν δὲν ἦτο βουλγαρικὴ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεῶν, εἶναι ἀταπόδεικτον ὅτι καὶ ἡ κυρίως Μακεδονία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὡς οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ ἰσχυρίζονται.

Σχετικῶς μὲ τὴν ὑποστηριζομένην ἐπέκτασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν γράφει περίπου τὰ ἐξῆς (σελ. 183): «Οἱ Βούλγαροι τῆς ἐποχῆς μας εἶναι περισσότερον ὑπερφίαλοι τῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεῶν. Ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Συμεῶν κατέκτησεν ὀλόκληρον τὴν Ἀλβανίαν, διὰ τὴν ὁποίαν κατάκτησιν ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς ZLATARSKI γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἡ Βουλγαρία ἐπέτυχε τὴν ἔξοδον εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἐπανέλαβε τὰς θαλασσίας ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἔξω τῆς Βαλκανικῆς κρατῶν τῶν ἐλευθέρων τοῦ ἐλέγχου τῶν Βυζαντινῶν⁽²⁾. Ἐπὶ πλέον τῆς Ἀλβανίας οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Συμεῶν θὰ πρέπει κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ εἶχε καταλάβει τὴν Μακεδονίαν, πλὴν δὲ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τὴν περιοχὴν Θεσσαλονίκης. Τοῦ ἀποδίδου τέλος τὴν κατάκτησιν μεγάλου μέρους τῆς Ἡπείρου μετὰ τῶν περιοχῶν Καλαμπάκας καὶ Θεσσαλίας».

Ἀπ' οὗ κατὰ τοὺς Βουλγάρους ἱστορικοὺς ὁ Συμεῶν κατέλαβεν ὀλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν, διότι ἂν ἀφαιρέσωμεν τὰς ἀνωτέρω περιοχὰς δὲν ἀπομένει τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος, εἶναι περίεργον πῶς δὲν διεκδικοῦν καὶ τὰς τελευταίας ταύτας οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ κατὰ τὸν καθηγητὴν Ν. Βέην δις ἐληλίτησαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν δὲ Πελοπόννησον ἐπὶ ὀλόκληρον τριετίαν (924 - 927)⁽¹⁾. Οἱ Βούλγαροι

2) RIZOFF.OP.CIT. σελ. 11. (Οἱ ZLATARSKI καὶ RIZOFF ἀλληλοσυμπληροῦνται παραπέμποντες ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον). Ἐνταῦθα ἡ δυὰς ZLATARSKI—RIZOFF δὲν ἐνδιαφέρεται δι' ὅσα ἀκριβῶς γράφει ὁ Λέων ὁ Χοιροσφάκτης εἰς τὴν πρὸς τὸν βασιλεῆ Λέοντα ἐπιστολὴν του, ὡς καὶ ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Α' Μυστικὸς καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἐν ἐκτάσει ἐγράψαμεν. Εἶναι ἀρετὸν ὅτι αὐτοὶ ἐγραψαν κάτι, ἵνα οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ τὰ διαστρέψουν καὶ τὰ μεταφράσουν εἰς κατάληψιν καὶ ποτοχὴν ὀλοκλήρου τῆς Ἀλβανίας, διὰ τῶν λυμένων καὶ παραλίω τῆς ὁποίας ἀποκατέστησαν τὰς θαλασσίας ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἔξω τῆς Βαλκανικῆς χωρῶν (ἀλλὰ ποίων;) ἀπὸ ἀλλοτρίων τοῦ ἐλέγχου τῶν Βυζαντινῶν. Ἔγιναν τότε καὶ θαλασσόλυκοι!! οἱ Βούλγαροι. Ἡ διαστρόφη τῆς παραγράφου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χοιροσφάκτου.

«Τὰ τοῦ Δυρραχίου τριάνοντα φρούρια σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτορσι τῆ βασιλείᾳ σου δῶρον προσήνεγκον ἀποσπάσας, προφητικῶς εἰπεῖν, ὡς λαβὸν ἐκ λέοντος στόματος, ταῦτα», καὶ τῆς τοῦ Πατριάρχου Νικολάου «Ἐφρασαν γὰρ ὅτι τῶν Βουλγάρων πόλεμον νόμον ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Δυρραχίῳ Ρωμαϊκῶν τόπων καὶ κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίῃ, γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν», εἶναι προφανές. Τυχὸν ἐπιδρομὴ τοῦ Συμεῶν μέχρις ἐκεῖ, μετετράπη εἰς κατάκτησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἀλβανίας καὶ ἀποκατάστασιν τῶν θαλασσιῶν ἐπικοινωνιῶν μετὰ τῶν ἔξω τῆς Βαλκανικῆς χώρας, τὸ ὁποῖον σημαίνει μακροχρόνιον ἐγκατάστασιν, καὶ ἀγνοοῦν τὴν τελευταίαν φράσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νικολάου, περὶ εἰσβολῆς τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Βουλγαρίαν, πρῶγμα τὸ ὁποῖον, κατ' αὐτὴν, ἠνάγκασε τὸν Συμεῶν νὰ στραφῆ ἀμέσως πρὸς τὰ ὀπίσω παραδίδων τὰ πάντα εἰς τοὺς Ἕλληνας, μὴδὲ τῶν λαφύρων ἐξαιρουμένων, πρῶγμα θανάσιμον δι' αὐτοῦς.

1) Οἱ Βούλγαροι ἱστορικοὶ, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, δὲν ἐκμεταλλεύονται τὸν βίον τοῦ ὁσίου Πέτρου τῶν Ἀργείων, ὁ ὁποῖος γράφει «Τῶν βαρβάρων μετὰ μικρὸν κατασθόντων τὴν νῆσον ἐφ' ἴλοις ἔτεισι τρισί...» καὶ τοὺς ὑποίους βαρβάρους ὁ καθη-

καὶ οἱ Σλαῦοι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀνωτέρω μυθολογημάτων κατέφυγον εἰς τὸ προσφιλὲς εἰς αὐτοὺς μέσον, «τὴν πλαστογραφίαν». Ἀλλὰ ἂς ἀκολουθήσωμεν τὸν Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος γράφει εἰς τὴν σελίδα 193 τὸ ἔξῃς: «Πρὸ τῆς σιωπῆς τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν (διότι οὗτοι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνωτέρω μυθολογημάτων ἀναφέρουν), τῶν ὁποίων οὐδὲ εἰς ἐπιβεβαίωσιν, τὰς ἀποδιδόμενας ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν Συμεὼν κατακτήσεις, οἱ πατριῶται τῆς Σόφιας, φριττοντες ἀπὸ τὴν σκέψιν ὅτι, κατὰ τὴν χρυσὴν ταύτην περίοδον τῆς Βουλγαρίας, ἢ Μακεδονία παραμένει ἔξω τῆς Βουλγαρικῆς ἰσχύος, ἀνέλαβον νὰ ἀποδείξουν τὸ ἀντίθετον δι' ἑνὸς τρόπου ὁ ὁποῖος δὲν στερεῖται πρωτοτυπίας. Ἐπεκαλέσθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεων των, μίαν «ἀρχαίαν» ἐπιγραφὴν ἢ ὁποία καθορίζει τὰ ὄρια τῶν Κρατῶν Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἐπιγραφὴν αὐτοαποκαλυφθεῖσαν μερικὰ χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀκριβῶς εἰς ὠρισμένον μέρος — σύμπτωσις ἔξαιρετικὴ(!) — ἐκ τοῦ ὁποῖου διήρχετο ἡ ἰδεώδης ὀροθετικὴ γραμμὴ ἢ καθορισθεῖσα εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἀρχαιολόγου ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, διευθυντοῦ τοῦ ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως⁽¹⁾, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Πανσλαβισμοῦ πολὺ γνωστοῦ, εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τὴν ἐκδιδόμενην ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου τούτου, ISVESTITA⁽²⁾. Αὕτη ἀνεδημοσιεύθη ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου καθηγητοῦ IVANOFF, εἰς τὸ βιβλίον του ἐπὶ τῶν Βουλγαρικῶν ἀρχαιοτήτων(!) τῆς Μακεδονίας⁽³⁾. Κατὰ τὸν IVANOFF, ὁ Λανὸς ἀρχαιολόγος KING καὶ ὁ Γερμανὸς Πρόξενος MORTDMANN γνωρίζουν τὴν ὑπαρξιν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἀλλὰ, φυσικὰ, χωρὶς νὰ τὴν ἴδουν(!). Μόνον πλὴν τοῦ ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ ὁ ἐμπορικὸς πράκτωρ τῆς Βουλγαρίας SCHOPOFF⁽⁴⁾, ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ρωσσίας LISSINE καὶ τινες Τοῦρκοι δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶδον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, τοποθετημένην εἰς

γητῆς Βέης ταυτίζει μὲ τοὺς Βουλγάρους, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὸ κράτος τοῦ Συμεὼν μέχρι τοῦ Μαλέα. Διὰ τί ἀραγε; Δὲν δικαιολογοῦν τὴν παράλειψιν ταύτην.

1) Σημ. Διὰ νὰ δοθῇ ἡ δέουσα βαρῦτης εἰς τὸ κιβδήλευμα τοῦτο ὑπῆρξεν ἀνάγκη νὰ γίνῃ πλήρης συνεργασία Ρώσων καὶ Βουλγάρων καὶ διὰ τοῦτο ἀνέλαβεν ἡ μητέρα Ρωσσία διὰ τοῦ Πανσλαβιστοῦ ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ τὴν προστασίαν καὶ τὴν διαφήμισιν τοῦ κιβδήλου προϊόντος τῆς συνεργασίας των.

2) ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ. DANS L' ISVESTITA. Τόμ. III. σελ. 184.

3) IVANOFF. ANTIQUITES BULGARES EN MACEDOINE (εἰς τὴν Βουλγαρικὴν) σελίς 7 κ. ἔξῃς.

4) Ὁ SCHOPOFF οὗτος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν περιφημὸν γραμματέα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον OFFEICOFF ἔγραψε τὸ περὶ Βουλγαρίας μυθολογικὸν «LA MACEDOINE AU POINT DE VUE ETHNOGRAPHIQUE, HISTORIQUE ET PHILOLOGIQUE — Φιλ.)πολις 1888.

τὴν Νομαρχίαν (Διοικητήριον) Θεσσαλονίκης. Μετὰ τοῦτο, μᾶς πληροφοροεὶ ὁ IVANOFF, ἡ ἐπιγραφή ἀπωλέσθη, διότι κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων!

Αὐτὸ τὸ ἀνέλπιστον περιστατικὸν τὸ ὁποῖον ἔγινε μυθιστόρημα μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του, θὰ ἦτο κατάλληλον νὰ δημιουργήσῃ μερικὰς ἀπορίας, ἴδια εἰς τοὺς πλέον εὐπίστους, κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς λεγομένης ἐπιγραφῆς. Ἀληθῶς, πῶς οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἐθεώρησαν σοβαρὰ τὰ Βουλγαρικὰ «Ἱστορικὰ» ἐπιχειρήματα καὶ τοὺς ἀφήνουν πάντοτε νὰ λέγουν ὅ,τι θέλουν, θὰ ἐσκέπτοντο αἰφνιδίως νὰ ἐξαφανίσουν τὴν περιφρημον ταύτην ἐπιγραφὴν; Πῶς, πρὸ πάντων, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀρπαγὴν ἐκ τῆς Τουρκικῆς Νομαρχίας (Διοικητηρίου) τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ τὴν καταστρέψουν, μᾶς στήλης μαρμαρίνης, ἐχούσης ὕψος 1.20 καὶ διάμετρον 0,57 μ.; Διὰ τί ἐκτὸς τούτου ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἀπέδωσε μίαν τόσον μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ τεκμήριον τοῦτο, δὲν θὰ ἐδημιούργει ἀμέσως, τὸ ὀλιγώτερον, διπλωματικὸν ἐπεισόδιον, διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τόσον μοναδικοῦ τεκμηρίου; Καὶ διατί οἱ Βούλγαροι, ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ οἱ ὁποῖοι πάντοτε φωνασκοῦν διὰ πράγματα ὀλιγώτερον σημαντικά, ἐκράτησαν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀπόλυτον σιγῆν; Ἐσφαλλον λοιπὸν μὲ τὸ νὰ περιμένουν τὸ βιβλίον τοῦ IVANOFF διὰ νὰ μᾶς πληροφορήσουν περὶ τῆς τύχης τῆς περιβοήτου ἐπιγραφῆς;

Ἐν τοσοῦτῳ, δυστυχῶς ποτὲ δὲν θὰ δυνηθοῦν οἱ Βούλγαροι πατριῶται νὰ ἀπαντήσουν εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτηματικά, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐδαφικῶν αὐτῶν ἀπαιτήσεων, μέχρις ὅτου ἐπιτύχουν τὴν κατασκευὴν καὶ ἄλλων ἀρχαίων ἐπιγραφῶν(!).

Ἐὰν ἐπιμένωμεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, γράφει ὁ Κολοκοτρώνης, εἶναι διότι ἔχομεν περαιτέρω ἀκριβεῖς πληροφορίες, χάρις εἰς μερικὰ πρόσωπα ἄξια ἐμπιστοσύνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ ἀναφέραμεν τὸν Βυζαντινολόγον C. CONSTANTOPOULON, τόσον γνωστὸν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, διὰ τὰς ἐργασίας του ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρυσοβούλων. Κατὰ τὰς πληροφορίας αὐτάς, ἡ ἐν προκειμένῳ ἐπιγραφή κατεσκευάσθη (ἐχαλεύθη) εἰς τὴν Σόφιαν, ἀκολούθως δὲ μετεφέρθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐνεταφιάσθη ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον ὅπου εὐρέθη, διὰ τῶν φροντίδων τοῦ ἐμπορικοῦ ἀκολούθου τῆς Βουλγαρίας, τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Βουλγαρικοῦ Γυμνασίου Θεσσαλονίκης καὶ ἐνὸς ἄλλου ὀνόματι GEORGIEFF. Εὐθὺς ὡς «ἀπεκαλύφθη» ἡ ἐπιγραφή δὲν παρεδόθη εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχάς (ὡς ἰσχυρίζεται ὁ IVANOFF) ἀλλὰ μετεφέρθη εἰς Κων)πόλιν καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Ρωσικὸν ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον. Ἴδου πῶς ἐξηφανίσθη, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἡ ἐπιγραφή, διότι ἔκριναν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πλαστότης αὐτῆς ἦτο τόσον καταφανής, δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐξαπάτησις τῶν εἰδικῶν. Εἶναι ὑποχρεωμένοι πλέον νὰ κρίνουν οὗτοι ἐκ τῆς ἐμφανίσεως μᾶς φωτογραφίας καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἐξετάσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀντικειμένου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὁ-

φείλονται εἰς τὴν ἀκριτομυθίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ GEORGIEFF, ὁ ὁποῖος ὡς ἴδωμεν ἀνωτέρω, συμμετεῖχεν εἰς τὴν σκηνοθεσίαν. Κατὰ τὰ ἄλλα ἢ πλαστοτήτης τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν. Κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ἀρμοδίων, οἱ ὁποῖοι ἐξήγησαν τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, ὁ χαρακτήρ τοῦ κινδύλου γίνεται κατάδηλος δι' ἀπλῆς ἐξετάσεως τῆς φωτογραφίας τοῦ εὐρήματος.

Θὰ δώσωμεν ἓν ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς, ὅμοιον πρὸς τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν ISVESTIJA, κάμνοντες μερικὰς παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω.

Ἡ ἐπιγραφή, ὅπως τὴν βλέπομεν, ἔχει συνταχθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐντὸς τοῦ κάτωθι πλαισίου.

- ΕΤ(ΟΤС - А)ΠΟ - ΚΤ(ICEΩС) - С(ОСМОУ) - ΣΤΙВ(;) - ΙΝ(ΔΙΚΤΙΩΝΟС) - Ζ
- ΟΡΟС - ΡΩΜΑΙΩΝ - Κ(ΑΓ) - ΒΟΥΛΓΑΡ(ΩΝ)
- ΕΠΙ - СΥΜΕΩΝ - ΕΚ - (ΘΕ)ΟΤ - ΑΡ(ΧΟΝΤΟС) - ΒΟΥΛΓΑΡ(ΩΝ)
- ΕΠΙ - ΘΕΟΔΩΡΟΥ - ΟΛΙΟΥ - ΤΡΑΚΑΝΟΥ -
- ΕΠΙ - ΔΡΙΣΤΡΟΥ - ΚΟΜΙΤΟΥ -

Γεννάται τὸ ἐρώτημα, διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ Συμεών, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὑφίσταται ἡ κυριλικὴ γραφή καὶ ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη μετὰ τόσου ζήλου κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν ἑλληνικῶν ἔργων εἰς τὴν Βουλγαρικὴν, ἐπροτίμησε τὴν χρησιμοποίησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν μεθοριακὴν στήλην; Ἀλλά, ὡς ἐλέχθη ἤδη, αἱ ἀρχαῖαι Βουλγαρικαὶ ἐπιγραφαὶ ἔχουν συνταχθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, τόσον πολυαριθμοῦ τότε καὶ τόσον ἰσχυροῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἄλλοτε Μουσίας καὶ νῦν Βουλγαρίας.

Οἱ πλαστογράφοι ἔχουν σκεφθῆ πολὺ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου θέματος καὶ ἔχουν ὑποκύψει, ἀναμφιβόλως ἀκουσίως, εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν νὰ παραβοῦν τὸν ἱστορικὸν κανόνα, χρησιμοποιοῦντες τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν. Οὕτω, ἀφ' ἑνὸς ἀναγνωρίζουν τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ ἀρχαῖον κράτος τῶν Βουλγάρων, μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος· δίδουν ἐπίσης μίαν νέαν ἀπόδειξιν ὅτι, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας δὲν ὠμίλουν ἄλλην γλῶσσαν πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου προσδίδουν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν μίαν ὄψιν ἀδεντικότητος, διὰ τῆς χρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ ὄρατος σκοπὸς τῶν». Συνεχίζων ὁ Κολοκοτρώνης γράφει:

«Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητηθοῦν ἀλλαχοῦ αἱ ἀποδείξεις τῆς πλαστοτήτος. Ὁ Ι. Σβορώνος, καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ Διευθυντῆς τοῦ Ἑθνικοῦ νομισματικοῦ Μουσείου τῆς Ἑλλάδος, ἀρχαιολόγος λίαν πεπειραμένος, διὰ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, παρατηρεῖ ὅτι, ὄχι μόνον οἱ Ἑλλη-

νικοὶ χαρακτῆρες (γράμματα) τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ φανταστικοῦ συμβεθηκότος δὲν εἶναι παλαιογραφικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται τὸ κίβδηλον τοῦτο μνημεῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος τοῦ χρησιμοποιηθέντος ὑλικοῦ, διότι ἡ στήλη ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι μία στήλη ἐπιτύμβιος τοῦ IV αἰῶνος π.Χ. Ἄρα λοιπόν, εἶναι ἀπὸ τὰς στήλας ἐκείνας τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ XVI αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει νὰ μεταφέρουν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μαύρης Θαλάσσης (Εὐξεινίου Πόντου) χρησιμοποιοῦντα αὐτὰς ὡς ἔρμα (σαβοῦρα) διὰ τὰ κενὰ πλοῖα των. Γνωρίζομεν ἐξ ὄλων τῶν ἱστορικῶν ὅτι αἱ στήλαι αὗται, ἐπιγραφαί, ἀνάγλυφα κλπ., προερχόμενα ἐκ τῆς κυρίως λεγομένης Ἑλλάδος, εὐρίσκοντο εἰς τοὺς λιμένας τῆς Βουλγαρίας, Ρουμανίας καὶ Ρωσσίας, ὅπου τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μετέβαινον πρὸς φόρτωσιν σίτου».

Σχετικῶς μὲ τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Κολοκοτρώνης γράφει τὰ ἐξῆς (σελ. 197): «Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη τις γνώσεις περὶ ἐπιγραφῶν, διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ἐκ τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἐπιγραφῆς, ὅτι τὰ γράμματα εἶναι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Ὁ τρόπος χαράξεως τούτων μᾶς ἀπαλλάσσει ἀναμφιβόλως τῆς ἰδιαίτερας ἐξετάσεως τοῦ ἐξαφανισθέντος προτύπου. Ἐπὶ πλέον τὰ σπασίματα δὲν φαίνονται ὅτι ὀφείλονται εἰς τὴν τύχην. Τὰ ἐξαλειφθέντα γράμματα, ὀλίγα τὸν ἀριθμὸν, καθορίζονται εὐκόλως ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων αὐτῶν. Ἡ πλέον σημαντικὴ φράσις «Ὁρος Ρωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐπὶ Συμεὼν κλπ.» εἶναι ἄθικτος. Μόνον ἡ ἐποχὴ εἶναι δύσκολον νὰ διασαφηνισθῇ. Ἀλλὰ αὕτη ἔχει ὀλίγην σημασίαν, διότι δὲν δύναται νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Συμεὼν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὕτη εἶναι ἡ χρονολογία καὶ ἀπὸ σκοποῦ κατέστη δυσανάγνωστος. Ἀληθῶς, τί θὰ γίνῃ ἂν ἔν γεγονὸς ἀπρόβλεπτον, τὸ ὁποῖον νὰ συμπίπτῃ μὲ αὐτὴν τὴν χρονολογίαν διαψεῦδον τὴν κατασκευὴν (χάλκευσιν) τῆς ἐπιγραφῆς, ἀποκαλυφθῇ; Ἄς ἀφήσωμεν τοὺς ἐπιστήμονας, φρονίμως ποιοῦντες, νὰ προσδιορίσων τὴν χρονολογίαν.

Ὁ Οὐσπένσκι ἠδυνήθη μὲ τὰ ὑπολείμματα τῶν γραμμάτων νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν δύο χρονολογίας, τὰς τοῦ 904 καὶ 919.

Ὁ Ιβανόφφ περιορίζει εἰς μίαν, τὴν τοῦ 904, ἂν καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἀπὸ παλαιογραφικῆς πλευρᾶς εἶναι ἡ ὀλιγώτερον ἐπιτυχής. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, κατὰ πόσον θὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀκριβῆ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν δύο γνωμῶν, ἡ αὐθεντικότης τῆς ἐπιγραφῆς θὰ μείνῃ πάντοτε ἀμφισβητήσιμος (πρὸς ἀπόδειξιν).

Ἄς ἐξετάσωμεν κατ' ἀρχὰς τὸ ζήτημα ἀπὸ ἱστορικῆς πλευρᾶς. Τὸ 904 ὁ Συμεὼν εὐρίσκετο ἐν εἰρήνῃ μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, συμφῶνως μὲ τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Μαγυάρων εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸ 896, συνθήκην παραμείνας ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 913, ὅποτε ὁ Συμεὼν ἐπανελάβε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ ἴδιος ὁ Ζλα-

TARSKI, εις τὸν ἄτλαντα τοῦ RIZOFF, δὲν μνημονεύει κατάληψιν τινὰ τῆς Μακεδονίας παρὰ τοῦ Συμεῶν πρὸ τοῦ ἔτους 913⁽¹⁾. Λοιπὸν ἂν ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ὄντως τοῦ 904, αὕτη εἶναι ψευδῆς (πλαστὴ) κατὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην. Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὡς γενόμενον τοῦτο τὸ 919. Ὁ Συμεῶν πράγματι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε παύσει νὰ εἶναι ἀπλοῦς ἀρχὼν τῶν Βουλγάρων, διότι εἶχεν ἀπονείμει εἰς ἑαυτὸν τὸν τίλον τοῦ «Τσάρου καὶ αὐτοκράτορος τῶν Βουλγάρων», μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀγγιάλον νίκην του, ἐπιτευχθεῖσαν τὸ 917. Διατί ὁ τίτλος οὗτος δὲν ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἐπιγραφὴν; Ἐπὶ πλέον, ἐπὶ ὄλων τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ VIII ἕως IX αἰῶνος, οἱ Ἕλληνες ὀνομάζονται πάντοτε Γραικοί. Ὁ ἴδιος ὁ Συμεῶν ὠνόμασεν ἑαυτὸν Τσάρου καὶ αὐτοκράτορα Βουλγάρων καὶ Γραικῶν. Διατί ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς οἱ Ἕλληνες καλοῦνται κατ' ἐξαιρέσειν Ρωμαῖοι; Δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο λάθος τῶν κατασκευαστῶν τῆς πλαστογραφίας ταύτης;

Τέλος, πῶς ὁ Συμεῶν εἶχε τὴν ἰδέαν νὰ σημειώσῃ διὰ μεθοριακῶν στηλῶν (ὄρων - ὄροσῆμων) τὰ νέα ὄρια τοῦ κράτους του, αὐτὸς ποῦ ποτὲ δὲν εἶχεν ἐκδηλώσει ἐπιθυμίαν ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως; Πῶς μάλιστα ἐπραξε τοῦτο χωρὶς νὰ κανονίσῃ ὀριστικῶς μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ μίαν συνθήκην ἐπιτρέπουσαν νὰ λάβῃ τοιαύτην ἔκτασιν; Ὁ ἴδιος ὁ ZLATARSKI μᾶς λέγει ρητῶς ὅτι ποτὲ ὁ Συμεῶν δὲν ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ συνθήκην ἀναγνωρίζουσαν εἰς αὐτὸν τὰς φανταστικὰς αὐτὰς κατακτήσεις⁽²⁾.

Θὰ προσθέσωμεν ἀκόμη, ὅτι ἡ κατασκευὴ (χάλκευσις) τῆς πλαστογραφίας ταύτης δὲν εἶναι ἡ μόνη μὲ τὴν ὁποίαν οἱ Βούλγαροι ἔχουν ἀσχοληθῆ. Πρὸ μηνῶν, γράφει ὁ Κολοκοτρώνης, κατὰ ταξιδιόν μου εἰς Θεσσαλονίκην, εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ πληροφορηθῶμεν εἰς Γευγελὴν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν πλαστῶν Βουλγαρικῶν νομισμάτων. Ἀφ' ἐτέρου ρίπτει νέον φῶς διὰ τὰς Βουλγαρικὰς ταύτας μεθόδους μία ἐπιστολὴ δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν ἔφημερίδα «Πατρις» τῶν Ἀθηνῶν. Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ αὕτη⁽³⁾:

1) RIZOFF OP. CIT. σελ. 11.

2) RIZOFF. IBID.

3) Σημ. Ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ ἐγράφη εἰς ἀπάντησιν τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀνταποκριτοῦ τῆς ἔφημερίδος, δημοσιευθέντος τὴν 6.10.1918 (No 8795), ἔχει δὲ τοῦτο ὡς ἐξῆς: «Ἡ Βουλγαρικότης τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη 5 Ὀκτωβρίου. Πρὸ τῆς συνθηκολογήσεως τῆς Βουλγαρίας ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ κυρίως τὰς οὐδετέρας χώρας, βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ τῆς Σόφιας IVANOV (Ἰβάνωφ) ὑπὸ τὸν τίτλον. «Ἡ περιοχὴ τῆς Καβάλας», διὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖται νὰ ἀποδειχθῇ ἡ Ἑλληνικωτάτη Ἀνατολικὴ Μακεδονία ὡς Βουλγαρικὴ!

Συμπέρασμα τοῦ περιφήμου αὐτοῦ βιβλίου εἶναι ὅτι ἡ Καβάλα καὶ ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τῆς πρέπει νὰ περιέλθουν ὑπὸ τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν: α) Διότι γεωγραφικῶς ἀνήκουν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. β) Διότι ἐθνογραφικῶς ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία

«Φίλε κ. Διευθυντά,

Ἐν σχέσει μὲ τὸ ἀποκαλυπτικὸν τηλεγράφημά σας ἐκ Θεσσαλονίκης περὶ τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία ἀποπειροῦται νὰ ἀποδείξῃ τὴν Βουλγαρικότητα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, σὰς πληροφοροῦ καὶ περὶ τοῦ ἐξῆς χαρακτηριστικοῦ γεγονότος.

Τὸ 1912 καὶ 1913 τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, εἶδον — εὕρισκόμενος τότε ἐκεῖ — ἰδίως ὁμοίωσι πολλὰ τετράτροχα φορητὰ ἀμάξια φορτωμένα μὲ πλάκας διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων φερούσας Βουλγαρικὰς ἐπιγραφὰς μὲ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΑΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ, τὰς ὁποίας, καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν πλείστων χωρικῶν τῶν μερῶν ἐκείνων, κρύφα καὶ εἰς διάφορα μέρη μέχρι αὐτοῦ τοῦ Ἑξαμυλίου, εἰς τὸν λαμὸν τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ΕΘΑΨΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΗΝ, ἀναμφιβόλως δι' εὐνοήτους λόγους ἀποδείξεως τῆς ἐθνολογικῆς ὑποστάσεως τοῦ τόπου. Ἐπομένως, μὴ σὰς ἐκπλήσῃ τὸ γεγονός τῆς ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΣ καὶ δῆθεν κωδίκιον τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος καὶ εἶ τι ἄλλο.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1918

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς

(ὑπ.) Ν. Γραμματικόπουλος

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Πατρίδα» Ἀθηνῶν τὴν 9.10.1918 (No 8798).

Ὁ ἱστορικὸς Α. Κεραμόπουλος εἰς τὸ βιβλίον του «Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βόρειοι γείτονες» (σελ. 67 κ. ἐξ.) γράφει: «Ἄλλ' ἂν εἶχε λάβει ὁ Βόρις Α' (ἢ Βόγορις ἢ Μιχαήλ) ὡς δῶρον ἢ καταλάβει διὰ πολέμου χώρας πρὸς δυσμὰς, οὔτε αὐτὸς θὰ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἄλλας, οὔτε ἡ βασίλισσα (Θεοδώρα) θὰ ἐδείκνυε προθυμίαν νὰ χάρισῃ πρὸς αὐτὸν τὴν Ζαγοράν, οὐδὲ ἄλλο. Τόσον δὲ κράτος παρέλαβε καὶ ὁ Συμεὼν, ὅστις δηλώσας πολλάκις τὰς Ἑλληνικὰς χώρας μέχρι Κων)πόλεως, ἀπέτυχε νὰ ἐκταθῇ πρὸς Σερ-

εἶναι ἰδίως Βουλγαρικὴ! ἐνῶ οἱ ἐν αὐτῇ Ἕλληνες ἀποτελοῦν μεμονωμένους... ἀποικίας.
 γ) Ὁ ἀγαθὸς καθηγητὴς διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ αἱ πόλεις ἀκόμη εἶναι Βουλγαρικαί, κάμνει ἀνασκαφὰς εἰς τοὺς κώδικας τῆς Μητροπόλεως Σερρών τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος, ὅπου ἀνακαλύπτει βουλγαρικὰ ὀνόματα.

δ) Διότι ὅλοι οἱ ἐθνογραφικὸὶ χάρται παρουσιάζουν τὴν περιοχὴν ὡς βουλγαρικὴν.

ε) Διότι κατὰ τὰς στατιστικὰς (;) οἱ Βούλγαροι ὑπερτεροῦν τῶν Ἑλλήνων (!!)

στ) Διότι διὰ νὰ εὐημερήσουν αἱ κοιλιάδες τοῦ Στρυμόνος καὶ Νέστου πρέπει ἡ Βουλγαρία νὰ κατέχῃ τὰς ἐκβολὰς τῶν δύο τούτων ποταμῶν.

ζ) Διότι ἡ Καβάλα ὡς λιμὴν δὲν ἔχει σημασίαν παρὰ μόνον διὰ τὴν Βουλγαρίαν.

η) Διότι καὶ ἐπίσημος συνθήκη, ὡς ἡ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἀναγνωρίζει τὰ ἐκ' αὐτῆς δικαιώματα (!!)

Πράγματι συντριπτικά(!!) δικαιολογίαὶ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων. Θυσιάσατε ἢ ἂν θέλετε γελάσατε, διὰ τὴν θρασύτητα καὶ τὴν ἱστορικὴν διαστροφὴν τῶν Βουλγάρων. Ἥμεῖς τί πρᾶττομεν; Ὡς αἰώνιοι κουβαρντὰδες ἀπεμπολοῦμεν τὰ αἰώνια δικαιώματά μας καὶ τὰ δίδομεν ὅλα! Ἴδου ἡ διαφορὰ.

βίαν ἢ πρὸς ἄλλα σημεῖα. Ὁ Ἄμαντος (Νέα Ἑστία. Τόμ. 36 (1944) σελ. 719) παραπέμπει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογία (Τόμ. 111 σελ. 176), ἔνθα ὁ Νικόλαος Μυστικὸς θεβαιοῖ ὅτι οὔτε ὁ Συμεὼν οὔτε οἱ πρόγονοί του ὑπῆρξαν κύριοι ἐν τῇ Δύσει (ποταμὸς Νέστος καὶ δυτικῶς), καὶ εἰς τὸ Δελτιὸν Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας (I. 663), ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς γράφει πρὸς τὸν Συμεὼν ὅτι «οὔτε σπιθαμὴν γῆς, οὔτε ἐν κάστρον θὰ δώσουν» εἰς τὸν Συμεὼν. Διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Νάρες εἶναι κίβδηλος, καθὼς καὶ τὸσα ἄλλα μέρη τῆς Βουλγαρικῆς Ἱστορίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ JIRECEK GESCHICHTE DER SERBEN, (1, σελ. 194) δὲν δύναται νὰ χρονολογήσῃ τὰς φανταστικὰς κατακτήσεις τοῦ Βόριδος Α' τὰς ὁποίας ὁμως ἀπαθανατίζει ὁ ψευδολόγος χάρις περὶ οὗ εἶπομεν ἀνωτέρω (σελ. 56, 60. ἐξ.)».

Τέλος ἐκ τῶν Βυζαντινῶν Ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων οὐδὲν στοιχεῖον περὶ ἐπεκτάσεως τῶν ληστροικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Συμεὼν πρὸς τὴν κυρίως Μακεδονίαν, στοιχεῖον ἐπιμαρτυροῦν τοῦτο, ἔχομεν. Μόνον οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους (VI, 20, σελ. 366 κ. ἐξ. ἐκδ. Βόννης) ἀναγράφουν τὰ κάτωθι διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (904): «Τῶν δὲ Βουλγαρικῶν ἐφόδων Ρωμαίοις ἐπιτριβόντων, οἱ ἐξ Ἄγαρ (Ἀγαρηνοὶ) μαθόντες τοῦτο στόλον ἐξήεσαν ναύμαχον, ἐπιστήσαντες στρατηγὸν Τριπολίτην Λέοντα, Ἀτάλου (Περγάμου) μὲν ἐξωρημένον τῆς πόλεως, τῆς δὲ Χριστιανῶν εὐσεβείας ἀποστήσαντα... (σελ. 368) ἀνθόρμητος δὲ ὁ Τριπολίτης Θεοῦ τοῦτον ἀπελαύνοντος ἀντεστράφη, καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατασχὼν, καταλαβὼν ταύτην, καὶ Λέοντα τὸν ταύτης στρατηγόν, ᾧ ἦν ἐπώνυμον Κατζιλάκιος, κατασχὼν, σφαγὴν πολλὴν καὶ χύσιν αἱμάτων εἰργάσατο». Μόνον τὴν ἄνω φράσιν συναντῶμεν συμπίπτουσαν μὲ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τοῦ Τριπολίτου Λέοντος, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Διὰ νὰ μὴ ἀναφέρουν οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους ἢ ἄλλοι χρονογράφοι καταλήψεις ἐδαφῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἢ ἀντίδρασις τῶν Ἑλλήνων(1), εἶναι φανερόν ὅτι αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται ἢ ἀναφέρονται εἰς τὸ παρελθόν ἢ ἦσαν ἄνευ σοβαρᾶς σημασίας. Θὰ ἦσαν ἀπὸ τὰς συνήθεις ληστροικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, οὐχὶ συγχρονισμένας καὶ εἰς μικρὸν βάθος ἀπὸ τῶν συνόρων, τὰ ὁποῖα σύνορα ἀπετέλει ὁ Αἴμος. Οὐδόλως δὲ ἀποκλείεται νὰ ἀπε-

1) Πάντοτε ἢ σχεδὸν πάντοτε, εἰς εἰσβολὰς βάρθους τῶν Βουλγάρων ἔχομεν ἄμεσον ἀντίδρασιν τῶν Ἑλλήνων, ἀσχετῶς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου Α' τοῦ Μυστικοῦ πρὸς τὸν Συμεὼν, τὴν ὁποῖαν πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ἐπιβεβαιώνει τὴν γνώμην ἡμῶν, ἥτοι τὴν ἀντίδρασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς εἰσβολὰς βάρθους τοῦ Συμεὼν ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Ὁ Νικόλαος γράφει: «Ἐφῆσαν γὰρ ὅτι τῶν Βουλγάρων πολέμου νόμῳ ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Λυραρχίῳ Ρωμαϊκῶν τόπων καὶ κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν».

στάλη τότε ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λέοντος ὁ γνωστός εἰς τὸν Συμεὼν Λέων Χοιροσφάκτης, ἵνα διαμαρτυρηθῆ διὰ τὰς τυχόν γενομένας ἐπιδρομὰς καὶ νὰ ὑπενθυμίῃ τὴν ὑπαρξίν τῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον καταγγελθῆ. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐκαυχᾶτο Λέων ὁ Χοιροσφάκτης διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἀποστολῶν του καὶ δὲν θὰ ἐπεκαλεῖτο αὐτὰς, ἂν τὸ 904 συνωμολόγει συνθήκην, τὴν ὁποίαν οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι συγγραφεῖς ὑποστηρίζουν καί, ὡς ἀνωτέρω ἐγράφη, διὰ τῆς ὁποίας θὰ παρεχωρεῖτο, κατὰ τοὺς Σλαυοβουλγάρους πάντοτε, ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος, πλὴν μέρους τῆς Θράκης, τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου (βλέπε χάρτην RIZOFF) καὶ πρὸς καθορισμὸν τῶν ὄριων τῆς ὁποίας ἐχαλεῦθη ἡ περίφημος ἐνεπίγραφος στήλη τοῦ Νάρες. Ἄλλην μίαν ἐπιτυχὴ! συνθήκην εἰρήνης νὰ ὑπέγραψεν ὁ Χοιροσφάκτης ὡς ἡ ἀνωτέρω καὶ θὰ ἐξέλειπεν ἡ αὐτοκρατορία. Ἀσφαλῶς θὰ ἠὺτοκτόνει καὶ ὄχι θὰ ἐκαυχᾶτο. Τὸ ὅτι ὁ Χοιροσφάκτης ὁμιλεῖ μόνον περὶ σκέψεως (ἐπιθυμίας) τῶν Βουλγάρων νὰ καταλάβουν τὴν Θεσσαλονίκην, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκδηλώσεως πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας των ταύτης, τοῦτο δὲν εἶναι ἐμπόδιον διὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ Σλαῦους. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἐμπόδιον διὰ τοὺς Σλαυοβουλγάρους συγγραφεῖς τὸ ὅτι τὸ 917 μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Βυζαντινῶν παρὰ τὸν Ἀχελῶον ποταμὸν (παρὰ τὴν Ἀγχιάλον) ὁ ἀντιστράτηγος τούτων Λέων ὁ Φωκᾶς κατέφυγε διὰ νὰ σωθῆ, εἰς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν(1). Ἀσφαλῶς δὲν θὰ κατέφευγεν, εἰς Βουλγαρικὴν πόλιν, ὅπως θὰ ἦτο ἂν κατεῖχετο ὑπ' αὐτῶν. Ἄν ἡ Μεσημβρία ἐξηκολούθει τὸ 917 νὰ εἶναι Ἑλληνικὴ, δὲν μᾶς λέγουν οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλαῦοι πότε ἐγένετο καὶ πάλιν Ἑλληνικὴ, ἀπ' οὗ τὸ 904 κατέστη διὰ τῆς συνθήκης εἰρήνης, ὡς ὑποστηρίζουν, Βουλγαρικὴ; Ἀπόδειξις ἀναμφισβήτητος ὅτι οὗτοι γράφοντες τὰ ἀνωτέρω μυθολογοῦν.

Ἐν συμπεράσματι, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

1) Ὅτι ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 896 μέχρι τοῦ 912, ὅποτε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Λέων ὁ ΣΤ' ὁ Σοφός, οὐδεμίαν ἐπιδρομὴν ἔχομεν τῶν Βουλγάρων τοῦ Συμεὼν εἰς οἰονδήποτε σημεῖον τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἂν ὑπῆρξαν τοιαῦται ἐπιδρομαὶ ἦσαν τοῦ τύπου τῶν ἐπιδρομῶν μικρῶν ληστοςυμμοριῶν, ἄνευ σημασίας. Ἄν δὲ ἐγένοντο ἐπιδρομαί, ἐγένοντο εἰς τὴν ἐπὶ Θράκης Μακεδονίαν (Θέμα τῆς Μακεδονίας), δηλαδὴ ἀμέσως νοτίως τοῦ Αἴμου, διότι πάντοτε ὁ Αἴμος ὑπῆρξε τὸ ὄριον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων.

1) Συνεχισταὶ Θεοφάνους. VI (DE CONST. PORPHYR.) 10. σελ. 398 ἐκδ. Βόννης. «Ὁ δὲ Λέων ἐν Μεσημβρίᾳ διεσώθη φυγών».

— Συμεὼν Μάγιστρος (DE CONST. PORPHYR.) 10. σελ. 724. ἐκδ. Βόννης. «Λέων δὲ ὁ Δοῦξ ἐν Μεσημβρίᾳ διεσώθη φυγών».

— Γεώργιος ὁ Μοναχός' (de Const. Porphyrt) 16 σελ. 881 ἐκδ. Βόννης. «Λέων ὁ Δομέστικος ἐν Μεσημβρίᾳ διεσώθη φυγών».

2) "Ότι ἡ ἐνεπίγραφος στήλη τοῦ Νάρες (ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης) ἡ ὁποία, κατὰ τοὺς Σλαυοβουλγάρους συγγραφεῖς, καθορίζει τὰ ὅρια τοῦ, διὰ τῆς ἀνυπάρκτου συνθήκης τοῦ 904, κράτους τοῦ Συμεών, εἶναι πλαστή (κίβδηλος) καὶ ἐχαλκεύθη εἰς τὴν Σόφιαν ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου Μιλιούκωφ τῆ συνεργασίᾳ τοῦ Ρώσου Πανστανίστου ΤΗ. ΟΥΣΠΕΝΣΚΥ, διευθυντοῦ τοῦ Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Κων)πόλεως.

3) "Ότι συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Συμεών καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος ΣΤ' δὲν ὑπεγράφη τὸ ἔτος 904, ἤτοι μετὰ τὴν κατάληψιν καὶ λεηλασίαν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τοῦ Τριπολίτου Λέοντος ἀλλὰ, ὡς ἀνεπτύχθη, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος Χοιροσφάκτου, ἡ ὁμιλοῦσα περὶ «πρεσβείας του» τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρὸς τὸν Συμεών, μοναδικὸν στοιχεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζονται οἱ Σλαυοβούλγαροι, διεστράφη ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀπεδόθη εἰς τὴν πρεσβείαν καὶ ὑπογραφὴν συνθήκης εἰρήνης, πρᾶγμα μὴ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐπιστολήν, ὡς ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς διὰ τὴν πρώτην πρεσβείαν του, ὁπότε ὑπεγράφη ἡ συνθήκη εἰρήνης τοῦ 896. Οὐδὲν εἶναι παραδεκτόν, τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ Ν. Βέη γραφόμενον, ὅτι ὁ Χοιροσφάκτης πρεσβεύσας πρὸς τὸν Συμεών τὸ 904 ὑπέγραψε καὶ συνθήκην εἰρήνης, διότι μιᾶς πρεσβείας δὲν εἶναι ἀπαραιτήτον ἐπακολούθημα (συμπλήρωμα) καὶ ἡ ὑπογραφή συνθήκης εἰρήνης, ἀφοῦ ἡ ὑπάρχουσα εἰρήνη δὲν εἶχε διαταραχθῆ, ὡς συνέβαινε πάντοτε καὶ συμβαίνει καὶ σήμερον. Ὁ καθηγητὴς Ν. Βέης, ἐνῶ διὰ τὴν πρεσβείαν τοῦ Χοιροσφάκτου ὑποστηρίζει, ὡς φυσικὸν ἐπακολούθημα, καὶ τὴν ὑπογραφὴν εἰρήνης, οὐδὲν μᾶς λέγει διὰ τὴν Βουλγαρικὴν πρεσβείαν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ Μαρκιανὸν δοκίμιον τοῦ λόγου τοῦ Ἀρέθα, λόγου ἐκφωνηθέντος κατὰ τὸν καθηγητὴν τὸ 899 - 900 εἰς Κων)πολιν. Ποίαν συνθήκην ὑπέγραψαν οὗτοι; Καμμίαν. Οὕτω καὶ ὁ Λέων ὁ Χοιροσφάκτης εἰς τὰς τρεῖς πρεσβείας του, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα ἐπιστολήν του, μόνον περὶ τῆς πρώτης ὁμιλεῖ ὅτι ὑπέγραψε συνθήκην εἰρήνης, ὅταν γράφει: «... καὶ σπονδὰς ἐγγράφους εἰρηνικὰς ποιήσας ἐπανελλύθη...». Διὰ τὰς ἄλλας ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πρεσβειῶν του, ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπικαλεῖται χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ περὶ ὑπογραφῆς συνθηκῶν εἰρήνης.

4) "Ότι οἱ Βίοι τῶν Ἀγίων⁽¹⁾, τὰ διάφορα Χρονικά, τὰ διάφορα σχό-

1) Οἱ Βίοι τῶν Ἀγίων, τιμητικὰ γραπτὰ διὰ τὴν δρᾶσιν, τὸ μαρτύριον καὶ τὰ θαύματα τῶν Ἀγίων, πολλάκις δὲν ἀναφέρουν ἀκριβῆ καὶ πραγματικὰ γεγονότα. Οἱ Συναξαρισταί, πολλάκις καλόγηροι φανατικοὶ ἢ επαγγελματίαι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐτυποποίησαν πολλοὺς θίους τῶν Ἀγίων καὶ Ὁσίων καὶ τὸ μόνον κατὰ τὸ ὅποιον διαφέρουν εἶναι τὸ ὄνομα καὶ ὁ τόπος εἰς τὸν ὅποιον ἔδρασε καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἅγιος ἢ ἀπέθανεν ὁ Ὁσιος. Οἱ Συναξαρισταί, νομίζοντες ὅτι προσέδιδον περισσώτερον αἴγλην καὶ ἀξίαν εἰς τὸν τιμώμενον ἄγιον διὰ τῆς ἀναγραφῆς ὑπερβολικῶν καὶ φανταστικῶν γεγονότων, κατέλη-

λια καὶ αἱ διάφοροι ἐπιστολαὶ αἱ γραφεῖσαι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν ὑπὸ ὠρισμένης συνθήκας καὶ καθωρισμένον σκοπόν, δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν τὰς ἀποκλειστικὰς πηγὰς διὰ τὴν συγγραφὴν ἀληθοῦς ἱστορίας, ἀλλὰ μόνον ὡς βοηθητικὰ στοιχεῖα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Ἡ ἐπ' αὐτῶν καὶ μόνον στηριζομένη ἱστορία εἶναι παραπλανητικὴ καὶ ψευδής.

γον εἰς τὴν ἀναγραφὴν ὕλως ἀναληθῶν καὶ μυθοπλαστικῶν πραγμάτων. Πολλὰκις δὲ ἐγγραφον κατὰ παραγγελίαν μυθοπλασίας ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου ἢ Ὁσίου μίᾳ πόλεως διὰ νὰ προσδώσουν, διήθεν, μεγαλυτέραν αἰγλήν εἰς τὴν πόλιν, ἔναντι ἐνὸς ἄλλου ἄλλης πόλεως. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν τὰ γραπτὰ ταῦτα νὰ ἀποτελέσουν τὴν βάσιν διὰ τὴν συγγραφὴν ἀληθοῦς ἱστορίας.

Ὁ καθηγητὴς Στ. Κυριακίδης (Βυζαντιναὶ μελέται. VI σελ. 27) γράφει τὰ ἐξῆς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου: «Βεβαίως ἀρκετὰ τῶν θαυμάτων τῶν ἁγίων εἶναι τυπικὰ καὶ ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῇ ἀγιολογικῇ παραδόσει, ἀλλὰ καὶ ἔχι δις τὸ ἴδιον θαῦμα διὰ τὸν ἴδιον ἄγιον καὶ διὰ τὸν ἴδιον τόπον». Εἰς δὲ τὸ σχετικὸν σχόλιον (1) γράφει τὰ ἐξῆς: «Εἶναι γνωστὰ αἱ ἐπιφάνειαι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὰς πολιορκίας τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβαροσλαύων. Ὅτι τὰ θαύματα ταῦτα εἶναι τυπικὰ φαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων παραδόσεων. Παραθέτομεν ἐδῶ παραδόσιν ἐκ Μανταμάδου τῆς Μυτιλήνης, καταγραφείσαν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ἡμῶν Παν. Δ. Πανταζῆ, ἀναφερομένην δὲ εἰς τὸν προστάτην ἄγιον τῆς πόλεως Ταξιάρχην, τοῦ ὁποῦ ἢ εἰκὼν εἶναι πλασμένη ἐξ ἀργύλου. «Κάποτε γίνεταν πόλεμος καὶ πολιορκήσαν τὸ κάστρο τοῦ Μανταμάδου. Ὁ κόσμος μέσα στὸ Κάστρο ἄρχισε νὰ ὑποφέρει φοβερά. Μέσ' στὴν ἀμυχανία αὐτὴ ὁ βασιλιᾶς τους, ἕνας καλὸς ἄνθρωπος, σήκωσε τὰ χέρια του στὸν οὐρανὸν καὶ προσευχήθηκε δακρυσμένος. «Θεέ μου, ὅποιος καὶ ἂν εἶσαι σύ, ποῦ μᾶς ἐπλάσες, βάλε τὸ χεῖρ σου. Δεῖξε μας τὴ χάρι σου, παντοδύναμε. Σὲ σένα ἀπομένουν οἱ ἐλπίδες μας». Ἔτσι εἶπε ὁ Βασιλιᾶς ἕνα βράδυ. Καὶ ἅμα σταμάτησε, ἀντίκρουσε νὰ ξεπροβαίνει ἀπ' τὰ ψηλὰ ἕνας φτερωτὸς μαῦρος παλλήκαρος, ποῦ τραβοῦσε κατὰ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδο. Ἡ χρυσὴ σπάθα του γυαλοκοποῦσε στὸ ἡλιοβασιλεμα. Ἀρχινᾷ τότε ἕνας τρομερὸς θερῖσμος μέσα στὸ στρατεύμα. Οἱ πολιορκημένοι πῆραν ἀπάνω τους. Ὁρμήσανε ἀμέσως ἀπ' ὄλα τὰ καστροπόρτια ἀπὸν στοὺς ἐχθροὺς καὶ ὁ Μανταμάδος σώθηκε. Ὅσοτερον ἀπ' αὐτὸ ὁ βασιλιᾶς ἤθελε νὰ τιμῆσῃ τὸν σωτήρα τους. Φώναξε τὸν ἀκόλουθόν του καὶ τοῦ τὰ ἐξιστόρησε ὅλα. Τώρα ἔπρεπε πὰ νὰ πλάσουν ἕνα ὄμορφο εἶδωλο κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ βασιλιᾶ καὶ νὰ τὸ στήσουν σὲ μιὰ τρανὴ ἐκκλησιά. Μὰ μόλις πλάσανε ἕνα τέτοιο εἶδωλο, χάλασε. Πλάθουν καὶ δεύτερο καὶ τρίτο κι' ἄλλα καὶ ὄλα χαλοῦσαν. Ὁ βασιλιᾶς ἦταν καταστεναχωρημένος. Καὶ μιὰ νύχτα βλέπει στὸν ὕπνον του τὸν ἴδιον λεβέντη σὰ ποῦ τὸν ἀντίκρουσε ἀπ' τὸ κάστρο. «Σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, δεῖχνει ὁ ἄγιος, σφάξανε οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἀσκητές. Τὸ χῶμα ἔχει πατιστῆ ἀπ' τὸ αἷμα τους. Ἀπ' αὐτὸ τὸ χῶμα μορεῖς νὰ πλάσῃς τὸ ἄγαλμα. Εἶμαι ὁ Ταξιάρχης». Ἔτσι πλάστηκε ἡ ξακουστὴ εἰκὼνα τοῦ Ταξιάρχη στὸ Μανταμάδο, ἀνεκατωμένη χῶμα καὶ αἷμα ἁγίων πατέρων. Κι' ἀπὸ τότε ὁ Ταξιάρχης φυλάγει ὀλάκερη τὴ Μυτιλήνη».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Νοεμβρίου 1964

ΔΗΜ Δ. ΖΑΓΚΛΗΣ ἱστορ. ἐ.δ.

ΛΕΩΝ Ο Ε΄ Ο ΑΡΜΕΝΙΟΣ
 ΒΑΣΙΛΕΥΣ - ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ (ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ)
 ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (813 - 820 μ.Χ.).

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΡΟΤΜΜΟΥ

Γ΄.

Τὴν 22αν Ἰουνίου τοῦ 813 μ.Χ. εἰς μάχην συγκροτηθεῖσαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, παρὰ τὴν Βερσινικίαν, εὐρισκομένην οὐχὶ μακρὰν τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῶν Ἑλλήνων ἡγουμένου τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Α΄ τοῦ Ραγκαβῆ τῶν δὲ βουλγάρων τοῦ Κρούμμου, ἠττήθησαν οἱ Ἕλληνες χάρις εἰς τὴν φυγὴν τοῦ ἀνικάνου βασιλέως Μιχαὴλ Α΄. Ὁ ἠττηθεὶς Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐτέθη ταχέως ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφυγε. Ὁ ἀνίκανος βασιλεὺς Μιχαὴλ δὲν ἐπωφελήθη ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης οὐδὲ ἐσκέφθη νὰ διατάξῃ τὴν ἀνασύνταξιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφήσας ἀρχηγὸν τὸν στρατηγὸν πᾶν ἀνατολικῶν Λέοντα, κατέφυγεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀπ' οὗ πρότερον ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνάθεσιν τῆς βασιλείας, τὴν ὁποίαν πρότασιν κατὰ Θεοφάνην(1) δὲν ἐδέ-

1) Θεοφάνης Ι. σελ. 782 ἔκδ. Βόννης. «Τῇ δὲ κβ' τοῦ Ἰουνίου μηνὸς παραταξάμενοι Χριστιανοὶ τε καὶ Βούλγαροι οὐ μακρὰν τῆς Ἀδριανουπόλεως, πταίουσιν μὲν οἱ Χριστιανοὶ σφόδρα δεινῶς περὶ τὸν πόλεμον» κρατοῦσι δὲ τῆς μάχης οἱ ἔχθροί τοσούτον, ὥστε τοὺς πλείστους Χριστιανούς μῆτε τὴν πρώτην συμβολὴν θεασαμένους ἄκρα φυγῆ χρήσασθαι (τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ), ὥστε τὸν Κρούμμον καταπλαγέντα νομίσαι λοχισμοῦ τινος τρόπον εἶναι τὸ γινόμενον, καὶ μικροῦ ἐπισχεῖν τοὺς ἑαυτοῦ πρὸς τὴν δίωξιν. Ἐπει δὲ εἶδεν αὐτοὺς ἀκρατῶς φεύγοντας, καταδιώξαν ἀνήλθε πλήθη πολλὰ, καταλαβόντες καὶ τὸ τοῦλλον καὶ τοῦτο λαφυραγωγῆσαντες. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν φεύγων ἐπανήρχετο, τὰ τε πλήθη καὶ τοὺς τούτων ἄρχοντας ἐπαρώμενος, ἔτι δὲ καὶ τῆς βασιλείας τὴν ἀπόθεσιν ἐξομνόμενος' ἐν οἷς καὶ Λέοντι πατριῶν καὶ στρατηγῶ τῶν ἀνατολικῶν, ὡς εὐσεβεῖ τε καὶ ἀνδριωτάτῳ καὶ κατὰ πάντα πεποιτημένῳ περὶ τοῦ κρατῆσαι τὴν βασιλείαν ἐκοινωνήσατο. Τοῦ δὲ μηδὲως εἴξαντος, ἔασας αὐτὸν προϊστασθαι τῶν θεμάτων, αὐτὸς τὴν βασιλίδαν κατέλαβεν τῇ κδ' τοῦ Ἰουνίου μηνός, θέλων μὲν ἀποθέσθαι τὸ κράτος καὶ ἄλλον προχειρίσασθαι, μὴ συγχαροῦμενος δὲ παρὰ τε τῆς γαμετῆς καὶ τῶν παραδυναστευόντων. Νικηφόρος δὲ ὁ ἀγνώτατος πατριάρχης ἐν τούτῳ συνήνει, ὡς καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων περισωθησόμενον, εἰ οὕτω προχειρισθεῖ τῆς. Οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ τὰ πλήθη μαθόντες τὸν βασιλέα πεφευγέναι, ἀπογνόντες τὸ βασιλεύεσθαι παρ' αὐτοῦ, λοιπὸν καὶ βουλευσάμενοι καθ' ἑαυτούς, ἐδυσώπων Λέοντα τὸν στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν βοηθῆσαι τῷ κοινῷ, καὶ τῆς Χριστιανῶν πολιτείας ἀνθέξασθαι. Ὁ δὲ μέχρι μὲν τινὸς σφοδρῶς ἀνεβάλλετο τοῦ καιροῦ, στοχαζόμενος τὸ δυσάντητον, καὶ τῆς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῆς τὸ ἀνύπιστον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς βασιλεύοντας φυλάτταν ὀρθὴν καὶ ἀνεπιβούλευτον. Ἐπει δὲ κατὰ τῆς πόλεως τὸν ἐχθρὸν ἐπευγόμενον ἐθεάσατο, γράφει μὲν Νικηφόρῳ τῷ Πατριάρχῃ τὰ περὶ τῆς ἑαυτοῦ ὀρθοδοξίας διαβεβαιούμενος, αἰτῶν μετὰ τῆς εὐχῆς καὶ ἐπινεύσεως αὐτοῦ τοῦ κράτους ἐπιλαθέσθαι...».

Σημειώσεις. Σχετικῶς μὲ τὴν μάχην ταύτην, τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, καὶ τὴν

χθη ὁ Λέων. Μετ' ὀλίγον ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλέα - αὐτοκράτορα τὸν Λέοντα, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τότε μόνον ὅταν εἶδε τοὺς Βουλγάρους ἐτοιμαζομένους νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῆς Κων)πόλεως.

Ὁ Λέων μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του εἰς βασιλέα ὑπὸ τοῦ στρατοῦ σπεύδει μετ' αὐτοῦ εἰς Κων)πολιν, καὶ τὴν 10ην Ἰουλίου εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ, ἀνακηρυχθεὶς καὶ πάλιν ὑπ' αὐτῶν βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων. Τὴν ἐπομένην 11ην Ἰουλίου ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου αὐτοκράτωρ εἰς

ἀνοδὸν τοῦ Λέοντος εἰς τὸν θρόνον, τὰ γραφόμενα διαφέρουν. Ὁ Θεοφάνης γράφας περὶ τῆς μάχης καὶ τοῦ Λέοντος πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν εἰκονομαχικῶν αὐτοῦ προθέσεων, γράφει τὰ ἀνωτέρω καὶ ἐπαινεῖ αὐτόν, καὶ ἐννοιώτατον βασιλέα ἀποκαλεῖ. Οἱ γράψαντες βραδύτερον, ἤτοι μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν εἰκονομαχικῶν αὐτοῦ ἔργων, καθυβρίζουσι τὸν Λέοντα καὶ ἐπιρρίπτουσι τὴν ἥτιαν τοῦ Μιχαὴλ εἰς γενομένην προδοσίαν τοῦ Λέοντος, τραπέντος ἐκ προθέσεως εἰς φυγὴν καὶ συμπαρασώραντος εἰς τὴν φυγὴν καὶ τὴν λοιπὴν στρατιάν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκπτώσιν τοῦ Μιχαὴλ καὶ τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον. Πρὸς τοῦτο ὁ Ἰγνάτιος ὁ μοναχὸς, γράφας βραδύτερον τὸν βίον τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου, τοῦ ἐκδιωχθέντος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ Λέοντος, καὶ ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ μίσους αὐτοῦ πρὸς τὸν Λέοντα, καθυβρίζει αὐτόν, καὶ γράφει τὰ ἑξῆς: «Πρὸς γὰρ τοὺς ἐπὶ Θράκην Οἰννοὺς πολλὴν τὰ ἐκείνῃ πολισίματα τὴν βλάβην εἰσφέροντας πόλεμος τῷ βασιλεῖ συγκεκρότητο, ἐν τῷ τῆς ἥτιης Λέων πρωτεργάτης γενόμενος παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν μετ' αἰσχύνῃς φυγὴν ἐμαιοῦσατο. Ὅθεν τὸν μὲν βασιλέα ἢ πόλιν εἶχε μηδὲν τῶν ἐκ τῆς νίκης κελῶν ἀπονόμενον· αὐτὸς δὲ λόγους ἀνταρσίας... ἔπεδον τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα». Ὁ Ἀνόνημος ὁ γράφας περὶ Λέοντος, ἔχει τὸσον μῖσος κατ' αὐτοῦ ἕνεκα τῆς εἰκονομαχικῆς του πολιτικῆς, ὡς γράφει καὶ ὁ Κ. Ἀμαντος (Ἱστορία Βυζαντινοῦ Κράτους. Τόμ. I σελ. 410 ὑποσημ. I) ὥστε δὲν εἶναι πιστευτὸς. Οἱ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κων)νου Πορφυρογεννήτου γράψαντες ἀνονόμως (THEOPHANES CONTINUATUS) καίτοι καθυβρίζουν τὸν Λέοντα ὅτι πρῶτος ἔστρεψε τὰ νῶτα εἰς τὴν μάχην, γράφουν ὁμῶς καὶ τὰ ἑξῆς: (παρ. 6 σελ. 15 Βιβλ. I. DE LEONE ARMENIO)· καὶ οὕτω μὲν ταύτην γενέσθαι τὴν μάχην τινὲς ἡμῖν ἐγγράφως παραδεδώκασιν· εἰσὶ δ' οἱ καὶ τὰς δυνάμεις μᾶλλον τῷ Λέοντι διδώσι διασῶσαι καὶ καρτερῶς ἀγωνίσασθαι, τῶν βασιλικῶν ταγμάτων ἐθελοκακησάντων καὶ τὴν οἰκείαν προοδεδωκότων παράταξιν, ἀλλ' οὐ τοῦ κατὰ τὸν Λέοντα μέρους. Ὁ Γενέσιος ἀναφέρει μὲν τὰ κατὰ τοῦ Λέοντος θρυλούμενα γράφει ὁμῶς ἐν συνεχείᾳ τὰ ἑξῆς: «ὡς δὲ τινες ἔφησαν, ὅτι μόνος ὁ Λέων καθ' ἑν τι μέρος προσβαλὼν τοὺς Βουλγάρους γενναίως κατηγωνίζετο, ὡς ἐνθένδε μεγίστην ἀπολοῦσθαι εὐκλειαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν πρὸς ὑποστροφὴν τρίβον ἐστήριξε, τῶν ὑπηκόων πλεῖστα κατατιμώμενος, ὡς μὴ πεφροντικῶταίν τῶν ἐγγράφων ὕρκων αὐτῶν. Πάντες οἱ λοιποὶ χρονολογοῦντες οἱ πολλοὶ βραδύτερον γράψαντες, ὡς ὁ Σκυλίτζης, ὁ Κεδρηνός, ὁ Ζωναράς, ὁ Μανασσῆς, ὁ Γλυκάς, ἐπιρρίπτουν τὴν εὐθύνην τῆς ἥτιης εἰς τὸν Λέοντα, ὡς ἐπιβουλευθέντα νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ἐξ αὐτῶν δὲ καὶ ὁ ἱστορικὸς Σπ. Λάμπρος. Συμφωνοῦμεν μὲ τὸν ἱστορικὸν Κ. Παπαρηγόπουλον ὅτι ἔν συνεθείᾳ τοιούτων τι θὰ τὸ ἀνέφερον ὁ Θεοφάνης· ἀλλὰ καὶ οὗτος θὰ ἔγραφε τὰ αὐτὰ ἂν μὴ χειρότερα ἂν ἐτελείωνε τὴν συγγραφὴν του μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εἰκονομαχικῆς πολιτικῆς τοῦ Λέοντος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει διὰ τοὺς μεταγεστέρας γράψαντας, ἅπαντας φανατικοὺς εἰκονολάτρους.

τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας⁽¹⁾. Ὁ Λέων γνωρίζων καλῶς τὴν κατάστασιν καὶ ἀναλογιζόμενος τὰς εὐθύνas τῆς νέας αὐτοῦ θέσεως, ὡς καὶ τὰς προσδοκίας ἐπ' αὐτοῦ ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ, ἅμα τῇ στέψει, ὡς γράφει καὶ ὁ ἱστορικός Σπ. Λάμπρος⁽²⁾, «δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὅπως διοικήσῃ ἐκεῖθεν ἐξ ἀπόπτου τὸ κράτος ὡς βασιλεὺς, ἀλλ' ἀνέλαβεν αὐθωρεῖ τὸ ἔργον τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς ἀμύνης, ὡς εἰ εὐρίσκετο ἐν στρατοπέδῳ καὶ ὡς εἰ ἐπέκειτο ἡ πολιορκία τῆς βασιλευούσης. Καὶ δὴ διέταξεν ἀμέσως τὰ τῆς φρουρήσεως τῆς πόλεως, καὶ ἀνέλαβεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς τὴν ἀνὰ τὰ τεῖχη περιπολίαν, διεγείρων ἀπανταχοῦ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸ θάρρος τῶν ἀμυντόρων»⁽³⁾.

Ὁ Κροῦμμος, ἀφήσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νὰ πολιορκῇ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐφθάσεν ἕξ ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Λέοντος εἰς αὐτοκράτορα πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κων)πόλεως⁽⁴⁾. Ὁ Κροῦμμος εὐρεθεὶς πρὸ τῶν

1) Θεοφάνης I. σελ. 784 ἔκδ. Βόννης. «Καὶ καταλαβὼν τὸ πρὸ τῆς πόλεως τριβουνάλιον ἅμα τοῖς στρατηγοῖς καὶ τοῖς στρατεύμασιν ἐννομιώτατος βασιλεὺς Ρωμαίων ἀναδείκνυται. Καὶ μεσοῦσης ἡμέρας ἐν Κων)πόλει διὰ τῆς Χρυσῆς πόρτης εἰσέρχεται, καταλαβὼν τὰ βασίλεια. Μιχαὴλ δὲ ἀκούσας τὴν τοῦτου ἀναγόρευσιν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ φόρου προσδραμὼν σὺν Προκοπίᾳ καὶ τοῖς αὐτῶν τέκνοις, ἀποκειράμενοι τὰς τρίχας μοναχικὰ περιεβάλλοντο. Τῇ δὲ ια' τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἕκτη ἰνδικτιῶνι, ἡμέρα δευτέρᾳ, τῇ ἐπαύριον στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου Πατριάρχου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας...».

2) Σπ. Λάμπρος. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Δ' Αἰς' σελ. 72—74 καὶ 80.

3) Θεοφάνης. I. σελ. 784. ἔκδ. Βόννης. «Τῇ δὲ ια' τοῦ Ἰουλίου μηνός ἕκτη ἰνδικτιῶνι, ἡμέρα δευτέρᾳ, τῇ ἐπαύριον στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου Πατριάρχου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, τὰ κατὰ τὴν πόλιν προστάττει φρουρηθῆναι τὰ τεῖχη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ περιπολεῖων, καὶ πάντας διεγείρων, εὐελπίδας παραινῶν εἶναι, ὡς τοῦ Θεοῦ παραδοξοποιήσαντος, τάχιστα, διὰ πρεσβειῶν τῆς Παναρχάντου Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων...».

4) Θεοφάνης. I. σελ. 785. «...ὁ δὲ νέος Συναχρῶν Κροῦμμος ἀρθεὶς τῇ νίκῃ, καταλιπὼν τὸν ἴδιον ἀδελφὸν μετὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως πολιορκεῖν τὴν Ἀδριανούπολιν μετὰ ἕξ ἡμέρας τῆς αὐτοκρατορίας Λέοντος, ἐπελθὼν ἐν δυνάμει καὶ ἵπποις τῇ βασιλίδι πόλει περιήει πρὸ τῶν τειχῶν ἀπὸ Βλαχερνῶν ἕως τῆς Χρυσῆς πόρτης, ἐπιδεικνύμενος τὴν περὶ αὐτὸν δύναμιν, ἐπιτελέσας μιὰς καὶ δαμονιώδεις θυσίας ἐν τῷ πρὸς θάλασσαν λιβαδίῳ τῆς Χρυσῆς πόρτης, ἠτήσατο τῷ βασιλεῖ πῆξαι τὸ δόρυ αὐτοῦ κατ' αὐτῆς τῆς Χρυσῆς πόρτης. Τοῦ δὲ τοῦτο μὴ καταδεξαμένου, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν σκηνήν. Θαυμάσας δὲ τὰ τῆς πόλεως τεῖχη καὶ τὴν εὐτακτον τοῦ βασιλέως παράταξιν, καὶ τῆς ἐπιζομένης αὐτοῦ πολιορκίας ἀπογνοὺς ἐπὶ συμβάσεις τρεπεταί' καὶ πρὶν εἰρήνης πειραστικούς λόγους ἐποιεῖτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀφοριτῆς δραξάμενος ἐπειράθη τοῦτον λογγίσει. Ἄλλ' ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, τοῦτο εἰς πέρας ἀγαγεῖν ἐκωλύθη τῇ τῶν καθυπουργησάντων ποιοῦτω ἀφύτᾳ, πληγωσάντων μὲν τοῦτον, καιρίαν δὲ μὴ ἐπαγόντων πληγὴν. Ἐπὶ τούτῳ μανεὶς ὁ ἀλάστορ ἀποστείλας κοῦρσον ἐν τῷ ἁγίῳ Μάμαντι, τὸ ἐκεῖσε παλάτιον ἐνέπηρσε, καὶ τὸν χαλκοῦν λέοντα τοῦ ἱππικοῦ σὺν τῷ δράκοντι τοῦ Ἰδρίου, καὶ μαρμάρους ἐπιλέκτους ἐν ἀμάξαις φορτώσας ὑπέστρεψεν, παρακαθίσας Ἀδριανουπόλει καὶ ταύτην ἐλών...».

ἰσχυρῶν τειχῶν τῆς πόλεως κατεχομένων ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λέοντος, ἐπέστη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ἄνευ πολιορκητικῶν μηχανημάτων τῶν ὁποίων ἐστερεῖτο, καὶ ὡς γράφει ὁ Θεοφάνης «ἐπὶ συμβάσεις τρέπεται». Ἀλλὰ πρὶν τοῦτο ἐπιτευχθῆ, παρήλασε μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πρὸ τῶν τειχῶν, προσέθη εἰς ἀνθρωποθυσίας συμφώνως πρὸς τὰ βάρβαρα ἔθιμα αὐτοῦ, καὶ ἐζήτησε νὰ ἐμπήξῃ τὸ δόρυ αὐτοῦ εἰς τὴν Χρυσὴν πύλιν, ὡς σημεῖον ὑποταγῆς τῆς πόλεως, τὸ ὅποιον φυσικὰ δὲν τῷ ἐπετράπη. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ ἀπηύθυνε πειρακτικούς λόγους πρὸς τοὺς ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ὁ Λέων θυμωθεὶς ἐπεχείρησε νὰ φονεύσῃ τοῦτον, πλὴν ἐμποδισθεὶς ἀπὸ τοὺς περὶ αὐτόν, τὸν ἐτραυματίασε μόνον ἐλαφρῶς. Μετὰ τοῦτο ἐξαγριωθεὶς ὁ Κρούμμος, διέταξε γενικὴν καταστροφὴν τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν περιοχῶν καὶ λεηλασίαν αὐτῶν, μεθ' ὃ ἐπιστρέψας εἰς Ἀδριανούπολιν εὗρεν αὐτὴν ἀκόμη πολιορκουμένην ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, συνέχισε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶν λόγφ πείνης. Ἀφ' οὗ ἐληλάτησε τὴν πόλιν, ἀπήγαγεν εἰς αἰχμαλωσίαν μέγα μέρος τῶν κατοίκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ μετέπειτα βασιλέως Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοσ καὶ αὐτὸν τὸν Βασίλειον βρέφος ὄντα⁽¹⁾. Ὁ Γεώργιος Μοναχός, ἀκολουθῶν φαίνεται τὸν Θεοφάνην, γράφει, ὡς αὐτός, τὰ τῆς ἀφίξεωσ τοῦ Κρούμμου εἰς τὴν Κων(σταντινού)πολιν καὶ τὴν ἀποπειραν πολιορκίας ταύτης, ὡς καὶ τὰ συμβάντα σχετικῶσ μετὰ τὰς θυσίας καὶ τὸν ἐλαφρὸν τραυματισμὸν τοῦ Κρούμμου ὑπὸ τοῦ Λέοντος, τὰς δηλώσεις καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦτου. Ὁ Συμεὼν ὁ Μάγιστροσ ὁμοίως, εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον περὶ Λέοντος, μᾶσ παρουσιάζει μίαν ἄλλην εἰκόνα, καὶ ἴσως μᾶσ δίδει τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων εἰρήνης τοῦ Κρούμμου πρὸς τὸν Λέοντα, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁ σύγχρονος Θεοφάνης δὲν μᾶσ διαφωτίζει, γράφων ἀπλῶσ «ἐπὶ συμβάσεις τρέπεται». Ὁ Συμεὼν γράφει ὅτι, ἀφ' οὗ ὁ Κρούμμος ἐληλάτησε τὰ ἔξω τῆς πόλεωσ ἐζήτησε δῶρα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἱματισμοῦ μεγάλην ποσότητα, ὡσ καὶ ἀριθμὸν ἐπιλέκτων νεανίδων⁽²⁾. Ἐπὶ πλέον ὁ

1) Οἱ μετὰ Θεοφάνην (THEOPHANES CONTINUATUS) V. 4. σελ. 216. ἐκδ. Βόννης. Βασίλειοσ ὁ Μακεδών. «Καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ (Ἀδριανούπολει) πάντας μετὰ Μανουὴλ τοῦ Ἀρχιερέωσ τῆς τοιαύτης πόλεωσ εἰς Βουλγαρίαν μετήγαγε, συνέθη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου γεννήτορας, ἔτι τοῦτον ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔχοντας, εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀπαχθῆναι γῆν».

Γεώργιοσ Μοναχός. (Λέων ὁ Ἀρμένιοσ) 4. ἐκδ. Βόννης. «Παρακαθήσασ (ὁ Κρούμμοσ) τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ταύτην ἐλὼν καὶ μετὰ λαοῦ πλείστου διαπεράσασ τῶν τε εὐγενῶν Μακεδόνων, κατεσκήνωσεν ἐν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ».

Σημείωσισ. Ἐπιστῶμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν ὅτι διὰ τοῦ γεωγραφικοῦ ὄρου «Μακεδονία» νοεῖται πάντοτε τὸ θέμα Μακεδονία τοῦ ὁποίου πρωτεύουσα ἦτο ἢ Ἀδριανούπολισ, καὶ περιελάμβανε τὸ πλείστον μέρος τῆς Θράκησ καὶ οὐδὲν μέρος τῆσ Μακεδονίασ.

2) Συμεὼν Μάγιστροσ. (Λέων ὁ Ἀρμένιοσ) 8 ἐκδ. Βόννης. (... καὶ παιδεύσασ

Συμεών γράφει ὅτι ὁ Λέων, λαβὼν ἀπόφασιν νὰ φρονέσῃ τὸν Κροῦμμον, ἐδέχθη νὰ συζητηθοῦν οἱ προτεινόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ὄροι, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπρότεινε συνάντησιν αὐτῶν παρὰ τὴν πύλην τῶν Βλαχερνῶν, ἔνθα θὰ προσήρχοντο ἰσάριθμοι Ἕλληνες ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιβαίνοντες χελανδίου(1). Ἐπρότεινε δὲ ὅπως ἐκατέρωθεν εἶναι ἐλάχιστοι καὶ ἄοπλοι. Πλὴν ὁ Λέων ἀπέκρυψε τρεῖς ὀπλισμένους ἐκεῖ πλησίον, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅπως εὐθὺς ὡς δοθῆ ἰσχυρὸν σύνθημα ἐπιπέσουν κατὰ τοῦ Κροῦμμου. Κατὰ τὴν γενομένην συνάντησιν προσῆλθεν ὁ Κροῦμμος ἔφιππος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Λογοθέτου αὐτοῦ, τοῦ Ἑλλήνος αὐτομόλου Κωνσταντίνου γαμβροῦ ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Κροῦμμου, καλουμένου τοῦ Πατζικοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου τούτου, ἐκ δὲ τῆς πόλεως τέσσαρες πληρεξούσιοι τοῦ Λέοντος. Κατὰ τὴν συζήτησιν ὁ Κροῦμμος ἀντιληφθεὶς τὸ δοθὲν σῆμα ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος πληρεξουσίου, ἰπεύσας ἀμέσως ἐτράπη εἰς φυγὴν, τοξευόμενος ὑπὸ τῶν ὀπλιτῶν οἱ ὅποιοι εἶχον κρυβῆ καὶ ἐπὶ τῷ συνθήματι παρουσιάσθησαν. Συνελήφθησαν ἀμέσως οἱ ἄλλοι καὶ ἐκ τούτων ὁ μὲν Λογοθέτης ἐσφάγη ἀμέσως, οἱ δὲ Κωνσταντῖνος Πατζικός καὶ ὁ υἱὸς του ἐκρατήθησαν. Καὶ ὡς γράφει ὁ Συμεών, «κατεδίωξαν ὀπίσω τοῦ Κροῦμμου, καὶ ἀπολύσαντες αὐτῷ τὰ βέλη ὡς ὠήθησαν ὅτι ἐπλήγωσαν αὐτόν, αὐτὸς δὲ μονώτατος ἔφυγεν εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ»(2). Ὁ Συμεών, συνεχίζων, γράφει ὅτι ὁ Κροῦμμος ἐξοργισθεὶς ὄχι

τὰ ἔξωθεν τῆς πόλεως ἤρξατο ζητεῖν πάντα χρυσίου καὶ ἱματισμοῦ ἀριθμὸν πολλὸν καὶ κοράσια ἐπίλεκτα ποσότητα τινά...».

Σημειώσις. «Πάκτον». Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ λέξις «Πάκτον» εἶχε ποικίλην ἔννοιαν. Κατ' ἀρχὰς ἐδήλου τὴν Συνθήκην, τὸ Σύμφωνον, ὡς «διὰ παραβασίας τῶν συγκεκριμένων πάκτων», ὁ Χαγᾶνος μεθ' ἡμῶν πάκτα πεποιηκῶς». Ἐσήμαινε καὶ μίσθωμα, ὡς «ἐτήσιον πάκτον». Ἐσήμαινε ἐπίσης τοὺς φόρους γενικῶς, τοὺς ὁποίους κατέβαλλον αἱ ἐπαρχίαι εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ διὰ συμφωνιῶν δεσμευόμενοι «Πακάτοι», ἤτοι ἔνοσπονδοι. Συνήθως ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ μετὰ τοῦ Βυζαντίου συμβαλλόμενοι διὰ «Πάκτου=Συνθήκης» βάρβαροι λαοί. Οἱ Βυζαντινοὶ συνήθως σνηπτον μετὰ τῶν διαφόρων γειτόνων βαρβάρων λαῶν «Πάκτα=Συνθήκας» διὰ τῶν ὁποίων ἐξησφάλιζον τὴν φιλίαν τῶν βαρβάρων τούτων. Διὰ τῶν συνθηκῶν τούτων ἀφ' ἑνὸς ἐχορήγει τὸ Κράτος, ὡς δῶρα, ὠρισμένον χρηματικὸν ποσὸν ἐφ' ἅπαξ ἢ ἐτησίως, ἀφ' ἑτέρου ἐπέτρεπεν εἰς τούτους νὰ εἰσέρχωνται ἐλευθέρως δι' ἐμπορικὸς σκοποὺς εἰς τὸ ἔδαφος τῆς αυτοκρατορίας. Εἰς ἀντάλλαγμα οὗτοι ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐνεργοῦν ἐπιδρομὰς, ἀλλὰ καὶ νὰ προστατεύουν τὰ σύνορα κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς ἐκ μέρους ἄλλων βαρβάρων.

1) Χελανδίων. Πολεμικὸν ἀλλὰ καὶ ἐμπορικὸν πλοῖον τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Ἡδύνατο νὰ μεταφέρῃ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ δώδεκα ἵππους.

2) Συμεών Μάγιστρος. (DE LEONE ARMENIO) 8. ἔκδ. Βόννης. «Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀδελφοῦ Λέοντος ἦλθον οἱ Βούλγαροι μὴδενὸς αὐτοὺς ὑπαντιῶντος ἢ κολύοντος ἕως τῆς πόρτης· καὶ ποιήσας ὁ Κροῦμμος θυσίαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πόρτης ἔθυσεν ἀνθρώπους καὶ κτήνη πολλά· καὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης βρέξας τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περικλυσάμενος, καὶ ραντίσας τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ εὐφημισθεὶς ὑπ' αὐτῶν, διῆλθε μέσον τῶν παλλακίδων αὐτοῦ προσκυνηθεὶς ὑπ' αὐτῶν

μόνον ἐλεηλάτησε καὶ κατέστρεψε τὰ περὶ τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλὰ ἐλεηλάτησε καὶ κατέστρεψε τὰ φρούρια Ἀθύρας, Σηλυβρίας, Δαώνης, Ραιδεστοῦ, Ἄπρου. Εἰς δὲ τὰ ὄρη τοῦ Γάνου ἀνεῦρε πλῆθος κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐκρύπτετο ἐκεῖ μετὰ τῶν ζώων του, καὶ τοὺς μὲν ἀνθρώπους κατέσφαξε τὰ δὲ κτήνη ἀπέστειλεν εἰς Βουλγαρίαν ὡς καὶ γυναικόπαιδα πολλά. Ἐφθάσε μέχρις Ἀβύδου καὶ ἐκεῖθεν ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν εὗρεν ἀκόμη ἀνθισταμένην. Συνεχίσας τὴν πολιορκίαν ἐξηνάγκασε τὴν πόλιν νὰ παραδοθῆ, ἀπήγαγε δὲ τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς, τὸν ὁποῖον ἐγκατέστησεν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου.⁽¹⁾

Διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως, ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν ἐγγύς

καὶ δοξασθεῖς, καὶ ταῦτα θεωρούντων ἐκ τοῦ τείχους πάντων, καὶ μηδενὸς τολμῶντος κολῦσαι αὐτὸν ἢ ἀπολύσαι θέλος κατ' αὐτοῦ. Καὶ ποιήσας πάντα τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ καὶ ἄπερ ἐβούλετο περιεκύκλωσε τὴν πόλιν καὶ ἔβαλεν χάρακα ἐπ' αὐτῆ, καὶ ποιήσας ἡμέρας τινὰς καὶ πραιδεύσας τὰ ἔξωθεν τῆς πόλεως ἤρξατο ζητεῖν πάντα χρυσοῦ καὶ ἱματισμοῦ ἀριθμὸν πολὺν καὶ κοράσια ἐπιλεκτα ποσότητα τινά. Καὶ δὴ ποιήσας ὁ Λέων βουλὴν μετὰ τῶν ἀρχόντων ἐδήλωσε τὸν Κροῦμμον ὅτι ἐλλθὲ ἕως τοῦ αἰγιαλοῦ μετ' ὀλίγων τινῶν μὴ ἐπιπερόντων ὄπλα, καὶ ἡμεῖς ἐξερχόμεθα διὰ τῆς θαλάσσης ἄοπλοι μετὰ χελανδίου, καὶ συλλαοῦμεν, καὶ ἄπερ ἤτησω πάντα ποιούμεν. Καὶ ταῦτα διαλαλήσαντες, διὰ τῆς νυκτὸς ἐξαγαγόντες τινὰς ἐνωπλισμένους τρεῖς ἀνδρας, κατέκρυψαν αὐτοὺς ἐν δωματίοις τισίν τῶν Γάλλης ἔξωθεν τῆς πόρτης τῶν Βλαχερνῶν, δώσαντες αὐτοῖς σύσσημον ὅτι διαλεγόμενων ἡμῶν μετὰ τοῦ Κροῦμμου, σημεῖον τι ἔχομεν ποιῆσαι, ὅπερ θεασάμενοι ἐξέλθατε καὶ ἀποκτείνετε αὐτόν. Καὶ τῇ ἐπαύριον ὄντων τῶν Βουλγάρων ἐπὶ τὸ μέρος τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων ἔξωθεν τῆς πόλεως, κατήλθεν ὁ Κροῦμμος ἐπὶ τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν συνταγὴν μετ' ἄλλων τριῶν τὸν λογοθέτην αὐτοῦ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν λεγόμενον τοῦ Πατριτικοῦ φυγόντος εἰς τὴν Βουλγαρίαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἔχοντα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Κροῦμμου... λοιπὸν καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἐξῆλθον μετὰ χελανδίου βουλόμενοι συλλαῆσαι μετὰ τοῦ Κροῦμμου καὶ λαβόντες λόγον ἐξῆλθον τοῦ καραβίου¹ καὶ ἀποκαβαλικεύσας ὁ Κροῦμμος ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου στρωμένον καὶ χαλινωμένον ἐκράτει. Καὶ διαλεγόμενων αὐτῶν ἐποίησεν ὁ εἰς τῶν ἐκ τῆς πόλεως τὸ σημεῖον, ὃς ἦν Ἐξαβούλης, τῇ χειρὶ τὴν κεφαλὴν ἀποσκεπάσας. Ὅν ἰδὼν ὁ Κροῦμμος καὶ σκανδαλισθεὶς ἀνεπήδησεν² καὶ ἔχων ἔτοιμον τὸν ἵππον, σηκώσας αὐτόν οἱ μετ' αὐτοῦ, ἐκαβαλίκευσεν. Καὶ ἀνέκραξεν ὁ λαὸς ἀπὸ τοῦ τείχους «ὄ σταυρὸς ἐνίκησεν». Καὶ αὐτὸς ἤρξατο φεύγειν. Καὶ ἐξελθόντες οἱ ἐνωπλισμένοι ἐκ τῶν δωμάτων κατεδίωξαν ὀπίσω τοῦ Κροῦμμου καὶ ἀπολύσαντες αὐτῶν τὰ βέλη ὡς ᾗθησαν ὅτι ἐπλήγωσαν αὐτόν, αὐτὸς δὲ μονώτατος ἐφυγεν εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς ἐπίασθησαν ὑπὸ τῶν ὄντων ἐν τῷ χελανδίῳ. Καὶ ὁ μὲν λογοθέτης πᾶσαντα ἐσφάγη, Κωνσταντῖνος δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ζῶντες ἐπίασθησαν...».

1) Συνεχισταὶ Θεοφάνους (THEOPHANES CONTINUATUS). V. 4. σελ. 216. «...Ἐπεὶ δὲ Κροῦμμος ἐκείνος, ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχων, εἰς τὰς πρὸς Ῥωμαίους ἐξυβρίσας σπονδὰς πολέμιον χάρακα τῇ Ἀδριανουπόλει ἐβάλλετο... καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πάντας μετὰ καὶ Μανουὴλ τοῦ Ἀρχιερέως τῆς τοιαύτης πόλεως εἰς Βουλγαρίαν μετήγαγε, συνέβη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου γεννήτορας, ἔτι τοῦτον ἐν τοῖς παργάνοις ἔχοντας, εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀπαχθῆναι γῆν...».

πρός την περίοδον ταύτην χρονογράφων, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦμεν, ἀσχολοῦνται μόνον μὲ τὸ νὰ καθυβρίζουν τὸν Λέοντα, ὡς ὁ Γεώργιος ὁ Μοναχός, χωρὶς νὰ ἀναφέρει πρᾶξιν τινὰ τοῦ βασιλέως, οὔτε τὴν κατὰ τοῦ Κροῦμμου περιφήμην νίκην παρὰ τὴν Μεσημβρίαν, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν, οὔτε τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὁ δὲ Συμεὼν ὁ Μάγιστρος ἀναφέρει νέαν εἰσβολὴν τοῦ Κροῦμμου εἰς τὴν Θράκην ἐν μέσῳ χειμῶνι, λόγῳ τῶν καλῶν καιρικῶν συνθηκῶν, καὶ συνεπῶς νέας λεηλασίας καὶ καταστροφὰς τῆς δυστήνου Θράκης⁽¹⁾. Ὁ Συμεὼν ἀναγράφει ὅτι ὁ Κροῦμμος ἄγων 30.000 ὀλοσιδήρους Βουλγάρους ἔφθασε μέχρις Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλέ Μπουργκάς) καὶ διέβη τὸν ποταμὸν Ρηγίαν (Ἐργίνην), καὶ ὅτι ἠχμαλώτισε μέγα πλῆθος, ἀνερχόμενον εἰς 50.000 ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του κατόπιν ραγδαίον βροχῶν ὁ Ἐργίνης εἶχε καταστῆ ἀδιάβατος καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Κροῦμμον νὰ παραμείνῃ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ 15 ὄλας ἡμέρας. Ὁ Λέων εἰδοποιήθη διὰ τὴν κατάστασιν ἣ ὅποια ἐδημιουργήθη εἰς τὸν Κροῦμμον λόγῳ τῶν πλημμυρῶν, πλὴν ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ Κροῦμμου καὶ σῶσῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Διὰ τὴν παρᾶλειπν ταύτην τοῦ Λέοντος κατηγοροῦν αὐτὸν οἱ χρονογράφοι. Τὴν εἰσβολὴν ταύτην δὲν ἀναφέρουν οἱ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου γράψαντες ἀνώνυμοι τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θεοφάνους ὑπὸ τὸν τίτλον THEOPHANUS CONTINUATUS, καὶ τοὺς ὁποίους θὰ ἀναφέρωμεν εἰς τὸ ἐξῆς ὡς «Συνεχιστὰς τοῦ Θεοφάνους».

Ὁ Λέων προπαρασκευαζόμενος καὶ ἀνασυντάσων τὸν διαλυθέντα καὶ ἀποτεταρομένον στρατὸν του κατόπιν τῆς ἥττης τῆς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, δὲν ἐξῆλθε τῆς πρωτευούσης διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Κροῦμμον, ἰδίᾳ μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν του ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνῃ λόγῳ τῶν πλημμυρῶν, διότι ἀντελαμβάνετο ὅτι νέα ἥττα θὰ ἦτο καταστρεπτικὴ διὰ τὸ ἔθνος. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο ἀλλά, γράφουν οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους, διεβίβασεν εἰς τὸν Κροῦμμον προτάσεις εἰρήνης, αἱ ὅποια ὁμως ἀπερρίφθησαν ὑπ' αὐτοῦ⁽²⁾. Ὁ Βασιλεὺς Λέων ἀνέβαλε κάθε πολεμικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν

1) Συμεὼν Μάγιστρος. (DE LEONE ARMENIO) 10. ἔκδ. Βόννης. «Καὶ δὴ λοιπὸν γεγονότος εὐδίου τοῦ ἀέρος τῷ χειμῶνι, καὶ τῶν ποταμῶν μὴ ἐχόντων ὕδαρ πολὺ, ἐξῆλθον οἱ Βούλγαροι χιλιάδες λ' ὀλοσίδηροι καὶ ἐλδόντες ἕως Ἀρκαδιουπόλεως καὶ περᾶσαντες τὸν Ρηγίαν... ἤφρον λαὸν πολὺν καὶ ἠχμαλώτευσαν αὐτόν. Καὶ πρὸ τοῦ περᾶσαι αὐτοὺς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο ὑετὸς πολλὸς ἡμέρας ὁκτώ, καὶ ὀγκωθεὶς ὁ ποταμὸς ἐγένετο ὡς θάλασσα, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιπερᾶσαι οἱ Βούλγαροι ἔμειναν ἡμέρας ιε' κατέχοντες τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ μηνύσαντες τὸν Λέοντα τοῦ βοηθήσαι, οὐ προσέσχεν οὐδὲ τῆς πόλεως ἐξῆλθεν, οὐδὲ ἄλλους τινὰς ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν... καὶ οὕτως ἐπέρασεν μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ἑμοῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων χιλιάδων ν' (50.000).

2) Συνεχισταὶ Θεοφάνους (DE LEONE ARMENIO). 13. ἔκδ. Βόννης. «...Πρωτόν μὲν δεῖν ὠήθη διὰ πρεσβείας εἰρήνης ἀναμνησαὶ αὐτὸν (τὸν Κροῦμμον), ὡς δὲ

άνοξιν, ὁπότε ὑπελόγιζεν ὅτι θὰ ἦτο ἔτοιμοπόλεμος.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος τοῦ 814 μ.Χ. ἀνηγγέλη εἰς τὸν Λέοντα ὑπὸ κατασκόπων καὶ διαφυγόντων Ἑλλήνων αἰχμαλώτων, ὅτι ὁ Κροῦμμιοσ παρεσκευάζετο ἐντατικῶς ὄχι μόνον δι' ἐπιδρομὴν καὶ λεηλασίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ προσβολὴν κατὰ τῆς Κων)πόλεως, τὴν ὁποίαν θὰ κατηύθυνε πρὸς τὴν περιοχὴν Βλαχερνῶν, ὅπου ἐθεώρει τὰ τείχη εὐπρόσβλητα, καὶ πρὸς τοῦτο κατεσκευάζε ποικίλας πολιορκητικὰς μηχανάς. Κατόπιν τῶν πληροφοριῶν τούτων ὁ Λέων ἀφ' ἑνὸς διέταξε τὴν ἄμεσον ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν διὰ νέου τείχους καὶ νέας τάφρου, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀφ' ἑτέρου ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν Κροῦμμιον ἐπὶ πεδίου μάχης μακρὰν τῆς πρωτευούσης. Πράγματι τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 814 μ.Χ. ὁ Λέων ἐστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων, εὐρισκομένων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσημβρίας⁽¹⁾. Ἐκεῖ, ἐγγὺς τῶν στρατοπεδευμένων Βουλγάρων, κατέλαβε μίαν ἰσχυρὰν τοποθεσίαν, τῆς ὁποίας τὴν ἀμυντικὴν ἰσχὺν συνεπλήρωσεν δι' ἔργων ὀχυρώσεως, καὶ ἐφωδίασεν αὐτὴν καλῶς. Οἱ Βούλγαροι ἐστρατοπεδευμένοι οὐχὶ μακρὰν τῆς θέσεως αὐτῆς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχισαν νὰ στεροῦνται τροφίμων, διότι ἡ περιοχὴ λεηλατηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν πρότερον δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ τὰ μέσα συντηρήσεως τοῦ στρατοῦ, δὲν ἐτόλμων δὲ νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἐκεῖθεν πρὸς ἀνεύρεσιν τροφῶν λόγῳ τῆς παρουσίας τοῦ Λέοντος, ἀθυμία δὲ ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ αὐτοῦς. Ὁ Λέ-

οὐκ ἔπεισεν τὰ τῶν τειχῶν διερρηχότα δι' ἑαυτοῦ ἀνοικοδομησάμενος ἐξεβοήθη διὰ ταχέων...».

1) Συνεχισταὶ Θεοφάνους (DE LEONE ARMENIO) 13. «...καὶ γενόμενος ἐν Μεσημβρία τῇ πόλει τοιοῦτό τι διεχρήσατο στρατηγήματι. Ἡμέρας ἱκανὰς ἐν τινὶ τόπῳ ἐπιταφύσας ἑαυτόν τε καὶ τὸν στρατὸν ἐκαθέζετο σιτιζόμενος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ λειπόμενος τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τρυφὴν, οὐδενὸς. Ἐπεὶ δὲ τοὺς παρακειμένους καὶ κατ' αὐτοῦ καθωπλισμένους Βουλγάρους ἐν στενότητι εἶναι τῶν ἀναγκαίων ἀκήκοεν, τοῦ μὲν οὐ ἐφῆδρευε τόπου νύκτωρ ἀπάνεισι μετὰ στρατιωτῶν ἱκανῶν ῥώμῃ τε καὶ καρτερίᾳ γεγυμνασμένων, ἐνὶ μόνῳ τὴν ἑαυτοῦ παραγυμνώσας γνώμην, καὶ πρὸς λόχον (ἐνέδραν) ἐπὶ τινος βουνοῦ χωρεῖ, σύνθημα τοῦ πολέμου καὶ ἄραν εἰπόν. Ὡς δ' ἡμέρα ἀνέλαμπεν καὶ ὁ στρατηγὸς ἐγυμνοῦτο τοῦ βασιλευόντος φυγῇ χρῆσασθαι τοῦτον, τὸν βασιλέα δηλονότι, πάντες καθωμολόγουν τῶν γεγονότων εἰδόντες οὐδέν. Ὅθεν ἀναθαρρήσαντες οἱ ἐναντίοι μένειν ἐφ' ἑαυτῶν οὐδόλως ἐδύναντο, ἀλλὰ καὶ κατεξανίσταντο καὶ ἐπὶ χεῖρας ὄντο τὸ στράτευμα ἔχειν. Νυκτὺς οὖν ἐπιγενομένης κέτεισιν ἐκ τοῦ λόχου ὁ Λέων ἀπροσδοκῆτους οὖσι κακῶν, καὶ συμμίξας αὐτοῖς ἀνδράσιν ὄπλον γυμνοῖς καὶ διαλελυμένοις ὕπνῳ τε καὶ θάρρει τῆς τοῦ βασιλέως φυγῆς τοσοῦτον ἐνηργάσατο φρόνον καὶ φρόνον πάντοθεν ἐκχυθέντων τῶν Ρωμαίων κατὰ τὸ σύνθημα, ὡς πανδημεὶ αἰσῆσαι τὸ στρατόπεδον καὶ μηδὲ πυρφόρον, τὸ δὴ λεγόμενον, διασωθῆναι. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἡλικίαν ἐκ καταδρομῆς τε καὶ προνομῆς ἀνάρπαστον θείς, καὶ τὰ τέκνα τούτων ταῖς πέτραις καὶ τῇ γῇ προσκροτῶν, τὴν ἑαυτοῦ κατέλαβεν ἐν τάχει. Ὅθεν ἔκτοτε ἐκεῖνος ὁ βουνὸς Λέοντος ἐπωνομάσθη καὶ οἱ αἰεὶ ἐκεῖσε διαβιβαζόμενοι τῶν Βουλγάρων τὴν κεφαλὴν ἐπισειόντες δακτυλοδεικτοῦσι, καὶ λήθην λαμβάνουσι τῶν τότε κακῶν οὐδαμῶς ....».

ων πληροφορηθείς τὴν κατάστασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφίμων, ἀπεφάσισε διὰ στρατηγήματος νὰ ἐπιφέρει καίριον πλῆγμα κατ' αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο τὴν νύκτα τῆς 12ης πρὸς 13ην Ἀπριλίου, παραλαβὼν μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ ἀπεχώρησε τοῦ στρατοπέδου καὶ κρυφίως κατέλαβε λόφον ὀπισθεν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοπέδου. Τὴν ἀπόφασίν του ταύτην ὁ Λέων ἐγνώρισε μόνον εἰς ἓνα τῶν ὑπ' αὐτὸν μεγιστάνων, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε καὶ τὰς καταλλήλους ὁδηγίας δράσεως κατὰ τὴν συμπεφωνημένην ὥραν καὶ κατόπιν ὠρισμένου σήματος. Τὴν πρωΐαν οἱ παραμεινάντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἐταράχθησαν, νομίζοντες ὅτι ὁ Λέων τοὺς ἐγκατέλιπε φρονηθεὶς καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τοῦτο πληροφορηθέντες οἱ Βούλγαροι ἐνεθουσιάσθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν ἐπομένην 14ην Ἀπριλίου, θεωροῦντες βεβαίαν τὴν νίκην, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν νύκτα ἐχαλάρωσαν τὰ μέτρα ἀσφαλείας αὐτῶν. Ὁ Λέων τὴν νύκτα πρὸς τὴν 14ην Ἀπριλίου προσβάλλει τοὺς κοιμημένους Βουλγάρους πανταχόθεν, διότι ἔλαβον μέρος καὶ οἱ εἰς τὸ στρατόπεδον εὐρισκόμενοι, κατόπιν τοῦ δοθέντος σήματος ὑπὸ τοῦ Λέοντος, καὶ ἐπιφέρει εἰς αὐτοὺς ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Μάχη δὲν ἐγένετο ἀλλὰ σφαγὴ τῶν Βουλγάρων. Οὐδενὸς ἐφείσθησαν. Μόλις ὁ Κροῦμιμος μετ' ἐλαχίστης ἀκολουθίας διεσώθη, ἅπαντες οἱ λοιποὶ ἐσφάγησαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κροῦμιμου τὸ τέλος ἐπῆλθε συντόμως, μετὰ ἓν ἔτος τὴν 12ην Ἀπριλίου τοῦ 815 μ.Χ. καθ' ὃν χρόνον κατέβαλλε τεραστίως προσπαθείας πρὸς συγκρότησιν νέου στρατοῦ. Ἄλλοι γράφουν ὅτι ἀπέθανεν ἐξ αἰμοπτυσίας καὶ ἐκ τοῦ τραύματος τὸ ὁποῖον ἔλαβεν, ἄλλοι δὲ ὅτι ἐστραγγαλίσθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἡ νίκη τοῦ Λέοντος ὑπῆρξε πλήρης, ἡ δὲ ἀνάμνησις τοῦ νικηφόρου αυτοκράτορος συνεδέθη ἐπὶ μακρὸν μὲ τὸς χώρους ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἐξέπλυνε τὴν αἰσχρὰν τοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως φυγῆν. Ὁ βουνὸς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Λέων εἶχε στήσει τὴν ἐνέδραν ὠνομάσθη «Βουνὸς τοῦ Λέοντος», οἱ δὲ Βούλγαροι διαβαίνοντες ἐκεῖθεν καὶ μετὰ ἓνα αἰῶνα μετὰ τὴν μάχην, ὡς γράφουν οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους, «οἱ αἰεὶ ἐκεῖσε διαβιβαζόμενοι τῶν Βουλγάρων τὴν κεφαλὴν ἐπισείοντες δακτυλοδεικτοῦσι, καὶ λήθην τῶν τότε κακῶν οὐδαμῶς». Πλὴν τῶν πολλῶν λαφύρων τὰ ὁποῖα ἀνεῦρεν εἰς τὸ Βουλγαρικὸν στρατόπεδον, ὁ Λέων ἀπηλευθέρωσε καὶ ὅλους τοὺς εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην εὐρισκομένους Ἕλληνας αἰχμαλώτους τοῦ Κροῦμιμου.

Ὁ Συμεὼν Μάγιστρος, ἐν ᾧ ἀναφέρει τὰς προετοιμασίας τοῦ Κροῦμιμου διὰ τὴν κατὰ τῆς πρωτεύουσας ἐκστρατείαν⁽¹⁾ καὶ τὰ ληφθέντα μέτρα

1) Συμεὼν Μάγιστρος. (DE LEONE ARMENIO) II, ἐκδ. Βόννης. «Λοιπὸν οὖν μετὰ ταῦτα ἀνηγγέλθη αὐτῶν λεγόντων ὅτι Κροῦμιμος ἐστράτευσε λαὸν πολὺν συναθροίσας καὶ τοὺς Ἀθάρους καὶ πάσας τὰς Σκλαβινίας. Πρὸς δὲ τούτοις παρασκευάζει διαφόρων ἐλεπόλεων ὄργανά τε καὶ μηχανήματα καὶ ἰσχυρὰ παμμεγεθέστατα, τριβόλους καὶ πετροβόλους καὶ χελῶνας καὶ ὑψηλοὺς κλίμακας, σφαίρας τε

ὑπὸ τοῦ Λέοντος εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Βλαχερνῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης αὐτῆς, οὐδόλως ὁμιλεῖ περὶ ἐκστρατείας καὶ νίκης τοῦ Λέοντος παρὰ τὴν Μεσημβρίαν, ἀλλὰ γράφει ὅτι, ὡς ἀνήγγειλον τινὲς τῶν διασωθέντων αἰχμαλώτων τὴν Μεγάλην Πέμπτην τοῦ Πάσχα, ὁ Κρούμμος ἀπέθανε «τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο ἀοράτως σφαγιασθεῖς». Οἱ καλόγηροι καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες οὔτε τὴν νίκη τοῦ Λέοντος συγχωροῦσι καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν ἐκ τούτου ἐπελθόντα θάνατον τοῦ Κρούμμου, ἀλλὰ σιωποῦν καὶ διαστρέφουν τὰ πάντα⁽¹⁾. Ὁ Γεώργιος Μοναχὸς εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον περὶ Λέοντος οὐδόλως μνημονεύει τὴν νίκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων, οὔτε περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κρούμμου, ἀσφαλῶς διὰ τὴν μὴ γράψῃ τι ὑπὲρ τοῦ μισητοῦ Λέοντος.

Ὁ Λέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κων)πολιν τροπαιοῦχος καὶ ἀνήγγειλε διὰ προκηρύξεως τὴν νίκην εἰς ἅπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Συμεὼν καὶ τοῦτο ἀκόμη διαστρέφει καὶ κατηγορεῖ τὸν Λέοντα, ὅτι ἔγραψεν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Κρούμμου προῆλθεν ἐκ τοῦ τοξεύματος αὐτοῦ ἀποσιωπῶν τελείως τὴν γενομένην μάχην⁽²⁾. Ἡ μὴ ὑπὸ τῶν χρονογράφων, πλὴν τῶν Συνεχιστῶν Θεοφάνους, ὡς ἀνεγράφη, καὶ τοῦ Γενεσίου (σελ. 12), ἀναγραφὴ τῆς μάχης τῆς Μεσημβρίας μεταξὺ Λέοντος καὶ Κρούμμου λόγῳ τοῦ μίσους τῶν εἰκονολατρῶν χρονογράφων κατὰ τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλοὺς τῶν νεωτέρων συγγραφέων, καὶ δὴ εἰς τοὺς Σλαύους, τὰ ἀμφισβητήσουν αὐτήν. Ὁ V. VASILIEV οὐδόλως ἀναφέρει περὶ μάχης τῆς Μεσημβρίας, ἀλλὰ μόνον γράφει: «Ἐδῶ ὁμως ἀνεκόπη ἡ ὁρμὴ του (τοῦ Κρούμμου), δεδομένου ὅτι ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ἀφήσας οὕτω ἐπὶ ἓνα

καὶ μοχλοὺς καὶ ὄρυγας, κριοὺς τε καὶ βλοστοάσεις, πυροβόλα τε καὶ λιθοβόλα καὶ σκοπεῖδια εἰς τὸ βάλεσθαι θέλη καὶ σφενδόνας, πάντα τὰ μηχανήματα κατὰ τῶν ἐπάλξεων πρὸς τὸ ἐλεῖν τὴν πόλιν. Ἐπὶ τὸ δυτικὸν δὲ μέρος, φησὶν, τῆς πόλεως κατὰ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν ταῦτα πάντα βούλεται προσαγαγεῖν τὰ μηχανήματα, ἐνθα καὶ ἐτοξεύθη . . . Ταῦτα ἀκούσας Λέων, πέμψας τε κατασκόπους καὶ μαθὼν τὴν ἀλήθειαν, συναθροίσας λαὸν πολὺν καὶ τεχνίτας ἤρξατο κτίζειν ἕτερον τεῖχος ἔξωθεν τοῦ τείχους Βλαχερνῶν, κόψας καὶ τὴν σοῦδαν πλατεῖαν. . . οὕτω τοῦ ἔαρος καταλαβόντος, ὡς φασὶν τινὲς διασωθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἀπὸ Βουλγαρίας, περὶ τῆς μεγάλης Πέμπτης τοῦ Πάσχα ὁ πρῶτος Βουλγαρίας ὁ Κρούμμος, ὁ περιφνημὸς ὁ τὴν πόλιν ἐλεῖν βουλόμενος, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο ἀοράτως σφαγιασθεῖς· ὅς καὶ ἐξήγαγεν αἱμάτων ὀχλοῦς διὰ τε τοῦ στόματος καὶ τῶν ρινῶν καὶ τῶν ὠτων αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀπέρρηξεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν κακοῖς».

1) Ὁ Ἀνώνυμος ὁ γράφας περὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, εἰς τὴν σελ. 384 γράφει ἀπλῶς περὶ Κρούμμου «ἀοράτως ἐσφαγιάσθη». Ὁ ἱστορικὸς Κ. Ἀμαντὸς σχολιάζων τὸν συγγραφέα ἐπ' αὐτοῦ γράφει (Ἱστορ. Βυζαντινοῦ κράτους. Τόμ. Α' σελ. 411 σχόλ. 2). Ὁ Ἀνώνυμος μισεῖ τόσον τὸν Λέοντα, ὥστε δὲν εἶναι περιέργον ἵτι δὲν ἀναφέρει τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας, ὅπως οὐδὲ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα».

2) Συμεὼν Μάγιστρος (DE LEONE ARMENIO) 12 ἔκδ. Βόννης. «Ἐπαρθεῖς τοίνυν τῷ φρονήματι ὁ Λέων, ὅτι αὐτὸς κατέβαλε τὸν πολέμον, οὐχὶ Θεός, ἔπεμ-

διάστημα τὴν αὐτοκρατορίαν ἤσυχον ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν Βουλγάρων»⁽¹⁾. Ὁ BURȚ⁽²⁾ παραδέχεται ὅτι ἐγένετο μάχη τὸ 813 μ.Χ. παρὰ τὴν Μεσημβρίαν μεταξὺ Λέοντος τοῦ Ε' καὶ Κρούμμου καὶ προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν σιωπὴν τῶν διαφόρων συγγραφέων. Ὁ RUNSIMAN⁽³⁾, γνωστὸς διὰ τὰ φιλοβουλγαρικὰ του αἰσθήματα, δὲν παραδέχεται ὅτι συνήφθη μάχη παρὰ τὴν Μεσημβρίαν μεταξὺ Λέοντος τοῦ Ε' καὶ τοῦ Κρούμμου, ἀλλὰ ὑποστηρίζει ὅτι ἐγένετο σύγκυσις πρὸς ἄλλην μάχην συναφθεῖσαν παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.

Εἶναι ἄγνωστον διατί ὁ Λέων μετὰ τὴν μεγαλειώδη νίκην του κατὰ τοῦ Κρούμμου δὲν συνέχισε τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ δὲν ἐπεδίωξε τὴν πλήρη ὑποταγὴν τοῦ Κρούμμου καὶ τῶν Βουλγάρων, ὡς θὰ πράξουν βραδύτερον ὁ Ἰωάννης Ἰσιμιακῆς καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

Διάδοχοι τοῦ Κρούμμου. Μετὰ τὸν θάνατον ἢ φρόνον τοῦ Κρούμμου, ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας, διεδέχθη τοῦτον ὁ Μουτράγων ἢ Μορτάγων ἢ Ὁμουράγ. Εἰς κείμενα ἀγιολογικὰ μνημονεύονται ἄλλα ὀνόματα τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Κρούμμου, Τζόκος, Δούκουμος, Δίτζεγος, ἢ Δίτζεγγος, ἀλλ' ὁ GREGOIRE⁽⁴⁾ νομίζει ὅτι ὅλα αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς τὸν αὐτὸν διάδοχον, τὸν γνωστὸν ὡς Ὁμουράγ. Ὁ Ὁμουράγ ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ τριακονταετῆ εἰρήνην μετὰ τοῦ Λέοντος ἀφ' οὗ ἀντηλλάγησαν βαρεῖς ὄροισι περὶ τηρήσεως αὐτῆς⁽⁵⁾. Ὁ V. VASILIEV γράφει σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «Ένας ἀπὸ τοὺς ἀμέσους διαδόχους τοῦ Κρούμμου, ὁ Ὁμουράγ», μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀξιολόγους προσωπικότητας τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Βουλγαρίας (κατὰ τὸν USPENSKY)⁽⁶⁾, «συνῆψε μετὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ἐποχὴν τοῦ Λέοντος Ε', μίαν εἰρήνην διαρκείας τριάντα ἐτῶν. Ἡ συμφωνία κυρίως περιεστράφη περὶ τοῦ ζητή-

ψεν εἰς πάσας τὰς χώρας σάκρας, ἀναγγέλων ὅτι εἶρον τοὺς Βουλγάρους ἐγγὺς ὄντας τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς φρονήσεως καὶ ἀνδρείας καὶ διὰ τῆς ἀγωγῆς μου τοξεύσας τὸν πρῶτον αὐτῶν πάντας ἀπόλεσα ὅστις καὶ διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἀποθνήσκει, φησὶν, ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν».

1) V. VASILIEV. Ἱστορία τῆς Βυζαντ. αὐτοκρατορίας. Μετάφρασις Δ. Σαβράμη. Τόμ. Β' σελ. 350 ἔκδοσι. 1954.— Σημ. Ἴδου ἡ ἀξιοπιστία αὐτοῦ εἰς πᾶν ἀφορῶν τοὺς Σλαῦους. Δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ ὅτι ἐγεννήθη Σλαῦος.

2) BURȚ. EASTERN ROMAN EMPIRE. 339—354.—

3) S. RUNCIMAN, A HISTORY OF THE FIRST BULGARIAN EMPIRE. 51-70. Διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν τονίζει τὰ φιλοβουλγαρικὰ του αἰσθήματα. Βλέπε καὶ TH. I. USPENSKY. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. II. (1) 250-263.

4) GREGOIRE. LES SOURCES EPIGRAPHIQUES DE L' HISTOIRE BULGARE, BYZANTION. T. 9 (1934) σελ. 784.

5) Συνεχιστὰί Θεοφάνους (DE LEONE ARMENIO) 20. ἔκδ. Βόννης. «Καὶ γὰρ τὰς τριακονταετείς σπονδὰς τοῖς Ὀθῆνοισι δὴ τοῖτοις τοῖς καλομένοις Βουλγάροις ἐνομότως ποιῶν καὶ εἰρηνικὰς σιμβάσεις καταπραττόμενος».

6) USPENSKY. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. II (1) σελ. 263. Εἰς τὴν ρωσικὴν.

ματος τοῦ καθορισμοῦ τῶν συνοριακῶν γραμμῶν τῶν δύο κρατῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Θράκης. Ἰχνὴ αὐτῶν τῶν γραμμῶν ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερον»⁽¹⁾. Ὁ ἱστορικὸς κ. Ἀμαντὸς γράφει τὰ ἑξῆς: «Ὁμορτάγ συνήψεν εἰρήνην τριακονταετῆ (814), περὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν εἰδήσεις καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Κατὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν, εὐνοϊκὴν μᾶλλον διὰ τοὺς Βουλγάρους, ὠρίσθησαν τὰ σύνορα εἰς τὴν Θράκην, ἔγινεν ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων, ἐζήτησαν δὲ οἱ Βούλγαροι ἐπ' εὐκαιρίᾳ νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Βουλγαρίαν τοὺς εἰς τὴν Θράκην εὐρισκομένους Σλαύους⁽²⁾. Εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν (λέξις Βουλγαρία, σελ. 633), ἀναφέρεται ὅτι ὄροι τινὲς τῆς συνθήκης ταύτης διεσάδθησαν εἰς ἐπιγραφὴν ἀνακαλυφθεῖσαν εἰς τὸ χωρίον Σουλεϊμάνκιοι. Κατ' αὐτήν: 1) τὰ παλαιὰ σύνορα ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς πόλεως Δεβελτοῦ καὶ διήκοντα μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰζσοπάν - Ἀσμάκ ἐπικυροῦνται, ἐκεῖθεν ὅμως τροποποιοῦνται διερχόμενα νοτίως μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τοῦ Τούντζα πρὸς τὸ ὄρος Σακάρ, τρέπονται πρὸς τὰ Ν.Δ., διέρχονται μεταξὺ τοῦ ἀγνώστου φρουρίου Βασλένα καὶ τῆς Ἀγαθονίχης (παρὰ τὸ χωρίον Σαρανλί), ἐκεῖθεν πρὸς Κωνσταντίγια (Ν. τοῦ Χαρμανλῆ) καὶ τὴν Μακρολιβάδα (σήμερον Οὐζουντζόβα) μέχρι τῶν βορείων κλιτύων τῆς Ροδόπης. 2) Ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀπέδιδεν ὅλους τοὺς ἐντεῦθεν τῆς γραμμῆς ἐγκατασταθέντας Σλαύους, ὁ δὲ Βούλγαρος ἡγεμὼν θὰ ἀπέδιδε τοὺς αἰχμαλώτους, συμφωνηθέντος ὅτι κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἕκαστος ἀνώτερος στρατιωτικὸς θὰ ἀντηλλάσσετο ἔναντι πλειόνων πολιτῶν, διὰ δὲ τοὺς ἐν φρουρίοις συλληφθέντας στρατιώτας θὰ ἐδίδοντο δύο θῆες δι' ἕκαστον ἄνδρα, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπελύοντο οὗτοι τῆς ἐνεργοῦ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

Ἄν πιστεύσωμεν τὴν ὁροθεσίαν τῆς ἀναφερομένης ἀνωτέρω συνθήκης ταύτης, πρέπει καὶ ἡ Φιλιπούπολις νὰ περιῆλθε τότε εἰς τοὺς Βουλγάρους, πράγμα τελείως ἀναληθές. (Βλέπε καὶ σχετικὸν σχέδιον).

Ὁ γυμνασιάρχης Ξανάλατος (Ἔθνη τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Βαλκανικὴν, σελ. 25) γράφει: «Μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τὸν ἐπακολοθήσαντα θάνατον τοῦ Κρούμμου, ὁ Λέων Ε' συνῆψε μετὰ τοῦ νέου ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ὁμορτάγ τριακονταετῆ εἰρήνην (814) κατὰ τὴν ὁποίαν παρεχωρήθη, ὡς φαίνεται, εἰς τοὺς Βουλγάρους ἡ παρὰ τὴν Δεβελτὸν χώρα, ἡ «ἐλώδης χώρα, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Μιχαὴλ ὁ Σῦρος, διὰ τὴν

1) V. VASILIEV. Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Μετάφρασις Α. Σαβράμη. Τόμ. Β' σελ. 350, ἔκδ. 1954.

2) Κ. Ἀμαντὸς. Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τόμ. Α' σελίς 412.

Σημείωσις. Ὁ ἱστορικὸς Κ. Ἀμαντὸς παραπέμπει διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς συνθήκης εἰς τὸν Βούλγαρον ἱστορικὸν ZLATARSKI καὶ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ GESCHICHTE DER BULGAREN. σελ. 33. Ἐχομεν τὴν γνώμην, ὡς καὶ περαιτέρω θὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι ὁ διακεκομμένος ἱστορικὸς Κ. Ἀμαντὸς εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην σφάλει ἀκολουθῶν τὰς μυθοπλαστικὰς ψευδολογίας τῶν Βουλγάρων συγγραφέων.

ὅποιαν εἶχον γίνει τόσοι ἀγῶνες...». Καὶ ἐπὶ Ὅμορτάγ οἱ Ἕλληνες παρέμειναν κύριοι τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Αἴμου χώρας. Τὰ ὄρια ἦσαν ὁ Αἴμος μέχρι τοῦ Μπουργκάς (Πύργου)»⁽¹⁾.

Ὁ ἱστορικός Κ. Παπαρηγόπουλος οὐδὲν περὶ παραχωρήσεων γράφει εἰς τοὺς Βουλγάρους. Τοῦναντίον γράφει τὰ ἑξῆς: «Νῦν δὲ ἐν μάχῃ μᾶ ἔπαθον καταστροφὴν (οἱ Βούλγαροι) ἐξ ἧς τὰ πράγματα μετέβαλον ἐντελῶς ὄψιν. Οὐ μόνον πάντες οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὐρεθέντες αἰχμάλωτοι ἠλευθερώθησαν καὶ πάντα τὰ λάφυρα περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν καὶ αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Αἴμου καταληφθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν χώραι καὶ πόλεις ἀνεκτήθησαν, ἀλλ' ὁ διαδεξιόμενος τὴν ἀρχὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρούμμου ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν βασιλέα ἀνακωχὴν τριακονταετῆ. Διὰ δὲ τὴν φθορὰν ἦν ἔπαθον καὶ τὸν τρόμον ὃν ἠσθάνθησαν καὶ πολὺ μετὰ τὴν προθεσίαν ταύτην ἐπὶ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε περίπου ἔνιαυτούς, οἱ Βούλγαροι, ἐκτὸς μικρᾶς τινὸς περὶ τὸ 852 ἐχθροπραξίας, δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἄρῳσι τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Χριστιανῶν».

Τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα περὶ ὄρων συνθήκης καὶ εὐρέων ἐδαφικῶν παραχωρήσεων φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν ἀποκύημα τῆς φαντασίας τῶν Βουλγάρων ἱστορικῶν, τοὺς ὁποίους δυστυχῶς ἀκολουθεῖ ἐν πᾶσιν ὁ συγγραφεὺς τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Τὴν ἀποψιν ἡμῶν ταύτην στηρίζομεν εἰς τὰ κατωτέρω δεδομένα:

Εἶναι γνωστὸν καὶ πῶλλάκις ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν συγγραφέων καὶ πολλῶν ξένων ὅτι οἱ Βούλγαροι συγγραφεῖς, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Σλαύων συγγραφέων, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, συνεχῶς διὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης καταβάλλουν προσπαθείας ὅπως δημιουργήσουν ἱστορικά καὶ ἐθνολογικά δεδομένα ἐπὶ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτων παραθέτομεν τὰ ἑξῆς:

1) Ἐπλαστογράφησαν ἀρχαῖα χειρόγραφα εὐρισκόμενα εἰς Ἀχρίδα, καὶ ἡ πλαστογραφία τῶν ἀπεδείχθη ὑπὸ εἰδικοῦ ἐρευνητοῦ, καὶ δὴ φίλου τῶν Βουλγάρων, τοῦ GELZER⁽²⁾.

2) Παρεσκευάσαν τὴν ἀνέυρεσιν δῆθεν στήλης εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Νάρες, ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν κατεσκευάσαν οὗτοι καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγράφεται δῆθεν συνθήκη μετὰ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος

1) Ἐνταῦθα ὁ γυμνασιάρχης Ξανάλατος, ἐν ᾧ ὀρθῶς γράφει ὅτι ὄρια μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἦσαν ὁ Αἴμος, ἐν συνεχείᾳ σφάλλει προσθέτων «... μέχρι τοῦ Μπουργκάς (Πύργου)». Σφάλλει διότι πάντοτε καὶ μέχρι τοῦ 917 μ.Χ. τοῦλάχιστον αἱ πόλεις Ἀγχίαλος καὶ Μεσημβρία, βορείως εὐρισκόμεναι τοῦ Πύργου, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν Μεσημβρίαν κατέφυγεν ὁ Λέων ὁ Φωκᾶς μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ παρὰ τὸν Ἀχελῶν (Ἀχελῶ ποταμὸς παρὰ τὴν Ἀγχίαλον) ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι πάντοτε Ἕλληνιστά. Ἀσφαλῶς ὁ Λέων Φωκᾶς δὲν θὰ κατέφυγεν εἰς βουλγαρικὴν πόλιν διὰ νὰ σωθῆ.

2) H. GELZER. DER WIEDERAUFGEFUNDENE CODEX DES HL. KLEMMENS VON ACHIRIDA LEIPZIG. 1903. 45.57. καὶ 67-69.

Συμεών καὶ τοῦ Διοικητοῦ Θεσσαλονίκης Θεοδώρου Ὀλγου Τρακανοῦ ἢ κατ' ἄλλους ἐκ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν τοῦ Συμεών, χρησιμοποιήσαντες τὰς ἐκφράσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς π.χ. ἐπὶ ἄρχοντος... ταδε, συνθήκη οὐδαμοῦ ἀναφερομένη, καὶ διὰ τῆς ὁποίας καθορίζονται τὰ ὅρια μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, διερχόμενα ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης, τῆς ἀνυπόκτου, παρεχωρέτο εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ ἢ ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου Ὀλγου Τρακανοῦ ὀλόκληρος ἡ Μακεδονία, πλὴν μικρῶς περὶ τὴν Θεσσαλονικὴν περιοχῆς καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἡπειρος καὶ Ἀλβανία, καὶ τὸ μείζον μέρος τῆς Θράκης. Ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς M. IVANOFF ἀνάγει τὴν συνθήκην ταύτην εἰς τὸ ἔτος 904 μ.Χ., ὁ δὲ Ρῶσσος TH. USPENSKY, διευθυντῆς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κύριος δρᾶστης τῆς πλαστογραφίας ταύτης⁽¹⁾, ἀνάγει αὐτὴν εἰς τὰ ἔτη 904 καὶ 917 μ.Χ. Ὁ καθηγητῆς N. Βέης χαρακτηρίζει τὴν στήλην ὡς κίβδηλον κατασκευάσμα τοῦ Μιλιούκωφ πιθανῶς, ὁ δὲ B. Κολοκοτρώνης ἀναλύει ἐν πλάτει τὴν πλαστότητα αὐτῆς ἱστορικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς⁽²⁾. Τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ πλαστότητος τῆς στήλης ὑποστηρίζει καὶ ὁ καθηγητῆς Στίλπων Κυριακίδης⁽³⁾. Ὁ ἱστορικὸς K. Ἀμαντος (Νέα Ἑστία, τόμ. 36, 1944, σελ. 719)

1) Βλέπε TH. USPENSKY. «Ὁ Σανοριακὸς λίθος μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βουλγαρίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεών (III 1898. σελ. 184-194) εἰς τὴν ρωσικὴν.

2) V. COLOCOTRONIS. LA MACEDOINE ET L'HELLENISME. σελ. 193-199, ἔκδ. PARIS. 1919. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅτι ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Διευθυντῆς τοῦ νομισματικοῦ Μουσείου τῆς Ἑλλάδος M.I. Σβορώνος γράφει τὰ ἑξῆς διὰ τὴν στήλην ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀρχαιολογικῆς: α) Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς δὲν εἶναι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν φέρεται ὅτι ἐγράφη ἢ ἐπιγραφή, ἤτοι τοῦ 904 μ.Χ., καὶ β) ὅτι ἡ στήλη ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρεται γεγραμμένη ἢ συνθήκη δὲν εἶναι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ εἶναι ἐπιτάφιος Ἀττικὴ τοῦ IV π.Χ. αἰῶνος κλπ. Ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς πλευρᾶς καὶ δὴ τῆς χρονολογίας τῆς δῆθεν ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ταύτης γράφει τὰ ἑξῆς: «Τὸ 904 ὁ Συμεών εὐρίσκειτο ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, συμφώνως πρὸς συνθήκην συναφθεῖσαν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Μαγυάρων (Οὐγγῶν) εἰς τὴν Βουλγαρίαν (τὸ 896), ἡ ὁποία παρέμεινε ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 913, ὅποτε ὁ Συμεών ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Αὐτὸς ὁ ZLATARSKY εἰς τὸν ἄτλαντα τοῦ RIZOFF δὲν σημειώνει καμμίαν εἰσβολὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν τοῦ Συμεών πρὸ τοῦ ἔτους 913. Ἐπομένως ἂν ἡ ἐπιγραφή τοποθετεῖται εἰς τὸ ἔτος 904, εἶναι λάθος διὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Ἐπίσης εἶναι λάθος διὰ τὸ ἔτος 919, ὡς γράφει ὁ USPENSKY, ὡς δευτέρον πιθανὸν ἔτος τῆς ἐπιγραφῆς, διότι ὁ Συμεών ἀπὸ τοῦ 917 ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν «TSAR ET EMPEREUR DES BULGARES ET DES GRECS» μετὰ τὴν νίκην του παρὰ τὴν Ἀγγίαιον, καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα διατί εἰς τὴν ἐπιγραφὴν δὲν χρησιμοποιεῖται ὁ τίτλος οὗτος ἀλλὰ ὁ ἀπλοῦς τίτλος τοῦ ἄρχοντος Βουλγάρων; Ἐπίσης διατί χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος «Ρωμαῖοι» ἐν ᾧ δι' ὅλας τὰς ὑπαρχούσας ἐπιγραφὰς τῶν VIII καὶ IX αἰῶνων οἱ Ἕλληνες ἀναφέρονται ὡς Γραικοί;

3) Στίλπων Κυριακίδης. Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σελ. 12-13

παραπέμπει εις τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογίαν (τόμ. III, σελ. 176) ἔνθα ὁ Νικόλαος ὁ Μυστικός βεβαίῳ ὅτι οὔτε ὁ Συμεὼν οὔτε οἱ πρόγονοί του ὑπῆρξαν κύριοι ἐν τῇ Δύσει (ποταμὸς Νέστος καὶ δυτικῶς), καὶ εἰς τὸ Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας (1663), ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς (ὁ Λεκαπηνὸς) γράφει πρὸς τὸν Συμεὼν ὅτι «οὔτε σπιθαμὴν γῆς, οὔτε ἐν κάστρον θὰ δώσουν» εἰς τὸν Συμεὼν. Διὰ τοῦτο, συνεχίζει ὁ Ἄμαντος, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Νάρες εἶναι κίβδηλος, καθὼς καὶ τόσα ἄλλα μέρη τῆς Βουλγαρικῆς ἱστορίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ JIRECEK (GESCHICHTE DER SERBEN, 1, 194) δὲν δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ τὰς φανταστικὰς κατακτήσεις τοῦ Βόριδος Α', τὰς ὁποίας ὁμοῦς ἀπαθανατίζει ὁ ψευδολόγος χάρτης περὶ οὗ εἴπομεν ἄνωτέρω (σελ. 56, 60 κ. ἑξ.). Ὁ Σλαῦς OSTROGORSKY εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ (GESCHICHTE DER BYZANTINER STAATES) παρασιωπᾷ τὴν ὑπαρξιν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Νάρες, ἐν τούτοις ἐκδέττει χάρτην συντεταγμένον βάσει αὐτῆς. Ὁ VASILIEV⁽¹⁾, στηριζόμενος εἰς τὸν TH. USPENSKY καὶ τὸν ZLATARSKY, γράφει τὰ ἑξῆς: «... ὁ συνοριακὸς λίθος ποὺ τοποθετήθηκε μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὸ 904 ὑπάρχει ἀκόμη⁽²⁾. Φέρει μία ἐνδιαφέρουσα ἐπιγραφὴ, σχετικὴ μὲ τὴν μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων συμφωνίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς ZLATARSKY παρατηρεῖ ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν συμφωνίαν αὐτὴν «οἱ Σλαβικὲς χῶρες τῆς Ν. Μακεδονίας καὶ τῆς Ν. Ἀλβανίας, ποὺ μέχρι τότε ἀνῆκον εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμὴ (904) ἔγιναν μέρος τοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου...»⁽³⁾).

3) Ἐπλαστογράφησαν χρυσόβουλα τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου (τῶν Παλαιολόγων) ὡς ἔγγραφα τοῦ Δουσάν, εὐρισκόμενα εἰς τὴν παρὰ τὰς Σέρρας μονὴν τοῦ Προδρόμου, τὰ ὁποῖα ὡς τοιαῦτα ἐξεδόθησαν εἰς τὴν συλλογὴν Βυζαντινῶν ἐγγράφων τῶν MIKLOSICH - MILLER, τῶν ὁποίων ἡ πλαστογραφία ἠλέγχθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Σέρβου καθηγητοῦ SOLOVIEV καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ SOLOVIEV ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Στίλπωνος Κυ-

ἔκδ. 1946. Βλέπε καὶ Α. Κεραμοπούλου: «Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βόρειοι γείτονες» σελ. 56 καὶ Κ. Ἀμάντου: «Μακεδονικὰ» σελ. 44 κ. ἑξ.

1) V. VASILIEV. Ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Μετάφρασις Δ. Σαβράμη, τόμ. Β', σελ. 393, ἔκδ. 1954.

2) Ὁ VASILIEV ἐνταῦθα δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν, διότι ὅτε ὁ IVANOFF καὶ ὁ TH. USPENSKY ἀπήγαγον καὶ ἀπέκρυψαν τὴν δῆθεν στήλην, καὶ μάλιστα κατηγοροῦσαν τοὺς Ἕλληνας ὡς κλέψαντας αὐτὴν ἐκ τοῦ προαυλίου τοῦ Διοικητηρίου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ καταστρέψαντας αὐτὴν καὶ ἐπομένως δὲν ὑπάρχει αὐτὴ, ἐκτὸς ἂν ὁ VASILIEV ἐγνώριζε ποῦ εἶχεν ἀποκρυβῆ ὑπὸ τῶν δραστῶν, USPENSKY κλπ. Ἀπεκρύβη ὑπ' αὐτῶν διὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθῆ ὑπὸ τῶν ἐδικῶν ἢ πλαστοτῆτος αὐτῆς.

3) Βλέπε καὶ ἡμετέραν πραγματείαν «Ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων Συμεὼν καὶ ἡ Στήλη τοῦ Νάρες».

ριακίδου⁽¹⁾.

4) Εἶναι εἰς ὅλον τὸν κόσμον γνωστόν, ὅτι κατὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην οἱ Βούλγαροι, πλὴν τῆς σφαγῆς καὶ τῆς μετακινήσεως τῶν πληθυσμῶν πρὸς ἀλλαγὴν τῆς ἐθνολογικῆς μορφῆς τῆς περιοχῆς, ἐπλαστογράφησαν καὶ τὰς πλάκας τῶν νεκροταφείων, ἀναγράφαντες εἰς τὴν Βουλγαρικὴν τὰ ὀνόματα τῶν θανόντων, ἀποξέσαντες τὰς Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν.

Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν σωρείαν τοιούτων πλαστογραφιῶν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων Πανσλαυίστων, ἀλλὰ θὰ ἀπεμακρυνόμεθα πολὺ τοῦ τεθέντος σκοποῦ, πλὴν δὲν ἀντέχομεν νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὴν πλαστογραφίαν τῆς ἱστορίας ὅσον ἀφορᾷ τὸν βασιλεῖα τῶν Μακεδόνων Φίλιππον τὸν Β' καὶ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, τοὺς ὁποίους οἱ Βούλγαροι θεωροῦν Βουλγάρους⁽²⁾. Ἐπομένως δὲν εἴμεθα μακρὰν τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἀληθείας, ἂν εἴπωμεν ὅτι καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ Σουλεϊμάνκιοι εἶναι τῆς αὐτῆς μορφῆς πρὸς τὴν τῆς στήλης τοῦ Νάρες, διηλαδὴ κίβδηλος. Δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι αἱ στήλαι αὗται, αἱ ἐπιγραφαί, δὲν ὁμιλοῦν περὶ ἄλλου πράγματος παρὰ περὶ καθορισμοῦ ὁρίων καὶ δὴ πάντοτε ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, εἴτε νικηταὶ ἦσαν εἴτε ἠττημένοι, ὡς εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν; Ὁ ἱστορικὸς Παπαρηγόπουλος οὐδὲν γράφει περὶ παραχωρήσεως ἐδαφῶν εἰς τὸν Ὁμουρτάγ ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Ε'. Ἐπίσης ὁ ἱστορικὸς Σπ. Λάμπρος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ παραχωρήσεως ἐδαφῶν εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους (THEOPHANES CONTINUATUS) γράφαντες τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Ε', οὐδὲν ἀναφέρουν περὶ παραχωρήσεων ἐδαφῶν εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὁμοίως οἱ Συμεὼν Μάγιστρος καὶ Γεώργιος Μοναχός, πλησιέστερον ὄντες πρὸς τὴν περίοδον ταύτην καὶ γράφαντες τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος, οὐδὲν γράφουν περὶ παραχωρήσεων. Οὗτοι, οἱ τὰ πάντα διαστρέψαντες καὶ καθυβρίζοντες τὸν Λέοντα, εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῆ τις ὅτι δὲν θὰ ἐπωφελοῦντο ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης διὰ νὰ γράψουν εἰς ἴαρος τοῦ Λέοντος, ἐὰν πράγματι συνέβη τοιοῦτον τι; Εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῆ πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος, ὅτι μετὰ τοιαύτην ὀλοκληρωτικὴν νίκην κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁ Λέων θὰ παρεχώρει τοιαύτην ἐδαφικὴν ἔκτασιν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἔκτασιν τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἀπέ-

1) Στ. Κυριακίδης. Τὰ χουσόβουλα τῆς παρὰ τὰς Σέρρας μονῆς τοῦ Προδρόμου. Εἰς μνήμην Σπ. Λάμπρου. Ἐν Ἀθήναις 1935. σελ. 529-544. Ἐπίσης Α. SOYOVIEV. LES DIPLOMES GRECS DE MENOIKION BYZANTION. 9 (1934) σελ. 297-325. Πρὸς καὶ DOLGER. DIE USKUNDEN DER JOHANNES — PRODROMOS — KLOSTERS BEI SERRAI. SITZUNGSBERICHTE DER BAYER. AK. 1935. Τεῦχος 9.

2) GANTSCHO TZENOFF ABSTAMMUNG DER BULGAREN UND DIE URHEIMAT DER SLAVEN. BERLIN—LEIPZIG 1930. Βλέπε καὶ F. KANITZ. LA BULGARIE DANUBIENNE ET LE BALCAN (Γαλλικὴ ἔκδοσις. Παρίσι 1882). Ἐπίσης καὶ ἐφημερίδα FIGARO τῆς 29.10.1915.

κτησαν οὔτοι; Ἐὰν συνέβαινε τοιοῦτον τι, δὲν θὰ ἀνεγράφετο ὑπὸ τῶν χρονογράφων, ὡς συνέβη ὀλίγον βραδύτερον ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θεοδώρας τὸ 863 ἢ 864 μ.Χ., ὅποτε τῇ αἰτήσει τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Βογόριδος, τοῦ ὀνομασθέντος Μιχαὴλ, μετὰ τὴν βάπτισιν καὶ προσέλευσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν τῶν Βουλγάρων, παρεχωρήθη ἡ μέχρι Δεβελτοῦ περιοχὴ εἰς τοὺς Βουλγάρους ὡς δῶρον διὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν αὐτῶν; ('). Καὶ ἀφ' οὗ τὸ 863 ἢ 864 μ.Χ., ἔτος ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων, ὅρια μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἦσαν τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἐπὶ τοῦ Αἴμου, καὶ τότε παρεχωρήθη ἡ ἀπὸ Σιδηρᾶς (Σλίβεν) μέχρι Δεβελτοῦ περιοχὴ, ὡς ρητῶς ἀναφέρουν οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους καὶ ὁ Συμεὼν Μάγιστρος, οἰκεία βουλήσει τῆς Θεοδώρας ἢ τοῦ Μιχαὴλ Γ', πότε ἀφηρέθη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη περιοχὴ, ἡ ὅποια διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Σουλεϊμάνκιοι παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς τὸ 814 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Ε'; Οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ αὐτοῦ, διότι οὐδὲν ἔχουν νὰ ἀναφέρουν οἱ Βούλγαροι. Ἔχομεν ὅθεν πάντα λόγον νὰ ὑποστηρίζωμεν ὅτι καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Σουλεϊμάνκιοι εἶναι κίβδηλος ἐφευρέσις τῶν Βουλγάρων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν εἰκονολατρῶν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ εἰκονοκλαστικοῦ αὐτοῦ προγράμματος, ὁ Λέων ὁ Ε', ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἱκανωτέρων αυτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, διώκησε τὴν αυτοκρατορίαν μετὰ χειρὸς στιβαρᾶς. Ἀπαλλαγὴς τῆς Βουλγαρικῆς ἀπειλῆς μετὰ τὴν ὑπογραφείσαν εἰρήνην τὸ 814 ἢ κατ' ἄλλους τὸ 815 μ.Χ. καὶ τῶν Ἀράβων λόγῳ ἐσωτερικῶν διενέξεων αὐτῶν, ἀτησχολήθη, πλὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτοῦ προγράμματος κατὰ τῶν εἰκόνων κλπ., εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν κατεστραμμένων πόλεων τῆς Θράκης, εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, παρακολουθῶν προσωπικῶς τὴν ἐκγύμνασιν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν κράτους δικαίου, ἀπονέμων πολλὰκις ὁ ἴδιος δικαιοσύνην, ἐκλέγων τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς ἀριστίνδην. Οἱ Συνεχισταὶ Θεοφάνους (19 ἔκδοσ. Βόννης) παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν σχετικῶς μὲ τὸ εἰκονοκλαστικὸν

1) Συνεχισταὶ Θεοφάνους (THEOPHANES CONTINUATUS). IV. 15 σελ. 164. ἔκδ. Βόννης. Ἐπὶ γοῦν μετετέθη πρὸς θεοσέβειαν, γράφει δὴ πρὸς τὴν δέσποιναν (τὴν Θεοδώραν) περὶ γῆς, πλήθει στενούμενος τῇ ἑαυτοῦ, καὶ ἀξιοὶ παρὰ ταύτης παραρησιαστικώτερον ὡς ἦδη ἐν ἄλλ' οὗ δύο ἄντων αὐτῶν, πίστει τε καὶ φιλῆ συνδεθέντων τῇ ἀρραγεῖ, καὶ ἑαυτὸν ὑποθήσειν καθυπισχνεῖτο καὶ εἰρήνην ἐργάσασθαι αἰδιὸν τε καὶ ἀδιάπτωτον. Ἡ δ' εὐμενῶς ἤκουσεν αὐτοῦ, καὶ δέδοκεν ἐρήμην οὖσαν τῆνικαῦτα τὴν ἀπὸ τῆς Σιδηρᾶς, ταύτης δὴ τότε ὄριον τυγχανούσης Ρωμαίων τε καὶ αὐτῶν, ἄχρι τῆς Δεβελτοῦ, ἥτις οὕτω καλεῖται Ζάγορα παρ' αὐτοῖς».

Συμεὼν Μάγιστρος. (DE MICHAELE EA THEODORA). 25. σελ. 666 ἔκδ. Βόννης «... δηλοῖ καὶ τῷ βασιλεῖ (ὁ Βόγορις) περὶ γῆς διὰ τῷ στενοῦσθαι ἐν τοῖς ἰδίοις τὸ πλῆθος τὸ ἑαυτοῦ, πρὸς τῇ καὶ ἐν τῇ πίστει ὁμονοεῖν αἰδίως καὶ τὴν ἀγάπην ἄλλυτον εἰς αἰῶνας φυλάττειν. Ὁ δ' εὐμενῶς ἤκουσεν, καὶ δέδωκεν ἐρήμην οὖσαν τῆνικαῦτα τὴν ἀπὸ Σιδηρᾶς, ταύτης δὴ τότε ὄριον τυγχανούσης Ρωμαίων τε καὶ αὐτῶν, ἄχρι Δεβελτοῦ, ἥτις οὕτω καλεῖται Ζαγόρια παρ' αὐτοῖς».

αὐτοῦ πρόγραμμα, γράφουν τὰ ἐξῆς: «Οὐ τὰς πολιτικὰς δὴ μόνον ἀλλὰ καὶ τὰς στρατηγικὰς, διεπτόητο ἰσχυρῶς· χρημάτων κρείττων αὐτὸς ὢν τοὺς ἀδαροτάτους πάντων προέκρινεν, ἀριστίνδην πάντας ἀλλ' οὐ τὸν πλοῦτον τιμῶν». Ὁ Γενέσιος, εἰς τῶν πλέον ἀσπόνδων ἐχθρῶν τοῦ Λέοντος, γράφει τὰ ἐξῆς: «Οὗτος δὲ Λέων ὁ βασιλεύς, κἂν δυσεβῆς, ἀλλὰ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἦν ἀντιληπτικώτατος ὡς μηδὲν τῶν ὀνησιφόρων παραλιμπάνειν ἀπρόοπτον, ὡς καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίην Νικηφόρον τὸν Πατριάρχην τοιαῦτα εἰπεῖν, ὡς ἄρα ἡ πολιτεία Ρωμαίων, κἂν δυσεβῆ, ἀλλὰ οὐν γε μέγαν προμηθευτὴν ἀπολώλεκεν». Τὴν αὐτὴν κρίσιν τοῦ Νικηφόρου ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Κεδρηνός, ἡ δὲ μαρτυρία αὕτη τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου τιμᾷ ἀμφοτέρους, καθ' ὅσον οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες περιῆλθον εἰς δεινὴν ρῆξιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν εἰκόνων, καὶ ὁ Νικηφόρος ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως αὐτοῦ ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου καὶ ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Λέοντος⁽¹⁾.

Παρὰ ταῦτα, δυστυχῶς ἡ αὐτοκρατορία ἐπέπρωτο νὰ στερηθῆ πολὺ συντόμως τοῦ γενναίου καὶ ἰκανωτάτου τούτου αὐτοκράτορος. Ὁ Λέων ἅμα τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸν θρόνον, ἀνέδειξε πατριίκιον καὶ ἀρχηγὸν τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς τὸν φίλον του καὶ συμμαχητὴν του στρατηγὸν Μιχαὴλ τὸν ἐξ Ἀμορίου καταγόμενον τῆς Φρυγίας, τὸν καλούμενον, λόγῳ βραδυγλωσσίας, Τραυλόν. Ἀλλὰ ὁ τέως πιστὸς φίλος, ὁ συγκινδυνεύσας ἐπὶ Μιχαὴλ Ραγκαβὲ κατὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Βαρδανίου, κατήγετο μὲν ἐξ εὐτελοῦς οἰκογενείας, διαπρέφας καὶ προαχθεὶς κατὰ τοὺς κατὰ τῶν Ἀράβων πολέμους, ἀλλὰ κατείχετο ὑπὸ ἄνευ ὀρίων φιλαρχίας. Ἦρχισε δὲ νὰ ἐποφθαλιμᾷ καὶ τὸν θρόνον, ἀσφαλῶς ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Λέοντος καὶ δὴ τῆς μοναχικῆς φατρίας, ἡ ὅποια διὰ διαφόρων δῆθεν χρησιμῶν προλεγόντων τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος καὶ τὴν ἄνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχήν, ὑπεδαύλιζον τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κρυφίως καὶ εἰς στενὸν κύκλον ἤρχισε νὰ ἐκφράζεται κατὰ τοῦ Λέοντος, ἔπειτα δὲ δημοσιώτερον κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτοκρατείας Θεοδοσίας διὰ γλώσσης ὑβριστικῆς καὶ χυδαίας. Ὁ Λέων γνωρίζων τὸν φλύαρον καὶ ἀθυρόστομον φίλον καὶ συμπολεμιστὴν, παρέβλεπε κατ' ἀρχὰς, ἀλλ' ὅταν τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν σοβαρὰν μορφήν, ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ ἠρόκησθη εἰς συμβουλίαν, ἀπέστειλε δὲ τοῦτον μὲ εἰ-

1) Συνεχισταὶ Θεοφάνους. (DE LEONE ARMENIO) 19. ἔκδ. Βόννης. «Αὐτὸς δὲ (ὁ Λέων) οἶον τινα τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀρχὴν ἐπιθεὶς δεξιάν τὸ τὰ τῆς ἐκκλησίας οὕτως διοικονομῆσαι, καὶ τὴν φιλοτιμίαν εἶπερ τις νοσῶν, τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀντελαμβάνετο, πανταχοῦ τὸ κέντρον κατὰ τοὺς σφῆκας φέρων μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν στρατιωτῆν τε ὄχλον γυμνάζων αὐτὸς, καὶ πόλεις πολλαχοῦ τῶν κατὰ Θράκην καὶ Μακεδονίαν δι' ἑαυτοῦ ἐκ βάρων ἀνεγείρων, καὶ περιπορευόμενος πανταχοῦ, ὡς φοβερὸς εἶναι καὶ καταπληκτικὸς καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς. Ὑπὲρ ὧν καὶ τὸν Ἅγιον Νικηφόρον φασὶν εἰπεῖν ποτὲ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀποβίωσιν, ὡς εἰ καὶ ἀλάστορα, ἀλλ' οὐν ἐπιμελητὴν τῶν κοινῶν ἢ πόλις ἄνδρα ἀπώλεσεν. Καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ καὶ ἡγεμονίας, οὐ τὰς πολιτικὰς δὴ μόνον ἀλλὰ καὶ τὰς στρατηγικὰς διεπτόητο ἰσχυρῶς· χρημάτων κρείττων αὐτὸς ὢν τοὺς ἀδαροτάτους πάντων προέκρινεν ἀριστίνδην πάντας ἀλλ' οὐ κατὰ πλοῦτον τιμῶν. Καὶ δικαιοσύνης μὲν ἐραστὴς λέγεται ἐβούλετο, οὐκ ἐγένετο δέ...»

δικήν αποστολήν εις τὴν Ἀνατολήν, ἐλπίζων οὕτω νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν παρεκτρεπόμενον εἰς τὸ καθήκον. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἀδιόρθωτος καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ἐπίβουλον αὐτοῦ ἀντιπολίτευσιν, ἀποδοκιμάζων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν περὶ τῶν εἰκόνων πολιτείαν τοῦ Λέοντος, ὅχι διότι ἐπίστευεν εἰς τίποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ προσοικειωθῇ τὴν μερίδα τῶν εἰκονολατρῶν. Ὁ βασιλεὺς πιστοποιήσας γεγονότα τινὰ καὶ ἀπολέσας πλέον κάθε ἐλπίδα ἐπαναφορᾶς τοῦ Μιχαὴλ εἰς τὸ καθήκον, διέταξε τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. Τὴν 24ην Δεκεμβρίου τοῦ 820 μ.Χ. συγκροτήσας μέγα δικαστήριον ἐδίκασε τὸν Μιχαὴλ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον. Κατὰ τὴν δίκην αὐτὸς οὕτως ὁ Μιχαὴλ ἠναγκάσθη, πρὸ τῶν ἀναμφισβητήτων ἀποδείξεων, νὰ παραδεχθῇ ὅτι παρεσκευάζε συνωμοσίαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ἡ ἀπόφασις, κατόπιν παρακλήσεως τῆς αὐτοκρατείας, δὲν ἐξετελέσθη λόγῳ τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, καθ' ἣν ὄραν ἐγένετο ἡ πρωϊνὴ δοξολογία τοῦ ὄρθρου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀνακτόρων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἔλειπεν ὁ καλούμενος δυσσεβὴς αὐτοκράτωρ, καὶ ὅχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ ἐτέραπετο νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν ψαλμωδίαν ψάλλον ὁ ἴδιος τὰς ᾠδὰς διὰ φωνῆς ἡδυτάτης, κατὰ τοὺς χρονογράφους, εἰσηλθὼν οἱ συνωμοταὶ φέροντες ἔνδυμα κληρικοῦ, καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Λέοντος καθ' ἣν στιγμὴν ἤρξατο νὰ ψάλλῃ τὴν ᾠδὴν «Τῷ Παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθω» τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ σύνθημα τῶν συνωμοτῶν. Ὁ Λέων τρέπεται εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀντὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν, ἀρπάζει βαρὺ θυμιατήριον ἢ κατ' ἄλλους σταυρὸν καὶ δι' αὐτοῦ ἀγωνίζεται νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς δολοφόνους, πλὴν τέλος ὑπέκρινεν εἰς τὸν ἀριθμὸν, ἀποκοπέντος τοῦ ἐνὸς θραχίου καὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Τὸ πτώμα του ἀκέφαλον καὶ ἄνευ θραχίου ἐσύρθη εἰς τὸν ἱππόδρομον ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, ἔνθα ἐτάφη¹⁾. Οἱ συνωμοταὶ εὐθὺς ἀναβιβάζουσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν Μιχαὴλ, φέροντα, κατὰ τοὺς χρονογράφους, ἀκόμη καὶ τὰς πέδας, τὴν δὲ μεσημβρίαν τῆς 26ης Δεκεμβρίου τοῦ 820 μ.Χ. ἐστέφη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λέοντος, ὁ Μιχαὴλ ἐφέρθη μᾶλλον ἐπεικῶς, ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἐξορίαν αὐτῶν εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, τῶν τεσσάρων υἱῶν αὐτοῦ εὐνουχισθέντων. Ὁ Μιχαὴλ ἐπίσης διέθεσε μέρος τῶν δούλων τοῦ Λέοντος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐφρόντιζε δὲ ὅπως ἀνελλιπῶς καταβάλλωνται εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτῆς τὰ ἔξοδα συντηρήσεως.

1) Συνεχισταὶ τοῦ Θεοφάνους. I. (DE LEONE ARMENIO). 25. σ. 38. ἔκδ. Βόννης. Ἐναφέρουν λεπτομερῶς τὰ τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς δολοφονίας τοῦ βασιλέως Λέοντος ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Παλατιοῦ.

Βλέπε καὶ Συμμετὸν Μάγιστρος. (DE LEONE ARMENIO). 14. σελ. 619. ἔκδ. Βόννης καὶ Γεώργιος Μοναχός. (DE LEONE ARMENIO). 24 σελ. 778 ἔκδ. Βόννης.

Ἔς ἐπίσης καὶ Κ. Παπαρηγόπουλος. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τόμ. Γ', βιβλίον 10ον. Κεφ. ΣΤ', σελ. 221-227, ἔκδ. 5η καὶ Σπ. Λάμπρου Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Δ' Ακβ' σελ. 98—102.

ΚΩΝΣΤ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ
ΘΡΑΚΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ
ΥΠΑΡΧΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 1. Ο ΕΞΩ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ὁ Ἀπόδημος Ἑλληνισμός (ἢ Ἑλληνισμός τῆς διασπορᾶς ἢ Ὀμογενεῖς τοῦ Ἐξωτερικοῦ), ὁ Ὑπόδοιλος Ἑλληνισμός (ἢ οἱ Ἀλύτρωτοι) καὶ οἱ Πρόσφυγεσ (ὁ Ἑλληνισμός ὁ ἐκπατρισθεὶς ἐκ τῶν παναρχαίων ἐστιῶν τοῦ ἢ Ἑλληνισμός τῶν χαμένων Πατρίδων) παρουσιάζουν μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων: ἱστορικῆς, γλωσσικῆς, λαογραφικῆς, ἐθνολογικῆς, ἀνθρωπολογικῆς, οἰκονομικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἐν γένει πολιτιστικῆς. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὰ διάφορα πνευματικὰ ἰδρύματα (μουσεῖα, βιβλιοθήκας, ἀρχεῖα, ἰνστιτούτα, κέντρα ἐρένης κλπ.) ὅσον τὸ δυνατόν περισσότεραι πηγαὶ καὶ βοηθήματα διὰ τὴν μελέτην καὶ γνῶσιν τῶν τομέων τούτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ ἀρχεῖα τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον Ἑλληνικῶν κοινοτήτων, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀρχεῖα αὐτῶν, τὰ ἀρχεῖα τῶν προξενείων καὶ πρεσβειῶν, τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ἐμπορικῶν οἰκῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὰ ἀρχεῖα ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων (συντεχνιῶν), τὰ ἀτομικὰ ἀρχεῖα ἢ οἰκογενειακὰ Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, παρέχουν πλῆθος στοιχείων διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τούτου.

§ 2. Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος τμημάτων τούτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς τὴν παρούσαν μελέτην ὁ λόγος ἡμῶν εἶναι περὶ τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Θράκη, ἡ περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος ἢ κατέχουσα τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν αὐτῆς, ὑπῆρξεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ εἰς τὰ παράλια καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν χώρος ἀκριῆς καὶ ἀκτινοβολίας Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ἑλληνισμός αὐτῆς, διατηρηθεὶς ἀκραιφνῆς καὶ ἀκμαῖος καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων, παλαιῶν κατὰ παντοίων ἐπιδρομῶν καὶ διώξεων καὶ καταστροφῶν, μέσα εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας καὶ τὰς κοιλάδας καὶ τοὺς ποταμούς καὶ τὰ παράλια, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἀποφράδος ἡμέρας, καθ' ἣν ἠναγκάσθη, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ συναποκομίζων τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσα τῆς φυλῆς, τὰ ἱερὰ σεβάσματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος καὶ τὴν μακροτάτην καὶ

ἀδιάσπαστον παράδοσιν αὐτοῦ, νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς στοργικὰς ἀγκάλας τῆς ἐλευθέρας πατρίδος. Ἐκεῖ, φορεὺς ὅλου τοῦ γνησίου παρελθόντος καὶ τοῦ τοπικοῦ του πολιτισμοῦ, ἤρχισε νὰ προσαρμοζῆται εἰς τὴν νέαν πραγματικότητα καὶ νὰ συμβάλλῃ διὰ τῆς εὐφυΐας, πῆς ἐργατικότητος καὶ τῶν ἀρετῶν του, εἰς τὴν γενικὴν πολιτιστικὴν ἄνοδον τῆς χώρας.

Αὐτὸς ὁ ἐκπατριωμένος Ἑλληνισμὸς, νοσταλγὸς τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του, ἀπεθησαύρισε διὰ τῶν ἐπιστημόνων, λογίων, λογοτεχνῶν, περιοδικῶν, ἐφημερίδων, βιβλίων καὶ ἄλλων δημοσιευμάτων καὶ ἐκδηλώσεων, ὅσον ἠδύνατο καὶ ὅσον ἐπέτρεπον τὰ οἰκονομικὰ μέσα, πολλὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ του, καί, ὅσον δύναται νὰ διατηρῇ ἀκόμη τὴν μνήμην, πλουτίζει τὰς γνώσεις μας μὲ ἀναμνήσεις καὶ κατάλοιπα.

Ἡ μελέτη ὁμως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τούτου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῇ μόνον εἰς τὴν μνήμην καὶ τὰ ὑλικά κατάλοιπα τῶν προσφύγων. Ὑπάρχουν καὶ πάμπολλα ἄλλα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, μελετώμενα ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων δύνανται νὰ γνωρίσουν εἰς τὸν κόσμον τὸ παρελθὸν τοῦ εὐγενοῦς καὶ ὑπερόχου αὐτοῦ λαοῦ.

§ 3. ΘΡΑΚΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην θὰ καταγράψωμεν τὰ ἀρχαιακὰ στοιχεῖα (ἐγγραφα καὶ χειρογραφα), τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, πὰ ὁποῖα, ἐξεταζόμενα καταλλήλως ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν, δύνανται νὰ φωτίσουν πολλὰς πτυχὰς τῆς Θρακικῆς ἱστορίας καὶ νὰ πλουτίσουν τὰς περὶ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ τῆς Θράκης γνώσεις μας.

Τὰ ἀρχαιακὰ ταῦτα στοιχεῖα ἢ εἶναι ἐγκατεσπαρμένα ἀναμιξ μετ' ἄλλων ποικίλων εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῶν Ὑπουργείων καὶ τῶν διαφόρων Συλλογῶν ἢ εἶναι ἅπαντα Θρακικὰ ἀνήκοντα εἰς Συλλογὰς περιεχοῦσας κατὰ κύριον λόγον Θρακικὰ στοιχεῖα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐφεξῆς μέχρι σήμερον.

*

**

Καθαρῶς Θρακικαὶ Συλλογαὶ εἶναι αἱ ἐξῆς:

- Α) Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ τέως Ταμείου Ἀνταλλαξίμων.
- Β) Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ προξενικοῦ Δικαστηρίου Κωνσταντινουπόλεως.
- Γ) Ἡ Ἀρχαιακὴ Συλλογὴ τοῦ Θρακὸς Μιλτιάδου Σταμούλη.
- Δ) Διάφοροι Μικρότεροι Συλλογαί:
  1. ΓΑΚ, Κ. 49, 1 (Δωρεὰ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου 3 ἐγγράφων ἐξ Αἴνου τῆς Θράκης [1831 - 1864]).
  2. ΓΑΚ, Κ. 58, β (Δωρεὰ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου πέντε ἐγγράφων τοῦ Βλασίου Γ. Σκορδέλη [1854 - 1875]).

3. ΓΑΚ, Χφ 239 καὶ 240 (Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης Κωνσταντινουπόλεως [1920 - 1921]) καὶ
 Ε) ΓΑΚ, Κ. 111, Πρωτοδικὸν Ἀρχεῖον Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου.

Α) ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΩΝ
 ΕΤΡΕΤΗΡΙΟΝ ΚΩΔΙΚΩΝ (Α) ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ (Β)

Ἁγίον Τόπων: Β 107
 Ἀδήλου περιοχῆς: Α 49β, 100α
 Ἀδριανουπόλεως: Α 1, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 49δ, 49ε, Β 103, 104, 105
 Βιζύης: Α 49η
 Γαλήνης Ἡρακλείας: Α 49στ
 Γάνου καὶ Χώρας: Α 30, 31, 32, 33, Β 100, 101, 102
 Ἐπιβατῶν: Α 99
 Ἡρακλείας: Α 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 47, 49, 49α, 55, 56,
 57, 58, 59, 64, 71, 72, 77, 81α, 102, 103, 107.
 Ἡρακλείας - Ραιδεστοῦ: Α 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 79
 Ἡρακλείσεως: Α 49ζ
 Ἰθῆρων: Β 106
 Κηζικίου Ἀδριανουπόλεως: Α 3, 5
 Κωνσταντινουπόλεως: Α 107α
 Μαζοῦς Γεφύρας: Α 82, 83, 85, 86, 87, 87α, 88, 88α
 Μετρῶν καὶ Ἀθύρων: Α 92, 92α
 Μυριοφάντου καὶ Περιστασέως: Α 49θ
 Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως: Β 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114,
 115, 116, 117, 118 119, 120, 121, 122
 Ραιδεστοῦ: Α 53α, 60, 61, 63, 67, 68, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 81β
 Σαράντα Ἐκκλησιῶν: Α 93
 Σηλυβρίας: Α 94, 95, 96, 97, 98, 98α
 Τελῶνων: Α 49γ
 Τυρολόης: Α 100, 101, 105, 106, 108

Α. ΚΩΔΙΚΕΣ

1) I, 232, Ἀδριανουπόλεως, 0,30X0,215, ἀσάχωτος μετὰ
 συνεγραμμένων φύλλων, ἐκ σελίδων 331, ὧν ἐλλείπουν αἱ 3 - 26, καὶ 56 - 58.
 Κῶδιξ τῆς ἀναλόγου κατανομῆς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος τοῦ ἐτη-
 σίου Κυβερνητικοῦ φόρου εἰσπράξεως καὶ καταβολῆς ἀπὸ 1806 - 1836.

2) Ἐλλείπει.

3) III, 304, Κηζικίου Ἀδριανουπόλεως, 0,32X0,23, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ βύρσης ἐρυθρωπῆς ἐκ σελίδων 299. Κῶ-διξ κινήτων καὶ ἀκινήτων κτημάτων τοῦ 1840.

4) IV, 239, Ἀδριανουπόλεως, 0,28X0,205, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐκ σελίδων 45 ὧν γεγραμμένα αἱ πρῶται 35. Βιβλίον δαπανῶν τῆς κοινότητος διὰ σχολικὰ κτήρια τοῦ ἔτους 1879.

5) V, 223, Κηζικίου Ἀδριανουπόλεως, 0,34X0,245, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως. Αἱ πρῶται 6 σελίδες λευκαί. Βιβλίον πρακτικῶν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος ἀπὸ 1878. Ἐκ τῆς ἀρχῆς ἔλλείπουν 5 γεγραμμένα φύλλα.

6) Ἐλλείπει.

7) VII, 167, Ἀδριανουπόλεως, 0,325X0,235, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνης βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως. Τὸ ἥμισυ τῶν φύλλων ἄγραφα. Βιβλίον πρακτικῶν τῶν συνεδριῶν τῆς Κεντρικῆς ἐφορίας τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος ἀπὸ 27 Μαΐου ἕως 9 Ὀκτ. 1881.

8) VIII, 168, Ἀδριανουπόλεως, 0,325X0,24, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνης βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως. Περιέχει 72 πρακτικὰ ἀπὸ 27 Μαΐου 1881 ἕως 15 Ἰουλίου 1882.

9) IX, 169, Ἀδριανουπόλεως, 0,34X0,245, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνης βύρσης περὶ τὴν ράχιν. Περιέχει 151 πρακτικὰ ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1882 ἕως 27 Σεπτ. 1883.

10) X, 234, Ἀδριανουπόλεως, 0,35X0,22, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως ἐκ φύλλων γεγραμμένων 22. Περιέχει πρακτικὰ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1883 - 1884.

11) XI, 173, Ἀδριανουπόλεως, 0,395X0,26, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνης βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως ἐκ φύλλων γεγραμμένων 88. Περιέχει πρακτικὰ συνεδριῶν ἀπὸ 31 Ἰουλίου 1884 ἕως 3 Μαρτίου 1887.

12) XII, 165, Ἀδριανουπόλεως, 0,335X0,25, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ ἐπικολλήτου λινοῦ, φύλλα γεγραμμένα τὰ πρῶτα 66. Συνέχεια τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκπαιδύσεως κεντρικῆς ἐφορίας ἀπὸ 1887 - 1890.

13) XIII, 157, Ἀδριανουπόλεως, 0,29X0,21, χαρτόδετος ἐκ φύλλων 30. Περιέχει πρακτικὰ τῆς κοινότητος ἀπὸ 29 Μαΐου 1889 ἕως 28 Φεβρουαρίου 1890.

14) XIV, 162, Ἀδριανουπόλεως, 0,285X0,21, χαρτόδετος ἐκ σελίδων 120, ὧν γεγραμμένα αἱ 99. Εἶναι συνέχεια τῶν πρακτικῶν ἀπὸ 3 Μαρτίου 1890 ἕως 26 Ἰουνίου 1892.

15) XV, 163, Ἀδριανουπόλεως, 0,28X0,21, χαρτόδετος ἐκ

φύλλον 80. Είναι συνέχεια τῶν πρακτικῶν τοῦ προηγουμένου, ἀπὸ 7 'Απριλίου 1892 ἕως 13 'Οκτωβρίου 1895.

16) XVI, 233, 'Αδριανουπόλεως, 0,40X0,28, στάχσις ἀεσπασμένη. Περιέχει πρακτικά ἀπὸ 13 'Οκτ. 1895 ἕως 26 'Ιουνίου 1902.

17) XVII, 236, 'Αδριανουπόλεως, 0,335X0,27, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου ἐκ φύλλων 55. Είναι πρόχειρον πρακτικῶν ἀπὸ 31 'Ιουλίου 1900 ἕως 18 'Ιουνίου 1904.

18) XVIII, 237, 'Αδριανουπόλεως, 0,33X0,25, χαρτόδετος ἐκ φύλλων 58. Είναι πρόχειρον πρακτικῶν ἀπὸ 23 'Ιουνίου 1904 ἕως 28 'Ιανουαρίου 1909.

19) XIX, 172, 'Αδριανουπόλεως, 0,30X0,215, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ ἐκ φύλλων 203. Είναι βιβλίον ταμείου τῆς κοινότητος ἀπὸ 1910 ἕως 1916.

20) XX, 171, 'Αδριανουπόλεως, 0,295X0,20, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ, ἐκ φύλλων γεγραμμένων 183. Είναι βιβλίον ταμείου τῆς κοινότητος, ἀπὸ 1912 - 1913 καὶ 1915 - 1914.

21) XXI, 231, 'Αδριανουπόλεως, 0,33X0,21, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐκ σελίδων 99. Είναι βιβλίον ταμείου τῆς κοινότητος ἀπὸ 1912 - 1916.

22) XXII, 160, 'Αδριανουπόλεως, 0,29X0,21, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 58. Βιβλίον ταμείου τοῦ κοινοτικοῦ οἰκοτροφείου ἀρρέναν ἀπὸ 1909 - 1912.

23) XXIII, 156, 'Αδριανουπόλεως, 0,275X0,250, χαρτόδετος, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 18. Βιβλίον τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου 'Αδριανουπόλεως, δωρεῶν κλπ., ἀπὸ 1904 - 1910.

24) XXIV, 235, 'Αδριανουπόλεως, 0,385X0,245, χαρτόδετος ἐκ φύλλων 40 ὧν γεγραμμένα 5. 'Ημερολόγιον διαχειρίσεως φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου, ἀπὸ 1918 - 1919.

25) XXV, 158, 'Αδριανουπόλεως, 0,295X0,205, ἐκ φύλλων γεγραμμένων 72. Περιέχει πρακτικά τοῦ ἐν 'Αδριανουπόλει φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου, ἀπὸ Νοεμβρίου 1919 - 1921.

26) XXVI, 166, 'Αδριανουπόλεως, 0,35X0,25, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ λινοῦ, ἐκ φύλλων 95 ὧν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ ἄγραφα. Κατάλογος συγγραμμάτων ἑλληνικῶν καὶ ξενογλώσσων τῆς κοινοτικῆς βιβλιοθήκης, ἀπὸ 1900 - 1905.

27) . . . . .

28) XXVIII, 159, 'Αδριανουπόλεως, 0,29X0,21, ἔσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ὀγκώδης. Βιβλίον πρακτικῶν τῆς ἀστικῆς σχολῆς, ἀπὸ 1906 ἕως 1917.

29) XXIX, 238, 'Αδριανουπόλεως, 0,275X0,20, χαρτόδετος ἐκ

φύλλων 56, ὧν γεγραμμένα 7. Περιέχει τὰ πρακτικὰ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς προσφύγων Θρακῶν, ἀπὸ 1919.

30) I, 214, Γάνου - Χώρας, 0,41X0,285, ἐξηρθρωμένος ἀποσπασθέντος τοῦ σταχώματος, ἐκ σελίδων 393. Κῶδιξ προικοσυμφῶνων καὶ διαθηκῶν, ἀπὸ 1912 - 1919, καὶ πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων, 1920 - 1923.

31) II, 215, Γάνου - Χώρας, 0, 41X0,285, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 395. Κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων, ἀπὸ 1913 - 1920.

32) III, 217, Γάνου - Χώρας, 0,335X0,215, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ φαιόχρου λινοῦ ἐπὶ τῆς ράχεις, ἐκ τῶν φύλλων εἶναι γεγραμμένα 14. Περιέχει προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας ἀπὸ 1910 - 1922. Ἐκ τοῦ τέλους ἀναστρόφως ἐχρησιμοποιήθη ὡς πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἀπὸ 1923 - 1925.

33) IV, 216, Γάνου - Χώρας, 0,41X0,285, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 395 ὧν γεγραμμένα 242. Κῶδιξ πρακτικῶν τῆς κοινότητος, ἀπὸ 1913 ἕως 1922.

34) I, 268, Ἡρακλείας, 0,28X0,20, χαρτόδετος, ἐκ φύλλων 28, ὧν γεγραμμένα 12. Βιβλίον τῶν μηνιαίων δόσεων τῆς ἐν Ἡρακλείτῃ Ἀδελφότητος Ἁγίου Γεώργιου, ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1909 ἕως 1910.

35) II, 267, Ἡρακλείας, 0,29X0,15, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐκ φύλλων 20, ὧν γεγραμμένα 5. Βιβλίον συνεδριῶν τῆς ἐν Ἡρακλείτῃ ἀδελφότητος Ἁγίου Γεώργιου, ἀπὸ 1911 - 1912.

36) I, 206, Ἡρακλείας, συλλογὴ 218 ἐγγράφων εἰσαχθέντων εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἡρακλείας, τῶν ἐτῶν 1898 - 1915.

37) II, 427, Ἡρακλείας, 0,58X0,44X0,08, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 489 γεγραμμένων. Πρωτόκολλον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, ἀρ. 1, ἀπὸ 1902 - 1911.

38) ..... .

39) IV, 425, Ἡρακλείας, 0,535X0,38X0,07, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 501, ὧν γεγραμμένα 207. Εἶναι συνέχεια πρωτοκόλλου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, ἀπὸ 1920 - 1922.

40) ..... .

41) VI, 455, Ἡρακλείας, 0,345X0,25, ἐξηρθρωμένος ἀφαιρέθέντος τοῦ σταχώματος, ἐκ σελίδων 140 γεγραμμένων. Περιέχει ἀντίγραφα προικοσυμφῶνων, τῶν ἐτῶν 1888 - 1899.

42) ..... .

43) VIII, 428, Ἡρακλείας, 0,47X0,32X0,05, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 488 γεγραμμένων, πλὴν τῶν

486 - 488. Κώδιξ συμβολαιογραφικῶν πράξεων, διαθηκῶν καὶ προικοσυμφώνων, ἀπὸ 1902 - 1919.

44) IX, 446, Ἡρακλείας - Ραιδεστοῦ, 0,40X0,29, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 166. Κώδιξ διαθηκῶν καὶ προικοσυμφώνων, ἀπὸ 19 Σεπτεμβρίου 1919 ἕως 17 Σεπτεμβρίου 1922.

45) X, 429, Ἡρακλείας, 0,41X0,29X0,04, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐκ σελίδων 564, γεγραμμένων διαλείποντως. Βιβλίον πνευματικοῦ δικαστηρίου τῶν ἐτῶν 1902 ἕως 7 Ἰουλίου 1909.

46) XI, 456, Ἡρακλείας - Ραιδεστοῦ, 0,40X0,28X0,04, συνεχραμμένος καὶ ἐξηρθρωμένος, ἀφαιρεθέντος τοῦ σταχώματος ἔμπροσθεν, ἐκ σελίδων 249, ὧν γεγραμμένα αἱ 202 καὶ 203α. Κώδιξ πρακτικῶν τοῦ πνευματικοῦ δικαστηρίου τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, ἀπὸ 1909 ἕως 1922.

47) XII, 431, Ἡρακλείας, 0,41X0,285X0,04, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 589, ὧν γεγραμμένα αἱ 265 ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ 2 ἐκ τοῦ τέλους. Βιβλίον ἀποφάσεων τοῦ πνευματικοῦ δικαστηρίου, ἀπὸ 1902 - 1912.

48) XIII, 457, Ἡρακλείας - Ραιδεστοῦ, 0,41X0,29X0,03, ἐξηρθρωμένος, ἀφαιρεθέντος τοῦ σταχώματος, ἐκ σελίδων 493, ὧν γεγραμμένα αἱ 159. Κώδιξ πρακτικῶν τοῦ πνευματικοῦ μικτοῦ δικαστηρίου τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, ἀπὸ 1903 ἕως 1921.

49) XIV, 458, Ἡρακλείας, 0,405X0,28X0,03, ἐξηρθρωμένος, ἀφαιρεθέντος τοῦ σταχώματος, ἐκ σελίδων 4 - 459 γεγραμμένων. Περιέχει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν καὶ ἀποφάσεων τοῦ μικτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας, ἀπὸ 1903 ἕως 1912. Παρένθετα ἐν τετραδίον ἐκ φύλλων 19.

49α) Ἡρακλείας, 0,40X0,28, ἀπόσπασμα κώδικος ἄνευ σταχώματος, οὗ σώζονται αἱ σελίδες 34 - 57 καὶ 62 - 189. Κώδιξ τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας περιέχων προικοσύμφωνα, διαθήκας κλπ. ἀπὸ 1888 - 1898.

49β) Ἀδῆλου περιοχῆς, 0,40X0,28, ἀπόσπασμα κώδικος ἄνευ σταχώματος, οὗ σώζονται αἱ σελίδες 32 - 283. Εἶναι μαθητολόγιον σχολείου, τῶν σχολικῶν ἐτῶν 1907 - 8 ἕως 1916 - 17.

49γ) Τελώνων, 0,29X0,20, ἄνευ σταχώματος, ἐκ σελίδων 20. Ταμειακὸν βιβλίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς μονῆς Ἁγίου Γεωργίου τοῦ χωρίου Τελώνων, ἀπὸ 1835 - 1850.

49δ) Ἀδριανουπόλεως, 0, 33X0,24, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ βύρσης ἐρυθρωπῆς περὶ τὴν ράχιν, ἐκ φύλλων γεγραμμένων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ. Βιβλίον πρακτικῶν τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων Ἀδριανουπόλεως, ἀπὸ 1880 - 1881.

49ε) Ἀδριανουπόλεως, 0,35X0,245, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου ἐπενδεδυμένου διὰ κιτρινωπῆς βύρσης μετὰ χαρτῶων θυλάκων εἰς τὰ ἐσωτερικά τῶν δύο ἐξωφύλλων, ἐκ σελίδων 44 λευκῶν + 4 γεγραμμένων + 40 λευκῶν + 2 γεγραμμένων + 38 λευκῶν + 3 γεγραμμένων + 2 λευκῶν + 5 γεγραμμένων + λευκῶν τῶν ὑπολοίπων. Εἶναι κῶδιξ τοῦ Νοσοκομείου τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπὸ 1839 - 1853.

49στ) Γαλήνης Ἡρακλείας, 0,24X0,16, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου λεπτοῦ. Βιβλίον ταμείου τῆς κοινότητος Γαλήνης Ἡρακλείας, ἀπὸ 1922.

49ζ) Ἡρακλείσσης, 0,275X0,195, ἐσταχωμένος διὰ λεπτοῦ ναστοχάρτου, ἐκ φύλλων γεγραμμένων 10, τῶν λοιπῶν λευκῶν. Βιβλίον πρακτικῶν τῆς ἀδελφότητος «Ἅγιος Γεώργιος» Ἡρακλείσσης, τῶν ἐτῶν 1909 - 1912.

49η) α'. Βιζύης, 0,325X0,185, ἐσταχωμένος διὰ λεπτοῦ ναστοχάρτου, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 7, τῶν λοιπῶν λευκῶν. Εἶναι καθημερινὸν ἢ βιβλίον ταμείου τῆς ἐφορίας τῶν δημοτικῶν σχολείων Βιζύης, τοῦ ἔτους 1921 - 1922.

β'. 0,325X0,185, ἐσταχωμένος διὰ λεπτοῦ ναστοχάρτου ἐκ φύλλων γεγραμμένων 9. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν συνέχεια τοῦ προηγουμένου, τῶν ἐτῶν 1921 - 1922.

49θ) Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως, 0,34X0,25, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 395. Πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως ἀπὸ 16 Ἰουλίου 1910 ἕως 1919. Περιέχει καὶ ἀποφάσεις ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου.

50) XV, 434, Ἡρακλείας καὶ Παιδεστοῦ, 0,41X0,285X0,035, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐξηρθρωμένος, ἐκ φύλλων πολλῶν ὧν τὸ 1)3 γεγραμμένα. Κῶδιξ πρακτικῶν τοῦ μικτοῦ δικαστηρίου τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ Παιδεστοῦ, ἀπὸ 1913 - 1922.

51) XVI, 448, Ἡρακλείας καὶ Παιδεστοῦ, 0,36X0,255X0,04, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ μετὰ βύρσης ἐπὶ τῆς ράχης, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 25. Εἶναι μητρώων γεννήσεων καὶ βαπτίσεων τῆς ἐνορίας Παναγίας τῆς Πεφανερωμένης ἀπὸ Νοεμβρίου 1889 ἕως Ἰουλίου 1905.

52) XVII, 444, Ἡρακλείας καὶ Παιδεστοῦ, 0,36X0,25, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ μετὰ βύρσης ἐπὶ τῆς ράχης, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 49. Εἶναι βιβλίον γεννήσεων καὶ βαπτίσεων τῆς ἐνορίας Ἁγίου Ἀθανασίου ἀπὸ 1890 ἕως 1914. Παρηντίθεται τετράδιον ἐκ φύλλων 18 διαστ. 0,165X0,11, περιέχον ἕμινους μὲ βιζαντινὴν παρασημαντικὴν καὶ λογαριασμούς.

53) XVIII, 240, Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, 0,36X0,25, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ διὰ θύρωσης ἐπὶ τῆς ράχως, ἐξηθρωμένος ἐκ σελίδων γεγραμμένων 103. Εἶναι μητρῶον γεννήσεων καὶ βαπτίσεων τῆς ἐνορίας Ἁγίου Γεωργίου τῶν ἐτῶν 1890 - 1905.

53α) XVIIIα, Ραιδεστοῦ, 0,305X0,215, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνης θύρωσης περὶ τὴν ράχιν, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 117. Εἶναι βιβλίον διαθηκῶν καὶ προικοσυμφώνων ἀπὸ 29 Ἰανουαρίου 1867 ἕως 1 Ἰουνίου 1879.

54) XIX, 419, Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, 0,345X0,26X0,08, ἐσταχωμένος διὰ παχέος ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 509. Εἶναι γενικὸν μητρῶον γεννήσεων καὶ βαπτίσεων τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ, ἀπὸ 1906 - 1914.

55) XX, 424, Ἡρακλείας, 0,345X0,26X0,07, ἐσταχωμένος διὰ παχέος ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 507, ὧν γεγραμμένα αἱ 240 καὶ 370 - 373. Εἶναι γενικὸν μητρῶον γεννήσεων καὶ βαπτίσεων ἀπὸ 1905 - 1914.

56) XXI, 420, Ἡρακλείας, 0,345X0,26X0,075, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 507, γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι γενικὸν βιβλίον γάμων ἀπὸ 1906 - 1912.

57) XXII, 421, Ἡρακλείας, 0,345X0,26, ἐσταχωμένος διὰ παχέος ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 509, γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι βιβλίον γάμων κατὰ χωρία, ἀπὸ 1905 - 1913.

58) XXIII, 422, Ἡρακλείας, 0,345X0,26X0,075, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 485, ὧν αἱ πλεῖσται ἄγραφοι. Εἶναι γενικὸν βιβλίον θανάτων, ἀπὸ 1905 - 1912.

59) XXIV, 423, Ἡρακλείας, 0, 345X0,255X0,07, ἐσταχωμένος διὰ παχέος ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ ἐκ σελίδων 493. Εἶναι βιβλίον θανάτων κατὰ χωρία τῶν ἐτῶν 1905 - 1912.

60) I, 211, Ραιδαιστοῦ, 0,33X0,245, χαρτόδετος, ἐκ φύλλων 39, ὧν τὰ 16 ἄγραφα. Εἶναι βιβλίον πῶν πρακτικῶν τῆς δημογεροντίας Ραιδεστοῦ ἀπὸ 28 Ἀπριλίου ἕως 14 Δεκεμβρίου 1895.

61) II, 438, Ραιδεστοῦ, 0,345X0,25, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ καὶ μεταλλίνων ἐλασμάτων ἐπὶ τῶν 4 γωνιῶν καὶ τῶν δύο ἄκρων τῆς ράχως, ἐκ σελίδων 500 πλὴν τῶν 9 - 14. Εἶναι κώδιξ πρακτικῶν τῆς δημογεροντίας ἀπὸ 1902 - 1905.

62) . . . . .

63) IV, 445, Ραιδεστοῦ, 0, 415X0,29, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 194, ὧν γεγραμμένα 105. Περιέχει πρακτικὰ συνεδριῶν τῆς δημογεροντίας, ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1917 ἕως 4 Ὀκτωβρίου 1922.

64) V, 422, Ἡ ρ α κ λ ε ί α ς, 0,36X0,24 ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 444. Εἶναι κώδιξ πρακτικῶν συνεδριῶν ἀντιπροσωπείας τῆς κοινότητος, ἀπὸ 1906 - 1922.

65) ..... .

66) ..... .

67) VIII, 435, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,39X0,26X0,04, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μελαίνης βύρσης, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 112. Εἶναι ταμειακὸν βιβλίον τῆς κοινότητος ἀπὸ 1838 - 1852.

68) IX, 437, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,335X0,135, ἑσταχωμένος διὰ λεπτοῦ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ ἐπὶ τῆς ράχεως, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 70. Εἶναι ταμειακὸν βιβλίον τῶν σχολείων καὶ τῶν κτημάτων τῆς κοινότητος, ἀπὸ 1899 - 1900.

69) ..... .

70) XI, 443, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,41X0,29, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 499, ὧν γεγραμμένα 86. Εἶναι βιβλίον ταμείου, ἀπὸ 1910 - 1911.

71) XII, 451, Ἡ ρ α κ λ ε ί α ς, 0,33X0,205, ἑσταχωμένος διὰ λεπτοῦ ναστοχάρτου καὶ βύρσης περὶ τὴν ράχιν. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Πεφανερωμένης ἀπὸ 1851 - 1879.

72) XIII, 452, Ἡ ρ α κ λ ε ί α ς, 0,33X0,22, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐφθααμένης τῆς σταχώσεως περὶ τὴν ράχιν, ἐκ φύλλων 117. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ 1916 - 1922.

73) XIV, 447, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,275X0,20, χαρτόδετος, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 28, τῶν λοιπῶν 11 ἀγράφων. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ 1918 - 1920.

74) XV, 450, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,275X0,205, χαρτόδετος, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 13, τῶν λοιπῶν 32 ἀγράφων. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρευματοκρατείας, ἀπὸ 1901 - 1902.

75) XV, 213, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,365X0,25, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνης βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 339, τῶν λοιπῶν ἀγράφων μέχρι 372. Εἶναι βιβλίον ἀντιγραφῆς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Σιλλόγου, ἀπὸ 4 Ἰουνίου 1871 ἕως 30 Ἰουνίου 1879.

76) XVII, 430, Ρ α ι δ ε σ τ ο ῦ, 0,395X0,28, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ βύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως. Περιέχει τὰ πρακτικά τοῦ Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Σιλλόγου, ἀπὸ 13 Μαρτίου 1919 ἕως 21 Μαρτίου 1922.

77) XVIII, 449, Ἡ ρ α κ λ ε ί α ς, 0,28X0,23, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ βύρσης μελαίνης, ἐξηρθρῶς περὶ τὴν ράχιν καὶ τὰς γωνίας, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 424. Εἶναι βιβλίον ἀντιγράφων (κόπια) ἐπιστο-

λῶν, ἐξερχομένων τοῦ Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 1904 - 1922 ἀτάκτως.

78) XIX, 453, Ρ α ι δ ε σ τ ο ὺ, 0,36X0,17, ἐσταχωμένος διὰ λεπτοῦ ναστοχάρτου, μετὰ μέλανος λινοῦ ἐπὶ τῆς ράχews, γεγραμμένον τοῦ 1)2 περιπίου. Εἶναι ταμειακὸν βιβλίον τῆς κοινότητος ἀπὸ 1872 - 1879.

79) XX, 460, Ἡ ρ α κ λ ε ί α ς - Ρ α ι δ ε σ τ ο ὺ, 0,37X0,245, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινοῦ μετὰ δύσσης ἐπὶ τῆς ράχews, ἐκ σελίδων 206. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἀναγνωστηρίου «Βισάνθη», ἀπὸ 1897 - 1903.

80) XXI, 439, Ρ α ι δ ε σ τ ο ὺ, 0,41X0,29X0,03, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ δύσσης ἐπὶ τῆς ράχews. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν τοῦ Ἀναγνωστηρίου «Βισάνθη», περίοδος Ζ', ἀπὸ 1903 - 1919.

81) XXII, 441, Ρ α ι δ ε σ τ ο ὺ, 0,28X0,20, χαρτόδετος μετὰ πρασί-νου λινοῦ. Εἶναι μητρώων τῶν μελῶν τοῦ Ἀναγνωστηρίου «Βισάνθη», ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1911 - 1921.

81α) Ἡ ρ α κ λ ε ί α ς, 0,34X0,24X0,04, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, μετὰ μεταλλίνων ἐλασμάτων εἰς τὰς 4 γωνίας τοῦ καλύμματος καὶ τὸ κάτω ἄκρον τῆς ράχews, ἐκ σελίδων 399, ὧν γεγραμμένοι αἱ 314. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν συνεδριάσεων ἐφορίας σχολῶν Ραιδεστοῦ ἐπαρχίας Ἡρακλείας, ἀπὸ 1902 - 1922.

81β) 29, Ρ α ι δ ε σ τ ο ὺ, 0,34X0,24, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, μετὰ μεταλλίνων ἐλασμάτων εἰς τὰς 4 γωνίας τοῦ καλύμματος καὶ τὰ δύο ἄκρα τῆς ράχews, ἐκ σελίδων 147 ὧν γεγραμμένοι αἱ 144. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς δημογεροντίας ὑπ' ἀριθμὸν 4 ἀπὸ 1 Αὐγούστου 1902 ἕως 1922.

82) I, 212 Μ α κ ρ ᾶ ς Γ ε φ ὕ ρ α ς, 0,36X0,25, συνερραμμένος, ἔχων ἐσταχωμένην διὰ ναστοχάρτου τὴν προσθίαν πλευρὰν, ἐκ σελίδων 20 γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι ἀπόσπασμα κοινοτικοῦ κώδικος, ἀπὸ 1893 - 1899.

83) II, 210, Μ α κ ρ ᾶ ς Γ ε φ ὕ ρ α ς, 0,34X0,225, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ περὶ τὴν ράχιν, ἐκ φύλλων 26 ὧν γεγραμμένα 10. Εἶναι πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἀπὸ 1893 - 1898, προφανῶς συνέχεια ἄλλου προηγουμένου.

84) . . . . .

85) IV, 209 Μ α κ ρ ᾶ ς Γ ε φ ὕ ρ α ς, 0,335X0,22, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου ἐκ σελίδων 400, ὧν γεγραμμένα 93. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς ἐφορίας τῶν Λαμπταδαρείων Ἐκπαιδευτηρίων, ἀπὸ 1919 - 1921.

86) V, 208, Μ α κ ρ ᾶ ς Γ ε φ ὕ ρ α ς, 0,28X0,195, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ δύσσης ἐπὶ τῆς ράχews, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 15, τῶν

λοιπῶν ἀγρᾶφων. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Ἰωάννου, ἀπὸ 1921 - 1922.

87) VI, 459, Μακρᾶς Γεφύρας, 0,35X0,25, ἐξηρθρωμένος, ἀφαιρεθείσης τῆς σταχῶσεως, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 66, ἐλλειπουσῶν τῶν πρώτων 19. Ἀκολουθοῦν 71 φύλλα ἐξ ὧν 9 ἄγραφα. Περιέχει πρακτικὰ γενικῆς συνλεύσεως καὶ συνεδριῶν τῆς ἐφοροδημογεροντίας, ἀπὸ 1899 - 1921. Ἐν τέλει περιέχονται διαθῆκαι, πωλητήρια, προικοσύμφωνα, δωρητήριον καὶ ἡμερολόγιον ταμείου τῆς ἐκκλησίας.

87α) Μακρᾶς Γεφύρας, 0,325X0,21, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, οὗ ἀφηρέθη τὸ πρῶτον φύλλον, ἐκ σελίδων ἡριθμημένων 38, γεγραμμένων, μεθ' ἧς πολλαὶ καὶ γεγραμμέναι καὶ λευκαί. Εἶναι βιβλίον ταμειακὸν τῆς Μακρᾶς Γεφύρας, ἀπὸ 1919 - 1922.

88) VII, 454, Μακρᾶς Γεφύρας, 0,275X0,23, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ φαιόχρου λινοῦ περὶ τὴν ράχιν, ἐκ σελίδων 67. Εἶναι βιβλίον ἀντιγραφῆς ἐπιστολῶν (κόπια) τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς κοινότητος, τοῦ ἔτους 1922.

88α) Μακρᾶς Γεφύρας, 0,41X0,32, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ θύρσης μελαίνης, μετὰ μεταλλίνων ἐλασμάτων ἐπὶ τῶν 4 γωνιῶν τοῦ καλύμματος καὶ τῶν δύο ἄκρων τῆς ράχεως, ἐξηρθρωμένος καὶ ἐφθαρμένος ἐκ τῆς νοτίδος, ἐκ σελίδων 598. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν τῆς δημογεροντίας, ἀπὸ 1905 - 1917.

89) ..... .

90) ..... .

91) ..... .

92) IV, 183, Μετρώων καὶ Ἀθύρων, 0,355X0,21, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ θύρσης, ἐκ χάρτου περγαμηνοῦ, ἐκ σελίδων 118, ὧν 75 ἄγραφοι. Εἶναι βιβλίον ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Γεωργίου τῶν ἐτῶν 1787 - 1825.

92α) Μετρώων καὶ Ἀθύρων, 0,365X0,245, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινοῦ, ἐκ σελίδων 137 γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι κτηματολόγιον τῆς ἐν Μέτραις ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀπὸ 1898 - 1925.

93) I, 411, Σαράντα Ἐκκλησιῶν, 0,33X0,18, ἄνευ σταχῶσεως. Εἶναι ἀπόσπασμα βιβλίου συνεγραμμένον, ἐκ σελίδων ἀπὸ 50 - 87, γεγραμμένον διαλειπόντως. Εἶναι ταμειακὸν βιβλίον τῆς Ἐκκλησίας Ἁγίων Πάντων, ἀπὸ 1901 - 1914.

94) I, 419, Σηλυβρίας, 0,34X0,245, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ θύρσης περὶ τὴν ράχιν ἐκ σελίδων 100 γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι κώδιξ τῆς μητροπόλεως ἀπὸ 1877 - 1889.

95) II, 416, Σηλυβρίας, 0,40X0,27, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου με-

τὰ μέλανος λινού, ἐκ σελίδων 292 γεγραμμένων. Εἶναι κώδιξ τῆς μητροπόλεως, ἀπὸ 1881 - 1917.

96) III, 417, Σηλυβρίας, 0,365X0,24, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινού καὶ μελαίνης θύρσης περὶ τὴν ράχιν, τὸ 1)5 ἄγραφον. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς κοινότητος, ἀπὸ 1893 - 1922.

97) IV, 415, Σηλυβρίας, 0,40X0,26, ἐσταχωμένος διὰ παχέος ναστοχάρτου μετὰ πρασίνου λινού περὶ τὴν ράχιν, ἐξηρθρωμένος, τὸ 1)5 γεγραμμένος. Περιέχει τὰ πρακτικά τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου τῆς μητροπόλεως, ἀπὸ 1900 - 1922.

98) V, 414, Σηλυβρίας, 0,41X0,28, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινού, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων ὧν γεγραμμένοι αἱ πρῶται 24. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν τοῦ μικτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου τῆς μητροπόλεως, ἀπὸ 1900 - 1910.

98α) Σηλυβρίας, 0,355X0,255, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου, ἐπενδεδυμένου δι' ἐρυθρωπῆς θύρσης μετὰ διακοσμῆσεων ἐπὶ τῶν δύο ἐξωτερικῶν ὄψεων, μετὰ δύο θηλυκωτήρων ἐπὶ τοῦ ἀνοίγματος, ἐκ σελίδων 284 γεγραμμένων διαλειπόντως, ὧν ἐλλείπουν αἱ 191 - 192 καὶ 195 - 210. Εἶναι κώδιξ τῆς μητροπόλεως ἀπὸ 1820 - 1881.

99) I, 413, Ἐπιθατῶν, 0,395X0,26, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ φαιόχρου λινού καὶ θύρσης πρασίνης περὶ τὴν ράχιν, λίαν ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 363, γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι κώδιξ τῆς μητροπόλεως περιέχων τὰ ἀφιερῶματα τῶν δύο σχολῶν, ἀπὸ 1857 - 1894.

100) I, 108, Τυρολόης, 0,485X0,37, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ πρασίνου λινού, ἐξηρθρωμένος καὶ ἐφθαρμένος μετὰ μεταλλίνων ἐλασμάτων εἰς τὰς 4 γωνίας καὶ μεταλλίνης πόρτης εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀνοίγματος, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 690. Εἶναι κώδιξ τῆς δημογεροντίας, ἀπὸ 1879 - 1920.

100α) Ἀδηλοῦ μέρους, 0,48X0,315, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μελαίνης θύρσης, ἐξηρθρωμένος καὶ λίαν ἐφθαρμένος ἐκ τῆς νοτίδος, πολλαχοῦ σεσηπῶς, ἐκ σελίδων γεγραμμένων διαλειπόντως. Εἶναι βιβλίον ἐκκλησιαστικὸν περιέχον λογαριασμοὺς καὶ ἄλλα, ἀπὸ 1817 - 1870(;).

101) II, 111, Τυρολόης, 0,37X0,26, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινού, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων 264 γεγραμμένων πλὴν τῶν 133 - 134. Εἶναι βιβλίον πρακτικῶν τῆς ἐφορίας τοῦ σχολείου Τυρολόης ἀπὸ 1908 - 1909 ἕως 15 Αὐγούστου 1921.

102) III, 114, Ἡρακλείας, 0,377X0,26, ἐσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινού, ἐκ σελίδων 498, ὧν γεγραμμένοι 60. Περιέχει τὰ πρακτικά καὶ τὰς ἀποφάσεις τοῦ πνευματικοῦ δικαστηρίου τῆς μητροπόλεως ἀπὸ 1918 - 1921.

103) IV, 112, Ἡρακλείας, 0,415X0,275X0,04, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινού, ἐκ σελίδων 249, ὧν γεγραμμένοι αἱ 77 καὶ 248 - 249. Εἶναι βιβλίον λογιστικὸν τῆς κοινότητος, ἀπὸ 6 Φεβρουαρίου 1908 μέχρι 13 Ἰουνίου 1914.

104) . . . . .

105) VI, 109, Τυρολόης, 0,30X0,205, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ θύρσης ἐπὶ τῆς ράχεως, ἐκ σελίδων 296, ὧν γεγραμμένοι 89. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς κοινότητος καὶ κτηματολόγιον, ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1921 ἕως Ὀκτωβρίου 1922.

106) VII, 110, Τυρολόης, 0,36X0,20, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ ἐρυθροῦ λινού ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ τῶν γωνιῶν, ἐκ σελίδων 84, ὧν γεγραμμένοι 13. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς κοινότητος ἀπὸ 14 Ὀκτωβρίου 1921 ἕως 6 Νοεμβρίου 1922.

107) VIII, 436, Ἡρακλείας, 0,41X0,285, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινού, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 181. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ 1898 - 1903.

107α) Ἀγνώστου ἐκκλησίας τῆς Κωνπόλεως, 0,34X0,245, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου μετὰ μέλανος λινού καὶ θύρσης μελαίνης περὶ τὴν ράχιν, ἐξηρθρωμένος, ἐκ φύλλων 27 γεγραμμένων διαλειπόντως ὅτε μὲν ἑλληνιστί, ὅτε δὲ τουρκιστὶ ἑλληνικοῖς γράμμασιν. Ἐπιγράφεται «Πρόχειρον ἡμερολόγιον 1877 ἕως 1900».

108) IX, 113, Τυρολόης, 0,285X0,205, ἑσταχωμένος διὰ ναστοχάρτου καὶ μέλανος λινού, ἐξηρθρωμένος, ἐκ σελίδων γεγραμμένων 200. Εἶναι βιβλίον ταμείου τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1919 ἕως Μαΐου 1920.

B. ΕΓΓΡΑΦΑ (Φερμάνια, τίτλοι ἰδιοκτησίας, πατριαρχικά γράμματα)

100) 1, Γάνου - Χώρας, Φερμάνι 0,82X0,58, πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ Παρθεναγωγείου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Γραφὴ ἀραβικὴ. Ἔτος ἐγγραφῆς 1319. Ἀριθ. 1 (διὰ μολυβδίδος 78).

101) 2, Γάνου - Χώρας, Φερμάνι, 0,77X0,54, περὶ τῆς ἐπισκευῆς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν Γάνου. Γραφὴ ἀραβικὴ. Ἐξεδόθη τῇ 21 Σεπτ. 1865. Ἀριθ. 2 (διὰ μολυβδίδος 79).

102) 3, Γάνου - Χώρας, Φερμάνι, 0,82X0,57, περὶ ἀνεγέρσεως Ἀρθεναγωγείου ἐν τῇ μητροπόλει. Γραφὴ ἀραβικὴ. Ἔτος 1326 (= 1908). Ἀριθμὸς διὰ μολυβδίδος 79 Α.

103) 1, Ἀδριανουπόλεως, φερμάνι, 0,80X0,57, περὶ ἀνεγέρσεως τοῦ Παρθεναγωγείου Ἐλαιρμίου. Γραφὴ ἀραβικὴ. Ἔτος 1314 (= 1897). Ἀριθ. 1 (διὰ μολυβδίδος 80).

104) 2, Ἀδριανουπόλεως, φερμάνι, 0,81X057, περί ἀνεγέρσεως ἱεροῦ ναοῦ εἰς τὸ χωρίον Μουσουλ - βεϊλή. Γραφή ἀραβική. Ἔτος 1323 (= 1905). Ἀριθμὸς διὰ μολυβδίδος 81.

105) 3, Ἀδριανουπόλεως, φερμάνι, 0,76X0,54, περί τοῦ ἐμμέσου φόρου (τζιζιρέ) καὶ μακτοῦ. Γραφή ἀραβική. Ἔτος 1205 (= 1834). Ἀριθμὸς διὰ μολυβδίδος 100.

106) 1 Μονῆς Ἱερόρων Ἀγίου Ὁρους, ἀπανταχοῦσα, 0,76X0,54, περί ἐράνου ὑπὲρ τῶν κατεστραμμένων μονῶν. Γραφή караμανλίδικη. Ἔτος 1717. Ἀριθμὸς 1 (διὰ μολυβδίδος 93).

107) 2, Ἀγίων Τόπων, φερμάνι, 0,75X0,54, περί τοῦ μὴ καταδυναστεύειν καθ' ὁδὸν τοὺς εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπερχομένους προσκυνητάς. Γραφή ἀραβική. Ἔτος 1247 (= 1831). Ἀριθμὸς διὰ μολυβδίδος 94.

108) 1, χαρτ., Γράμμα Πατριαρχικόν, 0,68X0,48, διοριστήριο τοῦ μητροπολίτου Χαλδίας Διονυσίου. Ἔτος 1747. Ἑλληνιστί. Ἀριθμὸς 5 καὶ 51.

109) 2, χαρτ., 0,54X0,48, ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἰκονίου Νεόφυτον, ὅπως τακτοποιήσῃ τὰ τῆς μητροπόλεως. Ἔτος 1807. Γραφή караμανλίδικη. Ἀριθμὸς 1 καὶ 48.

110) 3, χαρτ., 0,79X0,53, Σιγίλλιον περί ἀνεγέρσεως σχολείου εἰς Μιχαλίτσιον. Ἔτος 1817. Γραφή караμανλίδικη. Ἀριθμὸς 4 καὶ 49.

111) 4, χαρτ., 0,70X0,47, Συστατικὸν πατριαρχικὸν γράμμα περί τοῦ χειροτονηθέντος μητροπολίτου Χαλδίας Διονυσίου. Ἔτος 1747. Ἑλληνιστί. Ἀριθμὸς 44.

112) 5, χαρτ., 0,78X0,55, Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν Σιγίλλιῶδες γράμμα χαρτῶν ἐπενδεδυμένων διὰ λινοῦ, Ἐγκύλιος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου περί ἐράνων διὰ τὴν σχολὴν Ἰντζέ - Σοῦ. Ἔτος 1839. Ἑλληνιστί. Ἀριθμὸς 1 καὶ 47.

113) 6, χαρτ., 0,78X0,54, Συνοδικὸν γράμμα πρὸς τὸν μητροπολίτην Χαλδίας διὰ τὴν πληρωμὴν φόρου πάσης οἰκίας, καταστήματος κλπ. Ἔτος 1784. Ἑλληνιστί. Ἀριθμὸς 4 καὶ 46.

114) 7, χαρτ., 0,62X0,44, εὐχαὶ καὶ συστάσεις τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν νέον μητροπολίτην Χαλδίας. Ἔτος 1747. Ἑλληνιστί. Ἀριθμ. 45.

115) 8, μεμβράνη, 0,53X053, περί τῆς χειροτονίας μητροπολίτου Χαλδίας καὶ Χερσιάνων τοῦ Διονυσίου. Ἔτος 1757. Ἑλληνιστί.

116) 9, χαρτ., 0,80X0,58, Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν συγχωροχάρτι ὑπὲρ πολλῶν τεθνεώτων τῆς Νεαπόλεως ἐπαρχίας Καισαρείας. Ἔτος αἰωνς' (= 1856). Γραφή караμανλίδικη. Ἐφθαρμένον εἰς τὰς διπλώσεις καὶ ἀποκεκομμένον εἰς δύο.

117) 10, μεμβράνη, 0,66X0,59, Σιγίλλιον μολυβδόβουλλον, δι' οὗ λύονται διαφοραὶ ἐνοριῶν καὶ μοναχῶν τῆς συνοικίας Κίττι Ἀ-

δριανουπόλεως καὶ Μετοχίου τῆς Λαύρας. Ἡ μολυβδίνη βοῦλλα σώζεται ἀπρωρημένη διὰ μεταξίνης μηρίνθου φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου 1848.

118) 11, μεμβράνη, 0,57X0,49, Σιγίλλιον μολυβδόβουλλον δι' οὗ ἀνόνημος Ἀδριανουπολίτης δωρεῖται ποσὸν 10 χιλ. γροσίων ὑπὲρ τῶν πτωχῶν. Ἑλληνιστί. Ἔτος 1829 Μαΐου. Ἡ βοῦλλα ὡς ἀνωτέρω φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου 1826.

119) 12, μεμβράνη, 0,75X0,48, Μολυβδόβουλλον ἐκλογῆς μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως. Ἡ μολυβδίνη βοῦλλα δὲν σώζεται, ἐνῶ σώζεται ἡ μεταξίνη μήρινθος. Ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου κατ' Ἰούλιον 1813.

120) 13, χαρτῶν, 0,78X0,56, Γράμμα Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου πρὸς τὸν Νίσσης τῆς Σερβίας Ἰωαννίκιον, περὶ δικαιωμάτων (ἐμβατικίων) τῆς ἐπαρχίας Νίσσης. Γεγραμμένον εἰς δύο στήλας ὧν ἡ ἀριστερὰ Ἑλληνιστί, ἡ δὲ δεξιὰ εἰς Σλαβωνικῆν. Ἔτος ρωμη' (= 1848), Ἰανουαρίου, ἰνδικτ. ς'. Ἀριθμὸς 52.

121) 14, χαρτῶν, 0,79X0,56, ἀντίγραφον τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 120 (13). Ἀριθμὸς 53.

122) 15, χαρτῶν, 0,79X0,54, ἀντίγραφον ἐπίσης τοῦ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 120 (13). Ἀριθμὸς 54.

(Εἰσήχθησαν τῇ 15.6.1963 διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 11504)4.5.1963 ἀποφάσεως τοῦ Ἐπιφυλακτοῦ Κοινων. Προνοίας - Δ)νσεως Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων Δ5).

B) ΓΑΚ, Κ. 102 (χειρόγραφα 1 - 340).

ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝ) ΠΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤ
ΠΡΟΞΕΝΙΚΟΤ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (1854 - 1923)

1. Ἀποφάσεις 1857.
2. Πρακτικὰ 1857.
3. Ἀποφάσεις 1858.
4. Ἀποφάσεις 1858.
5. Πρακτικὰ 1858.
6. Πρακτικὰ 1859.
7. Ἀποφάσεις 1859.
8. Ἀποφάσεις 1859.
9. Ἀποφάσεις 1860.
10. Ἀποφάσεις 1860.
11. Πρακτικὰ Συνεδριάσεως 1860.

12. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1860.
13. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1861.
14. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1861.
15. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1861.
16. Ἀποφάσεις 1861.
17. Ἀποφάσεις 1861.
18. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1862.
19. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1862.
20. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1862.
21. Ἀποφάσεις 1862.
22. Ἀποφάσεις 1862.
23. Ἀποφάσεις 1863 (1 - 275).
24. Ἀποφάσεις 1863 (276 - 553).
25. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1863.
26. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1863.
27. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1863.
28. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1863.
29. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1864.
30. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1864.
31. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1864.
32. Ἀποφάσεις 1864.
33. Ἀποφάσεις 1864.
34. Ἀποφάσεις 1864.
35. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1865.
36. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1865.
37. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1865.
38. Ἀποφάσεις 1865 (1 - 254).
39. Ἀποφάσεις 1865 (255 - 399).
40. Ἀποφάσεις 1865 (400 - 634).
41. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1865.
42. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1865.
43. Ἀποφάσεις τοῦ Προξένου ὡς εἰρηνοδίκου καὶ ὡς Προέδρου 1866 - 1876.
44. Πρακτικά Συνεδριάσεως τοῦ Προξένου ὡς εἰρηνοδίκου καὶ ὡς Προξένου 1866 - 1876.
45. Ἀποφάσεις 1866 (1 - 227).
46. Ἀποφάσεις 1866 (228 - 531).
47. Ἀποφάσεις 1866 (532 - 767).
48. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1866.
49. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1866.

50. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1866.
51. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1866.
52. Ἀποφάσεις πολιτικά 1867 (1 - 236).
53. Ἀποφάσεις πολιτικά 1867 (237 - 623).
54. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1867.
55. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1867.
56. Ἀποφάσεις 1868 (1 - 163).
57. Ἀποφάσεις 1868 (164 - 360).
58. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1868.
59. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1868.
60. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1869.
61. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1869.
62. Ἀποφάσεις 1869 (1 - 246).
63. Ἀποφάσεις 1870 (1 - 200).
64. Ἀποφάσεις 1870 (201 - 364).
65. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1870.
66. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1870.
67. Ἀποφάσεις 1871 (1 - 200).
68. Ἀποφάσεις 1871 (201 - 405).
69. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1871.
70. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1871.
71. Εὐρετήριο Ἀποφάσεων 1871 - 83.
72. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1872.
73. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1872.
74. Ἀποφάσεις 1872 (1 - 421).
75. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1873.
76. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1873.
77. Ἀποφάσεις τοῦ 1873 (1 - 199).
78. Ἀποφάσεις τοῦ 1873 (200 - 402).
79. Πρακτικά Διασκέψεως 1873.
80. Ἀποφάσεις τοῦ 1874 (1 - 219).
81. Ἀποφάσεις τοῦ 1874 (220 - 458).
82. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1874 1.
83. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1874 2.
84. Πρακτικά Διασκέψεως 1874.
85. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1875.
86. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1875.
87. Ἀποφάσεις τοῦ 1875 (1 - 200).
88. Ἀποφάσεις τοῦ 1875 (201 - 400).

89. Πράξεις Προξένου περὶ Συντηρητικῶν μέτρων καὶ ἐγγυητῶν 1875 - 1877.
90. Πρακτικά Διασκέψεως 1875.
91. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1876 1.
92. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1876 2.
93. Ἀποφάσεις τοῦ 1876 (1 - 146).
94. Ἀποφάσεις τοῦ 1876 (147 - 421).
95. Πρακτικά Διασκέψεως 1876 1.
96. Πρακτικά Διασκέψεως 1876 2.
97. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1876 1.
98. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1876 2.
99. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1877 (1 - 182) 1.
100. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1877 (183 - 384) 2.
101. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1877, 1.
102. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1877, 2.
103. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1877, 3.
104. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1877, 1.
105. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1877, 2.
106. Πρακτικά Συνεδριάσεων Προξένου καὶ Προέδρου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων τῶν ἐτῶν 1877 - 1882.
107. Ἀποφάσεις περὶ ἐξώσεως τῶν ἐτῶν 1877 - 1886.
108. Πρακτικά Συνεδριάσεων ἐπὶ ὑποθέσεων περὶ ἐξώσεως τῶν ἐτῶν 1877 - 1886.
109. Ἀποφάσεις Προξένου καὶ Προέδρου Συνήθων ὑποθέσεων τῶν ἐτῶν 1877 - 1882.
110. Πρακτικά Διασκέψεως 1877, 1.
111. Πρακτικά Διασκέψεως 1877, 2.
112. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1878.
113. Πρακτικά Διασκέψεως 1878.
114. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1878.
115. Ἀποφάσεις 1878 (1 - 264).
116. Πράξεις Προέδρου καὶ Προξενικοῦ Δικαστηρίου μετὰ τῶν πρακτικῶν αὐτῶν 1878 - 1887.
117. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1879, 1.
118. Πρακτικά Διασκέψεως 1879, 2.
119. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1879, 1.
120. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1879, 2.
121. Ἀποφάσεις 1879 (147 - 288).
122. Πρακτικά Διασκέψεως 1879, 1.
123. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1879, 2.

124. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1880.
125. Πρακτικά Διασκέψεως 1880.
126. Ἀποφάσεις 1880 (1 - 237).
127. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1880.
128. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1881, 1.
129. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1881, 2.
130. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1881, 1.
131. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1881, 2.
132. Πρακτικά Διασκέψεως 1881, 1.
133. Πρακτικά Διασκέψεως 1881, 2.
134. Ἀποφάσεις 1881, (1 - 134).
135. Ἀποφάσεις 1881, (135 - 274).
136. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1882, 1.
137. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1882, 2.
138. Πρακτικά Διασκέψεως 1882.
139. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1882.
140. Ἀποφάσεις 1882 (1 - 151).
141. Ἀποφάσεις 1882 (152 - 302).
142. Ἀποφάσεις Πλημμελειοδικείου τῶν 1882 - 1884.
143. Πρακτικά Συνεδριάσεως Πλημμελειοδικείου τῶν ἐτῶν 1882 - 1884.
144. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1883, 1.
145. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1883, 2.
146. Ἀποφάσεις 1883 (1 - 185).
147. Ἀποφάσεις 1883 (186 - 370).
148. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1883.
149. Ἀποφάσεις Προέδρου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων τῶν ἐτῶν 1883 καὶ 1884.
150. Πρακτικά Διασκέψεως 1883.
151. Πρακτικά Συνεδριάσεων Προέδρου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων τῶν ἐτῶν 1883 καὶ 1884.
152. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1884.
153. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1884.
154. Ἀποφάσεις Ἀρ. 1 - 140 1884, 1.
155. Ἀποφάσεις Ἀρ. 141 - 244 1884, 2.
156. Πρακτικά Διασκέψεως 1884.
157. Πρακτικά Συνεδριάσεων 1884.
158. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1885, 1.
159. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1885, 2.
160. Πρακτικά Συνεδριάσεων Προέδρου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1886.

161. Ἀποφάσεις Προέδρου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1886.
162. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1885, 1.
163. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1885, 2.
164. Πρακτικά Διασκέψεως 1885, 1.
165. Πρακτικά Διασκέψεως 1885, 2.
166. Ἀποφάσεις 1885, (1 - 150), 1.
167. Ἀποφάσεις 1885 (151 - 288), 2.
168. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Προξ. Πλημμελειοδικείου τοῦ ἔτους 1885.
169. Βουλευήματα τοῦ Δικαστικοῦ Συμβουλίου τῶν Πλημμελειοδικῶν τῶν ἐτῶν 1885 - 1886.
170. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1886, 1.
171. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1886, 2.
172. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1886.
173. Πρακτικά Διασκέψεως 1886.
174. Ἀποφάσεις 1886 (1 - 135), 1.
175. Ἀποφάσεις 1886 (136 - 262), 2.
176. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Προξεν. Πλημμελειοδικείου τοῦ ἔτους 1886.
177. Πρακτικά Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου Δημοσιεύσεως Ἀποφάσεων τοῦ ἔτους 1887.
178. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου τοῦ ἔτους 1887.
179. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων τοῦ ἔτους 1887.
180. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ ἐξώσεων καὶ ἐν γένει προσωρινῶν μέτρων 1887 - 1888.
181. Ἀποφάσεις Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου Ἀριθ. 1 - 189 τοῦ ἔτους 1887.
182. Πρακτικά Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου Διασκέψεως τοῦ ἔτους 1887.
183. Πρακτικά Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου Συζητήσεων τοῦ ἔτους 1887.
184. Πρακτικά Συζητήσεων τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1888, 2.
185. Πρακτικά Διασκέψεως τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1888.
186. Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων 1888.
187. Ἀποφάσεις τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ συνήθων ὑποθέσεων 1888.

188. Πρακτικά Δημοσιεύσεως Ἀποφάσεων τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1888.
189. Ἀποφάσεις καὶ πρακτικά τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικεῖο 1888.
190. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου (1 - 135), 1888.
191. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου (136 - 269), 1888.
192. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προέδρου Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1888.
193. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Προέδρου Προξ. Δικαστηρίου ἐπὶ συντηρητικῶν μέτρων κλπ. 1889.
194. Ἀποφάσεις Προέδρου Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1889.
195. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1889 (1 - 115).
196. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1889 (116 - 232).
197. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ Συζητήσεων 1889, 1.
198. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ Συζητήσεων 1889, 2.
199. Πρακτικά Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ Διασκέψεων 1889.
200. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ Δημοσιεύσεων Ἀποφάσεων 1889.
201. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Προξενικοῦ Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικεῖο 1889.
202. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά 1890.
203. Πρακτικά Δημοσιεύσεως Ἀποφάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1890.
204. Πρακτικά Διασκέψεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1890.
205. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1890, (1 - 100).
206. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1890, (101 - 210).
207. Ἀποφάσεις τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1890.
208. Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1890.
209. Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1890 Ἰούλιος - Δεκέμβριος.
210. Πράξεις Προέδρου καὶ Πρακτικά 1890 - 1893.
211. Πρακτικά Συνεδριάσεων Ἑλληνοδ. ὑποθέσεων τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1891.
212. Πρακτικά Διασκέψεων τοῦ Ἑλλ. Προξεν. Δικαστ. 1891.
213. Πρακτικά Δημοσιεύσεων τοῦ Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου 1891.
214. Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1891.

215. Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενικοῦ Δικαστηρίου
Ἰούλιος - Δεκέμβριος 1891.
216. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Ποινικῶν ὑποθέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Προ-
ξενικοῦ Δικαστηρίου 1891, (1 - 33).
217. Ἀποφάσεις Εἰρην. καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικα-
στηρίου 1891 (1 - 95).
218. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου 1891, (1 - 125).
219. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου (126 - 254) 1891.
220. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1892.
221. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1892.
222. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1892.
223. Πρακτικά Εἰρην. Ἀποφάσεις Προέδρου 1892.
224. Ἀποφάσεις Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1892, (1 - 112).
225. Ἀποφάσεις Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1892, (113 - 225).
226. Εἰρηνοδικεακαὶ Ἀποφάσεις τοῦ Προέδρου 1892.
227. Πρακτικά Διασκέψεως 1892.
228. Πρακτικά Εἰρην. Ἀποφάσεις τοῦ Προέδρου 1893.
229. Πρακτικά Συνεδριάσεως Α' 1893.
230. Πρακτικά Συνεδριάσεως Β' 1893.
231. Πρακτικά Διασκέψεως 1893.
232. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1893.
233. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Πλημμελειοδικείου 1893.
234. Εἰρην. Ἀποφάσεις τοῦ Προέδρου 1893.
235. Ἀποφάσεις Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου 1893, (1 - 107).
236. Ἀποφάσεις Ἑλλην. Προξ. Δικαστ. 1893 (108 - 215).
237. Πρακτικά Διασκέψεως καὶ Δημοσιεύσεως Προξ. Δικαστηρίου 1894.
238. Ἀποφάσεις Πρακτικά Προξεν. Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου
1894 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 1900.
239. Πρακτικά 1894.
240. Ἀποφάσεις Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1894, (101 - 180).
241. Ἀποφάσεις Προέδρου καὶ Πρακτικά 1894, (1 - 122).
242. Ἀποφάσεις Προέδρου Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου μετὰ τῶν πρακτι-
κῶν αὐτοῦ 1894 - 1904.
243. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1894.
244. Πρακτικά Συνεδριάσεως Ἑλλ. Προξεν. Δικαστηρίου 1894.
245. Πρακτικά Συνεδριάσεως Ἑλλ. Προξεν. Δικαστηρίου 1894.
246. Πρακτικά Συνεδριάσεως Ἑλλ. Προξεν. Δικαστηρίου 1895.
247. Πρακτικά Διασκέψεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1895.
248. Ἀποφάσεις 1895.
249. Πρακτικά Δημοσιεύσεως 1895.

250. Πρακτικά Δημοσιεύσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1895.
251. Ἀποφάσεις Προέδρου 1895 (1 - 146).
252. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προέδρου 1895.
253. Πρακτικά Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1895.
254. Ἀποφάσεις Προέδρου 1896, (1 - 170).
255. Πρακτικά Διασκέψεως καὶ Δημοσιεύσεως Προξ. Δικαστηρίου 1896.
256. Ἀποφάσεις Προξ. Δικαστηρίου 1896, (1 - 253).
257. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξ. Δικαστηρίου 1896.
258. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προέδρου 1896.
259. Ἀποφάσεις Προξ. Δικαστ. καὶ Πρακτικά Συνεδριάσεως Διασκέψεως καὶ Δημοσιεύσεως 1897, 1 - 20.
260. Ἀποφάσεις Προέδρου καὶ Πρακτικά 1897 - 1898.
261. Ἀποφάσεις Προξ. Δικαστηρίου 1898, (1 - 144).
262. Πρακτικά Προξ. Δικαστηρίου Συνεδριάσεως Διασκέψεως καὶ Δημοσιεύσεως 1898.
263. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά 1898 - 1909.
264. Πρακτικά Προξεν. Δικαστηρίου Συνεδρ. Διασκέψεως καὶ Δημοσιεύσεως 1899.
265. Ἀποφάσεις Προξεν. Δικαστηρίου 1899, (1 - 140).
266. Ἀποφάσεις Προέδρου καὶ Πρακτικά αὐτῶν 1899.
267. Ἀποφάσεις Προξ. Δικαστηρίου 1900, (1 - 119).
268. Ἀποφάσεις Προέδρου καὶ Πρακτικά αὐτῶν 1900.
269. Πρακτικά Προξεν. Δικαστηρίου Συνεδρ. Διασκέψεως καὶ Δημοσιεύσεως 1900.
270. Πρακτικά Συνεδριάσεων τοῦ Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου 1901.
271. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Συνεδριάσεως καὶ Δημοσιεύσεως τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1901.
272. Πρακτικά Διασκέψεως τοῦ Προξεν. Δικαστηρίου 1901, 2, 3.
273. Ἀποφάσεις Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου 1901, 2, 3, 4.
274. Πρακτικά Συνεδριάσεως καὶ Δημοσιεύσεως τοῦ Προξεν. Δικαστηρίου 1901.
275. Πρακτικά Συνεδριάσεως καὶ Δημοσιεύσεως τοῦ Δικαστ. 1902.
276. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Συνεδριάσεως καὶ Δημοσιεύσεως τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1902,
277. Ἀποφάσεις τοῦ Προξ. Δικαστηρίου 1902, (1 - 151).
278. Ἀποφάσεις καὶ Πρακτικά Συνεδρ. καὶ Δημοσιεύσεως τοῦ Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1903.
279. Ἀποφάσεις τοῦ Προξ. Δικαστηρίου 1903, (1 - 156).

280. Πρακτικά Συνεδριάσεως και Δημοσιεύσεως τοῦ Προξεν. Δικαστηρίου 1903.
281. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1904.
282. Ἀποφάσεις τοῦ Προξ. Δικαστηρίου 1904 ,(1 - 176).
283. Πρακτικά Συνεδριάσεως και Δημοσιεύσεως τοῦ Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου 1904.
284. Πρακτικά Διασκέψεως 1904 - 1906
285. Πρακτικά Συνεδριάσεως 1905.
286. Ἀποφάσεις και Πρακτικά τοῦ Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου 1905 - 1907.
287. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξεν. Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου 1905.
288. Ἀποφάσεις και Πρακτικά τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1905.
289. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξ. Δικαστηρίου τοῦ ἔτους 1905.
290. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξ. Δικαστηρίου 1906.
291. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξ. Δικαστηρίου 1906.
292. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξ. Δικαστηρίου τοῦ ἔτους 1906.
293. Πρακτικά 1906 - 1907.
294. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξενικοῦ Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου 1907.
295. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξ. Δικαστηρίου ὡς Πλημμελειοδικείου 1907.
296. Ἀποφάσεις τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1907.
297. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξ. Δικαστηρίου τοῦ ἔτους 1907.
298. Πρακτικά Διασκέψεως τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1907.
299. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1907.
300. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξ. Δικαστηρίου τοῦ ἔτους 1908.
301. Πρακτικά Δημοσιεύσεως Προξ. Δικαστηρίου 1908.
302. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1908.
303. Πρακτικά Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1908.
304. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1909.
305. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1909.
306. Ἀποφάσεις και Πρακτικά Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1910.
307. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1910.
308. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1910.
309. Πρακτικά Διασκέψεως 1910 - 1911.
310. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1910.
311. Πρακτικά Προέδρου τοῦ Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου 1910.
312. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1911.
313. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1911.
314. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξεν. Δικαστηρίου 1911.

315. Ἀποφάσεις Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1912.
316. Πρακτικά Συνεδριάσεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1912.
317. Πρακτικά Διασκέψεως Προξενικοῦ Δικαστηρίου 1914.
318. Βιβλίον Ἀλληλογραφίας Γραμματείας ἐξερχομένων ἐγγράφων. (Ἦτοι ὑποβολῆς Ποιν. Δικογραφιῶν κλπ. εἰς Κων Προξενον). Ἔτος 1919 - 1923.
319. Βιβλίον Βουλευμάτων Συμβουλίου Προξενικοῦ Τμήματος Ὑπάτης Ἑλλην. Ἀρμοστείας Κων)πόλεως. Ἔτος 1919 - 1922.
320. Βιβλίον Πρωτοεισάκτων. Προξεν. Τμήματος ἐν Κων)πόλει. Ἀπὸ 15 Ὀκτωβρ. 1919 - 1921.
321. Βιβλίον Συνεδριάσεων. (Ἐπιτροπή ἀπαλλαγῶν). Ἔτος 1921.
322. Εὐρετήριο ἀποφάσεων τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλλην. Προξ. Δικαστηρίου τῶν ἐτῶν 1905 - 1912.
323. Πράξεις Εἰσηγητῶν. 1885 - 1901.
324. Βιβλίον Περαιωμένων Ἀνακριτικῶν Δικογραφιῶν καὶ Περαιτέρω Ἐνέργεια ὑπὸ Κου Προξένου ὡς Εἰσαγγελέως. Ἐτῶν 1919 - 1920.
325. Γ' Βιβλίον Ἀποστελλομένων τῷ Προξένῳ ὡς Εἰσαγγελεῖ. Περαιτωθεισῶν Πρωτοεισάκτων Δικογραφιῶν ὑπὸ ἀνακριτικοῦ Γραφείου Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου Κων)πόλεως ἀπὸ 1.8.1920, ἕως 1922.
326. Βιβλίον τοῦ Γραμματέως τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλλην. Προξεν. Δικαστηρίου, ἀρχόμενον ἀπὸ τὸ 1892 ἐπὶ Γραμματείας Θεοδώρου Στρούμπου.
327. Βιβλίον Πολιτ. Δικαστηρίων 1885.
328. Εὐρετήριο Πράξεων Προέδρου 1914.
329. Βιβλίον Ποινικοῦ Τμήματος Χρυσουπόλεως 1885.
330. Βιβλίον ἐπιδόσεως Δικογραφιῶν 1859.
331. Διερμηνευτικὴ ὑπηρεσία παρὰ ταῖς Δικαστικαῖς Ἀρχαῖς ἀπὸ Ἀπριλίου 1904. Β' Ἐμποροδικεῖον καὶ Ἐπιτελικὸν Δικαστικὸν Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν.
332. Διερμηνευτικὴ ὑπηρεσία παρὰ ταῖς Δικαστικαῖς Ἀρχαῖς.
333. Διερμηνευτικὴ ὑπηρεσία παρὰ ταῖς Δικαστικαῖς Ἀρχαῖς 1901.
334. Πινάκιον 1868 - 1869 - 1870.
335. Ἐπιτροπικὸν Εἰδικόν. Ἔτος 1854.
336. Ἑλλην. Προξενικὸν Δικαστήριον ἐν Κων)πόλει. Ποινάκιον Δικῶν ἔτος 1908.
337. Βιβλίον Ἐφέσεων. 1868 - 69 - 70 - 71 - 72 - 73 - 74 καὶ 1875.
338. Βιβλίον Δικογράφων 1863.
339. Ποινάκιον Δικῶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1877 - 1879.
340. Ποινάκιον Δικῶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1871 - 1877.

(Εἰσῆχθησαν τῇ 26.8.1964)

Γ') ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΣΤΑΜΟΥΤΗ

1) ΓΑΚ, Κ. 75α.

Μιλτιάδου Σταμούλη δωρεά πέντε (5) φακέλων περιεχόντων έγγραφα και άλλο αρχειακόν υλικόν, ἔχον ἀναλυτικῶς ὡς ἑξῆς:

α) Τουρκικά χαρτονομίσματα πρὸ τοῦ 1880 («χαϊμέδες»).

β) Σχεδιάγραμμα ἔντυπον τῆς ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῶ τάξεως τῶν ἀρχῶν κατὰ τοὺς γάμους τοῦ βασιλέως τῆς Ρουμανίας Καρόλου.

γ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 τῆς 23 Ἰανουαρίου 1922 φύλλον τῆς ἐφημερίδος τοῦ Μικρασιατικοῦ Μετώπου «Ἀρβύλα» (λιθόγραφον).

δ) Πρόσκλησις τοῦ Μουφτῆ Παιδεστοῦ τῆς 7.5.1922.

ε) Ἐντυπα Ὀμιλιῶν τοῦ Κόμματος τῶν Προοδευτικῶν Φιλελευθέρων τοῦ Γ. Καφαντάρη τοῦ ἔτους 1926.

στ) Διάφορα ἔντυπα, συνθήματα καὶ ἐνθύμια τῆς Κατοχῆς καὶ τῶν Μυστικῶν Ὄργανώσεων Ἀντιστάσεως (ἐφημερίδες, προκηρύξεις, τοιχοκολλήσεις, ἐγκύκλιος Ἀρχιεπισκόπου, διάγγελμα πρωθυπουργοῦ κ.ἄ.) τῶν ἐτῶν 1941 - 1944.

(Εἰσῆχθησαν τῇ 19.2.1958).

2) ΓΑΚ, Κ. 85α.

Μιλτιάδου Σταμούλη δωρεά ἐξήκοντα ἐγγράφων ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ πρώην Μητροπολίτου Ἐλευθερουπόλεως Σωφρονίου τῶν ἐτῶν 1932 - 1956. (Εἰσῆχθησαν τῇ 28.9.1960).

3) ΓΑΚ, Κ. 85, β.

Μιλτιάδου Σταμούλη δωρεά, ἐν ἣ περιέχονται:

1. 9 ἐπιστολαὶ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου (1918 - 1923).

2. 6 ἐπιστολαὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ Ὑπογραμμειᾶς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως.

3. 1 ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Γρηγορίου.

4. 2 ἰσολογισμοὶ Κοινοτήτων Μυριοφύτου.

5. 5 δελτία τοῦ Γραφείου Τύπου Θράκης (1922).

6. 1 ἐγκύκλιος τοῦ Ἀναπλ. Γεν. Διευθυντοῦ Θράκης Δεκάζου καὶ

7. 14 ἀποτυπώματα σφραγίδων Μητροπόλεων καὶ Σωματείων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

(Εἰσῆχθησαν τῇ 10.12.1960)

4) ΓΑΚ, Κ. 85, γ.

Μιλτιάδου Σταμούλη δωρεά, ἐν ἣ περιέχονται:

1. 29 Γράμματα Πατριαρχῶν, τοποτηρητῶν καὶ Προέδρων Συλλόγων (1914 - 1926).

2. 9 ἐγκύκλιοι Πατριαρχείων (1919 - 1943).
3. 7 διάφορα ἐκκλησιαστικά (1911 - 1924).
4. 6 Ἀρμοσθείας Κωνπόλεως (1920).
5. 25 Γεν. Διοικήσεως Θράκης καὶ ὑπηρεσιῶν (1922 - 1923).
6. 3 Κυβερνητικά διάφορα (1932 - 1933).
7. 4 διπλώματα Συλλόγων (1892, 1919, 1927).
8. 3 ἔγγραφα σχετικά μὲ τοπωνυμίας Ἀνατ. Θράκης.
9. Πρακτικά συσκέψεων Βουλευτῶν Προσφύγων Θράκης (1925).
10. 6 Θρακικῆς Ἐνώσεως Κωνπόλεως (1919 - 1920).
11. 6 Μητροπόλεως Μυριοφύτου.
12. 2 στατιστικά Μυριοφύτου (1913 - 1923).
13. 16 Δελτία Τύπου Θράκης (1920 - 1922).
14. 4 διάφορα.
15. 16 ἀποτυπώματα σφραγίδων καὶ 14 ἀποκόμματα ἐντίτλων ἐγγράφων διαφόρων ὑπηρεσιῶν.
(Εἰσῆχθησαν τῇ 31.12.1960).

5) ΓΑΚ, Κ. 85, δ.

Μιλιτιάδου Σταμούλη δωρεά, ἐν ἣ περιέχονται:

1. 20 Γράμματα Οἰκουμ. Πατριαρχῶν, τοποτηρητῶν κλπ. (1912 - 1931).
2. 1 Πατριάρχου Ἀντιοχείας Γρηγορίου (1923).
3. 1 σημεῖωμα Κωδίκων Βεροίας - Ναούσης (1924).
4. 8 Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Μεταποπισθέντων πληθυσμῶν (1919).
5. 6 ἐπιδότηρια καὶ προικοσύμφωνα (1919 - 1920).
6. 2 Θρακικῆς Ἐνώσεως Κωνπόλεως (1919).
7. 3 ἐγκύκλιοι Πατριαρχείων (1911 - 1921).
8. 7 σχετικά διωγμῶν (1914).
9. 5 Δελτία Τύπου (1921).
10. 12 Πολιτικῆς Διοικήσεως Θράκης (1921).
11. 3 Ὑπουργείων (1924 - 1930).
12. 5 καταστάσεις συμβολαίων κλπ. Μυριοφύτου (1921 - 1924).
13. 13 Ὑποδιοικήσεως Μυριοφύτου (1920 - 1922).
14. 2 Διοικήσεως Ραιδεστοῦ (1920).
15. 8 διάφορα Μητροπόλεως Μυριοφύτου (1913 - 1920).
16. 1 ἐγκύκλιος Διοικητοῦ 13ου Συντάγματος (1921).
17. 1 ἔντυπον «COLES HELLEN., BULGARES, SERVES EN MACEDOIN».
18. 1 ἔντυπον «D. RUSSO, DIN CORESPONDENTA DOAMNEI ANA RACOVITA» (1708 - 1709) τοῦ 1911.
19. 1 Φερμάνι ἰδρύσεως Σχολῆς Πλατάνων Μυριοφύτου (1911).
20. 6 ἐνδεικτικά σπουδῶν Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς (1888 - 1889).

21. 1 αντίγραφον διαθήκης Θεμ. Γρηγορίου (1854).
22. 1 δίπλωμα Ἀδελφ. Ἀγ. Ἰωάννου Περιστάσεως (1919).
23. 8 ἐπιστολαὶ διαφόρων (1912 - 1922).
24. 10 ἀποδείξεις πληρωμῶν Σωματείων κλπ. (1911 - 1917).
25. 9 διάφορα Ἀρχιγενεῖων Καθιδρυμάτων Ἐπιβατῶν (1911 - 1912).
26. 1 Ἐπιτροπῆς πρὸς ἀνέγερσιν σχολῆς ἐν Χαλκηδόνι (1920).
27. 1 ἔντυπον «Πασχάλιος Πίναξ Πατριαρχείων» (1928).
28. 4 διπλώματα διαφόρων ἐταιρειῶν (1895 - 1920).
29. 1 ἔντυπον «Πρόγραμμα Ἐθν. Συνδέσμου Κων. πόλεως» (1919).
30. 3 ἀποτυπώματα σφραγίδων.
31. Φάκελος περιέχων περὶ τὰς 100 ἐπιστολάς Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου καὶ ἀντίγραφα ἐπιστολῶν Μ. Σταμούλη (1929 - 1942).
(Εἰσῆχθησαν τῇ 21.1.1961).

6) ΓΑΚ, Κ. 85, ε.

Μιλιτιάδου Σταμούλη δωρεά, ἐν ἧ περιέχονται:

- A. Φάκ. I:
  1. 9 Γράμματα Πατριαρχικά καὶ Τοποτηρητῶν (1919 - 1930).
  2. 1 Κεντρ. Ἐπιτροπῆς Μεταναστεύσεως Πληθυσμῶν (1919).
  3. 5 Ἀρμοστειῶν καὶ Γεν. Διοικήσεων Θράκης (1921 - 1923).
  4. 2 Θρακικῆς Ἐνώσεως (1919).
  5. 2 Πατριαρχ. ἐγκύκλιοι (1914 - 1919).
  6. 11 εἰκόνες.
  7. 2 Ὑποδιοικήσεως Μυριοφύτου (1920, 1923).
- B. Φάκ. II:
  1. Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σωφρόνιον (Ν. Καζάκη, Π. Παπαγεωργίου, Σ. Λάμπρου, Α. Κουρτίδου, Γερμ. Στρινοπούλου).
  2. 13 ἀποδείξεις Σωματείων.
  3. 1 Κεντρ. Ἐπιτρ. Ζαγορισίου (1919).
- Γ. Φάκ. III: Διάφορα στατιστικὰ ἐπαρχίας Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως.
- Δ. Φάκ. IV: Διάφορα διωγμῶν πληθυσμῶν Θράκης (1919 - 1923).
- Ε. Φάκ. V: 212 ἐπιστολαὶ τῶν: Φ. Ἀποστολίδου, Γ. Βαλέτα, Ν. Βασιλειάδου, Κ. Βουτσοπούλου, Ἀθηνᾶς Γαϊτάνου Γιαννιοῦ, Ἀπ. Δοξιάδου, Α. Ἐννάλη, Δ. Καμπούρογλου, Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα, Κ. Κουρτίδου, Γ. Μπακαλάκη, Πολυδ. Παπαχριστοδούλου, Παντοκρατορινῶ Ἀθαν. Ἀρχιμανδρίτου, Σ. Παπαδοπούλου, Παραμυθίας Ἀθηναγόρου, Δ. Πασχάλη, Μεγ. Πρωτοσυγγέλλου Ἀδαμαντίου, Ν. Ροδοπούλου, Ἀχ. Σαμοθράκη, Ἐκτορος Σαραφίδου, Ἰ. Σπαιθάρη, Τραπεζούντος Χρυσάνθου, Τρωάδος Εὐσταθίου, Μέν. Φιλήντα, Βιογραφία Ξενοκράτους, Μ. Γεδεών.

(Εἰσῆχθησαν τῇ 17.3.1961).

7) ΓΑΚ, Κ. 85, στ.

Μιλτιάδου Σταμούλη δωρεά, ἐν ἣ περιέχονται:

Πέντε (5) τίτλοι σπουδῶν τῶν ἐν Κωνπόλει καὶ Θράκη Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίων, τῶν ἐτῶν 1880 - 1908.

(Εἰσῆχθησαν τῇ 24.1.1962)

Δ) ΜΙΚΡΑΙ ΣΤΑΛΛΟΓΑΙ

1) ΓΑΚ, Κ. 49, ι.

Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου δωρεά, εἰς μνήμην τοῦ ἐξ Αἴνου ἱατροῦ Ἀχιλλέως Σαμοθράκη, τριῶν (3) ἐγγράφων, ἔχουσα ἀναλυτικῶς ὡς ἐξῆς:

1) Πωλητήριο ἐγγραφὸν ἐξ Αἴνου τῇ 20 Ν)βρίου 1831 κεκυρωμένον ἐπὶ κεφαλῆς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Αἴνου Κυρίλλου καὶ ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν τιμίων Δημογερόντων.

2) Πωλητήριο ἐγγραφὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐμμάστιρον καὶ ἐνυπόγραφον ἐξ Αἴνου τῇ 23 Νοεμβρίου 1839 κεκυρωμένον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Μητροπολίτου καὶ ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν Δημογερόντων.

3) Ἐπιτίμιον εἰς Ὀμηρικὴν γλῶσσαν εἰς μνήμην Δομνίκης Ἄντωνίου ἐξ Αἴνου τῇ 6 Νοεμβρίου 1864.

(Εἰσῆχθη τῇ 18 Ἰουνίου 1944).

2) ΓΑΚ, Κ. 58, β.

Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου δωρεά πέντε (5) ἱστορικῶν ἐγγράφων τῶν χρονολογιῶν: 5) Ὀκτωβρίου 1854, 1 Δεκεμβρίου 1868, 3 Δεκεμβρίου 1868, 20 Δεκεμβρίου 1874 καὶ 5) 17 Ἰουλίου 1875 μετὰ μιᾶς φωτογραφίας, ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον καὶ τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν τοῦ Σχολάρχου Φιλιππουπόλεως Βλασίου Γ. Σκορδέλη.

(Εἰσῆχθη τῇ 12.11.1951).

3) ΓΑΚ, Χφ. 239 καὶ 240.

Παναγ. Ν. Φούγιαξη χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ. 239, ἔχον οὕτω:

Βιβλίον χαρτῶν 0,350Χ0,225 ἐκ φύλλων 94, ἐσταχωμένον μετὰ καλῆματος ἐν ναστοχάρτου καὶ ὑφάσματος κατὰ τὴν ράχιν. Ἐν τῷ δευτέρῳ παραφύλλῳ ἐπιγραφή λέγει: «Βιβλίον Πρακτικῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1920». Περιλαμβάνει τὰ Πρακτικά 66 Συνεδριάσεων τῆς ἐν Κωνπόλει Ἐπιτροπῆς Ἐθν. Ἀμύνης ἀπὸ 9 Ν)βρίου 1920 ἕως 11 Ἰουνίου 1921.

Τοῦ αὐτοῦ, χειρόγραφον χαρτῶν ὑπ' ἀριθ. 240, 0,350Χ0,225, ἀποτελούμενον ἐκ δύο μερῶν: α) ἐκ φύλλων γεγραμμένων 34 καὶ λευκῶν 48 καὶ β) ἀναστροφῶς ἐκ τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐκ φύλλων 62 γεγραμμέ-

νων. Είναι έσταχομένον μετά καλύμματος εκ ναστοχάρτου και ύφασματος περι την ράχιν. Χρησιμοποιείται διτώς, ως δηλοῦσι και αἱ ἐπὶ τῶν ἐξωφύλλων ἐπιγραφαί, ἧτοι:

α) ὡς «Βιβλίον Πρακτικῶν Συνεδριάσεων Ἐ.(πιτροπῆς) Ἐ.(θνικῆς) Ἄ.(μύνης) ἀπὸ τῆς 67ης Συνεδριάσεως τῆς 14 Ἰουνίου 1921 μέχρι τῆς 85ης Συνεδριάσεως τῆς 11 Φεβρουαρίου 1922» (Σελίδες 1 - 68).

(Τοῦτο ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ προηγουμένου ὑπ' ἀρ. 239) καὶ β) Ἄναστροφῶς εκ τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχὴν ὡς:

«Βιβλίον Πρακτικῶν Γενικῶν Συνελεύσεων Ἐφοροεπιτροπῶν κλπ. ἀπὸ 25 Μαρτίου 1921 ἕως 25 Φεβρουαρίου 1922» (Σελίδες 1 - 123).

(Εἰσήχθησαν τῇ 19.10.1960 ἐξ ἀγορᾶς)

Ε) ΓΑΚ, Κ. 111.

ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ι. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Φάκελος Α'.

Παπαχριστοδούλου (Πολύδωρος, Περικλῆς, Ἄλκης).

Α) Πολύδωρος.

1) Αὐτοβιογραφικά.

— 4 τεύχη εκ συνηρμοσμένων μονοφύλλων περιέχοντα στοιχεῖα περι τοῦ βίου καὶ τῆς συγγραφικῆς δράσεως τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδ.

— 1 φωτογραφία εἰς διπλοῦν.

— 2 ἰχνογραφήματα προσωπογραφίας.

2) Πεζογραφικά.

— 2 χειρόγραφα καὶ 1 δακτυλογραφημένον πρόχειρον τεῦχος περιέχοντα: Τὸ Πάσχα (διήγημα), Ἡ σύγχρονη Ἑλλην. πεζογραφία καὶ τάσεις τῆς (μελέτη), Πρὸς τὸ Σουδάν (ταξιδιωτικόν).

— 1 μονόφυλλον εκ τοῦ περιοδικοῦ «Τὸ Σαλόνι», ἐνθα δημοσιεύεται «Τὸ χαροπάλαιμα» (διήγημα).

3) Τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον του (κρίσεις).

— 3 τεύχη εκ συνηρμοσμένων μονοφύλλων.

— 1 μονόφυλλον σημείωμα.

4) Τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον του (κρίσεις εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά).

— 15 ἐφημερίδες τῶν ἐτῶν 1913 - 1925.

— 1 μονόφυλλον εκ τοῦ περιοδικοῦ «Πειθαρχία».

— 3 δεσμίδες ἀποκομμάτων ἐφημερίδων.

Β) Περιωκλής

- 1) Τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ Βιζυηνοῦ (ὀμίλια δακτυλογραφημένη).
- 2) Ἐξ (6) ἔμμετρα εἰς μονόφυλλα καὶ τετραδίων τεσσάρων φύλλων.
- 3) «Τ' Ἀνακρεόντεια τοῦ κρασιοῦ καὶ τοῦ ἔρωτα. Ἐλεύθερη ἀπόδοσις. Ἀθήνα 1943». Τεῦχος δακτυλογραφημένον ἐκ σελίδων 22.
- 4) «Ἀπὸ τίς γνῶμες τοῦ Φωκυλίδη. Ἐλεύθερη ἔμμετρον ἀπόδοσις. Ἀθήνα 1945». Τεῦχος χειρόγραφον ἐκ 13 φύλλων.
- 5) «Ἐκλογή ἀπὸ τὰ ἔλεγεια τοῦ Θεόγνι. Ἐλεύθερη ἔμμετρον ἀπόδοσις. Ἀθήνα 1944». Τεῦχος χειρόγραφον ἐκ 18 φύλλων.
- 6) Χριστοῦ θαύματα. Τεῦχος χειρόγραφον ἐξ 20 φύλλων. Ἐμμετρον.

Γ) Ἀλκις

— 36 σχεδιάσματα ἀπὸ τῆς Θράκη. Τεμάχια 43.

Φάκελος Β'.

Μυριτίλος Ἀποστολίδης

1) Μελέται.

I. Χειρόγραφα.

1. Ὡδὴ Σαπφοῦς. Χφ 32 σελίδων.
2. Ἡ Ἁγία Σοφία. Χφ 58 σελίδων.
3. Οἱ τάφοι λαλοῦσι. Χφ 37 σελίδων.
4. Περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἀρχαίων Θρακῶν. Χφ 25 σελίδων.
5. Παναγ. Θωμᾶ ἀπὸ Μεγ. Τζεκμετζέ. Χφ δακτυλογραφ. ἐκ 5 σελ.
6. Κανονισμὸς τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ζαριφείων διδασκαλείων. Χφ 4 σελ.
7. Ἐπόμνημα πρὸς τὴν Μπάγκειον Ἐπιτροπὴν καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Φίλ. Δραγοῦμην περὶ ἐκδόσεως τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλιππουπόλεως τοῦ Μ. Ἀποστολίδου.
8. Διάφορα σημειώματα. Τεμάχια 14.
9. Κατάλογος ἐργασιῶν τοῦ Μ. Ἀποστολίδου. Χφ 15 σελίδων.
10. Ἐθνικὴ ἀγωγή (Περὶ Βλασίου Σκορδέλη). Χφ 4 φύλλων.

II. Ἐντυπα.

1. Μ. Ἀποστολίδου, Ἡ Φιλιππούπολις ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Σελίδες 32 ἐκ τοῦ 12ου τόμου τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογραφ. Θεσαυροῦ» (οὐχὶ πλήρης).
2. Μ. Ἀποστολίδου, Ὁ Στενίμαχος, Ἀθήναι 1929, σελ. 82.
3. Μ. Ἀποστολίδου, Δύο ἔγγραφα ἐκ Φιλιππουπόλεως τοῦ 19ου αἰ. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Β' τόμου (1929) τῶν «Θρακικῶν».

2) Σονέττα - Λυρικά.

1. Σονέττα. Χφ ἔκ 54 φύλλων περιλαμβάνον ἰσάριθμα σονέττα.
2. Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, Ἐκλογή ἀπὸ τὰ σονέττα του. Ἀθῆναι 1949 σελ. 30 (ἔντυπον).
3. Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, Λυρικά. Ἐμμετροὶ ἐλεύθεροι παραφράσεις κλασσικῶν ποιητῶν. 1920 - 1930. Χφ 65 φύλλων.

3) Ἀλληλογραφία Μυρτ. Ἀποστολίδου.

- 25 ἐπιστολαὶ τῶν ἐτῶν 1910 - 1938. Αἱ πλεῖστοι εἶναι τοῦ ἰδίου πρὸς διαφόρους.

4) Διάφορα.

- Σημειώματα, ἀποδείξεις, ἔμμετρα κλπ. τεμάχια 12.

Φάκελος Γ'.
Γεώργιος Βιζυηνὸς

1) Ἐμμετρα.

- Ἀντίγραφα ποιημάτων εἰς μονόφυλλα ἢ τεύχη.
Χφ μονόφυλλα 220, δακτυλογραφημένα μονόφυλλα 4.

2) Ἐπιτύμβιο Γ. Βιζυηνοῦ. Συνεργασίαι.

- Ἐνεπίγραφοι μελέται καὶ ἀνεπίγραφα σημειώματα περὶ Γ. Βιζυηνοῦ τῶν: Πολ. Παπαχριστοδούλου (αἱ πλεῖστοι), Ἀρχιμ. Νικ. Βαφείδου κ.ἄ. Χφ. φύλλα 70, δακτυλογρ. 4.

3) Ἐπιμνημόσυνοι λόγοι.

- 1 λόγος χειρόγραφος (φύλλα 3) καὶ 7 δακτυλογραφημένοι (φύλλα 12) τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου εἰς τὸν τάφον τοῦ ποιητοῦ.
— 1 λόγος δακτυλογραφημένος (φύλ. 1) τοῦ Ἰ. Καρδαρά.

4) Διάφορα.

- 1 εἰκὼν τοῦ ποιητοῦ ἐξ ἐντύπου.
— 10 σημειώματα.

5) Ἐντυπα.

1. Ἐφημερίδες 7 καὶ ἀποκόμματα ἐφημερίδων 2 μὲ δημοσιεύματα περὶ Γ. Βιζυηνοῦ.
2. Ἐντυπον ἔκ 3 φύλλων περιέχον μελοποιημένον μὲ εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν ὑπὸ τοῦ Α. Κατακοιζηνοῦ τὸ ποίημα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ «Ἐβγα ν' ἀκούσης τὸ πουλί».

3. Δύο οἰκογεν. φωτογραφίαι τοῦ ποιητοῦ (ἐξ ἐντύπου) καὶ 3 φωτοτυπία χειρογράφων του (ἐξ ἐντύπων).
4. Π. Παπαχριστοδοῦλου, Ὁ Γ. Βίζυηνός ὡς ποιητῆς καὶ διηγηματογράφος. Ἀθήναι 1942 σ. 16 (Ἀνάτυπον ἀριθ. 9) (διάλεξις).
5. Τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ Γ. Βίζυηνοῦ. Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον «Τὰ Λυρικά». Ἀθήναι 1953 σελ. 47.
6. Περιοδικὸν «Ἑλλην. Δημιουργία» τεῦχος 40ὸν (1949) (Ἀφιέρωμα εἰς τὸν ποιητὴν).

Φάκελος Δ'.

Μελέται ἱστορικαὶ

1) Μελέται χειρογράφοι.

- 10 μελέται (διάλεξις - ἄρθρα) τοῦ Π. Παπαχριστοδοῦλου εἰς τεύχη.
- Μαν. Γεδεών, Συνήθειαι τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ τῶν Τούρκων βίῳ.
- Γ. Λαμπουσιάδου, Τὸ τέμενος Οὐτς Σεφερλί.
- Ἰ. Παπαναστασίου, Μικρὰ μερικὴ ἱστορία τῶν χωρίων Μεγάλου καὶ Μικροῦ Βογιαληζίων καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν. Ἐν Μεσημβρίᾳ κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1904.

2) Μελέται δακτυλογραφημένα.

- 8 μελέται (διάλεξις - ἄρθρα) τοῦ Π. Παπαχριστοδοῦλου.
- Κ. Κοκκίδου, Αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ.
- Δύο τευχίδια μὲ σημειώματα καὶ παραλειπόμενα ἀπὸ δημοσιεύματα τοῦ Σ. Ἀντωνιάδου.
- Βλασίου Σκορδέλη, Ἡ Θράκη (διάλεξις δημοσιευθεῖσα).
- Ἀνωνύμου, Ὁ Γεώργ. Ζαρίφης.
- Ἀνωνύμου, Ἑλληνες τῆς Θράκης διεκρίθησαν...
- Ἀνωνύμου, Ἡ Ἑλληνικότης τῆς Θράκης.

3) Ποιμαί. Τεμάχια 10, ἐν οἷς:

- Δακτυλογραφημένη μετάφρασις ὑπομνήματος Τούρκων βουλευτῶν τῆς Δυτ. Θράκης πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν Βουλὴν (31.12.1918).
- Μετάφρασις σελίδων ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Κ. Ἰρετσεκ: Περιγκιπᾶτον τῆς Βουλγαρίας.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Οἱ Ποιμαί. Ἀθήναι 1947 (ἀνάτυπον).
- 3 χάρται τῆς περιοχῆς τῶν Ποιμάων.

4) Σημειώματα. Δέματα 8.

5) Ἐντυπον.

Διάλεξις ἐξ 28 ἐντύπων σελίδων μετὰ 3 χειρογράφων μονοφύλλων.

Φάκελος Ε΄.

Ἀναστενάρια

1) Π. Παπαχριστοδούλου, Μελέται δακτυλογραφημέναι.

1. Ἐπτὰ μελέται, ὧν μία γαλλιστί.

2. Ὑπόμνημα πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Τεμάχια 15.

2) Ποικίλα.

Σημειώματα, τραγούδια, κρίσεις, ἄρθρον, ἔγγραφα, ἀποκόμματα ἐφημερίδων, ἀνατυπώσεις μελετῶν, Λ. Χουρμουζιάδου «Περὶ τῶν ἀναστεναρίων, Κων)πολις 1873» κλπ. τεμάχια 20.

Φάκελος ζ΄.

Λαογραφικά

1) Δημοτικὰ τραγούδια (Μελέται).

— 4 χειρογράφοι καὶ 1 δακτυλογραφημένη μελέτη τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου.

2) Δημοτικὰ τραγούδια (Συλλογή).

— Δέσμη μονοφύλλων ἐφ' ὧν εἶναι γεγραμμένα τραγούδια.

— Πασχάλη Ντώνια, Δημοτ. τραγούδια τοῦ Σουφλίου (τεῦχος δακτυλογραφημένον ἐκ σελ. 43).

3) Δημοτικὰ τραγούδια (μουσικὰ κείμενα).

— 1 δεσμὸς 5 Θρακ. τραγουδιῶν γεγραμμένων με εὐρωπ. παρασημαντικὴν.

— Τραγούδια Ἀδριανουπολίτικα εἰς 3 μονόφυλλα.

— Μουσικὸν τετράδιον ἐφ' οὗ 28 δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸ Χερουβικόν. Ὑπὸ τὸν τίτλον: «Συνθέσεις Μόσχου Παπαχριστοδούλου 1900».

— Τεῦχος ἐπιγραφόμενον: «Δημῶδη ἄσματα» (σελίδες 60), ἔνθα με βυζαντινὴν παρασημαντικὴν τονίζονται 106 τραγούδια. Εἶναι τῆς περιφερείας Βιζύης συλλεγένητα ὑπὸ Κωνστ. Ἀρχοντῆ, Ἰανουάριος 1917.

— Τεῦχος ἔντυπον (σελ. 113 - 144) περιέχον δημοτικὰ τραγούδια.

— Λεσμὸς 3 ἐντύπων μονοφύλλων ἐφ' ὧν καταγράφονται τραγούδια Ἀναστενάριδων ὑπὸ Π. Παπαχριστοδούλου.

- 4) Δημοτικὰ τραγούδια (Σημειώματα).
- 5) Δελτία γλωσσικοῦ ὕλικου ὑπὸ Πολ. Παπαχριστοδούλου
- 6) Τὸ Θρακικὸ λαϊκὸ θέατρο (ὑπὸ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου).
- 7) Ποικίλα λαογραφικὰ σημειώματα (τὰ Κάλαντα καὶ ἡ Ἀγάπη τοῦ Πάσχα κ.ἄ.).

Φάκελος Ζ'.

Ἀλληλογραφία

- 1) Ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀμερικῆς τῶν ἐτῶν 1948 - 1962, Τεμ. 76.
- 2) Ἀρχεῖου Θράκης, τῶν ἐτῶν 1934 - 1962, τεμ. 92.
- 3) Ἐπίσημος ἀλληλογραφία, τῶν ἐτῶν 1938 - 1960, τεμ. 20.
- 4) Ἀλληλογραφία γενική, τεμάχια 238, ἦτοι:
  1. τῶν ἐτῶν 1914 - 1950, τεμ. 15.
  2. τοῦ ἔτους 1951 » 5.
  3. » » 1952 » 16.
  4. » » 1953 » 37.
  5. » » 1954 » 36.
  6. » » 1955 » 27.
  7. » » 1956 » 24.
  8. » » 1957 » 24.
  9. » » 1958 » 20.
  10. » » 1959 » 15.
  11. » » 1960 » 15.
  12. » » 1961 » 2.
  13. » » 1962 » 2.

- 5) Ποικίλα, τῶν ἐτῶν 1951 - 1959, τεμάχια 24.

Φάκελος Η'.

Ἐντυπα

- A) Ἐφημερίδες.
  1. Ἐφημερίδες διάφοροι τῶν ἐτῶν 1944 - 1962, τεμάχια 24.
  2. Φύλλον Βουλγαρικῆς ἔφημεριδος.

3. «Ἐφημερίς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν» τοῦ 1951 (Τουριστί).
4. Ὑποφάκελος περιέχων ἀποκόμματα ἔφημερίδων.

Β) Βιβλία.

I. Εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν:

1. Σάββα Λαγκίδου, Ἱστορία τῶν δεινοπαθημάτων τῶν ἐν Θράκῃ ὁμογενῶν ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων. Ἀθήναι 1921, σσ. 89.
2. Λεάνδρου Παπαλεοντίου, Αἱ τέσσαρες ὥραι τῆς ζωῆς (ἔμμετρον). Ἀθήναι 1939, σσ. 32.
3. Πολ. Παπαχριστοδούλου, Ὁ δεύτερος κώδικας τῶν σχολείων Στενιμάχου Ἀνατολ. Ρωμυλίας.
4. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης.
5. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Γ. Βιζυηνὸς ὡς ποιητὴς καὶ διηγηματογράφος.
6. Τοῦ αὐτοῦ, Τέσσαρες σύγχρονοι ἱστοριογράφοι τῆς Θράκης.
7. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ γιατρικὴ στὴ Θράκῃ τὸ ΙΘ' αἰῶνα.
8. Τοῦ αὐτοῦ, Στοιχὲς Ὀρφικῶν δρυμῶνες.
9. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ περιεχόμενα δημοσιεύματα κατὰ συγγραφεῖς τῶν 18 τόμων τοῦ Ἀρχείου τοῦ Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογραφ. Θησαυροῦ.
10. Τοῦ αὐτοῦ, Χριστούγεννα λευκά.
11. Α. Κ. Βογαζλή, Τὸ σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας.
12. Κ. Μαρμῶνη, Τρεῖς κώδικες τῆς Ἐπισκοπῆς Μετροῶν καὶ Ἀθύρα.
13. Βλ. Σκορδέλη, Ἡ Θράκῃ.
14. Μαρίας Χ. Ἰωαννίδου, Τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ οἱ σύγχρονες Θρακικὲς συλλογές.
15. Ἐπισκόπου Ἐλαίας Ἀγαθαγγέλου, Βεργουῖλαι - Ἀρκαδιούπολις. Λουλεβουργάς. Ἐπισκοπὴ καὶ μητρόπολις Ἀρκαδιουπόλεως.
16. Πέτρου Π. Καλονάρου, Μεγάλῃ Ἑλλάς.

II. Ἐν ὀγγλῶσσι:

- 1) La Bulgarie et l' Accès à la Mer Égée.
- 2) La Thrace occidentale dans les Traités Internationaux. Sofia 1946, σ. 29.
- 3) P. Pipinelis, Caitiff Bulgaria, σ. 61.
- 4) Τοῦ αὐτοῦ, La Thrace Occidentale Hellénique, Paris 1947. σ. 49.
- 5) C. D. Sterghiopoulos et Chr. Soulis, La Question de l' Epire du Nord. Paris 1946, σ. 61 μετὰ χάρτου.
- 6) Michel Dendias, La Thrace Grecque et le débouché Bulgare sur la Mer Égée. Paris 1946, σ. 19.
- 7) La Question Greco-Bulgare devant la Conférence de Paris, σ. 16.

- 8) Notre débouché sur la Mer Égée (δίφυλλον).
- 9) Justice pour la Grèce, σ. 62.
- 10) Le Calvaire de la Grèce, σ. 12 μετὰ χάριτου.
- 11) Documents Helléniques. Discours de Mr Constantin Tsaldaris à la Session Plénière de la Conférence de la Paix. Paris 1946, σ. 13
- 12) Documents Helléniques. Serie A. Memoranda du Gouvernement Hellénique sur l' Albanie et l' Épire du Nord. Paris 1946, σ. 21 μετὰ χάριτου.
- 13) Documents Helléniques. Serie B. Memorandum du Gouvernement Hellénique sur la frontière Greco-Bulgare. Paris 1946, σ. 150, μετὰ 2 χαρτῶν.
- 14) La participation de l'Albanie à la guerre mondiale 1939-45 σ. 45
- 15) Déclarations sur les revendications nationales de la Grèce, σ. 25.
- 16) Léon Maccas, La Grèce devant la Conférence de la Paix. Paris 1946, σ. 23.
- 17) A. Andréades, La Grèce devant le Congrès de la Paix. Paris 1919, σ. 23.
- 18) Charles Vellay, Dans l' enfer Bulgare. Paris 1919, σ. 37.
- 19) Dioscure, la Thrace. Lausanne 1919, σ. 87.
- 20) La Grèce devant le Congrès de la Paix, σ. 26.
- 21) Mémoire soumis à la conférence par le Patriarcal Oecuménique. Paris 1919, σ. 16 καὶ χάριτης.
- 22) La Bulgarie Contemporaine. Sofia 1946, σ. 24.
- 23) «Outdoor Life» (Λεύκωμα, εἰκόνες 12)

Γ) Ποικίλα.

Χάρται, προκηρῦξεις, φωτοτυπίαί, ἔκθεσις λογοδοσίας, διαμαρτυρία ἐπὶ ἔθν. ζητημάτων, ἔκκλησις κλπ. τεμάχια 28.

Φάκελος Θ'.

Συλλογὴ φωτογραφιῶν

Εἰκόνες ἐκ τῆς Θρακικῆς ζωῆς, ἀρχαιολογικαί, λαογραφικαί, κωδίκων (Μετρῶν καὶ 'Αθύρα), ἀποκόμματα εἰκονογραφ. περιοδικῶν κλπ. τεμ. 91.

Φάκελος Ι'.

Θρακικὰ ποικίλα

Σημειώματα, ἀντίγραφα, ἔμμετρα, φωτοτυπίαί, κατάλογοι, ὑπόμνημα, δύο διατάγματα Ἰγγεμονίας Βορείου Θράκης, τρία τουρκικὰ μονόφυλλα ἔντυπα κλπ. τεμάχια 36.

Φάκελος ΙΑ'.

Διάφορα

Σημειώματα, παραράγματα, αποδείξεις κλπ. τεμάχια 28.

II. ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΟΥ

I. ΕΝΤΥΠΑ

1. Κριτικές Μελέτες (= 'Εκλεκτά 'Αναγνώσματα σ. 1 - 8, και 25 - 37).

II. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

- 1) Αἰσώπειοι Μῦθοι (ἕμμετροι).
- α) Τὰ Ζῶα μιλοῦν, Α' 0,30X0,20, σελ. 34, Β' 0,24X0,18 σελ. 63.
  - β) Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ ἄλλα, 0,30X0,20, φύλλα 63.
  - γ) Λεοντῆ καὶ 'Αλωπεκῆ, 0,26X0,19 σελ. 86.
  - δ) 'Ο Αἰσώπος καὶ τὸ ἔργο του 0,30X0,19 σελ. 11.
  - ε) Μοιραῖος ἢ ὄνος Α' 0,28X0,18 σελ. 16, Β' 0,31X0,19 σελ. 16.
  - στ) Ἄνθρωποι, ζῶα καὶ θεοὶ τῶν Αἰσωπειῶν μῦθων 0,30X0,20 σελ. 111.
  - ζ) Οἱ Πρωταγωνιστὲς τῶν Αἰσωπειῶν μῦθων. Μέρους Τρίτο. 'Ο Λύκος ἢ τὸ σύμβολο τῆς κακίας 0,30X0,20 σελ. 47.
  - η) 'Αλεπουδιάδα 0,29X0,195 σελ. 10.
  - θ) Τὸ Λιοντάρι ἢ τὸ σύμβολο τῆς βίας καὶ δύναμης. Α' 0,30X0,20 σελ. 11 - 25 (ἑλλιπές), Β' 0,265X0,185 σελ. 50.
  - ι) 'Αηδὸνι καὶ Ζεὺς 0,20X0,15 σελ. 6.
  - ια) 'Αψύχων καὶ Ζῶων ψυχῆς Α' 0,20X0,16 σελ. 27. Β' 0,26X0,19 σελ. 45.
- 2) Ἀρχαῖοι Ἑλληνες Λυρικοί.
- α) Σχέδια ἀπὸ τὸν Ἄνακρέοντα (ἐλεύθερη ἕμμετροι ἀπόδοσις). 0,19X0,15, φύλλα 38.
  - β) Σχέδια Κομμάτια λυρικῶν ποιητῶν (ἐλεύθερη ἀπόδοσις). 0,19X0,15, φύλλα 24.
  - γ) Τ' Ἄνακρεόντεια τοῦ Κρασιοῦ καὶ τοῦ Ἔρωτα ('Απόδοσις ἐλεύθερη). 0,30X0,20, φύλλα 72.
  - δ) Τ' Ἄνακρεόντεια τοῦ κρασιοῦ καὶ τοῦ Ἔρωτα. ('Ελεύθερη ἀπόδοσις). (Δακτυλογραφημένον). 0,295X0,195 φύλλα 112.
  - ε) α'. Ἀρχαῖοι Λυρικοὶ Ἑλληνες Ἐλεύθερη ἀπόδοσις, φύλλα 28.
β'. Δικά μου. Σχέδια, φύλλα 12. 0,345X0,22, φύλλα 53.
γ'. Μῦθοι Αἰσώπου ἕμμετροι, φύλλα 13.
  - στ) ἕμμετροι ἐλεύθερη ἀπόδοσις Ἀρχαίων Λυρικῶν Ἑλλήνων κατ' ἐκλογὴν. 0,22X0,17, φύλλα 46.
  - ζ) Τ' Ἄνακρεόντεια τοῦ Κρασιοῦ καὶ τοῦ Ἔρωτα. Ἐλεύθερη ἀπόδο-

- ση (δεύτερον) 0,250X0,185 φύλλα 22 (δακτυλογραφημένον).
- η) 'Αρχαίοι "Έλληνες Λυρικοί. 'Απόδοση στην σημερινή γλώσσα και Δικά μου. 0,30X0,20, φύλλα 21 μετά τινων παρεμβλήτων.
- θ) Θέογνις 0,35X0,22, φύλλα 37.
- ι) Πρόχειρες ἔμμετρος διασκευές ἀπὸ τῆ Λυρική 'Ανθολογία τῶν 'Αρχαίων και δικά μου σχεδιάσματα και φύλλα. 0,30X0,20, φύλλα 38-80.
- 3) Λουκιανοῦ διάλογοι (Μετάφραση).
- 4) Θρησκευτικά (ἔμμετρα).
- α) Χριστοῦ θαύματα 0,25X0,175 φύλλα 14.
Τὸ αὐτὸ ἐν σχεδίῳ: 0,29X0,21, φύλλα 18.
- β) 'Ισραὴλ 'Ερυνθρᾶς Θαλάσσης διάβαση. 0,35X0,22, φύλλα 18.
- 5) 'Εθνικά και τῆς ἰδιαιτέρας πατροῖδος (πολλὰ ἔμμετρα).
- α) 'Εθνικὲς ὁμιλίαι.
- β) 'Ο Γερσοστάθης, τραγούδια ('Ηθικοὶ και ἔθν. ἀντίλαλοι).
- γ) 'Η Μοῖρα τῆς 'Ελλάδος.
- δ) Πολεμική ἀντίλαλοι.
- ε) Εἰκόνες.
- στ) 'Η Κύπρος μας.
- ζ) Τὸ "Άλφα και τὸ 'Ωμέγα τῆς 'Αρχαίας 'Ελλην. 'Ιστορίας.
- η) 'Η Λύρα τῶν μαθητῶν.
- θ) Θράκης ἔλεγοι.
- ι) Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ 'Οδυσσεά.
- ια) Σχέδια θρακιώτικα.
- ιβ) Ζωὴ Μελανδινοῦ.
- ιγ) 'Ο δρόμος μας. 'Εθνικοὶ ἀντίλαλοι.
- 6) Χρονικά.
- α) Τὰ Χριστούγεννα δίχως ἐκκλησιᾶς.
- β) Οἱ ἀδελφοί... Γκέκηδες.
- γ) 'Ηρακλῆς, 'Αρετὴ και Κακία.
- 7) Βιζυηνός.
- α) Σχεδιάσματα μελετῶν. 'Αντίγραφα ποιημάτων.
- 8) Ποιήματα τοῦ ἰδίου
- α) Ζακυνθινά. β) Λεσβιακά.
- γ) Λεσβιακά και Ζακυνθινά.
- δ) 'Ανεμῶνες.
- ε) Διάφορα.

Ἄυτολεξεὶ δημοσίευσις ἐνυπογράφου ἄρθρου τοῦ συνεργάτου τῆς ὁμογενοῦς Φρ. Θεοδωρίδου, νῦν ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Ε.Μ.Π., Ἰσοβίου Ἀκαδημαϊκοῦ ἐν Η.Π.Α.

ΠΡΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

'Απὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878 περιορίζεται ἡ ἔννοια τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς χώρας τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν πάλαι καθορισθέντων ὁρίων τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας πρὸς Νότον μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς θαλάσσης τῆς Προποντίδος, ἐνῶ περιβρέχεται δυτικῶς ἀπὸ τὸν ποταμὸν Νέστον καὶ ἀνατολικῶς ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Κατὰ τὴν διοικητικὴν διάρθρωσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας περιλαμβάνει τὸ Βιλαέτιον τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὡς γνωστόν, τὸ Δυτικὸν μέρος τῆς Θράκης διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου περιῆλθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικὰς τῶν Τούρκων πρώην Διοικητῶν τῶν Χωρῶν τούτων, οἱ Βούλγαροι εἰδικῶς εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην ἀποτελοῦν ἔναντι τῶν Ἑλλήνων ἐθνικὴν μειονότητα 1 : 3, διὰ τὸ ὑπόλοιπον δὲ τῆς Θράκης δὲν δύναται νὰ γίνῃ οὐδεὶς λόγος, καθ' ὅτι μόνον πολὺ πλησίον τῶν Βουλγαρικῶν συνόρων ὑπάρχουν ἀσήμαντοι Βουλγαρικαὶ γλωσσικαὶ νῆσοι μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου (οὔτε 1% τοῦ ὅλκου πληθυσμοῦ τῆς Ἀνατολ. Θράκης). Αἱ στατιστικαὶ τῶν Βουλγάρων περὶ Δυτικῆς Θράκης μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου βασιζονται ἐπὶ σκοπίμων ἀντιψώσεων μετὰ συστηματικὰς μαζικὰς ἐκδιώξεις καὶ τοὺς ἀγροίους σφαγιασμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Βούλγαροι δὲν ἠδύναντο νὰ ὀνειρευθοῦν οὔτε Βαλκανικὸν Πόλεμον οὔτε κατάκτησιν τῆς Δυτικῆς Θράκης, ὁμολόγουν εὐλαχρῶς τὴν ἀριθμητικὴν τῶν μειονότητα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. Ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 1912 ἡ δευτέρα ἐκλογή τῆς Τουρκικῆς Βουλῆς ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ χώραν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διανομῆς τῶν ἐδρῶν μεταξὺ τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θράκης, τὸ Βουλγαρικὸν ἔξαρχάτων ἦλθεν εἰς τὴν ἐξῆς συμφωνίαν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Οἰκογενικοῦ Πατριαρχείου: Οἱ Βούλγαροι ἀναγνωρίζουν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἑπτὰ ἔδρας, ἔναντι μιᾶς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐγγυῶνται εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ἐνεκα ὁμῶς τῆς μικρᾶς πιθανότητος νὰ ἐκλεγῇ αὐτὸς ὁ μοναδικὸς Βούλγαρος Ἀντιπρόσωπος,

οἱ Βούλγαροι ἐπέμεναν νὰ προστεθῆ μία ρήτρα διὰ τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ὑπεχρεοῦντο εἰς περίπτωσιν μὴ ἐκλογῆς τοῦ μοναδικοῦ Βουλγάρου νὰ προκαλέσουν τὴν παραίτησιν ἑνὸς ἐκ τῶν ἰδίων Ἀντιπροσώπων ὑπὲρ ἑνὸς Βουλγάρου ὑποψηφίου.

Εἰς τὴν Ἀνατολ. Θράκην κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικὰς εὐρίσκονται οἱ Ἕλληνες εἰς ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν ἐναντι τῶν Τούρκων ἀνεξαρτήτως ἀπὸ μερικὰ ἑκατοστὰ Ἑβραίων καὶ Ἀρμενίων. Σημειωτέον ὅτι σημαντικὸν μέρος τῶν Τούρκων κατοίκων ἀποτελοῦν μέλη τῶν ἐκεῖ ἐδρευουσῶν στρατιωτικῶν μονάδων καὶ μιᾶς μεγάλης στρατιᾶς ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι εἰς περίπτωσιν παραχωρήσεως τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ πλειονότης (Μ. Βρεττανία, Γαλλία, Ἰταλία, Ἰαπωνία) τοῦ συμβουλίου τῶν πέντε, θὰ ἤθελον ἀντικατασταθῆ ὑπὸ Ἑλληνικῶν στοιχείων, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἤθελε τονίση τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ὅταν κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ὁ πολεμικὸς Ὀσμανικὸς λαὸς κατέκτα ἀλλεπαλλήλως ὅλα τὰ κέντρα Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ πολιτισμοῦ, ἡ Θράκη ἦτο μεταξὺ τῶν πρώτων θυμάτων τῆς ὑποδουλώσεως. Κάθε πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατεπνίγετο, διὰ δὲ τῆς ἐφαρμοσθείσης ληστρικῆς ἐκμεταλλείσεως καὶ κακοδιοικήσεως ἐπὶ αἰῶνας, ἡ Θράκη ἢ ὁποία ἦτο ἄλλοτε μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀνθούσας περιοχὰς τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου περιῆλθεν εἰς πλήρη νέκρωσιν καὶ ὀπισθοδρόμησιν.

Παρὰ τὴν ἐφαρμογὴν ὅμως πρωτογόνων ὤμων μεθόδων ἐξαναγκασμοῦ δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Μουσοιλιμάνοι νὰ ἀφομοιώσουν τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης ὑπέστησαν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον βαρέας θυσίας εἰς αἷμα καὶ περιουσιακὰ στοιχεῖα, καθότι ἐπολέμησαν ὡς ἐθελονταὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον τὰ τέκνα τῆς Θράκης ἀπετέλουν σημαντικὸν μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν θυσιῶν καὶ παντοίων κακουχιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστησαν κατὰ τὰ τελευταῖα 5 ἔτη οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης, ἔχουν καὶ ἄλλους νομίμους τίτλους πρὸς ἀναγνώρισιν εἰς αὐτοὺς τοῦ δικαιώματος πλήρους αὐτοδιαθέσεως, τοῦθ' ὅπερ αὐτομάτως θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τῆς Θράκης εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀποτελοῦν τοὺς πνευματικὸς κέντρους εἰς τὰς πόλεις καὶ κρατοῦν εἰς τὰς χεῖρας τῶν τὰς κλεῖδας τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς τῆς οικονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Ἀπέδειξαν τὰς ἐκπολιτιστικὰς καὶ ὀργανωτικὰς ἱκανότητάς των διὰ τῆς παραδειγματικῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων των, αἵτινες περιλαμβάνουν παλυάριθμα Σχολεῖα, ἴδρυσαν Νοσοκομεῖα, Βιβλιοθήκας καὶ παντὸς εἶδους κοινωφελῆ ἰδρύματα. Σημειωτέον ὅτι ὅλα ταῦτα ἀνέπτυξαν οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης ἐξ ἰδίων μέσων ἄνευ τῆς πα-

ραμικρῶς ὑποστηρίξῃς ἐκ μέρους τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους καὶ παρὰ τὰς διαρκεῖς τουρκικὰς μηχανορραφίας ἐναντίον τῆς ἐπὶ δημοκρατικῶν βάσεων στηριζομένης ἐκλογῆς τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτικῶν Συμβουλίων (Ἐφοριῶν). Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Δυτικὴν Θράκην ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τῇ προσπάθειά του πρὸς ἀποκατάστασιν ἐμπιστοσύνης καὶ ὁμονοίας μὲ τὴν Βουλγαρίαν μετὰ τὸ πέρας τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὑπέστη μίαν μεγάλην θυσίαν, δηλ. τὴν διακοπὴν τῆς συνεχείας τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Αἰγαίου.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ συμφιλίωτικὸν τοῦτο πνεῦμα ὄχι μόνον δὲν ἔτυχε κατανοήσεως παρὰ τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' ἀπεναντίας κατεπατήθη θαναύσως παρ' αὐτῶν διὰ ὁμαδικῶν ἀπελάσεων καὶ κατὰ μάζας ἐκδιώξεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Δυτικῆς Θράκης πρὸς ἐκβουλγαρισμὸν τῆς Χώρας, πρέπει μετὰ τὰ ἀγανάκτησιν προκαλοῦντα γεγονότα τῆς τελευταίας πενταετίας νὰ ἀπαγορευθῇ εἰς τὴν Βουλγαρικὴν αὐτὴν μειονότητα ἡ περαιτέρω κατοχὴ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἐδαφῶν (*).

Τὸ ἐπιχείρημα τῆς διακινδυνεύσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐμπορίου εἰς περίπτωσηί πολέμου διὰ τοῦ κλεισίματος τῶν θαλασσίων στενῶν δὲν εὐσταθεῖ, διότι ἡ ἀναπόφευκτος οὐδετεροποίησις τῶν Δαρδανελίων θὰ προστατεύσῃ ἀπὸ κάθε κίνδυνον τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν θὰ καταστήσῃ τοὺς πολέμους ἐξαιρετικῶς σπανίους.

ΦΡΙΞΟΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ
Διπλωματοῦχος Μηχανικός

(*) Ἀργότερον ἀπενεμήθη δικαιοσύνη ὑπὲρ τοῦ μαρτυρήσαντος Ἑλληνισμοῦ τῆς Δυτικῆς Θράκης τοῦλάχιστον, ὑπὸ τὴν ἠθικὴν πίεσιν ἰσχυρῶς Δημοσίας Γνώμης τῆ συμβολῆ τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ ἀναγνωστῶν τοῦ ἄρθρου τούτου.

Η ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τὸ Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου συνεχίζοντας τὴν παράδοση προσκλήσεως ξένων καὶ Ἑλλήνων διαπρεπῶν ἐπιστημόνων στὴ Θεσσαλονίκη, ὀργάνωσε στὶς 14 — 19 Μαρτίου 1967 μὲ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία τὴν Αὐστριακὴ Ἑβδομάδα. Συμμετείχαν οἱ γνωστοὶ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης κ.κ. W. WEBER, O. DEMUS, H. SCHIMA, H. HUNGER καὶ J. HAMM ποὺ μίλησαν γιὰ θέματα τῆς εἰδικότητάς τους. Δὲν θὰ ἐπιμείνουμε στὶς ὁμιλίες τοῦ οἰκονομολόγου κ. WILHELM WEBER καὶ τοῦ δικονομολόγου κ. HANS SCHIMA, μὰ καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Ἀρχείου ποὺ μᾶς φιλοξενεῖ δὲν ἐπιτρέπει ἐπεκτάσεις σὲ πεδία λίγο - πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴν ἱστορία. Ἀρχοῦμαι μόνον νὰ ἀναφέρω πὼς ὁ κ. WEBER μίλησε γιὰ τὴ δημόσια ἐπιχείρηση στὶς δυτικὲς καὶ ἀνατολικὲς χώρες, ἐνῶ ὁ κ. SCHIMA γιὰ τὶς συνθῆκες διεθνούς δικονομικοῦ δικαίου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Βαλκανικῶν χωρῶν. Θὰ ἐπιμείνω κυρίως στὶς διαλέξεις τῶν ἄλλων τριῶν καθηγητῶν.

Ὁ καθηγητὴς κ. OTTO DEMUS διάλεξε γιὰ θέμα τῆς ὁμιλίας του «Τὸ Βυζάντιο καὶ ἡ Αὐστριακὴ τέχνη τοῦ Μεσαίωνα». Ὑποστήριξε πὼς γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης στὴν Αὐστρία τὸ βυζαντινὸ στοιχεῖο ἔχει ἐξαιρετικὴ σημασία καὶ εἶναι πολὺ πρὸ σπουδαῖο καὶ οὐσιαστικὸ ἀπὸ κάθε ἄλλο παράγοντα, μὰ καὶ ἡ ἐπίδρασή του διαρκεῖ πεντακόσια χρόνια. Ὡστόσο ἡ σχέση μὲ τὸ Βυζάντιο δὲν ἦταν ἄμεση. Κατὰ κανόνα ἡ Ἰταλία καὶ ἰδιαίτερα ἡ Βενετία ἦταν ὁ μεταλαμπαδευτής. Οἱ πρῶτες ἐπαφές μὲ τὰ πρότυπα τῆς ἀνατολικῆς χριστιανικῆς τέχνης παρουσιάστηκαν τὸν 9ο αἰῶνα στὶς μικρογραφίες τοῦ Σάλτσμπουργκ. Στὸ 10ο αἰῶνα ὑπῆρχε ἰσχυρὴ βυζαντινὴ καλλιτεχνικὴ ἐπίδραση στὴν Αὐστρία μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς ὀθωμανικῆς τέχνης τῆς Γερμανίας, ἔντονα καὶ αὐτῆς ἐμπνευσμένης ἀπ' τὸ Βυζάντιο. Ἀπόδειξη αὐτοῦ εἶναι οἱ τοιχογραφίες τοῦ Βίτσελμπουργκ, ποὺ λίγα μόνον ὑπολείμματά τους σώζονται σήμερον. Στὸν 11ο αἰῶνα τὴν ἴδια βυζαντινὴ ἐπίδραση, μὲ γέφυρα τώρα τὴ Βενετία, τὴ βλέπουμε στὴ ζωγραφικὴ τοῦ Σάλτσμπουργκ, ὅπως στὸ Εὐαγγελιστάριο καὶ στὸ Βιβλίον τῶν Ἀναγνωσμάτων τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ποὺ ἀποδεικνύουν τὴ συνύπαρξη στοιχείων τῆς ὀθωμανικῆς γερμανικῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ἰδιαίτερα τὰ βυζαντινὰ στοιχεῖα ἐπικράτησαν ἔντονα στὶς μικρογραφίες τοῦ CUSTOS DERTOLD, ποὺ χρονολογοῦνται στὰ 1070. Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια βρέθηκε στὸ Λάιμππαχ ἕνας μεγάλος κύκλος τοιχογραφιῶν τοῦ 11ου αἰῶνα, ποὺ ἐγίνε ἀπὸ ἕνα ζωγράφον τοῦ Σάλτσμπουργκ. Οἱ τοιχογραφίες αὐτὲς κινοῦνται σὲ ἀτμόσφαιρα βυζαντινὴ. Ἄν θελήσουμε νὰ ἐξετάσουμε ποῦ διδά-

χθῆκε ὁ ζωγράφος τοῦ Σάλτσμπουργκ τὴ βυζαντινὴ τέχνη θὰ πρέπει νὰ στραφουῖμε στὴ Βενετία ἢ στὴν Ἀκυληΐα. Στὴν ἴδια πόλι τοῦ Σάλτσμπουργκ ἡ πρώϊμη ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν (ἀρχὲς 12ου αἰῶνα) βρῆκε ἔδαφος γόνιμο. Ἔργα ὅπως ἡ Βίβλος τοῦ ADMONT καὶ τὸ Ἀντιφανάριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου βασίζονταν στὴν ἐπεξεργασία κωνσταντινουπολιτικῶν καὶ ἰταλοβυζαντινῶν προτύπων, ὅπως καὶ οἱ τοιχογραφίες τοῦ NONNBERG, PUERG καὶ FRIESACH ποὺ ἡ βυζαντινὴ τους ἐπίδραση εἶναι φανερὴ. Στὸ PUERGG ὑπάρχει καὶ ἡ μόνη γνωστὴ εἰκονογράφηση τῆς Γαλεομομαχίας ἢ Κατομμομαχίας τοῦ Θεοδώρου Προδρομοῦ, ποὺ ὀφείλεται στὴ βυζαντινὴ σύζυγο ἐνὸς ἀυστριακοῦ δούκα. Ἐπίδραση τοῦ δυναμικοῦ στυλ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν (τέλος τοῦ 12ου αἰῶνα) παρατηροῦμε καὶ στὴ ζωγραφικὴ τῆς περιφέρειας τῶν Ἄλπεων. Κι ἐδῶ πρέπει ἡ Ἰταλία νὰ χρησιμοποιεσε ὡς ἐνδιάμεσος κρίκος ὅπως καὶ στὸ 13ο αἰῶνα, ὅταν ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα, ὅπως καὶ στίς Ἄλλεις, χρησιμοποιήθηκε στὰ χειρόγραφα τοῦ Σάλτσμπουργκ καὶ στίς τοιχογραφίες τοῦ Νότιου Τυρόλου. Στὸ 13ο αἰῶνα ἐκτὸς ἀπ' τὴ Βενετία καὶ ἡ Πάντοβα μὲ τὴ βυζαντινίζουσα ζωγραφικὴ τῆς, ἐπιδρᾷ στὴν Αὐστρία.

Ὁ βυζαντινολόγος καθηγητὴς κ. HERBERT HUNGER, ποὺ μίλησε γιὰ τὸ «Χριστιανισμὸ καὶ τὸ βυζαντινὸ δίκαιο τοῦ γάμου», τόνισε τὴν ἀποφασιστικὴ σημασία τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν εἰδωλολατρικῶν ἀπόψεων γιὰ τὸ γάμο ἀπ' τὶς χριστιανικὲς ἀρχές, στὴν περίοδο τῶν πρώτων βημάτων τοῦ κανονικοῦ δικαίου. Φλέγοντα ζητήματα στὴν περίοδο αὐτῆς τῆς διαμάχης μεταξὺ κανονικοῦ καὶ πολιτικοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου ἦταν τὸ διαζύγιο, ἡ διγαμία, ἡ μοιχεία, ἡ παλλακεία, τὰ κωλύματα τοῦ γάμου, ἡ δευτερογαμία, οἱ μικτοὶ γάμοι καὶ ἡ μοιχεία. Τὸ ἀναγνωρισμένο ἀπ' τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο «ἐκ συναινεσεως διαζύγιο» ἀπορρίπτεται ἀπ' τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ ἀδιάλυτο τοῦ γάμου. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία ἀναγνώρισε ἀπ' τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο τοῦ γάμου μόνο τὸν ὄρισμό τοῦ Ἐρέννιου Μοδεστίνου. Ἀναμφισβήτητα οἱ βυζαντινοὶ νομομαθεῖς τῶν πρώτων καὶ μέσων αἰῶνων προσπαθῆσαν νὰ κατοχυρώσουν τὴ θέληση τῆς Ἐκκλησίας, βρῖσκονταν ὅμως ἀντιμέτωποι μὲ τὶς ἀρχές τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη Ζωναρᾶ ἡ ῥύθμιση τοῦ διαζυγίου, σύμφωνα μὲ τὶς χριστιανικὲς ἀντιλήψεις, κατοχυρώθηκε μόλις στὸ 12ο αἰῶνα. Ἡ διγαμία ἀρχικὰ ἔμενε ἀτιμώρητη, ἀργότερα θεσπίσθηκε ὡς κολασμὸς τῆς ἡ ἀτιμία καὶ πρῶτος ὁ Πρῶχειρος Νόμος τὴν ἐξίσωσε μὲ τὴ μοιχεία, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Μ. Κωνσταντῖνος εἶχε θεσπίσει τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου. Εἶναι ὅμως εὐνόητο ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τῶν ποινῶν ἀπ' τὰ δικαστήρια δὲν ἦταν προσανατολισμένη στὰ αὐστηρὰ κελεύσματα τῶν νόμων. Ἡ παλλακεία ἀναγνωριζόταν στὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο, ἀλλὰ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀνταποκρίθηκε στίς ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ θέσπισε αὐστηρὲς κυρώσεις. Ἀργότερα ὅμως δημουργήθηκε ἀντίστροφη ἐξέλιξις καὶ τὸν 8ο

αἰῶνα ἢ παλλακεία προστατεύτηκε ἀπ' τὸν Λέοντα Γ'. Στὰ κωλύματα τοῦ γάμου ἢ ἐκκλησιαστικῆ ἐπέμβαση ὁδήγησε σὲ συνεχῶς εὐρύτερα πλαίσια ἀπαγορεύσεων. Ἐκχριστιανισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου παρατηρεῖται καὶ στοὺς μικτοὺς γάμους, διγαμία, δευτερογαμία καὶ μνηστεία. Ὅπως σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἔτσι καὶ στὸ δίκαιο τοῦ γάμου παρατηροῦμε τὴ διεΐσδυση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν προσαρμογὴ τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν ἀντιλήψεων στὶς χριστιανικὲς ἀρχές. Ἡ προτεραιότητα μεταξὺ τῶν ἀποφασιστικῶν παραγόντων διαμορφώσεως τοῦ δικαίου (Αὐτοκράτορας, κανόνες, πατριάρχης, σύνοδοι, κ.ἄ.) καὶ ἡ μεταξὺ τους ἰσορροπία παρουσιάζονται συγκεκαλιμμένες στὸ σύγχρονο ἐρευνητὴ καὶ ἡ ἀνίχνευσή τους συνδέεται μὲ ἰδιαίτερες δυσκολίες.

Ἡ ὁμιλία τοῦ σλαβολόγου κ. JOSEF HAMM «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολάς» ἔκλεισε τὴν Αὐστριακὴ Ἑβδομάδα. Ὁ ὁμιλητὴς ἀναφέρθηκε στὶς πρόσφατες διεθνεῖς ἐορτὲς μὲ τὴ συμπλήρωση 1100 χρόνων ἀπ' τὴν ἔναρξιν τῆς ἱεραποστολῆς τῶν Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου στὴ Μοραβία καὶ 1050 χρόνων ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ μαθητῆ τους Ἁγίου Κλήμη τῆς Ἀχρίδας. Οἱ ἐορτασμοὶ αὐτοὶ ἀναζωπύρωσαν στοὺς σλαβολογικοὺς κύκλους τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ φωτισμὸ τῶν Σλάβων καὶ τὶς πολιτιστικὲς τῆς σχέσεις μὲ τὸ βορρᾶ καὶ τὴν ἀνατολὴ στὸ μεσαίωνα. Στὴ σλαβολογίᾳ τῆς Βιέννης ἀφείλεται ἡ πρώτη ἔκδυσή τῶν Βίων τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, στὰ 1869 καὶ 1876 ἀντίστοιχα, καὶ αὐτὴ ἐπίσης κατεύθυνε τὴν προσοχὴ τῶν δυτικῶν ἐπιστημόνων στὰ πρῶτα σλαβικὰ φιλολογικὰ μνημεῖα καὶ θεμελίωσε μιὰ γόνιμη ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα. Χάρη στὸ σλαβολόγο τῆς Βιέννης Βάτρο-σλαβ Γιάνκιτς καὶ τὴ σχολή του ἡ πολιτιστικὴ σφαῖρα τῆς Θεσσαλονίκης μελετήθηκε μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

ΘΡΑΚΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 1958-1966

Στή βιβλιογραφία αυτή καταγράφονται δημοσιεύματα κάθε είδους, επιστημονικά, λογοτεχνικά, δημοσιογραφικά για τή Θράκη⁽¹⁾ ή σχετικά μ' αυτή. Κατά καιρούς έχουν δημοσιευθῆ μέχρι τώρα γενικὲς θρακικὲς βιβλιογραφικὲς συμβολὲς καὶ σημειώσεις πού καλύπτουν καὶ τή χρονικὴ περίοδο τοῦ 1957 ἀπ' τὸν Μιλτ. Ἄν. Σταμούλη καὶ τὸν Κ. Μυρτίλο Ἀποστολίδη. Οἱ ἐπιφανεῖς αὐτοὶ Θραῖκες ἔδωσαν ἀπ' τοὺς τόμους τοῦ περ. «Θρακικά» 3181 λήμματα σὲ ἐνιαία συνεχόμενη ἀρίθμηση. Ὁ Μιλτ. Ἄν. Σταμούλης συνέχισε τή βιβλιογραφικὴ καταγραφή στὰ ἐπίμετρα τῶν δύο τόμων τῆς Ἑλληνικῆς Σταμούλη - Σαραντῆ πού ἀναφέρονται πῶς κάτω, καὶ ἔτσι συμπλήρωσε 4034 λήμματα. Ἡ δική μου ἐργασία συνεχίζοντας τὴν καταγραφή αὐτὴ περιλαμβάνει δημοσιεύματα πού εἶδαν τὸ φῶς ἀπ' τὸ 1958 μέχρι καὶ τὸ 1966. Παρακάτω δίνω ἀναλυτικὸ πῖνακα τῶν μέχρι σήμερα δημοσιευμένων θρακικῶν βιβλιογραφικῶν ἐργασιῶν.

Α. Γενικὲς βιβλιογραφίες.

1. **Μιλτ. Ἄν. Σταμούλη [Μ.Α.Σ.]**, Συμβολὴ εἰς τὴν Θρακικὴν βιβλιογραφίαν [Θ.Β.], περ. «Θρακικά», Παράρτημα τοῦ Γ' τόμου, 1931, σ. I — XLXII. [ἐπίμετρα].

2. **Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου [Κ.Μ.Α.]** Συμβολὴ εἰς τὴν Θ.Β., περ. «Θρακικά», 4, 1933, σ. 342 - 353.

3. **Κ. Μ. Α.**, Προσθετέα εἰς τὴν συμβολὴν εἰς τὴν Θ.Β., Αὐτ. σ. 371 - 372.

4. **Μ. Α. Σ.**, Συμβολὴ Γ' εἰς τὴν Θ.Β., περ. «Θρακικά», 7, 1936, σ. 357 - 380.

5. Προσθήκη **Γ. Βαλέτα**, Αὐτ. σ. 381.

6. **Κ. Μ. Α.**, Συμβολὴ Δ' εἰς τὴν Θ.Β., περ. «Θρακικά», 7, 1936 σ. 382 - 398.

7. **Κ. Μ. Α.**, Διορθώσεις συμβολῆς Παραρτήματος Γ' Τόμου, Αὐτ., σ. 398 - 399.

8. **Μ. Α. Σ.**, Ὄνόματα συγγραφέων τῶν εἰς τὰς 4 συμβολὰς εἰς τὴν Θ.Β. πραγματειῶν, Αὐτ. σ. 400 - 409.

9. **Μ. Α. Σ.** (²), Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις 1934 - 1936, περ. «Θρακικά», 8, 1937, σ. 427 - 435.

(1) Μὲ ὄρια τὸν Νέστο δυτικὰ καὶ τὸν Αἴμο ὄρεια, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως καὶ στὶς προηγούμενες γενικὲς βιβλιογραφίες.

(2) Πολλὰ ἀπὸ τὰ λήμματα ἔδω ὅπως καὶ σ' ἄλλες βιβλιογραφίες τοῦ Μιλτ. Ἄν. Σταμούλη, εἶναι τοῦ Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου καὶ φέρουν τὴν ὑπογραφήν του.

10. **Μ. Α. Σ.**, Συμβολή Ε' εις τὴν Θ.Β., περ. «Θρακικά», 9, 1938, σ. 365 - 372.

11. **Κ. Μ. Α.**, Συμβολή ΣΤ' εις τὴν Θ.Β., Αἰτ. σ. 373 - 398.

12. **Μ. Α. Σ.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις 1936 - 1938, περ. «Θρακικά», 12, 1939, σ. 382 - 396.

13. **Μ. Α. Σ.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις καὶ συμπληρώσεις, περ. «Θρακικά», 13, 1940, σ. 394 - 409.

14. **Κ. Μ. Α.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις, περ. «Θρακικά», 15, 1941, σ. 400 - 406. - **Μ. Α. Σ.** Αἰτ. σ. 406 - 409.

15. **Μ. Α. Σ.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις καὶ συμπληρώσεις, περ. «Θρακικά», 17, 1942, σ. 419 - 428.

16. **Μ. Α. Σ.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις καὶ συμπληρώσεις, περ. «Θρακικά», 19, 1944, σ. 299 - 305(1).

17. **Μ. Α. Σ.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις καὶ συμπληρώσεις, στὸ βιβλίο τῆς Ἑλληνικῆς Σταμούλη - Σαραντῆ. Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἡ Σηλυβρία μὲ τὰ γύρω της χωριά. Α' Ἀθῆναι 1956 σ. 376 - 410.

18. **Μ. Α. Σ.**, Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις, στὸ βιβλίο τῆς Ἑλληνικῆς Σταμούλη - Σαραντῆ. Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἡ Σηλυβρία μὲ τὰ γύρω της χωριά. Β' Ἀθῆναι 1958, σ. 262 - 266.

Στὴν ἐνιαία αὐτὴ βιβλιογραφικὴ καταγραφή νὰ προστεθοῦν:

19. **J. G. Kersopoulos**, Contribution à la bibliographie de la Thrace περ. «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ» [Α.Θ.], 8, 1941 - 42, σ. 125 - 134.

20. **Νικηφόρου Μοσχοπούλου**, Βιβλιογραφία [στὸ τέλος τῆς μελέτης του, Ἡ Ἑλληνικὴ Θράκη ὅπου «ἀναφέρονται ὄχι μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μελετηθέντα καὶ χρησιμοποιηθέντα ἔργα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπὸ γενικῆς ἢ ἐιδικῆς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέροντα τὴν Θράκην καὶ τὴν χερσόνησον του Αἴμου], Α.Θ., 15, 1948 - 49, σ. 159 - 171.

Β. Κύριες εἰδικές θρακικὲς βιβλιογραφίες γιὰ εἰδικὰ θέματα ἔρευνας ἢ γιὰ μεγάλες πνευματικὲς μορφές τῆς Θράκης, καθόσο γνωρίζω, ἔχουν δημοσιευθῆ:

1. **Πολυδ. Παπαχριστοδούλου**, [Βιβλιογραφία **Κ.Μ. Ἀποστολίδου**], Α.Θ., 8, 1940 - 41, σ. 278 - 285. Στις σ. 278 - 283, ἔργα τοῦ **Κ. Μ. Α.** σχετικὰ μὲ τὴ Θράκη καὶ τοὺς Θραῶνες στὰ ἑλληνικὰ καὶ στὰ βουλγαρικὰ.

2. **Ε. Π. Φωτιάδης**, Βιβλιογραφία **Χρήστου Τσοῦντα**, Α.Θ. Ἐπιμέτρον ΣΤ' Τόμ. Ἐπιτύμβιον Χρήστου Τσοῦντα, 1941, σ. 684 - 687.

3. **Ν. Π. Ἀνδριώτης**, Βιβλιογραφία [γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης], Α.Θ., 10, 1943 - 44, σ. 148 - 185.

(1) Χρησιμοποιοῦνται καὶ λήμματα τοῦ **J. G. Kersopoulos**. Βλ. παρακάτω ἀρ. 19.

4. **Πολυδ. Παπαχριστοδούλου**, Ὀνοματικὸς κατάλογος Λαογράφων Θρακῶν μὲ τὶς ἐργασίες των ποὺ θρίσκονται ἐκτυπωμένες στοὺς 20 τόμους τῶν «Θρακικῶν» καὶ τοὺς 14 τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Γλωσ. Θησαυροῦ», Α.Θ., ΙΕ', 1948 - 49, σ. 193 - 200.

5. **Κ. Μαμῶνη**, Δημοσιεύματα Πολυδ. Παπαχριστοδούλου 1910 - 1962. Στὴν ἐκδ. 108 τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν «Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου ὁ ζωγράφος τῆς Θρακικῆς ζωῆς», Ἀθῆναι 1963, σ. 23 - 54 καὶ στὸ Α.Θ., 30, 1964, σ. 409 - 435.

6. **Κ. Μαμῶνη**, Βιβλιογραφία Γεωργίου Βιζυηνοῦ (1873 - 1962), Α.Θ., 29, 1963, σ. 209-301, καὶ σὲ ἀνάτυπο Ἐταιρ. Θρακ. Μελετῶν ἀρ. 113.

Γιὰ τ' Ἀναστενάρια καὶ εὐετηριακὰ Θρακικὰ ἔθιμα πολύτιμες εἶναι οἱ βιβλιογραφικὲς σημειώσεις τῶν:

7. **Γ. Μέγα**, Ἀναστενάρια καὶ ἔθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας εἰς τὸ Κωστή καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ χωρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, περ. «Λαογραφία», 19, 1960 - 61, σ. 472, σημ. 1.

8. **Κατερίνας Ἰ. Κακούρη**, Διονυσιακά. Ἐκ τῆς σημερινῆς λατρείας τῶν Θρακῶν. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φίλοσ. Σχολὴν τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1963, σ. 220 - 227.

Γ. Βιβλιογραφικὲς σημειώσεις μὲ ἔργα Θρακῶν ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ περιεχόμενον, ἔχουν δημοσιευθῆ στὸ περ. «Θρακικά», 8, 1937, σ. 436 - 437, 9, 1938, σ. 399 - 400, 12, 1939, σ. 397 - 398, 13, 1940, σ. 410, καὶ 15, 1941, σ. 399.

Ἡ βιβλιογραφία αὐτὴ ποὺ περιλαμβάνει δημοσιεύματα περισσότερο δικά μας καὶ λιγώτερο ξένα δὲν εἶναι ἐξαντλητικὴ. Συστηματικὰ ἔχουν ἀποδελτιωθῆ τὰ ἀκόλουθα ἔντυπα, περιοδικὰ, ἐφημερίδες καὶ λοιπὲς ἐκδόσεις, ποὺ δίνονται μὲ τὶς συντομογραφίες τους.

A. Δ. = Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον. Ὑπουργεῖον Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως. Ὑψηρεσία ἀρχαιοτήτων καὶ ἀναστηλώσεως. Ἀθῆναι.

A. Θ. = Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ. Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον ὑπὸ Ἐπιτροπῆς Θρακῶν. Διευθυντῆς Π. Παπαχριστοδοῦλου. Ἐν Ἀθήναις.

A. Ε. = Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς. Περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐν Ἀθήναις.

Balkan Studies = Balkan Studies. A biannual publication of the Institute for Balkan Studies (Ἰδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου) Θεσσαλονίκη.

B. Z. = Byzantinische Zeitschrift. München.

Byzantion = Byzantion. Revue internationale des Études Byzantines, publiée sous la direction de H. Grégoire. Bruxelles.

Cahiers Archéologiques = Cahiers Archéologiques. Fin de l'antiquité et moyen âge. Publiés par André Grabar et Jean Hubert. Paris.
D. H. G. = Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques. Paris.

Ἔκδ. Ε. Θ. Μ. = Ἐκδοση Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Ἑλληνικά = Ἑλληνικά. Φιλολογικόν, Ἱστορικόν καὶ Λαογραφικόν περιοδικὸν σύγγραμμα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἑλλήσποντος = Μηνιαῖον δελτίον τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀγαθοεργοῦ σωματείου τῶν Μαδυτίων «Ὁ Ἑλλήσποντος». Ὅργανον τῶν ἀπανταχοῦ Μαδυτίων. Ἀθήναι.

Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ. = Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου [Ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν]. Ἐν Ἀθήναις.

Ἡὼς = Ἡὼς. Μηνιαία εἰκονογραφημένη Ἐπιθεώρησις, ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις. Διευθυντὴς Κ. Ἀθ. Παπαγεωργίου.

Θρακικά = Θρακικά. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις «Θρακικοῦ Κέντρου». Ἐν Ἀθήναις.

Θ. Χ. = Θρακικά Χρονικά. Τριμῆνο περιοδικό. Ἐρευνα, Ἐπιστήμη, Τέχνη. Διευθυντὴς Στέφανος Ἰωαννίδης. Ξάνθη.

Θ. Η. Ε. = Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία. Τόμοι δώδεκα. Ἐκδοσις - Ἰδιοκτησία - Διεύθυνσις Ἀθ. Μαρτίνος. Ἀθήναι(1).

Λαογραφία = Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας. Ἀθήναι.

Λεύκωμα Φ. Ε. Ξ. = Λεύκωμα ἀναμνηστικὸ γιὰ τὰ πενήντάχρονα τῆς Φιλοπροόδου Ἐνώσεως Ξάνθης. Ἀφιερωμένο στὰ 38 χρόνια ἐλεύθερης ζωῆς τῆς Ξάνθης, Ξάνθη 1958.

Π. Α. Ε. = Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις.

R. E. B. = Revue des Études Byzantines. Institut Français d'Études Byzantines. Paris.

Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά = Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά. Ἐτήσια λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση. Δ)ντῆς Ἀρ. Ν. Μαυρίδης, Ἀθήναι.

Γιὰ τὶς ἀθηναϊκὲς καὶ ἐπαρχιακὲς ἐφημερίδες χρησιμοποίησα καὶ τὸ πλουσιώτατο Ἀρχεῖο Ἐφημερίδων τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ποὺ θεωρῶ χρέος μου νὰ τὴν εὐχαριστήσω γιὰ τὸ ἔδωσε στὴ διάθεσή μου.

Ἡ κατάταξις τῆς ὕλης εἶναι χρονολογικὴ καὶ ἀλφαθητικὴ μὰζι, γι' αὐτὸ θεωρήθηκε περιττὸ στὸ τέλος τὸ εἰρητήριο συγγραφέων τῶν δημοσιευμάτων, ἐνῶ κρίθηκε ἀπαραίτητος ὁ πίνακας βιβλιογραφικῶν θεμάτων, κυρίων ὀνομάτων καὶ τόπων ποὺ περιέχονται σ' αὐτά.

Μέσα σὲ ἀγκύλες μπαίνουν ἐπεξηγήσεις ποὺ θεωροῦνται χρήσιμες.

(1) Καταγράφηκαν τὰ σπουδαιότερα ἄρθρα.

Στὰ ἐλάχιστα λήμματα πού δὲν προέρχονται ἀπὸ αὐτοψία προηγεῖται ἀστερίσκος.

Τὸ σημεῖο — στὴν ἀρχὴ τοῦ λήμματος δηλώνει ἐπανάληψη τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέα τοῦ προηγουμένου λήμματος.

Ἐμφέρεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀριθμημένων μόνο σελίδων.

Στὰ ἀνάτυπα δὲν ἀναφέρεται οὔτε σχῆμα οὔτε ἀριθμὸς σελίδων.

Στὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες πού δὲν συμπεριλαμβάνονται στὶς παραπάνω συντομογραφίες, ὅπου δὲν ἀναφέρεται τόπος ἐκδόσεως, ἐννοεῖται ἡ Ἀθήνα.

Ἡ ἐπεξήγηση, ἀνατύπωση ἢ ἀναδημοσίευση δίχως ἄλλη διευκρίνηση, ἀποδίδεται χρονικὰ στὰ ἔτη πρὶν ἀπ' τὸ 1958.

Μερικὲς ἄλλες συντομογραφίες πού θέλουν ἐξήγηση:

Α.Σ.Γ. = Ἀρχεῖον συγχρόνων γεγονότων

εἰκ. = εἰκόνες

ἑφ. = ἑφημερίδα

περ. = περιοδικὸ

πίν. = πίνακες

σ. = σελίδα, σελίδες

στ. = στήλη

σχ. = σχῆμα

χάρτ. = χάρτης, χάρτες.

1958

1. **Ἀβράμιος**, Εἰς αἰωνίαν μνήμην εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ Μαδυτινῶν ἀρχιερέων, ἑφ. «Ὁ Ἑλλησποντιος», Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1958.

2. **Ἀμαντιος Κ.** [τί εἶπε στὴν Ἀκαδημία γιὰ τὰ περιοδικὰ τῆς Θράκης], Α.Θ., 23, 1958, σ. 408 - 409.

3. [Ἀναστενάγια τοῦ 1958. Σημειώματα μὲ ἐντυπώσεις καὶ σχόλια], ἑφ. «Ἡ Καθημερινή», «Ἐλευθερία», «Ἀκρόπολις», «Ἐθνικὸς Κῆρυξ» «Τὸ Βῆμα», «Φῶς» Θεσσαλονίκης, «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 22 Μαΐου 1958, «Μακεδονία» 23 Μαΐου 1958, «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως, 1 Ἰουν. 1958.

4. *Angelou D.*, Zur Geschichte des Bogomilismus in Thrakien in der I Hälfte des 14 Jahrhunderts, B. Z., 51, 1958, σ. 374-378.

5. **Ἀντώνιος Μητροπολίτης Ξάνθης**, Μία ἐξέχουσα ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία [γιὰ τὸν Μητροπολ. Ξάνθης Ἰωακείμ Σγουρό], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 80 - 82.

6. **Βαφειδης Νικόλ. Ἀρχιμ.**, Μερικοὶ παλαιοὶ Θραῖκες καλφάδες, ἑφ. «Ἐλεύθερη Θράκη», Ἀλεξανδρουπόλεως, 4 Αὐγ. 1958.

7. **Βεΐκου-Σεραμέτη Κατίνα**, Γιατί ή «Φιλοπρόοδος Ένωσις Ξάνθης» ίδρύει Έστορικό και Λαογραφικό Έρχείο, [δμιλία], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 41 - 44. — Έστορικό και Λαογραφικό Έρχείο τής Φ.Ε.Ξ., Αύτ. σ. 44.

8. — Λαογραφικά και γλωσσικά στοιχεία τής παληάς Ξάνθης, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 47 - 86. Βλ. και άριθ. 174, 259, 364, 469, 545, 625.

9. — Λαογραφικά. Έν άπόγευμα με τίς Έβδηρίτισσες, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 72 - 76.

10. **Βελισσαρίου Κωνστ.** Μιχαήλ Ματσίνης (Έγεννήθη έν Ξάνθη και έτελεύτησεν εις Ρωσίαν), Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 86 - 87.

11. **Βογιατζής Μιχ. Σ.**, Σημείωμα πληροφοριακόν περι τοϋ ήθικο-θρησκευτικοϋ και κοινωνικοϋ συλλόγου «Οι τρεις ιεράρχαι» Ξάνθης, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 96.

12. **Γ. Θ. Κ. (Κάνες)**. Έθρακιζή τσέτουλα. Έθποντιακή τσέτελε, έφ. «Προσφυγικός Κόσμος», 18 Μαΐου 1958 και Α.Θ., 24, 1959, σ. 351 - 352.

13. **Γιαννακάκης Γεώργ. Έ.**, Έλληνισμός τής Θράκης κατά την έποχήν τής Τουρκοκρατίας, περ. «Θρακικά», 29, 1958, σ. 5 - 288. Βλ. και άριθ. 370.

14. **Δανδαλίδης Δημ.**, Έβδηρα, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 78 - 79.

15. **Δεπούνης Έάσων**, Έ Γεώργιος Βιζυηνός και ή ψυχολογία, περ. «Έπιθεώρηση Έτέχνης», Τόμ. 7, Μάρτ. 1958, σ. 114 - 117.

16. **Δεσποτίδης Στ.**, Έυεργέτες τής Ξάνθης. Θεόδωρος Ζαλάχας, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 83 - 86.

17. **Δημαράς Κ. Θ.**, Θρακικές Μελέτες, Α.Θ., 23, 1958, σ. 401 - 403 [άναδημοσίευση].

18. **Έρανίστρια Κ. Β. Σ[εραμέτη]**, Στοιχεία για την Ξάνθη από τον άδηγό Μπαΐδεκερ Νέα Έλλάς του 1913 του Τρύφ. Ε. Έυαγγελίδου, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 101.

19. **Έδθυμιου Γρηγ. Π.**, ΈΟ Διδυμοτείχου Φιλάρετος προς τον Βούλγαρον νομάρχην Μ. Ρόζενταλ, Α.Θ., 23, 1958, σ. 291 - 312. — Και σέ άνάτυπο Ε.Θ.Μ. άριθ. 72.

20. **Ζιτσαία Χρυσάνθη**, Ταξίδι στην Ξάνθη [ποίηση], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 25.

21. **Ζωγραφάκης Γεώργ.**, Λαογραφικά θέματα. Ένασπενάρηδες. Αί προετοιμασίαι και ή πυροβασία. Μία χρονογραφική περιγραφή τής τελετής, περ. «Ξενία», Έούν. 1958, σ. 9 - 10.

22. **Έωαννίδης Στεφ.**, Μελετώντας ένα χάριη (Συμβολή στην Έστορία τής Ξάνθης), Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 99 - 100.

23. — Στοιχεία περι Ξάνθης από τὸ Λεύκωμα Θράκης - Μακεδονίας

ἔτους 1932 «Θρακικῆς Σποᾶς». (Ἐκδότης: Ἄργ. Δρακόπουλος), Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 96 - 99.

24. *Janin R.*, [μετάφραση κριτικῆς του στὴν R.E.B., XV, PARIS 1957, σ. 228 - 229, γιὰ μερικὰ Θρακικὰ δημοσιεύματα], Α.Θ., 23, 1958, σ. 412 - 413.

25. *Καβαδέλλας Κυρ.*, Ἀναμνήσεις καὶ ἀναπαραστάσεις πανηγυριοῦ 23 Αὐγούστου [ἀπ' τὴν παλιὰ Μάδυτο], ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1958.

26. — Πρὸ 60 ἐτῶν καὶ πλέον στὴ Μάυτὸ μας. Ἀναμνήσεις γλυκαὶ πρὶν πικραί, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰανουάρ. - Νοέμβρ. 1958.

27. *Καλεῦρα Ἀλεξ.*, Ἦδη καὶ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ Κυμμέρια (ἀπόσπασμα), Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 70.

28. *Καραῖωσηφόγλου Χαρ.*, Ἡ Δυτικὴ Θράκη καὶ ἡ μουσουλμανικὴ μειονότης, περ. «Γνώσεις», 9 - 10, Σεπτ. - Ὀκτ. 1958, σ. 73 - 76.

29. *Καρούζου Σέμνη*, Ἀρχαιολογικὰ θέματα. Θρακικὲς μελέτες, ἔφ. «Ἐλευθερία», 29 Αὐγ. 1958.

30. *Κεραμίδης Ἀνθρ. Ἐμμ.*, Περὶ τῶν Ἀναστεναριῶν, ἔφ. «Ἀσπίς» Ἄργου, 18 Μαΐου 1958.

31. *Κουκιδῆς Κωνστ.*, Ὁ ἀντιβουλγαρικὸς Θρακικὸς ἀγὼν, Α.Θ., 23, 1958, σ. 193 - 208. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 68.

32. — Κόσμοι τῆς Ἀνατολῆς. Ταξίδια. Ἔκδ. Μαυρίδη, Ἀθῆναι 1958, σ. 321 - 436 [γιὰ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκη]. Ἀπόσπασμα τοῦ βιβλίου, στὸ Α.Θ., 23, 1958, σ. 400 - 401 μὲ τὸν τίτλο: Τὸ Ἑλληνικὸν Νεκροταφεῖον Ἀδριανουπόλεως.

33. *Κουρίλας Εὐλόγιος Μητροπολ. Κορυτσᾶς*, Ἁγιασμάτιον Θράκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἱερὰ λουτρά, Α.Θ., 1958, σ. 65 - 184.

34. — Βιογραφικὸς κατάλογος Μητροπολιτῶν Ἡρακλείας. Τὰ προνόμια τῶν Μητροπολιτῶν Ἡρακλείας, περ. «Θρακικά» 28, 1958, σ. 3 - 282.

35. *Κούρκουλας Γαβ.*, Μορφωτικὸς ὄμιλος «Ἀρίων», Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 94 - 95.

36. *Κουριδῆς Ἀριστ.*, Ἐπεισόδια τῆς εἰσβολῆς τῶν Ρώσων εἰς Θράκην τῷ 1878, Α.Θ., 23, 1958, σ. 185 - 192.

37. *Κυριαξῆς Κωνστ. Χ.*, Τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον 1883, Α.Θ., 23, 1958, σ. 362 - 368.

38. *Κυριακίδης Δημ. Ἰ.*, Ἀναμνήσεις Ξανθιωτῶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ξάνθης τοῦ ἔτους 1919 [ἐπιστολή], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 103 - 107.

39. *Λουῆζος Δημ.*, Ἐορτὴ τῶν Θεοφανείων ἄλλοτε στὴν Καλλίπολι καὶ Μάδυτο 1900 - 1915, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰανουάρ. 1958.

40. *Μαυρομμάτης Θεοδοσίος Μ.*, Οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες τῆς παλαιᾶς

Ἀρχιάλου. Νομίματα καὶ ἐπιγραφαί, Α.Θ., 23, 1958, σ. 61 - 63.

41. — Ἡ ἀστική καὶ ἀγροτική ζωὴ τῆς κοινωνίας Ἀρχιάλου, Α.Θ., 23, 1958, σ. 257 - 278. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 70.

42. **Μπακαλάκης Γ.**, Προανασκαφικὲς ἐρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1958. Σχ. 8°, σ. 117 + 17 πίν. + 2 χάρτ.

43. **Ντοῦφος Δ. Κ.**, Στὸς νεκροὺς μας [ποίημα], ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ἀπρίλ. καὶ Μάιος 1958. — Εὔθυμο σκέτς — Κυνικά καύματα [στίχοι σὲ γλῶσσα Μαδυτινῆ], Αὐτ. Ἰούν. καὶ Ἰουλ. 1958.

44. — Μαδυτινοὶ στίχοι.. Ἡ Μάδυτος στὰ παιδιά της, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος». Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1958. — Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου, Αὐτ. Ἀπρίλ. καὶ Μάιος 1958. — Στοῦ Μπαλοῦκ - Χανά, Αὐτ. Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1958. — Ἡ... γι' ἀλιπού, Αὐτ. Ὀκτ. 1958. — Τοὶ Β' Ντάνος τοῦ στ'χειοί, Αὐτ. Νοέμβρ. 1958.

45. **Ξηρέας Μαρ.**, Λί νεαί ἀνασκαφαὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἐν Δυτ. Θράκη, Α.Θ., 23, 1958, σ. 373 - 375.

46. Ὁ ἱστοριογράφος Φιλιππουπόλεως **Κ. Οἰκονόμου**, Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως Α.Θ., 23, 1958, σ. 33 - 60 [Προλογικὸ σημεῖωμα τοῦ **Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου**, στίς σ. 33 - 36. — Ἀνατύπωση τοῦ Ἐγχειριδίου ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Βιέννης τοῦ 1819, σ. 37 - 60]. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 67.

Σχόλια, Κ. Θ. Δημαρᾶς, Ἑθνικὴ μνήμη, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 22 Αὐγ. 1958.

47. **Pallis A. A**, Arts et Lettres. Une dispute religieuse entre Musulmans de la Thrace occidentale, «La Revue d' Athènes», Athènes, f. 12, Décembre 1958, σ. 33 - 34.

48. **Παπαναστασίου Γεώργ. Γ.**, Ἡ Φ.Ε.Ε. καὶ τὰ Ἄβδηρα, Δεύκωμα Φ.Ε.Ε., 1958, σ. 77 - 78.

49. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.**, Μερικὰ ἔγγραφα ἐκ Θράκης, Α.Θ., 23, 1958, σ. 26 - 32 [Ἀπὸ τὸν φάκελ. 434 Βιβλιοθήκης Βουλῆς. Διαθήκη.— Σχολεῖα καὶ ἀρχαιότητες Βοδενῶν Ροδόπης τὸ 1875. — Κοινότητες Ἀνατ. Ρωμυλίας].

50. — Ἀντίγραφον ἐκδόσεως τοῦ Σεβασμοπιάτου Μητρο. Αἴνου κ.κ. Ἀνθίμου σταλείσης τῇ Α.Θ. Παναγιότητι τὴν 31 Ἰουλίου 1887 [ἀπὸ τὸν ἀριθ. 434 φάκελ. Βιβλιοθήκης Βουλῆς], Α.Θ., 23, 1958, σ. 313 - 318.

51. — Μιά γιγαντιαία πνευματικὴ μορφή τῆς Θράκης εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην ὁ δορ Δημ. Καλλιμαχος, Α.Θ., 23, 1958, σ. 403 - 405.

52. — Χριστούγεννα τοῦ παλιοῦ καιροῦ εἰς τὴν Θράκην, ἐφ. «Ἐθνικὸς Κῆρυξ», 25 Δεκ. 1958 [ἀναδημοσίευση].

53. — Οἱ Πομάκοι, Α.Θ., 23, 1958, σ. 3 - 25 [ἀναδημοσίευση].—Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 66 [μὲ νέες προσθήκες].

54. — Δείγματα λαϊκῆς στιχουργίας, Α.Θ., 23, 1958, σ. 209 - 245. —

Κείμενα λαϊκά. Φόνοι ὁμογενῶν, Αὐτ., σ. 246 - 252. — Τραγοῦδια Μεγάλης Ἑβδομάδος - Θρηνοί, Αὐτ. σ. 253 - 256. — Καί σέ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 69.

55. — Θρακικά αἰνίγματα, Α.Θ., 23, 1958, σ. 321 - 361. — Καί σέ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 73.

56. — Βουλγαρική μετάδοσις δι' ἀρχαίας ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Βουλγαρίας, Α.Θ., 23, 1958, σ. 377.

57. — Ἀπαραίτηται αἱ συστηματικαὶ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Δυτ. Θράκην, Α.Θ., 23, 1958, σ. 377 - 379 [ἀναδημοσίευση].

58. — Οἱ μεταβυζαντινοὶ κώδικες τῶν Θρακικῶν κοινοτήτων, Α.Θ., 23, 1958, σ. 370 - 381 [ἀναδημοσίευση].

59. — Οἱ ἱστορικὲς ἔρευνες καὶ οἱ λαογραφικὲς ἐργασίες γιὰ τὴ Θράκη, Α.Θ., 23, 1958, σ. 407 - 408 [ἀναδημοσίευση].

60. — Οἱ Πομάκοι δὲν εἶναι Τοῦρκοι, Α.Θ., 23, 1958, σ. 381 - 382.

61. — Τὸ Θρακικὸ λαογραφικὸ δεκάλεπτο [ἑμβλήματα στὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ε.Θ.Μ.], Α.Θ., 23, 1958, σ. 388 - 391.

62. — Ἀπάντησις εἰς ἔγγραφο τῆς Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως [μετὰ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἱστορίας τῆς Φιλιππουπόλεως» ἀπὸ τὸν Βούλγαρο συγγραφέα Βασ. Πέεφ], Α.Θ., 23, 1958, σ. 391 - 392.

63. — Δημοσιεύματα τῆς Ε.Θ.Μ. τοῦ 1957 [ἀριθ. 62 - 68], Α.Θ., 23, 1958, σ. 414 - 416.

64. — Χουρμουζιάδης Ἀναστ., Καθηγητὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ὁ παλαιότερος Ἑλλήν λαογράφος [ἔρευνητὴς θρακικῶν ἔθιμων], Α.Θ., 23, 1958, σ. 421 - 422.

65. — Ἀπέθανεν εἰς Ν. Τόρκεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ [νεκρολογία], Α.Θ., 23, 1958, σ. 417 - 419.

66. — Τὸ μεγάλο τέκνο τῆς Θράκης. Γεώργιος Βιζυηνός, ἐφ. «Κόσμος», 20 Ἀπριλ. 1958. [Πολλὲς ἀνατυπώσεις μετὰ διαφορετικοὺς τίτλους σὲ ἐπαρχιακὰς ἐφημερίδας].

67. — Λεῖψανον τῆς λατρείας τοῦ ἡλίου. Ὁ κλήδονας. Πανάρχαιον ἔθιμον. Ὁ Ὀμιρος τὸν ἀναφέρει. Καὶ ὁ Λίτχυλος εἰς τὸν «Προμηθεὺς Δεσμώτην». Κληδονισμὸς ἐλέγετο ὁ διδόμενος χορημὸς. Εἰς τὴν Σύμωρην καὶ τὴν Ρώμην ὑπῆρχε τὸ ἔθιμον. Πῶς προῆλθε τὸ πῆδημα τῆς φωτιᾶς, ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης 22 Ἰουν. 1958.

68. — Ἡ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 20 Σεπτ. 1958.

69. — Ἡ λαογραφία τῆς Θράκης, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 15 Αὐγ. 1958.

70. — Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 22 Δεκ. 1958.

71. — Οἱ Πομάκοι τῆς Θράκης [ἐπιστολή], ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 1 Μαρτ. 1958.

73. Πολιτιστικοί Σύλλογοι. Μουσικογυμναστικός σύλλογος «Όρφεύς» [όμιλία], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 90 - 94.

74. **Πλακοῦδης Χαρ.**, Τσαμπουρούν [στίχοι Μαδυτινοί], έφ. «Ό Έλλησποντος», Ίανουάρ. 1958.

75. — Τὸ γλέντι στὴ παλιὰ Μάυτο, έφ. «Ό Έλλησποντος», Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1958.

76. **Πρασίνης Ἀναστ.**, Νοσταλγικαὶ ἀναμνήσεις μετὰ τὴν ἐκ Μαδύτου ἐκτόπισίν μας. Πηγαινόντας διὰ τὸν Πόρον, έφ. «Ό Έλλησποντος», Ίανουάρ. - Νοέμβρ. 1958.

77. **P.**, Ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς χάρισαν ἓνα πιὸ πνευματικὸ καὶ πιὸ ἀνθρώπινο ἀντίκρουσμα τῆς ζωῆς. Γεώργιος Βιζυηνός, περ. «Ἡ Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ», ἀριθ. 42, Σεπτ. 1958, σ. 11 - 12.

78. **Rosenthal-Kamarinea Isidora**, Neugriechische Erzähler. Eine Anthologie, übertragen, herausgegeben und mit einem Nachwort versehen... Walter-Verlag. Olten und Freiburg im Breisgau 1958, σ. 29-37 [μεταφρασμένο στὰ γερμανικὰ τὸ διήγημα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ, «Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου»].

79. **Σταμούλη-Σαραντῆ Ἐλπιν.** Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἡ Σηλυβρία μετὰ τὰ γύρω της χωριά. Β' Ἀθήναι 1958. Σχ. 8°, σ. 274.

Κρίσεις: **Κ. Θ. Δημαράς**, Ἀπὸ τὴ Θράκη, έφ. «Τὸ Βῆμα», 1 Ἀύγ. 1958.

80. **Τανάγρας Ἀγγελος**, Τὸ ἑλληνικὸν ἔθιμον τῆς πυροβολίας. Οἱ Ἀναστενάρηδες. Καταγωγή καὶ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου. έφ. «Ἐλευθερία» 25 Μαΐου 1958.

81. **Τζαβέλης Ἀνδρ.**, Ἱστορία τοῦ χωρίου Κυμμέρια, Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 71 - 72.

82. Τραγοῦδια [ἀπ' τὴ συλλογὴ **Μαρίας Καρακάντζα καὶ Λαζάρου Τσουμπλεμισῆ**], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 70 - 71.

83. Φ.Ε.Ξ. [Ἰδρυτικὰ μέλη - Χαιρετισμοὶ ἐκπροσώπων τῶν ἀρχῶν κλπ. - Διαλέξεις - Βιβλιοθήκη - Χοροδία - Ἐξορμήσεις στὴν ὑπαίθρο - Βραβεῖα καὶ ἔπαινοι σὲ μαθητὲς καὶ σὲ λογοτέχνες τῆς Ἐάνθης - Βραβευμένα διηγήματα], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 4 - 41.

84. **Φίλιππας Σπυρ. Ν.**, Ἀναστενάρηδες ἢ Ἀναστενάρια, έφ. «Ἡ Καθημερινή», 15 Ἰουν. 1958 καὶ Α.Θ., 23, 1958, σ. 383 - 386.

85. **Χαλαμπάλας-Δουμδοῦμης Δημ.**, Ναυτικὰ Χρονικὰ τῆς γενετείρας μας Μαδύτου τῆς παρὰ τὸν Έλλησποντον, έφ. «Ό Έλλησποντος», Ἰούν. καὶ Ἰούλ. - Ὀκτ. 1958.

86. **Χρησιτίδης Χρ.** Ἀναμνήσεις Ξανθιωτῶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἐάνθης τοῦ ἔτους 1919 [ἐπιστολή], Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ., 1958, σ. 102-103.

1959

87. **Άλτης Θέρης**, Χριστούγεννα σὲ θρακικὸ χωριό, ἔφ. «Ἑλληνικὸς Βορράς» Θεσσαλονίκης, 25 Δεκ. 1959.

88. **Ἀναστασίου Ἰωάννης Ε.**, Οἱ Παυλικιανοί, Α.Θ., 24, 1959, σ. 3 - 136. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 75.

Κρίσεις: **Κ. Μαμώνη**, περ. «Παρνασσός», τόμ. Β', ἀριθ. 3, Ἰούλ. - Σεπτ. 1960, σ. 430 - 433 — **Μ. Loos**, «Byzantinoslavica» 23, Prague, 1962, σ. 100-107.

89. [Ἀναστενάρηδες]. Μία νέα ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῆς πυροβασίας. Οἱ Ἀναστενάρηδες προστατεύονται ἀπὸ ἀόρατα σωματίδια «ὕποφωτων». Ἡ ἔκστασις στὴν ὁποία περιέρχονται προηγουμένως ἀκίνητοποιεῖ τὰς αἰσθήσεις καὶ ἡ ψυχὴ προστατεύει τὸ σῶμα. Ἐσφαλμένη ἢ θεωρία τῶν σταγονιδίων ὕδρατιμῶν, ἔφ. «Ἀπογευματινὴ», 20 Μαΐου 1959.

90. [Ἀναστενάρια]. Τὰ Ἀναστενάρια Λαγκαδᾶ καὶ Ἀγίας Ἐλένης. Οἱ Βούλγαροι ἀδίκως προσπαθοῦν νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὸ ἔθιμον τῆς ἑλληνικωτάτης πυροβασίας. Καθιερώθη ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου, ἔφ. «Φῶς» Θεσσαλονίκης, 21 Μαΐου 1959.

91. [Ἀναστενάρια. Σημειώματα] ἔφ. «Θεσσαλία» Βόλου, 14 Μαΐου 1959, «Ἑλληνικὸς Βορράς» Θεσσαλονίκης, 15, 20 Μαΐου 1959, «Ἔθνος», 20 Μαΐου 1959, «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 20 Μαΐου 1959.

92. [Ἀναστενάρια τοῦ 1959. Ἐντυπώσεις καὶ σχόλια], ἔφ. «Ἑλληνικὸς Βορράς» Θεσσαλονίκης, 22 Μαΐου 1959, «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 22, 23 Μαΐου 1959, «Δρᾶσις» Ἡρακλείου, 24 Μαΐου 1959, «Ἔθνος», 26, 27, 28 Μαΐου 1959.

93. **Ἀνδρόνικος Μ.**, Ἐπιτιμβία στήλη τῆς Θράκης Α.Ε. 1956, (1959), σ. 199 - 215.

94. **Ἀποστολίδης Κ. Μ.**, Ἡ τῆς Φιλιππουπόλεως ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐπιμελεῖα Γ.Α. Μέγα. Ἐν Ἀθήναις. Ἔκδοσις τῆς ἐνώσεως τῶν ἀπανταχοῦ ἐξ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας Ἑλλήνων, 1959, Σχ. 8°, σ. ιστ + 712 + 46 πίν.

Κρίσεις: **Ἀ. Καραντώνη**, ἔφ. «Ἡ Καθημερινή», 18 Φεβρ. 1960 — **Σ. Π[απαδόπουλος]**, Α. Θ., 25, 1960, σ. 329 - 332 — ***Μ. Στοζανον**, «Istoricheski Pregled», 21, 3, 1965, σ. 107 - 110.

95. **Βακᾶς Δημ.**, Πτυχὰί τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀδικαιολόγητος ἀπώλεια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, περ. «Ἡ κοινὴ γνώμη», ἀριθ. 35 (84), 1 Μαΐου 1959, σ. 14 καὶ ἀριθ. 36 - 37 (85 - 86), 1 Ἰουν. 1959, σ. 18 - 19.

96. **Βαλιούλης Κωνστ. Χο.**, Ἐἰς δασῶδη καὶ ἀπόρημον τοποθεσίαν ὁ Παλαιὸς Σκοπὸς τῆς Ἀνατ. Θράκης. Πῶς προσῆλθεν ἡ ὀνομασία του. Ἡ ἱστορία του. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν κομιτατζήδων. Τὰ ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ Γ. Κονδύλη. Σχολαὶ καὶ Ἐκκλησιαί. Οἱ διωγμοὶ τοῦ 1914 καὶ ἡ τελειωτικὴ μετακίνησις τοῦ 1922, ἔφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 8 Φεβρ. 1959, «Προσ-

φυγικός Κόσμος», 22 Φεβρ. 1959 και «Κόσμος», 25 Φεβρ. 1959.

97. — Λαογραφικές σελίδες. Χριστούγεννα και 'Αγιοθασίλης στὸν Παλιὸ Σκοπὸ τῆς Θράκης. Ήθη καὶ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 1 Ἰανουαρ. 1959.

98. **Βενέξης Ἑλλάς**, Ταξιδιωτικὰ σημειώματα: 1) Ἐβρος, ἔφ. «Τὸ Βῆμα», 27 Ἰανουαρ. 1959. 2) Παλιοὶ καιροὶ τῆς Θράκης, Αὐτ. 3 Φεβρ. 1959.

99. — Ταξιδιωτικὰ σημειώματα: 1) Στὸν μῦθο τῆς Σαμοθράκης, ἔφ. «Τὸ Βῆμα», 24 Φεβρ. 1959. 2) Στὴν Κρήνη τῆς Νίκης τῆς Σαμοθράκης, Αὐτ., 3 Μαρτ. 1959.

100. Βραβεῖον Ζάππα 1958 εἰς τὴν Ε.Θ.Μ., ἔφ. «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως, 18 Φεβρ. 1959, «Πρωΐα» Κομοτηνῆς, 19 Φεβρ. 1959, «Πανθρακικὴ» Ἀλεξανδρουπόλεως, 20 Φεβρ. 1959 καὶ «Προσφυγικός Κόσμος», 22 Μαρτ. 1959.

101. **Βρετιτοῦ Κούλα Ἀ.**, Γεώργιος Βιζυηνός, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος» Αὐγ. καὶ Σεπτ., Δεκ. 1959.

102. **Γιαννακάκης Γεώργ.** Ἰ, [Ἱστορία τῆς Θράκης - Ἀρχαῖοι χρόνοι], περ. «Θρακικά», 30, 1959, σ. 3 - 272. Βλ. καὶ ἀριθ. 370.

103. Γιαννακάκης Γεώργιος Ἰ. [νεκρολογία], περ. «Θρακικά», 31, 1959, σ. 283 - 286.

104. **Γκισταβίδης Ἀπ.**, Ἡ Θρακιώτισσα ἥρωὶς τῆς ἐπαναστάσεως Δόμνα Βισβίτζη, ἔφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 26 Μαρτ. 1959.

105. **Εὐθυμίου Γρηγ. Π.**, Ἡ παιδεία ἐν Διδυμοτείχῳ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐκ τῶν σωζομένων κωδίκων καὶ παλαιῶν βιβλίων καὶ ἐγγράφων τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου (Ἀρχαιολογικὴ μελέτη) Μέρος Γ', Α.Θ., 24, 1959, σ. 313 - 344.

105α. **Ζωγράφος Ν. Θ.**, Μαῦτιανὰ. Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου στὴ χαμένη πατρίδα μας Μάυτο, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1959.

106. Θρακικὴ [παραλλαγὴ τοῦ δημοτικοῦ Τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας. Καταγραφὴ Ἀλεξ. Δεομεντζοπούλου], περ. «Λαογραφία», 18, 1959, σ. 522.

107. **Θρακιώτης (Βαφειδῆς Κυρ. Δ.)**, Ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ. Τρεῖς Θράκες ποιηταὶ [σχόλια στὴ διάλεξη τοῦ **Γ. Μαιμέλη** γιὰ τοὺς Θράκες λογοτέχνες Ἄσρη Κόρακα, Αἰμιλία Σπαθάρη καὶ Ἰωσήφ Ραφτόπουλο], ἔφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, 8 Νοεμβρ. 1959.

108. **Janin R.**, La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace, R.E.B., 1°, 1959, σ. 136 - 149.

109. **Καβακόπουλος Παντ.**, Ἡ γιορτὴ τοῦ Ἀγίουγιαννου στὴν Κα-

ρωτή και τὰ Βρυσικά Διδυμοτείχου Θράκης, Α.Θ., 24, 1959, σ. 269 - 280. Και σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 81.

110. **Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ**, Ἀποκαλύπτεται ἄγνωστος ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, ἢ Στρώμη, Α.Θ., 24, 1959, σ. 391 - 396.

111. **Καψῆς Γιάννης Π.**, Σύμφωνα με τὴν Συνθήκην τῆς Λωζάννης. Παλαιότουρκοι καὶ νεότουρκοι τῆς Δυτικῆς Θράκης, ἐφ. «Ἔθνος» 18 Μαΐου 1959.

111α * **Κόλλιας Γεώργ.**, Ὁ σλαβισμὸς καὶ ἡ Βόρ. Ἑλλάς, «Γενικὴ Στρατιωτικὴ Ἐπιθεώρησις», ἀριθ. 8, 1959. — Και σὲ ἀνάτυπο.

112. **Κουρκίδης Κωνστ.**, Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς γλώσσης, Α.Θ., 24, 1959, σ. 281 - 312. [Α - Ι. Συνεχίζεται στὸν ἀριθ. 202].

113. **Μανάκας Δημ.**, Ἱστορία παιδείας Διδυμοτείχου καὶ περιχώρων (1778 - 1953), περ. «Θρακικά», 31, 1959, σ. 3 - 254.

114. — Λαογραφικά [Διδυμοτείχου], περ. «Θρακικά», 31, 1959, σ. 255 - 282.

115. **Μαρκάκης Πέτρος Ἰ.**, Μία ἄγνωστη συλλογὴ τοῦ Γεωργίου Βιζυνοῦ. Ὁ Βουτσιναιὸς ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ 1877. Ἀθῆναι 1959. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 79. Σχ. 8°, σ. 18 [ἀναδημοσίευση με προσθήκας].

116. **Μαυρομαμάτης Θεοδόσιος Μ.**, Ἐγγραφοὶ ἀγορᾶς οἰκίας (ὑπὸ τοῦ Θεοδόση Μιχ. Μαυροματόγλου) συνταχθὲν τὴν 28 Μαΐου 1838, Α.Θ., 24, 1959, σ. 398.

117. **Μοῦρκος Χαρ. Γ.**, Διακοπὲς στὸν Πόρο. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὐγ. καὶ Σεπτ., Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1959.

118. **Μπατζάκας Ε.**, Σημειώματα λαογραφικά. Ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Βάπτισις, ἀρραβῶν, γάμος, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 11 Μαρτ. 1959.

119. **Ντοῦφος Δημ. Κ.**, Μαδυτινὴ λογοτεχνία. Τὰ Χριστούγεννα τῆς «Καϊμένης», ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1959.

120. Ὁ ραδιοσταθμὸς Κομοτηνῆς. Αἱ ἐκπομπαὶ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν. Πῶς τὰς κρίνουν οἱ κάτοικοι περιοχῆς Διδυμοτείχου. Συγκινητικὰ ἐπιστολαὶ τῶν κατοίκων. ἐφ. «Πρωῖα» Κομοτηνῆς, 5 Μαρτ. 1959.

121. **Πανέρης Ἰωάνν. Ρ.**, Τραγούδια Σωζοπόλεως, περ. «Λαογραφία», 18, 1959, σ. 532 - 534.

122. **Παπαδημητρακόπουλος Ἥλιος**, Ἀπὸ τίς αἰώνιες παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας. Τὰ Ἀναστενάρια στὴν Ἁγία Ἐλένη τῶν Σερωῶν. Λεῖψανα Διονυσιακῶν ὁργίων ἢ κατάλοιπα μεσαιωνικῶν αἰρέσεων; ἐφ. «Ἀύγη» Πύργου, 1 Ἰουν. 1959.

123. **Παπαδόπουλος Κ. Σ.** Διονυσιακὰ ἐπιδιώσεις. Τὰ Ἀναστενάρια, ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 26 Μαΐου 1959.

124. **Παπαδόπουλος Νικόλ. Παν.**, 'Από τὴν ἄγνωστον ἱστορίαν τοῦ 1821. Νικόλαος Τσακίρης, [ἀπὸ τὴν Καλλιπολὴ τοῦ 'Ελλησπόντου], ἐφ. «'Ο 'Ελλησπόντος», Φεβρ. 1959.

125. — 'Απὸ τὴν ἄγνωστον ἱστορίαν τοῦ 1821. 'Αναστάσιος Κωνσταντίνου [Ἐλλησπόντιος], ἐφ. «'Ο 'Ελλησπόντος», 'Ιούν. καὶ 'Ιουλ. 1959.

126. **Παπακωνσταντίνου Θ.**, Δείψανον παναρχαίας ἱερουργίας «Τὰ 'Αναστενάρια», ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 24 Μαΐου 1959.

127. **Παπαναστασίου 'Αθαν.**, Τὸ 'Αλμπασάν Μετροῶν 'Ανατολικῆς Θράκης, 'Αθήναι 1959. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 76, Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 24.

128. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.**, Γιὰ νὰ τὰ θυμόμαστε. 'Ο Γεώργιος Βιζυηνός. Ἐξηνητατρία χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 19 'Απριλ. 1959.

129. — Τὰ ἱστορικά ἐπιχειρήματα τῆς Ἑλληνικότητος τῆς Θράκης, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 31 'Ιανουαρ. καὶ 15 Φεβρ. 1959.

130. — 'Αγγεῖον Βιζύης ἀργυροῦν, Α.Θ. 24, 1959, σ. 230 - 231.

131. — Ξένες λέξεις στὴν ἑλλην. γλῶσσα, Α.Θ. 24, 1959, σ. 372 - 373.

132. — Διὰ τὴν πνευματικὴν διαφώτισιν τοῦ Λαοῦ. Τὸ ἔργον τῆς Ε.Θ.Μ. ἐφ. «Κόσμος», 22 'Ιουλ. 1959, «Προσφυγικὸς Κόσμος», 26 'Ιουλ. 1959 καὶ Α.Θ., 24, 1959, σ. 388 - 391.

133. — Ἔθιμα τῆς Θράκης χριστιανικά, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 15 'Ιουν. 1959.

134. — Ἡ Θράκη καὶ τὰ τραγούδια της [τραγούδια τοῦ Μαγίστρου], ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 28 'Οκτ. 1959.

135. — Τὸ θρακικὸ τραγούδι ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 15 Νοεμβρ. 1959.

136. — Παλαιὸν ἔθιμον γάμου [σημείωμα], Α.Θ., 24, 1959, σ. 360.

137. — Τὶ ἀπέγινεν ἡ Ἑλληνικὴ μειονότης στὴ Βουλγαρία, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 25 'Ιουλ. 1959.

138. — Μάρτυρες καὶ ἥρωες τοῦ γένους. Ἡ γενναία συμμετοχὴ τῶν Θρακῶν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀληθῆς ἐκατόμβη Μητροπολιτῶν, διδασκάλων καὶ προυχόντων, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 25 Μαρτ. 1959.

139. — Τὸ Δεκαπενταύγουστο, ἐφ. «Φῶς» Θεσσαλονίκης, 4 Αὐγ. 1959.

140. — Ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωας τῆς Θράκης. Ἡ εἰκοστὴ πέμπτη Μαρτίου καὶ ὁ Θεόκλητος Πολυείδης, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 29 Μαρτ. 1959 καὶ «Κόσμος», 1 'Απριλ. 1959.

141. — Τὰ δημοσιεύματα τῆς Ε.Θ.Μ. 1959 [ἀριθ. 67 - 81], Α.Θ. 24, 1959, σ. 415 - 418.

142. — Ἀπὸ τὰ περασμένα ἀξέχαστα. Τὰ κάλαντα τῆς Θράκης, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 25 Δεκ. 1959.

143. — 'Από τὰ παλαιὰ καὶ ἀξέχαστα πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα τῆς Θράκης, ἐφ. «Κόσμος», 31 Δεκ. 1959.
144. — Ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Χριστουγεννιάτικος Θρακικὸς ἀντίπαλος, ἐφ. «Ἐθνικὸς Κῆρυξ», 25 Δεκ. 1959 [ἀναδημοσίευση].
145. — Τ' Ἀναστενάρια, Α.Θ., 24, 1959, σ. 382 - 387 [ἀναδημοσίευση]. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 82.
146. — Ἡ Θράκη. Τὶ πρέπει νὰ γνωρίζουν τὰ Θρακόπουλα. Ἀθῆναι 1959. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 74. Σχ. 8°, σ. 15.
147. **Περγιάδης Λεωνίδας Ἀνδρ.**, Ἡ Γέννα Ἀνατ. Θράκης. Ὁ διαγμὸς καὶ ἡ ἔξωση τῶν Θρακῶν. Μέρος Α' Ἀθῆναι 1959. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 77. Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 22.
148. [**Πλακούδης Χαρ.**], Ταξιδεύοντας ἀπὸ τὴν Πόλη στὴ Μάυτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. καὶ Ἰουλ. 1959.
149. * **Robert L.**, Les inscriptions grecques en Bulgarie, «Revue de Philologie», Paris, 33, 1959, σ. 165 - 230 + 4 πίν.
150. **Σεϊτανίδης Δημήτρ.** Τὸ Σουφλί καὶ ἡ ἱστορία του ἀπὸ τοῦ 1910 μέχρι τοῦ 1950, Α.Θ., 24, 1959, σ. 233 - 268. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 80.
151. **Τακαδόπουλος Δάζ.**, Μία διάλεξις τοῦ κ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου [Ἡ ἱατρικὴ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος εἰς Κων)πολιν καὶ Θράκην], ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 22 Μαρτ. 1959.
152. Τὰ τοπωνύμια τῆς Θράκης, ἐφ. «Ἐθνικὴ Φλόγα» Κομοτηνῆς, 9 Φεβρ. 1959.
153. **Τρυφερούλης Κωνστ.**, Ἀνάγλυφον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἀνευρεθὲν ἐγγὺς τῆς Ξυλαγανῆς, Α.Θ., 24, 1959, σ. 227 - 229.
154. — Θαυμάσιον ἀνάγλυφον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εὑρεθὲν πλησίον τῆς Κομοτηνῆς, Α.Θ., 24, 1959, σ. 396 - 398.
155. **Τσιρλιγκάνη - Κιναλή Ἄννα**, Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν πανήγυρη τῆς Ἁγίας Μαρίνης τοῦ Μαΐστρου, Α.Θ., 24, 1959, σ. 374-379.
156. * **Velkov V.**, Gradut v Trakija i Dakija prez Kusnata anticnost, Sofia, 1959, σ. 281.
157. **Vlastos Miltiadis**, La pyrobatie en Grèce. Incombustibilité ou Akaia. Les «Anastenaria» grecs, ἐφ. «Le Messager d' Athènes», Athènes, 15—27 Μαΐου 1959.
158. **Φιλίππου Μ.**, Φύση καὶ λογοτεχνία. Τὰ ταξίδια τοῦ Βιζυνηοῦ, «Περιογητικὴ». Μηνιαῖο περιοδικὸ Τουρισμοῦ, Τέχνης καὶ Διαφωτίσεως. Ὅργανο τῆς Ἑλληνικῆς Περιογητικῆς Λέσχης, ἀριθ. 5, Μάιος 1959, σ. 30 - 31.
159. **Χατζημιχάλης Χρ.**, Ἠχογράφησις θρακικῶν τραγουδιῶν, ἐφ. «Πρωΐα» Κομοτηνῆς, 12 Φεβρ. 1959.

160. **Χρυσός Στέφανος**, Λογοτεχνικά νέα Βορ. Ελλάδος [σημειώματα για τρεις Θράκες ανθρώπους των γραμμάτων: Κωνστ. Κουρτίδη, 'Αχιλλέα Θ. Σαμοθράκη και Νικ. Κωνσταντόπουλο, από τον **Τριανιάφυλλο Θεοδώριδη**], έφ. «Ελληνικός Βορράς» Θεσσαλονίκης, 26 Μαρτ. 1959.

161. **Ψάλτης Έλευθ.**, Θρακικοί αντίλαλοι (ποιήματα), Κομοτηνή, 1959. Σχ. 8^ο, σ. 45.

1960

162. **Ακογλου Ε. Κ.**, Στην εὐλαβική μνήμη Γεωργίου Γιαννακάκη. Κορφολογήματα από την πλούσια λαογραφία τῆς Θράκης, Α.Θ., 25, 1960, σ. 340 - 342.

163. [Αναστενάρια τοῦ 1960, Ἐντυπώσεις καὶ σχόλια], έφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 21, 22 Μαΐου 1960, «Ελληνικός Βορράς» Θεσσαλονίκης, 21, 22 Μαΐου 1960, «Ἐθνικός Κήρυξ», «Ἡ Ἀυγή», «Πρόοδος» Σερρών, 22 Μαΐου 1960, «Ἀνεξάρτητος Τύπος», 23 Μαΐου 1960, «Ἐρευνα» Τρικάλων, 24 Μαΐου 1960.

164. **Ἀντώνιος Μητροπολίτης Ξάνθης**, Κώδιξ ἱερῶς Μητροπόλεως τῆς ἐνορίας Ἀδδήρων (Μπολούστρας) Θ.Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 17 - 18.

165. **Ἀργυρός Σπ. Φ.**, Ὅπως τελοῦνται σήμερα. Τ' Ἀναστενάρια στὴν ἀρχαιότητα, έφ. «Ἔθνος», 26 Μαΐου 1960.

166. Ἀρχαιολογικά εὐρήματα τῆς Θράκης καὶ Κομοτηνῆς ἀφαντάστου καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας, Α.Θ., 25, 1960, σ. 288 - 290.

167. **Β.**, Ὁ οἰκισμὸς Μακεδόνων - Θρακῶν. Στὶς πευκόφυτες πλαγιές τῆς Πάρνηθος δημιουργεῖται ἓνα θαυμάσιο προάστειο. Δρόμος πλάτους 30 μέτρων. Νερὸ ἀνώτερο τοῦ Λουτρακίου, έφ. «Χρονογράφος» Πειραιῶς, 21 Σεπτ. 1960.

168. **Βαλιούλης Κωνστ. Χρ.**, Ἀναμνήσεις καὶ νοσταλγίες. Ὁ Παλαιὸς Σχοπὸς τῆς Ἀνατ. Θράκης. Ἡ πανήγυρις τῆς Ἁγίας Τριάδος, έφ. «Ελληνικός Βορράς» Θεσσαλονίκης, 5 Ἰουν. 1960.

169. — 10 Σεπτεμβρίου 1915. Ἡ θλιβερὰ ἐπέτειος τοῦ ἐκτοπισμοῦ Ἑλλήνων τῆς Ἀνατ. Θράκης, έφ. «Κόσμος», 17 Σεπτ. 1960, καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 25 Σεπτ. 1960.

170. — Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἀξέχαστων τόπων. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, έφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 31 Δεκ. 1960.

171. **Βαρούχα - Χριστοδουλοπούλου Ειρήνη**, Αἱ δύο Μεσημβρία, Α.Θ., 25, 1960, σ. 88 - 89.

172. **Βαφειδης Κυρ. Δ. (Θρακιώτης)**, Ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ. σ. 400 - 406. — Μ.Α.Σ. Αὐτ. σ. 406 - 409.

Θρακίκες στους αγώνες τῆς Μακεδονίας, ἐφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, 24, 31 Ἰανουαρ., 7 Φεβρ. 1960.

173. — Ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ. Καλοὶ φίλοι τῆς Θράκης, ἐφ. «Πρωϊνὸς Τύπος» Δράμας, 5 Ἰουν. 1960.

174. **Βεΐκου - Σεραιμέτη Καίνα**, Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παλαιᾶς Ξάνθης. Μέρους δευτέρου. Γλωσσάριον, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 42 - 45. [Α - Γ. Συνέχεια τοῦ ἀριθ. 8].

175. Βιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦ ἀποθιώσαντος οἰκονόμου Κωνσταντίνου Λουϊζου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Μάρτ. καὶ Ἀπρίλ. 1960.

176. **Βουισόπουλος**, Ἡ Μασκαροδευτέρα ἢ Πιτεροδευτέρα στὸ Σαμμακόβι Θράκης καὶ οἱ Πιτεράδες (τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος), Α.Θ., 25, 1960, σ. 312 - 313.

177. **Βρετιάκος Νικηφ.**, Ὁ ἔρωτας στὴ Μπετίνα καὶ ὁ δρόμος στὸ φρενοκομεῖο. Ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου (τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ), περ. «Ἐπιστήμη καὶ Ζωή», Ἔτ. Α', φ. 40, 4 - 11 Μαρτ. 1960, σ. 18 - 19.

178. **Γεραγᾶς Νίκος**, Θέατρο καὶ ἐπαρχία [ἔρευνα. Πολλὰ γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ κίνηση τῆς Ξάνθης], Θ.Χ., Α' ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 49 - 53.

179. **Γιαννακόπουλος Ἀναστ.**, Ἱστορία Αὐδημίου (Εὐδήμου Πλάτανος), περ. «Θρακικά», 33, 1960, σ. 149 - 178.

180. **Γρανίτσας Σ. Ν.**, Ἀποκαλύψεις Ἀμερικανικῆς ἐκθέσεως. Ἡ Ἑλληνικὴ Θράκη: στόχος τοῦ Μεντερές. Μὲ ἀφθονα χρήματα ὠργάνωνε τὴν μειονότητα ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. «Ὁμάς ἐξορίστων» συνεπλήχθη ἐν Τουρκίᾳ, ἐφ. «Ἐλευθερία», 3 Ἰουν. 1960.

181. **Δαλέζιος Εὐγέν.**, Τουρκικὰ τινὰ ἔργα περὶ Θράκης, Ροῦμेलης καὶ Βαλκανίων. Α.Θ., 25, 1960, σ. 90 - 106. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 86.

182. **Δανδαλίδης Δημ.**, Ἡ παιδεία εἰς τὰ Ἄδδηρα κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν τῆς Τουρκοκρατίας, Θ. Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 12 - 16.

183. * **Djambou C.**, Découvertes archéologiques dans les Rhodopes, «Annuaire Musée Nat. Archéol. Plovdiv», 4, 1960, σ. 190 - 191.

184. **Διαμάντης Κωνστ. Ἀθ.**, Οἱ Θρακίκες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, Α.Θ., 25, 1960, σ. 69 - 87. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 85.

185. **Δ. Σ.**, Τὰ «Ἀναστενάρια» ἐπέτυχαν καὶ ἐφέτος. Ἀνεξιχνίαστο τὸ φαινόμενον τῆς πυροβασίας εἰς τὰς Σέρρας. Τὶ λέγει ὁ κ. Ἄγγελος Τανάγρας, ἐφ. «Ἡ Φωνὴ τοῦ Πειραιῶς», 25 Μαΐου 1960.

186. Ἐνα κολοσσιαῖον πνευματικὸν ἔργον. Τὸ «Θρακικὸν κέντρον» Ἀθηνῶν καὶ ἡ ὑπερτριακονταετὴς ἐθνικὴ δράσις του. Τὸ ἔργον καὶ ἡ προ-

σωπικότης τοῦ προέδρου του κ. **Φιλίππου Μανουηλίδου**, πρώην ὑπουργοῦ, ἐφ. «Πρόοδος» Σεργῶν, 30 Νοεμβρ. 1960.

187. **Εὐδοκίδης Ἰωάν. Παν.**, Ἡ Μήδεια πολιτεία παναρχαία μεσαιωνική καὶ σύγχρονη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου, Ἀθήναι 1960. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 92. Α.Σ.Γ'. Σχ. 8°, σ. 15.

187α. **Εὐσταθίου Γεώργ.**, Ἡ Θράκη. Ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ρωμαίους (46 μ.Χ.), ἐφ. «Ἡ Προοδευτική» Ξάνθης, 2 Μαΐου, 1960.

187β. — Θρακικά μελετήματα. Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, ἐφ. «Ἡ Προοδευτική» Ξάνθης, 13 Ἰουν. 1960.

187γ. — Θρακικά μελετήματα. Ὁ Φίλιππος Β' καὶ ἡ Θράκη. Ἐπὶ Φιλίππου Β' ἢ Θράκη τελείως ἐξελληνίσθη καὶ ἐξεπολιτίσθη, ἐφ. «Ἡ Προοδευτική» Ξάνθης, 1, 15, 29 Αὐγ. 1960.

187δ. — Θρακικά μελετήματα. Ἡ Θράκη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγαλυτέρου στρατηγοῦ τῶν αἰώνων. Α'. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Βορ. Θρακῶν, ἐφ. «Ἡ Προοδευτική» Ξάνθης, 19 Σεπτ., 3 Ὀκτ. 1960.

187ε. — Θρακικά μελετήματα. Ἡ Θράκη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου στρατηλάτου τῶν αἰώνων. Α'. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος κ' ἢ ἐκστρατεία του κατὰ τῶν Τριβαλλῶν καὶ Γετῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Γετῶν, ἐφ. «Ἡ Προοδευτική» Ξάνθης, 10, 31 Ὀκτ., 7, 21 Νοεμβρ. 1960.

188. — Θρακικά μελετήματα. Ἡ Θράκη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου στρατηλάτου τῶν αἰώνων. Ἦσαν βάρβαροι οἱ Θραῖκες; ἐφ. «Ἡ Προοδευτική» Ξάνθης, 5, 19 Δεκ. 1960.

189. **Ζαγκλῆς Δημ. Δ.**, Ἡ παρὰ τὸν Ἀχελῶον ποταμὸν μάχη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων (Βυζαντινῶν) καὶ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν Συμεῶν, Α.Θ., 25, 1960, σ. 217 - 226.

190. **Ζωγράφος Ν. Θ.**, Μαυτιανά. Ἡ μοναδική μας βιομηχανία, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Μάρτ. καὶ Ἀπρίλ. 1960.

191. Ἡ ἀναβίωσις ἑνὸς παλαιοῦ ἐθίμου ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων τῶν Θρακῶν, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 4 Ὀκτ. 1960.

192. Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις στὴ Θράκη [Φ.Ε.Ε. - Δημοτικὴ βιβλιοθήκη Ξάνθης — Κομοτηνῆ], Θ.Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 54 - 61.

193. **Θρακιώτης Κώστας [Βαφείδης Κυρ. Δ.]**, Ὁ μῦθος τῶν Καλογέρων καὶ τοῦ Κιοπέκ - Μπεη στοὺς ἰχνευτὲς τοῦ Σοφοκλή καὶ γενικώτερα σὲ σχέση μετὰ τὴν γένεσιν τῆς τραγωδίας, Θ.Χ., ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 35 - 41.

194. Ἱστορικὸν ἔγγραφον [Στενιμάχου], Α.Θ., 25, 1960, σ. 286 - 288.

195. **Ἰωαννίδης Στέφ.**, Τὰ Ἀβδηρα. Μία σύντομη ἱστορικὴ ἐπισκόπησις, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 19 - 22.

196. *Janin R.*, Dercos ou Delcos (Δέρκος, Δέλκος, Δέρκοι), D.H.G., 14, 1960, στ. 314 - 317.

197. — Didimoteichon (Διδυμότειχον), D.H.G., 14, 1960, στ. 427 - 420.

198. — Diocletianopolis (Διοκλητιανούπολις), D.H.G., 14, 1960, στ. 495.

199. — Diospolis (Διόσπολις), D.H.G., 14, 1960, στ. 515.

200. — Drizipara ou Dryzipara (Δρισιπάρα, Δρουσιπάρα, Δρουσιπάρα), D.H.G., 14, 1960, στ. 798 - 799.

201. **Κιακίδης Θεόδωρος Π.**, 'Ιστορία Σαμψιακοβίου και τῶν πέριξ ἑλληνικῶν κοινοτήτων Ἐνατ. Θράκης. Πρόλογος **Νικ. Κωνσταντινοπούλου**. Ἐπιμέλεια **Βασ. Δ. Ἀσημοῦνη**, περ. «Θρακικά», 32, 1960, σ. 3 - 294 καὶ 33, 1960, σ. 3 - 146.

202. **Κονκίδης Κωνστ.**, Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς, Α.Θ., 25, 1960, σ. 121 - 200 [I-X. Συνέχεια καὶ τέλος τοῦ ἀριθ. 112]. — Οἱ ἀριθ. 112 καὶ 202 καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 90.

203. — Ὁ γαλλικὸς σύλλογος γιὰ τὴν ἐνθάρρυνσι τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν καὶ ἡ γαλλικὴ ἀρχαιολογία στὴ Θράκη, Α.Θ., 25, 1960, σ. 267 - 275.

204. **Κριμισῆς Γεώργιος**, Δελιῶνες τῆς Σηλυβρίας Ἐνατ. Θράκης. Ἀθήναι 1960. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 121. Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 10 - 17.

205. **Κυριακίδης Στίλπ.**, Περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης. Ὁ ἑλληνισμὸς τῶν συγχρόνων Θρακῶν. Αἱ πόλεις Ξάνθη καὶ Κομοτηνὴ. Θεσσαλονίκη 1960. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. 36 Σχ. 8°, σ. 69 + VII πίν.

Κρίση, G. I. Theocharides, περ. «Balkan Studies», 2, 1961, σ. 323-339.

206. **Κωνσταντινίδης Ἀριστ.**, Προσφυγικὰ πένθη. Κωνσταντῖνος Λεοντίδης [νεκρολογία], ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 20 Μαρτ. 1960.

207. **Λαζαρίδης Δημ. Γ.**, Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Ἀβδήροις, Π.Α.Ε., τοῦ ἔτους 1955 (1960), σ. 160 - 164.

207α. — Πήλινα εἰδῶλια Ἀβδήρων. Ἀθήναι 1960. [Ἔκδ. Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας]. Σχ. 8°, σ. 83 + 34 πίν.

Κρίση, Louisa Syndica - Laourda, περ. «Balkan Studies», 2, 1961, σ. 161-163.

208. **Lehman Karl**, Samothrace, A. Guide to the excavations and the Museum. Institute of Fine Arts, New York University, 1960, second revised edition, σ. 106+54 εἰκ.

Κρίση, Louisa Syndica Laourda, περ. «Balkan Studies», 3, 1962, σ. 229-231.

209. **Λίβας Χρῆστος**, Ἕνας δυνατὸς ἄνθρωπος. (Ἀπὸ τῆ συλλογὴ «Σκλάβα Θράκη»), Θ.Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 30 - 34.

210. Λουῖζος Κωνσταντῖνος, Γ. Οἰκονόμος [νεκρολογία], περ. «Θρακικά», 32, 1960, σ. 295 - 298.

211. **Μαμμέλης Γεώργ.**, Κείμενα εγγράφων τῆς Τουρκοκρατίας, περ. «Θρακικά», 33, 1960, σ. 292.

212. **Μανάκας Δημ.**, Κοκοροθυσία Ἁγίου Δημητρίου (Διδυμότειχον), περ. «Θρακικά», 33, 1960, σ. 293 - 294. Βλ. καὶ ἀριθ. 680α.

213. — Θυσία βοοειδῶν τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, περ. «Θρακικά», 33, 1960, σ. 294 - 295.

214. **Μανῆς Μᾶρκος**, Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Ξάνθης, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 23, 29.

215. **Μανουηλίδης Κυπ. Φ.**, Τὸ θρακικὸν κέντρον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ συμμετοχὴ του εἰς τὸ Ἰωθθαλαῖον [ἐπιστολή], ἐφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, 16 Νοεμβρ. 1960.

216. **Μαυράκης Γιάννης**, Ἡ «Φωνὴ τῆς Ἑλλάδος», εἰς τὴν ὑπαίθρου. Διασχίζοντας τὴ Θράκη. Ὅπου ἀπουσιάζει ἡ εὐτυχία καὶ ὁ πολιτισμὸς, ἐφ. «Φωνὴ τῆς Ἑλλάδος», 7 Δεκ. 1960.

217. **Μαυρίδης Σωτήρ. Θ.**, Περὶ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁ ρόλος τῶν ἐκ Μαδύτου ἀνωτάτων κληρικῶν, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούλ. καὶ Αὐγ. 1960.

218. **Μαυρομαμάτης Θεοδόσιος Μ.**, Τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Φαρμακολυτρίας τὸ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, Α.Θ., 25, 1960, σ. 201 - 216.

219. **Μελᾶς Σπύρος**, Διὰ τὴν Βουλγαρικὴν [χρονογράφημα σχετικὸ μὲ τὸν βουλγαρικὸ σφετερισμὸ δικῶν μας καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν], ἐφ. «Ἔστις», 12 Ὀκτ. 1960. Βλ. καὶ **Πολύδ. Παπαχειστοδοῦλου**, Βουλγαρικοὶ σφετερισμοὶ [ἐπιστολή], ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 19 Ὀκτ. 1960.

220. **Μισσηλίδης Χαρίτ.**, Μία ἀξέχαστη ἡμερομηνία. Οἱ σφαγὲς τῆς Ἀγχιάλου, ἐφ. «Κόσμος», 28 Ἰουλ. 1960.

221. **Μοῦρκος Χαρ. Γ.**, Διακοπὲς στὸν Πόρο. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος» Ἰανουάρ. καὶ Φεβρ. 1960 [συνέχεια τοῦ ἀριθ. 117].

222. **Νιοῦφος Δημ. Κ.**, Μήνυμα στὴ σκλάβια μάννα — Γράμμα ἀπὸ τὴν μαννούλα [ποιήματα γιὰ τὴ Μάδυτο], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάρτ. καὶ Ἀπρίλ. 1960.

223. **Παπαευγενίου Ἀθαν.**, Μακρὰ Γέφυρα, περ. «Θρακικά», 33, 1960, σ. 295 - 301.

223α. **Παπαναστασίου Ἰωαν. (Φιλαλήθης Εὐθύφρων)**, Αἱ τρομεραὶ φρικαλεότητες τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῶν λοιπῶν, ἔν τε τῇ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ ἑλληνικῶν κοινοτήτων, Α.Θ., 25, 1960, σ. 5 - 68. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 84.

224. **Παπασταμαίου Χρῆστος · Μπαμπαλίτης**, Λαογραφικὰ Σουφλίου, περ. «Θρακικά», 33, 1960, σ. 191 - 291.

225. **Παπαχριστοδούλου Περικλῆς** 'Ο οἰκονόμος Χρυσόστομος Χρυσομαλλίδης ὁ «Παπαδράκος», Α.Θ., 25, 1960, σ. 261 - 263. — **Χρυσοστ. Χρυσομαλλίδη**. 'Ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, Αὐτ. σ. 263 - 266.

226. — 'Ο Γ. Βιζυηνὸς καὶ τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου. Κριτικὴ ἀνάλυση. 'Αθήναι 1960. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 89. Σχ. 8°, σ. 22.

227. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.**, Τὸ θρακικὸ παραμῦθι. Ἐξή παραλλαγές τοῦ παραμυθιοῦ: ἡ Δάφνη καὶ τὸ Βασιλόπουλο. 'Αθήναι 1960. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 88. Σχ. 8°, σ. 32.

228. — Ἄγνωστες σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία μας. Συμμετοχὴ Θρακῶν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐφ. «Κόσμος», 25 Μαρτ. 1960 καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 27 Μαρτ. 1960. Βλ. καὶ ἀριθ. 431α.

229. — Οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες στὴ Βόρ. Θράκη καὶ ἡ καταστροφὴ τους, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 15 Ἰανουαρ. 1960.

230. — Ἡ πόλις τοῦ καπνοῦ. Ἡ Ξάνθη, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 1 Ἰουν. 1960.

231. — 'Οργανικὸς νόμος τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας μετὰ τῶν παραρτημάτων, Α.Θ. 25, 1960, σ. 332 - 333.

232. — Βιβλιογραφία. Δημοσιεύματα Ε.Θ.Μ. [ἀριθ. 82 - 93], Α.Θ., 25, 1960, σ. 327 - 329.

233. — Ἐκκλησίαι πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Θραῶκας. Τὸ ἀρχεῖον τῶν συγχρόνων γεγονότων ποὺ γράφεται ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς Θράκης. Ἐνα ἱστορικὸν ἔργον ποὺ πρέπει νὰ ὑποστηριχθῆ, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 4, 11 Δεκ. 1960. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 121.

234. — Σχολικὰ ἔθιμα στὴ Θράκη, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 20 Νοεμβρ. 1960. [Ἀπόσπασμα τοῦ ἀριθ. 237].

235. — Τὸ πῶς ντύνονταν οἱ Θραῶκες, ἐφ. «Μακεδονία - Θράκη», 20 Νοεμβρ. 1960.

236. — Θρακικὴ Λαογραφία. Τὰ χριστουγεννιάτικα καὶ πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα τῆς Βορ. Ἑλλάδος, ἐφ. «Κόσμος», καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 25 Δεκ. 1960.

237. — Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα στὴ Θράκη [διάλεξι. Ἀναδημοσίευση μὲ νέα μορφή καὶ νέα στοιχεῖα], Α.Θ., 25, 1960, σ. 227 - 260. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 93. — Καὶ Θ.Χ. ἀπὸ Α', ἀριθ. 1, Νοέμβρ. 1960, σ. 7 - 12, — Β', ἀριθ. 6, Ἀπρίλ. 1962 σ. 66 - 69.

238. — Στους Ὀρφικοὺς δορυμῶνες (Μετόπες θρακιώτικες). Β', 'Αθήναι 1960. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 83, Σχ. 8°, σ. 49.

239. **Παρασκευαΐδης Μ.**, 'Ο ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Θαλάσσης. Αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸν Εὔξεινον. Συνέντευξις τῆς Βουλγαρίδος ἀρχαιολόγου δίδος Λιούμπα Ὀγκνένοβα [γιά τὴν Μεσημβρία], ἐφ.

«*Ἡ Καθημερινή*», 17 Ἰανουαρ. 1960, καὶ *Α.Θ.*, 25, 1960, σ. 283 - 286.

240. *Πλακούδης Χαρ.*, Ἑλλησπόντου Νοσταλγία. Ἡ Μάυτο [ποιήματα], ἐφ. «*Ὁ Ἑλλησποντος*», Μάρτ. καὶ Ἀπρίλ. 1960.

241. *Ποιμενίδης Ἄγγ.*, Γιὰ νὰ γνωρίσουμε ἄγνωστες οελίδες τῆς πατρίδος μας. Ἡ προγονικὴ ἱστορία τῆς Θράκης [ἀναδημοσίευση], ἐφ. Ἑλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρονπόλεως, 8 Ἀύγ. - 31 Δεκ. 1960.

242. *Πρασίνης Φ. Δ.*, Ἀπὸ δῶ ἀρχίζει ὁ δρόμος [διήγημα], ἐφ. «*Ὁ Ἑλλησποντος*», Νοέμβρ. καὶ Δεκ. 1960.

243. *Ρωσίδης Ἀντ.*, Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης, ἐφ. «*Πρωϊά* Κομοτηνῆς, 10 Ἰουν. 1960.

244. *Σ.*, Εἰς τὴν πολυπαθὴ περιοχὴ τῆς Βορ. Ἑλλάδος. Ἡ κατάργησις τῆς Ζαριφείου Ἀκαδημίας ἀναστατώνει τὸν πληθυσμὸ τῆς Θράκης. Τὴν εἶχαν ἄλλοτε καταργήσει καὶ οἱ... κομιτατζήδες, ἐφ. «*Ἀθηναϊκή*», 24 Νοέμβρ. 1960.

245. *Σαλαπάτας Κ. Π.*, Θὰ πρέπει νὰ τ' ἀγκαλιάσουμε μὲ περισσότερη στοργή. Ἀναστενάρια καὶ Ἀναστενάρηδες. Ἡ διαιώσις τοῦ μυστικοῦ τῆς πυροβασίας. Ὅπου ἡ εἰδωλολατρεία συγχωνεύεται μὲ τὴν χριστιανικὴ θρησκεία. Σὲ ποῖο σημεῖο παρεμβαίνει ἡ παρερμηνεία. Βασιχικὰ ὄργανα. Κληρονομικὴ ἢ τέχνη, ἐφ. «*Δροῖσις*» Θεσσαλονίκης, 23 Μαΐου 1960.

246. Τὰ εὐρισκόμενα ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου ἐκ τῆς Μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Φαρμακολυτριάς (Εὐξείνου Πόντου), *Α.Θ.*, 25, 1960, σ. 299 - 300.

247. Τὰ Θρακικὰ χρονικὰ [ἔκδοση περιοδικοῦ], ἐφ. «*Ἡ Προοδευτικὴ*» Εἰρήνης, 31 Ὀκτ. καὶ 7 Νοεμβρ. 1960.

248. *Χατζημιχάλη Βάννα*, Μακεδονικὴ καὶ Θρακικὴ Ἑλλὰς τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ πλοῦτος τοῦ Παγγαίου καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῆς Θάσου εἰς τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν. Χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ εὐρήματα μέσα εἰς πέντε τάφους. Συνεχεῖς διαμάχαι περὶ μίαν πλουσίαν περιοχὴν, ἐφ. «*Τὸ Βῆμα*», 26 Ἰουν. 1960.

249. *Ψάλτης Ἐλευθ.*, Εἰκόνες ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς Ροδόπης [Χρονογραφήματα], Κομοτηνῆ, 1960. Σχ. 8°, σ. 66.

1961

250. *Ἀθανασιάδης Ἰωάν.*, Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Ν. Ροδόπης, *Θ.Χ.*, Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 83 - 84, ἀριθ. 3, Μάιος 1961, σ. 140 - 143.

251. *Ἀπογλου Σ.Κ.*, Ἐπιτροπὴ Θρακικῶν Μελετῶν. Τὸ Ἀρχεῖον Θράκης. Ἐνας ὄραματιστὴς - Δημιουργός, ἐφ. «*Προσφυγικὸς Κόσμος*», 19 Φεβρ. 1961.

252. — Τὰ κειμήλια τῶν ἀλησιμονήτων πατριδῶν. «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακ. λαογρ. καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» Τόμος 25ος. Ἐν Ἀθήναις 1960, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 12 Νοεμβρ. 1961.

253. [Ἀναδημοσιεύσεις κριτικῶν γιὰ ἐκδόσεις τοῦ Θρακικοῦ κέντρου κλπ.], περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 285 - 295.

254. [Ἀναστενάρια τοῦ 1961 - Σχόλια], ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 20, 21, 23 Μαΐου 1961, «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 21, 23 Μαΐου 1961, «Ἀρᾶσις» Θεσσαλονίκης, 22 Μαΐου 1961.

255. **Ἀντώνιος Μητροπολίτης Ξάνθης**, Ἱερὰ Μονὴ Παναγίας Καλαμοῦς [Ξάνθης], Ἱστορικὸν σημεῖωμα, Θ.Χ., ἀριθ. 4, Αὔγ. 1961, σ. 186 - 188.

256. **Ἀποστολίδης Φώτιος Γ.**, Ἱστορία κωμοπόλεως Τσεντῶς (Τσαντώ), περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 5 - 87. [Στίς σ. 3 - 4 προλογικὸ σημεῖωμα γιὰ τὸν συγγραφέα].

257. **Βαλιούλης Κων. Χρ.**, Ἀναμνήσεις ἀπὸ παλαιὰ ἔθιμα. Πάσχα εἰς τὴν ἀλησιμόνητη Θράκη. Ἡ ἀνάστασις καὶ τὰ γλέντια τῶν Σκοπιανῶν, ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 9 Ἀπριλ. 1961.

258. — 10η Σεπτεμβρίου 1915. Ἡ θλιβερὰ ἐπέτειος τοῦ ἐκποτισμοῦ Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Μνημόσυνον εἰς Νέον Σκοπόν, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 10 Σεπτ. 1961.

259. **Βεΐκου - Σεραμέτη Κατίνα**, Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παλιᾶς Ξάνθης. Μέρος δεύτερο. Γλωσσάριο. [Συνέχεια τῶν ἀριθ. 8, 174], Θ.Χ., Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 97 - 100 [Δ—Κ], ἀριθ. 3, Μαΐος 1961, σ. 156-157 [Κ], ἀριθ. 4, Αὔγ. 1961, σ. 205 - 207 [Κ].

260. — Ἐπιβάτες. Ἱστορία, ἦθη καὶ ἔθιμα, γλωσσάριο, Α.Θ. 26, 1961, σ. 181 - 329. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο.

261. * *Besevliev V.*, Die Thraker im ausgehenden Altertum, «*Studia classica*», 3, 1961, σ. 251-263.

262. **Βογαζλής Δ. Κ.**, Τὸ Ἡλι - Ντὲν ἦ ἡ Βουλγαρομακεδονικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1903 στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη, Α.Θ., 26, 1961, σ. 3 - 66. Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 94.

263. **Γερμανὸς Φρ.**, Κάθε χρόνο πάντα στίς 21 Μαΐου. Τ' Ἀναστενάρια, ἓνα φαινόμενο ποὺ μένει ἀκόμη ἀνεξήγητο. Μία διάλεξις στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἐφ. «Ἐλευθερία», 23 Μαΐου 1961.

264. **Γεωργαντᾶς Θεόδ. Γ.**, Ὁρακιοὶ Δυτικῆς Θράκης. Ἡμερολόγιον στρατιώτου, Α.Θ., 26 1961, σ. 169 - 173.

265. **Γιαννακάκης Γεώργιος**, Τὸ παιδομάζωμα, περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 143 - 156.

266. **Γιωτόπουλος Π.**, Ἐξηγήσεις τῆς πυροβασίας. Φαινόμενα «ἀ-

καίας». Γ' 'Αναστενάρια, καὶ οἱ «'Αναστενάρηδες», ἐφ. «'Ελευθερία», 13 'Ιουν. 1961.

267. **Δανδαλίδης Δημ.**, Γιατροσόφια στὰ ἸΑβδηρα [ἀπόσπασμα τῆς ἀνέκδοτης μελέτης «'Ιστορία καὶ Λαογραφία ἸΑβδήρων», Θ.Χ., Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 101 - 102.

268. — ἸΑραβῶνες στὰ ἸΑβδηρα [ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη Ἰστορία καὶ Λαογραφία τῶν ἸΑβδήρων] Θ.Χ., Α', ἀριθ. 3, Μάιος 1961, σ. 158 - 159.

269. **Δημητρίου Δίλιαν**, Ἐκεῖ ὅπου εἶδε τὸ φῶς ὁ πατὴρ τοῦ ἀτόμου. ἸΑβδηρα, ἡ μικρὴ πόλις τῆς Θρακίας, ποὺ ἐγέννησε μεγάλους σοφοῦς... ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 29 Ὀκτ. 1961.

270. Διαλέξεις. Τὸ ἔργον τοῦ Χρήστου Τσοῦντα τοῦ καθηγητοῦ κ. **Ἐμμαν. ἸΑνδρονίκου** [σχόλια], ἐφ. «Ἐλληνικὸς Βορρῶς», Θεσσαλονίκης, 17 Δεκ. 1961.

271. Διὰ τὰ ἐξηγηθοῦν τὰ περὶ τὴν Θρακίαν ἱστορικὰ γεγονότα. Σύντομη χρονολογικὴ ἀνασκόπησις γιὰ τὶς δοκιμασίες ποὺ ἐπλήξαν τὴν Θρακίαν ἀπὸ τὸ 1878 μέχρι τὸ 1920, ἐφ. «Πρωία» Κομοτηνῆς, 12 Μαΐου 1961.

272. Διοικητικὰ τοῦ Θρακικοῦ κέντρου, περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 235 - 255.

273. Ἐπιστολαὶ μελῶν καὶ φίλων τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου», περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 274 - 284.

274. Ἐπίτιμα μέλη τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου», περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 257 - 269 [βιογραφικὰ ἐκλεκτῶν Θρακῶν].

275. **Ἐδθυμίου Γρηγ. Π.**, Δύο λίθοι ἐκ Πλωτινιπόλεως ἐνεπίγραφοι, Α.Ε. [Παράρτημα], 1957 (1961), σ. 12 - 14.

276. **Ἐδμορφόπουλος Π.**, Ἡ Σπράντζα. Τὸ βυζαντινὸν Σερέντζιον, Α.Θ., 26, 1961, σ. 106 - 112. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 96, Α.Σ.Γ. Στὸ ἴδιο ἀνάτυπο, ὁ ἀριθ. 336.

277. **Ἐδσταθίου Γεώργ.**, Θρακικά μελετήματα. Ἡ Θρακία κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου στρατηλάτου τῶν αἰῶνων. Πολιτικὴ κατάσταση τῆς Θρακίας πρὸ τῆς εἰς τὴν ἸΑσίαν ἐκστρατείας τοῦ ἸΑλεξάνδρου, ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ξάνθης, 6 Φεβρ. 1961.

278. — Θρακικά μελετήματα. Ἡ Θρακία κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου στρατηλάτου τῶν αἰῶνων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Θρακῶν Σιτάλκης, ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ξάνθης, 5 Μαρτ. 1961.

279. — Θρακικά μελετήματα. Ἡ Θρακία κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου στρατηλάτου τῶν αἰῶνων. Σεύθης ὁ Γ' καὶ ἡ ἐπιγραφή «Ρήβουλας Σεύθου υἱὸς Κότυος ἀδελφὸς ἀγγελ...» ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ξάνθης, 3 Ἀπριλ. 1961.

280. — Θρακικά μελετήματα. Πλησιάζει τὸ τέλος τοῦ Λυσιμάχου, ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ἐάνθης, 2 Ὀκτ. 1961.
281. *Ζωγράφος Νικ.*, 'Αναμνήσεις ἀπ' τὴ γενέτειρά μας Μάδυτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1961.
282. Ἡ Βουλγαρομακεδονικὴ ἢ Σλαβομακεδονικὴ προπαγάνδα [ἀναδημοσίευση τεσσάρων κυρίων ἀρθρῶν τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος Ν. Ἰόρκης τῆς 9, 16, 23, 30 Ὀκτ. 1960], περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 89 - 128.
283. Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση στὴ Θράκη, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 107 - 111 [Φ.Ε.Ξ., Ἄλεξανδρουπόλη - Κομοτηνὴ], ἀριθ. 3, Μάιος 1961, σ. 160 - 165 [Φ.Ε.Ξ., Κομοτηνὴ].
284. *Gaspard Armand*, Μία ἔρευνα Ἑλβετοῦ δημοσιογράφου Θράκης, ἢ ἀγγίλλειος πτέρνα τῆς Δύσεως..., ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 21 Ὀκτ. 1961.
285. Θ., Ὁ χαρακτὴς Γεώργιος Μόσχος, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 4, Αὔγ. 1961, σ. 190.
286. *Θρακιώτης Κώστας [Βαφειδῆς Κυρ. Δ.]*, Ἡ γιορτὴ τῆς Μπάμπως. Ἕνα παράξενο θρακικὸ ἔθιμο ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὴ Διονυσιακὴ λατρεία, Α.Θ., 26, 1961, σ. 347 - 350.
287. [Ἰωακείμ Μητροπολίτης Ἄλεξανδρουπόλεως — Βιογραφικὰ — Ἰωακείμιο Γηροκομεῖο], περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 167 - 195.
288. *Ἰωαννίδης Στέφ.*, Ἄβδηρα. Ἡ πῆλινη Πολιτεία (Μία ἐπίσκεψη στὸ Μουσεῖο Καβάλας), Θ.Χ., Α', ἀριθ. 3, Μάιος 1961, σ. 130 - 136.
289. — Δημόκριτος ὁ Ἄβδηρίτης. Βιογραφικὴ σύνθεση, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 4, Αὔγ. 1961, σ. 177 - 185.
290. *Καβαδέλλας Κυρ.*, Ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Τσ' Ἁγιᾶ Μαρίνης τὰ τζάτζαλα [χρονικὸ ἀπὸ τὴ Μάδυτο], ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ἰούλ. 1961.
291. — Πρὸ 60 ἐτῶν καὶ πλέον. Τὰ μικρὰ μας πανηγύρια στὴν παλιὰ Μάδυτο μας, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Αὔγ. 1961.
292. *Καλεύρας Ἀχιλ.*, Τὰ φλέγοντα οικονομικὰ ζητήματα τῶν ἀστικῶν κέντρων Θράκης, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 4, Αὔγ. 1961, σ. 195 - 197.
293. *Καλλίμαχος Δημ.*, Πρὸς ὁμοσπονδιακὴν ἔνωσιν τῶν σωματείων τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Μικρασιατῶν τῶν Η.Π.Α., ἐφ. «Κόσμος», 27 Μαΐου 1961.
294. *Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ*, Ἡ ἀρχαία Θράκη τώρα προβάλλει στὸ φῶς, Α.Θ., 26, 1961, σ. 362 - 366.
295. *Καμαριανᾶκης Εὐάγγελος Γ.*, Ὁ Γεώργιος Βιζυηνός. Ἡ ζωὴ του, ὁ ἄνθρωπος, ἡ θέσις του στὰ νεοελληνικὰ γράμματα, βασικὰ γνωρίσματα τοῦ ἔργου του. Ἀθήναι 1961. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 100. Σχ. 8°, σ. 45.
- Κράσεις, *Κ. Θ. Δημαρᾶς*, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 26 Ὀκτ. 1962. — *Νέοι Μάτσας*, ἐφ. «Ἐθνικὸς Κήρυξ», 3 Μαρτ. 1962.

296. *Καρνατσέλης Κωνστ.*, Τὸ καρναβάλι ἄλλοτε καὶ τώρα. Παλαιὰ Θρακικὰ ἀποκορητικά ἔθιμα, ἐφ. «Πρωΐα» Κομοτηνῆς, 9, 16 Φεβρ. 9 Μαρτ. 1961.

297. — Λησμονημένες μορφές τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Γερο - Κάρπος Παπαδόπουλος, ὁ ἀγνοημένος Θρακιώτης τοῦ 21. Ὁ ἄνθρωπος — ὁ ἀγωνιστής — ὁ ἀπολογητής, ἐφ. «Πρωΐα» Κομοτηνῆς, 24 Μαρτ. 1961.

298. — Ἐπὶ τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακίτικα πασχάλινά ἥθη καὶ ἔθιμα. Σύντομα λαογραφικὰ σημειώματα παρμένα ἀπ' τὶς ἀνάλογες ἀρρηγήσεις τῶν «Θρακικῶν», ἐφ. «Πρωΐα» Κομοτηνῆς, 8 Ἀπριλ. 1961.

299. *Καιζάνης Μιχ. Χ.*, Μασουτινὲς μορφές καὶ εἰκόνες. Ἡ Καντίνα καὶ ὁ Μαῦτιανὸς ἐπιχειρηματίας, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1961. Βλ. καὶ ἀριθ. 391, 570.

300. *Κιακίδης Θεόδωρ. Π.*, Λαογραφικὰ Σαμνακοβίου, «Θρακικά», 34, 1961, σ. 196 - 233.

301. Κληροδότημα Μητροπολίτου Θυατείρων Γερμανοῦ, περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 270 - 273.

302. *Κουκιδης Κωνστ.*, Ἱστορικὰ τῆς προσφάτου ἱστορίας τῆς Θράκης, Α.Θ., 26, 1961, σ. 330 - 336.

303. — Σάτ' Ὀτζά, Α.Θ., 26, 1961, σ. 338 - 340.

304. *Κωνσταντινίδης Ἄριστ.*, Ἐνα ἔθιμο τοῖμυρὸ καὶ μιὰ γραφικὴ συνήθεια σ' ἓνα χωριὸ τῆς Ἀνατ. Θράκης, Α.Θ., 26, 1961, σ. 129 - 141. Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ., ἀριθ. 98. Α.Σ.Γ.

305. *Κ[ωνσταντόπουλος] Ν.Κ.*, Θρακικὰ ἐπιγράμματα. Ἐκ τοῦ ἐπιμημοσύνου λευκόματος τῶν ἐθνομαρτύρων Σκοποῦ (24 Σ)βρίου 1961) (Ἀνάτυπον), Θεσσαλονίκη 1961.

306. *Λαζαρίδης Δημ. Ἰ.*, Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευνα ἐν Ἀδδῆροις, Π.Α.Ε. τοῦ ἔτους 1956, (1961), σ. 139 - 140.

307. *Λάσκαρης Μιχαήλ*, Ἐπὶ τὴν συλλογικὴν δρᾶσιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀδελφῶν μας. Τὸ δωδέκατον ἐθνικὸν συνέδριον τῆς ὁμοσπονδίας Μικρασιατικῶν καὶ Θρακικῶν σωματείων (Η.Π.Α.). Ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία, ἀναπόσπαστον μέρος διδασκαλίας [ἡμιλία], ἐφ. «Κόσμος» 29 Σεπτ. 1961 καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 1 Ὀκτ. 1961.

308. *Μιγκριώτης Δημ.*, Ἡ τεσσαρακονταετία [ἡμιλία γιὰ τὴ Θράκη], ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 19 Νοεμβρ. 1961.

309. *Μαμαλάκης Ἰ. Π.*, Ἀναμνήσεις Θρακιώτη ἀγωνιστῆ ἀπὸ τὸν ἀντιβουλγαρικὸν ἀγῶνα, Α.Θ., 26, 1961, σ. 113 - 123. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 97. Α.Σ.Γ. Στὸ ἴδιο ἀνάτυπο καὶ ὁ ἀριθ. 314.

310. *Μαυρομμάτης Θεοδόσιος Μ.*, Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου, Α.Θ., 26, 1961, σ. 124 - 128.

311. **Μέγας Γεώργ. Ἄ.**, Ἀναστενάρια καὶ ἔθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας εἰς τὸ Κωσιτῆ καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ χωρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, περ. «Λαογραφία», 19, 1960 - 61, σ. 472 - 534. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο.

312. * **Mihailou G.**, Territorium Philippopolis [ἐπιγραφὴς ἑλληνικῆς], Sofia 1961. Σ. 305 + 259 πίν.

313. **Μικραγιαννανίτης Γεράσιμος Μοναχός**, Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου ἐπισκόπου Μάδυτου τοῦ θαυματουργοῦ. Α.Θ., 26, 1961, σ. 67 - 85.

314. **Μισαηλίδης Χαρίτ.**, Μερικὰ προάστεια τῆς Κων)πόλεως, Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 97. Βλ. καὶ ἀριθ. 309.

315. **Μπακαλάκης Γ.** Ἀρχαιολογικῆς ἔρευνες στὴ Θράκη 1959 - 1960 Θεσσαλονίκη 1961. Ἔκδ. Θρακικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης. Σχ. 8°. σ. 28+8 πίν.

316. **Νιοῦφος Δημ. Κ.**, Μάδυτος ὁ φάρος ποῦ ἔσβυσε (στίχοι ἀφιερωμένοι στὴν καινούργια γενιὰ τῆς γενετέρας μας), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούλ. 1961. — Μιλáει ἢ Μάδυτος [ποίημα], Αὐτ. Αὐγ. 1961. — Ἀνέκδοτον [ποίημα], Αὐτ.

317. Οἱ Μάδυτιοι τιμοῦν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰανουάρ. καὶ Φεβρ. 1961.

318. Οἱ σχολικῆς βιβλιοθήκες τῶν Θρακικῶν Δημ. Σχολείων, ἐφ. «Κόσμος», 14 Ἀπριλ. 1961.

319. Ὁ Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας [νεκρολογία. Βιβλιογραφοῦνται μελέτες σχετικῆς μὲ Θράκη], Α.Θ., 26, 1961, σ. 388 - 390.

320. **Ὁρεινὸς Χρῆστος**, Τὸ μαλαματένιο δαχτυλίδι (Διασκευὴ σὲ ποίημα παραμυθιοῦ τῆς Ἀνατ. Θράκης), Θ.Χ., Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 90 - 91.

321. **Παγιώτας Κ.**, Νέα ἀπὸ τὴν παλαιὰ Μάδυτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Σεπτ. 1961.

322. **Π[απαδόπουλος] Στ.**, Πρὸ 371 ἐτῶν ἀνεκηρύσσετε ὁ πρῶτος Ρῶσος Πατριάρχης [σχετικὰ μὲ τὸν Θρακὰ Οἰκουμηνικὸ Πατριάρχη Ἱερεμία Β'], Α.Θ., 26, 1961, σ. 369 - 371.

323. — Σκέψεις γιὰ τὴ βελτίωση τῆς οἰκονομίας τῆς περιοχῆς [Ἐάνθης], Θ.Χ., Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 89 - 90.

324. **Παπαευαγγέλου Παναγιώτης**, Ὀλίγα περὶ τοῦ Περιθεωρίου καὶ τῆς ὁμωνύμου Ἐπισκοπῆς, Θ.Χ., Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 75 - 78.

325. **Παπακωνσταντίνου Δημήτρ.** Ἄνδρ., Λαογραφικὰ θέματα. Τὰ Ἀναστενάρια, μιὰ ἄλλη ἐξήγησις, ἐφ. «Θεσσαλικὴ Ἠχώ» Καρδίτσης, 28 Μαΐου 1961.

326. **Παπαναστασίου Ἄθαν.**, Ἀναμνήσεις ἀπὸ τῆς Ἐπιβάτες [μὲ πρόλογο τῆς συντάξεως Θρακικῶν], περ. «Θρακικά», 34, 1961, σ. 129 - 142.

— Ένα μεγάλο μέρος δημοσιεύθηκε και στο Α.Θ., 26, 1961, σ. 174 - 180.

327. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.**, 'Ο Περ. Παπαχριστοδούλου [νεκρολογία], Α.Θ., 26, 1961, σ. 387 - 388.

328. — Μυστράς - Ροδόπη, περ. «*Ήώς*», ἀριθ. 43, Φεβρ. 1961, σ. 47 - 48.

329. — 'Αρχεῖον Θράκης. Πνευματική Θράκη. 'Η Θρακική επιστημονική κίνηση, ἐφ. «*Προσφυγικός Κόσμος*», 9 'Ιουλ. 1961

330. — 'Η ναυτική Αἴνος τῆς Θράκης κ' ἡ Δόμνα Βιζβίτσινα, περ. «*Ήώς*», ἀριθ. 44, Μάρτ. 1961, σ. 30 - 32.

331. — Πρὸς τοὺς Θραῶκας ἐφ. «*Μακεδονία - Θράκη*», 5 Μαΐου 1961.

332. — Τὰ ὠραῖα ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας. Τὰ κάλαντα στὴ Θράκη, ἐφ. «*Ἐθνικός Κῆρυξ*», 1 'Ιανουαρ. 1961.

333. — Βιβλιοκρισία [δημοσιευμάτων Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 95 - 97], Α.Θ., 26, 1961, σ. 383 - 384.

334. — Χρῆστος Τσουντας. Κώστας Δημητριάδης. 'Αριστοτέλης Κουρτίδης. Τρεῖς ἐπιφανεῖς Θραῶκες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης τοῦ ΙΘ' καὶ τοῦ Κ' αἰῶνα. 'Αθήναι 1961. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 99. Σχ. 8°, σ. 18. [Ἀνατύπωση].

335. — 'Ο 25ος τόμος 'Αρχ. Θράκης, ἐφ. «*Προσφυγικός Κόσμος*», 5 Φεβρ. 1961.

336. **Περάκης Δημ. Κ.**, 'Ο Καλφᾶς. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 96. Α.Σ.Γ. 'Αθήναι 1961. Ἀνατύπωση καὶ στὸ Α.Θ., 27, 1962, σ. 158 - 161. Βλ. καὶ ἀριθ. 276.

337. **Πίπτας Τριαντάφυλλος Δ.**, Μορφές τῆς Θράκης. Κωνσταντῖνος Κουρτίδης, Θ.Χ. Α', ἀριθ. 2, Φεβρ. 1961, σ. 81 - 82.

338. **Πλακουδης Χαρ.**, Τὰ φλουριά τοῦ 'Αράπη ποῦ δὲν βγήκαν καὶ τὰ φλουριά τοῦ κύρ - Γιάννη ποῦ βγήκαν [ἀναμνήσεις ἀπ' τὴ Μάδυτο], ἐφ. «*Ὁ Ἑλλήσποντος*», 'Ιούλ. - Αὐγ. 1961.

339. — 'Η Μάδυτος δὲν ἀπέθανε, ἐφ. «*Ὁ Ἑλλήσποντος*», 'Οκτ. καὶ Νοέμβρ. 1961.

340. — Τὸν καιρὸ τοῦ ἐκπατρισμοῦ μας, ἐφ. «*Ὁ Ἑλλήσποντος*», 'Οκτ. καὶ Νοέμβρ. 1961.

341. **Π. Σ**, 'Η θρακική επιστημονική κίνηση, Α.Θ., 26, 1961, σ. 340 - 343.

342. **Ρωσσίδης Ἄντ.**, Ἀπὸ τὴν ἱστορία μας. 'Ολίγα περὶ ἀρχαίας Θράκης καὶ Θρακῶν, ἐφ. «*Πρόοδος*» Κομοτηνῆς, 2 Σεπτ. 1961.

343. **Σιαφᾶς Α. Ε.**, Μάδυτος, ἐφ. «*Ὁ Ἑλλήσποντος*», 'Οκτ. καὶ Νοέμβρ., Δεκ. 1961.

344. **Σιάγκος Νικ. Π.**, Ἐγκατεστημένοι στὴν καινούρια πατρίδα τους. Οἱ Θραῶκες: ἓνα σύνολο 40.000 ἀνθρώπων μὲ πολὺπλευρὴ καὶ ἀξιο-

ζήλευτη δράση. Μὲ τὸ οικονομικὸ δαιμόνιο, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴ μόρφωσή τους ἔδωσαν ζωντάνια στὸ ἐμπόριο, στὶς ἐπιστῆμες καὶ στὰ γράμματα. Νὰ ἰδριθῆ στὴ Θεσσαλονίκη κέντρο περισυλλογῆς πνευματικῶν θησαυρῶν, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 23 Ἀπριλ. 1961.

345. Συμπληρωματικὲς πληροφορίες περὶ τοῦ ἀντιβουλγαρικῶ ἀγῶνος ἐν Θράκῃ, Α.Θ., 26, 1961, σ. 336 - 338.

346. Ἐξομοιωτικὰ τραγούδια ἀπὸ τὴ Σάλπες [καταγραφή τοῦ μαθητοῦ **Χριστοδούλου Τσακίρη**], Α.Θ., 26, 1961, σ. 375 - 378.

347. **Τζήμητρας Θαν.**, Θρακικὰ διηγήματα. Δευτ. ἐκδοσὴ Θεσσαλονίκη 1961. Σχ. 8°, σ. 83. [Στίς σ. 76 - 83, Κριτικὰ σημεῖωματα γιὰ τὴ συλλογή].

348. **Τσοθρῆκας Κλεόβουλος Δ.**, Ὁ ἑλληνισμὸς καὶ οἱ βαλκανικοὶ λαοί, Α.Θ., 26, 1961, σ. 86 - 105. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 95.

349. **Χ.**, Περικλιῆς Παπαχριστοδούλου [νεκρολογία], ἐφ. «Κόσμος», 25 Ἀπριλ. 1961.

350. **Χατζημιχάλης Χρ.**, Διὰ τὰς ἐκπομπὰς τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν. Εὐχαριστήριος ἐπιστολή τοῦ χορφδιακοῦ συγκροτήματος, ἐφ. «Πρωῖα» Κομοτηνῆς, 26 Ἰανουαρ. 1961.

351. **Χιονίδης Γιώργος Χ.**, Μιὰ ὥραία πνευματικὴ προσπάθεια. Τὰ «Θρακικὰ» καὶ τὸ «Θρακικὸν Κέντρον» τοῦ πρ. ὑπουργοῦ κ. Φιλ. Μανουηλίδη, ἐφ. «Φρουρὸς τῆς Ἠμαθίας» Βεροίας, 19 Ἰουν. 1961.

352. — Μία ἀξιόλογη ἰδιωτικὴ πνευματικὴ προσπάθεια. Ἡ «Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν» καὶ τὸ ἔργον τοῦ κ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου, ἐφ. «Φρουρὸς τῆς Ἠμαθίας» Βεροίας, 31 Ἰουλ. 1961.

353. **Χουρμουζιάδης Α.**, Περὶ τῶν Ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων ἐθίμων καὶ προλήψεων, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1873 [ἀνατύπωση], Α.Θ., 26, 1961, σ. 143 - 168.

354. 20 Ἀπριλίου 1941. Ἡ θλιβερὰ ἡμέρα τῆς Βουλγαρικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν Θράκην, ἐφ. «Πρωῖα» Κομοτηνῆς, 20 Ἀπριλ. 1961.

1962

355. **Ἀνδρόνικος Μ.**, Ὁ μῦθος τοῦ Ὀρφεία καὶ ἡ τέχνη, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 6, Ἀπριλ. 1962, σ. 79 - 88.

356. **Ἀνθίμος Μητροπολίτης Αἴνου**, Ἐκθεσις περὶ τοῦ πρώην Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεοφύτου τοῦ Η', Α.Θ., 27, 1962, σ. 315 - 319.

357. **Ἀποστολίδης Κ. Μ.**, Ὁ Στενίμαχος. Ἦτοι συνοπτικὴ τῆς πόλεως Στενιμάχου ἱστορία ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἔκδ. Β' ἐπιρροημένη καὶ βελτιωμένη. Ἐν Ἀθήναις 1962. Σχ. 8°, σ. ιστ + 206 + 24 πίν.

Κρίση, Δ.Β. *Κίονομίδης*, περ. «Λαογραφία», 20, 1962, σ. 646 - 647.

358. *Ἀργυρόπουλος Γιάγκος*, Ἀπὸ τὰ σημειώματά του. Οἱ Τοῦρκοι καὶ ἡ πολιτικὴ τους πρὸς ὅλες τὶς ἐθνότητες τοῦ κράτους των. [Ἀνασκευὴ ἐπιχειρημάτων τοῦ Νεῖρ Βέη στὸ ἔργο του «Ἀνατολικὴ Θράκη» (1927)], Α.Θ., 27, 1962, σ. 174 - 176.

359. *Βαλιούλης Κωνστ. Χρ.*, Τὰ δωδεκάμερα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην. Μὲ μεγαλοπρέπειαν καὶ χαρὰν ἐworτάζοντο εἰς τὸν Σκοπὸν. Ὁ ἅγιασμος τῶν ὑδάτων κατὰ τὰ Θεοφάνεια, ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 3 Ἰανουαρίου. 1962.

360. — Νοσταλγοὶ τῶν χαμένων πατρίδων. Ὁ Σκοπὸς τῆς Ἀνατ. Θράκης. Ἐνα κέντρον καθαρῶς ἑλληνικὸν ποῦ ἔσφυζεν ἀπὸ ζωὴν καὶ δρᾶσιν καὶ ἐπλημμύριζεν ἀπὸ χαρὰν, πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν. Ἡ πανήγυρις τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐφ. «Ἐλεύθερος Λαὸς» Θεσσαλονίκης, 19 Ἰουν. 1962.

361. *Βεῖκου - Σεραμέτη Κατίνα*, Δύο διηγήματα ἀπὸ τῆ συλλογῆ «Ὀδοιπόροι»: Τότε καὶ ὕστερα — Θύμησες [ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατ. Θράκην], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 193 - 197.

362. — Ἐπιβάτες. Ἡ «χαμένη πολιτεία» τῆς Θράκης, περ. «Ἠὼς», Μάρτ. 1962, σ. 33 - 36.

363. — Σαράντα χρόνια στὴ χαμένη Πατρίδα [στίχοι καὶ πεζὸ ποῦ προλογίζουσι σελίδες τοῦ τεύχους ἀφιερωμέναι στὴν ἐκκένωση τῆς Ἀνατ. Θράκης], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 185. — Πληρέστερη ἀναδημοσίευση στὰ Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, Ἰανουάρι. 1963, σ. 42.

364. — Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ τῆς παλαιᾶς Ξάνθης. Μέρους δευτέρου. Γλωσσάριον [συνέχεια τῶν ἀριθ. 8, 174, 259], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 5, Ἰανουάρι. 1962, σ. 40 - 41 [Κ - Α], ἀριθ. 7, Ἰούλι. 1962, σ. 160 - 164 [Μ].

365. **Botusarova L.*, Données topographiques sur la ville de Philippopolis de l' époque romaine d' après les trouvailles funéraires, «Bulletin de l' Institut Archéologique Bulgare», 25, 1962, σ. 187 - 196.

366. *Βραχιόλης Ἀπ.*, Ἀρχαιολογικοὶ θησαυροὶ θαμμένοι στὸ Διδυμότειχο, Α.Θ., 27, 1962, σ. 364 - 367.

367. *Browning R.*, Unpublished correspondence between Michael Italicus, archbishop of Philippopolis and Theodore Prodromos, «Byzantinobulgarica», Sofia, 1, 1962, σ. 279 - 297.

368. *Γεραγάς Κώστας*, Ἀναμνήσεις ἐκ Θράκης 1920 - 1922 [ἀπόσπασμα ἀπὸ βιβλίον του ποῦ τυπώθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1926], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 186 - 193.

369. *Γιαννακάκης Γεώργ. Ἰ.*, Ἡ Θράκη ὡς προμαχὸν τοῦ Βυζαν-

τίου, [μὲ προλογικά], περ. «Θρακικά», 35, 1962, σ. 3 - 205. Βλ. καὶ ἀριθ. 370.

370. — Λεξιλόγιον τῶν κυριωτέρων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης 1500 π.Χ. - 1922 μ.Χ. [ποῦ συμπεριλαμβάνονται στίς μελέτες ἀριθ. 13, 102, 369], περ. «Θρακικά», 35, 1962, σ. 206 - 284.

371. **Γρηγοριάδης Γ.**, Μὲ χαρακτηριστὰ παλλαϊκῆς ἐξάρσεως ἐρωτάσθη ἡ 42α ἐπέτειος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πρωτεύουσας τῆς Δυτ. Θράκης, ἐφ. «Κόσμος», 31 Μαΐου 1962.

372. **Γριτσόπουλος Τάσος 'Αθ.**, Ἀγαθούπολις, Θ.Η.Ε., 1, 1962, στ. 104 - 105.

373. — Ἀγαθονίχεια, Θ.Η.Ε., 1, 1962, στ. 102.

374. — Ἀγχιάλος, Θ.Η.Ε., 1, 1962, στ. 336 - 337.

375. — Ἀδριανούπολις, Θ.Η.Ε., 1, 1962, στ. 453 - 460.

376. **Δανδαλίδης Δημ.**, Χαρὰ στὰ Ἀδδῆρα [ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη του, Ἱστορία καὶ Λαογραφία τῶν Ἀδδῆρων], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 5, Ἰανουάριος 1962, σ. 42 - 46, ἀριθ. 6, Ἀπρίλιος 1962, σ. 110 - 112.

377. **Δασκαλόπουλος Θ.**, Ἐνα παράξενο ἔθιμο τῆς Θράκης μεταφτεμένο στὴ Μακεδονία, Α.Θ., 27, 1962, σ. 353 - 357.

378. **Δημαρᾶς Κ. Θ.**, Στοιχεῖα ἀπογραφῆς, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 26 Ὀκτ. 1962 καὶ Α.Θ., 27, 1962, σ. 378 - 381.

379. **Διαμάντης Κωνστ. 'Αθ.**, Θρακικὲς ἀγωνιστὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Α.Θ., 27, 1962, σ. 5 - 128. — Οἱ σ. 5 - 80, σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 101.

380. Ἑλληνικὴ Περιηγητικὴ Λέσχη Τμήμα Ἀλεξανδρουπόλεως. «Θροῦλοι καὶ παραμῦθια τῆς Θράκης» [σχόλια γιὰ τὴ διάλεξη τῆς **Σοφίας Παναγιωτοπούλου - Κλήμη**, ἐφ. «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως, 16 Φεβρ. 1962.

381. **Ἐδσαθίου Γεώργ.**, Θρακικὰ μελετήματα, Ὀνομασία τῆς Θράκης, ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ξάνθης, 16 Ἀπριλ. 1962.

382. **Ζερβὸς 'Αθηνόδωρος**, Περίστασις, Α.Θ., 27, 1962, σ. 145 - 151. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 103.

383. **Ἡμελλος Στέφ. Δ.**, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν Ξάνθης Δυτ. Θράκης ἀπὸ 22 Ἰουλίου - 21 Αὐγούστου 1961, Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ., Τόμος Π', ΙΔ' (ἔτη 1960 - 1961), 1962, σ. 401 - 413.

384. Θράκη - Κύπρος. Συμβολὴ στὴν ἀλληλογνωριμίαν τους [ἐπιστολές], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 6, Ἀπρίλιος 1962, σ. 89 - 90.

385. **Ἰωαννίδης Στέφ.** Μορφές τῆς Θράκης. Καπετὰν Χατζημαντώνης Βισβίτζης. Στοιχεῖα ἀπὸ τὴ συμβολὴ του στὸν ἀγῶνα τοῦ 21 καὶ τῆς συνθῆκης τοῦ θανάτου του, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 6, Ἀπρίλιος 1962, σ. 70 - 75.

386. **Καβαδέλλας Κ.**, Ὀμιλία κατὰ τὸ τελεσθὲν ἐτήσιον Μνημόσυνον

Ε' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν 15)4)62 ὑπὲρ τῶν Μ. Εὐεργετῶν καὶ λοιπῶν Μαδυτινῶν θανόντων πρὸ τοῦ 1915 καὶ μετὰ τὸ 1922, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάιος, Ἰούν. καὶ Ἰουλ. 1962.

387. — Ἡ ζωὴ τῆς παλαιᾶς Μαδύτου συνεχίζεται εἰς τὴν Νέαν Μάδυτον Θεσσαλονίκης πρὸς τιμὴν τῶν κατοίκων τῆς καὶ τῶν ἀπανταχοῦ Μαδυτινῶν, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάιος, - Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1962.

388. — Πρὸ 60 ἐτῶν καὶ πλέον. Ἡ τελετὴ ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ Σχολ. ἔτους εἰς τὰ ἀλησμόνητα ἐκπαιδευτήριά μας τὰ Γαϊτανάκεια στὴν παλιὰ Μάυτο μας, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. καὶ Ἰουλ., Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1962.

389. — Ὁ Ἄη - Σπυριδῶνας στὴ παλιὰ μας Μάυτο, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1962. Βλ. καὶ ἀριθ. 487.

390. **Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ Γ.**, Σαμοθράκη, ἄγνωστη νῆσος τῶν Καβείρων, Α.Θ., 27, 1962, σ. 361 - 363.

391. **Κατζάκης Μιχ Χ**, Μαουτινὲς μορφῆς καὶ εἰκόνες. Ἡ Καντίνα καὶ ὁ Μαυτιανὸς ἐπιχειρηματίας, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1962 [συνέχεια τοῦ ἀριθ. 299].

392. **Κοντομητρος Νικ.**, Ἡ Θράκη καὶ ἡ ζωὴ τῆς. Τὸ εὐπαθέστερο σημεῖο τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἔφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 25 Φεβρ. 1962.

393. **Κουτσομύτης Ἀπόστ.**, Λαογραφικὰ Νέα Κεσσάνης, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 7, Ἰουλ. 1962, σ. 165 - 170, ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 221 - 224. Βλ. καὶ ἀριθ. 501.

394. Κοψίδης Γάλλης. Ἐνας Θρακιώτης ζωγράφος μὲ διεθνή προβολή. Ἐνα πληροφοριακὸ σημεῖωμα καὶ μία ἐπιστολὴ του, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 6, Ἀπρίλ. 1962, σ. 76 - 78.

395. Κριτικαὶ καὶ σχόλια διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου καὶ τῶν Θρακικῶν. — Διοικητικὰ Θρακικοῦ Κέντρου περ. «Θρακικά», 35, 1962, σ. 285 - 313.

396. **Κυριακίδης Στίλπ.**, Ἐπιγραφή ἐπὶ Νεολιθικοῦ ὁστράκου ἐκ Θράκης, περ. «Ἑλληνικά», 17, 1962, σ. 71 - 74.

397. **Κωνσταντινίδης Ἀριστ.**, Περὶ τὸ ζωτικὸν θέμα. Τὸ μητρῶον τῶν ἑλλ. κοινοτήτων Μ. Ἀσίας, Πόντου καὶ Ἀνατ. Θράκης [ἐπιστολή], ἔφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 20 Μαΐου 1962.

398. — Πνευματικὴ κίνησις Θρακῶν, ἔφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 15 Ἰουλ. 1962.

399. — Γιὰ τίς χαμένες πατρίδες στὴν Ν. Σμύρνη. Ὁμιλία γιὰ τὴ μνήμη Θράκης, ἔφ. «Κόσμος», 27 Νοεμβρ. 1962 καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 2 Δεκ. 1962.

400. **Lehmann Phyllis Williams**, Excavations at Samothrace. Α.Δ., 16 (1960) Χρονικά, 1962, σ. 231 - 235, καὶ Πίνακες, ἀριθ. 204, 205.

401. **Λιάπη "Αννα Ν.**, Στίχοι αναμνηστικοί για την πατρίδα μας τη Μάδυτο την στοργική και αλησμόνητη, έφ. «'Ο Έλλησποντος», Φεβρ. και Μάρτ. 1962.

402. **Μ. Α.**, 'Τ' Άναστενάρια και ή αρχαία καταγωγή των. Μία διάλεξις του κ. **Χρ. Εύελπίδη** στο Α.Τ.Ι., έφ. «Έλευθερία», 16 Μαρτ. 1962.

403.* **Μάντζαρης 'Αντ.**, Θλιβερές αναμνήσεις. Πώς απελευθερώθηκε στα 1920 ή 'Ανατ. Θράκη και ή Καλλιπόλις, περ. «Σήμερα», 1 Φεβρ. 1962.

404. **Μάτσας Νέστ.**, Θράκη τὸ ἀκρότατον φυλάκιον τοῦ ἔθνους..., έφ. «Έθνικὸς Κήρυξ», 28 'Ιανουαρ. 1962.

405. — 'Ο ἀκρίτας τοῦ ἑλληνικοῦ βορρᾶ και τὰ προβλήματά του. 'Η Θράκη διψασμένη για πνευματική πρόοδο. 'Η δραστηριότης τῶν ἀνεπτυγμένων κατοίκων της. Κάθε πνευματική ἐκδήλωσις γίνεται ἀμέσως εὐμενέστατα δεκτὴ ἀπὸ τὸ ἀνεπτυγμένον κοινὸν τῆς Θράκης, έφ. «Έθνικὸς Κήρυξ», 1 Φεβρ. 1962.

406. **Μανρομάτης Θεοδόσιος Μ.**, Τὰ νομίσματα τῆς ἀρχαίας 'Αγχιάλου ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξεινου Πόντου, Α.Θ., 27, 1962, σ. 177 - 189.

407. **Μέγας Γεώργ. Α.**, 'Τ' ἀναστενάρια τοῦ 1962 εἰς τὴν 'Αγίαν 'Ελένην τῶν Σερρῶν, περ. «Λαογραφία», 20, 1962, σ. 552 - 557.

408. — 'Απὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Τὸ ἔθμιον τῆς Μονοκλησιᾶς και τὰ συναφῆ ἔθμιμα τῶν ἀρχαίων, έφ. «Τὸ Βῆμα», 3 Φεβρ. 1962.

409. Μία ἑπταετία λειτουργίας τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Ξάνθης, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, 'Οκτ. 1962, σ. 226 - 227.

410. **Μισαηλίδης Χαρίτ.**, 'Ο θάνατος τοῦ 'Ορφέα, [χρονογράφημα], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 7, 'Ιούλ. 1962.

411. **Μοσχίδης Κωνστ. Θεοδ.**, Λούπιδά - Γανοχώρων ὑποδιοικήσεως Περιστάσεως, Α.Θ., 27, 1962, σ. 151 - 158. — Καὶ σὲ ἀνάπτυο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 103.

412. **Νικηφορίδης Μπάμπης**, Προσκύνημα [στην Ξάνθη], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8 'Οκτ. 1962, σ. 180 - 182.

413.* Νομαρχία Ξάνθης. 'Ο Νομὸς Ξάνθης και τὰ προβλήματά του. Ξάνθη 1962 [μελέτη].

414. **Ντιούφος Δημ. Κ.**, 'Αμωμοὶ ἐν ὁδῷ [ποίημα για τοὺς νεκροὺς τῆς Μαδύτου], έφ. «'Ο Έλλησποντος», 'Απρίλ. 1962. — Χριστουγεννιάτικο. Εὐχή [ποίημα για τοὺς Μαδυτινοὺς], Αὐτ. Δεκ. 1962.

415. 'Ο **Βόρειος**, 'Η Θεσσαλονίκη και ὁ κόσμος [για τὸν Θραυιώτη ποιητὴ Δημήτριο Κάλφρογλου], έφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 19 'Απρίλ. 1962.

416. — 'Η Θεσσαλονίκη και ὁ κόσμος [για τὸ ἔθμιον τῆς Περιπερίσας στη Θράκη], έφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 28 'Ιουν. 1962.

417. **Οικονομίδης 'Απόστολος Δ.**, Γλωσσάριον Μαδύτου 'Ανατολικής Θράκης, Α.Θ., 27, 1962, σ. 321 - 349.

418. **Παλαιολόγος Π.**, Βίοι παράλληλοι [για την Τουρκική μειονότητα τῆς Θράκης καὶ τὴν ἑλληνικὴ τῆς Πόλης], ἔφ. «Τὸ Βῆμα», 25 'Απριλ. 1962.

419. **Παναγιωτόπουλος Σπῦρος**, Γ. Βιζυηνός. 'Ο θεμελιωτῆς τῆς ψυχολογικῆς πεζογραφίας μας, περ. «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά», Τόμ. 19, 1962, σ. 133 - 135.

420. **Παπαβασιλείου Βάσος**, Ὑθρες ἀποτελοῦν οἱ γενόμενοι ὑπανιγμοί. Τελείως ἀγνό καὶ ἄδολο τὸ πρωτότυπο ἔθιμο τῆς γυναικοκρατίας. Οἱ Μονοκλησιῶτες ἀδιαφοροῦν γιὰ τὸν τουρισμὸ καὶ θέλουν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀγνότητα καὶ τὸν οἰκογενειακὸ χαρακτήρα του. Νεώτερες ἐκδοχὲς τῆς προελεύσεως, ἔφ. «Ἐλεύθερος Λαός» Θεσσαλονίκης, 11 'Ιανουαρ. 1962.

421. **Παπαδόπουλος Στ.**, Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Μεσημβρίας, Α.Θ., 27, 1962, σ. 376 - 377.

422. **Παπαϊωάννου Θεοδώρα Δ.**, Στὴ δημοσιὰ τῆς Θράκης [ποίημα], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 7, 'Ιούλ. 1962, σ. 146.

423. **Παπακωνσταντίνου Θ.**, Μιὰ παράξενη γιορτὴ στὴ Μονοκλησιὰ, Α.Θ., 27, 1962, σ. 350 - 353.

424. **Παπαναστασίου 'Ιωάννης**, Μικρὰ καὶ μερικὴ ἱστορία τῶν χωρίων Μεγάλου καὶ Μικροῦ Βογιαλικίων καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν, Α.Θ., 27, 1962, σ. 129 - 144. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 102.

425. **Παπαπαρασκευᾶς 'Ιωσήφ**, Πασχαλινὰ νοσταλγικὰ ἀναμνήσεις. Ἡ ἑορτὴ τῆς ἀναστάσεως εἰς τὸ Σκεπαστὸ τῆς Θράκης, ... ἔφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 29 'Απριλ. 1962.

426. **Παπαχριστοδοῦλου Περικλῆς**, Τὰ παιδικὰ τραγοῦδια τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ (ὄμιλία στὸν τάφο του 16 'Απριλίου 1952), Α.Θ., 27, 1962, σ. 190 - 194.

427. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.**, 'Ανατολικὴ Θράκη καὶ ὁ ἑλληνισμὸς αὐτῆς ἀπὸ τὸ 1878 - 1922, Α.Θ., 27, 1962, σ. 163 - 173. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 104.

428. — Οἱ βουλγαρόφωνοι, ἔφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 20 Μαΐου 1962.

429. — Δημοσιεύματα τῆς Ε.Θ.Μ. κατὰ τὸ 1962 [ἀριθ. 98 - 107], Α.Θ., 27, 1962, σ. 399 - 403.

430. — Τὰ ἑκατὸ δημοσιεύματα τῆς Ε.Θ.Μ., Α.Θ., 27, 1962, σ. 359 - 361. [Ἀνατύπωση τοῦ ἀριθ. 451].

431. — Ἐπιστήμονας, ποιητῆς, διηγηματογράφος. 'Ο θρακιώτης Γ. Βιζυηνός, ἔφ. «Μακεδονία - Θράκη», 20 'Ιανουαρ. 1962.

431α. — Γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ γένους. Ἡ συμμετοχὴ καὶ συμ-

βολή τῶν Θρακῶν στήν ἐπανάσταση τοῦ 1821 κατὰ θάλασσαν, ἐφ. «Κόσμος» 21 Μαρτ. 1962 καί «Προσφυγικός Κόσμος 25 Μαρτ. 1962 [ἀνατύπωση τοῦ ἀριθ. 228].

432. — Δημήτριος Καλλίμαχος ὁ Μαδύτιος Θραῶξ [σημείωμα], ἐφ. «Κόσμος», 18 Ὀκτ. 1962 καί «Προσφυγικός Κόσμος» 21 Ὀκτ. 1962.

433. — Τὸ αὐτονομακὸ καθεστῶς τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας (Βορείου Θράκης) καὶ ἡ τύχη τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐφ. «Κόσμος», 8 Νοεμβρ. 1962, «Προσφυγικός Κόσμος», 11 Νοεμβρ. 1962, καὶ Α.Θ., 27, 1962, σ. 382-386.

434. *Paraskevaïdis Miltis*, Archaeological research in Greek Macedonia and Thraee, 1912-1962, περ. «Balkan Studies», 3., 1962, σ. 443-458 + XV πίν.

434α. *Περάκης Δημ. Κ.*, Ὁ γάμος στὸν Καλφᾶ τῆς Θράκης, Α.Θ., 27, 1962, σ. 158 - 161. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 103.

435. *Πεταμίδης Ἰωάν. Σ.*, Μαυτιανές ἀναμνήσεις, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ἰανουάρ. 1962.

436. *Πετρόπουλος Δημ.* — *Καρακάσης Σταύρ.*, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐβρου (16 Αὐγούστου - 16 Σεπτεμβρ. 1960), Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ., Τόμος ΙΓ' - ΙΔ' (ἔτη 1960 - 1961) 1962, σ. 351 - 361. [Σ. 351 - 353, Ἐκθεσις περὶ τῆς Λαογραφικῆς Συλλογῆς ὑπὸ *Δημ. Ἀ. Πετροπούλου*. Σ. 354 - 360, Ἐκθεσις περὶ τῆς ἠχογραφηθείσης δημῶδους μουσικῆς ὑπὸ *Σταύρου Καρακάση*].

437. *Πλακούδης Χαρ.*, Ἡ δραγασιὰ στὴ Μάυτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1962.

438. — Στὴ Μάυτὸ μας. — Ἡ Μάυτο στὰ παιδιὰ της [στίχοι], ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1962.

439. — Ἱστορικοὶ σταθμοὶ τῶν Μαδυτινῶν μετὰ τὸ 1915 καὶ 1922 ἐν Ἑλλάδι καὶ τῶ ἑξωτερικῷ πρὸς τιμὴν τῆς γενετείρας μας Μαδύτου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1962.

440. — Ἱστορήματα ἀπ' τὴ Μάυτο. Βίλλα - τσβαλοῦδ - λατέρινα Φήμς - Μαριγούσα, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Δεκ. 1962.

441. *Πλατάρης Γεώργ.*, Ἀγιογραφικοὶ περίπατοι [στὴν ἐκκλησία τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν στὸ Καβάκι Ἐάνθης], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 5, Ἰανουάρ. 1962, σ. 47 - 49.

442. Πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις στὴ Θράκη, Θ.Χ., Β' ἀριθ. 5, Ἰανουάρ. 1962, σ. 50 - 53 [Ἐάνθη - Ἀλεξανδρούπολη - Κομοτηνὴ], ἀριθ. 6, Ἀπρίλ. 1962, σ. 113 - 115 [Φ.Ε.Ε.].

443. Προχθὲς τὴν πρωίαν οἱ Θραῶκες ἐτίμησαν τὸν Πολ. Παπαχοριστοδούλου. Κύριος ὁμιλητὴς εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ὁ πρότασις κ. *Ἀνδριώτης*, ἐφ. «Ἑλληνικός Βορρᾶς Θεσσαλονίκης 20 Νοεμβρ. 1962. Βλ. καὶ ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης 17, 20 Νοεμβρ. 1962.

444. **Ρωσσίδης Αντ.**, Μορφές τῆς Θράκης. Κύριλλος ὁ ΣΤ' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως. Ὁ ἐθνομάρτυς οἰκουμενικὸς πατριάρχης, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 7, Ἰούλ. 1962, σ. 130 - 132.

445. **Σεϊτανίδης Δημ.**, Ἐπιπαιγνίδια παίζαν τὰ Σουφλιωτόπουλα στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, Α.Θ., 27, 1962, σ. 293 - 314. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 107.

446. **Στάγκος Νικ. Π.** καὶ **Σαλονικίδης Γεώργ.**, Ὁ Θρακικὸς ἀγὼν, Α.Θ., 27, 1962, σ. 209 - 279 [μελέτη καὶ ἔρευνα τῆς ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης ἀπὸ 1 - 30 Ὀκτ. 1961]. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 106.

Κοίση **Στέφ. Χρυσός**, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 1 Δεκ. 1962.

447. **Στάγκος Νικ. Π.**, Γεμάτοι παλμὸ ξανακτίζου ἐπάνω στὰ ἐρείπια τῶν ἀναμνήσεων. Οἱ ἀλύτρωτοι βόρειοι Θρακῆς μετέφεραν τὴν ζωτάνια τους στὸν ἐλεύθερο μακεδονικὸ χῶρο, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 28 Ὀκτ. 1962.

448. [Σταμούλης Μ. Α.]. Οἱ ἐκλεκτοὶ πὺ φεύγου. Μιλτιάδης Σταμούλης [νεκρολογία καὶ κατάλογος δημοσιευμάτων του], ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 21 Αὐγ. 1962.

449. **Στυκ.**, Τὰ βρεξούδια, Α.Θ., 27, 1962, σ. 357 - 358.

450. **Συντ. Θ. Χ.**, Κώστας Γεραγᾶς, [βιογραφικὸ σημεῖωμα], Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 202 - 203.

451. Τὰ ἑκατὸ δημοσιεύματα τῆς Ε.Θ.Μ., ἐφ. «Κόσμος», 30, 31 Μαρτ. 1962. Βλ. καὶ ἀριθ. 430.

452. «Τ' ἀηδὸνια τῆς Ἀνατολῆς» τραγούδι Ἀδριανουπολίτικο [μουσική], Α.Θ., 27, 1962, σ. 162.

453. **Ταμβανίδης Ἀδ.**, Δύο τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης [ἀπάνθισμα ἀπὸ τὴ συλλογὴ του]. Τραγούδι ἀπὸ τὸ Κρουνέρι τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. — Τραγούδι ἀπὸ τὸ Ἰμπρίκ - Τεπέ (Περιοχὴ Ἰψάλων), Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 197 - 198.

454. — Μορφές τῆς Θράκης Σαράντης Ἀρχιγένης, Θ.Χ., Β', ἀριθ. 8, Ὀκτ. 1962, σ. 198 - 202.

455. **Τζουνῆς Τρ. Β.**, Ἱστορικὸν προοίμιον τῆς ἰδρύσεως τοῦ σωματείου «Παναγία τῆς Πέτρας» τῶν ἀπανταχοῦ Πετρινῶν καὶ Σκοπελινῶν Ἀνατ. Θράκης. Ἔδρα: Νέα Πέτρα Σερωῶν. Ὁ ἀγρότης πρόσφυξ καὶ τὸ ἔργον του. Ἐκδόσεις τοῦ σωματείου «Παναγία τῆς Πέτρας» [Σέρραι] 1962. Σχ. 8°, σ. 25.

456. — Ἡ ἱστορία τῆς Πέτρας 40 Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς Θράκης. — Τὰ κάστρα της καὶ ὁ θαυματουργὸς ἱστορικὸς βυζαντινὸς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. — Ἡθῆ - Ἔθμα - Παραδόσεις. Κομοτηνὴ [1962]. Σχ. 8°, σ. 18.

457. **Τζωγᾶς Χαρίλ. Σ.**, Αἴνου Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 1, 1962, στ. 1080 - 1082.

458. Τὴν 8ην Ἰανουαρίου αἱ «Ἐκκλησιάζουσαι» εἰς τὴν Μονοκλησιαν. «Ὅλοι οἱ ἔξουσίαι εἰς χεῖρας τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ διὰ μίαν μόνον ἡμέραν. Ὅπως εἰς τὴν κωμωδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορῶς» Θεσσαλονίκης, 5 Ἰανουαρ. 1962.

458α. **Velkov V.**, Les campagnes et la population rurale en Thrace au IVe—VIe siècle, «Byzantinobulgarica», I, Sofia, 1962, σ. 31-65.

459. **Vouras Paul P.**, The changing economy of Northern Greece since world war II. Θεσσαλονίκη 1962. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἰδρυμα Μελετῶν χειρσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 57. Σχ. 8°, σ. 227.

460. **Φιέρης Γ.**, Γύρω ἀπὸ τὸ ἔθιμον τῆς Μονοκλησιάς. Τὸ θέμα τῆς Μητριαρχίας, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 21 Ἰανουαρ. 1962.

461. 1919 - 1922. Ἡ ὀλιγοετής ἐλευθέρη ζωὴ τῶν ἑλληνικῶν μερῶν τῆς Θρακικῆς χειρσονήσου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ., Δεκ. 1962.

1963

462. **Ἀδαμπασιάδης Λεάνδρ.**, Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν «Χαμένων πατριδῶν μας. Ἐπιβάται ὁ φάρος τῆς Θράκης, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 24 Μαρτ. 1963.

463. **Ἀντώνιος Μητροπολίτης Ξάνθης**, Ξάνθης Πολύκαρπος (Ψωμιάδης), Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 10, Ἀπρῖλ. 1963, σ. 63 - 65.

464. Ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφὲς νὰ γίνουσι στὴν Δυτ. Θράκη. Ἐπισημάνματα τῆς Ε.Θ.Μ., ἐφ. «Ἐλευθερία», 21 Μαΐου 1963.

465. **Βαλιούλης Κωνστ. Χρ.**, Ἔθιμα ποὺ ἔγιναν ἀναμνήσεις. Πάσχα εἰς τὴν Ἀνατ. Θράκη. Διασκεδάσεις, πανηγύρια καὶ χαρὲς, ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 14 Ἀπρῖλ. 1963.

466. — Στὸν ἑλληνικὸ Σκοπὸ. Ἀναμνήσεις καὶ γιορτὲς ἀπὸ τῆς χαμένες πατρίδες τῆς Ἀνατ. Θράκης. Συνεώρταξον οἱ Τοῦρκοι, ἐφ. «Θεσσαλονίκη» Θεσσαλονίκης, 13 Ἰουλ. 1963.

467. **Βασιλείου Κ. Ἀ.**, Φυσιογνωμία τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Μουσουλμάνοι Κομοτηνῆς διαδίδουν ἐντέχνως ὅτι «ἡ Θράκη εἶναι τουρζικὴ»... ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 25 Δεκ. 1963.

468. **Βαφειδῆς Κυρ.**, Τὰ 50ντάχρονα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀπὸ αἰῶνων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νήσων 1912 - 1962. Ἐθνικὲς γιορτὲς καὶ οἱ ἀντίλαοί των, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Ἰανουάριος καὶ Φεβρ. — Ἀπρῖλ. καὶ Μαΐος 1963.

469. **Βεῖκου - Σεραμέτη Καίνα**, Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παλιᾶς Ξάνθης. Μέρους Δεύτερο. Γλωσσάριον [συνέχεια τῶν ἀριθ. 8,

174, 259, 364], Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάριος. 1963, σ. 46 - 47 [N - E], ἀριθ. 10, 'Απριλ. 1963, σ. 96 - 97 [E - Π], ἀριθ. 12, 'Οκτ. 1963, σ. 199 - 201 [Π].

470. — «Γῆ μου» [ποίημα γιὰ τὴ Θράκη], Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 11, 'Ιούλ. 1963, σ. 115 - 116.

470α. *Bingen Jean*, Smordos d'Abdère, B.C.H. [Bulletin de Correspondance Hellénique], 87, 1963, σ. 485-488.

471. *Γιοκύλλης Φῶτος*, Νέαι ἐκδόσεις. 'Η Ε.Θ.Μ. Μία ἐθνικὴ ἐργασία, ἐφ. «'Ελευθέρος», 29 Δεκ. 1963, καὶ Α.Θ., 29, 1963, σ. 425 - 427.

472. *Γριτσόπουλος Τάσος** *Αθ.*, 'Αλεξανδρούπολις, Θ.Η.Ε., 2 1963, στ. 128 - 129.

473. — Βιζύης Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 3, 1963, στ. 889 - 890.

474. *Δανδαλίδης Δημ.*, Λαογραφία. Προλήψεις στὰ Ἄβδηρα, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 12, 1963, σ. 197 - 199.

475. *Δημαράς Κ. Θ.*, Γιὰ μιὰ ἐθνικὴ ἀπογραφὴ. Διάλεξη ποὺ δόθηκε στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν στὴ 18 'Ιανουαρίου 1963 ἀπὸ τὴν Ε.Θ.Μ. 'Αθήναι 1963, Σχ. 8°. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ., ἀριθ. 109, σ. 16.

476. *Διαμάντης Κωνστ.* *Αθ.*, Θραῶκες ἀγωνιστὰὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Β', Α.Θ., 29, 1963, σ. 5 - 176. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 110.

477. Διοικητικὰ Θρακικοῦ Κέντρου, περ. «Θρακικά» 37, 1963, σ. 169 - 230 καὶ 294 - 309.

478. *Dirimtekin F.*, Vize (Bizyhe, Bizye) -Vize et ses antiquités [στὰ τουρκικὰ μὲ γαλλικὴ μετάφραση καὶ 17 πίν.], περ. «Ayasofya Müzesi Yilligi», 5, Istanbul, 1963, σ. 15-36.

479. — Catalca Surlari (Catalca) [στὰ τουρκικὰ μὲ ἀγγλικὴ μετάφραση καὶ 6 πίν.], περ. «Ayasofya Müzesi Yilligi», 5, 1963, σ. 41-46.

480. — Midye Surlari ve Aya Nicola Kilisesi (The walls of Midye-the church of St. Nicholas) [στὰ τουρκικὰ μὲ ἀγγλικὴ μετάφραση καὶ 16 πίν.], περ. «Ayasofya Müzesi Yilligi», 5, 1963, σ. 47-65.

481. Ἐνῶ συνεχίζονται αἱ ἀνακρίσεις. Ποῖος ἀνέγραψε τὰ ἀνθελληνικὰ συνθήματα εἰς τὴν Κομοτηνὴν;., ἐφ. «Θεσσαλονίκη» Θεσσαλονίκης, 2 Σεπτ. 1963.

482. Ἐπιτύμβιον Περιολῆ Παπαχριστοδοῦλου, Α.Θ., 29, 1963, σ. 401 - 416 [ἄρθρο *Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου, Βασ. Γ. Οἰκονομίδου*. καὶ μικρὸ ἀπάνθισμα ποιημάτων *Περικλῆ Παπαχριστοδοῦλου*]. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 115.

483.* *Εὐαγγέλιος Εὐάγ. Β.*, Πυροβασία καὶ Ἀναστενάρηδες, Βόλος 1963. Σχ. 8°, σ. 12 [ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἐφ. «Ἡ Θεσσαλία» Βόλου].

484. *Εὐσταθίου Γεώργ.*, Τὰ ἀρχαῖα θρακικὰ Ἄβδηρα, Α.Θ., 29,

1963, σ. 177 - 208. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 111.

Κρίση, ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ἐάντης, 11 Μαΐου 1964.

485. Ἡ ἔκθεση ταπήτων τῆς σχολῆς τοῦ Συλλόγου Κυριῶν καὶ δνίδων στὸ Ζάππειο μέγαρο, ἐφ. «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως, 20 Ἰουλ. 1963.

486. **Θρακιώτης Κώστας [Κυρ. Δ. Βαφειδῆς]**, Ὁ Διόνυσος καὶ ἡ λατρεία του, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 12, Ὀκτ. 1963, σ. 161 - 173.

486a. *Hereward Daphne*, Inscriptions from Thrace, «American Journal of Archaeology», The Journal of the Archaeological Institute of America, 67, 1963, σ. 71-75.

487. **Καβαδέλλας Κυρ.**, Ὁ Ἄη Σπυρίδωνας στὴν παλιὰ μας Μάυτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰανουάρ., Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1963 [συνέχεια καὶ τέλος τοῦ ἀριθ. 389].

488. — Πρὸ 60 ἐτῶν καὶ πλέον. Τὰ χρονικά στὴν παλιὰ Μάυτό μας τῶν μηνῶν Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. καὶ Ἰουλ. 1963.

489. Καὶ τὴν Θράκην διεκδικοῦν τώρα οἱ Τοῦρκοι! Συνθήματα καὶ προκηρύξεις εἰς τὴν Κομοτηνὴν. Ἡ Θράκη εἶναι τουρκική. Τί περιμένετε Τοῦρκοι, ἐφ. «Μεσημβρινή», 2 Σεπτ. 1963.

490. **Κακούρη Κατερίνα Ἰ.**, Διονυσιακά. Ἐκ τῆς σημερινῆς λαϊκῆς λατρείας τῶν Θρακῶν. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φίλοσ. Σχολὴν τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1963. Σχ. 8°, σ. XX + 244 + 68 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. + 1 χάρτ.

Κρίσεις, Γ. Α. Μέγας, περ. «Λαογραφία», 21, 1963 - 64, σ. 616 - 624. — Photéine P. Bourboufis, περ. «Balkan Studies», 5, 1964, σ. 179 - 184. — Νικ. Ε. Μηλιώρης, ἐφ. «Δημοκρασιακά Νέα», 5 Σεπτ. 1964.

471. **Καρδαῖς Ἰωάν.**, Οἱ ὑπόδουλες πατρίδες μας. Ἡ Θράκη [ὀμιλία], ἐφ. «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως, 10, 12 Νοεμβρ. 1963.

492. Κατάλογος κυριωτέρων συγγραμμάτων ἀπὸ τοῦ 1903 - 1961. Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα περ. «Θρακικά», 36, 1963, σ. 193 - 216 [πολλὲς μελέτες γιὰ τὴ Θράκη].

493. Κατάλογος - Εὑρετήριο περιεχομένων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων 36 τόμων τῶν «Θρακικῶν», περ. «Θρακικά», 36, 1963, σ. 217 - 298.

494. **Καψῆς Ἀντ. Β.**, Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης στοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Γεωγραφικὸ πλαίσιο — Ἐθνολογικὴ μορφή — Πολιτικὸ καθεστῶς — Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ οἰκονομικὴ ζωὴ — Δίκαιο καὶ δικαιοσύνη, Ἀθῆναι 1963. Σχ. 8°, σ. IV + 8 + 300 + 1 χάρτ. ἐκτὸς κειμ.

Κρίσεις, Δ. Π. Κωστέλενος, ἐφ. «Ἀκρόπολις», 6 Δεκ. 1962. — Ο, ἐφ. «Μεσημβρινή», 15 Μαρτ. 1963. — Ἐφ. «Le Messager d'Athènes», 7 Ἰουν. 1963. — Ἐφ. «Κόσμος», 9 Ἰουν. 1963.

495. **Κιακίδης Θεόδωρος Π.**, Ένα απόροπμο ταξίδι. Πρόσφατες έντυπώσεις από την 'Ανατολική Θράκη και τὸ Σαμμιάκοβο. Αὐγουστος 1962, περ. «Θρακικά», 37, 1963, σ. 104 - 168 [σ. 95 - 103, Προλογικά].

496. **Κλήμη - Παναγιωτοπούλου Σοφία**, Θρούλοι και παραμύθια τῆς Θράκης, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 8 - 12, ἀριθ. 10, 'Απρίλ. 1963, σ. 90 - 95.

497. **Κλώθως Πάνος**, Οἱ θρούλοι τῆς Θράκης. Κάθε θρούλος ένα σπέρμα ιστορικῆς ἀλήθειας, ἐφ. «Θεσσαλονίκη» Θεσσαλονίκης, 28 Μαίον 1963.

498.* **Κόλλιας Σήφης Γ.**, Δ. Καλλιμαχος, μία ἀρτία ἀγωνιστική συν-είδησις. 'Αθήναι 1963.

499. **Κόρακας Ἄργης Ν.**, Ἐὰ κάλαντα. Ἐπὶ τῆς «Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ἄγχιαλο». (Λαογραφικό), Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 5 - 6.

500. **Κουρίλας Εὐλόγιος**, Ἐπίσκοποι, λόγιοι και ἐπίσημοι ἄνδρες και εὐεργέται, περ. «Θρακικά», 36, 1963, σ. 19 - 91 [σ. 5 - 18, Προλογικά]. — Κομνηνοί, λόγιοι Ἡρακλειῶται και ἐπίσημοι ἄνδρες και εὐεργέται, Αὐτ. σ. 91 - 191.

501. **Κουτσομύτης Ἀπόστ.**, Λαογραφικά Νέας Κεσσάνης, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 48 - 50, 52 [συνέχεια τοῦ ἀριθ. 393].

501α. **Λαζαρίδης Δημ. Ἰ.**, Ἐδδηρα [ἀνασκαφές], Α.Δ., 17 (1961 - 62), Μέρος Β' — Χρονικά, 1963, σ. 245 - 248, και Πίνακες, ἀριθ. 293γ - 297γ.

502. **Λιάκος Σωκρ.**, Ρουμάνοι και Ἑλληνας [ἐπιστολή], ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 12 Ἀπρίλ. 1963.

503. **Μαρόνη Κ.**, Βιβλιογραφία Γ. Βιζυηνοῦ (1873 - 1962). Ἐνέδοτα ποιήματα ἀπὸ τὸ χειρόγρ. «Λυρικὰ», Α.Θ., 29, 1963, σ. 209 - 336. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 113.

Κρίση, Ἐλένη Δ. Κανουλίδη, περ. «Ἑλληνικά», 19, 1966, σ. 414 - 416.

504. **Μανάκας Δημ.**, Συλλογὴ ἀφηγήσεων, θρούλων, παραδόσεων και ιστορικῶν γεγονότων Διδυμοτείχου, περ. «Θρακικά», 37, 1963, σ. 12 - 93.

505. **Μαντζουράνης Δ. Π.**, Ἐπολείματα τῆς Σηλυμβρίας ἐν Μυτιλήνῃ, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 42 - 43.

506. **Ματσούκας Νίκος**, Ζωὴ και θάνατος, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν δορικῶν μυστηρίων, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 17 - 22.

507. **Μισσηλίδης Χαρίτ.**, Γύρω ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κρίσιν. Ἐνας συνετὸς βασιλεύς. Λέων Α' Θράξ, ἐφ. «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἐλεξανδρουπόλεως, 28 Αὐγ. 1963.

508. Μορφές τῆς Θράκης. Ἄργης Ν. Κόρακας (βιογραφικό σημείωμα), Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 4.

509. **Μπακαλάκης Γ.**, Ἀρχαιολογικά ἔρευνα ἐν Θράκῃ, Α.Δ., 17

(1961 - 62). Μέρος Β' — Χρονικά, 1963, σ. 258 - 261, καὶ Πίνακες, ἀριθ. 316, 317.

510. **Μπουγάτσος Ν.**, 'Αναστενάρια, Θ.Π.Ε., 2 1963, στ. 634 - 637.

511. **Νάλτσας Χριστόφ. Α.**, 'Ανατολική Ρωμυλία. Ἡ κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ὁ Ναυτικός ἀποκλεισμός τῆς Ἑλλάδος 1885 - 1886, Θεσσαλονίκη 1963. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν χειρσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 64 Σχ. 8°, σ. 278 + 1 χάρτ.

Κρίσεις, Const. Vannouskos, περ. «Balkan Studies», 4₂, 1963, σ. 464-467.— R. Janin, R.E.B., 22, 1964, σ. 300.

512. **Νιοῦφος Δημ. Κ.**, 'Ο Μαδυτινὸς στίχος. Καλοκαιρινὸ στῆν παλιὰ πατρίδα, ἐφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Αὔγ. καὶ Σεπτ. 1963.

513. Οἱ καλοὶ μας... φίλοι καὶ γείτονές μας Τούρκοι. Ποία ἢ αἰτία, ἐφ. «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως, 14 Σεπτ. 1963.

514. **Παπαναστασίου Ἀθαν.**, Οἱ γυμνασιάρχαι τῆς Ξάνθης ἀπὸ 1929 ἕως 1953, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, Ἰανουάρ. 1963, σ. 32 - 34.

515. — Ἡ ζωὴ μας στῆν Ἄν. Θράκη κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 11, Ἰουλ. 1963, σ. 143 - 149.

516. **Παπασταματίου - Μπαμπαλίτης Χρηστος**, Λαογραφικὰ Σουφλίου, περ. «Θρακικά», 37, 1963, σ. 265 - 294.

517. Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου, 'Ο ζωγράφος τῆς Θρακικῆς ζωῆς. Α' Ὁμιλία τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ Καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας κ. **Νικολάου Ἀνδριώτη** τὴν 18ην Νοεμβρίου 1962 καὶ εἰσήγησις τοῦ κ. **Δῆμ. Κάζη** ἐκ μέρους τῆς «Θρακικῆς Ἑστίας». Β' Καταγραφή **Κ. Μαμώνη** δ.φ. δημοσιευμάτων Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου 1912 - 1962. Ἀθήναι 1963. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 108. Σχ. 8° σ. 54. [Ἀνάπτυξις τῆς Καταγραφῆς δημοσιευμάτων Π. Παπαχο. καὶ στὸ Α.Θ., 30, 1964, σ. 409 - 435].

518. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.**, Εἰς τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα Ἀναγκαῖαι αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς Θράκην, ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 21 Μαΐου 1963 καὶ «Τὸ Βῆμα», 24 Μαΐου 1963.

519. — Ἡ τέχνη πὸν δὲν τοὺς ἀνήκει [ἐπιστολὴ γιὰ τοὺς σφετερισμοὺς τῶν Βουλγάρων], ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 29 Ἰουν. 1963.

520. — Ἡ 16η Ἰουλίου 1906 [ἐπιστολὴ], ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 14 Ἰουλ. 1963, «Τὸ Βῆμα», 17 Ἰουλ. 1963 καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 28 Ἰουλ. 1963.

521. — Ἡ θρακικὴ λαογραφία στῆν ἱστορία τῆς γενέσεως τοῦ ἀρχαίου δράματος, Α.Θ., 29, 1963, σ. 395 - 400.

522. — Βιβλιοκρισία ἐκδόσεων Ε.Θ.Μ. [ἀριθ. 108 - 114], Α.Θ. 29, 1963, σ. 418 - 419.

523. — Παλαιοὶ διδάσκαλοι τῆς Θράκης, Α.Θ., 29, 1963, σ. 427 - 430.

524. — 'Ο 'Ορφέας, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 13 - 15.
525. *Πατρωνέλης Χ. Γ.*, 'Αρχαδιούπολις Θ.Η.Ε., 3, 1963, στ. 162 - 163.
526. *Πλακούδης Χαρ.*, Μαυτιανά ανέκδοτα. 'Ο τσορμπατζιδισμός ἐν δροῦσει, ἐφ. «'Ο 'Ελλησποντος», 'Ιανουάρ., Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1963.
527. *Πλατάρης Γεώργ.*, 'Αγιογραφικοὶ περιπάτοι [γιὰ τὸ Μητροπολιτικὸ μέγαρο Εἰάνθης], Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 10, 'Απρίλ. 1963, σ. 66 - 69.
- 528*. *Ποιμενίδης 'Αγγ. Σ.*, 'Ιστορικά καὶ ἀρχαιολογικά θέματα γύρω ἀπὸ τὴν 'Αλεξανδρούπολη. 'Αλεξανδρούπολη 1963.
529. *Ρωσσίδης 'Αντ.* 'Ολίγα περὶ ἀρχαίας Θράκης καὶ Θρακῶν, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 10, 'Απρίλ. 1963, σ. 88 - 89.
530. *Σαμοθράκης 'Αχιλ. Θ.*, Λεξικὸν γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν τῆς Θράκης. 'Απὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως 1453. 'Ἐκδοσις Β'. 'Ἐπιμέλεια *Πολυδ. Παπαχριστοδούλου*. 'Αθήναι 1963. 'Ἐκδ. Ε.Θ.Μ. Σχ. 8°, σ. 596.
- Κρίσεις, *Κ. Θ. Δημαράς*, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 17 'Ιουλ. 1964. *Πολυδ. Παπαχριστοδούλου*, ἐφ. «'Η Προοδεντικὴ» Εἰάνθης, 8 'Ιουν. 1964, με ἀνατύπωση στὸ Α.Θ., 30, 1964, σ. 133 - 136 καὶ στὴν ἐφ. «Κόσμος», 3 'Απρίλ. 1965.
531. Σταμούλης Μ. Α., [νεκρολογία], περ. «Θρακικά», 36, 1963, σ. 299 - 300.
532. Στοιχεῖα ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἱστορία τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ νομοῦ Εἰάνθης, [στατιστικὴ], Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 9, 'Ιανουάρ. 1963, σ. 32 - 33.
533. *Σύντ. Θ. Χ.*, 'Η μέση ἐκπαίδευση στὸ νομὸ Εἰάνθης, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 10, 'Απρίλ. 1963, σ. 98 - 101.
534. Τὰ βραβεῖα τοῦ λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ τῶν πνευματικῶν σωματείων τῆς Θράκης, [σημειώμα], ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 5 Μαΐου 1963.
535. *Τζουνῆς Τρ. Β.*, 'Απὸ τὸ ἑλληνικὸ χωριὸ Πέτρα 40 'Εκκλησιῶν. 'Ο Θρακικὸς ἀγὼν 1903 - 1912, ἐφ. «Χαραυγὴ» Κομοτηνῆς, 7 - 14 Μαρτ. 1963.
536. *Τιμόθεος Μαρωνείας*, 'Επισκοπικὸς κατάλογος Μητροπόλεως Μαρωνείας, περ. «'Εκκλησία», Μ', ἀριθ. 3, 1 Φεβρ. 1963, σ. 51 - 54.
- 537.* *Volk O.*, Philippopolis in Thracien, «Lexikon Theologie und Kirche» VIII, 1963, σ. 463.
- 537a. *Wiesner Joseph*, Die Thraker Studien zu einem versunkenen Volk des Balkanraumes Stuttgart. Kohlamer 1963. Σχ. 8ο, σ. 256 + 22 χάρτ. + 12 πίν.
- Κρίση, R. Werner, «Gnomon», 37, München 1965, σ. 278-281.
538. *Χασηριζόγλου Εὐρ.*, 'Απολογισμὸς δράσεως καὶ πρόγραμμα τοῦ

Δημάρχου Ξάνθης Εὐριπίδου Χασηρετζόγλου κατὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογὰς 1929, Θ.Χ., Γ', ἀριθ. 12, Ὀκτ. 1963, σ. 189 - 196.

539. **Χατζηγεωργίου Παναγ. Γ.**, Ἡ Ἀγαθούπολις τῆς Βορειανατολικῆς Θράκης, Α.Θ., 29, 1963, σ. 337 - 394. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 114.

540. **Χιονίδης Γεώργ. Χ.**, «Θρακικά», τόμος 36ος. Κριτικὸν σημεῖωμα, ἐφ. «Φρουρὸς τῆς Ἡμαθίας» Βεροίας, 4 Μαρτ. 1963.

541. Χονδροειδῆς ἐκβιασμός ἢ ἄλλη πολιτικὴ ἐνέργεια, «Ἡ Θράκη εἶναι τουρκικὴ». Τὸ κατάπτυστον αὐτὸ σύνθημα ἀνεγράφη τουρμιστὶ εἰς τοίχους τῆς Κομοτηνῆς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 1 Σεπτ. 1963.

1964

542. **Ἀναστασίου Ἰω. Ε.**, Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεσιᾶδος Μητροπόλις, Θ.Η.Ε., 4, 1964, στ. 1208 - 1210.

543. **Ἀντώνιος Μητροπολίτης Ξάνθης**, Ὁ Ξάνθης Ἰωακείμ (Μαρτινιανός). Ἱστορικὸν σημεῖωμα Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 15, Ἰούλ. 1964, σ. 135 - 137.

544.* Archeologiceski muzej Plovdiv, Sofia, 1964, σ. 160 + 100 εἰκ.

545. **Βεῖκου Σερραμέτη Καίνα**. Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παλιᾶς Ξάνθης. Μέρους δεύτερο. Γλωσσάριο [συνέχεια τῶν ἀριθ. 8, 174, 259, 364, 469], Θ.Χ. Δ', ἀριθ. 13, Ἰανουάρ. 1964, σ. 53 - 54 [Π - Ρ], ἀριθ. 15, Ἰούλ. 1964, σ. 188 - 191 [Σ].

546. — Ἡ θάλασσα στὸ χωριό μου [λαογραφικὰ Ἐπιβατῶν], Θ.Χ., Δ' ἀριθ. 14, Ἀπρῖλ. 1964, σ. 115 - 124.

547. **Besevliev V.**, Wo lag} der Bischofssitz Diokletianopolis in Thrakien, «Linguistique Balkanique», IX, 2, Sofia, 1964 σ. 49-56.

548. **Βιζυηνὸς Γεώργ.**, Διατὶ ἡ μηλιὰ δὲν ἔγινε μηλέα [διήγημα. Ἀναδημοσίευση], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 15, Ἰούλ. 1964, σ. 157 - 160.

549. — Πῶς οἰκονομεῖται ὁ χρόνος [παιδικὸ διήγημα. Ἀναδημοσίευση], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 16, Ὀκτ. 1964, σ. 194 - 198.

550. — Τρία ποιήματα [Ὁ διδάσκαλός μου—Καθαρὰ λόγια—Ἀπένταρος μουσαφιρεύει. Ἀναδημοσίευση], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 16, Ὀκτ. 1964, σ. 198 - 200.

551. **Γιαννόπουλος Χρήστος Γ.**, Τὸ Πράγγιον τοῦ Ν. Ἐβρου (Κοινωνιογραφικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη), Α.Θ., 30, 1964, σ. 345 - 408. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 123.

552. **Δανδαλίδης Δημ.**, Λαογραφία. Ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸ παιδί. Ἀπὸ τῆ λαογραφία τῶν Ἀβδήρων, Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 13, Ἰανουάρ. 1964, σ. 52 - 53.

553. — Διορθώσεις στο ὀδοπορικὸ τῶν Ἀβδήρων [ἐπιστολὴ με διορθώσεις στὸν ἀριθ. 577], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 16, Ὀκτ. 1964, σ. 254.

554. Δημόκριτος, Θ.Η.Ε., 4, 1964, στ. 1096 - 1097.

555. **Διαμάντης Κωνστ. Ἀθ**, Πρόλογος [Περιλαμβάνονται, 1. Ὁ τριακοστὸς τόμος ὡς σημαντικὸς σταθμὸς. 2. Ἡ ἀξία τῶν ἐρευνητῶν. 3. Πρέπει νὰ ἰδρυθοῦν εἰδικὰ ἰδρύματα Μελετῶν. 4. Ὁ Πολ. Παπαχριστοδούλου ὡς διατηρητὴς τῆς μνήμης τῆς Θράκης], Α.Θ., 30, 1964, σ. 5 - 16. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 116, με τὸν τίτλο, Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου τηρητοῦ τῆς μνήμης τῆς Θράκης.

556. — Θραῖκες ἀγωνισταὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Γ' Α.Θ., 30, 1964, σ. 17 - 64. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 117.

557. Διοικητικὰ Θρακικοῦ κέντρου κ.λ.π. περ. «Θρακικά», 38, 1964, σ. 287 - 315.

558.* *Evelpidis Christos*, *Anastenaria*, un culte dionysiaque contemporain, «Cahiers du Sud», 51 année 1964, Nr. 377.

559. *Eyice S.*, Alexis Apocauque et l'eglise byzantine de Sélybria (Silivri) περ. «Byzantion», 34,, Bruxelles, 1964, σ. 77-104 + 7 πίν.

560. *Grabar A.*, Un reliquaire provenant de Thrace, «Cahiers Archéologiques», Paris, 14, 1964, σ. 59-65.

561. Ἡ δράση τοῦ «Θρακικοῦ κέντροι», ἐφ. Ἡ «Προοδευτικὴ» Ξάνθης, 7 Σεπτ. 1964.

562. Ἡ Κύπρος καὶ ἡ Δυτικὴ Θράκη. Μία εὐστοχος ἀπάντησις στὸν Ἄρνολντ Τόυνμπη. Τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἀντικρούει τὸν Ἄγγλον ἱστορικόν. Προσπάθεια ὑποταγῆς τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας εἰς τὴν μειονότητα, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 25 Ἰανουαρ. 1964.

563. Θρακικὸν κέντρον. Πλουσία δραῖσις 37 ἐτῶν. Προικοδότησις ἀπόρων κορασίδων. Τὸ λαογραφικὸν σύγγραμμα «Θρακικά», ἐφ. «Ἐλεύθερος Λαὸς» Θεσσαλονίκης, 14 Ἰανουαρ. 1964.

564. Ἱστορία τῶν σχολείων ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας Διδυμοτείχου - Σουφλίου. Συλλογικὴ ἐργασία τῶν διδασκάλων τῆς περιφερείας με ἐπεξεργασία ἐπιτροπῆς διδασκάλων καὶ ἐποπτεία τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτ. Σχολείων Νικ. Μανειώτη, Ἀθῆναι [1964], Σχ. 8°, σ. 222.

565. Ἰωάννης Μαγριώτης. Διδάσκαλος τῆς Θράκης, Μικρᾶς Ἀσίας, Σμύρνης, Ἀθηνῶν. Δήμαρχος Νέας Σμύρνης. Ἀθῆναι 1964. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 118, Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 15.

566. **Καλατζῆς Κώστας**, Ὑστερα ἀπὸ τὸ ψευδολόγο ἄρθρον. Ὁ ἱστορικὸς Ἄρνολντ Τόυνμπη καὶ ἡ Θράκη μας, [ἐπιστολὴ] ἐφ. «Ἐλεύθερος», 2 Φεβρ. 1964.

567. [Κάλαντα Μαδύτου], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος» Ἰανουάρ. 1964.

568. [Καλλίμαχος Δημ. Βιογραφικὰ καὶ κριτικὰ γιὰ τὸ ἔργον του. Ἐκ-

δηλώσεις για τὸ θάνατό του], περ. «Θρακικά», 38, 1964. Στις σ. 23 - 27, **Δ. Καλλιμάχου**, Μελέτιος ὁ νέος Πατριάρχης καὶ στίς σ. 40 - 238, τοῦ ἰδίου, Διδάγματα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν διχόνοιαν.

569. **Κατζάνης Μιχ.**, Σὰν ἓνα φιλολογικὸ μνημόσυνο. Ὁ δόκτωρ Δ. Καλλιμάχος..., ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάιος καὶ Ἰούν. 1964.

570. — Μαουτινῆς μορφῆς καὶ εἰκόνες. Ἡ Καντίνα καὶ ὁ Μαῦτιανὸς επιχειρηματίας, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰουλ. 1964 [συνέχεια τῶν ἀριθ. 299, 391].

571. — Ἀπ' τὸ Β' εὐλαβικὸ προσκύνημα (Αὐγουστος 1963). Στὴ νοσταλγημένη Μάδυτο τοῦ Ἑλλήσποντου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰουλ. 1964.

572. — Πατριωτικὰ διηγήματα. Νόστιμον ἡμᾶρ, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὔγ. 1964.

573. — Εὐλαβῆς ἀπότισις φόρου τιμῆς. Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῶν εἰκόνων Μαδύτου καὶ Γαϊτανάκη [ὀμιλία], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1964.

574. **Κολυβά Θάλεια Ν.**, Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Κυπριακοῦ. Ἀτόπημα ἱστορικῶν. Οἱ ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς Θράκης, ἐφ. «Ἐλευθερία», 19 Ἰανουαρ. 1964.

575. **Κόρακας Ἀργης Ν.**, Ξάνθη [ποίημα 1938], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 14, Ἀπρίλ. 1964, σ. 105.

576. **Κούρκουλας Γαβρ.**, Ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ἔφυγαν. Νικόλαος Σ. Νικολόπουλος Μαδύτιος. (Ἀντὶ φιλολογικῶ μνημοσύνου), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὔγ. 1964.

577. Κοψίδης Ράλλης, Ὀδοπορικὸ τῆς περιοχῆς Ἀδδήρων (Μὲ σχέδια τοῦ ἰδίου), Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 15, Ἰουλ. 1964, σ. 171 - 180, Βλ. καὶ ἀριθ. 553.

578. — Ἡ λεηλασία τῶν ἀρχαιοτήτων στὴ Θράκη [ἐπιστολή], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 16, Ὀκτ. 1964, σ. 254 - 255.

579. **Κραντονέλλη Ἀλεξάνδρα**, Ἡ κατὰ Λατίνων Ἑλληνο - βουλγαρικὴ σύμπραξις ἐν Θράκη 1204 - 1206. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φιλοσ. Σχολὴν τοῦ Ἑθν. καὶ Καποδ. Πανεπ. Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1964. Σχ. 8°, σ. 105 + 1 χάρτ.

Κρίσεις, R. Janin, R.E.B., 22, 1964, σ. 316-317. — Paul Speck, περ. «Balkan Studies», 6, 1965, σ. 443-446. — G. J. Theodorides, B.Z., 59, 1966, σ. 139-141.

580. **Κωνσταντινίδης Ἐμμ. Ἰ.**, Δριζιπάρα, Θ.Η.Ε., 5, 1964, στ. 224 - 225.

581. **Κωνσταντινίδης Ἰω. Χ.**, Εὐγένιος [Μητρ. Ἀγχιάλου, ἔθνομάρτυς], Θ.Η.Ε., 5, 1964, στ. 1013 - 1015.

582. **Lehmann Phyllis Williams**, The wall decoration of the Hieron in Samothrace, περ. «Balkan Studies», 5, 1964, σ. 277-286, + XIV πίν.

583. **Μανιατάκος Γ.**, Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Διεθνoῦς ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης. Ἡ Βόρειος Ἑλλάς στὸν βαλκανικὸ εἰρηνικὸ ἀνταγωνισμό. Ἱστορικὲς προοπτικὲς γιὰ τὴ Μακεδονία καὶ Θράκη, ἐφ. «Ἴα Νέα», 28 Σεπτ. 1964.

584. **Μαισοῦκας Νικ.**, Ἡ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς φιλοσοφικὴ ἀντίληψις ἐν σχέσει πρὸς θρησκευτικὰς τάσεις τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 14, Ἰαν. 1964, σ. 88 - 97.

584a. **Matz Fr.**, Διονυσιακὴ τελετὴ, *Archaeologische Untersuchungen zum DionysosKult in hellenistischer und römischer Zeit* (Akademie der Wissenschaften und der Literatur Abhandlungen der geistes und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1963, 15). Wiesbaden 1964. Σχ. 8^ο, σ. 70+38 πίν.

585. **Μισσηλίδης Σ.**, Ἡ «Ἐστία» Ν. Σμύρνης. Διὰ τὸν κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος» καὶ «Κόσμος», 25 Ὀκτ. 1964.

586. **Μόραλης Ζήσης.** Τὸ θρακικὸν τραγούδι καὶ ἔθιμον, ἐφ. «Ἐλευθερὴ Θράκη», Ἀλεξανδρουπόλεως, 30 Ἰουλ. 1964.

587. **Μπακαλάκης Γ.**, Ἐπιτύμβιοι βωμοὶ ἀπὸ τῆς Θράκης, Α.Δ., 18 (1963), Μέροσ Α'. Μελέται, 1964, σ. 161 - 165 καὶ Πίνακες, ἀριθ. 72a, 73.

588. — Ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ στὸν κάτω Ἔβρο [ἀνακοίν. στὸ 8ο διεθνὲς ἀρχαιολογικὸ συνέδριον τοῦ Παρισιοῦ], Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 13, Ἰανουάρ. 1964, σ. 7 - 12.

589. **Ντοῦφος Δημ.**, Στίχοι Μαῦτιανοί, πάρα πολὺ παλιοί. Ἡ γάμουσ τ' Ἀχμάκ' (Ἀφήγησις ἐνὸς παλίου μιλωνᾶ), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰουλ., - Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1964.

590. Ὁ ἀκαταπόνητος μελετητὴς ἠθογράφος καὶ χρονογράφος τῆς Θράκης Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου. Τμητικαὶ ὁμιλίες εἰς τὴν «Ἐστία Νέας Σμύρνης», [τοῦ **Π. Χαλδέζου** καὶ **Ν. Ε. Μηλιώρη**], ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 1 Νοεμβρ. 1964.

591. Ὁ **Βόρειος**, Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ὁ κόσμος, [γιὰ τοὺς Πομάκους τῆς Θράκης], ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 5 Φεβρ. 1964.

592. **Οικονόμου Χρ.**, Ἀπὸ τὴν Μάδντον τοῦ Ἑλλήσποντου (Νοσταλγικὸ ταξίδι τὸν Αὔγουστο 1963), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰουλ. - Δεκ. 1964.

593. **Παναγιωτόπουλος Ἰ. Μ.**, Βακχικοὶ θίασοι. Ἡ σημερινὴ λαϊκὴ λατρεία τῶν Θρακῶν, ἐφ. «Ἐλευθερία», 19 Ἀπριλ. 1964.

594. **Παπαδόπουλος Θεοχ.**, Λαογραφικὰ Δορκάδος [Κιλκίς. Οἱ κάτοικοι εἶναι πρόσφυγες ἀπὸ τὸ Καρατζάκιο τῆς Ἀνατολ. Θράκης], Α.Θ., 30, 1964, σ. 273 - 344. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 122.

595. **Παπακωνσταντίνου Θ.**, Προτάσεις χωρὶς ἀντίκρουσμα. Μόνον ἢ αὐτοδιάθεσις καὶ ὄχι ἢ ἀπαλλαγὴ (ποῦ προτείνει ὁ Τόνημη) ἢ ἢ διχοτόμησις (ποῦ συνιστᾷ ὁ «Ἡμερησίος Τηλέγραφος») ἀποτελεῖ δικαίαν καὶ ρεαλιστικὴν λύσιν διὰ τὴν Κύπρον, ἐφ. «Μεσημβρινή», 18 Ἰανουαρ. 1964.

596. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.**, Γεώργιος Βιζυηνός 1849 - 1896. Ἀφιέρωμα. Ἀθήναι 1964. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ. ἀριθμ. 120. Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 44. [Συγκέντρωση καὶ ἀνατύπωση παλιότερων ἀρθρῶν καὶ μελετῶν γιὰ τὸ Βιζυηνό].

597. — Ἀγωνιστικὴ ἐπιχειρηματολογία ἀπὸ ἱστορικὲς πηγές τῆς ἐλληνικότητος τῆς Θράκης, Α.Θ., 30, 1964, σ. 65 - 272 [Συγκέντρωση 70 ἀρθρῶν καὶ μικρῶν μελετῶν ποὺ πρωτοδημοσιεύθηκαν κατὰ καιροὺς σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά].

598. — Βιβλιοκρισία δημοσιευμάτων Ε.Θ.Μ., [ἀριθμ. 115 - 123], Α.Θ., 30, 1964, σ. 436 - 437.

599. — Ἐνα βυζαντινὸ μνημεῖο εἰς τὴν περιοχὴν Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἀνατολ. Θράκης, Α.Θ., 30, 1964, σ. 446 - 449.

600. — Χριστουγεννιάτικος Θρακικὸς ἀντίλαλος [διήγημα. Ἀναδημοσίευση], ἐφ. «Θεσσαλονίκη» Θεσσαλονίκης, 24 Δεκ. 1964.

601. — Τὰ Χριστουγεννιάτικὰ μᾶς ἔθιμα. Τέτοια ἐποχὴ στὴ Θράκη, ἐφ. «Κόσμος», 25 Δεκ. 1964.

602. — Περσασμένα κι ἀλησμόνητα. Πασχαλιὰ στὴ Μάδυτο τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἀπρίλ. 1964.

603. **Παπιάς Ο.**, 50ετηρὶς μᾶς ἀποφράδος. Ὁ ξεριζωμὸς τῶν Ἀγαθουπολιτῶν μέσα σ' ἓνα τρίωρο. Ἀλύτρωτοι 300.000 Ἕλληνες. Δικαιοσύνη τῶν ἰσχυρῶν καὶ σκοπιμότης, ἐφ. «Δράσις» Θεσσαλονίκης, 18 Μαΐου 1964.

604. **Πατρινέλης Χ. Γ.**, Γανοχώρων Μητρόπολη, Θ.Η.Ε., 4, 1964, στ. 230 - 232.

605. **Πλακούδης Χαρ.**, Μαῦτιανὰ καιώματα. Ντάμα [χρονογράφημα], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάϊος καὶ Ἰούν. 1964.

606. — Πονεμένοι στίχοι. Ἄμοιρη Μάδυτο!., ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὐγ. 1964.

607. — Ὁ Ἑλλήσποντος [ποίημα], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἀπρίλ. 1964. — [Κατάρτα, ποίημα γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Μαδύτου], Αὐτ. Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1964.

608. **Ποιμενίδης Ἄγγ.**, Μορφές τῆς Θράκης. Ὁ καπετὰν Νικόλαος Κεφαλᾶς καὶ τὰ ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα τοῦ Ἑβρου, Θ.Χ., Δ', ἀριθ. 14, Ἀπρίλ. 1964, σ. 98 - 103, ἀριθμ. 15, Ἰούλ. 1964, σ. 181 - 187.

609. — Οἱ ἀρχαιότητες τῆς Θράκης καὶ ἡ ἐγκατάλειψή τους. Θ.Χ., Δ', ἀριθμ. 16, Ὀκτ. 1964, σ. 209 - 219.

610. **Σταυρίδης Βασ.**, Γερμανὸς ὁ Στρυνόπουλος. Μητροπολίτης Θυατείρων, Θ.Η.Ε., 4, 1964, στ. 408 - 410.

611. — Δέρον Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 4, 1964, στ. 1016 - 1017.

612. **Σύνταξη τῆς «Ποντιακῆς Ἑστίας»**, Δημήτριος Καλλιμάχος

1879 - 1963. Τι λέγουν οἱ ξένοι δι' ἐκεῖνον, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ὀκτ. καὶ Νοέμβρ. 1964.

613. Τὰ περιεχόμενα δημοσιεύματα κατὰ συγγραφεῖς τῶν τριάντα τῶν 1934 - 1964 τοῦ Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ, Α.Θ., 30, 1964, σ. 451 - 472.

614. *Touhbee Arnold*, Νὰ δώσωμε τὴ Δυτ. Θράκη γιὰ νὰ πάρωμε τὴν Κύπρο. Θὰ ἱκανοποιῶντο ἔτσι αἱ δύο τοπικαὶ πλειονότητες. Ἑλλάς καὶ Τουρκία θὰ ἀπέκτων δύο σχεδὸν ἰσομεγέθεις ἐπαρχίας, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 7 Ἰανουαρ. 1964.

615. *Τρυφερούλης Κωνστ.*, Σημειώματα. Ἀνάγλυφον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εὐρέθη νοτίως τῆς Ἐυλαγανῆς παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στρούμην, Α.Θ., 30, 1964, σ. 443 - 446.

616. Ὑπὸ τὰ μειδιάματα τοῦ «Γκαουλαίτερο», ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 13 Ὀκτ. 1964.

617. *Φορδópουλος Νικ. Δ.*, Γρηγόριος ὁ Δέρκων [ἐθνομάρτυς], Θ.Η.Ε., 4, 1964, στ. 798 - 800.

618. *Χαλκέντερος Π.*, Κύπρος καὶ Δυτικὴ Θράκη. Ἡ ἐξωφρενικὴ πρόταση τοῦ ξεμωραμένου Βρεταννοῦ ἱστορικοῦ - φιλοσόφου Τόυνμπη: Νὰ δώσωμε τὴν Ἑλληνικὴ Θράκη στὴν Τουρκία γιὰ νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κύπρο, ἐφ. «Ἐλεύθερος», 12 Ἰανουαρ. 1964.

619. *Χρυσόστομος Παπαδόπουλος*, Ἀρχιεπίσκοπος, Ἀπ' τ' ἀλησμόνητα ἔθιμά μας. Τὸ πανηγύρι, Τὰ «Νιάμερα» τῆς Παναγίας στὴ Μάδυτο, τὴν παλιὰ μας Πατρίδα [ἀναδημοσίευση], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὐγ. 1964.

619a. *Zawadzki T.*, Emporium Piretensium. Contribution à la géographie historique des Provinces de Thrace et de Mésie inférieure, Β.С.Н., 83, 1964, σ. 531-538.

1965

620. *Ἀθανασιάδης Παρασκευᾶς*, Χωρίον Βαίριον (Μπαϊρκοῖ) Θράκης, Α.Θ., 31, 1965, σ. 312 - 322. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 130.

621.* *Angelov P.*, Trakija i bulgarovizantijskite otnosenija do padameto j pud turska vlast, «Izvestija d. Thrakischen Wissenschaftl. instituts», 1, 1965, σ. 63-91.

622. *Ἀσημομύτης Βασ.*, Τὸ «Γιωργάκι τῆς Μιχαλιέσσας» καὶ τὸ Σαμμάκοβο. Μιὰ ἐξήγησι, ἀκόμη μιὰ, γιὰ τὴν αἰτία τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ Γεωργ. Βιζυνηοῦ, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἀνοιξή 1965, σ. 93 - 99.

623. *Βαβρίτσας Ἀ.*, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Θράκης - Σαμοθρά-

κη, Α. Δ., 18, (1963). Μέρος Β' — Χρονικά 2, 1965, σ. 260, και Πίνακες, ἀριθ. 299α - 300β.

624. **Βαφειδής Νικόλ. Ἀρχιμ.**, Φάκελος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς 434 [Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Σουφλίου], Α.Θ., 31, 1965, σ. 289 - 300. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 128.

625. **Βεΐκου-Σεραμέτη Κατίνα**, Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παληᾶς Ξάνθης [συνέχεια τῶν ἀριθ. 8, 174, 259, 364, 469, 545], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 112 - 113 [Σ - Τ], Ε', ἀριθ. 20, Ὀκτ. 1965, σ. 237 - 240 [Τ - Ψ].

626. — Ρυθμοὶ στὸν πονεμένο τῆς Βιζύης [στίχοι γιὰ τὸν Βιζυηνό], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 87 - 89.

627.* **Beldiceanu-Steinherr I.**, La conquête d' Adrianople par les Turcs. La pénétration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomanes, «Travaux et Mémoires», 1, Paris, 1965, σ. 439-461.

628. **Βιζυηνός Γεώργ.** [ἀναδημοσιεύσεις], Ἀποσπάσματα [παιδικὸι στίχοι], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 4. — Ὁ Μοσκῶδ - Σελήμ [διήγημα. Ἀποσπάσματα], Αὐτ. σ. 5 - 16. — Τὸ μόνον τῆς ζωῆς του ταξειδίου [διήγημα. Ἀποσπάσματα], Αὐτ. σ. 45 - 51. — Παιδικὴ Θεολογία. Χελώνη καὶ ἵππος [παιδικὰ ποιήματα], Αὐτ. σ. 63. — Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος [ποίημα], Αὐτ. σ. 66. — Ὁ Τρομάρας [παιδικὸ διήγημα], Αὐτ. σ. 69 - 80. — Νοσταλγία [ποίημα], Αὐτ. σ. 86. — Λί νηρηίδες [ποίημα. Ἀποσπάσματα], Αὐτ. σ. 90 - 92.

629. **Γαργαλᾶς Ἡλ. Γ.**, Ξάνθη. Καινούργια ἔργα ζητᾶ ἡ Θράκη, ἐφ. «Δραῖσις» Θεσσαλονίκης, 7 Ἰουν. 1965.

630. **Γεργαῆς Νικ.**, Ἡ ἐλευθέρωση τῆς Ξάνθης καὶ οἱ πρωτεργάτες τῆς νίκης, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 20, Ὀκτ. 1965, σ. 225 - 228.

631. **Γιαννακάκης Γεώργ. Ἰ.**, Τὶ ἐγένετο ὁσάκις ἐκτίζετο νέο σπίτι (ἕνα κείμενο ἑκατὸ χρονῶν), Α.Θ., 31, 1965, σ. 59 - 61.

632. **Γριτσόπουλος Τάσος Ἀθ.**, Θράκη, Θ.Η.Ε., 6, 1965, στ. 525 - 530.

633. **Δανδαλίδης Δημ.**, Ἀδδηρα. Χειρόγραφες σημειώσεις, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 19, Ἰούλ. 1965, σ. 167 - 168.

634. Διοικητικὰ Θρακικοῦ Κέντρου, περ. «Θρακικά», 39, 1965, σ. 205 - 274, 293 - 307 [στὶς σ. 298 - 307, **Ἰακώβου Ἰβηρίτου**, Λόγος διηγηματικὸς καὶ ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς Ἁγίους Πέντε νεομάρτυρας τοὺς ἐκ Σαμοθράκης, 1843].

635. **Δόξας Τάκης**, Ὁ ἄνθρωπος κ' ὁ δημιουργὸς Βιζυηνός. Μιὰ παιδικὴ πληγωμένη ψυχὴ, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 64 - 65.

636. Ἐγινε συνέδριο στὴν Ξάνθη. Ἡ Θράκη ζητᾷ ἐπιτακτικὰ τὴ λύση προβλημάτων της. Ποῖα τὰ κυριότερα αἰτήματα, ἐφ. «Τὰ Νέα», 11 Ἰανουαρ. 1965.

637. Ἐνδιαφέροντα θέματα συνεζητήθησαν κατὰ τὸ Πανθρακικὸν συνέδριον συγκληθέν διὰ πρώτην φορὰν εἰς Ξάνθη, ἐφ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 5 Ἰανουαρ. 1965.

638. Ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν ἐσημείωσεν «ἡ ἑβδομάς τῶν Θρακῶν φοιτητῶν», ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 14 Μαΐου 1965.

639. Εὐγενίδης Εὐγένιος [Βιογραφικὰ - Τὸ ἴδρυμα], περ. «Θρακικά», 39, 1965, σ. 87 - 113.

640. **Ἐθισταθίου Γεώργ.**, Ἡ Θράκη ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων, Α.Θ., 31, 1965, σ. 209 - 284. — Καὶ σὲ ἀνάπτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 126.

641. **Ζιτσαῖα Χρυσ.**, Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Βιζυηνός, Θ.Χ., Ε', ἀριθμ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 55 - 62.

642. — Γεώργιος Βιζυηνός [στίχοι ἀφιερωμένοι], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 102.

643.* **Fol A.**, Le développement de la vie urbaine dans les pays entre le Danube et la mer Egée jusqu'à la conquête romaine, περ. «Études Balkaniques», 2-3, Sofia, 1965, σ. 309-317.

644. Ἡ δρᾶσις τοῦ Θρακικοῦ κέντρου, ἐφ. «Τύπος τῆς Θράκης» Ἀλεξανδρουπόλεως, 7 Μαρτ. 1965.

645. Ἡ Θράκη εἶναι βουλγαρικὴ! Μία ἀκόμη ἐκδήλωσις Βουλγαρικοῦ θράσου. Ὁ ἀποκαλυπτικὸς χάρτης, ἐφ. «Ἀκρόπολις», 25 Νοεμβρ. 1965.

646. Ἡ καταβαλλομένη ὑπὸ τῶν Σλαύων προσπάθεια πλαστογραφῆσεως τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης. Τὰ Ἄβδηρα μαρτυροῦν τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἐδαφῶν ἀλλὰ τὰ εὐρήματα διαφεύγουν εἰς τὸ ἑξωτερικόν. Ἐρώτησις τοῦ βουλευτοῦ Ξάνθης κ. **Μιχαηλίδη**, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 8 Ἰουλ. 1965.

647. Ἡ κυβέρνησις ἐνδιαφέρεται ὄλως ἰδιαίτερος διὰ τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Θράκης. Λόγοι τῶν κ.κ. **Δ. Παπασπύρου** καὶ **Ἄ. Μπαλιτσιῆ**, ἐφ. «Ἐλευθερία», 19 Ἰανουαρ. 1965.

648. Ἦρχισε τὰς ἐργασίας του εἰς Ξάνθη τὸ πρῶτον Πανθρακικὸν συνέδριον, ἐφ. «Θεσσαλονίκη» Θεσσαλονίκης, 4 Ἰανουαρ. 1965.

649. Θὰ ἐκτελεσθοῦν σημαντικὰ παραγωγικὰ ἔργα εἰς Θράκην ἐφέτος, ἀνεκοίνωσεν ὁ κ. **Μαλλιάνης**, ἐφ. «Ἐλευθερία», 20 Μαΐου 1965.

650. **Θέμελης Γ.**, Οἱ στίχοι τοῦ φρενοκομείου τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 100 - 102.

651. **Θεοδωρίδης Τριαντ.**, Ἐπὶ τῷ σημερινῷ μνημοσύνῳ εἰς Ν. Σκοπὸν. Ὁ διωγμὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀ. Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐθνι-

κὸν προπύργιον, ἡ καιμόπολις Σκοπός, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 26 Σεπτ. 1965.

652. — Μία τραγικὴ πεντηκονταετηρίς. Ὁ διωγμὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὰ μαρτύρια Σαμμακοβίου, Τρουλιᾶς, Σοφίδων, Σκεπαστοῦ καὶ Κρυόνερου, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 16 Ὀκτ. 1965.

653. — Μία τραγικὴ πεντηκονταετηρίς. Ὁ διωγμὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μία ἀνέκδοτος ἱστορικὴ ἐκθεσις τοῦ Μητροπολίτου τῆς Τυρολόης, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 17 Ὀκτ. 1965.

654. **Θεοχάρη Μαρία**, Οἱ ἐργάται τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Πολύδωρος Παλαχριστοδούλου (Μία ζωὴ ἀφιερωμένη στὴ Θράκη), ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 14 Ἀπριλ. 1965, καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος», 20 Ἰουν. 1965.

655. — Ἡ Φιλιππούπολις Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν δουλεγέρηδων, ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 4 Αὐγ. 1965 καὶ Α.Θ., 31, 1965, σ. 465 - 470.

656. **Θρακιώτης Κώστας**, Ὁ Γεώργιος Βιζυηνός (1849 - 1896). Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 17 - 44.

657. Ἱεραὶ ὑποχρεώσεις. Ἐθνησκευτικὸν καὶ φιλολογικὸν μνημόσυνον καὶ τὰ 50 χρόνια ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς γενετείρας μας Μαδύτου, [ὀμιλίαι - στίχοι κλπ.], ἐφ. «Ἑλλήσποντος», Ἀπριλ. καὶ Μάϊος 1965.

658. **Ἰντιάνος Α. Κ.**, Ὁ Βιζυηνὸς στὴν Κύπρο, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 81 - 85 [ἀνατύπωση].

659. **Ἰω[αννίδης] Στέφ.**, Ἐνα ἀφιέρωμα Γεώργιος Βιζυηνός... Τιμὴ γιὰ τὰ «Θρακικὰ Χρονικά», Θ. Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἐνοιξη 1965, σ. 1 - 4.

660. — Ἡ Ξάνθη. Μία περιοχὴ μὲ πλούσιο ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον ποῦ πρέπει νὰ ἀξιοποιηθεῖ. Νὰ ἀποκαλυφθεῖ ὁλόκληρο τὸ Ἀρχαῖο θέατρο στὰ Ἀβδηρα, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 19, Ἰουλ. 1965, σ. 125 - 127.

661. — Ἀντικείμενα ἀπὸ τὴν Ξάνθη, στὸ Ashmolean Museum Oxford. Ἀνακοίνωση, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 19, Ἰουλ. 1965, σ. 128 - 129.

662. **Jirecek K.**, Ἡ ἱστορία τῶν Βουλγάρων, [ἀπόσπασμα], Α.Θ., 31, 1965, σ. 301 - 311. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 129.

663. **Καβασακάλης Σωτ.**, Τὰ τρία γεφύρια στὶς Σάτρες, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 19, Ἰουλ. 1965, σ. 137 - 139.

664. [Καλλίμαχος Δημ. Σχόλια, κρίσεις, ὀμιλίαι, ἐκδηλώσεις «εἰς μνήμην» του κλπ.], περ. «Θρακικά», 39, 1965, σ. 12 - 78.

665. **Καραπαναγιώτιον Σαπφώ**, Χαρούμενα κι' εὐτυχισμένα χρόνια.

Ἡ Μάδυτος καὶ τὰ πανηγύρια τῆς, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν., - Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1965.

666. **Κατζάκης [Μιχ. Κ.]**, Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς γενετήρας μας πατρίδος. Μάδυτος καὶ Μαδύτιοι, [λογοτεχνικὴ ἐπεξεργασία ἱστορικῆς ὕλης], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Φεβρ. - Δεκ. 1965. Βλ. καὶ ἀριθ. 758.

667. — Μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Ὁ ἐκ Μαδύτου Χρῦσανθος Καραμάλλης ὁ μουσικὸς δεσπότης. Αἰωνία τιμὴ διὰ τὴν εὐανδρον γενετήριάν μας Μάδυτον, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ὀκτ. - Δεκ. 1965, Βλ. καὶ ἀριθ. 759.

668. — Ἄπ' τὴ λαογραφία μας, Μαῦτιανὰ νανουρίσματα (ἀπ' τὴ λαογραφικὴ σύλλογὴ 1928), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1965.

669. **Κλήμη - Παναγιωτοπούλου Σοφ.**, Βιζυηνὸς καὶ Βιζῶ, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 52 - 54.

670. **Κουγκίδης Κωνστ.**, Ἡ διπλωματικὴ δράσις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου [ἐπιστολὴ], ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 21 Ἀπριλ. 1965.

671.* **Κοῦκος Μόσχος**, Προσοχὴ στὴ Θράκη. Ἐνα αἶτημα: Ἰδρυσι Ἀνωτάτης Σχολῆς στὴν ἀκριτικὴ περιοχὴ μὲ τὴν αἰωνία Ἑλληνικὴ παράδοσι, περ. «Ἑλληνικὰ θέματα», Αὐγ. 1965.

672. **Κουρούσης Σταῦρ. Ἰ.**, Ἰωάννης [Καντακουζηνός], Θ.Η.Ε., 7, 1965, στ. 29 - 35.

673. **Κοψίδης Ράλλης**, Ξάνθη [ὀδοπορικὸ], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 19, Ἰούλ. 1965, σ. 130 - 136.

674. **Κυριακίδου - Νέστορος Ἄλκη**, Τὰ ὑφαντὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. Ἐθνικὸς ὄργανισμὸς Ἑλληνικῆς χειροτεχνίας. Ἀθήνα 1965. Διδακτορικὴ διατριβὴ ὑπόβληθεῖσα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Σχ. 4°, σ. 124 + 1 χάρτ. + 37 ἔγχρ. πίν. [56 γραμμικὰ σχέδια μέσα στὸ κείμενο].

Κρίση, **Χαρὰ Κισσέ**, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 25 Μαρτ. 1966.

675. **Κύρου Ἡλίας Ἰ.**, Ταξιδεύοντας, Δυτικὴ Θράκη, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 28 Μαρτ. 1965.

676. **Κωνσταντινίδης Ἐμμ. Ἰ.**, Ἡρακλείας, Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 6, 1965, στ. 59 - 62.

677. **Κωνσταντινίδης Ν. Κ.**, Θρακικὰ «Ἐπιλήνια» (Ὁ «Τρύγος» τοῦ Σκοποῦ) Ἀθήναι 1965. Σχ. 8°, σ. 94 [στίχοι. Στίς σ. 89 - 93, ἐρμηνεῖα Θρακικῶν λέξεων καὶ πραγμάτων. Σ. 93 - 94, ἱστορικὸ σημεῖωμα γιὰ τὸν Παλαιὸ Σκοπὸ].

678. **Λαζαρίδης Σάβ.**, Τὸ καθολικὸν τῆς ἱερᾶς Μονῆς Ταξιαρχῶν Ξάνθης, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 20, Ὀκτ. 1965, σ. 221 - 224.

679. **Λαύρακας Ἀπόστ. Ἰ.**, Νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις. Περιπέτειες ἐνὸς πρωτοπόρου Μαδυτινοῦ μετανάστου, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούλ. 1965.

679α. *Lehmann Phyllis Williams*, Excavations at Samothrace, A.Δ., 18 (1963). Μέρος Β' — Χρονικά 2, 1965, σ. 261 - 264, και Πίνακες ἀριθ. 301α - 303β.

680. *Διάπη - Ράδου "Αννα Ν.*, Πρὶν ἀπὸ 50 χρόνια. 'Απ' τὴν καταστροφὴ τῆς γενετείρας μας Μαδύτου ὡς τὴ νέα Μάδυτο τῆς Χαλκιδικῆς, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. - Δεκ. 1965. Βλ. καὶ ἀριθ. 773.

680α. *Μανάκας Δημ.*, Σημειώματα. Ἡ κοκοροθυσία στὸ Διδυμοτείχο, Α.Θ., 31, 1965, σ. 444 - 445. [διάφορο τοῦ ἀριθ. 212].

681. *Μανασεΐδης Συμεὼν Ἄ. ὁ ἐξ Αἴνου* (1876), Συλλογὴ ζώντων μνημείων [Παρομιές - Αἰνίγματα - Γλωσσάριο. Ἐπὶ χειρογράφ. 371 τοῦ Φιλ. Σουλ. Κων. πόλεως], Α.Θ., 31, 1965, σ. 30 - 56.

682. *Μαντζαρίδης Γ. Ἰ.*, Ἰωάννης [ΠΔ'. Ὁ Καλέκας], Θ.Η.Ε., 7, 1965, στ. 28 - 29.

683. *Μέρτζος Ν. Ἰ.*, Βορεινὰ ὑστερόγραφα, Μάννα γῆ, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς», Θεσσαλονίκη, 17 Φεβρ. 1965.

684. Μιλτιάδης Ἄν. Σταμούλης 1876 - 1962 καὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἔθνικὸν ἔργον του περὶ Θράκης. Ἀθήναι 1965. Ἐκδ. Ε.Θ.Μ., ἀριθ. 124. Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 14.

684α. *Mirtchev M.*, La nécropole thrace à tumuli au village de Dobrina, «Bulletin du Musée National à Varna», tom. I (XVI), Varna 1965, σ. 33 - 69 [στὰ βουλγαρικά. Στὴ σ. 70, περίληψη στὰ γαλλικά].

685. *Νικολόπουλος Νίκος*, Παλιᾶς ἀναμνήσεις. Ἀποκορηὰ καὶ Καθαρὴ Δευτέρα [ἔθιμα Μαδύτου], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάρτ. 1965.

686. *Νικολόπουλος Παν. Γ.*, Καλλίπολις, Θ.Η.Ε., 7, 1965, στ. 263 - 264.

687. *Ντοῦφος Δημ.*, Στὴ Μάϊτό μας ἀπόψε [ποίημα], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Φεβρ. 1965. — Ὁμιλεῖ ἢ Μάδυτο [στίχοι], Αὐτ. Μάρτ. 1965. — Ἐπὶ τὶς ἀξέχαστες πατρίδες. Χριστουγεννιάτικες κουβέντες στὴν Ἑλλάδα μας (Μαῦτιανὸ μαντὶ καὶ ποντιακὸ πενιρλί) [στίχοι], Αὐτ. Δεκ. 1965.

688. Ὁ ἀρχαιολόγος, Ὀλόχρυση προτομῆ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ ἀνευρέθη εἰς Ἀγίαν Πέτρον Διδυμοτείχου παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πλωτινούπολιν, Α.Θ., 31, 1965, σ. 62 - 64.

689. *Οἰκονομιδης Δημ. Β.*, Καλόγεροι, [θρακικὸ ἔθιμο], Θ.Η.Ε., 7, 1965, στ. 271 - 274.

690. *Π.*, Παραλειπόμενα ἱστορίας. Ὁ Βιζυνητός, ἐφ. «Θεσσαλονίκη» Θεσσαλονίκη, 14 Ὀκτ. 1965.

691. *Παλαιολόγος Π.*, Ἑλλάδα καὶ ἡ Θράκη, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 22 Μαΐου 1965.

692. Πανθρακικὸν συνέδριον εἰς Ξάνθην. Ἐζητήθη ἡ ἴδρυσις ἐργοστασίου ξυλίας, δρυός, σακχάρεως, μετάξης καὶ ἄλλων, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκη, 5 Ἰανουαρ. 1965.

693. **Παπαγιάννης Γιάννης**, Σχολικὲς Μαδυτινὲς ἀναμνήσεις. Μιά πρωτομαγιά στὰ Γαϊτανάκεια, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος» Ἀπρίλ. καὶ Μάϊος 1965.

694. — Παλιὰ Μαῦτιανὰ χρονογραφήματα. Σεπτέμβριος. Σταυρὸς - Τρυγητής, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὐγ. καὶ Σεπτ. 1965.

695. **Παπαδόπουλος Στέφ. Ἐμμ.**, Ἡ Φιλανθρωπία ἐν Σύρφ. Θαλαῖος Δημητριάδης, ἀρχιμανδριότης ὁ Θραῆξ, ἔφ. «Κόσμος», 12, 13 Ἰανουαρ. 1965, καὶ «Προσφυγικὸς Κόσμος» 17 Ἰανουαρ. 1965.

696. **Παπαευαγγέλου Παν. Σ.**, Ἡ πιπερόριζα [δημοτικὸ τραγοῦδι Βιζύης], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 89.

697. — Πῶς θεραπεύουν τὸν ἀφθώδη πυρετὸ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 20, Ὀκτ. 1965, σ. 234 - 236.

698. **Παπασταματίου - Μπαμπαλίτης Χρῆστ.**, Λαογραφικὰ Σουφλίου [ἀρραβῶνας, γάμος, ἱστορία Παλαιοκάστρου, ναοὶ Σουφλίου], περ. «Θρακικά», 39, 1965, σ. 121 - 204.

699. — «Ἡ Λαογραφία» καὶ ἡ συμβολὴ τῶν διδασκάλων εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς [εἰσήγησις στὴν παιδαγωγικὴ συγκέντρωση δημοδιδασκάλων Διδυμοτείχου], περ. «Θρακικά», 39, 1965, σ. 279 - 293.

700. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.**, Ὁ φάκελλος 434 περὶ Θράκης τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, Α.Θ., 31, 1965, σ. 5 - 29 [γιά τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἰδίως κατάστασι ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης].

701. — Ἡ θρακικὴ γλῶσσα καὶ οἱ Σλαῦοι, Α.Θ., 31, 1965, σ. 57 - 59.

702. — Εἰσαγωγὲς θρακικῶν ἐκπομπῶν τοῦ Ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Ἀθηνῶν, τῶν μουσικῶν κεμένων Δημοτικῶν τραγοιδιῶν τῆς Θράκης, Α.Θ., 31, 1965, σ. 65 - 208. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 125.

703. — Σύντομος ἀπολογισμὸς τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, (1934 - 1965), Ἐκδ. Ε.Θ.Μ., ἀριθ. 133.

704. — Ὁ Γ'. Βιζυηνὸς λαογράφος, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 104.

705. — Ἀπὸ τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἔθιμα. Τὰ κάλαντα στὴν Θράκη, ἔφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος» καὶ «Κόσμος» 3 Ἰανουαρ. 1965.

706. — Θλιβερὴ πορεία πρὶν 43 χρόνια. Θρακιώτικη μετόπη χαλασμοῦ [ἀνατύπωση], ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ὀκτ. 1965.

707. — Ἀπὸ δύο ραδιοφωνικὲς ἐκπομπὲς Χριστουγεννιάτικα κάλαντα καὶ τραγοῦδια τῆς Μαδύτου, ἔφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1965.

708. **Πλάτανος Β.**, Μουσεῖο Θράκης στὸ Μενίδι ἰδρύεται ἀπὸ τὴν Ε.Θ.Μ., ἔφ. «Τὰ Νέα», 17 Μαρτ. 1965.

709. **Ποιμενίδης Ἄγγ.**, «Τὸ φτωχὸ χωριὸ μου Βίζα» [ποίημα γιά τὸ Γ. Βιζυηνό], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἄνοιξη 1965, σ. 54.

709α. **Rogalski, Ad.**, Contribution à l'étude sur les rois de Thrace

portant les noms de Médocos et d'Amodocos, «Bulletin du Musée National à Varna», tom. I (XVI), Varna 1965, σ. 109-115 [στά βουλγαρικά. Στίς σ. 116-118 περίληψη στά γαλλικά].

710. **Ρωμαϊός Κ.**, Πρὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Ε.Θ.Μ. [ὑπόμνημα γιὰ τὴν ἔκδοση Δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν κλπ.], Α.Θ., 31, 1965, σ. 285 - 288.

711. **Ρωσσίδης Ἀντ.**, Ἱστορικὰ σημειώματα. Κομοτηνῆ. Ἡ προέλευση τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 19, Ἰούλ. 1965, σ. 140 - 142.

712. **Σαρρῆς Στ. Χρ.**, Ἀπὸ τὴν Μάδυτο τοῦ Ἑλλησπόντου (Νοσταλγικὸ ταξίδι τὸν Αὐγούστο 1963), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Αὔγ. καὶ Σεπτ., - Δεκ. 1965. Βλ. καὶ ἀριθ. 803.

712α. **Στάγκος Νικ. Π.**, Εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς ἀβελτηρίας τῶν Ἑλλήνων ἀρμοδιῶν. Γάλλοι ἀρχαιολόγοι θὰ διενεργήσουν ἀνασκαφὰς εἰς τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα. Τὸ ὑπέδαφος τῆς Θράκης περικλείει ἀνεκτίμητον πλοῦτον, ἢ ἀποκάλυψις τοῦ ὁποίου ἐνδέχεται ν' ἀλλάξη τὴν ἱστορίαν ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 9 Ἰανουαρ. 1965.

712β. **Στυλίδης Νικ. Δ.**, Πῶς «ἀνακαλύπτονται» πάλιν τὰ Ἄβδηρα. Μέχρι τώρα τὸ μόνον ἐνδιαφέρον ποὺ κινούσαν ἦταν τῶν ἀρχαιοκαπήλων. Τὸ ἀρχαῖο θέατρο, ἐφ. «Πρωϊνῆ» Δράμας, 17 Ἰουλ. 1965.

713. Συνῆλθεν εἰς Εἰάνθην. Πορίσματα καὶ ὑποδείξεις τοῦ Πανθρακικοῦ συνεδρίου, ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 8 Ἰανουαρ. 1965.

714. Συνῆλθε Πανθρακικὸν συνέδριον εἰς Εἰάνθην. Πρωτοβουλία τῆς ἐνώσεως Θρακῶν φοιτητῶν «Ὁ Δημόκριτος» καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑταιρίας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν. Αἱ εἰσηγήσεις. — Αἱ συζητήσεις. — Τὰ πορίσματα, περ. «Ἑλληνικὰ θέματα», Μάρτ. 1965, σ. 107 - 109.

715. **Σύνταξις «Θρακικῶν»**, Διακεκριμένοι εὔποροι Θραῖκες καὶ γενικῶς Ἕλληνες, περ. «Θρακικά», 39, 1965, σ. 79 - 86.

716. **Σωτηρόχος Τάνης**, Ἡ αἴσθησις τοῦ ἀγνοῦ στοῦ ἔργο τοῦ Βιζυνοῦ, Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἀνοιξη 1965, σ. 67 - 68.

717. Σωφρόνιος Ἄν. Σταμούλης. Σύντομη βιογραφία τοῦ παραγωγισθέντος Ἱεράρχου καὶ Μητροπολίτου Ἐλευθερουπόλεως (1875 - 1960), Ἄδηναι 1965. Ἔκδ. Ε.Θ.Μ., ἀριθ. 127. Α.Σ.Γ. Σχ. 8°, σ. 15.

718. Τὸ Θρακικὸ κέντρο καὶ οἱ κόποι του, ἐφ. «Ἐλευθέρη Θράκη», Ἄλεξανδρουπόλεως, 10 Νοεμβρ. 1965.

718α. **Τοντchéνα G.**, Fouilles à Marcianopolis pendant l' année 1955, «Bulletin du Musée National à Varna», tom. I (XVI), Varna, 1965, σ. 71 - 78 [στά βουλγαρικά. Στὴ σ. 79 περίληψη στά γαλλικά].

719. **Τρικόλης Π. Κ.**, Παλαιοὶ Μαδυτινοὶ στίχοι. Χαιρετισμὸς πρὸς τὴν γενέτειραν πατρίδα, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. 1965.

720. **Τσιτσιμπουροβάνης Γ.**, Ἔνα μνημόσυνο. Γεώργιε Βιζυηνέ, [λίγα λόγια στὸν τάφο τοῦ Βιζυηνοῦ], Θ.Χ., Ε', ἀριθ. 17 - 18, Χειμῶνας - Ἀνοιξη 1965, σ. 103.

721. **Φιλιππουπόλιτης**, Περὶ Φιλιππουπόλεως [ἐπιστολή], ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 19 Αὐγ. 1965.

722. **Φοιτητικά**. Τὸ συνέδριον Θρακῶν φοιτητῶν εἰς Ξάνθη, ἐφ. «Ἀθηναϊκή», 8 Ἰανουαρίου. 1965.

723. **Φτέρης Γεώργ.**, Θρακικά: Βιζυηνός, ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 10 Ὀκτ. 1965.

724. **Χατζόπουλος Γ. Κ.**, Ματιές στὴ λογοτεχνία. Ὁ Βιζυηνός στὸ φρενοκομεῖο, ἐφ. «Ταχυδρόμος» Βόλου, 16, 17 Ὀκτ. 1965.

1966

725. Αἱ τουριστικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς Ξάνθης. Τὸ θρακιώτικο καρναβάλι, ἐφ. «Ἡ Προοδευτικὴ» Ξάνθης, 31 Δεκ. 1966.

726. **Ἀκριάς Τάκης [Ἀνέστης Εὐμορφόπουλος]**, Θανάσης Κατραπάνης. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τῆς Θράκης, Α.Θ., 32, 1966, σ. 148 - 169. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 143.

727. Ἀντίγραφον τοῦ Πατριαρχικοῦ Συγγιλίου (ἀπόφασις) διὰ τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζονται τὰ δικαιώματα τοῦ Μετοχίου τῆς Μονῆς Ἰθίων στὴν Κορνοφωλιά, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 147 - 150.

728. **Ἀντώνιος Μητροπολίτης Ξάνθης καὶ Περιθεωρίου**, Ὁ μητροπολίτης Ξάνθης καὶ Νεαπόλεως Εὐγένιος 1831 - 1848, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 21, Ἰανουάριος. 1966, σ. 35 - 37.

729. Ἀποκρηάτικες Θρακικὲς γιορτὲς εἰς τὴν Ξάνθη. Πῶς θὰ ἐορταστοῦν ἀπὸ 13 - 20 Φεβρουαρίου. Μεγάλῃ ἢ συμβολῇ τῶν καταστηματαρχῶν τῆς Ξάνθης, ἐφ. «Πρωτὰ» Κομοτηνῆς, 17 Φεβρ. 1966.

730. **Ἀσημομένης Βασίλ.**, Ἀναβίωσις ἐθίμων τῆς Θράκης στ' ἀχνάρια τῶν παραδόσεων. Οἱ Θρακιάτικες ἀποκρηάτικες γιορτὲς τῆς Ξάνθης [ὁμιλία], ἐφ. «Θρακικὸς Ἀγὼν» Ξάνθης, 22 Φεβρ. 1966.

731. **Βαφείδης Νικόλ. Ἀρχιμ.**, Λαογραφικὰ Διδυμοτείου, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 270 - 311.

732. **Βενέζης Ἥλλας**, Ἡ ζωὴ καὶ τὸ πνεῦμα. Γῆ τῆς Θράκης, ἐφ. «Ἀκρόπολις», 19 Ἰουν. 1966.

733.* **Besevliev V.**, Les cités antiques en Mésie et en Thrace et leur sort à l'époque du haut Moyen Age, περ. «Études Balkaniques», 5, Sofia 1966, σ. 207-220.

734. **Βοσπορίτης Κ.**, "Γποπτοι κινήσεις τῶν Τούρκων. Κινδυνεύει ἡ Δντ. Θράκη, ἐφ. «Ἐλεύθερος», 5 Ἰουν. 1966.
- 735.* **Γκισταβίδης Δ.**, 'Ο ξεελληνισμὸς τῶν Θρακῶν, ἐφ. «Ἐρευνα» Καβάλας, 3 Ὀκτ. 1966.
736. Γλωσσολογικά. Τὰ δικά μας, τὰ Μαυτιανά..., ἐφ. «'Ο Ἐλλήσποντος», Ὀκτ. 1966.
737. **Γρηγόπουλος Τάσος Αθ.**, Λιτίτζης Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 8, 1966, στ. 314 - 315.
738. — Εἰάνθης καὶ Περιθεωρίου Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 9, 1966, στ. 646 - 649.
739. — Μαρωνείας Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 8, 1966, στ. 804 - 806.
740. — Μεσημβρίας Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 8, 1966, στ. 1019 - 1020.
741. — Μετρῶν καὶ Ἀθύρων ἐπισκοπή, Θ.Η.Ε., 8, 1966, στ. 1102 - 1103.
742. — Μηδείας καὶ Σωζοπόλεως Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 8, 1966, στ. 1104 - 1105.
743. **Δανδαλίδης Δημ.**, Ἀβδηρα. Σύντομη ἱστορία τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 23 - 24, Καλοκαίρι - Φθινόπωρο 1966, σ. 202 - 203.
744. **Δ. Γ.**, Προσφορά ἀπὸ τῆ ζωὴ τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου, Α.Θ., 32, 1966, σ. 450 - 454.
745. Διοικητικὰ Θρακικοῦ Κέντρου, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 210 - 266.
746. **Δούκας Νικόλαος**, Τὸ μοναστήρι τῆς Κορνοφωλιάς, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 139 - 146.
747. Εἰς τὴν αἴθουσαν συνεδριάσεων τῆς Δ.Ε.Θ. ἐνεκαινιάσθη τὸ Σάββατον ἡ ἐκδεις χειροποιήτων ταπήτων «τύπου Θράκης». Ὁργανοῦται ὑπὸ τῶν κυριῶν Ἀλεξανδρουπόλεως, ἐφ. «Ἐλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 13 Δεκ. 1966.
748. **Ἐμμανουηλίδης Μενέλ.**, Μπουναρ - Χισαρ (Βρύσις) Ἄν. Θράκης, Α.Θ., 32, 1966, σ. 113 - 122. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 140.
749. Ἐνδιαφέρον Τούρκων καὶ Ἀγγλων διὰ τὴν Θράκην, ἐφ. «Ἐθνος», 7 Ἰουν. 1966.
750. Εὐγένιος Εὐγενίδης [γιὰ τὸ πλανητάριο], περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 206 - 210.
751. **Ἐδελπίδης Χρυσός**, Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως ταπήτων εἰς Ἀλεξανδρουπόλιν. Ἡ λαϊκὴ χειροτεχνία τῆς Θράκης καὶ τὸ μεταξουργεῖον Σουφλίου, ἐφ. «Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος», 22 Δεκ. 1966.
752. **Ζαγκλῆς Α. Δ.**, Μοντζῆλος ἢ Μοντζίλ, ὁ ἐθνικὸς ἥρωσ τῶν Βουλγάρων ἀλλὰ καὶ τῶν Σέρβων, Α.Θ., 32, 1966, σ. 22 - 30. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 135.

753. **Ζωιιάδης Μενέλ.**, 'Ο 'Ελληνισμός τῆς 'Ανατολ. Θράκης εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, Α.Θ., 32, 1966, σ. 31 - 44. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 136. Α.Σ.Γ.

754. 'Η κατασκοπεία εἰς Δυτικὴν Θράκην. 'Ανετάραξαν τὸ τέλμα αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ «'Ελλην. Βορρᾶ». Θὰ συγκινηθοῦν οἱ ἀρμόδιοι; ἐφ. «'Ελληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 19 Μαΐου 1966.

754a. *Georgiev Vladimir*, Die Deutung der altertümlichen thraeischen Inschrift aus Kjolmen, «Linguistique Balkanique», XI, 1, Sofia 1966, σ. 9-23.

755. **Θεοφανοῦδη Ἄννα**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Σουφλίου, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 132 - 138.

756. Θριῶλοι καὶ παραδόσεις. 'Αγριανηθούσα - Τὸ Θρακικὸ λουλούδι ντροπή, ἐφ. «Πανθρακικὴ» 'Αλεξανδρουπόλεως, 1 Νοεμβρ. 1966.

757. **'Ιωαννίδης Στέφ.**, Σπίτια καὶ δρόμοι στὴν παλιὰ Ξάνθη. Φωτογραφίες, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 21, 'Ιανουάρ. 1966, σ. 30 - 34.

758. **Κατζάκης Μιχ. Χ.**, Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς γενετήρας μας πατρίδος. Μάδυτος καὶ Μαδύτιοι [Λογοτεχνικὴ ἐπεξεργασία ἱστορικῆς ὕλης], ἐφ. «'Ο 'Ελλήσποντος», 'Ιανουάρ. - Δεκ. 1966 [συνέχεια τοῦ ἀριθ. 666].

759. — Μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους. 'Ο ἐκ Μαδύτιων Χρῦσανθος Καράμαλλης ὁ μουσικὸς δεσπότης. Αἰωνία τιμὴ διὰ τὴν εὐανδρον γενέτειράν μας Μάδυτον, ἐφ. «Ὁ 'Ελλήσποντος», Φεβρ. - Σεπτ. 1966 [συνέχεια τοῦ ἀριθ. 667].

760. — Παλιὰς πασχαλινὲς ἀναμνήσεις. Κούνιες, χοροὶ κ'... ἀραπαδέλια! Στὴν ἀξέχαστη Μάυτό μας, ἐφ. «'Ο 'Ελλήσποντος», Μάρτ. - 'Απρίλ. 1966.

761. — Σχολικὲς ἀναμνήσεις. 'Απὸ τὴ Μάυτό τὴν πατρίδα μας, ἐφ. «'Ο 'Ελλήσποντος», 'Ιούν. καὶ 'Ιούλ. 1966.

762. — Γλωσσολογικὰ μελετήματα. Ρῶψ καὶ Ρῶξ. 'Η ρούπα καὶ τὸ ρυγιάκι, ἐφ. «'Ο 'Ελλήσποντος», Αὐγ. 1966.

763. — Περρασμένα κ' ἀλησμόνητα. 'Η ἀπελευθέρωση τῆς Μαδύτου. Μία μεγάλη ἱστορικὴ ἐπέτειος, ἐφ. «'Ο 'Ελλήσποντος», Αὐγ. - 'Οκτ. 1966.

764. — Σπάνια ἱστορικὰ ἔγγραφα. 'Ο Καλλιουπόλεως καὶ Μαδύτου 'Ιεράνυμος [ἱστορικὸ τοῦ ἐγγράφου τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτ Β' στὴ Μάδυτο], ἐφ. «'Ο 'Ελλήσποντος», Σεπτ., Νοέμβρ. 1966.

765. **Κολοζῶφ - Μαργίδου Μαρία**, 'Η ἀπελευθέρωση τῆς Κομοτηνῆς, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 22, Ἄνοιξη 1966, σ. 72 - 75.

766. **Κουγκιῆδης Κωνστ.**, 'Ιστορικὸ σημεῖωμα [γιά τὸν Κωνστ. Κουμανοῦδη], Α.Θ., 32, 1966, σ. 110 - 112.

767. **Κουρκουλήs Χρ.**, Διάλεξις Ἑταιρίας Ἑλληνικῶν σπουδῶν [για τὴ Θράκη] περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 109 - 126. [στὴ σ. 107 - 108: **Φ. Μ.**, Κριτικὴ καὶ πρόλογος. Ὁ ἐκ γενετῆς ἐκλεκτὸς Θραξ Χρηστος Κουρκουλήs. Δικηγόρος καὶ διανοούμενος].

768. **Κουσιδης Βασίλ.**, Θρακικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ χωριὸ Κουφόβουνον, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 174 - 178.

769. **Κυριακίδης] Στίλπ.**, Περὶ τὴν ἱστορίαν τῆs Θράκης. Ὁ ἑλληνισμὸs τῶν συγχρόνων Θρακῶν. Αἱ πόλεις Ξάνθη καὶ Κομοτηνή, [ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν ἀριθ. 205], Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 21, Ἰανουάρι. 1966, σ. 13 - 24 καὶ ἀριθ. 22, Ἰανουάρι 1966, σ. 64 - 71.

770. **Κωνσταντινίδης Γ. Χ.**, Λέων Α' ὁ Θραξ, Θ.Η.Ε., 8, 1966, σ. 261 - 262.

771. **Κωνσταντινίδης Νικ.**, Χρονικὸ Γεωργίου Ρετσιπέρογλου. Ἱστορικὲs εἰδήσεις γιὰ τὴν περιφέρεια Ραιδεστοῦ στὸ «βιβλίον ἀγορῶν» τοῦ Γ. Ρετσιπέρογλου, Α.Θ., 32, 1966, σ. 206 - 225. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 146.

772. **Λέτσας Ἀλέξ.**, Ἐπικήδειος λόγος εἰs Στίλπινα Κυριακίδην, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 21, Ἰανουάρι. 1966, σ. 24 - 28.

773. **Διάπη - Ράδου Ἄννα Ν.**, Πρὶν ἀπὸ 50 χρόνια. Ἀπ' τὴν καταστροφὴ τῆs γενετῆρας μας Μάδυτου ὡs τὴ νέα Μάδυτο τῆs Χαλκιδικῆs ἔφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Μάρτι. καὶ Ἀπρίλ., Μαΐος 1966 [συνέχεια καὶ τέλος τοῦ ἀριθ. 680].

774. — Ἔμμετρα ἀπ' τὴ λαϊκὴ μας μουσα. Μάυτο, ἡ ἀλησμόνητη πατρίδα μας, ἔφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Δεκ. 1966.

775. **Μαμώνη Κ.**, Γεώργιος Βιζυηνὸs [ὀμίλια στὸν τάφο του], Α.Θ., 32, 1966, σ. 464 - 468.

776. **Μανωλάκης Γεώργιος Π.**, Ἱστορία τῆs Σαμοθράκης, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 188 - 201. [Στίς σ. 188 - 191, προλογικὰ κριτικὰ καὶ βιογραφικὰ σημειώματα γιὰ τὸν συγγραφέα ἀπὸ τὸν **Γ. Λενοῦδία.**]

777. **Ματσούκας Νικ.**, Τὸ νόημα τῶν παραστάσεων τοῦ Ὁρφέωs εἰs τὴν χριστιανικὴν τέχνην, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 22, Ἰανουάρι 1966, σ. 100 - 106.

778. **Μαυρομμάτης Θεοδόσιος Μ.**, Οἱ Ἕλληνες στὴ σύγχρονον Βουλγαρία (1878 - 1908), Α.Θ., 32, 1966, σ. 136 - 147. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 142.

778α. **Mollov R.**—**Mollova M.**, Parlers tures des Rhodopes de l'ouest au point de vue slavistique, «Linguistique Balkanique», XI, 1, Sofia, 1966, σ. 121-136.

779. **Μουτόπουλος Δαν. Δ.**, Μία πολύτιμος συμβολὴ εἰs τὰ πρακτικὰ (καὶ στὰ γλωσσολογικὰ λαογραφικὰ μας θέματα) [ἐπιστολή], ἔφ. «Ὁ Ἑλλησποντος», Δεκ. 1966.

780. **Νικολόπουλος Νικ. Σ.**, Μετά την ανακωχή τοῦ 1918. Θλιβερά καὶ εὐθύμα. Ἀπ' τῆ γενέτειρά μας Μάδυτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. καὶ Ἰούλ., - Σεπτ. 1966.

781. — Παλιῆς ἀναμνήσεις. Ἡ γιορτὴ τῆς Πρωτοχρονιάς. Στὴν Μάϊτο τὴν πατρίδα μας [διασκευὴ Μιχ. Κατζάκη. Ἀναδημοσίευση], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1966.

782. **Ν. Α. Φ.**, Μελέτιος [ἐπίσκ. Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως], Θ.Η.Ε., 8, 1966, στ. 960 - 961.

783. **Νιτοῦφος Δημ. Κ.**, Παράκλησις τῷ πολιούχῳ τῆς Μαδύτου Ἀγίῳ Εὐθυμῳ, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Ἰούν. καὶ Ἰούλ. 1966.

784. **Ὀλύμπιος Τάκης**, Ὁ Πρωταγόρας [ποίημα], Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 22, Ἀνοιξη 1966, σ. 63.

785. Ὁργανώσεις ποῦ παραδειγματίζουν. Τὸ «Θρακικὸν Κέντρον» Ἀθηνῶν συνεχίζει τὸ ἀνθρωπιστικὸν του ἔργον, ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 17 Ἰουλ. 1966.

786. **Παγιώτας Κ.**, Ἐπιφανεῖς Μαδυτιναὶ φυσιογνωμίαι. Ὁ Μητροπολίτης Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου Φώτιος Παγιώτας. Μορφὴ ποῦ ἐτίμησε τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Μάδυτον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Σεπτ., - Νοέμβρ. 1966.

787. **Παπαγεωργίου Κ.**, Ὁ Στυλ. Γονατᾶς [γιὰ τὴν ἐθνικὴν του δράσιν στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη], Α.Θ., 32, 1966, σ. 458 - 462.

788. **Παπαγιάννης Γιάννης**, Παλιὰ Μαδυτινὰ Χρονογραφήματα. Ἐνας Μάϊς στὴ Μάϊτο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάϊος 1966.

789. **Παπαδόπουλος Γεώργ. Μ.**, Ὁ ἐκ Μαδύτου μουσικὸς δεσπότης Χρῦσανθος Καράμαλλης καὶ οἱ φιλόμουσοι συμπατριῶται του [ἀπόσπασμα. Ἀνατύπωση], ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Δεκ. 1966.

790. **Παπαευαγγέλου Παν. Σ.**, Συμπληρωματικὰ στὸ γλωσσάριο τῆς παλιᾶς Ἐάνθης, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 21, Ἰανουάρ. 1966, σ. 38 - 41 καὶ ἀριθ. 22, Ἀνοιξη 1966, σ. 107 - 109.

791. **Παπασταματίου Μπαμπαλίτης Χρῆστ.**, Λογογραφικὰ Σουφλίου «Ἡ λαϊκὴ Ἱατρικὴ στὸ Σουφλί», περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 127 - 132.

792. — Πάσχα στὸ παλιὸ Σουφλί, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 178 - 188.

793. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.**, Πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Θράκης, Α.Θ., 32, 1966, σ. 55 - 97. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθμ. 138. [συγκέντρωση ἄρθρων ποῦ δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροὺς σκόρπια. Βιογραφοῦνται οἱ: Κωνστ. Κουρτίδης, Κ. Μ. Ἀποστολίδης, Γεώργ. Τσουκαλάς, Δημοσθ. Παντ. Μελανδινός, Γεώργ. Ζαρίφης, Γεώργ. Γεννάδιος, Γρηγόρ. Μαρασλῆς, Ἀρχιγένης, Στέφ. Ζαφειρόπουλος, Ἀναστ. Γεωργιάδης ὁ Λευκίας, Βιζβίζαινα ἀπὸ τὴν Αἴνο, Θεόδ. Ἀσκληπιάδης].

794. — Τὰ χρόνια τῆς δουλείας. Ἡ φορικτὴ ἀγωνία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἀντίστις τῆς παιδείας κ' ἡ ἀνάδειξις σπουδαίων Ἑλλήνων, ποὺ ὑπηρετήσαν πνευματικὰ τὸ δοῦλο γένος ὡς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ 1821, Α.Θ., 32, 1966, σ. 183 - 205. [καὶ στὸν ἀριθ. 795, φαίνεται ἀπὸ λάθος].

795. — Ἡ Θράκη ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια. Ἱστορικὸ δοκίμιον ἐκλαϊκευμένης ἱστορίας ἀπὸ ἀσφαλεῖς πηγές. Θρακικὰ μελετήματα, Α.Θ., 32, 1966, σ. 226 - 406. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 145. Α.Σ.Γ. [συγκέντρωση καὶ ἀνατύπωση διαφόρων ἀρθρῶν καὶ μικρῶν μελετῶν]. Βλ. καὶ ἀριθ. 794.

796. — Τὸ Θρακικὸ παιδικὸ παραμῦθι, Α.Θ., 32, 1966, σ. 407 - 442. [Ἡ εἰσαγωγή ἀνατυπῶνεται ἀπὸ τὸν ἀριθ. 227].

797. — Τὸ Πάσχα ἄλλοτε καὶ τώρα. Στὴ Θράκη καὶ στὸν Ἑλλήσποντο, ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάρτ. καὶ Ἀπρίλ. 1966.

798. **Πινάτσης Π. Ε.**, Ἀπὸ τὴν τέλεσιν μνημοσύνης. Ἡ Ἑλληνικὴ καὶ εὐάνδρος Θράκη καὶ ἡ πίστις τῆς στὴν μεγάλη ἰδέα. Ἡ προσφορά τῆς εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, ἐφ. «Πρωϊνὸς Τύπος» Δράμας, 15 Ἰανουαρίου. 1966, καὶ «Ταχυδρόμος» Καβάλας, 20 Ἰανουαρίου. 1966.

799. **Πλάτανος Βασίλης**, Διακοσμητικὰ Σαρακατσάνων σὲ χειροποίητους τάπητες τῆς Θράκης, ἐφ. «Τὰ Νέα», 29 Νοεμβρίου. 1966.

800. **Ποιμενίδης Ἄγγ.**, Κλάμα καὶ ἐλπίδα. Οἱ ἀρχαιότητες τῆς Θράκης καὶ ἡ ἀξιοποίησίν των, Θ.Χ., Στ', ἀριθ. 23 - 24, Καλοκαίρι - Φθινόπωρον 1966, σ. 196 - 201.

801. — Ἀρχαιολογικοὶ χώροι τῆς Δυτικῆς Θράκης, Α.Θ., 32, 1966, σ. 45 - 54. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 137.

802. **Σαραντῆς Μιλτιάδης**, Περὶ κληροδοτήματος Ἀνδρέου Λαμπαδαρίδου, Α.Θ., 32, 1966, σ. 123 - 135. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 141.

803. **Σαρηῆς Στ. Χρ.**, Ἀπὸ τὴν Μάδυτο τοῦ Ἑλλήσποντου (Νοσταλγικὸ ταξίδι τὸν Αὐγούστο 1963), ἐφ. «Ὁ Ἑλλήσποντος», Μάρτ. - Αὐγ. 1966 [συνέχεια καὶ τέλος τοῦ ἀριθ. 712].

804. **Σιανδάμης Α. Σ.**, Μορφές καὶ ἰδέες. Γ. Βιζυηνός. Ἕνας πονεμένος βάρδος... ἐφ. «Ἀκρόπολις», 30 Ἰανουαρίου. 1966.

805. **Σπυροῦλου Σταῦρος Ἁ.Χ.**, Στὴν αἴθουσα διοικήσεως Δ.Ε.Θ. Ἐκθεσὴ ταπήτων Θράκης, τοῦ συλλόγου κυριῶν καὶ δίδων Ἀλεξανδρουπόλεως, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς», Θεσσαλονίκης, 16 Δεκ. 1966.

806. **Σιάγκος Νικ. Π.**, Ἐκεῖ ὅπου γεννήθηκαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἀπὸ τῆ γῆ τους Σαμοθράκη, Τὸ πανάρχαιο νησί. Ἡ μακρὰ ἱστορία του, ποὺ τὴν ἀντιλαλοῦν οἱ αἰῶνες καὶ τὰ ἀπαράμυλλα ἀρχαιολογικὰ του εὐρήματα, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 30 Ἀπρίλ. 1966.

807. — Αἰωνόβιος τοῦ νησιοῦ λέγει ὅτι γνωρίζει τὸ μέρος ἀλλὰ θέλει νὰ πληρωθῆ. Εἰς τὴν Σαμοθράκην εὐρίσκεται θαμμένη ἡ κεφαλὴ τῆς Νί-

κης; Ἐὰν ἀνακαλυφθῆ νὰ ζητηθῆ ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀγάλματος, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 15 Μαΐου 1966.

808. Τὰ χαλιά τῆς Θράκης: Ἐργαστος θησαυρός... ἐφ. «Μεσημβρινή», 30 Νοεμβρ. 1966.

809. *Τζουνῆς Τρ.*, Μετὰ 49 χρόνια στὴν Παλιὰ πατρίδα [Πέτρα Ἀνατ. Θράκης. Μὲ προλογικὸ σημείωμα τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου], Α.Θ., 32, 1966, σ. 98 - 109. — Καὶ σὲ ἀνάτυπο Ε.Θ.Μ. ἀριθ. 139.

810. *Τσακμάκη Μεταξία*, Ἐρωτας - ἀρραβῶνας - γάμος στὸ Σουφλί, περ. «Θρακικά», 40, 1966, σ. 150 - 174.

811. Τὸ μήνυμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἐφ. «Θάρος» Δράμας, 9 Αὐγ. 1966.

812. *Τσαχίλης Μιχαήλ*, Ἐξ ἀφορμῆς τῶν αὐριανῶν ἐγκαινίων. Ὁ Σκοπὸς τῆς Ἀνατολ. Θράκης καὶ ἡ πνευματικὴ του κίνηση. Μία κωμόπολις ποῦ ἔσθλησε στὸ μεσουράνημά της, ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 28 Μαΐου 1966.

813. *Velkov V.*, Zur Geschichte Mesembrias im 11. Jahrhundert, «Byzantinobulgaria», II, Sofia, 1966, σ. 267-273.

814. *Vlahov K.*, Das thrakische Wort para und seine Deutung, «Ziva Antika» («Antiquité Vivante»), XV, 2, Skoplje, 1966, σ. 295-304.

Συμπληρώσεις

Ὁ ἀριθ. 72 ποῦ παραλείφθηκε ἀπὸ ἀβλεψία: *Παπαχριστοδούλου Πολύδ.*, Θρακικὸ δεκαπενταύγουστο [ἀναδημοσίευση], «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά», 1958, σ. 85 - 86.

Στὸν ἀριθ. 94 νὰ προστεθοῦν:

Σ. ε' - ζ', *Κ. Ἀμάντου*, Κοσμάς Μυρτίλος Ἀποστολίδης. Σ. ζ' - ια', *Ἄριστ. Ἰ. Παπαδάτη*, Προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως. Σ. ιβ', Πρόλογος τοῦ συγγραφέως. Σ. 708 - 712, Βιβλιογραφία ἔργων Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν.

Στις Κρίσεις καὶ *Δ. Β. Οἰκονομίδης*, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος». 13, 1959, σ. 612 - 615.

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ

B.C.H.—Bulletin de Correspondance Hellénique. École Française d'Athènes. — Izv. Bulg. Arch.—Izvestija na Archeologiceski Institut-Bulletin de l'Institut Archéologique. Sofia, Académie des Sciences de Bulgarie. Ἐκτός ἀπὸ τοὺς ἀριθ. 873, 874, οἱ ἐργασίες ποῦ καταχωροῦνται ἐδῶ ἀπὸ τοὺς τόμους τοῦ περιοδικοῦ, εἶναι γραμμένες σὲ βουλγαρικὴ γλῶσσα.

Στην περίπτωση αυτή δίνονται οί τίτλοι καί οί σελίδες τῶν περιλήψεων. Οί σελίδες μέσα στήν παρένθεση πού ἀκολουθεῖ, παραπέμπουν στά πρωτότυπα δημοσιεύματα.

1958

815. **Κ. Ἀμαντος**, Παπίκιον ὄρος [ἀπό τή μελέτη του Γεωγραφικά ὀνόματα], «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», ΚΗ', 1958, σ. 8 - 9.

816. **Ἀνδρόνικος Μαν.**, Ἀρχαιολογικά ἔρευναί τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Λαμπρά δείγματα τῆς ἑλληνικότητος ὀλοκλήρου τῆς παραλί-
ας τῆς Θράκης. Εὐρήματα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καί ἄλλα ἀκόμη ἀρχαιότε-
ρα, ἔφ. «Τό Βῆμα», 31 Αὐγ. 1958.

817. Bollingen Series. LX. Samothrace. Excavations conducted by the Institut of Fine Arts, New York University. *Karl Lehmann* Editor, τόμ. 1. The Ancient Literary Sources Edited and translated by *Naphtali Lewis* [1958] Σχ. 4', σ. XVI+148+1 χάρτ.

818. **Daux G.**, Samothrace [ἀνασκαφές], B.C.H., 82, 1958, σ. 771 - 775.

819. **Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ**, Μετά τās τελευταίας ἀνασκαφάς τῆς Σαμοθράκης. Νέο φῶς στά μυστήρια τῶν Καβείρων. Ἡ ἱστορία τοῦ ἱεροῦ τῆς Σαμοθράκης ὅπως προκύπτει ἀπό τὰ ἀρχαία ἐρεῖπια πού ἀπεκαλύφθησαν τελευταία, ἔφ. «Ἐλευθερία», 13 Ἰουλ. 1958.

820. **Καλοφωλιᾶς Τ.**, Ἡ ἑλληνική γῆ ἀποκαλύπτει τοὺς θησαυροὺς τῆς. Ἀρχαιολογικὸς ἀπολογισμὸς. Πλούσια εὐρήματα με γλίσκρα οικονομικά μέσα. Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς ἀγνωστες πτυχές τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ μας. — Νὰ δοθοῦν μεγαλύτερα πιστώσεις, ἔφ. «Ἀθηναϊκή», 28 Φεβρ. 1958.

821. **Παρασκευαΐδης Μ.**, Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ἱόρκης. Τὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης. Τὶ ἀπεκαλύφθη μέχρι σήμερον..., ἔφ. «Ἡ Καθημερινή», 16 Φεβρ. 1958.

1959

822. **Ἀναστασιου Ἰωάν. Ε.**, Οἱ Παντικιανοὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», 4, 1959, σ. 63 - 146. Καὶ σὲ ἀνάτυπο.

823. **Besevliev V.**, Nachtrage zu den thrakischen Sprachresten, «Linguistique Balkanique», I, Sofia 1959, σ. 65-68.

824. **Daux G.**, Strymé [Στρώμη. Ἀνασκαφές], B.C.H., 83, 1959, σ. 717 - 720. — Samothrace, [ἀνασκαφές], Αὐτ. σ. 721 - 722.

825. *Gerassimov T.*, Imitations thraces de tétroboles de la ville d'Histiée [Ἰστιαία] de l'île d'Eubée, *Izv. Bulg. Arch.*, XXII, 1959, σ. 336 (σ. 335 - 336).

826. — Trouvailles de monnaies de Bulgarie recueillies en 1956 et 1957, *Izv. Bulg. Arch.*, XXII, 1959, σ. 363 - 366 (σ. 356 - 363).

827. *Hazai G.*, Les dialectes turcs du Rhodope, «*Acta Orientalia*», Budapest, 1959, tom. IX, fasc. 2, Σ. 25.

828. **Κων**τῆνος Μητροπολ. Διδυμοτείχου, Ἱερὰ Μητρόπολις Διδυμοτείχου [ἔγγραφο πρὸς τὴν Ἱερὰ Σύνοδο], περ. «Ἐκκλησία», ΛΣΤ', ἀριθ. 22, 15 Νοεμβρ. 1959, σ. 419.

829. *Ognenova L.*, Quelques aspects de Bendis [Βένδις] sur les monuments de la Thrace, *Izv. Bulg. Arch.*, XXII, 1959, σ. 94-95, (σ. 81-93).

830. **Παραδείσης** Ἀλέξ., Οἱ ἀνασκαφές τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στὴν Θράκη. Ἀποκαλύπτεται ἡ ἀρχαία Στρώμη. Λιμάνι, πλατείες, δρόμοι, σπίτια ἀγγεῖα κ. ἄ. Ὁ ποταμὸς ποὺ στέρησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη. Ἡ ἐργασία τοῦ καθηγητοῦ Γ. Μπακαλάκη, ἐφ. «Ἔθνος», 28 Ἰανουαρ. 1959.

831. — Αἱ ἀνασκαφαὶ στὴν ἀρχαία Θρακικὴν Στρώμην. Ἀπεκαλύφθησαν τάφοι τῶν κλασικῶν χρόνων. Ἀγγεῖα, δισκῆ, λόγχοι, ἐπιτύμβιες στήλεις, κύλικες... Αἱ ἔρευναι τοῦ καθηγητοῦ κ. Μπακαλάκη καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου κ. Ἀνδρόνικου, ἐφ. «Ἔθνος», 10 Φεβρ. 1959.

832. — Οἱ ἐφετεινές ἀρχαιολογικὲς ἐργασίες τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐξαιρετικὰ δείγματα «μηχανικῆς» τῶν ἀρχαίων. Τεῖχη καὶ ὑπόνομοι τῆς κλασικῆς Στρώμης... Οἱ ἀνασκαφές τῶν κ.κ. Γ. Μπακαλάκη καὶ Μ. Ἀνδρόνικου ἐφ. «Ἔθνος», 12 Φεβρ. 1959.

833. *Tabakova D.*, Le sanctuaire d'Apollon Zerdenos [Ζερδηνός] près du village de Kran, arrondissement de Stara Zagora, *Izv. Bulg. Arch.*, XXII, 1959, σ. 110 (σ. 97 - 109).

1960

834. Bollingen Series LX. Samothrace... Τόμ. 2₁. The inscriptions on Stone by *P. M. Fraser*, [1960]. Σχ. 4^ο, σ. XIV+163+XXIX πίν.

835. Bollingen Series LX. Samothrace... Τόμ. 2₂. The inscriptions on Ceramics and Minor Objects by *Karl Lehmann*, [1960] Σχ. 4^ο, σ. X+154+XIII πίν.

836. *Decew D.*, Charakteristik des thrakischen Sprache, «*Linguistique Balkanique*», II, Sofia, 1960, σ. 147-213.

837. *Duridanov J.*, Der thrakische Einfluss auf die bulgarische Anthroponymie, «Linguistique Balkanique», II, Sofia 1960, σ. 69-86.

838. *Ivanov Th.*, Denkmäler aus Pautalia [Παυτάλια] Izv. Bulg. Arch., XXIII, 1960, σ. 228-230 (σ. 205-228).

839. *Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ*, Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Σαμοθράκη: Ἡ μυστικὴ νῆσος τῶν Καβείρων. Βαρυσήμαντα τὰ ἀποτελέσματα τῶν τελευταίων ἐρευνῶν στὶς ἀρχαιολογικὰς περιοχὰς τῆς νήσου ἐφ. «Ἐλευθερία», 24 Ἰουλ. 1960.

840. *Ognevova Ljuba*, Les fouilles de Mésambria [Μεσημβρία], B.C.H., 84, 1960, σ. 221 - 232. — *Daux G.*, Samothrace [ἀνασκαφές], Ἀδτ. σ. 806.

841. — Une mosaïque de Pautalia [Παυτάλια] découverte en 1955, Izv. Bulg. Arch., XXIII, 1960, σ. 237 (σ. 231 - 236).

842. *Türkova—Zaimova V.*, Les noms de lieux dans le Typicon du monastère de la Kosmosotira, «Linguistique Balkanique», II, Sofia 1960, σ. 123-127.

843. *Φιλιππαῖος Θεόκλητος*, Ἐκκλησίας Κων)πόλεως ἐπισκοπαὶ καὶ ἐπίσκοποι (1833 - 1960), περ. «Θεολογία», Τόμ. 31, 1960, σ. 238 - 250, 363 - 369 καὶ Τόμ. 32, 1961, σ. 77 - 81 [σχετικὰ μὲ ἐπισκοπὰς καὶ ἐπισκόπους Θράκης].

1961

844. *Daux G.*, Thrace - Comotini, [ἀνασκαφές], B.C.H., 85, 1961, σ. 834.

845. *Georgiev Vi.*, Hellespontos und Bosporos, «Linguistique Balkanique», III, 2, Sofia 1961, σ. 25-27.

846. *Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ*, Οἱ ἐρευνες τῆς Ἀμερικανικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Σαμοθράκη: ἡ παράξενη νῆσος τῶν Καβείρων. Ἡ ἱστορία τοῦ σημαντικωτάτου ἱεροῦ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἐρεῖλια ποὺ ἀπεκαλύφθησαν τελευταῖα, ἐφ. «Ἐλευθερία» 22 Ὀκτ. 1961.

847. *Tabakova - Zanova G.*, Die Thrakische Kultstätte beim Dorf Viden, Bezirk Stara Zagora, Izv. Bulg. Arch., XXIV, 1961, σ. 219 (σ. 203 - 219).

848. *Venedikov Iv.*, Mobilier antique de Thrace, Izv. Bulg. Arch. XXIV, 1961, σ. 233 (σ. 221 - 232).

1962

849. *Angelov D.*, Le mouvement bogomile dans les pays balkaniques et son influence en Europe occidentale, «Actes du colloque in-

ternational de civilisation balkanique, organisé par la commission nationale roumaine de UNESCO», Sinaja, 8-14 Juillet 1962, σ. 173-181.

850 Bollingen Series LX. Samothrace... *Karl Lehmann* and *Phyllis Williams Lehmann* Editors, Τόμ. 41. The Hall of Votive Gifts by *Karl Lehmann* with contribution by Ch. H. Brown, M. L. Hadzi, E. P. Loeffler, I. C. Love and St. M. Shaw [1962], Σχ. 4^ο, σ. XVI + 186 + XX πίν.

851. *Daux G.*, Abdère [Ἐβδηρα ἀνασκαφές], B.C.H., 86, 1962, σ. 841-844. — Samothrace [ἀνασκαφές], Αὐτ. σ. 844 - 845.

852. *Gerassimov T.*, Trésors monétaires de Bulgarie découverts en 1958 et 1959, *Izv. Bulg. Arch.*, XXV, 1962, σ. 233 - 237 (σ. 225 - 236).

853. *Καρούζου Σέμνη*, Ἀρχαιολογικά θέματα. Σαμοθράκη. Τὰ ερεῖπια καὶ τὸ μουσεῖο, ἐφ. «Ἐλευθερία», 28 Σεπτ. 1962.

854. *Lehmann Phyllis Williams*, The pedimental sculptures of the Hieron in Samothrace (Institute of Fine Arts, New York University) N. Y. 1962. Σχ. 8^ο, σ. 30+60 πίν.

Κρίση, D. G. Mitten, «Gnomon» 37, München, 1965, σ. 293-296.

855. *Mollova M.*, Les ga-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les autres langues turques, «Linguistique Balkanique», IV, Sofia 1962, σ. 107-130.

856. *Παρασκευαΐδης Μ.*, Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Πανεπιστημίου Νέας Ἐ-όρκης ὑπὸ νέαν διεύθυνσιν. Τὸ ἱερόν τῶν μεγάλων θεῶν τῆς Σαμοθράκης ἀπεδείχθη ἀρχαιότερον ἀπὸ ὅσον ἐπιστεύετο ἕως πέρυσι..., ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 24 Ἰουν. 1962.

857. — Δι' ἑλληνοαμερικανικῶν ἀνασκαφῶν. Ἡ νοτιὰ νεκρόπολις τῆς Σαμοθράκης ἀπέδωκεν ἐφέτος καὶ ἄλλα ἰδιότυπα «κτερίσματα»,... ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 5 Ἰουλ. 1962.

1963

858. *Besevliev V.*, Griechische theophore Personennamen und lateinische Spitznamen der Thraker, «Linguistique Balkanique», VI, Sofia 1963, σ. 61-70.

859. *Concev D.*, Les forteresses médiévales des Rhodopes Κόσνικος et Μπέαδνος, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVI, 1963, σ. 93 (σ. 87 - 93).

860. *Daux G.*, Samothrace [ἀνασκαφές], B.C.H., 87, 1963, σ. 815 - 822.

861. *Galabov Ivan*, Die thrakischen enos—Bildungen, «Linguistique Balkanique», VI, Sofia 1963, σ. 75-79.

862. *Georgiev VI.*, Thrace et Illyrien, «Linguistique Balkanique», VI, Sofia 1963, σ. 71-74.

863. *Gerassimov T.*, Trésors monétaires en Bulgarie en 1960 et 1961, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVI, 1963, σ. 266 - 270 (σ. 257 - 266).

864. — Ensevelissement thrace dans le Balkan de Tétéven, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVI, 1963, σ. 274 (σ. 272 - 274).

865. *Gerov B.*, Die gotische invasion in Mösien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde «Acta antiqua Philippopolitana, Studia historica et philologica», *Serdicae* 1963, σ. 127-146.

866. *Καλογεροπούλου 'Αθηνά*, 'Η σκαπάνη τῶν Ἀμερικανῶν ἀρχαιολόγων. Πλουσία νεκρόπολις εἰς τὴν Σαμοθράκην. Πλήθος ἀγγείων διαφόρων περιοχῶν καὶ περιόδων καὶ πολύτιμα κοσμήματα, ἐφ. «Ἐλευθερία», 14 Φεβρ. 1963.

867. *Καρούζου Σέμνη*, Ἀρχαιολογικά θέματα. Ἀκρωτήρια τῆς Σαμοθράκης, ἐφ. «Ἐλευθερία», 29 Ἰουν. 1963.

868. *Παρασκευαΐδης Μ.*, Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἐρευναι τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ν. Ὑόρκης. Αἱ ἐφετεῖναι ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ ἱερόν τῆς Σαμοθράκης... ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 18 Αὐγ. 1963.

869. *Simeonov Boris*, Noms de lieux thraces recemment decouverts, «Linguistique Balkanique», VI, *Sofia* 1963, σ. 87-92.

870. *Zaimov J.* Quelques particularités des noms thraces en Bulgarie, «Linguistique Balkanique», VI, *Sofia* 1963, σ. 81-86.

1964

871. Bollingen Series LX. Samothrace... Τόμ. 4., The Altar Court by *Karl Lehmann* and *Deny Spittle*, With contributions by M. L. Hadzi, E. P. Loeffler and I. C. Love [1964]. Σχ. 4^ο, σ. XVI + 263 + XLII πίν.

872. *Daux G.*, Samothrace [ἀνασκαφές], *B.C.H.*, 88, 1964, σ. 793 - 801.

873. *Dusek M.*, Einfluss der Thraker auf die Entwicklung im Karpatenbecken in der Jüngerer Hallstatzeit, *Izv. Bulg. Arch.* XXVII, 1964, σ. 55 - 75.

874. *Erxleben E.*, Eine unedierte Bronzemünze von Pautalia [Παυτάλια] und die thrakischen Statthalter unter Antonius Pius, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964, σ. 181 - 184.

875. *Gerassimov T.*, Trésors monétaires en Bulgarie en 1962 et 1963, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964, σ. 244 - 248 (σ. 237 - 244).

876. — Personnification de la Mésie inférieure sur des monnaies de Marcianopolis et Nicopolis ad Istrum, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964 σ. 253 (σ. 251 - 253).

877. *Katsarova G.*, New data about the date of tetradrachms of

the island of Thasos from the second coinage period and of thracian tetradrachms from the 1st century b. c. *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964, σ. 150 - 152 (σ. 131 - 149).

878. *Nicolov B.*, Trésor monétaire de déniers républicains découverts dans la région de Stara-Zagora, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964, σ. 180 (σ. 153 - 179).

879. *Velkov V.*, Beitrag zur materiellen Kultur des mittelalterlichen Sopot [Σωζόπολις], *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964, σ. 54 (σ. 43 - 54).

880. *Venedikov I.*, La trouvaille de Staro Selo, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVII, 1964, σ. 108 - 109, (σ. 77 - 108).

1965

881. *Aladzov D.*, Ausgrabung eine thrakisch - römischen Hügelnekropole in Mericleri, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVIII, 1965, σ. 122 (σ. 77 - 121).

882. *Daux G.*, Polyanthos [Πολύανθος Ροδόπης. 'Ανασκαφές], B.C.H., 89, 1965, σ. 832. — Samothrace [ἀνασκαφές], *Αντ.* σ. 836 - 842.

883. *Dirimtekin F.*, Vize (Bizye) tetkikleri — Explorations in Vize (Bizye), [στά τουρκικά με ἀγγλική μετάφραση και 6 πίν.], περ. «Ayasofya Müzesi Yilligi», 6, Istanbul 1965, σ. 15-18.

884. — Selymbria (Silivri) Bizans Kalesi — The byzantine castle of Selymbria (Silivri) [στά τουρκικά με ἀγγλική μετάφραση και 17 πίν.], περ. «Ayasofya Müzesi Yilligi», 6, 1965, σ. 19-46.

885. *Gerassimov T.*, Trésors monétaires découverts en Bulgarie en 1964, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVIII, 1965, σ. 250 - 252 (σ. 247 - 250).

886. — Une fausse monnaie du roi thrace Cothys [Κότις], V (12 19), *Izv. Bulg. Arch.*, XXVIII, 1965, σ. 254 (σ. 252 - 254).

887. — Vue de Marcianopolis sur des monnaies, *Izv. Bulg. Arch.*, XXVIII, 1965, σ. 256 - 257 (σ. 254 - 256).

888. *Jouroukova J.*, Imitations thraces de monnaies de bronze de Maronée [Μαρώνεια], *Izv. Bulg. Arch.*, XXVIII, 1965, σ. 128 (σ. 123-128).

889. *Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ*, Συμπεράσματα τῶν τελευταίων ἐρευνῶν. Συνεχῆς ζωὴ ἐννέα αἰώνων στὴν νῆσο Σαμοθράκη. Πλούσια εὐρήματα στὴν νότια νεκρούπολη. Ἐκατὸ τάφοι προσφέρουν ἐνδιαφέρον ὕλικὸ γιὰ μελέτη, ἐφ. «Ἐλευθερία», 10 Ἰανουαρίου 1965.

890. Marmara Eréglisinin... Les mosaïques trouvées à Tcheumlekayiler Bayri situé à quatre kilomètres de Marmara Eréglise [στά τουρκικά με γαλλικὴ μετάφραση και 3 πίν. Ἀρχαιολογικὰ Ἡράκλειας], περ. «Ayasofya Müzesi Yilligi», 6, Istanbul 1965, σ. 61-62.

891. *Nikolov B.*, Thrakische Denkmäler im Bezirk Vraka, Izv. Bulg. Arch., XXVIII, 1965, σ. 201 - 202 (σ. 163 - 201).

892. *Schönert Ed.*, Die Münzprägung von Perinthos. Akademie, Verlag, Berlin 1965. Σχ. 8°, σ. V+277+57 πίν.

1966

893. *Daux G.*, Thrace et Musée de Komotini B.C.H., 90, 1966, σ. 886 - 889. — Samothrace [ἀνασκαφές], Αὐτ. σ. 890 - 897.

894. *Gerassimov T.*, Trésors monétaires découverts en Bulgarie 1965, Izv. Bulg. Arch., XXIX, 1966, σ. 214 - 216 (σ. 211 - 214).

895. — Une devise sur une monnaie thrace du 1er s. de n.e. Izv. Bulg. Arch., XXIX, 1966, σ. 217 (σ. 216 - 217).

896. — Une application d'un char thraco-romain, Izv. Bulg. Arch. XXIX, 1966, σ. 226 (σ. 225 - 226).

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 134,	Λήμμα	8,	Στίχος	2,	ἀντὶ 86,	νὰ γραφῆ	68.
» 135	»	33	»	2,	μετὰ τὸ Α.Θ.,	νὰ προστεθῆ	23.
» 137	»	58	»	2,	ἀντὶ 370,	νὰ γραφῆ	379.
» 142	»	131	»	1,	ἀντὶ 373	νὰ γραφῆ	374.
» 144	»	172	»	2,	νὰ διαγραφῆ		
» 147	»	197	»	2,	ἀντὶ 420,	νὰ γραφῆ	429.
» 147	»	205	»	5,	ἀντὶ 339,	νὰ γραφῆ	329.
» 147	»	207α	»	3,	ἀντὶ Κρίση,	νὰ γραφῆ	Κρίση.
» 167,	ἀντὶ ἀριθ.	λήμματος	471,	νὰ γραφῆ	491.		
» 172,	Λήμμα	559,	Στίχος	1 - 2,	ἀντὶ Sélybria	νὰ γραφῆ	Sélymbria.

ΕΤΡΕΤΗΡΙΟ ΚΤΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΤΟΠΩΝ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στὰ λήμματα.

- Abdère, 470α, 851.
 Ἄβδηρα, 14, 48, 164, 182, 195,
 207, 207α, 267, 268, 269, 288,
 306, 376, 474, 484, 501α, 518,
 552, 553, 577, 633, 646, 660,
 712α, 712β, 743, 851.
 Ἀβδηρίτισσες, 9.
 Ἀγαθονίκεια, 373.
 Ἀγαθούπολις, 372, 539.
 Ἀγαθουπολιτῶν ξερωζωμός, 603.
 Ἀγγλοι, 749.
 Ἁγία Ἀναστασία Φαρμακολύτρια,
 218, 246.
 Ἁγία Ἐλένη Σερωῶν, 90, 122, 407.
 Ἁγία Μαρίνα Μαδύτου, 290.
 Ἁγία Μαρίνα Μαΐστρου, 155.
 Ἁγία Πέτρα Διδυμοτείχου, 688.
 Ἀγιασματίων Θράκης, 33.
 Ἁγία Τριάς Παλαίου Σκοποῦ, 168,
 360.
 Ἀγιοβασίλης, 97. Βλ. καὶ Ἔθιμα
 πρωτοχρονιάτικα, Πρωτοχρονιά.
 Ἀγιόγιαννου γιορτή, 109.
 Ἁγιοὶ πέντε νεομάρτυρες, 634.
 Ἁγιος Ἀθανάσιος, 213.
 Ἁγιος Δημήτριος Διδυμοτείχου,
 212.
 Ἁγιος Εὐθύμιος Μαδύτου, 313,
 317, 783.
 Ἁγίου Δημητρίου ἑορτή, 105α.
 Ἀγριανηθοῦσα, 756.
 Ἀγχιάλος, 40, 41, 220, 223α, 310,
 374, 406, 499, 581.
 Ἀγῶνες ἑπικοί, 40.
 Adrianople, 627.
 Ἀδριανούπολις, 32, 37, 375, 444.
 Ἁη Σπυρίδωνας [Μαδύτου], 389,
 487.
 Ἀθῆναι, 565.
 Ἀθύρων επισκοπή, 6λ. Μετρῶν καὶ
 Ἀθύρων.
 Αἰνίγματα, 55, 681.
 Αἶνος, 50, 330, 457, 681, 793.
 Αἰσχύλος, 67.
 Ἀκαδημία, 2.
 Ἀκολουθία Ἁγίου Εὐθυμίου, 313.
 Ἀλέξανδρος Μέγας, 187δ, 187ε,
 277.
 Ἀλεξανδρούπολη, Ἀλεξανδρούπο-
 λις, 283, 380, 442, 472, 528, 747,
 751, 805.
 Ἀλμπασάν, 127.
 Ἀλύτρωτοι, 603.
 Ἄμαντος Κ., 94 (συμπλ.).
 Amodocos, 709α.
 Ἀμερικανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή,
 839, 846.
 Ἀμερικανοὶ ἀρχαιολόγοι, 866.
 Ἀναβίωσις ἐθίμων τῆς Θράκης,
 730.
 Ἀνάγλυφον, 153, 154, 615.
 Ἀναμνήσεις [ἀπὸ τῆς Θράκης], 76,
 168, 170, 257, 281, 361, 368,
 403, 425, 435, 465, 466, 499,
 679, 685, 693, 760, 761, 781.
 Ἀναμνήσεις Ξανθιωτῶν, 38, 86.
 Ἀνασκαφαί, Ἀνασκαφές, 57, 464,
 501α, 518, 818, 819, 820, 821,
 824, 830, 831, 832, 839, 844,
 851, 856, 857, 860, 868, 872,
 882, 893. Βλ. καὶ Samothrace.
 Ἀναστενάρηδες, 21, 80, 84, 89,
 245, 266, 483.

- 'Αναστενάγια, 3, 30, 84, 90, 91,
 92, 122, 123, 126, 145, 163, 165,
 185, 245, 254, 263, 266, 311,
 325, 353, 402, 407, 510.
 Anastenaria, 157, 558.
 Ancient literary sources, 817.
 'Ανδριώτης Νικ., 443, 517.
 'Ανδρόνικος Έμμ., 270, 831, 832.
 'Ανέκδοτα ποιήματα Γ. Βιζυηνοῦ,
 503.
 'Ανθελληνικά συνθήματα, 481.
 'Ανθιμος Μητροπολίτης Αΐνου, 50.
 *Ανθις τῆς παιδείας, 794.
 'Αντιβουλγαρικός ἀγών, 309, 345.
 Antonius pius, 874.
 'Απελευθέρωσις ἑλληνικῶν χωρῶν,
 468.
 Arosauque Alexis, 559.
 'Αποκρηάτικες θρακικὲς γιορτές. Βλ.
 καὶ ἔθιμα [ἀποκρηάτικα], 729,
 730.
 Apollon Zerdenos, 833.
 'Αποστολίδης Κ. Μ., 94 (συμπλ.),
 793.
 'Αριστοφάνης, 458.
 'Αρίων Μορφωτικὸς ὄμιλος, 35.
 'Αρκαδιούπολις, 525.
 *Ἄρτα, 106.
 'Αρχαιολογικὸς ἀπολογισμὸς, 820.
 'Αρχεῖον Θράκης 251, 329, 335.
 'Αρχεῖον τῶν συγχρόνων γεγονότων,
 233.
 'Αρχιγένης Σαράντης, 454, 793.
 'Ασημομύτης Βασ. Δ., 201.
 Ashmolean Museum, 661.
 'Ασία, 277.
 'Ασκληπιάδης Θεόδ., 793.
 Α.Τ.Ι. 402.
 Αὐδήμιον, 179.
 Ausgrabung, 881
 'Αχελῶος ποταμὸς, 189.
 Aya Nikola, 480
 Βαῖριον, 620.
 Βακχικὰ ὄργια, 245.
 Βακχικοὶ θίασοι, 593.
 Βαλκάνια, 181.
 Βαλκανική, 822.
 Βαλκανικοὶ λαοί, 348.
 Balkan, Balkans, 855.
 Balkanraumes, 537α.
 Βένδις, Bendis, 829.
 Βενιζέλος Έλευθ., 670.
 Βιβλιογραφία, 6λ. καὶ Κατάλογος.
 Βιβλιογραφία Κ. Μ. 'Αποστολίδου,
 94 (συμπλ.).
 Βιβλιογραφία Γ. Βιζυηνοῦ, 503.
 [Βιβλιογραφία] Πολυδ. Παπαχρι-
 στοδοῦλου, 517.
 Βιβλιοθήκη Βουλῆς, 49, 50, 624,
 700.
 Βιβλιοθήκη Δημοτικὴ Ξάνθης, 409.
 Βιέννη, 46.
 Βίζα, 709. Βλ. καὶ Βιζύη, Βιζώ.
 Βιζβίτσινα Δόμνα, 330, 793. Βλ.
 καὶ Βισβίξη Δόμνα.
 Βιζύη, 130, 473, 626, 696. Βλ. καὶ
 Βίζα, Βιζώ.
 Βιζώ, 669. Βλ. καὶ Βίζα, Βιζύη.
 Bizye, Bizyhe, 478, 883.
 Βιζυηνὸς Γεώργιος, 15, 66, 77, 78,
 101, 115, 128, 158, 177, 226,
 295, 419, 426, 431, 503, 596,
 622, 626, 635, 641, 642, 650,
 656, 658, 659, 669, 690, 704,
 709, 716, 720, 723, 724, 775,
 804.
 Βιομηχανία [Μαδύτου], 190.
 Βισβίξη Δόμνα, 104. Βλ. καὶ Βιζβί-
 χσινα.
 Βισβίξης Χατζηαντώνης, 385.
 Βογιαλίκιον Μέγα, 424.

- Βαγιαλίκιον Μικρόν, 424.
 Bogomilismus, 4, Βλ. καὶ Mouvement bogomile.
 Βοδενὰ Ροδόπης, 49.
 Bosporos, 84β.
 Βουλγαρία, 56, 137, 223α, 778.
 Βουλγαρική εισβολή, 354.
 Βουλγαρική μετάδοσις, 56.
 Βουλγαρικοὶ σφετερισμοί, 219. Βλ. καὶ Σφετερισμοὶ Βουλγάρων.
 Βούλγαροι, 68, 90, 189, 511, 519, 662, 752.
 Βουλγαρομακεδονική ἐπανάστασις, 262.
 Βουλγαρομακεδονική προπαγάνδα, 282.
 Βούλγαρος νομάρχης, 19.
 Βουλγαρόφωνοι, 428.
 Bourboulis Ph. P., 490.
 Βοϊκωναῖος ποιητικὸς διαγωνισμὸς, 115.
 Βραβεῖα λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ, 534.
 Βρεξοῦδια, 449.
 Bronzemünze, 874.
 Brown H., 850.
 Βρυσικά, 109.
 Βρύσις, 748.
 Bulgarie, 149, 826, 852, 863, 870, 875, 885, 894.
 Bulgarische Anthroponymie, 837.
 Βυζαντινοί, 189.
 Βυζαντινοὶ ναοί, 421.
 Βυζαντινὸ μνημεῖο, 599.
 Βυζαντινὸς ναός, 456.
 Βυζάντιον, 369.
 Catalca, 479. Βλ. καὶ Μέτραι.
 Ceramicus, 835.
 Char thracoromain, 896.
 Chroniques ottomanes, 627.
 Cités antiques en Mésie et en Thrace, 733.
 Comotini, 844. Βλ. καὶ Komotini.
 Cothys, 886.
 Γαϊτανάκεια ἐκπαιδευτήρια, 388, 693.
 Γαϊτανάκης, 573.
 Γανόχωρα, 411, 604.
 Γέννα, 147.
 Γεϊνάδιος Γεώργ., 793.
 Γεραγᾶς Κώστας, 450.
 Γερμανὸς Θυατείρων, 301, 610.
 Γερμανὸς Καραβαγγέλης, 225.
 Γέται, 187ε.
 Γεωγραφικὰ ὀνόματα, 815.
 Γεωργιάδης Ἀναστ. ὁ Λευκίας, 793.
 Γιαννακάκης Γεώργ., 103, 162.
 Γκαουλάιτερ, 616.
 Γλώσσα Θρακική, 70, 701.
 Γλώσσα Μαδυτινή, 43. Βλ. καὶ γλωσσολογικά [Μαδύτου].
 Γλωσσάριον Μαδύτου, 417.
 Γλωσσάριον τῆς παληᾶς Ξάνθης, 790.
 Βλ. καὶ Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παληᾶς Ξάνθης.
 Γλωσσάριον χειρογρ. 371 Φιλ. Σὺλ. Κων)πόλεως, 681.
 Γλώσσα τουρκική, 112.
 Γλωσσικὰ στοιχεῖα Ξάνθης, 6λ. Λαογραφικὰ στοιχεῖα.
 Γλωσσολογικά [Μαδύτου], 736, 762, 779.
 Γονατᾶς Στυλ., 787.
 Γρηγόριος ὁ Δέρκων, 617.
 Γυμνασιάρχαι Ξάνθης, 514.
 Γυμνάσιον Ἑλληνικὸν Ἀδριανουπόλεως, 37.
 Dakija, 156.
 Danube, 643.

- Decius, 865.
 Découvertes archéologiques, 183.
 Δ. Ε. Θ., 747, 805.
 Δεκαπενταύγουστο, 72, 139.
 Delcos, Δέλκος, 196. Βλ. και Der-
 cos, Δέρκων Μητρόπολις.
 Δελιώνες, 204.
 Déniers républicains, 878.
 Dercos, Δέρκοι, Δέρκος, 196. Βλ.
 και Delcos, Δέρκων Μητρόπολις.
 Δέρκων Μητρόπολις, 611. Βλ. και
 Delcos, Dercos.
 Δερμεντζόπουλος 'Αλέξ., 106.
 Δημαρᾶς Κ. Θ., 46, 79, 295, 530.
 Δημητριάδης Θαλαλαῖος, 695.
 Δημητριάδης Κώστας, 334.
 Δημόκριτος, 289, 554, 714.
 Δημοσιεύματα Θρακικά, 24.
 Δημοσιεύματα τριάντα τόμων τοῦ Α.
 Θ., 613.
 Dialectes turcs, 827, 855.
 Διδάσκαλοι παλαιοὶ τῆς Θράκης,
 523.
 Λιδυμότειχον, Didymoteichon, 19
 105, 109, 113, 114, 120, 197,
 212, 366, 504, 542, 564, 680α,
 688, 699, 731, 828.
 Diocletianopolis, Diokletianopo-
 lis, 198, 547.
 Διοκλητιανούπολις, βλ. Diocletia-
 nopolis.
 Διονυσιακά, 490.
 Διονυσιακαὶ ἐπιδιώσεις, 128.
 Διονυσιακὰ ὄργια, 122.
 Διονυσιακὴ λατρεία, 286.
 Διονυσιακὴ τελετὴ, 584α.
 Διόνυσος, 486.
 Διόσπολις, Diospolis, 199.
 Διωγμοὶ τοῦ 1914, 96.
 Dobrina, 684α.
 Δορκάς, 594.
 Δουλγέρηδες, 655.
 Δραγασιά, 437.
 Δρακόπουλος 'Αργ., 23.
 Δριζιπάρα, 580. Βλ. και Δρισιπάρα,
 Δρουσιπάρα.
 Δρισιπάρα, Δρουσιπάρα, 200. Βλ. και
 Δριζιπάρα, Δρουσιπάρα.
 Drizipara, Dryzipara, 200.
 Δρουσιπάρα, 200. Βλ. και Δριζιπά-
 ρα, Δρισιπάρα.
 Δωδεκάμερα εἰς τὴν 'Ανατ. Θράκην,
 359.
 Ἑβδομάς Θρακῶν φοιτητῶν, 638.
 Ἑβρος, 98, 436, 551, 588, 608.
 Ἑγγραφα ἐκ Θράκης, 49.
 Ἑγγραφα σπάνια ἱστορικά, 764.
 Ἑγγραφα Τουρκοκρατίας, 211.
 Ἑγγραφο πρὸς τὴν Ἱερά Σύνοδο,
 828.
 Égée, 643.
 Ἑθιμα [ἀποκρηάτικα], 296, 685.
 Βλ. και Ἐποκρηάτικες θρακικὲς
 γιωρετές.
 Ἑθιμα γάμου, 768.
 Ἑθιμα [πασχαλινά], 298, 465. Βλ.
 και Πάσχα [στὴ Θράκη].
 Ἑθιμα Πρωτοχρονιάτικα, 143,
 236. Βλ. και Ἀγιοθασίλης, Πρω-
 τοχρονιά.
 Ἑθιμα σχολικά, 234.
 Ἑθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας, 311.
 Ἑθιμα Χριστιανικά, 133.
 Ἑθιμα Χριστουγεννιάτικα, 236,
 601. Βλ. και Χριστούγεννα.
 Ἑθιμο γυναικοκρατίας, 420. Βλ.
 και Μονοκλησιά.
 Ἑθμιον γάμου, 136.
 Ἑθμιον θρακικόν, 586.
 Ἑθμιον παλαιόν, 191.
 Ἑθμο παράξενο, 377.

- 'Εθιμο τολμηρό, 304.
 'Εθνική απογραφή, 475.
 Εισαγωγές θρακικῶν ἐμποπῶν, 702.
 'Εκθεση ταπήτων, 485, 751, 805.
 Βλ. καὶ Τάπητες, 'Γφραντά, Χα-
 λιὰ Θράκης.
 'Εκκένωση 'Ανατ. Θράκης, 363.
 'Εκλογαὶ δημοτικαὶ Ξάνθης, 538.
 'Εκπαιδευτικὴ κατάσταση ἐπαρχιῶν
 Θράκης, 700.
 'Εκτοπισμὸς 'Ελλήνων, 169, 258.
 'Ελευθεροπόλεως Μητροπολίτης,
 717.
 'Ελλάς Βόρειος, 111α, 160, 236,
 244, 583.
 'Ελλάς καὶ Τουρκία, 614.
 'Ελλάς Μακεδονική, 248.
 'Ελληνες στὴ σύγχρονο Βουλγαρία,
 778.
 'Ελληνικά γράμματα τὸν ΙΗ' καὶ
 ΙΘ' αἰ., 237.
 'Ελληνικὸς πολιτισμὸς, 588.
 'Ελληνικότης τῆς Θράκης, 129, 597,
 816.
 'Ελληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ λαοί,
 348.
 'Ελληνισμὸς τῆς Θράκης, 13, 427,
 494, 653, 753.
 'Ελληνισμὸς τῶν συγχρόνων Θρακῶν,
 769.
 'Ελληνισμοῦ τύχη, 433.
 'Ελληνοβουλγαρικὴ σύμπραξις κατὰ
 Λατίνων, 579.
 'Ελλήσποντος, 85, 117, 124, 221,
 240, 592, 607, 797.
 Emporium Piretensium, 619α.
 Ensevelissement thrace, 864.
 'Εντυπώσεις ἀπὸ τὴν 'Ανατ. Θράκη,
 495.
 'Ενωσις τῶν 'Εκκλησιῶν, 217.
 'Εξελληνισμὸς τῶν Θρακῶν, 735.
 'Επιβάται, 'Επιβάτες, 260, 326, 362,
 462, 546.
 'Επιγράμματα Θρακικά, 305.
 'Επιγραφαὶ 'Αγχιάλου, 40.
 'Επιγραφές 'Ελληνικές, 312.
 'Επιγραφή ἐπὶ Νεολιθικοῦ δοτράκου,
 396.
 'Επίσημοι ἄνδρες, 500.
 'Επισκοπαί, ἐπισκοπές, 843.
 'Επίσκοποι, 500, 843.
 'Επιστημονικὴ κίνησις, 341.
 'Επιτυμβία στήλη, 93.
 'Επιτύμβιοι βωμοί, 587.
 Eglise, βλ. 'Ηράκλεια καὶ Πέ-
 ρινθος.
 'Ερμηνεία Θρακικῶν λέξεων καὶ
 πραγμάτων, 677.
 'Εστία Ν. Σμύρνης, 585, 590.
 'Εταιρεία 'Ελληνικῶν Σπουδῶν, 714,
 767.
 'Εταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν, 100,
 132, 352, 464, 471, 703, 710.
 'Εταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν δημο-
 σιεύματα, ἐκδόσεις, 141, 232,
 333, 429, 430, 451, 522, 598.
 Εὐαγγελίδης Τρύφ. Ε., 18.
 Eubée, 825.
 Εὐγενίδης Εὐγ., 639, 750.
 Εὐγένιος Μητρ. 'Αγχιάλου, 581.
 Εὐγένιος Μητρ. Ξάνθης καὶ Νεαπό-
 λεως, 728.
 Εὐδῆμου Πλάτανος, 179.
 Εὐελπίδης Χρ., 402.
 Εὐεργέται, Εὐεργέτες, 16, 500.
 Εὐξείνος Πόντος, 187, 218, 239,
 246, 406, 753.
 Εὐρήματα 5ου π.Χ. αἰῶνος, 816.
 Europe occidentale, 849.
 'Εφημερίδες στὴ Βόρειο Θράκη,
 229.
 Explorations, 883.

- Ζαλάχας Θεόδ., 16.
 Ζάππα Βραβεῖον, 100.
 Ζαρίφειος Ἀκαδημία, 244.
 Ζαρίφης Γεώργ., 793.
 Ζαφειρόπουλος Στέφ., 793.
 Ζερδηνός, 833.
- Forteresses médiévales, 859.
 Fouilles, 840.
 Fraser P. M., 834.
- Ἡ 16η Ἰουλίου 1906, 520.
 Ἡθῆ καὶ ἔθιμα, 118, 187β, 298, 768.
 Ἡλι - Ντέν, 262.
 Η.Π.Α., 293, 307.
 Ἡράκλεια, 890. Βλ. καὶ Πέρινθος.
 Ἡρακλείας Μητρόπολις, 676.
 Ἡρακλείας Μητροπολίται, 34.
 Ἡρακλειώται, 500.
 Ἡρωες τῆς Θράκης, 140.
- Ga - dialectes turcs, 855.
 Géographie historique, 619α.
 Gotische Invasion, 865.
- Θάσος, 248
 Θεοδωρίδης Τριαντ., 160.
 Θεσσαλονίκη, 344, 583. Βλ. καὶ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης.
 Θράκες, 188, 331, 344, 443, 529, 584, 593, 715, 735.
 Θράκες βόρειοι, 187δ, 447.
 Θράκες [ἐνδυμασία], 235.
 Θράκες λογοτέχνες, 107.
 Θράκες [στοὺς ἀγῶνες], 138, 172, 184, 228, 379, 431α, 476, 556.
 Θράκες φοιτηταί, 714, 722.
 Θράκη [ἀρχαιολογικά], 42, 45, 57, 166, 203, 294, 315, 509, 578, 587, 609, 712α, 800, 801, 830.
 Θράκη [διάφορα], 32, 98, 216, 284, 308, 384, 392, 404, 405, 529, 583, 629, 636, 645, 647, 649, 671, 674, 684, 691, 732, 749, 767, 787, 798.
- Θράκη Δυτική, 28, 45, 57, 371, 464, 562, 614, 618, 675, 734, 754, 801.
 Θράκη [ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία], 632, 843.
 Θράκη [ἱστορικά], 36, 146, 181, 187α, 187γ, 187δ, 187ε, 188, 205, 243, 262, 271, 277, 278, 279, 302, 342, 354, 369, 403, 566, 579, 597, 640, 646, 795.
 Βλ. καὶ Ἱστορία τῆς Θράκης.
 Θράκη καὶ Βούλγαροι, 68.
 Θράκης Ἀνατολικῆς ἀπώλεια, 95.
 Θράκης μνήμη, 399.
 Θράκης οἰκονομία, 292.
 Θράκης πληθυσμός, 244, 574.
 «Θρακικά», 298, 326, 351, 540, 563.
 Θρακικαὶ λαϊκὰ μελωδία, 710.
 «Θρακικὰ Χρονικά», 247, 659.
 Θρακικὲς μελέτες, 17, 29.
 Θρακικὴ Ἑλλάς, 248.
 «Θρακικὴ Στοά», 23.
 Θρακικὴ Χερσόνησος, 461.
 «Θρακικὸν Κέντρον», 186, 215, 253, 272, 273, 274, 351, 395, 477, 561, 563, 634, 644, 718, 745, 785.
 Θρακικὸς ἀγὼν, 31, 446, 535.
 Θρηνοί, 54.
 Θρυλοί 380, 496, 497, 504, 756.
 Θυσία βοοειδῶν, 213.
- Hadzi M. L., 850, 871.
 Hellespontos, 845.
 Hierarchie ecclésiastique, 108.
 Histiée, 825.

- Ίάκωβος Ίθρηίτης, 634.
 Ίατρική εις Κων)πολιν και Θρακην, 151.
 Ίατρική λαϊκή στο Σουφλί, 791.
 Ίερεμίας Β΄, 322.
 Ίερώνυμος. Καλλιουπόλεως και Μαδύτου, 764.
 Illyrien, 862.
 Inscriptions, 149, 486α, 834, 835.
 Institute of Fine Arts, 817, 854.
 Ίστιαία, 825.
 Ίστορία Βουλγάρων, 662.
 Ίστορία [Μαδύτου], 758.
 Ίστορία Παλαιοκάστρου, 698.
 Ίστορία Σαμοθράκης, 776. Βλ. και Σαμοθράκη, Samothrace.
 Ίστορία σχολείων Διδυμοτείχου - Σουφλίου, 564.
 Ίστορία τῆς ἐκπαιδεύσεως Ξάνθης. 532. Βλ. και Μέση ἐκπαίδευση Ξάνθης.
 Ίστορία τῆς Θράκης, 102, 205, 241, 769. Βλ. και Θράκη, [Ίστορικά].
 Ίστορικές ἔρευνες γιά τῆ Θράκη, 59.
 Ίστορική ἐκθεσις, 653.
 Istrum, 876
 Italicus Michael, 367.
 Ίωακίμειο Γηροκομείο, 287.
 Ίωακίμ Μαρτινιανός, 543.
 Ίωακίμ Μητροπολ. ΊΑλεξανδρουπόλεως, 287.
 Janin R., 511, 579.
 Καβάκι, 441.
 Κάβειροι, 390, 819, 839, 846.
 Κάξης Δημ., 517.
 Καθαρή Δευτέρα [στή Μάδυτο], 685.
 Κακουλίδη Ή., 503.
 Κάλανδα και Κάλαντα, 142, 332, 499, 567, 705, 707.
 Καλέκας Ίωάννης ΙΔ΄, 682.
 Καλλίμαχος Δημ., 51, 432, 498, 568, 569, 612, 664.
 Καλλιούπολις, 764.
 Καλλίπολη και Καλλίπολις, 39, 124, 403, 686.
 Καλόγεροι, 193, 689.
 Καλφάδες Θράκες, 6.
 Καλφᾶς, 336, 434α.
 Κάλφουλου Δημ., 415.
 Καντακουζηνός Ίωάννης, 672.
 Καραβαγγέλης, 6λ. Γερμανός.
 Καρακάντζα Μαρία, 82.
 Καρακάσης Στ., 436.
 Καράμαλλης Χρῦσανθος, 667, 759, 789.
 Καραντώνης Ή., 94.
 Καρατζάκιοι, 594.
 Καρναβάλι Θρακιώτικο, 725.
 Καρωτή, 109.
 Καστοριά, 225.
 Κάστρα, 456.
 Κατάλογος Ήπισκοπικός Μαρωείας, 536.
 Κατάλογος - εὑρετήριο (περιεχομένων 36 τόμων «Θρακιῶν»), 493.
 Κατάλογος [συγγραμμάτων Ε. Κουρίλα], 492.
 Κατραπάνης Θανάσης, 726.
 Κεφαλᾶς Νικόλ., 608.
 Κιλίς, 594.
 Κιλίσιον, 786.
 Κιμέρια, 27, 81.
 Κιοπέκ - Μπέης, 193.
 Κιοσέ χαρά, 674.
 Kjolmen, 754α.
 Κλήδονας, 67.
 Κλήμη - Παναγιωτοπούλου Σοφ., 380.
 Κληροδότημα Ή. Λαμπαδαρίδου, 802.

- Κοινότητες, 58, 397.
 Κοκοροθυσία, 212, 680α.
 Κομματαζήδες, 96, 244.
 Κομνηνοί, 500.
 Κομοτηνή, 120, 154, 166, 192, 205,
 283, 442, 467, 481, 489, 541,
 711, 765, 769.
 Κομοτινί, 893, βλ. και Κομοτινί.
 Κονδύλης Γ., 96.
 Κόρακας Ἄργης, 107, 508.
 Κοροφωλιά, 727, 746.
 Κόσνικος, 859.
 Κότυς, 279, 886.
 Κουμανούδης Κωνστ., 766.
 Κουρίλας Εὐλόγιος, 319, 492.
 Κουρκουλῆς Χρῆστος, 767.
 Κουρτίδης Ἀριστ., 334.
 Κουρτίδης Κωνστ., 160, 337, 793.
 Κουφόβουνον, 768.
 Κοψίδης Ράλλης, 394.
 Κραν, 833.
 Κρυονέρι, Κρυόνερο, 453, 652.
 Κτερίσματα, 857.
 Κυπριακόν, 574.
 Κύπρος, 384, 562, 595, 614, 618,
 658.
 Κυριακίδης Στίλπον, 772.
 Κύριλλος Στ', 444.
 Κώδικες Διδυμοτείχου, 105.
 Κώδικες μεταβυζαντινοί, 58.
 Κώδιξ Μητροπόλεως Ἀδδήρων
 (Μπολούστρας), 164.
 Κωνσταντίνου Ἀναστ., 125.
 Κωνσταντινούπολις, 33, 151, 314,
 530, 681, 843. Βλ. και Πόλη.
 Κωνσταντόπουλος Νικ., Κ., 160,
 201.
 Κωστελένος Δ. Π., 494.
 Κωστῆ, 311.
 Λαγκαδάς, 90.
 Λαζάρου ἀνάστασις, 44.
 Λαϊκαὶ μελωδίαι, βλ. Θρακικαὶ λαϊ-
 καὶ μελωδίαι Λαϊκὰ κείμενα, 54.
 Λαϊκὴ στιχουργία, 54.
 Λαϊκὴ χειροτεχνία, 751.
 Λαμπαδαρίδης Ἀνδρέας, 802.
 Λαογραφία Ἀδδήρων, 552.
 Λαογραφία [Θράκης], 69, 162, 531.
 Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου, 731.
 Λαογραφικὰ Δορκάδος, 594.
 Λαογραφικὰ Ἐπιβατῶν, 546.
 Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα
 τῆς παλιᾶς Ξάνθης, 8, 174, 259,
 364, 469, 545, 625.
 Λαογραφικὰ Νέας Κεσσάνης, 501.
 Λαογραφικὰ Σουφλίου, 516, 698,
 755, 791, 810.
 Λαογραφικὲς ἐργασίαι γιὰ τὴ Θρά-
 κη, 59.
 Λαογραφικὸ Θρακικὸ δεκάλεπτο, 61.
 Λατίνοι, 579.
 Λατρεία τῶν Θρακῶν, 490, 593.
 Lehmann Karl, 817, 835, 850, 871.
 Lehmann Phyllis Williams, 850.
 Lewis Naphthali, 817.
 Λενοῦδίας Γ., 776. Λέξεις ξένες
 στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, 131.
 Λεξικὸν γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν
 Θράκης, 530.
 Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παρα-
 γομένων ἐκ τῆς Τουρκικῆς, 112,
 202.
 Λεξιλόγιον ἱστορίας τῆς Θράκης,
 370.
 Λεοντίδης Κωνστ., 206.
 Λέων Α' ὁ Θραξ, 507, 770.
 Λιτίτζης Μητρόπολις, 737.
 Λόγιοι Ἡρακλειῶται, 500.
 Λογοτεχνία Μαδυτινῆ, 119.
 Loeffler E. P., 850, 871.

- Loos M., 88.
 Love I. C., 850, 871.
 Λουίζος Κωνστ., 175, 210.
 Λούπιδά, 411.
 Λυσίμαχος, 280.
 Λωζάννης συνθήκη, 111.
- Macedonia, 434.
 Μαγίστρος, Μαίιστρος, 134, 155.
 Μαδυτανά χρονογραφήματα, 788.
 Μαδυτινοί άρχιερείς, 1.
 Μαδυτινοί, Μαδύτιοι, 317, 386, 387, 439, 666, 758.
 Μαδυτινοί, Μαύτιανοί στίχοι, 44, 74, 512, 589, 687, 719.
 Μάδυτος, Μάυτος, 25, 26, 39, 44, 75, 76, 85, 105α, 148, 217, 222, 240, 281, 290, 291, 313, 316, 321, 338, 339, 343, 387, 388, 389, 401, 414, 417, 437, 438, 439, 440, 487, 488, 567, 571, 573, 592, 602, 606, 607, 619, 657, 665, 666, 667, 680, 685, 687, 707, 712, 758, 759, 760, 761, 763, 764, 773, 774, 780, 781, 783, 786, 788, 789, 803.
 Βλ. και Βιομηχανία, 'Ιστορία [Μαδύτου].
- Μακεδονία, 23, 248, 262, 377, 583, 674, 787.
 Μακρά Γέφυρα, 223.
 Μαλλιάκας, 649.
 Μαμέλης Γ., 107.
 Μαμόνη Κ., 88, 517.
 Μανειώτης Νικ., 564.
 Μανουηλίδης Φιλ., 186, 351.
 Μασουτινές μορφές, 391, 570.
 Μαρασλής Γρηγ., 793.
 Marcianopolis, 718α, 876, 887.
 Marmara, 890.
 Maronée, 888.
- Μαρτινιανός, βλ. 'Ιωακείμ.
 Μαρώνεια, 536, 739, 888.
 Μασκαροδευτέρα, 176.
 Μάτσας Νέστ., 295.
 Ματσίνης Μιχ., 10.
 Μαύρη θάλασσα, 239.
 Μαυρομάτογλου Θεοδ. Μιχ., 116.
 Μαχμουτ Β', 764.
 Medocos, 709α.
 Μεγάλη του Γένους Σχολή, 64.
 Μέγας Γ. Α., 94, 490.
 Μειονότης, 28, 137, 180, 418.
 Μελανδινός Δημοσθ. Π., 793.
 Μελέτες σχετικώς με Θράκη, 319.
 Μελέτιος επίσκοπος Μυριοφύτου και Περιστάσεως, 782,
 Μελέτιος ο νέος Πατριάρχης, 568.
 Μενίδι, 708.
 Μεντερές, 180.
 Mericleri, 881.
 Mésambria, 840.
 Mesembrias Geschichte, 813.
 Μέση εκπαίδευση Εσάνθης, 533. Βλ. και 'Ιστορία τής εκπαιδεύσεως Εσάνθης.
 Μεσημβρία, 171, 239, 421, 740, 840.
 Mésie, 619α, 733, 876.
 Μετακίνησις του 1922, 96.
 Μέτραι, 127. Βλ. και Catalca.
 Μετρών και 'Αθύρα 'Επισκοπή, 741.
 Μήδεια, 187.
 Μηδείας και Σαξοπόλεως Μητρόπολις, 742.
 Μηλιώρης Νικ. Ε., 490, 590.
 Midye, 480.
 Μ. 'Ασία, 397, 565.
 Μικρασιάτες, 293.
 Mitten D. G., 854
 Μιχαήλ 'Αρχιεπίσκοπος, 65.
 Μιχαηλίδης, 646.

- Mobilier antique de Thrace, 848.
 Monastère de la Kosmosotira, 842
 Μοναστήρι Κορνοφωλιάς, 746.
 Μονή 'Αγίας 'Αναστασίας Φαρμακο-
 λυτριάς, 246.
 Μονή 'Ιθήρων, 727.
 Μονή Κορνοφωλιάς, 746.
 Μονή Παναγίας Καλαμουῖς, 255.
 Μονή Ταξιαρχῶν Εἰάνθης, 678.
 Monnaies, 826, 876, 886, 887, 888,
 895. Βλ. καὶ Trésors monétaires.
 Μονοκλησιά, 408, 423, 458, 460.
 Μονοκλησιῶτες, 420.
 Μοντζήλος ἢ Μοντζίλ, 752.
 Monuments de la Thrace, 829.
 Mosaïques, 841, 890.
 Möisien, 865.
 Μόσχος Γεώργ., 285.
 Μουσείο Θράκης, 708.
 Μουσείο Καβάλας, 288.
 Μουσικά κείμενα, 702.
 Μουσουλμάνοι, 467.
 Mouvement bogomile, 849. Βλ.
 καὶ Bogomilismus.
 Μπαϊδεκερ, 18.
 Μπαϊρκοῖ, βλ. Βαΐριον.
 Μπακαλάκης Γ., 830, 831, 832.
 Μπαλοῦκ - Χανά, 44.
 Μπαλτατζῆς 'Α., 647.
 Μπάμπω, 286.
 Μπέαδνος, 859.
 Μπετίνα [Φραβασίλη], 177.
 Μπολούστρα, 164.
 Μπουνάρ - Χισάρ, 748.
 Μυριόφυτον, 782.
 Μυστράς, 328.
 Μυτιλήνη, 505.
 Münzprägung, 892.
 Musée de Komotini, 893.
 Musulmans, 47.
 Νανουρίσματα μαϋτιανά, 668.
 Ναοὶ Σουφλίου, 698.
 Ναυτικά χρονικά, 85.
 Ναυτικὸς ἀποκλεισμὸς Ἑλλάδος,
 511.
 Νέα Ἑλλάς, 18.
 Νέα Κεσσάνη, 393, 501.
 Νέα Μάδυτος, 680, 773.
 Νέα Πέτρα, 455.
 Νεάπολις, 728.
 Νέα Σμύρνη, 399, 565, 585.
 Νέα Ὑόρκη, 51, 65. Βλ. καὶ Πανε-
 πιστήμιον Ν. Ὑόρκης.
 Nécropole thrace, 684a.
 Νεῖρ Βέης, 358.
 Νέος Σκοπὸς, 258, 651.
 Νεότουρκοι, 111.
 Νεόφυτος Η', 356.
 Νιάμερα τῆς Παναγίας, 619.
 Nicopolis, 876.
 Νίκη [τῆς Σαμοθράκης], 807.
 Νικολόπουλος Νικ. Σ., 576.
 Νομίσματα [Ἐγγυάλου], 40.
 Noms de lieux, 842, 869.
 Noms thraces, 870.
 Northern greece, 459.
 Εἰάνθη, 5, 10, 11, 16, 18, 20, 22,
 23, 38, 83, 86, 178, 192, 205,
 214, 230, 255, 323, 383, 409,
 412, 413, 441, 442, 463, 469,
 514, 527, 532, 533, 538, 543,
 575, 629, 630, 636, 637, 646,
 660, 673, 678, 692, 713, 714,
 722, 725, 728, 729, 730, 738,
 757, 769. Βλ. καὶ Λαογραφικὰ
 καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παλη-
 ᾶς Εἰάνθης.
 Εἰάνθης καὶ Περιθεωρίου Μητροπό-
 λης, 738.
 Εἰανθῶτες, 38, 86.
 Εἰρέξης, 830.

- Ξυλαγανή, 153, 615.
 Ὀγκνένοβα Λιούμπα, 239.
 Οἰκισμὸς Μακεδόνων Θρακῶν, 167.
 Οἰκονομίδης Βασ. Γ., 482.
 Οἰκονομίδης Δ. Β., 94 (συμπλ.),
 357.
 Οἰκονόμου Κ., 46.
 Οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, 11.
 Ὀμηρος, 67.
 Ὀνομασία τῆς Θράκης, 381.
 Ὀρεστιάς, 542.
 Ὀρτάκιοι, 264.
 Ὀρφέας, Ὀρφεύς, 73, 355, 410,
 524, 777.
 Ὀρφικά μυστήρια, 506.
 Oxford, 661.
 Παγγαῖον 248.
 Παγιώπας, βλ. Φώτιος.
 Παιδεία, βλ. Ἄνθισις τῆς παιδείας.
 Παιδομάζωμα, 265.
 Παιχνίδια [ποῦ ἔπαιζαν τὰ Σουφλι-
 ωτόπουλα], 445.
 Παλαῖος, Παλιὸς Σκοπός, 96, 97,
 168, 677. Βλ. καὶ Σκοπός.
 Παλαιότουρκοι, 111.
 Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Ἐκκλη-
 σία, 441.
 Παναγία τῆς Πέτρας, 455.
 Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, 45,
 562, 816, 830, 832.
 Πανεπιστήμιον Νέας Ὑόρκης, 821,
 856, 868.
 Παπαδάτης Ἄριστ. Ἰ., 94 (συμπλ.)
 Παπαδόπουλος Κάροπος, 297.
 Παπαδόπουλος Σ., 94.
 Παπαδράκος 225.
 Παπασπύρου Δ., 647.
 Παπαχριστοδοῦλου Περ., 327,
 349, 482.
 Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ., 46,
 151, 352, 443, 482, 517, 530,
 555, 585, 590, 654, 744, 809.
 Παππίκιον ὄρος, 815.
 Παραμύθι, παραμύθια, 227, 320,
 496, 796.
 Παραστάσεις Ὀρφέως, 777.
 Parlers turcs, 778a.
 Παροιμίες, 681.
 Πάσχα [στὴ Θράκη], 257, 465,
 797. Βλ. καὶ Ἔθιμα [πασχαλι-
 νά].
 Πατριαρχεῖο, 246.
 Πατριαρχικὸν σιγγίλιον, 727.
 Παυλικιανοί, 88, 822.
 Παντάλια, Pautalia, 838, 841, 874.
 Pays balkaniques, 849
 Πέεφ Βασ., 62.
 Pénétration turque en Thrace, 627
 Περιθεώριον, 324, 738.
 Perinthos, 892.
 Περίστασις, 382, 411, 782.
 Περπερίτσα, 416.
 Πέροσαι, 574.
 Περσικοὶ πόλεμοι, 640.
 Personennamen, 858
 Πέτρα, 455, 456, 555, 809.
 Πετρινοί, 455.
 Πετρόπουλος Δημ. Α., 436.
 Philippopolis, 312, 365, 367, 537.
 Βλ. καὶ Plovdiv, Φιλιππούπολις.
 Πιτεράδες, 176.
 Πιτεροδευτέρα, 176.
 Plovdiv, 544. Βλ. καὶ Philipro-
 polis, Φιλιππούπολις.
 Πλωτινόπολις, Πλωτινούπολις, 275,
 688.
 Πνευματικὴ Θράκη, 329.
 Πνευματικὴ κίνησις Θρακῶν, 398.
 Πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Θράκης,
 793.

- Πόλη, 148, 418. Βλ. καὶ Κωνσταντινούπολις.
 Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου Μητρόπολη, 786.
 Πολυείδης Θεόκλητος, 140.
 Πολύανθος. Polyanthos 882.
 Πολύκαρπος, 463.
 Πομάκοι, 53, 60, 71, 591.
 Πόντος, 397.
 Πόρος, 76, 117, 221.
 Πράγιον, 551.
 Prodromos Theodore, 267.
 Προεδρία τῆς Κυβερνήσεως, 62.
 Προλήψεις στὰ Ἄδδηρα, 474.
 Προμηθεὺς Δεσμώτης, 67.
 Πρωταγόρας, 784.
 Πρωτοχρονιά, 781. Βλ. καὶ Ἁγιο-
 βασίλης, Ἔθιμα πρωτοχρονιά-
 τικα.

 Ραιδεστός, 771.
 Ραφτόπουλος Ἰωσήφ, 107.

 Reliquaire provenant de Thrace,
 560.
 Ρετσιπέρογλου Γ., 771.
 Ρήβουλας, 279.
 Rhodope, Rhodopes, 183, 778α,
 827, 859.
 Ροδάπη, 49, 249, 250, 328, 882.
 Ρόξενταλ Μ., 19.
 Rois de Thrace, 709α.
 Ρουμάνοι καὶ Ἕλληνες, 502.
 Ροῦμελη, 181.
 Ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς, 588.
 Ρωμαῖοι, 187α.
 Ρωμαῖκοὶ χρόνοι, 494.
 Ρώμη, 67.
 Ρωμυλία Ἀνατολική, 49, 94, 223α,
 231, 433, 511.

 Ρωσία, 10.
 Ρῶσοι, 36.
 Ρῶσος Πατριάρχης, 322.

 Σαΐ Ὀτζά, 303.
 Σαμμακόδι, Σαμμακόδιον, Σαμμάκο-
 βο, 176, 201, 300, 495, 622, 652.
 Σαμοθράκη, 99, 390, 623, 634, 806,
 807, 819, 821, 839, 846, 853,
 856, 857, 866, 867, 868, 889.
 Σαμοθράκης Α. Θ., 160.
 Samothrace, 208, 400, 582, 679α,
 817, 818, 824, 834, 835, 840,
 850, 851, 854, 860, 871, 872,
 882, 893.
 Σάπες, 346.
 Σαρακατσάνοι, 799.
 Σαράντα Ἐκκλησίες, 453, 456, 535,
 599.
 Σάτρες, 663.
 Sculptures, 854.
 Σγουρὸς Ἰωακείμ, 5.
 Selymbria, 559, 884.
 Σέρβοι, 752.
 Σερέντζιον, 276.
 Σέρραι, Σέρρες, 122, 185, 455.
 Σεύθης ὁ Γ', 279.
 Σηλυβρία, Σηλυμβρία, 79, 204,
 505.
 Shaw St. M., 850.
 Σιγγίλιον, 6λ. πατριαρχικὸν σιγγί-
 λιον.
 Silivri, βλ. Selymbria.
 Σιτάκης, 278.
 Σκεπαστό, 425, 652.
 Σκοπελινοί, 455.
 Σκοπιανοί, 257.
 Σκοπός, 305, 359, 360, 466, 677,
 812. Βλ. καὶ Παλαιὸς Σκοπός.
 Σλαβισμὸς, 111α.

- Σλαβομακεδονική προπαγάνδα, 282.
 Σλαῦοι, 646.
 Smordos, 470α.
 Σμύρνη, 67, 565.
 Σοφίδες, 652.
 Σοφοκλής, 193.
 Σουφλί, Σουφλίον, 150, 224, 516,
 564, 624, 751, 792, 810.
 Σουφλιωτόπουλα, βλ. παιχνίδια.
 Sozopol, 879.
 Σπαθάρη Αιμιλία, 107.
 Speck Paul, 579.
 Spittle Deny, 871.
 Spitznamen, 858.
 Σταμούλης Μιλτ. Α., 448, 531, 684.
 Σταμούλης Σωφρ. 'Α., 717.
 Stara Zagora, 833, 847, 878.
 Staro Selo, 880.
 Σταυρός - Τρυγητής, 694.
 Στενίμαχος, 194, 357.
 St. Nicholas, 480.
 Stojanov M., 94.
 Στράντζα, βλ. Σερέντζιον.
 Στρώμη, Strymé, 110, 615, 824,
 830, 831, 832.
 Στρυνόπουλος, βλ. Γερμανός Θυα-
 τείρων.
 Συμεών, 189.
 Συνέδριο 'Αρχαιολογικὸ Παρισιοῦ,
 588.
 Συνέδριον Θρακῶν φοιτητῶν, 722.
 Συνέδριον Πανθρακικόν, 637, 648,
 692, 713, 714.
 Σφετερισμοὶ Βουλγάρων, 519. Βλ.
 καὶ Βουλγαρικοὶ σφετερισμοί.
 Σχολεῖα Δημοτικὰ θρακικά, 318.
 Σχολικὲς ἀναμνήσεις, 693, 761.
 Σωζόπολις, 121, 742, 879.
 Σωματεῖα [Θρακικά], 293, 307,
 534.
 Σωματεῖα Μικρασιατικὰ, 307.
 Syndica Laourda L., 207α, 208.
 Τανάγρας 'Αγγ. 185.
 Τάπητες Θράκης, 799. Βλ. καὶ 'Εκ-
 θεση ταπήτων, 'Υφαντά, Χαλιὰ
 Θράκης.
 Tcheumlekayiler Bayiri, 890.
 Tétéven, 864.
 Tetradrachms, 877.
 Tétroboles, 825.
 Thasos, 877.
 Theocharides G. I., 205, 579.
 Thrace, 47, 108, 434, 619α, 733,
 844, 862, 893.
 Thraker, 261, 537α.
 Thrakien, 4, 547, 865.
 Thrakische Denkmäler, 891.
 Thrakische kultstätte, 847.
 Thrakischen enos-bildungen, 861.
 Thrakischen Inschrift, 754α.
 Thrakischen Sprache, 836.
 Thrakischen Sprachresten, 823.
 Thrakischen Statthalter, 874.
 Thrakiseke Wort para, 814.
 Thrakisch-römischen Hügelnekro-
 pole, 881.
 Τοπωνύμια Θράκης, 152.
 Τοῦ γεφυριοῦ τῆς 'Αρτας, 106.
 Τόυνμπε 'Αρνολντ, 562, 566, 595,
 618.
 Τουρκία, 180, 614, 618.
 Τουρκικά τινα ἔργα, 181.
 Τοῦρκοι, 60, 358, 466, 489, 513,
 651, 652, 653, 734, 749.
 Τουρκοκρατία, 13, 105, 182, 211,
 445, 822.
 Τραγοῦδι 'Αδριανουπολίτικο, 452.
 Τραγοῦδια ἀπὸ τὶς Σάπρες, 346.
 Τραγοῦδια Μαγίστρου, 134.

- Τραγοῦδια Μεγάλης Ἑβδομάδος, 54.
 Τραγοῦδια Σωζοπόλεως, 121.
 Τραγοῦδι δημοτικὸ Βιζύης, 696.
 Τραγοῦδι, Τραγοῦδια [Θράκης], 82, 120, 134, 135, 159, 350, 453, 586, 702, 710.
 Trakija, 156, 621.
 Trésors monétaires, 852, 863, 875, 878, 885, 894. Βλ. καὶ Monnaies.
 Τριβαλλοί, 187ε.
 Τρολιά, 652.
 Τρύγος τοῦ Σκοποῦ, 677.
 Τσακίρης Νικ., 124.
 Τσακίρης Χριστ., 346.
 Τσαντώ, Τσεντώ, 256.
 Τσέτελε, Τσέτουλα, 12.
 Τσορμπατζιδισμός, 526.
 Τσουκαλαῖς Γεώργ., 793.
 Τσουμπλεκτοῆς Λάξ., 82.
 Τσούντας Χρῆστ., 270, 334.
 Τυρινὴ Δευτέρα, 311.
 Τυρολόη, 653.
 Tures, 627.
 Tyricon, 842.
 Ἵμπρὸς - Τεπέ, 453.
 Ὑφαντὰ Θράκης, 674. Βλ. καὶ Ἔκθεση ταπήτων, Τάπητες, Χαλιά Θράκης.
 Ὑψαλα, 453.
 Vavouskos Const., 511.
 Viden, 847.
 Vie urbaine, 643.
 Vize, 478, 883.
 Votive gifts, 850.
 Vraka. 891.
 Werner R., 537α.
 Φ.Ε.Ξ., 7, 48, 83, 192, 283, 442.
 Φιλανθρωπία ἐν Σύρω, 695.
 Φιλάρετος, 19.
 Φίλιππος Β', 187γ.
 Φίλιππουπόλεως ἱστορία, 62, 94.
 Φίλιππούπολις, 46, 655, 721. Βλ. καὶ Philippopolis, Plovdiv.
 Φιλολογικὸς Σύλλογος Κων/πόλεως, 681.
 Φιλοπρόδοτος Ἐνωσις Ξάνθης, 6λ. Φ.Ε.Ξ.
 Φόνοι ὁμογενῶν, 54.
 Φώτιος Παγιώτας, 786.
 Χαλδέζος Π., 590.
 Χαλιά Θράκης, 808. Βλ. καὶ Ἔκθεση ταπήτων, Τάπητες, Ὑφαντὰ Θράκης.
 Χαλκιδική, 680.
 Κασηριτζόγλου Εὐρ., 538.
 Χουρμουζιάδης Ἄναστ. 64.
 Χριστούγεννα εἰς τὴν Θράκην, 52. Βλ. καὶ Ἔθιμα Χριστουγεννιάτικα.
 Χριστούγεννα σὲ θρακικὸ χωριό, 87.
 Χριστούγεννα στὸν Παλὸ Σκοπό, 97.
 Χρῦσανθος, 6λ. Καράμαλλης.
 Χρυσομαλλίδης, 6λ. Παπαδράκος.
 Χρυσόστομος Ἀρχιεπίσκοπος, 90.
 Ψωμάδης, 6λ. Πολύκαρπος.

ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑΤΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Με την εὐγενική παραχώρηση καὶ συμπαράσταση τῆς κ. Οὐρανίας Παπαχριστοδούλου ἐλέγχθηκε τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου. Τὸ ἀρχεῖο αὐτὸ εἶναι ὁ καρπὸς μιᾶς ἐργασίας ἐπίμονης καὶ ἐπιμοχθῆς πρὸς δέος μονάχα μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ. Μέσα σὲ δεκάδεις φακέλους περικλείονται ὅλοι οἱ θησαυροὶ πρὸς σὺνάξει ὑπομονετικὰ χρόνια δλόκληρα ἢ λαχτάρια του γιὰ νὰ φωτίσῃ τὸν κόσμον τῆς Θράκης. Διηγήματα, μελέτες, δοκίμια, ἄρθρα, διαλέξεις βρίσκονται ἐδῶ γραμμéνα ἀπὸ πρῶτον χέρι ἢ ξαναδουλεμένα καὶ διορθωμένα ἀπ' τὸν ἴδιον. Τὸ ἴδιον θέμα δοσμένο σὲ ἄλλη μορφή. Σημειώσεις στὸ περιθώριον, ὑποδείξεις, διαγράμματα γιὰ συγκεντρωτικὰς ἐκδόσεις ἀνάλογα μὲ τὴν μορφή τῆς ὕλης, δείχνουν τὸν ἀγῶνα πρὸς κατέβαλε γιὰ νὰ περισωθῇ ὅσο γίνεται πρὸς τέλει τὸ ἔργον τῆς ζωῆς του. Καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ δλόκληρον δημοσιευμένο καὶ ἀδημοσίευτον, γραμμéνον μὲ τὸ ἴδιον του τὸ χέρι βρέθηκε μέσα στὸ ἀρχεῖον αὐτό. Ὁ Παπαχριστοδούλου πονοῦσε τὰ χειρόγραφα του καὶ δὲν τὰ πετοῦσε μετὰ τὴν δημοσίευσιν. Ἀκόμα ἤθελε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν δουλειὰν του ἐπάνω σὲ θρακικὰ θέματα, τὴν σκορπισμένην σὲ ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ. Οἱ δύο τελευταῖοι τόμοι τοῦ Ἀρχείου πρὸς πρόφθαση νὰ δῆ δλοκληρωμένους, ὁ 31ος καὶ ὁ 32ος, περιέλαβαν συγκεντρωμένα πολλὰ τέτοια ἄρθρα καθὼς καὶ πολλὰς ἀπ' τὶς θαυμάσιους εἰσαγωγὰς στὶς Θρακικὰς ἐκπομπὰς τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν. Λογάριαζε, καθὼς τὸ μαρτυροῦν τὰ διαγράμματα στὰ κατάλοιπα του, νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἄλλες παρόμοιους ἐργασίας. Λογάριαζε νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἐργασίας ἄσχετες μὲ τὸ θέμα Θράκη, παιδαγωγικοῦ ἰδίως περιεχομένου.

Ἡ πρώτη ἐρευνα φέρνει ἀνέκδοτον τὴν ἀκόλουθον ὕλην πρὸς δίνεται σὲ μιὰ πρόχειρον κατάταξιν:

1) Διαλέξεις διάφορες γιὰ τὴν Θράκην καὶ εἰσαγωγὰς σὲ Θρακικὰς ἐκπομπὰς Σταθμοῦ Κομοτηνῆς.

2) Ἄρθρα διάφορα, γλωσσικά, λαογραφικά, ἱστορικά.

3) Πρωτότυπη λογοτεχνία καὶ διασκευαί.

4) Ἡπειρωτικὰς καρδίαι, ἔργον χρήσιμον γιὰ παιδιὰ, γιὰ τοὺς μεγάλους εὐεργέτες τῆς Ἡπείρου.

5) Φυσιογνωστικὰ διηγήματα, β' σειρά.

6) Ἀναγνωστικὸν γιὰ τὴν Δ' τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ.

Παράλληλα μὲ τὸ δικὸν του ἔργον, μέσα στὸ προσωπικὸν του ἀρχεῖον ὁ Π. ἔχει συγκεντρώσει ἓνα πλοῦσιον καὶ ἐνδιαφέρον ὕλικόν, λαογραφικὸν καὶ γλωσσικὸν ἰδίως, καὶ ἄλλων μελετητῶν γιὰ τὴν Θράκην. Τὸ προώριξε κ' αὐτὸν γιὰ δημοσίευσιν.

Ἀπ' τὰ κατάλοιπα ἔχουν ξεκαθαρισθῆ τὰ δημοσιευμένα. Ἐτσι τὰ ἀνέκδοτα θὰ ταξινομηθοῦν καὶ θὰ κατατεθοῦν στὴν Ἐταιρίαν Θρακικῶν Μελετῶν. Θὰ εἶναι ἀπόκτημα πολῦτιμον γι' αὐτή.

Κ. Μαιμόνη

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ
Ἀποφοίτου τοῦ Ζωγράφου

Η Π Ο Λ Η Μ Α Σ,
(Ο Π Ω Σ Η Τ Ο...)

Κατὰ τὴν διάρκειαν διαλέξεως περὶ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ρήτωρ, ἐν συντομίᾳ, ἀνέφερε τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, ὡς καὶ τὸν σπουδαιότατον ρόλον τὸν ὁποῖον, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, διεδραμάτισε, τόσον, ὡς πρὸς τὰς τύχας τοῦ Ἕθνους μας, ὅσον καὶ εὐρύτερον, ὡς πρὸς τὸν ἐκπολιτιστικὸν ρόλον τῆς εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ἡ σκέψις:

Πόσον εἶμαι εὐτυχῆς διότι ἔζησα εἰς αὐτήν!

Πράγματι, ἐθεώρουν ἀνεκάθευ εὐτυχῆ τὸν ἑαυτὸν μου, διότι πολλὰ χρόνια τῆς ζωῆς μου τὰ ἔζησα, τὰ ἔζησα δὲ π ρ α γ μ α τ ι κ ᾶ καὶ ἔντονα, ὅπως τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ζωηρὰν ἀνάμνησιν γεγονότων ἐκτυλιχθέντων ἐκεῖ πρὸ 50ετίας καὶ πλέον καὶ τὰ ὅποια νομίζω ὅτι συνέβησαν μ ὀ λ ι σ χ θ ῆ ς, εἰς τὴν Βασιλίδα τῶν πόλεων καὶ μάλιστα ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ χρόνια, κατὰ τὰ ὅποια, ἡ ἄγραφος ἀκόμη πλάκα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, δέχεται καὶ συγκρατεῖ καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα βίον τὰς ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις, κατὰ τὴν ἡλικίαν δηλ. τῶν 10 - 25 ἐτῶν, ἀδιάφορον θέβαια εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ ψυχικὸν ΕΙΝΑΙ μου, εὐρίσκεται πάντοτε πλησίον τῆς, ὡσὰν νὰ μὴ ἀπεμακρύνθη ποτὲ ἀπὸ τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον περιβάλλουσιν ἡ Προποντίς, ὁ Κεράτιος Κόλπος καὶ ὁ μαγευτικὸς Βόσπορος, τὸν ὁποῖον, τόπον, μέχρι λατρείας ἠγάπησα καὶ ἀγαπῶ. Δυστυχῶς ὅμως ὄχι μόνον νὰ ζήσω εἰς αὐτὴν διὰ παντὸς εἶναι ἀδύνατον πλέον, ἀλλὰ καὶ νὰ πατήσω ἀκόμη δι' ὀλίγον τὰ ἱερὰ ἐδάφη τῆς ἀδυνατῶ.

Ὡς ἐλαχίστην ἐκδήλωσιν τῆς τόσης πρὸς τὴν Πόλιν λατρείας μου, ἀποφασίζω νὰ περιγράψω ἐνταῦθα, τὰς ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῆς, ὄχι, θέβαια τὴν σημερινὴν, ἀλλὰ ὅπως αὕτη ἦτο, καὶ τὴν ἔζησα, κατὰ τὴν πρώτην εἰκοσαετίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος, κατὰ τὰς ἀρχὰς σχεδὸν τοῦ ὁποίου, εὐτυχῆς καὶ ἀμέριμνος, μετέβην ἐκεῖ, μαθητῆς ἀκόμη τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Κοντοσκαλίου.

Ἐἶχεν ἤδη φωτίσει πρὸ πολλοῦ, ὅταν, τὴν πρωίαν μᾶς Κυριακῆς τῶν μέσων Ἰουνίου τοῦ 1907, μὲ τὸ ἀτμόπλοιον «Χίος» τῆς Κυκλαδικῆς, παρεπλέοντα τὰ πρὸς τὴν Προποντίδα παράλια τοῦ Βυζαντίου, ἐνῶ ἐλαφρὰ σύννεφα μᾶς ἐπροστάτευον ἀπὸ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ θερινοῦ ἡλίου. Ἐβλέπομεν, πλέοντες, ἀνοικτὰ, εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας, τὰ προάστια του, τὸν Ἅγιον Στέφανον, τὸ Μακροχώρι, τὸ Ἐπταπύργιον, τὰ Ἰψω-

μαθειά, τὸ Γενῆ Καποῦ καὶ τέλος τὸ ἀγαπημένον Κοντοσκάλι, τὸ ὁποῖον κατέστη δευτέρα γενέτειρά μου, διότι εἰς αὐτὸ διέμεινα καθ' ὅλον τὸ διάστημα.

Μετὰ τὸ Κοντοσκάλι ἀντικρούζομεν «τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τοῦ Γένους μας, τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησιᾷ μὲ τις 62 καμπάνες, τὴν Ἱεράν μας Παρακαταθήκην, τὸ ὄνειρον μὲ τὸ ὁποῖον ἐγαλουχήθησαν καὶ ἀνετράφησαν ἅπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ Γενεαὶ ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας τοῦ 1453 μέχρι σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ Ἁγίαν Σοφίαν, τὴν Μεγάλῃν Σκλάβαν» τὴν ὁποίαν, ὡς ἄγροντοι δράκοντες φρουροῦσι νυχθημερὸν οἱ τέσσαρες μιναρέδες της. Μὲ τὸ ἀντίκρουσμά της ὁ σκλάβος ἢ καὶ ὁ ἐλεύθερος Ἕλλην, ἀσυναισθίτως ἀποκαλύπτεται καὶ κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἀπευθύνων συγχρόνως ἀπὸ τὰ τριόρθα τῆς ψυχῆς του θερμὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως τὸν ἀξιώσῃ νὰ παρευρεθῆ κατὰ τὴν πρώτην λειτουργίαν τὴν ὁποίαν θὰ τελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ Πατριάρχης, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του τὸν διάδοχον τοῦ Παλαιολόγου, διὰ νὰ ἐκπληρωθῆ οὕτως ὅ,τι ἐπροφήτευσεν ἡ:

φωνὴ (ποῦ) ἦλθ' ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' Ἀρχαγγέλου στόμα

«Σῶπα, Κυρία Δέσποινα, μὴν κλαίης, μὴ δακρύζης·

Πάλε μὲ χρόνια μὲ καιρούς, πάλε δικὰ Σου εἶναι».

Ἡ «Χίος», ἀρήνουσα τέλος δεξιᾷ τὸν Πύργον τοῦ Λεάνδρου, ὅστις κατὰ τὸ δημοτικὸν μας τραγούδι, εἶναι:

«Ἀνάμεσα τρεῖς θάλασσεσ πύργος θεμελιωμένος,
εἰσέρχεται πλέον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Γαλατᾶ, πλευρίζουσα εἰς τὴν προκουμαίαν του, τὸ QUAI, ὅπως ἐλέγετο εἰς τὴν Πόλιν. Βλέπω ἀμέσως εἰς τὸ Τελωνεῖον ὑψωμένην τὴν σημαίαν τῆς ἡμσελήνου, ἀστυνόμους καὶ χωροφύλακας ὁμιλοῦντας τὴν τουρκικὴν, στρατιώτας μὲ τὸ κόκκινον φέσι, τὸ ὁποῖον ἦτο τότε ἐν χρήσει, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας ἐνδείξεις, ὅτι εὐρέθην καὶ πάλιν, ὅπως εἰς τὴν πατρίδα μου, τὴν Ἡπειρον, εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, εἰς τὸ Κράτος τοῦ Παδισάχ.

Ἡ ΓΕΦΥΡΑ

Δισχίσασαμεν τὴν Γέφυραν τοῦ Γαλατᾶ, ἦτις, καίτοι ὠνομάζετο «ἡ Καινούργια Γέφυρα», ὁποία πράγματι εἰρωνεῖα! ἦτο ἀληθινὸν σαρβαλον. Ἡ τοιαύτη κατάστασις ὅμως τῆς Γεφύρας οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμε, διότι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν εἶχον εἶδει ὠραιότεραν, ἐνῶ ἀντιθέτως μοὶ ἐπροξένησε πραγματικὴν κατάπληξιν τὸ ἐξ ἑνὸς χιλιομέτρου μῆκος της, καθὼς καὶ ἡ πυκνὴ ἐπ' αὐτῆς κίνησις, καίτοι ἡμέρα ἀργίας, ὡς Κυριακῆ, διότι οἱ Γκιαούρηδες, ἐν προκειμένῳ, εἶχον ἐπιβληθῆ. Ὅπως, κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον, διεπίστωσα, ἡ ἐνταῦθα κίνησις πεζῶν καὶ ὄχημάτων, ἦτο, κατὰ τὰς καθημερινάς, ἀπίρως πυκνότερα καὶ μεγαλυτέρα παντὸς ἄλλου σημείου τῆς Κων)πόλεως. Ἡ ἐν λόγῳ γέφυ-

ρα, κειμένη παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, συνδέει τὸν Γαλατᾶν μὲ τὸ ἔναντι αὐτοῦ μέρος τῆς παλαιᾶς λεγομένης πόλεως, τὸ Ἐμὶν Ὀνοῦ, εἶναι κρεμαστή, στηριζομένη μόνον εἰς τὰ δύο ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἄκρα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ τμήματα, συνδεόμενα μεταξύ των.

Ἐξ αὐτῶν ἡνοίγον τὰ δύο μεσαῖα, πλευρίζοντα, μετὰ τὸ ἀνοίγμα, εἰς τὸ συνεχόμενον ἐκάστω τοιοῦτον, βοηθεία κάλω, περιτυλισσομένου εἰς χειροκίνητον ἀνέμιν, καθ' ὠρισμένας ὥρας τῆς νυκτός, διὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον ἐκ τοῦ Κερατίου Κόλπου ἀτμοπλοίων καὶ ἱστιοφόρων, ἐκτάκις δέ, ἐγίνετο τοῦτο κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, προκειμένου νὰ διέλθῃ πλοῖον τῆς ἐνδόξου Ἀρμάδας, δεδομένου ὅτι ὁ πολεμικὸς Ἀυτοκρατορικὸς Ναύσταθμος, ὁ τρομερὸς Τερσανᾶς, οἱ τερσαναῆδες, πάντοτε ἀνιπύτακτοι καὶ ἀπειθαρχοί, ἦσαν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν φιλησύχων πολιτῶν. ἦτο ἐγκατεστημένος ἐντὸς τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Γεφύρας ἀπόστασιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀνοίγματος, ὅπως εἶναι φυσικόν, διεκόπτετο ἡ δι' αὐτῆς ἐπικοινωνία τοῦ Γαλατᾶ μετὰ τοῦ Ἐμὶν Ὀνοῦ.

Αἱ ἀποβάθραι τῶν ἀτμοπλοίων, τὰ ὅποια ἐξετέλουν τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Βοσπόρου, τῶν Πριγκιπωννήσων, τοῦ Χαϊδάρ Πασᾶ καὶ τέλος τοῦ Κερατίου Κόλπου, ἦσαν, ὡς καὶ σήμερον, ἐγκατεστημένοι ἐπὶ τῆς Γεφύρας. Ἡ διέλευσις αὐτῆς, ὑπὸ πεζῶν καὶ ὄχημάτων, ἐπεβαρύνετο μὲ διόδια, τὸ προῖόν τῆς εἰσπράξεως τῶν ὁποίων κατεβάλλετο εἰς τὴν Ρωσίαν, ὡς μέρος τοῦ τοκοχρεωλυσίου τῆς ἐπιβληθείσης διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγ. Στεφάνου τοῦ 1878 εἰς τὴν Τουρκίαν ἀποζημιώσεως. Τὰ τεράστια τζαμὰ μὲ τοὺς πανηγήλους καὶ κομποτάτους μινωρέδες των, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὸν αἰμνηστον Πολύβιον Δημητρακόπουλον, «ὀμοιάζουσι πρὸς χεῖρας ἀντεστραμμένων τιτάνων ἀπειλούντων τὸν οὐρανόν», προξενούσιν εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ἀντικρύζοντας αὐτοὺς, θαυμασμόν καὶ πραγματικὴν ἔκστασιν.

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΒΔΟΥΛ ΧΑΜΙΤ

Ο ΑΠΟΛΤΤΟΣ ΜΟΝΑΡΧΗΣ

Ἀπὸ τῆς μεταβάσεώς μου εἰς Κων)πολιν, Ἰουνίου 1907, μέχρι τῆς 10ης Ἰουλίου τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἡ Τουρκία ἦτο Ἀπολυταρχικὴ Μοναρχία μὲ Σουλτάνον καὶ Χαλίφην, ἥτοι «τὴν Σκιὰν τοῦ Προφήτου ἐπὶ τῆς Γῆς» καὶ ἔχοντα ὡς ἐκ τούτου μεγίστην ἐπιρροὴν ἐφ' ὅλον τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μωάμεθ τῆς ὑψηλίου, τὸν πανοῦργον καὶ μέγαν διπλωμάτην, τὸν Ἀβδοῦλ Χαμί Χάν τὸν Β', τὸν ἀκόλαστον, κακοῦργον καὶ πανοῦργον ἑνοικον τοῦ τρομεροῦ καὶ δυσπροσίτου Γιλδίτζ. Κατὰ τινὰ Κυριακὴν διερχόμενοι μὲ τὸν πατέρα καὶ ἓνα γνωστὸ του πρὸ τῆς Πύλης τοῦ κομποτάτου Ἀνακτόρου τοῦ Δολμᾶ Μπαξέ, λέγει ὁ πατέρας, μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον μόνον οἱ σκλάβοι

συνενοούνται μεταξύ των, «ἐδῶ βράζουν οἱ χαφιέδες», διότι ὁ... λαοφιλῆς καὶ πολυχρονεμένος ἐκεῖνος Σουλτάνος ἐφοβεῖτο τόσον πολὺ διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Θρόνου του, ὥστε εἶχεν ἐξαπολύσει, εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἀυτοκρατορίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν πρωτεύουσαν, λεγεῶνας ὀλοκλήρους χαμερπῶν χαφιέδων (= κατασκόπων) ἐργαζομένων οὐχὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, ἀλλὰ διὰ τὴν προσωπικὴν τοιαύτην τοῦ ἰδίου, ὡς εἶναι δὲ γνωστὸν, ἔμβλημα τῶν Μοναρχῶν εἶναι «τὸ Κράτος εἶμαι ἐγώ». Οἱ χαφιέδες εἶχον ἀποβῆ διὰ τοὺς πολίτας, ἀδιακρίτως ἐθνικότητος, πραγματικὴ πληγὴ τοῦ Φαραώ, διότι καθίσταντο ἀντικείμενον αἰσχροῦ ἐκβιασμοῦ πρὸς χρηματισμόν. Ἐὰ ἐπισημαινόμενα θύματα ἠναγκάζοντο νὰ ἔλθωσι μετ' αὐτῶν εἰς διαπρατεύσεις πρὸς ἐλάττωσιν τῶν αἰτουμένων λύτρων. Ἐπρόκειτο πράγματι περὶ λύτρων τῆς ζωῆς των, διότι ἢ τυχὸν ἄρνησις καταβολῆς τῶν αἰτουμένων, συνεπήγετο διὰ τοὺς ἀτυχεῖς, καίτοι ἀθῶους, ἐξορίαν εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς ἢ συνηθέστερον εἰς τὴν Ἰεμένην τῆς Ἀραβίας, ὅπθεν ἢ ἐπ' ἀνόδῳ των ἦτο μᾶλλον ἀδύνατος. Διὰ σοβαροτέρας καταγγελίας εἰς βῆρος μεγιστάνων τοῦ κράτους, προσεφέρετο εἰς αὐτοὺς «ὁ γνωστὸς καφές» τοῦ Γιλδίξ, κατὰ τὴν διάρκειαν «τιμητικῆς» ἀκροάσεως τοῦ μελλοθανάτου, ἦτις, ἀκροάσις, ἦτο δι' αὐτὸν ἢ ἐπικήδειος ἀκολουθία.

Ἐὰν ὅμως ὁ εἰς ὃν προσεφέρετο ὁ καφές γνωρίζων ἀπὸ παρομοίας περιπτώσεις ἄλλων προσκεκλημένων, τὰς συνεπείας του, ἠρνεῖτο νὰ τὸν πῖη, ἐξηναγκάζετο, ἐκὼν, ἄκων νὰ δεχθῆ τὴν... προσγινόμενην ὑψηλὴν φιλοφρόνησιν! Ἐκτὸς τοῦ καφέ ὑπῆρχε καὶ ὁ πρωινὸς περίπατος διὰ λέμβου εἰς τὰ γαλανὰ νερά τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀκούσιον λουτρόν, συνοδείᾳ εὐμεγέθους λίθου, ὅστις ἔφερε τὸν ἀτυχεῖ ταχέως εἰς τὰ ἀνήλια βάθη του.

Ἐὰ λόγια ἐκεῖνα τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου, ἐπροξένησαν τόσῃ ἐντύπωσιν εἰς τὴν τρυφερὰν ψυχὴν μου, ὥστε οὐδέποτε μέχρι σήμερον τὰ ἐλησμόνησα, νομίζων ὅτι τὰ ἤκουσα μόνως χθές. Αἱ ὑποψίαι τοῦ Ἐρυθροῦ Σουλτάνου ἐστρέφοντο κυρίως ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν του, διὰ τοῦτο, τὸν μὲν ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν μεγαλύτερον, τὸν θεωρούμενον ὡς φιλελεύθερον Μουράτ, ἠτύχτησεν... τὸν δὲ μικρότερον, τὸν μετέπειτα Μεχμέτ Ρεσατ τὸν Ε', τὸν περιώρισεν εἰς ἕν τῶν Ἀνακτόρων, ὅπου, κατ' ἐντολὴν του, τῷ παρείχοντο ἄφθονα οἶνοπνευματῶδη ποτά, ὡς καὶ σαρκικαὶ κραιπάλαι, ὄχι βέβαια διὰ νὰ διέρχηται εὐτυχεῖς τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ ἀκίνδυνον μὲ παρομοίας ἀκολασίας.

Τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον, χάρις εἰς τὴν ἱκανότητα Ἰωακείμ τοῦ Γ', ἠννοεῖτο ὑπὸ τοῦ Χαμήτ, εἰς πολλὰς μάλιστα περιπτώσεις περισσότερον καὶ τῶν ὁμοφύλων του, ἐνῶ τοὺς μὲν Ἑβραίους, ἀπεκάλει «Πῖς Μιλλέτ» (= Βρωμερὸν Ἰθνος), τοὺς δὲ Ἀρμενίους ἐμίσει τόσον πολὺ, ὥστε θὰ ἦτο ἀπολύτως ἱκανοποιημένος, ἐὰν ὅλοι μαζί εἶχον ἕνα λαμὸν διὰ νὰ τὸν ἀποκόψῃ καὶ ἀπαλλαγῆ ἀπ' αὐτοὺς «μὰ γιὰ πάντα». Αἱ ἐπανειλημμένα γενικαὶ σφαγαὶ των,

διατασσόμεναι ὑπὸ τοῦ ἰδίου, εἶναι ἐπαρκῆς τούτου ἀπόδειξις. Πιθανὸν αἰτία τοῦ θανασίμου κατ' αὐτῶν μίσους νὰ ὑπῆρξε τὸ γεγονός ὅτι πολλάκις Ἀρμένιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς κατὰ τῆς ζωῆς του συνωμοσίας.

Ὁ Πατριάρχης μας ἀποκτίσας πλέον τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀγάπην τοῦ Χαμητ ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ἐκ μέρους τοῦ πνευματικοῦ του ποιμνίου οὐδένα προσωπικὸν κίνδυνον διέτρεχεν, ἀντιθέτως μάλιστα χάρις εἰς τὴν δραστηριότητά του, ἀπετέλει τοῦτο στοιχεῖον πολύτιμον διὰ τὴν οικονομικὴν εὐημερίαν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπομένως καὶ τοῦ Σουλτανικοῦ Θεσαυροφυλακίου!... Μικρὸν παράδειγμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην τοῦ Χαμητ, μᾶς παρέχει λόγος τοῦ Πατριάρχου τῆς 22.5.1905, κατὰ τὰ ἐγκαίνια νέας πτέρυγος τῶν Νοσοκομείων Βαλουκλή, ὁπότε, μεταξὺ ἄλλων, ἔλεγεν:

«Εἶναι λοιπὸν ἡ ἡμέρα αὕτη τῶν Εὐεργετῶν τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρ. Καταστημάτων. Ἐν τοῖς εὐεργέταις πρωτεύει ἡ Α. Μ. ὁ φιλεύσπλαχνος ἡμῶν Ἄναξ, εὐδοκία τοῦ Ὁποίου ἡ Σεβαστὴ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις παρέχει κρέας καὶ ἄρτον ἡμερήσιον (Σ η μ. διὰ τὸ 1904 Λ.Τ. Χρ. 1182, 18) ἱκανὴν ἀντιπροσωπεύοντα ἀξίαν. Κατὰ συνέπειαν, ἐπειδὴ εἴθισται νὰ γίνωνται προπόσεις κατὰ τὴν παροῦσαν ἐστίασιν ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν τῶν Καταστημάτων, ἡ πρώτη αὐτῶν ἀνήκει τῇ Α.Α.Μ. τῷ Σουλτάνῳ».

Ὅταν ἡ ἔνδοξος ἐπικράτεια τῶν Σουλτάνων δὲν κατώρθωνε νὰ ἀνεύρῃ ἐξωτερικὸν δάνειον, Ἑλληνικοὶ Τραπεζικοὶ Οἶκοι τῆς πόλης, οἵτινες ἐν προκειμένῳ εἶχον σκληροὺς ἀνταγωνιστὰς Ἀρμενίους κεφαλαιοῦχος, τῆς ἐδάνειζον σημαντικά, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ποσά, ἔναντι ἐκχωρήσεων, αἰτινες, ἐνῶ ἀπέβαινον διὰ τοὺς δανειστὰς πραγματικὰ χρυσωρυχεῖα, ἀπὸ τοὺς ἀμυήτους τῶν μυστικῶν τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης ἀφελεῖς ἰθύνοντας ἐθεωροῦντο σχεδὸν ὡς «δείγματα ἄνευ ἀξίας». Ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἐκ τῶν τελευταίων μεσολαβοῦντες, οἵτινες ἦσαν ὄργανα τῶν τραπεζιτῶν, ἀπελάμβανον ἀνάλογον ΜΠΑΞΙΣ, μόνον... διὰ τὸν «καφέν των» φυσικά!..

Ὅλα τὰ τοιαῦτα κέρδη των οἱ ὁμογενεῖς δὲν τὰ ἐκράτουν μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλ' ἐθεώρουν Ἐθνικὴν των ὑποχρέωσιν ὅπως ἱκανὸν μέρος αὐτῶν διαθέτωσι διὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ προικοδότησιν Φιλανθρωπικῶν καὶ Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων, ἀνέγερσιν καὶ ἐνίσχυσιν Ἱερῶν Ναῶν, ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τῶν Φιλεκπαιδευτικῶν Ἀδελφοτήτων πρὸς μισθοδοσίαν διδασκάλων καὶ Ἱερῶν ἀπόρων Κοινοτήτων εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ δι' ἄλλα ἔργα Ἐθνικῆς ὠφελείας. Ἐπίσης πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν διαφόρων ξένων προπαγανδῶν, Βουλγαρικῆς, Ρουμανικῆς, Σερβικῆς καὶ τῆς νεοφανοῦς τότε Ἀλβανικῆς, χωρὶς νὰ παραλείψωμεν καὶ τὸν ὑπὸ τῶν Καθολικῶν διενεργούμενον ἐν μέσῃ Κων)πόλει, συστηματικὸν προσηλυτισμόν. Ἄλλ' ὁ Χαμητ δὲν ἐλησμόνει καὶ τὸ προσφιλές του δόγμα «διαίρει καὶ βασίλευε» συμφώνως τῷ ὁποίῳ,

καίτοι ηὐνώνει τοὺς Ρωμηοὺς ραγιαδες του, ἐν τούτοις διὰ νὰ μὴ ἐνισχύωνται οὗτοι, κατὰ τὴν γνώμην του, ὑπερμέτρως, ὑπεβοήθει διὰ τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀρχῶν ἢ ἄλλως πως, τὰς ἐν λόγῳ ἀνθελληνικὰς προπαγάνδας. Τὴν αὐτὴν τακτικὴν ἐφαρμόζων καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν του πολιτικὴν, κατώρθωνε νὰ ἐνσπεύρῃ διχονοίας μεταξύ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, μὲ ἀποτέλεσμα, ἕνεκα τῶν προκλυτουσῶν μεταξύ των διαφωνιῶν, νὰ κρατῆ ἐν τῇ ζωῇ τὸ ἔτοιμόρροπον Κράτος του, τὸ ὁποῖον ἀπεκαλεῖτο «ὁ μέγας ἀσθενής».

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΤΑ ΣΚΤΑΙΑ

Εἰς τὸν διὰ πρώτην φορὰν ἐπισκεπτόμενον «τὴν Πόλιν τῆς Εὐδαμονίας» ὅπως λίαν προσφυῶς ὀνομάζουσιν ἀραβιστὶ τὴν Πόλιν (= Δὲρ Σααδέτ), ἔκαμνε θαυμάσιαν ἐντύπωσιν τὸ πλῆθος τῶν σκύλων τῶν περιπλανωμένων ἀνά τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως, οἱ ὅποιοι ἦσαν τόσον ἐξημερωμένοι καὶ ἐξοικειωμένοι μὲ τοὺς δίποδας συμπολίτας των, ὥστε, ἐὰν κανεὶς ἐξ ἀπροσεξίας του ἐπατοῦσε τὴν οὐρὰν ἢ τὸ πόδι κάποιου ἐξηπλωμένου καὶ μακαρίως κοιμωμένου ἐξ αὐτῶν, ὄχι μόνον δὲν τῷ ἐπέβαλεν οὗτος (ὁ σκύλος) τὴν δικαίαν ἄλλως τε, τιμωρίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπεμακρύνετο ἐκείθεν κλαυθμηρίζων, ρίπτων συνάμα ἐπὶ τοῦ τοιούτου εὐεργέτου του!.. βλέμμα καλωσύνης, τὴν ὁποίαν εἰς πάντας ἐπεδείκνυον, ἀλλὰ συγχρόνως προσήλκυον καὶ τὸν οἶκτον ὄλων, διότι τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἦσαν σχεδὸν ἀπεσκελετωμένα. Τοῦτο ἄλλως τε ἦτο φυσικώτατον, διότι ἔπρεπε νὰ συντηρῶνται ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνίαν τῶν κατοίκων, ἰδίως τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς θρησκείας των, ἐπίστευον ὅτι ὁ μέγας Ἄλλάχ θὰ συνεχώρῃ τὰς ἁμαρτίας των ἐὰν ἔδιδον, ὀλίγον ἢ πολὺν ἄρτον, ἀναλόγως τῶν παραπτωμάτων των, ὡς καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ θαλαντίου ἐκάστου, εἰς τὰ συμπαθητικὰ τετράποδα. Δυστυχῶς ὁμῶς ὁ ἀριθμὸς των ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὰς ἁμαρτίας τῶν ὁπαδῶν τοῦ Προφήτου. Σημειωτέον ὅτι οἱ Τούρκοι ἐπρέσβευον ἐπίσης ὅτι τὰ ζῶα ἔχουσι Θεὸν τὸν ἄνθρωπον, ὅστις πρέπει νὰ φροντίζῃ δι' αὐτὰ, ὅπως ὁ Ἄλλάχ μερμινᾷ δι' αὐτόν.

Οἱ σκύλοι τῆς Πόλης ἔζων καθ' ὁμάδας, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶχε τὴν ἰδικὴν της περιοχὴν, τὸ ἰδιαιτέρον Βασιλείον της, ἀλίμονον δὲ εἰς ἐκεῖνον ὅστις θὰ παρεβίαζε τὰ μεταξύ των παραδεδεγμένα ὄρια. Τότε ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ παραβιαζομένου χώρου ἐπετίθεντο ἐναντίον του διὰ νὰ τῷ ἐπιβάλωσι τὰς νομίμους κυρώσεις, δὲν ἐπανήρχοντο δὲ εἰς τὰ... εἰρηνικὰ των ἔργα καὶ δὲν ἔπαυον τὰ ἄγρια γαυγίσματα, ἐὰν ὁ ἐπιδρομεὺς δὲν ἐπανήρχετο, κατησχυμένος πλέον, εἰς τὰ ἴδια. Λέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς παρομοίας περιπτώσεις ἢ μάχῃ δὲν ἐγενικεύετο μεταξύ τῶν δύο φατριῶν, διότι οὐδεὶς ἔσπευδεν ἐκ

τῆς τοιαύτης τοῦ ἐπιδρομέως, ὅπως παράσχη βοήθειαν εἰς αὐτόν, καθόσον ἐσέβοντο καὶ ἐτήρουν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξύ των ἄγραφον συμφωνίαν κυρίων! Ὅταν κατὰ τὸν χειμῶνα τὸ χιόνι ἔπιπτε πυκνὸν καὶ ὁ βορρῶς ἐπάγωνε τὰ πάντα, ἔβλεπες νὰ κοιμῶντα, σχεδὸν ἀγκαλιασμένοι, ὡς καλὰ ἀδελφάκια, εἰς προφυλασσομένας ἀπὸ τὸν ἄερα καὶ τὸ χιόνι γωνίας, μικροὶ ἀλητόπαιδες μὲ σκύλους. Διὰ τοὺς συμπαθεῖς αὐτοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς Πόλης, τοὺς σκύλους, οἱ δρόμοι τῆς, δὲν ἦσαν θέβαια ἐπίγειος παράδεισος μὲ λουκούλλεια γεύματα καὶ ἐξαιρετικὴν ἄνεσιν κατοικίας, τοῖς ἐξησφάλιζον ὁμως ἤσυχον διαμονήν, ἐπίσης δὲ διατροφὴν, πτωχικὴν μὲν, ἀλλ' ἐπαρκῆ ὅπως διατηρῶνται εἰς τὴν ζωὴν, Ἀλλὰ καθὼς, εἰς τὸν μάταιον αὐτὸν κόσμον οὐδεμία εὐτυχία διαρκεῖ, οὕτω καὶ διὰ τὰ συμπαθητικά μας ἐκεῖνα τετράποδα:

*Ἦρθαν χρόνοι δίσκετοι, χρόνοι φαρμακωμένοι,...

ὅταν οἱ Νεότουρκοι εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις των συμπεριέλαβον τὴν περιουλογογὴν καὶ συγκέντρωσιν των εἰς τὴν παρὰ τὰς Πριγκιπονηήσους ἐρημόνησον Ὁξειάν. Διὰ τὴν ἐκεῖ διαμονήν των πολλὰ ἐλέγοντο καὶ διεδίδοντο εἰς τὴν Πόλιν, μεταξὺ δὲ ἄλλων, ὅτι διὰ καταλλήλων μηχανημάτων, τοῖς ἀφήρουν τὰ δέρματα τὰ ὁποῖα ἐπαλοῦντο εἰς Γερμανικὴν Ἑταιρείαν κατασκευῆς χειροκτιῶν, τὰ οὕτω δὲ ἀπογυμνούμενα δυστυχῆ ζωᾶ ἀπέθνησκον ἐν μέσῳ φρικτῶν πόνων. Ἐπειδὴ ὁμως ἐξεδηλώθη, ὡς ἐκ τούτου ζωηροτάτη ἀγανάκτησις ἢ διάδοσις αὕτη διεφεύσθη, ἐβεβαίωνον δὲ μόνον, οἱ ἀρμόδιοι, ὅτι παρῆχετο εἰς τοὺς σκύλους ἐλαχίστη τροφή, μὲ συνέπειαν τούτου τὸν βραδὺν ἔξ ἀσιτίας θάνατον, δηλ. κατὰ τὸ λαϊκὸν «ἴχι Γιάννης ἀλλὰ Γιαννάκης». Οἰαδήποτε ὁμως τῶν δύο ἐκδοχῶν ἦτο ἀκριβής, ὡς βέβαιον δύναται νὰ θεωρηθῆ τὸ γεγονός ὅτι ὁ θάνατός των ὑπῆρξε βίαιος καὶ σκληρός. Πάντως αἱ ἐν λόγῳ διαδόσεις, ἀδιάφορον ἢ πρώτη ἢ ἡ δευτέρα, ὑπῆρξαν «φαρμακερὸ μαχαίρι εἰς τὴν καρδιά» τῶν παλαιοτούρκων καὶ ἰδίως τῶν τρυφερῶν των ἡμίσεων, οἰοδήποτε δὲ αὐτύχημα τοῦ Κράτους καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἦττα τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων, ἀπεδίδετο εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ μεγάλου Ἀλλάχ, ἔνεκα τῆς τοιαύτης μεταχειρίσεως τῶν θῶων ἐκείνων πλασμάτων.

Εἰς τὸ σκυλομάζωμα αἱ χανούμισσαι ἀντέδρων ὡς ἐξῆς:

Μόλις ἐπλησίαζεν ἡ «κλούβα» ἣτις ἐν τῇ πραγματικότητι ἦτο μία ἀληθινὴ λαμητόμος, ἦνοιγον τὰς θύρας καὶ παντοιοτρόπως τὰ προσήλκουν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἢ αὐλῶν των, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς δὲ τὰ ἀπέλκουν καὶ πάλιν εἰς τοὺς δρόμους. Παρ' ὅλην ὁμως τὴν τοιαύτην ἀντίδρασιν, οἱ δρόμοι τῆς Πόλης μετὰ τινὰς μῆνας ἔχασαν τοὺς παλαιοὺς κατοίκους των.

Ἄλλ' ἡ φιλευσπλαχνία τῶν ἐπιγείων οὐρὶ οὐδόλως ἀφεώρα τοὺς γκισούρηδες. Ἐνῶ δὲ αὐταὶ τόσας φροντίδας κατέβαλλον καὶ τόσους κινδύνους ἀντεμετώπιζον διὰ τὴν διάσωσιν τῶν σκύλων, ἀντιθέτως διὰ τὸν γκισοῦρ θὰ ἐπεκρότουσαν εὐχαρίστως καὶ τὰ σκληρότερα βασανιστήρια καὶ τὸν πλέον μαρτυρικὸν θάνατον, διότι, ὅπως ἐδιδάχθησαν, ὁ Προφήτης θὰ ἠψφραίνετο!...

ΟΙ ΧΑΜΑΛΗΔΕΣ

Ἡ ἀνωτέρω χρησιμοποιηθεῖσα λέξις διὰ τοὺς συντρόφους τῶν σκύλων «ἀλητόπαις» ἄς μὴ θεωρηθῆ ὡς ὑπονοοῦσα κακοποιούς, προοριζομένους νὰ καταλάβωσι μελλοντικῶς ἐπίζηλον θέσιν εἰς τὸ Πάνθεον τοῦ κακουργήματος, διότι οἱ ἐν λόγῳ μικροὶ ἀπόκληροὶ τῆς τύχης, ἀπολαμβάνοντες ἐλάχιστα ἐκ τῆς ἐργασίας των, μέγα μέρος αὐτῶν ἀπέστελλον εἰς τὸ ἀπομεμακρυσμένον χωριὸν των τῆς Ἀνατολῆς πρὸς συντήρησιν τῆς χήρας μάννας καὶ τῶν μικροτέρων ἀδελφῶν των, προσπαθοῦντες νὰ ἐξοικονομήσωσι διὰ τοὺς προσφιλεῖς των καὶ τὸ ἐλάχιστον ἔστω ποσὸν τοῦ ἐνοικίου. Οἱ συμπαθέστατοι ἐκεῖνοι μικροῦληδες ἔφερον ἐπὶ τῆς ράχεώς των ἀνηρημένον, μικρὸν καλαθάκι, ἀνάλογον τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ ἀναστήματός των μεγέθους, περιεφέροντο εἰς τοὺς δρόμους ἀμνοντες μικροφελήματα· εἰδοποιοῦν δὲ τὴν παρουσίαν των ἀναφωνοῦντες, ὅταν ἐθεώρουν τοῦτο σκόπιμον πρὸς προσέλκυσιν πελάτου, τὴν λέξιν «Γκετιρελούμ» (= νὰ μεταφέρωμεν), ἢ ἀμοιβή των ὅμως, ὅπως διὰ κάθε ἐργασίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο γλισχροτάτη.

Εἰς τὸν νοῦν μου ἔρχεται τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ ἐπιγραμματικώτατον, γνωστὸν δὲ εἰς τοὺς παλαιούς κυρίως πολίτας, δίστιχον:

λάσπη, σκυλιά, χαμάληδες, τὰ τρία ταῦτα ὄντα,
εἶναι τῆς Κων)πόλεως, τὰ μόνα προϊόντα.

Τοὺς συμπαθητικοὺς ἐκείνους μικροῦληδες ὀνομάζομεν «τὰ χαμαλάκια», τοὺς δὲ ἐνηλικίους «χαμάληδες». Οἱ τελευταῖοι ἐφημίζοντο διὰ τὴν μεταφορὰν μεγάλων, ὑπερβολικῶν μάλιστα πολλάκις, φορτίων. Ἐνῶ δὲ σήμερον διακρίνονται οἱ ἔχοντες τὰς μεγαλυτέρας ἐπιδόσεις εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα, τότε ἡ δόξα εἶχε στέφει μὲ τὸν ἀμάραντον στέφανόν της κοῦρδον ἀχθοφόρον ὅστις μετέφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων του φορτίον 120 ὀκάδων. Κατόπιν τούτου ἡ μεταφορὰ 80 ὀκάδων ἐθεωρεῖτο ὡς κατὰ τὸ σύνθημα. Οἱ διαβάται, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς λέξεως «Δέστουρ» σημαίνουσαν παράκλησιν μὲ σύγχρονον ἐπιταγὴν φορτωμένων ἀχθοφόρων, παρεμέριζον ἀμέσως, θεωροῦντες καθήκον καὶ ὑποχρέωσιν των νὰ διευκολύνωσι τοὺς τόσον κοπιῶντας καὶ μοχθοῦντας συνανθρώπους των. Οἱ ἀχθοφόροι ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κοῦρδοι, ἄξεστοι μὲν, ἀγαθοὶ ὅμως κατὰ βάθος, ἐφόσον δὲν ἐξήπτετο καταλλήλως ὁ θρησκευτικὸς των φανατισμὸς, διότι ὅταν ἐπετυγχάνετο τοῦτο, ἀπέβαινον οἱ πλέον ἀμειλίκτοι διώκται καὶ σφαγεῖς τῶν Ἀρμενίων. Διακρινόμενοι ἐπὶ ἄκρα τιμιότητι, ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἐσωτερικοὶ νυκτοφύλακες μεγάλων ἐμπορικῶν Καταστημάτων, οὐδὲν δὲ κροῦσμα ἀπιστίας ἐκ μέρους των ἐγνώσθη. Κατὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας ἐπανειλημμένους ἀνθελληνικοὺς διωγμοὺς, ἐπροστάτευσαν παντοιοτρόπως τοὺς ὁμογενεῖς πάτρωνάς των, μὲ κίνδυνον πολυτάκως τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς.

Η ΛΑΣΠΗ

Πρὸς ὁλόκληρωσιν τοῦ διστίχου, ἃς ἀναφέρωμεν ἤδη τὸ τρίτον προῖ-
 ὄν, τὴν λάσπην, ἣτις ἤρμαζεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν Βασιλίδα, ἔνεκα τῆς ἀνεκδι-
 ηγήτου καταστάσεως τῶν ὁδῶν τῆς. Οἱ κυβόλιθοι ἦσαν μεταξύ των κακῶς
 προσηρμοσμένοι, τὰ δὲ κενά, τῶν ὄσων ἐξ αὐτῶν ἔλειπον, ἐπληροῦντο λάσπης
 καὶ ἀκαθάρτων ὑδάτων. Οἱ ἀτυχεῖς πεζοὶ ἐβάλλοντο πανταχόθεν μὲ αὐτά,
 τοῖς τὰ ἐφιλοδώρουν δὲ κυρίως τὰ διερχόμενα ὁχήματα. Παρὰ τὴν Πλατείαν
 τοῦ Τοῦννελ, εἰς τὸ Πέραν, ξένος, οἰκτίρων τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ἀνε-
 φώνησεν ἐν ἀπελπισίᾳ: «VOICI LA CAPITALE DE L' EMPIRE OTTO-
 MAN!» διότι ἡ ἀθλία λάσπη, οὐδόλως σεβομένη τὰς τότε ἰσχυρούσας διὰ τοὺς
 ὑπάρχουσιν τῶν Μεγ. Δυνάμεων CAPITULATIONS (= Διομολογήσεις), ἔ-
 πιπτεν ἀδιακρίτως, «ἐπὶ δικαίων καὶ ἀδικίων». Οὐδόλως ἦτο σπάνιον κατὰ
 τὴν νύκτα, ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν μάλιστα προστασίαν τοῦ ἔλλειπεστάτου διὰ
 φωταερίου φωτισμοῦ τῶν ὁδῶν, νὰ εὗρεθῆ ὁ νυκτερινὸς διαβάτης, ἀκόμη καὶ
 ἐν μέσῳ τῆς Μεγ. Ὀδοῦ τοῦ Πέραν, ἐντὸς πλουσιωπάτου τέλματος!

ΟΙ ΜΠΕΚΤΣΗΔΕΣ

Γραφικότητα ἀπετέλουν τότε διὰ τὴν Πόλιν καὶ οἱ Μπεξῆδες (= νυ-
 κτοφύλακες), οἵτινες ἔλλειψαι ἀστυνομικῶν, διότι οἱ ὑπάρχοντες ἀπησχολοῦν-
 το κυρίως μὲ τὸν χαφιεδισμόν, ἦσαν οἱ ἀποκλειστικοὶ προστάται τῶν νυκτε-
 ρινῶν διαβατῶν καὶ τῆς πόλεως ἐν γένει, φέροντες ὡς μοναδικὸν ὄπλον τὸ
 ροπαλὸν των, τουρκιστὶ καλούμενον ΣΟΠΑ. Οἱ μπεξῆδες ἔπαιζον ἐπίσης
 τὸν ρόλον τοῦ ἐμπύχου μετακινουμένου ὥρολογίου, διότι κατὰ τὰς διαφόρους
 διαδρομὰς των, μὲ ἀνάλογα διὰ τοῦ ροπαλοῦ κτυπήματα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους,
 μετέδιδον εἰς τοὺς κατοίκους τὴν ἀκριβῆ ὥραν. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴν ἐ-
 ποχὴν ἐκείνην δὲν ἴσχυεν ἡ νῦν ἐν χρήσει ὥρα, ἀλλ' ἐκείνη καθ' ἣν ὁ ἥλιος
 ἔδνε πάντοτε τὴν δωδεκάτην, μεσημβρία δὲ καὶ μεσονύκτιον ἦτο ἡ ἔκτη. Τὴν
 τοιαύτην χρονομέτρησιν ὠνομάζομεν «ὥρα ἀλά τούρκα» τὴν δὲ ἤδη ἐν χρή-
 σει «ἀλά φράγκα».

Ὅταν ὁ νυκτερινὸς διαβάτης μετέβαιεν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ἐνὸς
 μπεξῆ εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ ἐπομένου, ὁ φύλαξ τῆς πρώτης δι' ἐνὸς κτυπή-
 ματος, εἰδοποιεῖ σχετικῶς τὸν γείτονα συνάδελφόν του, ὅστις πάραυτα, δι' ἐ-
 τέρου τοιοῦτου, ἔδιδεν εἰς τὸν πρώτον τὸ σύμφωνον· ἐπανελάμβανε δὲ αὐτὸ
 καὶ πάλιν ἅμα τῆ ἑξόδῳ τοῦ διαβάτου ἐκ τῆς ἰδικῆς του Ἐπικρατείας, διὰ τὰ
 περαιτέρω. Τοιοτοτρόπως οἱ νυκτοφύλακες μὲ τὴν τοιαύτην στενὴν παρακολο-
 ούθησιν τῶν διαβατῶν δὲν ἔδιδον εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκό-
 τος ἐξασκήσεως τοῦ ἐντίμου ἐπαγγέλματός των. Ὅταν ὁ μπεξῆς συνηντᾶ-
 το μὲ τὸν νυκτερινὸν διαβάτην ἀντήλλασον πάντοτε χαιρετισμόν, διότι οἱ

Τοῦρκοι θεωροῦσι τὸ τοιοῦτον ὡς ἐπιβεβλημένην ὑποχρέωσιν, περίτου ὡς ἐπιταγὴν τῆς θρησκείας των.

Ἐτερον καθῆκον τοῦ μεξῆ ἦτο ἡ ἀναγγελία τῶν συχνοτάτων τότε πυρκαϊῶν, ὡς καὶ τὸν τόπον εἰς τὸν ὁποῖον αὕτη ἐξεργάγη, ἀρχίζοντες τὴν ἀναγγελίαν μὲ τὸ γνωστὸν εἰς τοὺς παλαιούς Κων)πολίτας «Γιαγκὶν βάρ», τοῦ ὁποῖου προηγεῖτο ἀπαραιτήτως τὸ πένθιμον γαύγισμα ἢ μᾶλλον οὐρλιασμα τῶν σκύλων. Οἱ πληροφοροῦμενοι οὕτως ὅτι ἐκινδύνευεν ἐκ πυρκαϊᾶς τὸ κατάστημά των, ἢ τὸ τοιοῦτον στενοῦ συγγενοῦς ἢ φίλου των, ἐσπευδον ἀμέσως ὅπως προστατεύσασιν τὰς οἰκείας περιουσίας ἀπὸ τοὺς συνήθως ἐπωφελουμένους τῶν τοιούτων ἀνωμαλιῶν, κατὰ τὸ λαϊκὸν ρητὸν «ὁ λύκος εἰς τὴν ἀνεμοζάλη χაίρεται». Τοιαῦτα κρούσματα δὲν ἦσαν σπάνια, καθόσον καὶ ἡ Κρατικὴ Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία, καίτοι διοργανουμένη ὑπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο μετακληθέντος Οὐγγρου Τσεκένυ Πασᾶ, ἐπιδιδόμενου μᾶλλον εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς Τουρκικῆς Κουζίνας, ὅπως τοῦτο ἦτο ἐμφανὲς ἀπὸ τὸν σωματικὸν του ὄγκον, παρὰ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του, δὲν ἦτο ἐπαρκῆς, διὰ τοῦτο ἐνισχύετο εἰς τὸ ἔργον της καὶ ὑπὸ ἀτάκτων, οὐχὶ ἀμέμπτου πάντοτε ἠθικῆς.

ΟΙ ΤΟΥΛΟΥΜΠΑΤΖΗΔΕΣ

Αἱ διάφοροι Κοινότητες, Τουρκικαί, Ἑλληνικαί καὶ Ἀρμενικαί, διέθετον ἰδίας ἐκάστη πυροσβεστικὰς ἀντλίας, αἵτινες ἐσπευδον ὀπουδήποτε τῆς πόλεως ἐσημειοῦτο ἔναρξις πυρκαϊᾶς. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκάστης ἐξ αὐτῶν ἐλέγετο ΡΕΙ·Σ (= πρόεδρος), εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ὑπόλοιποι τῆς ομάδος ὑπετάσσοντο ἀπολύτως. Εἰς τὸν ΡΕΙ·Σ ὁ ἐνδιαφερόμενος ἔδιδε τὸ σχετικὸν ΜΠΑΞΙΣ διὰ νὰ λάβῃ τὸ συγκρότημά του ἰδιαίτερον μέριμναν διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ καταστήματός του.

Ἡ ἰδιότης τοῦ «τουλουμπατζῆ», πυροσβέστου κυρίως ἀτάκτου, προσελκύουσα τὸν θαυμασμὸν τῶν κατοπτῶν τῆς Κοινωνίας στραωμάτων, ἐθεωρεῖτο, παρὰ τῶν ἰδίων, λίαν τιμητικὴ, ὡς ἐκ τούτου ἦσαν πολὺ ὑπερήφανοι διὰ τὸ ἐρασιτεχνικὸν των ἐπάγγελμα, ὅταν δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς ἀναπαύσεως ἀπὸ τὴν τακτικὴν ἐργασίαν των, ἐγυμνάζοντο, πάντοτε γυμνόποδες, φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν ἀντλίαν, διότι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἐν χρήσει τὰ μηχανοκίνητα οχήματα τῆς πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας, τὰ δὲ ελάχιστα ἵπποκίνητα ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῆς Κρατικῆς ὑπηρεσίας, ἦτο ἔκδηλος ὁ ἐνθουσιασμός των. Οἱ πολῖται, ἀντιλαμβανόμενοι νὰ πλησιάζῃ ἀντλία, ἀτάκτων ἰδίως, παρεμέριζον ἐν σπουδῇ, διότι ἐκεῖνοι, ἐν τῇ ὁρμῇ των, παρέσυρον, ὡς πραγματικὴ καταστρεπτικὴ λαίλαψ, πᾶν τὸ προστυχόν. Ὁφείλομεν ὅμως συγχρόνως νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐρασιτεχνῶν τούτων ἠργάζοντο ἀνιδιοτελῶς καὶ μὲ πραγματικὴν αὐταπάρνησιν. Κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1911, καθ' ἣν ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς πλεόν τῶν

3.000 οικημάτων, ἀπὸ Βεργιαζήτ μέχρι Ἄκ Σεραί καὶ - Βλάχκας, ὑπῆρξα αὐτόπτης μάρτυς τοῦ ἐξῆς γεγονότος: Εἷς ἐκ τῶν ἀτάκτων τούτων κατὰ τὴν προσπάθειάν του ὅπως ἀποσπᾶσθαι μὲ «γάντζον» τὰ σιδηρᾶ παραπετάσματα παντοπωλείου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον, μεταξὺ ἄλλων, πετρέλαια καὶ ἐλαιόλαδα, εὐφλεκτος δηλ. ἕλη, ἐτραυματίσθη εἰς τὸν πόδα, ἀπὸ τὸ τραῦμά του δὲ ἔτρεχεν ἄφθονον αἷμα. Ἐνῶ οἱ σύντροφοί του, προσεπάθουν, βιαίως μάλιστα, νὰ τὸν ἀποσπᾶσωσιν ἐκεῖθεν, ἐκεῖνος δὲν ἔφυγε πρὸ τοῦ συμπληρώσθαι τὸ ἔργον του.

Ἡ πυρκαϊά, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, ἀνηγγέλετο δι' ἀνυψώσεως εἰς ἕκαστον τῶν δύο πύργων, τοῦ Βαγιαζήτ καὶ τοῦ Γαλατᾶ, μεγάλων σφαιρῶν ἐξ ἀδιαβρόχου ὑφάσματος, διαγγελεῖς δὲ σπεύδοντες εἰς τὰ ἀστυνομικὰ τμήματα ἐγνώριζον εἰς αὐτὰ ποῦ ἀκριβῶς εἶχεν ἐκραγῆ. Οἱ ἐν λόγῳ διαγγελεῖς ἀπετέλλουν ἰδιαιτερον τύπον, ὄχι τόσον διὰ τὴν στολήν των ὅσον διὰ τὰς «συνηθείας των». Ἐφόρουν ἐρυθρὸν χιτῶνιον, μαύρην περισκελίδα καὶ δερματίνην ὁμοιόχρωμον ζώνην, ἐκράτουν δὲ εἰς τὴν ἑτέραν τῶν χειρῶν ράβδον μέσου πάχους, μήκους ἑνὸς περιπου μέτρου, ἀπολήγουσαν εἰς δρειχαλκίνην ἡμισέληνον, μὲ τὸν ἀστέρα. Ἐάν τις ἀνίδεος τῶν ἐθίμων των ἠρώτα «ποῦ ἐξερράγη ἡ πυρκαϊά» ἀντὶ τῆς πληροφορίας, τῷ ἀπήντα μὲ χυδαιοτάτην ὑβρίν. Οἱ παροικούντες ὅμως τὴν Ἱερουσαλήμ τοῖς ἀπηύθυνον πρὸς τοῦτο τὴν εὐχὴν «Ὁ γοῦρ ὀλᾶ» (= μὲ τὸ καλὸ) ὅποτε ἐκεῖνος χωρὶς οὐδόλως νὰ ἀνακόψῃ τὸ θῆμα, τῷ παρεῖχε προθύμως τὴν πληροφορίαν. Ἦδη ὅμως τὰ μηχανοκίνητα καὶ τὰ τηλέφωνα θὰ ἠχρήστευσαν ἀσφαλῶς τὰς τοιαύτας γραφικότητας! Φαντάζομαι τοὺς ὀλίγους ἐπιζῶντας εἰσέτι ἐξ αὐτῶν, καθημένους εἰς ἀπόκεντρόν τι καφενεῖον τῆς συνοικίας των καὶ νοσταλγοὶ τοῦ παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ των, νὰ διηγῶνται μεταξὺ των ἢ εἰς τοὺς νεωτέρους των, μὲ πολὺν πάντοτε πόνον, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀποκρύπτοντες τὸν ἐνδόμυχον ἐνθουσιασμόν των, τὴν ἐνδοξον, ὅπως πιστεύουν, παλαιὰν δρᾶσίν των, τοὺς ἡρωϊσμοὺς καὶ τὰς ἐπιτυχίας των, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ καταπνίξωσιν ἕνα ἀναστεναγμὸν ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των. Κατανοῶ ἀπολύτως τὸν πόνον καὶ τὴν νοσταλγίαν τῶν ἀπομάχων αὐτῶν διὰ τὰ παλαιὰ κλέη των.

ἌΛΛΟΙ ΤΥΠΟΙ

Ἐτέραν γραφικότητα διὰ τὴν Πόλην μας ἀπετέλουν ἀσφαλῶς καὶ οἱ νεωκόροι τῶν Ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὰς δύο μεγάλας τῆς χριστιανοσύνης ἑορτάς, τὸ Πάσχα καὶ τὰ Χριστούγεννα, καθ' ἃς ἡ θεία λειτουργία ἤρχιζε 3 - 4 ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, μετὰ τὴν παρατεταμένην κροῦσιν τῶν κωδῶνων, ὁ νεωκόρος ἐκάστης Ἐκκλησίας, συνοδευόμενος ἀπὸ 5 - 10 καλλίφωνα ψαλτάκια, περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς Ἐνορίας, ψάλλον καταλλήλα τροπάρια καὶ προσθέτων μετὰ τὸ πέραν ἐκάστου ἐξ αὐτῶν, ἐν ψαλμῳδίᾳ πάντοτε, τὴν λέξιν «κ α ι ρ ο ς»,

ειδοποιῶν οὕτω τοὺς ἐνορίτας ὅτι εἶναι πλέον ὁ κατάλληλος καιρὸς ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὸν ΟΙΚΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, ἐνῶ συγχρόνως τὸ «παρακολουθοῦν πλήρωμα» ἐπέδραμεν ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ ἐκτύπα κατὰ τοιοῦτον τρόπον τοὺς κώδινας τῶν, ὥστε καὶ οἱ... πεθαμένοι ἀκόμη νὰ ξυπνήσουν.

Ἄλλ' ὁ νεωκόρος εἶχε καὶ ἕτερον καθήκον, δυσάρεστον τοῦτο, νὰ περιέρχεται, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, καὶ νὰ ἀντικαθιστᾷ προφορικῶς, τὸ «Ἀγγελτήριο θανάτου... τοῦ τσορμπατζῆ τᾶδε ἢ τῆς ξριτίμου συζύγου τοῦ τσορμπατζῆ δεῖνα... καὶ παρακαλῶ ὅπως τιμήσητε τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ (ἢ αὐτῆς) γενησομένην σήμερον περὶ τὴν... ὥραν, ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ...»... κλπ. Τὰ διαφημιζόμενα προσόντα, «τοῦ εἰς Κύριον ἀποδημήσαντος», ἦσαν πάντοτε κατ' εὐθειᾶν ἀνάλογα πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἀμοιβήν.

Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐγίνοντο, εἰς τὴν Πόλιν, ἐξαιρῶ τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν τοῦ Πέραν, οἰκογενειακαὶ ἐσπεριναὶ συγκεντρώσεις, καθ' ἃς ἐπαίξετο τὸ ἀθῶν καὶ διασκεδαστικόν, μὲ τοὺς διαφόρους μορφασμοὺς ποὺ ἐπέβαλλε, σκαμπιλάκι, τοῦ ὁποίου οἱ ἠττημένοι ἐπλήρωνον, κατὰ τὸ τραγουδάκι τούτῳ:

Μπακλαβάδες μὲ τὸ μέλι,
μὰ δεκάρα ὅποιος θέλει.

τοὺς ὁποίους διαλαλοῦσε μὲ τὴν μελωδικὴν φωνήν, εἰς τοὺς δρόμους.

Ὁ τριγωνᾶς κι ὁ παστατζῆς — περίφημος μπακλαβατζῆς
δοστις, θέλων νὰ γλυκάνῃ καὶ τὸν πόνον τῶν πενηθοροῦσῶν, ἀνήγγελεν ἐπίσης:

Ἔχοιμε καὶ πάστες φλώρες, γιὰ τ' ἐσᾶς τὲς μαυροφόρες.

Μὲ τὰ αὐτοσχέδια τραγουδάκια του, τὴν ἄφθονον διαχυτικότητα καὶ προθυμίαν του, ὁ πλανόδιος ζαχαροπλάστης μας ἐγέμιζε τὴν σακκουλίτσαν του, διότι αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα ἤνοιγον διαρκῶς καὶ εἰς τὰ «ἔλα ἐδῶ, ἔλα ἐδῶ» ἀπαντοῦσεν ἀμέσως «ἐφθασα, ἔφθασα». Καὶ πράγματι ἐπρόφθανε... νὰ μαζεῦῃ! ἀπὸ ὅλους καὶ ὅλας τὰ ἀσημένια γροσσάκια.

Ἄλλος νικτερινὸς τύπος τῆς Πόλης ἦτο ὁ πωλητὴς τοῦ Κετέν - ἐλβᾶ, ὀνομαζόμενον καὶ «μαλλιὰ τῆς γρηᾶς», διότι πράγματι ὁμοίαζε πρὸς ἐκεῖνα. Αὐτὸς ὅμως ὁ «τύπος» δὲν συνώδευε τὸ διαλάλημα τοῦ ἀφρώδους ἐμπορεύματος του μὲ ἀνάλογα τραγουδάκια.

Ὁ σαλεπτοῆς ἀνήκων καὶ αὐτὸς εἰς τὴν χορείαν τῶν «τύπων» τῆς Πόλης ἐξήρχετο εἰς τοὺς δρόμους τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὸ θράδν, μόνον ἐπὶ 1 - 2 ὥρας, διότι μὲ τὸ θερμομανικόν του σαλέπι, τὸ ὁποῖον ἀρωματίζε μὲ πολλὴν κανέλλαν, ἦτο εὐεργετικώτερος κατὰ τὰ παγερὰ χειμωνιάτικα ἐξημερώματα, διὰ τοὺς ἐπαγγελματίας, τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς ἐργάτας καὶ γενικῶς δι' ὅσους εἶχον μακρὰν τῆς κατοικίας τὰς ἐργασίας των, ὅπως τοῦτο συνέβαινε εἰς τὰ 90ο)ο τῶν Κων)πολιτῶν. Καὶ αὐτοὶ κάτι εἶχον νὰ εἴπουν ὡς τραγουδί:

Ὁποιος πίνει σαλέπι — τὸ σπίτι του δὲν τὸν βλέπει.

τόσον δηλ. ἐμάγευεν ἡ νοστιμάδα του τὸν ξένον, ὥστε οὗτος ἐλησμόνει τὸ

χωριό του, ὅπως ἀκριβῶς ὁ γαμβρὸς τῆς μάγισσας πεθερᾶς τοῦ Δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ.

Οἱ ἀνωτέρω πλανόδιοι καταστηματαρχαί, ἐξήσκουν τὸ ἐπάγγελμά των μόνον κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐνῶ οἱ χαλβατζήδες, μὲ τὰ δύο εἶδη χαλβάδων, τὸν ταχινένιον, ὡς τὸν παλούμενον ἐδῶ ὑπὸ τῶν Παντοπωλείων, καὶ τὸν σκληρὸν ἄσπρον μὲ τὰ ἄφθονα καρύδια, ἐνεφανίζοντο εἰς τοὺς δρόμους κατὰ τὰς τρεῖς ἄλλας ἐποχὰς τοῦ ἔτους, πλὴν τοῦ θέρους, ὅποτε ἐδρόσιζον τὴν ἀξιότιμον πελατείαν των μὲ «μπούζ κμπι» (= κρύαν ὡς πάγος) λεμονιάδα των ἢ τὰς ἐπίσης παγωμένας γαζόζας.

Σημειωτέον ὅτι ὁ χαλβᾶς τῆς Πόλης ἦτο ἐξαιρετικῆς ποιότητος, ἰδίως ἐφημιζετο ὁ τοιοῦτος τοῦ Χατζή - Μπεκίρ, λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἀρχιτεχνίτης του μετακληθεὶς εἰς Λονδίον, δὲν ἐπέτυχε νὰ κατασκευάσῃ χαλβᾶν τῆς αὐτῆς ποιότητος, ἀποδοθέντος τούτου εἰς τὸ νερό.

Ἄλλὰ καὶ οἱ «Ντεντέσηδες», ἰδίως διὰ τὸ Κοντοσκάλι, ἀνῆγον εἰς τὸ Πάνθειον τῶν ἰδιαιτέρων τύπων τῆς Πόλης. Πιρόκειται περὶ τῶν Ἀτζέμηδων (= Περσῶν) «γαϊδουργιαραίων» οἱ ὅποιοι μὲ τὰ ὑπομονητικὰ τετράποδα μεταφέροντες ἄμμον ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κοντοσκαλιοῦ, διέσχίζον κατὰ πυκνὰς φάλαγγας τὰς κεντρικὰς ὁδοὺς του, μίαν τῶν ὁποίων, ὅπου ἢ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν FRERES κατελάμβανεν δλόκληρον τετράγωνον, ὠνομάζομεν «Γαϊδουρόδρομον». Ἡ ἐν λόγῳ ἐπωνυμία τοῖς ἐδόθη ἔνεκα τῆς ἐπικλήσεώς των πρὸς τὰ ὑποζύγια, ὅπως ἐπιταχύνωσι τὸ βῆμα των, διὰ τοῦ «NTE - N'ETZ».

Ἐφόσον ἐγένετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ λόγος περὶ τῶν Περσῶν, ἄς σημειωθῇ ὅτι ἐν τῶν κυρίων ἐπαγγελμάτων των εἰς τὴν Πόλην ἦτο τὸ τοῦ Ἀχτάρη ἢ ψιλικατζή, ὅχι ὅμως ὡς πωλετὰι τῶν εἰδῶν τὰ ὅποια σήμερον διαθέτουσιν οἱ ὁμότιμοί των, διότι ἐκεῖνοι ἐπώλουν διάφορα μπαχαρικά, ἦτοι: κανέλλαν, γαρύφαλλα, μοσχοκάρυδα, πιπέρι, σαλέπι, ἐπίσης, τσαΐ, καφὲν ἀλεσμένον, μικροποσότητος ζακχάρως (μᾶς δεκάρας, ἐνὸς γροσίου κλπ.) ἐπαρκούσας δι' ἐν ἢ δύο φλυτζάνια καφὲ (μὴ πεντάρρα κουροῦ καφὲ καὶ μὴ πεντάρρα ζάχαρη, ἦτο ἡ συνήθης παραγγελία), χωρὶς νὰ περιφρονοῦν καὶ τὰ μολύβια, τετράδια, πέννες, μελάνην, σβυστήρια καὶ παρόμοια. Καίτοι τὰ καταστήματά των ἦσαν «δρατὰ διὰ τοῦ μικροσκοπίου», ἐν τούτοις κατώρθωνεν ὁ ἐπιτήδειος καταστηματαρχὴς νὰ ἐξοικονομήσῃ θέσιν διὰ καραμέλλες, σοκολάτες καὶ στραγάλια, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀξιοτίμου πελατείας του, τοῦ μικροκόσμου.

Οἱ ἀτζέμηδες εἶχον ἐξαιρετικὴν ἐπιτηδειότητα διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀρωματικοῦ τσαϊοῦ, τὸ ὁποῖον προσέφερον συνήθως εἰς εἰδικὰ λεπτὰ καὶ ἐζωγραφισμένα ἐξωτερικῶς μὲ πρασινο - ξρυθρὰς παραλλήλους γραμμὰς ποτήρια, ὕψους 10 περίπου ἑκατοστῶν. Οἱ ἴδιοι παρεσκεύαζον καὶ καφέδες.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον εὐάριθμοι ὄπαδοὶ αἰρέσεώς τινος Μουσουλμάνων

Περσῶν, τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς ἐπετείου τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῶν ὀσιομαρτύρων των Χασάν καὶ Χουσεῖν, συνηθροίζοντο μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς τὸ προαύλιον στοᾶς (Χανιοῦ) τῆς ὁδοῦ Μαχμουτ Πασᾶ, 10 - 15 δὲ ἐξ αὐτῶν, οἱ πλέον φανατικοί, πρὸς ἐξευμενισμόν τῶν μαρτύρων καὶ ἵνα τύχωσι τῆς συγγνώμης αὐτῶν οἱ ἐκ τῶν προπατόρων των συνεργήσαντες εἰς τὸ μαρτύριον ἐκείνων ἐκτυπῶντο ἀναφωνοῦντες «Γιὰ Χασάν, γιὰ Χουσεῖν», μὲ μαχαίρας εἰς τὸ μέτωπον, ὁπόθεν ἔτρεχεν ἄφθονον αἷμα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἔφθανον εἰς τοιοῦτον σημεῖον ἐκστάσεως, ὥστε ἀντί, ἐκ τῶν πόων τῶν τραυμάτων, νὰ συγκρατηθῶσιν, ὅλως τὸνναντίον ἐκτυπῶντο μὲ αὐξανομένην μαίαν, κατάρθωνον δὲ ἐν τέλει μὲ πολὺν κόπον οἱ παριστάμενοι γνωστοὶ των νὰ τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἐκεῖθεν, ἐνῶ τὸ αἷμα ἔρρεεν ἄφθονον ἀπὸ τὰς πληγὰς. Ἡ ἱκανοποίησις των ἦτο καταφανής, ἐκ τῆς συναισθήσεως ὅτι ἐπετέλεσαν οὕτω διπλοῦν καθήκον, ἦτοι ἔναντι τῶν ὀσιομαρτύρων καὶ ἔναντι τῶν προγόνων των.

ΤΟ ΤΣΑΡΣΙ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Μαχμουτ Πασᾶ εὐρίσκεται ἡ Μεγάλῃ Ἀγορά, τὸ γνωστὸν Μπουγιούκ Τσαρσί, ἢ ἀπλῶς τσαρσί, ἦτοι ὁ Φόρος Ταύρου ἢ Θεοδοσίου τῶν Βυζαντινῶν, τεράστιον εἰς ἔκτασιν ἐστεγασμένον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις ἐάν, ἔστω καὶ ἅπαξ, δὲν τὸ ἐπεσεκέφθη. Εἶναι εὐκόλως ἀντιληπτὰ αἱ γενόμεναι εἰς αὐτὸ προσθήκαι πρὸς ἐπέκτασίν του, ὡς καὶ αἱ ἐπισκευαὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων ἐκ σεισμῶν καὶ τοῦ χρόνου φθορῶν καὶ καταστροφῶν. Τὸ παραμεῖναν ἄθικτον ἀρχικὸν τμημᾶ του ἀποτελεῖται, καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ στοᾶς μὲ διπλὴν σειρὰν λιθίνων στύλων εἰς τὸ μέσον. Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἔχει τόσας πολλὰς ἐξόδους καὶ οἱ διάδρομοὶ του τόσον συχνὰ διασταυροῦνται μεταξὺ των, ὥστε εὐκολώτατα χάνει ὁ ἐπισκέπτης ἐντὸς αὐτοῦ τὸν προσανατολισμόν του. Οὕτως, ἀντὶ τῆς πρὸς τὸ Βαγιαζήτ ἐξόδου δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὁδοῦ Μαχμουτ Πασᾶ καὶ ἀντὶ τῆς ἐξόδου τῶν Σφαγείων, εἰς τὴν τελείως ἀντίθετον τοιαύτην. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται ὅπως ἐπισημαίνῃ τις ὠρισμένα σημεῖα κατευθύνσεως, τὰ ὁποῖα ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον δέον νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν πρὸς ἀποφυγὴν παραπλανήσεων καὶ περιπλανήσεων ἀσκόπων.

Εἰς τὸ τσαρσί στεγάζεται, μέγας ἀριθμὸς καταστημάτων, ὅλων τῶν ἐπαγγελμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ συγκεντροῦνται εἰς ἰδιαιτέρον δι' ἕκαστον ἐπάγγελμα χώρον. Χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χάλκινα καὶ ἄλλα παντοειδῆ ἀντικείμενα μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας καὶ τέχνης, ὡς καὶ οἱ περίφημοι τάπητες τῆς Ἀνατολῆς, Περσίας, Ἀφγανιστάν, Βελουχιστάν. Βουχάρας κ.ἄ. ἔχουσι τοὺς ἰδιαιτέρους χώρους των. Οἱ καταστηματαρχαὶ ἢ οἱ ὑπάλληλοι των, μόλις ἀντιληφθῶσι, διαβάτας, περιηγητὰς ἰδίως, ἐννοῶ τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς τοιοῦτους, προβάλλουσιν ἀμέσως εἰς τὴν εἴσοδον καὶ τοὺς προσκαλοῦν εἰς τὴν, κα-

τὰ τὴν γνώμην των, μητρικὴν ἐκείνων γλῶσσαν. Ἐὰν δὲ τυχὸν φανῶσιν ἀδιάφοροι εἰς τὴν γαλλικὴν, μὲ τὴν μεγαλύτεραν εὐχέρειαν, ἀπευθύνονται πρὸς αὐτοὺς, εἰς τὴν Ἀγγλικὴν, τὴν Γερμανικὴν, τὴν Ἰταλικὴν ἢ καὶ τὴν Ἰσπανικὴν, διότι ὅλοι εἶναι γλωσσομαθέστατοι. Ὅμοίως, ἰδίους τομεῖς ἔχουσι, τὰ Χρυσσοχοεῖα, τὰ ἄδαμαντοπωλεῖα, τὰ ὠρολογιοπωλεῖα, τὰ καταστήματα παντὸς εἶδους ὑφασμάτων καὶ νεωτερισμῶν, τὰ εἰδικὰ Ραφεῖα Μουσουλμάνων ἱερωμένων, τὰ Δερματοπωλεῖα, τὰ ὑποδηματοποιεῖα, ἀκόμη καὶ τοιαῦτα ξυλίων παντοφλῶν (γαλέντζες ἢ τσόκαρα) καὶ ὅτιδήποτε ἄλλο δύναται τις νὰ φαντασθῆ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐφαρμόζηται πλήρως τό: «Ὁ, τι ζητήσης ἐδῶ θὰ βρῆς».

Ἄς γίνῃ ἐπίσης ἐνταῦθα μνεῖα τῶν εἰδικῶν καταστημάτων πωλήσεως Μαλεμπῆ, Ταοὺκ Γκιουκοσῦ (= στῆθος ὄρνιθος), Καζάν τιπί, τὰ ὅποια ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν προϊόντων των, μὴ ἔχοντα ἰδιαίτερον τομέα, εἶναι διεσκορπισμένα παντοῦ, κατὰ τὸ θέρος δὲ προσθέτουσιν εἰς τὰ ἐν λόγῳ εἶδη, ἅπαντα ἔχοντα ὡς βασικόν των τὸ γάλα, λεμονάδες, πορτοκαλάδες, ντυντουρμάδες (= παγωτὰ) καὶ ἄλλα τῆς αὐτῆς ὑφῆς ἀναψυκτικά.

Εἰς διαφόρους γωνίας οἱ γνωστοὶ μας πλέον Ἀτζέμηδες ἔχουσι στημένον τὸ σαμοβάρι των διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀρωματικοῦ τείου των. Συνιστᾶται εἰς τὸν ἀφηρημένον διαβάτην νὰ μὴ αἰσθανθῆ φόβον ἀκούων αἰφνιδίως θορυβώδη γλοῦ - γλοῦ, διότι ἀπλούστατα πρόκειται περὶ παλαιοῦ τινος τούρκου, Κούρδου ἢ Ἀτζέμη, σπανίως Ἀρμενίου καὶ ἔτι σπανιώτερον ὁμογενοῦς μικρασιάτου, ἀπολαμβάνοντος μὲ ἐξαιρετικὴν ἡδονὴν τὸν ναργιλέντου, προετοιμασθέντα ὑπὸ ἀτζέμη καφετζῆ, τοῦ ὁποίου, ναργιλέ, ὁ εἰδικῆς ἐπεξεργασίας καπνός, τὸ τουμπεκί, ἔχει τόσον βαρὺ ἄρωμα, ὥστε δυσκόλως δύναται καὶ μακρόθεν ἀκόμη, νὰ τὸ ἀνεχθῆ ὅστις δὲν τὸ ἐσυνήθισε.

Τὸ Τσαρσί ἔχει ἰδίους νικτοφύλακας, κουρδικῆς καὶ αὐτοὺς καταγωγῆς. Αἱ πύλαι τοῦ ἀνοίγουσι κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου καὶ κλείουσι κατὰ τὴν δύσιν καὶ οὕτως εἶναι εὐχερεστέρα ἢ φύλαξις τῶν πολυτίμων ἐμπορευμάτων τὰ ὅποια διαθέτουσι τὰ καταστήματά του. Τὸ σύνθημα τοῦ κλεισίματος δίδεται διὰ συρίγματος τῶν νικτοφυλάκων, οὔτινες, κατόπιν τούτου, περιορχόμενοι τὰ καταστήματα παροτρύνουσι τοὺς ἀργοποροῦντας, ἐνοίκους καὶ πελάτας, ὅπως μὴ καθυστερήσωσι περισσότερον τὴν ἀναχώρησίν των.

Μέχρι τοῦ μεγάλου σειсмоῦ τοῦ 1895 ὁ περίφημος αὐτὸς Βυζαντινὸς Φόρος, εἶχε τὴν πολυανθρωποτέραν κίνησιν ἀπὸ οἰοδήποτε ἄλλο σημεῖον τῆς Πόλης, ἔκτοτε ὅμως πλεῖστοι καταστηματαρχαί, ἐκ φόβου, μετέφερον τὰς ἐργασίας των ἀλλαχοῦ. Παρ' ὅλα ταῦτα ὑπῆρχε πάντοτε ἐντὸς αὐτοῦ πραγματικὴ ἀνθρωποπλήμμυρα, ὁ δὲ προκαλούμενος ἐκ μέρους τῶν πωλητῶν, ἀγοραστῶν ἢ καὶ ἀπλῶν ἀκόμη διαβατῶν θόρυβος, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, ἦτο πράγματι ἀφόρητος.

Ἄλλο Τσαρσί περίφημον διὰ τὰ πολύτιμα ἰδίως ἐμπορεύματά του, κα-

τὰ πολὺ ὁμως μικρότερον τοῦ προηγουμένου εἰς ἕκτασιν, εἶναι τὸ Μισίρ (= Αἴγυπτος ἢ ἀραβόσιτος) τσαρσί, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπωλοῦντο τότε, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς καὶ κατὰ τὸ πλείστον, ὑπὸ Περσῶν ἐμπόρων, Ἀράβων ἢ Τούρκων, μπαχαρικά τῆς ὄνειρεμένης Ἀνατολῆς, ἦτοι: κανέλλα, γαρούφαλλο, μόσχος, μπαχάρι, μαῦρο πιπέρι, σαλέπι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, τῶν ὁποίων τὸ μεθυστικὸν ἄρωμα διεχέετο ὄχι μόνον ἐντός, ἀλλὰ καὶ πολὺ πέραν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ἐξ ἀρκετῆς ἀποστάσεως ἐπροορίδετο ἡ ὑπαρξίς του.

Ἐλάχιστον περαιτέρω καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Οὐν (= ἀλεῦρι) Καπάν, εὐρίσκειται τὸ Οὐζοῦν Τσαρσί (= μακρὰ ἀγορά), τὸ Μακρὸν Ἐμβολὸν τῶν Βυζαντινῶν, τὸ ὁποῖον ὁμως οὐδὲν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει, οὔτε διὰ τὴν ἕκτασίν του, οὔτε καὶ διὰ τὰ εἶδη τῶν ἐν αὐτῷ πωλουμένων ἐμπρευμάτων, εἶναι δὲ ἀπλῶς μία ἐστεγασμένη ἐντὸς στοᾶς Ἀγορὰ διαφόρων ἐμπορευμάτων.

ΟΙ ΓΙΑΟΥΡΤΣΗΔΕΣ

Οἱ πλανόδιοι γιαουρτσῆδες τῆς Πόλης μας εἶχον καὶ αὐτοὶ τὴν γραφικότητά των. Φέροντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των μεγάλον ξύλινον δίσκον, ταβλᾶν καλούμενον, διαμέτρου ἐνὸς καὶ πλέον μέτρου, ἐτοποθέτουσαν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὀνομαστὸν γιαούρτι τῆς Σηλυβρίας ἐντὸς 3 - 6 δοχείων τῶν 5 - 6 ὀκάδων ἕκαστον. Τὸ διαλάλημά των ἦτο μελωδικώτατον, μὲ πολλὴν δὲ χάριν καὶ αὐταρέσκειαν μετεβίβαζον τὸ ἐμπόρευμα εἰς τὸ δοχεῖον τοῦ πελάτου, ἐκθειάζοντες συγχρόνως τὴν ποιότητά του, διὰ τῶν λέξεων «Καϊμάκ κμιπί» (= ὡς καϊμάκι). Ἐνῶ δὲ ἠγωνίζοντο ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν διὰ τὸν ἐπιούσιον τῆς οἰκογενείας των, καὶ ἦσαν δι' αὐτὸ ἀξιοί συμπαθείας, ἐν τούτοις οἱ μικροὶ σαδισταί, τὰ παιδιὰ, τοὺς ἐκάλουν, ὡς πελάται δῆθεν, ἀκολούθως ἐκρύπτοντο, ἐπιχαίροντες, ὅτε ὁ δυστυχῆς βιοπαλαιστῆς, περιέστρεφεν εἰς μάτην, ὡς περὶ σκόπιον ὑποβρυχίου, τὴν κεφαλὴν του πρὸς ὅλας τὰς κατεύθυνσεις διὰ τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ πελάτου!.. Ὅταν, τέλος, ἀντελαμβάνετο περὶ τίνος ἐπρόκειτο καὶ ἐπροχώρει, διαλαλῶν συνεχῶς τὸ ἐμπόρευμά του, ἐπανεπιπτεν εἰς νεώτερον ναρκοπέδιον... Εὐτυχῶς ὁμως χωρὶς ἄλλας ζημίας, ἐκτὸς τοῦ δικαιολογημένου ἐκνευρισμοῦ καὶ τῆς καθυστερήσεως ὅπως συμπλήρωσεν τὴν τακτικὴν διαδρομὴν εἰς τοὺς μαχαλάδες. Ὅταν ὁμως αἱ προσκλήσεις αὗται συνωδεύοντο ὑπὸ χιονοπολέμου, τότε ἡ διέλευσις ἐκ τῆς ἐπικινδύνου ζώνης δὲν ἐγίνετο πάντοτε ἄνευ ὑλικῶν ζημιῶν.

Ἐτερος τύπος, ἀπὸ τοὺς πλέον γραφικοὺς μάλιστα, τῆς Πόλης, ἦτο ὁ λεμπλεμπιτζῆς ὅστις μάλιστα ἀπετελεῖ δι' αὐτὴν «ἀποκλειστικότητα», CORP-RIGHT, ὅπως θὰ ἐλέγαμεν σήμερον. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο μετῆρχοντο μόνον Τοῦρκοι τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ συμπαθὴς αὐτὸς ἐπαγγελματίας ἔφερον ἐπὶ τῶν ὤμων του δισάκκιον καὶ εἰς μὲν «τὴν ἔμπροσθεν πῆραν», ἀποτελοῦσαν τὸ κυρίως κατάστημά του, εἶχε τὰ ἀφράτα λεμπλεμπιά του, ρεβύθια ἐψημένα μὲ

ἐξαιρετικὴν τέχνην, εἰς δὲ τὴν ὀπισθεν ἐτοποθέτει μικρὰν πλάστιγγα καὶ τὰ ἀπαραίτητα σταθμὰ, ἐκράτει ἐπὶ πλέον εἰς χεῖρας τοῦ κόσκινον. Πολλὰκις ἀντὶ χρημάτων διέθετε τὸ ἐμπόρευμά του ἐπ' ἀνταλλαγῇ ἀντικειμένων ἐξ ὀρυχάλκου ἢ μολύβδου, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ σημερινοῦ CLARING, διότι «οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον». Πολλὰ χειρολαβαὶ τῶν ἐσωτερικῶν θυρῶν τῶν οἰκιῶν ὑπῆρξαν τότε θύματα τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος τῶν μικρῶν ἐνοίκων!.. Καθὼς ὁ γιαιουρτσῆς, οὕτω καὶ ὁ λεμπλεμιτζῆς ἐπιπτε συχνά, ὄχι ὅμως ὅσον ὁ πρῶτος, εἰς τὰ ναρκοπέδια τῶν ἀπατηλῶν προσκλήσεων.

Η ΒΡΥΣΕΣ

Οἱ ἀκολουθοῦντες πιστῶς τὰ κελεύματα τοῦ Προφήτου Μουσουλιμάνοι, καὶ δυνάμενοι, ἐκτὸς τοῦ ἄρτου τὸν ὅποιον ἔδιδον εἰς τὰ ἀδέσποτα σκυλιὰ διὰ τὴν ἀφесιν τῶν ἁμαρτιῶν των, συνήθιζον ἐπίσης, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Κοραίου, νὰ κατασκευάζωσιν ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ χωριῶν των, καθὼς καὶ εἰς τὰς πολυσυχνάστους ὁδοὺς τῆς ὑπαίθρου, ὡς ἀφιερῶματα, βρύσεις, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ διψασμένου ὀδοιπόρου μὲ τὸ δροσερὸν ὕδωρ των, τὸ ὅποιον θεωρεῖται παρ' αὐτοῖς ἱερὸν, ὡς ἀπαραίτητον ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων.

Ἡ Κων/πολις εἶχε πλῆθος τοιούτων μὲ ἀναγραφὴν ἐπὶ τῆς προμετωπίδος των, εἰς ὀρασιότατα συμπλέγματα τῆς ἀραβικῆς γραφῆς, διαφόρων ρητῶν τοῦ Κοραίου, τοῦ ὀνόματος τοῦ δωρητοῦ, τῆς ἡμερομηνίας ἀνεγέρσεώς των κ.ἄ. Πόσον ἀνθρωπισμὸν φανερώνουσι τοιαῦται πράξεις τῶν πιστῶν μουσουλιμάνων, ἀλλὰ καὶ πόσον μέγαν ψυχολόγον ἀναδεικνύουσι τὸν Μωάμεθ παρόμοιαι ἐντολαὶ του, δεδομένου ὅτι ἡ θρησκεία του ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν καύσωνα τῆς Πετραίας Ἀραβίας καὶ παρὰ τὰς ἀνύδρους αὐτῆς ἐρήμους! Εἰς σωζομένην Κρήνην ἀνεγερθεῖσαν πρὸ 198 ἐτῶν δηλ. κατὰ τὸ 1769 (ἔτος Ἐγείρας 1185 + 584) ἀναγράφεται τὸ λίαν ἐκδηλωτικὸν ρητὸν διὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ ὕδατος: «Ἐκ τοῦ ὕδατος πᾶν τὸ ἐν τῇ ζωῇ». Ποίος, ἄλλως τε, δὲν ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ζωὴν του, πόσον εὐεργετικὸν εἶναι τὸ δροσερὸν καὶ διαυγὲς νεράκι κατόπιν κοπιώδους μάλιστα ὀδοιπορίας εἰς τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους; Ποσάκις ὁ ὀδοιπόρος ἀνευρίσκων εὐεργετικὴν σκιὰν δένδρου δὲν λέγει μὲ ἀναστεναγμὸν: "Ἀχ νὰ ἦτο ἐδῶ καὶ μιὰ βρύση!.. Μήπως καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Θρησκείας μας δὲν λέγει τὸ περὶ Σαμαρείτιδος Εὐαγγελίον ὅτι, ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ιδιότητά του: ἐκάθησε κατάκοπος παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ πατρὸς Ἰακώβ καὶ ἐζήτησεν ὀλίγον ὕδωρ διὰ νὰ ἀνακουφισθῇ ἀπὸ τὸν κόπον τῆς πορείας; Εἰς τὴν Πόλιν μας ὑπάρχουσι πλεῖστα ὅσαι κρηναί, τινὲς τῶν ὀπίων ἀποτελοῦσι πραγματικὸν αὐτῆς κόσμημα, ἀναφέρω δὲ ἐνταῦθα μόνον τὰς κατωτέρω:

α) Κρήνην Γκιόκ - Σουγιοῦ, τοῦ ὀμωνύμου προαστείου τοῦ Ἀνατολικοῦ Βοσπόρου.

- β) Κρήνην τοῦ Σέχ Ζαδὲ Μπασί, τῆς Πόλης.
 γ) Κρήνην τοῦ Σουλτάν Ἀχμέτ, παρὰ τὴν Ἀγ. Σοφίαν καὶ τὴν
 δ) Κρήνην τοῦ Γουλιέλμου τῆς Γερμανίας, ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου Ἴππο-
 δρόμου.

Ἡ ὕδρευσις τῆς Πόλης ἐγίνετο κυρίως ἀπὸ τὴν λίμνην τῶν Δέρκων. Αἱ κατοικίαι στερούμεναι, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐσωτερικῶν ὑδραυλικῶν ἐγκαταστάσεων, ὕδρευόντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω Κρήνας, ὡς καὶ τὰς τοιαύτας τοῦ Δήμου. Εἰς πολὺ λαϊκὰς συνοικίας μετέβαινον αἱ νοικοκυραὶ «στὴ βρύσι γιὰ νερὸ» ὅπως τοῦτο γίνεται εἰς τὰ χωριά, ἐνῶ εἰς τὰς λοιπὰς προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του, ἄλλος τύπος καὶ αὐτὸς τῆς Πόλης, «ὁ Σακκᾶς» (= νεροκουβαλητῆς) φέρων πρὸς τοῦτο ὀριζοντιῶς ἐπὶ τῶν ὤμων του ξύλον μήκους 1½ μέτρου περίπου, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποῦ ἐκρέματο ἀνά ἓν δοχεῖον (πετρελαίου). Τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐξετέλει, ὁ μπεξῆς τῆς νυκτός. Ὁ Σακκᾶς ἔκαμνε πιστώσεις εἰς τοὺς πελάτας του, ἡ ἡμερησία δὲ κατανάλωσις ἐκάστου δὲν κατεχωρεῖτο εἰς εἰδικὸν τετράδιον, ἀλλὰ ἐσημειοῦτο μὲ μίαν ἢ περισσοτέρας γραμμὰς εἰς τὸν τοῖχον διὰ κλωθρίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀντεπροσώπευεν ἓν δοχεῖον ὕδατος. Δὲν ἐφοβεῖτο ὁ καλὸς Σακκᾶς κατοδολίευσιν ἐκ μέρους τοῦ πελάτου, δι' ἀποσθέσεως μερικῶν γραμμῶν, διότι τότε δὲν ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀτομικῆς βόμβας! τὰ πάντα δὲ διεῦπεν ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη.

Ἐκτὸς τοῦ ὕδατος τῆς Λίμνης, τὸ ὁποῖον, ἐλλείπει ἀπολυμαντικῶν μέσων καὶ διῦλιστηρίων, μολυνόμενον πολλάκις, ἐφιλοδώρει τοὺς κατοίκους μὲ τύφον, ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπίσης ὑγιεινότερον καὶ διαυγέστατον τοιοῦτον διαφύρων πηγῶν τοῦ Βοσπόρου, διανεμόμενον κατ' οἶκον ἐντὸς ξυλίνων βαρελίων, εἰς ἀρκετὰ ὑψηλὴν τιμὴν.

Καὶ ὁ ἄ ρ τ ο ς, εἰς τὰς συνοικίας διενέμετο μᾶλλον, κατ' οἶκον, δι' ὑποζυγίων, τὰ ὁποῖα ἔφερον πρὸς μεταφορὰν του δύο κοφίνους, ἓνα ἐκατέρωθεν, ἡ δὲ πίστωσις, ἄνευ χρήσεως καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διβλιαρίου, ἐσημειοῦτο εἰς τ σ έ τ ο υ λ α ν, ἄνευ φόβου ἐξαπατήσεώς του ἐκ μέρους τοῦ πελάτου. Ἔτερος τ ὑ π ο ς τῆς παλαιᾶς Πόλης ἦτο καὶ ὁ πωλητῆς τοῦ Μισσιρ - Μπουϊντά, ἐξαμερικανισθὲν καὶ γνωστὸν πλέον ὡς Πόπ-κόρν, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ κόκκους ἀραβοσίτου, οἴτινες, ψηνόμενοι καταλλήλως, ἤνοιγον καὶ παρουσίαζον χιονάτην ὄψιν, πωλούμενοι ὡς «πάσα - τέμπο» κατὰ τὰς ἀπογειματινὰς ἰδίως ὄρας τοῦ φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος, συνοδεία σχετικῶν τραγουδιῶν:

Μισσιγ Μπουϊντά (= ἔχομεν [κυριολεξία = ἐδῶ] ἀραβοσίτον)

Οὐστὰ Γιαπάρ (= ὁ μάστορας τὸ παρασκευάζει)

Τσιράκ Σατάρ (= ὁ ὑπάλληλος τὸ πωλεῖ)

Σαταμάς σα (= καὶ ἂν δὲν τὸ πωλήσῃ)

Νταγιακ ἀτάρ (= τοῦ ρίχνει ξύλον [τὸ ἀφεντικόν του]).

Μὲ τὸν τελευταῖον στίχον του ὁ συμπαθὴς μικρούλης, διότι ἐπρόκειτο πάν-

τοτε περὶ μικρῶν βιοπαλαιστῶν, ἔκαμνεν, οὕτως εἰπεῖν, ἀπέλιπα ἐκκλησιν πρὸς τὴν στοργὴν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν συνανθρώπων του ὅπως ἀγοράσωσι τὸ ἐμπόρευμά του διὰ νὰ μὴ τῷ ἀπομείνῃ ἀπώλητον καὶ τιμωρηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀφεντικοῦ του διὰ ξυλοδαρμοῦ, ὅστις, ξυλοδαρμός, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἐν πλήρει ὄργασμῳ. Τὸ ἀνωτέρω πεντάστιχον ἐπαυξάνει ἀσφαλῶς τὴν σημασίαν τοῦ ἐν λόγῳ «τύπου» μας.

Ἡ ΧΟΛΕΡΑ

Ἐνῶ εἰς παλαιότερας καὶ τῆς περιγραφομένης, ἐποχάς, ἡ Βουβωνικὴ πανώλης, Ἰνδικῆς κυρίως προελεύσεως, ἦτο ἀπὸ τὰς τακτικὰς ἐπισκεπτικὰς τῆς πρωτευούσης τῶν Ὀσμανιδῶν Σουλτάνων, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου, ἡ χολέρα, χάρις εἰς τὴν τελείαν σχεδὸν ἔλλειψιν ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, διότι ἡ Ἐρυθρὰ Ἡμισέληνος ἐνεφανίσθη μόλις κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912 - 13, ἐπιδείξασα μεγαλυτέραν δρασίν κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον, ἐπεσκέπτετο κατὰ συχνὰ διαστήματα τὴν Πόλιν, τὰ δὲ κρούσματα κατὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἔξαρσιν ἀνήρχοντο ἡμερησίως εἰς ἑκατοντάδας, τῶν θανατηφόρων τοιούτων ὑπερβαίνοντων τὴν ἑκατοντάδα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἐξωθι τῶν ἀπομεμονωμένων οἰκιῶν, ὡς μόνον ἀπολυμαντικὸν ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ ἄσβεστος. Τὰ πλεῖστα τῶν κρουσμάτων, θανατηφόρων ἢ μὴ, ἐσημειοῦντο κυρίως εἰς τὰς ἀποκλειστικῶς Ἑβραϊκὰς συνοικίας, δικαίως ὅθεν ὁ Χαμίτ ὠνόμαζε τὸ Ἔθνος των «Πις Μιλλέτ», διότι ἐν τῇ φιλαργυρίᾳ των οἱ Ἑβραῖοι ἠγόραζον ὅτι οἱ ἄλλοι ἀπέρριπτον ὡς ἄχρηστον καὶ ἐπιβλαβές. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βάκχου ἐπροφασίζοντο ὅτι ἔπινον διὰ νὰ... σκοτώσουν τὰ μικρόβια! Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν διὰ ψυχολογικοὺς λόγους, δὲν ἐκτύπων, ὡς συνήθως, κατὰ τὰς κηδείας, πενθίμως. Ἡ χολέρα μετεδίθετο εἰς τὴν Πόλιν κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν μεταβαίνοντων ἀτμοπλοικῶς εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ χιλιάδας ἀκαθάρτων Ρώσων μουζικῶν ὡς προσκυνητῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἐπικοινωνίαν ἀπηγόρευον, δυστυχῶς ὅμως, μόνον μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐπιδημίας, ἦτοι οἱ ἀρμόδιοι ἐνήργουν, ἐν προκειμένῳ, ὡς Ἐπιμηθεῖς καὶ οὐχὶ ὡς Προμηθεῖς. Σὺν τῷ χρόνῳ, χάρις εἰς τὰ ληφθέντα μέτρα, ἡ χολέρα δὲν ἐπισκέπτεται πλέον τὸ Βυζάντιον.

ΛΑ·Ι·ΚΑΙ ΑΓΟΡΑΙ

Ἄς μὴ καυχῶνται οἱ σύγχρονοι ὅτι ἀποτελεῖ ἰδικὴν των ἐπινόησιν ἡ Λαϊκὴ Ἀγορὰ, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς πολεμικῆς ἢ μεταπολεμικῆς περιόδου, διότι τὴν εἶχε καθιερώσει πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν Κων)πολιν ἡ φιλανθρωπία τῶν ὀπαδῶν τοῦ προφήτου, οἱ τόποι δὲ εἰς τοὺς ὁποίους ἐλάμβανεν αὕτη χώραν, μονίμως κατὰ τὰς διαφόρους ἡμέρας τῆς ἑβδομάδας, εἶχον λάβει τὴν ὀνομασίαν τῶν ἀντιστοίχων ἡμερῶν. Οὕτως εἶχομεν: τὸ Σαλῆ

(= Τρίτη), παζάρ, τὸ Τσαρσαμπᾶ (= Τετάρτη) παζάρ, τὸ Περσεμπέ (= Πέμπτη) παζάρ κ.ο.κ. Διὰ τὰ δείξωσι, προφανῶς, τὴν μεγάλην ἀκαταστασίαν ἢ ὁποία ἐπεκράτει εἰς τὴν λαϊκὴν Ἄγορὰν ἔλεγον, εἰς τὴν Πόλιν, διὰ παραμορφωμένον εἰς τὸ πρόσωπον κατόαιν γενναίου ξυλοδαρμοῦ τοῦ «τοῦ ἔκαμαν τὰ μούτρα Τσαρσαμπᾶ παζάρ».

Ἡ Λαϊκὴ Ἄγορὰ συνεπληροῦτο, λίαν ἐπιτυχῶς, μὲ τὸ «Μπαγιὰτ Παζάρ» εἰς τὸ ὁποῖον, καθ' ἑκάστην, πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἐπωλεῖτο ἄρτος προηγούμενων ἡμερῶν, εἰς τιμὰς ἡλαττωμένας κατὰ 10 - 20ο), τῆς ὁποίας ἐκπτώσεως ἐπωφελεῖτο εὐγνωμόνως ὁ πολὺς πτωχόκοσμος τῆς Πόλης μας.

ΤΟ ΜΠΑΞΙΣ

Τὸ περίφημον ΜΠΑΞΙΣ, ἐὰν δὲν εἶναι τουρκικῆς προελεύσεως, ἔχει πλουτισθῆ ὅμως ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Προφήτου ὑπὸ τοιαύτης ποικιλίας τρόπων ἐφαρμογῆς του, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πολιτογεγραμμένον εἰς τὴν Τουρκίαν.

Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι καὶ τοῦ ἐλαχίστου χαντεμέ (= κλητῆρος), ἀμοιβόμενοι πάντοτε γλισχρότατα, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συμπληρώνωσι τὰς ἀπολαύς των δι' αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον, σὺν τῷ χρόνῳ, εἴχε καθιερωθῆ ὡς πραγματικὸν χ α ρ ά τ ι ῶ ν πολιτῶν, ἐδίδετο δὲ πολλάκις κατὰ λίαν κωμικὸν τρόπον. Οὕτως, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ μικροποσῶν, ἐδίδετο κατὰ τὴν χειραψίαν τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, ἐξ οὗ πιθανὸν καὶ ἡ φράσις «τοῦ ἔδωσε κάτω ἀπὸ τὸ χέρι», ὅταν ἀφῆρα σοβαρώτερον ποσόν, ἐστέλλετο ὡς προαιρετικὸν (= πεσκέσι) δῆθεν δῶρον, εἰς εἶδος, ἢ εἰς χοῦμα, ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ σπιτί ἢ μέσῳ μεσολαβοῦντος προσώπου, τὸ ὁποῖον δὲν παρέλειπε θέβαια νὰ κατακρατῆ ἐξ αὐτοῦ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον μερίδα. Χαριτωμένην πρωτοτυπίαν ἐφήρμοζον οἱ φύλακες τῶν Τελωνείων, προκειμένου εἰδικῶς περὶ τῶν εἰσαγομένων ἐτοιμῶν ὑποδημάτων: Ἐλάμβανον προκαταβολικῶς ἀπὸ τὸν «πελάτην» ἓνα μετζήτι, τὸ 1)5 τῆς χρυσῆς λίρας καὶ ἀκολούθως ὁ τελευταῖος εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἀποθήκην δι' ἀνταλλαγὴν, ἔκ τινος κιβωτίου, τῶν ἐφθαρμένων ὑποδημάτων, τὰ ὁποῖα ἐφόρει, μὲ ζεῦγος καινουργῶν καὶ οὕτως ἡ ποσότης τῶν ζευγῶν τοῦ κιβωτίου ἔμενεν ἀμετάβλητος, ἤτοι «οὔτε γάτα, οὔτε ζημιά!» Ἐὰν ὅμως, πρὸς δυστυχίαν τοῦ πελάτου, εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἀποθήκην, πρὸ τοῦ συντελεσθῆ τὸ θαῦμα τῆς μετουσιώσεως τοῦ καινουργοῦς ζεύγους τοῦ κιβωτίου εἰς ἐφθαρμένον, ἀνώτερός τις ὑπάλληλος ἢ ὁ ἐνδιαφερόμενος ἔμπορος, τότε, τὸ μὲν ἀργυροῦν νόμισμα ἔμενεν εἰς τὰ θιλάκια τοῦ φύλακος, ἐνῶ ὁ ἀτυχὴς «πελάτης» ἀνεχώρει μὲ τὰ «παλαιὰ παπούτσια» του. Ἄλλως τε τὸ μέτρον τῆς προκαταβολῆς καθιερώθη πρὸς ἐξουδετέρωσιν, διὰ τὸν φύλακα, τῶν συνεπειῶν παρομοίων δυσαρρέστων ἐπισκέψεων.

Οὐδεμία ἐξυπηρέτησις ἢ καὶ ὑποχρεωτικὴ ὑπηρεσία παρείχετο χωρὶς

νά... τρίψης. Ἐκαστος τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἐγνώριζεν ὅτι ἅπαντες γενικῶς οἱ κατώτεροί του ἐχρηματίζοντο, προσεποιεῖτο ὅμως «τελείαν ἀγνοίαν τοίπου» ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμνεν ὁ ἀνώτερός του διὰ τὸν ἴδιον, ἴσχυε δηλ. μεταξὺ τῶν ἀγραφῶς «συμφωνία κυρίων»!

Δὲν ἦτο δυνατόν ὁ ἐξαιρετικὸς θυμώσοφός μας Ναστραδδὶν Χότζας νὰ μὴ ἔχη καὶ διὰ τὸ ΜΠΑΞΙΣ τὴν χαριτωμένην ἱστορίαν του, ἰδοὺ δὲ αὕτη: Ἐπρόκειτο νὰ ἐκδικάσῃ ὑπόθεσιν μεταξὺ δύο ἀντιδίκων. Τὴν παραμονὴν τῆς δίκης ἕκαστος ἐξ αὐτῶν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὐνοϊκὴν ἀπόφασιν τοῦ Χότζα ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸ δῶρον του, ἐν ἀγνοίᾳ βέβαια τοῦ ἀντιδίκου, ὁ μὲν 100 χρυσᾶς λίρας, ὁ δὲ ἕτερος πολὺτιμον τάπητα. Ἐκαστος φυσικὰ ἐσκέπτετο πλεόν κατὰ τίνα τρόπον ὁ Χότζας θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ ἀποστείλας τὸ δῶρον, τὸ μοναδικὸν ὅπως ἐπίστευε. Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ὁ ἀποστείλας τὰς 100 λίρας, ἀφοῦ ὑπεστήριξε τὸ δίκαιόν του καὶ ἐξέθεσε τὴν ἐλεεινὴν του κατάστασιν, ὅχι βέβαια διὰ νὰ τὸν εὐσπλαχνισθῇ καὶ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι δικαιολογημένος ὁ Χότζας ἐκδίδων τοιαύτην, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει, συνεπείᾳ τοῦ δώρου ὡς βεβαίαν, προσέθεσε λίαν εὐφρῶς, τὸ διαφοροῦμενον: «Ἐφένδη μ' γιουζουμέ (γιουζ = ἕκατὸν ἢ πρόσωπον) μπὰκ (= κοίταξε)», ἐνῶ ὁ ἕτερος, μετὰ τὴν ἀπολογία του καὶ τὴν ὑποστήριξιν ὅτι τὸ δίκαιον εὐρίσκετο πρὸς τὸ μέρος του, κάμνων τὰς ἰδίας ἀκριβῶς μετὰ τὸν ἀντίδικόν του σκέμεις, προσέθεσε τὸ ἐπίσης διαφοροῦμενον: «Ἐφένδη μ' χαλη μὰ (χάλι = τὸ χαλί, ἢ τὸ χάλι μου) μπὰκ» δηλ. τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τὴν ὁποίαν παρουσιάζω γενικῶς. Ἐκαστος τῶν ἀντιδίκων ἔμεινεν τότε ἀπολύτως ἱκανοποιημένος καὶ αἰσιδόξος διὰ τὴν ἀπόφασιν, «διότι χωρὶς νὰ ὑποπτευθῇ τι ὁ ἀντίδικος, ὁ Χότζας ἠνόησε τὴν προέλευσιν τοῦ δώρου». Οὐδεμίαν σημασίαν βέβαια ἔχει ἐν προκειμένῳ ἡ οἰαδήποτε ἀπόφασιν τοῦ Χότζα, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ δώρου. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἀφήσωμεν ἀπαρατήρητον ὅτι τὸ ποσὸν τῶν ἕκατὸν λιρῶν εἶναι λίαν ὑπερβολικὸν καὶ οὐδέποτε θὰ ἀνεφέρετο τοιοῦτον ποσόν, οὔτε εἰς μῦθον, εἰάν δὲν ἐπρόκειτο ἢ λέξις (γιουζ) νὰ χρησιμοποιοθῇ καταλλήλως διὰ λογοπαίγνιον.

Τὸ ΜΠΑΞΙΣ δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο μόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ ὑψίστων Ἐθνικῶν τοιούτων, ὡς δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν τοῦτο ἐκ τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων, τὰ ὁποῖα ἀφορῶσι τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ἀφανισμοῦ ὀλοκλήρου τοῦ ὑποδούλου Γένους μας.

Οἱ ταγοὶ τοῦ ὑποδούλου Γένους μας πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κατὰ καιροὺς παρουσιασθεισῶν καταιγίδων, δὲν ἐχρησιμοποιοῦν πάντοτε τὴν ἰδίαν τακτικὴν, ἀλλὰ διαφόρους, ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων εἰδικῶν περιπτώσεων, ἄλλοτε σθεναρὰν στάσιν μὲ συνέπειαν νὰ θυσιάζωσι πολλάκις αὐτὴν τὴν ζώην των, διὰ στραγγαλισμοῦ, ἀπαγχονισμοῦ ἢ ἄλλων σκληρῶν βασανιστηρίων εἰς τὰ φρικτὰ μπουντρούμα, ἄλλοτε ἐχρησιμοποιοῦν τὴν κολακείαν, καὶ οὐχὶ δουλοπρέπειαν, ὅπως τὴν χαρακτηρίζουσιν οἱ ἀγνοοῦντες τὰς τότε

συνθήκας, και άλλοτε πάλιν τὴν τόσον προσφιλή εἰς τοὺς Τούρκους δωροδοκίαν, πρὸς τὸν Μέγ. Βεζύρη, τὸν Σεΐχουλιελάμην και ἄλλους ἰσχύοντας μεγασιτάνας τῆς Κραταιᾶς Αὐτοκρατορίας. Ἴδου ἤδη παράδειγμα τοιαύτης κινδυνωδестаῆς δωροδοκίας: Ὁ σκληρὸς και αἰμοχαρὴς Σουλτάν Σελίμ, και οὐχι κατὰ τὸν κ. Α. Βρανούσην, ὡς ἄλλοι ὑποστηρίζουσι, Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπὴς ἢ Κανουνί (= Νομοθέτης, 1520 - 1566), εἶχεν ὀριστικῶς ἀποφασίση τὸν βίαιον ἐξισλαμισμὸν ὄλων τῶν Χριστιανῶν ραγιαδῶν. Κατὰ τὸν Ἱερὸν Μουσουλμανικὸν ὅμως Νόμον, διὰ παρομοίαν ἐνέργειαν, ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ σχετικὴ νομιμοφάνεια, τὴν ὁποίαν θὰ παρεῖχε μόνον ἀνάλογος γνωμάτευσις τοῦ Σεΐχουλιελάμην. Ὁ κίνδυνος ἐπομένως διὰ τὸ σλαβακωμένον Γένος ἦτο μέγας, τὰ δὲ διαθήματα τοῦ Πατριάρχου, τῆς Ἱεραῆς Συνόδου και γενικῶς τοῦ Ἑθνικοῦ μας Κέντρου αἱ ἀπέλιπδες ἐνέργειαι, κατ' οὐδὲν ἴσχυσαν ὅπως μεταπεισῶσι τὸν Σουλτάνον.

Κατόπιν τούτου ἡ ἀπομένουσα μοναδικὴ ἐλπίς ἦτο νὰ πεισθῇ ὁ Σείχ - οὐλ - Ἰσλάμης νὰ ἐκδώσῃ ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου γνωμάτευσιν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἦτο δι' αὐτὸν λίαν ἀπίθανον, διότι συνεπῆγετο σοβαρώτερον κίνδυνον αὐτῆς ταύτης πλέον τῆς ζωῆς του, ἐὰν ἐγνωμάτευεν ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν «τῆς ἐπὶ τῆς Γῆς Σκιᾶς τοῦ Προφήτου». Θὰ ἦτο ὅμως ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνον και δι' ἐκεῖνον ὅστις θὰ ἀπετόλμα τοιαύτην εἰσήγησιν πρὸς τὸν Σεΐχουλιελάμην, ἐὰν βέβαια αὕτη δὲν ἐγίνετο παρ' αὐτοῦ δεκτὴ. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἡ ἐσχάτη ἀπομένουσα ἐλπίς τῆς σωτηρίας τοῦ Γένους και τὸ Ρ α σ ο ν συνηθισμένον εἰς τοιοῦτους κινδύνους, δὲν ἐδειλίασεν. Ὁ τότε Πατριάρχης συναντᾶται, ἐν πάσῃ μυστικότητι, μετὰ τὸν Σεΐχουλιελάμην, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν τῷ ἐδίδαξεν ἡ παράδοσις τοῦ ἀξιώματός του και τῆς δουλείας, κατορθώνει δὲ τέλος, συνεπικουρούμενος ἀσφαλῶς εἰς τοῦτο και ἀπὸ ἀδροτάτην δωροδοκίαν, νὰ τὸν πείσῃ νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν μέγαν Κύριον και Χαλίφην του, ἀνάλογον γνωμάτευσιν, στηριζομένην πάντοτε εἰς ἐδάφια τοῦ Κορανίου και τοῦ Σεριατ (= Ἱεροῦ Νόμου) και οὕτως ἀπετραπῆ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Σουλτάνου περὶ ἐξισλαμισμοῦ τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ ποῖον ποσόν, ὅσονδήποτε μέγα και ἂν ἦτο, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνώτερον τῆς ἀποτραπέσεως διὰ τὸ Ἔθνος μας συμφορᾶς; Οὕτως ὁ Πατριάρχης Ἐκεῖνος ἔσωσε τὸ Ἔθνος Του ἀπὸ συμφορὰν μεγαλυτέραν τῆς ἀλώσεως, τὸν τέλειον ἀ φ α ν ι σ μ ὄ ν.

Οἱ Μουσουλμάνοι, μετὰ τὸν Χαλίφην, τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου δι' αὐτοὺς ἦτο Ἱερὸν, ἐθεώρουν ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγόν των, τὸν Σείχ (= ἀρχηγός) οὐλ (= τοῦ) Ἰσλάμ, ὅπως περίπου οἱ χριστιανοὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν Πατριάρχης ἐκλεγόμενος ὡς τοιοῦτος εἶναι ἰσόβιος, ἐνῶ ὁ Σεΐχουλιελάμης ἀκολουθεῖ τὴν τύχην τῆς Κυβερνήσεως τῆς ὁποίας ἐτύγχανε μέλος, ἀσχέτως ἐὰν προσληφθῇ και πάλιν εἰς τὴν σχηματισθησομένην. Παρ' ὅλην τὴν τοιαύτην προσωρινότητά του ἡ θρη-

σκευετική αὐτοῦ ἰσχύς ἦτο μεγίστη, ἔνεκα τοῦ ἀπολύτου δικαιώματος τῶν γνωματεύσεων ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Κορανίου, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ Χαλίφης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ σέβηται. Καὶ αἱ διατασσόμεναι ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου σφαγαὶ ἔπρεπε νὰ στηρίζονται ἐπὶ γνωματεύσεως, τῆς ὁποίας τὸ δικαιολογητικὸν ἄρχεται περίπου ὡς ἑξῆς:

«Ἐπειδὴ οὗτοι, παρὰ τὴν πατρικὴν δι' αὐτοὺς φροντίδα τοῦ (τὸ ὄνομα τοῦ φιλευσπλάχνου Μονάρχου!) ἀποδεικνύονται χαϊνῆδες (= ἀγνώμονες) διὰ τοῦτο... κλπ. κλπ.»

Οὐδὲ τὸν ἱερὸν πόλεμον ἠδύνατο νὰ κηρύξη κατὰ τῶν ἀπίστων, ὑψόνων τὴν Ἱερὰν σημαίαν τοῦ Προφήτου (σαντζάκ = σημαία, σερίφ = Ἱερά) ἄνευ σχετικῆς γνωματεύσεως. Ἀλίμονον δὲ ὅταν ἐκηρύσσετο Ἱερὸς πόλεμος, τόσον διὰ τοὺς μουσουλμάνους, οἵτινες ἐπέπιπτον μανιώδεις ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὄχι μόνον μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς των, ἀλλ', ἀντιθέτως, ἐπιδιώκοντες νὰ πέσωσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, διότι οὕτω θὰ ἀπέβαινον μάρτυρες (= σάιτ) τῆς θρησκείας, αἱ δὲ Πύλαι τοῦ Παραδείσου θὰ ἦσαν δι' αὐτοὺς ὀλάνοι κτοὶ καὶ θὰ τοὺς ἀνέμενον ἐκεῖ τὰ ὠραιότατα οὐροί, καθὼς καὶ ἄφθονα καὶ νοστιμώτατα πιάφια, διὰ δὲ τοὺς ἀπίστους, διότι, ἔνεκα τῆς μανίας τῶν φανατισμένων ἀντιπάλων, ὑφίσταντο μεγίστας ἀπωλείας μαχητῶν, ὡς καὶ ἀπαγωγὰς γυναικοπαίδων, ὅσα τῶν ὁποίων ἀπέφευγον τὴν σφαγὴν, ἐσύροντο εἰς τὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς ὅπου ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι, ἀφοῦ πρῶτον ὑφίσταντο παντοίας ἀτιμώσεις, ἐξευτελισμοὺς καὶ βασανιστήρια. Ποσάκις τὸ ὑπόδουλον Γένος μας, δὲν ὑπέστη κατὰ τὴν μακραίωνα δουλείαν τοιαύτας ἀπωλείας πολυτίμου Ἐθνικοῦ αἵματος!.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ

Οἱ μουσουλμάνοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν λίαν φιλόθρησκοι καὶ ἐξετέλουν μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἅπαντα τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα, μεταξὺ τῶν ὁποίων, πρωτεύουσαν θέσιν, κατεῖχεν ἡ προσευχή, ὁμαδικὴ ἢ ἀτομικὴ, γινομένη ὑπὸ τῶν καλῶν μουσουλμάνων πεντάκις τῆς ἡμέρας. Διὰ τοῦτο ἀντίκρυζες πιστοὺς τοῦ Προφήτου ἐστραμμένους πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Μέκκας καὶ προσευχομένους μὲ πολλὴν κατάνυξιν καὶ ἀφοσίωσιν, εἴτε εἰς γωνίαν τινα τοῦ καταστήματός των, εἴτε εἰς τὸν περιβόλον εὐκτηρίου Οἴκου των, εἴτε εἰς ἀτόμερόν τι σημεῖον ἐρημικοῦ δρόμου, εἴτε εἰς κατάστρομα φορτηγίδος, εἴτε ἀλλαχοῦ, ἀφοῦ ἀνοίξωσι προηγουμένως ἐνώπιόν των μικρὸν τάπητα, ἀξίας ἀναλόγου πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐκάστου δυνατότητα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρὸς τοῦτο γονατίζουσιν. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς προσευχῆς εἶναι τὸ πλύσιμον (= ἀπτέστ) τῶν χειρῶν, τοῦ κάτω μέρους τῶν ποδῶν, τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ προσώπου. Παρ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ τοὺς χριστιανούς θεωροῦνται πάντοτε ἀκάθαρτοι, διότι εἶναι ἄ μ ὄ ρ ω τ ο ι. Διὰ τοὺς προσευχομένους ἡσθανόμην πάν-

τοτε ἐκτίμησιν καὶ σεβασμόν. Ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, σεβασμοῦ ἕνεκα πρὸς τὸν ἱερὸν χώρον ἀποκαλυπτόμεθα, ἐνῶ οἱ πιστοὶ μουσουλμάνοι κατὰ τὴν εἴσοδόν των εἰς τὸ τζαμί ἀποβάλλουσι τὰ ὑποδήματά των, ὃ δὲ κλητῆρ τοῖς παραδίδει ζευγὸς παντοφλῶν ἕναντι ἐλαχίστου τιμῆματος· ἐπειδὴ ὁμως ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἀδυνατοῦντες νὰ τὸ καταβάλωσιν, οὗτοι εἰσέρχονται ἀνυπόδητοι.

Πολλάκις, μεταβαίνων εἰς τὸ Σεϊχοῦλισταμάτον, ἀντίκρουσα ὑπεργήρους μουσουλμάνους ἱερωμένους, ὁμοιάζοντας, μὲ τὰς βιβλικὰς των μορφάς, Πατριάρχας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Οὗτοι, ἐπὶ τῇ θέᾳ των καὶ μόνον, σοῦ ἐνέπνεον θαυμάσιον σεβασμόν. Παραμερίζων διὰ νὰ διέλθῃ τις ἐξ αὐτῶν σὲ προσέβλεπε μὲ πολλὴν καλωσύνην, σὲ ἐχαιρέτα ὑποκλινόμενος, φέρων συγχρόνως τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους του, σὺ δέ, βλέπων τὰ χεῖλη του κινούμενα, εὐκόλως ἀντελομβάνεσο ὅτι σὲ ἠυλόγει ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ψιθυρίζων ἐδάφιόν τι τοῦ Κορανίου.

Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Οἱ ἐκεῖ ἐργαζόμενοι, ἅπαντες ἱερωμένοι, δὲν ἐκάθητο εἰς κάθισμα ἐνώπιον Γραφείου, ἀλλὰ ὀκλαδὸν (σταυροπόδι), ἐπὶ ἀναπαινεκῶν χαμηλῶν «διβανίων» ἔχοντες ἐνώπιόν των τὰ κίτρινα μετάλλια μελανοδοχεῖα τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, μὲ προσηρμοσμένον εἰς αὐτὰ σωλήνα τετραγώνον, κλειστὸν κατὰ τὸ ἓν ἄκρον, πρὸς φύλαξιν ἐντὸς αὐτοῦ τῶν καλαμίνων κονδυλοφόρων, μὲ τοὺς ὁποίους ἔγραφον δι' ἀραβικῶν χαρακτήρων. Πρὸς τοῦτο δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπιθέτωσι τὸν χάρτην ἐπὶ τραπέζης, ἀλλὰ κρατοῦντες αὐτὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ἥτις συγχρόνως τὸν ἐστήριζεν, ἔγραφον διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν στενογραφικὴν γραφὴν των. Ἐπομένως ἡ σύγχρονος στενογραφία δὲν δύναται, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ ὡς νέα ἀνακάλυψις.

ΑΙ ΔΙΩΞΕΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ

Ἦδη ἄς ἀναφερθῶμεν δι' ὀλίγων εἰς μίαν δυσάρεστον πτυχὴν τῆς σλαβιάς, συνδεδεμένην ὁμως στενωῶς μὲ τὴν ζωὴν τῆς Πόλης, τὴν ὁποίαν ἀφορᾷ ἡ παρούσα μικρὰ μελέτη.

Οἱ παντοειδεῖς διωγμοί, αἱ φυλακίσεις Πατριαρχῶν, Ἀρχιερέων καὶ Ἱερέων, αἱ δολοφονίαι, οἱ ἀπαγχονισμοί, αἱ σφαγαί, αἱ ἐξισλαμίσεις ὀλοκλήρων χωρίων ἢ, μεμονωμένων, ἀτόμων, δὲν ἦσαν ἄλλο τι, παρὰ ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους καταπάτησις τῶν ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ χορηγηθέντων εἰς τὸ ὑποδουλωθὲν Ἔθνος προνομίων. Ἀριστοτέχνηι ὁμως οἱ Τοῦρκοι, ὡς ὅλοι οἱ θάρσαροι, εἰς τὸ νὰ παρουσιάσωσι τὰ κακουργήματα καὶ τὰς καταπιέσεις των ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς νομιμότητος, ἐξέδιδον ἀποφάσεις τῶν κατὰ τόπους ἱεροδικαστῶν

(κατήδων), δι' ὧν ἐνομοποιούν τὰ πάντα, ἐπικαλούμενοι πρὸς τοῦτο, κατὰ τὰς ἐκάστοτε περιπτώσεις, διάφορα ἐδάφη τοῦ Κορανίου καὶ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου. Πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν ἀνωτέρω, ἔστωσαν ὡς παράδειγμα αἱ κατωτέρω δύο περιπτώσεις ἐξιλαμισμού τὰς ὁποίας μεταφέρομεν ἐκ τοῦ βιβλίου ἐκδόσεως τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν «Ἱστορικά Ἀρχεῖα τῆς Μακεδονίας» σελ. 237, ὑπ' ἀριθμ. ἐγγρ. 178:

Κ. 82, 1.

1) Ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Κουλουπάντσας Μανάλης, υἱὸς Κάμιση, ἀγένειος νεανίας ἡλικίας περιπυοῦ δέκα ἐτῶν, σχηματίσας ἰδέαν περὶ θρησκείας καὶ ἀποδεχθεὶς τὸν ἰσλαμισμόν, ὠνομάσθη Ἀλῆ καὶ ἐδόθη πλησίον τοῦ πεστιματζῆ Χατζῆ Μαχμούτ.

12 Ρεμπῆ οὐλ Ἐβέλ 1166 (+ 584 = 1750 καθ' ἡμᾶς ἔτος)

2) Ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Ἀρακλῆ τοῦ Δήμου Λαγκαδᾶ Μήτηρος, ἡλικίας ὀκτώ ὡς ἔγγιστα ἐτῶν καὶ ἐπομένως ἰδέαν περὶ θρησκείας σχηματίσας, ἀποδεχθεὶς τὸν ἰσλαμισμόν, ὠνομάσθη Ὀσιάν.

28 Ρεμπῆ οὐλ Ἐβέλ 1166

Ἀφοῦ δὲ ἀναγράφονται καὶ ἄλλαι ἑπτὰ ἐξιλαμίσεις, ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν κάτωθι μαρτύρων:

Ἰμπραχίμ ἐφέντης, ναίτης τῆς διατιμήσεως τῶν τροφίμων, Μεχμέτ Μπουλούκμπασης, Μεχμέτ, ἀρχικλητῆρ, Ταχτατζῆ Χουσεῖν Τσελεμπῆ, Σουλεϊμάν κλητῆρ, οἵτινες βεβαιοῦν, ἀσφαλῶς! τό... ἀνθόρμητον καὶ ἀβίαστον τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὀρθῆς Θρησκείας. Ἀλλὰ μήπως ἔχομεν πρὸς τοῦτο χρεῖαν μαρτύρων!! καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἀσπασθέντες τὴν θρησκείαν τοῦ Προφήτου ἦσαν ἀγένειοι νεανία, ὀκτώ καὶ δέκα ἐτῶν!...

Παρὰ τὰς τοιαύτας Ἐθνικὰς αἰμορραγίας τὸ Γένος συσπειρούμενον στενώτερον πέριξ τοῦ Ἐθνικοῦ του Κέντρου, κατῶρθωσε νὰ μὴ ἐξαφανισθῆ, ἀλλὰ νὰ διέλθῃ τὰς τοιαύτας Συμπληγάδας μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρας ζημίας.

ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Ἡ Μουσουλμανικὴ θρησκεία εἶχε μίαν ἰδιότυπον νηστείαν, τὸ Ραμαζάνι, κατὰ τὴν 30θήμερον διάρκειαν τῆς ὁποίας, σημειωτέον ὅτι ἐξ αὐτῆς καὶ ὁ ἀντίστοιχος ἀραβικὸς μὴν ὠνομάσθη Ραμαζάν, τὴν μὲν ἡμέραν, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς δηλ. μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, οὔτε ἔτρωγον, οὔτε ἔπινον, ἐνῶ, ἀντιθέτως, κατὰ τὴν νύκτα, ὠργιάζον κυριολεκτικῶς εἰς φαγητόν, πότον καὶ παντοῖα ὄργια, ὑποβαλλόμενοι εἰς τοιαύτην σπατάλην, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκονομικὰς τῶν δυνατότητας, ὥστε νὰ λέγηται ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ ἠργάζοντο ἐπὶ ἕνδεκα μῆνας διὰ νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ δωδεκάτου, δηλ. τοῦ Ραμαζάν. Ἐπειδὴ ἡ θρησκεία των, ἀκολουθῆ τὸ σεληνιακὸν ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ μῆνες ἔχουσιν ἀνὰ τριάκοντα ἡμέρας, τοῦτο καθυστερεῖ

τοῦ ἡμετέρου εἴκοσι μίαν ἡμέρας ἀνὰ τετραετίαν. Κατὰ συνέπειαν ἐντὸς ἑβδομήκοντα περίπου ἔτων χάνουσιν ὁλόκληρον ἔτος. Ὡς ἐκ τούτου ἡ νηστεία τοῦ Ραμαζανίου οὐδέποτε ἀντιστοιχοῦσε πρὸς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους. Ἐπομένως ὅταν ἐωρτάζετο κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, δὲν ἀπέβαινε διὰ τοὺς τηροῦντας αὐτὴν τόσον καταθλιπτικὴ, διότι ἐκτὸς τοῦ γεγονότος ὅτι ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐμεσολάβουν μόνον ἑννέα ὥραι, μὲ χαμηλὴν μάλιστα θερμοκρασίαν, ἐπὶ πλέον αἱ ἀγροτικά ἐργασίαι τῶν χωρικῶν ἦσαν, κατ' αὐτοὺς, ἐλάχισται. Ὅταν ὁμως συνέπιπτε κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας τὸ Ραμαζάνι ἦτο πραγματικὸν μαρτύριον, διότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παραμένωσι νήστεις καὶ διψῶντες ὁλόκληρον δεκαπεντάωρον, ὑπὸ θερμοκρασίαν 30° καὶ ἄνω. Ἐν προκειμένῳ, τὰ τραγικώτερα θύματα ἦσαν ἀσφαλῶς οἱ ἀγρόται, ὑπὸ τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ἡ νηστεία ἐτηρεῖτο αὐστηρῶς, οἵτινες ἐργαζόμενοι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς ἀγρούς των, ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα, δὲν ἠδύναντο νὰ δροσίωσι τὰ ἀποξηραμένα χεῖλη των. Ἀλίμονον, ἐὰν ἤτό τις ὑποχρεωμένος νὰ διεκπεραιώσῃ ὑποθέσεις του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ραμαζανίου εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι, νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες, ἦσαν δύσθυμοι καὶ οὐδεμίαν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν εἶχον, παρουσιάζοντες οὕτω δικαιολογημένον τὸ πατροπαράδοτον καὶ προσφιλές των ραχάτι. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας τὸ Μπαξίς ἔπρεπε νὰ αὐξηθῇ κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς ἐπιδεικνυομένης... ραθυμίας, ἐφόσον ἄλλως τε τὰ ἔξοδα τοῦ Ραμαζανιοῦ ἦσαν ἠϋξημένα, ὧφειλε καὶ αὐτὸ νὰ συμπορευθῆται...

Ἄνὰ εἰς κανονιοβολισμὸς ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ἐνάργεως καὶ λήξεως τῆς νηστείας. Ὅταν δὲ τὴν ἐσπέραν ἐπλησίαζεν ἡ στιγμή τῆς λήξεώς της, ἦτο πράγματι κομικὸν νὰ παρακολουθῆς τοὺς πελάτας τῶν Ἐστιατορίων καθημένους πέριξ τῆς τραπέζης, σκυμμένους ἐπὶ τοῦ παρατιθεμένου ἀχνίζοντος φαγητοῦ καὶ μὲ τὸ πιρουνὶ ἢ τὸ κουτάλι ἀνὰ χεῖρας ἀναμένοντες τὸν κανονιοβολισμὸν. Μόλις δὲ ἠκούετο ὁ κρότος του, «πετοῦσαν» κυριολεκτικῶς μίαν ἑλὴν εἰς τὸ στόμα καὶ ὡσὰν πειναλέοι λύκοι ἐπέπιπτον ἐπὶ τοῦ φαγητοῦ καὶ οὕτω τὸ δράμα τῶν νηστευσάντων ἀπέληγεν εἰς πραγματικὴν κομωδίαν διὰ τοὺς θεατάς, ὅπως ἄλλως τε τότε εἰς τὰ θέατρα τὴν παράστασιν τῆς τραγωδίας, ἠκολούθη μονόπρακτος κομωδία!

Διὰ νὰ κηρυχθῇ λήξις τῆς περιόδου τῆς νηστείας τοῦ Ραμαζανιοῦ καὶ ἔναρξις τῶν ἑορτῶν τοῦ Βαϊραμίου, ἔπρεπε πιστὸς τις εἰς τὴν Κων(σταντινούπολιν) νὰ καταθέσῃ ἐνόρκως ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίας θρησκευτικῆς ἀρχῆς ὅτι εἶδε τὴν νέαν σελήνην. Ἐὰν ὁμως, συνεπεία νεφώσεως, καθίστατο τοῦτο ἀδύνατον εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἤρκει νὰ γίνῃ παρομοία βεβαίωσις εἰς οἰοδήποτε μέρος τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅποτε ὁ Καδῆς τοῦ τόπου ἐτηλεγράφει σχετικῶς εἰς τὸν Σεῖχουλισλάμην, ὅστις, ὡς ἀρμοδίως, ἐκήρυσσε τὴν λήξιν τῆς νηστείας καὶ τὴν ἔναρξιν τοῦ τετραήμερου ἑορτασμοῦ τοῦ Βαϊραμίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐ-

λάμβανον ἐνεργὸν μέρος καὶ τὰ παιδάκια, διαθέτοντα μὲ γενναιοδωρίαν τὰ στίλβνᾶ, τοίλκα ὅπως τὰ ἐλέγαμεν, γροσάκια των εἰς διαδρομὰς μὲ τὰ γνώριμά μας ἤδη γαῖδουράκια τῶν ἀτζέμηδων, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ ταπεινοῦς μεταφορεῖς ἄμμου καὶ κυβολίθων, μὲ ἀπλὴν ἀλλαγὴν τοῦ ποτοχοῦ «σαμαριοῦ» δι' ἐφιππίου μὲ ἐφθαρμένον βυσσινὶ βελουῶδον, μετεβάλλοντο, ὡς διὰ μαγείας, εἰς «θυμοσιδεῖς κέλῃτας». Κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Βαϊραμίου, τὰς Σουλτανικὰς, γέννησιν καὶ ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀνακτος, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἐορτὰς, ἐφωταγοοῦντο τὰ Σουλτανικὰ ἀνάκτορα, ἡ ὑψηλὴ Πύλη, τὰ Ὑπουργεῖα καὶ τὰ λοιπὰ δημόσια καταστήματα καὶ Πλατεῖαι, τὰ μέγαρα τῶν πριγκίπων καὶ μεγιστάνων τοῦ Κράτους, ὡς καὶ τὰ Μωαμεθανικὰ τεμένη, χωρὶς νὰ ἀπουσιάζωσι τὰ ἡμέτερα Πατριαρχεῖα ἀπὸ τὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς, κατὰ τὰς Σουλτανικὰς ἐορτὰς. Τὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου φωταγωγούμενα Μέγαρα, ἀντικατοπτριζόμενα εἰς τὰ κρυστάλλινα ὕδατά του παρουσίαζον φαντασμαγορικὸν θέαμα. Ἡ νυκτερινὴ κίνησις τῆς Κων)πόλεως κατὰ τὰς μεγάλας ἐν γένει ἐορτὰς, ἰδίως τῆς παλαιᾶς Σταμποῦλ μέχρι τῶν ἀπωτάτων μαχαλάδων τῆς, εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ τὸ πλεῖστον κατώκουν μουσουλμάνοι, ὡς καὶ τῶν πλείστων προαστίων τοῦ Βοσπόρου, ἦτο ζωηροτάτη. Ἡ λατέρνα, κατὰ δεῦτερον δὲ λόγον ὁ φωνογράφος μὲ τὸ ἐν χρήσει τότε πελώριον χωνί του ἦσαν τὰ προτιμώμενα ὑπὸ τοῦ λαοῦ μουσικὰ ὄργανα, ὅπως ἐπίσης δημοφιλεῖς χοροὶ ἦσαν ὁ χασάπικος καὶ ὁ ζεῦμπέκικος, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐχορευέτο μὲ πολλὴν χάριν ἀπὸ Ἑλλήνας νέους, ἐνῶ ὁ δεῦτερος ἀπὸ Τούρκους.

Αἱ θελκτικαὶ νεαραὶ χανοῦμ, κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς καὶ νυκτερινὰς ὥρας, ἐπλημμύριζον, μὲ πραγματικὴν παιδικὴν ἀφέλειαν καὶ ἀπλότητα, τὰς πλατείας τῶν συνοικιῶν καὶ τὰ παράλια, μὲ ὅλως ἰδιαιτέραν προτίμησιν τὰς ὄχθας τοῦ ποιητικοῦ Κεὰτ Χανέ, εἰδυλλιακοῦ ποταμοῦ, τὰ ἦσυχᾶ καὶ διαυγῆ ΤΟΤΕ ὕδατα τοῦ ὁποίου χύνονται εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου Κόλπου, ἐπίσης τὴν μαγευτικὴν κοιλάδα τοῦ Γκιὸκ Σουγιού εἰς τὸ ὁμώνυμον προάστιον τοῦ Ἀνατολικοῦ Βοσπόρου, τὰ παράλια ἀμφοτέρων τῶν ὄχθων του, τὸ Ἄκ - Σαράϊ, τὸ Φατίχ, τὸ Τὸπ Καποῦ καὶ ἄλλα κατάλληλα σημεῖα τῶν τουρκικῶν συνοικιῶν τῆς Πόλης. Σημειωτέον ὅτι μόνον κατὰ τὰς ἐορτὰς ταύτας ἐχαλαροῦντο κάπως διὰ τὰς «Ἀπαγοητευμένας» τοῦ Πιερ Λοτί, τὰ στενὰ δεσμὰ τοῦ αὐστηροῦ γυναικωνίτου.

Οἱ Μωαμεθανοὶ τῆς Τουρκίας εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις των, θρησκευτικὰς, ἐκπαιδευτικὰς καὶ μορφωτικὰς ἐν γένει, εἶχον ὡς ἀνωπάτην κατευθύνουσαν Ἀρχὴν τὸ Κράτος διὰ τῶν ἀρμοδίων Ὑπουργείων, ἦτοι: τοῦ Σεῖχουλισλαμάτου, τῆς Παιδείας καὶ τοῦ Ἐφκαρίου. Ἐξ αὐτῶν, τὸ μὲν πρῶτον, εἶχεν ὡς ἀρμοδιότητα τὴν ἀκριβῆ ἐρημνεῖαν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ Ἱεροῦ Νόμου καὶ τοῦ Κορανίου, θεωρούμενον ὡς τὸ σπουδαιότερον Ὑπουργεῖον, δεδομένου ὅτι ἡ Αὐτοκρατορία διήρπετο ὑπὸ Θεοκρατικοῦ καθεστώτος, τὸ δευ-

τερον περί τῆς Ἐκπαιδεύσεως γενικῶς, τὸ τοῦ Ἐφκαφίου δὲ διὰ τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν τῶν Ἐθνικῶν καὶ Κοινοτικῶν κτημάτων καὶ περιουσιῶν, τῶν κληρονομιῶν, τῶν προσόδων τῶν διαφόρων ἀφιερωμάτων, τῆς κηδαιμονίας ἀνηλικῶν ὄρφανῶν, ὡς καὶ τῆς διαχείρισεως τῶν περιουσιῶν των. Οἱ μωαμεθανοὶ διδάσκαλοι ἦσαν κατὰ πλειοψηφίαν καὶ ἱερωμένοι, φέροντες μάλιστα καὶ ἀνάλογον στολήν, ἀπεκαλοῦντο δὲ «Χοτζάδες», τόσον οἱ ἱερωμένοι, ὅσον καὶ οἱ μὴ τοιοῦτοι. Τὰ τουρκικὰ Σχολεῖα δὲν ἤμαζον, ὅπως τὰ ἡμέτερα. Ὡς πρωτεῦον μάθημα ἐθεωρεῖτο παρ' αὐτοῖς τὸ Κοράνιον, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ὡς δευτερεύοντα. Θρανία εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς δὲν ὑπῆρχον, οἱ δὲ μαθηταὶ παρηκολούθουν τὴν διδασκαλίαν γονατιστοί, ἐν ἡμικυκλίῳ, πέριξ τοῦ Χότζα, ὅστις ἐδίδασκε καὶ ἐξήταζεν ἐπίσης γονυκλινῆς. Ὅταν ἔλεγον ἢ ἤκουον τὸ μάθημα οἱ μαθηταί, τότε ὄλοι, διδάσκων καὶ διδασκόμενοι, ἐκίνουν ρυθμικῶς τὸ σῶμα, ἐμπρός - πίσω. Τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐγνώρισα αὐτοπροσώπως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1905 κατὰ τὰς ὀλίγας ἡμέρας τῆς φοιτήσεώς μου εἰς τὸ τουρκικὸν δημοτικὸν Σχολεῖον τοῦ Λεσκοβικίου.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Τὰ σχολεῖα, ὡς καὶ γενικῶς τὰ εὐαγῆ Ἰδρύματα τὰ ἀνήκοντα εἰς ὑπὸ τὸν Μεγ. Δυνάμειον διὰ τὰς ὁποίας ἴσχυον αἱ ὑφιστάμεναι τότε Διωμολογήσεις (CAPITULATIONS), ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὰ οἰκεία Προξενεῖα. Ἔνεκα τούτου αἱ ξέναί θρησκευτικαὶ προπαγάνδαι, ἦσαν τελείως ἀσύδοτοι καὶ ἐπεδίδοντο μετὰ τῆς μεγαλυτέρας δραστηριότητος καὶ ἐπιμονῆς εἰς τὸν προσηλυτισμόν, κατὰ μεγάλην μάλιστα προτίμησιν, τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ἐίχον εἰς τὴν διάθεσίν των καὶ ἐδαπάνων ἀφειδῶς ἀφθονα χρήματα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα πλεῖστα τέκνα πτωχῶν, ἀλλὰ καὶ πλουσιῶν ἀκόμη, οἰκογενειῶν προσηλύτισαν εἰς τὸν Καθολικισμόν. Εἰς τὰς τοιαύτας ἀνιέρους ἐνεργείας των, δὲν ἐνισχύοντο μόνον ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις, ἐνῶ, ὡς ἀνεπιθυμήτους, τοὺς ἐξώρισεν ἀπὸ τὴν χώραν τῆς, τοὺς ὑπεστήριξεν ὁμως ἐκθύμως εἰς τὸ ἐξωτερικόν, διὰ τὴν διενεργουμένην ὑπ' αὐτῶν λίαν ἐπιτυχή θρησκευτικὴν καὶ Ἐθνικὴν προπαγάνδαν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἀντικληρικόφρων CLEMENCEAU τοὺς ἐθεώρει ὡς «BONS POUR L' ORIENT». Ἡ τοιαύτη ἐπιμονὴ των ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον σημείον, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων μαθητῶν, κατόπιν τῆς ὁποίας τὸ Ἐθνικὸν μας Κέντρον πρὸς διάσωσίν των ἴδρυσεν τὴν Σχολὴν τῶν Γλωσσῶν καὶ Ἐμπορίου, ἥτις ἐξακολουθεῖ εἰσέτι λειτουργοῦσα, μὲ εὐρὴν κύκλον διδασκαλίας τῶν ξένων Γλωσσῶν καὶ τῶν Ἐμπορικῶν μαθημάτων. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους ἐνεγράφησαν εἰς αὐτὴν πολλοὶ μαθηταί, οἵτινες, ἄλλως θὰ ἐνεγράφοντο εἰς τὰς ξένας προπαγανδιστικὰς Σχολὰς καὶ ἐλειτούργησε λίαν καλῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ

ὑποστηρικτῆ βασίμως ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἰδρυσεῶς της ἐπέτυχε κατὰ 100ο), διότι ὄχι ὀλίγα τέκνα ὁμογενῶν ἐξηκολούθησαν φοιτῶντα εἰς ἐκείνας. Δυστυχῶς ὅμως διὰ τὰς Ἑλληνίδας θυγατέρας, δὲν κατέστη δυνατόν, ἐλλείψει οἰκονομικῶν μέσων, νὰ ἰδρυθῆ ἀντίστοιχος Σχολὴ καὶ οὕτω, μὲ θλίβην, ἐβλέπε τις, τὰς μελλούσας μητέρας εὐρισκομένας εἰς τὴν διάθεσιν τῶν καλοκαγᾶτων... SOEURS, εἰς τὰ χεῖλη τῶν ὁποίων διαρκῶς ἀνθεῖ τὸ χαμόγελο!.. μὲ συνέπειαν τούτου πολλὰ ἐξ αὐτῶν, ὄχι μόνον νὰ γίνωνται πνευματικὰ τέκνα τοῦ Ἁγίου Πατρὸς, ἀλλὰ νὰ περιβληθῶσι καὶ τὸ σχῆμα τῆς μοναχῆς, ἀποκοπτόμεναι οὕτως ὀριστικῶς τοῦ Ἑθνικοῦ Σώματος.

ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΚΑΙ ΑΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥΤ

Ἐνῶ, ὅπως ἐλέχθη, διὰ τοὺς Μουσουλμάνους τῆς Τουρκίας τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος ἦτο τὸ ἅπαντον, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ὅμως Ἑλληνο - Χριστιανικὸν στοιχεῖον, πρὸ τοῦ δὲ ἀναφανῶσιν αἱ διάφοροι προπαγάνδαι, Βουλγαρικὴ, Σερβικὴ καὶ Ρωμιανικὴ, δι' ὅλους γενικῶς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ καθοδηγῶν καὶ φωτίζων τηλαυγῆς φάρος ἦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Κων)πόλεως. Τὰ τρία ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας, καίτοι τελείως ἀνεξάρτητα, ἐν τούτοις ἀνεγνώριζον πάντοτε ὡς Κορυφὴν τοῦ Ὀρθοδόξου Πληρώματος καὶ ὡς πρῶτον μεταξὺ ἴσων, κατὰ τὸ Τυτικὸν τῆς Ἐκκλησίας μας, «τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κων)πόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην», ὅπως εἶναι ὁ πλήρης τίτλος Του.

Καίτοι ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὡς Δημοκρατικὸς κατὰ συνείδησιν, ἐπεθύμη νὰ αἰσθάνηται πάντοτε πλησίον του καὶ νὰ βλέπῃ ἐν μέσῳ αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην του, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἔπαυσε περιβάλλον μὲ βαθύτατον σεβασμὸν καὶ πραγματικὴν λατρείαν τὸ σεπτὸν Του πρόσωπον, ἰδίως δταν τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἐλάμπρυνον προσωπικότητες τοῦ ἀναστήματος Ἰωακείμ τοῦ Γ', ὡς καὶ ἄλλαι μεγάλαι μορφαί. Τοῦτο ἀπεικονίζεται εἰς τοὺς κατωτέρω ὀλίγους στίχους τοῦ Πατριαρχικοῦ ἵμνου, τὸν ὁποῖον ἐδιδάχθημεν εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον τοῦ Κοντοσκαλιοῦ:

ᾠ! Πατριάρχα μας, λάμπ' ἢ μορφή Σου,
ὡς φῶς ἀνέσπερον τοῦ παραδείσου,
ὡς ἄστρον ἄδυτον Θεοῦ εἰκῶν
λάμπει τὸ βλέμμα Σου τὸ πατρικόν.

καὶ ὀλίγον περαιτέρω:

Στίλβει ὡς τοῦ Χρυσοστόμου
εἰς ἡμέρας ἡμερῶν,
εὐδαιμόνει, Πατριάρχα,
Ἐθνους, κλέος ἱερόν.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βαρυτάτων καὶ ὑψηλῶν Αὐτοῦ, ὡς Θρησκευτικοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ Ἐθνάρχου συγχρόνως, καθκόντων, συνεπικουρεῖτο ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀποτελουμένης ἐκ δώδεκα Μητροπολιτῶν καὶ τοῦ Διαρκοῦς Μικτοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, ἀποτελουμένου ἐκ τεσσάρων συνοδικῶν, ὀριζομένων ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ὀκτὼ λαϊκῶν συμβούλων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἐνοριῶν τῆς Βασιλευούσης διὰ μίαν διετίαν. Κατ' ἔτος ἐξελέγοντο μόνον τέσσαρες σύμβουλοι, διὰ τὰ μὴ ἀντικαθίστανται συγχρόνως ὅλοι, ἵνα ὑπάρχη οὕτω συνοχή, συνέχεια καὶ συνέπεια εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Σώματος. Βάσει τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἀνενεοῦτο κατ' ἔτος μόνον τὸ ἡμισυ τῶν Μητροπολιτῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν: Αἱ ὑπαγόμεναι εἰς τὸ κλίμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Μητροπόλεις ἦσαν καταχωρημέναι, κατ' ἴσον ἀριθμὸν, εἰς τρεῖς στήλας κατὰ σειρὰν ἀρχαιότητος αὐτῶν, αἵτινες, στήλαι, ὁμοῦ ἀπετέλουν τὸ Συνταγματικόν, οἱ δὲ καλούμενοι κατ' ἔτος ὡς Συνοδικοὶ Μητροπολίται πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἡμίσεως τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐλαμβάνοντο ἀνὰ δύο ἐξ ἐκάστης στήλης, εἰς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ εἰς ἀπὸ τὸ τέλος, ἦτοι 3X2=6 κ.ο.κ. δι' ἕκαστον τῶν ἐπομένων ἐτῶν. Ὑπῆρχον ὁμως ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις, διαφωνία κλπ. καθ' ἃς διαλυομένης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, οἱ καλούμενοι δώδεκα νέοι συνοδικοὶ δὲν ἐλαμβάνοντο ἐκ τοῦ Συνταγματικοῦ κατὰ τὴν καθιερωμένην ὡς ἄνω τάξιν, ἀλλ' ὠρίζοντο κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ συνόλου τῶν Μητροπολιτῶν, ὅποτε ἐλέγετο ὅτι οὗτοι ἐξελέγησαν «Ἀριστίνδην», ἦτοι, ὅπως ἀσφαλῶς ἦτο τὸ πνεῦμα τοῦ συντάξαντος τὸν Κανονισμόν, τοῦ νομοθέτου ὡς θὰ ἐλέγωμεν διὰ τὴν Βουλὴν, ἐλαμβάνοντο ἐκ τοῦ συνόλου οἱ ἀριστοί, ἐξ οὗ καθιερώθη καὶ ἡ λέξις ἢ χαρακτηρίζουσα τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς. Ἡ διάλυσις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐκλογὴ τῶν νέων Συνοδικῶν, ἦτο ἀποκλειστικὸν προνόμιον τοῦ Πατριάρχου. Κατὰ τὸ πρῶτον μὲν μέρος, ἡ διάλυσις δηλ. τῆς Ἱερ. Συνόδου, ἐνήργει, ὅπως θὰ ἐλέγωμεν σήμερον, διὰ τὸν Βασιλέα, «χρώμενος τῶν προνομίων τοῦ Στέμματος», κατὰ τὸ δεύτερον δέ, τοῦ κατ' ἀπόλυτον καὶ ἀνεξέλεγκτον κρίσειν Του ὀρισμοῦ τῶν νέων μελῶν τῆς, ὡς ἀπόλυτος Μονάρχης.

Ὁ Πατριάρχης προήδρευε τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τούτου δὲ κωλυόμενος, προήδρευεν ὁ πρῶτος τῆ τάξει Συνοδικός, τύποις ὀριζόμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Προκειμένου ὁμως περὶ σοβαρωτέρων θεμάτων, ὁ Πατριάρχης συνεκάλει, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, εἰς κοινὴν συνεδρίαν τὰ δύο Σώματα (12+8). Ἐὰν δὲ ἐπρόκειτο περὶ ὅλων ἐξαιρετικῶν Ἐθνικῶν ζητημάτων, ὡς τὸ κλείσιμον τῶν Ἐκκλησιῶν κλπ. συνεκαλεῖτο Ἐθνοσυνέλευσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος, α) Τὰ μέλη τῶν Δύο Σωμάτων, β) Οἱ ἐνδημιῶντες καὶ παρεπιδημιῶντες ἐν Κων)πόλει Μητροπολίται τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου καὶ γ) ἀνὰ δύο λαϊκοὶ ἐκπρόσωποι ἐκάστης τῶν Μητροπόλεων. Τελευταία Ἐθνοσυνέλευσις εἶχε συγκληθῆ ὑπὸ Ἰωακείμ τοῦ Γ', διὰ

τὴν 1ην Σ)μβρίου τοῦ 1910, ἔνεκα τοῦ ἀρξαμένου τότε διαγμοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ ὁμογενοῦς στοιχείου, μὴ πραγματοποιηθεῖσα, διότι τὴν ἀπηγόρευσεν ἡ Νεοτουρκικὴ Κυβέρνησις τῶν Ταλαὰτ καὶ Ἐμβέρ, ἦτις, Κυβέρνησις, εἶχε ἤδη ἀρχίσει ἐφαρμόζουσα τὸ πρόγραμμα τῆς σὺν τῷ χρόνῳ καταργήσεως τῶν προνομίων τῶν χορηγηθέντων μετὰ τὴν ἄλλωσιν «πρὸς τὸ Γένος τῶν Ρωμαίων». Ἐπειδὴ ὅμως τὸ Ἐθνικὸν μας Κέντρον, ὅπως θὰ ἔπραττε καὶ ἄλλοτε, ἠγνόησε τὴν ἀπαγόρευσιν, ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν ὄσους ἠδυνήθη ἐκ τῶν προσελθόντων ἀντιπροσώπων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐματαιώθη ἡ πρώτη συνεδρίασις, ἦτις, μὲ κάποιον πρόσχημα ἀναβληθεῖσα, οὐδέποτε ἔλαβε χώραν. Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ Ἐθνικὸν μας Κέντρον ἐξηκολούθησε τὸν ἀπελπιν ἀγῶνά του διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν προνομίων τοῦ Γένους.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐξέλεγε τὴν Ἐφορίαν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀποτελουμένην ἐκ πέντε Συνοδικῶν, ὡς καὶ ἀνά ἓνα Συνοδικὸν διὰ τὰς κάτωθι Ἐφορίας, τὰ λαϊκὰ μέλη τῶν ὁποίων ὄριζε τὸ Διαρκὲς Ἐθνικὸν Μικτὸν Συμβούλιον, ἐκ τῶν μελῶν του κυρίως.

Τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς	Εἰς	Συνοδικὸς	καὶ	5	λαϊκοὶ
Τοῦ Ζαπτείου Παρθεναγωγείου	»	»	»	7	»
Τοῦ Ἐθν. Ἰωακειμ. Παρθεναγωγείου	»	»	»	6	»
Τῆς Ἑλληνικῆς Ἐμπ. Σχολῆς Χάλκης	»	»	»	5	»
Τῶν Ἐθν. Φιλανθρ. Καταστημάτων	»	»	»	11	»
Τοῦ Ὀρφανοτροφείου Πριγκίπου	»	»	»	5	»
Τοῦ Ἑλληνο - Γαλλικοῦ Λυκείου (πρώην Χατζῆ Χρήστου)					
Τῆς Σχολῆς Γλωσσῶν καὶ Ἐμπορίου.					

Τῶν δύο τελευταίων Ἐφοριῶν δὲν γνωρίζομεν τὴν ἀκριθεῖς σύστασιν, διότι αἱ ἀντίστοιχοι Σχολαὶ ἰδρύθησαν μετὰ τὸ ἔτος τὸ ὁποῖον ἀφορῶσιν αἱ ὑπ' ὄψιν πληροφῶραι (τὸ Σχολικὸν ἔτος 1905 - 6).

Ἐκάστη Κοινότης ἐξέλεγε τοὺς Ἐπιτρόπους τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς, ὡς καὶ τοὺς Ἐφόρους τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἐξαιρέσει τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξου Κοινότητος Σταυροδρομίου, ἦτις ἐξέλεγεν ἐπίσης καὶ τὴν Ἐφορίαν τοῦ Ζωγραφείου Γυμνασίου, διότι τοῦτο ἀνήκεν εἰς αὐτήν. Αἱ δὲ δύο Ἐνορίαι τοῦ Κοντοσκαλιοῦ, τῆς Παναγίας Ἐλπίδος καὶ τῆς Ἀγ. Κυριακῆς, ἐξέλεγον μίαν κοινὴν Ἐφορίαν «τῶν Ἠνωμένων Ἐκπαιδευτηρίων Κοντοσκαλίου». Ἡ αὐτὴ τάξις Κοινοτικῶν Ἀρχῶν ὑπῆρχεν εἰς τὴν περιοχὴν ἐκάστης Μητροπόλεως. Οἱ κατὰ τόπους Μητροπολίται προΐσταντο, αὐτοδικαίως, τῆς διοικήσεως τῶν διαφόρων Ἐδαγῶν Ἰδρυμάτων τῆς Ἐπαρχίας των, τὰ Συμβούλια τῶν ὁποίων ἀνομαζόντο Ἀδελφάτα, ἦτοι: τῶν Νοσοκομείων, Πτωχοκομείων, Γηροκομείων, Ὀρφανοτροφείων καὶ ἄλλων.

ΕΚΠΑΙΔΕΤΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Τὰ Σχολεῖα τοῦ υποδούλου Ἑλληνισμοῦ, κατὰ μείζονα δὲ λόγον τὰ τοι-

αὐτα τῆς Κων)πόλεως, ἴκμαζον τότε περισσότερον τῶν ἀντιστοίχων τοῦ Ἐλευθέρου Βασιλείου. Οὕτω, Κλασσικὸν Γυμνάσιον τῆς περιοπῆς τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτό, τὸ Ζάππειον ἦτο ἀσφαλῶς ἀνώτερον τοῦ Ἀρσακείου, τὸ δὲ Ζωγράφειον δὲν ὑστέρει τοῦ Βαοβακείου, εἰς δὲν ἦτο ἀνώτερον. Οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ Λούλου Γένους, ἔχοντες πλήρη συναίσθησιν τῶν πρὸς τὸ Ἔθνος ὑποχρεώσεων των, προσέφερον κυριολεκτικῶς τὴν ψυχὴν των διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀορίαν κατάρτισιν τῶν Ἑλληνοπαίδων, δεδομένου δὲ ὅτι εἰς ὅλας τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Τουρκίας, ὑπῆρχον ὄχι μόνον ἄλλαι μειονότητες, ἀλλὰ καὶ διεθνῆς κοινωνία, ὡς ἐν Κων)πόλει, Σμύρῃ, Θεσ)νίκη καὶ ἀλλαχοῦ, διὰ τοῦτο ριπτόμενοι οἱ ὁμογενεῖς νέοι εἰς τὴν βιοπάλην, μὲ τοιούτους ἀνταγωνιστάς, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱκανοὶ ὅπως τοὺς ἀντιμετωπίζωσιν ἀποτελεσματικῶς. Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἐκπαιδευτικῶν μας ἦσαν πραγματικοὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, διότι, κατὰ τὴν διδασκαλίαν των, δὲν περιορίζοντο εἰς τὴν μετάδοσιν μόνον τῶν ξηρῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ, ἀλλ' ἐπεξέτεινον αὐτήν, ὅσον βέβαια τοῦτο ἐπέτρεπε καὶ ἡ ἰδικὴ των μόρφωσις, εἰς γενικωτέρας φύσεως ζητήματα διὰ νὰ τοὺς καταστήσωσι καλοὺς Ἑλληνας, καλοὺς Χριστιανούς, καλοὺς ἀγαθοὺς πολίτας, μὲ ἦθος καὶ φρόνημα ὑψηλόν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μὲ ἱκανὰ ἐφόδια διὰ τὴν βιοπάλην. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὸ γλισχρον τῆς ἀμοιβῆς των καὶ τὰ τετριμμένα ἐνδύματά των, ἡ ἀπόδοσις τῶν ἀφανῶν ἐκείνων ἡρώων ἦτο πλουσιωτάτη.

Ἐκτὸς τῆς συναίσθησεως τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς των, ἦσαν ἐπίσης ὑποχρεωμένοι ὅπως ἡ ἐργασία των ἀποδίδη ἀγλαοὺς καρπούς, διότι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης μονιμότητος, δὲν θὰ ἦτο εὐκόλος ἡ ἐξεύρεσις ἐργασίας διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, μὲ τὰς τραγικὰς συνεπείας τῆς ἀνεργίας. Ἐργαζόμενοι, δὲν ἡμείνοντο ἐπαρκῶς. Μὴ ἐργαζόμενοι... «Τὸ ἀγῶγι ἄλλως τε ξυπνᾷ τὸν ἀγωγιάτη», ὅπως λέγομεν, ἐν προκειμένῳ δὲ ἡ ἀνάγκη ἀκονίζει τὸν νοῦν, αὐξάνει τὴν ἔφρσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐργασίαν καὶ τὸν καθιστᾷ πρὸς τοῦτο ἱκανώτερον ἀφ' ὅ,τι εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα. Εἰς τὸν Γαλατᾶν ὑπῆρχον δύο μεγάλα Βιβλιοπωλεῖα ὁμογενῶν, τῶν Ἀδελφῶν Σεῖτανίδου τὸ ἕν, τὸ δὲ ἕτερον τῶν «Δεπάστα, Σφύρα, Γεράρδου». Ἀμφότερα ἔπαιζον ρόλον «Χρηματιστηρίου Διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν», διότι πολλαὶ Κοινότητες τῶν Ἐπαρχιῶν, ἔχουσαι ἀνάγκην Ἐκπαιδευτικῶν, ἀπετείνοντο εἰς αὐτά, ὡς καὶ ἀντιθέτως πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν προσέφερον ἐκεῖ, ὡς ὑστάτην ἐλπίδα ἐξευρέσεως θέσεως, ἔστω καὶ εἰς ἀπομεμακρυσμένας μικρασιατικὰς Ἐπαρχίας. Ἐλειτούργει δηλ. ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ὡς ἀνεπίσημον Γραφεῖον Εὐρέσεως ἐργασίας, ὅπως θὰ ἐλέγωμεν σήμερον.

Παρ' ὄλον ὅμως τόν, ὡς ἄνω ἐλέχθη, καταβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν μας μόχθον, πολλοὶ τῶν Ἑλληνοπαίδων ἐφοίτων εἰς ξένας Σχολάς. Ἀλλά, διὰ νὰ ἀποδώσωμεν καὶ τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, ὑποθέ-

τω ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τῶν γονέων δυνάμεθα νὰ καταλογίσωμεν τὰς ἐξῆς βασίμους δικαιολογίας:

α) Εἰς τὰ Γυμνάσιά μας ὑπῆρχε μεγάλη προσέλευσις μαθητῶν, τὰ δὲ οἰκονομικὰ μέσα των δὲν ἐπέτρεπον, δυστυχῶς εἰς ὅλα, τὴν διαίρεσιν τῶν ἀντιστοιχῶν τάξεων, ἰδίως τῶν δύο ἢ τριῶν πρώτων γυμνασιακῶν, εἰς τόσα τμήματα, ὥστε ἕκαστον τούτων νὰ περιλαμβάνῃ κανονικὸν ἀριθμὸν μαθητῶν.

β) Ἀνεπάρκειαν αἰθουσῶν διδασκαλίας, διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν τυχόν προσθέτων αὐτῶν Τμημάτων.

γ) Αἱ ξένοι γλῶσσαι, αἵτινες εἰς τὰς Σχολὰς ἐκείνας ἐδιδάσκοντο εὐρύτερον, καίτοι ἀπόφοιτοι ἡμετέρων γυμνασίων τῆς Κων)πόλεως μεταβαίνοντες εἰς Εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, παρηκολούθουν εἰς αὐτὰ τὰ μαθήματα μὲ σχετικὴν εὐχέρειαν. Ὑπῆρχε ὅμως καὶ

δ) λόγος, ἀλλ' οὗτος εἶναι ἐπιβαρυντικὸς διὰ τοὺς γονεῖς, ἢ ξενομανία ἐνίων ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ παραλογισμὸς των νὰ ἐπιδεικνύωσι περιφρόνησιν πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀνωτέρας Σχολὰς, ὡς μὴ δυναμένας δῆθεν νὰ μορφώσωσι τὰ τέκνα των!

Καθηγητὰς, εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ἐπρομήθευον, ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ Εὐρωπαϊκὰ τοιαῦτα, χωρὶς νὰ ἦτο σπάνιον, νὰ διδάσκωσιν εἰς αὐτὰ, μὲ πλήρη μάλιστα ἀπόδοσιν, ἀπλοῖ ἀπόφοιτοι τῆς Μεγ. τοῦ Γένους καὶ ἄλλων Γυμνασίων. Ὁ Χρηστὸς Πανταζίδης ἐ. π. καθηγητὴς μας τῶν Ἑλληνικῶν, ἐκ τῶν ἀρίστων μάλιστα τοιούτων, εἶχε μόνον ἀπολυτήριον τῆς Μεγ. τοῦ Γένους, ὅπως, πρὸ δεκαπενταετίας περίπου ἐπληροφορήθην παρὰ τοῦ παλαιοῦ Γυμνασιάρχου μου, ἀειμνήστου Μιχ. Σάγγα, ἀπορῶ δὲ πῶς εἶχεν ἐπιτρέψει τοῦτο, ὁ Ζαμαρίας κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ζωγραφείου.

Διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι, μὲ τελείαν κατάρτισιν εἰς μεθοδικότητα διδασκαλίας, προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴν Μεγ. τοῦ Γένους, τὸ Ζάππειον, τὴν Ζωσμοσιανὴν Σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων, ὡς καὶ ἄλλας Μέσας Σχολὰς, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον, τοῦλάχιστον ἐν Τουρκίᾳ, αὐτοτελεῖ διδασκαλεῖα τοῦ σημερινοῦ τύπου. Τὸ τοιοῦτον ὅμως οὐδόπως, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἀριτία μόρφωσίν των, ἐξημίωσε τοὺς Ἑλληνόπαιδας τῆς ἐποχῆς τῆς Σκλαβιάς, ἴσως μάλιστα νὰ συνέβη τὸ ἀντίθετον. Ἡ γεραρὰ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολή, διὰ τοὺς προοριζομένους διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, εἶχε καθ' ἑκάστην δύο ὥρας προσθέτου διδασκαλίας, ἐνῶ τὸ Ζάππειον, συμπεριελάμβανεν εἰς τὴν τακτικὴν ὕλην, μαθήματα κατὰλληλα καὶ διὰ μελλούσας διδασκαλίσσας.

Τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα ἦσαν τοῦ τύπου τοῦ παλαιοῦ Σχολαρχείου, δηλ. εἶχον μέχρι τῆς Ζ', τάξεως, ἐξαιρέσει τῶν τοιούτων τῆς Κοινότητος Σταυροδρομίου τὰ ὅποια εἶχον ἕξ τάξεις Δημοτικοῦ καὶ ἕξ τάξεις Γυμνασίου.

Κατ' ἔτος εἰς τὴν πανηγυρικὴν τελετὴν, ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ σχολικοῦ ἔ-

τους, ἤκουες, μὲ πραγματικὴν Ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, τοὺς διευθυντὰς καὶ διευθυντριάς τῶν Ἐκπαιδευτηρίων μας νὰ ἀναφέρωσι, στερεοτύπως, κατὰ τὴν λογοδοσίαν των ὅτι «κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐνεγράφησαν περισσότεροι μαθηταί, ἢ μαθήτριά, παρὰ κατὰ τὸ προηγούμενον», ἐσημείωνε δηλ. σταθερῶς αὐξήσιν ὁ ἀριθμὸς τῆς μαθητιώσης νεολαίας, ἀποδεικνυομένης οὕτω τῆς ζωτικότητος τῆς φυλῆς, τῆς ἐφέσεως πρὸς μάθησιν καὶ τοῦ πόθου τῶν γονέων ὅπως τὰ τέκνα των ἀποκτήσωσι, κατὰ τὸ δυνατόν, περισσότερα ἐφόδια διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου.

Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ λογοδοσίαν ἀνεφέροντο ἐπίσης, ὀνομαστικῶς, καὶ κατὰ τάξεις, οἱ ἀριστεύσαντες, ἢ ἀριστεύσασαι, τοῦ λήξαντος σχολικοῦ ἔτους, πρὸς ἠθικὴν αὐτῶν ἱκανοποίησιν, ἀλλὰ συγχρόνως, ὅπως, οἱ μὴ συμπεριληφθέντες εἰς τὸν τιμητικὸν αὐτὸν κατάλογον, φιλοτιμούμενοι, προσπαθήσωσι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἡ σημερινὴ παιδαγωγικὴ δὲν θὰ ἐπέτρεπε τοῦτο «... διότι τὰ ἄλλα παιδιὰ πληγώνονται» ὅπως ἀπεφαινέται, ἀλλ' εὐτυχῶς αὕτη τότε δὲν ἴσχυεν, «ἄλλοι καιροί, ἄλλα ἤθη».

Παραθέτω κατωτέρω ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ληφθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τῶν Ἐθνικῶν φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων τοῦ 1906 (σελ. 182).

Κατὰ τὸ Σχολικὸν Ἔτος 1905 - 6, εἶχον ἐγγραφῆ εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως, ἐν ὄλῳ:

Μαθηταί 7.448. Μαθήτριά 5.769, ἐν ὄλῳ	13.217
Γυμνασίων ἄρρενες 1.265. Θήλει 1.347 ἐν ὄλῳ	2.612
Δημοτικῶν ἄρρενες 6.183. Θήλει 4.422 ἐν ὄλῳ	10.605
	Σύνολον 13.217

Ὁ ἀνώτερος ἀριθμὸς τῶν ἀρρένων μαθητῶν εἰς τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα, ἐν σχέσει μὲ τὰς εἰς αὐτὰ μαθητριάς, ἀντιθέτως δὲ ὁ ἠδξημένος τοιοῦτος τῶν μαθητριῶν εἰς τὰ Γυμνάσια, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μαθητάς των, μᾶς ὀδηγοῦσιν εἰς τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι αἱ δυσχερεῖς βιωτικαὶ συνθῆκαι ἠνάγκαζον πολλοὺς γονεῖς νὰ στερῶσι τὰ ἄρρενα τέκνα των τῆς γυμνασιακῆς μορφώσεως, διὰ νὰ ριφθῶσι ταῦτα, τόσον προώρως, εἰς τὴν σκληρὰν βιοπάλην, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε ριφθῆ εἰσέτι τὸ γυναικεῖον φύλον.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

Ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς διὰ τὴν στέγασιν τῆς παιδείας του διέθετε λαμπρὰ Ἐκπαιδευτήρια, τὰ δὲ σκῆπτρα εἰς τὸν ἐν λόγῳ τομέα κατεῖχεν ἀναμφισβητήτως ἡ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολή. Τὸ μεγαλοπρεπέστατον κτίριόν της, κείμενον εἰς περιοπτον καὶ ἐπιβλητικὴν τοποθεσίαν τοῦ ἄνωθι τοῦ Φαναρίου λόφου, δεσπόζει ὀλοκλήρου τοῦ Κερατίου Κόλπου, μὲ πραγματικὴν δὲ Ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν τὸ ἀντικρῶζει ὁ Ἕλλην ἀπὸ τὴν Γέφυραν τοῦ Γα-

λατᾶ, καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα τῆς Βασιλευούσης. Ὁ θεμέλιος λίθος κατετέθη κατὰ τὸ 1881, ἀρχιτέκτων δὲ ἦτο ὁ Κ. Δημάδης. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτιρίου ἐδαπανήθησαν ἐν ὄλῳ Λίρ. Τουρκ. Χρ. 17.200 τὰς ὁποίας προσέφερον:

Γεώργιος Ζαοίφης	Λ. Τ. Χρ.	11.500
Μονὴ Βατοπεδίου	»	3.700
Στέφανος Ζαφειρόπουλος	»	1.000
καὶ Γ. Κορωναῖος	»	1.000
Σύνολον	»	17.200

Σημειωτέον ὅτι, Ἰωακείμ ὁ Γ' εἶχε μονάσει εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, εἰσηγήσει τοῦ ὁποίου, ἀσφαλῶς, αὕτη προσέφερε τὸ ἀνωτέρω ποσόν.

Κατὰ τὸ 1904 ἐγένοντο γενικαὶ ἐπισκευαὶ τοῦ κτιρίου μὲ δαπάνην Λίρ. Τουρκ. Χρ. 1.500, δωρεὰ ἐξ ὀλοκλήρου Οἰκογενείας Ζαοίφῶν καὶ ἀνίδρουσις, ἐκ βάρων, τοῦ Γυμναστηρίου, δι' ἣν ἐχορήγησεν ὁ Ἐδστάθιος Εὐγενίδης ὀλόκληρον τὴν ἐκ Λ.Τ. Χρ. 250 ἀπαιτηθεῖσαν δαπάνην.

Ὁ Σχολάρχης τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ψιλῶ τῷ τίτλῳ Μητροπολίτης Σάρδεων, Μιχαὴλ Κλεόβουλος, τοποθετηθεὶς κατὰ τὸ 1888, ἀνήγαγε τὸ μορφωτικὸν αὐτῆς ἐπίπεδον εἰς λίαν ὑψηλὴν βαθμίδα. Ἡ εὐρύτης τῆς ἀντιλήψεώς του καὶ ἡ ἰκανότης τῆς προσαρμογῆς του πρὸς τὰς δημιουργουμένας νέας συνθήκας, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ προηγουμένου προγράμματος τῆς Σχολῆς, ἐπηρεασθεὶς πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἣν εἶχε λάβει κατὰ τὴν 26.5.1902, Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐξ ἐπιστημόνων καὶ λογάδων τοῦ Γένους, τοῦ Σταυροδρομίου καὶ Φαναρίου, ὅπως τὸ Ζωγράφειον καταστή Πραγματολογικὸν Γυμνάσιον», ἥτοι κατὰ τὸν τύπον τοῦ σημερινοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου. Ὁ Σχολάρχης, ὁ Σάρδεων Μιχαὴλ, δὲν ἠκολούθησε τὰ ἀντίθετα ἄκρα, ἀλλὰ, χωρὶς νὰ ἀνατρέψῃ τὸν κλασικὸν χαρακτῆρα τῆς Γεραρᾶς Σχολῆς του, διεσφύθη τὰς ὥρας διδασκαλίας ὠρισμένων μαθημάτων. Οὕτως, ἠλαττώθησαν, λελογισμένως, αἱ τοιαῦται τῶν Ἑλληνικῶν, τῶν Λατινικῶν καὶ τινων ἄλλων μαθημάτων, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἠῤῥήθησαν αἱ ὥραι διδασκαλίας τῆς Γαλλικῆς, τῆς Τουρκικῆς, τῶν Ὀθωμανικῶν ὅπως τὴν ἀναγράφουσι, τῶν Φυσικῶν καὶ Τεχνικῶν μαθημάτων εἰσῆχθη τὸ μάθημα τῆς Καλλιγραφίας καὶ προσετέθη τὸ Διδασκαλεῖον Τμήμα, αὐξήσας ἐπὶ πλέον κατὰ μίαν μὲν ὥραν τὴν ἡμερησίαν σχολικὴν ἐργασίαν διὰ τὸ γυμνάσιον καὶ προσθέτους δύο ὥρας (3 - 5 μ.μ.) διὰ τὸ Διδασκαλεῖον.

Ἦτο αὐστηρότατος πρὸς τοὺς μαθητὰς του, οἱ ὁποῖοι κυριολεκτικῶς ἔτρεμον τὴν αἰφνιδίαν ἐπιδρομὴν του εἰς τὴν αἴθουσαν παραδόσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας, διὰ νὰ καταφέρῃ ἰσχυρότατον ράπισμα εἰς τὰς τρυφερὰς παρεῖας ἀτακτοῦντος μαθητοῦ, ἀναστρέφων πρὸς τοῦτο προηγουμένως τὸ «μανίκι» τοῦ ράσου του καὶ προσφέρων μὲ στεντορεῖαν φωνὴν τὴν κλασικὴν φράσιν του «Ἔϊσαι καὶ ἄπορος ἄθλιε», ὅταν βέβαια ἐπρόκειτο περὶ δωρε-

ἀν ἐγγεγραμμένου. Διὰ τὰ δύναται δὲ τὰ παρακολουθῆ ἔξωθεν, ἀθέατος, τὴν συμπεριφορὰν τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχον ἀνοιγεῖ εἰς τὴν θύραν ἐκάστης αἰθούσης σταυροὶ μικροί, τοὺς ὁποίους ἔφραζον πολλάκις μαθηταὶ κατὰ τὸ διάλειμμα μὲ τεμάχιον χάρτου, ἄλλμονον δὲ εἰς ἐκεῖνον ὅστις θὰ ἀνεκαλύπτετο διαπρόξας τὴν τοιαύτην βεβήλωσιν.

Δὲν εἶναι ἐκτὸς ἐνδιαφέροντος ἡ παράθεσις τῶν τύπων τοῦ Ἀπολυτηρίου τῆς Σχολῆς.

Πρὸ τῶν μεταρρυθμίσεων ὁ τύπος τοῦ Ἀπολυτηρίου εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου . . . . . Σχολαρχοῦντος . . . . . τῷ . . . . . ὁρμωμένῳ καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τέκνῳ, φοιτήσαντι καὶ κόσμιον ἑαυτὸν καὶ τοῖς τρόποις χρηστὸν καὶ θεοσεβῆ παρασχόντι, ἐν δὲ ταῖς δημοσίᾳ γενομέναις δοκιμασίαις περὶ τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν, Ἱερὰν Κατήχησιν, Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Ἑλληνικά, Λατινικά, Φιλοσοφίαν, Ρητορικὴν, Γενικὴν Ἱστορίαν, Στοιχειώδη Μαθηματικά, Στοιχεῖα Πειραματικῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας, Φυσικὴν Ἱστορίαν, Κοσμογραφίαν, Γαλλικά, Ὀθωμανικά, Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν Γραμματολογίαν, ἄξιον ἑαυτὸν τοῦ βαθμοῦ... ἐπιδειξαμένῳ, δέδοται εἰς μαρτυρίαν τόδε τὸ Πτυχίον, σεσημασμένον μὲν τῇ τῆς Σχολῆς σφραγίδι, ταῖς δὲ προσηκούσαις κεκρωμένον ὑπογραφαῖς καὶ ἔξεστιν αὐτῷ, μὴ μόνον ὑψηλοτέρων ἀκροάσασθαι μαθημάτων, εἰ βούλεται, ἀλλὰ καὶ ἀκαλύτως ἴδια τε καὶ δημοσίᾳ διδάσκειν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ . . . Ἰουνίου τοῦ χιλιοστοῦ . . . σωτηρίου ἔτους

Οἱ Ἐφοροὶ

Ὁ Σχολάρχης

Οἱ Καθηγηταὶ

Τύπος τοῦ δοθέντος τοῖς μόνον τῶν Γυμνασιακῶν μαθημάτων ἀκροασαμένοις Πτυχίου, μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥΤ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

Ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου . . . . . Σχολαρχοῦντος . . . . . τῷ . . . . . ὁρμωμένῳ καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τέκνῳ ἐνδελεχῶς φοιτήσαντι καὶ κόσμιον ἑαυτὸν καὶ τοῖς τρόποις χρηστὸν καὶ θεοσεβῆ παρασχόντι, ἐν δὲ ταῖς δημοσίᾳ γενομέναις δοκιμασίαις περὶ τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν, Ἱερὰν Κατήχησιν, Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Ἑλληνικά, Λατινικά, Φιλοσοφίαν, Ρητορικὴν, Γενικὴν Ἱστορίαν, Στοιχειώδη Μαθηματικά, στοιχεῖα Πειραματικῆς, Φυσικῆς καὶ Χημείας, Φυσικὴν Ἱστορίαν, Κοσμογραφίαν, Γαλλικά, Ὀθωμανικά, Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν Γραμματολογίαν, ἄξιον ἑαυτὸν τοῦ βαθμοῦ... ἐπιδειξαμένῳ, δέδοται εἰς μαρτύριον τόδε τὸ πτυχίον σεσημασμένον μὲν τῇ τῆς Σχολῆς σφραγίδι, ταῖς δὲ προσηκούσαις κεκρωμένου ὑπογραφαῖς καὶ ἔξεστιν αὐτῷ ὑψηλοτέρων ἀκροάσασθαι μαθημάτων, εἰ βούλεται.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἰουνίου . . . . . τοῦ χιλιοστοῦ ἑνεακοσιοστοῦ . . . . . σωτηρίου ἔτους.

Οἱ Ἐφοροὶ

Ὁ Σχολάρχης

Οἱ Καθηγηταὶ

Τύπος τοῦ δοθέντος Πτυχίου τοῖς σὺν τοῖς γυμνασιακοῖς καὶ τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἀκροασασμένοις.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

Ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου . . . . Σχολαρχοῦντος . . . . τῷ . . . . ὀρμωμένῳ καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τέκνῳ ἐνδεδειγῶς φοιτήσαντι κτλ. καὶ ἔξεσπιν αὐτῷ μὴ μόνον ὑψηλοτέρων ἀκροάσασθαι μαθημάτων, εἰ βούλεται, ἀλλὰ καὶ ἀκωλύτως ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀστικαῖς σχολαῖς διδάσκειν, ἅτε δὴ καὶ περὶ τὰ παιδαγωγικὰ ἴδια σπουδάσαντι καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς δημοσίας δοκιμασίας . . . . ὑποστάντι.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰουνίου . . . . τοῦ Χιλιοστοῦ . . . . σωτηρίου ἔτους

Οἱ Ἐφοροὶ

Ὁ Σχολάρχης

Οἱ Καθηγηταὶ

Ὁ Καθηγητὴς τῶν Παιδαγωγικῶν

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τύπων παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὸ πρὸ τῶν μεταρρυθμίσεων πτυχίον ἐδίδετο ἐπιπροσθέτως τὸ δικαίωμα «ἀλλὰ καὶ ἀκωλύτως ἴδια τε καὶ δημοσίᾳ διδάσκειν», ὅπερ δὲν παρείχεται εἰς τὸν δεύτερον τύπον, διότι ἐδίδετο ὁ τρίτος τύπος, συμφώνως τῷ ὁποίῳ: «ἀκωλύτως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀστικαῖς Σχολαῖς διδάσκειν, ἅτε δὴ καὶ περὶ τὰ παιδαγωγικὰ ἴδια σπουδάσαντι καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς δημοσίας δοκιμασίας . . . ὑποστάντι» καὶ τὸν ὁποῖον, τύπον, προσυπέγραφε καὶ ὁ Καθηγητὴς τῶν παιδαγωγικῶν.

ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

Τὸ Ζωγράφειον Γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν κτιριακὴν μορφήν του ἀνηγέρθη περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος χορηγία Α.Τ. Χρ. 10.000, ὑπὸ τοῦ Ἡπειρώτου Μεγ. Εὐεργέτου Χρηστάκη Ἐφένδη Ζωγράφου, τοῦ δὲ ὑπολοίπου ποσοῦ τῶν 5 - 7.000 λιρῶν ὑπὸ ἄλλων εὐεργετῶν, ὡς καὶ τῆς Κοινότητος Σταυροδρομίου, καίτοι, κυριολεκτικῶς ἐσφηνωμένον εἰς τὴν στενὴν ὁδὸν Σοῦ - Τερατζή, κάθητον τῆς Μεγ. ὁδοῦ τοῦ Πέραν, εἶναι θαυμάσιον, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, οἰκοδόμημα, μὲ μεγαλοπρεπῆ μαρμαρινὴν εἴσοδον, μαρμαρίνας ἐπίσης ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς κλίμακας, εὐρυχώρους αἰθούσας διδασκαλίας, Ἐργαστηρίων Φυσικῆς καὶ Χημείας, Βιβλιοθήκης, Γυμνασιαρχείου, Ἀναπαυτηρίου Καθηγητῶν, Μουσικῆς, Κεντρικῆς θερμάνσεως καὶ θρανίων εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως μὲ ἀνορθούμενα καθίσματα εἰς αὐτά.

Τὸ Ζωγράφειον, ὄφειλε, τὴν ἀναστολὴν τῆς τελείας καταρρεύσεώς του, ἣτις συνετελεῖτο ἐπὶ διενθύνσεως Κεφάλαι, τὸν ὁποῖον διεδέχθη, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν πρόοδον καὶ ἀμὴν του, εἰς τὸν ἐξαιρετὸν λόγιον Ἡπειρώτην, τὸν ἀπὸ τοῦ 1900 περίπου Γυμνασιάρχην του Ἀλέξιον Ζαμαρίαν. Ὁ ἐκ τῆς Ζωσμοαίας τῶν Ἰωαννίνων μετακληθεὶς Ζαμαρίας εὐρέθη εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ ἀπομακρύνῃ παλαιοὺς Καθηγητὰς ὡς στερουμένους Πανεπιστημι-

ακαῦ πτυχίου. Ἦτο ἤδη Γυμνασιάρχης ὅταν συνεζητεῖτο καὶ τέλος, καὶ τῇ πολυτίμῳ συμβολῇ του, ἀπεφασίσθη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὴν 26. 5. 1902, ὅπως τὸ Ζωγράφειον λειτουργήσῃ ὡς Πρακτικὸν Λύκειον καὶ οὕτως ἔλαβε τὴν γνωστὴν αὐτοῦ μορφήν. Δὲν εἶναι βέβαια ἀρκετὸν ἢ ἐκπόνησις μόνον καλοῦ προγράμματος διὰ νὰ προοδεύσῃ ἐν Γυμνάσιον ἢ οἰοδήποτε ἄλλο ἴδρυμα, ἀλλὰ, κυρίως, ἀπαιτεῖται ἡ ἀκριβὴς αὐτοῦ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ σὺν τῷ χρόνῳ προσαρμογὴ του πρὸς τὰς ἐκάστοτε δημιουργουμένας νέας συνθήκας. Ἐς ἐνθιμηθῶμεν πρὸς τοῦτο τοὺς λόγους τοῦ Μεγ. Φρειδεरिकου, τῆς Πρωσσίας: «Χαίρω πολὺ διότι εἰς τὴν Πρωσσίαν ὑπάρχουσι καὶ ἐφαρμοζονται αὐστηροὶ νόμοι». Εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς, τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ καλοῦ προγράμματος, ὀφείλεται ἡ ἐπιτυχία τοῦ σεβαστοῦ μου ἐκεῖνου Γυμνασιάρχου. Εἰς τὸ Ζωγράφειον ἦσαν ηὔξημένοι αἱ ὥραι διδασκαλίας τῶν Γαλλικῶν, Τουρκικῶν καὶ Φυσικομαθηματικῶν, εἶχον καταργηθῆ τὰ Λατινικά, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη, ἀστόχως τοῦτα, δὲν ἐδιδάσκετο πλέον ἢ Ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία εἰς τὴν Στ' τάξιν. Διὰ τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν καίτοι δὲν διετίθεντο ὅσαι ὥραι καὶ εἰς τὴν Μεγ. τοῦ Γένους Σχολήν, ἐν τούτοις ἡ ἐκμάθησις των ἦτο ἐπαρκεστάτη. Ὅσοι ηὔτυχσαν νὰ διατελέσωσι μαθηταὶ του θὰ ἐνθιμῶνται πάντοτε τὸν πατρικὸν Γυμνασιάρχην, τὸν ἀριστον παιδαγωγόν, τὸν ἐξαιρετικὸν διδάσκαλον τοῦ Γένους, ὁ πρὸς τὸν ὁποῖον σεβασμὸς μας ἦτο βαθὺς καὶ ἀνθόρμητος. Οὐδέποτε ἐπεβάλλετο διὰ τῆς αὐστηρότητος, ἀλλὰ διὰ τῆς γλυκύτητος, τῆς πραότητος καὶ τῶν συμβουλῶν του. Ἦτο τελειῶς ἀδέξιος εἰς ἐπίδειξιν ὀργῆς, διότι αὕτη οὐδόλως προσηρμόζετο πρὸς τὸν χαρακτῆρα του. Δυστυχῶς ὅμως ποτισθεὶς τελευταίως μὲ τὸ ποτήριον τῆς ἀγνωμοσύνης, ἠναγκάσθη, μὲ πολλὴν θλίψιν του, νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὸ πνευματικὸν του μεγαλουργίμα, τὸ ὁποῖον τόσον ἐπιτυχῶς διηύθυνε καὶ μὲ τόσην στοργὴν περιέβαλλεν ἐπὶ δέκα τρία καὶ πλέον ἔτη. Ἀλλὰ τὰ φωτεινὰ ἴχνη τῆς διαβάσεώς του θὰ εἶναι πάντοτε ἀνεξίτηλα διὰ τὸ Ζωγράφειον.

Εἰς τὴν Γερμανίαν εἶχε παρακολουθήσῃ παιδαγωγικά, ἐκεῖθεν δὲ μετέφερε τὸ σύστημα τῶν ἑξ τάξεων δημοτικοῦ καὶ ἰσαριθμῶν τοῦ Γυμνασίου. Πρὸ τοῦ προσκληθῆ ὡς Γυμνασιάρχης τοῦ Ζωγράφειου, διηύθυνε τὴν περιφημὸν Ζωσμομαίαν Σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων, τὸ Γυμνάσιον τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ πάλιν τὴν Ζωσμομαίαν, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ τύπος τοῦ Ἀπολυτηρίου τοῦ Ζωγράφειου ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἀρχὴ Σοφίας φόβος Κυρίου
 ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ
 τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Σταυροδρομίου
 Κωνσταντινουπόλεως
 Α Π Ο Λ Υ Τ Η Ρ Ι Ο Ν

Τῷ ... ἐτῶν ... ἐκ (ἐξ) ... ὀρρωμένῳ καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνα-

τολικῆς Ἐκκλησίας τέκνω, ἐνδελεχῶς δὲ ἀκροασαμένω τῶν δὲ τῶν μαθημάτων, Ὀρθοπεδικῶν, Ἑλληνικῶν, Μαθηματικῶν, (Ἀριθμητικῆς, Ἀλγέβρας, Τριγωνομετρίας, Γεωμετρίας, Ἐπιπέδου, Στερεῶς, Παραστατικῆς τε καὶ Ἀναλυτικῆς) Μηχανικῆς, Φιλοσοφικῶν, Κοσμογραφίας, Γενικῆς Ἱστορίας, Γεωγραφίας Πολιτικῆς τε καὶ Ἐμπορικῆς, Φυσικῆς Ἱστορίας, Πειραματικῆς Φυσικῆς, Γενικῆς Χημείας καὶ Βιομηχανικῆς, Γαλλικῶν, Τουρκικῶν, Ἰχθυογραφίας, Μουσικῆς, Γυμναστικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας, καὶ κόσμιον ἑαυτὸν τοὺς τρόπους καὶ χρηστὸν τὰ ἥθη παρασχόντι καὶ ἐν ταῖς ἀπολυτηρίοις ἐξετάσειν ἄξιον ἑαυτὸν τοῦ βαθμοῦ ... (..) ἐπιδειξαμένω, δίδοται εἰς μαρτύριον τὸ ἀπολυτήριον τὸδε, σεσημασμένον μὲν τῇ τοῦ Γυμνασίου σφραγίδι, κεκρωμένον δὲ ταῖς προσηκούσαις ὑπογραφαῖς.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ ... τοῦ μηνὸς ...

τοῦ χιλιοστοῦ ἐνεακοσιοστοῦ ... σωτηρίου ἔτους

Οἱ Ἐφοροί
(Τ. Σ.)

Ὁ Γυμνασιάρχης
(Τ. Σ. Διευθύνσεως Ἐκπαιδευτηρίων)

Οἱ Καθηγηταί

Ο ΤΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΥ

Μ' ἄνθη κοσμεῖτε καὶ μὲ στεφάνους
Δάφνη παγκάρπου, ἀφθίτου κάλλους
Παιᾶνας δάξης, ὕμνεῖτε πάντες
Τοῦ Ζωγραφεῖου, τὸ Ἱερόν.
Χαῖρε ἀγάλλου, πάνσεπτος Κρήνη
τοῦ Ζωγραφεῖου, τέμενος χαῖρε.
Νάματα δρόσου, τῶν νέων σμήνη,
πάγκαλ' ἀντλεῖτε καὶ δαμνῆ.
Τὸ λάβαρόν Σου, πάντες φρουροῦμεν,
Σύσσωμοι, ὦ! προσφιλῆς Σχολή (δὶς).

ΤΟ ΖΑΠΠΕΙΟΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ ΚΑΙ ἌΛΛΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ

Τὸ Ζάππειον ἔκειτο παρὰ τὴν Ἁγ. Τριάδα τοῦ Ταξιμίου, ἦτο κομφότατον καὶ ἐπιβλητικὸν οἰκοδόμημα, ἀνταποκρινόμενον πλήρως εἰς τὸν προορισμὸν του. Διέθετεν, ἐκτὸς τῶν αἰθουσῶν διδασκαλίας καὶ ἐργαστηρίων, κοιτῶνας δι' ἐσωτερικῆς μαθητρίας, προερχομένας, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς Ἐπαρχίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, διότι ἡ ἀγαθὴ του φήμη ὑπερέβαινε πλέον τὰ ὄρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τουρκικῆς Ἐπικρατείας.

Τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον ἠτύχησε νὰ διευθύνηται ὑπὸ τῆς Ἐδραλίας Ἀδάμ, ἥτις ὑπηρετεῖ προηγουμένως εἰς τὸ Γυμνάσιον Σερρών, μὲ Ἰσοδότηριαν τὴν Στρούβαλη. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Ἀδάμ, χάρις εἰς τὴν

δραστηριότητα, τὸ ὄργανωτικὸν πνεῦμα καὶ τὸ ἐφαρμοσθὲν ὑπ' αὐτῆς πρόγραμμα, ἐγνώρισεν ἡμέρας ἀκμῆς καὶ δόξης. Ἡ Ἀδὰμ ἀναμφιβόλως ἀνῆκε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν χορείαν τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους, προσαρμύζεται δὲ ἀπολύτως εἰς αὐτὴν τὸ «μικρὸς τὸ δέμας ἀλλὰ μαχητῆς». Ὅστις διὰ πρώτην φορὰν ἀντίκριξε τὴν μικροσκοπικὴν ἐκείνην γυναῖκα, οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ πόση ζωτικότης καὶ ποιὸν ψυχικὸν σθένος ἐφώλευεν εἰς αὐτήν. Αἱ εὐτυχήσασαι νὰ διατελέσωσι μαθήτριά της, τῶν ὁποίων ἡ Ἀδὰμ προσήλκυε τὸ σέβας, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐκτίμησιν, ἀλλὰ καὶ τὸ δέος συνάμα, εὐγνωμόνως θὰ ἀναμνησκωνται τὴν Διευθύντριά των καὶ οὐδέποτε θὰ λησμονήσωσι τι ὀφείλουσιν εἰς αὐτήν. Αἱ ἐκ τοῦ Ζαπτείου προερχόμεναι διδασκάλισσαι, αἵτινες ἐδίδαξαν τόσον εἰς τὰ Παρθεναγωγεῖα τοῦ δοῦλου Ἑλληνισμοῦ, ὅσον καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα τῆς ἐλευθέρως Πατρίδος, ὑπῆρξαν ἀντάξια τῆς Ἀδὰμ καὶ μετέδωσαν εἰς τὰς νεωτέρας Ἑλληνίδας τὸ ἦθος, κατὰ κύριον λόγον, ὡς καὶ τὴν ἐν γένει μόρφωσιν τὴν ὁποίαν παρ' ἐκείνης, ὡς καὶ τῶν συνεργατῶν καὶ συνεργατιδῶν της ἐδιδάχθησαν. Ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Σπυρίδων, ἀποτίων φόρον Ἑθνικῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν παλαιὰν διευθύντριά τοῦ Ζαπτείου, προέστη τοῦ τεσσαρακονθήμερου μνημοσύνου της.

Ἀπὸ κτιριακῆς ἀπόψεως ἀκολουθοῦσι: τὸ Ἑθνικὸν Ἰωακείμιον Παρθεναγωγεῖον τοῦ Φαναρίου, τὸ Κεντρικὸν Παρθεναγωγεῖον τοῦ Πέραν καὶ τὸ Ἑθνικὸν Ἑλληνο - Γαλλικὸν Λύκειον τοῦ Πέραν, τέως Χρ. Χατζηχρήστου. Τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Πόλης, εὐρισκόμενα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῆς Ἑνοριακῆς των Ἐκκλησίας, ἀνταπεκρίνοντο, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαίρεσεων, πλήρως εἰς τὸν προορισμὸν των, διότι ἐκάστη Κοινότης κατέβαλλε φιλοτίμους προσπαθείας πρὸς ἀπόκτησιν εὐπροεπῶν καὶ ἀνέτων κτιρίων, τῶν ὁποίων, ἐν συνεχείᾳ, τὴν συντήρησιν καὶ βελτίωσιν, διαρκῶς ἐπεμελεῖτο.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς Ἐκκλησίας του ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κων)πόλεως, ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ, μεγαλοπρεπειας καὶ πλοῦτου εἰς μεγάλης ἀξίας κειμήλια, ἦτο πολὺν ὑπερήφανος. Αὐταὶ περιεῖχον λάρνακας ἐντὸς τῶν ὁποίων ἦσαν ἀποθησαυρισμένα ἱερὰ λείψανα, μὲ πλουσιώτατα ὑπὲρ αὐτῶν ἀναθήματα, ἱστορικὰς ἀγίας εἰκόνας, πολυτιμώτατα παλαιὰ ἄμφια, σταυροὺς πεποικιλμένους μὲ πολυτίμους λίθους, καθὼς καὶ πλήθος, ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, ἱερῶν σκευῶν. Πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, ἀναγόμενα εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, τυγχάνουσιν ἀφιερῶματα εὐλαβῶν Ἀυτοκρατόρων αὐτῆς, διεφυλάχθησαν δὲ μέχρι σήμερον, διὰ μέσου τῶν αἰώνων τῆς μαύρης δουλείας, χάρις εἰς τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ἐπιμέλειαν, τὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐταπάρησιν ἀκόμη, κυρίως τοῦ ΡΑΣΟΥ, τὸ ὁποῖον, χωρὶς νὰ λάβωμεν κἀν ὑπ' ὄψιν τὰς ἄλλας θυσίας του,

δι' αὐτὸ καὶ μόνον τὸ ἐπίτευγμα, εἶναι ἄξιον Ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ. Δὲν θέλω νὰ ἀναφέρω ἰδιαιτέρως, οὐδένα τῶν Ἱερῶν Ναῶν, οὔτε καὶ τὸν πάνσεπτον Πατριαρχικὸν τοιοῦτον τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ὡς καὶ τὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Βαλουκλῆ, οἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πραγματικὰ Μουσεῖα, διότι ἕκαστος τῶν Ναῶν τῆς Ἑπταλόφου περιεῖχε καὶ τὸ ἰδιαιτέρον, καὶ δηλ. τὸ ὁποῖον δὲν διέθετεν ἕτερος. Κανεὶς δὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ ὅτι ὅλ' αὐτὰ δὲν ὠφείλοντο εἰς οἰανδήποτε κρατικὴν ἐνίσχυσιν, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς δωρεὰς πλουσίων ὁμογενῶν, συνδρομὰς μικροεπαγγελματιῶν καὶ εἰς τὸν δίσκον τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸν ὁποῖον εὐχαρίστως καὶ πλουσιοπαρόχως προσέφερε καὶ ὁ πτωχὸς ἀκόμη βιοπαλαιστῆς, μὴ παραζινοῦμενος εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἱεροκλήρυκος ὅτι «καὶ ὁ Θεὸς ἀποδώσῃ σοι ἑκατονταπλασίονα», ἀλλ' ἀπὸ πλήρη συναίσθησιν τῶν πρὸς τοῦτο ὑποχρεώσεών του. Τὴν μεγάλην ἠθικὴν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ ὕλικὴν συμβολὴν τοῦ δίσκου, θέλων νὰ ἐξάρῃ ὁ μέγας Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', κατὰ τὰ ἐγκαίνια νέας πτέρυγος τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρ. Καταστημάτων τὴν 22.5.1905, εἶπε μεταξὺ ἄλλων:

«Ἐὰν σήμερον ὁ δίσκος τῆς Ἐκκλησίας συνέλεξε ποσὸν 1.000 γροσίων, βεβαίως τὰ δύο τρίτα αὐτοῦ προσηνέχθησαν ὑπὸ τοῦ Λαοῦ καὶ τὸ ἓν τρίτον ὑπὸ τῶν δυναμένων νὰ προσφέρωσι πλείοτερα. Αἱ προσφοραὶ τοῦ Λαοῦ, ἢ πεντάρα αὐτοῦ, συναθροισομένη παρέχει τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ἐτησίας δαπάνης τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων».

Πολλοὶ ἱεροὶ Ναοὶ εἶχον κάτωθι ἢ εἰς τὸν περίβολον αὐτῶν ἀναβλύζουσαν πηγὴν, ἣτις ἐτιμάτο ὑπὸ τῶν ἐδλαβῶν χριστιανῶν ὡς ἱερὸν Ἀγίασμα, μὲ θαυματουργοὺς ἰαματικὰς ιδιότητας τοῦ ὕδατός των. Τὰ πλέον ἀξιόλογα αὐτῶν ἦσαν:

Τὸ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Βαλουκλῆ, μὲ τὰ ἱστορικὰ κατὰ τὴν μίαν ἡμῖν των τηγανισμένα ψάρια τῆς τελευταίας Αὐτοκρατείας τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Αὐτοκράτορος Λέοντος. Διὰ τοῦτο πᾶς ἐπισκεπτόμενος αὐτὸ ἀναγινώσκει ἐπὶ τινος ἱερᾶς εἰκόνας τὴν ἐπιγραφὴν:

«Λέων, Λέων βασιλεῦ, εἰσελθε εἰς τὰ ἐνδότερα»,

ὁπότε ὁ Λέων, ὑποτασσόμενος εἰς τὴν θεῖαν ταύτην προσταγὴν τῆς Θεομητορος καὶ προχωρήσας περαιτέρω, ἀνεκάλυψεν Αὐτό.

Τὸ Ἀγίασμα τῶν Βλαχεργῶν, παρὰ τὴν Ξυλόπορταν, καὶ τὸ τοῦ Ἀγίου Θεράποντος, κείμενον κάτωθι τουρκικῆς οἰκίας εἰς τὰ Βυζαντινὰ τεῖχη, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Δημοτικοῦ Κήπου, ὀλίγον κατωτέρω τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἔτερα γνωστὰ ἀγιάσματα εἶναι:

Τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου καὶ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, Ταταούλων.

Τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, Φερίτσιοι.

Τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, τοῦ Βαφεσχωρίου, γενετήρας Ἰωακείμ τοῦ Γ'.

Τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Ἁγ. Θεράποντος, τοῦ Νεοχωρίου.
 Τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος, τοῦ Χάσκιοι.
 Τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εἰς Πετράδιχα καὶ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ
 Καλυβίτου εἰς Κάτερρα - Λιμάν, τοῦ Κοντοσκαλίου.

Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Μουχλίου.

Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῆς Ἑνορίας Βαλίνου, τοῦ Βαλατᾶ.

Τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ Ἀντιφωνίτου, τῆς Ἑνορίας Ποτηρᾶ.

Τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τοῦ Τσεγκέγκιοι.

Τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, τοῦ Μπρεσίκ - Τάζ, εὐρισκομένου ἐντὸς κήπου τοῦ ὁποίου ὁ Τοῦρκος ἰδιοκτήτης ἐπέτρεπε νὰ λειτουργῇ ὁ Ναὸς κατὰ τὴν μνήμην των (9 Μαρτίου).

Τῆς Ἁγίας Κυριακῆς Κοντοσκαλίου, εἰς τὴν προμετωπίδα τῆς εἰσόδου τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Ἡ φράσις αὕτη εἶναι περιφνησις διότι καὶ ἀντιστρόφως ἀναγινωσκομένη εἶναι ἡ ἴδια.

Τὸ Πατριαρχικὸν Σκευοφυλάκιον περιέχει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς κειμήλια:

Τὸν Σάκκον τῆς Τιβεριάδος, μὲ χρυσοκέντητον ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἀλιευτικὸν βίον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Τὸν Σάκκον τῶν Σμάλτων, Βυζαντινῆς ἐποχῆς, μὲ τὰς χειρίδας μέχοι τῶν ἀγκώνων, χαρακτηριστικὸν αὐτῆς (τῆς ἐποχῆς).

Τὸν Σάκκον τῶν Ἁγίων Πάντων, ἢ τῆς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί, ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ἐπιφανείᾳ τοῦ Ὀποίου κεῖται ἐκτάδην ὁ Ἰεσσαί καὶ ἐκ τῶν σπλάγχων του ἀναβλασπαίνει ράβδος ὡς δένδρον, ἣτις συμβολίζει τὴν κατ' ἄνθρωπον Γενεαλογίαν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἰεσσαί, φυλῆς Ἰούδα.

Μέγα Ὠμοφόριον καὶ Ἐπιτραχήλιον τῆς Πατριαρχικῆς Στολῆς τῆς Τιβεριάδος.

Τέσσαρα Ἐπιγονάτια - Βιενναίας τέχνης.

Ἐξ Ἐπιμανίγια.

Μίτραν, ἐν εἶδει σκούφου, Βυζαντινῆν, ἀνήκουσαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

Ἐγκόλπια τέσσαρα, δωρηθέντα:

α) Δύο ὑπὸ Ἰωακείμ τοῦ Β'.

β) Ἐν ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Στ'.

γ) Ἐν ὑπὸ Γρηγορίου, τοῦ ἀπὸ Συναίου καὶ

δ) Ἐν τὸ ἐπιλεγόμενον τῶν Γουναράδων, ὅπερ φέρει ὁ Πατριάρχης κατὰ τὸ Πάσχα.

ΕΘΝΙΚΑ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΦΙΛΟΠΤ. ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κων)πόλεως δικαίως ἐσεμνύετο διὰ τὰ Ἐθνικὰ Φιλανθρωπικὰ του Καταστήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τεράστιον κτιριακὸν συγκρότημα, διαρκῶς ἐπεκτεινόμενον διὰ τῆς ἀνεγέρσεως νέων πτερυγῶν, διαρκῶς συμπληρούμενον, διαρκῶς πλουτιζόμενον εἰς ἐπιστημονικὰ μέσα, τὸ δὲ ἐπιστημονικὸν του προσωπικὸν ἐτύγχανε διεθνοῦς προβολῆς, ἅτε περιλαμβάνον ἰατροὺς, ὡς ὁ Τράντας, ὁ Σγουρδαῖος, ὁ Μελαχροινός, ὁ Σώτραπας κ. ἄ. Ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, κειμένων ἔξω τῶν τειχῶν τοῦ Ἑπταπυργίου, εἰς 20ἀλεπτον, (πεζῆ), ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Σιδηροδρομικοῦ αὐτοῦ Σταθμοῦ, ἐκτὸς τῶν Νοσοκομείων, περιλαμβάνονται ἐπίσης, τὸ Γηροκομεῖον, τὸ Πτωχοκομεῖον καὶ τὸ Φρενοκομεῖον.

Ἐκτὸς τῶν νοσηλίων τὰ ὁποῖα κατέβαλλον οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν ἀσθενῶν, ὑπολογιζόμενοι εἰς ποσοστὸν 20 - 25ο), διότι τὸ σημαντικὸν ἐναπομένον ὑπόλοιπον ἦσαν πτωχοί, νοσηλεύμενοι δωρεάν, καὶ προσόδων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Βαλουκλῆ (Λ.Τ. 3320.45 διὰ τὸ 1904), τὰ Φιλανθρωπικὰ μας Καταστήματα, ὡς ἐλέχθη, συνετηροῦντο, ὅπως τὰ Σχολεῖα καὶ αἱ Ἐκκλησίαι, διὰ τῶν δωρεῶν τῶν πλουσίων ὁμογενῶν κλπ. ἐπίσης καὶ δι' ἄλλων πόρων, τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων, τοὺς ὁποίους κατώρθωνε νὰ ἐξευρίσκη δι' αὐτὰ ἡ Ἐφορία των. Τὸν περὶ συμβολῆς τοῦ δίσκου πραγματικῶν ἕμνον Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἀνεφέραμεν ἤδη προγενεστέρως. Ποῖος δὲ ἐξ ἡμῶν, οἵτινες ἠτύχησαμεν νὰ διαμείνωμεν εἰς τὴν Πόλιν κατὰ τὰ παλαιότερα χρόνια, δὲν ἐνθυμεῖται τὰ «Πυρεῖα τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρ. Καταστημάτων» εἰς κυτία τῶν 100 καὶ 500 τεμαχίων, ὡς καὶ τὰ σιγαρόχαρτα, τὰ φέροντα εἰς τὸ ἐξώφυλλον των τὰ ψάρια τοῦ Βαλουκλῆ, τὰ ὁποῖα, Πυρεῖα καὶ Σιγαρόχαρτα, ἐκυκλοφόρει διὰ λογ)σμόν των ὁ Οἶκος τῶν Ἠπειρωτῶν μεγαλεμπόρων «Ζώνια καὶ Πολυζώνη», μεταγενεστέρως δὲ ὁ τοιοῦτος Τσαούση, ἡ ἐκ τῶν ὁποίων καθαρὰ πρόσοδος κατὰ τὸ 1904 ἀνῆλθεν εἰς Λ.Τ. Χρ. 504,51; Σημαντικὸν μέρος τῶν ἐσόδων προήρχετο καὶ ἀπὸ τὰ ἐνοίκια τῶν ἀκινήτων ἰδιοκτησίας των, ἰδίως τῶν Μεγάλου καὶ Μικροῦ Ἐθνικῶν Χανίων, κειμένων εἰς Γαλατᾶν.

Τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας εἰς τὴν Πόλιν ἤσκειτο καὶ ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὰς Φιλοπτώχους Ἀδελφότητας τῶν Κυριῶν. Ἐκάστη Κοινότης εἶχεν ἰδίαν Φιλόπτωχον Ἀδελφότητα, ἥτις φυσικὰ διέθετεν οἰκονομικὰ μέσα ἀνάλογα πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Τὴν μεγαλύτεραν δρᾶσιν, λόγῳ τῶν ἀφθόνων οἰκονομικῶν πόρων της, ἐσημείωνεν ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης τῶν Κυριῶν τοῦ Πέραν, διοργανώσασα μεγάλα Ἐργαστήρια Κοπτικῆς, Ραπτικῆς καὶ Χειροτεχνημάτων. Χάρις δὲ εἰς αὐτά, ἡ Ἀδελφότης, ὅχι μόνον ἐπετύγχανεν αὔξησιν τῶν ἐσόδων της, με ἀνάλογον ἐπέκτασιν τοῦ φιλανθρωπικοῦ της ἔργου, ἀλλὰ καὶ

παροχήν ἐργασίας εἰς ἀπόρους κορασίδας τῆς Κοινότητος, αἵτινες καταριζόμεναι πλήρως εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ ἐξασκοῦσαι ἐν συνεχείᾳ ἐλευθέρως τὸ ἐπάγγελμά των, συντελοῦν τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν, ἐπιτυγχάνουσαι συγχρόνως εὐχερέστερον τὴν ἀποκατάστασίν των καὶ τὸν σχηματισμὸν εὐτυχούσης καὶ εὐημερούσης ἰδίας οἰκογενείας. Αἱ Κυρίαὶ τῶν ἐν λόγῳ Ἀδελφοτήτων, προερχόμεναι ἀπὸ τὴν ἀνωτάτην καὶ ἀνωτέραν ὁμογενῆ Κοινωνίαν, ὄχι μόνον ἐνίσχουν αὐτὰς οικονομικῶς, ἐξ ἰδίων, ἀλλ' ἐξεπλήρουν ἐπίσης τὰς ἀναλαμβανομένας ὑπ' αὐτῶν ὑποχρεώσεις μὲ ζῆλον καὶ προθυμίαν, ἀντιλαμβανόμεναι ὅτι τοῦτο ἀπετέλει δι' αὐτὰς Ἐθνικὸν καθήκον, καὶ ὄχι μέσον ἐπιδείξεως καὶ ματαιοδοξίας. Κατὰ τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἐορτὰς αἱ ἀδελφότητες διένεμον χρηματικὰ βοηθήματα καὶ τρόφιμα εἰς πτωχὰς οἰκογενεῖας, ἐνδύματα δὲ καὶ ὑποδήματα κυρίως εἰς μικρὰ παιδάκια καὶ μαθητὰς, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, τῶν Σχολῶν, ἐπλήρωνον ἰατροὺς καὶ φάρμακα, ἐπεσκέπτοντο ἀσθενεῖς κατ' οἶκον, ἐνίσχουν δὲ ἠθικῶς τοὺς ἔχοντας τοιαύτην ἀνάγκην, καθὼς καὶ ἄλλα ἔργα χριστιανικῆς ἀγάπης, συμφώνως τῷ θεῷ παραγγέλματι «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μίαν τῶν θεμελιωδῶν ὑποθηκῶν τοῦ Θεοῦ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Περὶ τὸ ἔτος 1860 διάφοροι λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες τῆς Κων)πόλεως, αἰσθανόμενοι τὴν ἀνάγκην, ἰδίως κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος, ἀναλόγων πρὸς τὸ μορφωτικὸν των ἐπίπεδον συναναστροφῶν, συνεκεντροῦντο εἰς διαφόρους φιλοξένους οἰκίας τοῦ Σταυροδρομίου, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐκμαίτουσῶν ἐν Παρισίοις διαφόρων SALONS LITTÉRAIRES (Φιλολογικῶν Λίθουσῶν), καὶ συνεζήτησαν ἐπὶ φιλολογικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν θεμάτων. Μία τῶν τοιούτων οἰκιῶν ἦτο καὶ ἡ τοῦ ἱατροῦ τοῦ Σουλτάνου, Σπυρίδωνος Μαυρογένους Πασᾶ καὶ τῆς συζύγου του. Εἰς τινὰ τῶν ἐν λόγῳ συγκεντρώσεων, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1861, ὅπως μᾶς λέγει ὁ Ἀλέξανδρος Ζωηρὸς Πασᾶς «ὁ σύντροφος καὶ πάντοτε βλοσυρὰν τὴν ὄπα ἔχων Βασιᾶδης, ἔρριψεν ἐν τῷ μέσῳ μίαν ἰδέαν, ἣτις, οὐδένα μὲν ἐξέπληξε, πλὴν μᾶς ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ὡς δυσεπίτευκτος... «Διατί δὲν ἰδρῶμεν μίαν δημοσίαν καὶ προσιτὴν εἰς ὅλους, τοὺς βουλομένους, φιλολογικὴν εἰταιρίαν, ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς πλείστας πόλεις τῆς Εὐρώπης»; Αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ ἰδέα, ἡ ριφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κων)τίνου Ἡροκλέους Βασιᾶδου, τοῦ Ἡπειρώτου, ὅπως ὑπεγράφετο, ὑπῆρξεν ὁ σπὸρος ὅστις, ριφθεὶς εἰς γῆν ἀγαθὴν, ἐβλάστησε τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον τῆς Κων)σταντινουπόλεως, τοῦ ὁποῖου ἐπινοηταὶ καὶ ἰδρυταί, ἐκτὸς τοῦ Βασιᾶδου, ἦσαν οἱ: Κων)τίνος Καλλιᾶδης, Ἀ. Παλαιολόγος, Ἀλέξ. Ζωηρὸς Πασᾶς, Θεόδωρος Ζωγράφος, Ξενοφῶν Ζωγράφος καὶ Ἰωάννης Ζωγράφος, ἥτοι

ἐν ὄλῳ ἐπτά, μὲ τοὺς πλουσιωτάτους καρπούς, τοὺς ὁποίους οὔτε οἱ ἴδιοι ἐφαντάζοντο ποτέ. Εἰς τὰς πρώτας προκαταρκτικὰς συνελεύσεις τῶν ἰδρυτικῶν καὶ τῶν πρώτων μελῶν προήδρευσε, τιμῆς ἕνεκεν, ὁ φιλοξενήσας αὐτοὺς Χατζῆ - Γεώργιος Κων)τινίδης, πρῶτος δὲ τακτικὸς πρόεδρος ἐξελέγη ὁ ὑπὸ πάντων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τιμώμενος ὡς δεινὸς φιλόλογος καὶ σοφὸς Στέφανος Καραθεοδωρῆς.

Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κων)πόλεως ὑπῆρξε πραγματικὸν πνευματικὸν Κέντρον καὶ συνέβαλλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα μορφωτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ. Αἱ ἀπὸ τοῦ βήματός του διδόμεναι παντοειδεῖς ἐπιστημονικαὶ διαλέξεις καὶ ἀνακοινώσεις, ἡ πλουσία εἰς πολυτιμώτατα καὶ σπάνια συγγράμματα Βιβλιοθήκη του, αἱ χορηγία ἰδίως τῶν Μεγ. Ἑθνικῶν Ἐδρεγετῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεις ἔργων τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἡ μετάφρασις καὶ ἔκδοσις ξένων κλασσικῶν ἔργων, ἡ ὑποστήριξις πτωχῶν ὁμογενῶν νέων, οἵτινες παρείχον βασιμους ἐλπίδας ἐπιστημονικῆς ἢ ἄλλης ἐξελιξέως των, ἡ ἔκδοσις τοῦ Δελτίου του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύοντο τὰ ἀπὸ τοῦ βήματός του ἀναπτυσσόμενα θέματα καὶ αἱ διάφοροι ἐπιστημονικαὶ καὶ φιλολογικαὶ συζητήσεις καὶ ἀνακοινώσεις, αἵτινες ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὰς διαφόρους δημοσίας ἢ μὴ συγκεντρώσεις καὶ συνεδριάσεις, τὸ εἰδικὸν Δελτίον τοῦ Ἱατρικοῦ Τμήματος τοῦ Συλλόγου μὲ ἐργασίας ἀποκλειστικῶς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, κατέστησαν τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον πραγματικὸν πνευματικὸν φάρον, τυγχάνοντα διεθνοῦς ἀναγνωρίσεως. Δύναται τις μάλιστα νὰ ὑποστηρίξῃ ἀδιστακτῶς ὅτι ὁ ἐν Κων)πόλει φιλολογικὸς Σύλλογος ἦτο μία πραγματικὴ Ἀκαδημία τῆς ὁποίας ὅμως οἱ Ἀθάνατοι, δὲν ἐξελέγοντο, ἀλλ' ἀνεδεικνύοντο καὶ ἐπεβάλλοντο ὡς προσωπικότητες ἀναμφισβητήτου κύρους.

Ἡ σταδιοδρομία τοῦ Συλλόγου δὲν ὑπῆρξεν ὁμαλὴ, ἀλλὰ συνήντησε πολλὰς, ἀντιξοότητες καὶ καταδρομὰς τῆς τύχης. Ἐπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν ἦτο τοσαύτη ἡ ἀνέχειά του, ὥστε, ἀδυνατῶν νὰ καταβάλλῃ τὸ μικρὸν ἐνοίκιον δύο στενοχώρων πνιγρῶν καὶ μικροσκοπικῶν δωματίων τοῦ τετάρτου ὁρόφου παλαιᾶς οἰκίας, ἐξεβλήθη μὲ τρόπον ἥμισυ εὐπρεπῆ (Ἡμερολόγιον 1906 Ἑθν. Φιλανθρ. Καταστημάτων σελ. 233 ὑπὸ Ἀλεξ. Ζωηροῦ Πασᾶ).

Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1870 ἄλλη συμφορὰ, χειροτέρα τῆς ἐξώσεως, ἐπῆλθε διὰ νὰ καταστήσῃ λίαν ἐπικαίρους τοὺς τραγικοὺς στίχους:

Τὸ ποτῆρι τῆς Μοίρας γεμᾶτο
 Δοκιμάσαμε, κ' εἶπαμε φθάνει!
 Φοβερὰ τῶν ἐλπίδων μας πλάνη!
 Ἦταν κι ἄλλο φαρμάκι 'στὸν πάτο!..».

διότι πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὴν νέαν του ἔδραν, ἀποτεφρώσασα καὶ αὐτὰ τὰ Ἀρχεῖά του!

Κάθε νέα συμφορὰ ὅμως ὕχι μόνον δὲν ἀπεγοήτευε τὰ μέλη του, ἀλλ'

ὄλως τουναντίον, ἔδιδεν εἰς αὐτὰ νέον θάρρος, καὶ πρόσθετον δραστηριότητα. Οὕτω κατωρθώθη, χάρις εἰς γενναίας δωρεάς τοῦ Χρηστάκη Ἐφένδη Ζωγράφου, ἄλλων τραπεζιτῶν, ἐμπόρων καὶ γενικῶς τῆς ὁμογενοῦς Κοινωνίας τῆς Κων)πόλεως, ἣτις εἶχεν ἐπακριβῶς ἐκτιμῆσιν τὴν σημασίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς ὑπάρξεως καὶ λειτουργίας τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, νὰ ἀνεγερθῇ τὸ κομψότατον ιδιόκτητον μέγαρον, εἰς τὸ ὁποῖον τελικῶς ἐστεγάσθη.

Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων καταδρομῶν τῆς τύχης, ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ὑπῆρξεν ἐπίσης τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγρύπνου παρακολουθήσεως, ἀπὸ τῆς συστάσεώς του ἔτι, τῆς Τουρκικῆς Μυστικῆς Ἀστυνομίας, ἣ ὁποία τὰ πάντα ὑποπέτετο καὶ εἰς ἅλα ἤθελε νὰ ἀπλώνῃ τὰ ἀποπνικτικὰ δίκτυα τῆς κατασκοπείας τῆς. Ἐπρόβαλλεν ἄπειρα ἐμπόδια εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν του, πλείστα τῶν ὁποίων ἤρροντο κατόπιν παρεμβάσεως τοῦ θαυματουργοῦ καὶ παντοδυνάμου ΜΠΑΞΙΣ. Ἐνεκα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας τοῦ 1821, ἣ ὁποία ἔφερεν εἰς τοιοῦτον αἰσιον πέραν τὸν σκοπὸν τῆς, οἱ Τοῦρκοι ἔκτοτε ὑποπτεύοντο πᾶσαν ὀργάνωσιν ἀποκαλοιμένην Ἐταιρείαν, πλὴν φυσικὰ τῶν Ἐμπορικῶν, ἀδιάφορον τίνα σκοπὸν ἐνεφάνιζεν ὅτι ἐπεδίωκεν ἐκάστη ἐξ αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη ἀπέχθεια τῶν τυράννων κατὰ τῆς ἀθώως λέξεως ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς σκλάβους καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν τὸ πρῶτον ἐπροτάθῃ εἰς τὸν Στέφανον Καραθεοδωρῆν ἡ προεδρεία «τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογικῆς Ἐταιρείας Κων)πόλεως» τοσοῦτον ἐταράχθη ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς λέξεως «Ἐταιρεία», ὥστε, καὶ πάλιν κατὰ τὸν Ζωηρὸν Πασάν, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τῆς ἔδρας αὐτοῦ καὶ μὲ τρέμουσαν ἐκ τρόμου καὶ ὀργῆς φωνήν, εἶπεν:

«Ὁχι! ὄχι! δὲν δέχομαι τοιαύτας προτάσεις ἐγώ! οὔτε νὰ ἀκούσω θέλω περὶ Ἐταιρειῶν, οὔτε νὰ ἀναμιχθῶ εἰς τοιαῦτα πράγματα».

Ἀσφαλῶς δὲ οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος εὐπατρίδης θὰ ὤραματίσθη κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ ἄψυχον σῶμά του αἰωρούμενον εἰς τὴν ἀγχόνην ἢ εὐρισκόμενον εἰς τὸν πυθμένα τοῦ Βοσπόρου, μὲ στερωῶς προσδεδεμένον εἰς τὸν τράχηλόν του ὑπερμεγέθη λίθον. Ἐδέχθη ὁμῶς ἐν τέλει τὴν προεδρίαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅταν νέα πρεσβεία τῷ ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ ἰδρυθισόμενον Σωματεῖον θὰ εἶχε τὴν ἐπωνυμίαν:

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ἃς ἀναφέρω ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐξῆς γεγονὸς ὡς ἐνδεικτικὸν παράδειγμα τῶν ἀντιξοοτήτων καὶ δυσχερειῶν ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐπάλαιον οἱ ἐκάστοτε διοικούντες τὸν Σύλλογον καὶ τῶν τεχνασμάτων εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς πολυμήχανοι Ὀδυσσεῖς, κατέφειγον, ὅπως τὰς παρακάμψωσι καὶ ἰὰς ὑπερπηδήσωσι:

Πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Ἀ' Παγκοσμίου Πολέμου ὁ Μαυρογένης Πασᾶς ἀνήγγειλλε τὴν ἐκ μέρους του δωρεὰν γενναίου χρηματικοῦ ποσοῦ, διὰ τὴν προσθήκην εἰς τὸ ὑπάρχον Μέγαρον ἑνὸς εἰσέτι ὀρόφου πρὸς ἐγκατά-

στασιν εἰς αὐτόν, κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον, τῆς πλουσιωτάτης Βιβλιοθήκης, τῆς ὁποίας τὸ πολυτιμώτατον περιεχόμενον, ἐλλείπει χάρον, ἦτο πράγματι «τῆδε κάκεισε φύρδην μίγδην ἀτάκτως ἐρριμένον». Ἄμα δὲ τῇ συμμετοχῇ τῆς Τουρκίας τῶν Ταλαάτ καὶ Ἐμβέρ εἰς τὸν Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον καὶ τῆς ἀθρόας μεταφορᾶς τραυματιῶν κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1915 ἐκ τοῦ μετώπου τῶν Δαρδανελλίων, μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν Ἰδρυμάτων τῆς Πόλης, τότε ἐπετάχθη καὶ τὸ Ζωγράφειον, εἰδοποιήθη καὶ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ὅτι θὰ ἐπετάσσετο τὸ Μέγαρόν του διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς Νοσοκομεῖον. Ὁ παρουσιαζόμενος κίνδυνος ἦτο μέγας· διὰ τοῦτο ἔπρεπε πάση θυσίᾳ ὅπως ἀποτραπῆ ἡ ἐπίταξις, διότι τὸ Μέγαρον θὰ κατερειπούτο, ἡ Βιβλιοθήκη, τὸ Ἀρχεῖον, ὡς καὶ ὅτι δῆποτε ὑπῆρχεν ἐντὸς αὐτοῦ θὰ ὑφίσταντο τελείαν καταστροφὴν, ἡ δὲ λειτουργία τοῦ Συλλόγου θὰ ἀνεστελλετο. Οἱ διοικοῦντες αὐτὸν ἐσκέφθησαν πολὺ διὰ νὰ ἀνεύρωσι τὴν λύσιν τοῦ δυσχεροστάτου προβλήματος, τὸ ὁποῖον τόσον ἀπροόπτως ἀνέκυψε καὶ τόσον πολὺ τοὺς ἐβασάνισε, τὴν ὁποίαν, ὅμως ἐπὶ τέλους ἀνεῦρον. Δὲν ὑπῆρχε περιθώριον χρόνου, καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην ἀναβολὴν τῆς ἐκτελέσεως τῆς εὐρεθείσης λύσεως, πρὸς περαιτέρω σκέψεις. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀποφασιν, προέβησαν ἀμέσως εἰς τὴν ἀποστέγασιν τοῦ Μεγάρου, καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ συσσωρεύσεως, ἐπὶ τῆς ἀνοικτῆς πλέον στέγης, ὀλίγων σάκκων τσιμέντου, διὰ νὰ διδῆται οὕτως ἡ ἐντύπωσις, ὅτι εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἡ κατασκευὴ τοῦ ὁρόφου. Κατόπιν τούτου ἡ ἐπὶ τῆς παραλαβῆς τοῦ κτιρίου Ἐπιτροπὴ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἀπεφάνθη ὅτι τὸ Οἶκμα εἶναι ἀκατάλληλον καὶ ἡ ἐπίταξις του ἀπετράπη. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἐτέθησαν συγχρόνως εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰ μεγάλα μέσα... τὸ ΜΠΛΕΙΣ. Οὐδόλως πρέπει σήμερον νὰ παραγνωρίζηται ὅτι, διὰ τὴν παλεμικὴν ἐκείνην περίοδον καὶ μετὰ τὴν ἀνθελληνικὴν μάλιστα ψύχωσιν ἣτις ἐπεκράτει τότε εἰς τοὺς Τούρκους, τὸ ἐγχείρημα ἦτον λίαν ἐπικίνδυνον, ἦρκει δὲ ἡ καταγγελία οἰουδήποτε ὅτι ἡ ἀποστέγασις ἐγένετο σκοπίμως μετὰ τὴν εἰδοποίησιν τῆς ἐπίταξεως, διὰ νὰ ὀδηγηθῶσιν οἱ διατάξαντες αὐτὴν ἐνώπιον Ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσματος. Καὶ ὅμως τὸ ἀπετόλμησαν. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν παράδοσις τῶν ταγῶν τῶν ὑποδοῦλων, παρ' ὅλας τὰς ἐπιδεικνυόμενας ἐνίοτε ὑπ' αὐτῶν ἀνθρωπίνας ὀδυναμίας, ἦτοι ἡ συμμόρφωσις των πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας μας «Τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων».

Εἰς πολλὰς ἐπισήμας ἐκδηλώσεις τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἡ παρουσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου προσέδιδεν ἐξαιρετικὴν αἴγλην καὶ μεγαλοπρέπειαν.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Ἐκτὸς τοῦ Φιλολογικοῦ ὑπῆρχον εἰς πλείστας Κοινότητας διάφοροι Σύλλογοι, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ δραῖσις περιορίζετο ἐντὸς τῆς οἰκείας ἐκάστου

Κοινότητος. Οὔτοι διωργάνωνον: διαλέξεις, νυκτερινὰ μαθήματα διὰ τὰ ἄπορα ἐργαζόμενα ἢ μὴ παιδιὰ, ὀρχήστρας πνευστῶν ἢ ἐγχόρδων ὀργάνων, φωνητικὴν Μουσικὴν κ.ἄ.: ὑπῆρχον ἀκόμη καὶ χοροδιδασκαλεῖα, διατελοῦντα ὁμῶς ὑπὸ αὐστηρῶν παρακολούθησιν μέλους τοῦ Διοικ. Συμβουλίου. Διέθετον ἐπίσης Ἀναγνωστήρια, Βιβλιοθήκας, Αἴθουσας ἐορτῶν καὶ θεατρικῶν παραστάσεων, Λέσχας Ψυχαγωγίας τῶν μελῶν των, αἵτινες ὁμῶς δὲν ἐξετρέποντο τοῦ πραγματικοῦ σκοποῦ των, ἵνα καταλήξωσιν εἰς Χαρτοπαικτικὰ Κέντρα.

Εἰς τὴν Πόλιν εἶχομεν ἐπίσης Γυμναστικοὺς Σὺλλόγους, διαθέτοντας ἀθλητὰς βελτιωμένων ἐπιδόσεων, ὡς καὶ Ποδοσφαιρικοὺς τοιοῦτους, οἵτινες εἶχον ἰσχυροτάτας ὁμάδας, αἱ ὁποῖαι δὲν διηγωνίζοντο μόνον με ἄλλας τοιαύτας ὁμογενῶν Σὺλλόγων, ἀλλὰ καὶ με τὰς ἰσχυροτάτας Τουρκικὰς, ὡς ἢ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Λυκείου τοῦ Γαλατᾶ Σεραΐ, τοῦ Μπεςικ - Τάς, τοῦ Φενέρ Μπαξέ καὶ τῆς μοναδικῆς ἀγγλικῆς τοῦ Μόδα. Αἱ τοιαῦται συναντήσεις δὲν διωργανοῦντο, ὅπως σήμερον, ἀπὸ ΕΠΟ κλπ. διότι δὲν ὑπῆρχον τότε παρόμοιαι ὀργανώσεις, ἀλλὰ, ἕνας Σὺλλογος, διὰ μιᾶς ἀπλῆς ἐπιστολῆς προσεκάλει τὸν ἀντίπαλον καὶ ὁ ἀγὼν ἐλάμβανε χώραν κατὰ τὴν συμπεφωνημένην ἡμέραν, ὥραν καὶ εἰς τὸν προκαθορισθέντα τόπον. Ἐκ τῶν ἡμετέρων, ὁ καλύτερον ὀργανωμένος Σὺλλογος ἦτο ὁ Γυμναστικὸς τοιοῦτος τῶν Ἰαταούλων «ΗΡΑΚΛΗΣ», ὅστις διέφθετε καὶ ἰσχυροτάτην ποδοσφαιρικὴν ὁμάδα. Ὑπῆρξαν Κων)πολίται ἀθληταὶ στίβου λαβόντες μέρος εἰς Πανελληνίους ἀγῶνας με τιμητικὰς ἐπιδόσεις. Τὸ ποδόσφαιρον τότε εἰς τὴν Ἐλευθέραν Ἑλλάδα εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πιθανὸν νὰ μὴ ἔφθανε τότε τὸ Ἐκατομμύριον, ἢ στατιστικῆ ἄλλως τε ἦτο τελείως ἄγνωστος, πάντως ἢ Γεωγραφία εἰς τὸ Δημιωτικὸν μᾶς ἐδίδασκεν ὅτι οὗτος ἀνήρχετο μόνον εἰς 800.000. Τὸ ὁμογενές ὁμῶς στοιχεῖον, κατὰ σύγχρονον δῆλωσιν τοῦ Πατριάρχου, ὑπερέβαινε τὰς 300 χιλ. ἦτοι, ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ τρίτου τοῦ συνόλου. Οἱ Τοῦρκοι, με τοὺς ὁποίους συνυπολογίζονται ὅλοι οἱ μουσουλμάνοι, ἦτοι: Ἀραβες, Κοῦρδοι, Λαῶι κ.ἄ. μόλις ἀνήρχοντο εἰς 550.000 οἱ δὲ ὑπόλοιποι, κατὰ σειρὰν πληθυσμοῦ, Ἀρμένιοι, περὶ τοὺς 50 - 55 χιλ., Ἑβραῖοι, Ἀθίγγανοι καὶ Εὐρωπαῖοι. Οἱ τελευταῖοι ἦσαν κυρίως ὑπάλληλοι τῶν Πρεσβειῶν καὶ Προξενείων μετὰ τῶν οικογενειῶν των, ὡς καὶ ἐλάχιστοι ἔμποροι καὶ ἐπιστήμονες, χωρὶς νὰ λησμονῶμεν καὶ τοὺς Ἰησοῦιτας μοναχοῦς. Ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ ἀξιαματικούς, μετὰ τῶν οικογενειῶν των, δεδομένου ὅτι ἡ Πόλις ἦτο τότε πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, ἢ δὲ ἐπ'ἀνδρωσις τῶν Ὑπουργείων, τῶν ἐνόπλων

δυνάμειον, τῆς Ἀστυνομίας καὶ ὅλων τῶν Δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἐγίνετο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Τουρκῶν, εἶναι δὲ ἀμφίβολον ἐὰν ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτῶν 10)ο ἐκ τῶν λοιπῶν ἐθνοτήτων. Συνεπῶς ἐλάχιστον ποσοστὸν ἀπέμενον ἐκ τῆς κυριάρχου ἐθνότητος διὰ τὰ ἐπιδοθῆναι εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸ ὅποιον ὅμως οὐδόλως τοὺς προσήλκε, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ἐργατικότητα καὶ δραστηριότητα, ἐπίσης δὲ ἐπιτηδειότητα καὶ ταχεῖαν προσαρμογὴν πρὸς τὰς μεταβαλλομένας ἐκάστοτε συνθήκας, ἰδιότητος ἀσυμβιβάστους πρὸς τὸν νοχελῆ χαρακτῆρά των, ἦτοι, τὸ γνωστὸν τουρκικὸν «ραχατλίκι». Ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ὁμογενὲς στοιχεῖον διεξῆγε σχεδὸν μονοπωλιακῶς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὸ ὅποιον ἀντιμετώπιζεν, ὡς ἀνταγωνιστάς, τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἑβραίους, κατὰ μείζονα λόγον, διότι οὗτοι ἦσαν περισσότεροι τῶν Εὐρωπαϊῶν ἀνταγωνιστῶν μας, δηλ. τῶν Γερμανῶν, Γάλλων, Ἑγγλων καὶ Αὐστριακῶν - Τσέχων, διὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ ἐπικρατεστέρα πασῶν. Ἐπίσης εἰς τὴν βιομηχανίαν, καὶ τὴν βιοτεχνίαν, εἶχομεν ἀπόλυτον τὴν ὑπεροχὴν, καθὼς καὶ εἰς τὰ ἐπιτηδειότητα ἀπαιτοῦντα χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα, κτίστου, ξυλουργοῦ, ζωγράφου κ.ἄ. εἰς τὰ ὅποια οἱ τυχὸν ἀπασχολούμενοι Τουρκοὶ ἦσαν ἀπλοῖ ἐργάται.

Οἱ περίφημοι Σαράφηδες τοῦ Μπαλοῦκ Παζάρ τῆς Πόλης καὶ τοῦ Χαβιάρόχανου τοῦ Γαλατῆ ἦσαν οἱ πλεῖστοι Ἑλληγες μὲ ὀλίγους, ἀλλὰ σκληροὺς ἀνταγωνιστάς των, τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Ἀρμενίους. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὸ κύριον ἐπάγγελμά των, ἀρκοῦμενοι, εἰς τὰ ἐκ τῆς ἐπικαταλλαγῆς κέρδη, ἀλλ' ἐπεξέτεινον τὴν δραστηριότητά των καὶ εἰς ἄλλους ἐπικερδεῖς κλάδους, ὁ κυριώτερος τῶν ὁποίων ἦτο ἡ προεξόφλησις μισθῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ συνταξιούχων, διότι εἰς τὴν Σουλτανικὴν Τοιρκίαν οἱ μισθοὶ δὲν κατεβύλλοντο κανονικῶς καὶ ἐνῶ εὐρισκόμεθα π.χ. εἰς τὸ 1907, καθιστέρει ἡ πληρωμὴ ἐκ τοῦ 1902 δύο μηνιαίων μισθῶν, τοῦ 1903 τεσσάρων, τοῦ 1904 οὐδενός, τοῦ 1905 πέντε. Κατὰ λογικὴν σειρὰν ἔπρεπε νὰ πληρωθῶσι πρῶτον οἱ παλαιότεροι, μετὰ οἱ ἀμέσως ἐπόμενοι κ.ο.κ. ἐπενέβαινον ὅμως «αἱ ἀόρατοι δυνάμεις» καὶ προηγούντο οἱ μισθοὶ τοῦ 1905. Ἐν προκειμένῳ δὲ ἀόρατοι δυνάμεις ἦσαν οἱ πλέον ἰσχύοντες τῶν προεξοφλητῶν. Εἰς τὰς τοιαύτας προεξοφλήσεις τὸ κρατούμενον ποσοστὸν ἀνήρχετο καὶ μέχρι τοῦ 50)ο τοῦ μισθοῦ, τὸ ὅποιον οἱ ἀτυχεῖς δημόσιοι ὑπάλληλοι ἐδέχοντο εὐχαρίστως νὰ καταβάλωσι, θεωροῦντες μάλιστα τοὺς τοιοῦτους ἀσχροκερδεῖς ὡς εἰρηγέτας των, διότι ἐφοβοῦντο μήπως τὸ ἔνδοξον νοβλέτι δὲν πληρώσῃ ποτὲ τοὺς ἀντιστοίχους μισθοὺς.

Οἱ ἀνατολίται Τουρκόφωνοι ὁμογενεῖς εἶχον ἰδιαιτέραν προτίμησιν εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Παντοπῶλου, ἐπιδεικνύοντες καὶ διαφημίζοντες μὲ ἰδιαιτέραν γλυκύτητα τὸν ἐκ Καισαρείας «παστουρμαῖν», θεωρούμενον ὡς ἰδιαιτέρον τοπικόν των ἔδεσμα. Ἡ μυρωδιὰ τοῦ παστουρμαῖ, διὰ πάντα ἀμήτηον, ἦτο ἀποκρουστικὴ, δι' αὐτοὺς ὅμως... κυριολεκτικῶς μεθυστικὴ!

Μέγα μέρος τῶν ἐκ τῶν εὐφορωτάτων πεδιάδων τῆς Ἀνατολῆς σιτηρῶν, διωχετεύετο μέσῳ τῶν ὁμογενῶν ἐμπόρων τῆς Κων)πόλεως, διότι εἰς τὰ μικρὰ ἢ μεγάλα κέντρα τοῦ Ἐσωτερικοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἕλληνες, προτιμώμενοι τῶν ὁμοθρήσκων των ὑπὸ τῶν Τούρκων γεωργῶν, συνεκέντρωνον ταῦτα καὶ τὰ διεθίβαζον εἰς τοὺς ἐν Κων)πόλει ὁμοεθνεῖς των ἐμπόρους. Τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης συγκεντρώσεως κέρδη τῶν ὁμογενῶν ἦσαν πολλά, διότι, ἐκτὸς ἄλλων διευκολύνσεων, παρεῖχον εἰς τοὺς γεωργοὺς προκαταβολὰς πολὺ πρὸ τῆς συγκαμιδῆς.

Τοὺς πολλοὺς κήπους τῆς Πόλης καὶ τῶν Πρoαστιῶν τοῦ Βοσπόρου, κατὰ πλειοψηφίαν, Ἕλληνες τοὺς ἐκαλλιέργουν, οἱ ἴδιοι δὲ ἦσαν καὶ πωληταὶ τῶν προϊόντων των. Οἱ κηπουροὶ τῆς Πόλης προσελάμβανον τοὺς ὑπαλλήλους των δι' ἐν ἑξάμηνον, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου μέχρι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου μέχρι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, παρεδέχοντο δὲ ὅτι τὰ ἔξοδα τοῦ ἡμίσεως ἔτους τὰ ἐκέρδιζον ἀπὸ τὰ μούρα, τοῦ δὲ ἑτέρου ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ «μαῖντανου»... Ἴσως ἀπίστευτον, ἀλλ' ἀληθές.

Εἰς τὸν τομέα τῶν ἀρτοποιῶν οἱ Ἑπειρωταὶ κατεῖχον τὴν ὑπεροχὴν, οἱ δὲ Χίοι ἠκολούθουν, εἰς μεγάλην ὁμῶς ἀπ' ἐκείνους ἀπόστασιν.

Ἡ Λυτικὴ Μακεδονία καὶ ἡ Αἰτωλο - Ἀκαρνανία διωχέτευον πρὸς τὰ ἐκεῖ μέρος τῶν τέκνων των, ἐνῶ ἡ Θράκη, ὡς ἐκ τῆς ἀμέσου γεωγραφίας της, ἔστειλε πολλοὺς τῶν κατοίκων της εἰς τὴν Ἐπτάλοφον, τὰ δὲ ποικίλα καὶ ἄφθονα προϊόντα της, τὸ κρασί τοῦ Μυριοφύτου, τὸ Γιαούρι τῆς Σηλυβρίας, ὁ τελεμὲς τῶν 40 Ἐκκλησιῶν, τὸ κασέρι τοῦ Αἴμου καὶ ἄλλα, εἶχον ὡς κύριον, ἀν μὴ ἀποκλειστικόν, τόπον καταναλώσεως τὴν Πόλιν. Τὸ λάδι προήρχετο κυρίως ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην καὶ τὰς Κυθωνίας, τὰ ἐσπεριδοειδῆ ἀπὸ τὴν Χίον καὶ τὴν Γιάφαν, ἰδίως τῆς δευτέρας, ἦσαν περίφημα τὰ ὁμώνυμα πορτοκάλια της. Ὅλων αὐτῶν τῶν προϊόντων, πλὴν τῶν τῆς Γιάφας, παραγωγοὶ ἦσαν Ἕλληνες.

Μὲ τὴν θάλασσαν, ἐκτὸς τῶν ἐκ Πόντου Λαζῶν, οἱ ὑπόλοιποι Τούρκοι δὲν εὐρίσκοντο εἰς ἀρμονικὰς σχέσεις, διὰ τοῦτο, ὡς γνωστόν, πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21, προσελάμβανον βιαίως ὡς πληρώματα τῶν πολεμικῶν των πλοίων Ἕλληνας ναύτας, τοὺς ὁποίους, ἀρνούμενους νὰ προσφέρωσιν ὑπηρεσίας, τοὺς προσέδενον εἰς τὰς θέσεις των διὰ νὰ ἐργάζωνται ἐκόντες ἄκοντες.

ΠΕΡΙΗΓΗΤΑΙ

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἐξωτερικὸς τουρισμὸς, ὅπως οὗτος νοεῖται σήμερον, δὲν ἐξησκαίετο ὑπὸ τῶν Κων)πολιτῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπτάλοφου ἐγνώριζον καλῶς τοὺς ξένους περιηγητάς, ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐθεωροῦντο τότε μόνον οἱ Ἀγγλοὶ λόρδοι καὶ οἱ πρίγκιπες τῶν δολλαριῶν, ἦτοι

οἱ ἄνθρωποι τῶν μεγάλων εἰσοδημάτων, τοὺς ὁποίους μὲ πολλὴν ἀγωνίαν ἀνέμενον, ἰδίως οἱ πωληταὶ τῶν ἐξαιρετικῆς ποιότητος Ἀνατολικῶν ταπήτων, τῶν ἀρχαιολογικῆς ἀξίας ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων ἡ πώλησις δὲν ἐθεωρεῖτο τότε ὡς Ἀρχαιοκαπηλεία, καὶ τῶν πολυτίμων κοσμημάτων, τῶν συσσωρευμένων, ὡς προεξετέθη, κυρίως εἰς τὸ Τσαρσί. Οἱ σπάνιοι πρὸς «τὴν Ἑσπερίαν» ταξιδιῶται τῆς Πόλης, μετέβαινον ἐκεῖ διὰ λόγους σπουδῶν, ἰδίως τῆς Ἱατρικῆς, διὰ τὰς ἐμπορικὰς τῶν ὑποθέσεις ἢ διὰ τὰ φῶτα κορυφαίων ἱατρῶν. Ἐλάχιστα ταξίδια ὁμογενῶν ἐπραγματοποιοῦντο πρὸς Ἀθήνας καὶ τὰνάπαλιν, ἐνῶ συνηθέστερον ἐταξίδευον «πρὸς ψυχικὴν θεραπείαν των» μεταβαίνοντες διὰ προσκύνημα τῶν Ἁγίων τόπων. Οἱ μὲν Χριστιανοὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, οἱ δὲ Μουσουλμάνοι εἰς τὴν Μέκκαν. Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότεροι οἱ τόποι ἀνῆκον εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπρόκειτο περὶ ἐσωτερικοῦ τουρισμοῦ. Ὁ ὑπλόκοπος ἐσωτερικὸς τουρισμὸς περιορίζετο εἰς τὰ προάστια τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Πριγκιπωννήσων πρὸς παραθερισμὸν κατὰ τοὺς τρεῖς θερινοὺς μῆνας, διότι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη δεκαήμερου τοῦ Σεπτεμβρίου ἤρχιζον τὰ τακτικὰ μαθήματα τῶν Σχολείων, χωρὶς ὅμως οὗτος νὰ προσλαμβάνῃ γενικὸν χαρακτήρα, διότι οἱ παραθερίζοντες Κων)πολίται δὲν ἔφθανον κἂν τὸ 10ο), ἢ δὲ ὑπάρχουσα τακτικωτάτη συγκοινωνία μὲ τοὺς τοιοῦτους τόπους παραθερισμοῦ δὲν ἠμποδίζε τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐργαζομένους νὰ μεταβαίνωσι κανονικῶς εἰς τὰς ἐργασίας των. Ὁ θεσμὸς τῶν ἀδειῶν ἦτο τότε τελείως ἄγνωστος.

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑΙ Εἰς τὸ Τσαρσί

Ἀφοῦ παρεθέσαμεν μέχρι τοῦδε διαφόρους τύπους, σκηνάς, συνηθείας καὶ ἄλλα γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῆς Πόλης, μὲ πολλὰς ἐνίοτε παρεκβάσεις, ἀσχέτους φαινομενικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ παρόντος, ἀπαραιτήτους ὅμως πρὸς σχηματισμὸν πλήρους καὶ πλέον ἀντικειμενικῆς περὶ αὐτῆς γνώμης καὶ ἐπειδὴ θεωρῶ «τὸν φόρον τοῦ Ταύρου ἢ Θεοδοσίου», τὸ Τσαρσί δηλ. ὡς σπουδαιότατον Βυζαντινὸν μνημεῖον, συνεχίζω τὰς παρεκβάσεις, μὲ λεπτομερῆ περιγραφὴν του, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐπιχειροῦντες μὲ τὸν ἀναγνώστην περιήγησιν εἰς τὸ δαιδαλώδες ἐσωτερικὸν αὐτοῦ.

Δέον νὰ τονισθῇ ἐν προομίῳ ὅτι ὁ μὴ εὐτυχήσας νὰ τὸ ἐπισκεφθῇ εἶναι ἀδύνατον νὰ σχηματίσῃ ἀπὸ διηγήσεις μόνον, ἀκριβῆ ἀντίληψιν τοῦ ἐσωτερικοῦ του, πολὺ δὲ περισσότερον, μεταβαίνων ἐκεῖ, νὰ τὸ περιηγηθῇ ἄνευ ὁδηγοῦ, χωρὶς νὰ χάσῃ τὸν προσανατολισμὸν του. Πάντως ὅμως ἐλπίζω ὅτι κατόπιν προσεκτικῆς ἀναγνώσεως τῶν κατωτέρω, θὰ δυνηθῇ, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, νὰ ἐννοήσῃ τί περίπου εἶναι, ἐσωτερικῶς, τὸ ἐν λόγῳ Μνημεῖον τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Τοῦτο ἔχει δέκα τοῦλάχιστον κυρίας καὶ δευτερευούσας ἐξόδους, πρὸς

όλας τὰς κατευθύνσεις. Ὡς κυριωτέραν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν πρὸς τὸ Μαχμουὺδ Πασᾶ τοιαύτην, καὶ ἀκολουθῶσ τὴν πρὸ τοῦ Βεγιαζήτ, ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἡ στάσις τοῦ τράμ, ἥτις ὡς ἐκ τούτου ὀνομάζεται «Στάσις Ἐσαρσί Καποῦ» ἀποτελοῦσαν μάλιστα τὴν κυριωτέραν πρὸς τὸ Κοντοσαλί Πύλην, καὶ ἄλλας πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις. Διὰ τὸ περίφημον αὐτὸ Ἐσαρσί, ἀξίζει πράγματι νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰδικώτερον.

Τὸ Ἐσαρσί ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μου μεγάλη ἐκπλήξις καὶ ὁ πολὺς θαυμασμός μου, ὅταν, ἐνδεκαετῆς μόλις, ἔφθασα τὸ πρῶτον εἰς τὴν Πόλην. Ἐξεπλάγην ἀπὸ τὸ συνωσιζόμενον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν του πλῆθος ἀνθρώπων, ἐπίσης διὰ τὴν ἰκανότητα καὶ ἐπιτηδειότητά των ὅπως κυκλοφοροῦσι μὲ τὴν βεβαιότητα «ὅτι δὲν θὰ χάσουν τὸν δρόμον των» καὶ μὲ πολὺν τρόπον καὶ ἀπαγοήτευσιν συνάμα ἐσκεπτόμην «ὅτι ἐγὼ χωρὶς συνοδὸν δὲν θὰ κατόρθωσα ΠΟΤΕ νὰ εὑρω ἐκεῖ τὸν δρόμον μου, καὶ ὅτι, δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον, τοῦτο θὰ ἦτο τελείως ἀκατόρθωτον». Παιδικὴ πρᾶγματι ἀφέλεια!.. Δὲν κατόρθωσα τὸ μυαλοιδάκι μου νὰ σκεφθῆ τότε ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ μὲ τὴν ἀσφάλειαν καὶ αὐτοπεποίθησιν διὰ τὸν ἀκριβῆ προσανατολισμὸν των κυκλοφοροῦντες, δὲν ἐφαίνοντο ὡς ἐξαιρετικὰ πνεύματα!..

Ἄς ἀρχίσωμεν ὅμως πλεόν τὴν ἐσωτερικὴν περιουσίαν καὶ περιγραφὴν τοῦ συγχρόνου αὐτοῦ Λαβυρίνθου, διότι τὸ Ἐσαρσί εἶναι ἕνας πολυδαίδαλος τοιοῦτος, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου, ὁ ἀδαῆς καὶ πρωτόπειρος τῶν ἀπειρῶν καὶ πολλαπλῶς διασταυρουμένων διαδρόμων του, εἶναι εὐκολώτατον νὰ περιπλανηθῆ καὶ παραπλανηθῆ συγχρόνως. Ἐν προκειμένῳ δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθῆσῃ τις τὴν περίφημον συμβολικὴν τοῦ ἀλησιμονήτου καθηγητοῦ μου Δελήστοβιτς «Θάρος, νέε μοι, θάρος καὶ μάλιστα θράσος», διότι ἐκείνη ἦτο ἴσως ὠφέλιμος διὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ξένης γλώσσης, ὅχι ὅμως εἰς τὴν προσπάθειαν ὅπως ἐπιτύχῃ τὸν ποθοῦμενον προσανατολισμὸν, ὅταν διασχίζεις τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φόρου τοῦ Ταύρου, καθύσον εἰς αὐτὸν, προσριζόμενος διὰ τὸ Μαχμουὺδ Πασᾶ, θὰ εὑρίσκετο εἰς τὴν πρὸς τὸ Σερασκεράτον ἔξοδον κ.ο.κ. Δεδομένου ὅτι, ὡς ἐλέχθη, ὡς κεντρικώτερα εἴσοδος δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ ἐκ τοῦ Μαχμουὺδ Πασᾶ τοιαύτη, ἂς ἀρχίσωμεν ἐκείθεν τὴν περιήγησίν μας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ συγχροτήματος. Ἡ λέξις, «συγκρότημα» δὲν ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα, διότι τὸ οἰκοδόμημα, δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα αὐτοτελῆ, ἔστω καὶ συνεχόμενα, κτίρια, ἀλλ' ἀπὸ ἓν ἐνιαῖον σύνολον. Πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου, ὑπάρχουσι, διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν, τὰ Προπύλαια!.. Ἄς τιμήσωμεν μὲ αὐτὴν τὴν προσωνομίαν ἕνα ἄνευ ἴχνους τέχνης τοῖχον, μὲ μίαν μεγάλην κεντρικὴν ξυλίνην θύραν καὶ ἀνὰ μίαν ἐκατέρωθεν μικρὴν τοιαύτην. Τὰ ἐν λόγῳ πομπωδῶς ἀσκηθέντα «Προπύλαια» περιλαμβάνουσιν ἀναγκαστικῶς ἐντὸς τοῦ φρουρουμένου χώρου τοῦ Ἐσαρσιού καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εὑρισκόμενα Καταστήματα, ἦτοι: Χρυσοχοεῖα, ὡς καὶ τοιαῦτα ἄλλων ἐπαγγελμάτων. Ὁ περιλειόμενος αὐτὸς

χῶρος μήκους 50 περίπου μέτρων καὶ πλάτους πέντε, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον του κλείει μὲ ἄλλην ξυλίνην κεντρικὴν θύραν καὶ ἀνά μίαν στενήν ἐκατέρωθεν. Μόλις διέλθομεν τὴν ἐσωτερικὴν Πύλην τῆς κεντρικῆς ἐκ τοῦ Μαχμουδ Πασᾶ εἰσοδοῦ, ἔχομεν ἐκατέρωθεν καταστήματα πωλήσεως διαφόρων ἐμπορευμάτων, ἦτοι: ψιλικῶν, ὑφασμάτων, λαϊκῆς μᾶλλον καταναλώσεως, καθὼς καὶ δύο - τριῶν Χρυσοχοείων. Εἰς ἀπόστασιν 20 - 25 μέτρων ἀπὸ τῆς εἰσοδοῦ καὶ εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως ἑτέρων δύο ὁδῶν, ἀντιθέτου κατευθύνσεως, ὅπου σχηματίζεται ἓν (Γ'), εἰς τὴν ἄνω γραμμὴν τοῦ (Τ) ὑπάρχει μεμονωμένον ξυλινον κατάστημα, κοβουκλοειδοῦς κατασκευῆς, ἀραβοτουρκοικῶν ρυθμῶν, ἀκαλαισθητον, διαθέτον γλυκίσματα τουρκοικῆς ζαχαροπλαστικῆς, μαλεμπί, ταοῖν - γκιοκσοῦ, καζᾶν - τιπὶ καὶ ἄλλα ἀνατολικῆς τέχνης καὶ γούστου. Παρὰ τὴν βασίμως ἀμφισβητουμένην καθαριότητα τῶν ἐν αὐτῷ πωλητῶν καὶ πωλομένων, σκευῶν καὶ ἐπίπλων, τοίχων καὶ δαπέδου, ἐν τούτοις ἡ πελατεία του ἀνήκει εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, συμπεριλαμβανομένων καὶ πολλῶν ξένων οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦσι, προφανῶς, ὅπως γνωρίσωσι τὴν ζωὴν τῆς Κων)πόλεως καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς πτυχὰς καὶ ἐκδηλώσεις. Μετὰ δύο μόλις βήματα πρὸς τὰ ἄριστερά, εὐρίσκεισαι πρὸ δύο ὁδῶν σχηματιζουσῶν ὀρθὴν γωνίαν, ἡ μὲν δεξιὰ σου, μᾶλλον σκοτεινὴ, ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα, καλύπτεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς, ἀπὸ στοᾶς, ὑποστηριζομένης ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς κιόνων, ἀνάγεται δὲ τὸ τμήμα τοῦτο εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν. Ἡ πρὸς αὐτὴν κάθετος εἶναι μία πολυάνθρωπος ἐμπορικὴ ὁδός, μέ, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς καὶ καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος, Χρυσοχοεῖα, τῶν ὁποίων οἱ καταστηματαῶχαι εἶναι κατὰ πλειοψηφίαν ἀρμένιοι, εἰς δευτέραν δὲ μοῖραν ἀκολουθοῦσιν οἱ Ἕλληνες. Ὁ πλοῦτος τῶν καταστημάτων αὐτῶν εἶναι σημαντικώτατος, αἱ δὲ τιμαὶ τῶν εἰς αὐτὰ ἐκτεθειμένων χρυσῶν κοσμημάτων, ἀρίστης τέχνης, ὡς καὶ διαφόρων πολυτίμων λίθων, εἶναι φυσικὰ ἀπρόσιτοι καὶ εἰς μεσαιᾶς ἀκόμη δυναμικότητος θαλάντια. Μεταξὺ τῶν Χρυσοχοείων παρεμβάλλονται ἐλάχιστα μόνον καταστήματα ἄλλων ἐπαγγελημάτων, διότι τὰ ἐνοίκια τῆς ὁδοῦ ταύτης εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἐπομένως ἀπρόσιτα δι' ἐπαγγέλματα μὴ τόσοσιν ἐπικερδῆ ὅσον τὸ τοῦ Χρυσοχοῦ. Ὡς γνωστὸν δέ, ὅπου εὐρίσκονται, κατὰ μεγάλην πλειονότητα, καταστήματα ἀποκλειστικῶν τινος ἐπαγγέλματος, δυσκόλως παρεμβάλλονται ἄλλα, διαφόρων τοιοῦτων, διότι, ὡς ἐν προκειμένῳ, χρυσοχοὶ θὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἐνοικίασίν των προσφέροντες ὑπερβολικὰ μισθώματα, διὰ νὰ μὴ χάσωσι, κατὰ τὴν ἐμπορικὴν ἔκφρασιν, «τὴν πιάτσαν των». Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἦτο ἡ κυρία εἰσοδος τῶν περιηγητῶν, κατὰ τὴν παλαιὰν ἰδίως ἐποχὴν, ὅποτε ἡ ἰδιότης τοῦ περιηγητοῦ ἀπεδίδοτο μόνον εἰς πολυταλάντους Ἄγγλους καὶ Ἀμερικανούς, διὰ τοῦτο τὸ προσοδοφόρον ἐπάγγελμα τοῦ Χρυσοχοῦ (= κονιουμτζῆ) καὶ ἀδαμαντοπώλου, κατέλαβε τὰ καταστήματα τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἦτις, ἐθεωρεῖτο, ὡς πράγματι συνέβαινε, ἡ πλέον κατάλληλος

προθήκη δι' ὀλόκληρον τὸ Τσαρσί. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, οἱ περὶ ὧν πρόκειται ἐπαγγελματίαι ἐπλήρωνον τὰ ἀκριβώτερα ἐνοίκια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἥτις ἀνάγεται εἰς τὴν πρὸ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου περίοδον, τὰ ὅποια, ἐνοίκια, ἐν σχέσει μὲ τὰ σημερινά, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς διαφορᾶς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἦσαν ὑπερβολικά.

Προχωροῦντες περαιτέρω διασταυρούμεθα μὲ δύο ἄλλους δρόμους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν δεξιᾶ, εἶναι ἀρκετοῦ μήκους, διακλαδιζόμενος εἰς τὸ τέρμα του, ὑπάρχουσι δὲ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ καταστήματα διαφόρων ἐπαγγελμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐστιατόρια διὰ τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα τῶν καταστηματαρχῶν καὶ λοιπῶν συναλλασσομένων ἢ πελατῶν, διότι διὰ τοὺς ἐργαζομένους τῆς Πόλης δὲν ὑπῆρχε μεσημβρινὴ ἀνάπαυσις, αἱ δὲ κατοικίαι τῶν εὐρίσκοντο πολὺ μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐπαγγελματικῆς τῶν ἀπασχολήσεως, εἰς τὸν Βόσπορον ἢ τὰς Πριγκιπωννήσους, ὡς καὶ εἰς τὰ προάστια τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Κερατίου Κόλπου.

Ἐς σημειωθῆ ἐπίσης ὅτι τῶν Ἑστιατορίων, λαϊκῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τάξεως, ὀλίγοι ἐπαφελούντο, διότι διὰ τοὺς πολλοὺς τὸ ψωμοτύρι καὶ ὁ παστουρμάς ἀποτελοῦσαν πλούσιον μεσημβρινὸν γεῦμα, ὅπως δι' ἄλλους, ὁ καὶ ἐνταῦθα διαφημιζόμενος «πολιτικός πατσᾶς», παρεῖχε τὴν σχετικὴν ἀπόλαυσιν, ἀντὶ ὀλίγων «μεταλλικίων». Εἰς τινὰ γωνίαν ἢ εἰς τὴν εἴσοδον καταστήματός τινος ὁ καφετζῆς, ὄρθιος, ἀπὸ τοῦ ἀνοίγματος μέχρι τοῦ κλεισίματος τοῦ τσαρσιοῦ, ἔχων προχείρως τοποθετημένον τὸν μπουφέν του, προσφέρει ἀντὶ μιᾶς δεκάρας τὸν τονωτικὸν καφέν ἢ τὸ θερμαντικὸν διὰ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ δροσιστικὸν διὰ τὸ καλοκαίρι ἀρωματικὸν τσαΐ του. Πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν κείνται ἐμπορικὰ καταστήματα νεωτερισμῶν, ψιλικῶν, ὡς καὶ κἀνένα σαράφικον, τὸ ὁποῖον, διὰ τὴν Πόλιν, ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀλλοδαπῶν οἵτινες προερχόμενοι ἀπὸ διάφορα ξένα Κράτη ἐπεσκέπτοντο αὐτήν, ἦτο ἀπαραίτητον καὶ διὰ τὰ πλέον ἀπομεικρυσμένα σημεῖα τῆς Ἑπταλόφου, εἰς τὰ ὅποια ὅμως τοὺς ἀντικαθίστων πολλάκις οἱ «ἀτζέμηδες ἀχτάρηδες», ἐπιδεικνύοντες καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα πολλὴν ἐπιδεξιότητα. Ἡ ἔξοδος τῆς ὁδοῦ ταύτης εὐρίσκεται ἀκριβῶς ἔναντι τῶν δευτέρων «Προπυλαίων» περὶ ὧν εἴπομεν ἀνωτέρω. Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν αὐτῶν, καὶ βαδίζοντες ὀλίγα μόνον μέτρα, 20 - 25 μ., εὐρισκόμεθα εἰς τὴν πλέον πολυσύχναστον καὶ πλέον θορυβώδη ὁδόν. Ἀριστερᾶ καὶ ἀφοῦ προχωρήσωμεν ἄλλα 20 - 25 μ., εὐρισκόμεθα εἰς ἑτέραν ἔξοδον, ἥτις εὐρίσκεται ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς Πύλης τοῦ μεγαλοπρεποῦς τζαμίου, τοῦ Νούρι Ὀσμάνιέ, μὲ εὐρύχωρον αἶθλην, τὸ ὁποῖον ἔχει τέσσαρας μεγαλοπρεπεῖς μινυρέδες. Τὸ πρὸς τὰ δεξιᾶ τμήμα τῆς ὁδοῦ, ἀρκετοῦ μήκους, ἔχει δύο ἐξόδους, αἱ ὅποια δὲν εἶναι ὄραται ἐκ τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον κάμπτεται ἡ ὁδός, ἐνῶ ἡ ἑτέρα ἀποτελεῖ τὸ τέρμα ὁδοῦ καθέτου πρὸς τὴν Κεντρικὴν. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῆς ὁδοῦ τῶν Χρυσοχασιῶν καὶ τῆς πολυσυχνά-

βτου καὶ πολυθορύβου ὡς εἴρηται Κεντρικῆς τοιαύτης, σχηματίζεται διασταύρωσις, διότι ἡ τῶν Χρυσοχοείων ἐπεκτεινομένη καταλήγει εἰς ἄλλην ἔξοδον. Πρὸ τοῦ ὅμως φθάσει τις εἰς αὐτὴν διέρχεται ἀπὸ τὸ πλεόν παρημελημένον τμήμα τῆς Ἀγορᾶς (τσαρσί) ταύτης, εἰς τὸ ὅποιον, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ σιδηρουργεῖα (γύφτικα) εἶναι ἐπίσης ἐγκαταστημένα καὶ σαγματοποιεῖα, ἡ ἐκεῖθεν δὲ ἔξοδος, ὀδηγεῖ πρὸς σφαγεῖα, τὰ ὅποια διὰ τῶν ἀποκρουστικῶν ἀναθυμιάσεών των προδίδουσι μακρόθεν τὴν ἐκεῖ ὑπαρξίν των. Ὁ διαβάτης αὐτοῦ τοῦ τμήματος εἶναι ἄξιος λύτης, διότι ἡ δυσσομία, κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίως μῆνας, εἶναι ἀνωφόρος. Ἡ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὑπαρξίς Σφαγείων, ἀποτελεῖ πραγματικὴν ἀσέβειαν πρὸς τὸ ἐκεῖ πλησίον εὐρισκόμενον ὡραιότατον τζαμί τοῦ Νούρι Ὀσμανιέ.

Τὰ ἐν λόγῳ Σφαγεῖα ἀποτελοῦσι τὴν ἀφετηρίαν ἄλλου τύπου τῆς Πόλης, τοῦ πωλητοῦ βωδινῶν πνευμόνων Τζιερτζή. Οὗτος φέρων εἰς τὸν ὄμιον του, ὀριζοντίως, ξυλίνην ράβδον μήκους 2 - 2½ μέτρων, χρεμᾶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς τὸ ἐμπόρευμά του, περιέρχεται ἐκάστην προΐαν, πλὴν τῶν Κυριακῶν, τὰς διαφόρους συνοικίας, ὅπου τὸν ἀνομένουσιν ἐναγωνίως ἀλλὰ καὶ μὲ ἰώθειον συνάμα ὑπομονήν, αἱ ἀποκλειστικαὶ πελάτιδες του, αἱ γάται. Μόλις οὗτος φανῆ μακρόθεν, σπεύδουν εἰς προῦπάντησίν του καὶ μὲ τὰ «ναζιάρικα νιαουρίσματα των» προσπαθοῦν νὰ τὸν συγκινήσωσιν. Ἄλλ' ἐκεῖνος συγκινεῖται μόνον ὅταν ἡ κυρὰ ἐκίστης δώση τὸ μεταλλικί, ὅποτε ἡ ψιφίνα της μὲ τὸ τζιέρι (= πνευμόνι) εἰς τὸ στόμα σπεύδει μὲ χαρὰν νὰ ἐξαφανισθῆ εἰς «ἀπόμερην γωνιά» διὰ νὰ τὸ καταβροχθίσῃ ἡσυχος, χωρὶς φόβον νὰ τῆς τὸ ἀρπάσῃ ἄλλη διόφιλος. Αἱ ἄλλαι ὅμως, τῶν ὁποίων ἡ κυρὰ δὲν ἐπέδειξε παρομοίαν «γυαλαντομία», συνοδεύουσι μὲ βλέμμα πλήρες θλίψεως τὸν ἀπομακρυνόμενον τζιερτζήν, ἕως ὅτου χαθῆ εἰς τὴν στροφὴν τοῦ δρόμου, ὅποτε ἀπλησιζόμενα πλεόν ἐπανερχονται εἰς τὰ ἴδια, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀποζημιωθῆ ἐκάστη ἄλλως πως, ἀπὸ τὴν τσιγκούναν κυρίαν της. Ἄλλὰ διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν τόσον πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν τῶν Σφαγείων, ὅμοια τῶν ὁποίων ἦσαν ἐγκατεσπαρμένα εἰς πλείστα σημεῖα τῆς Κων(πόλεως), ὡς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν διασταύρωσιν τῆς ὁδοῦ τῶν Χρυσοχοείων καὶ ἀκολουθήσωμεν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ κατεύθυνσιν. Ὁ ἐδῶ συνωστισμὸς καὶ ὁ θόρυβος τῶν πωλητῶν εἶναι τοσοῦτοι, ὥστε ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς συλλάβῃ νοῦς ἀνθρώπου, μὴ εὐτυχήσαντος (!..) νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν. Ὁ θόρυβος δὲν προέρχεται μόνον ἀπὸ τοὺς «κράχτες» τῶν καταστημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ σιγῆνος τῶν πλαυαδίων πωλητῶν, οἵτινες, τοποθετοῦντες εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ τὸ «κινητὸν κατάστημά των»..., καλαθάκι, κἀνιστρον ἢ κᾶτι παρόμοιον, ἢ, περιφερόμενοι ἄνω κάτω φέροντες ἐπὶ τοῦ ὅμου των ἢ κρατοῦντες ἀνὰ χεῖρας μερικὰ μανδύλια ἢ δύο - τρία τεμάχια θαμβακεροῦ γυναικείου ὑφάσματος κατωτέρως ποιότητος, διαφημίζουσι μὲ ὄσσην διαθέτουσι «δύναμιν τῶν πνευμόνων των» τὰ «φθηνὰ ἐμπορεύματά των (= οὐτζοὺς μαλλάρ). Δεδομένου δὲ ὅτι

γνωρίζουσιν ὅτι οἱ τυχόν πελάται των θὰ εἶναι δι' αὐτοὺς τελείως ἐφήμεροι καὶ οὐδέποτε θὰ ἐπανεέλθωσιν οἱ ἴδιοι διὰ δευτέραν φοράν, προσπαθοῦσι «νά ἀρπάξωσι» κυριολεκτικῶς τὰ χρήματα ἀπὸ τὰ θυλάκιά των, παλοῦντες εἰς αὐτοὺς τὰ εὐτελέστατα εἶδη των, εἰς τιμᾶς... «ὅπου τοὺς πιάσουν!». Ἐὰν εἶχες τὴν ἀτυχίαν νὰ ἐρωτήσης διὰ τὴν τιμὴν εἶδος τινὸς ἢ ἀπλῶς ρίψης εἰς κάτι «θλέμμα συμπαθείας...» δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀπαλλαγῆς τοῦ πωλητοῦ του, ἐφόσον δὲν γνωρίζεις «τὴν τακτικὴν του» ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ζητούμενης τιμῆς. Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀντιπροτείνεις τιμὴν, ἢ ὁποῖα πιστεύεις ὅτι εἶναι τελείως παράλογος, ὡς ὑπερβολικὰ χαμηλὴ, ἐνῶ, δυστυχῶς, διὰ τὸν ὑποηήφιον πελάτην - θῦμα, συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Διότι, ἂς μὴ θεωρηθῆ δὲ τοῦτο ὑπερβολικόν, ἀφοῦ συνέβη εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον, εἶδος διὰ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐζητήθησαν ἀρχικῶς 25 γρόσια, μᾶς ἐπωλήθη μόνον ἀντὶ 6. Ἄς φαντασθῆ τις μὲ πόσιν ταχύτητα ἐμειοῦτο ἡ ζητούμενη τιμὴ. Κατόπιν τῆς ἀποκτηθείσης πείρας καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐξευτελεστικῆς τιμῆς τῶν 6 γροσίων ἐζητήσαμεν τὴν περαιτέρω ἐλάττωσίν της, ἀλλ' ἄνευ δυστυχῶς ἐπιτυχίας!.. Δικαίως τὸ γεγονός θὰ φανῆ ἀπίστευτον, διότι ὁμολογῶ ὅτι καὶ ἐγώ, μὴ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος, δὲν θὰ τὸ ἐπίστευον ἐὰν μοῦ τὸ διηγοῦντο. Ἐν τούτοις μᾶς συνέβη κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος 1910. Ἡ πολυθόρυβος αὕτη ὁδός, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ ὁδὸς Ἐρμού τοῦ «Φόρου Ταύρου» ἐφόσον, κατὰ τὸ πλεῖστον, περιλαμβάνει καταστήματα εἰδῶν νεωτερισμοῦ, χωρὶς θέβαια πολλὰς ἀξιώσεις ποιότητος. Ἐὰν οἱ ἔμποροι τοῦ Τσαρσιοῦ ἐγνώριζον τὸν τοιοῦτον παραλληλισμὸν, μήπως θὰ ἐθεώρουν ἐπιβεβλημένον νὰ καταστήσωσι πλέον... ἀξιοπρεπεῖς τὰς τιμᾶς των; ἀλλ' ἀσφαλῶς ὄχι καὶ τὴν ποιότητα! Εὐτυχῶς ὁμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διανοηθῶσι παρόμοιον ἐξευτελισμὸν τῆς ὁδοῦ Ἐρμού τοῦ Ἄστεως τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς ἢ τοῦ Φραγκαμαχαλά τῆς Σμύρνης!..

Προχωροῦντες περαιτέρω ἀφήνομεν ἀριστερᾶ τὴν πρὸς τὴν στάσιν τοῦ Τροχιοδρόμου, Τσαρσί - Καποῦ, προμνησθεῖσαν ἔξοδον. Εἰς ὀλίγην δὲ ἀκόμη ἀπόστασιν τῆς κυρίας ὁδοῦ, ἀντικρύζομεν ὡς ἐλέχθη ἄλλην ἔξοδον, τὴν πρὸς τὸ Βεγιαζήτ, πλησίον τῆς ὁποίας εἶναι ὁ γνωστός μας γαϊδουρόδρομος τῶν νεντέτσηδων, δηλ. τῶν ἀτζέμηδων γαϊδουριαραίων, μεταφορέων ἄμμου. Ἀλλὰ ἡ περιήγησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Τσαρσιοῦ δὲν σινεπληρώθη καὶ διὰ τοῦτο ἐπιστρέφομεν ἀπὸ τὴν ἔξοδον ταύτην πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ἀφοῦ ὁμως προηγουμένως ἀπολαύσωμεν Τούρκους τινὰς ἱερωμένους εἰς τὰ παρ' αὐτὴν καταστήματα ραφῆς τζουμπέδων (= ράσων) καὶ λοιπῶν ἐξαρτημάτων τῆς στολῆς των, δοκιμάζοντας, μὲ περισσὴν νοχέλειαν, καὶ ἀφρέλειαν συνάμα μικροῦ παιδιοῦ, τὰς παραγγελίας των, ἰδίως κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Βαϊρομίου. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ τοιοῦτοι ράπται ὁμογενεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον κατήγοντο ἐκ Μιτιλήνης, ὅπως δηλ. ἡ Ἡπειρος διεξεδίδει τὴν πλειοψηφίαν τῶν φουρναρέων.

Φθάνομεν καὶ πάλιν μέγρι τοῦ σημείου τῆς «Ὀδοῦ Ἐρμού», ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀρχεται ἡ κἀθετος, εἰς τὸ τέμα τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ ἔξοδος πρὸς τὴν στάσιν τοῦ τράμ, τὴν καλουμένην τοῦ «Τσαρσί Καποῦ», ὅπου σχηματίζεται μία εἰσέτι τῶν ἀπειραορίθμων διακλαδώσεων καὶ ἀκολουθοῦμεν τὴν ἀντίθετον αὐτῆς ὁδόν. Ὁλόκληρον πλέον τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ «Φάρου τοῦ Ταύρου» τὸ ὁποῖον μέγρι τοῦδε δὲν διετρέξαμεν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀλλεπαλλήλους στοῶς μὲ διπλοῦς, ὡς ἐλέχθη, κίονας καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ τμήματα τοῦ Φόρου τὰ ὁποῖα παραμένουσιν ἀμετάβλητα εἰς διαμόρφωσιν ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Μετὰ τὴν βήματα φθάνομεν εἰς πλατεῖαν ὅποθεν διακλαδίζονται ἀκτινοειδῶς περίπου διάφοροι ὁδοί, ἀρκετὰ σκοτειναί, διότι ἐφωτίζοντο στοιχειωδῶς ἀπὸ πολλοὺς μικροὺς φεγγίτας, παίζοντας ῥόλον παραθύρων, τοποθετημένους εἰς τὴν ὀροφὴν, ἕνους 4 - 5 μέτρων περίπου, τῶν ὁποίων αἱ ὕλοι, ἐκτὸς τῆς μικρᾶς τῶν διαμέτρου, σπανίως ἀπεχωρίζοντο ἀπὸ τὴν σκόνην, τὴν ὁποῖαν ὁ πανδομάτωρ χρόνος ἐπεσώρευεν ἐπ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡλεκτροφωτισμὸς δὲν ἦτο εἰσέτι εἰς κοινὴν χρῆσιν, τὸ ἔσωτερικὸν τῶν παρακειμένων καταστημάτων ἐφωτίζετο μὲ λυχνίας πετρελαίου, ἐνῶ εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς διαδρόμους οὐδεὶς ἐπικουρικός φωτισμὸς ὑπῆρχεν. Ἄς ἀκολουθήσωμεν πρωτίστως τὴν πλέον σπουδαιότεραν εἰς περιεχόμενον ἐμπορευμάτων ὁδόν, καὶ ἄς ἀφήσωμεν εἰς μίαν γωνίαν τῆς πλατείας τὸν ἀτζέμην νὰ παρασκευάζῃ τὸν «σιεκερλῆ» (= γλυκὴν) καφὲν καὶ τὸ ἀρωματικὸν τοῦ τσάι, ἕνα πιστὸν τοῦ Προφήτου, εἰς ἄλλην, νὰ τελεῖ τὸ «ναμάζι του» (= προσευχὴν), τὸ μικρούλιχο χαμαλάκι φροντίζον μὲ τὸ «γκετουρελούμ» νὰ ἐπιτύχῃ πελάτην, ὀλίγους ἄλλους μικροὺς διαβολάκους βλέποντας μὲ πόθον τὰ μαλεμπὶ μᾶς προθήκης, διὰ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν πλέον πλουσιωτέραν εἰς περιεχόμενον ἐμπορευμάτων ὁδόν, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶναι συγκεντρωμένα τὰ καταστήματα τῶν ἐξαιρετικῆς τέχνης ἀνατολικῶν ταπήτων, προελεύσεως Σιβάς, Περσίας, Βουχάρας καὶ ἄλλων γνωστῶν κέντρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ «οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει» διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις τὴν μεγάλην ἐπιτηδειότητα τῶν δημιουργῶν τῶν ὑπερόχων ἐκείνων κομποτεχνημάτων. Ὡς δὲ εἶναι γνωστὸν, ἰδίως εἰς τὴν Περσίαν καὶ τὴν Βουχάραν, ἡ λεπτὴ τέχνη τῆς δημιουργίας τῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα διδασκαλίας καὶ προκαθορισμένων σχεδίων, ἀλλὰ ἐθνικὴ παράδοσις καὶ ἐμπνευσις τῶν ἡλικίας 8 - 12 ἐτῶν μικρῶν ἐργατῶν, αἱ ὁποῖαι κυριολεκτικῶς συνεπαρμέναι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπου φύσιν τῆς ὠραίας πατρίδος τῶν, ἐμπνέονται τὰ ὑπέροχα σχέδιά τῶν καὶ μὲ τὸ παθητικὸ τραγοῦδι τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰ ἀθῶα χεῖλη τῶν, δημιουργοῦν τελείως ἀσυναίσθητως τὰ ἀμίμητα ἐκεῖνα προῖοντα τῆς χώρας τῶν. Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ φανῇ ἀπίστευτον, ἀλλὰ ἐργάριη πολλάκις ὑπὸ τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων, παλαιότερον καὶ ἐσχάτως, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπηται ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία. Ἡ παράδοσις καὶ ἡ ἐμπνευσις ἄλλως τε δὲν διδάσκονται, προέρονται, πηγάζουν κυριολεкти-

κώς, ὡς τὸ δροσερὸ νερότου βουνοῦ, ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι δὲ συγχρόνως αὐταὶ δημιουργήματα τοῦ περιβάλλοντος καὶ παραμένουσιν ἐκεῖ ὅπου ἐγεννήθησαν, δὲν μεταφυτεύονται, δὲν ἐκπατρίζονται. Μήπως εἰς παλαιότερους χρόνους τὰ κορτίσια μας, καὶ αἱ νεαρὰ μικροπαντρεμένα Ἡπειρώτισσαι ὀλίγας μόνον ἐβδομάδας μετὰ τὸν γάμον δὲν ἐδημιούργουν, μετὰ τὸ θελόνι ἢ τὸν ἀργαλειόν, τὰ ὑπέροχα κεντητὰ καὶ ὑφαντὰ των καὶ δὲν παρουσίαζον εἰς αὐτὰ, ἄνευ διδασκαλίας καὶ καθοδηγήσεως, ἀλλὰ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μετὰ τὴν ἔμπνευσίν των, τραγουδῶσαι συγχρόνως κάποιον αὐτοσχέδιον τῆς στιγμῆς συγκινητικὸν τραγοῦδι «τῆς μαύρης ξενιτειᾶς» καὶ βρέχουσαι μετὰ τὰ κεντερά των δάκρυα τὰ δημιουργήματά των, ἀκόμη καὶ «τὸν οὐρανὸν μετὰ τὰ ἄστρα»; Πόσα καὶ πόσα δημοτικὰ τραγοῦδια δὲν μᾶς λέγουν ὅχι μόνον διὰ τὰς εὐαίσθητες Ἑλληνοπούλες μας, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ «γιὰ τὸ μικρὸ ραφτόπουλο, ποῦ ράβει καὶ τραγουδάει...»;

Ἐπειδὴ οἱ παλαιοὶ τάπητες θεωροῦνται ὡς μεγαλυτέρας ἀξίας, ἀντικείμενα, ἀφοῦ ἢ μακροχρόνιος χρησιμοποίησίς των ἀποδεικνύει τὴν ἀνοχήν των ὡς καὶ τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἀνεξίτηλον τῶν χρωμάτων των, διὰ τοῦτο οἱ ἔμποροι, πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, πρὸ τῆς ἐκθέσεως εἰς τὰ καταστήματά των πρὸς πώλησιν, τοὺς χρησιμοποιοῦν εἰς τὰς οἰκίας των ἢ εἰς τοιαύτας συγγενῶν καὶ φίλων, τῆς ἀπολύτου φυσικῆς ἐμπιστοσύνης των. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν «ὁ εἰδὼς μεμαρτύρηκε καὶ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ ἀληθὴς ἐστίν».

Εἰς τὰ Καταστήματα ταπήτων καθὼς καὶ εἰς ἄλλα εἰδικὰ, διετίθεντο ἐπίσης καὶ εἶδη ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, εἰς τιμὰς ἀπροσίτους. Εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι μετὰξὺ αὐτῶν θὰ ὑπῆρχον καὶ ἀπομιμήσεις, διότι ὁ ἄνθρωπος εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς ἔχει τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἐλαττώματα, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν παραποίησιν διὰ τὸν εὐκόλον πλουτισμὸν. Οἱ πλούσιοι τῆς Πόλης συγκατελέγοντο ἐπίσης μετὰξὺ τῶν ἀγοραστῶν τῶν πολυτίμων ἀνατολικῶν ταπήτων καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχαιοτήτων, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν, μανιώδεις συλλέκται τοιούτων ἀντικειμένων, ἦσαν γνωστοὶ διὰ τὰς πολυτίμους καὶ μεγάλης ἀξίας συλλογὰς των. Ἐφόσον, ἀπὸ ἀπόψεως πλούτου, ἡ στάθμη τῶν συγχρόνων περιηγητῶν ἔχει κατέλθῃ εἰς τὸ γνωστὸν σημεῖον, εἶναι φασικὸν καὶ τὸ τότε ἀκμάζον ἐμπόριον τῶν ἀνωτέρω πολυτίμων εἰδῶν, νὰ εὐρίσκηται ἐν τελείᾳ παρακμῇ. Ἐὰν ὁ διεσχόμενος περιηγητὴς ἀπεδείκνυε καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ προσφερόμενα εἶδη, δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ διέλθῃ «ἄνευ συνεπειῶν τὰς Συμπληγάδας ἐκεῖνας πέτρας», διότι, ὅλοι ἐκεῖ, καταστηματαῖοι καὶ ὑπάλληλοι, κατέχουσιν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν τέχνην τοῦ πωλητοῦ, μὴ διδαχθέντες βέβαια αὐτὴν εἰς τὰ διαφημιζόμενα σήμερον σεμινάρια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν μακρὰν πείραν τῶν παλαιότερων συναδέλφων των.

Χρησιμοποιοῦντες καὶ πάλιν τὴν προμνησθεῖσαν πλατειοῦσαν ὡς ἀφετηρίαν, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ὁδὸν τῶν Δερματοπωλείων, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀτμόσφαιρα δὲν εἶναι εὐχάριστος, ὡς ἐκ τῆς ἰδιαζούσης ἀποπνοίας τῶν δερμάτων.

Γενικῶς δὲ ἡ ἀτιμόσφαιρα τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ οἰκοδομήματος, διότι, ὅπως εἶναι φυσικόν, δὲν ἀερίζεται ἐπαρκῶς καὶ ἔνεκα τῆς ὑγρασίας, κατὰ τὸν χειμῶνα ἰδίως, εἶναι πνιγηρὰ καὶ ἀνθυγιεινὴ. Ἔτι δὲ μᾶλλον εἰς τὴν εἰδικὴν περιοχὴν τῆς πωλήσεως τῶν δερμάτων.

Ὀλίγον περαιτέρω εὐρίσκεται ἡ ὁδὸς εἰς τὴν ὁποίαν πωλοῦνται τὰ λαϊκοῦ τουρκικοῦ τύπου ὑποδήματα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς τάξεως τῶν... τουλουμπατζήδων καὶ ἄλλων τῆς αὐτῆς στάθμης, τὰ τότε λεγόμενα «γεμενιά», τὰ ὁποῖα σήμερον χαίρουν πολλῆς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως, διότι, υἱοθετηθέντα ὑπὸ τοῦ σουμοῦ, μεθ' ὑπερηφανεῖας ἐπιδεικνύονται ὑπὸ τοῦ γυναικείου φύλου «ὡς ἑλαφρὰ καὶ πολὺ νόστιμα παπουτσάκια»!..

Ἐἰς τὴν ἰδίαν ὁδόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέρομα τῆς, πωλοῦνται τὰ ξυλοπάπουτσα (γαλέντζες ἢ τσόκαρα), αἱ κατωτέρας ποιότητος παντόφλαι, ὡς καὶ τὰ συνήθη ὑποδήματα, τῶν ὁποίων συνήθως ἡ ἀνθεκτικότης εἶναι «ἀπὸ τὴν Τρίτην ἕως τὴν Τετάρτην» ἔνεκα τῶν εὐτελεστάτων ὑλικῶν κατασκευῆς των, εἰς τὸ ἐσωτερικόν των μάλιστα παραγεμίζονται, ἄνευ ὑπερβολῆς, μὲ χαρτόνια...

Κάπου δὲ ἐκεῖ πλησίον πωλοῦνται καὶ τὰ καλοπόδια, ἀφοῦ ἄλλως τε, εἶναι τῆς ἰδίας ἐμπορευματολογικῆς οἰκογενείας.

Διὰ τὰς προαναφερθείσας ἐν λεπτομερείᾳ ὁδοὺς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι αἱ κυριώτεραι «τοῦ Φόρου τοῦ Ταύρου» τὰς ὁποίας ἔχων καὶ ὁ πρωτόπειρος ἀκόμη ἐπισκέπτῃς ὑπ' ὄψιν, δύναται κάπως εὐχερῶς, νὰ προσανατολισθῆ διὰ τὴν ἐντὸς αὐτοῦ περιοδεῖαν του, ἐνῶ αἱ ὑπόλοιποι ὁδοί, εἶναι δευτερεύουσαι καὶ δὲν προορίζονται αὐταὶ δι' ὠρισμένον, ἐκάστη, εἶδος ἐμπορεύματος. Ἀντιθέτως ὑπάρχουσιν εἰς αὐτάς, ἀναμείξ, καταστήματα διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ ποικίλου προορισμοῦ.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον δύναται γενικῶς νὰ παρατηρηθῆ διὰ τὸ ἀπεράντον αὐτὸ οἰκοδόμημα, μετὰ τινος βεβαιότητος, εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Ὡς σύνολον λαμβανόμενον, ἀποτελεῖ τετράγωνον, πλάτους καὶ μήκους, δύο μέτροι τριῶν χιλιομέτρων.

β) Τὰ εἰς ὅλας τὰς πλευρὰς ἐξωτερικὰ τμήματα ἀποτελοῦσι μεταγενεστέρως προσθήκας, πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ ἀρχικοῦ χώρου, ἢ πρὸς ἐπανόρθωσιν προξενηθεισῶν ἐκ σεισμῶν ζημιῶν. Τούτων τὸ ἐσωτερικόν εἶναι παραλληλόγραμμον, ἄνευ σταῶν καὶ τῆς διπλῆς σειρᾶς τῶν κιόνων, ὅπως τὰ παλαιὰ τμήματα, καὶ

γ) Τὰ κεντρικὰ τοιαῦτα, ἀποτελούμενα ἀπὸ συνεχεῖς στοᾶς, δίδουσι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι μόνον ταῦτα ἀπετέλουν τὸ ἀρχικόν κτίριον. Ὁ περιηγούμενος τὸ ἐσωτερικόν τοῦ Φόρου τοῦ Ταύρου ἢ Θεοδοσίου, ἐφόσον δὲν περισπασθῆ ἢ προσοχῆ του ἀπὸ δεδομένα, τὰ ὁποῖα ὑπαίτιπτοντα εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψίν του, προδίδουσι τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, δύναται νὰ ζήσῃ ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, δυνατόν νὰ φαντασθῆ ὅτι εἰς

κάποιαν στροφὴν θὰ ἀντικρύσει τοὺς Βυζαντινοὺς Ἄετοὺς καὶ ἀκούων τὴν καμπάναν κάποιος Ἐκκλησιαῶς νὰ νομίσει ὅτι, κατὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐξοδὸν του, θὰ ἀντικρύσει μεγαλοπρεπῆ αὐτοκρατορικὴν πομπήν, προωριζομένην νὰ συνοδεύῃ μέχρι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησιᾶς τὸν Αὐγουστον, τελούντα ἓνα τῶν θριάμβων του πρὸς πανηγυρισμὸν ἐπὶ ταῖς νίκαις «ἅς ὁ Κύριος ἐδωρήσατο Αὐτῷ κατὰ τῶν βαρβάρων»...

Ἄλλὰ θὰ συνέλθῃ ἀμέσως ἀπὸ παρομοίαν ἔκστασιν, ἀπὸ τοιαύτην φαντασίωσιν καὶ θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν σκληρὰν πραγματικότητα, ἀντικρύζων τοὺς χοτζάδες, τοὺς ἀχθοφόρους μεταφέροντας τὰ ὀγκώδη καὶ βαρέα φορτία των καὶ μὲ τὰ ἀγροῖκα «ντέστουρ καὶ βάρδα» διατάσσοντας τοὺς διαβάτας νὰ παραμερίσωσι, τοὺς ἀξέστοιτους πυροσβέστας, τοὺς γνωστούς μας ἤδη «τουλουμπιτζήδες», ὠρουμένους διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, βλασφημοῦντας συγχρόνως καὶ ὑβρίζοντας χωρὶς λόγον, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἐσωτερικὴν των ἀνάγκην καὶ εὐχαρίστησιν, τοὺς ὀβελίσκους τῶν τζαμιῶν, ἀλλὰ περισσότερον ὅλων, τὸ θάραβρον σύμβολον τοῦ κατακτητοῦ, τὴν σημαίαν τῆς ἡμισελήνου, ἥτις ἐβάφη ἀπὸ τόσων αἰῶνων, καὶ διαρκῶς βάφεται, μὲ τὸ τίμιον αἷμα τῶν ἀγωνιστῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίας, ὡς καὶ τῶν ἀθῶων γυναικῶν τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν Ἔθνους!..

ΑΝΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΑΣΤΙΑ

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἀφηγήσεις καὶ περιγραφάς, διὰ νὰ λάβωμεν πληρεστέραν ἀκόμη γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου τὸ ὁποῖον ἐπραγματεύθημεν καὶ ἐμπεριέχει ἡ λέξις «Κωνσταντινούπολις» ἢ «Πόλη» ἣς ἐπιχειρήσωμεν ἤδη τὴν περιήγησίν της, μὲ ὅσα συγκοινωνιακὰ μέσα ἡδυνάμεθα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν διάθεσίν μας, ἀπὸ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ περισσότερον τότε ἐν χρήσει ποδαρόδρομου, διὰ νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς διαφόρους ἀρχαιολογικοὺς καὶ λοιποὺς χώρους, ποῦ περίπου εὑρίσκονται τὰ διάφορα ὑπουργεῖα καὶ ἄλλα δημόσια καταστήματα, καὶ τὰ θελκτικὰ προάστια της, ἀρχίζοντες αὐτὴν ἀπὸ τὸ παλαιὸν Βυζάντιον καὶ λαμβάνοντες ὡς ἀφετηρίαν τὸ ἄκρον τῆς Γεφύρας, τὸ εὑρισκόμενον πρὸς τὸ μέρος αὐτοῦ, ἤτοι ἀπὸ τὸ γνωστόν, τοῖς παροικήσασιν εἰς Ἱερουσαλήμ, Ἐμὴν Ὁνοῦ. Οὕτως:

Ἀριστερεῶ, πρὸς τὸ μέρος δηλ. τοῦ Κόλπου τῆς Κων)πόλεως, ὅπου ὑπῆρχε τὸ Νεώριον τῶν Βυζαντινῶν καὶ πρὸ τοῦ εἰσέτι φθάσαμεν εἰς τὸ τρικυμιῶδες Βοσπόρειον Ἀκρωτήριον, τὸ σημερινὸν Σεράι Μπουρνοῦ (= ἀκρωτήριον τῶν Ἀνακτόρων), ἐπλεύριζον κυρίως τὰ πλοῖα τῆς Ἀκτοπλοῖας τὰ ἐκτελοῦντα τὰ πλήρη κινδάνων ταξίδια τῆς Μαύρης Θαλάσσης, μέχρι Τραπεζοῦντος, ἐθεωροῦντο δὲ ταῦτα ἐπικίνδυνα, ὄχι μόνον ἕνεκα τῶν συχνῶν σφοδρῶν τρικυμιῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἐπικινδύνως συν-

αγωνιζόμενα τὴν θρυλικὴν Πύλαρον εἰς σαθρότητα πλοῖα, τὰ ὅποια, ἐλλείψει οἰουδήποτε ἐλέγχου λιμενικῆς Ἀρχῆς, ἐξετέλουν τὴν ἐν λόγῳ συγκοινωνίαν. Τὰ συχνάκις λαμβάνοντα χώραν ναυάγια, οὐδένα, ἐπίσημον ἢ ἀνεπίσημον, συνεικόνουν, διότι, τὸ μὲν Κράτος δὲν ἐνδιεφέρετο διὰ τοὺς πολίτας του, οἱ δὲ ἐφοπλισταὶ οὐδὲν σχεδὸν ἐπρόκειτο νὰ ζιμωθῶσιν, ἀφοῦ ἡ ἡλικία των εἶχεν ὑπερβῆ πρὸ δεκαετιῶν τὸν ἥμισυ αἰῶνα, ἡ δὲ ἀξία αὐτῶν πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποσβεσθῆ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν θυμάτων, οὐδέποτε ἐγεννᾶτο παρόμοιον ζήτημα. Ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀφιλόξενον τοῦ Πόντου τούτου, οἱ Ἀρχαῖοι τὸν ὠνόμασαν Εὐξείνου, ἵνα, κατὰ τὴν συνήθειάν των, τὸν ἐξευμενίσωσι διὰ νὰ καταστῆ «εὐμενὴς καὶ φιλόξενος πρὸς τοὺς Ποντοπόρους». Ἐν συνεχείᾳ τῶν Νεωρίων εὐρίσκονται τὰ Τελωνεῖα τῆς Σταμπούλ, ὡς καὶ αἱ Ἀποθήκαι τῶν μετὰ τοῦ Ἑξωτερικοῦ, διὰ θαλάσσης, διακινουμένων ἐμπορευμάτων. Ἡ κίνησις εἰς τὸν εὐρύτερον χώρον τῶν Τελωνείων ἦτο πάντοτε ζωηροτάτη, ἀνάλογος διηλ. πρὸς τὴν ἐμπορικὴν σπουδαιότητα τῆς Κων)πόλεως, μέσῳ τῆς ὁποίας διεξήγετο ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς τότε ἁχανοῦς πράγματι Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας, ἐνῶ μέγα μέρος τοῦ ὑπολοίπου διωχετεύετο μέσῳ Σμύρνης, ἣτις εἶχε σχεδὸν τὴν ἀποκλειστικότητα ἐξαγωγῆς τῶν σίκων καὶ σταφίδων, καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Διευκρινίζεται ὅτι τὸ ἐμπόριον τῆς Κων)πόλεως διηνεργεῖτο, ἀδιακρίτως, μέσῳ τῶν δύο Τελωνείων, τοῦ Σταμπούλ ἢ Σιρκετζῆ καὶ τοῦ Γαλατᾶ. Μέσῳ τοῦ πρώτου, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ἐξετελωνίζοντο ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὰ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου διακομιζόμενα ἐμπορεύματα.

Ἀνάλογοι πρὸς τὴν ζωηρότητα τῆς κινήσεως ἦσαν καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἐκεῖ ἀσχολουμένων μὲ τὰς φορτωεφορτώσεις, ὡς καὶ ὁ θόρυβος τῶν διαφόρων μεταφορικῶν μέσων, ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων. Τὰ μετὰ τὴν περιοχὴν τῶν Τελωνείων καὶ τῶν Ἀποθηκῶν των, χονδρικοῦ κυρίως ἐμπορίου, Καταστήματα, εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα, ἔχοντα τὰς μεγάλας ἐπίσης Ἀποθήκας των πλήρεις ἐμπορευμάτων, πάσης φύσεως καὶ προελεύσεως. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν εἶναι ἐγκατεστημένοι παντοειδεῖς Ἑταιρίαι καὶ Γραφεῖα, ἀσχολουμένων κυρίως μὲ φορτωεφορτώσεις, διαμετακομῆσεις, ὡς καὶ προώθησιν ἐμπορευμάτων πρὸς τὰ διάφορα κέντρα τοῦ Κράτους, ἢ, τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, πρὸς ἐξαγωγήν. Δύναται νὰ λεχθῆ, ἐν συντομίᾳ, ὅτι, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε μετὰ τοῦ ἀντιστοίχου σημείου τοῦ Γαλατᾶ, πρόκειται περὶ τοῦ πλέον ἐμπορικοῦ μέρους τῆς Κων)πόλεως.

Δεξιᾷ τοῦ σημείου τῆς Γεφύρας ἀπὸ τὸ ὅποιον προηγουμένως ἐξεκινήσαμεν, εὐρίσκεται τὸ πολυθόρυβον καὶ σφῦζον ἀπὸ ζωηροτάτην κίνησιν Μπαλονῶ Παζάρ, μὲ τὰ πολλὰ «σαράφικα», ἅπαντα ἀπασχολοῦντα σχεδὸν μικροσκοπικὰ καταστήματα - τρύπεζ, ἢ παρὰ τὴν εἴσοδον ἄλλου καταστήματος, διαφόρου ἐπαγγέλματος, ἔχοντα τοποθετημένον μπάγκον, ἀποτελοῦντα πραγματικὴν μικρὰν ἔκθεσιν χρυσοῦν, ἀργυροῦν καὶ χαλκίνων νομισμάτων

διαφόρων χωρῶν, καὶ μικρὸν κάθισμα, μὲ τὰ πολλὰ ἐπίσης Παντοπωλεία, ἄλλα μικρὰ καὶ ἄλλα «ὄρατὰ διὰ τοῦ μικροσκοπίου», μὲ καταστήματα ἄποιικακῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα μὲ ἄλλης φύσεως ἐμπορεύματα. Οἱ παντοπῶλαι - καταστηματάρχαι, ἀπὸ «'Αἰ - Βασίλη τόπος», κατὰ τὸ πλεῖστον καταγόμενοι, προσκαλοῦσι τοὺς πελάτας εἰς τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν ἢ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν πάντως ξενόγλωσσον προφορὰν τῶν, διαλαλοῦντες τὰ ἐμπορεύματά τῶν μὲ ὄσση δύναται γλυκύτητα(!) Εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Μπαλοῦκ Παζάρ πλευρίζουσιν ἱστιοφόρα 5 - 10 τόννων κυρίως, τὰ ὁποῖα, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, ἐκφορτώνουσι: λεμόνια, πορτοκάλια, καρπούζια, πεπόνια, σταφύλια καὶ ἄλλα ὀπωρικά. Ἡ ἐν λόγῳ ἀποβάθρα συνεχίζει πέραν τοῦ ἐστεγασμένου χώρου τοῦ Οὖν Καπάν, ἤτοι μέχρι τῆς παλαιᾶς Γεφύρας, ἢ δὲ ὁδός, ἣτις βαίνει παραλλήλως τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ Κερατίου Κόλπου, φθάνει μέχρι τῶν Πατριαρχείων καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ Κεάτ Χανέ. Παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Μπαλοῦκ Παζάρ, εὐρίσκεται ὁ Μπαλοῦκ - Χανές, ἤτοι ἡ Δημοσία Ὑπηρεσία Φόρου καταναλώσεως ἰχθύων, αἱ πρόσοδοι τοῦ ὁποῖου, ὡς καὶ ἄλλων τοιούτων, ἦσαν ἐκχωρημένοι εἰς τὸν Ὀργανισμόν τοῦ Δημοσίου Ὀθωμανικοῦ Χρέους.

Προχωρῶν, ἀπέναντι ἀκριθῶς τοῦ σημείου ἐκκινήσεως ἐκ τῆς Γεφύρας, φθάνεις εἰς τὴν περιοχὴν τῶν μεγάλων Καταστημάτων νεωτερισμῶν, ὡς καὶ ἄλλων τοιούτων χονδρικῆς καὶ λιανικῆς πωλήσεως, ἤτοι ἀνδρικῶν ὑφασμάτων καὶ γυναικειῶν, ἐτοιμῶν ἐνδυμάτων, ἀνδρικῶν καὶ παιδικῶν, ὑαλοπωλείων, χαρτοπωλείων, Ὑποκαταστημάτων Τραπεζῶν, ὀλίγον δὲ περαιτέρω ἀρχίζει ἡ γνώριμός μας ἤδη ὁδός τοῦ Μαχμούτ πασᾶ, ἀρκετοῦ μήκους, μὲ ἐκατέρωθεν, μικροκαταστήματα νεωτερισμῶν, διὰ λαϊκὰ θαλάντρα καὶ ἀναλόγου ποιότητος ἐμπορεύματα. Καίτοι δὲ αὕτη εἶναι κεντρικὴ καὶ πολυσύχναστος, εἶναι ἀρκετὰ στενὴ, ἐπὶ πλέον δὲ ἀνηφορικὴ.

Ἐπιστρέφοντες εἰς τὸν χώρον τῶν Τραπεζῶν καὶ προχωροῦντες ἀριστερᾶ ἀντικρύζομεν τὸ Ἀραβικοῦ ρυθμοῦ μεγαλοπρεπέστατον μέγαρον τῶν Ταχυδρομείων καὶ Τηλεγράφων, τότε δὲν ὑπῆρχον Τηλέφωνα, τὸ ἐπίσης Ἀραβικοῦ ρυθμοῦ μέγαρον τοῦ Ὑπουργείου Ἐφκαφίου, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου, Ὑπουργείου, ἢ διαχειρίσις τῆς παρουσίας τῶν ὄρφανῶν, φαίνεται ὅτι ἐγένετο μὲ τόσσην... ἐντιμότητα καὶ εὐσυνειδησίαν, ὥστε ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα περισσεύματα ἠδυνήθη νὰ ἐξοικονομήσῃ τεράστια ποσὰ πρὸς ἀνοικοδόμησιν ὀγκωδεστάτου καὶ ἀπεράντου κτιρίου, διαθέτοντος μάλιστα ἀπειρίαν γραφείων πρὸς ἐνοικίασιν... , μετεφέρθη δὲ μεταγενεστέρως εἰς αὐτὸ καὶ τὸ Χρηματιστήριον τῆς Κων)πόλεως. Ὀλίγον περαιτέρω, δεξιᾶ, διέρχεται ἡ Λεωφόρος ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἣτις ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας ἔδρα τοῦ Μεγ. Βεζύρου ἢ τουρκιστὶ Σαδραζάμ, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὁποίας ἐφανερώσεν ὀλόκληρον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀνατολικὴν χλιδὴν τῆς Σουλτανικῆς Τουρκίας. Εἰς τὸ αὐτὸ ἀχανές μέγαρον ἐστεγάζετο καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτε-

ρικῶν. Ὁλόκληρος ἡ περιοχή εἶναι κατελιμμένη ὑπὸ μεγάλων τούρκων μεγιστάνων εἰς αὐτὴν εὐρίσκεται ἐπίσης καὶ ἡ Περσικὴ Πρεσβεία, εἰς τὰς διαφόρους δὲ παρόδους εἶναι τὰ Γραφεῖα τῶν πλείστων τουρκικῶν ἐφημερίδων. Αἱ ὑπουργικαί, τῶν ξένων πρεσβευτῶν καὶ τῶν Τούρκων μεγιστάνων ἀμαξαί, μὲ τὰ ὑπερήφανα ἀραβικά των ἄλογα, διέσχιζον μεγαλοπρεπῶς τὴν Λεωφόρον, δὲν ἠκούετο δὲ ἄλλο τι ἐκτὸς τοῦ ρυθμικοῦ κτύπου τῶν ποδῶν των ἐπὶ τῆς λιθοστρώτου οδοῦ, ὅπως εἰς τὴν γνωστὴν Βιεννέζικην ὁπερέτταν, δεδομένου ὅτι οἱ τροχοὶ των περιεβάλλοντο μὲ τὴν μεγάλην πολυτέλειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ ἐλαστικὸν στεφάνι. Τὸ μόνον δυσάρεστον τῆς Λεωφόρου ταύτης ἦτο ἡ ἐμφανὴς ἢ ἀφανὴς παρουσία τῶν ποταπῶν χαφιέδων, ἐτόμιων πάντοτε ὅπως προσφέρουσι τὰς ἀνεπίμους ὑπηρεσίας των.

Ἡ ἐπίσκεψις τῶν πρὸς τὰ παρῶλια τῆς Προποντίδος προαστίων τῆς Πόλης ἦτο εὐκόλως καὶ ταχέως πραγματοποιήσιμος διὰ τοῦ Σιδηροδρόμου, ὅστις ἀνῆκε τότε εἰς Γερμανικὴν Ἑταιρίαν. Κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των καὶ τὰ σαράβαλα - ἀτμόπλοια τῆς Μαχουσέ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ δι' αὐτῶν συγκοινωνία, ἔνεκα τῶν ἀποστάσεων, καθυστέρει, ἐν συγκρίσει μάλιστα πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν ταύτην, λίαν συντόμως ἐγκατελείφθη. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἐκάστην ἀνοιξιν ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἀνακατασκευὴ τῶν περισσοτέρων ἀποβαθρῶν, διότι, κατὰ τὸν χειμῶνα, ἡ «ἄπιστη νοτιά» τὰς εἶχεν ἐκρίζωσει. Τὰ ἐν λόγῳ προάστια, μέχρι τοῦ Ἑπταπυργίου, ἔχουσι μεταξὺ των ἐνωθῆ, ἐνῶ τὰ πέραν αὐτοῦ, τὸ Μακροχώρι καὶ ὁ Ἅγ. Στέφανος, εἶναι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, μὲ μεγάλην μεταξὺ των καὶ τοῦ Ἑπταπυργίου ἀπόστασιν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, εὐρίσκεται παρὰ τὴν θάλασσαν εἴτε ἐντεῦθεν, εἴτε ἐκεῖθεν τῶν Βυζαντινῶν τειχῶν. Τὰ ἐρειπωμένα ταῦτα τείχη, ἐὰν εἶχον στόμα νὰ ὀμιλήσωσι, πολλά, παρὰ πολλά, ἀσφαλῶς θὰ εἶχον νὰ μᾶς διηγηθῶσι διὰ τὰ παρελθόντα Βυζαντινὰ μεγαλεῖα, ὡς καὶ διὰ τοὺς θρυλικοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων των διεξήγαγον οἱ κάτοικοι τῆς Ἑπταλόφου διὰ τὴν προάσπισιν τῆς πόλεως τῆς Θεαμήτορος. Ὁ σιδηρόδρομος ἐκκινᾷ ἀπὸ τὸ Σιρκετζῆ, ἀφίπων ἀριστερᾶ τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος, ὅπου σήμερον εὐρίσκεται τουρκικὴ συνοικία, καὶ δεξιᾶ τὸν τοιοῦτον τῶν Σοφίων, τὸ σημερινὸν Κάτιργα - λιμάν, ἐπιχωσθέντα καὶ μετατραπέντα εἰς ξηρὰν, φθάνει εἰς τὸν Βυζαντινὸν λιμένα, ὅπου ὑπῆρχον τὰ Νεώρια τοῦ Κοντοσκαλίου, ὅστις μετετράπη ἐπίσης εἰς ξηρὰν. Τὸ Κοντοσκάλι, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέρασα ὅλα τὰ χόνια τῆς ζωῆς μου εἰς τὴν Πόλιν, κατοικεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ἑλλήνων, μὲ δύο Κεντρικὰς Ἐκκλησίας, ἐκάστη ἀποτελοῦσα ἰδιαιτέραν Ἐνορίαν, τὴν καλλιμάρμαρον Παναγίαν Ἑλπίδα, ἐγκαινισθεῖσαν τὴν 4ην Ἰουνίου 1895 πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς ὁμωνύμου παλαιᾶς, τῆς ὁποίας ἀνευρεθεὶς λίθος ἀνέγραφε τὴν χρονολογίαν 1719, ὡς καὶ τὴν ὥραϊαν ἐν τῇ ἀπλότητί της Ἅγ. Κυριακῆν. Ἐπάρχουσιν ἐπίσης εἰς αὐτὸ πολλοὶ Ἀρμένιοι, τῶν ὁποίων εὐρί-

σκεται ἐκεῖ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, κατοικοῦσιν ἐπίσης, εἰς ἰδιαιτέραν συνοικίαν, πολλοὶ Τουρκοὶ. Οἱ περισσότεροι τῶν ἐνοριτῶν τῆς Ἁγ. Κυριακῆς εἶναι ἀνατολίται τουρκόφωνοι, οἱ λεγόμενοι καρμανλῆδες. Τὸ παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παναγ. Ἐλπίδος τμήμα τοῦ Κοντοσκαλιοῦ εἶναι ἐπίπεδον, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον, τὸ μεγαλύτερον, εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ ἀνωφρεῖας, φθάνον μέχρι τῆς Λεωφόρου τῶν Τροχιοδρόμων.

Ἀφίνοντες τὸ Κοντοσκάλι μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀμιγῆ Ἑλληνικὴν συνοικίαν τῆς Βλάγκας, ὅπου πάλαι ποτε, εὕρισκετο ὁ Λιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου, ὅστις, μετατραπείς εἰς ξηρὰν, εἶναι ἤδη τὸ τουρκιστὶ καλούμενον Γενί Καπού. Ἡ τουρκικὴ αὕτη ἐπωνυμία ἐπεκράτησε μόνον διὰ τὸν παραλιακὸν χώρον, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικόν, τὸ ἐντεῦθεν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, διετήρησε τὴν παλαιὰν ὀνομασίαν «Βλάγκα». Ἡ συνοικία αὕτη ὑπέστη μεγάλην συμφορὰν ἀπὸ τὴν τεραστίαν πυρκαϊὰν τοῦ θέρους τοῦ 1911, ὅποτε ἀπετεφρώθη ὁλόκληρος ὁ ἀπὸ τοῦ Ἄκ - Σεράι, μέχρι καὶ πέριξ τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγ. Θεοδώρων, πυκνοκατωκημένος χώρος, ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ, γεγονός τὸ ὁποῖον, καὶ λίαν δικαίως, ἐθεωρήθη ὡς θαῦμα τῶν Ἁγίων. Ἡ Βλάγκα, ὡς καὶ τὰ πέραν αὐτῆς παραλιακὰ προάστια εἶναι ἐκτισμένα ἐπὶ ἐπιπέδου χώρου.

Ἐν συνεχείᾳ εὕρισκονται τὰ Ἱψωμαθεῖα, ὅπου ὑπάρχουσι πλείστοι Ἐκκλησίαι καὶ Μοναί, Παναγία Βελεγράδων, Μον. Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἢ Μονὴ τοῦ Στουδίου, οἱ ναοί, Ἁγ. Κων)τίνου, Ἁγ. Νικολάου, Ἁγ. Μηνᾶ, ἢ Μονὴ Περιβλέπτου - Σουλῶ Μοναστήρ, ἢ Μονὴ Ἁγ. Ἀνδρέου ἐν τῇ Κρίσει, ἢδη Ἰζαμί Μουσταφᾶ Πασᾶ κ.ἄ. Ἔναι ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ ἄλλαι μὴ ἀναφερόμεναι ἐνταῦθα, ἀνάγονται εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν. Τὸ ἐν λόγῳ Προάστιον παρουσιάζει εἰκόνα ἐγκαταλείψεως, καθόσον αἱ ξύλιναι καὶ παλαιαὶ οἰκίαι του, τόσον ἐξωτερικῶς ὅσον καὶ ἐσωτερικῶς, οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης ἐπισκευῆς τυγχάνουσιν, ὁ δὲ φθοροποιὸς χρόνος ἐκτελεῖ ἀνενοχλήτως τὸ ἔργον του. Νομίζει κανεὶς ὅτι ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἔχουν ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὴν τύχην των! Οἱ κάτοικοι, κατὰ πλείστον Ἕλληνες, εἶναι μικροεπαγγελματῖαι, ὑπάλληλοι καὶ ἐργάται.

Χωρὶς γὰρ τὸ ἐννοήσης, διότι οὐδεμίαν μεταξὺ των, εἰς παλαιὰ οἰκήματα καὶ στενοσόκκακα, παρουσιάζουσι διαφορὰν, εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ἐπόμενον προάστιον, τὸ Ἑπταπύργιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πρὸς τὴν Προποντίδα ἀκραιὸν σημεῖον τῶν χερσαίων τειχῶν τοῦ Θεοδοσίου, με ἀφετηρίαν των τὴν Ἐυλόπορταν τοῦ Κερατίου Κόλπου, παρὰ τὰς Βλαχέρας. Εἰς τὴν περιοχὴν του, ἀλλ' ἐκτὸς τῶν τειχῶν, εὕρισκονται τὰ Ἐθνικὰ Φιλανθρωπικὰ Καταστήματα, ἐκφραστικωτάτη ἢ ὀνομασία των, ὡς καὶ τὸ περιώνυμον Ἁγίασμα, τὸ περισσότερον ἐξ ὄλων τιμώμενον καὶ δοξαζόμενον εἰς τὴν Πόλιν, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Βαλουκλή. Οἱ κάτοικοι τοῦ ἐν λόγῳ Προαστίου εἶναι, ὡς καὶ τοῦ προηγουμένου, ὁμογενεῖς, εἰς αὐτὸ δὲ εἶναι ἐγκατεστημένα τὰ Βυρσοδειψεία.

Εἰς δεκάλεπτον περίπου, σιδηροδρομικῶς, ἀπόστασιν εἶναι τὸ Μακροχώριον, εὐρισκόμενον ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Βασιλίδος καὶ τῆς προστασίας αὐτῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι πραγματικῆ Κηπούπολις, διότι ἐκάστη οἰκία του ἔχει ὠραῖον ἀνθόκηπον, οἱ δρόμοι του εἶναι εὐρεῖς, ἡ ρυμοτομία σύγχρονος, αἱ δὲ οἰκίαι του, μονόροφοι ἢ διόροφοι, εἶναι καλῶς ἐκτισμένοι καὶ καινουργεῖς. Ἔχει διεθνῆ κοινωνίαν, πολλοὺς πλουσίους ὁμογενεῖς, μεγάλα καὶ πλήρως ὀργανωμένα γήπεδα γυμναστηρίων, ποδοσφαίρου καὶ ἀντισφαιρίσεως.

Ὁ Ἅγιος Στέφανος ὅστις ἀποτελεῖ τὸ τέμα τοῦ μέρους τούτου τῆς περιουσίας μας, εἶναι τὸ τελευταῖον προάστιον πρὸς τὴν Προποντίδα, διότι τὰ μεταγενεστέρως οἰκισθέντα Φλώρια, ἦσαν τότε ἀέραντα γήπεδα, με παχεῖς τάπητας πρασίνου, «χαριεῖς λειμῶνας» ὅπως θὰ ἐλέγομεν τότε.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἁγ. Στεφάνου εἶναι ἀρχετὰ ἱκανοποιητικῆ, ὄχι ὅμως ὅπως ἡ τοῦ Μακροχωρίου. Κατὰ τὸ 1878 οἱ Ρῶσοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀναστειλῶσιν ἐνταῦθα τὴν πρὸς τὴν Κων)πολιν θριαμβευτικὴν των πορείαν, ἡ δὲ ὑπογραφεῖσα ὑπ' αὐτῶν μετὰ τῶν Τούρκων Συνθήκη Εἰρήνης ὠνομάσθη «Συνθήκη τοῦ Ἁγ. Στεφάνου» ἥτις, εὐτυχῶς, διήρκεσεν ὅσον καὶ τὰ ῥόδα τοῦ Μαΐου, καταργηθεῖσῶν, διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου, τῶν ὀλεθρίων διὰ τὸ Ἔθνος μας διατάξεων ἐκείνων, δι' ὧν ἐδημιουργεῖτο ἡ Μεγάλῃ Βουλγαρίᾳ, ἵνα αὕτη χρησιμεύσῃ ὡς γέφυρα τῆς Ρωσίας διὰ τὴν θερμὴν θάλασσαν, δηλ. τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος.

Οἱ κάτοικοι τῶν προαναφερθέντων προαστίων ἔχουσι τὰς ἐργασίας των εἰς τὴν Πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν μεταβαίνοντες σιδηροδρομικῶς, ἐπιστρέφουσιν αὐθημερόν.

Διὰ νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα περιήγησίν μας, ἐπιστρέφωμεν, μετὰ τὸ αὐτὸ συγκοινωνιακὸν μέσον, εἰς τὴν ἀφετηρίαν μας, δηλ. τὸν Σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν τοῦ Σικετζῆ καὶ ἐκτελοῦμεν, περὶ πλέον, τὴν νέαν μας διαδρομὴν διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν πληρέστερον, τὰ σπουδαιότερα καὶ τιμιωφέστερα τῶν ὄσων εὐρίσκονται εἰς τὴν Πόλιν μας Ἑθνικῶν κειμηλίων. Ἀκολουθοῦμεν πρὸς τοῦτο τὴν Λεωφόρον τῶν Τροχιδορῶν, ἀρχίζοντες ἀπὸ τὸ παρὰ τὸν Σταθμὸν τμήμα της.

Συναντῶμεν πρῶτον τὸ Βυζαντινὸν Ἅγίασμα τοῦ Ἁγίου Θεράποντος, παρακάμπτοντες δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ τείχους σχηματιζομένην παρ' αὐτῶ γωνίαν, εὐρισκόμεθα πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ Δημοτικοῦ Κήπου, τοῦ κοινῶς λεγομένου Πάρκου, τὸ ὁποῖον ἦνοιξε τὰς Πύλας του διὰ τὸ κοινὸν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1913. Ἐὰν δὲν παρενεβάλλετο ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ὁ Κήπος θὰ ἔφθανε μέχρι τῆς παραλίας, ὅπότε θὰ παρουσίαζεν ὠραιότεραν ἐμφάνισιν, διότι, ἀσφαλῶς, θὰ κατεσκευάζετο θαυμασίως περιφερειακὸς δρόμος. Πάντως καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν του κατέχει τὸν χῶρον τῆς Ἀρχαίας Ἀκροπόλεως τοῦ Βύζαντος καὶ μέρος τῆς περιοχῆς τῶν Βυζαντινῶν Ἀνακτόρων, ἢ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου, τὰ διάφορα συγκροτήματα τοῦ

Ὅποιοι ἔφθανον μέχρι τῆς Ἁγίας Σοφίας. Πέραν τοῦ νοτίου περιβόλου τοῦ Κήπου εἶναι ἐγκατεστημένα, εἰς διάφορα κτίρια τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων, τὰ Τουρκικὰ Μουσεία τῆς Κων)πόλεως. Τὸ Στρατιωτικὸν Μουσεῖον, ὃ, ποῖα πράγματι εἰρωνεῖα!, εἶναι ἐγκατεστημένον εἰς τὸν Βυζαντινὸν Ἱερὸν Ναὸν τῆς Ἁγ. Εἰρήνης. Οἱ Τούρκοι ξεναγοί, μὲ ἰδιαιτέραν Ἑθνικὴν ὑπερηφάνειαν, ἐπιδεικνύουσι τὰ ὁμοιώματα τῶν γενιτσάρων, Γενιτσάρ - ἀγᾶς (ἀρχηγός), Σεκιμπάν - μπασιῆ (ἀρχικυνοτρόφος), Μουχτζιο - ἀγᾶς (ἀρχικλητήρ), Μπᾶς - Τσιασοῦς (ἀρχιδιαγγελεὺς καὶ σημαιοφόρος), κ.ἄ., περιβεβλημένων μὲ τὰς στολὰς τοῦ βαθμοῦ των, τὰ χαντζάρια καὶ τὰ τσεκούρια των, μὲ τὰ ὁποῖα ἔσφαζαν κατὰ τὴν ζώήντων τὰ ἀνυπεράσπιστα γυναικόπαιδα «τῶν γκαιοῦρηδων», ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα ἀτομικὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ ἀρχηγοὶ των ἢ οἱ ἄπλοῖ ὄπλιται.

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον, τὸ τιμαφέστερον, τὸ σεβασμιώτερον, καὶ τὸ ἱερώτερον ἐξ ὧσων εὐρίσκονται εἰς τὸν χώρον Ἐκεῖνον, εἶναι ὁ πάνσεπτος Ναὸς τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, μὲ τοὺς πολλοὺς θρούλους πρὸ τὸν περιβάλλον, Ὅστις, Ναός, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κεμάλ, ἔπαινε νὰ θεηλοῦται ὑπὸ τῶν ψαλμωδιῶν τοῦ μουεζίνη, μετατραπείς καὶ αὐτὸς εἰς Μουσείον. Καταβάλλεται, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀρχαιολόγων ἀξιέπαινος καὶ ἐπιτυχής, ἐν πολλοῖς, διαρκῆς προσπάθεια πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἀρχικὴν των μορφὴν τῶν τοιχογραφιῶν, ἱερῶν Εἰκόνων, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὰ βάνδαλα ἐπιχρίσματα παλαιότερων ἐποχῶν, συνέπειαι θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Ἡ ἐπιβάλλουσα μεγαλοπρέπεια τοῦ Ναοῦ, δικαιολογοῦσα ἀπολύτως τὸ «Νενίκηκά σε Σολομών» τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ τὸ ἐξοριζωμένον εἰς τὴν καρδίαν παντὸς Ἑλληνοῦ ὄνειρον περὶ ἐπιστροφῆς τοῦ Ἱεροῦ αὐτοῦ Κτίσματος εἰς τὴν λατρείαν τῆς Θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου, δι' ἣν ἀρχικῶς προωρίσθη, συντελοῦν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἔκστασιν παντὸς εἰσερχομένου εἰς αὐτόν, σκλάβου ἢ ἐλευθέρου, Ἑλληνοῦ.

Πρὸ τοῦ ἀκόμη διασκέλιω τὸ κατώφλιον τοῦ Ἱεροῦ ἐκεῖνου χώρου, κατελήφθη ὑπὸ τοιοῦτου συγκλονιστικοῦ συναισθήματος, ὥστε νὰ προχωρῶ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν του τελείως ἀσυναίσθητα, τελείως μηχανικά, χωρὶς νὰ δύναμαι ἀπὸ τὸν βαθὺν θαυμασμόν ὅστις ἐκυρίευσεν ὁλόκληρον τὸ εἶναί μου νὰ ἀρθρώσω καὶ μίαν μόνον λέξιν! Ἦκουον τὸν ξεναγοῦντά μας, λιαν συμπαθῆ Ἑλληνόφωνον Κύπριον, νὰ μᾶς ἐξιστορῇ καὶ ἐξηγῇ διάφορα, χωρὶς ὅμως νὰ δύναμαι νὰ τῷ ἀπευθύνω καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐρώτησιν. Ἦκουα ἀφιρημένα, διότι ὁ νοῦς μου εἶχε γυρῆσι πεντακόσια ὁλόκληρα χρόνια πίσω... Ὅλίγα καθαρισθεῖσαι καὶ ἀποκαλυφθεῖσαι τελείως μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰκόνες τοῦ Πανσέπτου Ναοῦ, παρουσίαζον τόσον ζωηροὺς χρωματισμούς, ὥστε, βλέπων αὐτάς, νὰ νομίζεις ὅτι μόλις εἶχον παραδοθῆ ὑπὸ τοῦ φιλοτεχνήσαντος αὐτάς ἀγιογράφου.

Ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ Ἱεροῦ ἐκεῖνου Ἱερέως καὶ διασχίζων τὴν πρὸ

Αὐτοῦ πλατεῖαν βλέπεις πρὸς τὴν νοτιοανατολικὴν πλευράν της τὸ οἶκημα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, χωρὶς ὅμως νὰ ἀντικρύξῃς πλέον τὰ ξύλινα βρωμερὰ καφενεδάκια, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἄλλοτε ἐκεῖ, διότι ἡ Δημαρχία τῆς Τουρκικῆς Πρωτεύουσας, ἐν τῇ μερίμνῃ της διὰ τὸν ἐξωραϊσμὸν τοῦ χώρου, τά... ἐνέπρησεν, ἀπαλασσομένη οὕτω κατὰ τὸν ἀπλούτερον, ὄχι ὅμως καὶ τιμώτερον, τρόπον τῆς καταβολῆς ἀποζημιώσεως διὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν των. Ἡ ἐνέργεια αὕτη δὲν εἶναι ἀσφαλῶς μοναδική διὰ τοὺς Τούρκους, ἀποτελεῖ παλαιὰν εὐρεσιτεχνίαν, τῆς ὁποίας τὸ βραβεῖον, θὰ ἠδύναντο ἐπιτυχῶς νὰ διεκδικήσωσι. Προχωρῶν ὀλίγα μόνις βήματα, φθάνεις εἰς τὸν χώρον τοῦ Ἱπποδρόμου τῶν Βυζαντινῶν, μέγα μέρος τοῦ ὁποίου διεσκευάσθη εἰς ὄραιοτάτον Κῆπον, μὲ ποικίλα καὶ ὄραϊα ἄνθη καὶ μὲ πλουσίαν πρασίαν, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ ὑπάρχει κομφοτάτη Κρήνη, ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνός μας ὑπὸ τοῦ Αὐτακράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου τοῦ Β' εἰς ἀνάμνησιν ἐπισκέψεώς του πρὸς τὸν «Ἀγαπητὸν του ἀδελφόν» τὸν Σουλτάνον τῆς Τουρκίας Ἀβδούλ Χαμίτ Χάν τὸν Β', καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν εὐκρινουῦς ἀγάπης του!.. Ἐντὸς τοῦ Κήπου εὐρίσκονται ἡ ὀφιοειδὴς Στήλη καὶ ὁ Ὁβελίσκος. Ἐκατέρωθεν τοῦ Ἱπποδρόμου εὐρίσκονται, πρὸς τὰ Β.Α. μὲν τὸ ἀραβικοῦ ρυθμοῦ, ἐπιβλητικὸν καὶ κομφοτάτον Μέγαρον τοῦ Τουρκικοῦ Κτηματολογίου, ἐκ τῶν τελειότερων εἰς τὸν κόσμον διὰ τὴν διοργάνωσιν καὶ ἀριτιότητά του, πρὸς τὰ Ν.Δ. δὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς τέμενος τοῦ Σουλτάν Ἀχμέτ, τὸ μόνον τοιοῦτον μὲ πέντε μιναρέδες, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα μεγάλα τζαμιά, μηδὲ τῆς Μεγάλῃς Σκλάβας Ἐκκλησιᾶς ἐξαιρουμένης, ἔχουσιν ἀνὰ τέσσαρας.

Ἀφίνοντες τὸν Ἱπποδρόμον καὶ διασχίζοντες κατὰ μῆκος τὴν Λεωφόρον τῶν Τροχιοδρόμων, ἐπ' ὀλίγα μόνον λεπτά, ἀντικρύζομεν εἰς τὴν δεξιάν πλευράν της «τὸν Πορφυροῦν Κίονα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου», γνωστὸν πλέον ὡς Διακεκαυμένην Στήλην, τουρκιστὶ «Τσεμπερλί Τάς». Πυρκαϊὰ ἠπέιλῃσεν αὐτὸν παλαιότερον διὰ καταρρεύσεως, ὡς ἐκ τούτου ἐπωνομάσθη Διακεκαυμένη Στήλη, διὰ νὰ προληφθῇ δὲ ἡ ἀπειληθεῖσα κατάρρευσίς του περιεζώσθη, λίαν ἐπιτυχῶς, δι' ἰσχυροτάτων σιδηρῶν στεφάνων καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν τὸν κίονα «Τσεμπαρλή Τάς» ἦτοι. Πέτραν μὲ στεφάνους. Τὰ ἴχνη τῆς καταστρεπτικῆς ἐκείνης πυρκαϊᾶς εἶναι καὶ σήμερον εἰσέτι καταφανῆ, ὅπως φαίνεται ἐπίσης καὶ ὁ ἀρχικὸς θρυθρὸς χρωματισμὸς της. Ἐξακολουθοῦντες νὰ διασχίζωμεν τὴν Λεωφόρον καὶ ἀφίνοντες δεξιᾷ τὸ ἐπιβλητικὸν τέμενος τοῦ Ναῦρι Ὁσμανιέ, καθὼς καὶ τὸν χώρον τοῦ Φόρου τοῦ Ταύρου ἢ Θεοδοσίου (Μπουγιούκ - Τσαρσί), φθάνομεν εἰς τὸ τεράστιον γήπεδον ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται τὸ ἀέραντον κίριον τοῦ ἄλλοτε ποτε τρομεροῦ Σερασκεράτου (Σέρ = ἀρχηγός, Ἀσκέρ = στρατοῦ), ὡς καὶ ὁ Πύργος τῆς Σταμπούλ. Ἐμπροσθεν τῆς ἐξωτερικῆς Πύλης τοῦ περιβόλου, ὑπάρχει Πλατεῖα εἰς τὴν ὁποίαν, κατὰ προτίμησιν, ἐγένετο ὁ ἀ-

παγχονισμὸς τῶν πολιτικῶν καταδίκων τῆς Νεοτουρκικῆς καὶ μετέπειτα Τουρκίας, ὀλίγον δὲ περαιτέρω τὸ Ἔμπουργεῖον τῶν Ἀνοικονομῆτων Οἰκονομικῶν τῆς Τουρκίας, κατὰ λίαν ἐπιτυχή παλαιὰν γελιογραφίαν τοῦ σατυρικοῦ ἐμμέτρου «Ἐμπρὸς» τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολὺ δεξιώτερον τῆς Λεωφόρου καὶ εἰς ἀρκετὸν βάθος, εὐρίσκεται τὸ μεγαλύτερον ἴσως τέμενος τῆς Πόλης, τὸ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν, ὀλίγον δὲ πέραν τούτου, τὸ, ὡς προελέχθη, μὲ τόσον σεβασμὸν περιβαλλόμενον μέγα θρησκευτικὸν Κέντρον τῶν Μουσουλμάνων, Σεϊχουλισλαμάτων.

Εἰς τὸ τέμα σχεδὸν νέας Λεωφόρου, ἀποτελούσης διακλάδωσιν τῆς ταύτης τῶν Τροchioδρόμων καὶ ἀρχαμένης ἀπὸ τὴν Πλατείαν τοῦ Βεζιάζητ, ὑπάρχει ὁ Ἱερὸς Ναὸς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, τὸν ὁποῖον ὁ Πορθητὴς μετέτρεψεν εἰς Ἱζαμί, μὲ τὸ ὄνομά του ἦτοι Σουλτάν Μεχμέτ Ἱζαμισί, γνωστὸν ὡς Φατίχ (= Πορθητὴς) Ἱζαμισί. Ἐντὸς αὐτοῦ ἀνηγορευόντο οἱ νέοι Σουλτάνοι, περιζωνόμενοι πρὸς τοῦτο τὸ ξίφος τοῦ Πορθητοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφυλάσσετε ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Σουλτάνων, διότι δὲν ἀποκλείεται μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Παρωδίας, ἣτις κατ' εὐφημισμὸν ἀποκαλεῖται «Τουρκικὴ Δημοκρατία», νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Μοσεῖον ἢ ἄλλαχοῦ. Οἶκονθεν νοεῖται ὅτι ἡ τελετὴ αὕτη ἐγίνετο μὲ ἐπιβλητικὴν μεγαλοπρέπειαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν διπλὴν ιδιότητα τοῦ ἀναγορευομένου Μονάρχου, ὡς Σουλτάνου Κραταιῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὡς Χαλίφου, ἦτοι «τῆς Σικῆς τοῦ Προφήτου ἐπὶ τῆς Γῆς». Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Λεωφόρον τῶν Τροchioδρόμων καὶ προχωροῦντες φθάνομεν εἰς τὸ Ἄκ (= λευκὸν) Σεράι, ὃ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν «Φῆρος τοῦ Βοός», κατόπιν δὲ ἀρκετῆς διαδρομῆς τεματίζομεν τὴν Λεωφόρον εἰς τὸ Τὸπ Κατοῦ, παρὰ τὴν Πύλιν τοῦ Ἀγ. Ρωμανοῦ. Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ εἶναι σχεδὸν Τουρκικὴ Συνοικία, μὲ ὀλίγας χριστιανικὰς οἰκογενείας, ὡς καὶ πολλὰς σκηναὶς ἀτσιγγάνων, ἐγκατεσπαρμένους εἰς τοὺς πέριξ ἀγρούς. Ἀριστερᾷ τοῦ Ἄκ - Σεράι καὶ πρὸ τῶν Ἰψωμαθειῶν, εὐρίσκεται ἡ Συνοικία τῶν Ἐξ Μαριμάτων, κατοικοιζυμένη ὑπὸ ὁμογενῶν, ἔνθα ὁ Ἱερὸς Ναὸς «Παναγίας τῆς Γοργοεπικούου».

Ἄς ἐπανεέλθωμεν ὅμως καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀφετηρίαν μας, τὴν Γέφυραν τοῦ Γαλατᾶ, διὰ νὰ λάβωμεν νέαν κατεύθυνσιν, πρὸς συνέχισιν τῆς περιουσίας μας.

Μὲ τὰ μικρὰ καὶ εὐκίνητα ἀτιμόπλοια τὰ ὁποῖα, ἔχοντα τὰς ἀποβάθρας τῆς ἀφετηρίας των, εἰς τὴν πρὸς τὸν Κεράτιον Κόλπον τῆς Γεφύρας τοῦ Γαλατᾶ πλευρᾶν, δυνάμεθα νὰ ἀναπλεύσωμεν τὸ Χρυσοῦν Κέρας, μέχρι τοῦ μυχοῦ του, ὅπου ἐκβάλλει τὰ γαλανὰ νερά του, ὃ ἀγαπημένος εἰς τοὺς πολίτας πόταμός Κεράτ - Χανές. Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διαδρομὴν του τὸ ἀτιμόπλοιον πλευρῖζει εἰς τὰς ἐκατέρωθεν τοῦ Κόλπου ἀποβάθρας τῶν διαφόρων προαστίων, τὸ σπουδαιότερον τῶν ὁποίων, διὰ τὸ Ἔθνος μας εἰδικῶς, καὶ γενικώτερον διὰ τὸν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὸν κόσμον, εἶναι τὸ κείμενον πρὸς τὸ μέρος

τῆς παλαιᾶς Πόλης Σεβασμίων Φανάρι, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἡ ἔδρα τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου καὶ ὁ πάνσεπτος Πατριαρχικὸς Ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἐντὸς τοῦ Ὁποίου φυλάσσονται ἀνεκτιμήτου ἀξίας χριστιανικά κειμήλια, ὡς πολιτιμώτερα τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ πανσεβάσμια λείψανα Ἁγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ὁρθοδοξίας. Φθάνων ὁ ἐπισκέπτης εἰς τὴν ἀπέριπτον ἐξωτερικὴν εἴσοδον τῶν Πατριαρχείων, εὐρίσκεται, ἔναντι ἀκριβῶς «τῆς Κλειστῆς Θύρας», εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν 10ην Ἀπριλίου τοῦ 1821 συνετελέσθη τὸ ἀνοσιούργημα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Μάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Β'. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐν λόγῳ μαρτυρίου ἔκτοτε ἡ Θύρα ἐκεῖνη παραμένει κλειστή, παρὰ τὰς κατὰ καιροὺς πιέσεις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, κατόπιν ὑποβολιμαίας σχετικῆς ἀρθρογραφίας τοῦ Τουρκικοῦ Τύπου, ἵνα δικαιολογῇ τὰς σχετικὰς πιέσεις της, παρουσιάζουσα αὐτὰς ὡς συνεπείας τῆς δῆθεν ἐξεγέρσεως τῆς Κοινῆς Γνώμης, τῆς τόσον εὐ α ἰ σ θ ἦ τ ο υ! εἰς τοιαῦτα Ἐθνικὰ ζητήματα... Ἔς ἐνθυμηθῶμεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τὸν ἀρχιχαμάλην τῆς Θεσ)νίκης καὶ μέγαν Τοῦρκον Ναύαρχον Κερίμ ἀγᾶν, ἀπειλοῦντα ὅπως ἐστρατεύσῃ με «τές μαοῦνες» διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην.

Διὰ τοὺς Τοῦρκους τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον προάσπιον εἶναι τὸ Ἐγιούπ, ὁ πληθυσμὸς τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ ὁπαδοὺς τοῦ προφήτου, δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον ὁ γνωστὸς εἰς ἡμᾶς τοὺς παλαιότερους κατοίκους τῆς Πόλης Γάλλος φιλότουρκος συγγραφεύς, Πιέρ Λοτί, εἰς τι Καφενεῖον αὐτοῦ ἐνπενεύσθη καὶ συνέγραψε «Τὰς Ἀπογοητευμένας», μυθιστόρημα καθαρῶς Τουρκικῆς ὑποθέσεως. Ἐξῶθεν τοῦ ἐν λόγῳ Καφενεῖου οἱ Τοῦρκοι, εὐγνωμονοῦντες, ἐνετείχισαν ἀναμνηστικὴν πλάκα.

Εἰς τὴν θέσιν Κασίμ Πασᾶ, τῆς ἀπέναντι παραλίας, ἔκειτο ὁ Τουρκικὸς Ναύσταθμος, τουρκιστὶ Τερσανᾶς, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀβδοῦλ Χαμήτ, ἐρησιμοποιεῖ μᾶλλον διὰ τὴν ἀγκυροβολίαν καὶ ἀσφαλῆ ἐπιτήρησιν τῶν μονάδων «τοῦ κραταιοῦ» στόλου του, διὰ νὰ μὴ ἀνησυχῇ δι' ἐνδεχομένην Ἐπανάστασιν τῶν ἀνυποτάκτων τερσαναλήδων, παρὰ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ μικροεπισκευὰς αὐτῶν. Εἰς τί ἄλλως τε θὰ τῷ ἐχρησίμευον τὰ καλύτερα καὶ ἰσχυρότερα πολεμικὰ σκάφη, ἐφόσον δὲν διέθετε κατάλληλον ἐμφυλον ὕλικὸν διὰ τὴν ἐπ'ἀνδρωσίν των, ἀφοῦ τὸ ὑπάρχον ὁμοίαζεν πρὸς τὸν περιφημον ἐκεῖνον Ναύαρχον, ὅστις περιπλανηθεὶς καθ' ὅλα τὰ μήκη καὶ πλάτη τῆς Μεσογείου καὶ ἀπελπισθεὶς διὰ τὴν ἀνέυρεσιν τῆς Μάλτας, ἐτηλεγράφησε τὴν παραμείναςαν ἔκτοτε ἱστορικὴν φράσιν «Μ ἄ λ τ α Γ ἰ ὀ κ»; Οἱ ἀγαθοὶ ὁμως ὑπήκοοι τοῦ Παδισᾶχ βλέποντες οἰανδήποτε πολεμικὴν μονάδα των διασχίζουσαν τὸ Χρυσοῦν Κέρας, ἔξεδήλων τὸσον θαυμασμόν με τὰ πολλαπλᾶ «μασαλᾶ - μασαλᾶ» διὰ τὸ μέγα αὐτὸ κατορθωμὰ της, πιθανὸν διότι ἔπλεε χωρὶς νὰ θυθισθῇ(!...), ὥστε, ἐὰν ἔλεγέ τις εἰς αὐτοὺς τὴν χονδροειδοῦ ἀστειότητα ὅτι ἡ ἔξοδος ἐκεῖνη ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου,

θά ἦσαν ἀσφαλῶς διατεθιμένοι νὰ τὸ πιστεύσωσιν!

Ἐπιστρέφοντες πλέον μὲ τὸ ἀτιμόπλοιο τοῦ Κερατίου εἰς τὴν ἀποβάθραν τῆς Γεφύρας, ἀρχίζομεν τὴν περιήγησιν τοῦ ἄλλου τμήματος, δηλ. τῆς νέας πόλεως.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν προκυμαίαν τοῦ Γαλατᾶ θὰ ἦτο πολὺ εὐχάριστος καὶ θὰ μᾶς ἔδιδε μικρὰν ἔστω ἰδέαν τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως καὶ τῆς περιοχῆς ταύτης, κατόπιν τῆς γενομένης ἐξετάσεως «τῆς διδύμου ἀδελφῆς της» τῆς προκυμαίας δηλ. τοῦ Σιρκετζῆ. Βλέπομεν, ἐν πρώτοις, εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς μικρὰ ἀκτοπλοϊκὰ σκάφη ἐκτελοῦντα τὴν συγκοινωνίαν τῶν Μουδανίων, ἐπιλείου τῆς Προύσης, τῆς Κίου, τῆς Μηχανιώνας τῆς Κυζικιῆς Χερσονήσου, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὁμωνύμου Κόλπου (τῆς Κυζίκου) καὶ ἄλλους λιμένας τῆς μικρασιατικῆς παραλίας, τὸ δὲ εἰσιτήριο ἐπιμᾶτο, κατὰ τὸ διαλλάγμα τοῦ μικροῦ πωλητοῦ του, «δέκα γρόσια νὰ πᾶς καὶ νὰ γυρίσῃς! καὶ πέντε νὰ πᾶς καὶ νά... μὴ γυρίσῃς!»

Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀκτοπλοϊκῶν ἦσαν πλευρισμένα, ἀλλὰ μεγάλα ἐπιβατηγὰ σκάφη, μερικὰ τῶν ὁποίων εἶχον ὑψωμένον τὸ γνωστὸν σῆμα τῆς ἀναχωρήσεως, τετράγωνον λευκὸν ἐντὸς ὁμοίου κυανοῦ, ἀποβιβάζοντα ἢ ἐπιβιβάζοντα ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα, εἰς τὰ ἀνοικτὰ δὲ τοῦ λιμένος, μεγάλα καὶ μικρότερα φορτηγὰ ἀτιμόπλοια, φορτώνοντα ἀπὸ φορτηγίδας παντοειδῆ ἐμπορεύματα, βοηθεῖα τῶν γερανῶν των ἢ διὰ τοῦ αὐτοῦ μηχανικοῦ μέσου πληροῦντα ἄλλας φορτηγίδας παντοίων ἐμπορευμάτων, προελεύσεως ἐξωτερικοῦ. Βλέπεις τὰ ἀπέραντα κτίρια τῶν Τελωνείων, τὰς πλήρεις ἐμπορευμάτων Ἀποθήκας των, τοὺς ἀχθοφόρους καὶ τὰς φορτηγοὺς ἀμάξας νὰ μεταφέρωσι διαρκῶς ἐμπορεύματα, μὲ πανδαιμόνιον φωνῶν καὶ θορύβου. Πάντα ταῦτα δέον νὰ προξενῶσιν ἐξαιρετικὴν εὐχαρίστησιν, ἐνδόμυχον χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, διότι ὁ παρακολουθῶν ταῦτα σκέπτεται, ἢ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ σκέπτεται, ὅτι ὀλόκληρος ἡ τεραστία αὕτη, ἔστω καὶ τόσον θορυβώδης, κίνησις, ἀντιπροσωπεύει τὸ ψωμὶ καὶ τὴν εὐημερίαν χιλιάδων πτωχῶν οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων οἱ προστάται, ἢ καὶ ἀπλᾶ μέλη των, ἀπασχολοῦνται ἐκεῖ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ὄργανισμὸς τοῦ Δημοσίου Ὁθωμανικοῦ Χρέους, δυνάμει τῶν Διομολογήσεων, ὥριξε τὸ ὕψος τῶν τελωνειακῶν δασμῶν, τότε δὲ ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐμπορεύματα κατέβαλλον τοιοῦτον 110)ο, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ τοιαῦτα προελεύσεως ἐξωτερικοῦ, ἐπωλοῦντο εἰς τὴν Ἰουρκίαν εὐθιγνότερα, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας χώρας, ὡς συμβαίνει σήμερον παρ' ἡμῶν μὲ τὴν Δωδεκάνησον.

Εἰς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, τὴν πρὸς τὸν Κεράτιον παραλίαν τοῦ Γαλατᾶ, ὑπάρχει ἐπίσης κινήσις ἱστιοφόρων, φορτηγίδων καὶ τῶν, μικρῶν μὲν διαστάσεων, ἰσχυροτάτων ὅμως εἰς δύναμιν μηχανῶν, ρυμιολικῶν, ὀλίγον δὲ περαιτέρω Νεώρια ἱστιοφόρων, Καλαφὰτ Γερί, τουρκιστί, ἢ ὑπαρξίς τῶν ὁποίων προδίδεται μακρόθεν, ἐκ τῶν ἀκαταπαύστως ἀκουομένων σφυροκοπημάτων τῶν εἰς αὐτὰ ἐργαζομένων.

Μόλις προχωρήσωμεν ὀλίγον πέραν τῆς Γεφύρας, ἀφήνοντας δεξιᾶ μὲν τὸ κομφότατον κτίριον τῆς πάλαι ποτε Αὐστριακῆς Τραπεζίης WIENER BANK VEREIN, ἀριστερᾶ δὲ τὸ Βαλιδὲ Χάν, ὅπου ἤδρευε τότε τὸ χρηματιστήριον ἀξιών, καὶ ἐκατέρωθεν διάφορα καταστήματα καί, πρὸς τὰ δεξιᾶ τὸ Χαβιάροχανον μὲ τοὺς πολλοὺς σαράφηδές του, φθάνομεν εἰς τὴν πλέον πολυσύχναστον, πολυθόρουβον καὶ τὴν μεγαλύτεραν ἔχουσαν κίνησιν ὁδὸν τοῦ Γαλατᾶ. Ἀπέναντι ἀκριβῶς βλέπομεν τὴν στενήν, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐλαττώνη καὶ κατ' ἐλάχιστον τὴν πολλὴν κίνησιν της, ὁδὸν τοῦ Χαρατσῆ σοκκάν, μὲ ἀποκλειστικότητα ἐμπορευμάτων τὰ ἐκ χοιρίου κρέατος ἄλλαντικά. Ἐπειδὴ ἡ μουσουλμανικὴ θρησκεία ἀπαγορεύει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν κατανάλωσιν χοιρινοῦ κρέατος, οὗτοι ἀποφεύγωσι καὶ νὰ τὸ ἀναφέρωσιν, ὅταν δὲ πρόκειται νὰ ἀγοράσωσι λίπος χοίρου, δι' ἄλλας χρήσεις ἀσχέτους πρὸς τὸ φαγητόν, ζητοῦσι «βούτυρον τοῦ κακοῦ ζώου» (= φρενὰ χαϊβανίν), ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ βρωμεροῦ. Ἐάν θελήσωμεν νὰ ἀναλάβωμεν κάπως ἀπὸ τὸν κόπον τῆς περιοδείας, δυνάμεθα νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς εὐρισκομένης εἰς τὴν αὐτὴν ὁδὸν περιφήμου Μπυραρίας τοῦ Φώσκολου, μὲ τοὺς ἀφθόνους καὶ ἐκλεκτοὺς μεζέδες της ἢ, ὡς εὐθυνότερον, τοῦ Μπογατσατζιδικιοῦ τοῦ Γαλατᾶ, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, παρεσκεύαζε θαιμιασίαν μπογάτσαν. Ἄλλ' ἤδη... «παρῆλθον οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι» καὶ ὅπως ὅλαι αἱ ἀξίαι, ἐξητελέσθη καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸν αὐτὸ παρασκεύασμα...

Ἀλλά, ἂς προχωρήσωμεν, πρὸς τὸ ἀριστερόν τῆς κυρίας ἀρτηρίας τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου εὐρίσκονται διάφορα ἐμπορικὰ καταστήματα, Γραφεῖα, Τράπεζαι, ὁ σταθμὸς τοῦ Ὑπογείου Σιδηροδρόμου, τοῦ γνωστοῦ μας Τοῦννελ τῆς Πόλης, ὅπερ εἶναι ἐν τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων ἐπικοινωνίας τοῦ Γαλατᾶ μετὰ τοῦ Πέραν, μὲ ὄχι ζηλευτὴν καθαριότητα. Εἰς τὴν αὐτὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ἐδρεύουσι καὶ τὰ δύο κυριώτερα Ἑλληνικὰ Βιβλιοπωλεῖα - Τυπογραφεῖα τῆς Πόλης. τῶν Ἀδελφῶν Σεϊτανίδου, τὸ ἓν, τὸ δὲ ἕτερον τῶν Δεπάστα - Σφόρα - Γεράρδου, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, κατ' Αὐγουστον καὶ Σεβριον ἐκάστου ἔτους, ἐκτὸς τοῦ πικροῦ μαθητοζόσμου, ὅστις τὰ κατακλύζει διὰ τὴν ἀγορὰν βιβλίων καὶ Γραφικῆς ὕλης, συρρέουσιν ἐπίσης Καθηγηταὶ καὶ διδασκάλοι, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀγωνιζόμενοι οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ Παισανῖαι ὅπως ἐξασφαλίσωσι διὰ τὸ «ἐπὶ θύραις» νέον Σχολικὸν ἔτος, οἷονδήποτε διορισμόν, ἔστω καὶ εἰς τὸ πλέον ἀπομεμακρυσμένον Σχολεῖον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸς τὸ, ἀντίθετον, δεξιὸν μέρος, ἡ ὁδὸς βαίνει σχεδὸν παραλιακῶς, διὰ τοῦ Τὸπ - Χανὲ εἰς Καμπά - Τὰς, Μπεσικ - Τὰς καὶ λοιπὰ προάστια. Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, μέχρι Ὁρτάκιοῦ, ἐκκυκλοφόρουν Τραχιόδρομοι, ἔνιοι τῶν ὁποίων, κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἦσαν, δίδροφοι, ἀλλὰ λίαν συντόμως οὗτοι κατηργήθησαν.

Ἡ κυριώτερα ὁμοῦς ἀρτηρία, ἡ ἐνώουσα τὸν Γαλατᾶν μὲ τὸ Πέραν, ἦτο ἡ Λεωφόρος τῶν Τροχιοδρόμων, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁποίας, μεταξὺ ἄλλων

Τραπεζῶν, εἶναι ἡ τράπεζα Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἐπιβλητικῆς μεγαλοπρεπειᾶς ἐκτεταμένον κτίριον τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ὀθωμανικῆς Τραπεζίης, ἀριστερῶ τῷ ἀνερχομένῳ, ὁ θεσμός τῆς ὁποίας, ὅπως καὶ τόσαι ἄλλαι παλαιαὶ ἀξίαι καὶ θεσμοί, ἐξημετέλισθη. Ἐπειδὴ ἡ ἐν λόγῳ λεωφόρος ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἐπίπεδος, ἀλλ' ἀποτόμως ἀνηφορικὴ ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς στροφῆς, ἄνωθι τοῦ Κασίμ Πασᾶ, μέχρι τοῦ Ἐκτου Δημοαρχιακοῦ Ἐμήματος, διὰ τοῦτο, ὅταν τὰ ὄχηματὰ ἀνήρχοντο, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐσύροντο ὑπὸ Ἰππων, τὸ ἐν λόγῳ διάστημα, προσετίθετο καὶ δεύτερον ζεύγος τοιοῦτων, μέχρι τοῦ σημείου περιόπου ὅπου εὐρίσκεται τὸ Ξενοδοχεῖον Πέρα Παλλάς, τὸ πολυτελέστερον καὶ ἀριστοκρατικώτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοιοῦτον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέλυον μεγιστᾶνες τοῦ πλούτου, ποίγκριτες καὶ ὑπουργοὶ ξένων κρατῶν. Ἐνθυμῶμαι μάλιστα ὅτι, χάρις εἰς ἐπιτυχῆς πρωταπριλιάτικον ψεῦδος ἐφημερίδος, εἶχε... φιλοξενιθῆ εἰς αὐτὸ ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας Πρόεδρος τῶν Ἦνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Θεόδωρος Ρούσβελτ, μὲ συνέπειαν τούτου τὴν συγκέντρωσιν πλήθους κόσμου, ὅστις δὲν ἐπέιθετο εὐκόλως εἰς τὰς διδομένας περὶ τοῦ ἐναντίου βεβαιώσεις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ξενοδοχείου. Ὁ Γαλατᾶς καὶ τὸ Πέραν, ἄνευ μεσολαβήσεως συγκοινωνιακοῦ τινος μέσου, ἀλλὰ μόνον πεζῆ, συνδέονται μεταξύ των καὶ μὲ τὰ Σκαλάκια. Ἡ ἐν λόγῳ ἀγτηρία, παρὰ τὴν ὀνομασίαν της, δὲν ἦτο καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος κλιμακωτή, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ τέταρτον περίπου. Διὰ τοῦτο ἡ Τουρκικὴ ὀνομασία των Γιουκσέκ - Καντιρίμ (= ὑψηλὸ καλντιρίμ) ἀνταποκρίνεται περισσότερον εἰς τὴν πραγματικότητα, δεδομένου ὅτι τὰ ὑπόλοιπα 3)4 αὐτῆς ἦσαν ἀπὸ τοὺς συνήθεις ἀνηφορικοὺς δρόμους τῆς Ἑπταλόφου.

Πάντως πρέπει νὰ εἶναι τις εἰδησιμὸς εἰς τοιαύτας ἀναβάσεις, διὰ νὰ μὴ αἰσθανθῆ εἰς τὰ Σκαλάκια τὴν δικαιολογημένην ἄλλως τε κόπωσιν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αἱ βαθμίδες ἀνήρχοντο εἰς 118, κατὰ τὰς διαφόρους ὁμως ἐπιδιορθώσεις ἠλαττώθησαν διαδοχικῶς εἰς 108 - 90, διὰ νὰ καταλήξωσιν ἤδη μόνον εἰς 78. Ἐκατέρωθεν καὶ καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος ὑπῆρχον μικροκαταστήματα, ἑλληνικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἰδιοκτησίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως, ὡς καὶ πλανώδιοι, εἷς τῶν ὁποίων εἶχε «τὸ περιστεράκι τῆς τύχης, γιὰ νηές, λεύθερες, πανδρομένας, ραβωνιασμένες, χῆρες καὶ ζωντοχῆρες». Ὁ ἄθλιος! ἐφρόντιζε νὰ δείχνῃ τὴν τύχην μόνον εἰς τὸ θῆλυ φῦλον τῆς Πόλης, ἴσως ἔχον ἀνάγκην βοηθείας!.. ὡς τὸ πλεόν ἀδύνατον. Πιθανὸν ὁμως καὶ ὡς τὸ μᾶλλον εὐπιστον.

Ἄλλος πραγματικὸς «τύπος», ὄχι ὅμως πλανώδιος ἀλλὰ καταστηματαρχῆς, προσεκάλει τοὺς διαβάτας, μὲ πολλὴν σοβαροφάνειαν, λέγων «Περάστε νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ ὁμολογῆτε, ὅσον καιρὸν κι' ἂν ζῆτε, ἓνα παιδάκι, ὁμορφοτῶν ἄγγελάκι, ἔχει τὸ σῶμα του ὅσον ἀρχουδάκι», ἐπίσης «Μία ἀσώματος κεφαλὴ ὀμλεῖ». Ἐπρόκειτο, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, περὶ κανονικῆς γυναικός, εὐρισκομένης ὕψισθεν πανίνου παραπετάσματος, ἥτις ἐπρόβαλλε τὴν

κεφαλὴν τῆς μέσῳ μικροῦ ἀνοίγματος, καὶ ὡς ἐκ τούτου, διελαλεῖτο, ὡς ἀσώματος!

Εἷς τινα πάροδον τῆς ὁδοῦ, πρὸς τὰ ἀριστερᾶ, ὑφύονται ὁ πύργος τοῦ Γαλατᾶ, ὀλίγον δὲ ἀνωτέρω καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πλευράν, εὐρίσκετο τὸ οἰκίωμα εἰς τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτον ἐστεγάσθη ἡ Ἐθνικὴ Σχολὴ Γλωσσῶν καὶ Ἐμπορίου, εἰς δὲ τὴν συμβολὴν τῆς ἀρτηρίας ταύτης μετὰ τὴν Πλατείαν τοῦ Τοῦννελ, ἤρχιζεν ἡ Μεγ. ὁδὸς τοῦ Πέραν. Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην εὐρίσκοντο τὰ Προξενεῖα καὶ αἱ Πρεσβεῖαι τῶν ξένων κρατῶν, πρῶτον δὲ εἰς τὴν σειρᾶν, ἀλλὰ καὶ εἰς χρησιμότητα διὰ τὸ ὁμογενὲς στοιχεῖον τῆς Πόλης, ἦτο τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον, διότι ἡ Τσαρική Ρωσία, ἐπιθυμοῦσα νὰ εὐρίσκη διαρκῶς ἀφορμὰς ἐπεμβάσεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας, ἐπεδίωκεν ἢ μᾶλλον ἐνήργει ὡς πραγματικὴ προστάτις τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Πρὸς τοῦτο παρείχετο ἀσφαλὲς καταφύγιον εἰς πάντα διωκόμενον καὶ προσφεύγοντα εἰς τὸ Προξενεῖον. Ἦσαν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμογενεῖς νέαι προσπαθοῦντες νὰ ἀποφύγῃσι τὴν τουρκικὴν στράτευσιν, τοὺς ὁποίους συνοδεία προξενικοῦ ὑπαλλήλου, ἐπεβίβαζον, ἐν ἀσφαλείᾳ, τοῦ πρώτου ἀποπλέοντος διὰ Πειραιᾶ ἀτμοπλοίου. Ὀμαδικαὶ τοιαῦται κουστωδία, ἐπὶ ἀρκετὰς μάλιστα ἡμέρας, ἐγίνοντο κυρίως κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους.

Εὐρίσκοντο ἐπίσης εἰς τὴν Μεγ. ὁδὸν τοῦ Πέραν ἡ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ μεγάλη Καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς SANTA MARIA, ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὰ ἔτη 1910 - 11, τὰ Εἰσόδεια τῆς Θεοτόκου, κοινῶς ἡ Παναγία τοῦ Πέραν, τὸ Αὐτοκρατορικὸν Λύκειον τοῦ Γαλατᾶ Σεραῖ, τὸ Ξενοδοχεῖον Τοκατλιάν, εἰς δὲ τὸ τέμας τῆς παρὰ τὸ Ταξίμ, ἀριστερᾶ μὲν τὸ Γαλλικὸν Νοσοκομεῖον, ἐπηνδρομένον καὶ μετὰ ὁμογενεῖς ἐπιστήμονας, δεξιᾶ δὲ ὁ ἔμπορησθεὶς κατὰ τὸ 1955 ὑπὸ τῶν θανδάλων, περικαλλῆς τότε Ἱερὸς Ναὸς τῆς Ἁγ. Τριάδος, μετὰ τὸ Ζάππειον παραπλεύρως, καὶ τὸ Συσσίτιον Εὐγενίδου ἐντὸς τοῦ περιβόλου του.

Εἰς τὴν Ὀδὸν τοῦ Πέραν ὑπῆρχον ἐπίσης τὰ μεγαλύτερα καὶ πλουσιώτερα Καταστήματα Νεωτερισμῶν, μετὰ ὑφάσματα Εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως, ἦτο δηλ. ἡ ὁδὸς Ἐρμού τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Φραγκομαχαλᾶς τῆς Σμύρνης ἢ ἡ ὁδὸς Βενιζέλου τῆς Θεσ)νίκης. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν Καταστημάτων τούτων ἔκαμνε τὴν μεγαλύτεραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπισκέπτην, ἕνεκα τῆς ἐκτάσεώς του καὶ τῆς μεγίστης ποικιλίας τῶν ἐν αὐτῷ διατιθεμένων ἐμπορευμάτων, ἦτο ὁ BON MARCHE, ἑταιρεία ἀνήκουσα εἰς Γάλλους. Τὸ ἐν λόγῳ Κατάστημα ἦγωνε τὴν Μεγ. ὁδὸν τοῦ Πέραν, μετὰ τῆς Λεωφόρου τῶν Τροχιοδρομίων, εἰς τὸ μέρος ἀκριβῶς ἔνθα ὁ Κῆπος τῶν Μνηματακίων, ὅστις ἦτο τὸ καθημερινὸν ἐντευκτήριον τῶν ἐξ Ἄνδρου κυρίως καταγομένων «Νταντάδων», πρὸς τὰς ὁποίας οἱ εἰς τὴν πάτριον νῆσόν των διαμένοντες οἰκτεῖοι ἀπηύθυνον τὰς ἐπιστολάς των «ἀπὸ τὴν πόλιν Ἄνδρος εἰς χωρίον Κων)πολις». Αἱ μὲν τοιαύτην διεύθυνσιν ἀποστελλόμεναι ἐπιστολαὶ ἔφθανον εἰς τὸν πρὸς

ὄν ὄρον, διότι μετεφέροντο ὑπὸ τῶν γνωστῶν καὶ σήμερον ἀκόμη ταχυδρόμων τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς Τροχιοδρόμων προχωροῦσα ἀπὸ τὰ Μνηματάκια ὀλίγον ἀκόμη, κάμπιεται ἀκριβῶς πρὸς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας, καταλήγουσα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Πέραν, μετὰ τῆς ὁποίας συνοῦται ἀκριβῶς πρὸς τοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ Λυκείου τοῦ Γαλατᾶ Σεράι. Ἐντεῦθεν, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ ὁδὸς αὕτη, ἢ τὸ Σταυροδρόμι ἢ ἀκόμη ὁ Ἴσιος Δρόμος, προχωρεῖ καὶ φθάνει εἰς τὸ Ταξιμ. Ἐκεῖ εὐρίσκετο ὁ Ταλιμ Χανῆς (= πεδῖον στρατιωτικῶν ἀσκήσεων), πελώριον οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας τῶν Πατριαρχείων μας, τὸ ὀπιῶν, οἰκόπεδον, δυστυχῶς, κατόπιν τουρκικῶν τεχνασμάτων, κεκαλυμμένων μὲ τὸν μανδύαν δικαστικῶν ἀποφάσεων, περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ὑψηλοῦ Δοβλετίου. Ἡ ὁδὸς, συνεχίζουσα ἀπὸ τὸ Ταξιμ, φθάνει μέχρι Σισλή.

Ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Πέραν κατοικεῖται κατὰ μεγίστην πλειονότητα ὑπὸ Ἑλλήνων, ὡς καὶ ὑπὸ ἀλλοδαπῶν, Γάλλων, Ἀγγλων, Γερμανῶν κ.ἄ. ἦτοι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ διεθνὴς κοινωνία, τὴν ὁποίαν εὐκόλως ἀντελαμβάνεσο, διότι διασχίζων τὰς διαφόρους ὁδοὺς ἤκουες ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τὰς ἄλλας ξένας γλώσσας, ὡς καὶ ὀλίγην τουρκικὴν! Εἰς τὸ Σταυροδρόμι διέμενον πλούσιοι ὁμογενεῖς καὶ ξένοι, εὐρίσκοντο ἐπίσης τὰ πλεῖστα τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων Ἐκπαιδευτηρίων καὶ αἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, τοῦ Πέραν καὶ τοῦ Ταξιμίου. Τουρκικαὶ οἰκογένειαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς παρομοίας ἐθνολογικῆς συνθέσεως συνοικίας, διότι, διὰ τὰς μουσουλμανίδας, ἴσχυεν εἰσέτι, ἀνστηρῶς, ὁ θεσμὸς τοῦ φερτζῆ καὶ τοῦ ξυλίνου δικτυωτοῦ εἰς τὰ παρὰθυρα.

Εἰς τὸ Ταξιμ ὑπῆρχον οἱ ὁμώνυμοι στρατῶνες, περαιτέρω δὲ καὶ εἰς λίαν δεσπύζουσαν τοποθεσίαν, ἡ Τουρκικὴ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων (= Χαρμιέ). Ἀπὸ πλεῖστα σημεῖα τῆς περιοχῆς ταύτης, ἰδίως ἀπὸ τὸ Παγκαλίτι, ἐφαίνοντο πανοραμικῶς, ἡ γαλανὴ Προποντίς, ὁ ἀφθαστος εἰς μαγεῖαν Βόσπορος, εἰς τὸ σημεῖον δὲ τῆς συναντήσεώς των μετὰ τοῦ Κερατίου ὁ πάντα σεμνὸς καὶ περιλύπος, ὡσὰν νὰ πενήθῃ ἀκόμη τὴν προῶρος θανοῦσαν κόρην, Πύργος τοῦ Λεάνδρου. Ὅσον προχωρεῖς πρὸς τὸ Σισλή, ὅπου τὸ ἕτερον Νεκροταφεῖόν μας καὶ ἡ κομμοτάτη ἐκκλησία του, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἡ πόλις δὲν περιέχει τίποτε τὸ παλαιόν, οὔτε εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, οὔτε κἂν εἰς οἰκοδομὰς, αἵτινες νὰ παρουσιάζωσιν οἰοδῆποτε ἐνδιαφέρον, διότι πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὑφίσταται μία σύγχρονος πόλις, μὲ οἰκοδομὰς τὰς ὁποίας συναντᾷς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου, ἐκτὸς θέβαια τῶν ἐξαιρετικῶν φυσικῶν καλλονῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπὸ τὰς σπανίας. Ἀριστερώτερον καὶ εἰς λίαν δεσπύζουσαν θέσιν εὐρίσκονται τὰ Ταταῦλα, συνοικία τόσον ἀποκλειστικῶς Ἑλληνική, ὥστε δύναται τις νὰ τὰ χαρακτηρίσῃ «ὡς μικρὸ κομμάτι τῆς Ἑλλάδος». Πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως μάλιστα, κατὰ τὸ 1908, τοῦ Νεοτουρκικοῦ Συντάγματος, ἡ Τουρκικὴ ἀστυνομία, δὲν ἐκυκλοφορεῖ ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου!..., ὡς καὶ τὸ Φερίκοι.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον διὰ τὸ Βυζάντιον, διὰ τὴν Πόλιν μας, ἀποτελεῖ πραγματικὸν κόσμημα, ἀνεκτίμητον θησαυρὸν καὶ ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα εἰς φυσικὰς καλλονὰς ὑπάρχοντα τοπία ἐπὶ τῆς γῆς, ἀναμφιβόλως εἶναι ὁ Βόσπορος, μὲ τὰς δύο ἐκατέρωθεν μαγευτικὰς ἀκτὰς του, μὲ τὰ καθ' ὅλον τὸ μῆκος του Προάστια, μὲ τὰ πολλὰ ἀνάκτορα τῶν Πριγκίπων, τὰ μέγαρα τῶν Μεγιστάνων τῆς παλαιᾶς Αὐτοκρατορίας, καὶ τῶν πλουσίων ὁμογενῶν τῆς Πόλης, τὰ θέρετρα τῶν ξένων Πρεσβειῶν καὶ Προξενείων, ὅλων δὲ αὐτῶν εὐρισκομένων ἐντὸς καταπρασίνων κήπων, τῶν ἐναλλασσομένων παντοειδῶν τοπιῶν, τῶν λόφων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀργιάζει τὸ πράσινον, ὡς καὶ ἄλλων φυσικῶν καλλονῶν, τῶν ὁποίων ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ, καὶ ἀναγραφὴ ἀκόμη, εἶναι δύσκολος ἂν μὴ καὶ ἀδύνατος. Διὰ νὰ τὰ κατανοήσῃς ὅμως τελείως δὲν εἶναι ἀρεκτὸν νὰ ἀναγνώσῃς τὴν περιγραφὴν των, ὅσον δῆποτε ἀρτία καὶ ἂν εἶναι, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ τὰ ἐπισκεφθῆς, νὰ τὰ ἴδῃς ἀπὸ κοντά, νὰ τὰ ἀντικρύσῃς μὲ τὰ μάτια σου, νὰ θέσῃς κυριολεκτικῶς τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, διότι, καὶ ἐν προκειμένῳ, ἰσχύει ἀπολύτως τὸ ἀξίωμα τῆς Ψυχολογίας ὅτι «οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει».

Τὰ ὄραϊα, εὐκίνητα καὶ ταχύπλοα ἀτμόπλοια τῆς Σιρκέτ - ι - Χαϊριέ, εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσιν οἰουδήποτε ἐπιθυμοῦντος ὅπως ἀπολαύσῃ καὶ ἀποθαυμάσῃ ἐκ τοῦ πλησίον, καὶ τῷ παραμείνωσιν οὕτως ἀλησμόνητα καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του, τὰ μαγευτικὰ τοπία τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχοντα εἰς τὴν λέξιν «Βόσπορος».

Μόλις ἐκκινήσῃς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν τοῦ θαλασσίου αὐτοῦ ταξιδίου σου, τὴν ἀποβάθραν τῆς Γεφύρας καὶ ἀφήσῃς τὸν λιμένα διερχόμενος μέσῳ τῶν ἠγκυροβολημένων μεγάλων καὶ μικρῶν φορητῶν σκαφῶν, βλέπεις περισσότερον Προποντιδα παρὰ Βόσπορον, εἰς τὸν ὁποῖον, οὐσιαστικῶς, εἰσέρχεσαι ὅταν φθάσῃς εἰς τὸ ἀρχαῖον Διπλοκίονιον, τὸ τουρκιστὶ Μπεσίκ - Τάς, ἀφίγων ὀπισθεν τὸ εἰς τὴν ἰδίαν παραλίαν τουρκικὸν προάστιον Καπᾶ - Τάς, εἰς τὸν λιμένα τοῦ ὁποίου πλευρίζουσι κυρίως ἱστιοφόρα μὲ καύσιμα δασικὰ προϊόντα. Τὸ Διπλοκίονιον κατοικεῖται ἐπίσης, κατὰ μεγάλην πλειοψηφίαν, ὑπὸ μουσουλμάνων. Εἰς αὐτὸ ὑπάρχουσι τὰ κομψότατα Ἀνάκτορα τοῦ Δολμά Μπαξέ καὶ τοῦ Τσεραγάν. Τοῦ τελευταίου ὅμως μόνον τὰ ἐρεῖπια σώζονται, διότι πρὸ 58 περίπου ἐτῶν, χρησιμοποιούμενον τότε ὡς Βουλὴ, ἀπετεφρώθη, τυχαίως ἢ κατόπιν ἐμπορημοῦ παρέμεινε διὰ τοὺς πολλοὺς ἄγνωστον. Πλησίον τῶν Ἀνακτόρων τοῦ Δολμά Μπαξέ καὶ κατόπιν μικρᾶς ἀνωφερείας εὐρίσκεται, ὡς ἐλέχθη, τὸ Ἀγίασμα τῶν Ἀγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ἐντὸς καλλιεργούμενου Κήπου μουσουλμάνου.

Μετὰ τὸ Διπλοκίονιον φθάνομεν εἰς τὸ Μεσάχωρον, τὸ τουρκιστὶ Ὁρτάκιοϊ, παρὰ τὴν ἀποβάθραν τοῦ ὁποίου ὑψοῦται μικρὸν μὲν, ἀλλὰ κομψότατον τουρκικὸν τέμενος. Συνεχίζοντες τὴν διαδρομὴν μας, φθάνομεν ἐνώπιον

τῆς Ξηροκρήνης, τουρκιστὶ Κουρού - Τσεσμέ, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦ 1850 ἐλειτούργει ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ὑπὸ τὸν τίτλον ὅμως «τῆς Πατριαρχεικῆς Ἀκαδημίας», καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, Ξηροκρήνην, ὑπάρχουσι παρὰ τὴν παραλίαν, παλαιὰ προγκιπικὰ Ἀνάκτορα. Τόσον αὐτὰ, ὅσον καὶ ὅλα σχεδόν, τὰ παραλιακὰ ἰδίως κτίρια τοῦ Βοσπόρου εἶναι ἐκτισμένα, κατὰ μὲν τὸ ἰσόγειον, πρὸς προστασίαν ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν τῆς θαλάσσης, ὡς καὶ διὰ τὴν στερεότητα τοῦ κτιρίου, διὰ λίθων, κατὰ τὸ ὑπόλοιπον δὲ μέρος μὲ ξυλείαν. Εἶναι ἄλλως τε γνωστὸν ὅτι αἱ πλείσται παλαιαὶ οἰκοδομαὶ τῆς Πόλης εἶναι ξυλιναι καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἀνάκαθεν, αἱ πυρκαϊαὶ ἦσαν συχνόταται καὶ μὲ λίαν καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα.

Συνεχίζοντες τὴν ἄνοδον τοῦ Βοσπόρου διερχόμεθα πρὸ τοῦ Μεγάλου Ρεύματος (Ἄρναουτ - Κιότ), γνωστοῦ διὰ τὰς ἀρωματικὰς καὶ ἐξαιρετικῆς ποιότητος φρούνας, συγχρόνως ὅμως καὶ διὰ τὸ ἰσχυρότατον πρὸ αὐτοῦ ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου. Ἐν συνεχείᾳ εὐρίσκομεν τὸ Ροῦμελί (ροῦμι = ρωμηός, ἐλί = χώρα) Χισάο (= φρούριον). Τὸ ἐν λόγῳ προάστιον, μετὰ τοῦ ἔναντι αὐτοῦ Ἀνατὸλ Χισάο, ἕνεκα τῶν εἰς αὐτὰ ἐκτισμένων φρουρίων, ἀποτελοῦσι τὸν τελευταῖον ἀμυντικὸν προμαχῶνα τῆς Κων)πόλεως, ἔναντιον τῶν ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, διὰ θαλάσσης, ὁρμαμένων ἐχθρῶν τῆς. Τὸ συγκρότημα τῶν φρουρίων τοῦ Ροῦμελί Χισάο εἶναι κατεσκευασμένον βάσει τοιούτου σχεδίου, ὥστε νὰ σχηματίξῃ τὴν λέξιν Μεχμέτ, δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ Πορθητοῦ, γεγραμμένον μὲ ἀραβικοὺς χαρακτῆρας.

Συνεχίζοντες τὴν θαλασσίαν αὐτὴν περιοδείαν μας συναντῶμεν τὸ Βαφεχώριον (= Μπογιατζῆ - Κιότ), ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ', εἶτα τὴν Στένην, εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς ὁποίας καταφεύγουσιν ἀτιμόπλοια μόλις διασωθέντα ἀπὸ τὴν καταστροφικὴν ὄργην τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἵνα ἐπισκευάσωσι προχείρως εἰς τὰ ἐκεῖ ναυπηγεῖα τὰς ζημίας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον κατέφυγον εἰς τὴν Στένην, τὸ Σωσθένιον τῶν Βυζαντινῶν, καὶ μονάδες τῆς Τουρκικῆς ἀρμάδας, ὅπως τὸ δεινοπαθῆσαν, ὄχι ὅμως ἀπὸ τὴν ὄργην τοῦ Μέλανος Πόντου, ἀλλ' ἀπὸ τὰς... τρυφερὰς θωπείας τοῦ Συμμαχικοῦ Στόλου κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, περίφημον Γερμανικόν, ὑπὸ Τουρκικὴν δὲ σημαίαν, θωρηκτὸν «Γκαϊμπεν», μετονομασθὲν εἰς «Γιαβούξ».

Ἐν συνεχείᾳ συναντῶμεν τὸ Νεοχώριον καὶ κατόπιν τὰ Θεραπειά. Ἀμφότερα τὰ προάστια ἐχρησίμευον ὡς θερινὴ διαμονὴ πολλῶν μελῶν τοῦ ξένου Διπλωματικοῦ Σώματος. Ὁ Βαθιρούαξ (= Μπουγιούκ - δερε) καὶ ὁ Γενῆ (= Νέος) Μαχαλὲς ἀκολουθοῦν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τελευταίου προαστίου ὑπάρχει Πηγὴ τις, μὲ ἐξαιρετικῆς ποιότητος ὕδωρ, ἣτις καλεῖται Τσιρτσιρ - Σουγιού, ἡ μέχρι τῆς ὁποίας δεκάλεπτος διαδρομὴ δι' ἀμάξης διερχομένης ἐν μέσῳ καταπρασίαν ὑψηλῶν λόφων εἶναι θεσπεσία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ - αὐτὴ ἡ Πηγὴ εὐρίσκεται μέσῳ μαγευτικοῦ τοπίου περιβαλλομένου παν-

ταχόθεν ἀπὸ παννυφῆλους καὶ καταφύτους ἀπὸ μεγάλα καὶ καταπράσινα πυκνά δένδρα λόφους. Τὸ νερὸ τῆς Πηγῆς δὲν εἶναι ἄφθονον, ἀντιθέτως μάλιστα πίπτει κατὰ σταγόνας, τοῖρ - τοῖρ, ἐξ οὗ προῆλθε καὶ ἡ ὀνομασία του. Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ Ρούμελι - Καβάκ (Καβάκ = Λεύκη) εἰς τὸ ὁποῖον τερματίζεται ἡ περιήγησις τῶν προαστίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου μετὰ τὸ ἀτιόπλιον τῆς Σιρκέτι Χαϊριέ. Τὸ Ρούμελι Καβάκ, μετὰ τοῦ εἰς τὴν ἔναντι ἀνατολικὴν ὄχθην ἐτέρου Προαστίου, τοῦ Ἀνατὸλ - Καβάκ, εἶναι τὰ δύο φρούρια, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὡς ἀποστολὴν νὰ φράσσωσι τὴν διόδον τοῦ ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὀρμωμένου ἐχθρικοῦ στόλου, δεχόμενα τὰ πρῶτα αὐτοῦ πυρὰ. Κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, οἱ ὀπισθοφύλακες, Ρούμελι καὶ Ἀνατὸλ Χισσάρ, δὲν παρέστη ἀνάγκη νὰ λάβωσι μέρος, ἐνεργόν, εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Πρωτευούσης, διότι τὰ Φρούρια τῶν Ρούμελι καὶ Ἀνατὸλ Καβάκ ἀντέστησαν ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν λυσσαλέων ἐπιθέσεων τοῦ ρωσικοῦ Τσαρικοῦ Στόλου καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὁ εὐσεβὴς πόθος τῶν Τσάρων, περὶ ἐγκαταστάσεως τοῦ σλαβισμοῦ εἰς τὴν Βασιλίδα καὶ ἐκπληρώσεως τοῦ προαιωνίου ὀνείρου αὐτῶν, ὅπως θέσωσιν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των, τὴν ποτε πρωτεύουσαν τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅλας τὰς χώρας ἐπὶ τῶν ὁποίων Ἐκκεῖνοι ἐκυριάρχουν.

Τὰ σῦκα τοῦ Ρούμελι - Καβάκ ἐφημίζοντο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν τὸν ποιότητα.

Τέσσαρα ἦσαν τὰ Προάστια τῆς Πόλης, τῶν ὁποίων διελαλοῦντο ὡς ἐξαιρετικῆς ποιότητος ὠρισμένα γεωργικὰ τὼν προϊόντα:

- α) Τοῦ Ρούμελι Καβάκ — τὰ σῦκα (= ἰντζιρ).
- β) Τοῦ Μεγάλου Ρεύματος — αἱ φράσιλαι (= τσιλέκ).
- γ) Τῆς Βλάχας — τὰ ἀγγουράκια (= χηάρ) καὶ
- δ) Τοῦ Ἑπταπυργίου — τὰ μαρούλια.

Διὰ νὰ συμπληρώσωμεν πλέον τὴν περιήγησιν τοῦ Βοσπόρου, ὀφείλομεν, ὅπως, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας, παραπλεύσωμεν τὰ προάστια τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ ὄχθης.

Οὕτω, μετὰ τὸ Προάστιον τοῦ Ἀνατὸλ Καβάκ, ἐρχόμεθα εἰς τὸ Βέϊκοζ, ἀνωθεν τοῦ χωρίου τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται τὸ ἐκτεταμένον καὶ πυκνόδενδρον δάσος τοῦ πλουσίου Ἀρμενίου Ἀβραάμ Πασᾶ, τὸ ὁποῖον εἶχε τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κοινού. Τῆς τοιαύτης ἐλευθεριότητος τοῦ ἰδιοκτήτου, δὲν ἐπωφελοῦντο μόνον οἱ κάτοικοι τοῦ Βέϊκοζ, ἀλλὰ καὶ πλείστοι Κων)λίται, οἵτινες διὰ νὰ ἀπολαύσωσι τὸ δάσος, ἐξέδραμον μέχρις αὐτοῦ. Παρατηρῶν ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ δάσους, ἔχει κανεὶς τὴν ψευδαῖσθησιν ὅτι τὸ πρὸ αὐτοῦ τμήμα τοῦ Βοσπόρου εἶναι πραγματικὴ λίμνη, δεδομένου ὅτι οὐδαμοῦ φαίνεται ὑπάρχουσα διέξοδος πρὸς τὴν ἐλευθέραν θάλασσαν. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βέϊκοζ κατὰ πλειοψηφίαν εἶναι Τοῦρκοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ὀλίγοι. Ἡ συνοικία τῶν ὁμογενῶν μας εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χωρίου.

Συνεχίζοντας την κάθοδον τοῦ Βοσπόρου διερχόμεθα πρὸ τοῦ Πασᾶ - Μπαξέ, τοῦ Τομπουκλή, τῆς Κάνλιτζας καὶ τοῦ Ἀνατὸλ - Χισσάρ. Ἐνωθεν τοῦ τελευταίου προαστίου καὶ ἐπὶ λόφου δεσπόζοντος ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς του, εὐρίσκονται τὰ θερινὰ ἀνάκτορα τοῦ πρὸ τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου καὶ τελευταίου Χεβίδου ἢ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἀμπὰς Χιλμῆ Πασᾶ, ὅστις εὐρεθεὶς ἐκεῖ, εἶχεν ἔλθῃ, ὡς συνήθως, πρὸς παραθερισμόν, κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Χώραν του, κηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἔκπτωτος. Εἶναι τόσον πυκνὰ τὰ πέριξ τῶν Ἀνακτόρων του δένδρα, ὥστε, κατὰ τὸ πλεῖστον, τὸ ἀποκρύπτουσι τελείως.

Μεταξὺ τοῦ Ἀνατὸλ - Χισσάρ καὶ Κανδυλλί, ῥεεὶ ὁ ποταμὸς Γκιὸκ - Σουγιού, ὅστις διασχίζει μίαν ἐκτεταμένην καταπρασίνην κοιλάδα, πανταχόθεν προστατευομένην κατὰ τὸν χειμῶνα, ὑπὸ λόφων, ἀπὸ τὸν παγερὸν βορρᾶν, τοῦ Αἴμου καὶ τῆς Ρωσίας. Κατὰ τὸ θέρος, ὅσον καὶ κατὰ τὰς ἡλιολούστους ἡμέρας τῆς ἀνοιξέως καὶ τοῦ φθινοπώρου, ἐνίστε δὲ καὶ κατὰ τὰς Ἀλκωνίδας τοῦ Χειμῶνος, τόσον οἱ κάτοικοι τῶν δύο αὐτῶν προαστίων, ὅσον καὶ ἐκδρομεῖς ἀπὸ τὴν Πόλιν, τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς ἰδίως, ἀπολαμβάνουσι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὴν δροσιὰν τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἀφθονον ἰώδιον τῆς θαλάσσης καὶ τὸ δξυγόνον τῶν πέριξ πρασίνων λόφων. Τὰ γνωστὰ ξύλινα μόνιπα ἀμαξάκια τῆς Ἀνατολῆς διασκεδάζουν, ἐκτελοῦντα μικρὰς διαδρομὰς, τοὺς ἐπιβάτας ἢ μᾶλλον τὰς χανούμισσας ἐπιβάτιδάς των, μὲ τὴν μπῆξ ρόμπαν των καὶ ἓνα ἄσπρο μανδῆλι τυλιγμένον εἰς τὸ κεφάλι των, ὅπως εἶναι ἡ περιβολὴ τῆς ἀνατολίτισσας χανοῦμι καὶ οὐχὶ ὁ μαῦρος φερετζές, προχωροῦντα σιγὰ - σιγὰ κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὅλος ὁ πέριξ χῶρος εἶναι κατάμεστος ἀπὸ πυκνὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα οὕτω διέρχονται εὐχάριστα τὴν ἡμέραν των ἀλληλοχαζεύοντα. Μεταξὺ τοῦ πλήθους αὐτοῦ πλεονάζουσιν αἱ θελκτικαὶ χανοῦμι, τὰ ἀθῶα, αὐτόχρομα παιδικά, γέλοια τῶν ὁσίων συχνάκις ἠκούοντο. Ἐν συνεχείᾳ διερχόμεθα πρὸ τοῦ Βανῆ - Κιοῖ καὶ πλευρίζομεν, μετ' ὀλίγον, εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Ὑσεγκέλ - Κιοῖ, ἀφοῦ προηγουμένως κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν, εἶδομεν τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν Ὑπαξιωματικῶν, τὴν ἐπιτοπίως γνωστὴν ὡς Κούλελι καὶ ἐρρίψαμεν ἐν βλέμμα εἰς καταπράσινον, ἀλλὰ καὶ ποῦ τοῦ Βοσπόρου δὲν ὑπάρχει τὸ ὄργιον τοῦ πρασίνου; ὕψωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται τὸ Ἀνάκτορον τοῦ τότε πρίγκιπος Μεχμέτ, ὅστις κατὰ τὸ 1918, μετὰ τὴν Ἀνακωχὴν τοῦ Μοῦδρου, τὴν τραγικωτέραν διὰ τὴν Τουρκίαν περίοδον, ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὁσμανιδῶν ὡς Μεχμέτ ὁ Στ'. Ὁ εἰρημένος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος - Σουλτάνος καὶ Χαλίφης τῆς Χώρας του, ἐκθρονηθεὶς καὶ ἐξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1922, ὁπότε καταλυθεῖσθαι τῆς Συνταγματικῆς Μοναρχίας, ἀνεκηρύχθη ἡ Τουρκικὴ Δημοκρατία.

Καὶ οὕτως ἔληξε, λίαν ἀδόξως, θεσμός, ὅστις, ἐπὶ τόσους αἰῶνας, διεδραμάτισε σπουδαιότατον ρόλον ἐπὶ τῶν τυχῶν, ὄχι μόνον τῆς Ἀνατολῆς

καὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, ὁ δὲ θεωρούμενος ὡς Μέγας Ἀσθενής, ὅχι μόνον δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς τοιοῦτος, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι προορίζεται νὰ διαδραματίσῃ δυστυχῶς καὶ πάλιν σημαντικὸν ρόλον.

Μετὰ τὸ Τσεγκέλ - Κιοί, (= Ἀγκυροχώριον), ἀπαντῶμεν τὸ Βεηλέρμπεη, εἰς τὴν παραλίαν τοῦ ὁποίου ὑψοῦται κομφότατον καὶ πάλλευκον Σουλτανικὸν Ἀνάκτορον. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ προαστίου τούτου εἶναι ἀμιγῆς σχεδὸν τουρκικὸς, μὲ ἐλαχίστους ὁμογενεῖς, ἐνῶ τοῦ προηγουμένου ἐπίσης Τουρκικὸς, ἀλλὰ μὲ πολυπληθῆ μειονότητα ὁμογενῶν, οἵτινες συντηροῦσι δύο Κεντρικὰς ἐκκλησίας, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος. Μετὰ ταῦτα διερχόμεθα πρὸ τοῦ Κουσγουντζούκ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ τὸ Ἐβραϊκὸν στοιχεῖον, καὶ ἡ ἀπαραιτήτως παρακολουθοῦσα αὐτὸ ἀκαθαρσία. Τέλος δὲ φθάνομεν εἰς τὴν Χρυσούπολιν, τὸ τουρκικὸν Σκούταρι, μὲ πλειοψηφοῦν ἐν αὐτῷ τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον. Ἡ Χρυσούπολις εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς Ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου προάστιον, δεδομένου ὅτι τὰ δύο ἐπόμενα, Χαϊδάρ Πασᾶ, ὁπόθεν ἡ ἀφετηρία τῶν σιδηροδρόμων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ Χαλκηδὼν, τουρκιστὶ Καδῆ κιοί, εἶναι προάστια τῆς Προποντίδος. Ἡ Χρυσούπολις ἐπωνομάσθη οὕτω παρὰ τῶν Βυζαντινῶν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὁ παρατηρῶν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Γέφυραν τοῦ Γαλατᾶ, νομίζει ὅτι τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν τῆς εἶναι χρυσᾶ, διότι ὡς τοιαῦτα τὰ παρουσιάζουσιν αἱ ἀκτίνες τοῦ δύνοντος ἡλίου, ὅπως τοιαῦτα, κατὰ τὴν ἀνατολὴν παρουσιάζουσι τὰ ὕδατα τοῦ Κερατίου Κόλλου, ἐξ οὗ καὶ Χρυσοῦν Κέρας, οὕτως ἐπωνομίζεται.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς κατοίκους τοῦ Βοσπόρου, δύναται νὰ εἴπῃ τις γενικῶς, ὅτι εἰς τὰ προάστια τῆς Ἀνατολικῆς ὄχθης κατοικοῦσι κατὰ πλειοψηφίαν Τούρκοι. Μήπως παλαιότερον ἐπροτίμησαν αὐτὴν διὰ νὰ εἶναι εὐκολωτέρα ἢ ἐπιστροφή των εἰς τὴν «Κόκκινην Μηλιάν» τὴν ὁποίαν ὁ θρύλος ἐθεώρησεν ὡς τόπον τῆς ἀρχικῆς ἐξορμῆσεως των; Εἰς δὲ τὰ προάστια τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὄχθης εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ὁμογενῶν.

Διὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ περιήγησίς μας, ὀφείλομεν νὰ πραγματοποιήσωμεν καὶ τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἀναληφθέντος κατατοπιστικοῦ ταξιδίου μας, τὸ πρὸς τὰς Πρίγκιπονῆσους.

Τὸ ἀτιμόπλοιον τῆς Μαχσουσὲ πρόθυμα, ἀλλὰ συγχρόνως μὲ κάποιαν τουρκικὴν νοχέλειαν, μὲ τὸ ἐθνικὸν των κατατεθὲν Σῆμα, τὸ Γιαβᾶς - Γιαβᾶς, ἀρχίζει τὸν πλοῦν του, διερχόμενον, ἀφοῦ διέπλευσε τὸ μεταξὺ τῆς Πόλης καὶ τῶν νήσων διάστημα τῆς Προποντίδος, κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὴν Πρώτην, μετὰ τὴν Ἀντιγόνην, συνεχίζει πρὸς τὴν Χάλκην, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον νησί, τὴν Πρίγκιπον. Ὁ πλοῦτος εἰς πράσινον καὶ ἄλλας φυσικὰς καλλονὰς, εἶναι κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς σειρᾶς προσεγγί-

σεως εις αὐτάς. Ἡ Πρώτη δηλ. οὐδέν τὸ ἐλκυστικὸν παρουσιάζει, ἢ Ἀντιγόνη καὶ δύναται νὰ ἐπιδειξῆ καὶ νὰ χαρίσῃ εἰς τὸν ξένον ἐπισπέτην τῆς, ἢ Χάλκη εἶναι ἀσφαλῶς ἢ καλυτέρα τῶν δύο προηγουμένων, ἐνῶ ἡ ἐρχομένη τελευταία εἰς τὴν σειρὰν, ἢ Πρίγκιπος, εἶναι ὠραιότερα, πολυπληθεστέρα, πλουσιωτέρα εἰς πράσινον, εἰς φυσικὰς καλλονας καὶ εἰς οἰκοδομὰς. Μὲ τὸ γνωστοῦ τύπου μόνιπον τουρκικὸν ἀμαξάκι δύνασαι νὰ ἐπιχειρήσῃς τὸν Μικρὸν καὶ τὸν Μεγάλον γῦρον τῆς νήσου, ὅστις, Μεγάλος, περιβάλλει δλόκληρον τὴν Πρίγκιπον. Κατ' αὐτὸν τὸ θέαμα ἀπὸ τὰ διάφορα ὑψώματα τῆς νήσου, τῶν παραλίων τῆς Ἀνατολῆς, τῶν πρὸς τὴν Προποντίδα προαστίων τῆς Ἐπταλόφου, τῆς εἰσόδου τοῦ Βοσπόρου, καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ εἶναι κατὰ τὸ θεσπέσιον. Ἡ Μεγάλη Σκλάβια Ἐκκλησία μας φαίνεται καὶ ἀπ' ἐδῶ, πάντοτε μεγαλοπρεπής, ἀλλὰ καὶ πάντα βαρυπενθοῦσα, ὄχι ὅμως καὶ ἀπλησιωμένη, διότι πάντοτε ἐλπίζει, πάντοτε προσμένει τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δοθείσης Θεϊκῆς ὑποσχέσεως πρὸς τὴν Θεομήτορα, ὅτι:

Πάλε μὲ χρόνια μὲ καιροῦς, πάλε δικὰ Σου θᾶνε.

Εἰς τὴν Χάλκην ἐδρεύουσιν ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ ὡς καὶ ἡ Ἐμπορικὴ τοιαύτη, εἰς δὲ τὴν Πρίγκιπον τὸ Ἐθνικὸν Ὀρφανοτροφεῖον Γ. Ζαρίφι.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ὅλα ὅμως αὐτά, ὅλοι αὐταὶ αἱ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῆς Πόλης, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὡς ἐν κινηματογραφικῇ ταινίᾳ παρελάσαντες τόποι, διὰ τῆς ὁποίας ταινίας, προσεπάθησα νὰ τὰ ἐπαναφέρω, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν ζωὴν, δὲν ἀνήκουσι, δυστυχῶς, εἰς τὰ σημερινὰ χρόνια, δὲν εἶναι ἡ σημερινὴ πραγματικότης, ἀλλὰ ἀνήκουσιν εἰς τὰ παλαιὰ χρόνια, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, πρὸ 55 καὶ πλέον ἐτῶν, ὅποτε τὸ ἐκεῖ ὁμογενὲς στοιχεῖον ἤκμαζεν εἰς τὸ Ἐμπόριον, τὰ γράμματα, τὰς Ἐπιστήμας, τὰς Τέχνας, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐμάρειαν, τὸ δὲ Σεπτὸν Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον ἦτο πανσέβαστον Ἐθνικὸν Κέντρον, Οὐτίνος ἢ Αἴγλη καὶ ἡ λάμπρις ἔφθανον εἰς τὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης, προστατεύομενον, ἀλλὰ καὶ δυνάμενον συγχρόνως νὰ προστατεύσῃ ἀποτελεσματικῶς, τὰ Π ρ ο ν ὀ μ ι α, τὰ Δ ί κ α ι α, τὰ ὁποῖα ἐξεχώρησεν ὁ Πορθητῆς εἰς τὸ γένος τῶν Ρωμαίων διὰ τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, ἦτο ὁ τηλαυγῆς Φάρος ὁ φωτίζων καὶ καθοδηγῶν, ἦτο ἡ ἄρτις ἢ θερμαίνουσα καὶ προστατεύουσα ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς τοὺς πρὸς αὐτὴν προστρέχοντας νεοσσούς.

Δὲν θέλω οὔτε κἂν νὰ σκεφθῶ, πολὺ δὲ περισσύτερον νὰ γράψω, καὶ τὸ ἐλάχιστον ἔστω διὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν, τὴν αὐτόχρομα τριγωνικὴν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἢ μᾶλλον τῶν οἰκτρῶν αὐτοῦ ὑπολεμμάτων, ὅσον καὶ τῆς ἐνεστώσης θέσεως τοῦ Οἰκουμηνικοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας Θρόνου, διότι διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν προσαρμίζεται δυστυχῶς ὁ στίχος τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητοῦ.

... Περρασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς!...

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΚΛΑΒΩΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

- Πῆραν τὴν πόλιν, πῆραν τὴν! πῆραν τὴν Σαλονίκην!
 Πῆραν καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸ μέγα μοναστήρι,
 Ποῦ εἶχε τριακόσια σήμαντρα, κ' ἐξῆντα δυὸ καμπάναις·
 Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
- 5 Σμὰ νὰ ἔβγουν τὰ ἅγια, κ' ὁ βασιλεῦς τοῦ κόσμου.
 Φωνὴ τοὺς ἦρθ' ἐξ οὐρανοῦ, ἀγγέλιον ἀπ' τὸ στόμα·
 «Ἀφῆτ' αὐτὴν τὴν ψαλμοδιάν, νὰ χαμηλώσουν τ' ἅγια·
 Καὶ στείλτε λόγον ἰστὴν Φραγκιάν, νὰ ξρθουν νὰ τὰ πιάσουν,
 Νὰ πάρουν τὸν χροσὸν Σταυρόν, καὶ τ' ἅγιον Εὐαγγέλιον,
- 10 Καὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, νὰ μὴ τὴν ἀμολύνουν».
 Σὰν τ' ἄκουσεν ἡ Δέσποινα, δακρῦζουσιν ἡ εἰκόνες·
 «Σῶπα, κυρία Δέσποινα, μὴν κλαίῃς, μὴ δακρῦζῃς·
 Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλε ἴδικά Σου εἶναι.

ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

- Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
 σημαίνει κι ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἐξηνταδυὸ καμπάναις.
 κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ Πατριάρχης,
 κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμοδιάν, ἐσειόντανε οἱ κολόναις.
 Νὰ μποῦνε ἴστο χερουβικὸ καὶ νὰ βγῆ ὁ βασιλέας,
 φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ κι ἀρχαγγέλου στόμα:
 «Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
- 10 παπᾶδες, πᾶρτε τὰ γιέρα, καὶ σεῖς κερὶὰ σθησιῆτε,
 γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ.
 Μὸν στείλτε λόγο ἰστὴ Φραγκιά, νὰ ρτουνε τρία καρᾶβια·
 τό να νὰ πάρῃ τὸ σταυρὸ καὶ τᾶλλο τὸ θαγγέλιο
 τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν».
 Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε, κ' ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
 «Σῶπασε, Κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρῦζῃς,
 πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ σας εἶναι».

ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ)

Τὴν πόλιν ὅταν ἔκτιζεν ὁ Ζάπι Κωνσταντίνων,
 Εἶχεν πορτάρους δίκλοπους κι' ἀφέντας φοβετσαίρους,
 Εἶχεν καὶ σκύλον μάραρον, ποῦ ἐδοῦνεν τὰ κλειδιά.

5

- Κ' ἕναν πουλὶν καλὸν πουλὶν κι' ἀπὲ τὴν πόλιν ἔφται,
 Καὶ τ' ἕναν τὸ φτεροῦλιν θε' στ' αἷμιαν ἔτον θαμμένον,
 Καὶ 'στ' ἄλλο τὸ φτεροῦλν' ἀθε χαρτὶν περιγραμμένον.
 Κι' οὐδὲ 'στὴν ἄμπελον κόνεν' μηδὲ 'στό περιβόλι,
 10 Ἐπῆγεν καὶ ἐκόνεψεν 'στοῦ κυπαρίσσ' τὴν 'ρίζαν.
 Ἔρχονται χίλιοι πατριάρχ' καὶ μύριοι δεσποτᾶδες,
 Κάνεις ἀτὸ πάλ' κι' ἀνάγνωθ', κανεὶς κι' ἀναγνώθει.
 Χέρας υἱὸς Γιαννίκας ἔν, ἀτὸς ἀτ' ἀναγνώθει.
 Σὶτ ἀναγνώθ' σὶτ ἀνακλαίγ' σὶτ ἀναζοῦγ' τὴν καρδίαν.
 15 Ν' ἀοιλοῖ ἑμᾶς, νὰ βαί ἑμᾶς, ἡ Ρωμανία πάρθεν,
 Ἐπάρθαν τὰ προπύλαια καὶ τὰ βασιλοσκάμνια,
 Ἐπάρθαν καὶ αἱ ἐκκλησιαῖς κι' ὅλα τὰ μοναστήρια,
 Ἐπάρθεν καὶ Ἀγεσοφιά, τὸ μέγαν μοναστήριον
 Εἶχεν σαράντα καλογέρι'ς κι' ἑξῆντα πέντε διάκους·
 20 Εἶχεν δώδεκα σήμαντρα, δεκαοχτὼ καμπάναις·
 Εἶχεν καὶ τὴν ἐγάτην μου 'στ' ἕναν καφὲς κρημμένην.
 Τὸν κόσμον ἐδιαπάτεσα, τὴν γῆν τροχὸν ἐποίκα,
 Κι' ἀμὸν ἐσὲν τὸ κόρασιον 'στὴν οἰκουμένην 'κ' εὔρα.
 Τ' ὀμμάτια σ' κόφνε τὸν πασᾶν, τ' ὀφρύδιον 'στὸν Βεζύργην,
 25 Κι' ἀτὸ τὸ ματοχόσιαμαν, σκοτὸν ἔμεν κι' ἄλλ' ἕναν.

ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ)

Τὴν Πόλιν ὄντες ὠρίζεν ὁ Ἕλλεν Κωνσταντίνον,
 μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὼ καμπάναις,
 μὲ διάκους, μὲ ἀρχιερεῖς, τριπλάσιους ποπᾶδες,
 ψαλτᾶδες ὄνταν ἔψαλλαν, εὐχαριστεῖτ' ὁ Θεὸς μου.

- 5 Σὶτ ἔψαλλαν, σὶτ ὠρίζαν τὴμ Πόλ', τὴρ Ρωμανίαν,
 σημαίν' ἡ γῆ, σημαίν' ὁ Θεός, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
 σημαίνει 'κ' ἡ ἀγί Σοφιά, τὸ μέγαν μοναστήριον.
 Ἔστην ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ πατριάρχης,
 'ς τὴν ἔβγαν τοῦ ἡλίου μου 'στέκεν ὁ βασιλεῆς μου,
 10 ὁ βασιλεῆς, ὁ βασιλεῆς, ὁ Ἕλλεν Κωνσταντίνον.
 Ψάλλουν τὸ ἅγιος ὁ Θεός, καὶ τὴν τιμωτέραν.

- Ἐρθεν ποιλὶν κ' ἐκόνεψεν τ' ἀγὶ Σοφιάς τὴμ πόρταν.
 Τὸ ἕναν τὸ φτεροῦλιν ἄθε 'ς σὸ γαῖμαν βουτεμένον,
 'ς σὸ ἄλλο 'ς σὸ φτεροῦλιν ἄθε χαρτὶν βαστῆ γραμμένον.
 15 Ἄτὸ κανεὶς κὶ ἀνάγνωσεν, κανεὶς κ' ἐξέειπ' ντὸ λέγει,
 μουδὲ κὶ ὁ πατριάρχης μου μὲ ὄλους τοὺς ποπάδες.
 Ἐναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν, ἔρχεται κὶ ἀναγνώθει.
 Σὶτ ἀναγνώθ', σὶτ ἔλαιγεν, σὺτιν ἄτους νὰ λέγη:
 «Νᾶηλι ἐμᾶς, νὰ βᾶι ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκ' τὴμ Πόλ' ἐπαῖραν,
 20 ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκᾶμν', ἐλλάγεν ἡ ἀφεντίαν».
 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιάς, «ἐλλάγεν ἡ ἀφεντία!»
 μοιρολογοῦν καὶ ἡ ἀγὶ Σοφιά, τὸ μέγαν μοναστήριν.
 Ὁ βασιλεῆς, ὁ βασιλεῆς, παργόρϊαν κὶ παῖρνε.
 Ἐπαῖρνε τ' ἐλαφρὸν σπαθὶν, τ' ἔλλενικὸν κοντάριν,
 25 τσοῖ Τοῦρκους κροῦγγεν 'ς σὸ σπαθὶν, τσοῖ Τοῦρκους 'ς σὸ κοντάριν.
 Τριακόσ' ους Τοῦρκους ἔκοψεν καὶ δεκατρεῖς πασ' ἄδες,
 τσακῶθεν τὸ σπαθὶν ἄτου κ' ἐσκίγεν τὸ κοντάριν.
 Ὅντεν ἐκαλοτέρεσεν, ἀπέσ' τσοῖ Τοῦρκς ἐπέμενεν,
 κὶ ὄντεν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμενεν.
 30 Κὶ ἄτοῖν ἄτόναν ἔθιψαν ζ' σὸ χλοερὸν τουσ' ἔκιν.

ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

- Καλόγρια ἐμαγέρευε φαράκια 'στὸ τηγάνι,
 Καὶ μὰ φωνή, ψιλή φωνή ἀπάνωθεν τῆς λέγει
 «Πάψε, γριά, τὸ μαγερεῖὸ κ' ἡ Πόλη θὰ τουρκέψη».
 «Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν,
 5 Τότες κὶ ὁ Τοῦρκος θὲ νὰ μπῆ κ' ἡ Πόλη θὰ τουρκέψη».
 Τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν,
 Κὶ ὁ ἀμηρᾶς εἰσέβηκεν ἀτὸς του καβαλάρης.

ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΤΡΑΠΕΖΟΤΝΤΟΣ)

- Τὴμ Πόλην ὄνταν ὄριζεν ὁ Ἑλλεν Κωνσταντῖνον,
 εἶχε πορτάρους δίκλοπους, ἀφέντους φροβετσ' ἰάρους,
 εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸμ μέγαν Ἰωάννην.
 Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ῥωμαίους δωδεκάραν,
 5 ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν Ῥωμαίους ἀφεντᾶδες
 Ἐκεῖν' κ' ἐκρίναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.
 Ἐκλειδῶσαν τὰ ἐγκλησιάς καὶ τὴν ἀγὶ Σοφίαν.
 Ἄπ' οὐρανοῦ κλειδὶν ἔρθεν ζ' σ' ἀγὶ Σοφιάς τὴμ πόρταν.
 Χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἔρθαν καὶ δέβαν,
 10 νεσπάλθεν τὸ κλειδὶν ἄθες, καὶ πέμενεν κλειδωμένον.
 Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μᾶστοραν καὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν,

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Ἡ συμφορὰ τῆς Ἀλώσεως, μετέβαλε τὸν ροῦν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἔθνους μας, ἀφοῦ ἀπὸ κυρίαρχον, κατέστη ὑπόδουλον καὶ ἀπὸ βράχος εἰς τὸν ὁποῖον ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐθραύοντο αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ Βορῶ, ἐφάνη ἐξαφανιζόμενον, ὑποδουλωθὲν ὑπὸ ἀδυσωπήτου ἀσιάτου βαρβάρου κατακτητοῦ.

Ἄλλ' εὐτυχῶς, μὲ τὴν πῶσιν τῆς Βασιλίδος, ἡ ἱστορία δὲν ἐπρόφερε δι' Αὐτὸ τὴν τελευταίαν τῆς λέξιν, καὶ οὔτε ἀπέτελεσε «τὴν πλάκα τοῦ τάφου του», διότι, χάρις εἰς τὴν ζωτικότητα τῆς φυλῆς, τὴν ψυχικὴν ἀντοχὴν τοῦ Ἔθνους, τὴν προσήλωσιν εἰς τὴν ιδέαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς Θρησκείας, κατώρθωσε νὰ διατηρηθῆ, ἐν χειμερία μὲν νάρκη κατ' ἀρχάς, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, νὰ ἐξέλθῃ τελείως ἐκ τῆς ἀφανείας, διὰ νὰ συνεχίσῃ καὶ πάλιν τὸν ἱστορικὸν του ρόλον, καίτοι, κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς σκλαβιάς, ἰδίως εἰς τοὺς ἀμέσους μετὰ τὴν συμφορὰν τοιούτους, ἔχασε πολὺτιμον αἷμα, ἕνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων, ὁμαδικῶν ἢ μὴ, ἐξισλαμίσεων.

Μέγιστος ὅμως παράγων διὰ τὸν μὴ ἀφανισμόν τοῦ Γένους μας, ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ ἡ Μεγάλη Ἰδέα, τὴν ὁποίαν, πολλοὶ ἀμαθεῖς καὶ ἐπιπόλοιοι νεωτερισταί, κατηγοροῦσι, καὶ ἡ πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπόλυτος πίστις, δὲν ἀφῆκε τοὺς ὑποδούλους νὰ χάσῃ τὴν πεποίθησίν των, ὅτι θὰ ἀνακτήσῃ καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν των, ἀνασυνιστῶντες τὴν ἔνδοξον αὐτοκρατορίαν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Βασιλίδα, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν παράδοσιν,

«Κωνσταντῖνος ἔδωκε, Κωνσταντῖνος θὰ πάρῃ»

ΚΩΝ)ΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΜΩΑΜΕΘ

Εἰ μὲν βούλει, καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκείνοι γὰρ τοὺς ἑμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Τὸ δὲ τὴν Πόλιν σοι δοῦναι, οὐκ ἐμὸν ἐστίν, οὐδ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν.

ΡΕΜΒΑΣΜΟΙ ΜΩΑΜΕΘ ΤΟΥ ΠΟΡΘΗΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΝ

Πάντως κατακτηθήσεται ἡ Κων)πολις· τί εὐτυχῆς δὲ ὁ βασιλεὺς ὃς βασιλεύσει αὐτῆς καὶ τί εὐτυχὲς στρατεῦμα, τὸ στρατεῦμα ἐκεῖνο.

(Ἀναγράφεται εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ τεμένους τοῦ ΦΑΤΙΧ)

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ 40 ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

Προκειμένου να περιγράψωμεν την μεγάλην εορτήν και πανήγυριν τῆς Παναγίας τῆς Πέτρας, στο ἀξέχαστό μας χωριό τῆς Ἀνατ. Θράκης, πού μετὰ τὸν ἐκπατρισμό μας (1922) εορτάζεται τώρα στὴ Νέα μας Πέτρα Ζίχνης - Σερρών, θεωρήσαμεν σκόπιμον ὅπως ἐξιστορήσωμεν ὅτι σχετικῶν ἦλθεν εἰς γνῶσιν μας κατὰ καιροὺς ἀπὸ γραπτὰ κείμενα, ἀπὸ ζωντανὴ παράδοσι τοῦ λαοῦ μας, γιὰ τὸ παλιὸ αὐτὸ Βυζαντινὸ χωριὸ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του, τὸ λαὸ του, πού διετήρησε πιστὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ παλιὰς παραδόσεις ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά.

Μετὰ τὸν ἄγριο ἐκπατρισμό μας στὰ 1922 στὴν ἐλεύθερη Πατρίδα, δημιουργήσαμε μὲ τὸν ὄγκο μας νέας Ἐστίας, νέους συνοικισμοὺς, ἄλλους μὲν ἀμιγῆς ἄλλους δὲ μετ' ἄλλων ὁμοιοπαθῶν προσφύγων τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ Μ. Ἀσίας, ὅπως στοὺς Ὑφαντάς, στὴν Ἀμβροσία, στὰς Σάμπας, στὸ Χαμηλό, στὴν Ἐργάνη ὡς τὸ μόνο ἀμιγῆς δημιούργημα Πετριῶν. Στὸ Νομὸ Ἐβρου τὸ χωριὸ Ἀπαλὸς ἀνάμικτον καὶ ὀλίγαι οἰκογένειαι εἰς Πύργον Νέας Ὀρεστιάδος.

Στὸ Νομὸ Σερρῶν ἀνάμικτα χωριὰ εἶναι ἡ Μονοκκλησιά, Ἄνω Καμήλα, Ἰβήρα, Μαυροθάλασσα, Ἀναγέννησις, ὀλίγαι δὲ οἰκογένειαι ἐγκατεστάθησαν στὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον (Καβακλή) Θεσσαλονίκης καὶ Νέα Μάλγαρα.

Ἡ Νέα Πέτρα - Ζίχνης Νομοῦ Σερρῶν εἶναι τὸ μόνο ἀμιγῆς χωριὸ πού ἀφοῦ κληρονόμησε τὸ παλιὸ ὄνομα δικαίως πῆρε καὶ τὸ προνόμιον τοῦ συνεχιστοῦ τῆς μεγάλης μας παραδόσεως. Ἄλλωστε ἦτο καὶ ἡ τελευταία ἐπιθυμία τοῦ τελευταίου ἀποθανόντος ἐκ τῶν 5 ἱερέων μας, ἀειμνήστου Παπαχριστοδοῦλου, ὁ ὁποῖος ἀποθνήσκων στὴν Ἀναγέννησιν Σερρῶν ἄφησε ἐντολὴν στὰ παιδιά του, ὅπως ἐκεῖ εορτάζεται ἡ πανήγυρις, μεταφέρουν δὲ ἐκεῖ τὰ ἱερά του ἄμφια καὶ βιβλία, ὡς καὶ Ἀργυροῦν Σταυρὸν δι' ἁγιασμοὺς, τάμα ἰαθέντος μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνάγλυφον εἰς τὴν θάσιν διὰ Βυζαντινῆς γραφῆς καὶ χρονολογίαν 1640. Κεμήλιόν μας ἱερόν.

Ἐκεῖ λοιπὸν στὴν καινούργια Ἐκκλησία «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» στὸ προοδευτικὸ αὐτὸ χωριό, συνερχόμενοι κατ' ἔτος τὴν 15ην Αὐγούστου συνερτάζομεν καὶ συνδιασκεδάζομεν ἀναμνησχομένοι παλαιὰς λαμπρὰς ἡμέρας τῆς γενέτειράς μας, ὡς συνεχιστὰι τῶν παραδόσεών μας.

Τὸ Μεσαιωνικὸ αὐτὸ χωριὸ ἢ μᾶλλον ἢ Κομόπολις μὲ τὰ 800 σπίτια του καὶ 4.000 κατοίκους του εὑρίσκετο στὸ κέντρον τῆς Ἀνατ. Θράκης στὸ πάλαι ποτὲ Αἰμιμόντον.

Κάποτε στο μακρινό παρελθόν, βασίλευαν εκεί και Θράκες Βασιλείς, τοῦ ἰσχυροῦ Θρακικοῦ κράτους τῶν Ὀδρουσῶν, μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀδριανούπολι (Θρακιστὶ Οὐσκουδάμα - δαμὸς πόλις, τὸ Ἑλλ. δομὸς). Ἄλλ' ἐπειτα ἀπὸ σκληρὸν ἀπελι ἀγῶνα ἐναντίον τῶν λεγεόνων τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἀντιδρῶντες εἰς τὴν Ἑνωσιν, Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν Ἀσιατικὴν ἐκστρατεῖαν του, διακριθέντες μάλιστα καὶ ὡς οἱ καλλίτεροι ἱππεῖς του τῆς «ἱπποπόλου Θράκης» κατὰ τοὺς τότε ἱστορικοὺς.

Αὐτὸ ἦτο τὸ Κύνκειον ἄσμα τοῦ τότε ἐκεῖ Θρακικοῦ λαοῦ ὡς ἀνεξαρτήτου Πολιτείας. Ἐκτοτε μὲ τὴν ἔνωσιν ἐκείνην ἠκολούθησε τὸν ροῦν καὶ τὰς τύχας τοῦ Πανελληνίου.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἐπὶ μακρὰν περίοδον τῆς ἱστορίας μας ἦτο γνωστὴ καὶ ὡς «Μακεδονία Θράκης» γι' αὐτὸ καὶ οἱ «Μακεδόνες» Αὐτοκράτορες μας τοῦ Βυζαντίου ἐπιτιφοροῦντο οὕτω, ἐνῶ γενέτειρά των ἦτο ἡ Ἀδριανούπολις Θράκης.

Ἐδῶ σ' αὐτὴν τὴν «Μακεδονία» τῆς Θράκης ἔχουν γίνεαι αἱ περισσότεροι συγκρούσεις μας μὲ τοὺς Βουλγάρους, ἀλλ' οἱ ἱστορικοὶ των ἀθεράπειτοι Σωβινισταί, σκοπίμως ἀφίνουν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἔγιναν στὴν κυρίως Μακεδονία, πρὸς ἀπόκτησιν τίτλων ἐπ' αὐτῆς. Οἱ δόλιοι!

Ὁ χῶρος αὐτὸς ἀποτελοῦσε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας «Θέμα Θράκης» ὑπαγόμενον κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.

Ἡ Πέτρα καὶ τὸ ἔναντι αὐτῆς περὶ τὰ 10 χιλμ. Ἑλληνικὸ χωριὸ Σκόπελος μὲ τὰ ὄχυρά των κάστρα ὑπῆρξαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων προπύργια τοῦ Θρακικοῦ κάμπου καὶ τῶν διαβάσεων του.

Ἡ ἱστορία των εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Βυζαντινοῦ ἐναντίον τῶν ἀπὸ Βορρᾶ βαρβάρων εισβολέων, ὡς εὐρισκόμενα εἰς τὸ μεταίχιμον τοῦ πρὸς Β. ἀγρίου καὶ βραχώδους ἐδάφους καὶ τοῦ πρὸς Ν. κάμπου. Διαχωριστικὴ γραμμὴ τοῦ κάμπου ἀπὸ τὸ Β. ὄρεινόν ἦτο ὁ ροῦς τοῦ Πετρινοῦ ποταμοῦ «Τεκὲ - Ντερέ», ὁ ὁποῖος πηγάζων Δ. τοῦ Σκοπέλου παρὰ τὰ σημερινὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, ἐλάμβανε κατεύθυνσιν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ παρέκαμπτε σύριζα τὴν Βορείαν πλευρὰν τοῦ ὄχρου ὄγκου τοῦ κάστρου τοῦ Σκοπέλου καὶ ἀφοῦ δημιουργοῦσεν ἡμικύκλιον εἰς τὸν ροῦν του περὶ τὰ 50 χιλμ. ὅλως ἀποτόμως Β.Α. τοῦ χωρίου Πέτρα ἐλάμβανε στροφὴν πρὸς Νότον γιὰ νὰ ἐκβάλλῃ στὸν ποταμὸν Ἑργίνην, ἀφίνων οὕτω τὸ χωριὸ ἐντὸς τῆς στροφῆς εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων χιλιομέτρων. Ὁ ὁρητικὸς αὐτὸς ποταμὸς κατερχόμενος διὰ μέσου βραχώδους ἐκτάσεως δημιούργησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων βαθεῖς ἀπρόσιτες χαράδρες, μὲ βράχους ἐπὶ βράχων, φυσικὰ ὄχυρά ἀπροσπέλαστα. Ἐπὶ πλέον ἕξι ὄχυρά κάστρα παράλληλα πρὸς

τὸν ροῦν αὐτοῦ εἰς ἐπίκαιρα στρατηγικὰ σημεῖα ἐπὶ βραχωδῶν ὄγκων ὑπερήσπιζον τὸν κάμπον αὐτόν.

Ὁ πολυκατοικημένος τότε κάμπος αὐτὸς ἦτο μεγάλης στρατιωτικῆς καὶ ζωτικῆς σημασίας διὰ τὴν Ἀυτοκρατορίαν, διασχιζόμενος ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἀπὸ Ν.Α. καὶ Β.Δ. διὰ τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς λεωφόρου.

Ὁ κατέχων τὸν κάμπον αὐτὸν εἰσβολεὺς διέκοπτε τὴν ζωτικὴν αὐτὴν ἀρτηρίαν, εὐκόλως περιεκύκλωνεν τὴν ὄχυρὰν Ἀδριανούπολιν διὰ πολιορκίαν, ἀφίνετο δὲ ἐλευθέρα ἡ κἀθοδὸς τοῦ πρὸς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Κων)πόλιν, τὸ ὄνειρον κάθε βαρβάρου εἰσβολέως, ἡ φήμη καὶ ὁ πλοῦτος τῆς ὁποίας τὸν ἔθελγον.

Ἵπερφαλάγγισις τοῦ κάμπου αὐτοῦ ἐξ Ἀνατολῶν ἦτο ἀνέφικτος λόγῳ τῶν βραχωδῶν παραφυῶν τοῦ Μικροῦ Αἵμου ποῦ κατήρχοντο εἰς βάθος εἰς τὴν Ν. Θράκην, φρουροὶ δὲ ἀπροσπέλαστοι κατὰ μῆκος τῶν ἀπῶν τῆς Μαύρης Θαλάσσης ἦσαν αἱ ἄγριαι καὶ δασώδεις βουνοκορφαὶ τῆς Στράντζας. Ἐπὶ πλεόν δὲ ὑπῆρχε καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ φρούρια εἰς συνέχειαν μὲ τὰ δικά μας, εἰς ἐπικαίρους ὄρεινὰς διαβάσεις μέχρι τῆς ὄχυρᾶς Ἀγαθουπόλεως καὶ ἄλλων παραλίω πόλεων τῆς Β. Θράκης καὶ Ἀν. Ρωμυλίας(*).

Τὰ κάστρα μας τὰ ξακουστὰ μὲ τοὺς θρούλους των καὶ τὰς παραδόσεις ποῦ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, σὲ τραγοῦδι, σὲ παραμῦθι ἦσαν τὰ κάτωθι, ἀρχῆς γενομένης ἐκ Δυσμῶν μὲ τὸ περιβόητο κάστρο τοῦ Σκοπέλου.

Τὸ κάστρο αὐτὸ ἦτο τὸ ἰσχυρότερον καὶ φοβερώτερον ὄλων. Κατελάμβανε ὀλόκληρον τὴν κορυφὴν, ἕκτασιν ἀρεκτῶν τετρ. χιλιομέτρων, τεραστίου αὐτοτελοῦς ὑψηλοῦ ὄγκου, εἰς τὸ Β.Α. μεταίχμιον τῆς πεδιάδος ἐδέσποζε τοῦ κάμπου ὡς καὶ τῆς Β. δασώδους περιοχῆς. Ἡ Β. πλευρὰ αὐτοῦ ἦτο ἀπότομος ὡς ἐκ τῆς διαθρώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν ὀρητικῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Τεκὲ - Ντερεὲ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων. Διεσώθησαν μέρη τῶν τειχῶν του

(*) «Ἡ ὑπερφαλάγγισις τοῦ κάμπου αὐτοῦ ἐπετεύχθη ἐπιτυχῶς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Νεοβουλγάρων στὴ Θράκη κατὰ τὸ 1912 μὲ τὸ εὐχάριστο γι' αὐτοὺς ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ Τοῦρκοι ἀμαχητὶ τὴν ὄχυρὰν πόλιν τῶν 40 Ἐκκλησιῶν.

Παραμονὴ πολέμου, οἱ Βούλγαροι εἰσέδυσαν κρυφίως διὰ μέσῳ τῶν παλαιῶν ὀρεινῶν διαβάσεων καὶ κατέλαβον τὴν Β. παρυφὴν τῆς πεδιάδος, ἐτοιμασθέντες διὰ μάχην. Γραμμὴ τους ἦτο τὰ κάστρα Σκόπελος — Παλιὰ Πέτρα — Κετσί - Χισάρ καὶ Β. τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. Μάχη φονικωτάτη συνήφθη εἰς χώρον «τὰ Ἀμπέλια» μεταξὺ Σκοπέλου καὶ Πέτρας, παλιὰ Βυζαντινὰ πεδία μαχῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἤττηθέντες ἐτόρπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν ὅπως δώσουν μάχην εἰς τὸ ὄχυρὸν τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. Ἄλλ' ὄλως ἀπροόπτως, πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν συνάμα καὶ ἀδόγνωσιν τοῦ Τουρκικοῦ Ἐπιτελείου, ἐνεφανίσθη μυστικῶς Βουλγαρικὴ στρατιὰ ὀδεύουσα πρὸς μάχην εἰς κυκλωτικὴν κίνησιν ἀπὸ Ἀνατολικὴν δίοδον τῆς Στράντζας. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸς Τσατάλτζαν χωρὶς μάχην ἐκ 40 Ἐκκλησιῶν. Ἡ σκοπίμως διατυμπανισομένη μάχη τῶν 40 Ἐκκλησιῶν δὲν ἔλαβε χώραν.

Ἡ πρώτη φονικὴ μάχη τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ποῦ ἐν συνεχείᾳ ἔφερε τὸν Α' Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον μὲ τὰ γνωστὰ ὀλοκαυτώματά του ἐδόθη εἰς Πέτραν.

και ὀλίγοι ἐκ τῶν 21 πύργων του, δεξαμεναί, ἐπάλξεις, θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐρειπωμένος πύργος εἰς τὸ κέντρον μὲ ἐντοιχισμένον στὴν πλευράν του διὰ πλίνθων τὸ γράμμα Κ και † (σταυρόν). Ἡ θέα ἐκ τοῦ ὕψους ἐκείνου ἦτο θαυμασία. Ἐνα γερὸ μάτι θὰ μπορούσε νὰ διακρίνῃ πρὸς Ν. λευκά τινα σημεῖα. Ἦσαν τὰ περίφημα 4 τζαμιὰ τοῦ Σουλτάν Σελίμ στὴν Ἀδριανούπολι, ἔργο θαυμαστῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ἐξισλαμισθέντος Ἑλλήνος Σινάν.

Βορειότερον τοῦ κάστρου αὐτοῦ εἰς ἐπίκαιρον θέσιν ἦτο τὸ λεγόμενον Γκεμπέ - Κλίσε Καλεσί (Γκεμπέ - ἔγκυος) λόγῳ τοῦ στοργυλοῦ σχήματος ποῦ ἔλαβεν ἡ ἔρειπωθεῖσα Ἐκκλησία αὐτοῦ. Εὗρισκετο εἰς ἀκατοίκητον ἀγρίαν ἔκτασιν, ἐγκαταλελειμμένον, κατεστραμμένον.

Ἀνατολικῶς τοῦ Σκοπέλου περὶ τὴν 1½ ὥραν εὗρισκετο ἐντὸς δασώδους περιοχῆς διεσπαρμένης μὲ τεραστίους ὄγκολίθους πανύψηλους, ἐν εἶδει Μετεώρων και πλουσίας φυτείας, τὸ κάστρο τῆς Παληᾶ - Πέτρας, ἡ μᾶλλον ὁ λίθινος αὐτὸς ὄγκος ἦτο Προπύργιον και Προμαχών.

Μόνον εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ διεσώθησαν κτίσματα και τὸ ἔρημοκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Ὁ ὄγκολίθος αὐτὸς κάθετος ἐκ τῆς Β. πλευρᾶς ἦτο ἀπόσιτος, ἐκτὸς μιᾶς στενῆς ἐπιπέδου ἀτραποῦ ἡ ὁποία προχωροῦσε πρὸς τὰ ἄνω γιὰ νὰ σταματήσῃ κάτω ἀπὸ τὴν περιμετρον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Πέραν τοῦ σημείου αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῇ σκάλα ἡ κορμὸς δένδρου. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς κορυφῆς τοῦ θράχου ἦτο σχετικῶς ἐπίπεδος, εἰς τὸ κέντρον δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχε λαξευμένη δεξαμενὴ ἀρκετοῦ φάρδους και βάθους ὅπως συγκαταῖ τὰ θρόγινα νερά. Ὑπῆρχε δὲ πάντοτε νερὸ μὲ ἐπιπλέοντα φύκη. Ὑπῆρχε παράδοσις ποῦ ἂν ἔλειπε ποτὲ τὸ νερὸ ἀπὸ αὐτῆ τῆ δεξαμενῆ θὰ ἀκολουθοῦσε κάποια μεγάλη καταστροφή.

Πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, πραγματικῶς ἔμεινε χωρὶς νερὸ! (Πίστευε ὅ,τι θέλεις). Κτίσματα ἐπὶ τοῦ θράχου δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ πολλὰ παραδόσεις. Δίδυμος κορυφὴ ἐν εἶδει κολοκύνθου ὠνομάζετο Βράχος τῆς Καλόγρης. Μία παράδοσις ἀναφέρει ὅτι στὰ κάστρα ἐκεῖνα ἔμειναν τρεῖς ἀδελφές καλόγρης, οἱ ὁποῖες ἔκλωθαν και ἀντήλλασαν τὰ σφοντῆλιά τους ἀπὸ κορυφῆς σὲ κορυφὴ τῶν φρουρίων. (Συμβολικὴ παράστασις Κλωθῶς τῆς Θεᾶς τῆς Τύχης).

Ἐκεῖ στὸ Βράχο σώζονται και οἱ πλεξοῦδες τῆς Βασιλοπούλας ποῦ ῥίχτηκε στὸ κενό, φεύγοντας τὸν καθάλαρη ἐχθρό, ποῦ και τὰ πέταλα τοῦ ἀλόγου σώζονται ἐκεῖ γιὰ ὅποιον θέλει νὰ τὰ ἰδῇ. Ἐορτάζομεν και κατ' ἔτος τὴν 30ὴν Αὐγούστου τὴν εορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν δὲν ἐτρούγαμε μαῦρο σταφύλι. Ἐντὸς δὲ τῶν δεξαμενῶν, ἐπὶ τοῦ Βράχου ἐγένετο ὁ Ἁγιασμός.

Κ ε τ σ ἰ - Χ ι σ ἄ ρ Κ α λ ε σ ἰ : Δὲν εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ τὸ γνωρίσω

ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀφηγήσεις αὐτοπτῶν τὰ τείχη του ἦσαν κτισμένα ἐπὶ βραχῶδων προεξοχῶν μὲ ἀποκρύφους τὰς εἰσόδους του, ἰσχυρό, ἐφάμιλλο τὸ τοῦ Σκοπέλου. Ἡ παράδοσις ἐπιμένει ὅτι μιὰ κασίκα κάποτε ἐπρόδωσε μιὰ εἰσοδοὸν στὸν ἐχθρό, γι' αὐτὸ ὠνομασθῆ καὶ Κετσί - Χισάφ.

Καστρόπλα: Νοτίως τῆς ἀνωθεν ἱστορημένης ὄχυνῶς ζώνης, ὀλίγα χιλιόμετρα τῆς πρὸς Ν. στροφῆς τοῦ ποταμοῦ, ἦσαν τὰ λεγόμενα Καστρόπλα. Ὅπως καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος δηλοῖ δὲν εἶχον ἀξιώσεις μεγάλων φρουρίων, ὅπωςδῆποτε ὁμως ἦσαν κτίσματα ὄχυνῶς ἐπὶ τῆς βραχώδους χαράδρας τοῦ ποταμοῦ ἢ ὅποια ἀφ' ἑαυτῆς θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρόχομα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, πᾶν φυσικὸ ὄχυρό. Ἦτο ἄγρυπνος φρουρὸς τῶν διαβάσεων τῆς Ἀνατ. πλευρῶς τοῦ χωρίου Πέτρα, εὐρισκόμενον ἐντὸς τῆς στροφῆς. Κέντρον μεγίστης ἑωτικῆς σημασίας εἰς τὸ νευραλγικὸν τοῦτο τμήμα τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν περιοχὴν ὑπῆρχον δύο Χριστιανικὰ προσκυνήματα μὲ τὰ Ἁγίασματά των Ἀνατολικῶς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, νοτιώτερον δὲ ἐπὶ τῆς ὄχνης τοῦ ποταμοῦ ἢ Ἁγία Παρασκευή.

ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟΝ — Ἡ ΠΕΤΡΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΤΥΡΓΟΣ ΝΑΟΣ ΑΥΤΗΣ «ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ»

Νοτίως τῆς ὄχυνῶς γραμμῆς, μὲ τὴν διαδοχικὴν κατάταξιν τῶν φρουρίων παραλλήλως τῆς ροῆς τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου ποῦ σχηματίζει αὐτὸς εἰς τὴν ἀπότομον πρὸς Νότον στροφὴν του, εὐρίσκετο τὸ Παληόκαστρον. Εἰς τὸ Νότιον ἄκρον ὄρεινοῦ σχηματισμοῦ καὶ πέριξ αὐτοῦ εἰς τὴν Δυτικὴν πλευρὰν ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος μέχρι τῆς βραχώδους Δραγασίᾶς Βορείως ἦτο κτισμένη ἢ Πέτρα ποῦ ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο σημεῖον ἀγνάντευε τὸν κάμπου πᾶν ἀπὸ μιὰ φυσικὴ ἐξέδρα.

Περίεργος ἦτο ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὄρεινοῦ αὐτοῦ ὄγκου. Ἐντὸς τοῦ τριγώνου καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν ροὴν τοῦ ποταμοῦ εἰς ἀπόστασιν 4 — 5 χιλιομέτρων πρὸς τὴν πεδιάδα, ὑπῆρχε βραχώδης ὄροσειρὰ ἀπὸ βράχους ἐπὶ βράχων, ποῦ δημιουργοῦσαν μεταξὺ αὐτῶν κενά, ἀδιεξόδους, μικρὰ σπήλαια (κουφώματα) φυσικοὺς κρυψῶνας.

Ὁ καλὸς Θεὸς ἐφείσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ ὄραιοῦ κάμπου καὶ ἀφειδῶς θὰ ἔσχιζεν τὴν τελευταίαν αὐτοῦ παρακαταθήκην, γιὰτι πονθενα ἄλλοῦ δὲν γνώρισα τοιοῦτον σχηματισμὸν κατὰ τὴν μακρὰν μου ὁδύσειαν.

Ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς σταματοῦσε ἀποτόμως εἰς τὸ κέντρον τῆς ὄροσειρῶς γιὰ νὰ σχηματίσῃ μιὰ τεράστια πυραμίδα, μιὰ φυσικὴ Σκοπιὰ. Ἦτο γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Τραγασιά (Δραγασιά - Δραγάτης) σκοπιὰ Δραγάτου φύλακος τῶν Ἀμπελώνων ποῦ ἦταν κάποτε ἐκεῖ εἰς τὰ διάκενα τῆς πλαγιᾶς.

Ἐκ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ὄροσειρὰ αὐτὴ ἐλάμβανε τὴν κατιοῦσαν καὶ ὑπὸ μορφὴν ὑψώματος ἀπηλλαγμένου ἐν μέρει βράχων προχωροῦσε πρὸς Ν. περὶ τὰ 3 χιλιομ. γιὰ νὰ καταλήξῃ καὶ πάλιν εἰς συστάδα συμπαγῶν τεραστίων βράχων ἡμικυκλικῶς πέριξ χώρου ἐλευθέρου - πλατείας.

Ἐὸ χῶρος αὐτὸς ἦτο τὸ Παλιόκαστρο μας.

Ἐχνη ἐκτεταμένων κτισμάτων διεσώθησαν εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν. Ἐνατολικῶς εἰς τὴν θάσιν ριζωμένου βράχου, ὑπῆρχε τεραστία λαξευτὴ πλάκα ἐπὶ στηριγμάτων κατὰ ἡμῖσι μέτρον ἀπὸ τῆς γῆς ὡς θωμὸς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτίθεντο τὰ σφάγια ὅπως εὐλογηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς μας τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁπότε πιστοὶ στάς παραδόσεις μας θυσιάσαμε μεγάλα ζῶα, ὅπως ἄλλως τε καὶ στὴν πλατεία τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἔξωθεν τῆς παλιᾶς μας Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας μὲ συνέχειαν παλαιστικῶν ἀγῶνων τῆς Νεολαίας μας καὶ χοροὺς καὶ μεγάλην διασκέδασιν.

Ἐκεντρικὸς βράχος γνωστὸς ὡς «Γουρκόπετρα» εἶχε σχετικῶς ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν πού θὰ μπορούσαν νὰ χωρέσουν ἐλεύθερα ἄνω τῶν 100 ἀτόμων. Ἐδέσποξε ὡς φυσικὴ σκοπιά, ὀλοκλήρου τῆς γύρω περιοχῆς μὲ ἐξαισία θέα στὸν ὀρίζοντα.

Ἐμυδρά, Ν.Α. στὸν ὀρίζοντα διεκρίνοντο αἱ κορυφαὶ βουνῶν τῆς Ροδόπης (Ντεσπὸτ - Ντάγ κατὰ τοὺς γέρους) καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ θριβλικοῦ μας Ἐβρου. Β.Α. εἰς γραφικὸν ὕψωμα, διεκρίνετο κάτι σὰν κηλὶδα ἦτο ὁ Προφήτης Ἡλίας καὶ τὸ προσκύνημά του καὶ Βορειότερον ἴστατο ἀγέρωχος καὶ ἐπιβλητικὸς ὄγκος τὸ κάστρο τοῦ Σκοπέλου, στεφανωμένο μὲ τίς πληγωμένες δανπελωτὲς ἐπάλξεις του, τοὺς ἐρειπωμένους πύργους καὶ δεξαμενὰς ἐντὸς αὐτοῦ, φάνταζε ἀπὸ τὸν κάμπον ὡς Νέα Ἀκρόπολις τοῦ Βορρά μὲ τὸ Ἐλληνικὸ χωριὸ Σκόπελος στοὺς πρόποδάς του.

Τὸ ἐρειπωμένο Ἐκκλησάκι, ἐκεῖ πάνω στὸ φρούριον ἀποτελοῦσε τὸ ἐτήσιο προσκύνημά μας κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ δὲ κεφάλαιον Κ καὶ † (σταυρὸς) ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ κεντρικοῦ πύργου μὲ πλίνθους πάντοτε μᾶς σιγκινουῦσε καὶ ἔφερε τὸ ἐρώτημα: τί ἐννοοῦσε ἄρα γε, τίνος Ἀυτοκράτορα ἀρχικὸν γράμμα θὰ ἦτο;

Πρὸς τὸν Ἐνατ. ὀρίζοντα διεκρίνοντο στὸ βάθος κορυφαὶ παραφυάδων τοῦ Μικροῦ Ἀΐμου πού εἰσχωροῦσαν στὴ Θράκη μας. Μιὰ λευκὴ κηλὶδα πού ἐφαίνετο κατὰ ἐκεῖ μᾶς ἦτο γνωστὴ, ἦτο τὸ γνωστὸ μας περιφρημὸ ἡμιγυμνάσιον τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. Κάταστρο τὴν ὕψι. Ἐκεῖ ἦτο ἡ μεγάλη πολιτεία τῆς περιοχῆς μὲ τὰ ἐκπαιδευτήριά της, τίς θαυμάσιες Ἐκκλησίαις της, τὸν πλοῦτον τῶν Ἐμπελώνων της, τὸν Μητροπολίτη στήριγμα καὶ θρησκευτικὸ κέντρο τοῦ Ραγιᾶ.

Ἐὀλοκλήρου ὁ κάμπος θεώμενος ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν σκοπιάν, ἦτο φαντασμαγορικὸς, μὲ τοὺς Ἐμπελώνας τῶν δύο χωριῶν καὶ μὲ τὰ ὀπωροφό-

ρα δένδρα, μὲ τὶς αἰωνόβιες Βαλανιδιᾶς σκορπισμένες ἐδῶ καὶ ἐκεῖ στὸν κάμπο καὶ τὸ καλοκαίρι ὅταν τὰ σπαρτὰ μεγάλωναν καὶ φουσουσε ὁ Βορηᾶς ἔβλεπε τὸ ἐξάισιον θέαμα: μὰ κωματίζουσα θάλασσα ἀπὸ πράσινο.

Ἵπο τὴν σκιὰν τοῦ κάστρου αὐτοῦ διέσχιζεν τὸν κάμπον ἀπὸ Ν.Α. πρὸς Β.Δ. ἡ μεγάλη ὁδικὴ ἀρτηρία (βλέπε ὁδοπορικὸ Χάρτη ΡΕΨΤΕΝΖΕΡ) ποῦ φάνταζε τότε σὰν μιὰ μεγάλη ἄσπρη ζώνη πέρα γιὰ πέρα στὸν κάμπο μὲ τὸ λευκὸ λίθινο ἐπίστρωμά της καὶ τὰ κινούμενα καραβάνια ἀπὸ Καμήλους καὶ λοιπὰ ὑποζύγια μὲ ὄμιλους ὀπλισμένων ταξιδιωτῶν μὲ διαδρομὴν: Κων)πολις — Πέριρθος — Βυζύη, μὲ στροφὴν Νοτίως τῶν 40 Ἐκκλησιῶν παρὰ τὴν πηγὴν Σπλούχας, Πέτρα — Ταρπόδιζος(**) — Φιλιππούπολις — Εὐρώπη.

(**) Τ α ρ π ὀ δ ι ζ ο ς : Ἡ Μεσαιωνικὴ αὕτη πόλις κακῶς τοποθετεῖται ἐντὸς Βουλγαρικῶν ἐδάφους. Ἐπειτα ἀπὸ σχετικὰς ἐρεῦνας μου εἰς παλαιούς λατινικούς χάρτας εἶρον ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι τοποθετημένη Νοτίως τῶν Βουλγαρικῶν συνόρων, καὶ τοῦ κύκλου ποῦ σχηματίζει ὁ ποταμὸς μας Τεκέ—Ντερεῖ γέων ἐκ Δ. πρὸς Α. εἰς τὰς ἀπαρχὰς χειμάρρου γέοντος πρὸς Ν. εἰς Ἐργίνην. Πάντα τὰ ρεύματα Βορείως τοῦ ποταμοῦ Τεκέ—Ντερεῖ λαμβάνουν τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Ἐπομένως ἡ πόλις αὕτη δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ τὰ γνωστά μας παραποτάμια ἐρείπια στὸ χειμάρρὸ μας Τζανλάρ—Ντερεῖ Β.Δ. τοῦ χωριοῦ τῆς Πέτρας καὶ ἐντὸς τῆς ἀγροτικῆς μας περιοχῆς. Νοτίως δὲ τοῦ κάστρου τοῦ Σκοπέλου, παρὰ τὴν κεντρικὴν Ρωμαϊκὴν ἀρτηρίαν διασώζεται ὄγκος οἰκοδομικοῦ ὕλικου. Εὐρέθησαν ἄπειρα εὐρήματα, εἶδη οἰκιακῆς χρήσεως, νομίσματα καὶ λοιπὰ κτερίσματα, ὡς καὶ τὸ Νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, πῖθιοι δὲ σώζονται ἐντὸς τῶν ἀγρῶν τοὺς ὁποίους ἔχει καταφάγει τὸ ὄνι τοῦ ἀρότρου. Ἐπίσης μία θρύση νοτίως μὲ παμπάλαιους ὕδραυλικούς σωλήνας. Παραπλεύρως ἐ-
ρέθη τάφος ποῦ μαρτυρεῖ τὴν ἐπισημότητα τοῦ νεκοῦ στρατιωτικοῦ ἀφεντικῶς. Τέσσαρες χονδρῆς λαξευμένες πλάκες σχηματίζουν τὴν Λάφνακα, ὡς κάλυμμα δὲ εἶχε ἐπίσης πλάκα μὲ καλλιτεχνικὰ σχεδιαγραφήματα ἐντὸς τοῦ γύρωθεν περιθωρίου, καὶ τὸ παραδοξότερον ἔφερε ὅπην ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ θανάτου. Εὐρέθησαν πολλὰ μικροαντικείμενα ἐντὸς, τὰ ὁποῖα ἐξηφανίσθησαν, μεγαλύτερα δὲ χάλκινα εἶδη μεταφερθέντα εἰς τὴν Μητρόπολιν 40 Ἐκκλησιῶν εἶναι ἄγνωστον τί ἀπέγιναν.

Ἄλλο σημαντικὸν εὐρημα ἦτο τὸ εὐρεθὲν ὑπὸ τοῦ πατρός μου, νέου τότε, καλλιεργοῦντος ἐκεῖ ἀγρόκτημά μας ἐπὶ λοφίσκου ὀνόματι Ράχη—Συχλάρ. Ἦτο μία πλάκα λαξευμένη σὲ μέγεθος Ἐθαγγελίου μὲ περιθώριον, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ ἀνάγλυφος ἱππὸς μὲ δύο ἔτερα πρόσωπα προπορευόμενα. Φοροῦσε χλαμύδα στρωτὴν, κρατοῦσε μακρὸν ράβδον μᾶλλον ἢ δόρυ ὡς εἰκονίεται ὁ Ἅγιος Δημήτριος. Ὁ ἱππὸς ἕμως δὲν εἶχε ὕψος ἀγερώχου πολεμικοῦ ἱππου. Ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τὸ ἀνάγλυφον αὐτὸ δὲν ἦτο ἄλλος παρὰ ὁ γνωστός «ἱππεὺς Θραξ» προστάτης Ἅγιος γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων μεταξὺ ἄλλων ἰδιοτήτων του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ ἀπλοῦκός γονεὺς μου ἀφοῦ ἐκαθάρισε ἐπροσκύνησε τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ὡς τὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ τοποθέτησεν ἐκεῖ στὸ εἰκονοστάσι μας πλησίον τοῦ μεγάλου οἰκογενειακοῦ μας εἰκονισματος τοῦ Ἁγίου Μοδέστου, μὲ τὴν λαμπρὰν του ἱερατικὴν στολήν, περιστοιχούμενον ἀπὸ κατοικίδια ζῶα ὡς προστάτου Ἁγίου ἐπίσης γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων τῆς Χριστιανικῆς μας ἐποχῆς. Σύνδεσμος ἀληθῆς βαμῶν καὶ ἐστιῶν προγόνων ἐνὸς ἀπατεροῦ παρελθόντος καὶ παρόντος. Ἡ συνήπαρξις τῶν ἀνωτέρω Ἁγίων, ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ

Ἦτο μεγάλης Στρατηγικῆς σημασίας, ἀπαραίτητος διὰ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τῆς Αὐτοκρατορίας ἐξ οὗ ἦτο καὶ τόσον ἐπιμελῶς φρουρημένη.

Τῆς λεωφόρου αὐτῆς σώζονται εἰσέτι πλακόστρωτα ἐν καλῇ καταστάσει εἰς δασώδεις περιοχὰς μεταξὺ Σκοπέλου καὶ τοῦ Μεθορίου Βουλγαρικοῦ Σταθμοῦ Βαῦσάλ — Τεπέ, ὅπου ὑπῆρχεν ἐπίσης ὄχυρόν, ἐρειπωμένη δὲ γέφυρα πλησίον τοῦ χωρίου μας γνωστὴ ὡς Τ σ ε κ ῆ τ ς — Κ ι ο π ρ ο υ σ ο Ὑ. Ἀρκετὰ δὲ ἐρείπια οἰκισμῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν εἰς «τὰ Γιούργια».

(Ἡ ἀρτηρία αὐτὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Τουρκικοὺς στρατιωτικοὺς χάριτας ὡς Χ ι σ ἄ ρ γ ι ο λ ο Ὑ — ὁδὸς φρουρίων. Τὰ ἴχνη δὲ αὐτῆς ἠκολούθησεν στὴν ἐπιστροφὴν του ὁ ἠττηθεὶς στρατὸς τοῦ περιφήμου Ὅσμαν Πασᾶ στὴν Πλεύνα 1878).

Παρακαμπτήριος διακλάδωσις τῆς ἀρτηρίας αὐτῆς ὠδηγοῦσε στὸ Παληόκαστρο, διέσχισε τὸ χωριὸ πρὸς Β. ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ δρόμου καὶ παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἐλάμβανεν στροφὴν Δ. πρὸς τὸν Σκόπελον καὶ τῆς νοτίως αὐτοῦ κεντρικῆς ἀρτηρίας. Ἐπ' αὐτῆς τῆς διακλαδώσεως σώζεται μέχρι σήμερον πλακόστρωτον παρὰ τὸ κάστρον καὶ τοῦτο διότι ὁ κατακτητὴς μὲ τὴν κατάληψιν τοῦ συγκοινωνιακοῦ τούτου κέντρου ἐθεώρησε σκόπιμον ὅπως ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ αὐθέντης καὶ κύριος τῆς περιοχῆς καὶ τῶν διασωθέντων Ραγιαδῶν, μετέφερε δὲ καὶ ἐγκατέστησε συμπαγῆ Τουρκικὸν οἰκισμὸν, ἀπομεινάρια τοῦ ὁποίου σώζονται μέχρι σήμερον περὶ τὰς 15 οἰκογένειαι, οἱ σημερινοὶ Ἀγάδες φίλοι καὶ καλοὶ γείτονές μας τότε.

Ἐπίσης πηγᾶδι εὐρυχωρότερον τῶν συνήθων μὲ ἀνάλογον περιλαίμιον λίθινον, ἀνεξάντλητον εἰς ἀπόδοσιν ὕδατος, καὶ γύρωθεν αὐτοῦ εὐρύχωρες πέτρινες ποτίστρες, διεσώθη τὸ λατινικὸν ὄνομα αὐτοῦ ὡς ἡ Στέρνα, (SISTERNA). Παραπλήσια στὸ ρυάκι τοῦ χωριοῦ διεσώθη ἐγκαταλελειμμένη τεραστία πλάκα, ἦτο τὸ ἐπίστρομα τῆς ἐκεῖ μικρᾶς γεφύρας, ἀνέπαφος δὲ μικρὰ γραφικὴ γέφυρα, καὶ ἐν χρήσει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, μὲ λαξευμένους ὄγκολίθους καὶ χονδρὰς πλάκες γιὰ ἐπίστρομα σὲ ρυάκα στὴν ἔξοδο τοῦ χωριοῦ στὴ θέσι «Τ ζ ο υ ν ῆ τὸ πουγάδ».

Τὸ παληόκαστρό μας, ἂν καὶ φέρη τὸν τίτλον Κάστρο, ὑπάρχουν ἀμφιβολίαι ἂν ὑπῆρξε ποτὲ ὄχυρόν κάστρο μὲ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

Δὲν σώζονται τειχώματα χαρακτηριστικὰ τῶν φρουρίων μὲ «χοροζάνι»

Χριστιανικοῦ ἱεροῦ ὑπῆρξεν εὐτυχῶς εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν ἐκεῖ. Ἡ ὁποία πάντοτε ἤκμαζε.

Ἐκεῖ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν θὰ ὑπῆρχε καὶ ὁ βωμὸς τοῦ «Ἡρώδης» μας ποὺ θὰ ἦτο κτίσμα οὐκ ἐγκαταφρόνητον τὴν ἡμῶν, μὲ περιστύλιον ἢ ἐν μέρει κεκοσμημένον διὰ στύλων. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ εἰρηθεῖσα ἐκεῖ τεχνικὰ κατεργασμένη βᾶσις κιονοκράνου ἀπὸ σκληρὸν λευκόλιθον τοῦ πλησίον ἀρχαίου λατομείου. Δυστυχῶς δὲν εὐρέθησαν τεμάχια ἐπιστυλίου ὅπως γνωρίσωμεν τὸν ρυθμὸν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ βωμοῦ. Ἐξ ἄλλου, μεταξὺ πολλῶν ἐρειπωμένων οἰκισμῶν τῆς περιοχῆς διεσώθη εἰς φέρων τὸ ἀρχαῖον ὄνομα: ἀγιῶν—ἀγιῶν.

ποῦ δημιουργοῦν ὄγκους συμπαγεῖς καὶ ποῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξαφανισθοῦν. Ὡς φαίνεται δὲν θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη τοιούτων ὡς εὐρισκόμενον ἐντὸς τῆς πεδιάδος σχεδόν, καὶ ὑπερασπίζετο ἐκ Β. κυκλοτερῶς ἀπὸ ἄλυσον ἐξ αὐτῶν. Διτηρήθησαν ἴχνη τεραστίων κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων τόσον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὅσον καὶ εἰς τὴν πλαγίαν. Ὁ παρὰ τὴν λεωφόρον χῶρος ὅπου ἀφεύκτως θὰ ὑπῆρχον κτίσματα ἔχει κατοικηθῆ. Ἐπὶ γενεάς, κατὰ μαρτυρίαν γερόντων μας, οἱ χωρικοὶ μετέφερον ὕλικόν δι' οἰκοδομησίμους ἀνάγκας τῶν μὲ τὴν ἀλματικὴν αὐξήσιν τοῦ χωριοῦ.

Τί ἦτο λοιπὸν τὸ Παληόκαστρό μας;

Σύμφωνα καὶ μὲ τὰς ἀμυδρὰς παραδόσεις μας θὰ ἦτο ὁ Κεντρικὸς Σταθμὸς, συγκοινωνιῶν, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ἐπὶ πλέον θὰ ἦτο ἔδρα Φρουράρχου καὶ στρατιωτικὸν κέντρον, Ἐπιμελητεία ἐφοδιοπομπῶν καὶ διαθιβάσεων τῶν γύρω φρουριῶν καὶ λοιπῶν στρατιωτικῶν ἐγκαταστάσεων, τοῦ Κεντρικοῦ τούτου τμήματος τοῦ «Θέματος Θράκης». Ἐπῆρχε ἰδιαιτέρα ἀσθηρὴ συγκοινωνία μὲ τὰ περίφημα κάστρα τῆς «Ἀδριανοῦς».

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ θέσις τῆς Πέτρας μας κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ ἀγροτικὸς ἐκεῖ νοικοκυρευμένος πληθυσμὸς τοῦ χωριοῦ ἔζησε πάντα ἐπηρεασμένος μὲ τὸ παρελθὸν ἐκεῖνο ποῦ ἀπηχοῦσε στὴ ψυχὴ του. Πιστὸς προσκυνητῆς τῶν ἐρειπωμένων κάστρων μας μὲ τοὺς θρούλους καὶ παραδόσεις τῶν, ἄναθε τὰ καντήλια στοὺς ἐρειπωμένους Ναοὺς τῶν καὶ πανηγύριζε τὴ μέρα τῆς εορτῆς τῶν.

Φύλαγε ζωντανὸ τὸ δεσμὸ τῶν ἀπώτερου ἐκείνου παρελθόντος καὶ παρόντος μὲ πίστι καὶ ἐλπίδα ἱερά. Ὀλίγα ἦσαν τότε τὰ γράμματα τοῦ Ραγιαῖ γιὰ νὰ μελετήσῃ, νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου του. Ἄλλ' ἐνδιεφέρθη ποτὲ κανεὶς ἀπὸ τοὺς διανοοιμένους μας, νὰ ἐρευνήσῃ τὰ ἱερά αὐτὰ εἰρήματα τῆς φυλῆς μας, νὰ ἀναπνεύσῃ, νὰ ζήσῃ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς χθὲς ποῦ βροντοφωνεῖ Βυζάντιον! Κανεὶς. Ἐκτὸς ἀπὸ μᾶς ποῦ τὰ περπατήσαμε καὶ τὰ ζήσαμε, Ναί. Καὶ κάποιος ἄλλος. Ὁ πρὸς Β. ἀπληστος καὶ παλῆος γνώριμος τῶν φρουριῶν: ὁ Βούλγαρος. Μὲ τὸ γνωστὸ σωθινισμό του δημοῦργησε ἐκεῖ ἓνα φανταστικὸ Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν γιὰ νὰ ἀπογοητευθῆ οἰκτρά, ἀντιμετωπίζων τὴν πραγματικότητα, κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀπόδοσιν του στὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912. Ὁ διάδοχος τοῦ Τσαρίσκου Φερδινάνδου, ἀκολουθῶν τότε τὸν νικηφόρον στρατὸν του ἐν ἀγανακτήσει ρωτοῦσε τοὺς περὶ αὐτὸν Ἐπιτελεῖς του: «Ποῦ εἶναι ἐπὶ τέλους αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι διὰ τοὺς ὁποίους τόσα εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς καὶ δασκάλους σου»; Ὀλίγα ἦσαν τὰ χωριά τῶν, καὶ αὐτὰ καθυστερημένα.

Ἑλληνες ἦσαν οἱ φιλοξενήσαντες αὐτόν, ὡς καὶ τὸν ἴδιον τὸν Τσάρον καὶ τὴν Τσαρίναν. Καὶ εἰς Ἑλληνικὰς Ἐκκλησίας ἐγένοντο αἱ δοξολογίαι στὴν Ἑλληνοκωτῆ αὕτῃ περιοχῇ ποῦ δάσκανος μοῖρα μᾶς ὑστέρησεν.

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ ΣΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Ἡ Πέτρα μας ἤκμασε κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὡς ἔδρα Ἐπισκοπικοῦ Θρόνου ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως, ὡς καὶ ἡ Σκόπελος κατὰ μίαν περιόδον.

Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ περικοπὴν ἐκ τῆς Γεωγραφίας «Μελετίου» ἐκδοθείσης στὴ Βενετία τῷ 1728—ΑΨΚΗ.

Ἐκεῖ ἀναφέρεται κατὰ λέξιν:

«...Εἶναι καὶ ἄλλα πολίσματα, οἷον αἱ 40 Ἐκκλησίαι, ἡ Πέτρα μὲ Θρόνον ποτὲ Ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Ἀδριανουπόλεως Μητροπολίτην, ἡ Σέλιμος, ἡ Σκόπελος καὶ τὰ ἑξῆς οὗ σμακρὰν τῆς Ἀγχιάλου, εἶναι κατὰ τὸ παραθαλάσιον ἢ Πύργος, Βασιλικὸ κ.λ.π.».

Παλαιὰ εὐρήματα καὶ τάφοι, μαρτυροῦν περὶ τῆς εὐημερίας καὶ πολιτισμοῦ τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ χωριοῦ, ὡς ὑδραυλικοὶ πῆλινοι σωλῆνες ποῦ μετέφερον πόσιμον ὕδωρ μακρόθεν, βρῦσες κλπ. Τρανῆ ἀπόδειξις πολιτισμοῦ.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωριοῦ ὑπῆρχεν χώρος ἐγκαταλελειμμένος μὲ ἀκατέργαστες ὀγκώδεις πλάκες ἀπὸ σιδηρόπετρα σκορπισμένες φύρδην - μίγδην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀρκετὲς δὲ βυθισμένες ἐν μέρει ἐντὸς τῆς γῆς. Ἦσαν τὰ παλιὰ «λημόργια». Διεσώθη δὲ ὁ χώρος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς οἰκοπεδοφάγους, ἀπὸ κάποιον ἱερὸν νόμον τοῦ Ἰσλάμ ποῦ προστάτευσεν χώρους ἱερούς καὶ δὲν ἐπέτρεπε ἀνασκαφάς.

Τῷ 1908 ἀπεφασίσθη ὅπως εἰς τὸν χώρον αὐτὸν ἀνεγερθῆ τὸ Νέον διώροφον Δημοτικὸν σχολεῖον μας, ὡς εὐρισκόμενον εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωριοῦ.

Τὸ παντοδύναμο Ἑλληνικὸ στοιχεῖο παρέκαμψε τὰς ἀντιρροήσεις τῶν Ἀγάδων μὲ τὰ γνωστὰ μέσα, καὶ μιὰ μέρα ἤρχισε ἡ ἀνασκαφὴ τῶν θεμελιῶν.

Ἐκεῖ στὴν Β.Δ. γωνιά αὐτοῦ εὐρέθησαν θεμέλια παλαιοῦ Ναοῦ μὲ καμμένα τεμάχια ὕαλου ἀπὸ κανδήλας ποῦ μαρτυροῦν τὴν πυρπόλησιν αὐτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ δὲ Τάφοι. Οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι μὲ χρυσοποικιλτα ἐνδύματα, ποῦ δυστυχῶς ἦτο ἀδύνατον νὰ διασωθοῦν λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ ὑφάσματος. Θαύμαζε ὅμως ἐκεῖ ἐπὶ τόπου κανεῖς τῆς καλλιτεχνικῆς γραμμῆς τῶν σχεδίων ἐπ' αὐτῶν. Εὐρέθησαν πολλὰ ἀργυρὰ βραχιόλια, δαχτυλίδια, σκουλαρίκια καὶ ἄλλα κτερίσματα, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς ἐλλεῖπει ἐνδιαφερομένης ἀρχῆς, ἐξηφανίσθησαν.

Διεσώθη καὶ εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς οικογενείας μας ἀργυροῦν βραχιόλιον ἡμικυκλικὸν μὲ πεπλατημένα τὰ δύο ἄκρα αὐτοῦ, καλλιτεχνικὰ δὲ σχεδιαγραφήματα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτοῦ καὶ τῶν περιγίων του.

Ἐπίσης ἀργυροῦν δαχτυλίδιον μὲ θαυμασίαν καλλιτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ μὲ πυργίσκον ἐπ' αὐτοῦ, τὸ κενὸν τοῦ ὁποῖου θὰ συγκρατοῦσε ἀρκετὰς

σταγόνας ὑγροῦ ἀμφιβόλου χρησιμότητος. Ἐφερε δύο μικροσκοπικὰς δπάς. Παρόμοια αὐτῶν εὐρίσκονται στὸ Βυζαντινὸ Τμῆμα τοῦ Μουσείου Μπενάκη Ἀθηνῶν.

Τὴν χρῆσιν τοῦ πυργίσκου τούτου, γνωρίζομεν ἀπὸ μιὰ τοῦλάχιστον μορφὴν, τραγικὴν ἀσφαλῶς γύρω ἀπὸ δράμα ἀδελφικῆς τιμῆς: «Τῆς Λυγερῆς».

Ἀντιγράφω 8 στίχους παρμένους ἀπὸ ἔντυπον περὶ Γέννας Θράκης (Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν), τοῦ σεβαστοῦ μου διδασκάλου ἐν τῷ ἡμιγυμνασίῳ τῶν 40 Ἐκκλησιῶν Λεωνίδα Α. Πεγιάδη:

«Πῆγαν καὶ τὴν περᾶσανε ἀπ' τοῦ Κοντογιὸ τὴν πόρτα
κ' ὁ Κοντογιὸς καθοῦντανε σὲ ἀψηλὸ παλάτι.

—«Πιανοῦ ν' αὐτὸ τὸ λείψανο τὸ καταματωμένο;»

—«Τῆς Λυγερῆς τὸ λείψανο τὸ καταματωμένο,
ποῦ τὸ καταματώσανε τ' ἀδέλφια τῆς γιὰ σένα».

Φοροῦσε στὸ δαχτύλι του πύργο φαρμακωμένο.

Τὸ ἔσυρε στὰ χεῖλη του καὶ βγήκε ἡ ψυχὴ του.

—«Νὰ πᾶ νὰ μᾶς ἐθάψετε τὰ δυὸ σ' ἓνα Κιουβούρι».

Ἐτερον Νεκροταφεῖον Βυζαντινὸν διεσώθη εἰς ἀρίστην κατάστασιν ὡς εὐρισκόμενον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ χωριοῦ καὶ πλησίον τῆς θαυματουργοῦ Ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὅλοι οἱ τάφοι ἦσαν τριγυρισμένοι μὲ μακρόστενους λίθινους κύβους, ἀντὶ δὲ σταυροῦ εἶχον ἐπιμελῶς λαξευμένες πλάκες χωρὶς ἴχνη Γραφῆς.

Ἐκεῖ θὰ ἦσαν θαμμένοι οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου. Καὶ ποῖος ξεύρει ἂν μετὰ αὐτῶν δὲν θὰ ἦσαν καὶ ἐπίσημοι ἱερωμένοι καὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ τόπου σ' ἓνα τοιαύτης ὀλκῆς στρατιωτικὸ κέντρο;

Ἡ Ἐκκλησία μας αὐτὴ κατὰ μαρτυρίας προπάλλων μας, ἦτο παμπάλαιον Θρησκευτικὸν Βυζαντινὸν χτίσμα, μὲ μικρὸ Ἐκκλησάκι, ὅπου ἐκκλησιάζοντο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅποτε ἐγένετο ἐπέκτασις αὐτοῦ ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ.

Γύρω στὸ Ἐκκλησάκι αὐτὸ ἐπέτρεψε ὁ κατακτητὴς συνουικισμὸν, τῶν διασωθέντων τῆς περιοχῆς ἐκ τῆς μεγάλης ἐκείνης καταστροφῆς εἰς τὰ πρὸς Β. κρουσφύγετα, ὡς ἔχων ἀνάγκην τῶν ἐργατικῶν χειρῶν τῶν Ραγιαδῶν, μὲ σχετικὴν ἐλευθερίαν ἐξασκήσεως τῶν Θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων.

Ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου χωριοῦ.

Στὸ Ἐκκλησάκι αὐτὸ θὰ διεσώθη, ἄγνωστον πῶς, τῆς καταστροφῆς ἐκείνης τὸ Σεπτὸν θαυματουργὸν Εἰκόνημα τῆς Παναγίας τῆς Πέτρας ποῦ ἐπὶ γενεὰς προσκυνοῦμεν καὶ γεραίρομεν.

Τὸ ὅτι ὀλίγας μόνον δεκαετηρίδας μετὰ τὸν κατακτητὴν ἐξηκολούθει νὰ λειτουργῆ ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὡς ἱερὸν προσκύνημα, καταφύγιον τῶν πιστῶν, τῶν ἀσθενῶν, πρὸς ἐκλιπάρησιν τῆς Χάρης τῆς καὶ θεραπείας αὐτῶν, γνωρίζομεν ἀπὸ διασωθέντα ἀργυροῦν Σταυρὸν τύπου Ἀγιασμῶν, τάμα

ιαθέντος με ὄνομα αὐτοῦ χαραγμένον εἰς τὴν θάσιν με Βυζαντινὴν γραφὴν καὶ χρονολογίαν 1640. Εὐρίσκεται τώρα εἰς τὸν ἱερὸν Ναὸν «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» νέας Πέτρας ὡς κειμήλιον ἱερὸν.

Ἡ Παναγία τῆς Πέτρας ἦτο εἰκόνημα Στρατιωτικόν, ἦτο ἡ Παντοκράτειρα, Προστάτις Ἁγία καὶ Ἐπέρομαχος Στρατηγὸς τῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἐκεῖ φρουριῶν μᾶς κραταιᾶς Αὐτοκρατορίας. Σκέπη καὶ Κραταίωμα — Τεῖχος τὸ ἀπόρητον — Προστασία τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ Σεπτὸν εἰκόνημα εἶχε τοῦτο τὸ ἰδιάζον ἐν ἀντιθέσει με ὅσα ἐγνωρίσαμεν εἰς τὸ Ἁγ. Ὅρος, τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν καὶ ἄλλου.

Ὁ Χριστὸς κρατοῦσε εἰς τὸ γόνυ αὐτοῦ τὴν ὑδρόγειον Σφαῖραν εὐλογῶν.

Θρονιασμένη ἐκεῖ παρὰ τὸ Παληόκαστρό μας ἐδέσποζεν ἀφ' ὑψηλοῦ τὸν αἱματοβαμμένον ἐκείνον κάμπον ποῦ γνώρισε πολλοὺς καὶ ποικίλους βαρβάρους ἐπιδρομεῖς ποῦ κατὰ καιροὺς ἐπεβουλεύθησαν τὸ Βυζάντιόν μας.

Ἄπειρα ἦσαν τὰ ἐρείπια κατεστραμμένων οἰκισμῶν, τάφοι ὁμαδικοί, Νεκροταφεῖα καὶ πλῆθος ἄλλων εὐρημάτων ἦσαν οἱ ἀψευδεῖς μάρτυρες ἑνὸς αἱματηροῦ παρελθόντος ὅπως περιγράφει καὶ ὁ ἱστορικὸς Χωνιάτης:

«...Τοιαῦτα δὲ ἦν τὰ ὑπὸ Σκυθῶν καὶ Βλάχων δεινὰ ἐν ταῖς τότε διαπραχθέντα ἐπιδρομαῖς, ὅποια οὐκ ἤκουσεν οὔτ' ὀφθαλμὸς ἑώρακε πώποτε, οὔτε μόν' ἐπὶ καρδίαν τινὸς ἀναβέβηκε· πόλεις μέγισται πρὶν καὶ περίπυτοι, μυριάνθρωποι κομπολείς ἀξιοθέατοι, ἀγροὶ καὶ λειμῶνες καλλιφύτευτοι, παραδείσιοι εὐθαλεῖς ἀειρύντοις νάμασιν ἀγλαόκαρποι, ὑψηφόροι δροῖμοι, καὶ οἰκήσεις περιβλεπτοὶ εἰς ὑπερβολὴν πεφλοτεχνημέναι καὶ χρώμασι πολυειδέσι διηνηθισμέναι παντοδαπαί τε χάριτες βαλανείων καὶ καρποβρυθεῖς ἡμέριδες καὶ λήϊνα τῶ σίτω ἀκμάζοντα καὶ ἄλλ' ἕτερα μύρια, ὅποσα φύουσιν ὦραι καὶ τὸν ἡμέτερον βίον ἀγάλλουσι καὶ τιθέασιν ἐπιτεροπὲς καὶ πάσαις χάρισι περιστεφὲς καὶ πολυάρητον τὸ περιγέιον, ταῦτα δὲ πάντα ἔρημα ἀνθρώπων ὁρώμενα ἐχίνοις μόνον καὶ θηρίοις οἰκήσιμα ἦν...».

Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀλοκαυτώματα βροντοφωνοῦν:

Ἀπὸ ἐδῶ πέρασαν ὄλοι οἱ βάρβαροι κατακτηταὶ ποῦ ρήμαξαν τὸν τόπον καὶ οἱ Σκύθες καὶ οἱ Γότθοι, οἱ Ἀραβες, οἱ Πετσενέγοι, οἱ Κουμάνοι καὶ οἱ Σλαῦοι.

Ἐδῶ ἔσπασαν τὰ μοῦτρα τοὺς τὰ Μογγολικὰ στίφη ἐπανειλημμένως, ἀπὸ τοὺς Βουλγαροκόττους, τοὺς Φωκάδες καὶ Τσιμισκῆδες τὰ βουλμαῖα ἀγρόμια τῶν Κρούμων καὶ Σκυλογιάννηδων ποῦ πάντοτε καιροφυλακτοῦντες μᾶς χτυποῦσαν πισόπλατα «μπαμπέσικα» ὅταν εἴμεθα ἀπασχολημένοι σ' ἄλλους πολέμους στὴν Ἀνατολή.

Βασιλεῖς καὶ Αὐτοκράτορες ὠδήγησαν στὸν κάμπο αὐτὸ τὰ Βυζαντινὰ «φρουσάτα» σὲ ἄπειρες μάχες, ἀγῶνας ἱερούς, ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν τῆς Παντοκράτειρας Θεοτόκου, ποῦ θρονιασμένη ἐκεῖ παρὰ τὸ κάστρον, ἐδέσποζεν ἀφ' ὑψηλοῦ εὐλογοῦσα τὰ ὄπλα τῶν πιστῶν τοῦ Χριστοῦ.

Ἔμνοι καὶ δοξολογίαι, χαιρετιστήριοι παιᾶνες θ' ἀντηχοῦσαν πέρα γιὰ πέρα στὸν κάμπον αὐτὸν με ἐκκλήσεις καὶ προσευχῆς ὅπως εὐλογία τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ κατὰ τῶν ἀπίστων βαρβάρων εισβολέων.

Στὰς ψυχὰς τῶν μαχητῶν τῶν ὀχυρῶν ἐκείνων θὰ ἔκαμε βαθειὰ ἀπήχησι τὸ νόημα τῶν χαιρετισμῶν πρὸς τὴν Παρθένον.

Χαῖρε Θεία Σκέπη ὄπλον καὶ τεῖχος
καὶ ὀχύρωμα δι' ἧς ἐγείρονται τὰ τρόπαια,
δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσιν, φυλακτήριον
πάντων καὶ ἱερὸν καταφύγιον.

Χαῖρε Θεία Σκέπη ὄπλον καὶ τεῖχος
ἀλόφθητον προστασία καὶ βοηθὸς καὶ Σωτηρία
τῶν εἰς Σὲ προστρέχόντων ἐκ Πίστεως.

Λιμὴν καὶ προστασία τοῦ γένους τῶν
ἀνθρώπων. Τεῖχος ἀκράδαντον καταφύγιόν τε
καὶ Σκέπη καὶ ἀγαλλίαμα.

Γνωρίσαμε μάχες, καταστροφές, ἐξανδραποδισμοὺς ἀλλὰ βαστήξαμε - βαστήξαμε χρόνια, αἰῶνες, προφύργιον τόσο τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ὅσο καὶ τῆς Δύσεως.

Ἄλλὰ σὰν μᾶς χτύπησε καὶ ἡ ἀχάριστη Δύσις πισόπλατα, ὑποῦλα, μετὸ Σταυροφόρο καὶ μᾶς γονάτισε, πρόβαλε ὁ νέος κατακτητὴς ἐξ Ἀνατολῶν, ὀρμητικὸς, ἀκάθεκτος καὶ ἐκεῖ στὴν Πύλῃ τοῦ Ρωμανοῦ ὁ ἀγέρωχος πολεμιστὴς πολεμῶντας καθάλα στ' ἄλογό του ἔπεσε ἀπὸ θανάσιμη λαβωματιά ἀπὸ χέρι Ἀγαρηνοῦ, ἔνδοξα παλληγαρίσια, δὲν συνθηκολόγησε.

Μαζὺ μ' αὐτὸν ἔπεσε καὶ ἡ ἔνδοξος χιλιοτραγουδημένη Ἐπαύλοφος.
Τὸν Σταυρὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀντικατέστησεν ἡ ἡμισέληνος.
Καὶ ἐμεῖς Ραγιαδέψαμε.

Ἡ ΠΕΤΡΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΚΑΤΑΚΤΗΤΗ

Ὁ μικρὸς ἐκεῖνος συνοικισμὸς ποὺ δημιουργήθηκε γύρω στὴν Ἐκκλησία ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα γύρω στὸν ὁποῖον δημιουργήθηκε τὸ μετέπειτα Ἑλληνικὸ μεγαλοχώρι τῆς Πέτρας.

Ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς αὐτοῦ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπεσύρθη εἰς Κων)πολιν καὶ ἄλλα Τουρκικὰ κέντρα, ἐκτὸς ὀλιγίστων. Οὕτω ἡ Πέτρα ἐγένετο κἀτοιχος τεραστίας περιοχῆς ἐκ Β. πρὸς Ν. 15 χιλιομέτρα, ἐξ Ἀν. πρὸς Δ. 14 χιλιομέτρα. Ἐντὸς τῆς πλουσίας αὐτῆς περιοχῆς καταλλήλου διὰ γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἀμπελουργίαν, ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἤγκμασεν καὶ εὐημέρησεν.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι στή Θράκη μας τὴν «Ἀμπελώεσσαν» ἡ ἄμπελος ἦτο αὐτοφυῆς, εὐδοκιμοῦσε χωρὶς ποτὲ νὰ γνωρίσῃ ραντίσματα, θειαφίσματα κλπ. Δὲν υπῆρχε ἀνάγκη αὐτῶν. Εἶχε σταφύλι πλούσιο σὲ ζάκχαρο, εὐγεστο ὡς ἐπιτραπέζιον ἀλλὰ εἶχε καὶ ἐκλεκτὸ κρασοστάφυλο, τὸ «Παπασκαραλήκι».

Ὁ χρόνος ἐξηφάνισεν τὰ ἴχνη καὶ τῆς μνημειώδους Αὐτοκρατορικῆς Ρωμαϊκῆς λεωφόρου. Ἐκεῖ ὅπου ἦτο τὸ πλακόστρωτον αὐτῆς δημιουργήθησαν ἀγροί.

Ἐμεινεν ὁμως ἐκεῖ ἡ διακλάδωσις αὐτῆς πρὸς τὰ χωρία Πέτρα καὶ Σκόπελος ἐν χρήσει μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἄνευ ὁμως τοῦ πλακοστρώτου αὐτῆς.

Ἡ ἀρτηρία αὐτὴ χρησίμευσεν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὡς κεντρικὴ ὁδὸς τῶν δι' Εὐρώπην καραβανίων καὶ λοιπῶν ταξιδιωτῶν, ἦτο δὲ καὶ ἡ ἐνδεδειγμένη διαδρομὴ δι' αὐτῆς τοῦ Σουλτανικοῦ Ταχυδρόμου, μὲ διακλάδωσιν καὶ πρὸς Ἀδριανούπολιν.

Ἡ μετάθεσις τῆς ἀρτηρίας αὐτῆς Ἀνατολικώτερον ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ μέσου τῆς ὀχυρᾶς πλέον πόλεως τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. Ἦτο γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Γ ξ α δ ε ζ» Σταμπὸλ - Γιολοῦ.

Αὐτὸ ἦτο μεγάλο ἀτύχημα γιὰ τὸ χωριὸ Πέτρα ποὺ ἀπομονώθηκε τελείως ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον καὶ στερήθηκε σεβαστὰς προσόδους ἐκ τῶν ταξιδιωτῶν.

Οἱ δύο ξακουστοὶ ξενῶνες αὐτοῦ, τὰ χάνια τῆς ἐποχῆς, ποὺ ὁ περαστικὸς ταξιδιώτης θὰ εὗρισκε μέρος νὰ διανυκτερεύσῃ, νὰ ξεκουρασθῇ αὐτὸς καὶ τὰ ζῶα του, καὶ νὰ ἀνανεώσῃ τὴν προμήθειάν του γιὰ τὸ μακρυνὸ του ταξίδι, ἤχρηστεύθησαν.

Ἐκτεταμένα ἐγκαταστάσεις μὲ σχετικὰ ὑποστατικά, σταῦλοι μὲ ἄλογα πρὸς χρῆσιν τῶν ταξιδιωτῶν διεμοιράσθησαν ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τῶν τελευταίων δύο σεβαστῶν οικογενειῶν ποὺ κατεῖχον αὐτά.

Ὁ εἷς ἐκ τῶν ξενῶνων εὗρισκετο Ν.Δ. τοῦ χωριοῦ εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῆς ὁδοῦ Ἀδριανουπόλεως, ἀνῆκε δὲ εἰς τὴν οἰκογένειαν Γ ι α λ α μ ἄ δ ω ν οἱ μετέπειτα Χατζλόγλουδες οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ οἱ κληρονόμοι.

Ὁ ἕτερος ἦτο εἰς τὴν Β.Δ. ἄκρην τοῦ χωριοῦ ἐπὶ τῆς εἰς Εὐρώπην ὁδοῦ, ἀνῆκεν δὲ εἰς τοὺς ξακουστοὺς ἀδελφοὺς Χ' Ἐωστάκη καὶ Χ' Χριστόδουλον.

Οἱ παινεμένοι αὐτοὶ πρόγονοί μας σ' ὅλη τὴν περιοχὴν, διέθετον τὸν πλοῦτον τους εἰς σκοποὺς εὐαγεῖς, κοινωφελῆ μνημειακὰ ἔργα ποὺ σώζονται καὶ διαιώνιζον τὰ ὀνόματά των, ὡς ἡ μεγάλη γέφυρα Βορείως τοῦ χωριοῦ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἐκε - Ντερέ, πηγὰδια ἀρκετὰ μεταφορᾶς πηγαιῶν ὑδάτων δι' ὑδροσωλήνων εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα (βρύσες), ἦσαν ἀρωγοὶ εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀπέθανον ἀμφοτέρω ἀνευ διαδόχων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος

αἰῶνος. Ὁ μὲν Χ' Κωστάκης ἦτο ἀτεκνος τοῦ δὲ Χ' Χριστοδοῦλου ἀπέθανον ὅλα τὰ τέκνα ἀπὸ τὴν ἐπάρατον ἐπιδημία τῆς πανώλους πού μάστιζε τότε τὸν κόσμον.

Κληρονόμοι τοῦ Χ' Κωστάκη μεταξὺ ἄλλων ἦτο καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ ἐκτεταμένῳ χώρῳ ἐγκατεστημένη, ἐξ ἀγχιστίας συγγενικῆ οἰκογένεια τῶν Τ ζ ο υ ν ἡ δ ω ν.

Ἡ γενεὰ τοῦ Χ' Χριστοδοῦλου ἐξηκολούθησε μὲ τὸν θετὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, ἐκ Σκοπέλου τοῦ γένους Σάββογλου, ὁ ὁποῖος ἔμεινε γνωστός ὡς Παπαγιάννης ὡς ἔχων ροπήν πρὸς τὴν ψαλτικὴν, οἱ δὲ ἀπόγονοί του Παπαγιάννογλουδες. Μὲ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ καὶ πάλιν ἦλθεν ἐντὸς τοῦ παλῆοῦ αὐτοῦ ἀρχοντικοῦ (τζάκι) ὡς αὐθέντης κληρονόμος ἐσώγαμβρος αὐτοῦ ἐκ Σκοπέλου, Ἀλεξανδρῆς ὀνόματι τὸ γένος Χ' Κωστάκη, καίτοι ὑπῆρχον τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ: ὁ Ἀλέξης, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Γεωργάκης. Ὁ Ἀλέξης ἔμεινε ὡς γεωργός. Ὁ Γεώργιος ἀποσταλεῖς ἀπὸ μικρὸς διὰ σπουδᾶς ἐξελίχθη εἰς ἄριστον ἐκπαιδευτικὸν καὶ ψάλτην, διατηρήσας τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τοῦ πατρὸς του Σαβδόπουλος. Ἐτίμησε τὴν γενέτειρά μας Πέτραν καὶ ἐτιμήθη παρὰ πάντων ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ 40 Ἐκκλησίαις, ἔνθα ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλός μου κατὰ τὸ 1912 διδάξας ἐκεῖ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Ὁ Γεωργάκης ἐξηκολούθησε τὴν οἰκογενειακὴν παράδοσιν τῶν πανδοχείων ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτο ἀτιγος, θανὼν εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ γάμου του νεαρῶτατος. Μὲ τὸν θάνατόν του ἔσβησε γιὰ πάντα καὶ μία μακρὰ παράδοσις τῶν πανδοχείων τῆς Πέτρας.

Ἡ Μοῦσα ἔκλαυσε ἐπὶ τοῦ μνήματος αὐτοῦ διὰ τῶν κάτωθι στίχων, χαραγμένων ἐπὶ τῆς πλακῶς του.

Ἀναφέρομεν μέρος αὐτῶν ἀπὸ μνήμης:

«Εἶν' ἐδῶ ἡ νεότης θαμμένη
πέντε κ' εἴκοσι μόλις Μαΐων.
Προσφιλὲς τὸ ὄνομά του θὰ μείνη
εἰς τὸν πρόσκαιρον μάταιον βίον
πὸ τ' ἀνδρείου τοῦ ἥρωος ὕφος
τὴν γενναίαν αὐτοῦ καρδίαν
μόνον ὁ σκληρὸς τύφος
ἠδυνήθη κ' αὐτὴν νὰ νικήσῃ».

Πιθανολογεῖται ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἦσαν τοῦ Ἠλία Τανταλίδη καθότι οἱ ἀνωτέρω Σαβδόπουλοι εἶχον θεῖον ἐκ Σκοπέλου Κ. Σαβδόπουλον πρωτοψάλτην τῶν Πατριαρχείων Κων)πόλεως, πού ἦτο δὲ στενὸς φίλος τόσον τοῦ Ἠλία Τανταλίδη ὅσον καὶ τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ
ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΤΡΓΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ
(ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΘΡΑΚΗΣ)
ΠΟΥ ΕΟΡΤΑΖΕΤΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΕΙΣ
Ν. ΠΕΤΡΑΝ ΖΙΧΝΗΣ - ΣΕΡΡΩΝ

Δεκαπενταύγουστο στη Θράκη και κατά την παραμονή τῆς μεγάλης ἑορτῆς και πανηγύρεώς μας στην ἀξέχαστη γενέτειρά μας Πέτρα, (40 Ἐκκλησιῶν Ἄν. Θράκης)! Πόσες εὐχάριστες ἀναμνήσεις φέρνει στο νοῦ μας και πόσο πόνο ψυχικό στους ἀπανταχοῦ πρόσφυγας Πετρινούς και Θρακιώτας ἐν γένει τῆς περιφερείας, πού ἔζησαν και γνώρισαν τὴ μεγάλη αὐτὴ Θρησκευτικὴ ἑορτὴ και πανηγυρι, πού γινόταν πρὸς τιμὴν τοῦ σεπτοῦ και θαυματουργοῦ εἰκονίσματος τῆς Θεομήτορος τῆς Πέτρας.

Ἡ Παναγία τῆς Πέτρας ἦτο γιὰ τὴ Θράκη μας ὅ,τι ἦτο και ἡ Παναγία τοῦ Σουμελά γιὰ τοὺς Ποντίους, ὅ,τι εἶναι ἡ Παναγία τῆς Τήνου διὰ τὸ Πανελλήνιον.

Κατὰ χιλιάδας προσήρχοντο οἱ προσκυνηταὶ κατ' ἔτος, μὲ διαφόρους ἀσθενείας, παράλυτοι, ψυχοπαθεῖς τυφλοὶ, ἀπογοητευμένοι τῆς ζωῆς και κατέθετον εὐλαβικὰ τὰ τάματα και ἀφιερώματά των, εὐσεβεῖς ἴκεται στὴ Χάρι της.

Ἀπὸ πολλὰς ἡμέρες τῆς παραμονῆς τῆς μεγάλης ἑορτῆς, τὸ μεγαλοχώρι αὐτό. (4 χιλιάδες κάτοικοι Ἕλληνες και συνετοὶ χριστιανοὶ) και τὸ κέντρον τῆς Ἄν. Θράκης, ἐλάμβανε μιὰ ξεχωριστὴ ἑορταστικὴ ὄψιν.

Τὰ δομάτια στὸν αὐλόγυρο τῆς Ἐκκλησίας πρὸ πολλῶν ἡμερῶν καταλαμβάνοντο ἀπὸ ἀσθενεῖς πού εἶχαν ὡς τάμμα νὰ μείνουν στὴν Ἐκκλησία τὸ καθιερωμένο Σαραντάμερο. Ἀκόμη και τὰ δυὸ Σχολεῖα, Ἀρρένων και Θηλέων, πού ἦσαν ἐν συνεχείᾳ τοῦ αὐλόγυρου ἐγέμιζαν ἀπὸ προσκυνητάς, πολλοὶ δὲ διενευκτέρευον και στὸ γυναικωνίτη, στὸ ὑπερῶν, στὸ νάρθηκα.

Ἀμάξια μὲ πολύχρωμες τέντες ἐγέμιζαν τὶς πλατεῖες τῶν χωριῶν. Ἦσαν οἱ πρωτοπόροι τῶν 40 Ἐκκλησιῶν πού κατέφθανον οἰκογενειακῶς. Γιὰ τοὺς καλοὺς αὐτοὺς γείτονας τὸ πανηγύρι αὐτὸ ἦταν πατροπαράδοτο προσκύνημα, μαζὺ και ἐκδρομὴ γιὰ νὰ ἀπολαύσουν τὴ θαυμασιὰ φύσιν, νὰ περάσουν δὲ και μερικὲς εὐχάριστες ὥρες, στὸ δρόμο τους στὰ βρυσμιὰ νερὰ παρὰ τὸ ἀνεξερεύνητον τεράστιον Σπήλαιον τῆς Σπλούχας, στὴν βραχόδη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ τῆς Πέτρας «Τεκέ - Ντερέ».

Οἱ φιλόξενοι χωρικοὶ ὑπεδέχοντο και πάλιν παλαιοὺς γνωρίμους, φιλικὰς και συγγενικὰς οἰκογενείας, παρ' ὅλας τὰς μεγάλας ἀσχολίας πού εἶχαν λόγῳ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἄλωνισμοῦ.

Ἦτο ὁ καιρὸς τῆς συγκομιδῆς κόπων καὶ μόχθων ὀλοκλήρου τοῦ χρόνου. Πελώριες θυμωνιές ἀπὸ σιτηρά, προῖον πλουσίου κάμπου, περιέμεναν νὰ στρωθοῦν στὸ ἄλωνι. Γερά ἄλογα καὶ καλοθρεμμένα βῶδια ἔσερναν γύρω - γύρω τὶς βαρειές «Δοκάνες» γιὰ νὰ διαχωρισθῇ τὸ σπυρὶ ἀπὸ τὸ σπάχυ, νὰ λιχνισθῇ, νὰ καθαρισθῇ γιὰ νὰ ἀποθηκευθῇ στὸ ἀμπάρι τοῦ γεωργοῦ. Εἶχε τὸ κίτρινο σὰν φλοορὶ χρῶμα, ἦτο σκληρὸ καὶ ἔδινε τὸ εὐλογημένο ψωμί πὺν μοσχοβολοῦσε καὶ ἦτο ντόπιας ράτσας. Ἦτο ἡ ζωὴ τοῦ παραγωγοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Οἱ μικροὶ πανηγυρισταί, τὰ μαθητούδια ἀπὸ τὴν Πολιτεία, συναδελφωμένα μὲ τοὺς συνομήλικους τοῦ χωριοῦ, ἀπηλλαγμένα ἀπὸ τὰ πρόσφατα βάσανα τοῦ θρανίου, ἔχαιραν τὴν ἐλευθερία τους σὲ χῶρο ἐλεύθερο, μακριὰ ἀπὸ τὰ στενοσόκακα τῆς πόλεως.

Αὐτὰ ἦσαν πανταχοῦ παρόντα, ἀνεβοκατέβαιναν τὶς «Δοκάνες», παρακολοῦθοῦσαν τὴν διεκπεραίωσι τῆς ἐργασίας τοῦ γεωργοῦ καὶ μὲ τὴν παιδικὴ ἀφέλεια καὶ τὰ ξεφωνητά τους δημιουργοῦσαν μιὰ εὐθυμὴ ἀτμόσφαιρα μέσα στὴ γενικὴ ἀπασχόλησι. Ἀμέριμνη παιδικὴ ζωὴ!

Οἱ πιτσιρῖκοι αὐτοὶ τῆς χθὲς πὺν εἶναι σήμερα ἀσπρομάλληδες, σοβαροὶ κύριοι, ἀπόμαχοι τῆς ζωῆς τώρα, πὺν μὲ νοσταλγία θὰ θυμοῦνται τὶς μέρες ἐκεῖνες, ἀπασχολημένοι τώρα μὲ τὸ τάβλι τους, τὴν μοναδική τους ψυχαγωγία. Καὶ ποιὸς ἀπὸ τοὺς παληοὺς τῆς σήμερον δὲν γνῶρισε, τότε, μιὰ φορὰ τοῦλάχιστον, τὸ ξακουστὸ πανηγύρι τῆς Πέτρας;

Τὴν παραμονὴ τῆς μεγάλης αὐτῆς γιορτῆς ὄλοι οἱ δρόμοι γύρω ὠδηγοῦσαν πρὸς τὸ χωριὸ τῆς Πέτρας. Κατέφθανον ὁμαδικῶς καὶ ἔβλεπες μιὰ ἀτέλειωτη πομπὴ στὸ δρόμο ἀπὸ τὶς 40 Ἐκκλησίες, μὲ βωδάμαξα καὶ μὲ τέντες (κουρκούγιες), μὲ ποικιλόχρωμα φανταχτερὰ χρώμα. Ζωντανὴ ἀνάγλυφος ἀπεικόνισις Θρησκευτικῆς πομπῆς ἀρχαίων λαῶν πρὸς Βωμοὺς των, ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολι «ταλίκες» μὲ γερά ἄλογα, πὺν ἦσαν μεταξὺ τῶν προσκυνητῶν, καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι μικροπωλητάδες μὲ τὸ μικροεμπόρειμά τους καὶ μὲ τὰ σύνεργά τους. Ἀπὸ τὰ γύρω Ἑλληνικὰ χωριά Σκόπελο, Βραχώρι, Γκέρδελη κλπ., ἀπὸ τὰ ἐκεῖ μικρὰ Σλαυοχώρια πὺν οἱ κάτοικοὶ των ἦσαν πιστοὶ στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὰς Μητροπόλεις μας. Παλαιότερον δὲ ἤρχοντο καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλία πὺν ἦτο τότε τμήμα τῆς Τουρκικῆς Ἐπικρατείας.

Καὶ ὄλο αὐτὸ τὸ πιστὸ Χριστιανικὸ πλῆθος πὺν τὸ συνώδευαν ἄρρωστοι, παρόλντοι, ψυχοπαθεῖς καὶ διάφοροι ἀσθενεῖς, προχωροῦσαν μὲ μιὰ λαχάρα καὶ μιὰ ἐλπίδα: νὰ φτάσουν στὸ χωριὸ μὲ πίστι καὶ εὐλάβεια, νὰ προσκυνήσουν τὴ Μεγαλόχαρη, νὰ ἱκετεύσουν τὴ Χάρι της νὰ γιαιτρευτοῦν. Τάματα καὶ ἀριερώματα ἔφερον παντὸς εἶδους.

Καὶ ἔβλεπες τὸν χωρικὸ νὰ ὠδηγῇ καὶ νὰ χαρίζῃ ἓνα μοσχάρι, ὁ τσομπᾶνος τὸ πρόβατό του, καὶ ὁ ὄρεσιβίος κτηνοτρόφος νὰ καταβαίνει τὴ βουνο-

πλαγιά με τὸ διαλεγμένο κριάρι κοιλουριασμένο σπὶς πλάτες του. Ζωντανῆ ἐκδήλωσι τῆς βαθεῖας του πίστεως καὶ τοῦ πλουσίου θρησκευτικοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου.

Ἡ πομπὴ αὐτὴ πολλάκις ἠκολοθεῖτο ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἄμαξαν τοῦ Μητροπολίτου 40 Ἐκκλησιῶν, φερούσης μὲ μεγαλοπρέπειαν τὸν ἴδιον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του. Ἐπίσης ἤρχοντο τὰ μέλη τοῦ ἄριστου δρώντος Μουσικοῦ Ὁμίλου 40 Ἐκκλησιῶν ὁ «Ἀρίων» μὲ τὰ ὄργανα τῆς θαυμαστῆς «μπάντας» των, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μουσικοδιδασκάλου καὶ ἐκπαιδευτικοῦ Ν. Ταυρίδου.

Μὰ καὶ ἡ κηροῦλα ἀπ' τὴν Πολιτεία, θὰ ἔφερε ἓνα μπουκαλάκι μὲ τὸ λάδι της, καὶ ἡ ἀρχοντοκόρη ἓνα ἐργόχειρό της, καὶ ἡ χωριατοπούλα ἓνα κομμάτι ὑφαντοῦ τοῦ ἀργαλιοῦ της, ἔργο τῶν χειρῶν της, καὶ ὁ ἄρρωστος θὰ κρεμοῦσε ἐκεῖ στὸ πλαίσιο τῆς Μεγαλόχαρης ἓνα ἀσημένιο ἀποτύπωμα ἀπὸ ἓνα χέρι, κεφάλι ἢ καρδιά, ἀντίστοιχο μέρος τοῦ σώματος ὅπου ἔπασχεν.

Ἡ Θρησκευτικὴ αὐτὴ κίνησις, ἐπαναλαμβανομένη κατ' ἔτος ἐπὶ γενεάς, ἄς μὴ μᾶς φανῆ παράδοξον ὅτι ἐπηρέασε μὲγάλως τοὺς συγχωριανούς μας καὶ κωλοὺς γείτονας τότε Τούρκους, 15 περίπου οικογένειες, ἀπομεινάρια συμπαγοῦς ἄλλοτε συνοικισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ κατακτητοῦ μὲ δέος καὶ σεβασμὸ ἠτένιζον πάντοτε πρὸς τὸ Σεπτὸν εἰκόνημα μὲ τὴν ἀστραφετῆ βαρεῖα ἀσημένια «Ἀσπίδα» εἰς τὰς κατὰ καιροὺς λιτανείας καὶ τὴν περιφορὰ αὐτῆς πέριξ τοῦ χωριοῦ.

Γι' αὐτοὺς ἦτο ἡ σεβαστὴ «Μεχρέμ Ἄννα» προστάτρια τοῦ χωριοῦ ποὺ ἔπρεπε νὰ τιμᾶται. Ἀναφέρεται περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποίαν Ὀθωμανὶς πάσχουσα, ἔλαβε ἄδειαν τῶν ἱερέων μας, ὅπως καὶ αὐτὴ προσευχηθῆ εἰς τὸν Ναὸν τῶν Χριστιανῶν μετὰ τῶν ἄλλων ἀσθενῶν. Ἰαθεῖσα καὶ αὐτὴ, ἠνάγκασε τὸν πατέρα της Χαλῆλ Ἀγᾶν, μέγαν κτηματίαν, νὰ προσφέρει ἀριθμὸν ζώων ὡς θυσίαν (Κουρμπάν) στὴν Ἐκκλησίαν μας.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι στὸ παλιὸ αὐτὸ Βυζαντινὸ χωριὸ μὲ τὰ 6 κάστρα του γύρω, ἐξηκολούθουν νὰ γίνονται θυσίαι μεγάλων ζώων κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, τρεῖς τοῦ ἔτους εἰς διαφορετικὸς βωμοὺς καὶ εἰς ἀντίστοιχες πλατεῖες τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τῶν Ἁγίων Κων(τίνου καὶ Ἐλένης, τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τὸ Πάσχα στὴν πλατεῖα τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ παπποῦ μου, πολλάκις κατὰ τὸ ἀπώτερον παρελθόν, τίς μέρες τοῦ εὐοχτασμοῦ ἡ Ἐκκλησία μας ἐδέχετο δῶρα καὶ ἀφιερώματα ἀνωνύμως ἐκ μέρους ἄλλοθρήσκων, συχνάκις δὲ ἐντόπιες Τούρκισσες ἔστελλον μὲ τίς Χριστιανικὰς γειτόνισσές τους κερὶ καὶ λιθάνι.

Γιὰ τοὺς ἄλλοθρήσκους τὸ πανηγύρι αὐτὸ ἔφερε τὸν χτυπητὸ τίτλο «Μπέτρενιν Μπάλλ Παναγυρὶ» (πανηγύρι τοῦ Μέλινος), γιατί τὴν ἐποχὴ αὐτὴ «τρογουῖσαν» τὸ μέλι ἀπὸ τίς κηφέλες, παραγωγὴ πλούσια, ἀποδοτικὴ σὲ μέλι ἐκλεκτῆς ποιότητος.

Ὁ ἀνωτέρω Τουρκικὸς τίτλος τοῦ πανηγυριοῦ ἐφέρετο συχνάκις στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ ὡς δροσήμιον ἐποχῆς — Δεκαπενταύγουστο — τέλος τῆς συγκομιδῆς τῶν σιτηρῶν, «ξάλωνα» ὅπως θὰ λέγοιμε ἡμεῖς.

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ — ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΑΙ

— Εὐλάβεια τοῦ λαοῦ ἦτο ἡ Πέτρα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐδράζετο ἡ διαίω-
νησις τῆς φυλῆς μας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Πέτρας ἦτο ἀρκετὰ εὐρύχωρη. Ἦτο ἐπέκτασις πα-
λαιοῦ Βυζαντινοῦ κτίσματος πού διεσώθη ἐκεῖ, ἴσως δὲ ἐκεῖ θὰ διεσώθη καὶ
τὸ Σεπτὸν θαυματουργὸν εἰκόνισμα τῆς Μεγαλόχαρης, ἄγνωστον πῶς. Γύ-
ρω στὸ χῶρο αὐτό, κατὰ ζῶσαν παράδοσιν, ἐπέτρεψε ὁ κατακτητὴς μετὰ τὴν
καταστροφὴν ἐκείνην νὰ δημιουργηθῇ οἰκισμὸς ἐκ τῶν διασωθέντων τῆς πε-
ριοχῆς, εἰς τὰς Β. βραχῶδεις χαράδρας μὲ πολλὰς κρύπτας καὶ κρυψύγετα.
Ἔῤῃχε ἀνάγκην τῶν χειρῶν τῶν Ραγιαδῶν.

Τὸ ὅτι δὲ θὰ ἐλειτούργει κανονικῶς τὸ ἐκκλησάκι ἐκεῖνο, ὅπως καὶ σή-
μερον ὡς ἱερὸν προσκύνημα καὶ καταφύγιον τῶν πιστῶν καὶ ἀσθενῶν, ὀλίγας
μόνον δεκαετηρίδας ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τοῦ τόπου γνωρίζοιμε ἀπὸ διασω-
θέντα ἀργυροῦν Σταυρὸν τύπου Ἀγιασμοῦ, τῆμα ἰαθέντος μὲ ὄνομα αὐτοῦ
εἰς τὴν θάσιν αὐτοῦ, μὲ Βυζαντινὰ γράμματα καὶ χρονολογία 1640. Σώζεται
ὡς ἱερὸν μας ἀναμνηστικὸν χεμῆλιον εἰς τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν Νέας Πέ-
τρας Σερραῶν «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου».

Τὸ Σεπτὸν αὐτὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας τῆς Θεοτόκου τῆς Πέτρας
εἶχε τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ἐν ἀντιθέσει μὲ ὅσα ἐγνωρίσαμεν εἰς Ὁλιον Ὄρος καὶ
ἄλλαχοῦ, εἰς τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐκράτει εἰς τὸ γόνυ του τὴν ὑδρόγειον ἐθλο-
γῶν. Ἦτο ἡ Παντοκράτειρα Προστάτις Ἁγία καὶ Ὑπέρομαχος Στρατηγὸς
τῶν Στρατιῶν καὶ τῶν ἐκεῖ φρουρῶν μιᾶς κραταιᾶς Αὐτοκρατορίας, — Σκέ-
πη καὶ Κραταίωμα — Τεῖχος τὸ ἀπόρθητον.

Τὸ ἱερὸν αὐτὸ προσκύνημα εὐρίσκετο παρὰ τὸ Βυζαντινὸν Παληόκα-
στρον τοῦ χωριοῦ, ἐπὶ τῆς Κεντρικῆς Αὐτοκρατορικῆς λεωφόρου πού διέσχι-
ζε τὴν Θράκην μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Εὐρώπην. Ἐκεῖ ἦτο ὁ Κεντρικὸς Στα-
θμὸς καὶ τὸ Κέντρο Στρατιωτικῶν διαβιβάσεων καὶ ἐφοδιοπομπῶν εἰς τὰ πρὸς
Βορρᾶν ἔξι ὄχυσά Κάστρα, φύλακες τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς Ἐκκλησίας εἶχε γίνει κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν γερον-
τοτέρων μας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μυστικά, χωρὶς τὸ ἄ-
παραίτητο «φριμάνι» τοῦ Σουλτάνου. Ἀπὸ τὸ παλῆθ ἐκεῖνο κτίσμα πού θὰ ἦ-
το ἴσως Ἐκκλησάκι, ἀρέθη ἀνέπαρον μόνον τὸ ἱερὸν αὐτοῦ. Ἐκτίσθη τότε
ὑψηλὸν περιτείχισμα εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον μὲ τὰ παλαιὰ του μνήματα καὶ
ἤρχισεν ἡ ἐργασία μὲ τὴν παραπλανητικὴν πρόφασιν ὅτι δῆθεν ἐγένοντο ἐπι-
σκευαὶ τοῦ παλαιοῦ κτίσματος. Ὅπως δὲ μὴ προδοθῇ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ Ναοῦ,

ήναγκάσθησαν να κτίσουν αυτόν εις αρκετόν βάθος τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Ἀπὸ τὸν ἀνοικτὸν εὐρύχωρον Νάρθηκα κατὰ πλάτος τοῦ Ναοῦ, μεγάλες μαρμάρινες πλάκες χρησίμευαν σὰν σκαλοπάτια γιὰ τὸν κατερχόμενον ἐντὸς τοῦ κυρίως Ναοῦ. Στασιδία ὑπῆρχον κατὰ μῆκος τοῦ κυρίως Ναοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ αὐτοῦ πτέρυγα, μὲ ἀνώτερον ἐπίπεδον ἐδάφους πού ἦτο καὶ ὁ γυναικωνίτης διαχωριζόμενοι τοῦ κυρίως Ναοῦ μὲ τοῖχον στὸ ἕψος τῶν στασιδίων, ἀνωθεν δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχε τὸ «καφασωτὸν» διάφραγμα. Ὑπῆρχε καὶ ὑπερφῶν ἐπίσης «καφασωτὸν» ὅπου κατὰ παράδοσιν ἐκκλησιάζοντο μέσα νεάνιδες. Κατήρχοντο δὲ αἱ γυναῖκες εἰς τὸν κυρίως Ναὸν γιὰ νὰ χαιρετήσουν τὴν Μεγαλόχαρη, ἐκεῖ στὸ ἱερὸν Τέμπλον μὲ τὴν ἀστραφτερῆ ἀσημένια «Ἀστίδα» μόνον μετὰ τὴν λειτουργίαν.

Τρεῖς μεγάλοι πολυέλαιοι, τόματα καὶ αὐτοὶ προσκυνητῶν, λαμποκοποῦσαν, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸ παμπάλαιον σκοτεινὸν περιβάλλον. Ὑπῆρχε κατὰ τὸ ὑποβλητικὸν σ' αὐτὴ τὴν Ἐκκλησίᾳ μας. Τὸ παμπάλαιο νεκροταφεῖο στὸν περίβολο, μὲ τεράστιες μαρμάρινες πλάκες καὶ Σταυροὺς, τὸ ἐσωτερικὸν σκοτεινὸν τοῦ χώρου, μὲ τὸ καπάμαυρο ξύλο πού τότερωγε ὁ σκόρος, ἀναμμένα κεριὰ καὶ καντήλια, σοῦ προδιέθεταν μυστικοπαθῶς. Αἰσθανόσουν τὸ ἐφήμερον τῆς ζωῆς καὶ τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων. Σοῦ ὑπενθύμιζε περιγραφᾶς τῶν πρώτων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς ὑπογίους Στοᾶς καὶ κατακόμβας, ὅπου ἐκκλησιάζοντο οἱ πιστοὶ μυστικὰ καὶ κούφια ἀπὸ βέβηλο μάτι τῶν διωκτῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ περιβάλλον καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ προσκυνηματος.

Ἄφ' ἐσπέρας, κατὰ τὸν ἑσπερινό, γέμιζε ἡ Ἐκκλησία. Ἄλλοι ἔφευγον, ἄλλοι κατέφθανον κατὰ ομάδες.

Ὀλονυχτία στὴν Ἐκκλησία. Σινωστιαμὸς, βόχα, ζέστη, καπνίλα ἀπὸ θυμιάματα, κεριὰ, ἀνθρώπινες ἀναπνοές, καὶ ὅμως ὅλοι προσκυνηταὶ κατέφθανον νὰ ἀνάψουν τὶς λαμπάδες τους, νὰ προσκυνήσουν, μὲ μετάνοιες καὶ προσευχές, μὲ πίστη καὶ εὐλάβεια νὰ ἱκετεύσουν τὴν Χάρι της.

Ἐνας ἀναστεναγμὸς, ἓνα μοιρολόγι, ἓνα βογγητὸ ἀκουγόταν. Ἐνας τρελλὸς δεμένος πάρα πέρα μονολογοῦσε, φώναζε, ἓνα νήπιο κλανθμήριζε.

Κουρασμένες γρηοῦλες καθόνταν γύρω στὰ στασιδία, ἄλλες ἄγρυπνες ἄλλες σιγοκοιμοῦνταν γιὰ νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ στὸν ὄρθρο καὶ στὴ λειτουργία, στὴ λιτανεία νὰ γονατίσουν στὸ πάτωμα κατὰ τὸ πέρασμα τῶν «Ἁγίων», νὰ μεταλάβουν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Ξημερώματα, αἱ πρώται ἀκτῖνες φωτὸς καὶ ἐλπίδος ἤρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὰ μικρὰ παράθυρα τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς. Ἀνανακλουσαν χρώματα τὰ κρύσταλλα τῶν πολυελαίων. Ὁ μεγάλος Νάρθηξ ἔχει ὑπερπληρωθῆ. Ἀδύνατος ἡ εἴσοδος στὴν Ἐκκλησία. Πολλοὶ στέκονταν στὸν αὐλό-

γυρο. Καὶ οἱ πέντε παλάδες τοῦ χωριοῦ ἐλάμβανον μέρος στὴν ἱεροτελεστία φέροντες τὰ καλλίτερα ἄμφιά των διὰ τὸ ἐπίσημον τῆς ἡμέρας.

Καλλίφωνοι ψαλτάδες, μὲ τοὺς κανονάρχας τῆς Βυζαντινῆς χορωδίας ἐλάμβανον μέρος στὴ λειτουργία. Ἡ λειτουργία προχωροῦσε μὲ μεγαλοπρέπεια, μὲ ἁρμονία, μὲ κατάνυξι. Ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Πύλη, «Δημόθυρα» κατὰ τὸν ἀπλοῦν λαόν, ὁ λειτουργὸς διάβαζε τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιον σ' ἓνα πλήθος γονατιστό. Μετὰ βίας ἠνοιέτο διάδρομος νὰ περάσουν τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων μέσα σ' ἓνα πλήθος, ξαπλωμένο στὸ ἔδαφος ποὺ ἰκέτενε καὶ ἐδέετο μὲ δάκρυα.

Ψαλμωδίες, ὕμνοι, παρακλήσεις: Παναγία βοήθα μας. Σῶσε τὸ παιδί μου. Κάνε τὸ θαῦμα σου! Θρησκευτικὴ ἔξαρσις, Μεταρσίωσις, κι' ἔξαφνα ἓνα ξεφωνητὸ ἐκεῖ. Ὁ τρελλὸς ἠμέρευσε, ὁ παράλυτος ἔκαμε θῆμα. Μεγάλῃ ἢ Χάρις Σου Παναγία μου. Καὶ τὸ θαῦμα ἐγένετο...

ΤΡΙΑΝΤ. Β. ΤΖΟΥΝΗΣ

(Ἵφφανταὶ Κομοτηνῆς)

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΑΣ,

Ἐπὶ αἰσθήματος βαθέος πρὸς τὴν γενέτειραν ἔρωτος κινούμενος, αἰσθήματος ἐμφύτου παντὶ λογικῶ ὄντι, ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας δὲν ἔπαυσα μετὰ περιεργείας ἐρευνᾶν καὶ ἐξετάζων πᾶν τὸ ἀφορῶν τὴν ἱστορίαν ταύτης, οὐχ ἦττον δὲ καὶ μετ' ἐνδιαφέροντος ἀκολουθῶν τὰ ἐν αὐτῇ λαμβάνοντα χώραν. Μετ' ἐπιμελείας δὲ ἀσχολούμενος εἰς τὴν συλλογὴν σημειώσεων προερχομένων εἴτε ἐκ παραδόσεων, εἴτε ἐκ διηγήσεων αὐτοπτῶν μαρτύρων, πολλῶν δὲ καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ ἐξ ἐπισήμων πηγῶν, κατώρθωσα νὰ συλλέξω τοσαύτην ὕλην, ἣν μετὰ τῆς ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ περιουσίας μου συλλεγείσης, χρησιμοποιῶ ἤδη πρὸς τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν.

Τὸ ὅλον τοῦ πονήματος διήρηται εἰς κεφ. ΙΕ' τὰ ἐξῆς:

Κεφ. Α'. Περὶ Θράκης ἐν γένει. Β'. Περὶ τῆς Ἐπαρχίας Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Γ'. Σαράντα Ἐκκλησίαι. Δ'. Βουνὰρ Χισάρ. Ε'. Βιζύη. ΣΤ'. Λουλέ Βουργάζ. Ζ'. Βαβᾶ Ἐσκῆ. Η'. Μήδεια. Θ'. Ἀγαθόπολις. Ι' Τύνοβον. ΙΑ'. Κοφτσάξ. ΙΒ'. Πληθυσμός. ΙΓ'. Ἐκπαιδευτικά. ΙΔ'. Κλίμα καὶ ΙΕ'. Βιομηχανία καὶ Ἐμπόριον.

Προσφέρων ὅθεν τῷ δημοσίῳ τὸ μικρὸν τοῦτο πόνημα μετ' ἐλπίδος ὅτι ἂν ὄχι ἄλλο, τοῦλάχιστον δύνάται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένοις πρὸς τελειότερας ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐπαρχίας Σαράντα Ἐκκλησιῶν, εὐχομαι, ὅπως ἕτερος καταλληλότερος καὶ εἰδικότερος ἐμοῦ παρὰσχῆ μείζονα καὶ τελειότερα τοῦτου.

Ἐ ρ ρ ω σ θ ε

Ἀθήναι 1880 Ὀκτωβρίου 26

Ὁ πονήσας

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΙΣΤΟΡΙΟΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ
ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
ΠΕΡΙ ΘΡΑΚΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ (¹)

Ἐπειδὴ ἡ Ἐπαρχία τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης πραγματείας, κεῖται ἐν Θράκῃ, οὐχὶ ἄσκοπον ἐθεωρήσαμεν, ὅπως προτάξομεν τινὰ ἐν γένει περὶ Θράκης.

Ἡ Θράκη καὶ Ἰωνικῶς Θρηκή καὶ Θρηκή, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ πρώτου οικιστοῦ αὐτῆς Θείρα υἱοῦ τοῦ Ἰάφεθ, ἐγγόνου δὲ τοῦ Νῶε (Γεν. Κεφ. Ι.), ὅπερ ἀναφέρει καὶ ὁ Ἰώσηπος λέγων «Θείρας δὲ Θείρας μὲν ἐκάλεσεν ὧν ἤρξεν, Ἑλληνες δὲ Θράκας αὐτοὺς μετωνόμασαν,» κατ' ἄλλους δὲ ἀπὸ Θρακῶς τοῦ πάλαι ἐν αὐτῇ τελευτήσαντος, ἢ ἀπὸ νύμφης Τιτανίδος, ἀφ' ἧς καὶ Κρόνου Δόλογκος, ὅθεν τὸ πρῶτον ἔθνος τῶν Θρακῶν Δόλογκοι ὀνομάζονται, κατ' ἄλλους δὲ ἄλλως, ἀποτελοῦσα μέρος τῆς Εὐρώπης, ἧς Νοτιο - Ἀνατολικῶς κεῖται, ὁρίζεται πρὸς Ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου (Μαύρης θαλάσσης), πρὸς Νότον ὑπὸ τῆς Πρωποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πρὸς Δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Νέστου ποταμοῦ (Καρασοῦ) καὶ πρὸς Ἄρκτον ὑπὸ τῆς κάτω Μοισίας καὶ τῶν ὀρέων τοῦ Αἴμου, ὧν ἡ σειρὰ ἀποτελεῖ τὸ μεταξὺ τῶν δύο Ἐπαρχιῶν Θράκης καὶ Μοισίας σύνορον.

Κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους τὰ ὄρια καὶ ἡ ἐκτασις τῆς χώρας ταύτης σαλεύουσι πολὺ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς· παρ' Ὀμήρῳ ἡ Θράκη περιλαμβάναν ὅλην τὴν ἐπέκεινα τῆς Θεσσαλίας ἐκτεινομένην χώραν τῆς Εὐρώπης (Ἰλ. Β. 845.) ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ποιητὴς ὡς ἴδια μέρη τὴν Πιερίαν, Ἡμαθίαν καὶ Παιονίαν κατοικοῦμενα ὑπὸ Παιόνων καὶ Κικόνων. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος 4,93 συγκαταριθμεῖ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τῆς Θράκης τοὺς Γέτας καὶ Θράκας. Κατὰ Στράβωνα, Σκύλακα, καὶ Πλίνιον, ἐξετείνετο ἡ Θράκη ἀπὸ τοῦ Ἰστρου ἕως τοῦ Στριμῶνος ποταμοῦ. Κατωκεῖτο δὲ τὸ πάλαι ἡ Θράκη ἀπὸ πολλοὺς κατ' ἴδιαν λαοὺς, ἔχοντας ἴδια ἔθιμα καὶ νόμους παραλλάττοντας πρὸς ἀλλήλους. Ἡρόδ. 5,3. Ἦν δὲ περίφημος διὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς εὐφορίαν καὶ διὰ τὴν πλουσιότητα τῶν ἐν αὐτῇ μεταλλείων τοῦ χρυσοῦ, μολύβδου καὶ ἄλλων φυσικῶν προϊόντων, πρὸ πάντων δὲ διὰ τοὺς ἀρίστους αὐτῆς ἵππους. Καθὼς δὲ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὸν Εὐξείνου, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἄλλαχοῦ ἐσηματίσθησαν διάφοροι ἀποικίαι Ἑλληνικαί, τοιοῦτοτρόπως ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ ἐνταῦθα πλείσται ὅσαι τοιαῦται ἐγένοντο, αἵτινες οὐκ ὀλίγον σπουδαῖον μέρος τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀποτελοῦσι.

1) Βλ. «Θρακικά» τόμ. Α' Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου μελέτη περὶ ὄριων Θράκης.

Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Θρακίης παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Γεωγράφοις καὶ Ἱστορικοῖς, διηροῦντο εἰς διάφορα ἔθνη καὶ λαούς, θεωρούμενοι ὡς ἀνδρεῖον καὶ πολεμικὸν ἔθνος Ἡροδ. 5, 3. Ἐπισημότεροι δὲ τῶν ἐν Θρακίᾳ λαῶν ἦσαν οἱ Ὀδρύσαι· οἱ Τριβαλλοί· οἱ Κορύβυζοι· οἱ Βρύσαι· οἱ Γέται Ὀρητῶν ἐόντες ἀνδρηώτατοι καὶ δικαιοτάτοι· οἱ Ἄσφοι· οἱ Σίθωνες· οἱ Κίζονες· οἱ Βίστονες· οἱ Σελλῆται· οἱ Θυνοί· οἱ Σάμοι· οἱ Ἄστοι καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν λαῶν τούτων κατώκουν μεταξὺ τοῦ Ἐβρου καὶ τοῦ Εὐξείνου οἱ τελευταῖοι τέσσαρες.

Διάφοροι διάσημοι ἄνδρες κατὰ τε τοὺς ἀρχαίους καὶ κατόπιν χρόνους ἀνεφάνησαν ἐκ τῆς Θρακίης· ὡς ὁ Ὀρφεύς, ὁ Θάμηρις, ὁ Εὐμόλπος, ὁ Δημόκριτος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς Θρακίης διαφόρους κατὰ διαφόρους καιροὺς ὑπέστη μεταβολάς· πολλοὶ τῶν φυλῶν αὐτῆς μετηνάστευσαν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Μυσῶν, Φρυγῶν, ἢ Βρυγῶν Βιθυνῶν καὶ Μαριανδινῶν λαῶν.

Ἡ Θρακίη ἀρχαίῳθεν διωχεῖτο ὑπὸ ἰδίων ἐγχωρίων Ἡγεμόνων. Ἐπὶ Δαρείου τοῦ Α΄. αἱ πλείσται τῶν παραθαλασσίων πόλεων αὐτῆς, καθὼς καὶ αἱ μᾶλλον παραθαλάσσιαι ἐκ τῶν Θρακικῶν φυλῶν ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἄλλ' οἱ Ὀδρύσαι μείναντες ἀνεξάρτητοι ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτῶν, καθυπέταξαν ἐπὶ τοῦ Ε' αἰῶνος, σχεδὸν ὅλην τὴν Θρακίην, ἐπωφεληθέντες τοὺς Μηδικούς πολέμους, οἵτινες ἐξησθένησαν τοὺς Πέρσας, καὶ ὕστερον τὸν διαιρέσαντα τὴν Ἑλλάδα Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ἀφαιρέσαντος δὲ τοῦ Φιλίππου (343) τὰς μεταξὺ τοῦ Στριμῶνος καὶ τοῦ Νέστου χώρας αὐτῆς, εἶδον καίπερ διατηροῦντες τοὺς Βασιλεῖς καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν, καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς χώρας περιορχόμενον εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ κυρίως λεγομένη Θρακίη, ἐσημμάτισεν ὑπὸ τὸν Λυσίμαχον ἰδιαιτερον βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν, κατόπιν δὲ ἀποθανόντος τοῦ Σελεύκου (281) ἠνώθη μετὰ τῆς Μακεδονίας. Ὅσορον δέ, μετὰ τὴν ὑπὸ Κελτικῶν φυλῶν λεηλασίαν αὐτῆς, περιήλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἀνέπαφον ἀφῆκαν τὴν αὐτονομίαν τῆς. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ὅμως ἀποθανόντος τοῦ τελευταίου Βασιλέως Ῥημητάλκου ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν Ἐπαρχίαν.

Μετὰ δὲ τὴν δύναν τοῦ Δυτικοῦ Βασιλείου καὶ τὴν ἀναφάνησιν τοῦ Ἀνατολικοῦ, οὗ καθέδρα ὑπῆρξε τὸ Βυζάντιον, ἡ Θρακίη ἀπετέλεσε καὶ ἐξηκολούθει ἀποτελοῦσα μέρος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, συνεχῶς ἤδη ἐπιδραμομένη ἐκ τῶν ἐκ Βορρᾶ ἀναφανέντων ἀγρίων καὶ ἀνημέρων σιφῶν, αἵτινα οὐ σμικρὰν βλάβην καὶ φθορὰν ἐπήνεγκον αὐτῇ, μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν πατήσαντος τοῦ ἔδαφος τῆς Εὐρώπης τοῦ Σουλεϊμάν υἱοῦ Ὀρχάν (1357), ἤρξατο βαθμηδὸν περιορχομένη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Σουλτάν Μεχμέτ τοῦ Β' (1453),

δι' ἧς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῆς ὅλης Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐγένετο Ἐπαρχία τοῦ ἐν Εὐρώπῃ Ὀθωμανικοῦ κράτους, οἷα διατελεῖ οὕσα μέχρι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ἡ Ἐπαρχία (Σαντζίκ) τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν κειμένη ἐν Θράκῃ ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Αἴμου (Κιοιτσούκ Βαλκάν) ἢ ὄρους Τρανσχέα (Γεωργ. Ἄδρ. Βαλβ. ἐρμην. ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα) καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς Νότον αὐτοῦ ἐκτεινομένων πεδιάδων, ὁρίζεται πρὸς Ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ Εὐξείνου Πόντου, πρὸς Δυσμὰς ὑπὸ Ἐπαρχίας Ἀδριανουπόλεως, πρὸς Βορρᾶν ὑπὸ τῆς Ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ πρὸς Νότον ὑπὸ τῆς Ἐπαρχίας Ραιδεστοῦ. Ἡ δὲ ἔκτασις αὐτῆς εἶναι ἀπὸ Ἀνατολῶν μὲν μέχρι Δυσμῶν ὥραι 22, ἀπὸ δὲ Βορρᾶ μέχρι Νότου ὥραι 16.

Πολιτικῶς ὑπαγομένη εἰς τὴν Νομαρχίαν Ἀδριανουπόλεως, διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς ἑννέα τμήματα τὰ ἑξῆς:

Τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐν ᾧ ἐδρεύει Μουτσαρίφης Πασᾶς πρώτης τάξεως. Τοῦ Τυρνόβου, Βιζύης, Λουλὲ Βουργαζίου, Βαβᾶ Ἐσκή, Μηδείας, Ἀγαθοπόλεως, ἐν οἷς ἐδρεύουσι διοικηταὶ μετὰ τοῦ τίτλου Καϊμακάμη καὶ τοῦ Βουνᾶρ Χισαρίου καὶ τοῦ Κοφτσαζίου, ἐν οἷς ἐδρεύουσι διοικηταὶ μετὰ τοῦ τίτλου Μουδίου.

Ἐκκλησιαστικῶς δὲ διαιρεῖται ὡς ἑξῆς. Ἡ μὲν Ἐπαρχία Σαράντα Ἐκκλησιῶν (1) μετὰ τῶν Ἐπαρχιῶν Βουνᾶρ Χισαρίου, Βαβᾶ Ἐσκή καὶ Λουλὲ Βουργαζίου, ἐξαιρέσει τεσσάρων χωρίων ταύτης καὶ τοῦ χωρίου Τσόγγαρα τῆς Ἐπαρχίας Βουνᾶρ Χισαρίου (ὑπαγομένων τῷ Ἁγίῳ Βιζύης) ὑπάγονται ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἁγίου Ἀδριανουπόλεως (2).

Ἡ Ἐπαρχία Βιζύης μετὰ τῆς Ἐπαρχίας Μηδείας, ἦτις ἰδίαν Ἐπισκοπὴν ἐσχημάτιζε τὸ πάλαι, τεσσάρων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Λουλὲ Βουργαζίου, Μεσηνῆς, Σατῆ Κιογιού, Τσιφλήκ Κιογιού καὶ Ἀχμέτ Βέη, τεσσάρων τῆς Ἐπαρχίας Ἀγαθοπόλεως, Ἁγίου Στεφάνου, Πυργόπλου, Ματζουρᾶ καὶ Πλάτσας, τοῦ χωρίου Τσόγγαρα τῆς Ἐπαρχίας Βουνᾶρ Χισαρίου καὶ τινος

1) Ἀξιεπαίνῳ Ἐκκλησιαστικῇ προνοίᾳ ἐσχάτως ἐγκαθιδρύθη ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Ἐπίσκοπος τιτλοφορούμενος Ἅγιος Σκοπέλου.

2) Καὶ αἱ τοῦ Κοφτσαζὶ καὶ τοῦ Τυρνόβου Ἐπαρχίαι, ἐξαιρέσει ἑξ χωρίων τῆς τελευταίας (ὑπαγομένων τῷ Ἁγίῳ Σωζοναγαθοπόλεως), ὑπάγονται ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀδριανουπόλεως· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος ἔπασαν ἀναγνωρίζουσαι αὐτὰ καθὼς καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βούλγαροι τὸν Ἑλληνα Ἀρχιερέα.

Γιενί Κιουγιοῦ ὑπαγομένου πολιτικῶς τῇ Ἐπαρχίᾳ Σηλυβρίας, ὑπάγονται ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἁγίου Βιζύης.

Ἡ δὲ Ἐπαρχία Ἀγαθοπόλεως, ἐξαιρέσει τῶν ἀνωτέρω ρηθέντων χωρίων, μετὰ ἕξ χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Ὑρυνόβου, Γιὼν Τεπέ, Κονάκη, Κάλοβα, Ζάπερνο, Βίζυτσα καὶ Γραμματικό, ἅτινα δὲν ἀναγνωρίζουσιν ἤδη τὸν Ὁρθόδοξον Ἀρχιερέα, ὑπάγεται ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἁγίου Σωζουαγαθοπόλεως (1).

Ἐκ τῶν εἰρημένων Μητροπόλεων, ἡ μὲν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐστὶ θρόνος ἐνδέκατος τῇ τάξει, ὁ δὲ Μητροπολίτης αὐτῆς τιτλοφορεῖται, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος παντὸς Αἰμιμόντου.

Ἡ τῆς Βιζύης, θρόνος τεσσαρακοστὸς πρῶτος τῇ τάξει, ὁ δὲ Μητροπολίτης αὐτῆς τιτλοφορεῖται ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος Μαύρης θαλάσσης.

Ἡ δὲ τῆς Σωζουαγαθοπόλεως, θρόνος τεσσαρακοστὸς ἕκτος τῇ τάξει, ὁ δὲ Μητροπολίτης αὐτῆς τιτλοφορεῖται, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Μαύρης θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Θέσεις τῆς πόλεως. Κτίσεις. Ὄνομα. Συνοικισμός.
Ἀρχαῖα Μνημεῖα.

Θέσεις. Ἡ πόλις Σαράντα Ἐκκλησίαι, κειμένη εἰς τὰς ὑπαιρέας τοῦ Μικροῦ Αἴμου, ἀπέχει ἀπὸ μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένης Νοτιοανατολικῶς ὥρας 12, ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας 8, ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου 16 καὶ ἀπὸ τῆς Προποντίδος 18. Κέντρον δὲ οὖσα τῆς ὁμωνύμου διοικητικῆς περιφερείας, ἀξιόλογος ἐστὶ διὰ τὰ ποικίλα φυσικὰ πλεονεκτήματα, ὑφ' ὧν κεκόσμηται. Αἱ ὑπὸ τοῦ διασχίζοντος τὴν πόλιν χειμάρρου χωριζόμεναι δύο ἀπέναντι ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς καὶ ἐπὶ μεγαλοπρεπῶν ὑψωμάτων κείμεναι συνοικίαι αὐτῆς ἢ τῆς Μητροπόλεως καὶ ἡ τοῦ Πέρα, ἐφ' ὧν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς πρώτης ἔχει τις τερπνοτάτην θέαν ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συνέχεια τῶν οἰκοδομῶν ἀποτελουσῶν διαφόρους συνοικίας ἐπὶ τῶν καταφερειῶν τῶν εἰρη-

1) Ἡ Ἀγαθόπολις μέχρι τοῦ 1760 ἐπισκοπῆ οὖσα τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφῆρέθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ προσετέθη τῷ Οἰκουμενικῷ θρόνῳ τίτλῳ Ἀρχιεπισκοπῆς, πατριαρχεύοντος Σεραφεῖμ τοῦ ἀπὸ Φιλιαπυπόλεως (Ἀθαν. Ὑψηλ. Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν). Κατὰ δὲ τὸ 1829 ἐπειδὴ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ τότε μεταξὺ Τούρκων καὶ Ρώσων πολέμου πολλοὶ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας ταύτης τῆς Σωζουπόλεως μετηγάστεισαν εἰς τὰς Ἠγεμονίας τῆς Μολδοβλαχίας, εἰς τὸ Ἰσαχλίον καὶ Βεσσαράβιαν, ἐκκλησιαστικῆ προνοίᾳ καὶ ἐπιγνώσει, ἠνώθησαν αἱ δύο Ἐπαρχίαι εἰς μίαν διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς πρὸς συντήρησιν δύο Ἀρχιερέων διὸ καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ἀμφοτέρων καλεῖται Μητροπολίτης Σωζουαγαθοπόλεως.

μένων ὑψωμάτων, καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῶν ἐπὶ τῆς πεδιάδος, μεγαλοπρεπῆ καὶ λίαν εὐχάριστον θέαν παρέχουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰδίᾳ τοῦ ἐκ Νότου πρὸς τὴν πόλιν βαίνοντος. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ μαγευτικὴν ἐπιδεικνύουσι τὴν πόλιν αἱ πέριξ αὐτῆς ἐκτεταμέναι ἐξ ἀμπελῶν κατάφυτοι πεδιάδες καὶ τὰ ἐντὸς αὐτῶν πεφυτευμένα ποικίλα ὀπωροφόρα δένδρα, ἅτινα διὰ τῆς δρόσου ἦν ἐν ὥρᾳ θέρους ἀναπέμπουσι, ζωογονοῦσι καὶ καθιδύνουσι τοὺς κατοίκους αὐτῆς.

Κ τ ί σ ι ς. Ἡ πόλις Σαράντα Ἐκκλησίαι φαίνεται ὅτι τὸ πάλαι δὲν ἐκέκτητο τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα ἀπαιτοῦνται, ὅπως πόλις τις κατέχη πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν περιοικίων πόλεων καὶ χωρίων μᾶλλον δὲ κατεῖχε θέσιν, οἷαν μικρὰ πολίχνη, καθ' ὅσον οὐδαμοῦ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ παρουσιάζει πρόσωπόν τι κατὰ συνέπειαν οὐδὲν ἄξιον λόγου δύναται νὰ σημειώσῃ τις περὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς.

Ὅ ν ο μ α. Ὁ μὲν Σκαρλάτος Βυζάντιος ἐν τῷ ἐπισυνημμένῳ Γεωγραφικῷ πίνακι τῷ Ἀπλοελληνικῷ αὐτοῦ Λεξικῷ, ἀναφέρει ὡς ἀρχαίαν κλῆσιν τῆς πόλεως τὸ ὄνομα Καρποδαίμων, ὅπερ εὐθεται καὶ ἐν τοῖς Γεωγραφικαῖς Πτολεμαίου τοῦ Κλαυδίου, ἔνθα ὅμως γράφεται Καρποδαῖμον, ἀπαντᾷται δὲ καὶ ἐν τῷ χάρτῃ Ῥῆγα Βελεσστινῆ τοῦ Θετταλοῦ, καὶ ἐν ἄλλοις χάρταις. Ὁ δὲ Χάμιερ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀποδίδει τὸ ὄνομα Ἡράκλεια ὡς ἀρχαίαν κλῆσιν τῆς πόλεως. Μᾶλλον παραδεκτὸν ὅμως τούτων ἐστὶ τὸ πρῶτον ὡς ἐκ διαφόρων ἐπισήμων πηγῶν προερχόμενον.

Πῶς δὲ ἀκολούθως τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα ἀντικατέστη διὰ τοῦ Σαράντα Ἐκκλησίαι, περὶ τούτου διάφορα ἐκ παραδόσεως σώζονται, ἐξ ὧν περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ μᾶλλον ἐπιδεχόμενου πιθανότητα. Κατὰ τοῦτο οἱ κατακτηταὶ προσέβησαν εἰς τὴν κλῆσιν τῆς πόλεως ἐξ ἀφορμῆς, ἦν ἔλαβον ἐκ τινος Ἐκκλησίας κειμένης πρὸς Νότον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἔξω τῆς πόλεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἡ πόλις ἐκλήθη Κίρ - Κλίσε = Ἐκκλησία ἐξοχῆς μετ' οὐ πολὺ δὲ ὡς φαίνεται κατὰ παραφθορὰν ἐν τε τῇ ὀμιλίᾳ καὶ γραφῇ, μετετράπη τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς Κίρκ - Κλίσε, ὅπερ δηλοῖ Σαράντα Ἐκκλησίαι. Μολονάτι δὲ μέχρι σήμερον δὲν ἐβεβαιώθη εἰσέτι τι περὶ τῆς εἰρημένης Ἐκκλησίας, οὐδὲν ἦττον ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης ἐν τῇ εἰρημένῃ θέσει εἶναι πλέον ἢ πιθανή, καθ' ὅσον ἐκτὸς τῆς παραδόσεως τὰ αὐτόθι ἐσπαρμένα ἀρχαῖα μνημεῖα περὶ ὧν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἀναφέρεται, καὶ ἡ κλῆσις Κλίσετικ γιολοῦ, ἦν ἡ θέσις αὕτη μέχρι σήμερον φέρει, ἐπέροχονται μάρτυρες ταύτης.

Σ υ ν ο ι κ ι σ μ ό ς. Ὡς ἀνωτέρω εἴρηται ἡ πόλις Σαράντα Ἐκκλησίαι τὸ πάλαι δὲν κατεῖχε πολὺ ἔξοχον θέσιν, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἦν ἀνάλογος τοῦ βαθμοῦ αὐτῆς. Ἀρκούντως ἠῤῥησεν ὁ πληθυσμὸς

αὐτῆς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν αὐτῆς ἐπὶ Σουλτὰν Μουράτ τοῦ Α' (1372), ὁπότε ἀρχετὸς Τουρκικὸς πληθυσμὸς συνωκίσθη ἐν αὐτῇ.

Τῷ 1674 Σουλτὰν Μεχμέτ ὁ Δ', ἀπώκησεν εἰς αὐτὴν τοὺς κατοικητὰς τῆς Ἐπαρχίας Καμενίτισης Ἑβραίους πέραν τοῦ Δουνάθως καὶ τοῦ ὄρους Αἴμου, καὶ κατώκησε τὴν Ἐπαρχίαν μὲ δύο χιλιάδας Σπαχίδας μετοικήσας αὐτοὺς ἀπὸ τὸ Ἄκ - κιερμάν, Κιελί καὶ Βεντέρ (') (Ἄθων. Ὑψηλ. Τὰ μετὰ τὴν ἄλλωσ.).

Ἐπαισθητὴν αὔξησιν ἔλαβεν ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καθ' ἣν ἐποχὴν πολλοὶ ἐκ τῶν περιοικῶν κωμῶν καὶ χωριῶν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν κατὰ τῶν χωριῶν των συνεχῶν ἐπιδρομῶν, τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ληξομένων καὶ δηοῦντων τὴν χώραν διαβοήτων ληστρικῶν συμμοριῶν τῶν Κίρτζαλιδων, τῶν ὑπὸ τῶν Καρὰ Φεϊζῆ Ντελμπάσιδων, τῶν Γιενιτσάρων, τῶν Μπαλτατζίδων καὶ τῶν Μποσταντζίδων, κατώκησαν ἐνταῦθα, ἔνθα σχετικὴ τις ἀσφάλεια ὑπῆρχε.

ΚΙΡΤΖΑΛΙΔΕΣ

Οἱ Κίρτζαλιδες ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Γκιουμουλτζίνας ἐκ τῆς ἐν Ροδόπῃ Ἐπαρχίας Κίρτζαλη ὁρμώμενοι, ἀφίκοντο εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Σαράντα Ἐκκλησιῶν φρικτὴν καὶ τρομὸν πανταχοῦ ἐνσπεύροντες διὰ βασάνων, ἀτινα ἐπέβαλον εἰς τοὺς κατοίκους, ὅπως ἐξαναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς μαρτυρίαν τῶν κεκρυμμένων θησαυρῶν των.

Μετὰ τὴν ληηλασίαν τῆς Πέτρας καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ τρίτου περιόπου αὐτῆς, τὴν διαρπαγὴν τῆς Ἡρακλείτσας καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἐκκλησίας αὐτῆς, ἣς τὰ ἐρεῖπια μέχρι σήμερον σώζονται, ἡ ὁρμὴ αὐτῶν ἐστράφη καὶ κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ κάτοικοι ταύτης, πρὸ ἡμερῶν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ δίκην ὀρητικοῦ χειμάρρου βαδίζοντος κατ' αὐτῆς ἀγρίου τούτου σίφους, μεθ' ὅσης ἔνεστι σπουδῆς καὶ δραστηριότητος πάντα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα ἔλαβον πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης κατὰ τῆς πόλεως προσβολῆς τούτων, οὐρύξαντες ἐν τάχει πέριξ τῆς πόλεως χάνδακας, φράξαντες τὰς ὁδοὺς διὰ λινῶν καὶ βαρελίων, καὶ ἀνεγείραντες διάφορα ὀχυρὰ τεῖχη, ὧν πολλὰ μέχρι πρό τινας ἐσώζοντο· σώζονται δὲ μέχρι σήμερον τινά, ὡς τὸ ἐν τῇ Βορείῳ πλευρᾷ τοῦ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως ξενοδοχείου τοῦ κ. Γ. Ροδοπούλου. Κατὰ παράδοξον ὁμοῦ ὅλωσ τύχην, σὺδεμία τῶν ἀμυντικῶν τούτων ἔργων ἀνάγκη παρουσιάσθη κατ' ἀρχάς.

Πανσέληνος ἐφώτιζε τὴν νύκτα, ἥτις ἐξελέγη ὑπὸ τῶν Κίρτζαλιδων πρὸς διαρπαγὴν καὶ ληηλασίαν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ δὲ μετὰ σπουδῆς ἐ-

1) Ἄθται εἰσὶ πόλεις τῆς Βεσσαραβίας.

βάδιζον ἐκ Δυσμῶν κατὰ τῆς πόλεως ὡς λύκοι πειναλέοι κατὰ μάνδρας πλήρους μὲν προβάτων, στερουμένης δὲ τῆς ἀπαιτουμένης φυλακῆς, ὅτε προσήγγισαν τῇ πόλει, αἴφνης ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ἔξω τῆς πόλεως συμπεπικνωμένων ὄρθῶν λίθων τῶν Ὀθωμανικῶν νεκροταφείων ὑπολαβόντες αὐτὰς στρατιώτας φρουροῦντας τὴν πόλιν, ὅπερ ἐπὶ τῇ διαδόσει φήμης, ὅτι ἀφίκετο ἐνταῦθα στρατὸς ἐξ Ἀδριανουπόλεως πρὸς φρούρησιν τῆς πόλεως ὑπόπτειον, μετὰ πανικοῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως μαθόντες τὴν ἀπάτην τῶν ταύτην, ἐπανῆλθον κατὰ τῆς πόλεως μετὰ μείζονος ὀργῆς. Εὐτυχῶς ὅμως πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν, ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, οὐδὲν ἕτερον ἀποτέλεσμα ἔσχον ἢ τὸν φόνον τινῶν ἐκ τούτων. Ἐπὶ τέλος δὲ ἀπελπισθέντες περὶ τῆς ἰκανοποιήσεως τῆς ἀπληστίας τῶν ἐνταῦθα, ἐγκατέλειπον τὴν πόλιν, μετὰ προηγουμένην ἐκφώνησιν «Κασαμπᾶ Κασαμπᾶ Γκελιεῖς χιεσαπᾶ».

Ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες, διηρέθησαν εἰς διάφορα σώματα, ἅτινα ἐνισχυθέντα διὰ βιαίας ἀπαγωγῆς νέων⁽¹⁾ καὶ διὰ προσελύσεως πολλῶν ἐντοπιῶν Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, κατήνησαν τὸ φόβητρον καὶ ἡ μάλιστα τοῦ τόπου λαβόντα δὲ ἕκαστον ἰδίαν διεύθυνσιν ὑπὸ ἴδιον ἀρχηγὸν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐλιμαίνοντο τὴν χώραν. Τὰ κυριώτερα κατορθώματα τούτων συνοψίζομεν ἐνταῦθα ὡς ἐπομένως.

Γέννα. Οἱ κάτοικοι τῆς Κομοπόλεως ταύτης, ἀποτελουμένης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξ 600 — 700 οἰκιῶν, ὅμα πληροφορηθέντες περὶ τῶν λεηλασιῶν καὶ καταστροφῶν, ἃς ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Κίρτζαλιδων συνεπήγαγε, μετὰ σπουδῆς ἐπεδόθησαν εἰς τὴν περιτείχισιν τῆς κώμης τῶν. Δυστυχῶς ὅμως πρὶν ἢ θέσωσιν εἰς πέρας τοῦτο, μαθόντες αἴφνης τὴν πρὸς τὴν κώμην τῶν προσέγγισιν τῶν Κίρτζαλιδων, περιορίσθησαν, ὅπως εἰς ἀσφάλειαν θέσωσι τὸ ἥμισυ μόνον τῆς κώμης. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει εὐρόντες τὴν κώμην ταύτην οἱ Κίρτζαλιδες, μετ' ἀνωφελῆ ἀπόπειραν, ὅπως ἐκβιάσωσι τὸ

1) Σημειωτέον ὅτι οἱ τοιοῦτοι, οἵτινες οὐχὶ ἰδίᾳ βουλήσει καὶ ὀργῇ, ἀλλ' ἀνάγκη πειθόμενοι ἐλάμβανον μετὰ τῶν Κίρτζαλιδων μέρος εἰς λεηλασίας καὶ καταστροφάς, πολλάκις ὁσάκις τοῖς παρουσιάζετο εὐκαιρία, δὲν ὤκνον, ὅπως ὅσον ἔνεστι κωλύσει τοῦ νὰ ἐμπίπτωσιν εἰς τοὺς θηριώδεις ὄνυχας τῶν Κίρτζαλιδων τὰ δυστυχῆ ὄντα, ἅτινα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς καταστρεπτικῆς ὀργῆς τοῦ χειμᾶρος τούτου τῶν Κίρτζαλιδων, διάφορα ἀνεκάλυπτον κρυψήγετα, σπήλαια, ὑπόγεια κτλ. εἰς ἃ ἐξήτουν σωτηρίαν. Τοιουτοτρόπως ὅτε Χριστιανὸς τις προπορευόμενος συμμορίας τινὸς Κίρτζαλιδων, ἥς ἀπετέλει μέλας βία ἀπαχθεὶς ἤκουσε κλαυθμηρισμὸν νηπίου προερχόμενον ἐκ τινος σπηλαίου, ὅπως ἀποσπᾶσθαι τὴν προσοχὴν τῶν μετ' αὐτοῦ, εἰδοποίησθαι δὲ τοὺς ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἤρχειε νὰ τραγοῦσιν τοὺς ἐξῆς στίχους:

Σκότωσ κώμη τὸ παιδίσ'

γιὰ νὰ σώσῃς τὴ ζωήσ'.

Τοιουτοτρόπως δὲ ἐσώθησαν ἀπὸ ἀφρόντου κινδύνου ἑκατοντάδες ἄνθρωποι, οἵτινες ἦσαν συσσωρευμένοι ἐν τῷ εἰρημένῳ σπηλαίῳ. Πλεῖστα ἄλλα παρόμοια ἀναφέρει ἡ παράδοσις.

ἀσφαλισμένον καὶ φρουρούμενον μέρος αὐτῆς, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν διαρπαγὴν ἑναπολειφθέντων ἀσημάντων τινῶν ἐκ τοῦ ἀφρουρήτου μέρους τῆς κώμης, οὗ τὸ πλείστον καταστρέψαντες(1) διὰ πυρὸς ἀπῆλθον.

Συνεπεία τούτου πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐκ φόβου ἐπαναλήψεως ἐτέρας ληστροικῆς ἐπιδρομῆς κατὰ τῆς κώμης των, ἐγκαταλιπόντες αὐτὴν μετώκησαν ἀλλαχοῦ, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ν τ ε ρ θ ἔ ν Γ ι ε ν ἰ Κ ι ο γ ι ο ὺ. Οἱ Κίρτζαλιδες ἐλθόντες εἰς τὸ χωρίον τοῦτο Νοτιωανατολικῶς τῆς Γέννης εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν κείμενον, ἐκ 280 δὲ οἰκιῶν ἀποτελούμενον, δὲν ἠρξέσθησαν μόνον εἰς τὴν παντελῆ ἀπογύμνωσιν τούτου, ἀλλὰ καὶ εἰς γῆν Μαδιάμ μετέβαλον αὐτό· διὸ οἱ διασωθέντες ἐκ τῶν δυστυχῶν κατοίκων ἄστεγοι διεσκορπίσθησαν τῆδε κακεῖσε. Μετ' οὗ πολὺ ὅμως ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ χωρίου τις Θεόδωρος Πούλογλους κατορθώσας νὰ περισυλλέξῃ συμπατριώτας του τινὰς περὶ τὰς ἐξήκοντα οἰκογενείας, ἀνεσχημάτισε τὸ χωρίον. Δυστυχῶς ὅμως μετ' ὀλίγον ἀπαγχομισθέντος τοῦ Θεοδώρου τούτου ὑπὸ τινος Σουλτάν τοῦ χωρίου Τρουβεί παντελῶς διελύθη τὸ χωρίον. Μέχρι σήμερον τὰ λείψανα τοῦ χωρίου τούτου σώζονται καθὼς καὶ τὰ εἰρηπία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Καὶ ἐκ τούτου δέ, ἐξ οὗ κατὰγεται καὶ ὁ ἀξιολόγος ἡμῶν Οἰκονόμος κ. Παπαῦ Ἀγγελάκης οὐκ ὀλίγοι ἦλθον καὶ εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Λ ο υ λ ἔ Β ο υ ρ γ ᾶ ζ. Οἱ κάτοικοι τῆς Κομοπόλεως ταύτης ἐγκαίρως ἐφρόντισαν, ὅπως ἐν καταστάσει ἀμύνης θέσωσι τὴν Κομόπολιν των. Δυστυχῶς ὅμως εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν τὰ διάφορα ἀμυντικὰ ἔργα των, καθότι οἱ Κίρτζαλιδες ἀπατήσαντες αὐτοὺς δι' ἀντιπερισπασμοῦ, κατόρθωσαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν Κομόπολιν, ἧς ἤδη οἱ πλείους τῶν κατοίκων ἔσπευσαν, ἵνα περιλεισθῶσιν ἐν τῷ εὐδουτῶν τεμένει καὶ ἐν τῇ ὄχυρᾳ φυλακῇ (Ζιντάν), ἐν οἷς ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας ἔμειναν ἄσιτοι καὶ ἄνευ ὕδατος. Καθ' ὅλον δὲ τὸ τριήμερον τοῦτο διάστημα ἐξηκολούθουν ἐν τῇ Κομοπόλει ἡ διαρπαγὴ, αἱ βάσανοι καὶ οἱ φόνοι, ἅτινα ἐπέβαλλον οἱ Κίρτζαλιδες τοῖς συλλαμβανομένοις τῶν κατοίκων, ὅπως ἐξαναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς μαρτυρίαν τῶν θησαυρῶν, οὓς ὑπόπτεον ὅτι εἶχον κεκριμένους.

Β α σ ᾶ Ἐ σ κ ῆ. Ἐναντίον τῆς ἀκαθέκτου καὶ ἀχαλινώτου ὀρηκῆς τῶν Κίρτζαλιδων, εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν τὰ ὄχυρωματικὰ ἔργα, ἅπερ προλαβόντες οἱ κάτοικοι τῆς Κομοπόλεως ταύτης ἀνήγειρον πρὸς φρούρησιν αὐτῆς. Μετὰ πρώτην κατὰ τῆς Κομοπόλεως ἐπίθεσιν ἀποκρουσθεῖσαν γενναίως ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἱ Κίρτζαλιδες πολυπληθέστεροι μετὰ μανιώδου ὀρηκῆς εἰς δευτέραν προβαίνουσιν ἔφοδον, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἤδη μετ' ἀνωφελῆ μὲν ἀλλὰ γενναίαν ἀντίστασιν, ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσιν οἱ κάτοικοι· οὕτω δὲ λαμβάνει χώραν ἑνταῦθα ὅ,τι καὶ ἐν ταῖς προειρημέναις κώμαις.

1) Μέχρι σήμερον σώζονται μαρτύρια τῆς καταστροφῆς ταύτης.

Σ κ ο π ό ς. Ἡ κωμόπολις αὕτη πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Κίρτζαλιδων, ἐληπλατήθη καὶ διηρπάγη ὑπὸ τῆς διαβολῆτος σιμμορίας τοῦ Καρᾶ Φεϊζῆ, διὸ ὅτε ἀφίκαντο ἐνταῦθα οἱ Κίρτζαλιδες συνεπεία τῆς εἰρημένης λεηλασίας μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν ἐναπολειφθέντων, πρὸς κορεσμόν τῆς λύσεως τῶν πολλὰς μὲν οἰκίας παρέδωκαν τῷ πυρὶ, τοὺς δὲ κατοίκους διαφόρως ἐβασάνισαν. Πρὸς ἐπίμετρον δέ, μετ' οὐ πολὺ καὶ ἄλλην ὑπέστησαν ἐπιδρομὴν τῶν Κίρτζαλιδων οἱ κάτοικοι, ὑπὸ ἐτέρου σώματος τούτων ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Λουλέ Βουραζίου ἀφικομένου.

Συνεπεία τούτου πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐγκαταλιπόντες τὴν κώμην μετώκησαν ἄλλοι μὲν εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ἄλλοι εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ.

Σ κ ε π α σ τ ό ν. Ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν Κίρτζαλιδων εἰς τὴν κώμην ταύτην, οἱ πλείους τῶν κατοίκων αὐτῆς διὰ φυγῆς εἰς τὰ παρακείμενα δάση τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐξεζητήσαν, οἱ δὲ εὐποροῦντες κυρίως περὶ τὰς τριάκοντα οἰκογένειαι περίπου μετὰ τοῦ θησαυροῦ καὶ τῶν πολυτίμων ἀντικειμένων αὐτῶν περιεκλείσθησαν ἐν στερεᾷ λιθοκτίστῳ οἰκίᾳ. Ἐλθόντες οἱ Κίρτζαλιδες ἐνταῦθα μετ' ἀνοφελῆ ἀπόπειραν πρὸς κυρίευσιν ἢ πυρπόλησιν τῆς εἰρημένης οἰκίας, περιορίσθησαν εἰς τὴν διαρπαγὴν ἀσημάντων πραγμάτων ἐκ τῶν ἐγκαταλειμμένων οἰκιῶν, ὧν πολλὰς παραδῶσαντες τῷ πυρὶ ἀπῆλθον.

Ἄ ζ α ρ ᾶ ς. Ἡ ἀνθηρὰ καὶ πλουσία αὕτη κώμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀποτελουμένη ἐκ 500 - 600 οἰκιῶν, ἐπανειλημμένως ἐλαφροαγωγήθη ὑπὸ τῶν Κίρτζαλιδων οἱ δὲ Ἕλληνες κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες ἐναλλὰξ μεταβαίνοντες ἀνὰ ἓν ἔτος διέμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν θαφρὰ ἐπαγγελόμενοι, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν, ἅτινα ὑφίσταντο ἐκ τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κίρτζαλιδων καὶ ἄλλων ληστρικῶν σιμμοριῶν, ὀλοτελῶς ἐγκαταλιπόντες αὐτὴν, μετώκησαν, ἄλλοι μὲν εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ἄλλοι εἰς Σκοπόν, ἄλλοι δὲ μεταβάντες εἰς Βόσπορον, ἀπετέλεσαν αὐτόθι μετὰ πολλῶν κατοίκων Εὐκαρούου καὶ τινῶν τοῦ Σκοποῦ ἰδίαν ἀποικίαν τὸ Βαφεοχώριον (Βογιατζιζιογιου). Αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι αὐτῆς, αἵτινες κατόπιν ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν εὐαρίθμων Τούρκων κατοίκων, ἐσώζοντο μέχρι πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, ὁπότε χεῖρες ἀντεκδικήσεως μετέβαλον αὐτὰς εἰς τέφραν. Τὰ ἔρεπια τῶν δύο Ἐκκλησιῶν αὐτῆς καὶ αἱ ἐπιτίμβιοι μαρμάραινα πλάκες σώζονται μέχρι σήμερον.

Ε ὕ ᾱ ρ ο ν. Ἡ ἀκμάζουσα ἀνθηρὰ καὶ πλουσία αὕτη κώμη, ἣτις ἔνεκα τοῦ πλοῦτου ὃν κατεῖχε Κιουτσούκ Σταμποῦλ προσωνυμείτο καὶ παρὰ πάντων ἐπισημασμένον, ἀποτελουμένη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκ 400 - 500 οἰκιῶν, ὑπέστη μᾶλλον τῶν ἄλλων κωμῶν τὰ δεινὰ τῆς ἀκορεστοῦ ἀρπαγῆς καὶ θηριωδίας τῶν Κίρτζαλιδων. Εἰσβαλόντες οὗτοι εἰς αὐτὴν μετὰ θηριωδίας ἐπιβάλλοντες φρικώδεις βασάνους τοῖς κατοίκοις, ὅπως ἐξαναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς μαρτυρίαν τῶν θησαυρῶν, οὓς ὑπώπτευον ὅτι ἔχουσι κεκοιμημέ-

νους, ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἔργον τῆς διαρπαγῆς καὶ ληλασίας, ὅπερ ἀπετελείωσαν διὰ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ πλούτου καὶ τῶν πολυτίμων ἀντικειμένων, ἅπερ ἡ πλουσία αὕτη κόμη κατεῖχε.

Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι μετὰ τὴν συμφορὰν τῶν ταύτην, φοβούμενοι ἐπανάληψιν ἐτέρας ἐπιδρομῆς τούτων ἢ ἄλλης ληστρικῆς συμμορίας, ἀσφαλείας χάριν, περιετείχισαν τὴν κόμην καὶ ἀνήγειραν πέριξ αὐτῆς 12 ὄχυράματα, ὧν τὰ ἐρείπια σώζονται μέχρι σήμερον. Δυστυχῶς ὁμως καίτοι διὰ τοῦ μέτρου τούτου κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσωσι διαφόρους ἐπιθέσεις τῶν τε Κίρτζαλιδων καὶ διαφόρων ἄλλων ληστρικῶν σιφῶν, ἐπὶ τέλους ὑπέστησαν καὶ δευτέραν διαρπαγὴν ὑπὸ τῶν Κίρτζαλιδων (ὑπὸ ἄλλου σώματος τούτων τοῦ ὑπὸ τὸν Ντελῆ Καδήρ), οἵτινες ἤδη δι' ἀπάτης κατώρθωσαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν κόμην μετὰ τῆς ἀγέλης τῶν βοῶν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐπανελήφθη ἡ πρώτη σκηνὴ τῆς ἀρπαγῆς καὶ θηριωδίας.

Ὅς μὴ ἦρουν δὲ αἱ δύο αὐτὰ καίρια πληγαί, πρὸς ἐπίμετρον τελευταῖον ἐπελθὼν τὸ ὑπὸ τὸν Γιντζὲ Βόϊβοδα (Χριστιανοῦ ἐκ Δογάντζας) σώμα, ἐκαθάρισε τὴν κόμην ἀπὸ παντός, ὅτι ἐκ τῶν προηγουμένων ληλασιῶν ἀπέμεινε, περιπλέον δὲ ἤδη καὶ δύο οἰκίαι ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Οὗτο δὲ ὀλοτελῶς ἀπεγυμνώθη ἡ ὠραία αὕτη κόμη.

Ἐντεῦθεν, πολλοὶ τῶν Κίρτζαλιδων διασκορπισθέντες, ἀπῆλθον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια κομίζων πλουσία λάφυρα. Μετ' οὐκ πολὺ δὲ φρονευνθέντος τοῦ Γιντζὲ Βόϊβοδα παρὰ τῷ χωρίῳ Ὁρούμι Κιογιοῦ ὑπὸ ποιμένος νεανίου, διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἐναπολειφθέντες. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἀπὸ ἀπῆλλάγι ἡ χώρα ἀπὸ τῆς φρικώδους ταύτης μάστιγος τῶν Κίρτζαλιδων⁽¹⁾.

Οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι Εὐκαρίου, οἵτινες ὡς καὶ αἱ κάτοικοι τοῦ Ἀζαρά ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν βαφέα ἀπαγγελλόμενοι, μετέβαινον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διέμενον ἐν αὐτῇ ἀνὰ ἓν ἔτος ἐναλλάξ⁽²⁾, μετὰ τὴν τελευ-

1) Ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἡ χρονολογία, καθ' ἣν ἔλαβε χώραν ἡ καταστρεπτικὴ αὕτη ἐπιδρομὴ τῶν Κίρτζαλιδων εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἐκ τῶν χρονολογιῶν τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Εὐκαρίου σωζομένων ἐπιταφίων μαρμαρίνων πλακῶν, ὧν ἡ νεωτέρα ἀνέρχεται εἰς τὸ 1797, καὶ ὧν οὐδεμία κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν γερόντων ἐκοιμήθη αὐτόθι μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ Εὐκαρίου, ἐξάγεται ὅτι ἡ ἐρήμωσις αὕτη, ἥτις κατὰ τὰς ἰδίας διηγήσεις δὲν ἰσχύεται πέραν τοῦ 1800, ἔλαβε χώραν μεταξὺ τοῦ 1797 — 1800. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ εἰς Εὐκάρουον εἰσβολὴ τῶν Κίρτζαλιδων ἐγένετο ὡς λέγεται τελευταῖον ἐν τῇ διαλύσει τῆς συμμορίας τούτων, ἐξάγεται ὅτι ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔλαβε χώραν ἡ διαρκέσασα ἔτη τινὰ ἐπιδρομὴ τῆς συμμορίας τῶν Κίρτζαλιδων, ἦτις σημαντικὴν μεταβολὴν ἐπέφερον εἰς τὴν χώραν καὶ δὴ καὶ ἐποχὴν νέαν ἐνεκαίμισεν ἐν αὐτῇ, κείται μεταξὺ 1790 — 1800. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Βιζύης, Τυρνάβου καὶ Ἀλλαχοῦ ἐπεξετάθη ἡ φθοροποῖς αὕτη ἐπιδρομὴ τῶν Κίρτζαλιδων.

2) Τὸ τοιοῦτον καὶ κατόπιν ἐξηκολούθει νὰ γίνεται ὑπὸ Σαραντεκκλησιωτῶν καὶ Σκοπιανῶν καὶ μέχρι σήμερον ἐξακολουθεῖ. Ἐσχάτως ὁμως ἀπὸ τῆς καταργήσεως τοῦ

ταίαν συμφορὰν ἐν τῇ ἀπογνώσει καὶ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς ἐστίας των. Οὕτω δὲ μετώκησαν ἄλλοι μὲν εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ἄλλοι μεταβάντες εἰς Βόσπορον ἀπετέλεσαν αὐτόθι μετ' ὁμοιοπαθῶν των κατοίκων τοῦ Ἀζαρά καὶ τινων τοῦ Σκοποῦ ἰδίαν ἀποικίαν τὸ Βαφεοχώριον⁽¹⁾, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω εἴρηται· ἄλλοι δὲ μετέβησαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ παρόγια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὡς εἰς Σμύρνην καὶ ἄλλοι ἄλλαχού. Ὀλίγιστοι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑλοτόμοι, οἷς προσετέθησαν ἀκολούθως καὶ οἱ κατόπιν σινοικισθέντες αὐτόθι Βούλγαροι, ἔμειναν κύριοι τῶν οἰκιῶν τοῦ Εὐκαρούου, αἵτινες ἐξαιρέσει τῶν ἐρημωθειῶν καὶ ἐρείπια μόνον παρουσιαζουσῶν μεγαλοπρεπεῖς καὶ θεβαμμένα, μέχρι σήμερον ἀποτελοῦσι τὸ πλεῖστον τῆς κώμης, ἧς ἡ ἀποικία προδίδουσα τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς καλλονὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἐφελκύει τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκεπτομένου αὐτῆν.

Ἐκ τῆς πάλαι ἀνθούσης ταύτης κώμης Εὐκαρούου (Ντεβετζῆς) ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν. Ὁ εὐκλεῶς πατριαρχεὺς Ἰωακείμ ὁ Ἅγιος Νικομηδείας Φιλόθεος Βρυένιος. Οἱ Ἀρχιμανδριταὶ Κωνσταντῖνος καὶ Φιλάρετος ἀδελφοὶ Βαφεῖδαι καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς ἄνδρες.

Ἔνεκα λοιπὸν τῶν εἰρημένων ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ καταστροφῶν καὶ τῶν συνελπίστων γενομένων διαφόρων μετοικήσεων, οὐκ ὀλίγον ηὔξησεν ὁ πληθυσμὸς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Κατόπιν δὲ Βούλγαροι ἐκ τῶν βορείων μερῶν ἐρχόμενοι εἰς τὴν πόλιν πρὸς εὐρεσιν βιοποριστικῆς ἐργασίας καὶ ἐξαρκούμενοι ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου προϊόντος τῆς ἐν ταῖς ἀμπέλαις ἐργασίας των, ἢ τοῦ μισθοῦ, ὃν ἀπελάμβανον ἐκ τῆς ποιμενικῆς μισθοδοσίας των καὶ τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν, ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Τούρκοις ἀνελάμβανον, ἐγκαθίσταντο πέριξ τῆς πόλεως ἀνεγείροντες οἰκίματα ἐν εἴδει χωρικῶν οἰκημάτων ὡς διακρίνονται μέχρι σήμερον αἱ πλείσται τῶν Βουλγαρικῶν οἰκιῶν⁽²⁾.

Ἀ ρ χ α ἰ α Μ ν η μ ε ἰ α. Ἐπὶ λίθου σχήματος ὀρθογων. παραλληλογρ.

προνομίου, ὅπερ ἡ συντεχνία τῶν Βαφῶν ἔχαιρε τοῦ περιορίζειν τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ βαφέως ἐν ὀρισμένῳ ἀριθμῷ βαφείων ἀνεγνωρισμένων ἀνάκθην τοιούτων, λίαν ἐπαισθητὴ ἐγένετο ἡ ἐλάττωσις τῶν τοιούτων βαφῶν, τῶν πλείστων προτιμησάντων τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαρκῆ διαμονήν.

1) Μέχρι σήμερον στενὴ συγγένεια ὑφίσταται μετὰ τῶν κατοίκων Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Εὐκαρούου, Σκοποῦ καὶ Βαφεοχωρίου.

2) Σημειωτέον ὅτι, ὅπως ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς ὄφ' Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων μικτῶς οἰκουμένοις χωρίοις ὡς ἐν Βουνὰρ Χισαρίῳ, Γέννα, Εὐκαρούῳ κτλ. ἐγένετο ἡ ἐνοίκησις τῶν Βουλγάρων. Προσέτι δὲ ἡ ἐν ἑπάσῃ τῇ Ἐπαρχίᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων ἀνερχεται οὐχὶ πέραν τοῦ ἐνὸς αἰῶνος ἐξαιρέσει ὀλιγίστων χωρίων ἐκ τῶν βορειοτέρων, ὧν ἡ σύστασις ἐγένετο πρὸ δύο περιπτῶν αἰῶνων. Πολλοὶ καὶ μέχρι σήμερον ὑπάρχουσιν οἱ ἐνθυμούμενοι Βουλγαρικὰ χωρία ἐπαύλεις μὲν τινὰς μόνον οἰκογενείας.

ἐντειχεισμενου εἰς κατάστημα τῆς ἀγορᾶς, μήκους 057 Γαλλ. μέτρ. πλάτους δὲ 0,30 ὑπάρχει ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή.

Ἐπιγραφή Α'.(1)

ΑΠΟΛΛΟΝΙ

ΑΛΣΗΝΩ

ΘΕΩΠΡΟΓΟΝΙ

Εὐρέθη βορείως ἔξω τῆς πόλεως πρὸ 80 περίπου ἐτῶν. Ἐν τοῖς πέριξ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸ ἄνω δεξιὸν μέρος ὁ λίθος ἐστὶν ὀλίγον ἀκρωτηριασμένος.

Πρὸς Νότον τῆς πόλεως, εἰς ἀπόστασιν τετάρτου περίπου τῆς ὥρας, ἐν τῇ θέσει Κλίσειτζικ γιολοῦ καὶ ἐν τῇ θέσει Ἄσα Βουνάρ, ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει ἐδάφους ἀμπελοφυτοὶ σκάπτοντες τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς ἀμπέλους, εὗρον πάμπολλα ἀρχαῖα νομίσματα, τάφους, ἐρείπια τοίχων, ἐξήγαγον λίθους, ὄστᾶ, κεράμους, πλίνθους (τοῦβλα), πολλοὺς πίθους (πιθάρια) χωρητικότητος μέχρι 500 ὀκάδων καὶ διάφορα χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χάλκινα καὶ σιδηρᾶ ἀντικείμενα ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐν τῇ Βορείως εἰς ἀπόστασιν ὥρας κειμένη θέσει Παναγίου, ἔξ ὧν πιθανολογεῖται ὅτι αἱ θέσεις αὗται κατοικοῦντο τὸ πάλαι (2).

Πρὸς τοῖς πολλοῖς ἄλλοις, ἅτινα ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῇ θέσει Κλίσειτζικ γιολοῦ, πρὸ δύο ἐτῶν ὑπὸ ἐργάτου σκάπτοντος ἐν ἀγορᾷ, εὐρέθη λιθίνη πλάξ

1) Ἐκ τῶν πολλῶν ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἐπαρχίᾳ σοφισμένων ἀρχαίων Ἐπιγραφῶν, ἀναγράφω ἐνταῦθα ἐκείνας, ἃς ἠδυνήθην νὰ ἴδω καὶ ἀντιγράψω ἰδίαις χερσίν. Ἐκ τούτων γνωρίζω ὅτι τινὲς εἰσὶ δεδημοσιευμένοι πιθανὸν δὲ καὶ ἄλλαι. Ἀναγράφω δὲ ταύτας ἀπλῶς, ἀφίνω τὴν μελέτην καὶ ἐξήγησιν αὐτῶν τοῖς ἀρμοδίοις καὶ εἰδικοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα.

2) Πιθανώτατα τὰ πολλαχού τῆς Ἐπαρχίας ἀνακαλυπτόμενα τοιοῦτου εἶδους ἐρεῖπια μετὰ διαφόρων ἀρχαίων ἀντικειμένων, νὰ ᾧσι πόλεις ἢ πολιχναὶ ἐξ ἐκείνων, ὧν πολλαὶ ἀναφέρονται ἐν Θράκῃ ὑπὸ Πτολεμαίου Κλαυδίου, Στεφάνου Βυζαντίου καὶ ἄλλων συγγραφέων κατεστράφησαν δὲ ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν διάφορα ἐκ Βορρᾶ ποικιλόμορφα καὶ ποικιλώνυμα στίφη Σλαῦοι, Γότθοι, Οἰδοί, Σκύθαι καὶ Βούλγαροι συνεχῶς ἐπέδραμον τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἰδίᾳ τὴν Θράκην, καὶ πολλὰς ἐπήνεγκον καταστροφάς, ἐξ ὧν μία ἐπιδρομὴ τῶν Σκυθῶν ἐν Θράκῃ Νικήτας ὁ Χωνιάτης εἰς τὰ Μετὰ τὴν Ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Λατίνων ζωηρότατα περιγράφει ὡς ἑξῆς... Τοιαῦτα δὲ ἦν τὰ ὑπὸ τῶν Σκυθῶν καὶ Βλάχων δευρᾶ ἐν ταῖς τότε διαπραχθέντα ἐπιδρομαῖς, ὅποια οὔτε οὐκ ἤκουσεν οὔτε ὀφθαλμῶς ἑώρακε πώποτε, οὔτε μὴν ἐπὶ καρδίαν τινὸς ἀναβέβηκε πόλεις μέγισται πρὶν καὶ περίπυστοι, μυριάνθρωποι κομποπόλεις ἀξιόθεται, ἀγροὶ καὶ λευκῶν καλλιφύτευτοι, παράδεισοι εὐθάλεις, ἀειροῦτοις νάμισιν ἀγλαόκαρποι, ὑψηροὶ δόμοι, καὶ οἰκίσεις περιβλεπτοὶ εἰς ὑπερβολὴν πεφλοστεγνημέναι καὶ χρῶμασι πολυειδέσι διηνηθιμέναι, παντοδαπαὶ τε χάριτες βαλανείων καὶ καρποδουθεῖς ἡμερίδες καὶ λήϊνα τῷ σίτῳ ἀκμάζοντα καὶ ἄλλ' ἕτερα μυρία, ὅποσα φύουσιν ὄφραι καὶ τὸν ἡμέτερον βίον ἀγάλλουσι καὶ τιθέασιν ἐπιτεροπὲς καὶ πάσαις χάρισι περιστεροῖς καὶ πολυάριθμον τὸ περιγεῖον, ταῦτα δὲ πάντα ἔρημα ἀνθρώπων ὀρώμενα ἐχίνοις μόνον καὶ θηρίοις οἰκίσματα ἦν.

καλύπτουσα λίθον παρουσιάζοντα κοιλότητα ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχον τὰ ἐξῆς πανόρχαια χάλκινα λεπτουργικὰ ἐργαλεῖα: τρεῖς πελέκεις μήκους 0,22, πλάτους 0,06 καὶ πάχους 0,01 καὶ ἑπτὰ ξυστήρες, ὧν οἱ πέντε μήκους πλάτους καὶ πάχους τὸ τῶν πελέκειων, οἱ δὲ δύο τοῦ αὐτοῦ μὲν μήκους πλάτους δὲ 0,01 καὶ ἴσου πάχους (').

Παρὰ τῇ θέσει Ἀσᾶ Βουνὰρ ὑπάρχει παμιγεθῆς γήλοφος κοινῶς τοῦμπα (²) τουρκιστὶ τεπεῖ (ἄρχαῖος τάφος), ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει κτίριόν τι ἀνακαλυφθὲν ἐν ἔτει 1828 κατὰ τὴν ἀνασκαφήν, ἣν οἱ Ρῶσοι κατὰ τὴν τότε ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις διαμονὴν τῶν ἐποίησαν ἐνταῦθα. Οὐ μακρὰν τούτου πρὸ ἐτῶν ἀνεκαλύφθη μαρμάρινον ἄγαλμα περιστάνον ἱπέα, ὅπερ δυστυχῶς κατασυνέτριψαν οἱ ἀνακαλύψαντες.

Ἐἰς λεπτῶν τιῶν ἀπόστασιν Δυτικῶς τοῦ εἰρημένου γηλόφου, κεῖται ἕτερος γήλοφος μικρότερος τούτου, ὑφ' ὃν ἐν ἔτει 1874 ἀνεκαλύφθη ἀρχαῖος τάφος ἐξ ἀπαλῶν μεγάλων λίθων (³). Ἐν τῷ παρακειμένῳ τῷ γηλόφῳ τούτῳ ἀγρῶ πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα ἀνεκαλύφθησαν.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς πόλεως εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν παρὰ τῇ θέσει Καναρὰ ντερεσὶ πρὸ τιῶν ἐτῶν ἀμπελουργοὶ σκάπτοντες, ἀνεκάλυψαν τέσσαρας ἀρχαίους τάφους κεχρισμένους ἔσωθεν δι' ἀσβέστου. Ἐντὸς τῶν τριῶν

1) Ταῦτα πάντα ἀγορασθέντα ἀντὶ μιᾶς λίρας Τουρκίας, εὐρίσκονται εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ συμπολίτου ἡμῶν κ. Εὐδαγγέλου Ἰατροῦ.

2) Πιθανώτατα ἡ λέξις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς Τύμβος ἢ λατινικῆς Tumulus, δηλοῦσης γεώλοφον τάφον ἢ κενοτάφιον.

3) Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων τάφων ἦσαν σωροὶ γῆς ἢ πετρῶν (χώματα, κολῶναι, τύμβοι), ἄλλοι ἦσαν πετροκτίστοι καὶ πολλάκις κεκοσμημένοι φιλοκαλῶς (Λεξ. Ἑλλην. Ἀσιατολ. Σμῖθ). Ἐἰσπερχόμενός τις εἰς αὐτὸν ἀπὸ Νότου διὰ θολωτοῦ προδόμου ὕψους 1,55, πλάτους 1,13 καὶ μήκους 1,80, οὗ ἡ εἴσοδος ἦν κεκλεισμένη ὑπὸ τετραγώνων πλακῶν ἐκάστης διαμέτρου ἡμίσεος περίπου γαλλ. μέτρο. καὶ προχωρῶν διὰ δευτέρας εἰσόδου πλάτους 0,28 καὶ ὕψους 1,55, ἣτις ἦν κεκλεισμένη διὰ πλακῶς τεχνηέντως προσηρομομένης, καὶ μηδεμίαν ἐπιτρεπούσης ὑπόνοιαν περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ τοίχου διαιρέσεώς της καὶ αὐτῷ τῷ μετὰ περιεργείας λεπτῶς ἐπεξεργασμένῳ τὰ πάντα παρατηρητῇ, εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ κυρίου θολωτοῦ οἰκοδομήματος ὕψους 2,66, μήκους 3,00 καὶ ἴσου πλάτους, ὅπερ τοιαύτην ὄψιν παρουσιάζει, ὥστε νομίζει τις ὅτι πρὸ ὀλίγου ἐκτίσθη. Ἐνταῦθα ὑπάρχει ἐδώλιον μήκους 2,16, πλάτους 1,66 καὶ ὕψους 0,47 ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς ἀπέναντι τῆς εἰσόδου ἀριστερᾶς γωνίας μέχρι πλησίον τῆς δεξιᾶς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου ὑπάρχει κλίμαξ τριβάθμιος ἐνώπιον τῆς ὁποίας εὐρέθη λιθίνη πλάξ μήκους ἑνὸς περίπου μέτρου πλάτους δὲ 0,12 στηριζομένη ἐκ τῶν ἄκρων ἐπὶ τεσσάρων λιθίνων ποδῶν ἐν δὲ τῷ μέσῳ εὐρέθη πήλινον ἀγγεῖον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τιῶν, οἵτινες ἐπὶ ἐλπίδι ἀνακαλύψεως θησαυροῦ, νύκτωρ ἐποίησαν ἀνασκαφὰς ἐπὶ τοῦ γηλόφου· εἰσηλθόντες δὲ κατ' ἀρχὰς ἐντὸς ἄνωθεν ἀφανέσαντες ἐκ τοῦ θόλου πλάκα, ἣν σκάπτοντες ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ γηλόφου ἀνεκάλυψαν. Ἐἰς μάτην ὅπως εὖρω ἐπιγραφὴν τινα ἐπιμελῶς περιειργάσθην πάντα τὰ τεμάχια τῶν πλακῶν, αἷς οἱ ἀνακαλύψαντες κατασκάψαντες τὸ λιθόστρωτον ἔδαφος κατασυνέτριψαν.

εὐρέθησαν ἀνά ἓν πῆλινον ἀγγεῖον⁽¹⁾ καὶ εἰς τὸν ἓνα τούτων πῆλινον δοχεῖον μετὰ στεγασμάτος, ὅπερ ἦν πλήρες ἀρχαίων νομισμάτων Ἀλεξάνδρου καὶ Σελεύκου· ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εὐρέθησαν χρυσᾶ ψέλλια καὶ ἐνώτια, ἐξ ὧν ἐξάγεται ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἦν τάφος γυναικός.

Ἐν τοῖς παρακειμένοις τοῖς τάφοις τούτοις ἀγροῖς πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα ἀνεκαλύφθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Γήλοφοι ἕτεροι ὑπάρχουσι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων πρὸς Δυσμάς τῆς πόλεως εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας· εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας παρὰ τῷ χωρίῳ Ἡρακλείτσα· Βορείως παρὰ τῷ χωρίῳ Καρακός εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν. Ἀνατολικῶς εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας καὶ Βορειανατολικῶς εἰς ἀπόστασιν δύο καὶ ἡμισείας ὥρων παρὰ τῷ Ντεμρτζή Χάλ.

Ἀρχαῖα δὲ φροῦρια⁽²⁾ ὑπάρχουσι δύο, τὸ Γιούνταλα Καλεσί Βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν, καὶ τὸ Κιετσῆ Χισάρ Καλεσί Βορείως εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Σκοπός. Εἰκάρων. Σκόπελος. Πέτρα.

Σκοπός.— Ἡ κομόπολις Σκοπός, Σκόποι κατὰ Στέφανον Βυζάντιον, Σκοπινοὶ δὲ οἱ κάτοικοι, κειμένη ἐπὶ δύο μεγάλων λόφων, διαρρέεται ὑπὸ χειμάρρου, ἐφ' οὗ ἐκτισμένοι εἰσὶ τρεῖς ξύλινα γέφυραι χάριν συγκοινωνίας τῶν ἐπὶ τοῦ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ λόφου κειμένων συνοικιῶν Σακιζλή καὶ Ἀλεμόνι μετὰ τῶν ἐκ τοῦ πέραν Κυριακὸ καὶ Παλατίν.

Βορείως τῆς κομοπόλεως εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων περίπου τῆς ὥρας ἐν τῇ θέσει Κίστρο, ἐν ἣ διάφορα ἀρχαῖα μνημεῖα σώζονται, ὑπῆρχεν ὁμώνυμος κόμη καταστραφεῖσα πρὸ ἐνός καὶ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος, καθὰ διαβεβαιούται ὑπ' ἀνθρώπων ἀναγόντων τὴν καταγωγὴν τῶν ἐκ τῆς κόμης ταύτης, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον Καστρινοὶ φέρουσι.

Νοτιανατολικῶς εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἐν τῇ θέσει Λαοράκι, τὸ πάλαι ἔκειτο ὁμώνυμος κόμη καταστραφεῖσα πρὸ αἰῶνος περίπου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς

1) Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μετὰ τῆς νεκρικῆς κλίνης συνεταφιζόντο τῷ νεκρῷ ἐξωγραφισμένα πῆλινα ἀγγεῖα, ἃ ὀνομάζοντο λήκυθοι (Ἀριστοφ. Ἐκκλησ. 1032.996) (Λεξ. Ἑλλ. Ἀρχαιολ. Μ. Σμιθ).

2) Φροῦρια λέγοντες ἐννοοῦμεν ἐρείπια τοιούτων, καθὼς καὶ περὶ τῶν Ναῶν. Τὰ φροῦρια δὲ ταῦτα πιθανώτατα νὰ ᾖσιν ἐξ ἐκείνων, δι' ὧν Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας, ὅπως προφυλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἐπλήρωσεν ἕκασαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου χώραν, καὶ ὧν ὁ Προκόπιος περὶ Κτισμάτων ἀπαριθμεῖ ὀνομαστὶ μόνον ἐν Θράκη 182, καταλήγει δὲ καὶ τὰ λοιπὰ οὐχ ὑποπίπτοντα ἀριθμῶ.

τῶν Κίριτζαλιδων. Ἐκτὸς τῆς παραδόσεως καὶ διάφορα μνημεῖα ἀρχαιότητος καὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ἐπιβεβαιουσι τοῦτο.

Ἀνατολικῶς δὲ εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν παρὰ τῷ χωρίῳ Χατζῆ Φακλῆ σώζεται ἀρχαῖον φρούριον μεταξὺ τῶν ἑρειπίων τοῦ ὁποῖου διακρίνεται εἰς πύργος.

Εὐκάρουον.— Ἡ κόμη αὕτη κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὄρους τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, οὗ αἱ σύμπικνοι ὑψίκονοι δρυὲς γραφικωτάτην καὶ λίαν εὐχάριστον παρέχουσι θέαν, ἀξιόλογος ἐστὶ διὰ τὴν περηνὴν τοποθεσίαν καὶ τὸ εὐάερον καὶ ὑγιεινὸν αὐτῆς κλίμα. Αἱ παμμεγέθεις ἐν αὐτῇ Καρυαί, ὧν τὰ κάρυα διὰ μόνης τῆς θλίψεως τῶν χειρῶν θλίβονται, λέγεται ὅτι ἐρηψίμευσαν ἀφορμὴ πρὸς τὴν κλῆσιν αὐτῆς.

Ὡς ἀνωτέρω εἶρηται ἡ κόμη αὕτη οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς ἀνθηρὰν καὶ ἀκμαίαν κατάστασιν εὐρίσκετο, ἀλλ' ἦτις ἀκαριαίως οὕτως εἰπεῖν ὑπέστη λίαν δυσάρεστον μεταβολήν.

Καὶ περὶ ταύτην μνημεῖα ἀρχαιότητος σώζονται. Γήλοφοι ὑπάρχουσι δύο· Νοτίως εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν. Ἀρχαῖοι Νεοὶ Βορειοδυτικῶς εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν· Βορείως εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ τετάρτου ὥρας παρὰ τῇ ἐπαύλει Καπακλῆ καὶ Νοτιοδυτικῶς εἰς δίωρον ἀπόστασιν παρὰ τῇ θέσει Κλιεῖ μπαγίῳ, ἐν ἣ ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα νεκροταφεῖα πλησίον τῶν ὁποίων πρὸ τινων ἐτῶν ἀνεκαλύφθησαν δύο παμμεγέθεις πύθοι καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, ἐξ ὧν πιθανολογεῖται ὅτι ἡ θέσις αὕτη κατοκεῖτο τὸ πάλαι.

Φρούρια δὲ ὑπάρχουσι Νοτίως εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν καὶ Δυτικῶς εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας. Διάφορα δὲ ἀρχαῖα νομίσματα πολλαχού εὐρέθησαν ἐνταῦθα.

Σκόπελος (Ἑσκή πόλις).— Ὁ Σκόπελος περὶ οὗ γινομένης μνείας ἐν Βιβλ. Α'. τῆς Ἱστορίας τοῦ Κατακουζηνοῦ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς Βορείαις Σποράδες Νήσου Σκοπέλου, ἀναφέρεται ἐν ὑποσημειώσει HAEC SCOPELUS THRACIAE URBS EST, ἀξιόλογός ἐστι διὰ τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ φρούριον¹⁾, ἐξ οὗ καταδεικνύεται οἷαν τὸ πάλαι κατεῖχε θέσιν.

1) Τὸ περιβόητον τοῦτο φρούριον κείμενον ἐπὶ ἐκτεταμένον λόφου, περίφημον ἐστὶ διὰ πε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑψηλοτάτην αὐτοῦ τοποθεσίαν, ἐφ' ἧς ὁ παρατηρητῆς ἀπροσδιόριστον ὄριζοντα ἔχει (λέγεται καὶ ἐπιβεβαιουῖται μάλιστα παρὰ τινων ὅτι ὁ ὄριζων οὗτος ἐκτείνεται μέχρι τῆς Ροδόπης καὶ τῆς Προποντίδος, ὅπερ ὅμως διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου δύναται νὰ δοκιμάσῃ τις). Μήκους 500 περίπου βημάτων, πλάτους δὲ 130 ὄν περιζώννεται ὑπὸ τείχους πάχους 4,50, περίξ τοῦ ὁποῖου ἐξέχουσιν εἴκοσι καὶ εἰς πύργοι, ὧν οἱ πλείους ἤδη κατερειπαμένοι εἰσίν. Ἐκ τῶν τριῶν πυλῶν αὐτοῦ ἔχονταν πλάτος 88 Γαλλ. μέτρων ἢ μὲν κεῖται Βορειοανατολικῶς, ἢ ἄλλῃ Νοτιοανατολικῶς καὶ ἢ ἑτέρα Δυτικῶς. Δεξαμεναὶ ὑπάρχουσι τρεῖς, ὧν αἱ μὲν κείνται ἐντὸς ἢ δὲ μεγαλυτέρα ἔχουσα μῆκος τριάκοντα περίπου βημάτων καὶ εἴκοσι πλάτους, κεῖται Νοτιοανατολικῶς ἐξέχουσα τοῦ τείχους ἐν εἴδει παραρτήματος· ἐν ταύτῃ διαρκῶς ὑπάρχει ὕδωρ ψυχρότατον. Ὅπῃ δέ, τις διαμέτρου δύο περίπου μέτρων, ἦτις ὑπάρχει ἐν τῇ Νοτιοανα-

Ἐπί τινος Πύργου τούτου ὑπῆρχεν ἐντετειχισμένος λίθος μετ' ἐπιγραφῆς, οὗ τεμάχιον πανταχόθεν ἠκρωτηριασμένον, μήκους 0,37, πλάτους 0,30 καὶ πάχους 0,12 διασωθὲν κεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπί τούτου διακρίνονται τὰ ἑξῆς.

Ἐπιγραφή Β'.

.. BA
.. ΩΝ
.. ΤΩΝΑ ..

ΟΙ . ΠΙΑΑΤ .
ΟΤΑΤΟΥ ...
Υ . ΤΟΥ ...

Πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τούτου. Βορείως τοῦ Σκοπέλου εἰς δίωρον ἀπόστασιν παρὰ τῷ Φουντουκλῇ Ντερὲ ὑπάρχει ἕτερον φρούριον. Ἀρχαῖα Ἐκκλησίαι ἐν τισι τῶν ὁμοίων εὑρέθησαν διάφορα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, ὑπάρχουσι περίξ τοῦ Σκοπέλου εἰς δεκάλεπτον περίπου ἀπόστασιν ὀκτώ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐκ παραδόσεως διατηροῦνται⁽¹⁾. Προσέτι ἕτερα ἐν τῇ θέσει Κιαφιρ Καλλιριμ καὶ δύο ἐν τῇ θέσει Παναγιῶτο, ἐν ἣ ἀνεκαλύφθησαν διάφοροι ἀρχαιότητες, νομίσματα, τοῖχοι, λίθοι, πλίνθοι κτλ. ἐπιμαρτυροῦσαι τὸ ἐκ παραδόσεως σωζόμενον, ὅτι ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τὸ πάλαι ἔκειτο ἡ κώμη Παναγιῶτο.

Ἐπὶ Ἀνδρονίου τοῦ νέου οὐ μακρὰν τοῦ Σκοπέλου, οὗ Μιχαήλ τις ὑπῆρχεν Ἡγεμὼν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἔλαβε χώραν μάχη μεταξὺ Σκυθῶν καὶ Σκοπελινῶν προκληθεῖσα ὑπὸ τῶν τελευταίων, οἵτινες καὶ ἠττήθησαν παντελῆ ὑποστάντες καταστροφὴν (Ἱστορ. Κατακουζ.). Περὶ τῆς ἀσυνέτου δὲ προκλήσεως τῆς μάχης ταύτης ἐκ μέρους τῶν Σκοπελινῶν καὶ τῆς

τολικῆ πλευρᾷ ταύτης, ἕξ ἐπιτοπίου παραδόσεως λέγεται ὅτι ἠνήχθη διὰ σφαιρῶν τηλεβόλου κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου. Προσέτι ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὑπάρχουσι δύο λάκκοι τετράγωνοι περιτετειχισμένοι (πιθανὸν καὶ οὗτοι νὰ ἐχορησίμευον ὡς δεξαμεναί). Ἐν τῷ μέσῳ δὲ ὑπάρχει ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διὸ μεγαλοπρεπῆς τελεῖται ἐπὶ τοῦ φρουρίου πανήγυρις κατὰ τὴν ἐπέτειον μνήμην τοῦ Ἁγίου. Παρὰ τῇ Δυτικῇ πύλῃ ὑψοῦται μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα φέρον ἕξωθεν σχῆμα πολυγώνου, οὗ ἐν τῇ Νοτίῳ πλευρᾷ ὑψηλὰ ὑπάρχει σταυρὸς ἐκ πλίνθων. Ὑπὸ τὸ βορειοδυτικὸν τείχος τοῦ φρουρίου ὑπάρχει ὀπή, ἣτις λέγεται διήκει ὑπογείως μέχρι τοῦ εἰς εἰκοσάλεπτον ἀπόστασιν κειμένου ποταμοῦ. Ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ δὲ κλιτύ αὐτοῦ ὑπάρχουσι διάφορα εἶδη ἐσπαρμένα τῆδε κακεῖσε.

1) Τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τὸ Πανεκκλήσι (Γκεμπέ Κλίσε), τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ χωρίου Ἁγίου Γεωργίου.

συνεπεία ταύτης παντελοῦς ὀλεθρίας τούτων λεπτομερῆς περιγραφή γίνεται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ.

Πέτρα.— Ἡ Πέτρα κεῖται ἐπὶ πετρωδεστάτου ἐδάφους, ἐξ οὗ πιθανολογεῖται καὶ ἡ κλήσις της. Ἐκ τῶν περὶ ταύτην ἀρχαιοτήτων ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς:

Πρὸς Ἀνατολὰς εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἐν τῇ θέσει Μπογάδα ἐξ ἐπιτοπίου παραδόσεως ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχεν ὁμώνυμος κωμόπολις· διάφορα δὲ μνημεῖα ἀρχαῖα νομίσματα, πλίνθοι, κέραμοι, σίδηροι τοῖχοι κτλ. ἀνεκαλύφθησαν ἐνταῦθα.

Ἐν τῇ θέσει Τζανλάρ κειμένη πρὸς Δυσμὰς εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν, εὐρέθησαν διάφοροι ἀρχαιότητες, μεταξὺ τῶν ὁποίων λιθίνη πλάξ μήκους 0,20, πλάτους 0,17 καὶ πάχους 0,01, ἐφ' ἧς γέγλυται ἱππέυς· εὐρίσκεται ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Πέτρας.

Ἀρχαῖα φρούρια ὑπάρχουσι. Τὸ φρούριον Καστροπλο κείμενον εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν πρὸς Ἀνατολὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Τεκλι Ντερέ.

Τὸ φρούριον Παληὰ Πέτρα Βορ. εἰς ὠρ. ἀπόστασιν κείμενον(1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΒΟΥΝΑΡ ΧΙΣΑΡ

Τὰ ἀφθονα καὶ γλυκέα ὕδατα, ἅτινα ἀναβλύζουσι ἐκ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς κόμης πηγῆς, ἡ ἥραμος καὶ ἀτάραχος ροὴ τούτων διασχίζόντων τὴν κωμόπολιν καὶ σχηματίζοντων ἐνταῦθα μὲν ὑπόκωφον πάταγον ἐκ τῆς στροφῆς τῶν ἐντὸς ταύτης τριῶν ὑδρομύλων, ἐκεῖ δὲ διανεμόμενα εἰς αὐλάκας, οἴτι-

1) Ἐντὸς δυσπροσίτου δάσους ὑπάρχον τοῦτο, ἀξιοθαύμαστον ἐστὶ διὰ τὸ φύσει ἐρυμνότατον τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἐκτιαμένον ἐστὶ. Ἐκ δύο δὲ μόνον ἀποκορηνοτάτων μερῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔσπων δυνάμενος ν' ἀνέλθῃ τις μετὰ πολλοῦ κόπου πατῶν διάφορα ἐρείπια φθάνει εἰς θέσιν καλουμένην Καλογρηῆς τὸ σπήτι, ἥτις ὡς ἐκ τῶν ἐρειπίων, ἅτινα παρουσιάζει, φαίνεται ὅτι ἦτο δεξιαμένη, ὕπερ καὶ ἐξ ἐπιτοπίου παραδόσεως ἐπιβεβαιοῦται. Ἐντεῦθεν δὲ προχωρῶν πρὸς τὰ ἄνω καὶ μετὰ δεκάδας τινὰς βημάτων φθάνων εἰς στενοτάτην καὶ ἐκ φυσικῶν λίθων τεραστίου μεγέθους ἔνθεν καὶ ἔνθεν κατεχωμένην ἀδιέξοδον, διὰ κινητῆς κλίμακος ἐκ κορμοῦ δένδρου ἀποτελουμένης, οὗ κλάδοι τινὲς ἀποτελοῦσι βαθμίδας ἀνέρχεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ φρουρίου, ἐφ' ἧς ἀπέραντον ἔχει ὄριζοντα. Ἐνταῦθα ὑπάρχει φρέαρ ἐντὸς λίθου ἐσκαμμένον ἐν ᾧ διακῶς σῶζεται ὕδωρ βοσχῆς καὶ παμμεγέθους λίθος ἐξέχων ἐν σχήματι κολοκύθης. Τὸ βορειανατολικὸν μέρος τοῦ φρουρίου τούτου ἐστὶν ὅλως ἀτόμοιον. Τὰ φρούρια Γιούνταλα Καλεσί, Κετοῆ Χισάρ Καλεσί, Παληὰ Πέτρα καὶ Σκοπέλου, ὅπερ ἐξέχει τῶν ἄλλων, ἀποτελοῦσι γραμμὴν ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς. Ἀπέχουσι δὲ τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν περίπου.

νες καταρδεύουσι τοὺς παρὰ τὴν Κομόπολιν ἐκτεινομένους κήπους, τερπνὴν καὶ λίαν μαγευτικὴν ἀναδεικνύουσι τὴν κομόπολιν ταύτην. Οἱ δὲ τρεῖς πύργοι τοῦ Βορείως παρ' αὐτῇ ἀρχαίου φρουρίου, οὗ ἐρείπια πολλαχοῦ τῆς κοινοπόλεως σώζονται, μάρτυρες παρίστανται τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς.

Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ταύτης ἐστὶ Βρύσις, ὅπερ καὶ ἡ ἐπιτόπιος μὲν παράδοσις ἀναφέρει, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν περιόικων χωρίων καὶ μέχρι σήμερον διὰ τούτου αὐτὴν ὀνομάζουσι. Προσέτι ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ Γεωργίου ὁ Παχυμέρης ἐν βιβλ. 7. κεφαλ. 28 λέγει «... τὰς δὲ δυνάμεις οἱ Αἰμιόγαθοι αἰεὶ κατὰ Θράκην ἐκίνουν καὶ τοῖς κατ' αὐτὴν φρουρίοις προσέβαλον, καθὼς καὶ Βρύσει τῇ λεγομένῃ... ἐκεῖθεν τοίνυν ἐπὶ Βιζύης προῆγον...». Ὁ δὲ Χάμιερ ὀνομάζει αὐτὴν φρούριον τῶν πηγῶν φαίνεται κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ λέγει δὲ περὶ ταύτης καὶ τὰ ἐξῆς. «Ἐνταῦθα ἀναβλύζουσι τριάκοντα καὶ ὀκτὼ πηγαὶ τοῦ Τέαρου προσέτι ἐνταῦθα ὁ Δαρείος ἐν τῇ ἐπὶ τοὺς Σκύθας ἐκστρατεία ἐξύμνησεν ἐπὶ ἀνεγεροθέντος μνημείου τὸν Τέαρον ὡς τὸν κάλλιστον τῶν ποταμῶν, ἑαυτὸν δὲ ὡς τὸν κάλλιστον καὶ ἄριστον ἄνδρα».

Τὸ φρούριον τοῦ Βουνάρ Χισαρίου ἠλώθη συγχρόνως τῇ ὀλώσει τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν(1372).

Πρὸ ἐνὸς ἔτους ἐντὸς οἰκίας γενομένης ἀνασκαφῆς, χάριν οἰκοδομῆς, εὗρέθη τεμάχιον μαρμαρίνης πλακὸς μήκους 0,31 πλάτους 0, 41 καὶ πάχους 0,15 φέρον τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν.

Ἐπιγραφὴ Γ'.

.. ϚΕΙΕΑΕΒΗΗ
ΝΙΚΟΛΑΟΣΡ
.ΣΕ . . . . ΗΚ
. Γ . Τ . ΑΠΚ . .
ΤΟΥΕΙΕΣΧΑ

Ἐντὸς τῆς Κοινοπόλεως ὑπάρχει ὑπόνομος διήκουσα μέχρις ἐκτός. Νοτιο - ἀνατολικῶς δὲ ἐντὸς ἀκτίνος ὠριαίας περιῖπου ἐκτάσεως ὑπάρχουσι τέσσαρες γήλοροι.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΥΝΑΡ ΧΙΣΑΡΙΟΥ

Γέννα. Σκεπαστόν. Κουρούδρε.

Γέννα.— Ἡ κόμη αὕτη λαβοῦσα τὸ ὄνομα ὡς πιθανολογεῖται ἐκ τῶν ἀρθόνων ψυχρῶν ὑδάτων, ὧν αἱ δύο πηγαὶ ἔχουσι τὴν γένεσιν ἐν τοῖς σπλάγχνοις, αὐτῆς, τερπνὴν καὶ θελκτικὴν θέσιν κατέχει. Ἐντὸς ταύτης ὑπάρχει Ἐκκλησία Βυζαντινῆς ἐποχῆς (Κοίμησις τῆς Θεοτόκου) παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς

ἁποίας ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου ὑψηλὰ γέγραπται ἀρχαίως κεφαλοειδέσιν ἐκκλησιαστικοῖς γράμμασιν ἢ τρίτῃ ὁδῇ τῶν Καταβασίων τῆς Ἑπαπαντῆς «Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ Σοὶ πεποιθότων κτλ.» καὶ κάτωθεν αὐτῆς τοῦ κυροῦ Παρθενίου ἔτος 714.

Βορείως τῆς κόμης εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν ὑπάρχει φρούριον καὶ οὐ μακρὰν τούτου ἑρείπια ἀρχαίας Ἐκκλησίας Μοναστήριον καλουμένης χάριν τοῦ ἀγιάσματος τῆς ἁποίας τελεῖται πανήγυρις αὐτόθι τῇ 29 Αὐγούστου.

Σ κ ε π α σ τ ὶ ν.— Ἡ κόμη αὕτη κειμένη εἰς τὰς ὑπορείας τῶν παμμεγέθων ὄρεων Καραμὰν καὶ Μαχγιᾶ, ἀξιόλογος ἐστὶ διὰ τὸ ἐξαισιον καὶ ὑγιεινότητα αὐτῆς κλίμα, ὅπερ διακρίνεται ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑπαρχίᾳ· διὸ ἐν καιρῷ θέρους πολλοὶ ἀσθενεῖς μεταβαίνουνσιν αὐτόσε χάριν τοῦ ὑγιεινοῦ τούτου κλίματος καὶ ταχέως εὐρίσκουσιν ἐνταῦθα θεραπείαν, μάλιστα δὲ καὶ οἱ ἐκ χρονίων νοσημάτων κατεχόμενοι, ὡς ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἀποδεικνύεται.

Συνοικισθεῖσα ἡ κόμη αὕτη ἐκ διαφόρων κομῶν καὶ χωρίων ἐκ τῶν πέριξ, ἔλαβε τὴν κλήσιν Σκεπαστὸν κατὰ τινὰς μὲν ἐκ τῶν καλυθῶν, ἃς ἐκάλουν Σκεπαστὸν κατὰ τινὰς μὲν ἐκ τῶν καλυθῶν, ἃς ἐκάλουν Σκεπαστάς, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς ἀρχὴ καὶ βάσις αὐτῆς, κατ' ἄλλους δέ, διότι σκεπάζεται ὀλόκληρος ὑπὸ τῆς χιόνος, ἥτις ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἐνταῦθα εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἄφθονος πίπτει, ὥστε οἱ κάτοικοι ἀναγκάζονται ἐκ τῶν παραθύρων κατερχόμενοι νὰ ἀνοίγωσι διὰ πτυαρίων δίοδον· πολλάκις δὲ τῆς χιόνος καλυπτούσης ὀλόκληρον τὴν κόμην ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πᾶσα συγκοινωνία μεταξὺ τῶν κατοίκων διακόπτεται.

Ἀρχαῖα φρούρια ἐνταῦθα ὑπάρχουσι τὸ Παληόκαστρο εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν καὶ ἕτερον ἀπέναντι τοῦ ὄρους Μαχγιᾶ.

Κ ο υ ρ ο ῦ δ ε ρ ε.— Ἡ ἄλλοτε ἀκμαία αὕτη κόμη ὡς ἐκ τῶν αὐτόθι σωζομένων ἀρχαιοτήτων καταφαινεται πρὸ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος, ἀπετελεῖτο ἐκ δέκα καὶ τεσσάρων Ἑλληνικῶν οικογενειῶν καὶ τριῶν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μετοικησάντων αὐτόσε Βουλγαρικῶν. Μὴ ὑπαρχούσης δὲ Ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ, μικρὸν ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἐποχῆς Ἑρομόναχος τις Παπᾶ Ἀνανίας Πελοποννήσιος ἐκ Καλαβρύτων ἐξαγοράσας τὴν φιλίαν τοῦ τότε ἐν Βουνάρ Χισαρίῳ Καντῇ ἐπὶ θυσίᾳ οὐ μικρᾷ, ἐπέτυχεν, ὅπως ἐπὶ τῶν σωζομένων ἐντὸς τῆς κόμης ἑρείπιων ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀνεγερθῇ τοιαύτη.

Κατ' ἐπιτόπιον παράδοσιν ἐπιβεβαιωμένην καὶ ἐκ πολλῶν μαρτυριῶν (λάκκων, διαφόρων χαλκίνων ἀντικειμένων, σκωριῶν κτλ.) τὸ πάλαι ὑπῆρχον ἐνταῦθα μεταλλεῖα χαλκοῦ, οἱ δὲ κάτοικοι ἠσχολοῦντο κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν χαλκοῦ καὶ χαλκίνων ἀγγείων.

Οὐ μακρὰν τῆς κόμης, ἐν τῇ θέσει Ἅγιος Γεώργιος ὑπάρχουσι ἀρχαῖα νεκροταφεῖα, ὧν οἱ τάφοι καλύπτονται ὑπὸ παμμεγέθων ἀκατεργάστων λίθων, ἐν τισὶ δὲ τούτων γενομένης ἀνασκαφῆς, εὐρέθησαν πῆλινα ἀγγεῖα,

κέρραμοι καὶ ἀνθρακες, ἐξ ὧν καταδείκνυται ὅτι εἰσὶν ἀρχαιότατα. Ἔλλα δὲ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ θέσει Τσαῖρ κιογιοῦ, ἅτινα φέρουσι τὴν κλῆσιν Ἑλληνικὰ λιμῶρια. Οὐ μακρὰν τούτων ὑπάρχει φρουρίον ἕτερον δὲ τοιοῦτον ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τῆς κόμης λόφου.

Εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα λατομεῖα μαρμάρου, ἐντὸς τῶν ὁποίων σώζονται λευκὰ μάρμαρα ἐντέχνως κατεργασμένα. Ἀρχαῖα δὲ νομίσματα διάφορα, Ρωμαϊκὰ, Ἀλεξανδρινὰ καὶ Βυζαντινὰ εἰς πολλὰ μέρη ἐνταῦθα εὐρέθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΒΙΖΥΤΗ

Ἡ πόλις Βιζύη κειμένη εἰς τὰς ὑπορείας τοῦ Μικροῦ Αἴμιου, ἐπίσημος ἐστὶ διὰ τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ εὐάερον καὶ ὑγιεινὸν αὐτῆς κλίμα. Τὰ ἄφθονα δὲ καὶ διαυγῆ ὕδατα, τὰ πανταχόθεν διασχίζοντα αὐτὴν ἀφ' ἐνός, τὰ Βορείως ὑπὸ συμπύκνων δασῶν καλυπτόμενα ὑψηλὰ ὄρη ἀφ' ἑτέρου, αἱ πρὸς Νότον καὶ Ἀνατολὰς ἐκτεινόμεναι πεδιάδες καὶ αἱ πέριξ τῆς πόλεως ἐντὸς ἀκτίνος ὠριαίας περιῶπου ἐκτάσεως δίκην στεφανίσκων ἐπὶ τῆς πεδιάδος ὑψοῦμενοι τριάκοντα καὶ δύο γήλοφοι, πρὸς ἐπίμετρον μαγευτικὴν ἀναδεικνύουσιν αὐτὴν.

Διαιρεῖται εἰς τέσσαρας συνοικίας: α') τοῦ Καλαί, κειμένην ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ἐπὶ ὑψηλοτάτης θέσεως καὶ οἰκουμένην ὑπὸ Τούρκων β') Πλάτσας, Νοτίως τοῦ Καλαί καὶ οἰκουμένην ὑφ' Ἑλλήνων ἐνταῦθα κεῖται ἡ ἀγορά, τὸ διοικητήριον, ἡ Μητρόπολις καὶ τὰ Σχολεῖα. γ') Κάστρου, Βορειοανατολικῶς τοῦ Καλαί καὶ οἰκουμένην ὡσαύτως ὑφ' Ἑλλήνων καὶ δ') Κασοσι Μαχαλᾶ Βορειοδυτικῶς τοῦ Καλαί καὶ οἰκουμένην ἀναμῖξ ὑφ' Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Αἱ τελευταῖαι τρεῖς συνοικίαι κείμεναι περὶ τὴν συνοικίαν τοῦ Καλαί, ἀπέχουσιν ἀλλήλων δεκάλεπτον.

Ἡ Βιζύη τὸ τῶν Ἀστών Βασιλεῖον κατὰ Στέφανον Βυζάντιον ἐν πολλοῖς συγγραφεῦσι μνημονεύεται. Ὡς δὲ καὶ ἐκ τῆς πληθῆος τῶν ἐν αὐτῇ ἀρχαιοτήτων καταφαίνεται, περὶ ὧν κατωτέρω εἴρηται, ἡ πόλις αὕτη σπουδαῖον πρόσωπον κατεῖχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς δὲ ἐποχῆς ἀρκουσαν σπουδαιότητα ἐκέκτητο, διὰ τε τὴν ὀχυρότητα τῆς θέσεως (') καὶ τὸ ἐρυμνὸν τοῦ ἐκτεταμένου φρουρίου της, οὗ ὀλόκληρος σειρὰ τείχιον, διάφοροι πύργοι, πύλαι καὶ πολλὰ ἐρείπια σώζονται.

1. Νικήτας ὁ Χανιώτης εἰς τὰ Μετὰ τὴν Ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἀναφέρων περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπιδρομῆς τῶν Σκυθῶν λέγει... «ἀλλ' ἐκ πλείστων καὶ μεγίστων πόλεων ἀσχύλευτοί τε καὶ ἀκαθαίρετοι Βιζύη τε καὶ Σηλυβρία παρὰ Σκυθῶν ὑπελήφθησαν, μόναι γὰρ αὐταὶ οὐχ' ὅπως ἰσχυροῖς διειλημμένοι τείχεσιν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν τόπων θέσει μάλιστα κρατυνόμεναι τὸν παντελῆ διέδρασαν ὄλεθρον, μηδ' ἄλλως ὑπὸ Λατίνων οὔσαι ἀνεπισκόπητοι».

Ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου τούτου ἐγένετο (1372) μετὰ πολιορκίαν μινός. Νοτιώτερον τῆς Βιζύης πλησίον τοῦ χωρίου Ἰνδοχιγί(1), φαίνονται τὰ ερείπια τοῦ μακροῦ τείχους Ἀναστασίου τοῦ Δικόου Α', ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς μαύρης ἕως τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ. (Γεωγρ. Ἄδρ. Βαλβ.).

Τοσοῦτων δὲ ἀρχαιοτήτων βρῖθκει ἡ πόλις Βιζύη, Ναῶν, τάφων, ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων, νομισμάτων, καὶ λοιπῶν περιέργων, ὥστε εὐλόγως καὶ ἐπαξίως δύναται νὰ κληθῆ ταμεῖον ἀρχαιότητος καὶ νὰ καταστῆ ἀντικείμενον ἀρχαιολογικῆς μελέτης.

Ἐν τῇ θέσει Ἐσομλεκτοῦ τεπέ παλάτιον κειμένη Ἀνατολικῶς τοῦ Καλαὶ εἰς λεπτῶν τινων ἀπόστασιν, πρὸ δέκα ὀκτὼ ἐτῶν, ὅτε παραχωρηθεῖσιν τῆς παρὰ τῷ Σεραῖω Μανούκας Κιοκασίους πρὸς ἐγκατάστασιν, οὔτοι λαβόντες ἀνάγκην ὕλης πρὸς οἰκοδομὴν οἰκιῶν, κυβερνητικῆ ἀδεία ἐλθόντες ἔσκαψαν ἐνταῦθα πρὸς λῆψιν τῆς ἀναγκαιούσης αὐτοῖς ὕλης. Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀνεκαλύφθησαν διάφορα ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα περιστῶντα ἄνδρας, γυναῖκας, διάφορα ζῶα, λέοντας, κύνες κτλ. καὶ διάφορα πτηνά· προσέτι πλάκες μαρμαρίνου καὶ λίθιναι, ἀρχαῖα νομίσματα, στύλοι μαρμαρίνου μεγάλοι, ὧν δύο ὑπάρχουσιν εἰσέτι αὐτόθι καὶ πλείστα ἄλλα ἀρχαιότητες. Ἐκτὸς δὲ τούτων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἀρχαιότητες ἐξήχθησαν ἐντεῦθεν, ὧν οὐκ ὀλίγαι καὶ ὑπὸ Ἄγγλων ἐκομίσθησαν ἐν ἔτει 1851.

Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ κλιτύϊ τοῦ τεπέ τούτου ὑπάρχει δὴ, ἥτις συνέχεια οὔσα ὑπογείου ἰδραγωγείου, διήκει καθὰ διηγοῦνται μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἀρχὴ δὲ τούτου εὐρίσκεται Δυτικῶς τῆς Βιζύης εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, ἐν θέσει, ἐν ἣ ἀναβλύζει ἀφθονον ὕδωρ ἔνθα καὶ ἀρχαιότητες σώζονται οὐ μακρὰν δὲ τῆς θέσεως ταύτης ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι πηγαί.

Ἀρχαῖαι Ἐπιγραφαί. Καθ' ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς Βιζύης ὑπάρχουσι διεσπαρμέναι ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, αἵτινες ὅμως δυστυχῶς φθαρεῖσαι ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου καὶ τῶν λοιπῶν μεταβολῶν, οὐ μόνον δυσανάγνωστοι ἀπέβησαν, ἀλλὰ καὶ δυσκόλως δύναται τις σήμερον νὰ εὔρη καμίαν ἐντελεῖ. Τούτων τινάς, ἃς ἠδυνήθην νὰ ἀντιγράψω παραθέτω ἐνταῦθα.

Ἐπιγραφή Δ'.

ΒΑΣΙΛΕΥΣΚΟΤΤΣΒΑΣΙΛΕΑΣΣΑΛΛΑΛΑ
ΚΑΙΒΑΣΙΛΙΣΣΑΝΠΟΛΕΜΟΚΡΑΤΕΙΑΝ
ΤΟΥΣΕΑΥΤΟΥΤΟΝΕΙΣ
ΘΕΟΙΣΠΑΤΡΩΙΟΙΣ

Ἐπάρχει ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς σχήματος τραπεζίου μήκους 1,00, ὕψους 0,63 καὶ πλάτους 0,22, κειμένης ἐν τῷ περιθόλῳ τῆς Μητροπόλεως.

1. Πιθανῶς τὸ τουρκικὸν χωρίον Ἰντζεγίζ, ὅπερ κεῖται εἰς δωδεκάωρον μὲν ἀπόστασιν ἀπὸ Βιζύης, τρίωρον δὲ ἀπὸ Σηλυβρίας.

Ἐπιγραφή Ε΄.

ΙΝΕΡΙΤ...
 .. ΤΡΟΠΑΙΟ
 ΥΞΟΤΣΙΤΗ
 ΗΝ...ΧΑΡΙΣ

Ἐπάρχει ἐπὶ τεμαχίου μαρμαρίνης πλακῶς μήκους 0,77 καὶ πάχους 0,28
 κειμένης ὡσαύτως ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Μητροπόλεως.

Ἐπιγραφή ΣΤ΄.

ΒΕΒΤΑΛΙΣ ΣΤΛΑΚ
 ΚΙΟΥΤΕΝΤΟΙΣΙΔΙΟΙΣΖΩΝΕΑΥ
 ΤΩΚΛΙΤΗΣΤΗΝΒΙΩΕΑΥΤΟΥ
 ΙΟΥΣΤΗΙΟΥΣΤΟΥΤΗΝΚΑ
 ΜΑΡΑΝΚΑΤΕΣΚΕΤΑΣΕ

Ἐπάρχει ἐπὶ πλακῶς μήκους 1,01 καὶ πλάτους 0,63 κειμένης ἐντὸς τῆς
 Βιζύης.

Ἐπιγραφή Ζ΄.

. ΑΡΟΣΚΑΤΕΘΕΜΗΝ
 . ΤΟΥΤΑΥΡ-ΚΑΕ . Ι ..
 . . . . ΦΙΛΟΣΤΟΡΓ ..

Ἐπάρχει ἐπὶ τεμαχίου λίθου μήκους 0,26 καὶ πλάτους 0,59 ἐντετειχισμέ-
 νου ἐπὶ τοίχου οικίας.

Ἐπιγραφή Η΄.

ΜΝΗΜ
 ΑΡΕΒΕΚΑΣ
 ΤΗΣΠΡΕΣ
 ΒΥΤΕΡΑΣΤ
 ΗΣΚΕΚΤΜΗΜ
 ΕΝΗΣ

Ἐπάρχει ἐπὶ λίθου μήκους 0,51 καὶ ὕψους 0,24 ἐντετειχισμένου ἐπὶ τι-
 νος τοίχου.

Ἀρχαῖα νομίσματα. Πάμπολλα ἀρχαῖα νομίσματα, ἐξ ὧν πολλά Βιζυηνὰ διαφόρων Βασιλέων εὐρέθησαν ἐν Βιζύῃ, δυστυχῶς ὁμῶς ἕνεκα τῆς ἐπισυμβάσης δεινῆς καταστροφῆς κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐν Βιζύῃ; ὀλόκληραι σὺλλογαὶ τοιούτων εὐρισκόμεναι ἐν χερσὶ φίλων τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπολώσθησαν, ὀλίγιστα δὲ μόνον διεσώθησαν. Ἐκ τούτων παραλείποντες τὰ λοιπὰ, περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἀναγραφὴν τριῶν Βιζυηνῶν.

Νόμισμα χαλκοῦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχον εἰκόνα Ἰσαμένου μετὰ τοῦ ὀνόματος «Φίλιππος Βασιλεύς», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς λέξεις «Βιζυηνῶν νόμισμα».

Ἔτερον, ἀφ' ἑνὸς μὲν φέρον εἰκόνα Ἰσαμένου καὶ κρατοῦντος σκῆπτρον εἰς τὴν χεῖρα μετὰ τοῦ ὀνόματος «Φίλιππος Βασιλεύς», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν λέξιν «Βιζυηνῶν».

Ἀρχαῖα Ἀγάλματα. Μαρμάρινον ἀγαλμα, οὗ ἡ κεφαλὴ ἐλλεῖπει καὶ τὸ ὄπισθεν ἐστὶν ὀλίγον ἠκρωτηριασμένον μήκους 0,74 πλάτους 0,32 καὶ πάχους 0,37 σχήματος δὲ λέοντος χρησιμεύει ὡς στήριγμα οἰκίας.

Τὰ ἐξῆς τρία ἀγαλμάτια καὶ τὸ ἀνάγλυφον εὐρεθέντα ἐν Βιζύῃ, ἐδαρῆθησαν τῷ Θρακικῷ Φιλεκαϊδευτικῷ Σιλλόγῳ Παιδεστοῦ, ἐκ τῆς ἐκδόσεως 1874 τοῦ ὁποίου ἐρασιζόμενοι ἀναφέρομεν ταῦτα.

Ἀγαλμάτιον ὀρειχάλκινον παριστάνον ἄνδρα πωγωνοφόρον μετὰ στεφάνου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, γυμνὴν ἔχοντα τὴν χλαμύδα ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, ὃν κρατεῖ ὑψωμένον πρὸς τὰ ἄνω καὶ διὰ τοῦ δακτύλου δεικνύει τι, ἐν δὲ τῇ ἑτέρῳ χερὶ φαίνεται κρατῶν ῥόπαλον ἢ σκῆπτρον.

Ἀγαλμάτιον ὀρειχάλκινον παριστάνον δύο παλαιστὰς πωγωνοφόρους γυμνοὺς, ὧν ὁ εἰς κρατεῖ τὸν ἕτερον ἐκ τῶν ὀπισθίων περισφιγγὼν αὐτὸν περὶ τὴν ὀσφύν, οὗτος δὲ φαίνεται προσπαθῶν νὰ ἀποσπάσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ· τοῦ ἀναγλύφου τούτου, κατὰ τὰ ἄλλα σῶου, ἐλλεῖπει τοῦ μὲν ἑνὸς παλαιστοῦ ἡ ἡμίσεια κνήμη τοῦ ποδός, τοῦ δὲ ἑτέρου οἱ δύο πόδες.

Κορμὸς γυναικὸς μετὰ χλαμύδος λαμπρῶς ἐπεξεργασμένος. Ἐλλείπουσιν ἡ κεφαλὴ, αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες.

Ἀρχαῖα Ἐκκλησιαῖα. Ἡ τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὴν συνοικίαν Καλαὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς μεταβεβλημένη ἤδη εἰς τέμενος· αἱ ἐκ παραδόσεως ἀναφερόμεναι, ὧν καὶ μαρτύρια σώζονται αἱ ἐξῆς· α', ἡ τῆς Παναγίας ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνοικίας Πλάτσας· β', ἡ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Βορείως τῆς Πλάτσας· γ', ἐν Τσομλεχτοῦ τεπέ· δ', ἐντὸς ἀγροῦ κειμένου μεταξὺ τῶν συνοικιῶν Πλάτσας καὶ Κάστρου κλπ.

Περὶ τὴν Βιζύην ἐντὸς ἀκτίνος ἡμῶρου περίπου ἐκτάσεως ἀνεκαλύφθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχαιοτήτων, μαρμάρινοι λίθοι, πλάκες, πίθοι, ἀρχαῖα νομίσματα, ἐρεῖπια τοίχων, κέραμοι κτλ., ὅφ' ὧν ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἐπιτόπιος παράδοσις, καθ' ἣν τὸ πάλαι τὰ ὄρια τῆς Βιζύης εἶχον εὐρεῖαν ἕκτασιν.

Ταῦτα ἐν συνόψει περὶ Βιζύης.

Ἐπιγραφή Ε΄.

ΙΝΕΡΙΤ...
 .. ΤΡΟΠΑΙΟ
 ΤΕΟΤΣΙΤΗ
 ΗΝ...ΧΑΡΙΣ

Ἐπάρχει ἐπὶ τεμαχίου μαρμαρίνης πλακὸς μήκους 0,77 καὶ πάχους 0,28
 κειμένης ὠσαύτως ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Μητροπόλεως.

Ἐπιγραφή ΣΤ΄.

ΒΕΒΤΑΛΙΣ ΣΤΛΑΚ
 ΚΙΟΤΕΝΤΟΙΣΙΔΙΟΙΣΖΩΝΕΑΤ
 ΤΩΚΑΙΤΗΣΤΝΒΙΩΕΑΤΤΟΤ
 ΙΟΤΣΤΗΙΟΤΣΤΟΤΤΗΚΑ
 ΜΑΡΑΝΚΑΤΕΣΚΕΤΑΣΕ

Ἐπάρχει ἐπὶ πλακὸς μήκους 1,01 καὶ πλάτους 0,63 κειμένης ἐντὸς τῆς
 Βιζύης.

Ἐπιγραφή Ζ΄.

. ΑΡΟΣΚΑΤΕΘΕΜΗΝ
 . ΤΟΤ·ΑΤΡ·ΚΑΕ . Ι ..
 . . . . ΦΙΛΟΣΤΟΡΙ' ..

Ἐπάρχει ἐπὶ τεμαχίου λίθου μήκους 0,26 καὶ πλάτους 0,59 ἐντετειχισμέ-
 νου ἐπὶ τοίχου οἰκίας.

Ἐπιγραφή Η΄.

ΜΝΗΜ
 ΑΡΕΒΕΚΑΣ
 ΤΗΣΠΡΕΣ
 ΒΥΤΕΡΑΣΤ
 ΗΣΚΕΚΤΜΗΜ
 ΕΝΗΣ

Ἐπάρχει ἐπὶ λίθου μήκους 0,51 καὶ ὕψους 0,24 ἐντετειχισμένου ἐπὶ τι-
 νος τοίχου.

Ἀρχαῖα νομίσματα. Πάμπολλα ἀρχαῖα νομίσματα, ἔξ ὧν πολλά Βιζυηνὰ διαφόρων Βασιλέων εὐρέθησαν ἐν Βιζύῃ, δυστυχῶς ὅμως ἔνεκα τῆς ἐπισημβάσης δεινῆς καταστροφῆς κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐν Βιζύῃ; ὀλόκληραι συλλογαὶ τοιούτων εὐρισκόμεναι ἐν χερσὶ φίλων τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπωλέσθησαν, ὀλίγιστα δὲ μόνον διεσώθησαν. Ἐκ τούτων παραλείποντες τὰ λοιπὰ, περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἀναγραφὴν τριῶν Βιζυηνῶν.

Νόμισμα χαλκοῦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχον εἰκόνα Ἰσταμένου μετὰ τοῦ ὀνόματος «Φίλιππος Βασιλεύς», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς λέξεις «Βιζυηνῶν νόμισμα».

Ἔτερον, ἀφ' ἑνὸς μὲν φέρον εἰκόνα Ἰσταμένου καὶ κρατοῦντος στήπτρον εἰς τὴν χεῖρα μετὰ τοῦ ὀνόματος «Φίλιππος Βασιλεύς», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν λέξιν «Βιζυηνῶν».

Ἀρχαῖα Ἀγάλματα. Μαρμαρίνον ἀγαλμα, οὗ ἡ κεφαλὴ ἐλλείπει καὶ τὸ ὀπισθεν ἔστιν ὀλίγον ἠκρωτηριασμένον μήκους 0,74 πλάτους 0,32 καὶ πάχους 0,37 σχήματος δὲ λέοντος χρησιμεύει ὡς στήριγμα οἰκίας.

Τὰ ἐξῆς τρία ἀγαλμάτια καὶ τὸ ἀνάγλυφον εὐρεθέντα ἐν Βιζύῃ, ἐδωρήθησαν τῷ Θρακικῷ Φιλεκαιδευτικῷ Συλλόγῳ Παιδεστοῦ, ἐκ τῆς ἐκθέσεως 1874 τοῦ ὁποίου ἐραυιζόμενοι ἀναφέρομεν ταῦτα.

Ἀγαλμάτιον ὀρειχάλκινον παριστάνον ἄνδρα παγωνοφόρον μετὰ στεφάνου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, γυμνὴν ἔχοντα τὴν χλαμύδα ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, ὃν κρατεῖ ὑψωμένον πρὸς τὰ ἄνω καὶ διὰ τοῦ δακτύλου δεικνύει τι, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ χεὶρὶ φαίνεται κρατῶν ρόπαλον ἢ στήπτρον.

Ἀγαλμάτιον ὀρειχάλκινον παριστάνον δύο παλαιστὰς παγωνοφόρους γυμνοὺς, ὧν ὁ εἷς κρατεῖ τὸν ἕτερον ἐκ τῶν ὀπισθίων περισφιγγων αὐτὸν περὶ τὴν ὀσφύν, οὗτος δὲ φαίνεται προσπαθῶν νὰ ἀποσπάσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ ἀναγλύφου τούτου, κατὰ τὰ ἄλλα σώου, ἐλλείπει τοῦ μὲν ἑνὸς παλαιστοῦ ἡ ἡμίσεια κνήμη τοῦ ποδός, τοῦ δὲ ἑτέρου οἱ δύο πόδες.

Κορμὸς γυναικὸς μετὰ χλαμύδος λαμπρῶς ἐπεξεργασμένος. Ἐλλείπουσιν ἡ κεφαλὴ, αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες.

Ἀρχαῖα Ἐκκλησίαι. Ἡ τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὴν συνοικίαν Καλαὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς μεταβεβλημένη ἤδη εἰς τέμενος· αἱ ἐκ παραδόσεως ἀναφερόμεναι, ὧν καὶ μαρτύρια σώζονται αἱ ἐξῆς· α', ἡ τῆς Παναγίας ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνοικίας Πλάτσας· β', ἡ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Βορείως τῆς Πλάτσας· γ', ἐν Τσομλεκτοῇ τεπέ· δ', ἐντὸς ἀγορῆς κεμένου μεταξὺ τῶν συνοικιῶν Πλάτσας καὶ Κάστρου κλπ.

Περὶ τὴν Βιζύην ἐντὸς ἀκτίνος ἡμῶρου περίπου ἐκτάσεως ἀνεκαλύφθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχαιοτήτων, μαρμαρίνοι λίθοι, πλάκες, πίθοι, ἀρχαῖα νομίσματα, ἐρείπια τοίχων, κέραμοι κτλ., ὑφ' ὧν ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἐπιτόπιος παράδοσις, καθ' ἣν τὸ πάλαι τὰ ὄρια τῆς Βιζύης εἶχον εὐρείαν ἕκτασιν.

Ταῦτα ἐν συνόψει περὶ Βιζύης.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΙΖΥΤΗΣ

Μαγκριώτισα. Ἀζβουγά. Κρυόνερον Ἅγιος
Γεώργιος. Τοπιοῦ κιογιού.

Μαγκριώτισα.— Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχει Ἐκκλησία Βυζαντινῆς κατασκευῆς «Ἅγιος Ἀθανάσιος», ἐν ἣ ἕως σήμερον τελεῖται ἡ ἱερὰ λειτουργία.

Ἐπὶ μαρμαρίνου κυλίνδρου κειμένου ἐντὸς τοῦ χωρίου μήκους 0,48 καὶ διαμέτρου 0,46 ἀμυδρῶς πῶς διακρίνονται τὰ ἑξῆς γράμματα.

Ἐπιγραφή Θ'.

ΡΕ.ΝΩΡ .....
ΖΩΝΤΟ.Τ.Ι. ....
. Τ. .ΣΚ. .ΚΣ ..
.....Ι.....

Παρὰ τῷ χωρίῳ ἐντὸς τῶν νεκροταφείων ἐν τῷ δάσει κειμένου, ὑπάρχει ἐπὶ μαρμαρίνου λίθου μήκους 0,74 πλάτους 0,71 καὶ πάχους 0,71 καὶ πύχους 0,50 ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή.

Ἐπιγραφή Ι'.

ΘΕΩΙΑΓΙΩΙ
ΥΨΙΣΤΩΙ
ΥΠΕΡΤΗΣΡΟΙΜΗ
ΤΑΛΚΟΤΚΑΙΠΤΘΟ
ΔΩΡΙΔΟΣΕΚΤΟΤΚΑ
ΤΑΤΟΝΚΟΙΛΑΛΗΤΙΚΟΝ
ΠΟΛΕΜΟΝΚΙΝΑΤΝΟΤ
ΣΩΤΗΡΙΑΣΕΥΞΑΜΕΝΟΣ
ΚΑΙΕΠΙΤΤΧΩΝΓΑΙΟΣ
ΙΟΥΔΙΟΣΚΡΟΚΟΣΧΑΡΙ
ΣΤΗΡΙΟΝ

Ἀζβουγά.— Ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ χωρίου τούτου ὑπάρχει μαρμαρίνον ἀνάγλυφον μήκους 0,67 πλάτους 0,46 καὶ πάχους 0,16 παριστάνον ἑπτά ἔχοντα ἐνώπιον αὐτοῦ γυναῖκα ἐνδεδυμένην χλαμύδα καὶ κρατοῦσαν ράβδον. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εὐρέθη πρὸ τινων ἐτῶν ἐν παρακειμένῳ τῷ χωρίῳ ἀγρῷ.

Κ ρ ο υ ό ν ε ρ ο ν.— Κατ' ἐπιτόπιον παράδοσιν τὸ πάλαι ἢ θέσις τοῦ χωρίου τούτου ἦν νοτιώτερον τῆς νῦν τέταρτον περιόπου τῆς ὥρας ἐπὶ τῆς ἀπὸ Βιζύης εἰς Βουνὰρ Χισὰρ ἀγούσης ἔνθα διάφορα ἐρείπια οἰκοδομῶν φαίνονται· ἐγκατελείφθη δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων μετὰ τὴν ἄλωσιν συνεπεῖα τῶν διαρπαγῶν, εἰς ἃς προέβαινον οἱ ἐκ τούτου διερχόμενοι· ἐκ τῶν κατοίκων δὲ ἄλλοι μὲν διεσπάρησαν τῆδε κακεῖσε, ἄλλοι δὲ συνακίσθησαν ὀλίγον βορειότερον καὶ ἀπετέλεσαν τὸ σημερινὸν χωρίον.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῶν δύο ὁρέων, μεταξὺ τῶν ὁποίων κεῖται τὸ χωρίον διασχιζόμενον ὑπὸ ποταμοῦ, ὑπάρχουσι πολλὰ σπήλαια λελατομημένα.

Σ α ρ α κ ή ν α.— Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχει Ἐκκλησία Βυζαντινῆς ἐποχῆς «Ἀγ. Παρασκευῆ» οὐ μακρὰν δὲ τούτου ἀρχαῖον Μοναστήριον, ἐν ᾧ κατ' ἔτος τελεῖται πανήγυρις ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἣτις κεκόσμηται ἀπὸ ἀρχαίων εἰκόνων.

Ἀρχαῖα νομίσματα πολλὰ εὐρέθησαν ἐν τοῖς πέριξ τοῦ χωρίου ἀγροῖς κυρίως τοῦ Φιλίππου Ἀλεξάνδρου καὶ Σελεύκου.

Ἀ γ ι ο ς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς.— Κατ' ἐπιτόπιον παράδοσιν ἢ σύστασις τοῦ χωρίου τούτου ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος· συνακίσθη δὲ ἐκ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ αὐτοῦ κεμιένων τεσσάρων μικρῶν χωρίων (ἐρείπια τούτων σώζονται), ὧν οἱ κάτοικοι πρὸς ἀπολλαγὴν ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν ληστικῶν συμμοριῶν ἐγκαταλιπόντες τὰς οἰκίας των, χάριν ἀσφαλείας ἠνώθησαν εἰς ἓν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ χωρίον τοῦτο.

Βορείως τούτου εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, κεῖται τὸ περιβόητον σπήλαιον διὰ τὴν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον λαβοῦσαν χώραν ἐν αὐτῷ τραγικωτάτην σκηνήν, περὶ ἧς λεπτομερῆς γίνεται περιγραφή ἐν τῷ παραλειφθέντι τελευταίῳ κεφαλαίῳ, περὶ οὗ ἴδε ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι δηλοποίησιν.

Τ ο π τ σ ἦ Κ ι ο γ ι ο ὺ.— Νοτιωαναπολιτικῶς τοῦ χωρίου τούτου εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων περιόπου τῆς ὥρας ὑπάρχουσι τέσσαρες γήλοφοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΛΟΥΛΕ ΒΟΥΡΓΑΖ

Ἡ κομόπολις αὕτη Βεργούλη (Πτολεμ. Κλαυδ.) τὸ πάλαι, ὕστερον δὲ Ἀρκαδιούπολις ἐκ τοῦ οἰκιστοῦ αὐτῆς Ἀρκαδίου, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν κατάληψιν αὐτῆς, ἦτις ἐγένετο ἀναίμωτῆ, καθ' ὅτι οἱ κάτοικοι βλέποντες ἑαυτοὺς ἐν κινδύνῳ παντελοῦς περιζώσεως ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Τούρκου Στρατηγοῦ Ὁρνός Βεῆ καταλήψεως τοῦ Μάλγαρα καὶ ὄλων τῶν πέριξ θέσεων καὶ φρουρίων, ἐγκατέλιπον τὸ φρούριον, ἔλαβε τὴν κλήσιν Βουργάζ ὅπερ δηλοῖ πύργον ἐκ τοῦ φρουρίου· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐλέγετο Τσατάλ

Βουργάζ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ Χατζῆ Ἰλβελί Βουργάζ, φρουρίου κειμένου παρὰ τοῦ Ἐβρου πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὃ ἐκυρίευσεν ὁ Χατζῆ Ἰλβελί, καὶ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Εὐξείνιον Βουργάζ (Πύργος) κάτω τῆς Μεσημβρίας (Χάμμερ Ἰστορ. Ὄθωμαν. Αὐτοκρ.), ὕστερον δὲ μετεκλήθη Λουλέ Βουργάζ ἐκ τῶν καλῶν λουλάδων, οὕς παρήγαγεν.

Ἡ κομόπολις αὕτη δεινὴν ὑπέστη καταστροφὴν κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐπὶ Λατινοκρατίας⁽¹⁾ ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Σκυθῶν. Οὗτοι ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς εἰς τὸν παρακείμενον τῷ Ρουσίῳ τόπον κατατροπώσεως τῶν Λατίνων, μεγάλην φθορὰν ἐπήνεγκον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Θράκης μέχρι τῆς παραλίας Ραιδεστοῦ, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ Βουργάζιον τὴν Τζουρουλὸν καὶ εἰς τὰ πέριξ τούτων «... ἢ τε λαχοῦσα πολιστὴν τὸν Ἀρκαδίον καὶ Μεσήνη ἐπὶ τῆδε καὶ πρὸς αὐτῇ Τζουρουλὸς τὰ τῶν δεινῶν πεπόνθασιν ἔσχατα, καὶ ἄγροί καὶ κῶμαι καὶ τ' ἄλλα ὁπόσα ταῖς πόλεσι ταύταις ὑπέκλυτον πρότερον» (Νικητ. Χων. τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσι ὑπὸ τῶν Λατ.). Ὁ δὲ Κατακουζηνὸς ἐν βιβλ. Β. ἀναφέρει τὰ ἐξῆς περὶ Ἀρκαδιουπόλεως «... ἐνδιατρίψας δὲ καὶ Βυζαντίοις χρόνον τινα (Ἀνδρόνικος ὁ Νεὸς μετὰ τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Διδυμοτείου εἰς Βυζάντιον ἐπάνοδόν του) οὐχὶ σιγῶν, ἔμελλεν αὐθις εἰς Θράκην ἐξελεθῶν πόλιν παλαιὰν κατεσκαμμένην, ἧς φασὶν Ἀρκαδίον εἶναι οἰκιστὴν τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐξ οὗ καὶ τὴν προσωνυμίαν ἔλαχεν, Ἀρκαδίου προσαγορευομένην πόλιν, αὐθις ἀνοικοδομεῖν, ἔστιν οὗ καὶ ἄχρι νῦν περιορισμένων τῶν τειχῶν, ἀγασθεὶς τοῦ τόπου τὴν εὐφυΐαν... Ἀρκαδιούπολιν δὲ διὰ τὰς τῶν Σκυθῶν ἐφόδους ἀναγκαίαν οὖσαν ἀνοικοδομήσαι ἠβουλήθη πολυτελῶς καὶ οἰκήτορας ἐκ τῶν ἐπιφανῶν ἐγκαθιδρῶσαι εὐδαίμονά τε καὶ ὀλβίαν ἀποδείξαι καὶ τῶν κατὰ τὴν Θράκην ἄλλων ὑπερέχουσαν πολλῶν μετὰ τὴν μεγάλην πόλιν. Συμβάσης δὲ τινος ταραχῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν περιμείνας ὥστε τὰς προφάσεις τῆς ταραχῆς ποιῆσαι ἐμποδῶν, ἐτελεύτησε μετὰ μικρὸν μηδὲν ὦν ἐσκέπτετο εἰς ἔργον ἀγαγών».

Ἐντὸς ἀγροῦ παρὰ τῇ Κομοπόλει εὐρέθη ἀγαλμάτιον, ὅπερ δωρηθὲν τῷ Θρακικῷ Φιλεκπαιδευτικῷ Συλλόγῳ Ραιδεστοῦ περιγράφεται ἐν τῇ Ἐκθέσει 1874 αὐτοῦ ὡς ἐξῆς.

Ἀγαλμάτιον ὀστέινον παριστάνον πολεμιστὴν μετὰ κοντοῦ, ἐπιχιτωνίου καὶ τιάρας καὶ ζώνην περὶ τὴν ὄσφυν ἔχοντα, κρατοῦντα δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀσπίδα, ἔλλειπουσιν ὅμως ἡ δεξιὰ χεὶρ καὶ οἱ πόδες. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο ἀποσυντίθεται εἰς φλοιοὺς καὶ πάλιν προσαρμόζεται. Ἴσως παριστᾷ Αἰγύπτιον τινὰ μέγαν ἐν τῷ τόπῳ.

Ἐκτὸς δὲ τούτου διάφοροι ἀρχαιότητες νομίσματα κτλ. εὐρέθησαν ἐν ταῦθα.

1. Ἡ βασιλεία τῶν Λατίνων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤρξατο τῷ 1204 καὶ διήρκεσε 57 ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1261.

Τοῦ ἀρχαίου φρουρίου ἐνταῦθα ἐρείττια σώζονται. Πρὸς Ἀνατολὰς δὲ εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ὑπάρχουσι τέσσαρες παμμεγέθεις γήλοφοι μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων κείμενοι.

TINA PERI TON EN TH PERIΦΕΡΕΙΑ ΛΟΥΛΕ ΒΟΥΡΓΑΖΙΟΥ

Μεσηνῆ. Καριστιράνι. Ἀχμέτ Βέη. Σατῆ
Κιογιοῦ. Αἰβαλῆ. Ἐργίνα ποταμός.

Μεσηνῆ.— Ἡ Μεσηνῆ κατὰ τινὰς ἀποικία τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μεσσηνίης, ἐξ οὗ καὶ ἡ κλήσις αὐτῆς, φαίνεται ὅτι τὸ πάλαι ἐξέχουσαν θέσιν κατεῖχε τῶν πέριξ αὐτῆς, ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων καταδείκνυται.

Τὸ ἀρκοῦντως ἐκτεταμένον φρούριον αὐτῆς, ὅπερ σώζεται κατερηρημένον, κατελήφθη ἀναίματι ὑπὸ τῶν κατακτητῶν τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς ἐκουσίως καταστάντος ὑποτελοῦς φόρου.

Ἡ κόμη αὕτη ὡς ἀνωτέρω εἴρηται μεγάλην φθορὰν υπέστη ὑπὸ τῶν Σκυθῶν. Παρὰ ταύτη ἔλαβε χώραν μάχη μεταξὺ τοῦ Κατακουζηνοῦ καὶ τῆς ἐτέρας μοίρας τῆς ἐκ χιλίων τετρακοσίων τῶν ἐν ἔτει 1748 ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διαβάντων λογάδων Ὀθωμανῶν, (τῆς ἄλλης ἐκ χιλίων διακοσίων προχωρησάσης εἰς Χαλκιδικὴν καὶ καταστραφείσης αὐτόθι ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου τῆς Χαλκιδικῆς Ματθαίου υἱοῦ τοῦ Κατακουζηνοῦ), καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι ἠττήθησαν. (Χάμμερ).

Ἐν ταύτῃ ἐτάφη ἡ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ γυνή, περιβόητος ἐν ἐλεημοσύναις καὶ πενήτων οἰκτιρομίς, σάφρων ἐγγρατευομένη παντοίων ψυχικῶν παθῶν, θανοῦσα ἐν ὁδῷ, ὅπουταν Μωάμεθ ὁ Β'. τῇ εἰκοστῇ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως πορευόμενος εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μεταξὺ ἄλλων καὶ ταύτην (Δουκ. ΜΕ. σελ. 177).

Τὰ ἐπόμενα, ἐπιγραφὴ καὶ ἀνάγλυφα εὐρεθέντα ἐν τῇ κόμῃ ταύτῃ, ἐδωρήθησαν τῷ ἐν Ραιδεστῷ Θρακικῷ Φιλελευθευτικῷ Συλλόγῳ, ἐκ τῆς ἐκθέσεως 1874 τοῦ ὁποίου ἐρανεζόμενοι ἀναγράφομεν ταῦτα.

Ἐπιγραφὴ ΙΑ'.

ΠΑΠΑΣΔΟΡΖΙΝΘΗΔΟΡΖΙΝΘΗΣ
ΑΙΝΕΣΙΑΔΑΜΟΥΦΡΩΔΕΣΑΔΟΡΖΙΝΘΗ

Ἀνάγλυφα. Ἐπὶ κιονοκράνου κεφαλῇ βοός, παρ' αὐτῇ δὲ φαίνεται κεφαλὴ τις ὁμοιάζουσα τῇ τῆς Μεδούσης.

Γυνὴ καθημένη ἐπὶ ἔδρας παρὰ τῇ ὁποία ἴστανται δύο λέοντες.

Περὶ τράπεζαν, ἐφ' ἣς ὑπάρχουν σκεύη φέρονται ἐδώδιμα κείμενα γυνὴ τις ἐπὶ ἔδρας, καὶ παρ' αὐτὴν κατακέκλινται δύο ἄνδρες, φαίνεται δὲ καὶ

σκεῦος ἐξ οὗ ἐξέρχονται φλόγες. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου ὑπάρχει ἡ ἀνωτέρω ΙΑ' ἐπιγραφή. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ διάφοροι ἄλλαι ἀρχαῖότητες ἀνεκαλύφθησαν ἐταῦθα.

Καριστιράνι (Drusipara).— Περὶ τῆς κώμης ταύτης Ἀθανάσιος ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὰ μετὰ τὴν Ἑλωσιν (σελ. 231) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς.

«Μετὰ τὴν ἐν Κάρλοβιτς εἰρήνην (1699) . . ὁ Σουλτάν Μουσταφᾶς ἔδωκε τὴν διοίκησιν τῶν ὑποθέσεων τῆς βασιλείας τῷ ἐπιτρόπῳ τοῦ Ἀμιτζόγλου Χουσεῖν Πασᾶ, καὶ αὐτὸς διέτριβεν εἰς τὸ παλάτιον τὸ ἐν τῷ Καριστιράνι, κείμενον μεταξὺ Τζορολοῦ καὶ Μπουργάζι (ἔστι δὲ τὸ Καριστιράνι Κωμόπολις, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ παλάτιον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Μεχμέτ τοῦ Δ', διὰ τὰς θήρας, κωμώντων ἐν τοῖς πέριξ λαγῶν καὶ ἄλλων ζώων), ἵνα διασκεδάσῃ τὴν λύπην του διὰ τὰς τισαύτας Ἐπαρχίας ὅπου ἔχασε, καταγιόμενος μὲ τοὺς αὐλικούς του εἰς κληγέσια καὶ ἄλλας παντοίας ἡδυπαθείας καὶ τρυφάς· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἤρχετο καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν».

Ἀχμέτ Βέη.— Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ χωρίου τούτου, ἐντετεύχεται λίθος σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου μήκους 0,33 καὶ πλάτους 0,25, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἀνάγλυφον παριστάνον ἑπτέα ἔχοντα ἐνώπιον αὐτοῦ τρεῖς πεζοὺς ἐστραμμένους πρὸς αὐτὸν καὶ ἓνα ὀπισθεν αὐτοῦ. Τὸ κάτω δεξιὸν μέρος τοῦ λίθου ἐστὶν ἠρωτηριασμένον.

Ἀνατολικῶς δὲ τοῦ χωρίου εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν ὑπάρχουσι τέσσαρες γήλοφοι.

Σατῆ Κιογιόϋ.— Πρὸς Δυσμὸς τούτου εἰς δεκάλεπτον ἀπόστασιν ὑπάρχουσιν ἑξ γήλοφοι.

Ἀϊθαλή.— Τὸ χωρίον τοῦτο καθὰ ἐξ ἐπιτοπίου παραδόσεως ἀναφέρεται, ἐστὶν ἀποικία τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἀϊθαλή, ἐξ οὗ καὶ ἡ κληῖς αὐτοῦ. Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν γερόντων ἐν τούτῳ ἔλαβε χώραν κρατερὰ μάχη ἐπὶ Σουλτάν Μαχμούτ τοῦ Β', μεταξὺ τῶν Ἀυτοκρατορικῶν στρατευμάτων καὶ τῶν Γενιτσάρων, οἵτινες περιζωσθέντες ἐντὸς τοῦ χωρίου ἔλαβον ἀμυντικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ στρατοῦ. Συνεπεία δὲ τῶν κανονοβολισμῶν κατὰ τῶν Γενιτσάρων, μετὰ τῆς καταστροφῆς τούτων οὐ σμικρὰν βλάβην καὶ φθορὰν ὑπέστη καὶ τὸ χωρίον καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ.

Ἐργίνα ποταμός.— Ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαῖοις Ριγνία, Ἐρίγων, Ἀγριάνης καὶ Ἐργίνης οὗτος ποταμός, ἱστορικὸς, διότι ἀπετέλει τὸ ὄριον τῆς κατὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου Βουλγαρίας, κεῖται Νοτίως τοῦ Λουλέ Βουργαζίου εἰς ἀπόστασιν ὀλιγωτέραν τῆς ὥρας· διέρχεται δὲ νοτιώτερον ἀπὸ μὲν τῆς Βιζύης ἐξάωρον περίου, ἀπὸ δὲ τοῦ Βαβᾶ Ἐσκῆ μίαν καὶ ἡμίσειαν περίου ὥραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΒΑΒΑ ΕΣΚΗ

Ἡ κομόπολις αὕτη πάλαι Βουρτουδισὸς (Λεξ. Σκαρλ. Βυζ. Γεωργ. Ἄδρ. Βαλθ. Χαρτ. Ρηγ.) διάφορα μαρτύρια τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς σώζει.

Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα αὐτῆς ἀντικατέστη διὰ τοῦ σήμερον ὡς λέγεται ἐκ τοῦ τάφου πολιοῦχου Δερβίση (Βαβᾶ) χαίροντος ὑπόληψιν παρὰ Τούρκους τε καὶ Χριστιανοὺς κειμένου ἐν τῷ παρὰ τῇ κώμῃ εἰς Τεκέν μεταβληθέντι ἀρχαίῳ Ναῶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν ᾧ καὶ κατώκει.

Τὸ φρούριον τῆς κομποπόλεως ταύτης, οὗ ἐρείπια σώζονται πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου περὶ κτισμάτων ἀναφερόμενον Βουρτουδίτζι. Ἐπὶ τοῦτο σώζεται ὑπόνομος ἵψους ἀναστήματος ἀνθρώπου, ἣτις λέγεται ὅτι διήκει μέχρι τοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐκτὸς τῆς Κομποπόλεως κειμένου παμμεγέθους γηλόφου, ὑφ' ὃν ὑπάρχει λίθινος τάφος.

Βορείως τῆς κομποπόλεως εἰς δίωρον ἀπόστασιν ὑπάρχουσιν ἑννέα γήλοφοι μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων κείμενοι, ἐξ ὧν καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον Ντοκούζ γιουκ ἐπικέκληται. Ἐνταῦθα πληθὺς ἀρχαίων νομισμάτων ἀνεκαλύφθησαν.

Ἐτεροι γήλοφοι ὑπάρχουσι, παρὰ τῷ χωρίῳ Ἰμάμ παζάρ τρεῖς, παρὰ τῷ χωρίῳ Ναδιρλή, οὗ οἱ κάτοικοι εἰσὶν Ἀλβανικῆς καταγωγῆς τέσσαρες, καὶ πέριξ τοῦ Ἀληπλή, ὅπερ ἐστὶν ἀποικία τοῦ Ναυπλίου ὡς ἡ παράδοσις ἐπιβεβαίω ἑπτά.

Νοτιοανατολικῶς τοῦ Βαβᾶ Ἐσκή εἰς δίωρον περίπου ἀπόστασιν ὑπάρχει ὁ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀδριανούπολιν σταθμὸς Βαβᾶ Ἐσκή, δι' οὗ ἐπιβαίνουσιν οἱ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν μεταβαίνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὰ ἐμπορεύματα τὰ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν μετακομίζονται εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰνάπαιλιν. Ἀπέχει δὲ οὗτος τῶν μὲν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ὥρας 7½—8, τῆς δὲ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ὥρας 8½—9½.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

ΜΗΔΕΙΑ (')

Ἡ Μήδεια πάλαι Σαλμυδησὸς κειμένη παρὰ τῷ Αἰγιαλῷ τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀξιόλογός ἐστι διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, περὶ ἧς πολλοὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦσι Ἡρόδ. 3,93 Ἀπολλόδωρ. α. 9 Στραβ. 6ιβλ. 12. κεφ. 2. Δισχυλ. Προμηθ. 725. Πτολεμ. Στεφ. Βυζ. καὶ Ξενοφῶν ὁ πρε-

1. Βλέπε Μήδεια Ἐτ. Θρ. Μελετῶν δημοσίευμα ἀριθ. 92, I. Παν. Εὐδοκίδη.

σβύτερος ὅστις λέγει «μέχρις ἔνταῦθα τὴν στρατεῖαν ἔλθειν τῶν Ἑλλήνων, ἧς αὐτὸς ἠγήσατο, ὅτε τὰ τελευταῖα σὺν Σεύθῃ τῷ Θρακί ἐστράτευσε» πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἐκ τῶν μνημείων τούτων ἐπισημότερα εἰσὶ τὰ ὑπόγεια, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπίσημος ὀνομάζεται ἡ κωμόπολις ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ Ἀδριανοῦ τοῦ Βαλβί. Τούτων ἀρχὴ ἀνεκαλύφθη πρὸ τινων ἐτῶν τυχαίως σκάπτομος τινος τεῖχος τι τοῦ φρουρίου· εἰς πολλὰ δὲ μέρη τοῦ ἐδάφους τύπτων τις εἶτε διὰ λίθου, εἶτε διὰ ράβδου ἢ περιπατῶν δρομαίως, ἀκούει ὑπόκωφον ἀντήχησιν.

Βορειοανατολικῶς τῆς κωμοπόλεως εἰς ἀπόστασιν τετάρτου τῆς ὥρας πρὸ εἰκοσιπέντε περίπτου ἐτῶν ἀνεκαλύφθη ὑπόγειος ἀρχαῖος Ναὸς ἐντὸς μονολίθου, ὅστις πρὸς τοῦτο τεχνηέντως ἐλαξεύθη· διάφοροι ἀρχαιότητες εὐρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ, σώζονται δὲ μέχρι σήμερον ἀγάλματά τινα, ἅτινα κατεσκευασμένα εἰσὶν ὑπὸ λίθων τεχνηέντως ἐξεχόντων ἀπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ Ναοῦ μεθ' ἧν ἐν σῶμα ἀποτελοῦσι. Ὁ ναὸς οὗτος σήμερον ἐστὶ Μοναστήριον «Ἅγιος Νικόλαος». Προσέτι πολλαχοῦ τῆς Μηδείας κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀνεκαλύφθησαν διάφοροι ἀρχαιότητες.

Τὰ ὄχυράματα αὐτῆς, ἅτινα ὁ Ἀλέξανδρος ἀποδίδει εἰς τοὺς Γενοιησίους, σώζονται κατερηριμμένα.

Ἡ κωμόπολις αὕτη ἐπὶ τῆς Βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου (1346) ἀποστατήσασα πολλὰ μὲν ἔδρασε κατὰ τῶν Βυζαντινῶν δεινὰ, πλεῖστα δ' ἐπεπόνθει· τέλος δὲ πολιορκηθεῖσα προὔδωκεν ἑαυτὴν τῷ Κατακουζηνῷ καθ' ὁμολογίαν. (Νικηφ. Γρηγ. βιβλ. 16). Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ἐπαισθητὴν ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς ὑπέστη, Μωάμεθ τοῦ Β' πολλοὺς τῶν κατοίκων αὐτῆς καθὼς καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν μετενεγκόντος πρὸς συνοικισμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Χάμιερ).

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΜΗΔΕΙΑΣ

Νιὰδα. Σαμακόβιον. Τρουλλιὰ.

Νιὰδα.— Αὕτη ἡ πάλαι Θυνιάς (Πτολεμ. Κεφ. 11. βιβλ. 3.) τῶν Ἀπολλωνιατῶν χώρα (Στραβ. βιβλ. 7 κεφ. 6), ἐν ἣ κατώκουν οἱ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν (Βιθυνίαν) ἔπειτα μετοικήσαντες Θυνοί, σήμερον ἐστὶ μικρὸς λιμὴν μέ τινα καταστήματα, δι' οὗ μεταφέρονται εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ἐκ Σαμακόβιου καὶ τῶν πέριξ ξύλα, ἄνθρακες κτλ.

Εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν τοῦ λιμένος τούτου, ὑπάρχουσιν οἱ λιμενίσκοι, Βορείως μὲν ὁ Λιμὴν παρ' ᾧ ὑπάρχει πύργος τις ἀρχαῖος, Νοτίως δὲ ὁ Ἅγιος Παῦλος οὗ μακρὰν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἀρχαῖον φρούριον, οὗ διακρίνεται πύργος τις.

Σαμακόβιον.— Ἡ κωμόπολις αὕτη κειμένη ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Αἰ-

μου, ἀξιολογός ἐστι διὰ τὰ ἐν αὐτῇ μεταλλεῖα τοῦ σιδήρου. Τὰ μεταλλεῖα ταῦτα ἀνακαλυφθέντα πρὸ τινων αἰώνων μέχρι πρὸ ἡμίσεος περίου αἰῶνος διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἀρχόντων τινων τῆς κωμοπόλεως, οἵτινες καὶ ἐκαρπούντο τὰ ἐκ τῆς κατεργασίας τοῦ μετάλλου οὐκ εὐκαταφρόνητα κέρδη, τῶν λοιπῶν κατοίκων ἐργαζομένων δίκην εἰλώτων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰσακουσθέντων τῶν παραπόνων τῶν τελευταίων τούτων, οἵτινες ἀθρόοι μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ καθυπέβαλον τὰ παράπονά των τῷ Σουλτάν Μαχμούτ τῷ Β΄ ἢ μὲν ἐξουσία τῶν ἀρχόντων ἔπαυσε, τὰ δὲ μεταλλεῖα περιήλθον ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως, ἣτις ἐπὶ τούτῳ ἀπέστειλε τότε ἔκτακτον ἀπεσταλμένον εἰς Σαμακόβιον, τὸν Νταχιρ Πασᾶ. Ἀπὸ τινων ἐτῶν ὅμως διεκόπη ἢ ἐν τοῖς μεταλλείοις τούτοις ἐργασία.

Κατὰ τινας ἢ ἀρχὴ τῆς Κωμοπόλεως ταύτης ἐγένετο ἐκ τινων (δέκα ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν) ἐλθόντων ἐκ τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ Σαμακοβίου, ἐξ οὗ καὶ ἡ κλήσις αὐτῆς. Ἐξ ἄλλης δὲ πηγῆς ἐκ παραδόσεως, λέγεται ὅτι πολλοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετώκησαν ἐνταῦθα.

Κατ' ἐπιτόπιον παράδοσιν πρὸς Νότον τῆς Κωμοπόλεως ἐν τῇ θέσει Μουρνιάτ, ὑπῆρχεν ὁμώνυμος κόμη καταστραφεῖσα πρὸ αἰῶνος περίου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κίριτζαλιδων, οἱ δὲ κάτοικοι ταύτης, ἧς πολλὰ μαρτύρια σώζονται, μετώκησαν εἰς Σαμακόβιον.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Κωμοπόλεως εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ὑπάρχει φρούριον.

Τροσυλλιά.— Τὸ χωρίον τοῦτο τὸ πάλαι ἐξέχουσαν θέσιν κατεῖχε μεταξύ τῶν πέριξ ὡς ἐκ παραδόσεως καὶ ἐκ πολλῶν μαρτυριῶν τῶν χαλκοποιείων, τῶν ἐπὶ τὰ μπεζιρχανάδων κτλ. ἐπιβεβαιούται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΙΣ(΄)

Ἡ Ἀγαθούπολις (Αὐλαίου Τεῖχος) κειμένη παραλίως τῆς Μαύρης θαλάσσης διάφορα μαρτύρια τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς σώζει. Ἐκτὸς δὲ τῆς φθορᾶς, ἣν ὑπέστη αὕτη ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ὑπὸ τῶν Σκυθῶν, ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἐπαισθητῶς ἠλαττώθη μετὰ τὴν Ἄλωσιν συνεπείᾳ μετοικήσεως πολλῶν κατοίκων αὐτῆς πρὸς συνοικισμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατὰ τὸ 1829 καθ' ἣν ἐποχὴν μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ὡς καὶ ἐν κερ. Β΄. εἴρηται, πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς μετηνάστευσαν εἰς τὰς Ἡγε-

1. Ἡ Ἀγαθούπολις σήμερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγεται καὶ γράφεται Ἀγαθούπολις καταχρηστικῶς ὅμως, καθότι ἐν ἅπασιν τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν, ἐν οἷς ἀναφέρεται, γράφεται Ἀγαθόπολις.

μονίας Μολδοβλαχίας εἰς τὸ Ἰσμαήλιον καὶ Βεσσαραβίαν.

Τοῦ ἀρχαίου φρουρίου ταύτης πολλὰ μαρτύρια ὑπάρχουσι καθὼς καὶ διάφοροι ἀρχαιότητες.

Β α σ ι λ ι κ ό ς.— Ἡ κομόπολις αὕτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως (1361) ἀσήμενον ἦτο χωρίον, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων τῆς Χασακῆς χωρίων ἦτο ἰδιόκτητον τσιφλίκιον τῆς μητρὸς τοῦ Σεχζαδὲ Σουλτάν Μεχμέτη διοικούμενον ὑπὸ βοεβόδα· βαθμηδὸν ὅμως ἀνεπτύχθη καὶ σήμερον παρίσταται ὡς ἐξέχουσα τῶν πέριξ κατὰ τε τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸ ἐμπόριον(1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΤΥΡΝΟΒΟΝ (μικρόν).

Ἡ κομόπολις αὕτη ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Αἵμου λαβοῦσα τὴν κλήσιν ἐκ τῶν πολλῶν ἀνθέων Τ ρ έ ν ι α, ὧν πληθὺς ὑπῆρχεν ἐν τῇ θέσει, ἦν κατέχει σήμερον, ἀξιόλογος ἐστὶ διὰ τὰ ἀφθονα ὕδατα καὶ τὸ ὑγιεινὸν κλίμα αὐτῆς.

Ἡ ἀφθονος τῆδε κακεῖσε διασπορὰ ἀρχαίων μνημείων καθ' ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς τε κομοπόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ καὶ τὰ σωζόμενα Ἑλληνικὰ ὀνόματα πολλῶν θέσεων καὶ χωρίων, ἀναμφήριστα παρίστανται, ὅτι τὸ πάλαι ἀνθηραὶ Ἑλληνίδες πόλεις καὶ κῶμαι κατεκόσμου τὴν χώραν ταύτην.

Ἐκ τῶν πολλῶν παραθέτομεν τινὰ ἐνταῦθα.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἠρωτηριασμένης μήκους 3 ποδῶν περιπτου καὶ δύο πλάτους κειμένης ἐν τῇ εισόδῳ τῶν δημοθύρων τῆς Ἐκκλησίας τῶν Οὐνιτῶν ὑπάρχει ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή.

Ἐπιγραφή IB΄.

ΒΙ.

Ο..

PONE...

ΓΕΑΥΤ...

ΛΙΕΡΙΦΙΛΗ

.Ι ΤΟΝΔΕΙ

ΣΑΤΥΝΒΟΝ

ΕΙΝΕΣΤΑΕΝΤΕΤΘΕΝ

ΧΑΙΡΕΠΙΑΡΕΡΧΟΜΕΝΟΣ

Ἐν τῇ δεξιᾷ πλευρᾷ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἔξω ὑπάρχει λιθίνη πλάξ μήκους περίπου ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ποδὸς καὶ ἴσου πλάτους, ἐφ' ἧς γέγλυται τύπος κεφαλῆς βοῦς.

1. Βλ. Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν δημοσίευμα ὑπ' ἀριθ. 48 Δανιὴλ Δανηλίδη.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμιου μή-
κους ἕξ περίπου ποδῶν καὶ πλάτους τριῶν κειμένης ἐντὸς τῆς Βουλγ. Ἐκ-
κλησίας ἐγκεχάραται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή.

Ἐπιγραφή ΙΓ'.

ΙΣΕ..ΙΗΝΧΑΡΙΤΟΣ
ΑΦΡΟΔΕΙΣΙΟΣΗΝΕΓΕ
ΓΡΑΨΑΣΤΗΛΛΗΝΣ.
ΤΗΣΑ.ΕΝΟΣΕΞΙΔΙ
ΩΝΚΑΜΤΩΝΚΑ...
ΜΕΣΠΑΤΡΩ.ΝΟ.ΑΞΙΟ
ΕΙΝΕΚΑΤΕ..ΩΝΖΩΗΣ
ΚΑΙΟΑΝΑΤΗΝΧΑΡΙΝΗΝΕ..
ΑΦΟΔΕΙΣΙΣΠΡΑΓΜΑΤΕΥ
ΤΗΣΟΥΑΠΙΟΥΠΙΙΑΝΟΥ
ΚΑ...ΚΕΥΑ.ΛΑΤΤΩΚΑΙ
ΤΩΠΑΤΡΩΝΙΜΟΥΜΗΝ
ΚΑΙΤΗΣΥΤΜΒΙΩΜΟΤΕΡΑ
ΣΤΗΔΙΚΑΙΤΟΙΣΤΕΚΝ
ΟΙΣΜΟΥ.ΚΑΙ.ΕΝ.
..ΣΤΑΜΟΙ.ΦΙΑΙΗ.
ΕΙΤΙΣΔΕΕΤΕΡΟΣΤΟΑ
ΜΗΣΕΙΑΝΥ..ΟΥΚΕ.
ΟΝΕΣΕΕΙΤΙΣΔΕΤΟΑΜ.
ΣΙΑΩΣΙΤΩ.ΙΕΡΩΤΑΤΩΤΑ
ΜΙΩ.ΑΤΤΙΚΑΠΕΝΤΑΚΙ
ΣΧΙΛΙΑ.ΚΑΙΤΗΠΟΝ
Α..ΤΥΣΑΤΤΑ

Πρὸς Νότον τῆς καιροπόλεως εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας ἐπὶ τῆς πα-
ρὰ τῇ ὁδῷ πηγῆς ὑπάρχει ἐντετειχισμένη τετράγωνος μαρμαρίνη πλάξ, ἔχουσα
διάμετρον ποδὸς περίπου· ἐπὶ ταύτης ὑπάρχει ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή.

Ἐπιγραφή ΙΔ'.

Π.Γ.†..ΡΓ
ΒΑΓ...ΛΑ
ΜΑΝ·ΑΓ†·ΡΓ·
ΜΑΓ†..Α
ΙΧ..ΜΑΓ·Σ

Εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν Νοτίως, ἐπὶ πλακῶς τοποθετημένης ἐπὶ πηγῆς κειμένης παρὰ τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ Ντελῆ Γιοβᾶ ντερεσί σώζονται γραμματὰ τινὰ ἀρχαίας ἐπιγραφῆς. Ἐντεῦθεν ἀνερχόμενος τις τὸ ὄρος πρὸς Ἀνατολὰς ἀπαντᾷ ὄλην, δι' ἧς εἰσερχόμενος μετὰ φωτὸς ἔρπων θήματά τινα, εὐρίσκεται ἀπέναντι ἀπεράντου ὑπογείου. Διερχόμενος δὲ τὸν ποταμὸν καὶ μεταβαίνων πρὸς Δυσμᾶς εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, εὐρίσκεται εἰς τοὺς προποδας τοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ὄρους, οὗ αἱ δίκην λαμπάδων ὑψικόρυφοι δρυῖς, καθιστῶσι πρὸς ἐπίμετρον μαγευτικὴν τὴν τερπνὴν καὶ εὐχάριστον ταύτην θέσιν. Ἐνταῦθα ἐν μεγάλῃ ἐκτίσει τὸ ἔδαφος φαίνεται κεκαλυμμένον πυκνῶς ὑπὸ ποικιλοειδῶν σκωριῶν μετάλλων, ἐξ οὗ καθίσταται ὡς ἐπιδεχόμενον πιθανότητα τὸ ἐκ παραδόσεως λεγόμενον ὅτι ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τὸ πάλαι ὑπῆρχον μεταλλεῖα(1).

Ἄνερχόμενος δὲ τὸ ὄρος, ἐν τῇ μέσῃ ὁδῷ ἀπαντᾷ ὄλην τοσοῦτον ἀνοικτήν, ὥστε δυναμένην νὰ χωρέσῃ ἄμαξαν· προχωρῶν δὲ εἰς τὰ ἐντὸς μετὰ φωτὸς, πατεῖ ἐπὶ ἐδάφους παρουσιάζοντος χῶμα ὁμοίῳ ἄνθρακος καὶ διακρίνει ὅτι ἡ ὄλη αὕτη δὲν εἶναι φυσικὴ καὶ ὅτι διήκει τινὰς δεκάδας βημάτων εἰς τὰ ἐντὸς, ἐνθα ὑπάρχει ὕδωρ. Ὑπεράνω τῆς θέσεως ταύτης εἰς ἀπόστασιν δεκάδων τινῶν βημάτων ὑπάρχει τὸ Ἁγίασμα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Τὸ περίξ ὠριαῖον δάσος ἐστὶν ἀφιερωμένον τῷ ἁγιάσματι διὸ μολονότι τὰ ἄφθονα καὶ λαμπρὰ αὐτοῦ δένδρα, πολύτιμον δύνανται νὰ παρῆσχωσιν ὕλην τοῖς ὑλοτόμοις, ἐν τούτοις ἡ πρόληψις τῶν χωρικῶν, ὅτι ὁ τολμήσων καὶ κλάδον μόνον νὰ κόψῃ ἐκ τούτου θὰ κακοπάθῃ, ὅπως εἰς ἀχρησίαν θέτει αὐτὸ καὶ ἀφίνει νὰ σήπηται. Ἐκ τῆς αὐτῆς προλήψεως κατεχόμενοι καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Εὐκαρύου, ἀφίνουνσι νὰ σήπηται ἡ πολύτιμος ὕλη τοῦ παρὰ τῷ χωρίῳ λαμπροῦ δάσους τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Καὶ εἰς ἄλλα χωρία συμβαίνει τὸ ὅμοιον.

Ἀρχαῖοι Ναοὶ ὑπάρχουσι, πρὸς Δυσμᾶς τοῦ Τυρνόβου εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας, πρὸς Νότον εἰς ὠριαίαν περίπου ἀπόστασιν παρὰ τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ Ντελί γιοβᾶ Ντερεσί, Νοτιοανατολικῶς εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας περίπου ὥρας παρὰ τῷ χωρίῳ Κιεράτσεινοβω καὶ ἄλλοι. Ἐν ἅπασιν δὲ τούτοις ἀνεκαλύφθησαν ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, ἐπιγραφαὶ κτλ.

Προσέτι ἐκτὸς τῶν εἰρημένων πλείσται ὄσαι ἄλλαι ἀρχαιότητες φρούρια, νομίσματα, ἐπιγραφαί, ἀγάλματα κτλ. ἐν ἀπάσῃ τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ ὑπάρχουσι, ἰδίᾳ δὲ ἐν τοῖς χωρίοις Δούβνιτσα καὶ Πασπαλᾶ, ἐν οἷς ἐκτὸς ἄλλων ἀναφέρονται, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὑπόγειος Ναὸς καὶ ἕξωθεν τούτου ἀνάγλυφον παριστάνον τρία ὁμοιώματα ἀνθρώπινα, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί.

1. Ὅμοιοι εἶδους ἀντικείμενα καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἐπαρχίας ὑπάρχουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ΚΟΦΤΣΑΖ

Ἡ κόμη αὕτη κειμένη ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Αἵμου, ἀξιόλογος ἐστὶ διὰ τὰ ψυχρὰ ὕδατα καὶ τὸ εὐαέρον κλίμα αὐτῆς.

Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιφερείᾳ διάφορα μνημεῖα ἀρχαῖα, ἐπιγραφαί, νομίματα, φρούρια κτλ. διεσπαρμένα εἰσὶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

ΠΑΗΘΥΣΜΟΣ

Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας (Σαντζάκ) Σαράντα Ἐκκλησιῶν

Ἡ στατιστικὴ αὕτη ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι φίλων, ὧν τὰ ὄνοματα μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν μου ἀναφέρω ἐν ὑποσημειώσει. Καίτοι δὲ ὡς μὴ πηγάζουσα ἐκ Κυβερνητικῆς ἐνεργείας δὲν δύναται νὰ φέρῃ χωρακτῆρα ἐπίσημον, οὐχ ἦττον ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῶν προσώπων, ἀτινα εἰργάσθησαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ τῆς βασάνου, εἰς ἣν ἐν πολλοῖς ὁ ἴδιος ὑπέβαλλον αὐτὴν ἐπωφελοῦμενος τὴν εὐκαιρίαν κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ περιοδεῖαν μου, δύναται νὰ θεωρηθῆ ἄκριθῆς. Ἐν δέ, ὅπερ πιθανόν, περιέχῃ καὶ μικρὰν τινα ἀνακρίθειαν εἰς τινα μέρη, ἣτις συνίσταται εἰς παράστασιν ὀλιγωτέρου ἢ περισσοτέρου πληθυσμοῦ κατὰ πέντε ἢ δέκα τοῖς ἑκατὸν ἐν τισὶ χωρίοις, τοῦτο ἐλαχίστην μεταβολὴν δύναται νὰ ἐπιφέρει ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Προσέτι δὲ τῆς πιθανῆς ταύτης μικρᾶς ἀνακρίθειας ὑπαρχούσης ἐπὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, αὕτη οὐδεμίαν δύναται νὰ ἐπιφέρει καταστροφὴν ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης ἀναλογίας μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων.

Σημειωτέον δ' ὅτι τελευταῖον ἐγένετο ἐπίσημος ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ ἀπάσης τῆς Ἐπαρχίας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ἀπογραφή αὕτη ἐξητήθη παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὴν Μουδρίου τινὸς ἐν τῇ διοικήσει μας, ἀλλ' ἐλήφθη ἀπάντησις ἀρνητικὴ δυστυχῶς δὲ τότε ἀπουσιάζοντος τοῦ Μουτεσσαρίφη Πασᾶ ἡμῶν εἰς Ἀδριανούπολιν, οὗ ἡ ἐγνωσμένη καλοκαγαθία οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν, ὅτι ἤθελε διατάξει, ὅπως δοθῆ ἡ στατιστικὴ αὐτή, ἐμοῦ δὲ ἐπειγομένου πρὸς ἀναχώρησιν ἐκ τῆς πατρίδος, ἔμεινε μέχρις ἐνταῦθα ἡ ἐνέργεια πρὸς παραλαβὴν τῆς ἐπισήμου ταύτης στατιστικῆς.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

	Ἑλλ.	Βουλ.	Τουρ.	Ἑβρ.	Ἀθίγγ.
Σαράντα Ἐκκλησίαι(¹)	6 414	4 148	2 584	540	342
Α.(²)3 Σκοπὸς(³)	3 780		250		
Α. Οὐσκοιὺπ ντερεῖ			125		
ΒΑ. 4½ Σάζαρα			375		
Α. Χατζῆ Φακλῆ		75			
Α. Γιούνταλα			200		
Β. 1. Ἀχμάτσα			250		
ΒΑ. 5. Εὐκάριον	410		20		
Β. Καδῆ κιογιὺ μεγάλο		525			
Β. Καδῆ κιογιὺ μεγάλο		525			
Β. Καδῆ κιογιὺ μικρὸ			60		
Β. 1. Καρακότσι		300			
Α. ½ Ἡρακλείτσα		370			
ΒΑ. 1½ Πέτρα(⁴)	1 850		85		
ΒΔ. 3½ Σκόπελος(⁵)	1 100				

1. Ἡ ἐκ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως Σαράντα Ἐκκλησιῶν στατιστικῆ ἀθνη, ἀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντῖδι τοῦ ἀξιοτίμου συμπολίτου ἡμῶν κ. Γιαννάκη Τσότσογλου συμβούλου τῆς ἐπὶ τῶν Ἑμλακίων Ἐπιτροπῆς. Παρὰ δὲ τοῦ ἀξιοτίμου ἡμῶν δημάρχου κ. Κ. Κοκκίνου ἔλαβον τὸν ἐπόμενον ἀριθμὸν τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, προερχόμενον ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Δημαρχείου ἐνεργηθείσης τελευταίας ἀπογραφῆς τῆς πόλεως. Οἰκίαι Ἑλληνικαὶ 1.266. Βουλγαρικαὶ 887. Τουρκικαὶ 598. Ἑβραϊκαὶ 72 καὶ Ἀθιγγανικαὶ 67 τὸ ὅλον 2.890.

2. Τὰ μὲν στοιχεῖα τοῦ ἀφραθήτου δηλοῦσι τὴν θέσιν Α. Ἀνατολικῶς, Β Βορείως, Δ Δυτικῶς, Ν Νοτίως, ΒΑ Βορειο-ανατολικῶς, ΒΔ Βορειο-δυτικῶς, ΝΑ Νοτιο-ανατολικῶς, ΝΔ Νοτιο-δυτικῶς· οἱ δὲ ἀριθμοὶ τὴν ἀπόστασιν (ὥρας) τῶν χωρίων ἀπὸ τῶν κοινοπόλεων εἰς ἅς πολιτικῶς ὑπάγονται. Ἐὰν δὲ ἐν ταῖς κοινοπόλεσι στοιχεῖα δηλοῦσι τὴν θέσιν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ τὴν ἀπόστασιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πειρίσθη δὲ ὅτι θέλομεν τύχει τῆς συγγνώμης τῶν κυρίων Ἀναγκαστῶν διὰ τὰς παρουσιαζομένας εἰς τινὰ μέρη ἀνακριθείας περὶ τὸν καθορισμὸν τῶν θέσεων τῶν τε κοινοπόλεων καὶ χωρίων, καθ' ὅσον μάλιστα ἢ ἀκριβεία τοῦ τοιοῦτου, ἀπαιτεῖ εἰδικὴν περὶ τὰ τοιαῦτα πείραν, ἣν κέκτηνται οἱ χαρτογράφοι.

3. Ἡ στατιστικῆ τῆς περιφερείας Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντῖδι τοῦ φίλου κ. Γ. Τζελέμπογλου εἰσπράκτορος τῆς περιφερείας ταύτης.

Σημειωτέον δ' ὅτι λαβὼν ἀριθμοὺς οἰκιῶν πανταχόθεν, ἐκτὸς μικρῶν ἐξαίρεσεων, μετέβαλον τούτους εἰς ἀριθμοὺς ψυχῶν πολλαπλασιάσας ἐπὶ πέντε· ἦτοι ὡς βᾶσιν κατ' οἰκίαν ἔλαβον πέντε ἄτομα.

4. Ἡ Πέτρα καὶ ὁ Σκόπελος διακρίνονται διὰ τὴν ἰδιάζουσαν Ἑλληνικὴν διάλεκτον τῶν κατοίκων των, ἥτις πλείστας ἀρχαίας Ἑλληνικὰς λέξεις διασώζει· προσέτι δὲ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαον αὐτῶν.

5. Ἐν Σκοπέλῳ μέχρι πρό τριῶν τετάρτων περιόπου τοῦ αἰῶνος κατώκουν καὶ Τούρκοι, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ συμβιώσι μετὰ τῶν χριστιανῶν ἐγκατέλιπον τούτον· τὸ τέμενος σώζεται μέχρι σήμερον.

	Ἑλλ.	Βουλ.	Τουρ.	Ἔθρ. Ἀθίγγ.
ΝΔ. 3. Γινετζέ		1 200		
Δ. 2½ Κογιούν Γκιαβούρ		455	170	
Ν. 2. Καβακλή		1 400		
ΒΔ. 4. Κιερεμιδίν			300	
ΒΔ. 4½ Καράμζα		300	75	
ΒΔ. 4. Ἐρεκλέρ		355	500	150
ΒΔ. 4. Τσεσμὲ κιογιού			100	
Β. 2. Ντεμριτζή Χάλ		110	80	
Β. Κουρόπλο		950		
Β. Κόγιο		715		
Ν. ½ Καράχτηρ		700	200	
Ν. 2½ Λουφρετζή		75	75	
ΝΑ. 1½ Ἀσή βεγιλή			100	
ΝΑ. Νατζάχι			50	
ΝΑ. Καβάκ ντερέ			150	
	13 554	11 678	5 749	540 492

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΑΒΑ ΕΣΚΗ(¹)

	Ἑλλ.	Βουλ.	Τουρ.
Ν. 6. Βαβά Ἐσκή	1 100		750
Δ. 1¼ Ἀληπλή(²)	920		
ΝΑ. 2. Σινανλή			250
ΝΔ. 3. Ἰμάμ παζάρ	280		
ΝΔ. 2 Νδογάντζα	275		
Ν. 1. Ναδιρλή	460		
ΒΔ. 5. Ντοκουζ γιούκ		325	
Δ. 3. Κούλελι	200		280
Β. 1. Καρά Μασλή	240		110
Δ. 2. Κουφάλτζα	100		
ΒΔ. 1½ Ὁρουτσλή			75
ΒΔ. 4. Καρά Χαλήλ	750		
Β. 3. Γιενί Μαχαλέ		300	
Β. 2. Γιενί κιογιού	600		
Α. 3. Κουμπουράρ	200		

1. Ἡ στατιστικὴ τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου κ. Κ. Πολυχρονιάδου.

2. Τὰ χωρία Ἀληπλή, Γιενὴ Κιογιού καὶ Κουμπουράρ διακρίνονται διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν κατοίκων των.

N. 1¼ Τσουφουλῆ	25	50
Δ. 3. Κουραπᾶς		75
NΔ. 2. Τσεγκερλῆ		100
N. 1½ Μάνδρα (')		450

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΟΥΛΕ ΒΟΥΡΓΑΖΙΟΥ(²)

	Ἑλλ.	Τουρ.	Ἑβρ.	Ἀθιγγ.
Ἐκ μεταφορᾶς	2,500	1 50	200	200
Δ. 1. Τρουβέι	250			
Δ. 1. Ἀϊβαλῆ	650			
N. 1½ Σαρτζαλῆ		15		
N. 1½ Ὀκλαλῆ		75		
N. 1. Μουσελήμ		200		
NA. 1. Μπιδιρ		50		
NA. 1. Κούμπαϊ		250		
NA. 3. Καῦμπιλῆ		100		
NA. 3. Καρὰ Μουσοῦλ		125		
N. 4. Τσενκερλῆ		250		
NA. 4. Σεϊδιλέρ		40		
A. 6. Βαλουκ Χότζα		75		
A. 3½ Τσιφλικ κιογιού	750			
A. 4. Μεσηνή	350			
A. 4. Ἀχτσά κιογιού		50		
A. 3½ Πασᾶ κιογιού		50		
A. 3½ Καριστιράνι Μεγάλο		200		
BA. 3. Καριστιράνι μικρὸ		50		
BA. 4. Ἀχιμέτ Βέη	800			
BA. 3½ Ἴμραλῆ		35		
BA. 2½ Ἑβρὲν σεκίς		50		
BA. 2. Σατῆ κιογιού	650			
B. 2. Κάραγατς		50		
	5 950	3 165	200	200

1. Τὸ χωρίον τοῦτο πρότερον οἰκισμένον ὑπὸ Κιρκασίων μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον συνελήθη ὑπὸ Τούρκων προσφύγων.

2. Ἡ στατιστικὴ τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου Πανοσιολογιατάτου Ἀρχιμανδρίτου κ. Δωροθέου ἐπιτρόπου τῆς Α. Σ. τοῦ Ἀγίου Ἀδριανουπόλεως ἐν Λουλέ Βουργαζίω.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΙΖΥΤΗΣ(1)

	Ἑλλ.	Τουρ.	Ἀθιγγ.
A. 9. Βιζύη	1 500	1 200	
Ἐκ μεταφορᾶς	Ἑλλ.	Τουρ.	Ἀθιγγ.
NA. 1. Μαγκριώτισα	1 500	1 200	
N. 1. Ἀζβουγά	1 000		
NA. 2. Τοπτοῆ κιογιού	750		
N. 1½ Μουσελήμι	350		
A. 1½ Ἅγιος Γεώργιος	75		
Δ. 2. Κρυόνερον	400		
ΒΔ. 2½ Σοφίδες	1 100		
B. 2. Ἅγιος Ἰωάννης	1 250		
ΒΑ. 3. Πινακᾶ	750		
NA. 2½ Γισβαλῆ	1 000		
B. 3. Σαρακήνα	250	400	160
B. 4. Γιάντρος	2 050		
A. 3. Καβταζίκ	200		
NA. 4. Σεράτιον	100		
Τασταρλῆ	450	400	150
NA. 3. Ἐντροῆ κιογιού		10	
NA. 5. Μανούκα		50	
N. 2½ Τσουβενλῆ		750	
NA. 4½ Καρλῆ κιογιού		40	
NA. 5. Οὔζουν Χῆτζῆ		100	
NA. 5. Γκιοτζιλέρ		30	
NA. 4. Σιναλῆ		10	
NA. 3. Ντεμολέρ		50	
NA. 2. Καραμπουτσέκ		10	
NA. 3. Ὄβὰ ταταρλῆ		15	
Σοφλάρ ὀβὰ		50	
Ὀρμάν Σοφλάρ		50	
Τσερῆ μπασί	75		
	10 225	3 260	310

1. Ἡ στατιστικὴ τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου κ. Ν. Ἀριστοβούλου Δημάρχου Βιζύης. (Νικολάκη - Ἐφένδη).

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΜΗΔΕΙΑΣ(¹)

	Έλλ.	Τουρ.
Α. 16. Μήδεια	1 500	150
ΒΔ. 6½ Σαμακόδιον	3 200	
Ν. 1. 'Ακζύμι	150	
Δ. 3. Ζοργάς	750	
ΒΔ. 7. Τρουλλιά	1 000	
Κορφοκολίμπες		60
	6 600	210

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΓΑΘΟΠΟΛΕΩΣ(²)

	Έλλ.	Βουλ.	Τουρ.
ΒΑ. 20. 'Αγαθόπολις	1 800		
ΒΔ. 1½ Βασιλικός	2 000		
ΝΔ. 2½ Μπροδίβο	600		
ΝΔ. 3½ Κωστή	800		
Δ. 4½ Βούλγαρι		500	
Δ. 5. Μούρτζοβο		400	
Δ. 5. Πετρινάκι			60
ΒΔ. 4. 'Αμπελίτσι		100	
Ν. 1. Γαλάντζος	70		
Ν. 3½ Ρέσβη		200	
Ν. 4. 'Αγιος Στέφανος	300		
Ν. 3. Πλάτσα	350		
Ν. 3. Ματζουράς	380		
ΝΔ. 3½ Πυργόπλο	220		
	6 520	1 200	60

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΥΡΝΟΒΟΥ(³)

	Βουλ.	Τουρ.
ΒΑ. 9. Τύρνοβον	4 000	

1. 'Η στατιστική τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου κ. Α. 'Αλεξιάδου.

2. 'Η στατιστική τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου κ. Ι. Κ. Ζωγραφοπούλου.

3. 'Η στατιστική τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου κ. 'Ιωάννου Πελετέκη Διευθυντοῦ ἐπὶ τῆς δεκάτης ('Ασσάρ Μεμουροῦ) τῆς περιφερείας ταύτης.

B. 2. Σαρμασίκι	400	
ΒΔ. 3. Τσαγλιαγίκι	300	
B. Κρούσοβο	200	
B. Καράμ Παλάρ		250
B. Ἀχλατλή		600
B. Ντενιζ Ὀδό		250
B. Ἐβρενέζ κιογιού		400
B. Καρανλικ Ντερε		150
B. Μπάκατζακ		150
B. 4. Γιόζ τεπέ	400	
B. Κονάκη	300	
ΒΑ. Κάλοβα	200	
ΒΑ. Ζάπερνο	200	
ΒΑ. Βίζυτσα	200	
A. Γροματικὸ	600	
Β.Λ. 1. Στογίλοβο	350	
ΝΔ. 1. Μόζρουσο	250	
ΝΔ. 2. Καράδερε	300	
Δ. Ντερε κιογιού	500	
N. Πάσπαλα	350	
N. Μαγλαβιτ	150	
A. Βελίκα	250	
A. Μεγάλο Λόγγο	200	
ΝΑ. Κιεράτσινοβο	100	
A. Τσακνοχὸρ	300	
A. Κομῆλες	250	
A. Κλανταρά	200	
ΒΑ. 2. Καλύβεζ	1 500	
	11 500	1 800

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΥΝΑΡ ΧΙΣΑΡΙΟΥΤ(¹)

	Ἑλλ.	Βουλ.	Τουρ.
A. 5. Βουνὰρ Χισὰρ	1 000	1,250	500
A. 1. Γέννα	1 250	500	100
N. 1½ Γιαντζικλὰρ	600		
N.A. 3. Κολίμπες		400	
N. Μανδρίτσα			450

1. Ἡ στατιστικὴ τῆς περιφερείας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι διαφόρων φίλων.

ΝΑ. 2. Ὀσμαντζίκι			600
Ν.Δ. 2½ Γιοβάν κιογιού ⁽¹⁾			350
ΝΑ. 3. Τσόγγαφα	900	200	
ΒΑ. 2½ Ρουμβειλή	100	500	
ΒΑ. Βαγιᾶ			250
ΒΑ. 3. Ἐβτζὶ κιογιού			50
Β. 3. Κουροῦ δερε	200	700	
Β. 3. Σζεπαστόν	1 550		
	5 600	3 550	2 300

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΟΦΤΣΑΖΙΟΥ⁽²⁾

	Βουλ.	Τουρ.
Β. 6. Κοφτσάζ	300	
ΒΔ. 2 Τερζίντερε	350	
Δ. 5. Καναράς μικρός	130	
ΒΔ. 2. Τοπιτσουλάρ		175
Δ. 5. Ντεβλετλή Ἄατς	175	
Δ. 2½ Κιεσιρλίκι	160	165
Δ. 2. Τὰς τεπέ	470	
ΒΔ. 5. Πέϊτσο Μαχαλεσί	90	
ΒΔ. 4. Καναράς Μεγάλος	150	
Δ. 6. Κοτζά ταρλά	350	
ΒΔ. 2½ Ἐρμενί Μαχαλεσί		260
Β. 2. Κούλα	275	
	2 450	600
Β. 2. Ἀχματλάρ		350
ΒΑ. 2½ Μπιργαστσίκ	525	
Δ. 3. Ἐλματζίκι	120	160
ΒΑ. 6. Μαλκοτσλόρ ⁽³⁾		400
	3 095	1 510

1. Τὰ τρία χωρία Μανδρίτσα, Ὀσμαντζίκι καὶ Γιοβάν κιογιού συνωκίσθησαν μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπὸ Τούρκων προσφύγων.

2. Ἡ στατιστικὴ τῆς περιφέρειας ταύτης ὀφείλεται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ φίλου κ. Ἀλεξάνδρου Ἰατροπούλου Διοικητοῦ τῆς περιφέρειας ταύτης.

3. Οἱ κάτοικοι τῶν τουρκικῶν χωρίων Ἀχματλάρ, Τοπιτσουλάρ, Ἐρμενίμαχαλεσί καὶ Μαλκοτσλόρ τῆς περιφέρειας ταύτης καθὼς καὶ τοῦ Ἀχλατλή, Καράμπαλαρ καὶ τινῶν ἄλλων τῆς περιφέρειας Τυρνόβου, ἀνήκουσιν εἰς τὴν φυλὴν τὴν λεγομένην τῶν Γιορσόνιδων.

Γενικὸν συμπέρασμα.	Ἑλλ.	Βουλ.	Τουρ.	Ἑβρ.	Ἀθιγγ.
Περιφέρεια Σαράντ. Ἐκκλησι.	13 554	11 678	5 745	540	492
» Βαβὰ Ἐσκή	5 150	625	2 140		
» Λουλέ Βουργαζίου	5 950		3 165	200	200
» Βιζύης	10 220		3 260		310
» Μηδείας	6 600		210		
» Ἀγαθοπόλεως	6 520	1 200	60		
» Τυρνόβου		11 500	1 800		
» Βουνὰρ Χισαρίου	5 600	3 550	1 510		
» Κορτσαζίου ⁽¹⁾		3 095	1 510		
Ἕλληνες	53 593 ⁽²⁾	31 648	20 190	740	1 002
Βούλγαροι	31 648				
Τούρκοι	20 190				
Ἑβραῖοι	740				
Ἀθιγγανοί	1 002				
Ὁ ὅλος πληθυσμὸς	107 174				

1. Σημειωτέον ὅτι πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου ὁ πληθυσμὸς τῆς περιφέρειας αὐτῆς ἦν ἀνώτερος· ἡλαττώθη δὲ κατὰ 3.135 ψυχάς, ὧν 200 Τούρκοι, συνεπεία μεταναστεύσεως τούτων ἀλλαχού μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ ἄλλαι μεταναστεύσεις ἐγένοντο ἐκ διαφόρων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 2—3.000 ψυχάς.

2. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ 53.594 τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, εἰσὶν Ὀρθόδοξοι μὲν Τουρκόφωνοι 1.490, ἀνήκοντες ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βαβὰ Ἐσκή, ἤτοι ἐν Ἰμάμ Παζάρ 280, ἐν Καρὰ Χαλῆλ 750, καὶ ἐν Ναδιρλῆ 460.

Βούλγαροι δὲ ἢ Ἑλληνο-βούλγαροι Ὀρθόδοξοι 5.645, ἀνήκοντες:

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις 250, ἐν Σκοπῶ 265 καὶ ἐν Εὐκαρούω 240.

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βαβὰ Ἐσκή ἐν Καρὰ Μασλῆ 240 καὶ ἐν Κουφράλιτσα 100.

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Λουλέ Βουργαζίου ἐν Σατῆ Κιαγού 650.

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βιζύης ἐν Πινακᾷ 1.000· ἐν Σαρακήνα 290 καὶ ἐν Γιάτωφ 200.

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Μηδείας ἐν Σαμακοβίω 250.

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Ἀγαθοπόλεως ἐν Ἀγαθοπόλει 80· ἐν Βασιλικῶ 80· ἐν Πλάτσα 350· ἐν Ματζουρᾷ 380· καὶ ἐν Πιυρόπλω 220.

Ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βουνὰρ Χισαρίου ἐν Βουνὰρ Χισαρίω 150 καὶ ἐν Τσόγγαφα 900.

Ἐκ δὲ τῶν Ἀθιγγάνων οἱ μὲν ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν 492 εἰσὶ Τούρκοι· οἱ δὲ ἐν ταῖς περιφερείαις Λουλέ Βουργαζίου καὶ Βιζύης 510 εἰσὶ Χριστιανοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ

Ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τῆς Ἐπαρχίας Σαράντα Ἐκκλησιῶν
κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1879 - 1880

Περιφέρεια Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Σαράντα Ἐκκλησίαι.— Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐνταῦθα, ἴσως παρ' ἅπασιν τοῖς κατοικοῖσις σήμερον λίαν ποθητὴ ὑπάρχει καὶ πρὸς ἐνθάρρουνσιν καὶ ἐνίσχουσιν τῆς ὁποίας ἀπὸ τινος ἔκτακτοι καταβάλλονται προσπάθειαι, μετ' εὐχαριστήσεως παρατηρεῖται, ὅτι ἀρκούντως ἤρξατο ἀνταποκρινομένη πρὸς τὰ φιλόμουσα αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων Σαρανταεκκλησιωτῶν. Δυστυχῶς ὅμως ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει ἀπεικονίζεται, ἐξαιρέσει τῆς κομποπόλεως Βιζύης καὶ τινων ἄλλων, οὐχὶ εὐχάριστον ὄψιν παρουσιάζει ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ.

1. Ἑλληνικὴ Σχολή.— Μαθηταὶ 41. Διδάσκαλοι 2. Δαπάνη λιρ. τ. 140 ἐκ διδάκτρων τῶν μαθητῶν καὶ συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν. Ἀπὸ δύο ἐτῶν διατελεῖ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Συλλόγου.

Ἡ σχολὴ αὕτη ἄλλοτε ἠρτίμει περὶ τοὺς 70 μαθητάς, ὅτε δὲ πρὸ δύο ἐτῶν ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ὁ Σύλλογος δὲν ἠρτίμει περισσοτέρους τῶν 20. Ἀληθῶς λυπηρὰ ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἐπαισθητὴ ἐλάττωσις τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς ταύτης, μάλιστα καθ' ὃν χρόνον οἱ τῶν δημοτικῶν σχολῶν μαθηταὶ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἠξιώθησαν, ἢ ὅσοι ἦσαν ὅτε ἡ Σχολὴ ἠρτίμει 70 μαθητάς. Βέβαιον θεωρεῖται ὅτι, ἐὰν ἐξευρεθῇ μέτρον τι πρὸς ἐλάττωσιν τῶν βαρέων διδάκτρων, ἅπερ ἐπιβάλλονται τοῖς μαθηταῖς, ὁ ἀριθμὸς τούτων θέλει ἀνέλθει εἰς ἑκατόν καὶ ἐπέκεινα δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ἐὰν κατορθωθῇ καὶ αὐξήσις τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ.

2. Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον. Μαθήτριάς 163. Διδάσκαλοι 3. Δαπάνη λ. τ. 120 καταβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ὑφ' οὗ τὴν διεύθυνσιν διατελεῖ τὸ Παρθεναγωγεῖον, ἐπιβάλλοντος καὶ δίδακτρα ταῖς μαθητρίαις.

3. Νηπιαγωγεῖον. (') Νήπια 120. Νηπιαγωγοὶ 2 μετὰ 2 βοηθῶν. Δαπάνη λ. τ. 150.

4. Κεντρικὴ Ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολή. Μαθηταὶ 212. Διδάσκαλοι 2. Δα-

1. Τὸ Νηπιαγωγεῖον χάρις τῷ παντὸς ἐπαίνου ὑπερέτῳ ζήλῳ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, ἐφέτος ἤρξατο λειτουργοῦν ἐν λαμπροτάτῳ λιθοκτιστῶ κτιρίῳ, ἐν τῇ ἀνεγέρσει τοῦ ὁποίου ἔτι ἅπαξ ἐξεδηλώθη τὸ φιλόμουσον αἰσθημα τῶν Σαρανταεκκλησιωτῶν συνεισμεγεκόντων ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὑπὲρ τούτου ἐξακοσίας πενήκοντα λίρας τουρκικὰς.

πάνη λ.τ. 100 ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Μητροπόλεως «Παναγία». Καὶ ταύτης τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ἐφέτος ὁ Σύλλογος.

5. Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολὴ Ἁγίων Πάντων. Μαθηταὶ 116, ὧν μαθήτριαι 24. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 40 καταβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς διευθυνούσης τὴν σχολὴν ἐνοριακῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος «Ἐλπίδος» παρечούσης καὶ βιβλία δωρεὰν τοῖς ἀπόροις μαθηταῖς.

6. Ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολὴ Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Μαθηταὶ 107. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ.τ. 40 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

7. Ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολὴ Ἁγίου Ἰωάννου. Μαθηταὶ 124, ὧν μαθήτριαι 16. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 30 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

8. Ἰδιόρρυθμος σχολὴ Δ. Ἀναγνώστου. Μαθηταὶ 70, ὧν μαθήτριαι 30. Διδάσκαλος 1. Ἡ ἐκ τῶν διδάκτρων τῶν μαθητῶν ἀπολαυὴ τοῦ διδασκάλου 25 περίπου τ. λ.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 8. Μαθηταὶ 954. Διδάσκαλοι 13. Δαπάνη λιρ. τουρ. 645.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων Φιλεκπαιδευτικῶν σωματείων τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Ἀδελφότητος Ἐλπίδος, ὁ μὲν Σύλλογος συνέστη ἐν ἔτει 1865. Ἐκτός δὲ τῶν δαπανῶν, εἰς ἃς ὑπεβλήθη πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Παρθεναγωγείου, σήμερον ἀριθμεῖ κεφάλαια 1 100 λ. τ. ὧν αἱ 800 κατατεθειμέναι οὔσαι ἐντόκως ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ τῆς Ἑλλάδος ἄθικτοι, προωρισμένοι εἰσίν, ὅπως ἀποτελέσωσι τὸ ποσὸν 1 000 λιρ., ὅπερ ἐλπίζεται διὰ τῆς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστολῆς ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου τοῦ ἀπαιτούμενου πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ποσοῦ· τότε δὲ θέλει ἀρχίσει ὁ Σύλλογος νὰ καρποῦται τοὺς τόκους τούτων. Τῶν λοιπῶν 300 λιρῶν οἱ τόκοι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Παρθεναγωγείου. Ὁ Σύλλογος κέκτηται καὶ Βιβλιοθήκην ἀριθμοῦσαν περὶ τοὺς ὀχτακοσίους τόμους.

Ἡ δὲ Ἀδελφότης «Ἐλπίς» συστάσα ἐν ἔτει 1872 ἀριθμεῖ κεφάλαια 220 λιρ. τ., ὧν οἱ τόκοι μετὰ τῶν εἰσπράξεων ἐκ θεατρικῶν παραστάσεων διδομένων ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος ἀξιεπαίνῃ φιλοπονίᾳ φιλομούσων νέων, μελῶν αὐτῆς, χρησιμοποιοῦνται πρὸς συντήρησιν τῆς Σχολῆς τῶν Ἁγίων Πάντων, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω εἴρηται.

Ἡ ἐνορία τῶν Ἁγίων Πάντων ἀπομεμαρυσμένη οὔσα τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν ἐνοριῶν τῆς πόλεως καὶ κυκλομένη ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ συνοικιῶν Τουρκικῆς καὶ Ἑβραϊκῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ πλειονοψηφούςσης Βουλγαρικῆς, ἀπόλυτον ἔχει ἀνάγκην Νηπιαγωγείου, οὗ τὴν σύστασιν πρὸ πολλοῦ μὲν ἐν σχεδίῳ ἔχει ἡ Ἀδελφότης «Ἐλπίς» δυστυχῶς ὅμως τῶν μικρῶν κεφαλαίων αὐτῆς καὶ τῶν ἀνωτέρων τῶν δυνάμεων τῆς ὑποχρεώσεων μὴ ἐπιτρεπόντων τὴν πραγματοποίησιν τούτου, οὐδεμία μᾶλλον σήμερον ἀπόφρασις ἐλήφθη περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου. Γνωστὸν ὅθεν καθιστῶντες τὸν ἀ-

νώτερον παντὸς ἐπαίνου πόθον τοῦτον τῆς Ἀδελφότητος, συνιστῶμεν αὐτὴν ὡς ἀξίαν ὑποστηρίξεως πρὸς ἐπίτευξιν τούτου.

Ἐκτὸς δὲ τῶν σωματείων τούτων ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα τρία τὰ ἑξῆς. Ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης «Ὁμόνοια», ἣτις συστάσα ἐν ἔτει 1870 ἀριθμῆι κεφάλαιον 200 λιρ. τ. Ἡ Ἀγαθοποιὸς Ἀδελφότης «Ἐιρήνη», ἣτις συστάσα ἐν ἔτει 1871 ἀριθμῆι κεφ. 400 λιρ. τ. Αὕτη ἐργάζεται ὑπὲρ ἀνεγέρσεως Νηπιαγωγείου ἐν τῇ ἐνορίᾳ Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ἐν ἣ καὶ οἰκόπεδον πρὸς τοῦτο ἐσχάτως ἠγόρασε. Καὶ ἡ ἀδελφότης τῆς Συντεχνίας τῶν ὑποδηματοποιῶν «Ἀγάπη», ἣτις συστάσα ἐν ἔτει 1871, ἀριθμῆι κεφ. 100 λ.τ. ὧν οἱ τόκοι καθὼς καὶ αἱ διάφοροι τῶν μελῶν συνεισφοραὶ διατίθενται ὑπὲρ διαφόρων ἀγαθοεργιῶν.

Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ὑπάρχουσι 4 αἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμεναι.

9. Σχοπὸς. Ἑλληνικὴ Σχολή. Μαθηταὶ 20. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λιρ. τ. 55 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας «Ἅγιος Δημήτριος».

Ἡ σύστασις τῆς Σχολῆς ταύτης ἀνάγεται εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τοῦ 1821· ἐκ ταύτης δὲ καὶ πολλοὶ Σαραντεκκλησιῶται ἔλαβον τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ἡ διδασκαλία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων περιορίζετο εἰς τὴν Ὀκτιάχον, τὸ Ψαλτήριον καὶ τὸν Ἀπόστολον. (Πληροφορία περιηγητικὴ).

10. Δημοτικὴ σχολή. Μαθηταὶ 200. Διδάσκαλοι 2. Δαπάνη λιρ. τ. 90 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

11. Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον. Μαθήτριά 80. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λιρ. τ. 50 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ Ἀδελφότης ἀριθμοῦσα κεφ. 150 λ. τ. δυστυχῶς ὅμως αὕτη δὲν ἔδειξε μέχρι τοῦδε τοὺς οὖς προσεδόκων οἱ πάντες καρπούς. Οἱ κάτοικοι τῆς κώμης ταύτης ὁμονοῦντες καὶ φιλοτιμούμενοι δύνανται πολλὰ νὰ πράξωσι καὶ Νηπιαγωγεῖον νὰ ἀνεγείρωσιν, ἀπόλυτον ἔχουσιν ἀνάγκην.

12. Σχολὴ Εὐκαρύου. Μαθηταὶ 22. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λιρ. τ. 16· προσερχόμεναι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τῶν διδάκτρων τῶν ἐν τῇ σχολῇ φοιτῶντων μαθητῶν.

13. Σχολὴ Πέτρας. Μαθηταὶ 80⁽¹⁾. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λιρ. τ. 30, ὧν αἱ 25 ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου», αἱ δὲ ἐκ διδάκτρων τῶν μαθητῶν, ἅτινα καθὼς καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς χωρίοις συνίστανται εἰς σίτον. Ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς χωρίοις ἀνεξαιρέτως σχεδὸν ὑπάρχουσι δίδακτρα.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς κώμης ταύτης ἀποφέρει ἐτήσιον εἰσόδημα τὸ οὐχὶ εὐ-

1. Σημειωτέον ὅτι ἐν τοῖς χωρίοις ἐν ὧρα θέρους τὸ ἥμισυ καὶ ἐν τισὶ τὸ τρίτον ἢ τέταρτον τῶν μαθητῶν μόνων ἑξακολουθεῖ φοιτῶν ἐν τοῖς σχολείοις.

καταφρόνητον ποσὸν τῶν 60 - 80 λ.τ. ἐφέτος δὲ ἡ Σχολὴ ἐπροικίσθη καὶ δι' ὑδρομύλου ἀποφέροντος ἐτήσιον εἰσόδημα λ. τ. 20.

Ἀξιέπαινον ἔργον ἤθελον πράξει οἱ κάτοικοι τῆς κόμης ταύτης καθὼς καὶ τοῦ Σκοπέλου, ἀφοῦ μάλιστα δύναται, ἐὰν φιλοτιμοῦμενοι ἀνήγγειρον Νηπιαγωγεῖον, οὗ ἀπόλυτον ἔχουσιν ἀνάγκην, εἰ δυνατόν δὲ καὶ Ἑλληνικὴν Σχολήν.

14. Σχολὴ Σκοπέλου. Μαθηταὶ 64. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λιρ. τ. 25 ὧν αἱ μὲν 20 ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας αἱ δὲ ἐκ διδάκτρων τῶν μαθητῶν.

Γενικὸν συμπέρασμα ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Σχολεῖα 14. Μαθηταὶ 1,420. Διδάσκαλοι 20. Δαπάνη λιρ. τουρ. 911.

Περιφέρεια Βαβᾶ Ἐσκῆ

1. Σχολὴ Βαβᾶ Ἐσκῆ. Κατορθωθείσης τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς συντήρησιν ἱκανοῦ διδασκάλου διὰ τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ σωματείου «Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐφορία»⁽¹⁾ τοῦ προτροπῆ καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Σεβαστοῦ καὶ φιλομούσου ἡμῶν ποιμενάρχου Ἀγίου Ἀδριανουπόλεως κ. Διονυσίου πρὸ ἐτῶν συστάντος, οὗ τὰ κεφάλαια ἐντὸς βραχέος ἀνεβιβάσθησαν εἰς 250 λιρ. τ., μέχρι πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου ἐνταῦθα διετηρεῖτο ἱκανὸς διδάσκαλος ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ 30 λιρ. τ. μαθηταὶ δὲ ἐφοίτουσαν εἰς τὴν Σχολὴν 100 ὧν αἱ 20 μαθήτριά. Κατὰ τὸν τελευταῖον ὅμως πόλεμον πυρποληθέντων μετὰ τῆς Σχολῆς καὶ τῶν βιβλίων καὶ ὁμολόγων τῆς Ἀδελφότητος, αὕτη μὲν ἔπαυσεν ὑπάρχουσα, ἡ δὲ παντελῆ ἀπογύμνωσιν παθοῦσα κοινότης κατόπιν ἠναγκάσθη ἐπὶ τινα χρόνον νὰ διατελῆ ἄνευ Σχολῆς. Χάρις ὅμως τῷ ξήλῳ καὶ τῇ φιλομουσίᾳ τῶν κατοίκων διὰ τῆς συστάσεως νέου Φιλεκπαιδευτικοῦ σωματείου Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Ἐυτέρπη», κατορθώθη, ὥστε μετὰ τῆς ἐξαργυρώσεως ἐνίων ὁμολόγων τῆς θανούσης Ἀδελφότητος καὶ τῶν συνεισφορῶν τῶν κατοίκων νὰ σχηματισθῆ κεφ. 150 λιρ. τ., ὅπερ ἐχρησιμοποιήθη ἀμέσως πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς πυρποληθείσης σχολῆς. Δυστυχῶς ὅμως οὐδεμιᾶς ἐπελθούσης ἔξωθεν συνδρομῆς ὡς ἠλπίζετο, τῶν δὲ πολυπαθῶν κατοίκων μὴ ὄντων εἰς θέσιν νὰ συνδράμωσι, τὸ μὲν ἔργον ἔμεινε καὶ μένει εἰσέτι ἡμιτελές, ἡ δὲ Σχολὴ εἰς λυπηρὰν εὐρίσκειται κατάστασιν. Διδάσκαλός ἐστὶν ὁ κανδηλάπτης τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ 14 τ. λ. πληρωνομένων δυσχερῶς ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ μικρῶν διδάκτρων τῶν μαθητῶν μαθηταὶ δὲ φοιτῶσι 40.

Τὸ Βαβᾶ Ἐσκῆ κέντρον ὑπάρχον τῆς ὁμωνύμου περιφερείας, ἄξιον ἐστὶν ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ μερίμνης, καθ' ὅσον διὰ τῆς ἐνισχύσεως τούτου

1. Φάκελον Ἑλλ. Βουλῆς 434 καὶ δημοσιεύματα ἐκ τοῦ φακέλου Ἐτ. Θρ. Μελ.

ἐν τῇ παιδείᾳ οὐ μικρὰ ὠφέλεια δύναται νὰ προκύψῃ καὶ εἰς τὰ πέριξ, ἀτινα ἐκτὸς τῆς ὕλικῆς μεγίστην ἀνάγκην ἔχουσι καὶ ἠθικῆς ἐνισχύσεως καὶ ὑποστηρίξεως. Ἀνάγκη ὅθεν ἀπόλυτος παρίσταται ἡ συντήρησις ἐνταῦθα καλῶς διοργανισμένων Σχολῶν, Ἑλληνικῆς, Ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ Νηπιαγωγείου.

2. Σχολὴ Ἀληπλῆ. Ἡ σχολὴ αὕτη πυρποληθεῖσα κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, ἀνηγέρθη πέρουσι διὰ συνδρομῶν τῶν κατοίκων. Μαθηταὶ 60. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 26 ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτων.

3. Σχολὴ Ναδιρλῆ. Ὡς σχολὴ χρησιμεύει ὁ νάρθηξ τῆς Ἐκκλησίας. Μαθηταὶ 40. Διδάσκαλος τῶν κοινῶν γραμμάτων. Μισθὸς αὐτοῦ λ. τ. 10.

4. Σχολὴ Ντογάντζας. Ὡς σχολὴ χρησιμεύει δωμάτιον. Μαθηταὶ 30. Μισθὸς τοῦ Γραμματοδιδασκάλου(¹) λ. τ. 8 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων.

5. Σχολὴ Ἰμάμ Παζάρ. Ὡς σχολὴ χρησιμεύει ὁ νάρθηξ τῆς Ἐκκλησίας. Μαθηταὶ 30. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ.τ. 12 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων.

6. Σχολὴ Γιενὴ κιογιῦ. Ὡς σχολεῖον χρησιμεύει μικρὸν δωμάτιον. Μαθηταὶ 30. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 15 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων.

7. Σχολὴ Καρᾶ Μασλῆ. Ὡς σχολὴ χρησιμεύει μικρὸν δωμάτιον. Μαθηταὶ 15. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 12. Ἡ σχολὴ αὕτη δὲν λειτουργεῖ τακτικῶς, ἤδη ἐπὶ ἑξαμηνίαν ἐστὶ κεκλεισμένη.

8. Σχολὴ Καρᾶ Χαλήλ. Ὡς σχολεῖον δωμάτιον μικρὸν. Μαθηταὶ 30. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 18 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων.

Ἐν Κουμπουράρ, Κουράλτζα καὶ Κούλελη δὲν ὑπάρχουσι Σχολεῖα.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 8. Μαθηταὶ 275. Διδάσκαλοι 8 Δαπάνη λ. τ. 115.

Περιφέρεια Λουλὲ Βουργαζίου

Λουλὲ Βουργάζ. 1. Ἑλληνικὴ σχολὴ. Μαθηταὶ 30. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 70 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας «Ἅγιος Δημήτριος».

2. Ἀλληλοδιδασκτικὴ. Μαθηταὶ 130. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 50. Ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

3. Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον. Μαθήτριάι 100. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 80 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας καὶ καταβολῆς τοῦ ἐνταῦθα Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ὑφ' οὗ τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐποπτεῖαν ὑπάρχει.

1. Γραμματοδιδάσκαλοι εἰσὶν οἱ ἀπλῆν μόνον ἀνάγνωσιν καὶ μικρὰν γραφὴν διδάσκοντες, ὧν οἱ πλείους καὶ καθήκοντα κληρολάπτου ἢ ψάλτου ἐκτελοῦσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διατρέφονται ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Ὁ Σύλλογος Λουλέ Βουργαζίου ἀριθμεῖ κεφ. 400 λ. τ. Ἡ δὲ Ἐκκλησία «Ἅγιος Δημήτριος» ἐξ ἐνοικίων, ἄπερ ἀπολαμβάνει ἐξ ὑδρομύλου καὶ διαφόρων καταστημάτων ἀνηκόντων αὐτῇ, ἐκ τόκων προερχομένων ἐκ κεφαλαίων αὐτῆς κατατεθειμένων ἐντόκως εἰς διαφόρους καὶ ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ Παγκαρίου ἀποφέρει ἐτήσιον εἰσόδημα 400 λ. τ.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Λουλέ Βουργαζίου ἀξιέπαινον ἔργον ἤθελον πράξει, ἐὰν ἐφρόντιζον καὶ περὶ συστάσεως νηπιαγωγείου, οὗ ἀπόλυτον ἀνάγκην ἔχουσι.

4. Σχολὴ Ἀϊβάλη. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 12 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

5. Σχολὴ Σατὴ κιογιού. Ὡς σχολὴ χρησιμεύει μικρὸν δωμάτιον. Μαθηταὶ 20. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 18 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἅγ. Νικόλαος».

6. Σχολὴ Ἀχμιὲτ Βέη. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 10 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἅγ. Γεώργιος».

7. Σχολὴ Τσιφλικ κιογιού. Μαθηταὶ 31. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 20 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἅγ. Ἀθανάσιος».

8. Σχολὴ Τρουβέι. Μαθηταὶ 20. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 12 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν Μεσηνῇ τὸ ἄλλοτε ὑπάρχον Γραμματοδιδασκαλεῖον σήμερον δὲν ὑφίσταται.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 8. Μαθηταὶ 410. Διδάσκαλοι 8. Δαπάνη λ. τ. 272.

Περιφέρεια Βουνάο Χισαρίου.

1. Σχολὴ Βουνάο Χισαρίου. Μαθηταὶ 70, ὧν μαθήτριά 15. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 40, προερχόμεναι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας «Ἅγιος Κωνσταντῖνος» καὶ ἐκ τῶν διδάκτρων τῶν ἐν τῇ Σχολῇ φοιτῶντων μαθητῶν.

Ἡ κωμόπολις αὕτη ἀξία ἐστὶ τῆς αὐτῆς προσοχῆς καὶ μερίμνης, οἷας καὶ ἡ κωμόπολις Βαβᾶ Ἐσκῆ.

2. Σχολὴ Γέννης. Ἑλληνο-ἀλληλοδιδασκτική. Μαθηταὶ 130, ὧν μαθήτριά 10. Δαπάνη λ. τ. 50 ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν Ἐκκλησιῶν «Ἅγ. Γεώργιος» καὶ «Ἅγ. Ἀθανάσιος», ἐν αἷς ἐναλλάξ τελεῖται ἡ Λειτουργία. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων, ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ἡ Βυζαντινὴ «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» περὶ ἧς ἐν Κεφ. Δ' λόγος γίνεται.

Ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ πρὸ ἐτῶν συνέστη Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Ὀμόνοια», ἧς τὰ κεφάλαια ἀνῆλθον μέχρι 200 λ. τ. Δυστυχῶς ὁμως ἔνεκα τῶν ἐνσηπνάντων ἐν αὐτῇ δεινῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, ἔπαυσε λειτουργοῦσα. Ἐλπίζεται ὁμως, ὅτι οἱ φιλόμουσοι κάτοικοι Γέννης δὲν θέλουσι βραδύνει ἐπὶ πολὺ τὴν ἀνασύστασιν αὐτῆς, ἀφορῶντες εἰς τὴν ἐκ Φιλεκπαιδευτι-

κῶν σωματείων ἐπιγιγνομένην πρόοδον. Δύνανται δ' οὔτοι ἐὰν θέλωσι φιλοτιμούμενοι καὶ τὰ ὑπάρχοντα νὰ ρυθμίσωσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ Νηπιαγωγεῖον νὰ ἀνεγείρωσιν, οὔ ἀπόλυτον ἀνάγκην ἔχουσι.

3. Σχολὴ Γιαντζικλάρ. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 12, προερχόμενοι ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων τῶν φοιτῶντων ἐν τῇ σχολῇ μαθητῶν.

5. Σχολὴ Σκεπαστοῦ. Μαθηταὶ 80. Δαπάνη λ. τ. 45 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας. Συνεπεία ἔριδος συμβάσεως μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου ταύτου, ἀπὸ τινος ἢ σχολῆ αὐτῆ ἔπαυσε τὴν λειτουργίαν αὐτῆς.

5. Σχολὴ Σκεπαστοῦ. Μαθηταὶ 80. Δαπάνη λ. τ. 45 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας «Παναγίας» ἐκτὸς δὲ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα καὶ αἱ ἐξῆς, ἐν αἷς τελεῖται λειτουργία μόνον κατὰ τὴν ἐπέτειον μνήμην τοῦ Ἁγίου ἐκάστης, «Ἁγ. Νικόλαος», «Ἁγ. Ἀθανάσιος», «Ταξιάρχαι», «Ἁγ. Ἰωάννης», «Ἁγ. Γεώργιος», «Προφήτης Ἡλίας». Πρὸς δὲ καὶ Μοναστήριον τοῦ Παναγίου Τάφου «Ἁγ. Παρασκευὴν» μικρὸν ἔξω τῆς κώμης κείμενον.

Ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ μέχρι πρό τινων ἐτῶν ὑπῆρχε καὶ Ἑλληνικὴ Σχολή, ἣς ἡ σύστασις ἀνάγεται εἰς τὸ 1856, δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐτήρησε τακτικὴν πορείαν αὐτῆ. Οἱ κάτοικοι ταύτης ὁμονοοῦντες καὶ φιλοτιμούμενοι, δύνανται καὶ τὴν ὑπάρχουσαν σχολὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον νὰ ρυθμίσωσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν νὰ ἀναστήσωσι καὶ Νηπιαγωγεῖον νὰ ἀνεγείρωσιν, ὧν ἀπόλυτον ἔχουσιν ἀνάγκην.

6. Σχολὴ Κουδέδερε. Μαθηταὶ 20. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 16, προερχόμενοι ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων τῶν μαθητῶν.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα. 6. Μαθηταὶ 390. Διδάσκαλοι 7. Δαπάνη λ. τ. 193.

Περιφέρεια Βιζύης.

Βιζύη. Κέντρον τῶν γραμμάτων ἐνταῦθα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπάρχει ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις, διὸ ἀναλόγως τοῦ ζήλου καὶ τοῦ πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτος τοῦ κατὰ καιρὸν Ἀρχιερέως ὑπῆρξεν ἐνταῦθα καὶ ἡ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων πρόοδος.

1. Ἑλληνικὴ σχολή. Μαθηταὶ 18, ὧν 2 μαθήτριαι. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 55.

Ἡ σχολὴ αὕτη συνέστη ἐν ἔτει 1839 ὑπὸ τοῦ Ἀεμνήστου Γρηγορίου Μητροπολίτου Βιζύης, ὅστις πρῶτος ἐκ Μηδείας καὶ Σαμακοβίου, ἐν αἷς κώμας οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ ἤδρευον, μετέφερε τὴν ἔδραν τῆς Μητροπόλεως (1837) ἐνταῦθα, ἔνθα ἐν ἔτει 1843 ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων ἐν τερωπῇ κεντρικῇ θέσει τὴν λαμπρὰν καὶ εὐρύχωρον Μητρόπολιν. Ἐπὶ τοῦ ἀκαμάτου καὶ

διασώτου τῶν γραμμάτων Μητροπολίτου τούτου συνέστη τὸ πρῶτον ἑνταῦθα Φιλεκπαιδευτικὸν σωματεῖον «Κοινὸν ταμεῖον», οὗ τὰ κεφάλαια ηὐξήθησαν σημαντικώτατα. Ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τούτου ἐν ἔτει 1856 ἀρχιερατεύσαντος δὲ μέχρι τοῦ 1862 Ματθαίου δυστυχῶς τὸ «Κοινὸν ταμεῖον» ἔπαυσεν ἐργαζόμενον. Ὁ τούτου διαδεξάμενος Πλάτων Ἀρχιερατεύσας μέχρι τοῦ 1877 ἀνεύστησε τὸ «Κοινὸν ταμεῖον» ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φιλοπρόοδος Ἀδελφότης» καὶ ἐνήργησε τὴν ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς Μητροπόλεως ἐκ βάθρων ἀνεγερσιν τῆς λαμπρᾶς λιθοκτίστου Ἑλληνικῆς καὶ Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς (1864 - 1866). Τοῦτον διεδέχθη ὁ νῦν ἀξιοπρεπῶς Ἀρχιερατεύων ἀνὴρ σεβάσμιος καὶ κάτοχος παιδείας φιλόμουσος κ. Κωνσταντῖος, ὃς οὐ παύεται μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου καὶ δραστηριότητος μερμῶν ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ποιμνίου του· κατὰ συνέπειαν δὲ ἐξηκολούθουν τὰ πάντα καλῶς βαίνοντα. Δυστυχῶς ὁμως συνεπεία τῶν ἐπελθόντων δεινῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ, διὸ καὶ τὰ σχολεῖα ἐπὶ ἔτος ἕμενον κεκλεισμένα, τὰ κεφάλαια τῆς Φιλοπροόδου Ἀδελφότητος, ἐκτὸς ὁμολογιῶν τινῶν, ὧν ἡ ἐξαργύρωσις ἀδύνατος ἀποβαίνει ἐπὶ τοῦ παρόντος ἕνεκα τῆς ἀλγεινῆς οικονομικῆς καταστάσεως εἰς ἣν περιῆλθον οἱ πολυπαθεῖς κάτοικοι, ὀλοτελῶς σχεδὸν ἐξηφανίσθησαν. Χάρις ὁμως τῷ ζήλῳ καὶ τῇ φιλομουσίᾳ τῶν κατοίκων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πανιερωτάτου Ἀγίου Βιζύης ἀνευσιτήθῃ αἰθῆς ἢ ἀδελφότης αἴτη ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Κότυς» προοιωνιζομένη αἴσια ἀποτελέσματα.

2. Ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολή. Μαθηταὶ 100 ὧν 10 μαθήτριά. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ. τ. 45 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

3. Νηπιαγωγεῖον. Νήπια 80. Νηπιαγωγὸς 1, πληρωνομένη ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου 100 δραχ. κατὰ μῆνα.

4. Σχολὴ Μαγκρωτίσης. Μαθηταὶ 70. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 16 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Ἀθανάσιος».

5. Σχολὴ Ἀξ-Βουγαῖ. Ὡς σχολὴ χρησιμεύει δωμάτιον. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 12 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Γεώργιος».

6. Σχολὴ Ἄγ. Γεωργίου. Μαθηταὶ 20. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 12 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Ἀθανάσιος».

7. Σχολὴ Τσακλῆ. Μαθηταὶ 20. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 8 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

8. Σχολὴ Σεραίου. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 16 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου».

9. Σχολὴ Πινακᾶ. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 8.

10. Σχολὴ Ἄγ. Ἰωάννου. Μαθηταὶ 40. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 15 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Ἰωάννης».

11. Σχολὴ Σαρακήνας. Μαθηταὶ 50, ὧν 10 Μαθήτριά. Διδάσκαλος Ἀλ-

ληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 16 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἀνάληψις». Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦτο ὑπάρχει καὶ ἕτερα Ἐκκλησία Βυζαντινῆς ἐποχῆς, περὶ ἧς εἴρηται ἐν κεφ. Ε'.

12. Σχολή τοῦ χωρίου Σοφίδες. Μαθηταὶ 90 ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 22 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Γεώργιος».

13. Σχολή Κρουονέρου. Μαθηταὶ 55. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ. τ. 24 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

14. Σχολή Τοπτσῆ κιογιοῦ. Ὡς σχολή χρησιμεύει δωμάτιον. Μαθηταὶ 20. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ. τ. 8 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Ἀθανάσιος».

Ἐν τῷ χωρίῳ Γιοβαλῆ μέχρι τοῦ τελευταίου πολέμου ὑπῆρχε Γραμματοδιδασκαλεῖον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ταύτης συνελεῖα τῆς ἐπελθούσης αὐτόθι δεινῆς καταστροφῆς κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, τῶν κατοίκων περιελθόντων εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν, ἐκλείσθη ἡ σχολή· οὐδεμία δὲν ὑπάρχει ἐλπίς περὶ ἀνορθώσεως αὐτῆς, ἐὰν μὴ ἐξωτερικὴ τις χεὶρ ἐπέλθῃ ἀρωγὸς τοῖς πολυπαθέσι Γιοβαλώταις.

Ἐν τῷ χωρίῳ Γιάρω οὔτε ὑπῆρχεν, οὔτε ὑπάρχει σχολή. Τὰ δὲ χωρία Καβατζήκ καὶ Μουσελήμ στεροῦνται καὶ Ἐκκλησίας.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 14. Μαθηταὶ 683. Διδάσκαλοι 14. Δαπάνη λ. τ. 304.

Περιφέρεια Μηδείας(1)

1. Σχολή Μηδείας. Μαθηταὶ 100 ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων· Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ.τ. 30 ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν Ἐκκλησιῶν «Ἄγ. Ἀθανάσιος» καὶ «Ἄγ. Ἀνδρέας».

Τῇ Ἀξιεπαίνῳ ἐνεργεία τοῦ φιλομούσου Ἀγίου Βιζύης ἐνταῦθα συνέστη πρὸ ἕξ μηνῶν Φιλεκπαιδευτικῆ Ἀδελφότης ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Φῶς».

Ἄλλοτε ὑπῆρχε καὶ Ἑλληνικὴ σχολή ἐνταῦθα, ἦν εἶναι εἰς θέσιν οἱ κάτοικοι νὰ διατηρήσωσι, πρὸς δὲ φιλοτιμούμενοι καὶ Νηπιαγωγεῖον νὰ ἀνεγείρωσιν, οὗ ἀπόλυτον ἔχουσιν ἀνάγκην.

2. Σχολαὶ Σαμακοβίου. Ἑλληνικὴ. Μαθηταὶ 30. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ.τ. 50 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Θεόδωρος».

3. Ἀλληλοδιδασκτικὴ. Μαθηταὶ 130. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ.τ. 35 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐκτὸς τῶν καλῶν ἐσόδων, ἅτινα ἔχει ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ Παγκαρίου, ἔχει καὶ περὶ τὰς 1.000 λ.τ.

1. Βλ. δημοσίευμα τοῦ 1960 ἔτ. Θρ. Μελετῶν περὶ Μηδείας ἐκ τῶν Ἀρχαίων συγχρόνων γεγονότων.

κατατεθειμένας ἐντόκως εἰς διαφόρους, οἵτινες ὅμως δυστυχῶς δὲν δεικνύουσι μεγάλην προθυμίαν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν υποχρεώσεων αὐτῶν. Δύνανται οἱ κάτοικοι ὁμονοοῦντες καὶ φιλοτιμούμενοι καὶ τὰ ὑπάρχοντα σχολεῖα ἐπὶ τὸ βέλτιον νὰ ρυθμίωσι, καὶ Νηπιαγωγεῖον νὰ συστήσωσι, οὐ ἀπόλυτον ἔχουσι ἀνάγκην τακτοποιοῦντες τὰ κεφάλαια τῆς Ἐκκλησίας.

4. Σχολὴ Τρουλλιᾶς. Μαθηταὶ 60. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ.τ. 12 ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ διδάκτρων.

5. Σχολὴ Ζοργᾶς. Ὡς σχολεῖον ὁ νάρθηξ τῆς Ἐκκλησίας. Μαθηταὶ 40. Μισθὸς Γραμματοδιδασκάλου λ.τ. 12 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας «Ἄγ. Κωνσταντῖνος».

Ἐν τοῖς χωρίοις Ἀγίου Στεφάνου, Ἀκζύμι Πλάτσας, Ματζουρά, καὶ Πυργόπλου δὲν ὑπάρχουσι σχολεῖα.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 5. Μαθηταὶ 360. Διδάσκαλοι 5. Δαπάνη λ.τ. 139.

Περιφέρεια Ἀγαθοπόλεως.

1. Σχολὴ Ἀγαθοπόλεως. Μαθηταὶ 130. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ.τ. 50 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπάρχουσι Ἐκκλησίαι ἐν ταῦθα 4. «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου», «Ἄγ. Δημήτριος», «Ἀνάληψις» καὶ «Ἄγ. Γεώργιος» εἰς δεκάλεπτον δὲ ἀπόστασιν ἔξω τῆς Κομοπόλεως ὑπάρχει Μοναστήριον «Ἄγ. Ἰωάννης».

Οἱ κάτοικοι τῆς Κομοπόλεως ταύτης δύνανται φιλοτιμούμενοι νὰ συστήσωσι Ἑλληνικὴν σχολήν, ἣς ἀπόλυτον ἔχουσι ἀνάγκην πρὸς δὲ καὶ περὶ Νηπιαγωγείου νὰ σκεφθῶσι.

2. Βασιλικός. Μαθηταὶ 140. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ.τ. 50 ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν Ἐκκλησιῶν «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» καὶ «Ἄγιος Κωνσταντῖνος».

Ἐνταῦθα ἄλλοτε διετηρεῖτο καὶ Ἑλληνικὴ σχολή· εἶναι δὲ εἰς θέσιν οἱ κάτοικοι φιλοτιμούμενοι καὶ περὶ ταύτης καὶ περὶ Νηπιαγωγείου νὰ μεριμνήσωσι, ὧν ἀπόλυτον ἔχουσι ἀνάγκην.

3. Σχολὴ Μπροδίβου. Μαθηταὶ 30. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ.τ. 16 ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

4. Σχολὴ Κωστή. Μαθηταὶ 40. Διδάσκαλος Ἀλληλοδιδάκτης. Δαπάνη λ.τ. 24 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 4. Μαθηταὶ 340. Διδάσκαλοι 4. Δαπάνη λ.τ. 140.

Γενικὸν συμπέρασμα ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἐπαρχίᾳ. Σχολεῖα 59. Μαθηταὶ 3.878. Διδάσκαλοι 66. Δαπάνη λιρ. τουρ. 2.074.

Δίδοντες πέρας εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, περιττὸν θεωροῦμεν νὰ ἐκφέρωμεν οἰανδήποτε κρίσιν ἐπὶ ταύτης, καθ' ὅσον ἡ ἔκθεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν

ὀμιλεῖ. Διὸ ἀποφεύγοντες νὰ ὑποδείξωμεν ἐν λεπτομερεία τὰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας ἐν ἐκάστη κόμῃ καὶ χωρίῳ, καὶ τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον διαρρυθμίσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων, συστάσεως Ἑλληνικῶν, Παρθεναγωγείων καὶ Νηπιαγωγείων, περιοριζόμεθα νὰ σημειώσωμεν μόνον, ὅτι ἐκτὸς τῆς πνευματικῆς ἐνισχύσεως καὶ ἐποπτείας χρήζουσι καὶ τακτικῆς συνδρομῆς καὶ ὑποστηρίξεως τὰ χωρία τὰ ἀριθμοῦντα ὀλιγώτερον τῶν 500 ψυχῶν, καὶ ἐκεῖνα, ἐν οἷς ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εὐρίσκεται ἐν μειονότητι, καθὼς τὸ Βουνὰρ Χισάρ, Κουρούδερε καὶ Εὐκάρουν. Ἐξαιρετικῆς δὲ μερίμνης καὶ ὑποστηρίξεως ἄξια εἰσὶ τὸ Βαβᾶ Ἐσκῆ καὶ τὸ Βουνὰρ Χισάρ, δι' οὗς λόγους ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω. Προσέτι ἐκτάκτου ὑποστηρίξεως ἀνάγκην ἔχουσιν, ἡ Βιζύη, τὸ Βαβᾶ Ἐσκῆ, Ἀληπλῆ, Ἀχιμέτ Βέη, Μεσηνή, Τσιφλικ κιογιού, Γιαντζικλάρ, Σεράιον, Ἅγιος Γεώργιος, Ἄς Βουγά καὶ Γιοβαλῆ ἕνεκα τῶν ἐπελθουσῶν εἰς ταῦτα καταστροφῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

Βουλγαρικὰ Σχολεῖα.

Συνεπεία τῆς μὴ τακτικῆς λειτουργίας τῶν Βουλγαρικῶν σχολείων, δύσκολον ἀποβαίνει, ἵνα παράσχη τις ἀκριβῆ περὶ τῆς καταστάσεως τούτων ἔκθεσιν. Ἐκ τῶν χωρίων ἄλλα μὲν οὐδέποτε διετήρησαν σχολεῖα, ἄλλα δὲ συνέστησαν μὲν τοιαῦτα, ἀλλ' οὐδέποτε ταῦτα τακτικὴν πορείαν ἐτήρησαν· διὸ περιοριζόμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἐκεῖνα τῶν Βουλγαρικῶν σχολείων, ἅτινα ὀπωσοῦν τακτικῶς λειτουργοῦσι.

Σαράντα Ἐκκλησίαι. Σχολαὶ τρεῖς Ἀλληλοδιδασκτικαί. Μαθηταὶ 180 ὧν τὸ τέταρτον μαθήτριά· τὸ θέρους φοιτῶσιν οἱ ἡμίσεις περίτου. Διδάσκαλοι 3. Δαπάνη λ.τ. 90.

Βουνὰρ Χισάρ. Σχολὴ Ἀλληλοδιδασκτικὴ. Μαθηταὶ 80. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ.τ. 40.

Τύρνοβον. Σχολὴ Ἀλληλοδιδασκτικὴ. Μαθηταὶ 120. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ.τ. 50.

Παρθεναγωγεῖον. Μαθήτριά 80. Διδάσκαλος 1. Δαπάνη λ.τ. 50.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 6. Μαθηταὶ 460. Διδάσκαλοι 6. Δαπάνη λ.τ. 230. Ἐννοεῖται οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐκτὸς τῶν μὴ τακτικῶς λειτουργοῦντων Σχολείων.

Ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ὑπάρχουσι Βουλγαρικὰ Ἐκκλησίαι 3. εἰς δὲ τὰ χωρία ἀνά μία· ἐν δὲ τῷ Τυρνόβῳ ὑπάρχει καὶ Βουλγαρικὴ τῶν Οὐνιτῶν, ὧν τινες ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα.

Σχολεῖα Τουρκικά.

Σαράντα Ἐκκλησίαι. Σχολαὶ 4. Μαθηταὶ καὶ μαθήτριά 230, ὧν 33 ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀνωτέραν Σχολὴν τοῦ Ρουσιτί. Διδάσκαλοι 4.

Βιζύη. Σχολαὶ 2. Διδάσκαλοι 1. Μαθηταὶ 50.

Σεράϊον. Σχολή 1. Μαθηταὶ 20. Διδάσκαλος 1.

Λουλέ Βουργάζ. Σχολή 1. Μαθηταὶ 50. Διδάσκαλος 1.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 8. Μαθηταὶ 350. Διδάσκαλοι 8.

Τεμένη. Ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ὑπάρχουσιν ἕνδεκα, ὧν τὸ ἐξέχον κατὰ τὸ μέγεθος φέρει χρονολογίαν 785 ἐγγραφῆς· συγχρόνως τούτου ἐκτίσθησαν οἱ δύο λουτρῶνες καὶ ἡ ἀγορὰ Ἀραστὰς ἢ Βεζεστένη περιέχουσα 12 καταστήματα. Ἀμφοτέρων τούτων προικοδοτηθέντων τῷ τεμένει, μέχρι σήμερον τὰ εἰσοδήματα διατίθενται ὑπὲρ τούτου. Ἄξια λόγου τεμένη εἰσὶ τὸ ἐν Λουλέ Βουργαζίῳ μεγαλοπρεπέστατον, καὶ τὸ ἐν Βαβᾶ Ἑσκῇ κομψότατον, ἀπαράλλακτον ὑπάρχον τοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως Σουλτάν Σελήμ κατὰ τὸν ρυθμὸν ἀλλ' ὅπερ παραμεληθὲν μικρὰν ὄψιν παρέχει σήμερον τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ καλλονῆς καὶ εὐπρεπείας.

Σχολεῖα Ἑβραϊκά.

Σαράντα Ἐκκλησίαι. Σχολὴ τῆς Συναγωγῆς. Μαθηταὶ 80. Διδάσκαλοι 3.

Ἑλλην-εβραϊκὸν Παρθεναγωγεῖον. Μαθήτριάι 43, ὧν αἱ 11 Ἑλληνίδες. Διδάσκαλοι 2.

Λουλέ Βουργάζ. Μαθηταὶ 30. Διδάσκαλος 1.

Συμπέρασμα. Σχολεῖα 3. Μαθηταὶ 153. Διδάσκαλοι 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΚΛΙΜΑ

Τὸ συγκεκριμένον κλίμα τῆς Ἐπαρχίας, ὅπερ λίαν εὐχάριστον καὶ ὑγιεινὸν ἐστὶν ἐν ταῖς περιφερείαις Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Βουνάρ Χισαρίου, Βιζύης, Ἀγαθοπόλεως, Τυρνόβου καὶ Κοφτραζίου, ἐπιτρέπει ἐνίοτε ἐν ὥρᾳ θέρους τοῖς βροτολογοῖς πυρετοῖς, ὅπως ἐν ταῖς λοιπαῖς περιφερείαις στήνωσι τὴν ἀνθρωποφθόρον ἐστίαν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Σαράντα Ἐκκλησίαι. Ἡ κυρία βιομηχανία τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐστὶν ἡ οἴνοποια, πρὸς ἣν χρησιμεύει τὸ προῖον τῶν ἐν ταῖς πεδιάσι τῶν πέριξ τῆς πόλεως καταφύτων ἀμπελῶν. Ἐκ τῶν ἀμπελῶν τούτων προκύπτει ἔσοδεία σταφυλῶν 7—12 χιλ. λινῶν (ὁ λινὸς ἐστὶ χωρητικότητος 1.400 ὀκά-

δων σταφυλῶν). Ἐκ δὲ τῶν σταφυλῶν τούτων κατασκευάζεται οἶνος διαφόρων εἰδῶν καὶ ποιότητων 500—800 χιλ. μέτρα (τὸ μέτρον ἰσοδυναμεῖ μὲ 8 δκάδας). Οἰνόπνευμα (ρακὴ) βαθμῶν (grade) 16 ἀραιομέτρου Καρτιέ (Cartier) 50—80 χιλ. μέτρα. Σίραιον (πετμέζη), Μουστολαμπάδες καὶ διάφορα ἄλλα γλυκίσματα.

Ἐν τοῖς πέριξ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν Γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, ἐν δὲ τῷ Σκοπῶ καὶ Καβακλή καὶ εἰς τὴν ἀμπελοουργίαν. Τὸ μὲν τούτων παράγει οἶνον 200—300 χιλ. μέτρα καὶ ἀναλόγως οἰνόπνευμα· τὸ δὲ 60—90 χιλ. μέτρα καὶ ἀναλόγως οἰνόπνευμα.

Οἱ δὲ κάτοικοι Εὐκαρίου καὶ τινων ἄλλων Βορείων χωρίων ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ὕλοτομίαν.

Ἐν ταῖς περιφερείαις Βαβᾶ Ἐσκῆ, Λουλὲ Βουργαζίου, Βουνάρ Χισαρίου καὶ Βιζύης, οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν Γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν· ἔν τισι δὲ χωρίοις τῶν δύο τελευταίων καὶ εἰς τὴν ὕλοτομίαν καὶ ἀνθρακοποιίαν.

Ἐν ταῖς περιφερείαις Τυρνόβου καὶ Κοφτσαζίου εἰς τὴν Γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ὕλοτομίαν.

Ἐν δὲ ταῖς περιφερείαις Μηδείας (1) καὶ Ἀγαθόπολεως εἰς τὴν Γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, ἀλιείαν, ναυτιλίαν καὶ ἀνθρακοποιίαν, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς τὴν ὕλοτομίαν.

Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἐπαρχίας οὐχὶ πολὺ ἀνεπτυγμένον, συνίσταται ἐκ τῶν διαφόρων προϊόντων αὐτῆς, οἴνου, οἰνοπνεύματος, σίτου, προβάτων, δερμάτων, μαλλίου, τυροῦ, καὶ ξύλων, ἀνθράκων καὶ ἰχθύων ἐν ταῖς παραλίαις Ἐπαρχίας, ἐν αἷς διενεργεῖται ἐκ πλοίων (Καραβίων), ὧν 65 περίπου ἔχει ὁ Βασιλικός, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 35 περίπου μετὰ ἰσαριθμῶν μικρῶν εἰσὶν ἰδιοκτησία του. 50 περίπου ἢ Ἀγαθόπολις, ὧν 10 περίπου μετὰ 20 μικρῶν εἰσὶν ἰδιοκτησία της, καὶ 30 περίπου μικρὰ (καΐκια) ἔχει ἡ Μήδεια.

Ἡ Ἀγαθόπολις ἐστὶν ἀλίμενος καθῶς καὶ ὁ Βασιλικός, ὅστις περιστοιχεῖται ὑπὸ ἀποτόμων βράχων, ἡ δὲ Μήδεια Βορείως εἰς εἰκοσάλεπτον ἀπόστασιν ἔχει τὸν λιμένα Ζέρες.

Ἐνεργεῖται δὲ τὸ ἐμπόριον ἐν ἀπάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

1. Βλέπε δημοσίευμα ὑπ' ἀριθ. 92 τῆς Ἐπιθ. Θρ. Μελετ. περὶ Μηδείας Εὐδοκίδῃ Ι. Ἀθῆναι 1960.

Λ Λ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α

ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΑΛΛΟΓΗ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΗΣ ΚΟΥΚΚΙΔΗ
Παιδαγωγού διπλωματούχου τῆς Σορβόνης τοῦ Παρισιοῦ
καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης
(1892 — 1939).

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

- 1) Βουλήθηκε ἡ σκούλ' κα νὰ φτάσ' τὸ φίδι, καὶ κόπηκε στὴ μέση.
- 2) Γουῶλ' οἱ μπαμποῦλ' σὰν ἔφκιαναν μέλ' θὰ ἐφκιάνανε καὶ οἱ σκατο-
μπαμποῦλ'.
- 3) "Οποῖος νεκατῶν' τὸ μέλ' γλύφ' καὶ τὰ δαχτύλια τ'.
- 4) Ἡ μέλισσα δὲ φεύγει πὲ τὸ μέλ' φεύγει πὲ τὸν γκαπνό.
- 5) Ἔπεσε τῆς μητροιάς τὸ τουλμπάν' καὶ χτύπηε τὸ προγόν' στὸ κεφάλ'.
- 6) Θέλ' καὶ τὸ κατραμακούμαρο ζουμποῦλ'.
- 7) Τώρα σηκῶνα τὸ μπαληθόβωκο καὶ γυρεῦνα μουσκάρ'.
- 8) Δὲ κουτσαίν' ἢ καμήλα πὲ τ' αὐτί.
- 9) Δὲν ξαδειάζνα πὲ τῇ ψύλλου τὰ ντουγούνια.
- 10) Ἄλλα ἢ βουθάλα καὶ ἄλλα ὁ βουθαλάρ' ζ.
- 11) Ἔγ' νε λεμπλεμπὶ καὶ ἔκατσε καὶ στὸ σκαμνί.
- 12) "Οποῖος νεκατεύεται πὲ τὰ πίτερα, τὸν τρῶν' οἱ ὄρνιθες.
- 13) Ἡ κατσίκα, ἄμα θέλ' νὰ φάγ' ξύλο, ξύνται στὴ τσομπάν' τὴν γκο-
κολέκα.
- 14) Σένα σὲ τραβοῦνε στὸ χαλί καὶ σὺ πηγαίν' ζ στὸ τσαλί.
- 15) Νιώθ' ναὶ τὸ γαδούρ' πὲ τὸ τριφύλλ';
- 16) Τὸ ξυνὸ τὸ ξεῖδ' τ' ἀγγειὸ τὸ ξεγανών'.
- 17) Ἄφσε αὐτὸ τὸ ξειδοκούμαρο!
- 18) Πάστε δουργάνια, χωρίστε καρύδια ἢ παλουργιές.
- 19) Ἐγὼ πὲ τίς τρελλοὺς ἀξοατὰ δὲν ἔχω.
- 20) Εἶπε οὐβριὸς νὰ καθαλιζέψ', ἔτιχι Σαββάτου.
- 21) Εἶδγε ἢ ἀλεποῦ τοῖν κάλουτ' ζ, θάρσει, εἶν σφυρί.
- 22) Τὰ συμπεθηρούδια πιάουνταν ἀπ' τὰ χειροῦδια.
- 23) Πλαλάτι γειτόν' ἀπόψε δὲ γλυτών'.
- 24) Ἡ γυναίκα πὲ τὸ στόμα της πουλιά νὰ πιάνη ὁ ἄντρας σὰ δὲ χρη-
μοτεῖ ναφιλέ.
- 25) Αὐτὸς ἔνε μὰν πιθαμὴ Βόλακας.

Οἱ τελευταῖες ἔξη παροιμίες εἶναι Ἀδριανουπολίτικες.

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΠΟΛΕΩΣ - ΤΡΑΓΟΤΑΔΙΑ

Διάλογοι μεταξύ μητρὸς καὶ θυγατρὸς

(ἰδία τοῦ Κάραγατς ἢ Ὁρεστιάδος)

α) Ὡς τὰ τώρα ἔλεισκες κάμιμι φουστάν' νὰ διαέρου. Δὲ διαέρ' εἰς γιὰ τώρα διαβαλοικουρσοῦζου ποιμάκου, οὐργισμέν' τί ἔκατεις κί μι κιττάχ' εἰς, δὲν παέξεις μουρ' σὺ καὶ τὸν ἄλλ' τοῦ μαχαλά. Ἰσένα λέν, δὲν ἀπουλουέσι, μουρ' σὺ, γκάλμπα τὸν κώλουσ' χοιρατεύουνε.

β) — Τί ἦγγκες ἀρέ, Θανάσ', κηρὸ εἶχα νὰ σὲ δγιῶ κι σ' ἀραθύμ'σα, ἀρέ, ἀμὰ τί εἶσι ἔτσ' καρσίζ'ς, γκάλμπα, πιχισμένους εἶσι; τί ἔχ'ς, ἀρέ, κί κἀθισι ἔτσι;

— Τί νὰ ἔχω, ρέ, ἀρκαντάσ'; Δὲν τὰ ἴμαθες τὰ ντέρτια μ';

— Τί ρέ; Θανάσ'; τί ξέρου ἐγὼ τί ἔχι'ς.

— Νὰ ἀρέ, Κώτσου μ' ἄφκει ἀραβωνιαστικιάμ' Ἰλέν.

— Ἀλήθεια μι λές; Γιόξαμ' σακαλαντίχ'ς.

— Τί νὰ σακαλαντίσου, ἀρέ, Κώτσου; θάρσεις μι ἀπόμνε κέφ' γιὰ σακάδες; Τὴν πεχισὰ πὺδ ἔχου δὲ λέϊτι, τὴν ἀγαποῦσα περσό, ρέ ἀρκαντάσ'.

— Αἶ, ρέ Θανάσ' μὴν πεχίζισι, αὐτὰ ἔχ' ὁ κόσμος, τί νὰ κάμ'ς; Πάσχισι. Ἀστόχτ' στην, ἀρέ, τί βερειμλῆς μου θὰ ἔν'ς γι' αὐτήν;

— Ποῦ νὰ τὴν ἀστοχήσου, ρέ Κώτσου, πὺδ δὲν ἀστοχιέτι. Ὅσου μοὶ ἔρχεται στὸν νοῦ, κείν' ἢ μπέγκα τ'ς πὺδ εἶχι στὸν κόρφου τ'ς κί κείν' γάμπα τ'ς καίμακιένια τερλὸς ἴνουμαι.

γ) — Μουρ' σὺ, Κυριακώ, τί ἔχ' σήμερα, γειτόν'σα κι ἀπ' τοῦ πουργὸ μπερὶ τσιρομαχάει. Τί νὰ ἔχ' πὺδ νὰ κἀθητι καὶ νὰ μαραινηται; Ὅλου μὲ τὰ πιδιά μ' τὰ θάζ'. Ὅλου τὴ φταῖν' τὰ ζαβάλικα.

— Πάλι τί εἶσι ἀβανάκου κι δὲν ἀπουλογιέσι; Τί τὴν ἀφίνεις σαντὲ κείνη νὰ κρέν'; ἔν τὴν πιάν'ς ἀπ' τὰ μαλλιά νὰ τὴν κουτσοιμαδὸχ'ς, τὴν παληοῦ πουστάλου;

δ) — Καλημέρα, κώνα Μαργώ, τί κάμ'ς; Τί κάμ' Σοφοῦλα;

— Τί νὰ κάμ' ὄλου δουλέφ' τὸ δικό μας, σὰν τὴ Σοφοῦλα μας, προκουμένο κοοίτς δὲ βρίσκεται ποιθενά. Δὲν τοῦ ἔχ' ταίρι τ'ς. Κεῖνες νταντέλεν'ς πὺδ χέρ' δὲν τίς πιάν', κείνα τὰ μποτζακλίγια, ἕνα ζευγάρ' τὴ μέρι τελέφ'. Ἐὰ χέρια τ'ς σὰ μηχανές παέζουν. Τ' ἀσπροκέντημά τ'ς ἄλλου πὺδ νὰ σὶ τοῦ λέου, τ' ἀνεβατό τ'ς, θάρσεις κί μπαντίμ' σικερὶ ἀραδιάς'. Γιύπνουσ δὲν τὴν πιάν' τὰ χέρια τ'ς δὲν στέκουνται. Ὅποιος τὴν πάρ' θὰ εἶνι του περσὸ κισμετλής.

ε) — Ἀρέ, Γκογκού, ἔλα ἰδῶ.

— Τί θέλ'ς, χαλέφ'ς κὴρ Θανασάκι'.

— Ἐλα ἰδῶ, νὰ σὲ στεῖλω σπίτι μ'.

— Ἄντε, ντέ, ἀκόμα ἱκεῖ καρτερῶς καὶ ρίχν'ς τὰ τσακμάκια σ' στὰ κουρίτσια; Ἄφ' σε τὰ τσακμάκια κι ἔλα ἰδῶ, σὲ λέω.

— Νά, ἦρτα, Θανασάκι' ὄρσι μι.
 — Πάρε τούτη τῆ λαίνα κι τῆ μισή 'Αρντίσου νιαρὸ κι πάισι την στί-
 τι μ' κι' ἂν σ' ἀρουτήξ' ἢ γυναικα μ' γιατί εἶνι μισή, νά πῆς τὰ σκυλιὰ τὴν ντι-
 βίρτσαν.

στ) — Καλημέρα, γιαγιά, τί κάμν'ς;
 — Καλημέρα, Κώνα Παπαδιά.
 — Τί κάμ'ς' γιαγιά, καλὰ εἶσι;
 — Καλά, πιδί μ', ἰσὺ τί κάμ'ς;
 — Νά, ἐγώ, γιαγιά, πάλε ἄρρωστη εἶμι, ὄλου κι με ζουράει.
 — Δὲν παίρν'ς σουλφάτον, πιδί μ'.
 — Παίρνου, γιαγιά, πῶς δὲν παίρνου; ἄμα ναφιλέ. Νά, ἐχτὲς πάλι, ὄλη
 τῆ μέρα θερμασιά, με τσάκωσι, μι κάμ'ι τοῦ βραδ' κουράδ', μαῦρο χάλ'ι. Κοι-
 μᾶμι στὴν ἀλλή, γιατί ἔκαμνισκε ζέστα. "Ὀλη νύχτα τοῦ στόμα μ' τοῦ εἶχα ἀ-
 νοιχτὸ γιατί κοκκαλών' ἢ γλώσσα μ'. Τοῦ πουρνὸ με ξύπνησαν τὰ γουρνίδια.
 "Ἡρθαν κι τοιμπούσαν τὰ δόντια μ'. Τὰ θάρσαν, γκάλιμπα, μισίργια.

ζ) Τί χαλέβ'ς ἀμπέ κι σύ;
 — 'Ισένα δὲν παέχ'ς κι τὸν ἄλλο τὸν μαχαλά; ν' ἀπουλουηθῆς, μουρ'
 σὺ, μαντὰ πατλαντιάνου, μαλάκου.

— "Αντε μπέ κι σύ, ἄφκειμι, νά, δὲ θά πάου, νά, ἄρεξι δὲν εἶχα νά γκι-
 ζερῶ στὰ σουκάκια.

— "Ἄλλ' φουρά αἶ σοὶ κάμου κι ἐγὼ φουστάν', νά με φτύχ'ς.

η) Τραγοῦδια ψαλλόμενα τὶς ἀπόκριες στὸ Καραγάτς.

Μαῆμι τὰ πρόβατ' εἶνι δῶ
 τὰ λάλησα, τὰ πότισα,
 τὰ λάλησα, τὰ πότισα,
 στὸ κάμπου τὰ κατέβασα,
 στὸ κάμπου τὰ κατέβασα,
 κρούου νιαρὸ τὰ ἔδουσα,
 κρούου νιαρὸ τὰ ἔδουσα,
 κρούου νιαρὸ κι δρουσερὸ
 κρούου νιαρὸ κι δρουσερὸ
 "Ὀλες περδίκες εἶνι δῶ

"Ὀλες περδίκες εἶνι δῶ
 μόν' δική μου δ' ἔνι δῶ
 μόν' δική μου δ' ἔνι δῶ.

θ) "Εβαλις τῆ ρόμπα βήκεις,
 περπατᾶς,
 Κι τὸν μπιζασάκη ἀκόμη
 τὸν χρουστᾶς.

- ι) Τὴ νταλίκα, τὴ νταλίκα ποιός
ποιός τὴν τσάκισι.
Τὶς παράδισ τὶς παράδισ
ποιός τὶς πλιέρουσι
τρὰ λὰ λά, τρὰ λὰ λὰ λαά, τρὰ λὰ λὰ λὰ λὰ λὰ λὰ.
- ια) 'Αραμπᾶς πιρνάει, σκόνη γίνιται
φιηλά τοῦ φουστανάμι σου
νὰ μὴ σκουνίζηται.
- ιβ) 'Αραμπᾶς πιρνάει γιμᾶτος κιριστέ
τοῦ αἴμα τῆς καρδιάς μου
γιὰ σιένα χύνεται.

ιγ) 'Αρὲ σὺ, Πουτιόλ, τί καρτερεᾶς ἀπ' ὄξου, δὲ συβέεις, οὐρέ, στοῦ
νονντά; τί σακιντᾶς; Γιατί εἶδγες τὸν σουφραῖ, ἔλα κάτσι νὰ φάμ' ἀρέ, ἀρκαν-
τάς. "Ἰδγες φαῖ κάτσι, ἴδγες ξύλου φεύγα.

'Αρὲ σὺ, μονάχα οὐμπρέλλα σὶ μάρανε! ἀρέ; θάρσεις κανένας ἀληπασα-
λὴς εἶσι κὶ φουθήθηκὶς νὰ μὴ σὶ κάψι ὁ γήλιος; Νὰ ἴσαμι τὰ προχτῆς βουθά-
λια βουσκοῦσις.

ιδ) Μουρ' σὺ 'Ἰλέν, ντούρα λάλ'σι μου; Οὐ οὐ ντούρα! ὅλα τὰ κουρίτσια
σέφζαν, δὲν ἴδγες μου; πλαλάτι ντὲ ἀγλήγουρα μάντεμ παραστικάμενη δὲν
φουνάχ'ς ὕστερις! Τί ἦγχε μουρ' σὺ τὸν πατόσ' πάισεν μαζί μὶ τὸν πιλικισουθ
νὰ ἀγουράσ' τουρσί κὶ γελιῆς γιὰ νὰ φᾶν στοῦ πάιντους. 'Αρὲ χρηστάκ' γιατί
δι μὶ δίν'ς κὶ μένα τοῦ χέρι σ' ἀρέ; 'Ἰγὼ κουλός μου εἶμι; Σένα λέω ἀρέ, ἀ-
βανάκ' πὸν καλημερνᾶς ὅλου τὸν κόσμου κὶ μένα μ' ἀφήν'ς.

ιε) "Αξιμι, ἀρὲ Γιώργη, αὐτὴ τὴ λαίνα καὶ πιάινε την σπὶτ' κὶ ἄν σ' ἀ-
ρουτήξ' ἢ γυναίκα μ' γιατί εἶναι μισὴ νὰ πῆς τὰ σκυλιὰ τὴν ντίβιρτσαν. 'Ἰμέ-
να γιατί δὲ μὶ δίν'ς, ἀρέ, τοῦ χέρ' σ' ἰγὼ, κουλός μου εἶμι; σένα λέου, ἀρὲ
ἀβανάκ.

Τί μαθῆς γιὰ νὰ σὲ κάμου ἕνα τουπούς στοῦ κιφάλι μ'; Τί σὶ ἴχου, μουρ'
σὺ σάγκιμι συγγενὴ σὶ ἔχω, μιὰ ἰχτισινὴ σουργκιούνου, πῆρις αὐτὸν τὸν μπε-
κρῆ τὸν ἄντρα κὶ μὶ ἦγχες κυρὰ ἀρχόντσα κὶ δι χωρατεύησι! Θέλεις νὰ εἶσ'
Καστιρνὴ. 'Απ' τὸν Κιρσιχανὰ εἶς' μουρ' σὺ κὶ διλούτσ'κου τοῦ σόιγ'ς. 'Αμισὶ
Κάνα Κατίγκου τί κάθισι σ' αὐτοῦ τοῦ νουντουθ; ἰδῶ μέσα δὲ χουρᾶς σαντὲ
ἰσὺ νὰ γυρνᾶς. Δὲ ρίχ'ς ἀμπέ, μιὰ τσαρντάνα νὰ φιφαγλαντίς'ς κὶ σὺ λιούτσ'
κὸ νὰ πλουχοιρίσ'ς.

"Αμ' ποῦ νὰ τὴν ρίξω τὴν τσαρντάνα Κάνα Χουρῶ, πὸν δὲν ἔχουν πα-
ράδες; "Αν εἶχα κείνα τὰ ὀμόουλα μπρὸς πὸν τὰ πῆρι ὁ ἄντρας μου μπεκρῆς
κὶ μὶ τὰ φάε, θὰ ἐκάμισα μερεμέτ' τοῦ σπὶτι μ' ὡς θὰ ἔδνισα καὶ σένα
κανέν' νουντουθ νὰ καθήσ' κὶ νὰ μὲ σχουρνᾶς. "Αμα ἀβανέκου πὸν εἶμι κ' ἔ-
γὼ γιατί, μουρ' σὺ νὰ σὶ χαρίσου κὶ ἔσένα ἀπὸ τοῦ σπὶτι μ';

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

ιστ) Δέν ἦσαν σὺ πού μ' ἔλιες, ἄν
 δέν σέ διῶ, πεθαίνω μήλουμ' νιό
 μήλουμ' κόκκινο βαμμένο.
 Κι τώρα γύρους κι μι λές, ποῦ σέ
 εἶδγα ποῦ σέ ξαίρου, μήλουμ νιό
 μήλουμ κόκκινο βαμμένο ἀπ' τὴ μηλιά
 πού σηκωμένου καὶ στίς μαγουλες ἀκουλημένου.

ιζ) Η ΠΗΤΤΑ ΤΗΣ ΚΩΝΑ ΜΑΡΓΩΣ

— Καλημέρα, Κώνα Μαργώ.
 — Καλημέρα, λιὼ Χρυσῆ.
 — Τί κάμ'ς, ἀμπέ, Κώνα Μαργώ,, σεμπάιλεν, σαμπάχλεν. Σκουμπωμέ-
 νη τί πουλιμᾶς;
 — Νά, λιὼ Χρυσῆ, μ' ἦρτε νὰ κάνω μιὰ κουλουκυθόπηττα.
 — Κι πῶς τὴν κάμ'ς, Κώνα Μαργώ;
 — Νά, ὅπως μὲ τὴν ἀνατίρτσι, τοῦ 'Ἐμὴν ἀφέντη χανούμ'σα ἀπ' τὸ Κι-
 γίκ'. Νά, βάζ'ς ἕνα καλὸ κομμάτι κουλουκίθ' καὶ δυὸ αὐγά κι ἔνιτε μιὰ πήττα
 καμπάδικη, μιὰ πιθαμή.

— Μπα! Κώνα Μαργώ, γελίεσι, πουθενὰ δὲν ἀκούσκει αὐτό, δυὸ αὐγά
 σὲ μιὰ γκουτζάμ ταφρούκλα καὶ νὰ καμπαρντίσ' τόσο ἡ πήττα σ'!

— 'Ἄμ' τί θάρσει, λιὼ Χρυσῆ, ἰδῶ εἶνι τὸ μεράμ. 'Ἄμα ξέρ'ς τὴν
 τέγνη τ'ς θὰ τὴν κάμ'ς. Καρτέρα τώρα νὰ δγῆς ὄντα, θὰ τὴ φέρω ἀπ' τοῦ
 φρούρνου, νὰ δγῆς τί πήττα θὰ ἔν'. 'Ἄμ' τί σὰν κι σᾶς πού βάζιτι τ' αὐγά μὲ
 τίς τριανταριές.

'Ἡ Κώνα Μαργώ τελειώνει τὴν πήττα, φεύγει γιὰ τὸ φούρνο. Στὸ ἀνα-
 μεταξὺ κόμνει μιὰ ἐπίσκεψη καὶ σὲ καναδυὸ ὄρες γυρίζει θριαμβευτική. Φέρ-
 νει πραγματικὰ σπῆτι μιὰ θαιμιάσια καὶ ροδοκόκκινη πήττα. Μόλις μπῆκε, ἡ
 πρώτη δουλειὰ τῆς ἦταν νὰ καλέση τὴν κυρὰ Χρυσῆ, γιὰ νὰ θαιμιάση τὴν ἐ-
 πιτυχία τῆς.

— Ποῦ εἶσι, λιὼ Χρυσῆ, ἔλα νὰ δγῆς τὴν πήττα μ'.

— 'Ἀμάν, Κώνα Μαργώ, τί πήττα ἦταν αὐτή! Καλὰ ἐλέϊσκες ἐσύ.

— 'Ἄμ' τί θάρσεις, μου' σὺ Χρυσῆ. Εἶνι κατὰ πῶς θὰ δουλέψ' τ' αὐγά.
 Χρειάζεται μαστοριά, γιὰ νὰ τὰ χτυπήσ'ς. Στάσ' νὰ σοῦ δάκωκ ἕνα κομμάτι νὰ
 φᾶς κι σὺ κι τὰ παιδιὰ σ' κι ὁ ἄντρας σ'. Νὰ πάω κι ἕνα κομμάτι δίπλα στοὺν
 κύρ' Γιακουβάκ' πού τὴν εἶδγε ἡ κυρία του 'Αθηνᾶ, ὄντας τὴν ἔφερα ἀπ'
 τὸ φούρνο.

— 'Ἄμ' τί πήττα εἶνι αὐτή, Κώνα Μαργώ; πῶς τὴν ἔκαμς κι ἦταν τό-
 σο καμπάδικη!

— Νά, μὶ τοῦ κόκκινου κουλουκῦθ' καὶ λίγ' αὐγά. Θάρσεις κὸρ' Γιακουδάκη. Ἰδῶ χρειάζιτι μαστοριά. Ἡ γυναῖκα σ' εἶνι ὁμορφη, ἀμὰ τέτοιες πῆττες δὲν ξέρει νὰ σοῦ κάμ'.

— Ἀλήθεια, Κυρὰ Μαργώ. Εἶσι μαστόρ'σα.

Κατενθουσιασμένη ἡ Κώνα Μαργώ ἐπιστρέφει στὸ σπίτι. Σὲ λίγο ὁμως καταφθάνει ὁ φούρναρης κρατώντας στὰ χέρια του τὴν πῆττα τῆς κυρᾶς Μαργῶς μισὸ δάχτυλο καθισμένη στὸ ταψί, συνοδευόμενος καὶ μὲ τὴν Ἀρμένισσα πού τὴν πῆττα της κατὰ λάθος εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ φούρνο ἡ Κώνα Μαργώ.

— Ἰδῶ κάθιτι ἡ Κώνα Μαργώ; ρωτᾶνε. Πάρ' τὴν τὴν πῆττα, Κώνα Μαργώ, καὶ δόσε μας τοῦ ἄλλου ταψί. Αὐτὴ εἶνι δικιά σ' κουλουκιδόπηττα, ὄχι κείνη πού πῆρες κι εἶχε μιὰ ὀκᾶ γάλα καὶ εἴκοσι πέντε αὐγά. Πῶς σὶ φάν' κε μὲ τοῦ κουλουκῦθ' πού θὰ ἔκαμιν'ες τέτοια πῆττα;

Ἡ κυρὰ Μαργώ κόκκαλο.

— Ἄντε, λέει ἡ Ἀρμένισσα, ἀγλήουρα φέρο' τὴν, τὴν πῆττα γιατί ἔχου τραπέζ' κὶ μουσαφιρέσι μὲ καρτεροᾶν.

Ἡ κυρὰ Μαργώ ἀναγκάζεται νὰ τὴν παρουσιάσῃ τὴν πῆττα, ντροπιασμένη γιατί εἶχε μείνει τὸ μισὸ ταψί. Σὰν εἶδε ἡ Ἀρμένισσα τὴν πῆττα μισοφραγωμένη, εἶπε:

— Πότε τὴν ντερλικώσαν κι ὄλας!

Κι ἔπειτα ἄρχισε τὸ ὑβρεολόγιό της:

— Οὐτανιάξ ἐρίφ, ἐντεπιζ καρή.

Τὸ παραπάνω ἀνέκδοτο ξετιλίχτηκε στὸ Κάραγατς.

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΟΡΤΑΚΙΟΥ

Τ' ἀμάξι σὰ ντιβιρντίς ὕστερας στράτες περσές.

Αὐτὸς λιγάκι νὰ τσακνοπατήσ' δὲ θὰ χωρατέβγεται.

Στὸν κακὸ τὸν ἄνθρωπο κερὶ νὰ γιέν'ς νὰ λυώσης μπροστά τ' διάφορο δὲν ἔχει.

Τόσο κουκούρο' τὸ ἔχει καὶ τὴ παπᾶ ἡ κόρ'.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

ἀβανάκης = βλάξ

ἀκούλημένουν = κολλημένον

ἀκούσζε = ἠκούσθη

ἀληπασαλῆς = κατασηματάροχης
τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (Ἀδριανούπολις)

ἀμπέ = βρε

ἀνατίρτσι = τουρκ. ἀρηγήθη

ἀνεβατὸ = κέντημα

ἄξιμι = ἄκουσε

ἀπαλουηθῆς = ἀπολογηθῆς

ἀπόμνε = ἀπέμεινε

ἀπουλουέσι = ἀπολογεῖσαι, ὀμιλεῖς

ἀραθύμσα = ἐπιθύμησα

ἄραμπᾶς = βοδάμαξα

ἄρεξι = ὄρεξις

ἄρκαντᾶς = σύντροφος, φίλος
 ἄρουτήξ' = ἐρωτήση
 ἄστογιέτι = λησιμονεῖται
 ἄστόχτ' — ξέχασε
 ἄφκεμι = ἄφησέ με
 βάζ'ς = βάλης
 βερεμλής = φθισικὸς
 βήκεις = ἐβγῆκες
 βουσοῦσες = ἔβοσκες
 βράδ' = βράδν
 γελιέσι = γελαῖσαι, ἀπατᾶσαι
 γελιές = ἐλαῖαι
 γιέν'ς = γίνης
 γιόξαμ = μήπως
 γκάλμπα ἢ γκάλμπα = τουρκ. γκάλ-
 μπα, φαίνεται
 γκιζερωῶ = περιτρέχω, χαζεύω
 γκοκολέκα = ποιμενικὴ ράβδος
 γκουτζάμ ἢ γκοτζάμ = μέγανος
 γουρνίθια = θρνίθια
 γύπνους = ὕπνος
 δ' ἔνι = δὲν εἶναι
 δὲν ξεδειάζνα = δὲν ἔχουν σχολήν
 διαβολοουρσούζου = διαβολικὴ γουρ-
 σουζα
 διλούτσ'κος = παρακατιανὸς
 δουκράνι = δίκρανον
 ἔδγκες = εἶδες
 ἔδικισκα = ἔδινα
 ἔδουσα = ἔδωσα
 ἐλέισκιες καὶ ἔλησκιες = ἔλεγκες
 ἔλιες = ἔλεγκες
 ἔχου = ἔχω
 γαβάλικα = δυστυχισμένη
 ζουμπούλι = ὑάκινθος ὁ ἀνατολικὸς
 ἦγκεις = ἔγινες
 θερμασιὰ = πυρετὸς
 ἰγῶ = ἐγὼ
 Ἰλέν = Ἑλένη
 ἰχτισινὴ = χθεισινὴ
 καμπάδικος = φουσκοτὸς
 καμπαρντίς = φουσκώση
 κάμπτιμ = κάμετέ μου
 Καστιρνὴ = Καστιρνὴ (τὸ Κάστρο,
 συνοικία τῆς Ἀδριανουπόλεως)
 κάτσι = κάθησε
 καϊμακένια = καμωμένη με καϊμάκι
 κεφσίζ'ς = ἄκεφος

κηρὸ = καιρὸ
 κιτάχ'ς = κοιτάξεις
 κομετλής = καλότυχος
 κουράδ' = τιποτένιος
 κουσουρί = ἐλάττωμα
 κουτσομανούχ'ς = μαλλιοτραβᾶς
 κρέν' = κρίνει
 λαίνα = λάγηνος
 λάλ'σι = ἐλάλησε
 λεμπλεμπι = ἀφράτο παράγωγον ἀ-
 πὸ τὸ ρεβύθι
 μαλάκου = ἀνόητη
 μαντὰ πατλαντάνου = ποὺ κάμνεις
 νά σκάση βόδι
 μάντεμ' = ὡσάν
 μαχαλᾶς = συνοικία
 μεράμ = στόχος, σκοπὸς
 μήλουμ' νιὸ = μῆλον μου νέον
 μισίργια = ἀραποσίτια
 μουρ' σὺ = μωρὴ σὺ
 μουσκάρ' — μόσχος
 μπαληόβακο = παλαιὸς βοῦς
 μπαμποῦλ' = μπαμποῦλοι, βόμβυκες
 μπαντέμ σικερι = ζαχαρωτὸν με ἀ-
 μύγδαλον
 μπιζασάκης = καταστηματούχος, ὑ-
 φασματοπώλης
 μποτζακλίκι = λόγος
 νά διαέρου = νὰ κάμω περίπατον
 ναφιλέ = ἀνωφελῶς, τοῦ κακοῦ
 νεκατάν' = ἀνακατεῦει
 νεκατεῦεται = ἀνακατεῦεται
 νιαρὸ = νερὸν
 νουντᾶς = δωμάτιον
 νουντουθ' = μικρὸς ὄντας, δωμάτιο
 νταλικά ἢ = ἀμάξι συρόμενον με ἄ-
 λογα
 νταντέλέν'ς = δαντέλλες
 ντιβέρτσαν = τουρκ. ντιβερντζίω,
 ἀνατρέπω
 ντιβιρντίς = ἀνατραπῆ
 ντιβλικώσαν = ἀπήλασαν, καταχώ-
 νιασαν
 ντουγονί = γάμος
 ντούρα = σφουρίχτρα τοῦ ἐργοστα-
 σίου
 ξεγανών' = ἀφαιρεῖ τὸ γάνωμα
 ξύνται = ξύνεται

ὁμόουλα = ὁμόλογα
 οἶλ' = ὄλοι
 οὐρὲ = βρῆ
 οὐτανμάζ ἐντεφιζ̄ καρῆ = ἀδιάντρο-
     πη, ἀνήθικη γυναίκα
 παέζεις = πηγαίνεις
 παέζουν = πηγαίνουν
 παέχ'ς = πηγαίνεις
 πάιντους = ἀπόλυσις
 πάσεν και πάσι = ἐπῆγε
 παλουργιές = πάσσαλοι
 περσές = περισπές
 περσὸ = πολὺ
 πεχίζισι = στενοχωρεῖσαι
 πεχισὰ = ἀκεφιά
 πιάινε την = πῆγαίνε την
 πιδί μ' = παιδί μου
 πιλικτσούθ' = μικρούλης
 πιχισμένους = ὄργισμένους
 πλαλάτι = τρέξατε
 πλιέρουσι = ἐπλήρωσε
 πλουχορῖς'ς = ἀποχωρήσης
 πουμάκου = χαμηλὴ τὸ ἀνάστημα
 πουρνὸ = προῖ
 πουρνὸ μπερὶ = ἀπὸ τὸ προῖ
 πουσατάλου = ποὺ τῆς πέφτουν τὰ
     ροῦχα
 σάγκιμι = τάχα
 σακάδες = ἀστειολογία

σακαλαντίχ'ς = στενοχωρεῖσαι
 σακιντᾶς = διαστάσεις
 σαντὲ = μόνη
 σεμπάλεν = τουρκ. σαμπάλεν, ἀ-
     πὸ πρωϊας
 σιένα = ἐσνέα
 σκουνίζιηται = σκονίζετα
 σουφρᾶς = τροπέζι
 συβέεις = μπαίνεις
 σχουρᾶς = συγχωρεῖς
 τελέφ' = ἀποτελειώνει
 τερλὸς = τρελλὸς
 τουπούς' = βάρος
 τσακμάκια = λαμπυρίζοντες ὀφθαλ-
     μοὶ
 τσακμοπατήσ' = στάθη εἰς τὰ πό-
     δια
 τσαλι = θάμνος ἀκανθώδης
 τσαρντάκα = ὑψηλὸν πάτωμα
 τσιρομαχάει = κραυγάζει
 φάε = ἔφαγε
 φιφαχλαντίχ'ς = περνᾶς μὲ κέφι
 φουρὰ = φορὰν
 φτίχ'ς = πτύσης
 χάλ' = κατάστασις
 χαλέβ'ς ἢ χαλέφ'ς = γυρεύεις
 χουρᾶς = χωρεῖς
 χτύπε = ἐκτύπησε

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Α' ΤΟ ΗΛΙΝ - ΝΤΕΝ

Για τὸ Βουλγαρικὸν τοῦ 1903 Ἴλιν - Ντέν ἢ Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν ἐξέδωκε τὸ ὑπ' ἀριθ. 94 δημοσίευμα τοῦ μακ. Δ. Βογαζλή, ἀξιόλογον ἔρευναν, ποὺ δημοσιευθεῖσα ἔκαμε καλὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀσχολούμενους γὰρ τὴν σύγχρονην ἱστορίαν μας. Στὰ χαρτιά μου εὗρηκα ἓνα σημεῖωμα τοῦ ἐξαδέλφου μακ. Μιχαὴλ Μοσχοπούλου δικηγόρου. Ἡ σημασία του εἶναι σημαντικὴ καὶ τὸ δημοσιεύω ὡς σημαντικὸν ἐνταῦθα διὰ τὴν σημασίαν του τὴν ἱστορικὴν.

Ἐν Κομοτηνῇ τῇ 22.1.1951

Ἀγαπητὲ Πολύδωρε,

Ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν κάρταν σου καὶ σ' εὐχαριστῶ διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς Ἀννοῦλας μου παρηγορίας, ὡς καὶ τὰς ἐνεργείας σου καὶ τῆς συζύγου σου καὶ φροντίδας ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀπὸ ὅσα μὲ γράφει ἡ Ἀννούλα καὶ ἡ Θέκλα μου, εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ ἐγὼ ὅσον καὶ αὐτὴ διὰ τὸν τρόπον ποὺ τὰς ὑπεδέχθησαν καὶ ἐφρόντισαν δι' αὐτάς. Διὰ τοῦτο θεωρῶ ἐπίαναγκες νὰ σὰς εὐχαριστήσω, ὅλους συλλήθδην καὶ ἀθρόα, καὶ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας μου τόσον εἰς τὸ σπιτικὸν σου, ὅσον καὶ στὸ σπιτικὸν τοῦ ἀγαπητοῦ Περυλάη.

Καὶ τώρα ἔρχομαι σ' αὐτὸ ποὺ μοῦ ζητᾶς ἐν σχέσει μὲ τὴν ψευδοεπαναστασίαν τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸ 1903. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1903), μία τοιαύτη κίνησις ἔγινε στὴν Μακεδονία, νομίζω γύρω στὰ χωριά ὅπου ἔδρα τότε ὁ ἐθνομάρτυς Π. Μελάς, ἐκτραγεῖσα ἀ ν ή μ ε ρ α τὴν ἐορτὴν τοῦ Προφήτου Ἰησοῦ ἐξ οὗ καὶ ἔλαβεν τὴν ὀνομασίαν «Ἴλιν - ντέν» = ἡμέρα τοῦ Πρ. Ἰησοῦ, ἄλλη δὲ κίνησις εἰς τὰ πέριξ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀ ν ή μ ε ρ α τῆς μεταμορφώσεως, ἥτοι τὴν 6ην Αὐγούστου 1903 ἐξ οὗ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα «Πρεομπραζένστικο» (Преображенство) = τῆς μεταμορφώσεως. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνελήφθησαν εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν μας γνωστὸν χωρίον Γένιτζε (θὰ τὸ θυμᾶσαι, διότι ἀπέιχεν περὶ τὰ 15 χιλίωμ. ἀπὸ τὰς 40 Ἐκκλησίας πρὸς τὸν δρόμον Ἀδριανουπόλεως) ἀρχετοὶ νεαροὶ διδάσκαλοι Βούλγαροι, μὲ ἐνδυμασίαις γυναικεῖαις καὶ μετήχθησαν εἰς τὴν πόλιν μας.

Πρὶν ἢ προχωρήσω, θεωρῶ ἐπίαναγκες νὰ κάμω μίαν προεισαγωγὴν, μολοντί μὲ τὰ γράματά μου τώρα, δυσκολεύομαι νὰ κάμω ἀνασκαφάς, γὰρ νὰ σοῦ περιγράψω κάτι σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο.

11 Μ α ἰ ο υ 1903. Οἱ Βούλγαροι προητοιμαζόντο νὰ ἐορτάσουν τὴν μνή-

μην τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, εἶχαν δὲ φέροι εἰς τὸ περίφημον «Μπαδεμλήκι», συνήθη τόπον τῆς εορτῆς αὐτῆς, ὅπως θὰ θυμοῦμαι, ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς λαμπρότερον πανηγυρισμόν. Τὸ πρῶτ' ὅμως, ἐώρταζε λαμπρότερον πάσης ἄλλης προηγουμένης χρονιάς ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπου μαζί με τὸ βουλγαρικὸ ἐκκλησίασμα, παρέστησαν καὶ πλείστοι ἐκ τῶν πέριξ τῆς ἐκκλησίας κατοικοῦντων ἑλληνικῶν οικογενειῶν καὶ χάριν τῆς ἀσφαλείας ὡς ὄργανον τῆς ἀστυνομίας ὁ γνωστὸς ἀπὸ τὰς ἠθογραφίας σου Θεοδωράκης, γνώστης καὶ τῆς βουλγαρικῆς. Τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας ἐξεφώνησεν ὁ γνωστὸς ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν διδάσκαλος Δημήτριος Γκροῦεβ, (ὁ μετέπειτα τελειόφοιτος τῆς Νομ. Σχολῆς τῆς Γενεύης, κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1913 δήμαρχος Σαρ. Ἐκκλησιῶν) ὅστις, λησιμονήσας ὅτι εὕρισκετο ἐν Τουρκία καὶ ὅτι ἦτο δυνατάτατον οἱ λόγοι του νὰ ἔχουν κακὴν ἀπήχησιν εἰς ἄραρον τῶν ὁμοεθνῶν του, καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα ἐκραύγαζεν: «Ἦλθεν ὁ καιρὸς τῆς ἐξεγέρσεως κατὰ τοῦ τυράννου τούτου λάβετε τὰ ὄπλα κτλ.»

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, οἱ ἐπαναστατικοὶ αὐτοὶ λόγοι διεδόθησαν ἀμέσως εἰς τὸ κοινὸ καὶ μετεδόθησαν καὶ εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἀφ' ἐνὸς μὲν συνέλαβον καὶ ἐκράτησαν τὸν ὁμιλητὴν καὶ τοὺς συναδέλφους του διδασκάλους, ἀπέστειλαν δὲ καὶ ἔγγραφον (ταχυρίδι) πρὸς τὸν Βούλγαρον Ἀρχιερ. Ἐπίτροπον τῆς πόλεώς μας ἀπαιτοῦσαι νὰ δοθῇ ἄμεσος ἀπάντησις ἐντὸς 24 ὥρων καὶ δι' εἰς τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν «διατί καὶ ὑπὸ τίνας συνθήκας ὁ ὁμιλητὴς τῆς ἡμέρας μετεχειρίσθη ἐπανειλημμένως τὴν λέξιν ὀ π λ α».

Τὸ τουρκιστὶ συντεταγμένον ἔγγραφον τοῦτο τῆς Νομαρχίας πρὸς τὸν Ἀρχ. Ἐπίτροπον, μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου, ὁ τελευταῖος τὸ ἔφερον εἰς ἐμὲ πρὸς μετάφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν, ἔσπευσε δὲ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν μητροπολίν του ὅπου κατόπιν συνεννόησεως μετὰ τοὺς κομιτατζήδες του, ἐθεωρήθη ἐπάναγκες νὰ σταλῇ τάχιστα κάποιος εἰς τὴν Ἀδριπολιν ὅπου ὑπῆρχε Προϊσταμένη Πνευματικὴ Ἀρχὴ διὰ νὰ λάβῃ ὁδηγίαν διὰ τὴν ζητούμενην ἀπάντησιν. Τώρα πῶς κατορθώθη ἐντὸς προθεσμίας πολὺ μικροτέρας τῶν 24 ὥρων μὲ τὰ πρωτόγονα μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νὰ ἐπιτευχθῇ ἢ εἰς Ἀδριπολιν μεταβάσις, συνεννόησις καὶ ἐπιστροφή, αὐτὸ ἄλλο ζήτημα. Πάντως ἡ ἀπάντησις τὴν ἐπομένην ἐδόθη εἰς τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν, αὐτοστιγμὴ δὲ ἐκλήθη πάλιν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Νομάρχου καὶ τῆς Ἀστυνομικῆς Προϊσταμένης καὶ μετέφρασα ταύτην εἰς τὴν τουρκικὴν. Εἶχε δὲ περίπου τὰ ἑξῆς: «Ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις μας, εἴτε ἐπ' ἐκκλησίας, εἴτε ἀλλαχοῦ, χρησιμοποιοῦμεν τὴν λέξιν «ὄπλον» ὡς ὄπλον κατὰ τοῦ διαβόλου, ὁ δὲ ὁμιλητὴς τῆς εορτῆς ἐχρησιμοποίησε τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην»).

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀνόητος αὕτη ἀπάντησις, δὲν ὠφέλησε τόσον τὸν ὁμιλητὴν, ὅσον καὶ πλείστους ἐκ τῶν συναδέλφων του οἱ ὁποῖοι κατεδικάσθησαν ἄλλοι εἰς Ἰσόβια, ἄλλοι εἰς πρόσκαιρα δεσμὰ 15 — 20 ἔτων κλπ. Οἱ Βούλγα-

ροι όμως ειργάζοντο και προητοίμαζον την εξέγερσιν, συγχρόνως ή Τουρκική κυβέρνησις, με αρκετά καλά ὄργανά της, μεταξύ τῶν ὁποίων και τινες φλογεροὶ νεαροὶ Ἕλληνες ὑποβοηθοῦντες ἐπιδεξίως τὴν Ἀστυνομίαν. Καὶ αἰφνης πληροφορούμεθα ἐν μὲν τοῖς περίξ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τὸ ξέσπασμα εἰς τὰ βουλγαρικά χωρία Γενιτζέ, Καβακλή, Καραχιδήρ κλπ. ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ Βιζύης εἰς τὰ βουλγαρόφωνα πατριαρχικά χωρία Πινακά και Γιάτρος, ὅπου συνελήφθησαν ἑκατοντάδες στασιαστῶν και μετεφέρθησαν εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅπου οἱ σιδηροδρόσμοι μεταφερόμενοι ἐπαναστάται, πέρασαν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ γραφεῖον μου, ὀδηγούμενοι εἰς τὰς φυλακάς, ἦσαν δὲ ὅλοι ζωντανὰ πτώματα, διότι εἶχον βασανισθῆ σκληρότατα. Ζωηρότατα μένει εἰς τὴν μνήμην μου, ἡ εἰκὼν ἑνὸς ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν μεταφερομένων, Ἕλληνος Φωτιάκη καλουμένου, ἐγκατεστημένου εἰς Πινακά, γνωστοῦ και ἀκραιφνοῦς πατριώτου, ὅστις συρόμενος σχεδόν, ἔπεσε ἐμπρὸς στοῦ γραφεῖο μου και ἐξέπνευσε. Ὁ μακαρίτης αὐτὸς ἔχει ἤδη ἐν Ἑλλάδι ἐγκατεστημένα καλά παιδιά, ἕνα δὲ ἀπὸ αὐτὰ ὁ Φωτιάδης, τοῦ ὁποίου μου διαφεύγει τὸ μικρὸν ὄνομα, ἀφοῦ ὑπηρέτησεν ἐπὶ τινὰ ἔτη εἰς Κομοτηνὴν και Θεσ)νίκην, νομίζω ὅτι τώρα ὑπηρετεῖ εἰς ἀνωτέραν θέσιν εἰς τὸ Ἑπιτοπτεῖον Ἑσωτερικῶν.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις παρηκολούθει ἀγρύπτως τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, διὸ και συνεπείᾳ τῶν συλλήψεων και τῶν τρομακτικῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν, ἐματαιώθη ἐγκαίρως πᾶσα περαιτέρω δρασίς τῶν Βουλγάρων. Ἐν ἀπὸ τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο και τὸ νὰ μεταφέρῃ ἐξ Ἀλβανίας ὀλόκληρα συντάγματα Ἀλβανῶν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας ἐξεκύθησαν πρὸς τὰ βουλγαρικά χωρία, ἰδίως δὲ πρὸς τὰ βορείως τῆς πόλεως και κατὰ μῆκος τῆς δημοσίας ὁδοῦ Τορνόβο κείμενα βουλγαρικά χωρία ὅπου με τὴν δρᾶσιν τῶν Ἀλβανῶν στρατιωτῶν, δὲν ἔμεινεν οὔτε πέτρα ἐπὶ πέτρας οὔτε ζῶσα ψυχὴ. Δυστυχῶς ἐν τῷ μεταξύ ἀρκετὰ εἶχον πάθει και οἱ κάτοικοι Εὔδαρούου και Κουροῦ - νερέ, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν Ἕλληνες, ἀναγκασθέντες νὰ καταφύγωσιν εἰς Σκοπόν, ὁπόθεν ὑπέβαλον μακροσκελὲς ὑπόμνημα τῶν δεινοπαθημάτων των εἰς τὸν τότε ἐπίσκοπον Ἀνθιμον, μετέπειτα Ἀγιον Βιζύης και ἐσχάτως Ἀγιον Μαρωνείας και Θάσου. Οὗτος δὲ ἀνέφερεν εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς τὰ κατορθώματα τῶν Ἀλβανῶν μὴ φεισθέντων τῶν ἑλληνικῶν χωρίων, ἐνῶ ἡ δοθεῖσα σχετικῶς ἐντολὴ ἀφώρρα μόνον τὰ βουλγαρικά τοιαῦτα.

Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα και τὸ ἐξῆς: Ὁ μακαρίτης ἤδη Ἐπίσκοπος, ἐξέθεσε τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν του, τὰ ὁποῖα ἡ ἐν Σκοπῷ δημογεροντία εἶχε βεβαιώσει δι' ὑπογραφῶν αὐτῆς και πολλῶν ἄλλων τσορμπατζήδων, χωρὶς νὰ ὑποδείξῃ και τὰ ὀνόματα τῶν ὑπογραφάντων κατοίκων Σκοποῦ, διότι ὑπῆρχε φόβος νὰ τιλαιπωρηθῶσιν, δεδομένου ὅτι οἱ Τοῦρ-

κοι τότε ἀντὶ νὰ κινηθῶσι καὶ ἀνακαλύψωσι καὶ τιμωρήσωσι τοὺς δράστας, ἔτρεχαν καὶ ζητοῦσαν τοὺς καταγγέλλοντας τὰ ἔκτροπα. Ὑπηρέτει τότε ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ὡς βοηθὸς Νομάρχου (μοναβίνης), ὁ γνωστὸς Χριστάκης ἐφέντης εἰς ὃν ἀνετέθη νὰ καλέσῃ τὸν Ἐπίσκοπον καὶ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ὑπόμνημα πρὸς μετέφρασιν. Ὁ μοναβίνης ὁμως μολοντί Ἕλληνας καὶ ἀρκετὰ μορφωμένους, ἠγγόνει τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐδέησε νὰ κληθῶ πάλιν ἐγώ, ὑπαγορεύοντος δὲ τοῦ Ἐπισκόπου, μετέφρασα τὸ περιεχόμενον, χωρὶς πάλιν τὰς ὑπογραφάς. Ὁ Ἐπίσκοπος μὲ τὸ ὑπόμνημα στὸν κόρφο του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν μητρόπολιν, τὴν δ' ἐπομένην ἔλαβε ἐπείγουσαν διαταγὴν (ταχυρίδι) τοῦ Μουτσαρίφου (Νομάρχου), λέγοντος ὅτι «εἶναι καθήκον ἀφρωσιωμένου εἰς τὸ κράτος ἱεράρχου, νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην καὶ στείλῃ αὐτοῦσιον τὸ ἔγγραφον τοῦτο (τὸ ὑπόμνημα) εἰς τὴν ζητοῦσαν Δημοσίαν Ἀρχὴν κτλ.». Ἀλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης Ἄνθιμος, ἦτο γερὸ μυαλὸ καὶ δὲν ἐφοβεῖτο ἀπὸ τοιαύτας ἀπειλὰς καὶ ἀπήντησε, συντάσσοντος πάλιν ἐμοῦ, ὅτι «τὸ ἔγγραφον κατ' ἐντολὴν τοῦ Πατριάρχου ὑπεβλήθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ὁπόθεν αἱ Ἀρχαὶ δύνανται νὰ τὸ ζητήσωσι».

Ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς ποῦ ἔκαμα μέσα στὰς ἀναμνήσεις μου, αὐτὰ κατώρθωσα νὰ συγκεντρώσω. Ἐνα εἶναι βέβαιον ὅτι μὲ τὸ κίνημα αὐτὸ οἱ Βούλγαροι ἔχασαν πολλὰς ἑκατοντάδας ὁμογενῶν των καὶ μαζί μ' αὐτοὺς πολλὰ ἀπὸ τὰ ὄνειρά των.

Ἄν εἶχα ἐδῶ τὴν Ἀννούλαν θὰ τὴν ἔβαζα νὰ δακτυλογραφήσῃ αὐτὰ ποῦ περιέγραψα τόσον ξηρὰ καὶ χωρὶς χάριν. Τὸ καλέμι μου δὲν ὁμοιάζει καθόλου τὸ δικό σου, σοῦ περιέγραψε ὁμως ὅτι συνέβη τότε ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, Βιζύῃ, Βουνὰρ Χισὰρ καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις. Οἱ Βούλγαροι τότε ἔφαγαν ξύλο γερὸ γιὰ νὰ τὸ ἐνθυμοῦνται χρόνια πολλά.

Β' ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ὅταν στὰ 1952 - 55 ἐπέτυχε ἡ Ἐταιρ. Θρακ. Μελετῶν νὰ ἐκπέμπῃ ἀπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν μὲ τὴν χορωδία κ. Π. Καβακοπούλου τὰ Θρακικὰ τραγουδία, δημιουργήθηκε μιὰ χορωδία καλλιεργημένη ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ ἐπέτυχε νὰ ἐκπέμπῃ τίς μελωδίες τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὴν ἐντέλεια καὶ ἀριότητα.

Ἐπὶ τρία - τέσσαρα χρόνια ἄκουε ὁ Ἕλληνικὸς κόσμος τὰ τραγουδία του σὲ τέλεια μορφή πειθαρχημένα μὲ ἱκανοποίηση, χαρὰ καὶ συγκίνηση καὶ παντὸς εἶδους καλλιτεχνικὰ συναισθήματα καὶ μάλιστα οἱ Θράκες, ποῦ ξενητεμένοι καὶ ξεκληρισμένοι τὰ νοσταλγοῦσαν. Στὴν Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν εἶχαμε δημιουργήσει κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν συντήρηση τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν. Περιτρέχοντας πολιτεῖες καὶ χωριὰ μαζεύαμε καὶ ζωντα-

νεύαμε παλιές Θρακικές μελωδίες, πού ἔσβηναν σιγὰ σιγὰ καὶ λησμονιούνταν. Καὶ κάθε βδομάδα ἔχνητο ἀπὸ τὸ σταθμὸ ΕΙΡ τὸ τραγούδι ἄγνό, μελωδικὸ καὶ πιστό, ὥστε νὰ ξεσηκώνη τῶν Θρακῶν τὶς ἀναμνήσεις καὶ τὶς νοσταλγίες.

Ἀκολούθησε τότε ἐντατικὴ ἐργασία τῆς καταγραφῆς των, πού ἕνα διάστημα συλλέχθηκε ἕνας ἀριθμὸς 400 μελωδιῶν πού ἀπετέλεσαν: Τὰ Μουσικὰ κείμενα τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν. Αὐτὰ κατεγράψαμε καὶ 83 ἔξ αὐτῶν ἀπέτελεσαν τὸν Α΄ τόμο τῶν Μουσικῶν κειμένων ὡς δεῖγμα τῆς προσπάθειάς μας. Τὰ Μουσικὰ κείμενα αὐτά, προλόγησε ὁ πολὺς Μπῶ - Μπωβὺ τῆς Γενεύης, καὶ παρακολούθησε τὴν ἐκτύπωσή τους καὶ χάραξε τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιτυχίας των σὲ πρόλογο. Σ' αὐτὴ τῇ δουλειᾷ ἔθεσα τὸν ἑαυτό μου ὑπεύθυνο καὶ ἀρχηγὸ καὶ ὑπηρετῆ, γιὰ τὴν πραγμάτωσή του, πού ἔγινε μὲ τόσους κόπους καὶ ἐκδοτικὰς δυσκολίες.

Στὴν τετραετῆ - πενταετῆ ἐκπομπὴ τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν ἀνέλαβα νὰ γράφω τὶς εἰσαγωγὰς καὶ προλόγους. Αὐτοὺς τοὺς προλόγους δημοσίευσσα ἐφέτος σ' ἕνα δημοσίευμα τοῦ 30ου τόμου πού κυκλοφόρησε καὶ δίνει τὴν ἐνταση τῆς καλλιέργειας τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ, τὴν κλίση τῶν Θρακῶν, στὴ δημιουργία τοῦ τραγουδιοῦ, καὶ τῆς μελωδίας, στὸ ὕψος του τὸ πάθος του, τὴν ἐξαιρετικὴν του κατάνυξι καὶ ἀπόδοσι καὶ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ τραγουδιοῦ. Εἰδῆκαμε τὶς πηγὰς του στὸν κάθε χῶρο τῆς Θράκης καὶ σ' ὅλα τὰ σημεῖα, πού καταδείχνουν τὸ δημιουργικὸ ταλέντο τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, πού εἶναι μελωδικώτατος, σκώπτης, παθητικὸς, εἴρων ἐκκλησιαστικὸς κλπ. Ἔχουμε μιὰ καταγραμμένη παράδοσι μ' ἀρχή, μὲ συνέχεια καὶ τέρμα χ ε ι ρ ο π ι α σ τ ῆ κ ἔ χ ι ψ ῖ χ ο υ λ α ἄ χ ρ η σ τ α γιὰ τὴ δημιουργία.

Ἡ χορωδία τοῦ Καβαζοπούλου μὲ τὴν συμπαράστασι τῆς Ἐτ. Θρ. Μελετῶν μετέσχε ἐφέτος στὸ Βουλγαρικὸ Φεστιβάλ Σόφιας, ὅπου ἀντίκρισε τὶς χορωδίες τῆς Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας καὶ Ἀλβανίας, ἀγωνίστηκε καὶ ἐνίκησε ὑπερῆφανα νίκη λαμπρά. Ἔλαβε τὸ μόνον βραβεῖο. Τὶς γραμμὲς αὐτὲς σημειώνουμε, γιὰ τὸν ὅτι κάποιος μας ἀπέδωκεν καρποὺς τιμημένους. Καὶ δὲν πρέπει νὰ περιφρονήσουμε τὸν ἔπαινο.

Τὸ Σημειώματάς μας τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ζητήματος, πού ἡ Ἐταιρεία ἀνέλαβε μὲ τόση θέρη καὶ ἀγάπη χωρὶς φορῶν καὶ κούφιας καυχησιολογίας.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Τ.Γ.— Ζητήσατε δωρεάν τὸ δημοσίευμα ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν, Μητροπόλεως 38. Στέγη Γραμμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΤΟΥΣ 1965 ΕΤ. ΘΡ. ΜΕΛ.

Ἄρ. 125. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΕΤ. ΘΡ. ΜΕΛΕΤΩΝ 1965. ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ. Πρόλογοι εκπομπών, Πολυδ. Παπαχριστοδούλου.

Εἶναι μερικές φυσιογνωμίες πού τὸ ἔθνος τοὺς ὀφείλει εὐγνωμοσύνη διότι ἡ πνευματικὴ τους προσφορά εἶναι ἀληθινὰ ἐθνική. Καρπὸς διερεύνησης καὶ περισυλλογῆς στοιχείων ἐθνολογικῶν κειμένων με λαμπρὲς ἀντανάκλασεις περασμένων χρόνων, εἶναι τὸ ἔργο τους. Καὶ ὅλες αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες δημιουργοῦν μιὰν ἐνότητα. Τὴν ἱστορία τῆς Θράκης. Τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὄχι μόνον ἀνιχνευτὴς καὶ πρωτοπόρος δημιουργὸς στάθηκε ὁ φιλόλογος καὶ λογοτέχνης κ. Πολύδ. Παπαχριστοδούλου, ἀλλὰ καὶ ὁ πραγματοποιῶν τῶν δραμάτων καὶ τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ἡ ὁποία ὡς τώρα ἀσχολεῖται με ἀξιόλογα ἐθνικὰ προβλήματα ὅλα σχετικὰ με τὴ Θράκη.

Τὸ νέο βιβλίον τοῦ Πολ. Παπαχριστοδούλου «Θρακικὲς Ἐκπομπές» τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1952 - 1955 εἶναι ἑβδομήντα μία εἰσαγωγές, ἢ καλύτερα πρόλογοι, μᾶς σειρᾶς ἐκπομπῶν πού εἶχε πετύχει νὰ κάμῃ ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν σὲ συνεργασία με τὴν γνωστὴ χορωδία τοῦ κ. Παντ. Καβακοπούλου πάνω σὲ Θρακικὰ τραγούδια. Οἱ πρόλογοι αὐτοί, ἔργο τοῦ Παπαχριστοδούλου πάνω στὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὴν προέλευσή του, τὶς περιοχὲς τῆς προελεύσεώς των, τὸ μελωδικὸ τους εἶδος, τὴ συγγένειά τους με τὴ Βυζαντινὴ ψαλμωδία καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τους ὕφος ἀποτελοῦν ἕνα πολὺτιμο ὕλικὸ γιὰ τὸν μέλλοντα ἱστορικὸ τοῦ δημοτικοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ. «Καμμιά ἐποχὴ γράφει στὸν πρόλόγῳ του ὁ συγγραφεὺς, δὲν μᾶς ἔδωσε μιὰ τέτοια ἐργασία ὡς τώρα. Τὴν δίδει ἡ ἐποχὴ μας με τὴν σημερινὴ ἀναζωντάνευση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ».

Ἄρ. 126. Η ΘΡΑΚΗ (μέρος πρῶτον) τοῦ Γεωργίου Εὔσταθίου. Ἐνα ἔργο ἀξιόλογο ἱστορικῆς ἐρεῦνης διὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων. Ἐργασία προσεχτική, με πηγές καὶ παραπομπές προσεχτικές. Τὸ ἔργο συνεχίζεται εἰς τὸν 32 τόμον με τὸ Β' μέρος. Ὁ κ. Γ. Εὔσταθίου εἶναι ἄξιος ἐπαίνου διὰ τὴν ἐργασίαν του.

Ἄρ. 127. ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΑΝ. ΣΤΑΜΟΤΑΗΣ. Σύντομη βιογραφία τοῦ παραγνωρισθέντος Ἱεράρχου, τοῦ Μητροπολίτου Ἐλευθερουπόλεως, τὸν ὁποῖον ἡ Ἱεραρχία Ἑλλάδος κακομεταχειρίσθηκε ἀπανθρώπως. (Βλ. στὸ τέλος ἐπιστολὴν τοῦ Μητροπολίτου Τρίκης καὶ Στεγῶν).

Ἄρ. 128. ΣΤΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΣΟΤΦΛΙΟΥΤ, φάκελος Βιβλιοθήκης Βουλῆς 434, τοῦ Ἀρχ. Ν. Βαφείδη. Ἐργασία ὄχι εὐκαταφρόνητη γιὰ τὸ Σουφλί καὶ τὸ λαὸ του.

'Αρ. 129. ΣΤΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ, στην Μοισία στα 679 μ.Χ. ἐπὶ Κ. Πωγωνάτου τοῦ ἱστορικοῦ С. JIRECEK. Ἀνάγνωσμα ἐπαγωγὸ ἄλλ' ὄχι ἀμερόληπτο λόγῳ τῆς φιλοσλαβικότητος τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ καὶ φιλοβουλγαρικότητός του.

'Αρ. 130. ΧΩΡΙΟΝ - ΒΑ-Ι-ΡΙΟΝ. Παρ. Ἀθανασιάδου, ἱστόρημα ἐκ τῶν ἀρχείων «συγχρόνων γεγονότων». Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο περιέχει πλουσίαν συλλογὴν ἐγγράφων τοῦ λαοῦ, ποὺ ἱστορεῖ τὰ πάθη του, τὴν εὐτυχίαν του καὶ τίς καταστροφές ποὺ ἐδοκίμασε ἀπὸ τοὺς Τούρκους σ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ζωῆς του σ' αὐτὰ τὰ χρόνια.

'Αρ. 131. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΦΑΝΑΡΙ ΚΩΝ) ΠΟΛΕΩΣ, κατὰ τὸν ΙΘ' καὶ Κ' αἰῶνα. Τὰ πρόσφατα χρόνια τῆς Κων)πόλεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Φαναριοῦ. Ὁ Χ. Μισαηλίδης ἔδωκε μιὰ λαμπρὰ εἰκόνα τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐχρωμάτισε τίς ἀφηγήσεις του μὲ καλλιτεχνικὴ διάθεση καὶ ἱκανότητα ἐνὸς κόσμου ποὺ πεθαίνει γύρω στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅπου φωλεύει τώρα τὸ μῖσος αἰῶνων τῶν Τούρκων. Ἔστι δίκης ὀφθαλμός.

'Αρ. 132. Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΙΠΟΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝ) ΠΟΛΕΩΣ, τῆς Κ. Μαμάνη. Μία περιγραφή τοῦ χώρου καὶ τῆς ἱστορίας του μὲ τρία κλισέ. Ἀξιόλογη σύνθεση καὶ ὕλικὸ πολυθεβαιωμένο μὲ πηγές.

'Αρ. 133. ΣΤΥΝΤΟΜΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ Ε-ΤΑΙΡΕΙΑΣ 1934 - 1965. Οἱ Βουλγαρικὲς πονηρίες καὶ διαβολικὲς ἐπινοήσεις πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες ἐπισκέπτες τῆς πρώην ἑλλην. χώρας τῶν καὶ ἡ βουλμία των, σὲ παραποιήσεις τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας.

Διανέμονται δωρεάν: Γραφεῖα Στέγης Γραμμάτων, Μητροπόλεως 38

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟΝ
ΠΟΛΥΔΩΡΟ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ὁ Πολύδ. Παπαχριστοδοῦλου ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸ βῆμα
τῆς Ἑστίας Ν. Σμύρνης στὴν ἑορτὴ τῶν χαμένων πατρίδων

Με τὴν εὐκαιρίαν τοῦ θανάτου τοῦ Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου, προέδρου τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ ἰδρυτοῦ - διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», θεωροῦμε χρέος τιμῆς ν' ἀφιερῶσωμε τὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ τόμου αὐτοῦ, πού ὁ ἴδιος ἄρχισε καὶ δὲν πρόφθασε νὰ δῆ ὀλοκληρωμένο, σ' ἐκεῖνον καὶ στὸ ἔργο του.

Ὁ θάνατος βρῆκε τὸν Π. Παπαχριστοδούλου, μπορεῖ σὲ χρόνια προχωρημένα, μὰ ὄχι μὲ μειωμένες τὶς πνευματικὲς του δυνάμεις πού τὶς εἶχε ἐντάξει ὀλοκληρωτικὰ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀγαπημένη του γῆ, τὴ Θράκη. Ὁ θάνατος δὲν ἤλθε στὸν πνευματικὸ ἀπόμαχο, μὰ στὸν γεμᾶτο νεανικῆ σφριγγλότητα στρατιώτη καὶ ἀγωνιστῆ.

Γιὰ τὴν ἐθνικὴ προσφορά τοῦ Π. Π. μίλησαν καὶ ἔγραψαν κατὰ καιροὺς ἐγκυροὶ ἐργάτες τοῦ πνεύματος καὶ θὰ μιλῆσῃ ἐντελέστερα στὸ μέλλον καὶ ἡ ἀγωνιζόμενη συνείδηση τοῦ Γένους πού διεκδικεῖ τὰ χαμένα ἐλληνικὰ ἐδάφη καὶ κλαίει γιὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τοὺς κατατρεγμοὺς μας.

Στὸν ἄνθρωπο πού ἔταξε σκοπὸ ἱερὸ στὴ ζωὴ του, τὴν ἀναστήλωση τῆς χαμένης Θράκης, ἐμεῖς ἀπὸ τὶς στῆλες αὐτὲς ἄλλη τιμὴ δὲν μποροῦμε νὰ προσφέρωμε ἀπὸ μιὰ ἀδρομερῆ ἀνακεφαλαίωση, ἀπὸ ἓνα συνοπτικὸ ἀπολογισμὸ τῆς ἀκτινοβολίας πού ἄσκησε ἐκεῖνος καὶ τὸ ἔργο του ἐπάνω στὴν ἐποχὴ του. Ἔτσι συγκεντρώσαμε ἐδῶ ἀπανθίσματα παλαιότερης καὶ νεώτερης κριτικῆς γιὰ ὀλόκληρο τὸ ἔργο του, καθὼς καὶ ἄρθρα ἐγκωμιαστικὰ πού γράφηκαν μετὰ τὸ θάνατό του.

Τὰ παρουσιάζομε ὅλα αὐτὰ μὲ ὑπερηφάνεια μὰ καὶ μὲ κάποια περίσκεψη καὶ ἐπιφύλαξιν τὴν ἐπιφύλαξιν πού νοιώθει κανεὶς ὅταν ἐγκωμιάζῃ ἀνθρώπους ταπεινόφρονες. Ὁ πρόεδρος μας ἀπεχθανόταν τὴ διαφήμιση καὶ τὸ θόρυβο. Τὰ ἀποκαλοῦσε αὐτὰ παρασκηνιακοὺς τρόπους ἐπιβολῆς πού ἔρχονταν φυσικὰ σὲ ἄκρα ἀντίθεση μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ἠθους πού εἶχε ὑψώσει σὰν κανόνα ζωῆς. Δούλευε σὰ μέλισσα χρόνια καὶ χρόνια, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν προβολὴ καὶ τὴν

αναγνώριση. "Όμως αυτή η αναγνώριση και η δίκαιη αποτίμηση της προσφοράς του ήλθε δειλά - δειλά στην αρχή της σταδιοδρομίας του, τότε που πρωτοεμφανίσθηκε σὰ λογοτέχνης δυνατός με τις υπέροχες «Θρακικές Ήθογραφίες» του, κι' ύστερα πανηγυρικά, θριαμβευτικά, με ένα έργο που έριχνε πλούσιο φῶς στὸν κόσμο τῆς Θράκης.

Τώρα που εκείνος πιά δὲν υπάρχει για νὰ μᾶς μιλήσει, ὅπως πάντα τόκανε, με πάθος για τὴ Θράκη, θ' αφήσωμε νὰ μᾶς μιλήσουν ἄλλοι για εκείνον και για τὸ ἀγαπημένο του θέμα.

"Ας θεωρηθοῦν οἱ σελίδες αὐτὲς που τοῦ ἀφιερώνομε, ἔχι μόνο χρέος τιμῆς, μὰ και ένα πνευματικὸ εὐλαβικὸ μνημόσυνο, μιὰ ἐκδήλωση σεβασμοῦ στὴ μνήμη του.

Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Αὐτός ὁ νέος, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐχάρισε τὰ ἔξη κομμάτια τῶν «Θρακικῶν Ἡθογραφιῶν» ἔχει χωρὶς ἄλλο τάλαντον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ τάλαντου του — ἐκεῖνο ἀκριβῶς, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου πηγάζει ὅλο τὸ ὑπόλοιπον — εἶναι ἡ ἠθικὴ του ἀντοχή. Σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ὅλοι γύρω μας τραυλίζουν ἀσυναρτήτους λέξεις διαφόρων δῆθεν ἐπαναστατικότητων, δῆθεν καινοτομιῶν, ὁ συγγραφεὺς τῶν «Θρακικῶν Ἡθογραφιῶν» εἶχε τὸν ἡρωϊσμόν νὰ μείνῃ ἀφροσιωμένος στὸ κομμάτι γῆς τῆς πατρίδος του. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἄπλως «κάτι». Εἶναι ἡ ἀδιάφραυστος μαρτυρία ὅτι αὐτὸς ὁ νέος ἔχει φλέβα, ἔχει τὸ πραγματικὸν καὶ ἀνθρώπινον ἐκεῖνο τάλαντον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀνάγκη ν' ἀναοριχηθῆ πρὸς τὰ «ὑψηλὰ» θέματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα περιμένουν νὰ κερδίσουν ὑπόστασιν διάφοροι στεγναὶ φιλολογικαὶ στεριότητες. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα τάλαντα, τὰ ὁποῖα, ἀντὶ νὰ περιμένουν ν' ἀρισθοῦν αἴγλην καὶ ὄντοτητα ἀπὸ τὰ θέματα τὰ ὁποῖα καταπιάνονται, προσδίδουν αὐτὰ τόνον καὶ εἰς τὰ πλεόν ἀσήμαντα θέματα, δημιουργοῦν αὐτὰ τρόπον τινὰ τὰ θεματὰ των, καὶ εἶναι τάλαντον ἄπλὸν καὶ γι' αὐτὸ «δημιουργικόν». Δὲν βλέπετε μερικοὺς νεοφιλόλογους; Καταπιάνονται διαφόρους «ἀνωτερότητες» γιὰ νὰ δημιουργήσουν «ἀνθρώπους» γιὰ νὰ δημιουργήσουν κάτι παραπάνω: Τὸν ἄνθρωπο. Καὶ κατορθώνουν νὰ παρουσιάσουν εἰς τὸ τέλος ἐκτρώματα καὶ οἰκτρότητες, πτωχοὺς θνησιγενεῖς τοκετούς, πού δὲν στεροῦνται μόνον «ψυχῆς», στεροῦνται καὶ «σώματος». Ὁ κ. Παπαχριστοδούλου δὲν ἐφιλοδόχησεν — εὐτυχῶς — νὰ κατασκευάσῃ ἀνθρώπους - ψυχᾶς. Περιορίσθη νὰ δημιουργήσῃ ἀνθρώπους πρῶτα - πρῶτα μὲ σώματα, ὅπως τοὺς βλέπομεν, ὅπως τοὺς ἀκούομεν, ὅπως εἶσθε καὶ εἴμεθα. Καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι του εἶναι ἄληθινοί. Καὶ ἔχουν «ψυχὴν». Ἡμπορεῖ ἡ «διηγηματικότης» τοῦ συγγραφέως νὰ μὴ ἔχη ὠρμιᾶσει τελείως καὶ νὰ εἶναι ἀκόμη ἐπιδεκτικὴ ἐξελίξεως. Ἄλλ' οἱ τύποι του — οἱ τύποι του τί νότα δροσιᾶς καὶ πραγματικότητος! Αὐτὸς ὁ νέος κατορθώνει νὰ μᾶς μεταφέρῃ εἰς τὸν θρακικὸν κάμπον, στὸ χωριὸν του, στὸν κάμπον του, κάτω ἀπ' τὸ καμπαναριὸν τῶν «Ἁγισαράντα μαρτύρων», παντοῦ ὅπου ἔ-

ζησε τὴν πρώτην του νεότητα. Οἱ τύποι του δὲν εἶναι νεκροί, ἀπολιθώματα εὐσυνειδήτου ἔστω καὶ εἰλικρινοῦς παρατηρητικότητος. Οἱ τύποι του κινουῦνται, ζοῦν, ζοῦν ἐντατικά καὶ ἄφθονα, *δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα*. Βεβαίως τὰ ἔξι κομμάτια τῶν «Θρακικῶν Ἡθογραφικῶν» ἔχουν ἐλαττώματα. Ἄλλ' εἶναι ἐλαττώματα, πὺν προβάλλουν εἰς τὴν μερικὴν ἀνάλυσιν ἑνὸς - ἑνὸς χωριστά, διότι εἶναι ἀποκλειστικῶς θὰ ἔλεγε κανεὶς ἐλαττώματα ἀρχιτεκτονικῆς, σκελετοῦ ἂν θέλετε. Ἀπὸ ἀπόψεως ἀτμοσφαιράς, ὡς σύνολον, κάθε κομματάκι τῆς συλλογῆς εἶναι χωρὶς ὑπερβολὴν ἓνα μικρὸ ἀριστούργημα. Ν' ἀρχίσωμεν τὴν ἀνάλυσιν μὲ τὴν σειρὰν πὺν ἔχει δώσει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ κομμάτια τους; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσωμεν μὲ τὸ «πρῶτο ταξίδι τ' ἀδερφοῦ μου». Προτιμῶμεν ν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸ τέταρτο τῆς σειρᾶς, τὸ «δὲν ἔν κεί μπρὲ Θεοδωράκ'» τὸ τελειότερον κατὰ τὴν γνώμην μας, τῆς συλλογῆς. Αὐτὸ τὸ κομμάτι εἶναι χωρὶς ὑπερβολὴν, ἓνα μικρὸν ἀριστούργημα. Καὶ ἀπὸ ἀπόψεως δεσμίματος, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐξελίξεως, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως λύσεως, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀτμοσφαιράς. Μία λιτότης καὶ μία εἰλικρίνεια ἀπὸ τὴν πρώτην λέξιν ἕως τὴν τελευταίαν. Αὐτὴ ἡ γρηᾶ - Δουκαρούδα, πὺν ἔκλειψε τὸ κομπόδεμα τῆς γειτόνισσάς της πὺν τὴν ἀγαποῦσε «σὰν μάννα καὶ σὰ γγόνια τὰ μικρά της» εἶναι ἓνα θαῦμα ζωντανῆς ἀποδόσεως χωρικῆς ὑποκρισίας, γεροντικῆς χωρικῆς ὑποκρισίας. Ἡ σκηνὴ μὲ τὸν ἀστυνόμο, τὸν Θεοδωράκ', ἀπληλαγμένη κάθε ἴχνους Ναπινηκερτανισμοῦ τόσοσ ἀβίαστος, τόσοσ αὐθόρμητος, τόσοσ ἀξιοθανιάστος φυσική, ὥστε νὰ ὑπενθυμίξη τὴν ἀπροσποίητον ἀφέλειαν ρώσων διηγηματογράφων. Ἀκούσετε: — Ἦν, μπρὲ Θεοδωράκ' μπρέ; Ξαναεἶπε. Δὲν εἶμ' γὼ κλέφτρα γρηᾶ γυναῖκα. Γέρασα καὶ τὸ τσακάτ' μου ἔν ξάστερο, παιδίμ'. Γ...γ...γὼ δὲ πῆρα τίποτα. Γοῦθυγέ μ' λεγῶ, εἶπε μ' ἀναμμένα μάτια καὶ κόκκινα μάγουλα ἀπὸ θυμὸ, στὰ γεράματά σ' νὰ σὲ θγάλνα καὶ κλέφτρα. Θεγέ μ' φύλαγε. Καὶ σταυροκοπήθηκε, κατὰ τὴν ἀνατολήν». Καὶ μὲ τὸν ἴδιο πιστὸ τρόπο ἀποδίδεται ὅλη ἡ ἀσήμαντη ζωὴ τῆς γρηᾶς αὐτῆς, οἱ σχέσεις της μὲ τὴν γειτόνισσα τὴν Πουλίνα καὶ τὰ παιδιὰ της, στὰ ὁποῖα διηγεῖτο ἀτελειώτους ἱστορίας «γυρίζοντας τὸν μύλο τοῦ καφέ καὶ λέγοντας κοινοῦσε, κοινοῦσε σὰ βάρκα τρικυμισμένη τὸ φλιτζάνι της, ὥσπου κατάπτε καὶ τὰ καταζάθια». Καὶ ἄς μὴ νομισθῆ ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῆς γρηᾶς Δουκαρούδας ἀφήνει βυθισμένον εἰς τὴν σκιὰν τὸν τύπον τῆς γειτόνισσας της, τῆς Πουλίνας. Ὅπως ὁ ἀστυνόμος, προβάλλει καὶ αὐτὴ καλὰ διαγεγραμμένη μὲ δικὴ της προσωπικότητα, ἐντελῶς αὐθύπαρκτος. Καὶ ὅταν συλλογίζεται ἔντρομος τί θὰ πῆ στὸν ἄνδρα της, πὺν ἔχασε τὸ κομπόδεμά της, καὶ ὅταν ὑποπευομένη τὴν γρηᾶ Δουκαρούδα, ἀφοῦ ἄλλος ἀπὸ αὐτὴν δὲν εἶχε μπῆ σπῆτι της, ἀποφασίζει τέλος πάντων νὰ τῆς πῆ: «Μή, μωρὴ γιαγιά, τὰ πῆρες σύ: Μὴ λάθεις λεγῶ γιαγιά, ἔτσ' ἄθελα;

Τινάχθηκε ὀλόρηθ ἡ κυρὰ Δουκαρούδα.

— Γὼ λεγῶ Πουλίν', γὼ; μένα λές; Τί λές λεγῶ π.π.π. πῶς τὸ λές αὐτὸ παιδί μ' ἄρῃ γυναικὰ γ.γ.γ. γώ...

— Ὅχι, λεγῶ μὰ ξοντὲ σένα ἄλλος δὲν εἶτανε λέγ' ἄλλος δὲ μῆκε μέσα ἐδῶ. Εἶπα ἔτσι μὴ συνέρρησε, ὁ δαίμονας καὶ τῶκανες». Ἡ Πουλίνα ἢ γειτόνισσα εἶναι ἕνας τύπος δολοζώντανος παρμένος ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ. Καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ χαρακτηρίζει ὅλους τοὺς τύπους τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου, εἶναι αὐτὸς ὁ τύπος τῆς συμπαθητικῆς μητέρας εἰς τὸ «Πρῶτο ταξίδι τ' ἀδερφοῦ μου» ποὺ θεωρεῖ ὡς ἠθικὸν στίγμα καὶ ντρέπεται τὴν γειτονιά, τὸ πρῶτο ταξίδι τοῦ γιοῦ της, ποὺ πῆγε εἰς τὴν ξενιτειὰ νὰ κερδίῃ τὸ ψωμί του εἶναι αὐτὸς ὁ δολοζώντανος εἰς ἀπόδοσιν δάσκαλος εἰς τὸν «Μετανάστην», αὐτὸς ὁ κ. Πατρικόπουλος, — ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τοκογλύφους ποὺ ὑπῆρξαν ποτὲ ποὺ ὄλο ἔλεγε: «Θοδωρῆ, λοιπόν, Θοδωρῆ... ἐλθὲ λοιπόν Θοδωρῆ» εἰς αὐτὸν τὸν πτωχο-Θεόδωρον, τὸν ἦρωα τοῦ διηγήματος, ποὺ εἶχε ὄνειρο νὰ χτίσῃ ἕνα σπίτι γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ κόσμου, «γιὰ νὰ δεῖξῃ στοὺς ἐνοχίτες του «τί εἶτανε τὴ Σάμιου ὁ γιός», ποὺ ἄρχισε νὰ τὸ χτίζῃ, κ' ἔπειτα τὰ «λιανὰ» δὲν ἔβγαιναν γιὰ νὰ τὸ τελειώσῃ, καὶ ἔσπριξε στὸ πιστὸ καὶ μονολογοῦσε:

— Αὐτὴ ἡ συλλογὴ θὰ μὲ φάῃ, αὐτὸ τὸ σπίτι θὰ μὲ σβύσ'... — ὥσπου ἀπεφάσισε νὰ χρεωθῇ στὸν διδάσκαλο, τὸν τοκογλύφον κ' ἔπειτα, γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ σπίτι ἀπὸ τὸ τραπεζογραφιατικὸν τοῦ δασκάλου, τράβηξε ὡς τὴν Ἄμερικὴν. Τὰ δύο αὐτὰ κομμάτια εἶναι τὰ συνθετικώτερα τῆς συλλογῆς, ἀνετοὶ συνθέσεις ποὺ μᾶς περιγράφεται μὲ παρατήρησιν καταπλήσσοσαν τὸ θρακικὸ σπίτι μὲ ὄλην τὴν ψυχολογίαν του. Πραγματικὸν ἀποταμίωμα παρατηρήσεως ἀποτελοῦν καὶ τὰ δύο περιγραφικὰ κομμάτια «ὁ τρύγος τοῦ κυρ Ἄμπιζόγλου» καὶ ἡ «Δοχτινιὴ ἢ Διάστρα», ὅπως σπαρταριστὸς εἰς ζωὴν καὶ ἀλήθειαν εἶναι ὁ ἦρωας τοῦ «Γενικοῦ Θείου» ὁ Ἄγγελός' ἕνας ἀπαίσιος, καὶ ὅμως συμπαθητικὸς τύπος ἐκμεταλλεντοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπεχθάνονται ὅλοι, καὶ ὅμως δὲν μποροῦν νὰ κάνουν χωρὶς αὐτόν. Μὲ τίς «Θρακικὰς ἠθογραφίας» του ὁ κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου δὲν πάει μόνον γιὰ ἕνα καλύτερο μέλλον. Ἐξησφάλισεν ἤδη μίαν ἄνετον θέσιν εἰς τὰ νεολογικὰ γράμματα.

Βιβλιόφιλος

Ἐφ. «Ἐλεύθερος Τύπος», 21 Ἰουλ. 1924

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ
CHAMONIX 3)16 Ἰουλίου 1919

Ἀγαπημένε μου Πολύδωρε,

Κοντὰ σ' ἕναν καταγράχτη τῶν Ἄλλεων, ξένος μέσα σὲ ξένες ψυχὰς καὶ ξένη φύση, ἀποδιάβασα τὸ διηγημά σου. Συγκινημένος, σχεδὸν δακρυμόνος, ἔτρεξα στὸ ξενοδοχεῖο μου νὰ σοῦ στείλω τὰ φιλιὰ τοῦ θαυμασμοῦ

μου. Ἔτσι ἀληθινή, ἔτσι ἀνθρώπινη ἱστορία, πολὺ σπάνια διαβάζει κανεὶς· ἡ ἀξία της δὲν εἶναι ἡ τέλεια ἐχτέλεση. Τοῦτο ἐνδιαφέρει τὴν τεχνικὴ· μὰ ὅτι τὴν ἀνυψώνει σ' ἓνα σύμβολο, σὲ μιὰ γενικὴ ἀνθρώπινη ἀλήθεια, χωρὶς νὰ κάμνῃς ἀβαρία ἀπὸ αἰσθημα. Θεώρησα καθῆκον μου νὰ σοῦ γράψω δυὸ φιλικὰ λόγια· γιατί θέλω νὰ μοῦ ξαναδώσῃς πάλι παρόμοια εὐτυχία.

Σὲ φιλῶ

Βάρναλης

«Θρακικὲς Ἠθογραφεῖς», Μέρους Α', 1924.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ν. Χατζηκυριάκου, Κ. Ἀθάνατου, Κ. Βάρναλη, Χρ. Καβαφάκη, Μ. Φιλήντα

Ἔκανε ζέστη πολλὴ ὅταν διάβασα τὶς «Θρακικὲς Ἠθογραφεῖς» τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου κι' ὅμως δὲν αἰστάνθηκα τὴν παραμικρότερη κούραση. Πράγμα ὁμολογοιμένως σπάνιο. Ἔχω παρατηρήσει ὅτι γενικὰ οἱ ἠθογραφί-ες εἶναι εὐχάριστες στὸ διάβασμα, καὶ μάλιστα στὴν Ἑλλάδα, τὸ μόνο γνήσιο φιλολογικὸ προϊόν. Ἐνας σύγχρονος Γάλλος ζωγράφος, ἄγνωστος ἐδῶ, μὰ πὺν τὸν ἐκτιμοῦνε πολὺ στὸ Παρίσι, ὁ Βλαμέγκ, γράφει κάπου μιὰ σωστὴ — καὶ ὅπως κάθε σωστὴ — ἀπλῆ ἰδέα, περὶ τέχνης. «Ἡ ξυτνάδα, λέει εἶναι διεθνῆς, ἡ βλακεία ἐθνικὴ καὶ ἡ τέχνη ντόπια». Αὐτὸς ὁ ζωγράφος ἄρχισε νὰ ζωγραφίξῃ μόνος, χωρὶς νὰ ξέρεη τίποτα ἀπὸ ζωγραφικὴ, γιατί τὸν ἐσυγκινοῦσε βαθιὰ τὸ ὅτι ἔβλεπε κι' ὁ τόπος στὸν ὁποῖον ζοῦσε. Ἔτσι κατώρθωσε νὰ μείνῃ προσωπικὸς ὅσο παίρνει καὶ νὰ μὴ χροστᾷ τὸ παραμικρὸ σὲ κανένα. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χαμογελάσουμε. Μὴ σᾶς φαίνεται εὐκολο πρῶμα γιατί δὲν εἶναι. Κι' ὁ καθένας, σᾶς βεβαιῶνω, δὲν ἔχει τόσο κουράγιο. Στὴ σημερινὴ ἐποχῇ, πὺν ὁ κάθε πραγματικὸς μοντέρνος ἀρτίστας προσπαθεῖ ν' ἀποδώσῃ τὴ φύση ἢ τὰ αἰσθήματά του κατ' εὐθειᾶν καὶ ὄχι μὲ ἐλιγμούς, οἱ ἠθογραφίαι τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου ἐρχονται νὰ μᾶς ἀποδείξουν, ὅτι δὲ μένουν πίσω. Αὐτὴ ἡ εἰλικρίνεια τῆς περιγραφῆς ἔχει πάντοτε καὶ σὲ ὅλες τὶς τέχνες τὸ μεγάλο προτέρημα νὰ κάμῃ τὸ ἔργο ζωντανὸ — πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θὰ ἦταν, ἂν ὁ συγγραφέας εἶχε μεταχειριστῆ κοινὰ μέσα καὶ τρόπους γνωστούς, πὺν τοὺς ξέρει καλά. Ἀλλὰ εὐτυχῶς προτίμησε, ὅταν ἔγραφε, νὰ τοὺς ξεχάσῃ. Ἐκεῖ εἶναι τὸ πᾶν. Ὅποιος σὲ μιὰ μεγάλῃ γνώση μπορεῖ νὰ προσθέσῃ μιὰ πὺν μεγάλῃ ἀφέλεια, καὶ μιὰ παιδιᾶστικη σχεδὸν ἀδωότητα φθάνει, οὕτως εἰπεῖν, στὸ μυστήριον τῆς ζωῆς καὶ στὴ βαθύτερῃ της ἔννοια. Μικρονοικοκυραῖοι, χωριάτες, δάσκαλοι, παπῖδες, ἔμποροι, ἐπαρχιώτικοι τύποι, νοικοκυρές, κορίτσια, «διάστρες», αὐτὰ εἶναι τὰ κύρια πρόσωπα τῶν διηγημάτων. Κουτσομπολιές, τραγούδια, φαί, καημοὶ τῆς μάννας, πὺν ξενιτεῦει ὁ γυιὸς, πηγαινοέλα τοῦ τρύγου, ἀνησιχίαι τοῦ ἰδιοχέτη, παντρεῖες, ὄλη ἡ

ζωή, φέρες ζωή, τίποτ' ἄλλο. Τί ἄλλο; Αὐτὸ ἀρκεῖ μοῦ φαίνεται, καὶ βέβαια ἐγὼ δὲν θὰ ζητήσω ἀπὸ τέτοιο βιβλίο, φιλοσοφικὲς θεωρίες καὶ ψυχολογικὰ μαθήματα ὅπως στὰ σχολικὰ ἀναγνωσματάρια. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον παρουσιάζονται τὰ πρόσωπα κάνει καὶ τὴν ψυχολογία τους. Ἀναλόγως τοῦ συγγραφέα ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι καλὸς ἢ κακός. Ὅταν εἶναι κακός καὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ἕνα χαρακτῆρα ὅπως πρέπει, παραγαμίζει μὲ ψυχολογικὲς σοφιστίες. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ καλύτερη ἐγγύηση γιὰ τὴν πραγματικὴ ψυχολογία, καὶ μοῦ ἔκανε ἐντύπωση ἡ ἀλήθεια τῶν θεμάτων, τὸ ἀπλὸ τέλος τῆς κάθε ἱστορίας, πὺ μᾶς διηγεῖται ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλου καθὼς καὶ ὁ ἥσυχος τρόπος πὺ τὴν ἀρχίζει. Δὲν θὰ βρῆτε τίποτε τὸ ἐξεζητημένο ἢ τὸ ἀφύσικο. Κι' αὐτὸ ὄχι μόνον εἶναι σπουδαῖο, ἀλλὰ θὰ πῆ ὅτι ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλου ἔχει χέρι σίγουρο, πὺ δὲν τρομάζει, κι' ἀποδίνει πιστὰ ὅ,τι βλέπουν τὰ μάτια του. Καὶ τὰ μάτια του βλέπουν τὰ πράγματα ὅπως εἶναι.

Ν. Χατζηκυριάκος

«Θρακικὲς Ἡθογραφεῖς», Μέρος Β', 1924.

Ὁ κ. Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου, συγγραφεὺς μεταπολεμικός, εἰσελθὼν μὲ τὸ σπαθί του εἰς τὴν χορείαν τῶν διανοιμένων μας, καὶ ἐπιβληθεὶς χωρὶς ἔχνος ἀρριβισμού ἐντὸς μιᾶς στιγμῆς, ἐνῶ τὴν προηγουμένην στιγμὴν ἦτο ὄλωσδιῶλου ἀγνωστος, ἀποτελεῖ τὴν πλέον χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὴν συντελειομένην ἀνθοφυΐαν τῶν γραμμιάτων μας, χειριζόμενος τὰ μυστικὰ θέλητρα τοῦ πεζοῦ λόγου, μὲ μαεστρίαν μοναδικήν. Ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς εἶχα τὴν τιμὴν νὰ τὸν πρωτοπαρουσιάσω, προσωπικῶς μου ξένον, ὅταν μᾶς ἔδωσε πρὸ καιροῦ ἐκεῖνες τίς περιφημίες «Θρακικὲς Ἡθογραφεῖς» του. Εἶχα διαγνώσει μὲ τὴν πτωχὴν μου παρατήρησιν τότε μέσα εἰς τὰ ὀλίγα δευλιὰ του διηγῆματα ἕνα διαμάντι πρώτης γραμμῆς. Τὸ βιβλίον του δὲν εἶχε τὴν φήμα κανενὸς μεγαλόσημου ἐκδότου, σερβιρισμένο μὲ τὴν ἀφελῆ ἀδεξιότητα τοῦ ἐρασιτέχνου. Καὶ τώρα, πὺ μᾶς δίνει τὴν δευτέραν σειρὰν τῶν ἰδίων ἠθογραφικῶν σκίτσων, μὲ κάποιαν ἐγωϊστικὴν ὑπερηφάνειαν βλέπω τοὺς εἰδικούς ν' ἀσχολοῦνται γύρω του. Ὅμολογῶ ὅτι εἰς τὸν καιρὸν μας εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ κάτῃ καὶ νὰ διαβάσῃ κανεὶς. Τὸ νὰ διεξέλθῃς μὲ προσοχὴν ἕνα ἔργον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος του, καταντᾷ ἡρωϊσμός. Αὐτὸ δὲ εἶναι ἀκριβῶς τὸ κυριώτερον στοιχεῖον πὺ καθιστᾷ τὸν κ. Παπαχριστοδοῦλου ἀληθινὴν ἀποκάλυψιν. Γιατὶ αὐτὸς διαβάζεται. Εἶναι εὐπειστος. Δὲν καταφεύγει σὲ κόλπα διὰ νὰ προσελκύσῃ τὸν ἀναγνώστην του. «Ἀρχίζει ἥρεμα - ἥρεμα νὰ λήῃ τὴν ἱστορίαν του» καθὼς εἶδα εἰς τὸν πρόλογον τοῦ β' τόμου ἀπὸ κάποιον του θαυμαστήν.

Γράφοντας γιὰ τὴ Θράκη, διαρκῶς γιὰ τὴ Θράκη, μόνον γιὰ τὴ Θράκη ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλου προσφέρει πρῶτα - πρῶτα ὑπηρεσίαν ἀνωτέρου πατριωτισμοῦ. Σὰν δάσκαλος πὺ εἶναι τὸ ἐπάγγελμα, ἔχει συλλέξει καὶ παρα-

δίδει εἰς τὴν αἰωνιότητα μὲ τὰ ἀπλᾶ του διηγήματα ὅλον ἐκείνον τὸν ἀμύθητον λαογραφικὸν θησαυρὸν ποῦ μαζευότανε τόσους αἰῶνας σ' ἐκείνους τοὺς μαρτυρικοὺς τόπους, καὶ ποῦ τὸν ἐξεπιάστρεψεν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας, ἢ καταστρεπτικὴ εἰσβολὴ τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ δὰ τὸ ἀσήμεαντον, πιθανὸν νὰ μὴ σᾶς εἶναι ἀρκετόν, ἀκούστε καὶ κάτι τι ἄλλο: ὅτι δηλαδή ἡ «πλατειά» σας ζωὴ, ἂν τὴν ζητήσετε τόσο πλατεία ὅσον τὴν φαντάζεσθε, εἶναι πελάγωμα. Γύρω σ' ἓνα στενοῦλι παραγώνι χωράει καμμιά φορὰ συμμαζεμένη μὲ ὅλο τὸ ἄβυσσαλέον πλάτος τῆς αὐτῆς ἢ ζωῆς ποῦ τὴν ἀκούτε καὶ τρομάζετε. Ἡ τέχνη ἴσα - ἴσα εἶναι πῶς θὰ ἐντοπίση κανεὶς αὐτὴν τὴν ζωὴν σὲ μιὰ γωνίτσα καὶ θὰ τὴν συλλάβῃ στὰ χέρια του. Τί ἄλλο ἔκαμε ὁ Παπαδιαμάντης, παρακαλῶ ἢ νὰ μεταφέρῃ τὰ αἰώνια προβλήματα εἰς τὴν μικρὴν καὶ γραφικὴν Σκιαθον, καὶ νὰ κεντήσῃ τὰ αἰώνια του ἀριστουργήματα εἰς τὸ πενιχρὸ περιγιάλι τῆς; Μὰ μήπως εἶναι μόνος ὁ Παπαδιαμάντης; Ὁ Κνουτ Χάμσουν, γὰρ νὰ πάμε λιγάκι μακρότερα, δὲν ἐννοεῖ νὰ τὸ κουνήσῃ ἀπὸ τὰ φιόροντ τοῦ Σίριλουντ. Ἔστι δὲ Σίριλουντ καμμιά ἑκατοστὴ σπίτια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πάλιν ὁ συγγραφεὺς μόνον σ' ἓνα - δυὸ εἰσεχώρησε καὶ δὲν κάνει βήμα ἔξω ἀπ' αὐτά. Ἡ Ἐδουάρδα, ἢ ἡρωὺς τοῦ «Πανός», εἶναι κόρη τοῦ Μάκ, τοῦ ἥρωος τοῦ Μπενόνι, ἢ «Ρόγα» εἶναι πάλιν ἡ ἴδια παπαδοπούλα τοῦ «Ἐπὶ τὰ φθινοπωρινὰ ἄστρα», καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ὅλα τὰ ἀναρίθμητα ἔργα του δὲν εἶναι παρὰ μία καὶ μόνη πολύπτυχος ὑπόθεσις, συνομιζομένη εἰς τὰ «Μυστήρια», ὅπου ξαναμπερδεύονται τὰ ἴδια πρόσωπα. Κατηγορησάτέ τον ὁμως ἐπὶ μονοτονία ἂν σᾶς βαστάῃ...

Ὁ β' τόμος τῶν «Θρακικῶν Ἠθογραφιῶν» εἶναι τὸ συμπλήρωμα τοῦ πρώτου βιβλίου του. Ἐγνωρίσαμε τότε τὰ κύρια πρόσωπα καὶ τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ περιβάλλοντος, καὶ τώρα εἴμαστε τελειῶς παρασκευασμένοι νὰ μποῦμε εἰς τὰς λεπτομερεῖας των. Μὲ τὸν τρίτον δὲ ὁ ἐξαισιος κύκλος θὰ ὀλοκληρωθῇ.

Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατὸν ἐδῶ ν' ἀναλύσωμεν ἓνα - ἓνα τὰ χαριτωμένα αὐτὰ διηγήματα, μέσα εἰς τὰς σελίδας τῶν ὁποίων ζοῦν καὶ κινοῦνται κόσμος ὀλόκληρος, καὶ ἀπὸ τὴν χάριν τῶν ὁποίων ἀναπηδᾷ ἢ διαβεβαίωσις, ὅτι μὲ ὅλην τὴν τραγικὴν ἀτυχίαν τῆς ἢ φυλῆς θὰ ζήσῃ, γιὰ τὸ χῶμα τῆς ὅσο ἀνασκάπεται, τόσο περισσότερο θ' ἀνθοβολᾷ...

Κώστας Ἀθάνατος

«Θρακικὲς Ἠθογραφίαις», Μέρους Γ', 1926

Οἱ «Θρακικὲς Ἠθογραφίαις» τοῦ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, μᾶς δίνουνε πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα μᾶς ὑπόσχεται ὁ ταπεινὸς τους τίτλος. Πᾶνε πολὺ πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν ἀπλῆ περιγραφικὴ πιστότητα ἑνὸς τοπικοῦ χρώματος. Ζωντανεύουνε μίαν πραγματικότητα ἰδιότυπη, ποῦ μὲ μαῖτι ἄμεισο ὁ συγγραφεὺς τὴ συγκεντρώνει σὲ ἀντιπροσωπευτικούς ὀλοκληρωμένους τύπους, ὥστε

ἡ ἠθογραφικὴ γραμμὴ νὰ σβήνεται μέσα σὲ μιὰν ἀνώτερη δημιουργικὴ σκοπιμότητα. Ἐὰν οἱ σπουδαιότερες ἀρετὲς τῆς Τέχνης εἶναι τὸ κέφι, ἡ εἰλικρίνεια κ' ἡ συνθετικὴ δύναμη, οἱ ἱστορίες τοῦ Π. τίς ἔχουνε μὲ τὸ παραπάνω. Ἡ φροντίδα τοῦ πάλι νὰ μᾶς ἀναστήσει μέσα στὸ φυσικὸ της περιβάλλο μ' ὅλα της τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα αὐθεντικὰ καὶ γνήσια (γλῶσσα, ἤθη, ἔθιμα) μιὰ ζωὴ, ποὺ χάνεται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, μιὰ ζωὴ, ποὺ ἴσως χάθηκε γιὰ πάντα, ἐξασφαλίζει στὰ διηγήματά του ἓνα ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον καὶ τοὺς δίνει κείνον τὸ ρεαλιστικὸ παλμό, ποὺ ἡ ἰδεαλιστικὴ τέχνη τὸν χάνει εὐκόλα θέλοντας νὰ ξεροφῶζωνη τὰ πράγματα, γιὰ νὰ τ' ἀνεβάξει τάχα.

Κι ὥστόσο — αὐτὸ 'ναὶ τὸ περίεργο — ὁ Π. βλέπει, αἰσθάνεται καὶ ζῆ τίς ἱστορίες του μὲ τὴ θύμηση. Εἴκοσι καὶ παραπάνου χρόνια τὸν χωρίζουνε ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἄς εἶναι κ' αὐτὸ μιὰ ἀπόδειξη γιὰ τὸ ζωηρὸ δημιουργικὸ ταλέντο τοῦ συγγραφέα.

Ὁ Π. ἔχει μονάχα ξέρεϊ νὰ βλέπη καὶ νὰ ζωντανεύη, μὰ μπορεῖ καὶ νὰ διηγέται. Ἐχει δηλ. καὶ τίς δευτερότερες ἀρετὲς τοῦ καλοῦ συγγραφέα, νὰ διαβάξεται μ' ἀδιάκοπο ἐνδιαφέρον. Τὸ χιοῦμορ του, ἄφθογο καὶ πηγαῖο, ἄνθος συμπάθειας καὶ καλοσύνης γιὰ τοὺς ἀνθρώπους του, μᾶς μεταδίνει αὐτὴ του τὴ συμπάθεια καὶ μᾶς κάνει νὰ παίρνομε κ' ἐμεῖς μαζί του τὴ στάση τῆς συνγνώμης γιὰ τίς ἀνθρώπινες κακίες κ' ἀδυναμίες, ποὺ ἔχουνε λιγώτερο τὴν αἰτία τους στὸ ἄτομο καὶ περισσότερο στὴ ζωὴ τῆς ὁλότητας.

Ὅποιος γνώρισε τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα τῆς παλιᾶς τουρκοκρατημένης Θράκης, αὐτὸς δέχεται πλουσιώτερον τὴν αἰσθηματικὴ της ἀναπαράσταση. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τραβήξῃ μιὰ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στοὺς «ἀλύτρωτους» Ἕλληνας καὶ τοὺς λεύτερους «ἰθαγενεῖς». Οἱ πρῶτοι πιὸ ἀνατολίτες, πιὸ ἄμεσα κληρονόμοι τῆς βυζαντινῆς ψυχολογίας, ποὺ τὴ δύναμωσε ὁ Τοῦρκος, ἡμεροὶ, θρησκώληπτοι, καλόπιστοι καὶ ὀλιγαρχεῖς ἔχουνε καλλιεργήσει τὸ ἀφηγηματικὸ καὶ σατιρικὸ ταλέντο περισσότερο ἀπὸ τὸ λυρικὸ καὶ χορευτικὸ. Μέσα στὸ πνεῦμα τους τόσο ἡ φυλετικὴ τους κληρονομιά ὅσο κ' ἡ ἐπίδραση τοῦ κατηχητή, ἀφήσανε τὴ σφραγίδα τοῦ καθιστικοῦ βίου, τοῦ μοιρολατρικοῦ ἀντικρούσματος τῆς ζωῆς. Στὰ σπίτια, στὴν πιάτσα, στὰ καφενεῖα κείνος, ποὺ ξέρεϊ ν' ἀστειεύεται, νὰ διηγέται ἱστορίες εὐχάριστες, νὰ ἐπιγραμματίζει τὴν πείρα τῆς ζωῆς ἢ νὰ τὴ θεβαιώνῃ μὲ στέρρες παροιμίες, εἶναι ὁ προφορικὸς καλλιτέχνης τοῦ τόπου. Κεῖ, ποὺ ἡ παροιμία περνάει γιὰ βιοτικὸς ὁδηγός, ἡ ζωὴ 'ναὶ πολὺ συντηρητικὴ καὶ δυσκολοκίνητη. Ἔτσι ἔχει περιγράμμα σταθερὸ, περιεχόμενον κατασταλαγμένο. Κι' εἶναι πιὸ εὐκόλη γιὰ παρατήρηση κ' ἀναπαραγωγή. Σ' αὐτὸ τὸν ἀπικειμενικὸ λόγο πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀπὸ τόνα μέρος ἡ σιγουράδα τῆς πέννας τοῦ συγγραφέα κ' ἀπὸ τ' ἄλλο ἡ ὁμοιομορφία κ' ἡ ἐνότητα τῶν ἔργων του.

Κ. Βάρναλης

«Θρακικὲς Ἠθογραφίαι», Μέρος Δ', 1927

Μὲ τὸν δευτέρου τὸνον τῶν «Θρακικῶν Ἡθογραφιῶν» τοῦ ὁ ὁποῖος ἐκκυκλοφόρησε πρὸ ἡμερῶν, ὁ νέος διηγηματογράφος κ. Π. Παπαχριστοδούλου, παρουσιάζεται πλέον ὡς συγγραφεὺς καθιερωμένος. Ἡ κριτικὴ γενικῶς καὶ ὅταν ἐνόμισεν ὅτι ἀνεκάλυψε ἀριστέας ἀδυναμίας του, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ ὑποδεχθῆ καὶ τὸν δευτέρου αὐτὸν τὸνον τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου μὲ λόγια καὶ φιλοφρονήσεις, τὰς ὁποίας ἄλλως τε ὁ νέος συγγραφεὺς ἀξίζει ἀπολύτως. Εἶναι καὶ ἡ δευτέρα αὐτῆ σειρὰ τῶν «Ἡθογραφιῶν» τοῦ μία ἐργασία εὐσυνείδητος καὶ δροσερά, ἀπολύτως δημιουργικὴ. Μοῦ ἀρέσει ἡ ἐπιμονὴ μὲ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Παπαχριστοδούλου γνωρίζει νὰ κρατιέται μακρὰν ἀπὸ τ' ἀκροβατικὰ θέματα τοῦ μεταφυσικοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἐνθουσιώδη καὶ γεμάτην στοργὴν μελέτην τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ καὶ τοῦ κάμπου, μὲ τοὺς μεγάλους καιμούς καὶ τὶς μεγάλες ἔννοιες γιὰ τὰ τόσο μικρὰ καὶ ἀσήμαντα κατὰ βῆθος ζητήματα, πὺν ἀποτελοῦν τὴν ζωὴν των.

Φτωχοί, ταπεινοί, τυχαῖοι ἄνθρωποι εἶναι αὐτοὶ μὲ τοὺς ὁποίους καταπιάνεται ὁ κ. Παπαχριστοδούλου, αἰχμάλωτοι παραδόσεων καὶ προλήψεων, ἀλλὰ πόσον «ἄνθρωποι» ζωντανοὶ καὶ πραγματικοί. Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχη οἰανδήποτε σχηματισμένην ἰδέαν περὶ «ἠθογραφίας» καὶ νὰ τὴν ἔχει κηρύξει — ἐὰν δὲν δυσκολεύεται — ἔκπτωτον ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ δημιουργικοῦ πεζοῦ λόγου, ὅπως τὸν ἀπαιτεῖ τοῦλάχιστον ἡ ψυχολογία τῆς νευρικῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς. Ἄλλο καὶ δὲν παύει γι' αὐτὸ ἡ ἠθογραφία νὰ εἶναι ἓνα κατ' ἔξοχον ἀπαιτητικὸν εἶδος, δύσκολον καὶ τολμηρὸν γιὰ ὅσους τὸ καταπιάνονται, ἰδίως γιὰ τοὺς νέους καὶ ἀδοκίμαστους συγγραφεῖς, ὅταν τὸ ἐκλέγουν γιὰ νὰ «ντεμπουτάρουν».

Διότι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος, ἡ ἠθογραφία προϋποθέτει τελείαν ὑποταγὴν τοῦ γράφοντος εἰς τὸ θέμα του. Διότι ἀπαιτεῖ κατ' ἔξοχον παρατηρητικότητα, πραγματικότητα καὶ ἀλήθειαν.

Δὲν ἀφήνει περιθώριον οὔτε γιὰ φλυαρίαν, μὲ τὴν ὁποίαν κερδίζει κανεὶς κάποτε εἰς ἐπιφάνειαν, ὅ,τι στερεῖται εἰς βῆθος, οὔτε διακοσμητικὴν περιόσεις. Θὰ ἔχει ἢ ἐπιτύχει, καὶ τότε θὰ εἶναι ἀλήθεια, ἢ θὰ εἶναι ψευδής, δὲν θ' ἀποδίδῃ τίποτε, καὶ τότε θὰ εἶναι ἀποτυχημένη. Συμβιβασμούς δὲν ἐπιδέχεται. Καὶ ὁ κ. Παπαχριστοδούλου στρέφων μὲ ἀγάπην καὶ στοργὴν τὸ ἀναμφισβήτητον ταλέντο του εἰς τὴν ἠθογραφίαν, ἠμπορεῖ νὰ καυχῆθῃ ὅτι τὸ πράττει μὲ ἐπιτυχίαν. Αὐτὸς ὁ νέος συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ διὰ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα μίαν ἀπὸ τὰς βασικώτερας ἐλπίδας ἔχει ἓναν ἐντελῶς ἰδικὸν του τρόπον γιὰ ν' ἀποδίδῃ. Καὶ ἀποδίδει τὴν γῆν πὺν περιγράφει καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, καὶ ὅ,τι εἶναι ἐπάνω της, σὰν ἓνα ἀναπόσπαστον σύνολον. Νομίζεις ὅτι καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου ἔχουν ρίζες μέσα εἰς τὴν γῆν, τὴν ἀγαπημένην του «θρακικὴν» γῆν τὴν ὁποίαν μᾶς περιγράφει. Ἐνας ρωμαλέος ἀντίπαλος ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ θρα-

κικοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου. Οἱ τύποι του καταπληκτικοὶ εἰς ζωὴν καὶ ἀλήθειαν. Οἱ διάλογοί του φυσικοὶ καὶ ἀβίαστοι. Νομίζεις ὅτι τοὺς λέγουν ἀυθορήτως τὰ πρόσωπα τῶν κομματιῶν του, καὶ ὄχι ὅτι αὐτὸς τοὺς θάξει εἰς τὸ στόμα των. Ἡ «Πόταπη» ἡ ἀδελφὴ καὶ ὁ ἀδελφὸς μὲ τὸ αἰώνιον δράμα τιμῆς ἀνάμεσά των, ἡ «Γιάτρισσα» (τὶ θαυμάσιο κομματάκι!), ἡ παπαδιά τοῦ Παπαχριστοδούλου κτλ., εἶναι τύποι ποὺ ἔζησαν εἰς τὴν ζωὴν, καὶ θὰ ζήσουν εἰς τὴν φιλολογοίαν.

Καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἔὰν πῆ κανεῖς ὅτι καὶ μὲ τὸν δεῦτερον αὐτὸν τόμον τοῦ ὁ κ. Παπαχριστοδούλου δικαιολογεῖ πληρέστατα τὰς προρρήσεις αἱ ὁποῖαι τὸν ἔφεραν ὡς τὸν νέον Παπαδιαμάντην τῆς νέας φιλολογικῆς γενεᾶς.

Χ. Καβαφάκης

Ἐφ. «Ἐλεύθερος Τύπος», 1927

Διαβάζω τὸ βιβλίον σου, «Θρακικὲς Ἱθρογραφίαι», Μέρος Δ', τὴ στιγμὴ ποῦ δὲ διαβάζω πιά τίποτε, γιατί δὲν ἔχω καιρὸ οὔτε λεπτὸ νὰ χάνω. Μὰ τὸ βιβλίον τὸ δικό σου εἶναι τόσο ἐλκυστικόν, τόσο τεχνικόν, τόσο τέλειο! Ποῦ τὰ βρίσκεις, ἀδερφέ μου, ποῦ τὰ βρίσκεις, πῶς καταφέρνεις καὶ τὰ ζωντανεύεις ἔτσι; ἀπορία. Ἐγὼ ποῦ ξέρω τὰ καθέκαστα φαντάζεσαι πόσο ἀπολαύω ποῦ διαβάζω τίς χαριτωμένους ἐκεῖνας περιγραφάς σου τίς ψυχολογημένες σὲ χαρακτηρισμὸ τῶν προσώπων, τίς τεχνικὰς σὲ περιγραφὴν. Τί ταλέντο εἶν' αὐτὸ τὸ δικό σου ἀδερφέ μου; Μὴν ἀφήνεις τὴν τέχνην σου καὶ μὴν ἀκοῦς κανένα. Ὅταν ἔχη κανεῖς πολλὰ διαμάντια δὲν πετάει βέβαια μερικά, γιατί τάχα ὅλα μοιάζουσι συναμεταξύ τους! Naί, κ' εἶναι διαμάντια τὰ διηγήματά σου, ποῦ κ' ἂ μοιάζει ἡ λαμπρόδα τους, εἶναι ὅμως πάντα λαμπρόδα καὶ τὴ διαμαντένια λαμπρόδα δὲν τὴ βαριέται κανεῖς. Βγάξε τόμους ὅσο ζῆς καὶ εἶσαι, γιατί δὲν ἔχουμε γιὰ τὴν ὥρα κανέναν ἄλλον σ' αὐτὸ τὸ εἶδος καὶ γιὰ σου. Δὲν μποροῦν γράφοντας νὰ σοῦ ἐκφράσω τὸ τί αἰσθάνομαι. Λίγα σοῦ λέγω καὶ πολὺν κατάλαβε σὺ τὸν ἐνθουσιασμό μου.

Ποδαράδες Ἀθήνα 29.12.27

Μ. Φιλήντας

«Χριστουγεννιάτικα καὶ πρωτοχρονιάτικα διηγήματα», 1929

«Ἦτοτε ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη, βρίσκω ὅτι σχετικὴ ἐπιτυχία στὸ εἶδος αὐτὸ (1) ἔχει ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλος καὶ τοῦτο γιατί συνδυάζει τὴ γιορτὴ μὲ τὴν ἀληθινὴν καὶ βαθειὰ νοσταλγίαν τοῦ γιὰ τὴ Θράκην, ὅπου γεννήθηκε, ἕναν τόπο δηλ. βορεινὸν καὶ βαρυχειμωνιάτικον».

Α. Κ. Τραυλάντωνης

«Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά», 2, 1934 - 35, σ. 345

(1) Ἐννοεῖται τὸ χριστουγεννιάτικον διήγημα. Σημ. Συντάξεως.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ

Συχνὰ παρατηρεῖται πολλοὶ ἐκπρόσωποι τῆς ἰδίας γενεᾶς νὰ ἐκδηλώνουν ἂν καὶ ἐργαζόμενος ὁ καθένας χωριστά, τὰ ἴδια πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα. Ἄλλοτε πάλι βλέπουμε — φαινόμενο παράλληλο καὶ μελετημένο ἀπὸ καιρὸ — διαφόρους σοφοὺς νὰ καταλήγουν ξεχωριστά ὁ καθένας, ταυτοχρόνως στὶς ἴδιες ἀνακαλύψεις, ἀκόμη καὶ στὶς ἴδιες ἐφευρέσεις. Τέλος εἶναι σ' ὄλους γνωστὸ αὐτὸ πὸν ὀνομάζουμε τάσεις, ρεύματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πάντα ἓνα τὸ ἰσχυρότερο ἢ τὸ πιὸ ἐκδηλὸ χαρακτηρίζει ἐκάστοτε τὴν κάθε ἐποχὴ ξεχωρίζοντάς τὴν ἀπὸ τὴν προηγούμενὴ καὶ τὴν ἐπομένη. Μάλιστα ὁ Ἀλβέρτος Τιμπωντέ ἀπὸ τέτοιες παρατηρήσεις ὀρωόμενος, εἶχε καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ καλύτερο πλαίσιο γιὰ τὴ διατύπωση τῆς πνευματικῆς ἱστορίας ἐνὸς τόπου εἶναι ὁ χωρισμὸς κατὰ γενεές, καθ' ὀμάδες, δηλαδὴ διανοουμένων, οἱ ὁποῖοι ταυτοχρόνως περίπου ἐκδηλοῦμενοι ἐκφράζουν ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του τὶς ἴδιες ἀνησυχίες, τὰ ἴδια ἐνδιαφέροντα, τὰ ἴδια προβλήματα.

Οἱ κοινὲς ὀμως αὐτὲς πνευματικὲς ἀπασχολήσεις δὲν ἐμφανίζονται πάντα μὲ μία καὶ τὴν ἴδια πορεία, ἀλλὰ κάποτε παίρνουν πολὺ διαφορετικοὺς δρόμους γιὰ νὰ ἐκδηλωθοῦν συχνὰ ἢ λογοτεχνία καὶ ἢ ἐπιστῆμη κατευθύνονται, ἂν καὶ σὲ πολὺ διαφορετικὰ ἐπίπεδα ἀπὸ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις, ἀπὸ παρόμοια δεδομένα. Ἔτσι ἡ ἀνάπτυξη τῆς γαλλικῆς ἱστοριογραφίας γύρω στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος συμπύπτει μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων μυθιστορηματικῶν συνθέσεων, πὸν χαρακτηρίζουν μίαν ἀπὸ τὶς πλευρὲς τοῦ γαλλικοῦ μυθιστορηματοῦ. Ὁ ὕλισμὸς τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ ἰδίου αἰῶνος ἐβροῆκε τὴν λογοτεχνικὴ του ἐκφραση στὸν ρεαλισμὸ. Στὸν τόπο μας πολλὲς φορὲς ἐναντίες περιστάσεις ἐμπόδισαν τὴν φυσιολογικὴ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν πνευματικῶν προβλημάτων. Τὰ περισσότερα προβλήματα μᾶς ἤρθαν ἔτοιμα ἀπ' ἔξω, χωρὶς νὰ ἀνταποκρίνονται σὲ βαθύτερες ἀνάγκες τοῦ τόπου καὶ γιὰ τοῦτο ἔμειναν ξένα ἀπὸ τὴν ὀποιαδήποτε πνευματικὴ μας κίνηση καὶ ἐμορᾶζωσαν τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο. Μερικὰ ζητήματα τὰ ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια τῆς πνευματικῆς ζωῆς μὴ βαθειὰ ἐσωτερικὴ παρόρμηση, ἓνα αἶσθημα, πὸν στὸ ἐπίπεδο τῆς ὕλικῆς ζωῆς μόνον μὲ τὴν πείνα καὶ μὲ τὴν δίψα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ παρομοιάση.

Ἀπὸ μὴ τέτοια ἀνάγκη γεννήθηκε ἡ λαογραφία στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Νικόλαος Πολίτης ὕψηξε ὁ μεγαλοφυῆς δέκτης, ὁ ὁποῖος πρῶτος συνειδητοποίησε τὴν ἀνάγκη αὐτὴ, καὶ σὲ διάστημα ὀλίγων ἐτῶν τὴν ἔφερε στὸ ἐπίπεδο μᾶς ἀρτίας καὶ ὀργανωμένης ἐπιστῆμης μὲ τοὺς νόμους καὶ τὶς μεθόδους τῆς.

Ἄλλὰ ταυτοχρόνως, σὲ ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο, ἓνας μεγαλοφυῆς δέκτης, συνελάμβανε τὸ διάχυτο αἶσθημα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, καὶ μὲ τὴν ἴδια γοηγοράδα, μὲ τὴν ἴδια ἀσφάλεια, ὕψωνε τὴν ἠθογραφία στὴν τελειότητα τῆς τέ-

χνης. Σύγχρονος τοῦ Νικολάου Πολίτη, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης — λίγους μῆνες μεγαλύτερός του — μᾶς ἔδινε τὴν καλλιτεχνικὴ σύνθεση τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς σὲ μιὰ σειρὰ ἀπρεγιάδιαστες εἰκόνας, τὴν ὥρα ποὺ μὲ αὐστηρὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα ὁ Πολίτης μᾶς ἔδινε τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀναλύσεώς της. Καὶ στοὺς δύο μιὰ κοινὴ ἀνάγκη, μιὰ κοινὴ συνείδηση ἐδέσποζε: ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπαφῆς μὲ τὴν ζωντανὴ πραγματικότητα, ἐνῶ τριγύρω της ἔοκαζαν οἱ πολύχρωμες σαπουνόφουσες τοῦ καθαρευουσιάνικου πνεύματος στὴν ἱστορία, στὴν ἀρχαιολογία κτλ., ἡ συνείδηση πὼς μόνο σαφῆς γνώση τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, τῆς ἰδιοτυπίας της, μποροῦσε νὰ μᾶς δώσῃ ἕναν πολιτισμὸ βιώσιμο. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ἀκόμη πὼς τὴν ἴδια χρονιά μὲ τὸν Παπαδιαμάντη ἐγεννιόταν καὶ ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν συστηματικὴ ἔρευνα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, μᾶς ἔδωσε τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ γνώση αὐτὴν.

Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ θέση γιὰ νὰ ἐξετάσουμε εἴτε τὸ γενικώτερο πρόβλημα τῶν συμπτώσεων, τὸ ὁποῖον ἔθιξα στὴν ἀρχὴ τοῦ προλόγου μου, οὔτε τὴν εἰδικὴ περίπτωση τῆς ταυτοχρόνου ἀνθίσεως τῆς λαογραφίας καὶ τῆς ἠθογραφίας στὴν Ἑλλάδα. Ἐδῶ μᾶς ἀρκεῖ ἡ διαπίστωση τοῦ φαινομένου μᾶς ἀρκεῖ κυττάζοντας ἀπὸ πῶς κοντὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ὅτι μιὰ καὶ ἐνιαῖα εἶναι ἡ πηγὴ ποὺ ποτίζει τὰ δύο λουλούδια. Ὁ λαογράφος καταγράφει τὸ ἔθιμο ἑνὸς τόπου στατικὰ ἂν μπορῶ νὰ πῶ ὁ ἠθογράφος τὸ περιγράφει, μᾶς τὸ δίνει μέσα στὴν κίνησή του, στὸ ρυθμὸ του, δεμένο μὲ τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ τοῦ τόπου. Ὁ λαογράφος συλλέγει τὰ τραγούδια, ὁ ἠθογράφος τὰ σκορπᾷ μέσα στὸ ἔργο του, θὰ μᾶς τὰ δεῖξῃ ἄλλοτε νὰ γεννιοῦνται, ἄλλοτε νὰ συνδέωνται μὲ μιὰ γιορτῆ, μὲ ἕνα παιχνίδι, μὲ μιὰ ἐργασία. Ἡ λαογραφία μᾶς δίνει ἀτόφια τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἡ ἠθογραφία τοποθετεῖ μέσα στὸ ζωντανό, φυσικὸ τους πλαίσιο. Ἡ στοχαστικὴ παρατήρηση τῆς λαϊκῆς ζωῆς βρῖσκεται στὴ ρίζα καὶ τῶν δύο, ἡ μία συμπληρῶνει καὶ φωτίζει τὴν ἄλλη.

Ἔτσι, φαίνεται ἐπόμενο, ὅταν ὁ λαογράφος ἢ ὁ συνλέκτης λαογραφικοῦ ὕλικου βρεθῆ νὰ εἶναι καὶ λογοτέχνης, νὰ θελήσῃ παράλληλα μὲ τὸ λαογραφικὸ του ἔργο, νὰ ἠθογραφήσῃ τὸν τόπο ποὺ λαογραφεῖ. Μέσα στὴν ἠθογραφία του θὰ βάλῃ τὸν πλοῦτο τοῦ ὕλικου ποὺ ἐμάζεψε, ἀρμονισμένο σὲ ζωντανὲς ἐνότητες, ἀλλὰ ἀκόμη δίπλα σ' αὐτὸν θὰ βάλῃ τίς ἀναμνήσεις του, ὅ,τι ἀγάπησε κι' ὅ,τι τὸν συνεκίνησε ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ ἠθογραφεῖ, καὶ ποὺ συνήθως εἶναι ὁ τόπος ὁ δικός του, θὰ βάλῃ τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, ποὺ ἡ ἐπιατήμη τὸ φοβᾶται καὶ τὸ ἀποδιώχνει, μὰ ποὺ ἡ τέχνη τὸ ἀποζητεῖ, γιὰτὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν οὐσία της μαζὶ καὶ τὸν προορισμὸ της. Ἐκεῖνο ποὺ ἦταν ἀπλῶς ἐπιστημονικὸ δοκιμῆντο, γίνεται δοκιμῆντο στὴ δευτέρῃ δυνάμη, δοκιμῆντο ὄχι μόνο πραγμάτων καὶ περιστατικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιδράσεων ποὺ τὰ πράγματα αὐτὰ καὶ τὰ περιστατικὰ γεννοῦσαν στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, στὴν ψυχὴ τοῦ συγγραφέως. Εἶναι

λάθος μας ἄλλως τε γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ στὶς ἐπιστῆμες πὺ ἀγγίζουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, νὰ θαρροῦμε ὅτι γνωρίζουμε τὰ πράγματα, ὅταν δὲν γνωρίζουμε τίς ἀντιδράσεις, πὺ προκαλοῦν τὰ πράγματα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Τότε μόνο ἀρτιώνονται οἱ τέτοιες γνώσεις μας καὶ γίνονται ὕλικὸ ζωῆς, ὅταν ἀφομοιώνονται μὲ τὸν ψυχικὸ βίον καὶ παίρνουν τίς μορφές τῶν θεμελιωδῶν ἐκδηλώσεών του, γιὰ τοῦτο λέω πὺς ἡ ἠθογραφία συμπληρώνει καὶ φωτίζει τὴν λαογραφία, γιὰ τοῦτο νομίζω τὴν μία ἀναπόσπαστο συμπλήρωμα τῆς ἄλλης ἀπὸ κάποιες πλευρές πὺ ἐξετάζω ἐδῶ.

Ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλου τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν τιμὴ νὰ προλογίζω ἐδῶ μιὰ πολλοστὴ συνλογὴ ἠθογραφῶν, ἦταν, θὰ ἔλεγα, γεννημένος γιὰ νὰ ἐνώσει σ' ἓναν τέλειο κύκλο τὸ ὕλικὸ τῆς ἐπιστῆμης μὲ τὴ μορφὴ τῆς τέχνης. Φιλολόγος, συλλέκτης συστηματικὸς λαογραφικοῦ ὕλικου, ἐγεννήθηκε καὶ ἔζησε τὰ πρῶτα του χρόνια στὶς Σαράντα Ἐκκλησιές, μέσα σὲ μιὰ τυπικὴ ἑλληνικὴ οἰκογένεια, γιὰς παπᾶ, ἀναπνέοντας τὰ ἦθη καὶ τίς παραδόσεις τῆς παλαιότητας ἐκείνης ἑλληνικῆς πολιτείας. Ἀγάπησε τὸν τόπο του, ἀγάπησε τὸ σπίτι του, ἔζησε ἐντατικὰ τὰ παιχνίδια καὶ τίς ἔννοιες τῆς πρώτης του ἡλικίας: τίς ἀναμνήσεις αὐτῶν ὄλων, τὴν ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ τῆς τουρκοκρατουμένης πόλεως, τίς συνήθειές τους, τὰ ἔθιμά τους, τοὺς τύπους της, μᾶς τὰ ξαναδίνει μὲ τὴ λαχτᾶρα τῆς ἀναμνήσεως, μὲ τὴ ζωντάνια τῆς τέχνης. Ἡ ἀναπλαστικὴ του ἱκανότης εἶναι πραγματικὴ καὶ μεγάλη. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον διαγράφει τοὺς ἥρωες τῶν διηγημάτων του εἶναι τέτοιος, ὥστε ὅταν μιὰ φορὰ τὰ διαβάσης, δύσκολα ξεχνᾷς τὸν δάσκαλο τὸν Πατρικόπουλο, τὸν Παπαχριστόλδο, τὴν παπαδιά, τὴν Πόταπη, καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς μικρῆς τους κοινωνίας. Ἡ ἀσφάλεια τῆς περιγραφῆς, ἡ ζωντάνια τοῦ διαλόγου, ἡ λεπτὴ θυμοσοφία τοῦ συγγραφέως, ἀποτελοῦν ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μορφῆς τὰ κυριώτερα, κατὰ τὴν γνώμη μου, θέληγτρα τῆς ἀφθόνου ἠθογραφικῆς του παραγωγῆς.

Ἀλλὰ περισσότερο παρὰ στὰ ἔκδηλα λογοτεχνικά του χαρίσματα, θὰ ἠθέλα νὰ ἐκταθῶ ἐδῶ, σύμφωνα πιστεύω καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἰδίου, στὰ τεκμήρια τὰ ὁποῖα προσφέρει μὲ τὰ διηγήματά του, ἐνὸς ἰδιοτύπου τοπικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνήκει πλέον στὴν ἱστορία. Στὰ χρόνια τὰ ὁποῖα μᾶς περιγράφει, οἱ πολιτεῖες ὅλες τῆς Ἀνατολῆς, μὲ τὰ ὑποτυπώδη μέσα τῆς συγκοινωνίας πὺ διέθεταν, ζοῦσαν ἢ καθε μιὰ τὴ δική της ζωὴ, στηριγμένη σὲ παρὰ ἄδοση αἰῶνων. Ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλου πολὺ διακριτικὰ, χωρὶς νὰ ἐκφεύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ διηγήματος, μᾶς δίνει τὰ ἰδιότυπα ἦθη τῆς πατρίδος του, ξεχωρίζοντάς τα, ὅταν τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία, ἀπὸ τὰ ἦθη ἄλλων τόπων κοντινῶν ἢ μακρισμένων. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα γίνεται ἡ ἀπόδοση τῶν ἰδιωματικῶν στοιχείων τῆς γλώσσας τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἐξ ἄλλου οἱ παραδόσεις ὅπως καὶ ἡ γλώσσα ἀκολουθοῦν στὴ διαδρομὴ τους ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς, τίς ἔμπορικὲς ἀρτηρίες, τὰ συγκοινωνιακὰ δίκτυα. Μέσα στὰ διηγήματα τοῦ

κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου βρίσκουμε καὶ στοιχεῖα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, ὄχι πιά τὶς διαφορὲς ἀλλὰ τὶς ὁμοιότητες ἀνάμεσα σὲ τόπους συνδεδεμένους ἀπὸ κάποιο λόγο μεταξὺ τους: συγκοινωνία, ἐπιμιξίεις, μετακινήσεις πληθυσμῶν. Τέλος ὑπάρχει σὲ κάθε λαό, σὲ κάθε ὁμάδα λαῶν ἓνα κοινὸ ὑπόστρωμα σοφίας καὶ παραδόσεων, χρωματισμένο ἐκάστοτε ἀπὸ τὶς συνθήκες τοῦ τόπου ὅπου τὸ συλλέγουμε καὶ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά, τῆς συγκριτικῆς λαογραφίας, ὃ συγγραφεὺς μᾶς δίνει κάποιο ὕλικὸ πολὺτιμο πάντως, γιὰτὶ ἀντλεῖται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν πηγὴ του.

Ἔτσι συμπληρώνεται ὁ ἠθογραφικὸς κύκλος τῆς ζωῆς τῆς ἀκμαίας ἐκείνης ἑλληνικῆς κομπολόως. Ἦταν ὠραία καὶ πλήρης ἡ ζωὴ ἡ ἑλληνικὴ στὰ τέλη τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδος, κι' ἄς ἦταν σηματοδεδειγμένη ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς. Ἰσα - ἴσα μάλιστα ἡ πιὸ ἔντονη ἐντύπωση ποὺ μᾶς δίνουν οἱ ἀνὰ χεῖρας ἠθογραφίαι ὅσο καὶ τὰ ἱστορικὰ δοκουμενὰ καὶ οἱ ἀναμνήσεις ποὺ σώζονται ἀπὸ τὴ Θράκη, τὴν Ἠπειρὸ, τὸν Πόντο, εἶναι πὼς οἱ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἐζοῦσαν ἀδελφικὰ χωρὶς τὸ πνεῦμα τῆς φυλετικῆς ἐχθρότητας ποὺ ἀνεπτύσσετο σὲ στιγμὲς κρίσεως, καὶ τοῦτο ὄχι πάντα.

Ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ εἶχε περίπου τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν περισσοτέρων τουροκοκρατομένων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν μὲ κάποια ἴσως μεγαλύτερη ἐλευθεριότητα, τὴν ὁποία θὰ μπορούσαμε ἐνδεχομένως ν' ἀποδώσουμε στὴν σχετικὴ γειννίαση μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ ἐνδιαφέρον μου ἰδίως ἐκίνησαν οἱ ὄροι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, οἱ πρωτότυπες καὶ τόσο ἀνθρώπινες σχέσεις ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν, τὰ ταξίδια τῶν κεραμιδάρηδων, τῶν ἐμπόρων, κλπ. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς, ἄλλως τε ἐξακολούθουν νὰ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον ὄχι πιά μόνο γιὰ τὸν ἐπιστήμονα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν πολιτικὸ.

Ὁ κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου εἶχε τὴν εὐτυχεῖ ἔμπνευση νὰ συνοδεύσῃ τὸ κείμενό του μὲ μερικὲς εἰκόνες οἱ ὁποῖες συμπληρώνουν τὴν ἰδέα τῶν τόπων καὶ τῶν ἐθίμων ποὺ μᾶς περιγράφει. Ἡ σκέψη του εἶναι νομίζω, πολὺ καλὴ καὶ θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο ἂν βρισκόταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ θὰ συστηματοποιοῦσε μιὰ προσπάθεια πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση: ἡ ἴδρυσή ἑνὸς εἰκονογραφικοῦ ἀρχείου ποὺ θὰ συνεκέντρωνε φωτογραφίαι καὶ ἄλλα εἰκονογραφικὰ δοκουμενὰ θὰ συνεπλήρωνε κατὰ τρόπο ἀπαραίτητο τὸν κύκλο τῶν ἑλληνικῶν λαογραφικῶν ἐρευνῶν. Σκέπτομαι τώρα τὸ μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο ποὺ εὗρε τὴν ψυχὴ του στὴν Μ. Μερλιέ, κάτι ἀνάλογο θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μὲ τὸ «εἰκονογραφικὸ ἀρχεῖο» καὶ γιὰ ἀφορμὲς ἀνάλογες, οἱ ὁποῖες ἐπείγουν: ὕστερα ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν ἱστορία, ὁ ἑλληνισμὸς ἄλλαξε γιὰ πρώτη φορὰ γεωγραφικὴ ὄψη μὲ τὴν μικρασιατικὴ καταστροφή καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν.

Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ μετέβαλε καὶ τὴν λαογραφικὴ σύνθεσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ: ἐπαρχίαι μὲ ἰδιαιτέρου πολιτισμὸ, χάθηκαν, οἱ κάτοικοί τους σκορπίσθηκαν σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐσχισμάτισαν νησίδεις τόσο μικρὲς, ὥστε γλήγορα

κινδυνεύουν νὰ χάσουν τὰ περισσότερα τουλάχιστον χαρακτηριστικά τους ἐνδυμασίες, σκεύη, ἐσωτερικὴ διακόσμηση κλπ. Ὅλα αὐτὰ θὰ ξεχασθοῦν, θὰ χαθοῦν, γιὰ μᾶς ἂν δὲν ληφθῆ μιὰ ἔγκυρη μέριμνα γιὰ τὴν περισυλλογὴ τους· μεμονωμένες σχετικὲς προσπάθειες, ξέρω πὼς ἔχουν γίνει ὡς τὰ τώρα, ἀλλὰ θὰ ἦταν καιρὸς ἐπὶ τέλους νὰ συστηματοποιηθοῦν. Γιατὶ ἀνήκουν πλέον στὸν κόσμον τῆς ἱστορίας. Εἶναι περιττὸ νὰ σχολιάζῃ κανεὶς τέτοια πράγματα ἢ νὰ θρηνητῆ πάνω στὰ ἐρεῖπια τῆς Μεγάλῃς ἰδέας ἔστω καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ οἰοδήποτε πνεῦμα ἐθνικισμοῦ. Ὅμως κάθε πού τὰ σκέπτομαι ξαφνίζομαι καὶ χρειάζεται ὅλη ἡ θέλησή μου γιὰ νὰ μπορέσω νὰ τὰ ἰδῶ ὅπως εἶναι. Ἡ Θράκη, ἡ Μικρὰ Ἀσία, ὁ Πόντος, ἀνεξάντλητες πηγὲς ἐνόως ἑλληνισμοῦ συνεχῶς ἀνανεοιμένου, ἐστέρησαν πλέον γιὰ τὴν ἱστορία μας! Ἄλλοι πηγαίνουν σήμερον πρὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους τόπους ἀναζητῶντας τοὺς τάφους τῶν πατέρων τους, λίγους ἀνθρώπους τῆς σθυσμένης ἐστίας πού ἐφώτισε τὰ πρῶτα τους νιάτα. Κι' ἐμεῖς ὅμως, ὅσοι ἐρχόμαστε ἀπὸ τὴν Παλιὰ Ἑλλάδα (πού ἦταν, ἀλήθεια, ἡ τελευταία μέσα στοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας) κι' ἐμεῖς ἀκόμη, μὲ τὴν ἴδια ψυχὴ πορευόμαστε πρὸς τὰ ἐκεῖ: ἀρχαῖα κέντρα ζωῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν ὁποῖον προσέφεραν κάποτε τὴν θρησκεία του καὶ τὴν φιλοσοφία του, σ' ἐκεῖνα ἀναζητοῦμε τοὺς μακρινούς μας προγόνους. Καὶ εἶμαι ἰδιαίτερος εὐτυχής, πού τὸ δυσπρόστατο ἔργο τοῦ κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου, μοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία μαζί μὲ τὴν ἐκτίμησή μου πρὸς αὐτὸ νὰ ἐκφράσω καὶ τὴν ἀγάπη μου πρὸς τὸν τόπον πού τὸ ἐνέπνευσε.

Κ. Θ. Δημαρᾶς

«Χριστούγεννα στὴ Θράκη», 1936 - 37

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΚΙ' ΑΠΟ ΜΕΝΑ

Τὶς «Θρακικὲς Ἠθογραφίες» μου ἐνεπνεύσθην ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἐχάσαμε τὴν Ἀν. Θράκη. Εἶχα φύγει ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, τὶς Σαράντα Ἐκκλησίαις, παιδὶ στὴ Φίλιππούπολη γιὰ νὰ σπουδάσω στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα. Ἐκτοτε — τώρα πᾶνε 36 χρόνια — δὲν μπόρεσα νὰ πάω ἄλλη μιὰ. Ἡ ἀπελευθέρωσή της βάσταξε τόσο λίγο. Ὅμως ὁ νοῦς μου, ἡ σκέψη μου, ἡ θύμησή μου, ἡ ψυχὴ μου γυρίζουν ἐκεῖ, στὴ χώρα αὐτή, πού τόσες ἔχει ἀρετές, καὶ θάταν τόσο χρήσιμη γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὰ πλούσια ἐδάφη της, γιὰ τοὺς φιλόπρονους κι' ἔξυπνους ἀνθρώπους της.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού γράφω διηγήματα, ὅταν θὰ πλησιάσουν οἱ γιορτές, μέσα μου ἀνάβει ἡ νοσταλγία. Καὶ γράφω τότε μὲ τὶς παλιὲς ἀναμνήσεις τὰ διηγήματά μου, γιὰ νὰ θυμίζω τὴ δύσμοιρη γιὰ μᾶς Θράκη, τὴ φιλὴ πού τὴν ἔχασε, καὶ πού τὴν ἐτίμησε μὲ τὴ δουλειά της, μὲ τὸ πνεῦμα της, μὲ τὸν πολιτισμὸ της.

Τὰ διηγήματά μου «Χριστούγεννα στὴ Θράκη» εἶναι ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ

ζωή της, ἀπὸ τὴν πηγαία ἐκδήλωσή της. Ὅχι τοῦ γραφείου κατασκευάσιμα, ἀλλ' ἀληθινές ἱστορίες, πὸν προσπαθῶ νὰ τίς βάλω στὸ νόημα τῆς τέχνης.

Ἡ βαθειὰ ἀγάπη καὶ νοσταλγία γιὰ τὴν πατρικὴ μας γῆ — «τόπο βορεινὸ καὶ βαρυχειμωνιάτικο τίς μέρες μάλιστα τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Πρωτοχρονιάς» — μὲ ὀδηγοῦν καὶ μὲ βοηθοῦν νὰ ἱστορήσω τοὺς ἀνθρώπους μου, τὰ σπίτια μας, τὰ ἔθιμά μας, τὰ λόγια μας. Ὅλα εἶναι ἀληθινὰ καὶ σὰν ἀληθινὰ — ἐπειδὴ συγκινοῦν ἐμένα — θαρρῶ νὰ συγκινοῦν καὶ τοὺς ἄλλους. Παπαδοπαίδ' καὶ γώ, ὅπως ὁ Παπαδιαμάντης, αἰσθάνομαι βαθιὰ καὶ πραγματικὰ τὴ θρησκευτικὴ συγκίνηση τῆς μεγάλης αὐτῆς γιορτῆς, ὅπως τὴν αἰσθανόταν κι' ὁ μυστικοπαθὴς Σκιαθίτης. Δὲν πλάθω μιὰ τυχαία ἐπιφανειακὴ σχέση τῶν διηγημάτων μου μὲ τὰ Χριστούγεννα. Προσπαθῶ νὰ ζωγραφίσω τὰ πράγματα μὲ τὴ συγκίνηση συνυφασμένα, νὰ δώσω τὴν εἰκόνα τῶν ἡμερῶν τῆς μεγάλης γιορτῆς, πὸν τόσο στὴ Θράκη μᾶς συγκινοῦσε...

Πολύδ. Παπαχριστοδοῦλου

«Χριστούγεννα στὴ Θράκη», 1936 - 37

ΛΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ — ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ — ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Δὲν εἶναι πρώτη φορὰ πὸν προλογίζω διηγήματα τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδοῦλου. Καὶ τώρα μετὰ τόσα χρόνια πὸν μοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ δευτερολογήσω, τὸ κάνω μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστηση πὸν δοκίμασα καὶ τότε.

Τὰ διηγήματα τοῦ Π. Π. δὲν γέρασαν, δὲν πάλιωσαν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι πάντα ὅμοια μὲ τὸν ἑαυτὸ τους. Ἐκεῖνο πὸν τὰ χαρακτηρίζει εἶναι ὅτι δὲν προβάλλουν καμμία ἀξίωση, καὶ εἶναι αὐτὸ τόσο ξεκουραστικό. Ὁ Π. Π. μᾶς προσφέρει τὰ διηγήματά του σὰν π ρ ά γ μ α τ α, σὰν ἀντικείμενα, καὶ ὅπως δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ κρίνουμε ἢ ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀντικειμένων πὸν βλέπουμε, παρόμοια δεχόμεστε καὶ τὴν π ρ α γ μ α τ ι κ ὴ τ η τ α πὸν μᾶς χαρίζει χωρὶς νὰ τὴ συζητοῦμε. Ἐνα διήγημα τοῦ Π. Π. εἶναι μιὰ ἀλληλουχία φυσικῶν ἀντικειμένων μὲ τὴν ἴδια ἔντονη ζωτικότητα πὸν παρατηροῦμε σὲ ἄλλα ἐπίπεδα, σὲ ἄλλη τάξη πραγμάτων, ὅταν θαυμάζουμε λ.χ. τὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς λαϊκοῦ σπιτιοῦ, τὴν τοποθέτηση τῶν εἰκόνων πάνω ἀπὸ τὸν κομὸ, τὸ ἀράδιασμα τεντζερעדων στὸ ράφι τῆς κουζίνας, τὴ θέση τοῦ καναπέ τοῦ τοίχου, τὴν πολυθρόνα κοντὰ στὸ τζάκι, τὴ γλάστρα στὴν ταράτσα, τὸ κιούπι στὴν αὐλὴ καὶ τὴν κανάτα στὸ παράθυρο. Τέτοια πράγματα εἶναι φυσικὰ καὶ ἀναντίρρητα. Ἡ καθημερινὴ ζωὴ, ἡ ἀνθρωπινὴ ἔξη, τὸ ἀτομικὸ ἔμφυτο γοῦστο, τὰ κατὰ τόπους ἔθιμα, κάποιος βαθύτερος ὑποσυνείδητος λόγος, ἡ ἀναπότρεπτη ἀνάγκη καὶ ἡ τυχαίότης ἀκόμη, τέλος ἕνας παροπαράδοτος πολιτισμὸς τὰ ὀρίζουν κατὰ τρόπο ἀνέκκλητο. Μὲ τὰ ταπεινὰ τοῦτα στοιχεῖα τόπου, χρόνου, θέσεως, ἀναλογίας, πληρώνεται μὲ τὸ πῶ φυσικὸ μέσον, ὁ νόμος μιᾶς ὀρισμένης ἀρμονίας. Ἡ ἔλξη καὶ ἡ ἀπόθησις τῶν

στοιχείων, ὁ πρέπων χαρακτηρισμὸς ἐκδύστου, ἡ οἰκονομία ποὺ διέπει τὰ πάντα, ἡ ἐκδηλῆ κατευθυντήριος γραμμὴ, ἡ ἐνιαία ἐντύπωση ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ σύνολον, ἡ φωτοσκίαση τέλος τῶν μερῶν ἀποτελοῦν τὴν συνισταμένη μιᾶς ζωντανῆς ἁρμονίας, ποὺ εἶναι τὸ μυστήριο καὶ ἡ ποίηση τῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἡ πολυσύνθετη καὶ πολύπλοκη αἴσθησις ἐπιρραεάζει τὸ δημιουργὸ — συγγραφέα ἢ τεχνίτη — ὅσο περισσότερο εἶναι συνυφασμένη ἡ ζωὴ του μὲ τὰ πράγματα τοῦτα ἀπὸ τὴν πρὸ εὐαίσθητη παιδικὴ ἡλικία. Νομίζεις πὼς τὸ χῶμα, ὁ ἄερας, ἡ μυρουδιά τῆς θροχῆς, ἡ διαρρυθμιση τοῦ σπιτιοῦ, ἡ κυριακάτικη λιακάδα, οἱ σκοτεινὲς μέρες τοῦ σχολείου, ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τοὺς «μεγάλους», ὁ πόθος τοῦ παιχνιδιοῦ, οἱ πικρὲς τιμωρίες τῶν παιδιάτικων χρόνων, ἀπαρτίζουν τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ποὺ, συνειδητὰ ἢ ὄχι, ἐπιβάλλουν στὸν ὄρωμο καλλιτέχνη ὀρισμένους τάσεις, ὀρισμένες συνήθειες, ὀρισμένη τέλος τεχνοτροπία — ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζω ὀρισμένες ἀναλογίες — ποὺ τοῦ εἶναι προσωπικῆς, καὶ ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ ξεχωριστὸ «ῥυθμὸς» του καὶ τὸ διακριτικὸ του σημεῖο. Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει ν' ἀναγνωρίζουμε, πρὶν ἀκόμη δοῦμε τὴν ὑπογραφή, ἕνα ἔργο ζωγραφικῆς, ἕνα διήγημα, ἕνα μουσικὸ μοτίβο, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τεμαχισμένα, παλαιωμένα καί, ἀπὸ τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου, σχεδὸν ἀγνώριστα ἔργα. Καὶ ἂν εὐρύνουμε ἀκόμη τὴν ἔννοια αὐτῆ, βλέπουμε τὸ πνεῦμα μιᾶς ὀλόκληρης ἐποχῆς, καὶ ὄχι πλέον ἐνὸς ἀτόμου, νὰ καθρεφτίζεται στὰ ἔργα τέχνης ποὺ μᾶς ἄφησε. Ἔτσι λέμε: Αὐτὸ ἀνήκει στὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα, αὐτὸ στὴν κλασσικὴ ἐποχῆ, αὐτὸ στὴ ρομαντικῆ, καὶ εἶναι ἀδύνατο ν' ἀνήκει σ' ἄλλη.

Εἶναι σὰν ἡ ἴδια ἡ αἴσθησις νὰ ὑφάθηκε μὲς' στίς κλωστὲς τοῦ κεντήματος, σὰν δύναμη, τὶς εἶδε ποιᾶς μυστηριώδους ἀλχημείας, νὰ πότισε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τὸ χῶμα ἀπ' ὅπου βλάστησε καὶ ἀνθήσε τὸ ρόδο τῆς ποιήσεως, σὰν ἕνα μέρος τῆς ψυχῆς νὰ κρύφτηκε μέσα στίς πτυχῆς τοῦ ἀγάλματος καὶ νὰ τοῦ δίνη τὶς πολύτιμες καμπύλες, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ εἰδικὸ βάρος του. Ἔτσι ξεχωρίζουν τὰ πραγματικὰ ἔργα ἀπὸ τὰ ψεύτικα.

Ἡ δόνησις, ὁ παλμὸς, ὁ ἀνεπιρραεαστος ἐσωτερικὸς ρυθμὸς, τὰ φέρουν κατ' εὐθειᾶν εἰς αἴσιον τέλος. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ποιότης τοῦ ἔργου, τὸ μόνον στοιχεῖο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ γελίση ἐκείνους ποὺ τὸ ἀναγνωρίζουν. Ἐκεῖνοι βλέπουν τὴν ποιότητα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι θαμμένη κάτω ἀπὸ τὰ σκύβαλα παροδικῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἀύθιγαν ἐν τῇ ὄψει καὶ ἂν βρῖσκειται. Καὶ ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὑπάρχει ἡ ἴδια ἀνθεντικότης σ' ἕνα δημοτικὸ τραγοῦδι, στὴν ἀρχιτεκτονικὴ μιᾶς ξύλινης μπαράγκας, στὴ μελωδία μιᾶς κραυγῆς, στὸ ρυθμὸ μιᾶς φυσικῆς κινήσεως, ὅπως καὶ στὴ διακόσμηση τοῦ Παρθενῶνος, στοὺς ἤχους μιᾶς σονάτας ἢ στοὺς σοφὸς βηματισμοὺς ἐνὸς μπαλέτου. Ζήτημα ὕψους καὶ διαβαθμίσεως, ἀλλ' ὄχι ποιότητος. Ἀντιθέτως, σὲ πλεῖστα ἔργα — καὶ ξέρω ποῖα ἔχω στὸ νοῦ μου — παρ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ τους ἀριότητα, παρ' ὅλη τὴν ὑψηλὴ θέση ποὺ δι-

εκδικιοῦν στὸν πίνακα τῶν ἀξιοῶν, φαίνεται καθαρὰ ἡ ἔλλειψη τοῦ πρωτίστου αὐτοῦ ὄρου πάσης τέχνης. Σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα ἄλλο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τίς ἀπεριόριστες ἀξιώσεις τους, πὺδ θὰ μείνουν γιὰ πάντα ἀνεκπλήρωτες.

Καὶ ἡ αὐθεντικότης αὐτὴ πῶς αποκτᾶται; — Δὲν αποκτᾶται. Προϋπάρχει. Κάποτε ἀργεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νὰ ξεχωρίσῃ τὸν δρόμο της. Κάποτε πάλι τὸν βρίσκει μὲ τὸ πρῶτο. "Ἄλλοτε ἐξελίσσεται ὡς τὴν ἰδιοφυΐα. "Ἄλλοτε περιορίζεται στὴν ειδικότητά της. Εἶναι πάντοτε ἰσχυρὰ καθωρισμένη ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ τὴ φύση τοῦ καλλιτέχνου. Ἐκδηλώνεται πότε βαθμηδὸν καὶ ὑπομονητικά, βῆμα πρὸς βῆμα, πότε ὀρμητικά καὶ πληθωρικά, ὅπως εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου. Τότε δὲν φοβάται τίς ἐπιναλήψεις οὔτε τὰ λάθη στὶς λεπτομέρειες. Ἡ ὀρμὴ της σκοντάφτει ἴσως σιὰ ἐμπόδια, ἀλλὰ ξεχειλᾷ καὶ βρίσκει ἄλλοῦ ἀναπληρώσεις. Ἡ ἀλήθεια τοῦ συναισθήματος, ὅταν μάλιστα ἀναπηδᾷ μὲ τόση θέρμη, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλές καὶ κανόνες. Βρίσκει μέσα της τὴ δικαίωση τῶν πράξεών της, καὶ, ἐπειδὴ οἱ πράξεις αὐτὲς εἶναι δίκαιες καὶ νόμιμες, γίνονται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ «κανονικές». Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο λέμε λ.χ. ὅτι ἡ λαϊκὴ τέχνη ξαναβρίσκει τοὺς χαμένους νόμους τῆς ἀρχαιότητος. Τοὺς ξαναβρίσκει δηλαδὴ διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ἐνστίχτου, ὅπως τοὺς εἶχεν ἀνακαλύψει καὶ κείνη. Τοὺς ξαναβρίσκει καὶ διὰ τῆς ταπεινῆς ὑπακοῆς σὲ τεχνικὲς ἀπλές, ἀλλὰ καὶ ὀρθές πὺδ ἔχει διαφυλάξει. Εἶναι οὐσιῶδες ὁ τεχνίτης νὰ βρίσκεται σὲ φυσικὴ καὶ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὰ ὕλικά του μέσα, καὶ νὰ ἔχη μὲ τὰ πράγματα σχέσεις πρωτόγονες. Ἡ τεχνοτροπία του γίνεται διαυγὴς καὶ χωρὶς ὑστεροβουλία. Βαδίζει κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν σκοπὸ του καὶ ἀγνοεῖ τοὺς ἐλιγμούς. Κρατεῖ στὴν ἐκτέλεση μὴ πειθαρχία ἀξιοθαύμαστη. Καὶ συνήθως χαλαεῖ ὅ,τι ἔκανε, ἂν προσπαθῆσῃ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐργασία του σὲ τεχνικὲς ξένες πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασία του καὶ τίς γνώσεις του.

Τοῦτα ὅλα εἶναι γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ συγχρόνως τοῦ Π. Π., ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ κἀνῃ λαϊκὴ τέχνη καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιζητῇ — ἴσως μάλιστα χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ — ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἀστείρευτὴ τούτη πηγὴ κάθε γνήσιας τέχνης τίς κύριες ἀρετές του: Τὴν κατ' εὐθείαν ἐντύπωση καὶ ἀπόδοση, τὴ δύναμη καὶ τὴ δροσιά. Καὶ εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι πρέπει ν' ἀγνοῆ ὁ καλλιτέχνης στὴν ἀρχὴ τῆς ἐμπνεύσεώς του, γιὰ τὸ τότε μόνον γίνεται γόνιμη. Μήπως δὲ γνωρίζουμε ζωγράφους πὺδ προσπαθοῦν ἐν γνώσει τους νὰ μιμηθοῦν τίς πρωτόγονες τέχνες, καὶ ποιητὰς πὺδ θέλουν νὰ μοιάζον τὰ ποιήματά τους μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, καὶ ὑπερρεαλιστὰς ἀκόμη πὺδ κατὰ παραγγελίαν κάνουν ὑπερρεαλισμὸν;

Ἡ ἡ θ ο γ ρ α φ ῖ α ἔχει κατ' ἀνάγκην σχέση μὲ τὴ λαϊκὴ τέχνη, πὺδ καὶ αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὴ λαϊκὴ συνείδηση. Καί, νομίζω, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ γνησιώτερη ἠθογραφία ἀπὸ κείνη πὺδ γεννιέται αὐθόρμητα στὸ νοῦ ἐνὸς προικισμένου ἀτόμου ἀπὸ τίς ἄπειρες προσωπικὲς του ἀναμνήσεις. Γιὰ τὸ τότε, τὸ

ἀπλὸ καὶ ξερὸ γεγονὸς παίρνει συγκίνηση καὶ ζωὴ ἀπὸ τὴν ἴδια συγκίνηση καὶ τὴ ζωὴ ἐκείνου ποὺ τὸ ἀφηγεῖται καὶ ποὺ τὸ ἔζησε. Χρειάζεται λοιπὸν πρῶτα πρῶτα αἴσθημα καὶ ἀγάπη ἢ ἠθογραφία, γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν τέλεια αὐτὴ μορφή ὅπου τὴν ἔφερε ἓνας Παπαδιαμάντης καὶ τώρα ἓνας Παπαχριστοδούλου στὰ διηγήματά του.

Χωρὶς τὰ διηγήματα αὐτά, τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του, τὰ λόγια καὶ τὰ φερσίματα τῶν συμπατριωτῶν του, θὰ ἔμεναν γιὰ πάντα θαμμένα ὄχι τόσο κάτω ἀπὸ τὴ δυστυχία καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Θράκης, ὅσο κάτω ἀπὸ τὴ λησμονιὰ καὶ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἰδίων τῶν ἑαυτῶν μας.

Καὶ ὅμως μᾶς ἦταν ἀπαραίτητα νὰ τὰ ξέρομε, γιὰτὶ αὐτὰ ἀπαρτίζουν ἓνα ἀπειροστὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, ποὺ ἀπ' αὐτὴν καὶ μόνον θὰ διαμορφωθῆ ἴσως κάποτε ἡ νέα «ἑλληνικὴ» τέχνη, ὁ νέος «ἑλληνικὸς» πολιτισμὸς, ποὺ ἄλλοι τὸν περιμένουν ἀπὸ μιὰ ἄψυχη καὶ ἀντιπνευματικὴ μίμηση, ὅπως ὁ ἀκαδημαϊσμὸς, ποὺ ἐνσαρκώνει ἀκριβῶς τὴν κατ' ἔξοχὴν ἀντιελληνικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ ἐπομένως τῆς τέχνης.

Μὲ τίς ἠθογραφίες του, καθὼς καὶ μὲ τὴν πολύτιμη ἐργασία του στὸ «Ἀρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» ὁ Π. Παπαχριστοδούλου προσφέρει μιὰ πραγματικὴ ἐθνικὴ ὑπηρεσία. Τὸ ἔργο του ἀπευθύνεται εἰς τὸ μέλλον ὅσο καὶ εἰς τὸ παρόν.

Ν. Ξατζη-κυριάκος Γκίκας
«Πασχαλιὰ στὴ Θράκη», 1937 - 38

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΟΥΤ ΕΡΓΟ «ΣΑΝ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ»

Στην 'Αμερική, όπου τὸ παραμῦθι κι' ὁ ἀσύλληπτος κόσμος τῆς φαντασίας πλάττει καὶ δημιουργεῖ ἐξαισία πράγματα γιὰ νὰ θρέψῃ τὴ φαντασία τῶν παιδιῶν καὶ νὰ χαρίσῃ τὴν εὐδαιμονία καὶ μακαριότητα στὶς ψυχές τους, βλέπεις παντοειδῆ βιβλία ὠφέλιμα, πλούσια τυπωμένα καὶ εἰκονογραφημένα, νὰ πωλοῦνται κατὰ ἑκατομμύρια στὰ βιβλιοπωλεῖα. Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ἀκόμα τὰ παρόμοια βιβλία εἶναι φτωχὰ καὶ κακομοιριασμένα. Ἀτελῆ πράγματα καὶ χωριάτικα. Βλέπουμε ἐκτυπώσεις ἄσχημες καὶ ἀσήμαντες. Τὸ περιεχόμενό τους φτωχὸ καὶ διατυπωμένο ἄσχημα. Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη τέχνη. Ἐμεῖς τὴν παίρνουμε ἐδῶ οἱ τυχαῖοι καὶ καταπιανόμεστε νὰ σκαρῶσουμε ἕνα παραμῦθι ἄθλιο. Τὸ κακοζωγραφίζουμε, τὸ μετογιατίζουμε σὰν χυδαῖο δημιούργημα καὶ τὸ βάζουμε στὴν προθήκη μας. Κυττάξετε τὰ παρόμοια ἔργα ποὺ τύπωσαν οἱ ἐκδότες μας. Μορφὴ ἄθλια κι' ἐσωτερικὸ ἀθλιώτερο. Χρειάζεται καιρὸς καὶ προσπάθεια καὶ μέσα νὰ προχωρήσουμε στὴν καταπληκτικὴ αὐτὴ δημιουργία ποὺ δημιούργησαν στὴν Ἄμερική. Ἐνα παραμῦθι εἶναι μεγάλη τέχνη νὰ τ' ἀφηγηθῆ κανεὶς πρὸ παιδί. Ὁ συγγραφέας πρέπει νὰ ξαναγίνῃ παιδί, ἐπιχειρῶντας τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ παραμυθῆ. Γιατί, ἐνῶ τὸ μυθιστορικὸ μέρος μᾶς τὸ χαρίζει ἡ δημιουργικότης τοῦ λαοῦ καὶ ἡ φαντασία πλούσια, τὸ φραστικὸ μέρος μένει ἀνίκανο νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀνάλογη ἱκανοποίηση ποὺ χρειάζεται. Ὁ συλλογεὺς ἀντὶ νὰ κρατήσῃ αὐτούσια τὴ γλωσσικὴ μορφὴ τοῦ παραμυθῆ καὶ νὰ παρεμβληθῆ κάπου μόνο μὲ τὴ σμήλη του, παρεμβάλλεται σὰν καταστροφέας τοῦ λαϊκοῦ λογοτεχνήματος. Δὲν εἶναι παντὸς τὸ ἔργον. «Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον». Ὁ καθεὶς δὲ μπορεῖ νὰ καταπιάνεται τούτῃ τῇ δουλειᾷ, ποὺ εἶναι τόσο δύσκολη καὶ τόσες δυσχέρειες παρουσιάζει καὶ τόσες χρειάζεται ἱκανότητες λογοτεχνικῆς καὶ παιδαγωγικῆς. Ἔτσι ἔχομε τὰ κακὰ παιδικὰ βιβλία. Τὴν ἔλλειψη τοῦ καλοῦ βιβλίου ἦλθε ν' ἀναπληρώσῃ τώρα τὸ βιβλιαράκι μὲ τὸν τίτλο «Σὰν ἱστορίες, σὰν παραμύθια» τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου. Ὁ συγγραφέας, βαθὺς γνώστης τῆς φρεσιγνωσίας, ἐπιχειρεῖ νὰ μεταφέρῃ τὰ παιδιὰ μὲ τὰ συγγραφικὰ του χαρίσματα καὶ τὴ λογοτεχνικὴ του διείθεση, σὲ ἄλλους κόσμους καλλιτεχνικοὺς καὶ διδαχτικούς.

Δὲν ἀφηγεῖται παραμύθια. Διηγεῖται ἱστορίες ἀληθινές, πού πηγάζουν μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ μας, γύρω μας καὶ ἀνάμεσά μας. Μᾶς ἀφηγεῖται σκηνές ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἐντόμων, τῶν πουλιῶν, τῶν ἑρπετῶν. Ἡ ἀφήγηση εἶναι ἀληθινή, δὲν εἶναι παραμυθιένια. Εἶναι γνώση καὶ σπουδὴ. Τὸ παιδί διαβάζοντας μανθάνει καὶ διδάσκεται ἀπλᾶ πράγματα, πού ἔπρεπε νὰ τὰ ξέρι, ἀλλὰ δὲν τὰ ξέρι, καὶ πού ἔπρεπε νὰ τὰ γνωρίσι με τὴ βοήθεια τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐγνώρισε. Εἶναι φυσιογνωσία ἀληθινή, πού πλουτίζει τὴ γνώση μας καὶ αὐξάνει τὸ γνωστικὸ περιεχόμενό μας. Καὶ αὐτὸ μέσα σ' ἓνα πλαίσιο διηγηματογραφικὸ, ἐπαγωγό, ἐκκυστικὸ καὶ εὐχάριστο. Ἔτσι ἡ γνώση προσφέρεται ἐκκυστικά, καλλιτεχνικά καὶ ἐπαγωγά. Νὰ τὸ νέο εἶδος τῆς λογοτεχνίας: Φυσιογνωστικὸ διήγημα πού πρώτη φορὰ ἐμφανίζεται στὸν τόπο μας. Ἔτσι ἐδημιουργήθηκε ὁ μικρὸς τόμος «Σὰν ἱστορίες σὰν παραμύθια». Εἶναι προσπάθεια μελέτης πολλῆς καὶ λογοτεχνικῆς προπαρασκευῆς ὄχι τυχαίας.

Οἱ γονεῖς ἄς τὸ προσέξουν, ἄς τὸ μελετήσουν, ἄς τὸ ἐχτιμήσουν. Εἶναι ἴσως τὸ χρησιμώτερο παιδικὸ βιβλίο ἐνὸς αἰῶνος, καρπὸς ὠρίμου σπουδῆς, συλλήψεως καὶ ἐκτελέσεως. Εἶναι ἓνα ἐλεύθερο σχολικὸ ἀνάγνωσμα πού δὲν θὰ παραμείνη ἀπαρατήρητο, πρὸ παντὸς ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, πού τοὺς χρειάζεται διὰ δύο λόγους, γιὰ τὸ ἕλικὸ τὸ φυσιογνωστικὸ καὶ γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ του ἀριότητα, πού ἀνιψώνει τὴν καλλιτεχνικὴ διάθεση τῶν παιδιῶν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀσφαλῶς θὰ μείνη ἱκανοποιημένος· ὑπῆρξε ὁ δημιουργὸς τῆς φυσιογνωσίας, πού τόσο ἐμεῖς σήμερα τὴν ἀγνοοῦμε. Δὲν ὑπάρχει καλύτερος καὶ ἐπαγωγότερος τρόπος νὰ τὴν ἐπιβάλλοιμε. Ἄς βοηθήσουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα.

Ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 30 Ὀκτωβρ. 1949

ΛΑ·Ι·ΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Κύριε Πολύδωρε Παπαχριστοδούλου Καλημέρα σας,

Τὸ πρότο πού σᾶς παρακαλὸ εἶναι νὰ με συγχωρίσετε γιὰ τὴν ἀνορθογραφία μου. Εἶχα διαβάσει τὴν προτοχρονιά στὴ «Μακεδονία» ἄρθρον σας με τὴ Βασιλόπητα τοῦ δασκάλου Πατριζοπούλου στὴ πατρίδα μας καὶ θὰ σᾶς ἀπαντούσα ἄμέσως, ἄλ ἔτιχε τὶς μέρες ἐκεῖνες νὰ πλαγιάζω ἀπὸ γρίπη. Τὰ δλύγα λεπτά πού πέρασα στὸ διάναυμα τὰ πέρασα με σιγγήνυσι στὴ πατρίδα.

Δὲ μποροῦσα νὰ μὴ συγγινηθῶ νὰ βλέπω μπρός μου πρόσοπα πού κάπεται στὰ εὐτιχησιμένα παιδικὰ μου χρόνια τὰ ἐύλεπα στὴν ἀλυσμόνητή μας πατρίδα. Τὸν Πατριζοπούλο τὸν ἐύλεπα κι' αὐτὸν ἰσχνόν, ὑψηλόν, ἀδύνατον ἐμπρός μου εἰ νὰ τὸν ἄκουα νὰ ὀμηλῆ ρινόφωνα στὴν ἔδρα τοῦ Νηπειαγωγείου τὴν ἡμέρα τῶν Τρουῶν Ἱεραρχῶν, ἡμέρα τῶν γραμματίων. Τὸν μακα-

ρίτη πατέρα σας, ἀγαπημένος παπᾶς, ὄχι μόνον ἀπὸ μᾶς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι ἐκλάσαν τὸ θάνατό του. Τον Μόσχο τον ἀδελφόν σας, τὸν Περικλῆ, τὸν Ἀλέξανδρο, τὸν Ἀριστίδη, τὸν Μενέλαο, ὅλους σας σᾶς ἔφερα ἐμπρός μου.

Δὲ θυμάμαι καλᾶ ἀλλὰ σὰν ὄνειρο μοῦ φαίνεται, ὅταν ἤμουνα μαθητὴς δευτέρας δημοτικοῦ στὸ «Μπαίρι» τὶς ἡμέρες, ὅταν διευθυντὴς τοῦ σχολείου ἦταν ὁ Δημοσθένης, νομῆζω στὴ δευτέρα τάξη, ἐσεῖς ἢ ὁ ἀδελφός σας Περικλῆς μας παραδίδατε μάθημα. Ὁ Χατζῆπαπας Δημητρός ἦτανε στὰ μαθηματικά, ὁ Μαγγριώτης στὰ Θεωρητικά.

Σὰ νὰ σᾶς βλέπο, νέος, ξανθός, μὲ ζουρὰ μαλιὰ καὶ μάτια ἔξυπνα.

Τὸ 1907, εἶνα χρόνο μετὰ τὴν ἀφηξί τοῦ δεσπότη Ἄνθυμου, ἔφυγα ἀπὸ τὴ πατριδα καὶ πῆγα στὴ Ρουμανία στὸ Βουκουρέστι. Ἐκεῖ ἀντάμοσα τοὺς συντεχνίτες μου Μεγακλῆ Χατζῆ Σπυριδόνη, τὸν ὑψηλὸ Κότσο Κυριακόπουλο καὶ τὸν ἀδελφόν σας Ἀλέξανδρον.

Κάπια χρονιά, μετὰ ἢ πρὶν τὸ Βαλκανικὸ πόλεμο δὲ θυμάμαι, ἀγόρασα ἀπὸ τὸν Κώτσο Τασσιδίδη πράκτορα τοῦ Ἐλ. Τύπου στὴν κοινότητά μας βιβλιοθήκρια πού ἐξεδώσατε σείς.

Δὲν ὑποκρίνομαι. Ομολογοῦ ἠληθηνά ὅτι ὅταν τὰ δῖναζα ἐκλεγα. Μὰ καὶ μὲ δάκρυα γελοῦσα. Τὸ περιεχόμενό τους δὲ μπορούσε νὰ μὴ μου συγκινήσει. Τὰ ἀμπέλια τῆς πατρίδας μας, τὰ ἔθνημα μας, ὁ τρίγος τὸν ἀμπελιῶν μὲ τοὺς «Σαραπανατζῆδες» οἱ Κεραμηδαρέοι πού φεύγανε στὴ Βουλγαρία καὶ ἐπέστρεφαν μὲ «Ναπολεγόνια» κτλ.

Μὰ ἐκεῖνο πού μὲ συγγηνοῦσε καὶ ἐσκαζα στὰ γέλια ἦταν ἡ πατρικὴ μας, διάλεκτο, μὲ τό. . . Πίγες νε; Θά νάω τε νε; Πὲ κιάτρα, Τον κουβλάτσε, Τον γιακαλάτσε πε τὸ γιακά, πιαμάνεψα, Ὁγράτσε, Πε τὸ πουρνὸ μερελί, Δὲ γχιουβενίτζις τὸν ἑαυτός κτλ.

Πὸς ὁ Ἀπιραμάνις ὁ μποζατζῆς πουλούσε τὸ μποζά — Ἐξὶ μποζααά! Ὁ Μεμέτς ὁ Χαφήψ μὲ τὰ ζαχαροτά — Σικιριτζηρή! Ὁ Γιουσοῦψ μὲ τὰ φηστίκια. — Γκευρέκτηρορ!

Οἱ Κεραμηδαρέοι πού κάνανε παζάρια μὲ τοὺς ἐργάτες γιὰ τὸ σκληρὸ ἀγὸνα πού ἔμελε νὰ γίνῃ στὴ Βουλγαρία. Αἰλακτσίδες, Τσαμουρτζίδες, Καλουπτσίδες, Μπιντζίδες, κτλ. Χορρὶς βαίβεια νὰ παραλύπετε καὶ τὸν πατριτισμὸ του βιοπαλεστοῦ Κιραμηδάρη

Οἱ Κεραμηδαρέοι ἐπέστρεφαν μὲν μὲ ροζιασμένα τὰ χέρια τῆς ζώρικης δουλειᾶς, ἔφεραν ὅμως καὶ χρυσὰ «Ναπολεγόνια» καὶ ἔπερνε κοίνησι ἢ πόλις καὶ χαιρόνταν ὁ κόσμος, καὶ ζοῦσε ὕσυχος, ἤρεμος, πάντα εἰνθυμος, ευτυχῆς, γίνονταν προξένια, διημιουργοῦσαν οἰκογενεῖα, τὰ κρασία σπῖτι ἔυραζαν. Τὰ κρεοπολεῖα γεμάτα ἕνα γρὸς τὴν ὁκὰ κρέας, βούτηρα, τυριᾶ, κασέ-ρια μεπερεκέτ. Σήμερα; ὁ Θεὸς νὰ βάλῃ τὸ χέρι.

Τέλος τὸ 1934 μὲ γυναῖκα καὶ τρεῖα παιδιά ἐγκαταλύπο τὸ Βουκουρέστι, ἐρχομαι καὶ ἐγκαθίσταμαι στὰς Σέρρας.

Κάπια φορᾶ, πρὶν τὸν τελευταῖο πόλεμο, σὰς ἀντάμοσα πάλι σ' ἓνα περιοδικὸ μ' ἓνα ἀρθρο σας «Οἱ Καληκαντζαρέοι».

Πὸς τὴ νύχτα τὸν Θεοφανεῖων ὁ πατέρας σας μὲ τὸ σταυρὸ καὶ βασιλικὸ στὸ χέρι καὶ σεῖς μικρᾶ πάνω στὶς χαρὲς σας μὲ τὸ μπακίρι γήρηξε καὶ φότηξε τὰ σπίτια. Περαζμένα ευτυχισμένα χρόνια!

Κύριε Παπαχριστοδοῦλου,

Εἶμαι ἀργάτης ἀγράματος. Ἦθελα μὲ κάτι καλῆτερα λόγια νὰ σὰς γράψω. Αὐτὰ δε μπορῶ. Εκκεῖνο μόνον ποὺ μπορῶ νὰ πῶ εἶναι τὸ ἐξεῖς. Σὰς συγχαίρω ποὺ ἀνταμόνω στὸν τῆπο τὸ ὄνομά σας.

Τὸ θεωρῶ ὑπερηφάνεια καὶ τιμῆ γιὰ τὴν ἀλησιμόνητῆ μας ὠραία πατριδα. Τὴν Φίλη μας «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» τὴν παρακολουθῶ ἀπ τὸ Βουκουρέστι ὅταν ἡ Ρουμανία ἦταν στὶς δόξες της.

Γιὰ νὰ μοῦ φύγει ἡ περιεργεια ἂν θα πάρετε τὸ γράμμα μου σὰς παρακαλῶ ἀπαντίσατέ μου.

Μεθ' ὑπολήψεος

Θεόδωρος Δ. Στοῖλιδης

Συν. Αγίων Ἀναργύρων 22, 14)1)52 Σέρρες

«Πασχαλινὰ διηγήματα. Πασχαλιές - Βιόλες - Κρίνοι», 1955

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

(Ἀπὸ τὴ ραδιοφωνικὴ ὁμιλία τῆς 28 Ἰουλίου 1955 ὥρα 9 μ.μ. τοῦ Γ. Μαμέλη)

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν Θεοῦ ἠθογράφος, ποὺ ἐκλείσει στὸ ἐκτεταμένον ἔργο του τὴ λαχτιάρα καὶ τὴ νοσταλγία, τὴν ἀγωνία καὶ τὴ χιμαιρικὴ — ἔστω — προσδοκία τοῦ γυρισμοῦ ἐνὸς κόσμου, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ νόημα μιᾶς ἐποχῆς, τὰ θέληματα μιᾶς ζωῆς ποὺ χάθηκε γιὰ πάντα, τὴν ψυχὴ τῆς Θεράκης, ἐνὸς τόπου, ποὺ αἰῶνες πότισε μὲ τὸν ἰδρωτὰ καὶ τὸ αἷμα του ὁ Ἑλληνισμός.

Τὸ ἔργο αὐτὸ γεννήθηκε σὲ μιὰ τραγικὴ ὥρα τοῦ ἔθνους. Τὸ δράμα τῆς μεταναστεύσεως, τοῦ ξεριζώματος ἀπὸ τὶς πανόραχαιες ἐστίες ἐνὸς ἀκμαιοτάτου τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Θεράκης καὶ ἔπειτα τῆς Ἀνατολικῆς μέσα σὲ 15 χρόνια 1906 — 1922 εἶναι ἀπὸ τὶς συγκλονιστικώτερες τραγωδίες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ δοκιμασία, τῆς ὁποίας τὴν ἔκταση καὶ τὶς συνέπειες περιώρισεν ἡ ἀκατάβλητη ζωτικότης τῶν ξεριζωμένων, ἀντικρούσθηκε ἀπὸ τοὺς πολλοὺς σὰν ἓνα μοιραῖο γεγονός, ἀπ' ἄλλους σὰν μιὰ ἱστορικὴ ἀναγκασιότη-

τα, μπροστά στην οποία έσκυψαν όλοι τὸ κεφάλι χωρίς διαμαρτυρία καμμιά, ἀπ' ἄλλους σὰν ἐπακόλουθο σφαλιμάτων τῆς πολιτικῆς μας ἡγεσίας. Παρά- μένει ὅμως ἀκόμα τὸ θέμα αὐτὸ ἀνοιχτὸ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ τῆς Εὐρώπης, πού δὲν μᾶς μίλησε ὡς τώρα οὔτε γιὰ τὴν καταδίκη οὔτε γιὰ τὴν δικαιολογία του.

Οἱ ἀποδιωγμένοι ὥστόσο ἐρχόνταν, νὰ ριζώσουν σ' ἄλλους τόπους κου- βαλώντας μαζί τους τοὺς ἐφεστίους θεοὺς, τὶς παραδόσεις τὶς προλήψεις, τὰ τραγούδια καὶ τοὺς θρύλους τους, ὅ,τι εἶχε πλάσει ἡ Θρακικὴ ψυχὴ, ὑπο- ταγμένοι στὴ Μοῖρα τους.

Κι' ὅταν ὕστερα ἀπὸ χρόνια συνῆλθαν ἀπὸ τὸ χτύπημα κι' ἐθέριεψε μέ- σα τους ἡ νοσταλγία τῆς πατρικῆς γῆς, ὅταν ἔννοιωσαν ὅτι ὅλα πράγματι εἶχαν χαθῆ κι' ἔμεινε μόνον «ἡ τρισβαθὴ ψυχὴ» τους, στὴν κορυφὴ τοῦ Γολγο- θᾶ του ἀνοίξεν ὁ Θρακικὸς λαὸς τὰ μάτια του κι' ἐκστατικά εἶδε τὸ θαυμαστὸ δῶρα μὴ τῆς χαμένης Πατρίδας.

Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ μιᾶς ἀναπαραστάσεως «τοῦ ἀπωλεσθέντος παραδείσου», μιᾶς ἀναστάσεως καὶ ἀναδιώσεως τῶν πε- ρασμένων, ἦρθε νὰ ἱκανοποιήσῃ, τὸ ἔργο τοῦ Παπαχριστοδούλου, ν' ἀντα- ποκριθῆ σ' ἓνα αἶτημα χιλιάδων ἀνθρώπων. Ἔτσι τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν ἐθερά- πεισε τὴν ἀνάγκη τοῦ συγγραφέως του «νὰ ἐκφρασθῆ» μόνον, ἀλλ' ἀνέκυψε κι ἀπ' τὴ συνείδηση τοῦ χρέους ἑνὸς πνευματικῶ ἀνθρώπου, πού γινότανε ἐν- σαρκωτῆς καὶ ἐρμηνευτῆς μιᾶς πραγματικότητος, κι' ἀπὸ τὴ συνείδηση τῆς ἀποστολῆς, πού τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὴ Μοῖρα.

Ὁ ἴδιος στοὺς «Ὀρφικοὺς Ἀρμυῶνες» σ' ἓνα τοῦ λογοτεχνικὸ ἔργο, πού ἔχει τὸν ὑπότιτλο «λυρικὲς κραυγὲς στὴ Θράκη», δίνει τὸ νόημα καὶ τὴν αἰ- τιολογία τοῦ ἔργου του. «Γίνομαι εὐτυχῆς, ὁμολογεῖ στὸν πρόλόγῳ του, ὅσες φορὲς δημοσιεύω ἔργο μου λογοτεχνικὸ ἢ ἔρρευες ἱστορικὲς ἢ λαογραφικὲς ἐργασίες, καὶ τὶς μοιράζω χάρισμα σὰν ἀντίδωρο γιὰ τὴ Θράκη. Εὐτυχῆς, γιὰτὶ μεταδίνω στοὺς ἀνθρώπους τὴ σκέψη μου. Κι' ἐμένα ἡ σκέψη μου στρέ- φεται γύρω στὴ χαμένη Θράκη. Γι' αὐτὴν ἐργάζομαι ἐπιστημονικά, λαογρα- φικά καὶ γλωσσικά μ' αὐτὴν δημιουργῶ κάτι λογοτεχνικὸ οἰστρηλατημένον ἀπὸ τὴ νοσταλγία πρὸς τὰ περασμένα...

Ἄπὸ κάποια μοῖρα εἶμαι καταδικασμένος νὰ σταθῶ στὸ στενὸ — ὅπως εἶπε κάποιος — περιβάλλον τῆς Θράκης, πού εἶναι ὅμως πλατύτατο, ἓνας κόσμος ἀπέραντος καὶ μακάρι νὰ μποροῦσα νὰ καταπιαστῶ καὶ μὲ μέρος ἀπὸ τὰ θέματα πού ὀρθάνονται μπροστά μου, ἀπὸ τὴ ἀθεράτευτη νοσταλγία τῆς χα- μένης πατρίδας μου, πού τὴ νοσταλγῶ 50 χρόνια σωστὰ ὡς τὰ σήμερα, γιὰ- τί ὄχι μόνον δὲν τὴν ξαναεἶδα ἀλλὰ καὶ τὴν ἔχασα γιὰ πάντα.

Ἔργο λοιπὸν ἀγάπης, στοργῆς, λατρείας πρὸς τὴ Θράκη εἶναι τὸ ἔργο τὸ λογοτεχνικὸ καὶ μαζί τὸ ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ τοῦ Παπαχριστοδού- λου, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του ὁλόκληρη. Ἡ ἀγάπη του αὐτὴ ἔγινε

πάθος, σκοπὸς τοῦ βίου του, ἐνέργεια ν' ἀναστήσει τὴ Θράκη, ν' ἀναπαυστήση καὶ ν' ἀναβιώσει γι' αὐτὸ καὶ τὰ πῶ ἀσήμαντα πράγματα, τὰ ἐπεισόδια, τὰ συμβάντα, τὰ περιστατικά, ποὺ παίρνουν ἔτσι ξεχωριστὸ βάρος μέσα στὸ ἔργο του, ἰδιαίτερη σημασία, λιθάρια ἐνὸς ναοῦ, ποὺ θέλει νὰ χτίσει γιὰ νὰ βάλῃ μέσα οὐράκιον τὴν ψυχὴ τῆς Θράκης. Μέσα στὸ ἔργο αὐτὸ κινεῖται ἓνας λαὸς, ὑπομονητικὸς, δουλευτῆς, θυμώσοφος, θρησκώληπτος, ὁ Θρακικὸς λαός, μ' ὅ,τι ἐδημοῦργησε στὴν ἱστορικὴ πορεία του, σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀκραιφνέστατα τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ Παπαχριστοδοῦλου παίρνει κοντὰ στὸ βίβλος του καὶ πλάτος καὶ γίνεται γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος καὶ γίνεται ἀπὸ Θρακικὸ Ἑλληνικὸ.

Τὰ θέματά του ἀντλεῖ ὁ Παπαχριστοδοῦλος ἀπὸ τὶς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς του ἡλικίας ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴν Σαραντὰ Ἑκκλησίες, ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ ἐξομολογήσεις καὶ ἀνακοινώσεις προσφύγων, ποὺ ἔφεραν μαζί τους ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμον τῆς θύμησης σὰν βιβλία ἀναμνήσεων, ποὺ ἀπ' τὰ φύλλα τους ἀναδίνεται πότε ὁ σπαραγμὸς καὶ πότε ἡ ἀδιαμαρτύρητη ὑποταγὴ στὴ σκληρὴ Μοῖρα, ἀλλὰ πάντα μὲ τρυφερότητα, ἀπαλὴ συγκίνηση, ποὺ διαποτίζει τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴ νοσταλγία.

Τὸ ἔργο τοῦ Παπαχριστοδοῦλου δὲν συνεχίτησε μόνον τοὺς Θραῶνες, ποὺ ἔβλεπαν ἀναστημένο τὸν κόσμον ποὺ ἔχασαν, ζωντανεμένο καὶ φωτισμένο ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης ἐνὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ὅλους ἐκείνους, ποὺ εἶδαν μέσα στὸ ἔργο του τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη μοῖρα, τὸν ἀνθρώπινο πόνον, τὴ χαρὰ του, τὴ θλίψη του, τὴς ἐπιθυμίες του τοὺς πόθους τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀπλὴ ψυχὴ μὲ τὴν εἰρωνεία ἢ τὸ χιοῦμορ της, τὴν κατάνυξη καὶ τὴν εὐλάβεια πρὸς τὴ θεία Πρόνοια, τὴς ἀδολες χαρὲς ποὺ ἔδινε ἢ γιορτὴ, οἱ μεγάλες γιορτὲς τῆς Χριστιανωσύνης, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ψυχικὴ φυσιογνωμία τῶν ἀπλοϊκῶν, τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, ποὺ δὲν ἔχουν καμμιὰ βιοθεωρία, ποὺ ζοῦν καὶ πεθαίνουν χωρὶς πολλὰς ἀξιώσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ, μιὰ ζωὴ ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν ἀργὸ ρυθμὸ της καὶ ὁ θάνατος ἔρχεται τὴς περισσότερες φορὲς σὰν καρπός, ποὺ πέφτει στὴν κατάλληλη ὥρα του...

Τὸ ἔργο τοῦ Παπαχριστοδοῦλου ἔργο ἀγάπης, λαχτάρας καὶ νοσταλγίας πρὸς τὴ Θράκη, εἶναι ἓνα ρωμαλέος ἀντίπαλος τῆς χαμένης ζωῆς της, μιὰ ἀναστήλωσή της ἐπάνω στὰ ψυχικὰ συντρίμματα τῆς ἀνήκουστης Ἑθνικῆς καταστροφῆς, μεταδίδει τὴ συγκίνηση καὶ τροφοδοτεῖ τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ ἱερὸ χῶμα τῆς Πατρίδας καὶ τὴν ἀκατάλυτη ἰδέα της.

Γ. Μαμέλης

Ἐφ. «Πανθρακικῆς», 10 Αὐγ. 1955

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντάς ποτε ἐνότητα φυλετική ἀδιάφορη, πάντοτε ἐξεδήλωναν τίς φυλετικές τους διαφορὲς καὶ στὰ πνευματικὰ δημιουργήματά τους.

Καὶ σήμερα, ἂν καὶ ἀποτελοῦμε ἓνα κράτος, μὴ φυλὴ ἀδιαχώριστη μὲ μία ἔκφραση στίς πνευματικές μας δημιουργίες, ὅμως ἡ φυλετική μας διαφορὰ σ' αὐτὰ τὰ δημιουργήματα εἶναι καταφανὴς καὶ ἡ ἔκφραση κάθε ἐπαρχίας μας καὶ φυλῆς χτυπητὴ. Στὴ Θράκη λ.χ. ἡ τέλεση τῶν Ἀναστεναρίων εἶναι ἔθιμο τοῦ τόπου αὐτοῦ μόνο. Ἔχει τὴν ἰδική του ἔκφραση σ' ὄλα. Στὸ χορὸ, στὸ θιάσο, στὸν ἀρχιναστενάρι, στὸ λυράρι καὶ τὸν γκαϊντατζή. Τὸ ἴδιο στὰ Δημήτρια, τὸ ἀγροτικὸ ἔθιμο, ποὺ μόνον ἐκεῖ τελεῖται — τὸ Ὁρτάκιοι, στοὺς Σεϊμένηδες, τοὺς Πιτερᾶδες, ποὺ μόνον ἐκεῖ — τὸ Σαμμακόβι τελοῦνταν. Ὁ χορὸς, τὰ τραγούδια, τὸ σκῶμμα, ἡ σάτιρα ὄλα ἔχουν τὸ ἰδιαιτέρο Θρακικὸ χαρακτηριστικὸ. Ἀρχισαν ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ καὶ προχώρησαν στὴν ἐξέλιξή τους σὲ θαυμαστὰ τελέσματα, ποὺ ἀσφαλῶς τ' ἀρχαῖο θεᾶτρο ἔχει σ' αὐτὰ τὴν ἀρχή του, ὅπως βεβαιώνουν οἱ ἀρχαιολόγοι.

Περὶσσότερον δ' ἔκ. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου τὴν περιγραφὴ τους μέγχις ἐξαντίσεως καὶ μετουσιώνοντας τὸ πνεῦμα τῶν ἔθιμων αὐτῶν στ' Ἀναστεναρία του, μπόρεσε ν' ἀναπαραγάγῃ τοὺς τύπους τῶν θιάσων αὐτῶν, τὸν ἀρχιναστενάρι, τὸν Μπέη, τὸν Πιτερᾶ, τὸν Σεϊμένη σὲ φειδιακὲς μετόπες, ὅπου βλέπει κανεὶς νὰ ἐμφανίζονται οἱ πρωταγωνιστές, ὅπως οἱ μορφὲς τῶν πρωταγωνιστῶν τῶν ἀρχαίων θιάσων καὶ νὰ αὐτοπαρουσιάζονται μὲ μὴ λυρική ἔξαρση κ' ἐνάργεια γλωσσική, ὅπως περίπου στὸν Καραγκιόζη. Ἔτσι ἔχοιμε τὸν ἀρχιναστενάρι, τὸ λυρατζή, τὸν Σεϊμένη, νὰ ἐμφανίζονται στὴ σκιερὴ ἱμνῶντας λυρικά τὴν ὑπαρξή τους τὴν ὑπόστασή τους. Εἶναι κομμάτια λυρικά, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ Θρακικὴ λυρικὴ ἔκφραση πάνω σ' ἓνα τέτοιο θέμα. Μὲ τοὺς «Ὁρφικούς δρυμῶνες» ἀνοδείχεται ἱκανὸς δημιουργὸς τῆς ζωντανίας τῆς Θρακικῆς παραδόσεως, ποὺ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὡς τὰ σήμερα παραμένει μὲ τὸ ντόπιο τῆς χρῶμα, μὲ τοὺς τύπους τῆς ἀναλλοίωτους καὶ πρωταρχικούς, συμπαιθεῖς καὶ πανάρχαιους τὴ μορφή. Εἶναι μορφὲς ἀκατάλυτες καὶ ὑπόβλητικὲς στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων.

Τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Παπαχριστοδοῦλου «Στοὺς Ὁρφικούς δρυμῶνες» Α', ἀκόμα οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος δὲν τὸ πρόσεξαν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θεωρεῖ. Ἐργάζεται καὶ παράγει. Ἡ μέλλουσα ὅμως γενεὰ θὰ σταθῇ στὸ ἔργο του ἐπάνω, νὰ χαρῆ τοὺς λαογραφικούς του πίνακες, ποὺ κατέγραψε, ὅπως ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἀπὸ τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀναζωντανεψε μέσα στὴ φύση νὰ ἔχτελοῦν τὸν προορισμό τους, δηλ. ν' ἀναζωντανεῖ τὰ θρακικὰ ἔθιμα, ποὺ ὑπῆρξαν ἡ βάση τῆς δημιουργίας, τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, μὲ μπαλκοσένικο τὴν γύρω φύση, ὅπως στοὺς Αἰσώπιους μύθους, μὲ τοὺς δρυ-

μῶνες, τὶς χαράδρες, τὰ ρυάκια καὶ τὰ λειβάδια, ὅπου τὸ ἐλάφι μὲ τὸ φεῖδι καὶ τὸ λύκο, ζοῦν εἰρηνικά.— «Οἱ Θρακικοὶ Ὀρφικοὶ Δρυμῶνες εἶναι μιὰ κορυφώση τῆς ἀπλῆς τέχνης καὶ τῆς Θρακικῆς διαλέχτου δίχως τεχνάσματα καὶ πανουργίες λογοτεχνικῆς» εἶπε ἡ ζριτική.

Π. Μ.

«Στοὺς Ὀρφικοὺς Δρυμῶνες (Μετόπες Θρακιώτικες)», 1960

ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ κ. ΝΙΚΟΛ. ΑΝΔΡΙΩΤΗ
ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΗΝ
18ην ΝΟΕΜΒΡ. 1962, ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ
Π. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

... Μιὰ ἀθεράπευτη νοσταλγία τῆς πατρίδας καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι τὸ αἶσθημα ποὺ διαπνέει ἀπὸ ἄκρου σὲ ἄκρο τὰ διηγήματά του. Ἡ μνήμη ἐνὸς χαμένου παραδείσου μετουσιώνεται σὲ χρυσογάλανο οὐρανό, ποὺ τὸν βλέπει νοσταλγικά μέσα ἀπὸ τὰ σιδερένια κάγκελα τῆς φυλακῆς τοῦ προσφυγικοῦ ξεροζωμοῦ. Καθὼς ὁ αὐτοεξόριστος στὴν Ἀθήνα Παπαδιαμάντης ἔγραφε ὅτι «ἀπεδήμει μόνον σωματικῶς ἀπὸ τὴ Σκιάθου» καὶ πὼς ὅλα τὰ χρόνια «ἡ ψυχὴ του ἦτο ἐκεῖ στὰ ψηλώματα, ἡ ψυχὴ του δὲν ἦτο ἐδῶ», ἔτσι καὶ ὁ Θρακιώτης πρόσφυγας αἰσθάνονταν τὸν ἑαυτό του σὰ δένδρο κοιμμένο ἀπὸ τὶς ρίζες του, ποὺ εἶχαν μείνει ἐκεῖ ψηλά στὸν θρακιώτικο κάμπο μὲ τὴ λιπαρὴ γῆ, τὸν κάμπο ποὺ εἶναι κατάλειπος ἀπὸ τὰ χιόνια τὸ χειμῶνα, καταπράσινος καὶ ὀλάνθιστος τὸ καλοκαίρι, σὰν τὰ χαλιὰ ποὺ ὕφαιναν οἱ θρακιώτισσες κοπέλλες, μυριοπλούμιστα, κνήκατα - κατακνήκατα. Τὴ γῆ ποὺ διαρρέει καὶ λιπαίνει ὁ τριπόταμος Ἑβρος, ποὺ κατεβάζει τὰ θολὰ νερά του καθυλιεύοντας γεφύρια παμπάλαια βυζαντινά, τὴν κατάστικτη ἀπὸ παλιὲς πολιτεῖες ἑλληνικῆς, πολιτεῖες τοῦ κάμπου καὶ τοῦ γιалоῦ, τὴ Φιλιππούπολη μὲ τὶς ἐκκλησιῆς τῆς καὶ τὰ ἱστορικὰ μοναστήρια τῆς, τὴν Ἀδριανούπολη μὲ τὰ καμπαναριά τὰ βυζαντινά, μὲ τὶς θολωτὲς ἀγορῆς καὶ τὰ τζαμιά τὰ πανύψηλα, τὴν Τυρολόη, τὴ Βιζύη, τὶς Σαράντα Ἐκκλησιῆς, τὴν Κεσσάνη, τὴ Σηλίμβρια, τὴν Ἡράκλεια, τὴ Ραιδεστό, τὴ Γέννα καὶ τὴν Καλλιπὸλη στὴν Προποντίδα, τὴν Αἶνο στὸ Αἰγαῖο, τὴ Μήδεια Ἀγαθούπολη, Ἀγχιάλο, Μεσημβρία στ' ἀγριεμένα περσιγιάλια τῆς Μαυροθάλασσας. «Τὴ χαμένη Θράκη. Τὴ Θράκη ὅπου βασιλεύει ἡ Τουρκία καὶ δὲ βρίσκεται ἑλληνικὸ ποδάρι καὶ δὲν ἀκούεται πιά ἡ ἑλληνικὴ φωνή»...

Ὅμως ἐκεῖνο ποὺ πάνω ἀπὸ τὴ φύση τὸν συγκινεῖ, τὸν συνεπαίρνει καὶ τὸν αἰχμαλωτίζει εἶναι τὸ ἔμψυχο τοπεῖο, τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον. Οἱ βιβλικοί, μονοκόμματοι, ἀκαταπόνητοι καὶ λιγομίλητοι βορειονοικοκυραῖοι, οἱ πλούσιοι κτηματίες, παραγωγοὶ καὶ ἔμποροι κρῆσιῶν καὶ ρακιῶν, ποὺ στέλνουν

τὰ προϊόντα τῶν ἀπέραντων ἀμπελώνων τους σὲ μικρὲς καὶ μεγάλες πολιτεῖες, πὸν φοροῦν βαριά, μάλιστα σαγιακία, καπνίζουν τομπούκια στὸ ρακί - κέφι, καὶ ἀπαγγέλλουν τὸ «πιστεύω» τὴν Κυριακὴ στὶς ἐκκλησιές, ὁ Κόντογλους, ὁ Τζελέπογλους, ὁ Ἀραμπατζόγλους. Ὅστερα ὁ κόσμος τοῦ βαριοῦ μόχθου, ἡ φτωχολογιά, πὸν ξενοθερίζει καὶ ξενοτρογᾷ στὰ χωράφια καὶ τ' ἀμπέλια τοῦ ἀπέραντου θρακικοῦ κάμπου, γιὰ νὰ κοιποδέση τὰ ἔξοδα τῆς χρονιάς. Οἱ κεραμιδάρηδες, καὶ τὰ «κεραμιδόπ'λα», πὸν ἀλωνίζουν ὅλο τὸ καλοκαίρι τοὺς κάμπους τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας φτειάνοντας κεραμίδια, καὶ γυρίζουν τὸ φθινόπωρο ψημένοι, σὰν τὰ κεραμίδια τους, ἀπὸ τὸν καυτερὸ ἥλιο, ἀλλὰ μὲ τὶς λίρες στὸ δισάκι, τὰ πεντόλιρα στὸ κεμέρι καὶ τὰ δῶρα στὸ σακί, γιὰ νὰ καλοπαντρέψουν προικίζοντας τὶς κόρες καὶ τὶς ἀδερφάδες τους. Θυμῶνται τὸ παλλαϊκὸ ξεπροβόδημά τους κάθε χρόνο τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ:

- Στὸ καλό, στὸ καλό!
- Στὴν εὐκὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας!
- Μ' ἄδεια σακιά παγαίν'τε, μὲ γιομάτα νὰ νᾶρ'τε!
- Χῶμα νὰ πιάν'τε, μάλαμα νὰ γίν'ται!
- Ἡ ὥρα ἢ καλή, κι' ὁ δρόμος σας γυαλί!

Οἱ θρακιώτισσες νοικοκυράδες, πλούσιες καὶ φτωχές, μὲ τὰ γραφικὰ ὀνόματα, ἡ θείτσα Τζελεμπογλίνα, ἡ ἄμμα Ρουμπέσσα, ἡ Ζαχαρέσσα, ἡ Πλατανέσσα, ἡ γριά Μοσκόβαινα, ἡ γριά Δοικαρούδα, ἡ ἄμμα Βενέτ', ἡ θειά Ροδή, ἡ κυρὰ Μαργώ, ἡ κόνα Σουλτή, ἡ κόνα Πουλίνα, ἄλλες βουτηγμένες στὶς ἀρχοντικὲς σαμουρόγουνές τους καὶ ἄλλες στὰ ροῦχα τῆς φτώχειας, ὅπως ἡ Δοχτινιώ ἢ διάστρα, ἡ κορυφαία στὶς φτωχὲς μάννες, πὸν γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ τους ξενοφαίνουν τὰ δίμπτα, τὰ μαρμαροδίμπτα, τὰ ψηφωτά, τὰ λεμπλεμπωτά, τὰ μασουρωτά, τὰ δίπλα τους σὲ ἄλλον ἀργαλειό, οἱ κόρες πού, ἀπὸ τὰ κέρδη τῆς μάννας, ὑφαίνουν τὰ προικιά τους. Ἡρώτισσες τοῦ μητρικοῦ χρέους, μὲ ἓνα ἰδανικό: Ὅταν παντρέψουν τὰ κορτσόπ'λα τους νὰ ζήσουν μόνες στὰ νοντόπ'λα τους, μὴ περιμένοντας παρὰ ἓνα καλὸ λογόπ'λο καὶ ἓνα κομματόπ'λο ψωμί.

Οἱ θρακιώτισσες κοπέλλες μὲ τὰ ἐναλλασσόμενα νεώτερα καὶ ἀρχαῖα ὀνόματά τους, καὶ τὸ θηλυκὸ καὶ οὐδέτερο γραμματικὸ γένος τους, ἡ Πουλινιώ, ἡ Θεόκλεια, ἡ Τελιώ, ἡ Σουλτανιώ, τὸ Βδοκίό, τὸ Ζωγιό, ἡ Πασιθέα, ἡ Εὐρυκόμ' ἢ Δουκαίν', ἡ Ζηνοβία, ἡ Λαμπρινιώ, ἡ Θεοπέμπτ', ἡ Λουκία, ἡ Μελάνθη, ἡ Μαργαριτάρ' ἢ Δαφνιώ, ἡ Κλωνίξ', ἡ Κλεοφίλ', ἡ Ξανθή, ἡ Καλλιτροθή, ἡ Λιμπιώ, ἡ Ραχλιώ, ἡ Χρυσσαυγή, ἡ Σμαραγδή, ἡ Φερσαγή, «ξανθὲς καὶ κάτασπρες, ροδοκόκκινες καὶ χρυσομαλλοῦσες, μὲ κορμὶ σβέλτο σὰν τοῦ φιδιοῦ καὶ κορσάξι σφιχτὸ κατάσφιχτο», σὰν τὶς ἀνοιξιάτικες μυγδαλιᾶς τοῦ θρακικοῦ κάμπου, μαζὶ μὲ τὶς λόγιες καὶ σοβαρὲς δασκάλες ἐκείνου τοῦ καιροῦ, τὴν Καλλιτροπία ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, τὴν Εὐλιμένη ἀπὸ τὸ

Σκοπό, πού τραγουδοῦσαν τὰ ἀπίθανα ἀθῶα τραγούδια:

Εἰς ὠραίγον περιβόλι ρίχνω μία βλεμματιά,

» Τί ὠραίγο φεγγαράκι, τί ἔρωτική βραδιά,

καὶ πού, σὰν τίς ἔβλεπαν μονάχες, περνώντας ἀπὸ τὴν αὐλή τους, τὰ παλλη-
κάρια τοῦ χωριοῦ, ὁ Ἄνεστός, ὁ Θαναστός, ὁ Γιανναξός, ὁ Κωσταντής, ἀπο-
τολμοῦσαν κανένα πείραγμα φλογερό:

— Γλυκειά μ' ἀγούμαστη!

— Καρδερίνα μ' στὸ καφάσ'!

— Ὅρθὸ σαραγλί!

Ὅστερα οἱ ὠρμες νοικοκυράδες, πού, ντυμένες τὰ καλά τους, μαζεύονταν τὰ γιορτινὰ ἀπομεσήμερα τοῦ καλοκαιριοῦ στὴν περικλεισθὶ αὐλή τῆς γειτόνιασας, νὰ παίξουν τὸ γνωστὸ σὲ ὅλη τὴ Θράκη γυναικεῖο παιγνίδι, τίς ψῆφες, τοῦ ὁποῦ μᾶς δίνει συναρπαστικὴ περιγραφή, νὰ δοκιμάσουν τὸ καινούργιο γλυκὸ τῆς οἰκοδέσποινας, καὶ νὰ φλυαρήσουν σὰ χελιδόνες γύρω ἀπὸ τὰ νέα τῆς γειτονιας, φροντίζοντας κάθε τόσο νὰ διώχνουν τοὺς ἐνοχλη-
τικὸς ἔφηβους τῆς συνοικίας, πού ἐννοοῦσαν νὰ χαζεύουν τὴν περιεργὴ αὐτὴ ἀπασχόληση τῶν μητέρων τους.

— Κειθέτε, μπρέ, πεκεινά!

Ἄπὸ τίς σελίδες τῶν «Θρακικῶν ἠθογραφιῶν» τοῦ Παπαχριστοδοῦλου δὲ λείπουν καὶ οἱ σατιρικοὶ τύποι, ὅπως «ὁ Γενικός θεῖος, ὁ Ἀγγελάκ'ς ὁ ψεύτ'ς», πού ἀνακατεύεται αὐτόκλητος σὲ ὅλες τίς ὑποθέσεις, κοινὲς καὶ ἰδιω-
τικὲς, συμβουλεύει, ἐξυπηρετεῖ καὶ ἐκμεταλλεύεται τοὺς πάντες, διοργανώνει καὶ πρωτοστατεῖ στίς θρησκευτικὲς τελετὲς καὶ στὰ ἐξοχικὰ γλέντια, καὶ γί-
νεται μισητός, συγχρόνως καὶ ἀπαραίτητος σὲ ὅλους.

Ὁ γραφικώτατος «διδάσκαλος», ὁ Πατρικόπουλος, μὲ τὴν ἀκατάλυτη ρετιγκότα καὶ τὴ δανεικὴ ἐφημερίδα «ὑπὸ μάλης», πού ἐκφωνεῖ τοὺς ἐπισηδεί-
ους ὄλων τῶν συμπολιτῶν, διδάσκει τὸ Χρυσόστομο, τὸν Ὀκτώηχο, τὸ Ψαλ-
τήρι καὶ τὴ Χρηστομάθεια, τοκίζει τὸ μισθὸ του, συντηρεῖται, κατὰ τὴ συνή-
θεια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπὸ τὰ δῶρα τῶν γονιῶν τῶν μαθητῶν, γεμίζει τὸ σπίτι του «τῆ Θεγοῦ τὰ καλά» καὶ τραπεζώνεται ὅπου θέλει, αὐτόκλητος.....

Ἡ λογοτεχνικὴ γενεὰ τοῦ μεσοπολέμου κατηγορήθηκε πὼς ἄφησε τὸ στεναγμὸ τῆς προσφυγιάς νὰ σθήση, καὶ τὸ δάκρυ τοῦ ξεριζωμοῦ νὰ στεγνώ-
ση χωρὶς νὰ τὸ ἀξιοποιήσῃ στὴν νεοελληνικὴ λογοτεχνία, ὅσο ἄξιζε γιὰ ἓνα γεγονός τελεσίδικα ἀποφασιστικὸ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ συγχλονιστικὸ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ.

Τοῦ θρακικοῦ ὅμως ἑλληνισμοῦ ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν πατρίδα γῆ βρῆκε στὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου τὸν ἐπικὸ ποιητὴ τῆς. Στὸ δίτομο βιβλίο του «Στοὺς Ὀρφικοὺς Δρυμῶνες» χύνεται γοερὴ ἡ σπαραχτικὴ κραυγὴ τοῦ ἀν-
θρώπου πού ξεριζώνεται σωματικὰ καὶ ψυχικὰ ἀπὸ τὴ γῆ τῶν πατέρων του, καὶ τοῦ Γένους πού ἀπελαύνεται ἀπὸ τὴν τρισχιλιόχρονη κοιτίδα του.....

Σὲ μιὰ σειρὰ διηγημάτων του περιγράφει τὴν ψυχολογία τῶν Θρακῶν προσφύγων στὴν Ἑλλάδα, ἰδίως τῶν γυναικῶν, πού, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴ στέρηση, ξεπουλοῦν, γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί, τὰ χαλιά καὶ ἄλλα ἀκριβὰ ἔργα τῶν χειρῶν τους, ὑφασμένα μὲ τὰ ὄνειρά τους σὲ καλοὺς καιροὺς, καὶ γυρίζουν στὸν προσφυγικὸ συνοικισμό μὲ ζεστή τὴν παλάμη ἀπὸ τὸ θλιβερὸ ἀντίτιμο, ἀλλὰ μὲ παγωμένη καὶ σπαραγμένη καρδιά, καὶ δὲν παύουν νὰ μοιρολογοῦν:

— Χαλί μ' καὶ πάλ' χαλί μ'.

Πιὸ τραγικὴ εἶναι ἡ εἰκόνα μὲ τίς γερόντισσες, πὺ νοσταλγοῦν τίς ἐκκλησιές τους τίς ἀλειτούργητες πιά, τὰ ἀθύμιαστα μνήματα τῶν προσφιλῶν τους πὺ τὰ πατοῦν οἱ Τοῦρκοι, καὶ τὰ σπίτια τους τὰ ρημαγμένα, τὰ καλά τους πὺ ἔμειναν γιὰ πάντα ἐκεῖ, καὶ οἱ ὁποῖες δὲν μποροῦν νὰ συμβιβαστοῦν μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὁ χαμὸς τῆς πατρίδας εἶναι ὀριστικός. Λένε πὺς «ἔχασαν τὴ βασιλείγια τους». Ὅλα ἐδῶ εἶναι πικρὰ καὶ θλιβερά: «Δὲν εἶναι σὰ τῆς πατρίδας μας», λένε. Ρωτοῦν ἂν γράφουν οἱ ἐφημερίδες πότε θὰ γυρῶσιν στὰ μέρη τους, καὶ στίς μεγάλες γιορτὲς ἀλληλοεὐχόνται «καλὴ πατρίδα», «καὶ στὸ σπῖτ' μας, καὶ στὴν ἀλλὴ τῆ σπιτιοῦ μας!».

Στίς διαμαρτυρίες τῶν παιδιῶν τους, ὡς πότε θὰ κλαῖνε, ἀπαντοῦν:

— Εἶμαι πληγωμέν' καὶ κλαίγω. Θὰ πεθάνω πληγωμέν' . . . . Σεῖς παιδιὰ εἶστε, θὰ ζήσετε, θὰ τὰ ξεχάσετε, τὰ ξέχασέτε κιόλας. Μεῖς δὲν μπορεῖ νὰ λυτρωθοῦμ' π' αὐτὸ τὸν καημό, ξὸν πὲ τὸν θάνατο.

Ὁ Παπαχριστοδοῦλου ἐκλείσει ἀπὸ παιδὶ μέσα στὴ ψυχὴ του τὸ θρακικὸ κόσμον, καὶ ὡς γῆ καὶ ἔμψυχο περιεχόμενο, καὶ ὡς παρὸν καὶ ὡς παρελθόν. Τὸν περιτύχθηκε σ' ἓναν ἀκατάλυτο ἐναγκαλισμό, σὰν τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴ μάνα. Καὶ ὁ προσφιλεὶς αὐτὸς κόσμος, ἦρθε καὶ κατέληξε μέσα στὴν ψυχὴ του κι' ἔγινε ἓνα μαζί της καὶ μετουσιώθηκε σὲ χρυσάφι ψυχικόν. Καὶ ἡ πέννα του ἔγινε σκαπάνη πὺ ἀνάσφουε στὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ στὸ θάμβος τῶν ματιῶν μας τῆς θρακικῆς ζωῆς τὸ χρυσάφι τὸ ἄδολο.

Οἱ ἀπόγονοι τῶν σημερινῶν Θρακῶν θὰ αἰσθάνονται στοὺς ἔξοχους, στοὺς ἀψευδεῖς, στοὺς αὐθεντικούς πίνακες τῶν «Θρακικῶν ἠθογραφιῶν» του τὸν ἀπόλαλο ἓνὸς κόσμου χαμένου πιά μὰ ἀληθινοῦ, γνήσιου, ἓνὸς κόσμου πὺ ἦταν ριζωμένος στὴ γῆ του σὰ δρυὲς βασιλική, πὺ στὰ κλωνάρια της λαλοῦσαν ὅλα τ' ἀηδόνια τῶν παραδόσεων τῆς φυλῆς καὶ τὴν κορυφὴ της τὴ χაῖδενε ἡ πνοὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ θὰ λένε: «Αὐτὴ ἦταν κάποτε ἡ πατρίδα καὶ ἡ ζωὴ τῶν πατέρων μας».....

Ἄς ἔρθουμε τώρα στὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο του:

Ὁ Παπαχριστοδοῦλου ἐπρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὴ νεοελληνικὴ διαλεκτολογία, μὲ τὸ γλωσσικὸ ὕλικόν τῶν θρακικῶν ἰδιωματιῶν καὶ ἰδίως τῶν Σαραντα Ἑκκλησιῶν, πὺ σὰν ἀκάματη μέλισσα ἀπάνθισε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ στόμα τῶν προσφύγων καὶ δημοσίεψε κατὰ καιροὺς στὸ περιοδικὸ «Θρακικά» καὶ στὸ «Ἀρχεῖο» του.

Ἐπίσης πολύτιμες ὑπηρεσίες ἐπρόσφερε στὴν ἑλληνικὴ λαογραφία, μὲ σειρὰ λαογραφικῶν κειμένων, ἐθίμων, παραδόσεων, τραγουδιῶν καὶ παραμυθιῶν, ποὺ δημοσίεψε, μὲ τὸ βιβλίον του «Τὸ θρακικὸ παραμῖθι», καὶ μὲ τὶς ἐκτενεῖς περιγραφές καὶ μελέτες του γιὰ τὶς τελετὲς τῶν ἀναστεναριῶν καὶ γιὰ τὶς λοιπὲς ἐπιβιώσεις τῆς ἀρχαίας διονυσιακῆς λατρείας, ὅπως οἱ Πιπεράδες καὶ οἱ Σεϊμένηδες.

Πολλὰ τοῦ ὀφείλει ἐπίσης ὁ κλάδος τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, μὲ τὶς πλούσιες συλλογὲς μαγνητοφωνημένων λαϊκῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, ποὺ κατάρτισε ὁ ἴδιος, τῶν ὁποίων τὶς μελωδίες μελέτησε συγκριτικὰ μὲ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ, καί, σὲ εἰδικὴ μονογραφία του, μᾶς ἔδειξε πόσο στενὴ σχέση ἔχουν μὲ τὶς μελωδίες τῶν ἐκκλησιαστικῶν τροπαριῶν.

Πολὺ χρήσιμες γιὰ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση καὶ τὴν ἱστορία τῆς Θράκης ἐπὶ Τουρκοκρατίας θὰ μείνουν οἱ μελέτες του γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἐναφίων, δηλ. τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων, καὶ τὴ συμβολὴ τους στὴν οικονομικὴ ἀνθιση, τὴν κοινοτικὴ διοίκηση καὶ τὴν πολιτιστικὴ πρόοδο τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ. Πολύτιμη γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶναι καὶ ἡ μελέτη του μὲ τὸν τίτλον «Ἡ παιδεία στὴ Θράκη κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα» (Ἀθῆναι 1960).

Σημαντικὴ θέση μέσα στὴν ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ Παπαχριστοδούλου κατέχουν οἱ μελέτες ἐθνικοῦ καὶ πατριωτικοῦ περιεχομένου, ὅπως ἡ πραγματεία του γιὰ τὴν προσφορά τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ στοὺς ἀπελευθερωτικoὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ 1821 - 1922, ὅπου παρουσιάζει τοὺς Θράκες οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, καὶ περιγράφει τὶς σφαγὲς ποὺ ἔκαμαν οἱ Τούρκοι στὴν Ἀδριανούπολη στὰ 1821. Ἐπίσης οἱ ἐργασίες του: «Ἡ Θράκη ἑλληνικὴ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες», «Θράκη, σὲ κρᾶζουμε, σήκω ἐπάνω», «Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἀπὸ τοὺς περιηγητὲς», «Ἡ ἑλληνικότης τῆς Θράκης ἀνὰ τοὺς αἰῶνες», «Ἡ καταστροφὴ τοῦ Βορειοθρακικοῦ ἑλληνισμοῦ», «Ὁ Πανσλαβισμὸς μᾶς ξεθεμελιώνει».

Συνέβαλε ἐπίσης στὴν ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἔρευνα, μὲ τὶς ἐργασίες του γιὰ τοὺς σύγχρονους ἱστοριογράφους τῆς Θράκης, γιὰ τὴν ἱστορικὴ προέλευση τῶν Πομάκων τῆς Ροδόπης, καὶ γιὰ τὸ Γ. Βιζυηνό, ὡς ποιητὴ καὶ διηγηματογράφου.

Οἱ αἰθουσες διαλέξεων τῆς Ἀθήνας, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων πόλεων τὸν ἐγνώρισαν ὡς ἐνθουσιώδη ὁμιλητὴ, καὶ τὸ ραδιόφωνο ἐξέπεμψε ἀμέτρητες φορὲς τὴν παλλόμενη φωνή του, μὲ τὴν ὁποίαν ἀγωνίστηκε νὰ συντηρήσῃ ἀσβηστὴ τὴ φλόγα τῆς θρακικῆς μνημοσύνης καὶ νὰ ἐπισύρῃ τὸ ἐνδιαφέρον ὅλου τοῦ ἑλληνισμοῦ γιὰ τὰ ἱστορικὰ καὶ ἐθνικὰ δίκαια τῆς πατρίδας του. Οἱ στίγες τῶν ἐφημερίδων εἶναι καὶ αὐτὲς μάρτυρες τῆς ἀφοσίωσης του στὴ Θράκη καὶ τὰ προβλήματα της, τόσο μὲ τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἄρθρα του, ὅσο καὶ μὲ τὶς διαμαρτυρίες καὶ ἐκκλήσεις του σὲ κάθε πε-

ρίπτωση πού δὲ γίνεται κάτι πού ἔπρεπε νὰ γίνη γιὰ τὴν ἰδέα τῆς Θράκης.

Ἄναρωτιέμαι τί περισσότερο μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσει ἓνας ἄνθρωπος στὴ ζωὴ του, γιὰ νὰ τοῦ ἀναγνωρίσουμε ὅτι πλήρωσε ἀκέραιο τὸ χρέος του πρὸς τὴ μικρὴ καὶ μεγάλῃ πατρίδα του, καὶ ὡς ἐπιστήμονας καὶ ὡς ἄνθρωπος;

Καὶ ὅμως, δίπλα στὴ μεγάλῃ αὐτὴ προσφορά του στὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμη, στέκει ἓνα ἄλλο ἔργο ἰσότιμο, ἡ ἴδρυση καὶ ἡ τακτικὴ ἔκδοση ἐπὶ τρεῖς ὡς τώρα δεκαετίες τοῦ γνωστοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», στοῦ ὁποίου τοὺς 27 τόμους θρῖσκεται ἀποθησαυρισμένο, «κτῆμα εἰς αἰεὶ» τῆς ἐπιστήμης, ἀπέραντο ὑλικὸ γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν θρακικῶν προβλημάτων.

Λίγοι ἀπὸ τοὺς ἀκροατές μου θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ συλλάβουν μὲ τὴ φαντασία τους πόσος μόχθος, ἐπιμονὴ καὶ πίστη χρειάστηκαν γιὰ νὰ βρεθῆ, νὰ συγκεντρωθῆ, νὰ δουλευτῆ καὶ νὰ δημοσιευτῆ ὁ θησαυρὸς αὐτός, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ ἑλληνικὴ Θράκη παραδίδεται ἀκέρια στὴν αἰωνιότητα. Ὁ ἰδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, πέρα ἀπὸ τὴν ἐξασφάλισι τῆς ὕλης γιὰ τὸν τόμο τῆς κάθε χρονιάς, χρειάστηκε νὰ χτυπήσῃ πόρτες μεγάλες καὶ μικρές, νὰ ἀνεβῆ καὶ νὰ κατεβῆ σκάλες, νὰ ἐκλιπαρήσῃ ἀρμοδίους, νὰ φωνάξῃ, νὰ συγκινήσῃ, νὰ ἐθουσιάσῃ, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἔξοδα τῆς τύπωσης. Τὰ ἴδια γιὰ κάθε τόμο, ἐπὶ 34 χρόνια! Ἀπὸ πού ἀντλήσῃ τὴν ἀστείρευτὴ αὐτὴ δύναμη καὶ καρτερία;

Βέβαια γιὰ τὴν πραγματοποίησι τοῦ ἔργου αὐτοῦ τὸν παραστάθηκαν πολλοί. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ὕλης τοῦ περιοδικοῦ, πού κατεῖχε τὴν τέχνη νὰ τοὺς θρῖσκη, νὰ τοὺς συγκινή καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ. Κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶμαι περηφάνος πού θρῖσκονται ἀποθησαυρισμένους τέσσερις ἀπὸ τὶς πρὸ πολυετίδους ἐργασίες μου στοὺς τόμους τοῦ «Ἀρχείου». Ἔπειτα διάφοροι κρατικοὶ ὀργανισμοί, πού πρόσφεραν κατὰ καιροὺς χρηματικὴ ἐνίσχυσι γιὰ τὸ τύμμα. Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄθλο αὐτὸν ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου θυσιάσῃ τὸ τιμώτερο: Μιὰ ὥραία, ἀνεπανάληπτη ζωὴ.

Παράλληλα μὲ τοὺς 27 τόμους τοῦ Ἀρχείου, τύπωσε πάνω ἀπὸ 107 Παραρτήματα μὲ ἰδιαιτερές αὐτοτελεῖς μονογραφίες, γιὰ θέματα ἐπιστημονικὰ τῆς Θράκης, καὶ τὶς ἐσχόρησε δωρεάν, σὲ 100 περίπου χιλιάδες ἀντίτυπα, σὲ δημόσιες βιβλιοθῆκες, σὲ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα καὶ σὲ φιλομαθεῖς ἀναγνώστες.

Ἡ ἀναγνώρισι τῆς ἀξίας τοῦ «Ἀρχείου» καὶ τῶν Παραρτημάτων του ἀπὸ τὴν Πολιτεία καὶ τὴν Ἐπιστήμη δὲν ἔλειψε. Στὰ 1939 τοῦ δόθηκε τὸ Βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στὰ 1949 τὸ Βραβεῖο Ζάππα τῆς παρισινῆς Société pour l'encouragement des études grecques. Καὶ ὁ Παπαχριστοδοῦλος τιμήθηκε μὲ τὴν ἀναγόρευσίν του ὡς μέλους τῆς Commission internationale des arts populaires et traditions, στὰ 1948, ὡς μέλους τοῦ Conseil international de la philosophie et des sciences hu-

maines, στὰ 1949, καὶ ὡς μέλους τῆς National Geographic Society τῆς Οὐάσιγκτων, στὰ 1949.

Ἀγαπητὲ Πολύδωρε,

Ὡς φίλος σου παλαιὸς καὶ ὡς Ἴμβριος, γεννημένος ἐκεῖ πού τὸ τραγούδι τοῦ Αἰγαίου καὶ οἱ ἀντίλαλοι τῆς Θράκης συνθέτουν «ἀρμονίαν ἠδίστην», σὲ συγγαίρω καὶ σὲ μακαρίζω, γιατί μὲ τὸ λογοτεχνικό σου χρωστήρα καὶ μὲ τὴν ἐπιστημονική σου γραφίδα ὑμνησες καὶ τίμησες τὴν πατρίδα σου, καὶ ἀναδείχτηκες ἔνδοξο παιδί της, ἄξιο τῆς παντοτινῆς εὐγνωμοσύνης της, καὶ πέρασες μαζί της στὴν ἀθανασία. Ὡς συμπωματικός καὶ ἐλάχιστος ἀνάμεσα στοὺς Πρυτάνεις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς μεγάλης αὐτῆς καὶ ἱστορικῆς μητροπόλεως τοῦ Β. Ἑλληνισμοῦ, σοῦ ἀπονέμω τὸν ἀκριβὸ τῆς ἐπιστήμης ἔπαινο καὶ σὲ προβάλλω στοὺς νέους ὡς «μίμημα κάλλιστον», ὡς ὑπόδειγμα ἀληθινοῦ πατριωτισμοῦ, ἐπιστημονικοῦ βίου, ἠθους καὶ ἀρετῆς.

Ν. Ἀνδριώτης

Καθηγητῆς Γλωσσολογίας καὶ Πρύτανης
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ἔκδ. Ἐταιρ. Θρακ. Μελ. ἀριθ. 108, 1963

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ»
ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚ. ΜΗΛΙΩΡΗ

Ὅλας ἰδιαίτερα εὐτυχῆ νοιώθω αὐτὴν τὴ στιγμὴ τὸν ἑαυτὸν μου, πού μοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία, νὰ ἐκπληρώσω κι' ἓνα μου χρέος προσωπικό.

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου εἶναι ὁ δάσκαλός μου, ὑπῆρξεν δάσκαλός μου σὲ τρεῖς περιπτώσεις. Τὶς δύο φορές στὰ σχολικὰ θρανία, τὴν τρίτη σὲ μιὰ γενικότερη ἐθνικοπνευματικὴ προσπάθεια, στὴν ὁποία ἐνόμισα ὅτι, ἔπρεπε νὰ καταβάλω ὅλες μου τίς δυνάμεις.

Τὴν πρώτη φορά στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης, ἓνας λόγος καὶ τοῦτος πού μᾶς ὑποχρεώνει καὶ μᾶς τοὺς Μικρασιάτες νὰ συμμετάσχουμε στὴ σημερινὴ τιμητικὴ συγκέντρωση τῆς «Ἑστίας Νέας Σμύρνης» τὴν ἀφιερωμένη στὸ Θράκα Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου. Ἐργάστηκε κι' αὐτὸς κάποτε ὡς καθηγητῆς τῆς περιώνυμης ἐκείνης καὶ γεραοῦς Σχολῆς τῆς Ἀνατολῆς, τῆς πνευματικῆς μας τροφοῦ. Ἦταν κατὰ τὸ 1913 - 1914, μᾶς ἦλθε νέος τότε λίγο μεγαλύτερος ἀπὸ μᾶς καὶ τοῦτο συνετέλεσε νὰ τὸν αἰσθανθοῦμε ἀκόμη περισσότερο κοντὰ μας, πιδ ζεστὰ συνδεδεμένο μαζί μας· ἦλθε μ' ὅλη τὴν ἐνθουσιαστικὴ ὀρμητικότητά καὶ τὴ γοητευτικὴ δροσερότητα τῆς ἡλικίας του, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστη του τὴν ἀδιάσειστη καὶ τὴ φλογερὴ στὴν ἀνάγκη μᾶς ἀνανεωτικῆς ἐπιδιώξεως στὴν παιδεία τοῦ ἔθνους μας, συγχρονισμένης, προσαρμοσμένης στὶς νέες συνθῆκες πού ἐδημιουργοῦντο τότε γιὰ τὸν

Ἑλληνισμὸν δολόκληρο, καθὼς ἔβγαινε ἀπὸ τοὺς νικηφόρους βαλκανικοὺς πολέμους πραγματοποιῶντας τὴν ἰσχυρότερη καὶ θετικώτερη ἐξόρμησι γιὰ τὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα του μᾶς ἦλθε ἐπηρεασμένος ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ ἀναγεννητικὸ πνεῦμα τῶν τότε νέων καιρῶν καὶ αὐτὴν τὴν καινούργια πνοή πού φύσησε μέσα στοὺς τοίχους τῆς σεβασμίας Σχολῆς τὴν αἰσθανθήκαμε· κι' ἀκόμα νοιώσαμε τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο, πὸν κατανοῦσε τὴν κοινωνικὴ του ἀποστολὴ καὶ τὸ δημιουργικὸ του ρόλο, ὄχι μονάχα σὰ δάσκαλος ἀπὸ τὴ σχολικὴ ἔδρα, ἀλλὰ σὰν παρὰγων πὸν πρέπει νὰ ἐπεκτείνει τὴ δράση του καὶ τὴν ἀκτινοβολία του καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο σὲ κάθε δεδομένη περίπτωσι, τοῦτο ἄλλωστε ἀπετέλεσε καὶ τὴ κυρία ἀρχή, τὸν κανόνα τοῦ βίου του.

Δυστυχῶς οἱ τότε πολιτικὲς συνθήκες — ἄρχιζε ἡ περίοδος τῶν ἀνθελληνικῶν διωγμῶν στὰ μικρασιατικὰ παρὰλια — τὸν ἀναγκάσανε, διωκόμενος κατὰ βάροτρο τρόπο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, νὰ φύγη πολὺ ἔνωρις ἀπὸ τὴ Σμύρνη.

Ῥότερα ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια, μιὰ μέρα κάπως ξαφνικά, τὸν ξαναβλέπω μὲ τὴ γνώριμη γοργή καὶ εὐχαρὴ κίνηση, νὰ ἀναβαίνει στὴν ἔδρα τῆς Στρατιωτικῆς Σχολῆς Ἑπιμελητείας καὶ Διαχειρίσεως, τῆς Σχολῆς Οἰκονομικῶν Ἀξιωματικῶν ὅπου φοιτοῦσα τότε. Ἐνα ξάφνιασμα πολὺ εὐφρόσυνο γιὰ μένα ὅπως καταλαβαίνετε. Μέσα μου διετηρεῖτο πάντα ἡ αἴσθησι τῆς πνευματικῆς ἐπιβολῆς τοῦ δασκάλου μὲ ἀντιλήψεις εὐρύτερες καὶ προσδευτικὲς, μὲ τὸν ἀέρα μιᾶς πνευματικῆς ζωῆς πρὸς ἀνοιχτότερους ὁρίζοντες. Καὶ ἀκόμα καὶ τὸ σημειῶνω καὶ τοῦτο σὰν ἓνα δείγμα τῶν διανοητικῶν του προσόντων, ἀλλὰ καὶ σὰν ἓνα γεγονός πὸν ἐστερέωσε καὶ τοῦτο τοὺς πνευματικοὺς καὶ ψυχικοὺς δεσμοὺς δασκάλου καὶ μαθητῆ: Θυμῆθηκε ἀκόμα καὶ τὸ μικρὸ μου ὄνομα.

Καὶ στὴ Σχολὴ αὐτὴν τὴν ἴδια συγχροισμένη μέθοδο διδασκαλίας τῶν μαθημάτων πὸν τοῦ εἶχαν ἀνατεθῆ ἀκολούθησε ἐπιδιώκοντας καὶ τὴν πλατύτερη καλλιέργεια ἡμῶν αὐριανῶν ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ μιὰν ἄμεση καὶ ἐγκάρδια ἐπαφὴ μὲ τοὺς μαθητὲς του καὶ εἶχαν τότε σὰν ἀποτέλεσμα καὶ τὴ συγκεκριμένη θετικὴ μορφωτικὴ μας ὠφέλεια, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν ἰδιαίτερη ἐκτίμησή μας καὶ τὴν ἀγάπη μας πρὸς τὸ δάσκαλό μας. Αὐτὰ τὰ αἰσθήματά μας, ὄλων τῶν τότε μαθητῶν του, συναδέλφων μου, διατηροῦνται ἔκτετε πρὸς αὐτὸν ἀμείωτα μέχρι σήμερον· καὶ σ' αὐτὴ τὴ σημερινὴ τιμητικὴ γι' αὐτὸν συγκέντρωσι, ἐπωφελοῦμαι ἀπὸ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀποστολῆς τοῦ ὁμιλητῆ πὸν μοῦ ἀνατέθηκε, νὰ τοῦ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ μέρους των τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη μας.

Καὶ τώρα ἔρχομαι στὴ τρίτη περίπτωσι τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ πάνω μου ὡς δασκάλου, εἶναι μιὰ περίπτωσι πὸν ξεφεύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ὀπωσδήποτε τυπικῆς σχολικῆς μαθητεύσεώς μου καὶ διδασκαλίας του καὶ ἀφορᾷ μιὰ περιοχὴ εὐρύτερης καὶ σημαντικώτατης ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς δράσεως: τὴ μελέτη, περισυλλογὴ, διάσωσι, προβολὴ καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιστημονικὴ ἀξιοποίησι τῶν ἱστορικῶν, γλωσσολογικῶν, ἐθνολογικῶν καὶ λαογραφικῶν

στοιχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Θράκης, ποὺ ξεριζώθηκε πρὸς αἰώνιο αἶσχος τῆς σημερινῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὶς πανάρχαιες προγονικὲς του ἐστίες καὶ διακόπηκε κατὰ τραγικώτατο τρόπο ἢ φορὰ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς του ἀνεπίξεως.

Ἀποτελεῖ χρέος ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ προπάντων ἡμῶν ποὺ εἶδαμε ἐκεῖ τὸ πρῶτο φῶς τῆς ζωῆς καὶ ἡ διατήρηση τῆς μνήμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκείνου καὶ ἡ σπουδὴ μὲ σοβαρότητα καὶ αἰσθημα εὐθύνης τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας του. Πραγματικὰ ἔχει τονισθῆ, πολλὲς φορὲς σὲ ὁμιλίες καὶ δημοσιεύματα ἢ σπουδαιότητα καὶ ἡ ἱερότητα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ πνευματικοῦ αὐτοῦ χρέους· δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἄχρηστος πλεονασμὸς καὶ ἡ σημερινή του ἐπανάλιψη, καὶ τοῦτο διότι παρ' ὅλα ὅσα ἔχουν λεχθῆ καὶ ἔχουν γραφῆ μέχρι σήμερα πάνω στὸ θέμα αὐτὸ καὶ παρὰ τὶς πολλὰ καὶ φιλότιμες προσπάθειες ποὺ ἔχουν καταβληθῆ, δὲν ἐκτελέσθηκε μὲ κάποια ἐπαρκῶς ἱκανοποιητικὴ πληρότητα ὅ,τι ἔπρεπε, ὅ,τι ἦταν καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ. Νὰ πραγματοποιηθῆ αὕτη ἡ ἐθνικὴ ἀπογραφή τῶν στοιχείων τῆς περασμένης ζωῆς τοῦ Ἑθνους μας, ποὺ πόσο ἀπαραίτητη εἶναι καὶ ἐπιβεβλημένη κατέδειξε σὲ μὴ εἰδικὴ μελέτη του, ὁ κ. Κ. Δημαρᾶς, μ' ὅλη τὴν ἐγκυρότητα τῆς γνώμης του πάνω στὰ θέματα αὐτά. Διαπιστώνει καὶ αὐτὸς πὼς δὲν ἔχει προχωρήσει τὸ ἔργο μὲ τὴν γοργότητα καὶ τὸ σύστημα ποὺ χρειάζονται καὶ συνιστᾷ καὶ ἀποφαίνεται τελικά:

«Ἄν ἐμμεῖνοιμε ἀκόμη ὀλίγον καιρὸ στὴν ἀμέλεια καὶ στὴν ἀδιαφορία τὶς ὁποῖες ἐπέδειξαν οἱ παλαιότερες γενιὲς ἀναφορικὰ μὲ τὸ ταπεινὸ αὐτὸ, τὸ ἄδοξο τὸ ἀποφασιστικὰ σημιαντικὸ ἔργο, ἂν δὲν ἀποδυσθούμε σὲ αὐτὸν τὸν ἄχαρο ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπιτρέψῃ στὸ γένος μας νὰ ἀποκτήσῃ ἀξέρια συνείδηση τοῦ πλοῦτου του, θὰ ἔρθῃ μιὰ ὥρα, ὅπου θὰ ἀκούσῃ ὁ ἑλληνισμὸς τὸ «οὐκέτι καιρὸς». Ὁ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀντιλήφθηκε τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν οὐσία τοῦ προβλήματος, τὸ ἀντιμετώπισε μὲ πίστη, ἀλλὰ καὶ μὲ μελετημένη μεθοδικότητα καὶ ἀφοσιώθηκε κυριολεκτικὰ στὴ λύση του, ἀφιέρωσε σ' αὐτὸ καὶ ἀνάλωσε χωρὶς ὑπερβολὴ σ' αὐτὸ ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του.

Διάλεξε, ὅπως εἶναι ἄλλωστε φυσικό, καὶ εὐνόητο, τὸν τομέα τὸ οἰκειότερο γι' αὐτόν, τὸν τόπο μὲ τὸν ὁποῖον τὸν δένανε ἰσχυρότατοι πνευματικοὶ καὶ συναισθηματικοὶ δεσμοί, τὴ χώρα ὅπου γεννήθηκε, τὴ Θράκη. Καὶ γιὰ τὴν πατρίδα του αὕτη, τὴν πολυφίλητη καὶ μαρτυρικὴ, ἔπραξε πραγματικά, ὅσα οὐδέποτε καὶ σὲ τέτοια ἔκταση καὶ μὲ τόση εὐσυνειδησία, ἐπιμέλεια καὶ ἐπιστημονικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ πάθος, πάθος ἱερό, εἶχαν ἐπιτελεσθῆ. Τὸ ἔργο συνεπῶς γιὰ τὴ Θράκη τοῦ Πολυδώρου Παπαχριστοδοῦλου, γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, γιὰ τὴν ἀνάπτυξή του καὶ τὴν εὐρύτατη ἐπιβολή του, ἀποτελεῖ φωτεινὸ καὶ διδακτικώτατο ὑπόδειγμα καὶ πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ κάθε ἀνάλογη ἐπίδιωξη καὶ προσπάθεια. Καὶ ἂν θὰ πρέπει νὰ τὸν τιμοῦν καὶ νὰ

τὸν εὐγνωμονοῦν οἱ Θραῶκες γιὰ τὸ ἔργο του τὸ ἐκτεταμένο ἐπαναλαμβάνω καὶ πολύμορφο, τὸ ἀφιερωμένο στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἱστορία τῆς ἀκριτικῆς Θρακίας, τῆς θρωικῆς χώρας τοῦ Ὁρφέα, ὑποχρέωση νομίζω ἀνάλογη γι' αὐτὸ ἔχομε καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ὅσοι ἐκτιμοῦμε τὰ ὁποιαδήποτε πνευματικὰ ἀθλήματα καὶ σεβόμαστε τὴν ἱστορία μας. Βεβαίως κατὰ ἕναν μεγαλύτερο βαθμῶ, ἔχομε αὐτὴν τὴν ὑποχρέωση ἡμεῖς οἱ Μικρασιάτες καὶ οἱ Πόντιοι ποὺ τὴν ἴδια τραγικὴ τύχη τοῦ ὀλέθριου ξεριζωμοῦ ἀπὸ τὶς προγονικῆς μας ἐστίες, ὅπως καὶ οἱ Θραῶκες ὑπέστημεν καὶ τὰ ἴδια προβλήματα διατηρήσεως τῆς μνήμης καὶ μελέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν πρώτων πατρίδων μας, εἶχαμεν ἀντιμετωπίσει καὶ ἀντιμετωπίζομε πάντοτε.

Δικαιολογημένα κατόπιν τούτων, καὶ ἀξιέπαινα ἀπολύτως, ἡ «Ἔστια Νέας Σμύρνης» ποὺ ἕναν ἀπὸ τοὺς κυρίους σκοποὺς της ἔχει θέσει καὶ τὴ διατήρηση τῆς μνήμης τῶν μικρασιατικῶν, θρακικῶν καὶ ποντιακῶν μαρτυρικῶν μας πατρίδων, τὸν τιμᾶ σήμερα, καὶ δίδει καὶ σὲ μᾶς ὅλους σ' αὐτὴ τὴ θεορμὴ συγκέντρωση τὴν εὐκαιρία, νὰ ἐκφράσουμε τὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης μας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ μας πρὸς ἕναν σεβάσμιο καὶ ἀκάματο πνευματικὸν ἐργάτη, ὀλοκληρωτικὰ, ἀφοσιωμένο σ' ἕνα ἰδανικό.

Τὸ ἔργο του, ὄλο γιὰ τὴ Θράκη καὶ πάντοτε γιὰ τὴ Θράκη, χωρίζεται σὲ τρεῖς κεφαλαιώδεις κατηγορίες καὶ νὰ γιὰ τὸ χαρακτηρισίσαμε — ὄχι μόνον ἀξαιρετικὰ σημαντικό, ἐκτεταμένο, ἀλλὰ καὶ πολύμορφο.

- 1) Τὰ λογοτεχνήματα.
- 2) Τὰ ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ μελετήματα.
- 3) Τὴ συγκέντρωση καὶ ἔκδοση θρακικοῦ ἱστορικοῦ, λαογραφικοῦ καὶ γλωσσολογικοῦ ὕλικου καὶ ἀναλόγων μελετημάτων καὶ ἄλλων συγγραφέων.

Ὁ χρόνος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει σήμερα ἀσφαλῶς μίαν εὐρύτερη καὶ ὁπωσδήποτε ἐπαρκῶς κατατοπιστικὴ ἀνάλυση τοῦ ἔργου αὐτοῦ καὶ πρὸς τὶς τρεῖς κατευθύνσεις του. Γι' αὐτὸ μόνον μερικὰ κύρια σημεῖα νομίζω ἀπαραίτητο νὰ τὰ ἐπισημάνω κι' ἐγὼ στὴν ὀμιλία μου γιὰ νὰ φανῆ ἔστω καὶ μερικῶς ἡ μεγίστη ἀξία του· γιὰ νὰ τονιστῇ ἰδίως ἡ ξεχωριστὴ θέση ποὺ ἔχει πάρει ἡδη στὴ σύγχρονη γενικώτερα ἑλληνικὴ γραμματεία καὶ νὰ ὑπογραμμιστῇ ἐπίσης ἡ ἀποτελεσματικότητά τῆς μεθόδου καὶ τῶν συστημάτων μὲ τὰ ὁποῖα ἀντιμετώπισε τὰ συναφῆ προβλήματα.

Πρωτοεμφανίστηκε μὲ τὶς Θρακικῆς ἠθογραφίαις του στὰ 1924, δηλαδὴ ἀκριβῶς σαράντα χρόνια συμπληρωθῆκανε ἐφέτος, ἕνα ἀκόμη καὶ τοῦτο γεγονὸς ἄξιο ἐορτασμοῦ καὶ ἐξάρσεως καὶ ἕως τὸ 1927 συμπληρωθῆκανε τέσσαρες τόμοι. Ἀλλὰ ἐπακολοθηθήσανε ἕως τὸ 1960 καὶ ἄλλοι ἕνδεκα τόμοι μὲ θρακικὰ λογοτεχνήματα, μυθιστορήματα, διηγήματα, περιγραφές καὶ ἀναμνήσεις. Ἀποπνέουν ὄλα λεπτὸ καὶ εὐγενικὸ τὸ ἄρωμα τῆς ἀθεράπευτης νοσταλγίας του γιὰ τὸν τόπον, ὅπου γεννήθηκε, γιὰ τὰ πρώτα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ ἐκφράζουν τὴ θεορμὴ του ἀγάπῃ πρὸς τοὺς τόπους ἐκείνους, πρὸς τοὺς ἀν-

θρώπους των! Ὁ ἴδιος τὰ χαρακτηρίζει, τὰ λογοτεχνήματά του, αὐτά, «ξεχειλισμα τῆς ψυχῆς του, ἀπλές εἰκόνες ἀπὸ τῆ Θράκη. Ζωγραφιές ἀληθινές καὶ παραστατικές, πού δὲ χρειάζονται ἄλλα στολίδια γιὰ νὰ παρασύρουν τὸν ἀναγνώστη καὶ νὰ τὸν συγκινήσουν».

Εἶναι ἐκδηλο, πὼς καὶ ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου ἀντιμέτωπισε τὸ ἴδιο πρόβλημα, ὅπως κι' ἐγὼ κατόπιν ἀσχολούμενος μὲ ἱστορικό - λαογραφικὲς ἐργασίες ἀναφερόμενος στὴ γενέτειρά μου τὰ Βουρλά καὶ ἀκολουθώντας, τὸ ξανατονίζω, τὸ ὠραῖο παράδειγμα τοῦ σεβασίμου δασκάλου μου, τὸ διατυπώνω στὸ μικρὸ εἰσαγωγικὸ μου σημείωμα, στὸ «Κύλισμα», ἓνα βιβλίο μου μὲ κάποια βουρλιώτικα ἠθογραφήματα:

«Κατὰ τὴ συγγέντρωση καὶ τακτοποίηση τοῦ βουρλιώτικου λαογραφικοῦ ὕλικου, ἔγραφα, μοῦ δημιουργήθηκε ἡ ἐντύπωση ὅτι, παρὰ τὴν καταγραφή καὶ περιγραφή τῶν ἐθίμων καὶ τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων ζωῆς τῶν Βουρλιωτῶν, ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ξέφευγε στὴ βαθύτερη οὐσία τῆς, ὅπως νομίζω γίνεται σὲ κάθε ἀνάλογη περίπτωση. Καὶ τότε σκέφτηκα νὰ γράψω καὶ τίς ἱστορίες πού περιέχονται σὲ τοῦτο ἐδῶ τὸ βιβλίο «τὸ Κύλισμα». Προσπάθησα δηλαδή, μ' αὐτὲς νὰ δώσω κυρίως κάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Βουρλιώτη, ὅπως τὴν ἔζησα, ὅπως τὴ θυμοῦμαι».

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς εἶχε κάνει μὲ τίς ἠθογραφίες του, σὰ λογοτέχνης δόκιμος, προικισμένος μὲ γόνιμο τάλαντο καὶ ὁ δάσκαλός μου. Τὴν ψυχὴ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ὅπως ἄμεσα καὶ ἔντονα τὴν ἔζησε καὶ νοσταλγικά πάντα τὴν ἀναθιμάται, τὴν ψυχὴ αὐτὴ τὴν πολεμικὴ, τὴν ἀκατάβλητη καὶ αἰσιόδοξη, τὴ ρομαντικὰ αἰσθηματικὴ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ χάρι, τὴν ὁμορφιά, τὴ συναρπαστικὴ γοητεία, στίς συχνὲς ἐναλλαγές τῆς, τῆς θρακικῆς φύσεως μᾶς τὴ δίδει μὲ τὰ πολυάριθμα θρακικὰ λογοτεχνήματά του. Διαβάζονται πάντα εὐχάριστα, ἔτσι ζεστὰ καὶ ἀριστοτεχνικὰ δουλεμένα· εἶναι ὅμως ἀναντίρρητο πὼς ἀποτελοῦν καὶ πηγὲς γιὰ τὴν πλατύτερη μελέτη τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τὴ χαρακτηριστολογία τῶν ἀνθρώπων τῆς περιοχῆς ἐκείνης.

Πολυάριθμα εἶναι καὶ τὰ ἱστορικό - λαογραφικά του μελετήματα, δημοσιευμένα σὲ περιοδικά, στὸ «Ἀρχεῖο τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» καὶ σ' ἄλλα πού κυκλοφορήσανε σὲ βιβλία ἢ φυλλάδια. Τὰ χαρακτηρίζουν γενικὰ ἡ προσοχὴ καὶ ἡ εὐσυνειδησία, ἀλλὰ αἰσθανόμαστε καὶ σ' αὐτὰ τὸ νοσταλγὸ πατριώτη τὴν ἐθνικὴ του ζέστη, τὴν ἐθνικὴ του ἀγωνία. Θυμοῦμαστε σχετικὰ καὶ εἶναι καὶ τοῦτο πού πρέπει νὰ ἐξαρθῆ καὶ μὲ τὴ σημερινὴ εὐκαιρία, σὲ κάθε περίπτωση πού ἐδημιουργεῖτο ἓνα θέμα πάνω στὴν ἑλληνικότητα τῆς Θράκης καὶ στοὺς ἀπὸ αἰῶνων ἀγῶνες τῶν Θρακῶν, ἰδίως ἐναντίον τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν, ὁ Παπαχριστοδοῦλος μὲ ἄρθρα του στίς ἐφημερίδες καὶ μὲ εἰδικὰ φυλλάδια ἔπαιρνε τὸ θέμα στὰ ἔμπειρα χέρια του γιὰ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ, κατατοπισμένος στίς διάφορες λεπτομέρειες καὶ νὰ ση-
ρίξῃ ἀπὸ κάθε πλευρὰ καὶ πειστικότητα τὴν ἑλληνικὴν θέση. Καὶ κάτι ἄλλο,

και τούτο ιδιαίτερα αξιοσημείωτο, τα «ἀναστενάγια» αὐτὸ τὸ μοναδικὸ και καταπληκτικὸ παλαιότατο φαινόμενο τῆς θρακικῆς κοινωνικῆς και λατρευτικῆς ζωῆς, τὸ παρακολουθοῦσε συστηματικὰ και ἀπὸ κοντὰ, και με ἐπανειλημμένα δικὰ του και ἄλλων εἰδικῶν ἐπιστημόνων δημοσιεύματα, τὸ μελετοῦσε και τὸ προέβαλε.

Τὸ μεγάλο ὅμως ἔργο τῆς ζωῆς του, εἶναι τὸ «'Αρχεῖον τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ και γλωσσικοῦ θησαυροῦ», ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ σύγγραμμα περιοπῆς, ἀπόλυτης ἐγκυρότητας, πολυσέλιδο 400 - 500 και περισσοτέρων σελίδων, 8ου σχήματος. Ἔχουν κυκλοφορήσει ὡς τώρα 30 τόμοι και ἄλλοι τρεῖς τόμοι ἐπὶ πλέον. Τὸ «'Επιτύμβιον Τσουντα», «Τὰ τραγούδια Θράκης» και τὸ «Λεξικὸν Θράκης» Ἀχιλλέως Σαμοθράκη. Καὶ δια τούτα, τὰ φρόντιζε ὁ ἴδιος· ἔγραψε μελετήματα, συνεκέντρωνε τὴν ὕλη ἀπὸ τοὺς ἀξίους συνεργάτες πὸν αὐτὸς ἀνακάλυπτε και ἀνέπνεε, παρακολουθοῦσε τὴν ἐκτύπωση, και τέλος κι' ἓνα τούτο, τὸ ὄχι λιγότερο κοπιαστικὸ, στὴν πραγματικότητα τὸ περισσότερο ψυχικὰ ἐπώδυνο, ἀναζητοῦσε τὰ οικονομικὰ μέσα, γιὰ νὰ συνεχίζεται ἡ ἔκδοσις. Τὸν θαυμάζουμε, γιὰ τὶς σοβαρότατες ἀντιξοότητες στὸν οικονομικὸν τομέα, παρὰ τὶς πιερίδες πὸν συχνὰ τοῦ δίνανε, κατάρθωνε και τὶς ξεπερνοῦσε και ἡ ἔκδοσις συνεχιζότανε. Καθιέρωσε και κάτι ἄλλο ἀκόμη, ἀρχετὰ πρωτότυπο και πολὺ χρήσιμο γιὰ τοὺς σκοποὺς πὸν ἐπεδίωκε· τὰ φυλλάδια, τὰ καλαίσθητα στὴν τυποποιημένη ἐμφάνισή τους με τὸ μπλε ἐξώφυλλο, με θρακικὸ αὐτοτελὲς περριεχόμενο, ἱστορικὸ - λαογραφικὸ, ἀνάτυπε ἡ ὄχι τῶν δημοσιευμάτων τοῦ «'Αρχείου» κυκλοφόρησε περρι τὰ 120 τέτοια φυλλάδια και σὲ ἀντίτυπα πάνω ἀπὸ 100.000, πὸν μοιραστήκανε σὲ βιβλιοθήκες, ἐπιστημονικὰ και ἄλλα πνευματικὰ ἱδρύματα και σὲ πρόσωπα με σχετικὰ ἐνδιαφέροντα.

'Ανακεφαλαιώνοντας τὴ σύντομη αὐτὴ κατ' ἀνάγκην ἐπισκόπησι τοῦ ἔργου τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου, μπορούμε θετικὰ νὰ συμπεράνουμε πὸς ὑψώθηκε μ' αὐτὸ ἐπιβλητικὸ μνημεῖο γιὰ τὴ Θράκη πὸν θὰ μείνη στὸ χρόνο.

Δάσκαλέ μου,

Εἶναι μιά μέρα χαρῶς γιὰ σένα ἡ σημερινή· σὲ καταλαβαίνω, σὲ καταλαβαίνουμε ὅλοι μας, ὅσοι μάλιστα σὲ γνωρίσαμε κάπως στενωτέρω και εἶχαμε παρακολουθήσει ἀπὸ κοντὰ τὰ ὄνειρά σου, τὶς λαχτάρεις σου, τὶς ἀνατάσεις σου, τοὺς κόπους σου, τὶς ἀπογοιευσεις σου ἀκόμη. Μιά μικρὴ ἱκανοποίηση γιὰ σένα, αὐτὸ πὸν ἡ ἀγάπη μας και ἡ ἐκτίμησή σας προετοίμασε, μιά κάποια ἐπιβράβευσις, γιὰ ὅσα πιστευσες και προσπάθησες.

Βλέπεις πὸς δὲν πήγανε χαμένοι οἱ κόποι σου κι' ἂν τὰ ὄνειρά σου δὲ φτάσανε στὴν ἀπόλυτη πραγμάτωση, ποτὲ ἄλλωστε δὲ συμβαίνει αὐτὸ στὰ ὄνειρα, εἶναι βέβαιο, πάντως, πιστευσέ το πὸς φτάσανε σὲ σημεῖο πὸν σοῦ δίνει δικαιολογημένα τὸ αἶσθημα τῆς σημερινῆς σου ἱκανοποίησως.

Δὲν τὸ ἀμέλησες τὸ χρέος σου πρὸς τὴ γενεά σου, πρὸς τὴ γενεά μας,

τὴν ἐποχὴν σου, τὸ Ἔθνος σου, τὴ Θράκη τὴν χαμένη πατρίδα σου. Ἄπ' ἐναντίας τὸ ὑπηρετήσες μ' ὄλη τὴ φλόγα τῆς καρδιάς σου, μ' ὄλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς σου, μ' ὄλες τίς ἰκανότητες τοῦ μυαλοῦ σου.

Αὐτὴ μας τὴν πίστη γιὰ σένα ἤλθαμε σήμερα ἐδῶ νὰ σοῦ διαδηλώσουμε.

Κι' ἀκόμα νὰ σοῦ εὐχηθοῦμε, ὁ Θεὸς νὰ σέ μαζροημερεύει καὶ νὰ σέ κρατῇ, γιὰ νὰ συνεχίσης τὸ δρόμο σου μὲ τὴν ἴδια πεποίθηση στὴν ἀξία τοῦ ἔργου σου, μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ, μὲ τὴν ἴδια ἀποτελεσματικότητα.

Ἡ Θράκη σου πολλὰ ἀκόμα περιμένει ἀπὸ σένα· καὶ τῆς ἀξίζει κάθε κόπος, κάθε προσφορά.

Νίκος Ε. Μηλιώρης

Ἐφ. «Προσφυγικὸς Κόσμος», 1 Νοεμβρ. 1964

Ο ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΩΣ ΔΙΑΤΗΡΗΤΗΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

....Ὁ κ. Π. Παπαχριστοδούλου εἶναι, ὁ κυριώτερος μελετητὴς τῆς Θράκης. Εἰς τὴν εὐαίσθητον παιδικὴν καρδίαν του καὶ τὴν καθαρὰν καὶ γόνιμον διανοίαν του ἡ Θράκη εἶρε τὸν καλύτερον ὑμνητὴν, τὸν ἐκλεκτότερον ζωγράφον καὶ τὸν αὐθεντικώτερον χρονογράφον. Εἶδεν ἐπίσης τὸν παθητικώτερον κήρυκα καὶ ἀπολογητὴν τῶν δικαίων της, τὸ στοργικώτερον τέκνον της, τὸν εὐλικρινέστερον ἑραστὴν τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν κειμηλίων της καὶ ἐνθυμημάτων. Ταῦτα μὲ ἀπέραντον εὐλάβειαν καὶ σεβασμὸν συνέλεξε σὰν πολῦτιμα πετράδια, τὰ ἀπειθησαύρισε καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ ἀξιοποίησε.

Ὁ κ. Π. Παπαχριστοδούλου εἶναι ὁ ἐμμανὴς ἑραστὴς τῆς Θράκης, διότι μὴ λησιμαῶμεν ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἑρασταὶ ἀνύχων καὶ τόπων καὶ πόλεων καὶ γεγονότων. Ὁ Πυγμαλίων εἶχεν ἀγαπήσει ἓνα ἄγαλμα. Ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος εἶχεν ἀγαπήσει τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν: «Ἐρως Ἀθηνῶν τῶν πάλαι θρυλουμένων ἔγραψε τάδε». Ὁ Παπαδιαμάντης τὴν Σκιάθον. Ὁ Ξερόπουλος τὴν Ζάκυνθον. Ὁ Καζαντζάκης τὴν Κρήτην. Ὁ Καβάφης τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ Κρουστάλης τὴν Πίνδον. Ὁ Βλαχογιάννης τὸν κόσμον τοῦ Εἰκοσιένα.

Τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι: λογοτεχνικόν, λαογραφικόν, ἱστορικόν, παιδαγωγικόν, διδακτικόν, ἐκδοτικόν, ἀπολογητικόν, διαφωτιστικόν. Εἰς ποσότητα εἶναι ἐπιβλητικόν, εἰς ποιότητα εἶναι ἐκλεκτόν· ὅλοι οἱ κριτικοὶ ὁμιλοῦν μὲ ἐνθουσιασμόν. Μὲ ἓν βλέμμα εἰς τὴν συνταχθεῖσαν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ὑπὸ τῆς ἐπίσης ἐκ Θράκης καταγομένης Αἴδος Κυριακῆς Μαιώνη λαμβάνει κανεὶς ἀνάγλυφον εἰκόνα τούτου. Πολλὰ εἶναι τὰ αὐτοτελῆ δημοσιεύματα, πάμπολλα δὲ τὰ ἄρθρα καὶ μελετήματα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἀληθὲς δὲ μνημεῖον οἱ τριάζοντα μέχρι τοῦδε τόμοι τοῦ περιοδικοῦ: «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ».

Ἄν ἀναλογισθῆ κανεῖς πόσος μόχθος, πόσαι προσπάθειαι, τρεχάματα, ἀνεβοκατεβάσματα, ξενύχτια ποδαρόδρομοι, ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ συγκεντρωθῆ τὸ ὕλικόν, νὰ ἐξευρεθοῦν οἱ πόροι ἐκδόσεως, νὰ γίνουν αἱ διορθώσεις καὶ τὰ εὐρετήρια, νὰ γίνῃ καλὰ ἡ ἐκτύπωσις καὶ νὰ κυκλοφορήσῃ ὄχι μόνον ὁ ἐκάστοτε τόμος καλαισθητῶς καὶ ἀλανθιάστως, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάτυπα καὶ τὰ αὐτοτελῆ δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας, τὰ ὁποῖα διενέμοντο δωρεάν εἰς τὸ Πανελλήνιον, ἂν λέγω σταθμίση κανεῖς πάντα ταῦτα, θὰ θαυμάση πρῶ-γματι τὴν ἀκατάβλητον ζωτικότητά τοῦ ἀνδρός.

Ὁ κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως καὶ τῆς ἄλλης μορφώσεως, ἐκτὸς τῶν βιωμάτων τὰ ὁποῖα ἐθησαύρισεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἐκτὸς τῆς ἄλλης κοινωνικῆς, ἱστορικῆς, θρησκευτικῆς κλπ. γνώσεως, ἔχει καὶ τὸ σπάνιον λογοτεχνικὸν χάρισμα τοῦ δοκίμου πεζογράφου. Ὁ Γιάννης Ψυχάρης εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀφοῦ ἐπαινεῖ τὸ ἐν γένει λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ, ἐξαιρεῖ ἰδιαίτερος τὸ πεζογραφικὸν τοῦ ἔργον καὶ τοῦ τονίζει ὅτι τὸ ἔθνος χρειάζεται πρῶτα (= πεζογραφίαν).

Τὰ Θρακικὰ διηγήματά τοῦ καὶ τὸ ἐν γένει λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ εἶναι πηγαιῖα καὶ αὐθόρμητα σὰν φυσικὰ δημιουργήματα. Νομίζει κανεῖς ὅτι δὲν ἐγράφησαν ἀπὸ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἐξῆλθον αὐτούσια ἀπὸ κάπου χωρὶς νὰ προηγηθῆ πνευματικὴ ἐργασία. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι τὰ θέματά τοῦ καὶ τὰ γεγονότα πὺδ περιγράφει δὲν εἶναι φανταστικά. Εἶναι παριμένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ.

Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς μὲ τοὺς ἐπιγραμματικούς κριτικούς χαρακτηρισμούς τοῦ καταξιώνει ὡς ἐξῆς τὸ ἔργον τοῦ κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου:

«Πιστὸ κομμάτι ζωῆς, χωρὶς κανένα στόλισμα παραμυθιοῦ, χωρὶς κανένα μυστήριον ποιητικὸ ἢ θᾶμα θεοῦ».

... Εἶχα τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ πλησίον καὶ νὰ συναναστραφῶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν πολύτιμον ἄνδρα. Μὲ τὴν χάριν τῆς ἀφηγήσεως καὶ τὴν ἀπλότητά τῆς ἐκφράσεως μοῦ ἔδειξε πῶς δημιουργεῖ, πῶς συλλαμβάνει τὰ θέματα τῶν διηγημάτων τοῦ καὶ μὲ πόσῃν εὐκολίαν τὰ διαπραγματεύεται. Εἶδα δηλ. τὸν προικισμένον ἀπὸ τὴν φύσιν λογοτέχνην νὰ γράφῃ ἢ νὰ ἀφηγῆται ὅπως ἡ βρύση ἀναβρῦζει τὸ νερὸ ἢ ὅπως τὸ δένδρον βγάξει φύλλα καὶ ἄνθη καὶ καρπούς ἢ ὅπως τὸ πουλὶ τραγουδεῖ ἐπὶ τῶν δένδρων ἢ εἰς τὸν διαφανῆ ἀέρα τὸ θαῦμα τῆς ὑπάρξεως.

Εἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὁποίου ἡ συντροφία εἶναι ψυχῆς ἰατροεῖον, διότι μαζὶ τοῦ ζῆς τὸν κόσμον τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ ὅπου πάμπολλα στοιχεῖα ἔχει κληροδοτήσει τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ Ὁρθοδοξία. Ζῆς τὸ θρησκευτικὸν περιβάλλον τοῦ Πατριαρχείου, τὴν πατριαρχικὴν οἰκογένειαν τῶν παλαιῶν καλῶν ἡμερῶν καὶ σκέπτεσαι πόσον καλὸν ἔκαμεν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν Ἑλληνισμόν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Αἰσθάνεσαι τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασίν της εἰς τὴν

κοινωνικήν, οικογενειακήν καὶ ἀτομικήν ζωὴν τῶν κατοίκων.

Τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ εἶναι ἐπηρασμένα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑμνωδίαν. Τὸ τραγούδι τῆς Θράκης εἶναι βυζαντινὸ τροπάρι. Εἰς τὸν Ραδιοφωνικὸν Σταθμὸν ὁ κ. Π. Παπαχριστοδοῦλου ἔδωσε σχετικὰ ὁμιλίαν. Εἰργάσθη ἐπίσης ἐπιφελῶς μὲ ἀριδιόους τῆς δημοτικῆς μουσικῆς. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ ἴδιος γνωρίζει ἄριστα τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν καὶ ψάλλει ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ ἀδελφός του Μόσχος ἦτο τέλειος γνώστης τῆς μουσικῆς καὶ ἔγραψε καὶ Θρακικὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν δημοσιευθέντα εἰς τὸ περιοδικόν. Καὶ ὁ ἄλλος ἀδελφός του Περικλῆς ἦτο ψάλτης καὶ ποιητής.

Μαζὶ μὲ τὸν Π. Παπαχριστοδοῦλου ζῆς τὴν ἀπλοϊκὴν ζωὴν τῆς πατρικῆς οἰκίας πέριξ τῆς ἐστίας, ὅπου οἱ ἐρέστιοι θεοὶ τῶν πατέρων συντροφεύουν τὸ θεμέλιον τῆς ζωῆς μας ὅπου ἡ γιαγιά καὶ ὁ παπποῦς πρὸ τῶν ἐκθάμβων βλεμματίων τῶν ἐγγονῶν μεταλαμπαδεύουν τὸ ἱερὸν πῦρ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

Εἶδα τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ὅσον ὀλίγοι πρόσωπα καὶ πράγματα μιᾶς περίπου ὀγδοηκονταετίας: τοὺς διδασκάλους καὶ καθηγητάς, τοὺς πολιτικούς, τοὺς κληρικούς, τοὺς λογοτέχναις, τοὺς ἐκδότας περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων, τοὺς ὑπαλλήλους: διοικητικούς, ἐκπαιδευτικούς, στρατιωτικούς: τοὺς ἐξέχοντας τῆς Θράκης καὶ τῶν μερῶν ἔνθα ἔζησε καὶ εἰργάσθη ὡς φοιτητής, καθηγητής, ἀπεσταλμένος κλπ. Δι' ὅλους αὐτοὺς εἶναι εἰς θέσιν νὰ εἴπῃ κάτι, νὰ τοὺς χαρακτηρίσῃ καὶ νὰ τοὺς τοποθετήσῃ εἰς τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς των.

Ἐπειδὴ αἱ τοιαῦται σκιαγραφίαι προσωπικοτήτων, καταστάσεων καὶ γεγονότων ἦσαν οὐσιώδεις καὶ ἀνάγλυφοι κατὰ τὴν προφορικὴν τῶν ἀπόδοσιν, συνέστησα εἰς τὸν ἐκλεκτὸν φίλον νὰ γράψῃ σχετικὰ ἀπομνημονεύματα. Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν χάριν τῆς ἀφηγήσεως καὶ τὴν διαύγειαν τῶν κρίσεων καὶ τὴν ἐπιγραμματικότητα τῶν χαρακτηρισμῶν, τοῦτο θὰ ἦτο πολὺτιμος συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς πνευματικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς θουρίας. Ἐκεῖ θὰ εὗρισκεν ὁ ἀναγνώστης πλῆθος γνώσεων καὶ ἀξιολογήσεων μιᾶς ὀλοκλήρου περιόδου συντηρημένων εἰς ἐνιαῖον σύνολον, ὅπως τὰ ἀντιγράφει τὸ ἔμπειρον βλέμμα τοῦ συγγραφέως. Ἐκεῖ θὰ ἐξωγραφίζετο ἡ κοινωνία, ἡ ἐκκλησία, τὸ ἐμπόριον, ἡ πολιτικὴ ζωὴ, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες, αἱ λογοτεχνικαὶ ἔριδες, οἱ ἀγῶνες ἐπικρατήσεως καὶ προβολῆς τῶν διαφόρων, συνέδρια εἰρηγῆς, ἐθνικαὶ διεκδικήσεις, ἀγῶνες ὑποστηρίξεως τῆς ἑλληνικότητος τῆς Θράκης καὶ καταπολεμήσεως τῶν ἀναρχικῶν ἢ διασπρεβλώσεων τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, σχέσεις μὲ ἐπιφανεῖς ξένους (DIEHL, DAWKINS, BAUD-BOVT κλπ.) ἢ ἑξόχους Ἕλληνας (Σπ. Λάμπρος, Σπ. Βάσης, Στ. Κοιμάνουδης, Χρ. Τσοῦντας, Γιάννης Ψυχάρης, Κωστῆς Παλαμᾶς, Ἄλ. Παπαδιαμάντης κ.ἄ.).

Ἡ συντροφιά μας καὶ ἡ συνεργασία μας εἶτε εἰς τὸ γραφεῖόν μου ὅπου ἀπὸ τὰ κιτάπια τῶν πηγῶν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας μᾶς ἐσυντρόφευον οἱ Θραῶκες πρωτομαῖστορες τῶν συντεχνιῶν ἢ ἀρχιερεῖς καὶ διδάσκαλοι ἢ θαλασσόλυκοι καὶ μουρολοτιέριδες τοῦ Εἰκοσιένα ἢ ἐν γένει ἀγωνισταί· εἶτε εἰς τὸ ὅλον εὐγένειαν καὶ πνευματικότητα Θρακικὸν ἀρχοντικὸν τοῦ ὅπου ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰ ἄψυχα καὶ τὸ ἐν γένει ἐσωτερικὸν ἐνθιμίζει παντοῦ Θράκην, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ πρόσχαρη ὑποδοχὴ τοῦ οἰκοδεσπότη καὶ ἡ ὑποχρεωτικὴ φιλοξενία μὲ πλούσιον κέρασμα γλυκοῦ καὶ καφέ καὶ τὴν ἀλησμόνητον εὐχάριστον συζήτησιν διὰ χίλια δυὸ πράγματα ἔκαμναν τὴν παραμονή μου ἐκεῖ ἀληθῆ μυσταγωγίαν θρησκευτικὴν, ἐθνικὴν, πνευματικὴν. Ὅταν ἐκουραζόμεθα ἀπὸ τὰς διορθώσεις τῶν δοκιμίων καὶ τὴν συζήτησιν διὰ τὸ Θρακικὸν Ἀρχεῖον τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ τακτοποιήσωμεν καὶ τὸν Θρακικὸν Ἑλληνισμὸν τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ μελετήσωμεν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, μία βυζαντινὴ μελωδία ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του ἦταν ἀληθινὸν ξεκούρασμα· ἦταν σὰν ἐσπερινὸς ἢ μεσονύκτιον ἢ ὄρθρος εἰς Ἀγιορείτικον μοναστήριον.

Δὲν γνωρίζω διατί τὸ τοιοῦτον πνευματικὸν κλίμα ἀρᾶσει πολὺ ὄχι μόνον εἰς ἐμὲ ἀλλὰ καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Εἰς τὸ μυστικὸν αὐτὸ ἐγκείται καὶ ἡ γοητεία τοῦ Παπαδιαμάντη. Ὅσάκις ἐπισκέπτομαι τὰ Ἑλληνικὰ Μοναστήρια καὶ τὰ ἄλλα χριστιανικὰ σεβάσματα, ὅταν διαβάζω τὸν Παπαδιαμάντη καὶ τὸν Μωροῦτιδῆ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς συγγραφεῖς καὶ ὅταν συζητῶ μὲ πολυτίμους καὶ σεβαστοὺς φίλους, ὅπως εἶναι ὁ κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου, ὁ κ. Φώτης Κόντογλου κ.ἄ., ἢ ὅταν διαβάζω τὸ ἔργο τους, αἰσθάνομαι μίαν θεϊκὴν χαρὰν. Νομίζω ὅτι μεταφέρομαι ἀπὸ τὸν κόσμον τούτον τὸν ἀτελεῆ καὶ πλήρη βασάνων εἰς τὸν νοητὸν Παράδεισον, ὅπου ἡ ψυχὴ ζῆ μακαρίως, δὲν ὑποφέρει ἀπὸ ἄγχος, σκέψιν καὶ ἀγωνίαν. Ζῆ γαλήνια καὶ εἰρηνικά. Μία αἰσιοδοξία ἀπλώνεται εἰς τὸ ψυχοπνευματικὸν εἶναι μας. Μία ἀγγελικὴ ἀκτινοβολία κάμνει νὰ λάμπουν ὅλα, καὶ τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα.

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο φοβοῦμαι ὅτι οἱ πνευματικοὶ μας δημιουργοὶ δὲν ἀκολουθοῦν πάντοτε τὸν σωστὸν δρόμον. Δὲν προσέχουν ἢ μᾶλλον περιφρονοῦν αὐτὴν τὴν μυστικὴν πηγὴν τῆς ψυχικῆς ἰατρείας. Στρέφουν πιὸ πολὺ τὴν προσοχὴν των πρὸς τὰ νοσηρὰ καὶ φθοροποιὰ, τὰ ἀναστατώνοντα τὸ εἶναι μας· στὰ κηρύγματα τῆς ψυχαναλύσεως τοῦ σουρρεαλισμοῦ καὶ τοῦ ὑπαρξισμοῦ διὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ τὴν ἀποπνικτικὴν ἀγωνίαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἱκανοποιοῦντα τὰς ἀγενεῖς ὁρμὰς καὶ τὰς σαρκικὰς ἀδυναμίας, ἀντὶ νὰ στρέφονται πρὸς ἐκεῖνα πού γαληνεύουν τὸν ψυχοσωματικὸν κόσμον μας. Καὶ ἡ λογοτεχνία καὶ ὁ κινηματογράφος καὶ ὁ χορὸς καὶ αἱ διασκεδάσεις. Διατί; Μήπως μᾶς ἐγκατέλειψεν ἡ Πίστις; Μήπως ἡ πραγματικὴ χαρὰ ἐφυγαδεύθη ἀπὸ τὴν ζωὴν μας; Μήπως ἀτηλίπισθημεν ὅπως οἱ εἰσελθόντες εἰς τὴν Δάντειον Κόλασιν: «LASCIA TE OGNI SPERANZA» (= ἀφήστε κάθε ἐλπίδα); "ὦ! τί κοῖμα, ἐνῶ ἡ ζωὴ εἶναι τό-

σο ὠραία καὶ ἔχει τόσα ἀντισταθμίσματα τοῦ πόνου της. Ἄλλοίμονον ἂν ἐχάσαμεν τὸν Παράδεισόν μας. Ἄλλοίμονον ἂν δὲν δυνάμεθα νὰ εὔρωμεν τὸν Παράδεισον τοῦ πνεύματός μας διὰ νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ψυχὴν μας. Τὸ κενὸν θὰ εἶναι μέγα καὶ ἡ ζωὴ μὲ τέτοιον κενὸν εἰς τὸ πνεῦμά της εἶναι τραγική.

Καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἐξεταζόμενον τὸ ἔργον τοῦ κ. Παπαχριστοδοῦλου καὶ ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι ὠφέλιμα καὶ διὰ τὸ ἔθνος καὶ διὰ τὸν πνευματικὸν κόσμον. Σχορπίζει ὑγιάν ψυχικὴν, αὐτοπεποίθησιν, ἐθνικὴν αὐτοσυνείδησιν, πίστιν καὶ θρησκευτικὴν ἐμβάθυνσιν, ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ κάτι ἄλλο δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὁ ψυχογράφος τοῦ ἀνθρώπου καὶ λογοτέχνη Παπαχριστοδοῦλου. Ἦτο υἱὸς ἱερέως καὶ ἦσαν ἐν ὄλῳ ἑπτὰ ἄρρενες ἀδελφοὶ οἱ ὁποῖοι ἐγεννήθησαν καὶ ἐμεγάλωσαν εἰς χριστιανικὸν περιβάλλον καὶ ἐκ παίδων εἶχον νὰ κάμουν μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τυπικόν, ἐδιδάχθησαν τὰ ἱερά γράμματα καὶ διαρκῶς ἔψαλλον. Ἡ πατρικὴ οἰκία ἦτο ναός. Ἴδου λοιπὸν ὅτι αἱ οἰκογένεια ἱερέων τὰς περισσοτέρας φορὰς εἶναι ὑποδείγματα οἰκογενειῶν. Ἴδου καὶ ἡ σημασία τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως. Ὅσοι ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔζησαν κοντὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ τὰ ἱερά γράμματα εἶναι πολυειδῶς ὠφελήμενοι. Ὁ χαρακτῆρ αὐτῶν, ἡ διαγωγή, ἡ συμπεριφορὰ, ὁ λόγος εἶναι πολὺ διαφορετικά.

Ἐκ τούτου καταφαίνεται πόσῃ παιδευτικὴν ἀξίαν ἔχει καὶ πόσῃ σοφίαν ἐγκλείει τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγόμενον πρὸς τὸν μαθητὴν του Τιμόθεον: «Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστάθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες. Καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερά γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Β' Τιμόθ. γ' 14 - 15).....

Κωνστ. Ἀθ. Διαμάντης

«Ἀρχεῖον τοῦ Θερακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ», Τόμ. 30, 1964 σ. 10 - 15

ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΜΙΑ ΖΩΗ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΗ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ, σὲ μιὰ σεμνὴ τελετὴ πού ἔγινε στὴν Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ἐπεδόθη στὸν πρόεδρο τῆς «Ἐταιρείας Θερακικῶν Μελετῶν», κ. Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου, τὸ βραβεῖο πού τοῦ ἀπένευμε ἡ γαλλικὴ ἔταιρεία «ARTS - SCIENCES - LETTRES», γιὰ τὴν πολύχρονη προσφορὰ του στὰ γράμματα. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτῆ, ἡ Ἐταιρεία Θερακικῶν Μελετῶν παρουσίασε τὸ τελευταῖο ἐκδοτικὸ της ἐπίτευγμα: Τὸ «Ἱστορικὸ καὶ

Γεωγραφικὸ Λεξικὸ τῆς Θράκης», τοῦ Ἀχιλλέα Σαμοθράκη, ἔργο μοναδικὸ στὸ εἶδος του, ποὺ οἱ φιλόλογοι τὸ παρομοιάζουν μ' ἐκεῖνο τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου.

Ἀπὸ τὴ Θράκη τὴν ἑλληνικὴ, ἀπὸ τὴ Θράκη τὴν μαρτυρικὴ — «ποῦ σὺ πᾶ σήμερα κάτω ἀπὸ τὸ πέλημα Βουλγάρων καὶ Τούρκων» — ἕνας ἀνεκτίμητος θησαυρὸς ἔχει περισυλλεγῆ. Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου. Πενήντα χρόνια πνευματικοῦ μόχθου, ἀφιερωμένου στὴν χαμένη πατρίδα του. Τριακόσια ἑβδομήντα δημοσιεύματα, ὅπως μᾶς τὰ δίνει ἡ καταγραφή τῆς δεσποινίδος Κυριακῆς Μαιώνη. Ἐνα βλέμμα στὴν καταγραφή αὐτὴ ἀρκεῖ γιὰ νὰ καταλάβουμε πῶς τίποτα δὲν εἶναι ξένο στὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ σοφοῦ λάτρη τῆς Θράκης: ἀρχαιολογία, τέχνη, ἱστορία, λαογραφία, γλωσσολογία, μουσική. Καὶ παράλληλα, μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ αὐτὸ ἔργο, ἡ ἔκδοση τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», ἐπὶ τριάντα συνεχῆ χρόνια. Καὶ ἀκόμη τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο, μὲ δεκατέσσερις τόμους θρακικῆς ἠθογραφίας καὶ διηγήματα ποὺ μεταφράσθηκαν στὰ γερμανικά. Ὁλοζώντανες ζωγραφιῆς τῆς μακρινῆς πατρίδας τοῦ συγγραφέα, τραγικῆς εἰκόνες τοῦ ξεριζωμοῦ ἑνὸς λαοῦ.

Φιλιπούπολη, Στενίμαχος, Ραιδεστός, Σαράντα Ἐκκλησιές, Βιζύη: προπύργια τοῦ ἑλληνισμοῦ ἕως χθές. Ὁ Φίλιππος ἵδρυσε καὶ ὠχύρωσε τὴν Φιλιπούπολη. Στους βυζαντινοὺς χρόνους ἡ Θράκη ἀποτελοῦσε τὸν κορμὸ τῆς αὐτοκρατορίας. Θέση ἐπίζηλη ποὺ προξενεῖ τὴς ἀτέλειωτες περιπέτειες τῆς χώρας. Γότθοι, Οὔννοι, Σλάβοι, τῆς ἐπιτίθενται. Ἄλλοτε διώκονται, καὶ ἄλλοτε πάλι νικοῦν, ἡ ζώνη ὅμως κάτω ἀπὸ τὸν Αἴμο ἀνῆκει στὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ὡς τὴν κατάλυσή της. Ἄλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ ἑλληνισμὸς «κραταίει τὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδο τῆς χώρας στὰ χέρια του», ὅπως γράφουν οἱ περιηγητῆς — Ἄγγλοι, Γάλλοι, Σουηδοί, Ἀυστριακοί — ποὺ περνοῦν ἀπὸ κεῖ γιὰ νὰ πᾶνε στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ 1906, τὸν χρόνον ποὺ ἔγινε τὸ πραξικόπημα, οἱ Ἕλληνες εἶχαν στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία, σύμφωνα μὲ τὴς ἐπίσημες στατιστικῆς: 86 μεγάλες κοινότητες, 6 μητροπόλεις, 66 σχολεῖα, καὶ 8.000 μαθητῆς.

Ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τῆς Θράκης ὅλα — ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ χρυσᾶ ἀρχαῖα προσωπεῖα τοῦ TREBENISCHTE, ὡς τὰ ἀρχοντικά τοῦ περασμένου αἰῶνα — ὅλα προσαρτῶνται μὲ τὴν σειρά στὴν «πανόραχη βουλγαρικὴ τέχνη». Αὐτὴ στάθηκε ἡ ἐπίμονη προσπάθεια τοῦ ἀρχαιολόγου - καθηγητοῦ Βογδάν Φιλῶφ, κυρίως γιὰ τὴν μεσαιωνικὴ τέχνη. Αὐτὴ καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ ἀρχιτέκτονα Πεῆρ γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τορευτικὴ τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ἡ τύχη δυστυχῶς δὲν εὐνόησε οὔτε τὸν ἕνα οὔτε τὸν ἄλλον. Μοναστηριακὰ τυπικὰ καὶ ἐπιγραφῆς μιλοῦν γιὰ τοὺς τεχνίτες τῶν μεσαιωνικῶν ἐκκλησιῶν, ἐνῶ οἱ κώδικες ποὺ σώθηκαν ἀπὸ τὴν Μητρόπολη τῆς Φιλιπούπολης μαρτυροῦν τὴν λαμπρὴ δράση τοῦ ἑνσαφίου τῶν Ἑλλήνων τεκτόνων (δουλιγέρη-

δων). Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι μέμφονται καὶ αὐτὲς τὶς πηγές: οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι μεροληπτοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγητὲς εἶναι ἀπρόσεκτοι, οἱ στατιστικὲς φτιαγμένες ἀπὸ ἀνθρώπους φανατισμένους! Ἐν ὀνόματι τῆς βουλγαρικῆς τέχνης ἀλλοιώνονται τὰ μνημεῖα, ξύνονται οἱ ἐπιγραφές, ἀνασκάβονται οἱ τάφοι, ἐξαφανίζονται τὰ μνημεῖα.

Ἐπὶ πενήντα χρόνια τώρα, ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου προσπαθεῖ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τί ἦταν, στὴν κάθε πτυχὴ τῆς, ἡ Θράκη αὐτὴ ἢ ἑλληνικὴ. Προβάλλει τὴν ἑλληνικότητα τῆς Θράκης, ὄχι μὲ φανατισμοὺς καὶ παραποιήσεις τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ στηριγμένος στὰ ἀρχεῖα, στὰ μνημεῖα καὶ στὰ πανάρχαια ἔθιμα ποὺ ἐπιζοῦν ὡς σήμερα. Τί νὰ πρωτοαναφέρῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ ποικίλο ἐπιστημονικὸ του ἔργο; Τὸ ἀνεκτίμητο λαογραφικὸ ὕλικό: ἔθιμα, παραμῦθια, τραγούδια τῆς Θράκης, μελέτες γιὰ τὰ Ἀναστενάρια καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ὀργιαστικὲς λατρεῖες, ποὺ ἐπιζοῦν τόσους αἰῶνες στὴ Θράκη, ὅπως τὰ Διονύσια (Ἀδριανούπολη) καὶ τὰ Δημήτρια (Ορτάκιο). Σεχωριστὴ θέση ἔχουν οἱ μελέτες του γιὰ τὸ θρακιώτικο τραγούδι. Μαζὶ μὲ τὸν Καββακόπουλο καὶ τὸν λαογράφο Κώστα Ρωμαῖο μᾶς ἔδωκε, τὸ 1956, μιὰ πρώτη καταγραφή θρακιώτικων τραγουδιῶν σὲ εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ, ποὺ παρουσιάστηκε σὰν ἐπίμετρο στὸν 21ο τόμο τοῦ «Ἀρχείου». Τὸ δεύτερο μέρος κυκλοφόρησε αὐτὲς τὶς μέρες σὰν Παράρτημα τοῦ 30οῦ τόμου τοῦ «Ἀρχείου». Ὁ Παπαχριστοδοῦλου, σὲ μιὰ εἰσαγωγὴ μελετᾷ τὶς θρακικὲς μελωδίες ἐν συγκρίσει μὲ τὴν Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ θρῖσκει τὴν στενὴ σχέση ποὺ ἔχουν οἱ μελωδίες αὐτὲς μὲ τὰ βυζαντινὰ τροπάρια.

Ἄλλὰ καὶ γλωσσικὲς μελέτες ἔγραψε ὁ Παπαχριστοδοῦλου. Κυρίως μᾶς ἔδωκε πλούσιο ὕλικό γιὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Καὶ μὲ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση τῆς Θράκης ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀσχολήθηκε καὶ ἔγραψε γιὰ τὰ ἐπαγγέλματα καὶ τὰ ἐνάφια, γιὰ τὴν παιδεία κ. ἄ. Ὅμως οἱ σημαντικώτερες γιὰ τὸν Ἑλληνισμό εἶναι οἱ ἱστορικὲς μελέτες του. Ἡ ἑλληνικότητα τῆς Θράκης, ἡ συμμετοχὴ τῆς στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἡ καταστροφὴ τοῦ Βορειοθρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἀπειλὴ τοῦ Πανσλαβισμοῦ, εἶναι μερικὰ μόνο ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ ἀνέπτυξε ἡ εὐτοκὴ γραφίδα του.

Τὸ ἐπιστημονικὸ αὐτὸ ἔργο θὰ ἔφθανε μὲ τὸ παραπάνω γιὰ νὰ καταξιώσῃ μιὰ ζωὴ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνο. Πλάι του στέκει τὸ ἐκδοτικὸ ἔργο, ὄχι λιγώτερο σημαντικό. Ἀφοῦ γιὰ πέντε χρόνια, ὁ Παπαχριστοδοῦλου διηύθυνε τὸ περιοδικὸ «Θρακικά», ἴδρυσε, τὸ 1934, μαζὶ μὲ μερικοὺς ἄλλους ἐπίλεκτους Θρακιῶτες τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ Θεσαυροῦ». Σκοπὸς τοῦ «Ἀρχείου» εἶναι νὰ ἀποθησαυρίσῃ τὸ διασκορπισμένο ἀπέραντο ὕλικό γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας, λαογραφίας, διαλεκτολογίας τῆς Θράκης. Τὸ «Ἀρχεῖο» ἐξακολούθησε νὰ ἐκδίδεται καὶ στὰ δύο σχολὰ χρόνια τοῦ τελευταίου πολέμου, τότε ποὺ σχεδὸν κάθε πνευματικὴ ζί-

νηση ἀπὸ τὴ χώρα εἶχε χαθῆ. Τὸ πόσο μόχθησε καὶ μοχθεῖ ὁ Παπαχριστοδούλου γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ «Ἀρχείου» μᾶς τὸ εἶπε παραστατικά ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Ἀνδριώτης: «Ὁ ἰδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, πέρα ἀπὸ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἔλης γιὰ τὸν τόμο κάθε χρονιάς, χρειάστηκε νὰ χτυπήσει πόρτες, μεγάλες καὶ μικρές, νὰ ἀνεβῆ καὶ νὰ κατεβῆ σκάλες, νὰ ἐκλιπαρήσει ἀρμοδίους, νὰ φωνάξῃ νὰ συγκινήσῃ, νὰ ἐνθουσιάσῃ, γιὰ νὰ ἐξασφάλισῃ τὰ ἔξοδα τῆς τύπωσης. Τὰ ἴδια γιὰ κάθε τόμο, ἐπὶ τόσα χρόνια! Ἀπὸ ποῦ ἀντλήσε τὴν ἀστείρευτη αὐτὴ δύναμη καὶ καρτερία»;

Τὸ «Ἀρχεῖο» βραβεύθηκε τὸ 1939 μὲ τὸ βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1947 μὲ τὸ βραβεῖο Ζάπλα τῆς παρισινής «Ἐταιρείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν». Παράλληλα μὲ τὸ «Ἀρχεῖο», ὁ διευθυντὴς του ἔχει τυπώσει μέχρι τώρα πάνω ἀπὸ ἑκατὸ μονογραφίες γιὰ θέματα τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ, τις ὁποῖες μοίρασε σὲ 100 χιλιάδες ἀντίτυπα σὲ δημόσιες βιβλιοθῆκες καὶ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα.

Τὸ 1937, ὁ Παπαχριστοδούλου ἰδρύει τὴν «Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν». Γιὰ τὴν δράση της καὶ τὴν σπουδαιότητά της παραπέμπω τὸν ἀναγνώστη σὲ ὅσα εἶπαν ἡ κ. Τ. Σταύρου, ὁ κ. Δημαρᾶς, ὁ κ. Π. Μαρκάκης ὅταν, στίς 7 Ἀπριλίου 1957, γιορτάστηκαν τὰ εἰκοσάχρονα τῆς Ἐταιρείας στὸν «Παρνασσό». Γιὰ τὰ εἰκοσάχρονα αὐτὰ ὁ 22ος τόμος τοῦ «Ἀρχείου» ἐξεδόθη ἑορταστικὸς ἀφιερωμένος στὴ βυζαντινὴ Θράκη.

Ὅμως τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τοῦ ἐμπνευσμένου Θρακιώτη βρῆκε ἀκόμη καὶ ἄλλη διέξοδο. Διεξήγαγε ἓνα σπουδαιότατο δημοσιογραφικὸ ἀγῶνα γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαια τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του. Δείγματα τοῦ πατριωτισμοῦ του εἶδαν ἄφθονα τὸ φῶς στίς στήλες τοῦ καθημερινοῦ Τύπου, τοῦ ἀθηναϊκοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Κάθε φορὰ πού εἶναι ἀνάγκη, ὁ Παπαχριστοδούλου ὑψώνει τὴν φωνὴ ἰσχυρὴ καὶ πειστικὴ. Ἀπαιτεῖ ἀνασκαφές γιὰ νὰ ἀποδειχθῆ περὶτρανα ἡ ἑλληνικότητα τῆς Θράκης, θέτει καυτὰ τὰ ἐρωτήματα: «Γι' ἀλέγινε ἡ ἑλληνικὴ μειονότητα στὴν Βουλγαρία;», ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνο: «Ὁ Πανσλαβισμὸς μᾶς ξεθεμελιώνει!», καὶ ὅταν τὸ 1946 ἀναφαίνεται κάποια ἀμυδρὰ ἐλπίδα ἐδαφικῆς δικαιοσύνης, γράφει ἄρθρα στὰ γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ γιὰ νὰ διαφωτίσῃ τὴν κοινὴ γνώμη.

Ὁ πατριώτης ὅμως αὐτὸς δὲν εἶναι μόνον τεχνίτης τῆς πέννας, ἀλλὰ καὶ τοῦ λόγου. Πόσες φορὲς δὲν μᾶς συγκίνησε ἡ παλλόμενη φωνὴ του εἴτε ἀπὸ τὸν ραδιοσταθιοῦ τὴν ἀκούσαμε, εἴτε ἀπὸ τὸ βῆμα κάποιας αἴθουσας διαλέξεων νὰ μᾶς ἐξιστορῇ κλέη προγόνων ἢ ν' ἀπαιτῇ τὴν ἐπέμβαση τῶν ἰθυνόντων γιὰ νὰ περισωθῆ ἡ μνήμη τῆς Θράκης.

«Ἄξιός ὁ μισθός σας — ἔγραψε στὸν Παπαχριστοδούλου ὁ BAUD BOUΤ — πού μᾶς περισώσατε τέτοια τεκμήρια ἀνωτέρου πολιτισμοῦ». Τὸ ἔργο του εἶχε πλατεῖα ἀπήχηση καὶ στὸν ξένο ἐπιστημονικὸ κόσμον καὶ οἱ τιμητικὲς διακρίσεις πού τοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὴν Γαλλία, ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ κ.ἄ.

ἦρθαν σὰν δίκαιη καὶ ἐπιβεβλημένη ἀναγνώριση γιὰ τὴν συμβολή του, ὄχι μόνον στὴν ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐξυπηρέτηση ἑνὸς εὐγενικοῦ ἰδανικοῦ. Βέβαια, γιὰ νὰ φέρη εἰς πέρας τὸ πολύτιμο καὶ πολύτομο ἔργο του, χρειάστηκε νὰ τὸν βοηθήσουν ἄξιοι συνεργάτες τοὺς ὁποίους ξέρεي νὰ διαλέγη. Μαζί τους ἀγωνίζεται γιὰ νὰ παραδώσῃ στὴν αἰωνιότητα τὴν χαμένη ἰδιαίτερη πατρίδα του.

Μαρία Θεοχάρη

Ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 14 Ἀπριλ. 1965

ΑΡΘΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ΦΤΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Πώς αφήνουμε να μᾶς φεύγουν μερικοί ἄνθρωποι, χωρίς να τοὺς ξεσταίνομε ὅσο βρίσκονται ἀνάμεσά μας... Καὶ να μᾶς ζητοῦσαν μεγάλα πρᾶγματα... Τί ζητοῦσε τάχα ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου; Ἐνα τὸ σταθερὸ αἷτημά του. Σὲ κάθε τυχαία μας συνάντησι, ἀνοίγε τὴ σάκκα του κι' ἔβγαξε ἕνα φυλλάδιο. Γιὰ τὴ Θράκη πάντα. «Γράψε κάτι». Ὅχι γι' αὐτόν γιὰ τὴ Θράκη του. Τί θὰ μᾶς στοίχιζε τάχα ἕνα πλούσιο χαμόγελο, μιὰ ἐνθάρρυνσι, μιὰ τόνωσι ψυχικὴ, μιὰ ἐκδήλωσι θαυμασμοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ περιέκλεισε τὴν οἰκουμένη σὲ μιὰ λωρίδα γῆς, στὴ γενέτειρά του. Τοῦ τὰ στερούσαμε κι' αὐτά. Οἱ τυπικὲς εὐχαριστίες, τὸ φυλλάδιο στὴν τσέπη, ἡ ἀόριστη ὑπόσχεσι, ὅτι θὰ... εὐδοκήσουμε «ἐν καιρῷ» νὰ προσέξουμε τὴν ἐργασία ποὺ μᾶς χάρισε. Σὰ νὰ ζητοῦσε νὰ τὸν ἐλεήσουμε...

Καὶ δὲν ἐπρόκειτο παρὰ γιὰ προσφορὰ στὸ ἔθνος, στὴν παράδοσι, στὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια. Γιατί, δὲν ξέρω τίποτα πιὸ ἱερὸ ἀπὸ τὴ διάωσι τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λογογραφίας.

Πόσος μύθος, πόση γόνιμη προσπάθει, πόσο πάθος...

Κακοὶ ἄνεμοι ξεριζώσαν καὶ τὸν Παπαχριστοδοῦλου ἀπὸ τὶς Σαράντα Ἐκκλησίες του. Ὁ ξεριζωμένος ὅμως αὐτὸς μᾶς ἦρθε μὲ ὄγκο πίστεως στὰ Ἱεροσόλια του. «Κολληθεὶ ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου», ἂν σὲ ξεχάσω Ἱερουσαλήμ. Δὲν τὴν ξέχασε. Μ' αὐτὴν ἔζησε, μ' αὐτὴν πέθανε. Κάτι παραπάνω. Ναυαγὸς αὐτὸς, ἔγινε τὸν ναυαγιστικὸ της.

Ἐπὶ πενήντα χρόνια — πέθανε σὲ ἡλικία ὀγδονταδύο ἐτῶν -- ὄχι μόνο ζοῦσε μὲ τὸ ὄνειρο τῆς μικρῆς του πολιτείας, ἀλλὰ ἔκανε σκοπὸ τῆς ζωῆς του νὰ φρουρήσῃ — ὁ Θεὸς ξέρει μὲ πόσες ὑλικὲς θυσίες — ἱστορία καὶ παράδοσι, ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὴ μορφή καὶ τὸ χροῶμα τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Αὐτὸ θὰ πῆ ἔρωτας: νὰ γίνεσαι ἀχθοφόρος τοῦ παρελθόντος. Συντριπτικὸ ἀλλὰ καὶ τόσο ἥδὺ τὸ φορτίο.

Τί πολύμορφη δουλειά... πάνω ἀπὸ τριακόσιες οἱ ἐργασίες ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιο ἢ μὲ τὴν ἔμπνευσι, τὴν προτροπή, τὴν καθοδήγησι τοῦ ἴδιου. Ἴδρυτὴς καὶ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, διευθυντὴς τοῦ

Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, λογοτέχνης ποὺ τὰ κείμενά του ἀπὸ τὴ Θράκη ἀντλοῦσαν τὶς ἐμπνεύσεις τους, ἐρευνητὴς ποὺ ὁ φακός του ἐφώτιζε ἐπίμονα καὶ τὴν τελευταία γωνιά τῆς Θράκης. Θράκη, Θράκη, πάντα Θράκη. Γλυκὸ ποὺ εἶναι τὸ χῶμα σου, πατρίδα, ὅσο μικρὴ καὶ νᾶσαι.

Χαμένες πατρίδες, λέμε. Χαμένες ἀλλὰ ὄχι λησμονημένες. Ἡ προσφορὰ τοῦ ἦταν πρώτης θέσεως εἰσιτήριο γιὰ τὴν Ἀκαδημία. Στὸ ἀνώτατο ὅμως αὐτὸ πνευματικὸ ἴδρυμα, πολὺ συχνὰ τὰ «ἐλευθέρως» βαραίνουν περισσότερο ἀπὸ δικαιώματα θεμελιωμένα πάνω στὸν ἰδρώτα καὶ στὴν ἀρετὴ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἄλλη ἱστορία.

Μαζοῖά ἀπὸ τὴν Ἰθάκη του ἔσβησε ὁ Παπαχριστοδοῦλος. Τὸ τέραμα τῆς πορείας του εἶχε τὴν σφραγίδα τῆς σοβαρότητας ποὺ διέκρινε καὶ τὴν ἐπίγεια παρουσία του. Οὔτε ἄνθη, οὔτε λόγοι. Ὅσατι θέληση ποὺ ἐξεδήλωσε: «...Δὲν ἐπιθυμῶ κηδεῖαν μὲ ζόσμον, οὔτε ὀμιλίας, οὔτε ἄνθη, οὔτε θρηνωδίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία ἐπιθυμία μου, καὶ νὰ μὴ παραβιασθῇ ἡ γραπτὴ μου αὐτὴ ἐντολή».

Δὲν παραβιάσθηκε. Ὅπως μᾶς πληροφόρησε ἡ νεκρολογία ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «Βῆμα», «ἡ ἐντολή του ἐτηρήθη πιστῶς. Ἐξεφωνήθη μόνον ἓνας λόγος, ἡ ἰδική του ἐντολή».

Π. Παλαιολόγος

Ἐφ. «Τὸ Βῆμα», 13 Μαΐου 1967

ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Μὲ ἰδιαίτερη συγκίνηση ἀποχαιρετῶ ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Νέας Ἑστίας» τὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου, ποὺ, γιὰ λόγους ὑγείας, δὲν μπόρεσα δυστυχῶς νὰ τὸν ἀποχαιρετήσω στὴν κηδεῖα του. Τὸν εἶχα γνωρίσει ἀπὸ χρόνια ὡς ἐκλεκτὸ συνεργάτη τοῦ περιοδικοῦ μου «Πνευματικὴ Ζωὴ» καὶ ὡς φίλο, καὶ εἶχα ἔρθει σὲ πυκνὴ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἐπαφὴ μαζί του. Μοῦ ἔστειλε ταχτικά ἢ μοῦ ἔδινε μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι — ὅπως τὸ προτιμοῦσε — ὅλα τὰ ἔργα του, ὅλες τὶς ἐκδόσεις τῆς «Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν» καὶ ὅλα τὰ ἀνάτυπα τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ». Καὶ εἶχαμε ἐπιπλέον συχνές προσωπικὲς συναντήσεις καὶ συνομιλίες στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, πότε στὸ γραφεῖο τῆς Ἐταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ποὺ τῆς ἦταν παλαιὸ καὶ ἐκλεκτὸ μέλος, καὶ πότε στὸ μικρὸ γραφεῖο τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Αὐτὸ τὸ γραφεῖο ἦταν τὸ βασιλεῖό του, τὸ σπουδαστήριό του, τὸ ψυχικό του καταφύγιο. Γεμάτο ἀπὸ ψηλὰ καὶ πυκνὰ θάρια φορτωμένα μὲ τὶς ἐκδόσεις τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, μ' ἐλάχιστον ἐλευθέρου χῶρο, παρὰ τὸν σκέπαζε, ὀλόκληρο σχεδόν, ἓνα μεγάλο γραφεῖο, ὥστε νὰ μὴ μπορῇ νὰ καθίσει παρὰ ἓνας μονάχα ἐπισκέπτης, καὶ ἐπιπλέον μὲ λιγοστὸ φῶς, τὸ δω-

μάτιο αὐτὸ ἦταν στενόχωρο καὶ πληχτικό. Καὶ ὅμως ὁ Πολύδωρος, μέσα στὸ δωμάτιο, αὐτὸ, βρισκόταν στὸ στοιχεῖο του, ἀνέπνεε μὲ ἀνεση καὶ χαρὰ, ζοῦσε στιγμὲς δημιουργικῆς εὐφροσύνης. Καὶ τὸ λιγοστὸ φυσικὸ φῶς τὸ ἀναπλήρωνε ἡ ζωογόνα πνευματικὴ ἀκτινοβολία, ποὺ ὅλη ἐκείνη ἡ στοιθαγμένη στὰ ράφια φωτεινὴ συμπτύκνωση μελέτης καὶ στοχασμοῦ ἐξέπεμπε γύρω του καὶ μέσα του.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες μπόρεσα νὰ γνωρίσω βαθιὰ καὶ πλατιὰ τὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου καὶ νὰ ἐκτιμήσω τὶς ἐξαίρετες ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς ἀρετὲς του. Ἔιχε ἀληθινὴ σεμνότητα, γνήσια μετριοφροσύνη καὶ μετριοπάθεια, βαθιὰ καλωσύνη καὶ εὐγένεια. Δὲν τὸν εἶδα ποτὲ νὰ θυμώσει, δὲν τὸν ἄκουσα νὰ μιλήσῃ αὐστηρὰ σὲ κανένα, νὰ φερθῆ ἀπότομα ἢ σκληρὰ, νὰ κρίνῃ μειωτικά ἀνθρώπων ἢ ἔργο, ἀκόμα καὶ νὰ παραπονεθῆ — καὶ εἶχε συχνὰ μεγάλο δίκαιο νὰ παραπονεθῆ — μὲ πικρία. "Ὅλα τ' ἀντιμετώπιζε μὲ καλωσύνη, ἐπιείκεια καὶ συγκατάβαση. Καὶ πρέπει νὰ τονίσω ἰδιαιτέρα τὸ ἀνθόρμητο καὶ ἄδολο αἶσθημα φιλίας, ποὺ χάριζε στοὺς ἀνθρώπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἔνωθε ψυχικὴ ἐπικοινωνία.

Χαρακτηριστικὲς τοῦ βαθιὰ καὶ εἰλικρινὰ σεμνοῦ ἤθους του εἶναι καὶ οἱ τελευταῖες θελήσεις του, ποὺς τὶς εἶχε γράφῃ ἀρκετὸν καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του. Μὲ τὸ εὐαίσθητο καὶ συγκινητικὸ αὐτὸ κείμενο ζήτησε νὰ μὴν ἀναγγελθῆ ὁ θάνατός του παρὰ μόνο μετὰ τὴν ταφή του, νὰ μὴν κατατεθοῦν στέφανοι καὶ νὰ μὴν ἀπαγγελθοῦν λόγοι στὴν κηδεῖα του, καὶ νὰ ταφῆ ὄχι στὴν Ἀθήνα, ὅπου κατοικοῦσε, ἀλλὰ στὴν Κηφισιά, στὸν ἐκεῖ οἰκογενειακὸ του τάφο.

Στὸν πνευματικὸ τομέα ὁ Παπαχριστοδοῦλου εἶχε μὴν πλατιὰ κλίμακα θεμάτων, προπάντων λαογραφικῶν, ἠθογραφικῶν, γλωσσικῶν, ἐκπαιδευτικῶν, ἱστορικῶν, ποὺ τὰ μελετοῦσε μὲ θερμὸ ἐνδιαφέρον, μὲ ἀκούραστη ἐργατικότητα καὶ μὲ σοβαρὴ στοχαστικότητα. Μὲ τὰ πλούσια ἐφόδια, ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει οἱ φιλολογικὲς σπουδὲς του καὶ ἡ μεγάλη καὶ γόνιμη ἐκπαιδευτικὴ του πείρα, ἀνταποκρινόταν μὲ πλήρη ἐπάρκεια καὶ ἀποδοτικότητα στὶς ἀπαιτήσεις τῶν μελετῶν του, ποὺ, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ἦταν ἐξαντλητικὲς καὶ ὀριστικὲς. Προικισμένος ἐξἄλλου μὲ ἀξιόλογο λογοτεχνικὸ τάλαντο καὶ μὲ πλούσιες λογοτεχνικὲς ἱκανότητες, ἔγραψε πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ, ἠθογραφικὰ καὶ ἄλλα, διηγήματα, ποὺ συγκεντρώθηκαν σὲ πολλοὺς τόμους, ἐνῶ ἀρκετὰ ἄλλα εἶναι σκορπισμένα σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδες.

Ἄλλὰ ἐκεῖ, ὅπου ὁ Παπαχριστοδοῦλου ἔδωσε προπάντων τὴν ψυχὴ του καὶ ἀφοσιώθηκε μὲ πίστη καὶ ἐνθουσιασμό, εἶναι ἡ γενέτειρά του Θράκη (γεννήθηκε τὸ 1886 στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες), ποὺ, μὲ τὶς πνευματικὲς δυνάμεις καὶ ἱκανότητες τὴν παρουσίασε σὲ ὅλες τὶς μορφὲς τῆς ἱστορίας της καὶ τῆς ζωῆς της καὶ σὲ ὅλη τὴν ὁμορφιά της καὶ τὴν αἴγλη της. Αὐτὸς ἴδρυνε καὶ ὀργάνωσε τὴν «Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν», αὐτὸς ἐξέδιδε καὶ διηύθυνε τὸ

Ἱστορικό καὶ λαογραφικό περιοδικό «Θρακικά» καὶ τὸ «Ἀρχεῖον Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ» (τῆς Θράκης), αὐτὸς γέμισε τοὺς τριανταδύο ὡς τώρα τόμους του (μὲ τὰ 150 καὶ πλέον ἀνάπτυκά του) μὲ τίς ἔρευνες καὶ τίς μελέτες του, μὲ συλλογές τραγουδιῶν καὶ μελωδιῶν, παραμυθιῶν, θρύλων καὶ παραδόσεων τῆς Θράκης, αὐτὸς διέθετε μὲ ἀράνταστο κόπο καὶ αὐτοθυσίαν τὸν καιρὸ του καὶ ἐφθειρε ἀδίσταχτα τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ συστηματοποίηση, τὴν ἐπίβλεψη, τὴ διεξαγωγή, ἀκόμα καὶ τὴ διεκπεραίωση ὅλης τῆς ἐργασίας.

Μὲ τίς μεγάλες καὶ πολύτιμες αὐτὲς προσφορές του στὴν Ἐκπαίδευση, στὴν Ἱστορία, στὰ Γράμματα, στὴν ὅλη πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας — καὶ ξεχωριστὰ τῆς ἀγαπημένης του Θράκης — ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου ἐκέρδισε καὶ ἐκράτησε μιὰν ἐξέχουσα θέση στὴν Ἑλληνικὴ γραμματολογία. Καὶ τὴ θέση αὐτὴ θὰ τὴν κρατήσῃ ἀσφαλῶς καὶ στὸ μέλλον μὲ τὴν ἄξια καὶ πολύτιμη ἐργασία του καὶ μὲ τὴν εὐγενική, φωτεινὴ καὶ ἀγαπητὴ μνήμη του.

Μελῆς Νικολαΐδης

Περ. «Νέα Ἑστία», 1 Ἰουνίου 1967, σ. 751 - 752

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΑΟΥ Ο ΗΘΟΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Σὲ βαθιὰ γηρατεία, ἀλλὰ διατηρῶντας σὲ ἀκμὴ τίς πνευματικὲς δυνάμεις του ἀπέθανε στίς 4 τοῦ Μάη καὶ κηδεύθηκε τὴν ἴδια μέρα ὁ πολὺκλαυστος καὶ ἀληθινὰ ἀξέχαστος Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Ἡ σημαντικὴ πνευματικὴ ἀποσκευὴ ποὺ ἀφήνει καὶ ὁ ὀλοζώντανος κοινωνικὸς καὶ πατριωτικὸς βίος του τὸν ἀναδείχνουν σὲ πρωτεύουσα μορφή τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας. Πολύπλευρος, πρωτοποριακὸς καὶ ἐμπνευστὴς ἰδεῶν, χάραξε ἀδευτέρωτη πορεία ζωῆς. Τὸ ἔργο του παρ' ὅλην τὴν πολυμέρειάν του στῆθηκεν ἀξιολύγματο σὲ ποιότητα.

Ποιὸ πρῶτο νὰ σημειώσουμε; Ἐξαιρετικὰ εὐρὺς ὁ κύκλος ὅπου ἔδρασε καὶ κατέχεται κανεὶς ἀπὸ ἀπορία ποιὸ σημεῖο νὰ χαρακτηρίσῃ θεμελιακὸ γιὰ νὰ τὸ ὑπογραμμίσῃ. Στ' ἀλήθεια ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου καλλιέργησε τὰ περισσότερα εἶδη τοῦ λόγου. Δηγηματογραφία μὲ θέματα ποὺ ἀντιλοῦσεν ἀπὸ πολυποίκιλη καὶ ὀλόλαμπρη ἠθογραφία, ἱστορική γεγονότων ποὺ κινδύνευαν νὰ πέσουν στὴν ἄβυσσο τῆς λησιμονιᾶς, ἔντονη ποιητικὴ ἔκφραση στὰ περισσότερα ἔργα του, ποιηλώτατη καὶ τίς περισσότερες φορὲς ἀνέκδοτη λαογραφία, γλωσσικὲς ἔρευνες ποὺ ἀπόδειχναν βαθειὰ γνώση, ἀξιοπρόσεχτα κριτικὰ σημειώματα, μυθιστοριογραφία ἰδιαίτερα ρεαλιστικὴ (ἓνα ἔργο του τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἀκόμη ἀνέκδοτο), ἄλλα ἔργα ἀκατάταχτα σὲ ὠρισμένο εἶδος, ἰδοὺ ἓνα συνοπτικὸ ἀπάνθισμα τοῦ ἔργου του, πολύτιμης συμβολῆς στὴν πνευματικὴ κληρονομία τοῦ ἔθνους. Μὲ τίς «Θρακικὲς Ἠθογραφίαις» του πῆρην ἀμέσως θέση στὴ χορεία τοῦ ἀξιανάγνωστου συγγραφέα. Κι' ἔπειτα ἀνηφόριζεν

δλονέν ὑψηλότερα μέσα στὸν κόσμο τῶν διανοουμένων. Ἀκολούθησαν τὰ χριστουγεννιάτικα καὶ πασχαλινὰ διηγήματά του, τὰ Χριστούγεννα στὴ Θράκη, Χαμένοι Κόσμοι, Πασχαλιές, Βιόλες καὶ κρίνοι, Χριστούγεννα λευκά, Ὀρφικοί Δρυῶνες. Τὸ τελευταῖο τοῦτο ἔργο του, ποιητικώτατο πεζογράφημα μὲ ὑπότιτλο: Θρακιώτικες Μετόπες, στάθηκε τὸ πεντόστιγμα τῆς πίστεώς του πρὸς τὴ λατρευτὴ πατρίδα του, τὴ Θράκη. Μερικοὶ τίτλοι του δίνουν κάποιαν ἰδέα τοῦ μεγάλοπνευστου τούτου ἔργου: Ὁ Ὀρφέας τραγουδεῖ, ἡ Θαλασσομάχα Αἴνος, ὁ Χορὸς τῶν Δημητρίων, ἡ Θλιβερὴ Πορεία, ἡ Χαμένη Θράκη, Μοιρολόγια καὶ Θρηνηολογήματα, ἡ Ἀναστενάρισσα Ἰέρεια...

Εἶναι ἄπειρα καὶ ἄλλα ἔργα καὶ μελετήματα ποὺ ἔγραψε κατὰ καιροὺς εἴτε σὲ ξεχωριστὰ τεύχη εἴτε σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ — ἱστορικά, ἀρχαιολογικά, βυζαντινολογικά, λαογραφικά, παιδαγωγικά καὶ λογοτεχνικά τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὑψηλόφωνος ψαλμωδὸς τῆς Θράκης, δείχνοντας μεγάλη πρωτοβουλία ἀνέστησε στὴ Βόρεια Ἑλλάδα τ' Ἀναστενάρια, τὸ θρακικὸ τοῦτο ἔθιμο ποὺ ἦταν ἀπὸ τὰ τελούμενα σὲ ἀμνημόνευτα χρόνια στὶς πλαγιές τοῦ Μικροῦ Αἴμου τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀρχαίας ἐστίας τοῦ Βάγκου. Πήγαινε κάθε χρόνο ἀκούραστος στὴ Βόρεια Ἑλλάδα καὶ παρευρισκόταν στὴν τελετὴ δίνοντας θάρρος στοὺς ἐκεῖ συνεργοὺς τοῦ ἐθίμου Ἀναστενάριδες. Ὁ μακαρίτης Ἀκαδημαϊκὸς καὶ καθηγητὴς Κ. Ραμμαῖος κατόπι ἀπὸ παρακίνησή του ἔγραψεν ὀλίκερο σύγγραμμα ποὺ ἐκδόθηκε ἔπειτα καὶ γαλλικὰ ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἀθήνας.

Ἦταν ψυχωμένος Θρακολόγος καὶ ζωγράφος τῆς Θρακικῆς ζωῆς, ὅπως τοῦτο δηλώθηκε σ' ἐνθουσιαστικὴ συγκέντρωση τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενῃ πρὸς τιμὴν του. Ἀλλὰ στεκοῦμενος μακρυνὰ ἀπὸ κάθε τοπικιστικὸ πνεῦμα, δονιζόταν ἀπὸ φλογερὸ πατριωτικὸ παλμὸ σὲ κάθε ἐθνικὴ μεγαλοεργία. Ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καί, ὡς πρόεδρος τῆς πολλὰ χρόνια, στάθηκεν ὁ στυλοβάτης τῆς. Ἡ Ἐταιρεία ὀδηγοῦμενῃ ἀπὸ τὴν ἔμπνευσή του ἔχει ἐκδώσει 150 περίπου ἔργα μὲ ποικίλο καὶ πρὸ παντὸς πατριωτικὸ περιεχόμενον, διανεμόμενα δωρεάν. Ἡ Ἐταιρεία ποὺ ἔχει τὴν ἔδρα τῆς στὴν Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ἦταν διαμορφωμένη ἀπὸ τίς ἐμπνεύσεις του σὲ δραστήριο κέντρο γι' ἀνώτερους πνευματικὸς σκοποὺς.

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου διεύθυνε τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, ἐκδιδόμενον ἀπὸ Ἐπιτροπὴ Θρακῶν. Ἔχει ἐκδώσει 32 τόμους. Ὁ 33ος τόμος τυπωνόταν. Τὸ πολὺτιμο τοῦτο σύγγραμμα ὅπου ἔχουν μελετηθῆ μ' ἐπιστημονικὴν καὶ διαφιλονικητικὴν ποικίλῃ καὶ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς λαογραφίας εἶναι καρπὸς τοῦ μόχθου του, ἀληθινὴ ἀνδραγαθία, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ πόσο φτωχικὰ ἦσαν τὰ μέσα ποὺ διέθετε. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦτο ὁ πολυθρόνητος διεθυντὴς του γνώρισε διάφορες τιμές, ἑλληνικὰς καὶ ξένες.

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου ἐκεῖ ὅπου κατὰταζε τὸν ἑαυτὸ του

στάθηκεν υπεράξιο τέκνο τῆς πατρίδας καὶ θὰ σώζεται πάντα στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων υπενθυμιζόμενος ἀπὸ τὸν πλούσιο πνευματικὸ θησαυρὸ ποῦ ἀφῆξε στὸ ἔθνος.

Βιογραφικά: Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου γεννήθηκε τὸ 1886 στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ ἀγόρια τοῦ ἱερέα πατέρα του, ὅλοι καλοὶ γνώστες τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Σπούδασε στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Δίδαξεν ὡς καθηγητῆς στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης, στὰ Διδασκαλεῖα τῆς Λάρισας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Χρημάτισε κατόπι καθηγητῆς τῆς Ἐμπορικῆς Ἐκπαιδεύσεως στὴν Ἀθήνα καὶ τέλος καθηγητῆς στὴ Σχολὴ τῶν Ναυτικῶν Δοκιμίων.

Ἴδου καὶ ἡ «Τελευταία θέλησή» του, ποῦ τὴν ἀφῆξε γραπτῆ:

«Ἐπιθυμῶ, ὅταν παραδώσω τὸ πνεῦμα μου νὰ ταφῶ στὸ νεκροταφεῖο Κηφισιάς, στὸν ἐκεῖ τάφο μου, χωρὶς νὰ ἐκτεθῶ στὸ σπῆτι μου, ἀλλὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου. Νὰ δημοσιευθῇ ὁ θάνατός μου μετὰ τὴν ταφῆ μου. Δὲν ἐπιθυμῶ κηδεῖα μὲ κόσμο οὔτε ὀμιλίες, οὔτε ἄνθη, οὔτε θρηνηδίες, οὔτε λόγους. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου καὶ νὰ μὴν παραβιασθῇ ἡ γραπτὴ αὐτὴ ἐντολή μου».

Κωνστ. Κουκκίδης

Ἐφ. «Ἡ Βραδυνή», 5 Ἰουν. 1967

ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Ο ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Τὸ ἔργο τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου γιὰ τὴ Θράκη, πραγματικὰ εἶναι μοναδικό· χωρὶς ὑπερβολὴ ἀνεπανάληπτο γιὰ τὴν οὐσία του καθ' ἑαυτή, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς πολλὰς πηγὰς τῆς προφορικῆς παραδόσεως, ποῦ χρησιμοποίησε καὶ ποῦ ὅσο περὶ αὐτὸν ὁ καιρὸς καὶ ἀπομακρυνόμεστε ἀπὸ τὴ μοιραία χρονολογία τοῦ ξεθεμελιώματος τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς, τόσο καὶ περισσότερο σπανίζουν.

Μαζὶ ὅμως μὲ τὴ σημαντικώτατη αὐτὴ διαπίστωση, ἐπιβάλλεται νὰ σημειωθῇ, ἰδιαίτερα ἐπίσης, καὶ κάτι ἄλλο· αὐτὸ ποῦ χαρακτηρίζει πλέον τὴν προσωπικότητα τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἔργου τούτου καὶ σὲ συνάρεια βέβαια μ' αὐτό· εἶναι ἡ πίστη καὶ ἡ πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου — ἡ ψυχὴ του. Τὴν εἶχε γεμίσει μ' ἓνα ἰδανικό· εἶχε κλείσει τὴ Θράκη μέσα του· ὁ λόγος τοῦ Σολομοῦ καὶ στὴν περίπτωσή του εἶχε πλήρη ἐφαρμογὴ.

Στὴν ὑπηρεσία τοῦ τόπου του, τῆς χώρας ὅπου γεννήθηκε καὶ ὅπου μεγάλωσε, ποῦ τὸν εἶχε θρέψει μὲ τὶς πρῶτες καὶ βασικὰς καταβολὰς γιὰ ὅλες τὶς μελλοντικὰς εὐγενικότητες καὶ ἀνατάσεις του, στὴν ὑπηρεσία καὶ στὸ δόξασμό τῆς πατρίδας του αὐτῆς, τῆς ἱστορικῆς καὶ μεγαλόνομης ἀριέρωσε

ἀπὸ πολὺ νωρὶς δλόκληρο τὸν ἑαυτό του· δλόκληρο τὸν ἐνθουσιασμό του, ἕναν ἐνθουσιασμόν ὀρμητικὸ καὶ γόνιμο· ὅλες τὶς ἔμφυτες πνευματικὲς του δυνατότητες, πού τὶς καλλιεργοῦσε κίβλας ἀκατάπανστα, μὲ τὴν πρόσφορη γιὰ τὶς συγκεκριμένους ἐπιδιώξεις του παιδεία.

Παραμένει ἀναμφισβήτητα τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἕνα παράδειγμα ὠραῖο καὶ φωτεινὸ· εἶναι δίκαιο νὰ τονιστῇ κι' αὐτὴ του ἡ γενικώτερη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ προσφορά. Ἐὸ παράδειγμά του, ὅπως ὅποτε, ἔχει ἐπηρεάσει ἀνάλογα ὅλες τὶς σχετικὲς ἐπὶ μέρους προσπάθειές μας, τὶς ἀναφερόμενες στὴ σπουδὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Πόντου. Ἄλλὰ ἄς τὸ προσέξουμε καὶ μὲ μίαν ἄλλη πλατύτερη προοπτικὴ πρὸς τὸ μέλλον. Εἶναι ἕνα παράδειγμα ὠραῖο, πού νομίζω πὼς θὰ πρέπει ἀκριβῶς καὶ γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ ἀποτελεσματικότητά του νὰ ἐμπνεύσει καὶ ἄλλους καὶ μάλιστα τοὺς νεωτέρους μας, στὶς προσπάθειές τους γιὰ κάποιους σκοποὺς γενικώτερους καὶ ὑψηλότερους.

Ὁ ἰδεαλισμὸς, ἢ νὰ τὸ ποῦμε καλύτερα μὲ μιὰ ἀρνητικὴ ἔκφραση, ἡ ἔλλειψη κάθε στενόκαρδης, ἀτομικιστικᾶ συμφεροντολογικῆς ἰδιοτέλειας, ἀποτελεῖ τὸ θετικώτερο παράγοντα κάθε ἐπιτυχίας. Πάνω στὸ ἰδεαλιστικὸ αὐτὸ ὑπόστρωμα, στήριξε τὸ ἔργο του, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς τοῦτο προέρχεται ἀπὸ μιὰν ἀπλῆ, ἔστω συγκινητικὴ, συναισθηματικὴ, ρομαντικὴ διάθεση καὶ πὼς σὲ τοῦτο ἀποκλειστικὰ περιορίζεται. Ἄπ' ἐναντίας, τὸ ἔργο αὐτό, μὲ τὴν μοναδικὴ σπουδαιότητά του πού καὶ προεισαγωγικὰ σημειώσαμε καὶ γιὰ νὰ φτάσει σ' αὐτὴ του τὴν ἀπόδοση, ὀργανώθηκε μὲ μελετημένη μεθοδικότητα καὶ λεπτομερειακὰ καθωρισμένο σύστημα.

Γοητευτικὰ θερμό, διλωτικὸ μιᾶς υἱικῆς στοργικότητος πρὸς τὴν χαμένη πατρίδα του, ζωηρότατες μνήμες ἀπὸ τὰ παιδικὰ καὶ νεανικὰ του ἐκεῖ βιώματα, εἶναι τὸ ἀρχικὸ του ξεκίνημα. Εἶναι οἱ τέσσερις τόμοι μὲ τὶς «Θρακικὲς ἠθνογραφίαις» του, πού σημειώσανε αἰσιόδοξα τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Αὐτὸς ὁ τρόπος — νὰ ἐκφράζη μὲ τὸ μέσο τῆς λογοτεχνίας τὴν χαρακτηριστικὴ νοσταλγία του — συνεχίζεται καὶ μεταγενέστερα σὲ σειρὰ καὶ ἄλλων ἀνάλογων ἐκδόσεών του. Καὶ παράλληλα καὶ ὅσο προχωρεῖ στὸ δρόμο του, διαγράφεται ὁ κύριος προγραμματισμὸς τῆς πνευματικῆς του δραστηριότητος: ἡ ἱστορικὴ, ἡ λαογραφικὴ, ἡ ἔθνογραφικὴ, ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη καὶ ἡ ἀνάλογη προβολὴ μὲ σοβαρότατες συγγραφές, τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης, συγγραφές τοῦ ἴδιου, συγγραφές καὶ ἄλλων, πού πάλι ὁ ἴδιος ἀνακάλυψε, διήγειρε τὸ ἐνδιαφέρον τους, ἐνέπνευσε καὶ συνέδραμε ποικιλοτρόπως στὸ ἔργο τους. Τότε καὶ ἀπὸ πολὺ νωρὶς, ἴδρυνε γιὰ τὸ σκοπὸ του, τὴν «Ἐταιρείαν τῶν Θρακικῶν Μελετῶν» καὶ ἄρχισε νὰ ἐκδίδῃ τακτικὰ τὸ πολυσέλιδο ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἐθνογραφικοῦ».

Τριάντα δύο τόμοι του ἔχουν ἤδη κυκλοφορήσει καὶ τυπώνεται ὁ 33ος.

Σὲ τόμους — κι' αὐτοὺς πελυσέλιδους καὶ ἐπιμελημένους — βγήκαν τὰ «Μουσικὰ Κείμενα καὶ Δημοτικὰ Τραγοῦδια τῆς Θράκης» καὶ τὸ «Γεωγραφικὸν καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Θράκης» τοῦ Ἀχιλλέως Σαμοθράκη. Πρὶν ἐκδόσῃ τὸ «Ἀρχεῖον» διηύθυνε ὁ ἴδιος γιὰ πέντε χρόνια τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ τοῦτο περιοδικὸ μελέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης, τὰ «Θρακικά». Τὸν ἴδιο καιρὸ πού ἔβγαине τὸ «Ἀρχεῖον», ἔκανε καὶ κάτι ἄλλο, ἐνδεικτικὸ τῆς τόλμης καὶ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας του γιὰ νὰ ἀπλώσῃ καὶ πλατύτερα τὸ ἰδανικὸ πού τὸν εἶχε κατακυριεύσει: τὴν ἱστορικὴ ἀξία ἀπὸ αἰῶνες πλαισιότατους τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης. Τύπωνε ἐργασίες ἱστορικές, λαογραφικὲς καὶ ἄλλες μὲ παρόμοιο περιεχόμενον καὶ μάλιστα αὐτὲς πιά τὶς μοίραζε δωρεὰν σὲ πνευματικὰ ἰδρύματα, σὲ ὄργανισμούς, σὲ ἄτομα. Τύπωσε ἔτσι καὶ μοίρασε περὶ τὰ 150 τέτοια προσεκτικὰ τυπωμένα καὶ μὲ τὸ γοιτευτικὸ, καλαίσθητο γαλάζιο ἐξώφυλλο, φυλλάδια.

Πρόκειται ἔτσι, καὶ ἔτσι μάλιστα πού τὸ κιντᾶζουμε σήμερον συνολικὰ καθὼς τὸ σφράγισε πιά ὀριστικὰ ὁ θάνατος τοῦ δημιουργοῦ του, γιὰ ἓνα ἔργο πάθους ὁμολογουμένως. Σημειώσαμε κιόλας τὴ μεθοδικότητα καὶ τὴν συστηματικότητά του. Εἶναι σωστὸ νὰ προσθέσουμε — ἴσως καὶ νὰ ἐξυπακούεται — καὶ τὴν ἀπόλυτη, τὴν εὐσυνείδητη ἐπιστημονικότητα πού τὸ χαρακτήριζε. Ὁ πειρασμὸς τῆς προχειρολογίας πού μᾶς παρασύρει πολλὲς φορὲς, πιεζομένους ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ φτάσουμε τὸ ταχύτερον σὲ κάποιο τέμα, ξεπεράστηκε μὲ γνώση, μὲ ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀρετές, χωρὶς ἄλλο, θυσίες, ἀπὸ τὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδούλου. Τοῦτο ἀφορᾷ καὶ ὅσα ἔγραψε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ τὶς συγγραφὰς τῶν συνεργατῶν του. Πιστεύω πὼς ὁ μελετητὴς τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ «Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης», θὰ μπορῇ νὰ τὰ συμβουλευέται μὲ τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ ἐμπιστοσύνη, σὲ κάθε περίστασι.

Ἀναμετροῦμε μ' ὅλα τὰ παραπάνω τὴν πνευματικὴ ἀξία τοῦ ἔργου. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ συναπτομένη ὕλική πλευρά. Γιὰ νὰ κυκλοφορήσουν ὅλα τοῦτα, οἱ πολυσέλιδοι τόμοι καὶ τὰ πολυάριθμα φυλλάδια, χρειάζονταν καὶ τὰ ἀνάλογα σημαντικὰ οικονομικὰ μέσα. Καὶ γιὰ νὰ βρεθοῦν αὐτά, ἦταν ἀπαραίτητος καὶ ἓνα ἄλλος ἀγώνας. Συχνὰ κατὰ τὴν διεξαγωγὴ τοῦ ἀγῶνα αὐτοῦ, ὁ Παπαχριστοδούλου δοκίμασε πικρίες: αἰσθανόταν μὲ πόνο νὰ τραυματίζεται ἢ ἴδια ἢ ἀξιοπρέπεία του. Καὶ ἦταν ἓνας ἀντρας ὑπερήφανος. Ἀλλὰ κι' αὐτὰ τὰ ξεπερνοῦσε. Καὶ τὸ ἔργο, παρὰ τὶς δοκιμασίες καὶ τὶς πικρίες αὐτὲς προχωροῦσε χωρὶς ἀναστολὲς κι' ἔφτασε στὸ σημεῖο πού τὸ παρέδωσε.

Ἦταν καὶ σὰν ἀνθρώπινη παρουσία μιὰ φυσιογνωμία μὲ τὴν δική της, τὴν κάπως ἰδιόρρυθμη, ἐξωτερικὴ ἐμφάνισή τοῦ ἀνθρώπου πού ἔδειχνε νὰ ζῆ σὲ ποιητικὴ ἔξαρση. Ἀκόμα σὰν πνευματικὴ προσωπικότητα λογαμιάζονταν εὐρότατα: εἶχε πάρει τὴν θέση πού τοῦ ἄξιζε στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ γραμματεία.

Καὶ ὅσοι ἔτυχε καὶ τὸν εἶχαμε διάσκολο — μὲ τὴν μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἔννοια

— προσωπικὰ τὸν εἶχα δάσκαλο σὲ τρεῖς περιπτώσεις: στὴν Ἐυαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης, στὴ Στρατ. Σχολὴ Ἀξιωματικῶν Ἐπιμελητείας καὶ Διαχειρίσεως καί, τέλος, σὰν ὑπόδειγμα καὶ σὲ μένα πρωτοποριακῶ, στὴν κάποιαν προσπάθειά μου γιὰ τὴν μελέτη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας — θὰ διατηρήσουμε τὴν μνήμη του μὲ σεβασμό, μὲ στοργή καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη.

Νίκος Ε. Μηλιώρης

Ἐφ. «Κόσμος», 4 Ἰουλίου 1967

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

...Μορφὴ ἀπὸ τίς συμπαθέστερες μέσα στὸν πνευματικὸ κύκλο τῆς χώρας, ὁ ἀλησμόνητος συγγραφέας καὶ παιδαγωγὸς εἶχε κερδίσει τὴ φιλία καὶ τὴν ἀγάπη ὄλων τῶν συναδέλφων του, μὲ τὴν ἐγκαρδιότητα, τὴν τίμια σκέψη, τὸν εὐθὺ χαρακτήρα, τὸ ἄδουλο ἦθος καὶ τὸ γραφικὸ ἕφος του· εἶχε, ἐπίσης, ἀποσπάσει τὴν κοινὴ ἐκτίμηση τῶν ὁμοτέχνων του γιὰ τὸ ἄξιο ἔργο του, ποῦ πολὺμορφο καὶ σημαντικό, ἀπλώνεται ἀπὸ τὸν τομέα τῆς λογοτεχνίας στὸν κύκλο τῆς παιδαγωγικῆς, καὶ ἀπὸ τῆς λαολογίας στῆς ἱστοριογραφίας τὰ διαφέροντα.

Εἰδικώτερα, μάλιστα, γιὰ τὴν πολύτιμη προσφορά του στὴν ἔρευνα, τὴ συναγωγή, τὴν ἔκδοση καὶ τὴ μελέτη καὶ ἀποκατάσταση τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἑλληνίδας Θράκης, ὀφείλεται — πρέπει νὰ τὸ διακηρύξουμε, ἀνεκδοκίμαστα — καθαυτὸ ἢ ἐθνικὴ ἀναγνώριση, ἢ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη, στὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου. Γιατὶ αὐτὸς, μὲ τὸ ἄγρυπνο φρόνημα καὶ τὸν παλμὸ τῆς πατριωτικῆς του νοσταλγίας πρὸς τ' ἅγια χώματα τῆς χαμένης Πατρίδας, μὲ τὴν ἀξιοσύνη του τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ πνευματικὴ, μὲ τὴ βαθειὰ συναίσθηση, πὼς ἀσχετὸ τὸ ἱερώτερό του χρέος μὲ τὴν ἀποθησαύριση καὶ τὴν προβολὴ καὶ τὴ σοφὰ μελετημένη ἐρμηνεία τῶν καταβολῶν καὶ τῶν ἐξελίξεων τοῦ ἐθνικολαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θράκης μας, μὲ τὴν ἀκατασίγαστη, ἴσαμε τίς τελευταῖες τοῦ βίου του ὄρεξ, φροντίδα του τὸ φιλέρενο ζῆλο καὶ τὸν ἀληθινό του μόχθο, ἐπέτυχε, αὐτὸς, νὰ στήσῃ πολυτίμητα καὶ αὐθεντικὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας, τῆς ἐθνικῆς μοίρας καὶ τοῦ λαολογικοῦ - πνευματικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ βίου τῆς Θράκης μας, μὲ τὰ δύο του πνευματικὰ δημιουργήματα, τὰ ἀθάνατα ἐπιτεύγματά του: τὸ «Θρακικὸν Ἀρχεῖον» καὶ τὸ «Ἀρχεῖον Γλωσσολογικοῦ καὶ Λαογραφικοῦ Θησαυροῦ τῆς Θράκης».

Καὶ μόνο αὐτὴ ἡ περιλαμπρὴ προσφορά — χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τὴν ἐπίσης ἀξιοσέιμαντη ἄλλη του, στὴν παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη καὶ στὴ λογοτεχνία — εἶναι δύο κατορθώματα ἐνὸς ἀξίου καὶ συνάμα ὑποδειγματικοῦ γιὰ τὴν ταπεινοσύνη καὶ τὴν σεμνοπρέπειά του πνευματικοῦ δημιουργοῦ, ποῦ ἦταν καὶ οὐσιαστικοῦ κύρους περγαμινῆς γιὰ τὴν εἴσοδο τοῦ Πολυδώρου Πα-

παχριστοδοῦλου γιὰ τὴν δικαιοματικὴ εἰσοδὸ τοῦ στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν! Μὰ αὐτὴ, δυστυχῶς, δὲν πραγματοποιήθηκε.

Ὡστόσο, πέρα ἀπὸ τὴν ἀσυγχώρητη παραγνώριση καὶ τὴν ἐσκεμμένη ἀποσιώπηση τοῦ βαρυσήμαντου ἔργου τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδοῦλου καὶ τὴν προσφορά τοῦ σὲ ὅποιον τομέα τοῦ πνεύματος καὶ τῶν γραμμάτων ἀσχολήθηκε, ὑπάρχει πιστὸς μάρτυρας γι' αὐτὰ ἡ ζωσα Θρακικὴ ψυχὴ, ποὺ εὐλαβικὰ θὰ μνημονεύει, σὲ γενεὲς γενεῶν τὴ δράση καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἄξιου τέκνου της. Καὶ πρὸ πάντων, ὑπάρχει ἀδέκαστος κριτὴς στὸν ἑλληνικὸ καιρὸ, ἡ ἴδια ἡ Ἱστορία, γιὰ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὸν ἀμάραντο στέφανο γιὰ τὸ πνευματικὸ, τὸ πολιτιστικὸ, τὸ ἐθνικὸ ἀθλημά του!

Στὸ ἀθλημα αὐτὸ ἂν ἀφιέρωσε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ ζωὴ του, γιὰ νὰ νικήσῃ τὸν εὐγενέστερο σκοπὸ του — τὴν ἱστορικὴ προβολὴ τῆς γενέθλιας χώρας του καὶ ξεχωριστὰ, τὴ συμβολὴ τῆς Θράκης μας στὴ δημοσιονομία, τὴ διαμόρφωση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἑλληνικοῦ μας πολιτισμοῦ — ὅμως, ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου εἶχε καὶ τὴν ἀξιοσύνη καὶ τὸν καιρὸ νὰ ἀναδειχθῇ σεμινὸς λειτουργὸς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογοτεχνίας, μὲ τὸ διφυῆς ταλέντο του αὐτό:

Φιλολόγος καὶ παιδαγωγός, ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου ἐδίδαξε στὴν περιώνυμη Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης καὶ σὲ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἑλλαδικῆς πατρίδας. Μὲ τὴν λογοτεχνικὴ του ἐμπνοή, πάλι, ἔγραψε πολλὰ διηγήματα καί, κυρίως, ἠθογραφικὰ ἱστορήματα ὅπου μὲ ὕφος ἀπλό, μὰ ἐπαγωγό, μὲ ζηλευτὴ παραστατικότητα, ὅπου συχνὰ ἡ λεπτομέρεια γίνεται ἱστορικὸ ντοκουμέντο, μὲ θέρημη ψυχῆς καὶ νοσταλγικὸ παλμό, μὲ τρόπο γραφικὸ, ποὺ τότε διανθίζει αὐθόρμητο χιοῦμορ, περιγράφει, ἱστορεῖ ζωντανεῖται καὶ ζωγραφίζει πρόσωπα καὶ πράγματα, ἦθη καὶ ἔθιμα, μορφές καὶ σκηνές τῆς τοπικῆς ζωῆς τῆς Θράκης μας, περιστατικὰ τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ἀτομικοῦ ἢ οἰκογενειακοῦ, καὶ περιπέτειες τῆς ἐθνικῆς μοίρας τῆς ἀξέχαστης καὶ ἀγιασμένης ἐκείνης ἑλληνικῆς περιοχῆς.

Τέλος, πρέπει νὰ μνημονεύσουμε καὶ τὰ ἐπιτεύγματά του στὸν κύκλο τῆς ἱστοριοδιωρικῆς καὶ λαολογικῆς ἐπίδοσής του, μὲ τὶς πολλὲς καὶ ποικίλες ἐρευνητικὲς ἐργασίες, τὰ μελετήματα, τὶς μονογραφίες του γιὰ τὰ ἱστορικά, ἐθνικὰ καὶ πολιτιστικὰ διαφέροντα τῆς Θράκης καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ξεχωρίζουν ὅλα γιὰ τὴ μελετημένη γνώση του, τὴν εἰσδυτικὴ του δεξιότητα, τὴν ὀξεῖα καὶ ἀσφαλῆ κρίση, τὴν ἀκριβῆ, σαφῆ ἐρμηνεία του — πνευματικὲς ἀρετές, ποὺ προσδίδουν καὶ ἐπιστημονικὸ κύρος στὸ εἶδος ἐτοῦτο τοῦ ἔργου του καὶ κάνουν τὴν προσφορά τοῦ αὐτῆ πολὺτιμη καὶ διδαχτικὴ στους νεωτέρους, ἰδίως, ἐρευνητὲς καὶ μελετητὲς τῶν καταβολῶν, τῶν δεδομένων καὶ τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θράκης...

Ἰω. Βαφειάδης

Ἐφ. «Ἡ Βραδυνή», 24 Ἰουλ. 1967

Ο ΑΜΕΤΑΝΟΗΤΟΣ ΝΟΣΤΑΛΓΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν — ὁ ἀμετανόητος νοσταλγὸς τῆς Θράκης, ὁ ἀλησμόνητος πνευματικὸς Θρακιώτης, Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου, δὲν βρίσκεται πλέον ἀνάμεσά μας. Σὲ προχωρημένα γηρατειά — σὲ ἡλικία 84 ἐτῶν — ἀλλὰ διατηρῶντας ἀκμαιότατες τὶς πνευματικὲς του δυνάμεις ὡς τὶς τελευταῖες του στιγμὲς, πέθανε στίς 4 Μαΐου, καὶ τάφηκε σεμνὰ τὴν ἴδια ἡμέρα στὴν Κηφισιά, στὸ δροσόλουστο αὐτὸ προάστειο τῶν Ἀθηνῶν, μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Θράκη πού τόσο ἐλάτρευε. Οἱ Θράκες τὸν ἔκλαιψαν καὶ θὰ τὸν θυμοῦνται πάντα. Ἦταν ἕνας ἀναντικατάστατος φλογερὸς πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν — πού ὁ ἴδιος τὴν ἴδρυνε — καὶ ἤξερε νὰ δονῆ γοιτευτικὰ τὶς πατριωτικὲς χορδὲς τῆς καρδιάς τῶν Θρακῶν, μὲ τὶς παροτρύνσεις του νὰ ξαναγυρῶσιν μιὰ μέρα στὴν πρώτη τὴν ἔνδοξη πατρίδα τους Θράκη. Στὴν χαμένη πατρίδα μὲ τὴν μακροαῖωνη ἱστορία. Στὴν Θράκη πού ὡστόσο δὲν κατάφερε νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ ταρῆ. Στὰ ἅγια ἐκεῖνα χώματα πού τ' ἅγιασε ὁ θρῦλος καὶ ἡ ἱστορία, καὶ τὰ ὅποια τόσο χλιοτραγούδησε καὶ ζωγράφισε σὰν τὸ καλύτερο τροβαδούρο καὶ ζωγράφο τῆς πέννας.

Ἡ κηδεῖα του ἦταν σεμνὴ καὶ ἀπέριττη. Ὅπως σεμνὴ καὶ χωρὶς ἐπίδειξη ἦταν ὀλάκαιρη ἢ ζωὴ του. Ἡ τελευταία θέλησή του — πού τὴν ἄφησε γραπτὴ — ἦταν πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ κηδεῖα του, χωρὶς θόρυβο, κλάμματα καὶ λόγους. Χωρὶς ἀνθοδέσμες καὶ στεφάνια! Χωρὶς νὰ ἐκτεθῆ στὴν ἐκκλησία ἢ στὸ σπίτι του, παρὰ μονάχα στὴν ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου. Καὶ στὴν κηδεῖα του πραγματικά ἢ θέλησή του, ἢ ἐντολὴ του αὐτῆ, τηρήθηκε πιστώτατα. Ἕνας μονάχα λόγος ἐκφωνήθηκε! Ἡ δική του αὐτῆ ἐντολή...

Ποιὸς ὅμως ἦταν αὐτὸς ὁ ἀλησμόνητος νεκρὸς, ὁ ἀμετανόητος νοσταλγὸς τῆς πατρίδος του Θράκης, ὁ θεότρελλος πατριδολάτρης; Γιὰ ὅσους δὲν τὸν γνῶρισαν, θὰ προσπαθήσοιμε ἐδῶ νὰ τὸν σκιαγραφήσοιμε μὲ μερικὲς σύντομες μὰ ἀδρὲς πικελιές... ἀποτίοντας — σὰν θαυμαστὲς τοῦ ἔργου του καὶ σιμπατριῶτες του —, ἕναν ἐλάχιστο φόρο τιμῆς... Θὰ κάνοιμε μιὰ ἀπόπειρα νὰ σκορπίσοιμε λίγα φτωχικὰ πνευματικὰ λουλούδια στὴν μνήμη του ἀντὶ φιλολογικοῦ μνημοσύνου!.

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου γεννήθηκε στὰ 1886 στίς Σαράντα Ἐκκλησιεὶς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὅπου μεγάλωσε σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπτὰ ἀγῶρια τοῦ πολύτεκνου Παπᾶ - Χριστοδοῦλου πού ἦταν ἐφημέριος στὴν ἐκκλησία τῶν 40 μαρτύρων. Σπούδασε τὰ πρῶτα γράμματα στὴν πατρίδα του καὶ ἔπειτα πῆγε στὰ περίφημα Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅπου πῆρε δίπλωμα δασκάλου — ὅπως καὶ ὁ ἀλησμόνητος Ἀχιλλεὺς Σαμοθράκης. Μὰ ὅπως τὸν Σαμοθράκη — ἔτσι κι' αὐτὸν — τὸν κατάτρωγε ἡ φλόγα μαθήσεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Δὲν μπορούσε νὰ ἱκανοποιηθῆ

μὲ τὸ δίπλωμα τοῦ δασκάλου. Γι' αὐτὸ ἀργότερα κατάρφερε νὰ πάρῃ καὶ δίπλωμα φιλολόγου ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Δίδαξε ὡς καθηγητὴς στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Νέας Σμύρνης, στὰ Διδασκαλεῖα Θεσσαλονίκης καὶ Λαρίσης, σὲ σχολὲς Ἐμπορικῆς Ἐκπαίδευσεως στὴν Ἀθήνα, καὶ τέλος διετέλεσε καθηγητὴς στὴν Σχολὴ Δοξίμων.

Σὰν λογοτέχνης παρουσιάστηκε στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα μετὰ τὸ 1922. Περιφίμιοι ἔμειναν καὶ θὰ μείνουν οἱ 3 τόμοι τῶν Θρακικῶν ἠθογραφιῶν του. Ἐπίσης κυκλοφόρησε 10 τόμους Χριστουγεννιάτικων, Πρωτοχρονιάτικων καὶ Πασχαλινῶν διηγημάτων, Ἀθηναϊκὲς ἠθογραφίες, Φυσιογνωστικὰ διηγήματα, σχολικὰ ἀναγνωστικά, καὶ ἐδημοσίευσε ἓνα πλῆθος ἄλλα διηγήματα σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.

Τὸ κύριο ἔργο του ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ἱστορία καὶ τὴν λαογραφία τῆς Θράκης. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸ, ἐπὶ πολλὰ χρόνια, στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐκδότης τοῦ λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ περιοδικοῦ «Τὰ Θρακικά». Ἀργότερα δὲ ἴδρυσε καὶ εἶχεν ἐκδόσει ἀκόμη τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ καὶ εἶχε συγκεντρώσει ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του, σὲ 27 τόμους, ἱστορικὲς καὶ λαογραφικὲς μελέτες, συνλογὲς μελωδιῶν, καὶ τραγούδια μαγνητοφωνημένα, θρούλους, παραδόσεις, καὶ ἄλλα. Ἐπὶ πολλὰ δὲ χρόνια διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ποῦ καὶ αὐτὴν — ὅπως ἐλέχθη — ὁ ἴδιος τὴν ἴδρυσε. Σωστὸς πατριολάτρης σὰν τὸν μεγάλο συμπατριώτη του Γ. Βιζυηνό, νοιώθει μιὰν ἀπέραντη νοσταλγία καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα του τὴν Θράκη, καὶ βλέπει κανεὶς αὐτὸ νὰ εἶναι κατακάθαρα διάχυτο στὰ περισσότερα πεζογραφήματά του... Ἦταν ἀκόμη μέλος τῆς Ἑταιρείας Τεχνῶν — Ἐπιστημῶν καὶ Γραμμάτων τῶν Παρισίων, ἣ ὁποῖα τοῦ εἶχεν τελευταία ἀπονεύσει καὶ Μετάλλιο Τιμῆς....

Μὲ τίς μελέτες του — τίς ἱστορικὲς ἰδίως — καὶ τὴν ὅλη πολύχρονη, πολύμοχθη καὶ πολύπλευρη ἐργασία του, ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλος ἔχει προσφέρει μεγάλες καὶ ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὸ Ἔθνος, γιατί μὲ αὐτὲς ἀπέδειξε μ' ἀτράνταχτα ντοκειμένα τὴν ἀπὸ δολόκληρους αἰῶνες Ἑλληνικότητα τῆς Θράκης... Ἦταν ἓνας ἰσόβιος κατάδικος στὰ κάτεργα τῆς Θρακικῆς πνευματικῆς τυραννίας... ποῦ ἔχουν τὰ ὀνόματα Ἱστορία — Λογοτεχνία — Λαογραφία. Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλος γεννήθηκε μὲ τὴν πένηνα στὸ χέρι, καὶ δὲν τὴν ἄφησε ὡς τὴν τελευταία του πνοή... Μαχητὴς ἠρωϊκὸς τῶν πνευματικῶν ἀγώνων, ἔδωκε μάχες μὲ δικούς μας καὶ ξένους ἀτόχρημα ἐπικὲς, καὶ βγήκε νικητὴς. Τοῦ ἀξίζει τὸ στεφάνι τὸ ἀμύραντο τῆς δόξας! Ἐόδεισε μὲ ἀπλοχεριά καὶ μὲ σπατάλη τὴν ζωὴ του, γράφοντας ὁλοένα γράφοντας ὡς τὴν τελευταία του πνοή. Δούλεψε συστηματικὰ — ὑπομονετικὰ — ἐπίμονα. Ἄνοιξε μὲ τὸν ἔργο του πλατεῖς δρόμους τῆς πνευματικῆς ἀγωνίας τοῦ Θρακικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ποῦ ζητοῦσε νὰ χτίσῃ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ πολιτισμοῦ του.

Οἱ σημαντικὲς πνευματικὲς ἀποσκευὲς ποὺ ἀφήνει καὶ ὁ ὅλο ζωντάνια πατριωτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος του, τὸν τοποθετοῦν στὸ βάθρο ὅπου τοποθετοῦνται οἱ πρωτεύουσες μορφὲς τῆς πατρίδας μας. Πολυσύνθετο, μὲ πολυμέρεια μεγάλο πνεῦμα, μὲ πρωτοποριακὲς ἐμπνεύσεις ἰδεῶν, χάραξε μιὰν ἰδιότυπη πορεία ζωῆς. Τὸ ἔργο του στάθηκε ἀληθινὰ ἀξιοζήλευτο, σὲ ὄγκο — ποικιλία — ἔκταση καὶ ποιότητα! Θεμελιωτὴς καὶ οἰκοδόμος τῆς Νεοελληνικῆς πεζογραφίας — μαζὺ μὲ τοὺς πρώτους καὶ μὲ τὸ ἴδιο ἀνάστημα — ἔδωκε συγκίνηση στὴν ἠθογραφία, τόνησε τὴν σκέψη στὸ διήγημα, καὶ μᾶς ἔκανε πολλὰς φορὲς νὰ νοιώσουμε τὸν παλμὸ τῆς ζωῆς καὶ τὸ τί μεγαλεῖο, τὸ τί τεράστιο βάθος ἔχει ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ...

Ὅ,τι ἔγραψε εἶχε μιὰν εὐγενικὰ πνοή. Μιὰν ἠδονικὴ ὁρμή. Μιὰν ἀπλὴ χάρι. Κάθε ἠθογραφία του, κάθε διήγημά του, κάθε ἀποψή του γιὰ τὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων — τῶν ἡρώων — τῶν πεζογραφημάτων του — ἦταν μιὰ δροσοσταλίδα χαρᾶς στὴν καρδιά τοῦ ἀναγνώστη. Καὶ μὲ τί πλοῦτο θεμάτων εἶχε ἀσχοληθῆ!...

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου καλλιέργησε σχεδὸν ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Ὅπως τὸ διήγημα μὲ θέματα ποὺ ἀντιλοῦσεν ἀπὸ τὴν πολυποικίλη καὶ κατακάθαρη στὸ περιγράμματά της ἠθογραφία, ἱστορήσεις γεγονότων ποὺ κινδύνευαν νὰ χαθοῦν στὴν ἄβυσσο, στὸ χάος τῆς λησιμονιάς. Ἐντονη ποιητικὴ ἔκφραση διέκρινε τὰ περισσότερα ἔργα του. Πολυποικίλη καὶ τίς περισσότερες φορὲς ἀνέκδοτη λαογραφία. Γλωσσικὲς ἔρευνες ποὺ ἀπέδειξαν βαθειὰ γνώση. Κριτικὰ σημειώματα ἀξιόλογα. Μυθιστορίες ἰδιαίτερα ρεαλιστικὲς (ἕνα ἔργο του ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτό, εἶναι ἀκόμη ἀνέκδοτο). Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν πελυαριθμίων ἔργων του δίνουν μιὰν ἀμυδρὴν ἰδέα τοῦ μεγάλου πνεοῦ αὐτοῦ ἔργου τοῦ ὅπως: «Ὁ Ὀρφεὺς τραγουδᾷ», «Ὁ χορὸς τῶν Δημητριῶν», «Ἀναστενάρισα Ἰέρεια», «Ἡ θαλασσομάχα Αἴνος», «Ἡ χαμένη Θράκη», «Μοιρολόγια καὶ θρηνολογήματα», «Ἡ θλιβερὴ πορεία» καὶ ἄλλα. Οἱ μελέτες καὶ τὰ σημειώματά του, καὶ τὰ ἄρθρα του, γιὰ τὴν Θράκη ἀγγίζουσι ἄπειρα προβλήματα, δίνοντας λύσεις ἀφάνταστα ἀληθινές! Πραγματικὲς!

Βαθὺς παρατηρητὴς, ψυχωμένος θρακολόγος καὶ ζωγράφος τῆς θρακικῆς ζωῆς, γνώστης τέλειος τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἔσκυψε μὲ συμπόνια καὶ ἀγάπη πάνω ἀπὸ κάθε πλάσμα, καὶ ζωγράφησε ζωντανοὺς χαρακτῆρες καὶ ζωντανὴ θρακικὴ καὶ Ἑλληνικὴ ζωὴ. Ἀπ' τὸν ἀληθινὸ πόνο τῆς γνήσια Ἑλληνικῆς θρακιώτικης ψυχῆς πῆρε τὸ γλυκὸ καὶ τρυφερὸ τραγούδιμα της καὶ τὴν παρουσίασε μ' ὅλη τὴν ἔνταση καὶ ἀνάγλυφη μορφὴ της πότε χαρούμενη, πότε θλιβερή, πότε πλημμυρισμένη, ἀπὸ χαρὰ καὶ γέλοιο καὶ πότε — τίς περισσότερες σχεδὸν φορὲς — πνιγμένη στὸν θρῆνο, τὴν ἀπόγνωση καὶ τὸν πόνο...

Ἐπῆρξε Παιδαγωγὸς τοῦ ἔθνους ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου, καὶ σὰν τέτοιος θὰ τιμᾶται ἀνάμεσα στοὺς ἀλησμόνητους, ὄλων τῶν ἐποχῶν

ποῦ ὑπῆρξαν Ἑλληνοπλάστες τοῦ μέλλοντος καὶ λάμπει ξέχωρα ὁ ἐκλεκτὸς αὐτὸς τοῦ Πανθρακικοῦ Πανθέου στὸν πυκνὸ γαλαξία τῶν μεγάλων ποῦ στάθηκαν ἡγέτες καὶ δημιουργοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεγαλείου. Ἰδιαίτερα τοῦ μεγαλείου τῆς λατρευτῆς πατρίδος του τῆς Θράκης.

Ἦδη μὲ τὸν θάνατό του ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου ἔχει κλείσει γιὰ πάντα τὶς τελευταῖες σελίδες τῆς προσωπικῆς του ζωῆς. Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας τῶν Θρακικῶν Μελετῶν δὲν ὑπάρχει πειά. Ἀκολούθησε τὸν ἀδυσώπητο νόμο τῆς φθορᾶς τῆς ζωῆς, τὸν ὁποῖο ὁ ἀνελέητος, ὁ ἀδέκαστος ὁ ἀπροσωπώληπτος χρόνος ἐπιβάλλει σὲ ὅλους ἐμᾶς τοὺς θνητούς. Ἀπὸ τὴν κορυφὴ πίσω ἀπ' τὴν ὁποία ἔχει δύσει ὁ δίσκος τοῦ βίου του θὰ διαβλέπη πὼς σύγχρονα πρόκειται νὰ δύσει σὲ λίγο καὶ ἡ αντιπροσωπευτικὴ γενιὰ τῆς ἡλικίας του, ἡ ὁποία φέρνει στοὺς ὤμους της περισσότερα ἀπὸ τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦ αἰῶνος. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως σημασία γιὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ γιὰ τὴν ἀθάνατη καὶ ἀγαπημένη του Θράκη. Πιστεύει ὅτι οἱ νέοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Θράκης θὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο του, καὶ πὼς θὰ λαμπρύνουν κι' αὐτοὶ μὲ τὴν σειρά τους τὸ θρακικὸ στερέωμα τῆς Θράκης σὰν καινούργια λαμπρὰ ἀστέρια... Εἶναι βέβαιος πὼς τὸ φῶς ποῦ ἔφυγεν κάποτε ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ μεταλαμπαδεύτηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸν κόσμον ὁλόκληρο — ὅπως τὸ ἀναφέρει στὰ τραγούδια του ὁ Γ. Βιζυηνός — θὰ ξαναγυρίσει μιὰ μέρα στὴν πρώτη του χώρα... Τότε ἡ ψυχὴ τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδοῦλου θὰ νοιώσει μιὰ οὐράνια ἀφάνταστη ἱκανοποίηση... Θὰ εἶναι βέβαιη πὼς τὸ ἔργο ποῦ ἄρχισε, θὰ συνεχίσουν καὶ θὰ τὸ τελειώσουν ἄλλοι. Πὼς ἡ ἀγαπημένη του Θράκη — ποῦ τόσο ἀγάπησε καὶ ἔμνησε — δὲν πρόκειται νὰ χαθῆ. Δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ λησμονηθῆ...

Τάκης Ἀκρίτας (Ἀνέστης Εὐμορφόπουλος)

Ἐφ. «Πανελλήνιος Κῆρυξ», 30 Ἰουλ. 1967

ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Ἡ Θράκη θὰ πενθῆ ἐπὶ πολὺ καιρὸν γιὰ τὴν θαντὴν πολυτίμου τέκνου της. Θὰ πενθῆ ἕνα κατάλοιπον τοῦ Ὁριέως, ποῦ ἔμνησε τὰ κάλλη καὶ τὴν ζωὴ της.

Ὁ γίγας αὐτὸς τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, ποῦ ἐργάσθηκε ἐπὶ σαράντα καὶ ἐπέκεινα χρόνια, μᾶς ἄφησε ἕνα ἔργο, ποῦ οὔτε μιὰ κρατικὴ ὑπηρεσία, θὰ ἔφερε εἰς πέρας. Ψυχὴ τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, συνεκέντρωσε, συνεργάτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐμφυσοῦσε τὴν δυνατὴν πνοὴν τῶν Θρακικῶν δρυμῶν, ὥστε μετὰ τὸν θάνατόν του, νὰ μὴ διακοπῆ τὸ ἔργον του, ἔργον γιὰ τὸ ὁποῖον θὰ ὁμιλοῦν οἱ ἐρχόμενες γενεὲς μὲ ὑπερηφάνεια. Στὸ σπίτι του βλέπει ὁ ἐπισκέπτης, μιὰ μικρογραφία τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης, ὅπου ὑπάρχουν βιβλία τοποθετημένα μὲ ἐπιμέλεια καὶ ποῦ ἀφοροῦν περισσότερα

τὴν ἀγαπημένη του Θράκη. Ὁ Πολ. Παπαχριστοδούλου λογίζεται πολύτιμος Ἕλληνας καὶ τὸν τίτλον αὐτὸν τὸν κατέκτησε μὲ τὴν προσηπάθειάν του, νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ Θράκη ἦταν Ἑλληνική ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ὁρφέως.

Χ. Μισσηλίδης

Περ. «Θρακικὰ Χρονικά», Ἔτος Ζ', Τεύχ. 27, 1967, σ. 137

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, ὁ ἀκούραστος ἐρευνητὴς τῆς θρακικῆς ἱστορίας καὶ τῆς θρακικῆς ζωῆς δὲν ὑπάρχει πιά. Ὅλοι ὅσοι εἶχαμε δεθῆ στενὰ μαζί του, δὲν μποροῦμε νὰ πιστέψουμε τὸ χαμό του. Τὸν βλέπομε ἀκόμα θαλερὸ καὶ ἀκμαῖο ν' ἀνηφορίζη κάθε πρωινὸ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Στέγη Γραμμάτων, φορτωμένο μὲ τὰ χαρτιά του, τὰ βιβλία του, τὰ τυπογραφικὰ του δοκίμια, βιαστικὸ πάντα γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐργασία του στὸ ἀσφυκτικὰ μικρὸ, μὰ τόσο φιλόξενο γραφεῖο τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν. Ἡ ἐργασία του δὲν ἦταν παρὰ ἀποστολὴ καὶ λειτούργημα, διακονία στὸ ναὸ τῆς Θράκης καὶ τῆς ἐλευθέρου, μὰ πιδ πολὺ τῆς ἀλύτρωτης. Διακόνεψε στὸ ναὸ αὐτό, μαχητὴς καὶ ἀσκητὴς μαζί μέχρι τὴν ὕστερνή του πνοή, καὶ μέσα σ' αὐτὸν ἀναλώθηκε. Λίγοι ἄνθρωποι δόθηκαν μὲ τόσο πάθος σὲ μιὰ ἰδέα, λίγοι ἀποδύθηκαν σ' ἓνα ἀγῶνα πνευματικὸ μακροχρόνιο, μ' αὐτὴ τὴν ἐμμονή, μ' αὐτὴ τὴ νεανικὴ μαχητικὴ φλόγα τοῦ Π. «Ἐγὼ — ἔλεγε — γράφω, μιῶ, συλλέγω, ἐπαιτῶ, στρατεύω γιὰ τὴ Θράκη». Ἦταν ὁ ἴδιος ἡ ζωντανὴ φωνὴ τῆς Θράκης, τὸ ἔργο του ἡ πιδ θεορμὴ ἀπολογία της, ἡ πιδ δυναμικὴ διακήρυξη τῶν δικαίων της. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος πὸν πολέμησε μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὰ γραφτὰ του γιὰ ν' ἀναστηλώσῃ μέσα ἀπὸ τὰ χαλάσματα τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐθνικῶν μας συμφορῶν, ἀκέραια τὴ ζωὴ αὐτῆς τῆς πολύπαθης πανάρχαιας γῆς μας. Δοίλευε ὁ Π. καὶ μάζευε ὕλικὸ ἀπ' ὅποια πηγὴ μποροῦσε, ἀπὸ φθασμένους ἐπιστήμονες, ἀπὸ νέους πὸν ἄρχιζαν διστακτικὰ τὸ δρόμο τους, ἀπὸ ἀγράμματους πὸν εἶχαν κάτι νὰ ποῦν καὶ νὰ ἱστορήσουν γιὰ τὸν τόπο τους. Ὅλους τοὺς ὠθοῦσε στὴν μελέτη, καταγραφή καὶ περισυλλογὴ αὐτοῦ πὸν κάτεχαν. Οἱ καρποὶ τῆς δουλειᾶς αὐτῆς εἶναι ἄπειρα δικά του δημοσιεύματα, οἱ 32 τόμοι τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ» — ὁ 33ος ἔμεινε ἀτέλειωτος —, καὶ οἱ 150 περίπου ἐκδόσεις τῆς Ἐταιρείας πὸν μοιράσθηκαν οἱ πιδ πολλὰς δωρεάν.

Ὁ Π. ἦταν ἐπιστήμων καὶ λογοτέχνης. Τὸ ἔργο του εὐρὸν καὶ πολὺπλευρο. Ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ καταπιάσθηκα μὲ τὴ βιβλιογράφηση τοῦ ἔργου του (1) εἶδα πόσο δύσκολο πρᾶγμα ἦταν ὁ εἰδολογικὸς διαχωρισμὸς του. Πῶς

(1) Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Ὁ ζωγράφος τῆς θρακικῆς ζωῆς. Ἔκδοσ. Ἐταιρ. Θρακ. Μελετῶν, ἀριθ. 108, Ἀθῆναι 1963, σ. 23 - 54.

νὰ ξεχωρίσης τὸν ἐπιστήμονα, τὸν μελετητὴ, τὸν ἐρευνητὴ, τὸν συλλέκτη στοιχείων ἔθνικου βίου, ἀπ' τὸν ἄξιο τεχνουργὸ τοῦ λόγου; Ἐγραψε ἱστορικά καὶ λαογραφικά μελετήματα, πού εἶναι ταυτόχρονα καὶ λογοτεχνήματα. Ἀπὸ τὰ διηγήματά του συλλέγει κανεὶς αὐθεντικὲς εἰδήσεις πού ἐνδιαφέρουν εἰδικούς κλάδους τῆς ἐπιστήμης. Τὰ λογοτεχνήματά του ὅλα, οἱ θρακικὲς ἠθογραφίαι του, τὰ χριστουγεννιάτικα καὶ πασχαλιάτικα διηγήματά του, οἱ ἀφηγήσεις του γιὰ τὶς λατρευτικὲς θρακικὲς συνήθειες, τὰ ἀναστάσματα καὶ τὰ μοιρολόγια του γιὰ τὴ χαμένη Θράκη εἶναι πάντα εἰκόνας ἀληθινῆς ζωῆς, ἀντλημένες μέσα ἀπὸ μιὰ ξεκάθαρη, παιδικὴ θὰ ἔλεγε κανεὶς μνήμη. Ἡ Θράκη καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς προβάλλουν ἐδῶ ἀπ' τὸν ἄξιο ἀφηγητὴ, ἔτσι καθὼς ὑπῆρξαν χωρὶς ἐξωραϊσμό, χωρὶς ἐπιτήδευση, σὰν ἓνα γνήσιο κομμάτι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ζωῆς. Ἡ Θράκη, ἡ μυθολογία τῆς, ἡ ἱστορία τῆς, ἡ λαογραφία τῆς, ἡ τραγικὴ τῆς μοῖρα δίνονται μέσα ἀπ' τὰ λογοτεχνικὰ ἀφηγήματα τοῦ Π. Τίποτα τὸ πλαστό, τίποτα τὸ φανταστικὸ δὲν ὑπάρχει σ' αὐτά. Ὁ λόγος του ζεστός ἀγκαλιάζει τὸ κάθε τι πού ἔζησε, πού εἶδε, πού ἄκουσε. Βαθεῖα εἶναι ἡ γνώση γιὰ τὸν τόπο του, πλούσιος ὁ κύκλος τῆς ἐμπειρίας του σὲ περιστατικά καὶ σὲ εἰκόνας χαρακτηριστικὲς προσώπων καὶ πραγμάτων τῆς Θράκης, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀφηγήσεις του ἀποτελοῦν προσφορὰ ἔγκυρη σ' αὐτὸν πού θὰ θελήσῃ νὰ γνωρισθῇ μὲ πτιχῆς θρακικῆς ζωῆς. Τρεῖς εἶναι οἱ κύριοι συναισθηματικοὶ κρουνοὶ πού ποτίζουν πλούσια τὶς ἱστορήσεις καὶ τὶς περιγραφές του. Πρῶτα - πρῶτα ὁ θαυμασμός του γιὰ τὴ γῆ πού γέννησε τὸν Ὀρφέα, ὕστερα ἡ ἀγάπη του γιὰ τ' ἀπλὰ καὶ τὰ ταπεινὰ τοῦ τόπου του, καὶ ἀκόμα ἡ ἀνείπωτη πίκρα του γιὰ τὸ μεγάλο ξεριζώμα. Κι' ὁ λόγος του παίρνει ὅλες τὶς ἐναλλαγές τῶν συναισθημάτων του. Πύρινος, χεημαρῶδης, λυρικός, ὅταν ζωγραφίξῃ τὶς ὁμορφιές τοῦ θρακιώτικου κάμπου, λιτός, κλασσικὸς καὶ ἀναπλαστικὸς στὴν παρουσίαση καὶ κίνηση τοῦ ἔμφυχου, νευρῶδης καὶ δυνατὸς στὴν ἱστορήση συμφορῶν. Ἡ χαμένη Θράκη εἶναι τὸ κέντρο τοῦ κόσμου μέσα στὰ διηγήματα τοῦ Π. Ἡ ζωὴ τῆς ἀναστημένη ἀπὸ τὴ μνήμη, ἡ νοσταλγία τῆς ἡ ἀγιάτρευτη, κινοῦν τὴν ἔμπνευση τοῦ ἀφηγητῆ. Ἐμείνει κολλημένος πεισματικά σ' αὐτὴ μ' ἓνα πάθος πρωτόγονο.

Μέσα «Στοὺς Ὀρφικοὺς Δριμῶνες» πού εἶναι ὕστερα ἀπὸ τὰ διηγήματά του ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ κομμάτια τῆς λογοτεχνικῆς προσφορᾶς του, ὁ Π. αὐτὸ τὸ πάθος τὸ ὑποκειμενικὸ, τὸ ἀπόλυτα προσωπικὸ, τὸ διοχετεύει ὀλοκληρωτικὰ μέσα στὸ ἀντικείμενο. Ἐάν μιλούσαμε γιὰ ποίηση, θὰ ἐπισημαίναμε τὴν τέλεια σύμπτωση, τὸν τέλειο συνταυτισμὸ τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς οὐσίας. Μὰ μήπως ὑπάρχει τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ, τὴν τεχνικὴ μορφολογία πού ξεχωρίζει αὐτὰ τὰ πεζὰ ἀριστουργήματα ἀπὸ τὴν ποίηση; Οἱ θοῆνοι του γιὰ τὸν ὄλεθρο τῆς Θράκης θυμίζουν μοιρολόι μάννας πιζρό, οἱ ἕνοι του γιὰ τὶς γιορτές καὶ τὰ πανηγύρια τῆς, θριαμβικούς παιάνες. Οἱ Ἀναστενάρηδες πού χορεύουν ἐπάνω στὴ φωτιά οἰστρή-

λατοὶ ἀπὸ θεϊκῆ ἔξαρση, οἱ Πιτεράδες τῆς Στροντίτσας μασκαρευμένοι χορευτὲς καὶ γκαϊντατζῆδες, οἱ Σεϊμένηδες καὶ οἱ Καλόγεροι, γνήσιοι ἀπόγονοι Διονυσιακῶν ἑορταστῶν ἀφηγοῦνται οἱ ἴδιοι τὴν ἔκσταση καὶ τὸ μεθύσι τους. «Οἱ Ἀναστενάρηδες εἴμαστε, οἱ ἀγιοκαβαλλικεμένοι, οἱ οἰστρούλατοι μὲ τὶς εἰκόνες — τὶς ἅγιες εἰκόνες, νάτοι — ποὺ πηροῦμε, πάνω στὶς φωτιές, πάνω στὶς ἄλλωτες θρακιές, τὶς θεωριωμένες μὲ τὸ κᾶμα». — «Οἱ Πιτεράδες εἴμαστε τῆς Στροντίτσας, τοῦ θανμαστοῦ Σαμακοβιοῦ θρέμματα, ὅπου μιᾶνε προσωδιακά, καὶ τῶν ἀπάτητων βουνῶν, ποὺ τὰ χαίρονται τ' ἀγρίμα καὶ τὰ πετούμενα, ὅπως στὸν καιρὸ τοῦ Ὁρφέα». — «Οἱ Σεϊμένηδες εἴμαστε συγγενεῖς μὲ τοὺς Ἀναστενάρηδες, τοὺς Διόνυσους καὶ τοὺς Πιτεράδες, τὶς Μαινάδες καὶ τοὺς Σάτυρους καὶ Σιληνοὺς». «Ὅλοι καὶ ὅλα μιλοῦν στὸ πρῶτο πρόσωπο, ξεσποῦν σ' ἓνα μονόλογο ποὺ παίρνει ὅλες τὶς ἀποχρώσεις καὶ ὅλες τὶς ἐναλλαγές ἑνὸς δυνατοῦ λυρισμοῦ. Μιλᾷ ὁ ἀρχιαναστενάρης μὲ τὴν ἐντόπια λαλιά του, ἡ Μακρυμελλοῦ τοῦ θρακιώτικου παραμυθιοῦ, ὁ συδαιλιστῆς τῆς ἀναστενάριχης φωτιᾶς, ὁ ἀγελαδάρης. Μιλᾷ ἀκόμα ἡ χαμένη Θράκη, ἡ ὀμηρικὴ θαλασσομάχα Αἴνος, ὁ ὑπερήφανος Λῆμιος καὶ ἡ ἀδελφή του ἡ Ροδόπη. Ὁ Ὁρφέας ποὺ δίδαξε στοὺς ἀνθρώπους τὸ τραγοῦδι μὲ τοὺς παναρομόνιους ἤχους τῆς λύρας του διηγεῖται τὴν ἱστορία του, κι' ὁ Ἔβρος λέει τὸ δικό του τραγοῦδι καθὼς δρασκελᾷ τὶς ἀπέραντες πολιτείες. Ἱστορία καὶ θρόλος, λαχταριστὴ ζωὴ καὶ μῦθος μέσα «Στοὺς Ὁρφικούς Δρυμῶνες» μετουσιώνονται σ' ἓνα κόσμο ποιητικὸ, σ' ἓνα κόσμο οὐνεῖρου ποὺ δίνεται μὲ κίνηση καὶ ρώμη.

Τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ Π. χωρίζεται σὲ ἱστορικὸ - ἀρχαιολογικὸ καὶ λαογραφικὸ - γλωσσικὸ. Τὸ ἱστορικὸ του ἔργο σκοπὸ κύριο ἔχει μὲ βάση ἀδιάσειστες μαρτυρίες νὰ καταδείξη τὴν ἐλληνικότητα τῆς χώρας ποὺ καὶ ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέσης καὶ οἱ ἱστορικὲς τῆς τύχης προκάλεσαν ἀμφισβητήσεις καὶ παρερμηνεῖες ὑπαγορευμένες ἀπὸ τὴν πρὸ στεγνὴ σκοπιμότητα τῶν Τούρκων καὶ τῶν Πανσλαβιστῶν. Ἀγωνίσθηκε ὁ Π. γιὰ ν' ἀποδείξη τὰ ἀπαρᾶγνωριστα δικαιώματα τοῦ ἐλληνισμοῦ στὴν κατακερματισμένη αὐτὴ γῆ μας ἀπ' τὴν ἀρπακτικὴ μανία τῶν γειτόνων μας. «Ἡ ἐλληνικότης τῆς Θράκης», εἶναι ἓνα πυκνὸ, ρωμαλέο μελέτημα ποὺ ἐξαντλεῖ συγκεφαλαιωτικὰ ὅλες τὶς εἰδικὲς πλευρὲς ποὺ μποροῦν ν' ἀνακύψουν ἀπὸ ἓνα θέμα τόσο καιρῖο καὶ τόσο περιμύχνητο. Ἡ Θράκη, διαλαλεῖ ὁ Π., παρέμεινε στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἐλληνικὴ, παρὰ τὴν ὑπαρξὴ τριῶν ἀρνητικῶν συντελεστῶν ποὺ εἶναι ἡ ἀργὴ καὶ σταδιακὴ ἀφομοίωση τῶν προϊστορικῶν θρακιῶν φυλῶν μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἡ προσπάθεια πρῶτα τῶν Ρωμαίων κατακτητῶν νὰ ἐκρωμαίσουν τὴ χώρα αὐτὴ καὶ ἀργότερα τῶν Τούρκων νὰ τὴν κηρύξουν σὲ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀράνεια. Τὴν ἐλληνικότητα τῆς Θράκης διαλαλοῦν τὰ νομίσματα, οἱ ἐπιγραφὲς καὶ τ' ἀνάγλυφα ποὺ βρίσκονται σήμερα διάσπαρτα σὲ βοιωτικὰ μουσεῖα, ἡ μελέτη τῆς γλώσσας, τῆς λαογραφίας, τῆς ἱστορίας, τῆς

τέχνης, οἱ εἰδήσεις τῶν περιηγητῶν καὶ ἄλλες γραπτές μαρτυρίες ὄχι μόνο ἑλληνικὲς ἀλλὰ καὶ τουρκικές. Μὲ βάση πάλι αὐθεντικὲς πηγές ὅπως εἶναι τὰ περιηγητικὰ κείμενα, χειρόγραφοι κοινοτικοὶ κώδικες καὶ ἔγγραφα ποὺ περισώθηκαν ἀπ' τὴν καταστροφή, ὁ Π. Προβάλλει τὴν πνευματικὴ ἀνθιση τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, τὴ συντεχνιακὴ του δργάνωση καὶ τὴν προσφορά του στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα. «Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἀπὸ τίς περιγραφές τῶν περιηγητῶν στὰ χρόνια τῆς δουλείας», εἶναι μιά συστηματικὴ σταχυολόγηση πληροφοριακῶν στοιχείων διαφωτιστικῶν γιὰ τὴν κατάσταση διαφόρων θρακικῶν πόλεων στοὺς μαύρους χρόνους τῆς σκλαβιάς. Ὁ Ἑλληνισμὸς αὐτὸς παρουσιάζεται μέσα ἀπὸ τίς εἰδήσεις αὐτὲς ζωτικὸς, μὲ οικονομικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις ὑπολογίσιμες νὰ ἀσκήσῃ εὐεργετικὴ ἐπίδραση ἐπάνω στὶς ἄλλες ὑποτελεῖς ἐθνότητες, καὶ σ' αὐτὸν ἀκόμα τὸν κατακτητὴ. Ἐδῶ ἡ ἴβη δίνεται αὐτούσια, χωρὶς καμμιά ἄλλη ἐπεξεργασία κριτικὴ ἢ ἐριμνευτικὴ. Μέσα ἀπὸ τίς σταχυολογημένες μαρτυρίες ἀναδίνονται μόνον τοὺς στέρεα τὰ συμπεράσματα.

«Τὰ ἐσνάφια καὶ ἡ οικονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνθιση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας», εἶναι μία συμβολὴ ἀξιόλογη στὴ μελέτη τοῦ σχετικοῦ θέματος. Ἀναλύεται ἐδῶ ἡ δργάνωση, ἡ λειτουργία καὶ ἡ ἱεραρχία τῆς συντεχνιακῆς κοινωνίας. Ἐξαιρέται ἡ οικονομικὴ, πνευματικὴ μὰ καὶ ἐθνικὴ δράση τῶν δργανώσεων αὐτῶν ποὺ ξεπέρασαν γρήγορα τὴ στενότητα τοῦ σκοποῦ γιὰ τὸν ὁποῖο πρωτοἰδρύθηκαν, καὶ ἐξελίχθηκαν σὲ ἐστίες λαμπρὲς ποὺ τροφοδότησαν τὸν μεγάλο ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους.

«Ἡ παιδεία στὴ Θράκη τὸ ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα», εἶναι ἡ πρώτη συνθετικὴ μελέτη ποὺ ἔχομε ἐπάνω στὸ θέμα αὐτό, γι' αὐτὸ καὶ θ' ἀποτελέσῃ τὴν βάση σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ θελήσουν νὰ δοῦν τὸ θέμα εὐρύτερα καὶ λεπτομερέστερα. Κάθε τι σχετικὸ μὲ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευση, σύνθεση καὶ διάρθρωση σχολικῆ, ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, ὀνομαστὲς σχολές, συνήθειες σχολικῆς, προσφέρεται συνεπτυγμένα σὰν ὕλικὸ πολύτιμο. Ἐξχωριστὰ ἀπασχολήθηκε ὁ Π. μὲ τὴν κατάσταση τῶν σχολείων στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀναδίφησε καὶ κατέγραψε ἔγγραφα καὶ μαρτυρίες ἀπὸ χειρόγραφους κοινοτικούς κώδικες σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ, ἐκκλησιαστικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἄλλων θρακικῶν πόλεων. Ἡ δημοσίευση τῆς ἀνέκδοτης ιδιόχειρης ἀλληλογραφίας τοῦ Λαμαρτίνου, ἔφερε σὲ φῶς ἐνδιαφέρουσες πτυχές τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὴ Θρακικὴ Φιλιππούπολη. Ἡ καταγραφή τῶν κωδικῶν σχολείων Στενιμάχου, ἡ ἐπισημανση τῆς ἀξίας τῶν κωδικῶν Μετρῶν καὶ Ἀθύρα, ἡ συλλογὴ καὶ ἔκδοση ἐγγράφων ἀπὸ βιβλιοθῆκες καὶ ἀρχεῖα κρατικά ἢ ἰδιωτικά, ἔφεραν μιά γόνιμη ἀνακίνηση καὶ ὠθηση στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς Τουρκοκρατούμενης καὶ μεταγενέστερης Θράκης.

«Ἡ προσφορά τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα

1821 - 1922», είναι ένα άλλο μικρό και ενδιαφέρον μελέτημα που ιστορεί τους ατέλειωτους αγώνες των Θρακῶν για την ελευθερία τους και την εθνική τους αποκατάσταση.

Για τους Πομάκους, τους σλαβόφωνους Θρακοέλληνες τῆς Ροδόπης ἔγραψε πολλά για τὴν καταγωγή τους, τὴν ἱστορία τους και για τὴ σημερινή τους θέση κάτω ἀπ' τὸ βουλγαρικό ζυγό. Διεκήρυξε με θέρμη τὸν δίκαιο ἀγῶνα τους νὰ ἐνταχθοῦν στὴν ἑλληνική ἐθνότητα. Σὲ ἐπανειλημμένα ἄρθρα ἐγκατεσπαρμένα σὲ ἐφημερίδες και σὲ αὐτοτελῆ μελετήματα, ἔγραψε για τὶς ἐνέργειες τῶν Πανσλαβιστῶν και για τὰ ἄπειρα δεινοπαθήματά μας ἀπ' τὶς ἐνέργειες αὐτῆς. Ἰστορήσε τὴν καταστροφή τοῦ βορειοθρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ (1878 - 1914), τὶς βουλγαρικές βιαιότητες και ἔδωσε ἀποσπάσματα δικῶν μας και ξένων που μαρτυροῦν ὄχι μόνο τὴ μακροχρόνια ὑπαρξη ἀλλὰ και τὴν ὑπεροχή τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ Βόρ. Θράκη. Τὸ ἱστορῆμα αὐτὸ εἶναι μιὰ δυνατὴ πολεμικὴ στὶς ἀσύστολες ψευδολογίες τῶν νοθευτῶν τῆς ἱστορίας. Παρουσίασε στατιστικά στοιχεία που δείχνουν τὴν κίνηση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ στὴν Ἀνατ. Θράκη ἀπὸ τὸ 1878 μέχρι τὴν καταστροφή τοῦ 1922. Ἀκόμα δημοσίευσε μελέτες και ἄρθρα για μεγάλες πνευματικές μορφές τῆς Θράκης, ἱστορικούς, λαογράφους και λογοτέχνες. Περιέγραψε και ἀξιολόγησε ἀρχαιολογικούς θησαυροὺς τῆς Θράκης και κατέδειξε τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ἀνασκαφῶν.

Δὲν ὑπάρχει πτυχή τῆς θρακικῆς ἱστορίας, που νὰ μὴ φώτισε πλούσια ἢ φιλέρρευνη φλόγα τοῦ Π. Ἀναρίθμητα μικρὰ δημοσιεύματα σ' ἐφημερίδες και περιοδικὰ, προσπάθησαν νὰ στηρίξουν τὴν ἴδια θέση που στηρίξαν και οἱ εὐρύτερες και συνθετώτερες ἱστορικές μελέτες του. Τὴν προβολὴ τῆς ἑλληνικῆς πολιτισμένης Θράκης στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων.

Στὴν παράθεση τῆς ὕλης του ὁ Π. δὲν θέλησε νὰ δογματίση. Ἄφησε τὶς ἄμεσες πηγές νὰ μιλήσουν, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ σταθῆ ἀμέτοχος και ἀδιάφορος μπροστὰ σ' αὐτὸ που ἱστορήσε, μιὰ που ὁ ἴδιος ἔζησε με ἐνταση τὴν ἱστορία και χτύπησε με πάθος τοὺς διατρεβλωτές της. Βροντοφώνωξε παλληκαρῶσια τὴν ἀλήθεια και πολέμησε για τὴ δικαιοσύνη· μιὰ δικαιοσύνη που δὲν ἔθρεψε οὔτε ὁ ποιητικὸς ὁραματισμὸς, οὔτε ἡ πατριδολατρικὴ ὠραιοποίηση, οὔτε ἀκόμα ἡ δικαιολογημένη ὑποκειμενικὴ ἀντίδραση για ὅ,τι στάθηκε δύναμη ἀνασταλτικὴ στὴν πορεία τοῦ Γένους μας. Ὁ Π. δὲν ὑπῆρξε ὑποκειμενικὸς και μεροληπτικὸς. Πάτησε στέρεα στὸ ἔδαφος τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας και μόνο αὐτῆς, και ἀπ' ἐκεῖ χτύπησε τὴ νοθεία και τὴν προκατάληψη. Ὅσο για τὴ μέθοδο που ἐκθέτει τὰ πράγματα, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ἀπλή, ἐκλαϊκευτικὴ, μὰ πρὸ πάντων πειστικὴ. Ὁ Π. πείθει τόσο τὸν εἰδικὸ ἐπιστήμονα ὅσο και τὸν ἀνείδικευτο. Διδάσκει και μυεῖ τέλεια τὸν ἀνίδεο. Ἔχει τὸ χάρισμα τῆς γλαφυρότητας και τῆς σαφήνειας. Δὲν ἐντυπωσιάζει, οὔτε κουράζει με βιβλιογραφικὸ φρότωμα και παραπομπές. Ἡ ἔκφρασή του δὲν εἶναι

περίτεχνη καὶ δαιδαλώδης. Εἶναι ἕνας ἐμπνευσμένος ἐκλαϊκευτὴς τῆς ἱστορίας, ἕνας βαθιὰ μελετημένος ἀφηγητὴς καὶ ἀπολογητὴς. Αὐτὸς πρῶτος ἀνοίξε τὸ δρόμο, πρόσφερε πλουσιοπάροχα τὸ ὕλικό σ' αὐτὸν ποῦ θ' ἀναλάβῃ στὸ μέλλον ἔργο δύσκολο: Τὴ σύνθεση μιᾶς πληρέστατης γενικῆς ἱστορίας τῆς Θράκης μὲ βάση πηγὲς αὐθεντικῆς.

Παράλληλα μὲ τὸ ἱστορικὸ - ἀρχαιολογικὸ, σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ λαογραφικὸ - γλωσσικὸ ἔργο τοῦ Π. Μαθητῆς τοῦ Νικ. Πολίτη, θαυμαστῆς τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ τοῦ Χουρμουζιάδη, πρωτοπόρων τῆς θρακικῆς λαογραφίας, ἐπιδόθηκε συστηματικὰ στὴν περισυλλογὴ, περιγραφή καὶ ἔρευνα τοῦ λαογραφικοῦ μας πλοῦτου. Νεώτατος ἀκόμα κατέγραψε αἰνίγματα, παραμῦθια, τραγούδια καὶ συνήθειες ἀπὸ τὶς Σαράντα Ἐκκλησίαις. Ἀργότερα παρουσίασε Σαρανταεκκλησιώτικες παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ σύνταξη Σαρανταεκκλησιώτικου γλωσσάριου. Μὰ καὶ μὲ τὴ συλλογὴ καὶ μελέτη λαογραφικῶν θησαυρῶν καὶ ἄλλων περιοχῶν ἀσχολήθηκε. Ἐδημοσίευσε λαογραφικὰ ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολη, Αἴνο, Σουφλί, Ἡράκλεια, Σαμακόβι, Στενίμαχο, Ὁρτάκιοι, Σαρακίνα, Φιλιππούπολη, ποῦ ὠδήγησαν σὲ πολὺτιμα ἐθνογραφικὰ συμπεράσματα. Ἡ μελέτη του γιὰ τ' Ἀναστενάγια, τὰ Δημήτρια καὶ τοὺς Καλόγερους, Σεϊμένηδες καὶ Πιτεριάδες τῆς Θράκης, κατέδειξε τὴν προέκταση τῆς πανάρχαιας λατρείας τοῦ Διόνυσου μέσα στὰ θρακικὰ θρησκευόμενα καὶ εὐετηριακὰ ἔθιμα. Γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς πυροβολίας τῶν Ἀναστενάριδων ἔγραψε πάρα πολλὰ. Μὲ συνεργεῖα εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἐπισκέφθηκε ἐπανειλημμένα τοὺς τόπους ὅπου μεταφυτεύθηκε τὸ παράξενο αὐτὸ θρακικὸ ἔθιμο, καὶ κάθε φορὰ πλούτιζε τὴν πείρα του μὲ νέα στοιχεία, νέες διαφοριστικῆς καὶ ἐνδεικτικῆς λεπτομέρειες. Ἐξήγησε τὴν προέλευσίν τους καὶ ἔδωσε παραστατικὴ τὴν εἰκόνα ὅλων τῶν σταδίων τῆς τελετουργίας τους. Συστηματικὴ στάθηκε ἡ συμβολὴ τοῦ Π. καὶ στὴν προαγωγή τῶν γνώσεων τῶν σχετικῶν μὲ τὸ λαϊκὸ τραγούδι τῆς Θράκης. Ξεχώρισε πρῶτα - πρῶτα τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀπ' τὰ λοιπὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἶδε τὴν ἰδιομορφίαν του εἶδε τὴν κατάνυξη καὶ τὴ μελαγχολία τοῦ ἤχου του, καὶ τὸ παρομοίωσε, τὸ συσχέτισε μὲ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι. Καὶ ἡ ἐξήγησις ποῦ ἔδωσε: Ἡ γεινίασις τῆς Θράκης μὲ τὴ βασιλεύουσα, ἔφερε τὸ θρακικὸ τραγούδι κοντὰ στὸν θυζαντινὸ ψαλμὸ. Μὲ τὴ συνεργασία τῆς λαϊκῆς χορωδίας τοῦ Παντελῆ Καββακόπουλου, παρουσίασε ἀπ' τὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ στὰ 1954 καὶ 1955 μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ τραγούδια διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἀνατ. καὶ Δυτ. Θράκης. Τὰ κείμενα ποῦ ἔγραψε γιὰ τὶς μοναδικῆς ἐκεῖνες μουσικῆς ἐκπομπῆς, φρόντισε τελευταία νὰ τὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ τὰ περισώσῃ σὲ μιὰ αὐτοτελεῖ ἐκδοσὴ τῆς Ἑταιρείας. Μὲ τὴ δική του πάλι ὠδήγησις ὁ Καββακόπουλος κατέγραψε μουσικὰ λαϊκῆς θρακικῆς μελωδίας ἀπ' εὐθείας τραγουδισμέναις ἀπὸ λαϊκοὺς τραγουδιστῆς. Περιηγήθηκαν μαζί συνοικίαις καὶ ἐπαρχίαις μακρινῆς καὶ μὲ φωνοληπτικὰ μηχανήματα περιέσωσαν ἀριστουργ-

γήματα στίχων και ήχων. Ο ίδιος κατέγραψε τους στίχους των τραγουδιών αυτών. Για την έκδοση αυτή που συμπληρώνουν κριτικά σχόλια του Κ. Ρωμαίου, έγραψε ο Γάλλος ειδικός μελετητής SAMUEL BAUD BOUYT «Πρώτη φορά μās προσφέρεται συγκεντρωμένο τόσο πλούσιο υλικό σχετικό με το θρακικό τραγούδι. Πρώτη φορά μπορούμε να σχηματίσουμε μιā γνώμη για τη μουσική διάλεκτο τῆς Θράκης».

Από τις λαογραφικές εργασίες του Π. πρέπει να αναφερθῆ «Η γιατρική στη Θράκη τὸν ΙΘ' αἰῶνα» που ἀποκαλύπτει ὅτι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐκτοπίσθηκε ὁ κομπογιαννιτισμὸς καὶ ἀναφάνηκε ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη με κέντρο πρῶτα τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὕστερα τὴ Φιλιππούπολη.

«Τὰ κάστρα τῆς Θράκης καὶ ἔμμετροι λαϊκοὶ θροῦλοι», εἶναι μιā ἄλλη μελέτη ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὰ βυζαντινὰ θρακικὰ κάστρα καὶ γιὰ τοὺς θρούλους που ὕφανε γι' αὐτὰ ἡ ποιητικὴ φαντασία τοῦ λαοῦ. Αἰνίγματα ἀπ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Θράκης, παραλλαγὲς παραμυθιῶν, ἐορταστικὰ ἔθιμα καὶ πανηγύρια, ὅλα αὐτὰ τὰ περιμάζεψε μέσα ἀπ' τὴν ἀφάνεια καὶ τὴ διασπορὰ ἢ ἐπιμονή τοῦ Π. νὰ δώσει ὄχι μόνο μιā τέλεια εἰκόνα τῆς θρακικῆς ζωῆς ἀλλὰ καὶ νὰ δείξη τὴν ἀδιάσπαστη συνέχεια τῆς Φυλῆς. Δὲν στάθηκε μονάχα στὴ δική του προσπάθεια. Ἔκανε ἐκκλήση σ' ὅλους ὅσοι μπορούσαν νὰ ἀνασύρουν ἀπὸ τὴ μνήμη τους κάτι ἔστω καὶ μικρὸ γιὰ τὸν τόπο τους, τὴν πατρίδα τους Θράκη, νὰ τὸ γράψουν καὶ νὰ τὸ περισώσουν. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐνθάρρυνε ἢ καλύτερα τοὺς ἐνθουσίαζε. Τοὺς τίλιγε μέσα στὸ δικό του ἐνθουσιασμό, μέσα στὴ δική του λαχτὰρα νὰ μὴ χαθῆ τίποτα ἀπὸ τὴ θαυμαστὴ ἐκείνη ἑλληνικὴ ζωή.

Ἀλλὰ τί νὰ πρωτογράψῃ κανεὶς ἔστω καὶ πολὺ βιαστικὰ καὶ συνοπτικὰ γιὰ τὸ ἔργο ἑνὸς ἀνθρώπου που εἶναι ἀνάλωσι μιᾶς ζωῆς ὀλόκληρης; Πολλοὶ συνηθίζουν νὰ λένε ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι ἀναντικατάστατος. Ὅμως ὁ Π. γιὰ τὴ Θράκη εἶναι πραγματικὰ ἀναντικατάστατος. Ἡ ἀλύτρωτη τοῦλάχιστον Θράκη ἔχασε γιὰ πάντα ὄχι μόνο τὸν ἀκαταπόνητο ἐρευνητὴ τῆς ἱστορίας της καὶ τῆς ζωῆς της. Ἔχασε κάτι πιὸ μεγάλο. Μιὰ φωνὴ πάλλουσα, που ἀνέστησε τὴ μεγαλωσύνη της, που τὴν ἔκραξε νὰ «σηκωθῆ ἐπάνω» ὀλόρθη καὶ νὰ διαλαλήσῃ στοὺς «πολιτισμένους» τῆς Εὐρώπης τὴν τραγικὴ μασὶ καὶ ἥρωική της πορεία.

Κ. Μαρῶνη δ. φ.

Περ. «Θρακικὰ Χρονικά», Ἔτος Ζ', Τεύχ. 27, 1967, σ. 129 - 133

ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΥΔΡΟ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Στις 16 Ἀπριλίου ἡ τελευταία τάξη τοῦ Λυκείου τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς Χίλλ, πῆρε τὴν τιμητικὴ πρόσκληση ἀπ' τὸν ἀξέχαστο πρόεδρο τῆς Ἑταιρεί-

ας Θρακικῶν Μελετῶν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὰ νειάτα στὸ ἐτήσιο μνημόσυνο τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ ἐπάνω στὸν τάφο του στὸ Α' Νεκροταφεῖο. Ἦταν μεγάλη ἡ συγκίνηση τοῦ προέδρου ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα μὰ καὶ τῶν παιδιῶν ποὺ εἶχαν τὴν πρώτη κι' ἄλλοίμινο τελευταία συνάντησή μαζὶ του. Δύο ἀπὸ τίς μαθήτριάς τῆς Σχολῆς, τώρα ἀπόφοιτες, δίνουν μὲ ἀριστοτεχνικὴ ἀπλότητα τὴν περιγραφή τῆς γνωριμίας τους μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀγάπησε τόσο πολὺ τὰ νειάτα.

«Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρομένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδεοφάνια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι' ἀπλόχωρες κοίτες τραγοῦδωντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν: «Ἐίμαι ὁ Ἔβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ ἀργυρορρύτης», ὁ «κάλλιστος» τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης, ὁ «λιπαντῆς» καὶ ὁ «ὕδροδοτῆς», ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρας — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωος καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾶ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι' ὁ Ἀρδίσκος κι' ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεῖουν οἱ ἔξ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς Ἑλληνικῆς».

.....

Τὸν γνωρίσαμε κείνο τ' ὄμορφο προῖνὸ στίς 16 τ' Ἀπρίλη, στὸ προαύλιο τοῦ Α' Νεκροταφείου πραγματοποιώντας μιὰ δική του ἐπιθυμία. Θ' ἀντιπροσωπεύαμε τὴ νεολαία στὸ ἐτήσιο μνημόσυνο τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Θρακικῆς γῆς, τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ. Κι' ἔτσι μᾶς δόθηκε ἡ σπάνια εὐκαιρία νὰ κάνουμε τὴ πρώτη τόσο γοητευτικὴ καὶ δυστυχῶς τελευταία συνάντησή μας μὲ τὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου.

Ὁ γέρο λογοτέχνης ἀκαίσιος τόσο σωματικά, μὲ τὰ λαμπερὰ καθάρια μάτια του καὶ τὰ δόλυνκα μαλλιά, ὅσο καὶ μὲ τὴ διαύγεια τοῦ πνεύματός του, μᾶς ἐντυπωσίασε, μᾶς κέρδισε.

Ἡ τελετὴ ἦταν ἀπλῆ. Ξεχασμένος χωρὶς καμμιά ἰδιαίτερη φροντίδα βρίσκεται ἀπόμακρος στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ Α' Νεκροταφείου ὁ τάφος τοῦ δημιουργοῦ «τοῦ ἀμαρτήματος τῆς μητρός μου». Χαραγμένοι εἶναι δύο στίχοι - «καὶ μονάχ' ἀντηχοῦνε στὴ μαύρη σιγὴ τὰ πικρά, τὰ πικρά μου τραγούδια» - πάνω στὴν πλάκα, χωρὶς στολίδια πλάκα, ποῦχε πιά παραδοθῆ στὸν καταλύτη χρόνον.

Ἐκεῖ γίφω μαζεύτηκε ἡ ὁμάδα ποὺ θὰ τιμοῦσε τὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ. Κάποια ἀπὸ μᾶς ἀνάλαβε νὰ πῆ τὸ ξεστὸ λόγο ποῦχε ἐτοιμάσει ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου. Δὲ θὰ ξεχάσουμε ποτὲ τὴ συγκίνηση ποὺ ἀκτινοβολοῦσε

στὸ πρόσωπο τοῦ λογοτέχνη καὶ τὴν προσπάθειά του ν' ἀκούσῃ κάθε λέξη ἀπ' ὅσα ὁ ἴδιος μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ πνεῦμα του εἶχε γράφει γιὰ τὸν συμπατριώτη καὶ συνάδελφο νεκρό. Λίγα χαρακτηριστικὰ ποιήματα ἔκλεισαν τὴ σεμνὴ τελετή.

Πάνω στὸν ἀπέριττο τάφο ἀφήσαμε μ' εὐλάβεια λίγα ἄγρια δροσερὰ λουλούδια. Καὶ τὶ συγκίνηση νιώσαμε ὅταν μιὰ σεβάσμα, μαυροντυμένη, θρακιώτισσα γερόντισσα πιστὴ στὴν ἀγάπη καὶ τὴ φιλία της, βγαίνοντας ἀπ' τὴ μικρὴ ὀμάδα ἀπὶθωσε πάνω στὴν πλάκα τρία γαρούφαλλα, τρία κόκκινα γαρούφαλλα, δαίγμα τῆς ζωντανῆς ἀνάμνησης τοῦ ποιητῆ ποῦκαὶ ἀκόμα μέσα της.

Πίνοντας ἀργότερα τὸν ἐθιμοτυπικὸ καφέ στὸ κηλικεῖο στὸ Νεκροταφεῖο μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία ν' ἀπολάψουμε τὸν ἄνθρωπο ποῦ σήμερα θρηνοῦμε μὲ μιὰ διήγηση ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ Βιζυηνοῦ.

Τὶ πνεῦμα! Τὶ ἔκφραση! Τὶ παραστατικότητα!

Εἶχαμε ὅλες δεχθῆ τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῆς προσωπικότητάς του, τῆς γοιτειάς τῶν λόγων του, τῆς ὁμορφιάς τῆς θρακιώτικης ψυχῆς του.

Καθὼς τοῦ σφίγγαμε τὸ χέρι νιώσαμε σὰν ν' ἀποχωριζόμαστε ἓνα μεγάλο φίλο καὶ τὸ ἀντίο μας τὸ συνώδευσε ἡ ὑπόσχεση γιὰ μιὰ νέα τόσο ἐπιθυμητὴ συνάντηση. Μιὰ συνάντηση ποῦ δυστυχῶς δὲν θὰ γινόταν ποτέ. Φύγαμε μὲ μιὰ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ τὴ μορφὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδοῦλου καὶ τῆς ὁμορφῆς καὶ πολυάνθρωπης Θράκης.

.....

Μακρὰ ἀπὸ κεῖ ποῦ ὁ Ἔβρος συνεχίζει νὰ γράφῃ τὴν ἱστορία του κυλῶντας μέσ' ἀπ' τὴ πλούσια φύση τῆς Θρακιῆς γῆς, τέλειωσε τὸ ταξίδι τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδοῦλου. Μακρὰ ἀπὸ τίς χαράδες καὶ τίς κοίτες τοῦ ποταμοῦ ποῦ τραγούδησε. Μακρὰ ἀπ' τὴ μάννα γῆ, τὴν γῆ τῆς Θράκης ποῦ λάτρευε πιότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, τὴ γῆ ποῦ τῆς ἀφιέρωσε ὀλόκληρο τὸ ἔργο του, τὸ πνεῦμα, τὴ ζωὴ του.

Βασιλικὴ Νίκα

Ἦ πρόσφατη γνωριμία μου μὲ τὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου ἄρχισε μπροστὰ σ' ἓνα τάφο καὶ τέλειωσε ἐκεῖ: στὸ κενὸ ποῦ ἀφήνει ὁ θάνατος.

Μιλῶ γιὰ τὸν τάφο τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ. Ἀπρίλης ἦταν, θαρρῶ. Ἕμουν τελειόφοιτος τῆς σχολῆς Χίλλ. Μὲ προτροπὴ τῆς καλῆς μας δασκάλας δ. Κ. Μαμώνη δ.φ. ἀποφασίσαμε ὅλη ἡ τάξη νὰ ἀκολοθήσῃ τὴν ἀξιόλογη πρωτοβουλία τῆς Ἐταιρείας Θρακιῶν Μελετῶν, ποῦ τιμᾷ μὲ τὴν παρουσία της κάθε χρόνον τὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ.

Ἐκεῖ, στὴ μεγαλόπρεπη σιωπὴ τοῦ Ἀ' νεκροταφείου, γνωρίσαμε τὸν «πολὺν συμπαθητικὸ» κ. Παπαχριστοδοῦλου.

Μιὰ εὐγενικὴ φυσιογνωμία πλαισιωμένη ἀπὸ ἄσπρα μαλλιά κι' ἓνα μεγάλο χαμόγελο, ποῦ ἄρχιζε ἀπὸ τὰ μάτια καὶ τέλειωνε στὰ λόγια του. Δὲ μπο-

ρῶ νὰ λησμονήσω μὲ πόση στοργὴ καὶ πόσο ἐνθουσιασμὸ μᾶς δέχτηκε. Χάρηκε πὺ εἶδε νέους ἀνθρώπους. Τοῦτο μ' ἔκανε νὰ διακρίνω κάτι περισσότερο στὰ μάτια του: μιὰ φλόγα νιότης.

Πόσο «ζωντανός», πόσο ἀκμαῖος, πόσο «συνομήλικος» στάθηκε κοντά μας ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πὺ εἶχε κάνει πολυάριθμα ταξίδια παρέα μὲ τὸ χρόνο...

Ἀργότερα ἔμαθα πὺς λογαριάζεται ἀπὸ τοὺς πῖο πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς γενιᾶς του. Δὲ μὲ εἶχαν γελάσει οὔτε ἡ ζωντάνια του, οὔτε ὁ ἐνθουσιασμὸς του. Ἦταν ἕνας νέος, πὺ ἔζησε πολὺ. Τίποτ' ἄλλο.

Ἀκόμα ἀργότερα ἔμαθα πὺς ἔπαψε νὰ ζῆ σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Κουράστηκε, λένε. Μπορεῖ. Ὅμως ὁ τόπος δὲν τὸν ξεχνᾷ.

Δὲν ξέρω γιὰ σᾶς τί ἀντιπροσώπευε ὁ Παπαχριστοδοῦλος. Γιὰ μένα στάθηκε μιὰ σημαντικὴ ἐνθάρρυνση...

Λίγα μόνο λόγια, ἀπλᾶ ὅσο μπορεῖ.

Λίγα γιὰτὶ σύντομη ἦταν ἡ γνωριμία μας.

Ἀπλᾶ γιὰτὶ ἔτσι ἀξίζει νὰ μιλάς γιὰ κείνον πὺ ὁ θάνατός του φέρνει σιωπὴ συγκίνηση.

Βάσια Ζαριφοπούλου

Περ. «Θρακικὰ Χρονικά», Ἔτος Ζ', Τεῦχ. 27, 1967, σ. 140 - 141

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 33ου ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

	Σελίς
ΖΑΓΚΛΗ ΔΗΜ. ΔΙΟΝ., Α'. Νικηφόρος Θ' αυτοκράτωρ τῆς βυζαντινῆς (ἐλληνικῆς) αυτοκρατορίας (803—811 μ.Χ.) καὶ ὁ Κροῦμος	5— 24
ΖΑΓΚΛΗ ΔΗΜ. ΔΙΟΝ., Β'. Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Συμε- ὼν καὶ ἡ στήλη τοῦ Νάρες	24— 63
ΖΑΓΚΛΗ ΔΗΜ. ΔΙΟΝ., Γ'. Λέων δ' Ε' ὁ Ἀρμένιος βασιλεὺς - αὐτοκράτωρ τῆς βυζαντινῆς (ἐλληνικῆς) αυτοκρατορίας 813 - 820 μ.Χ. Ἡ μάχη τῆς Μεσημβρίας καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κρούμου	64— 82
ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΚΩΝΣΤ. ΑΘ., Θρακικὰ ἔγγραφα καὶ χειρόγρα- φα ὑπάρχοντα εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους	83—122
ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ ΦΡΙΞΟΥ, Ἀπόσπασμα ἐν μεταφράσει ἐκ τῆς «NEUE ZURCHER ZEITUNG», Νο 1390 τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1919	123—125
ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ ΧΑΡΑΛ. Π., Ἡ αὐστριακὴ ἐβδομάδα στὴ Θεσσαλονίκη	126—128
ΜΑΜΩΝΗ Κ., Θρακικὴ Βιβλιογραφία 1958 - 1966	129—211
ΜΑΜΩΝΗ Κ., Τὰ κατάλοιπα τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου	212
ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣ. Γ., Ἡ Πόλη μας (ὄπως ἦτο)	213—296
ΤΖΟΥΝΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦ. Β., Ἡ ἱστορία τῆς Πέτρας 40 Ἐκ- κλησιῶν Ἀνατ. Θράκης	297—317
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΥ, Σαράντα Ἐκκλησίαι Ἀ- νατολικῆς Θράκης	318—374
ΚΟΥΚΚΙΔΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΗΣ, Λαογραφικά	375—382
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ Α', Τὸ Ἴλιν - Ντέν	383—386
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛ., Β'. Τὸ θρακικὸ τραγούδι	386—387
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΤΟΥΣ 1965 ΕΤ. ΘΡ. ΜΕΛ.	388—389
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΥΔΩΡΟ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥ- ΛΟΥ	391—466